

श्रीआगमोदयसमितिग्रन्थोद्दारे ग्रन्थाङ्कः ५१

श्रीशोभनसूरिवर्यविरचिता

स्तुतिचतुर्विंशतिका ॥

(सचित्रा)

धीजयविजयगणि-श्रीसिद्धिचन्द्रगणि-श्रीसौभाग्यसागरसूरि-श्रीदेवचन्द्र-
मुनिराजप्रणीतटीकाचतुष्टयेन न्यायविशारद-न्यायाचार्य-महा-
महोपाध्यायश्रीयशोविजयसन्धेन्द्रस्तुति-श्रीरवितागर-
मुनीशकृतश्रीवीरस्तुति-पूर्वाचार्यप्रणीतपञ्चजिन-
स्तुतिरूपपरिशिष्टत्रितयेन च समलङ्कता ।

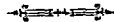
संशोधकः—

गूर्जरदेशान्तर्गतसूर्यपुरवास्तव्यश्रीयुत-
रसिकदासतनुजो हीरालालः

एम. ए. इत्युपाधिविभूषितः सभाप्यसटीकतत्त्वार्थाधिगमसूत्रादिग्रन्थानां संशोधको
न्यायकुसुमाञ्जल्यादिग्रन्थानां विवेचनात्मकभाषान्तरकर्ता च ।

प्रकाशयित्री—

जीवनचंद्र साकरचंद्र जह्वेरीद्वारा श्रीआगमोदयसमितिः ।

मोहमय्या 'चिन्तामण सरस्वाराम देवले' इत्यनेन मुंबईवैभवनाम्नि मुद्रणालये प्रकाशस्य कृते मुद्रापितम् ।

प्रथमसंस्करणे प्रतयः १००० ।

संवत् १९८३]

धीरसंवत् २४१३

[इ स. १९९०

पण्य स्थापकः ।

अस्य पुनर्मुद्रणायाः सर्वेऽविकाराः श्रीआणमोदयसमितिमन्त्रिणामायत्ताः स्थापिताः ।

:

'STUTI-CHATURVIMS'ATIKĀ

OF

S'RĪ S'OBHANA SURI.

COMMENTED UPON

BY

S'rī Jayavijayagaṇi, S'rī Siddhichandragaṇi,
S'rī Saubhāgyasāgarasūri and S'rī Devachandramuni.
Along with three appendices.

EDITED WITH

INTRODUCTION IN SANSKRIT

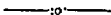
BY

HIRALAL RASIKDAS KAPADIA, M. A.,
*Formerly, Assistant Professor of Mathematics,
Wilson College, Bombay.*

PUBLISHED BY

JIVANCHAND SAKERCHAND JAVERI,
A Secretary of S'rī Āgamodaya Samiti.

First Edition]

All rights reserved.
A. D. 1927.

[1000 Copies

Price Rs. 8-0-0.

Printed by C. S. Deole at the Bombay Vaidhyan Press, Servants of India
Society's Building, Sandhurst Road, Girgaum, Bombay.

and

Published by Jivanchand Eakerchand Javeri for Śrī Āgamodaya Samiti from
the Office of Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakodhar Fund,
114/116, Javeri Bazar, Bombay No. 2.

THE PUBLISHER'S NOTE.

We hoped to publish this valuable work by the end of 1927 A D but as there was unusual 'delay in preparing the blocks for the pictures of the gods and goddesses, we are obliged to write this note and add the title-page in Gujarati, since, unfortunately, during the interval, there occurred the death of the Printer. Moreover, it is with great regret that we record here the deaths of our two energetic Secretaries (1) Mr *Chunilal Chhaganchand Shreff* and (2) *Manlal Surajmal Javeri*. Furthermore, we may mention that by this time, the location of our office also has been changed as noted at the end of this page

1st September 1930
Badekhan Chakla,
Surat

JIVANCHAND SAKERCHAND JAVERI,
one of the Honorary Secretaries
of
S'ri Agamodaya Samiti

1 It may be added that in spite of this delay we have not as yet succeeded in securing five more blocks, all the same we may assure the readers that we shall try our best not to miss this opportunity of presenting them to our readers. If, however we fail by chance, we hope to be excused for this delay

Printed by O. S. Deole at the Bombay Vaibhav Press, Servants of India
Society's Building, Sandhurst Road, Girgaum, Bombay.

and

Published by Jivanchand Eakerchand Javeri for Śrī Āgamodaya Samiti from
the Office of Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakodddhar Fund,
114/116, Javeri Bazar, Bombay No. 2.

विषयसूचिपत्रम्

विषयः

पृष्ठाङ्कः

१	समर्पणम् (गूर्जरगिरायाय)	९
२	” (गीर्वाणगिरायाय)	७
३	श्रीआनन्दसागरसूरिवराणां जीवनदिग्दर्शनम्	८ अ-८ इ
४	अभिप्राय	९-१०
५	Preface (आमुखम्)	११-१५
६	प्रतिश्रुतिसूची	१६
७	सूचिका	१-११८
८	अनुमन्यानरूपा पूर्ति	११९-१३०
९	सूत्राण्यम्	१-२४
१०	सविश्रवा स्तुतिचतुर्विंशतिका	१-२९४
११	स्तुतिचतुर्विंशतिशायः पाठान्तराणि	२९५-२९८
१२	दीनानुष्ठयान्तर्गनमाक्षिभुनपाठा	२९९-३२६
१३	ऐन्द्रस्तुतयः	१-१७
१४	ऐन्द्रस्तुतयचरि	१८-२९
१५	श्रीशारम्भुनि (सावचरि)	३०-३२
१६	श्रीगद्यनिनम्भुति. (सपञ्जिका)	३३-३९
१७	शुद्धिप्रवचनम्	४१-८२

સમર્પણ.

તપાગ્નચરૂપ ગગનને ।વષે સૂર્યસમાન આગમોદ્ધારક વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞ સિદ્ધાંતશિરોમણિ

શ્રી ૧૦૦૮ આનન્દસાગરસૂરીશ્વર,

ઉદયપુર.

આધુનિક સુદ્રણકળા વડે પ્રગતિશીલ બનેલા જગતમાં શ્રીઆગમોદય સમિતિની સ્થાપના કરીને શ્રીજિન-સિદ્ધાન્તરૂપ અમૃતથી પરિપૂર્ણ તેમજ અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશ કરનારા એવા જે અનેક સર્વોત્તમ ગ્રન્થો આપની કૃપાથી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા છે તેની અભિનંદ જનો સમુચિત પ્રશંસા કરે છે.

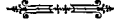
આપના અત્યંત ઝણી એવા અમારા જેવા જનો અતિશય મન્દ મતિવાળા હોઈ સમિતિના જનકરૂપ આપના અર્ચનાર્થે શું નૈવેદ્ય અર્પે ? આ સમર્પણથી અમે કંઈ આપના કર-કમલમાં આ ગ્રન્થ-રત્ન અર્પણ કરતા નથી, પરંતુ પ્રકાશનાદિક જ્ઞાન-સેવાથી આશાતનાદિક પાપથી અસ્પૃષ્ટ એવું જે કિંચિત્ પુણ્ય અમે ઉપાર્જન કર્યું હોય, તે આપને સમર્પીને અંશતઃ અમે અનૃણિત્વની અભિલાષા રાખીએ છીએ.

મુંબઈ, તા. ૨૭-૯-૨૭. }
આશ્વિન શુકલ પ્રતિપદા }
લોમ, વિક્રમ સં. ૧૯૮૩. }

આપના અરણ્ય-ભ્રમર
હવનચંદ સાકરચંદ જવેરી
તથા

શ્રીઆગમોદયસમિતિના અન્ય માનદ મન્ત્રીઓ.

समर्पणम् ।

तपागच्छनभोनभोमणि-आगमोद्धारक-व्याख्याप्रज्ञ-सिद्धान्तशिरोमणि-

जैनाचार्यश्री १००८ श्रीआनन्दसागरसूरिपादाः !

प्रतिदिनं प्रगतिं सिपाधिपाने आधुनिके मुद्रणकलाविधाने जगति संस्थाप्य
यथार्थाभिधानां श्रीआगमोदयसमितिं भवत्पादैः प्रकटीकृतान्
श्रीजिनागमामृतदीधितेः भव्यकुण्डुदोलासिनः तपोध्वंसिनः
अनेकान् अनुत्तरान् किरणान् समुचितं श्लाघतेतराम्
अभिज्ञजनवृन्दः मुक्तकण्ठः सानन्दम् ।

भवदुपकृतिभारभङ्गुरा अपि अस्मादृशो मन्दातिमन्दशक्त्यनुवादकसङ्कल्पानुसारेण
अस्याः समित्या भवादृशजनकपूजायां किं विदधतेतमाम् ? भवत्कर-
कमले न वयमस्य ग्रन्थरत्नस्यापर्णं कुर्महे, किन्तु केवलं
प्रकाशनादिरूपज्ञानसेवया आशातनादिपापविश्लिष्टं
यदल्पं सुकृतमर्जयामहे तदेवोपढौक्य
किञ्चिदनुगित्वं कामयामः ।

आश्विनशुक्लप्रतिपदि
१९८३ तमे वैक्रमाब्दे.
मोहमयीनगर्याम ।

}

भवदीयचरणचञ्चरीकाः
साकरचन्द्रात्मजीवनचन्द्रादयः
श्रीआगमोदयसमितिकार्यवाहकाः ।

आगमोद्धारक—व्याख्याप्रज्ञ—जैनाचार्य—

श्रीआनन्दसागरसूरिवराणां

॥ जीवनदिग्दर्शनम् ॥

सार्वसिद्धान्तसमृद्धान्, नत्वा संयमिशेखरान् ।

आनन्दजीवनस्याहं, कुर्वे मन्दोऽवलोकनम् ॥ १ ॥

येषां मुनिमण्डलीमूर्धमुकुटमणीनां प्रवचनपीयूषपानपीवराणां व्याख्याप्रज्ञानामागमोद्धारकाणां श्रीआनन्दसागरसूरीश्वराणाममूल्येन साहाय्येन भारतमेदिनीमार्तण्ड—वाचकवर्य—विद्यावारिधि-वन्दारुमन्दारश्रीउमास्वातिकृतस्य स्वोपज्ञभाष्येण श्रीसैन्द्रसेनीयवृहद्वृत्त्या च विभूषितस्य तत्त्वार्थाधिगमसूत्रस्य संशोधनकर्मणि चतुर्विंशतिकादिकाव्यानां चानुवादादिकरणे समर्थोऽहं सञ्जातस्तेषां समर्पितागमोदयसमितिप्रकाशितपुस्तकपुण्यानां महानुभावानां जीवन-दिग्दर्शने श्रेष्ठिजीवनचन्द्रप्रेरणया उपक्रम्यते मयाऽधुना ।

सौजन्य-सौन्दर्य-संस्कृतिशालिनि भारतवर्षेऽस्मिन् पोस्फुरीति गुणगणगौरवेन गूर्जरदेशः । तत्र च विराजति कर्पटवाणिज्याभिधानं नगरं यत्र निवसति स्म मगनलाल भाइचंद गांधी-त्याहवः सदृशस्यो धर्मज्ञो मतिमान् । तस्य यमुनानाम्नी धर्मपत्नी आसीत् । सांसारिकसुखमनु-श्रुञ्जाना सा सुपुत्रे मणीलालार्यं पुत्ररत्नमादिमम् । तदनन्तरं १९३१तमे वैक्रमीयाब्दे आपाह-मासेऽमावास्यां द्वितीयं तनयतरणिमजीजनत् यच्चरित्रप्रणयने प्रयासोऽयम् । अस्य हेमचन्द्रेति नाम निष्पन्नम् । जन्मनोऽष्टसु वर्षेषु व्यतिक्रान्तेषु लेखशालामलङ्कृतवान् चरित्रनायकः ।

शैशवादेव जनकोपदेशेन स्वाग्रिमवन्धुमणीलालदीक्षाप्रसङ्गेन च वैराग्यरङ्गरङ्गित-स्वान्तोऽप्ययं वृथा परिणायितः १९४२तमे वर्षे शान्तिदासतनुजरणछोडदासस्य माणिक-नाम्नी सुतनयां पुत्रवात्सल्यपीडितया निजजनन्या । कृच्छ्रेण शरच्चतुष्टयमतीत्य श्रुत्यागतत्परेणा-नेन स्वीकृता दीक्षा लीवढीग्रामे श्रीझवेरसागरसकाशे, किन्तु कौटुम्बिकैः कदर्थितो राजसत्तासन्तापितो भवान् पुनः श्रुस्थाश्रमं प्रपेदे । कतिपयमासान् कष्टेन निर्वाह्य श्रुस्थवेपादिना स्वजनान् सन्तोष्य पूज्यतातचरणानुज्ञापूर्वकं १९४७तमे वर्षे ज्येष्ठशुक्लैकादश्यां कक्षीकृतं प्रात्राज्यसाम्राज्यं लीवढी-ग्रामे श्रीझवेरसागरमुनिरत्नसन्निध्ये । तदा आनन्दसागरेति विश्रुतिरजनि । एतं वृत्तान्तं

— १ एतदर्थं साधनीभूतो 'हिंदी जैनबन्धुग्रन्थमाला (इन्दौर)' संस्थया २४५३तमे वीरान्दे प्राकाशयं नीतस्य श्रीहिन्दीपत्रपत्रिकमणेतानाम्नां ग्रन्थस्य 'आनन्दपरिचयः', यतो मम साक्षात् परिचितिः सूरिवरे-द्विदिनामिका पत्रप्रेषणादिरूपा तु वर्षप्रायिका ।

आगममुद्रापणस्य प्रगतिं सिपाधिपव इमे गुणभूरयः सूरयः प्रयाता मोहमयीनगरीं मासद्वया-
न्ते । अनन्तरीयेऽन्दे तु पुनरागताः सूर्यपुरे यत्र जैनानन्दपुस्तकालयं संस्थापयामासुः । ततो
श्वेरी जीवनचंद्र नवलचंद्रेत्यभिधानकेन सङ्घपतिना सार्धं चेलुर्भवन्तः पादलिप्तपुरीं श्रीसिद्धा-
चलाह्वस्य तीर्थाधिराजस्य यात्रानिमित्तम् । तत्रापि प्रारब्धा आगमवाचना १९७६तमस्य हायनस्य
चातुर्मासे । भवदनवद्यवैशारद्यचकितचित्ता आगमवाचनालाभकामुक्ता देशान्तरवर्तिनोऽपि विज्ञाप-
यामासुर्भव्यजनाः श्रीमतो भवतः सौवसौवपुरपावनार्थं क्षेत्रस्पर्शनया । अङ्गीकृत्य तेषां विज्ञप्तिं
विहारक्रमेण प्रथमं 'रतलाम'नगरं पावयामासुः १९७७तमेऽन्दे चैत्रकृष्णद्वितीयायाम् । अत्र
विवाहप्रज्ञप्ति-समवायाङ्गमवाचना पट्टी प्रारब्धा 'श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बरसंस्था'
च संस्थापिता ययाऽपि कतिपये ग्रन्थाः प्रकाशिताः । एतद्वर्षचातुर्मासं चक्रुः सैलानाराज्ये
तन्नगराधिपतिश्रीदिलीपसिंहविक्षिप्तपुरस्सरम् । सूर्यश्वरसदुपदेशसुधारसास्वादनान्दितचेतसा
धर्मजिज्ञासुना नरपतिनाऽमुना जीवहिंसानिषेधात्मकोऽमारिपट्टो ध्वानितः स्वदेशे मुद्रालेखश्च
समादत्तः सूरिभ्यः ।

वर्षाऽन्ते समलञ्चके रतलामनगरम्, ततः भोपावरतीर्थं प्रति चेलुर्यात्राकाम्यया । ततः १९७८-
तमेऽन्दे पुनरागताः रतलामम् । वर्षाधिकं यत्र स्थित्वा मेदपाट(मेवाड)जीर्णचैत्योद्धारकर्मणि
नगरवासिनः श्रेष्ठोक्तमनसः कृत्वा सम्मेशिखरयात्रार्थं प्रस्थानं चक्रुः । १९८०तमेऽन्दे तत
आगताः कलिकातापुरम् । अत्रापि ज्ञानप्रदीपप्रकाशनपटवोऽपी संस्थापयामासुः संस्थां जैनसा-
हित्यस्य हिन्दीभाषान्तरप्रचारार्थं यत्कृते एकत्रीकृतानि रूप्यकाणां दश सहस्राणि । १९८१-
तमेऽन्दे अर्जामगंजमलञ्चक्रुः । ततः सम्मेशिखरतीर्थस्य यात्रां विधाय १९८२तमेऽन्दे मारवाहदेशे
साददीनगरं निजविहारेण विभूषयामासुः । तत उदयपुरं प्रति उदयं गता इमे सूराः १९८४तमेऽन्दे ।

तत्त्वार्थपरिशिष्टम्, ऐन्द्रस्तुत्यवचूरिम्, अन्ययोगव्यवच्छेदद्वात्रिंशिकाष्टांतिं, हैमव्याकरणानु-
सारीणि द्वित्रीणि व्याकरणानि नवीनानि, अन्यानि चाविज्ञातनामानि विरचय्य अखण्डपाण्डित्य-
मण्डितानि ग्रन्थरत्नानि विशेषतया वर्द्धितवन्तः सूरिपुङ्गवा इमे जैनसाहित्यमिति संश्रुतिः ।

एवं सामग्रीन्यूनतया किमप्यालिखितेऽस्मिन् आनन्दजीवने याः काश्चन त्रुटयः समभूवन्
तत्परत्वे आर्हतसिद्धान्तप्रचारदत्तचित्तेभ्यः साक्षरशिरोमणिभ्यः क्षमां याचमानो विरमामि
हीरालालः ।

जैनाचार्य—न्यायाम्भोनिधि—श्रीविजयानन्दसूरीश्वरशिष्यरत्न—
दक्षिणविहारि—श्रीमदमरविजयमुनिवर्यान्तिषत्तुरविजयमुनीनां

अभिप्रायः ।

सा नन्दं निवेदयामि विविधानवधविद्याविशारदान् विद्वज्जनान् यदुताऽन्यत्र बहुषु
स्थलेषु प्राङ् मुद्रिताऽपि न तथा सहृदयहृदयङ्गमा यथा झवेरी जीवनचन्द
साकरचन्दप्रयासंन श्री'आगमोदयसमिति'द्वारा प्रकाशिता श्रीजयविज-
यगणि-श्रीसिद्धिचन्द्रगणि-श्रीसौभाग्यसागरसूरी-श्रीदेवचन्द्रमुनिवर्याविर-
चितटीकाचतुष्कसमलङ्कृता शोभनस्तुतिरियम् ।

टीकाचतुष्टयेऽत्र समासाः, छन्दोनाम, व्याकरणसूत्राणि, कोशादिसाक्षयश्च यथास्थानं
निर्देश्य विविधविषयज्ञानामृतरसपिपासूनां प्राथमिकाभ्यासवतां छात्राणां पठने पाठनेऽतीव सौकर्य-
मकारि तत्तत्कृतृभिः परोपकारनिष्ठैर्विद्वद्भिरिष्टैर्मुनिप्रैः । तथापि श्रेष्ठिरसिकदासतनुजनुपा M. A.
इत्युपाधिधारिणा न्यायकुसुमाञ्जलि-स्तुतिचतुर्विंशतिका-वीरभक्तामराधनुवादकेनाऽस्याः
संशोधकेन विदुषा हीरालालेन () एतच्चिह्नेन व्याकरणकोशादिस्थाननिर्देशः कृतः, सा
चाऽनुसरणीया सरणिरतो विविधग्रन्थमुद्रापणदत्तचित्तैरुदात्तहृदयैरन्यैरापि महाशयैर्येन कथमपि
कारणमासाद्य तत्तत्स्थानदिदृक्षुणां न न्यात् प्रचुरतरः प्रयासः । वृद्धिश्च ग्रन्थमहिम्नः ।

परिशिष्टत्रयेऽस्याः शोभनस्तुतेः प्रतिरूपां तत्तच्छन्दोयमककलितां न्यायविशारद-न्याया-
चार्य-महोप.ध्यायश्रीयशोविजयविरचितां सावचूरिकामैन्द्रस्तुतिं, श्रीसुमतिजिनस्तुतिसमानां
श्रीराजसागरशिष्यरविसागरसन्दृष्ट्वां सावचूरिकां वीरस्तुतिं, श्रीपार्श्वजिनस्तुत्यनुकारिणीमष्ट-
पथप्रमाणां पदभञ्जिकासहितां पञ्चजिनस्तुतिं च मुद्राप्य विहितैर्यं समनस्कमनःस्पृहणीयाऽधिकतराम् ।

शोच्या किल दशा जैनानां यतः सर्वेष्वपि प्राचीनजैनपुस्तकभाण्डागारेषु पूर्वाभिप्रेयिता
नानाविषयविभूषिता यमकश्लेषालङ्कारचित्रचित्रिता अप्रतिमपाण्डित्यमाण्डिता यत्रतत्राऽव्यवस्थितरु-
पेण पतिता ईदृशोऽनेकशः स्तुतिस्तोत्रादयो ग्रन्था दृग्गोचरीभवन्ति, परंतु न जाने कथं करतलग-
तानपि प्रतिवृहद्ग्रन्थदत्तदृष्टयः उपेक्षन्तेतरामनेके विद्वांसोऽपि जनास्तान् ।

अणीयानपि चिन्तामणिर्यथा समूलगुणमूलयाति दारिद्र्यं, तनीयानपि दीपः प्रकाशयति गृहा-
ङ्गणं विनाशयति च लीलैवैव विस्तृतमपि तमोजालं तथा लयीयांसोऽप्यमी स्तुतिस्तोत्रकुलकप्रभृ-
तयो ग्रन्थाः प्रकटयन्ति पूर्वाचार्यमतिभामरुर्षं, प्रमोदयन्ति सुमनसां मनांसि, उपकुर्वन्ति संक्षिप्त-
रु-

जैनाचार्य—न्यायाम्भोनिधि—श्रीविजयानन्दसूरीश्वरशिष्यरत्न—
दक्षिणविहारि—श्रीमदमरविजयमुनिवर्यान्तिपञ्चतुरविजयमुनीनां

अभिप्रायः ।

सा नन्दं निवेदयामि विविधानवद्यविद्याविशारदान् चिद्वज्जनान् यदुताऽन्यत्र बहुषु
स्थलेषु प्राङ् मुद्रिताऽपि न तथा सहृदयहृदयङ्गमा यथा झवेरी जीवनचन्द
साकरचन्दप्रयासेन श्री'आगमोदयसमिति'द्वारा प्रकाशिता श्रीजयविज-
यगणि-श्रीसिद्धिचन्द्रगणि-श्रीसौभाग्यसागरसूरी-श्रीदेवचन्द्रमुनिवर्यविर-
चितटीकाचतुष्कसमलङ्कृता शोभनस्तुतिरियम् ।

टीकाचतुष्टयेऽत्र समासाः, छन्दोनाम, व्याकरणसूत्राणि, कोशादिसाक्षयश्च यथास्थानं
निर्देश्य विविधविषयज्ञानामृतरसपिपासूनां प्राथमिकाभ्यासवतां छात्राणां पठने पाठनेऽतीव सौकर्य-
मकारि तत्तत्कर्तृभिः परोपकारनिष्ठैर्विद्वद्वरिष्ठैर्मुनिप्रैः । तथापि श्रेष्ठिरसिकदासतनुजनुषा M. A.
इत्युपाधिधारिणा न्यायकुसुमाञ्जलि-स्तुतिचतुर्विंशतिका-वीरभक्तामरायणुवादकेनाऽस्याः
संशोधकेन विदुषा हीरालालेन () एतच्चिह्नेन व्याकरणकोशादिस्थाननिर्देशः कृतः, सा
चाऽनुसरणीया सरणिरतो विविधग्रन्थमुद्रापणदत्तचित्तैरुदात्तहृदयैरन्यैरपि महाशयैरेण कथमपि
कारणमासाद्य तत्तत्स्थानदिदृक्षूणां न न्यात् प्रचुरतरः प्रयासः । वृद्धिश्च ग्रन्थमहिम्नः ।

परिशिष्टत्रयेऽस्याः शोभनस्तुतेः प्रतिरूपां तत्तच्छन्दोयमककलितां न्यायविशारद-न्याया-
चार्य-महोप-ध्यायश्रीयशोविजयविरचितां सावचूरिकाभैन्द्रस्तुतिं, श्रीसुमतिजिनस्तुतिसमानां
श्रीराजसागरशिष्यरविसागरसन्दृष्ट्यां सावचूरिकां वीरस्तुतिं, श्रीपार्श्वजिनस्तुत्यनुकारिणीमृ-
पथप्रमाणां पदभङ्गि कासहितां पञ्चजिनस्तुतिं च मुद्राप्य विहितेयं समनस्कमनःस्पृहणीयाऽधिकतराम् ।

शोच्या किल दशा जैनानां यतः सर्वेष्वपि प्राचीनजैनपुस्तकभाण्डागारेषु पूर्वाभिप्रेयिता
नानाविषयविभूषिता यमकश्लेषालङ्कारचित्रचित्रिता अप्रतिमपाण्डित्यमण्डिता यत्रतत्राऽव्यवस्थितरु-
पेण पतिता ईदृशोऽनेकशः स्तुतिस्तोत्रादयो ग्रन्था दृग्गोचरीभवन्ति, परंतु न जाने कथं करतलग्न
तानपि प्रतिवृद्धग्रन्थदत्तदृष्टयः उपेक्षन्तेतरामनेके विद्वांसोऽपि जनास्तान् ।

अपीयानपि चिन्तामणिर्यथा समूलमुन्मूलयति दारिद्र्यं, तनीयानपि दीपः प्रकाशयति पृहा-
रणं विनाशयति च लीलयैव विस्तृतमपि तमोजालं तथा लधीयांसोऽप्यपी स्तुतिस्तोत्रकुलकप्रभु-
तयो ग्रन्थाः प्रकटयन्ति पूर्वाचार्यप्रतिभाप्ररुर्ष, प्रमोदयन्ति सुमनसां मनांसि, उपकुर्वन्ति संक्षिप्तरु-

चिभाजोऽल्पमेधसश्च जनानतः कुर्वाणाः प्राचीनसाहित्यसंशोधनानि, वितन्वाना भूरितरप्रयासेन मुद्रापणं, दधाना मनसि समुन्निनीषां जगति जैनवाङ्मयस्य विद्वांसः संसदश्च संगृह्य विशीर्णरूपान् प्रयत्नेन प्रकटय्य यथाऽवकाशमेतान् संरक्षन्तु क्रमिकुलमुख्याभ्युपेतानासन्नविनाशान् सुदुर्लभान् ग्रन्थान् विस्तारयन्तु जगति जैनसाहित्यमहिमानमिति निवेदनं मे ।

आगमोदयसमित्याष्टीकाचूर्णिभाष्यनिर्युक्तिविवरणाद्यागमाङ्गसमुद्धृतिरेव मुख्यं कर्म तथापि कयाचिदपि संस्थयाऽनङ्गीकृते सोपयोगिनि कर्मणीह प्रयासोऽयं सर्वथा नाऽनुचित एव ।

कतिपयस्थानप्राप्तपत्याधारेण भूयसा परिश्रमेण सावधानतया संशोधितेऽस्मिन् ग्रन्थे, कापि कापि स्तोत्रा अपि संस्थिता अशुद्धयः सुवर्णस्थाल्यामयःक्रीलिका इव खाट्कुर्वन्ति मे हृदि, परं न तावत् प्रचुरोपलब्धिः प्रतीनाम् । पुनः केचित् पुस्तकलोभवन्तः, केऽप्याशातना-भ्रंशादिभीरवः, केचन सङ्कुचितवृत्तयः प्राच्यकालीनदृष्टयः चित्कोपरक्षयितारः क्रीटककोटिमुखविवरगतान्यपि पुस्तकानि समर्प्य मुद्रणाय दर्शयन्ति नौदार्यवृत्तिं स्वकीयां तत्र को दोषः प्रकाशकानाम् ?

दृह्यमाणमालोच्य मदीयं शुद्धिवृद्धिपत्रकं 'अशुद्धिवाहुल्य'मिति न व्यामोहितव्यं तत्र-भ्रवद्भिर्भवद्भिर्व्यतस्तत्र न केवलं मुद्रणयन्त्रसमुद्भूता अशुद्धयः समुद्भूताः किन्तु टीकाकर्तृणां प्रापादिकाः पाठाः संशोधकानुपयोगजाः स्वल्पना अपि यथामति विशदीकृता मया ।

शुद्ध इव पयःपूर्त्वा सुवर्णमुद्रिकेव रत्नसंयोजनया प्रज्ञावत्प्रतिभानर्तकीनर्चनयोग्यया विस्तृतभूमिकया विशेषतया शोभास्पदीचक्रे संशोधकेन, निराचक्रे च 'नास्त्येव जैनानां संस्कृतसाहित्यमस्ति चेदितरसाहित्यापेक्षयाऽतीवस्वल्पतरमनुच्चकोटिक'मिति वदतां पण्डितमन्यान कृपमण्टूकानामान्तरभ्रमः ।

एवमन्यानपि पूर्वापिपणीतान् विविधरसपेशलाननेकाविषयान् वाचकजनचेतश्चमत्कारकारिणो ग्रन्थान् यथाऽवसरं प्रकटय्य संसदसौ विघ्नतां जैनसाहित्यसौलभ्यम्, रचयतामनुपमेयां शासनसेवाम्, नयतां रजनिरकरावदातमवदातमत्र जगतीत्याशासेऽहम्—

भरुच (श्रीमालीपोळ-जैन उपाश्रय)
ज्येष्ठ कृष्ण ८ सं. १९८३

विदुषामनुचरः
चतुरविजयो मुनिः ।

Preface

It is with great pleasure that we place before the public this edition of *Stuti chaturvimsatikā* with four different commentaries and three appendices ably composed by the *Munivaryas* or the *Jaina* saints. So far as we know, the original work along with a Sanskrit *Avachūri* or gloss was first published in the *Kāvya-mālā* (part VII) by the Proprietor of *Nirnaya sagara Press*. Even, as early as 1878 A. D. outside India this work along with a German translation and introduction by Dr. *Jacobi* was published in *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (vol 32). It is in the same year that Mr *Bhimsi Manek* published this work along with Gujarati translation in *Prakarana ratnakara*.

We may add that side by side with this edition we publish for our Gujarati readers a separate book with the lucid commentary of *Dhanapāla*, the learned poet and the elder brother of *S'ri S'obhanasūri* who composed this beautiful work and the *Avachūri* formerly published in the *Kāvya-mālā* above referred to, along with the prose-order, glossary, Gujarati translation, notes and introduction carefully prepared by Prof *Hiralāl Rasikdas Kapadia*, M.A., the eldest son of the late Mr. *Rasikdas Varajyās Kapadia*, a staunch follower of Jainism.

We are very much indebted to him for having complied with our request of editing this work, even when we could not supply him with a second and a better copy of any of the four manuscripts pertaining to the four different commentaries, and furthermore, when the manuscript of the third commentary was extremely incorrect.

It was only after more than [half the work was printed that we could procure for him two more manuscripts. Out of them, the first belonged to *Munirāja S'ri Lābhavijaya*, while the second to the Bhandarkar Oriental Research Institute. But this did not alter the situation very much, since these were the manuscripts of the first two commentaries only.

In this connection we may mention that we have been highly obliged by *Munirāja S'ri Chaturvijaya*, a learned disciple of *Dakshina vīrī Muni ratna S'ri Amara vijaya*, and a grand disciple of the late *Jainacharya Nyayambhojīdhī S'ri Vijayānandasūri* (also known as *Atmāramji*) of world wide reputation, for great pains he took in preparing errata and the list of different readings. We may add that the errata has been prepared by comparing the work with the two manuscripts subsequently procured and the manuscripts pertaining to the third and the fourth commentaries.

It will not be out of place to state here the reasons why we have published four commentaries, when the same matter is many a time repeated as it is bound to happen in a case like this.

The first and the foremost reason is that we could hereby gratify our earnest desire of preserving and publishing the old literature. The second reason is that these are the only available commentaries (the other two being published in our Gujarāti edition) composed by different scholars and we could here collect them together. (Of course there are two more Sanskrit commentaries—one by *Upādhyāya Śrī Bhānu-chandra* and the other by *Śrī Kanakakuśalayaṇi* as could be seen from the Sanskrit introduction. But we have failed to procure them. Besides these, there are two commentaries in Gujarati known as *Tabbā*).

The third reason as pointed out by Prof. Kāpadia in his introduction is that in spite of the over-lapping of matter, the four commentaries have a distinct message to suggest. For instance, the first commentary composed by *Śrī Jayatījayaṇi* seems to be an exposition of *Dhanapāla's* commentary on this very work. In the second commentary, *Śrī Siddhichandrayaṇi*, the well-known commentator of *Kādambarī* proves the validity of certain grammatical forms and quotes lines or verses from different works on lexicography, over and above the ordinary explanation he furnishes the reader with. The third commentary composed by *Śrī Saubhāgyasāgarasūri* is unique by itself in the sense that it establishes the connection between the preceding and the succeeding hymns composed in honour of the 24 *Tīrthaṅkaras*. Furthermore, an attempt has been made by this commentator to suggest where possible a new meaning not to be found in any other commentary; but in so doing he has made some mistakes at times which he could have avoided in case he had kept a close eye over the lines he was commenting upon. The fourth commentary, a work of *Śrī Derachandra* seems to be an epitome of the second commentary inasmuch as it gives only absolutely necessary explanation.

Hence it can be seen that these different commentaries serve different purposes and supply the reader with the complete materials throwing ample light on this *Śrī-chaturcims'atīkā* which abounds in *Yamakas*.

We need not take up the subject pertaining to the life and the work of our author as well as of the commentators; for, we have nothing to add to what has been stated by Prof. Kāpadia in his introduction. But, certainly we shall be failing in our duty, if we did not record our thanks to those who have assisted us in one way or another. Our special thanks are due to *Anuyogāchārya* (Pannyaśa) *Śrī Keshavnirjayi*, the learned disciple of the late *Śrī Umedatījayaṇi*, who helped

the editor by going through the revised proof-sheets of the text. The proofs pertaining to Introduction, appendices, etc. were, however, sent to *Munirāja S'ri Chaturavijaya*, who willingly helped the editor as usual and to whom we are indebted in more than one way. We have to thank *Munirāja S'ri Kalyāṇavijaya*, a learned pupil of *S'ri Vijayasiddhisūri* for the *Pada-bhaṣṇikā* he composed for us. We also offer our thanks to the managers of the Debla's Bhandar of Ahmedabad, the superintendent of the Bhāndārkar Oriental Institute and to *Munirāja S'ri Labhavijaya* for having lent to us the manuscripts above referred to.

We think it here necessary to mention the fact, that it is with great trouble that we could prepare the sketches of different goddesses as described in *Nirvāṇa-kalika* by *S'ri Pādaliptāchārya*. These goddesses are objects of highest respect to the *Jainas*, so it is our request to the public that they may not treat these sketches given in this book in a way to offend the feelings of their coreligionists.

Before concluding we think it necessary to furnish the reader with the general outlook of *S'ri Agamodaya Samiti* the institution which stands unrivalled in publishing the *Āgamas* or the sacred works of the *Jainas*.

1. Start:—

'This institution was started at *Bhoyani* in *Viramgām Tālukā* of the Ahmedabad district on Monday the 10th of the bright half of *Māgha*, the forth month of the *Vikram Samvat* 1971 (the 25th January 1915 A. D). This village *Bhoyani* is well-known in *Jaina* annals as it contains the celebrated *Jaina Tirtha* (a holy place) in honour of *Mallinātha*, the 19th *Tirthankara*.

It was at the suggestion of *Pannyāsī S'ri Anandasāgara* (at present *Āgamodhāraka Jaināchārya S'ri Anandasāgarasūri*) that this institution was started by *Sheth Venichand Surchand* and others with the consent of *Pannyāsī Anandasāgarji*, (the late) *Pannyāsa Manirijayaji*, *Pannyāsa Megharijayaji* (at present *Jaināchārya S'ri Vijayamāghasūri*) and several other ascetics of different *Gachchhas* and a number of *Jaina* householders. 'This being the anniversary day on which the image of *S'ri Mallinātha* was installed, a good many *Jainas*—both laymen and ascetics had assembled here.

1. This is a reprint with few alterations of the General Outlook written by Mr. K. P. Med. in the second edition of the *Jaina Philosophy*.

2. Objects :—

- (i) To enable the *Jaina* ascetics to acquire knowledge of the *Jaina* scriptures by studying them in the prescribed way at the feet of learned ascetics well-versed in them.
- (ii) To edit and publish the *Jaina Āgamas* in necessary copies with a view to facilitate the study of these works in different quarters.

3. Fulfilment of objects :—

- (i) To further the first object the knowledge of some *Āgamas* was imparted at Pātan (the northern Gujarāt), Kapadvanj in the Kaira district, Ahmedabad, Surat, Pālitānā (in Kāthiāwār) and Rutlām in Mālava.
- (ii) To further the second object this institution has published the following sacred books along with other works :—

Achārāṅga,	the	1st	Āṅga
Sutrakṛitāṅga,	”	2nd	”
Sthānāṅga,	”	3rd	”
Samavāyāṅga,	”	4th	”
Bhṛgavati,	”	5th	”
Jñātā-dharma-kathā,	”	6th	”
Upāsakadaśāṅga,	”	7th	”
Antakṛiddasāṅga,	”	8th	”
Anuttaropapātika,	”	9th	”
Pras’navyākaraṇa,	”	10th	”
Vipākasūtra,	”	11th	”
Āupapātikasūtra,	”	1st	Upāṅga
Rājapras’niya,	”	2nd	”
Prajñāpanāsūtra,	”	4th	”
Sūrya-prajñapti,	”	7th	”
Nirayāvali,	”	8th	”
Āvas’yakasūtra,	”	1st	Mula
Oghaniryukti,	”	4th	”
Nandisūtra,	”	5th	”
Annyogadvāra,	”	6th	”
Gaḥchhāchāra,	”	Prakīrṇaka.	”

4. Managing Body :—

In the General and Managing Committees, there are many members; but, at present the following members constitute the Managing Committee :—

(1) Venichand Surchand, Esqr.,	Mesānā
(2) Manilāl Surajmal,	Pālanpur
(3) 'Keshavlāl Premachand Modi, B A., LL.B.	Ahmedabad
(4) Bhogilāl Halābhāi	Pātan
(5) Kumvarji Anandji	Bhāvnapur
(6) Chunilāl Chhaganlāl Shroff, B.A.	Surat
(7) Kamalshibhai Gulābchand	Rādhanpur,
(8) Jivanchand Sākerchand Javeri	Bombay

5. Offices :—

Till some time past the office of this institution was kept at the places where the knowledge of the *Agamas* was being imparted and other suitable places, thus changing the same from time to time. Now the Head Office of this institution is at No. 114/116, Zaveri Bazar, Bombay No. 2, while the Branch Office for selling the printed books of this institution, at Sheth Devchand Lalbhāi's Dharmasāla, Gopipura, Surat.

6. Pecuniary position :—

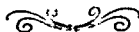
This institution has at present about Rs. 45,000 partly subscribed, partly got from the interest and partly realized from the sale of the books published by this institution. Besides, the sum of about Rs. 13,000 partly subscribed and partly got from the interest is to the credit of *Agama-vachana-kathā*. From these the expenses are met in this connection.

In conclusion we may mention that we shall consider ourselves amply repaid, if this work is assigned its due place and the learned readers favour us with valuable suggestions and rational criticisms which may enlighten our path in future.

BOMBAY.

23rd April 1927.

JIVANCHAND SAKERCHAND JAVERI.

प्रतिकृतिसूची

अंकः	प्रतिकृतिः
१	श्रुतदेवता
२	मानसी (विद्यादेवी)
३	वज्रशृङ्खला („)
४	रोहिणी („)
५	फाली („)
६	गान्धारी („)
७	महामानसी („)
८	वज्राङ्कुशी („)
९	ज्वलनायुधा („)
	(सर्वास्त्रमहाज्वाला)
१०	मानवी („)
११	महाकाली („)
१२	शान्तिः
१३	अच्युता (विद्यादेवी)
१४	प्रज्ञप्तिः („)
१५	ब्रह्मशान्तिः (यक्षः)
१६	पुरुपदत्ता (विद्यादेवी)
१७	चक्रधरा („)
	(अप्रतिचक्रा)
१८	गौरी („)
१९	अम्बा (शासनदेवी)
२०	वैरोद्या (विद्यादेवी)
२१	समवसरणम्

गणिगुम्फिताः चतुर्विंशतिजिनानन्दस्तुतयः 'वसन्ततिलका'च्छन्दसि निवद्धाः, श्रीहेम-
विजयगणिविरचिताः चतुर्विंशतिजिनविजयस्तुतयः 'मालिनी'च्छन्दसि ग्रथिताः, न्यायविशा-
रद-न्यायाचार्य-महामहोपाध्यायश्रीयशोविजयविहिता ऐन्द्रस्तुतयः श्रीशोभनमुनीशसन्ध-
स्तुतिचतुर्विंशतिकायाः छन्दःसु प्रणीताः चतुर्थाष्टमद्वादशादिपद्येषु तत्तद्देवतास्तुतिसमन्विताश्च ।

अपराप्यपि वर्तन्ते कतिपयानि कान्यानि यानि चरणद्वयसमानतारूपयमकविभूपितानि ।
तथाहि—(१) श्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यश्रीजिनसुन्दरसूरिकृताः श्रीचतुर्विंशतिजिनस्तुतयः सावचु-
रयः शार्दूलचिक्रीहितच्छन्दसि रचिताः २८पद्यात्मिकाश्च । तत्रादिमं पद्यं यथा—

“श्रीमानाद्यजिन ! श्रियं सृजं सतीमर्भ्यथितामानत—

श्रीदानैन्दित ! देवपाद ! परमैलोकत्रयीपावन !

यस्याज्ञं तव तन्वती विजयेते पुंसापसीमोदेयं

श्रीदानं दितेदेवपादपरमा लोकत्रयीपावन ॥ १ ॥”

(२) एभिर्वाच्यमैरेतावत्पद्यात्मिकाः श्रीचतुर्विंशतिजिनस्तुतयो रथोद्धताच्छन्दस्यपि
गुम्फिताः । तासामाद्यं पद्यमिदम्—

१ अयं ग्रन्थो मदीपगूर्जरभाषान्तर्गदिसमन्वितः श्रीआगमोदयसमित्तिद्वारा मुद्राप्यमाणो वर्तते ।
समग्रपद्येषु द्वितीयतुरीयचरणसमानतेति विशिष्टता । तत्रायं प्रथमः श्लोकः—

“ औनन्दमन्दिरमैपेमि तेमृद्विविश्व-

नाभेय ! देवमहितं सकलाभवन्तय ।

लब्ध्वा जयन्ति यंतयो भवयोधर्मादौ

“ नाभेय देवमहितं सकला भवन्तय ॥ १ ॥”

२ अयं ग्रन्थोऽद्यापि जगत्सिद्धः । अत्रापि द्वितीयचतुर्थचरणसमानता दृग्गृह्यते । एतस्य यन्त्रालय-
प्रेषणोचितं पुस्तकं मयाऽकारि । यथासाधनं मुद्राप्यते सान्न्वयाङ्कम् । तस्याग्रिमः श्लोकोऽद्यम्—

“ विश्वं सुखमैखिलं मेः संरसाधारणसर्वं

वृषम । रेतस्सायामौस । मांनं देधानः ।

सुरनरनिकरेण स्तूयते यैः सैदोर्थेद्-

वृषमरतरसा यामीशमानन्दधानः ॥ १ ॥”

३ एते पद्यापि ग्रन्थाः षण्णवतिपद्यमिता मे हृष्टिपद्यमागताः । अन्येऽपि चतुर्विंशतिजिनस्तुतिस्वरूपाः
चरणसङ्गतरारूपयमकालङ्कृता एतावत्पद्यप्रमाणं भवेयुः । परन्तु न च तत्रामश्रवणेनापि कृतार्थाऽर्हं जातः ।

४ एतःमुद्रणालयपुस्तिका मया क्रियमाणा वर्तते ।

*“ श्रीजिनर्षभ ! भवन्तमांश्रितो
 देव ! भव्यनयनाभिनन्दन ! ।
 भूरिवैभवभरो भवी भवे-
 देव भव्यनय ! नांभिनन्दन ! ॥ १ ॥ ”

(३) एतत्प्रभुप्रणीता विशेषतयोपजातिच्छन्दसाऽपि चित्रिताः स्तुतयोऽष्टाविंशतिवृत्तामिताः ।
 तासामिदमाद्यं पद्यम्—

*“ विभो ! नै नांभेय ! १३जितास्त्वयाऽऽर्च-
 श्रीपुण्डरीकाचल ! के^{१०} वलेनै ।
 भाँवद्विपो ध्यानमयेन विश्वै-
 श्रीपुण्डरीकाऽचलै ! केवलेनै ! ॥ १ ॥ ”

(४) पूर्वाचार्यप्रणीताऽनुष्टुप्छन्दसि २८पद्यप्रमाणा प्रकरणरत्नाकरे (भा० २,
 पृ० २५८) मुद्रिता चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः । तस्याः प्रथमं पद्यमिदम्—

“ प्रेणम्यादिजिनं प्राणी, मरुदेवाङ्गजाऽयैते ! ।
 हरणे पापरेणुनां, मरुदेवाँऽर्गं जायते ॥ १ ॥ ”

(५) श्रीसोमप्रभसूरिभिः २७वृत्तात्मकाः चतुर्विंशतिजिनस्तुतयः प्रणीताः । तासा-
 मादिमं पद्यमिदम्—

*“ यत्रोखिलेश्रीः श्रितैपादपद्म-
 युगा दिदेवै स्मरता नवेनै ।
 १३सिद्धिर्मर्याँऽऽर्प्यो जिने ! तं भवन्तं
 युंगादिदेव ! स्मरतानवेन ॥ १ ॥ ”

(६) द्रुतविलम्बितच्छन्दसि श्रीराजसागरशिष्यश्रीरविसागररचितं २६पद्यप्रमितं
 श्रीनेमिजिनस्तवनं समास्ति यस्याद्यं पद्यमिदम्—

*“ मियमँदाद् भुवि योऽर्नेतिगोचरी-
 कृतमलङ्करणं विभवासनम् ।
 तर्भभिनामि १३शिवात्तनयं यद्भुः-
 कृतमलङ्करणं विभवासनम् ॥ १ ॥ ”

* एतच्चिन्ताङ्कितोद्देशः सचिता दक्षिणविहारिमुनिरत्नश्रीअमराचिजयविनेयैः साहित्यरिसङ्गमुनिराजश्री-
 चतुरपिजयैः, अतस्तेषामुपकार्योऽस्मि ।

*“ श्रीजिनर्षभ ! भवन्तमांश्रितो
 देव ! भव्यनयनाभिनन्दन ! ।
 भूरिवैभवभरो भवी भवे-
 देव भव्यनय ! नाभिनन्दन ॥ १ ॥ ”

(३) एतत्प्रभुप्रणीता विशेषतयोपजातिच्छन्दसाऽपि चित्रिताः स्तुतयोऽष्टाविंशतिवृत्तमिताः ।
 तासामिदमाद्यं पद्यम्—

*“ विभो ! भं नोभेय ! १३जितास्त्वैयाऽऽत्त-
 श्रीपुण्डरीकाचल ! के १० बलेने ।
 भौवद्विपो ध्यानमयेन विश्व-
 श्रीपुण्डरीकाऽचलं ! केवलेने ॥ १ ॥ ”

(४) पूर्वाचार्यप्रणीताऽनुष्टुप्छन्दसि २८पद्यप्रमाणा प्रकरणरत्नाकरे (भा० २,
 पृ० २५८) मुद्रिता चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः । तस्याः प्रथमं पद्यमिदम्—

“ प्रेणभ्यादिजिनं प्राणी, मरुदेवाङ्गजाऽप्यैते ! ।
 ईरणे पापरेणुनां, मरुदेवांऽङ्गर्ना जायते ॥ १ ॥ ”

(५) श्रीसोमप्रभसूरिभिः २७वृत्तात्मकाः चतुर्विंशतिजिनस्तुतयः प्रणीताः । तासा-
 मादिमं पद्यमिदम्—

*“ यत्रैखिलेश्रीः श्रितैपादपद्म-
 युगा दिदेर्व स्मरता नवेने ।
 १३सिद्धिर्मयीऽऽप्यै जिनं ! तं भवन्तं
 युगादिदेव ! स्मरतानवेन ॥ १ ॥ ”

(६) द्रुतविलम्बितच्छन्दसि श्रीराजसागरशिष्यश्रीरविसागररचितं २६पद्यममितं
 श्रीनेमिजिनस्तवनं समस्ति यस्याद्यं पद्यमिदम्—

*“ मियमंदाद् भ्रुवि योऽनैतिगोचरी-
 कृतमलङ्करणं विभवासनम् ।
 तर्भभिनामि १३शिवातनयं यशः-
 कृतमलङ्करणं विभवासनम् ॥ १ ॥ ”

(७) श्रीसोमप्रभसूरीकृतः २५पद्यमंणा उपजातिच्छन्दोनिबद्धाश्चतुर्विंशतिजिन-
स्तुतयः । तासां प्रथमं पद्यमिदम्—

*“ जनेनं येन क्रियते गभीर-
नाभे ! ऽयशोभाहर ! ते नर्तेन ।
जिनेन्द्र ! भक्तिस्तैवधि नैव भव्यं
नाभेयं ! शोभाहर तेने ! तेने ॥ १ ॥ ”

(८) श्रीधर्मशेखरगणिकृतः स्रग्धराच्छन्दसि रचितः पञ्चविंशतिवृत्तात्मको जिनस्तवः ।
तस्य चेदं प्रथमं पद्यम्—

*“ श्रीनोभेयोपमानोन ! रहितं ! तप्तसौ नन्दं दारामेनोऽर्ज !
श्रीनाऽभेयोऽपमानो नरहिततम ! सानन्ददाऽऽर्जोऽमनोर्ज ! ।
ने त्वो नो तारं ! धीरसिम ! वृषभेजिन ! ब्रह्मं चारित्रसौरं
नेत्वा नो तारधीरा समवृषभ ! जिनब्रह्मचारित्रसारम् ॥ १ ॥ ”

अत्र प्रथमद्वितीययोस्तृतीयतुरीययोश्चरणयोः समानतारूपयमकः ।

(९) प्रतिदिनं नवस्तवनिर्माणपुरस्सरं निरवद्याहारग्रहणाभिग्रहवतां यमकश्लेषचित्रच्छन्दो-
विशेषादिनवनवभङ्गीसुभागानां सप्तशतीमितानां निजनामाङ्कितस्तवानां श्रीसोमतिलकस्यारिभ्य
उपदीर्तृणां श्रीजिनप्रभसूरीणां शारदास्तोत्रं त्रयोदशपद्यममितं विपमपादसमानतारूपयमकान्वि-
तसमपद्यात्मकं समपादसमानतारूपयमकसमेतविपमपद्यान्वितं च । तस्येदमग्रिमं पद्यम्—

“ वीरदेवते ! भक्तिमतां स्वशक्ति-
कलापवित्रासितविग्रहामे ! ।
“ बोधं विशुद्धं भवती ” विषत्तां
कला पौवत्रा सिन्तविग्रहा मे ॥ १ ॥

(१०) एभिर्महोदयैरेतादृग्यमकस्तवाकितं एतावत्पद्यात्मकं निजशुरूश्रीजिनसिंहसूरी-
स्तवनं व्यधायि उपजातिच्छन्दसा । तस्येदं प्रथमं पद्यम्—

“ भ्रष्टुः भ्रष्टान्भ्रुनिपक्षिपदक्ते-
नार्गौरिरागोऽर्पचिति सर्दा नैः ।
ससुद्वहन् श्रीजिनसिंहसूरी-
नार्गौरिरागोपचिति संदानः ॥ १ ॥

* एतच्छिद्रवक्षितोद्धेता जेनाचार्यश्रीविजयवल्लभसूरिशिष्यरत्नमुनिराजश्रीविद्यक्षणविजयसकाशं समुप-
विद्यय मया तत्रशक्तिभ्योऽन्यतारिताः । तस्मात् तेषामहसृणी वते ।

(११) एभिरेव महात्माभिः प्रणीतोऽनुष्टुप्चात्मकः प्रकरणरत्नाकरस्य द्वितीये भागे (पृ० २५७) प्रसिद्धः १३पद्यमिति एतादृग्यमकालङ्कृतः श्रीवीरजिनस्तवः । तस्य द्वितीयं पद्यमिदम्—

“ श्रितासँत्वां कैमलाहर्म्यं—कल्पपादपयोज ! ३ये ।

कैरौ तान् प्रति विश्वैक—कल्पपादप ! योजये ॥ १ ॥ ”

(१२) एतस्मूरिसत्तमैः श्रीपार्श्वनाथप्रातिहार्यस्तवनं दशवृत्तात्मकं रथोद्धताच्छन्दसि व्यरचि । तत्र चायं श्लोकोऽग्रिमः—

“ त्वां विनुत्य महिमश्रिया मेहं
पैन्नगाङ्क ! मँठदर्पकोपिणम् ।

सँवां पुँनामि ३किमपीनँ ! रँक्षिता—

पन्न ! गँं कैमठदर्पकोपिणम् ॥ १ ॥ ”

(१३) एतत्प्रभृत्प्रणीतो नववृत्तात्मकः श्रीपार्श्वनाथस्तवः । तस्य चायमादिमः श्लोकः—

“ श्रीपार्श्व भौवतः स्तौमि, महोदधिर्मर्गाहँतम् (?) ।

उँदरन्तँ जँगद् दुःखँ—महोदधिर्मर्गाहँतम् ॥ १ ॥ ”

(१४) एभिः मुनिप्रचैर्निमिता श्रीचन्द्रप्रभस्वामिस्तुतिः प्रकरणरत्नाकरे द्वितीयभागे (पृ० २६२) प्रसिद्धा चतुःश्लोकात्मिका । तस्या आदिमं पद्यमिदम्—

“ देवैर्यँस्तुष्टुवे तुँष्टैः, सौमलाञ्छितविग्रहः ।

दैयाच्चन्द्रप्रभः ३मीति, सौँसर्मलां छितैविग्रहः ॥ १ ॥ ”

एतस्यां स्तुतिचतुर्विंशतिकायां न केवलं चरणसदृशतारूपं यमकम्, किन्तु प्रत्येकपादे कतिपयाक्षरपुनरावृत्तिरूपमपि यथा काव्यगालायाः सप्तमगुच्छके प्रसिद्धेऽनुप्रासयमका-
चलङ्कारालङ्कृते श्रीजम्बुमुनीश्वरप्रणीते जिनशतके (प० १, श्लो० १५; प० ३, श्लो० १३, प० ४, श्लो० ९) चतुर्विंशतिकाया अन्तिमपद्यचतुष्टये च । एतादृग्यमकमया पञ्चजिनस्तुति-
रपि वर्तते । तद्विद्वक्षुभिर्दृश्यतां ग-परिशिष्टम् । अपरञ्चास्यां श्रीशोभनस्तुतौ लाटानुप्रासपण्डिता

१ इदं काव्यं मदीयगूर्जरभाषानुवादसमेतं दृश्यते श्रीभक्तामरस्तोत्रपावपूर्तिरूपकाव्यसदृशमदृश्य
द्वितीये विभागे ।

२ येषु पद्येषु समचरणसमानता समस्ति तेषां पद्याङ्का यथा—१-१६, २१-४८, ५७-८८, ९३-९६ ।
एतेषु पद्येषु नवादिद्वादशपर्यन्तानि पद्यानि तु लाटानुप्रासेनापि समलङ्कृतानि । आद्यान्तिमचरणसदृशता-
विशिष्टानि पद्यानि चत्वारि (५३-५६) । समविषयगोभयचरणसमानतारूपमहायमकविभूषितानि पद्यानि अपि
चत्वारि (४९-५२) । एतानि द्विचरणात्मकानीव प्रतिभाति । यमकापेक्षया अधिकप्रभावशालिनी द्वे स्तोत्रे
श्रीचतुर्विंशतिजिनानन्दस्तुतिपरिशिष्टयोर्वर्तेते । तदृशनेन नयनसाफल्यं मविष्यति यमकप्रेक्षणप्रफुल्लितददयानाम् ।

(४) श्रीजिनप्रभसूरिप्रणीता चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः प्रत्येकपद्यचतुर्थचरणत्रयक्षरपु-
नराष्ट्रचियमकवद्धा । एतादृश्यमकालङ्कृतो वर्तते द्वादशः सर्गः श्रीमुनिभद्रसूरिविरचिते
श्रीशान्तिनाथमहाकाव्ये, नवमसर्गस्य ३३ श्लोकाश्च श्रीअरसिंहकृते सुकृतसङ्कीर्तने ।

(५) पूर्वमुनिवर्षप्रणीता प्रत्येरूपादे तथाविषयमकालङ्कृता चतुर्विंशतिजिनस्तु-
तिर्यस्या आदिमः श्लोको यथा—

× “ ऋषभ'नाथ ! भेनायनिभानन !
प्रसृतमोहतमोहननक्षम ! ।
“दिश सुवर्ण ! सुवर्णसुवर्णरुक् !
परमकामर्मकाम ! विदीर्णरुक् ! १ ॥ ”

(६) श्रीजिनप्रभसूरिभिरपि एवंविधयमकवद्धा स्तुतिः निरमायि । तस्या आद्यं पद्यमिदम्—

× “ निर्माय निर्मायगुणद्धितीर्थं
योगेन योगेन ह्येन सिद्धः ।
कल्याणकल्याणसुमेरुरस्तु
“देवो १३ मुदे १२ वो मुनिमुन्नतः र्सः ॥ १ ॥ ”

(७) विलोक्यतामखण्डखण्डयमकमण्डिता इन्द्रयज्ञाच्छन्दसि २८पद्यममाणा एभिरेव
विद्वद्भिः प्रणीता चतुर्विंशतिजिनस्तुतिर्या प्रकरणरत्नाकरस्य चतुर्थे विभागे (पृ० ३०३) मुद्रिता
यस्याश्च निम्नलिखितं पद्यमाद्यम्—

तत्त्वानि तत्त्वानिभृतेषु सिद्धं
भावारिभावारिविशोषवर्षम् ।
दुर्वोधदुर्वोधमहं हरन्त-
मारम्भमारं भजताऽऽदिदेवम् ॥

× (८) त्रिदशतरङ्गिणी समचरणे एतादृश्यमकान्विता । तस्यास्तु प्रथमं पद्यमिदम्—
“ नर्मति यो समीतिस्त्रिदिवोकैसां
सवसुधा वसुधाम सरस्वतीम् ।

१ इदं काव्यं श्रीस्तुतिसद्व्यये मुद्रितम् । तत्र निम्नलिखितश्लोकः प्रारम्भिकः—

“ क्षेमम ! नैमसुरासुरशेसर-
प्रवतयादुपरागपिशङ्कितम् ।
क्षेमसरोजमहं तव मौलिना
जिनै ! वहे' नवहेमतनुयुते । ॥ १ ॥ ”

मैनसि सां वहेत प्रणयिप्रियं—
क्रमधरामधराहतविद्रुमाम् ॥ १ ॥ ”

प्रथमतरङ्गमान्तस्थ उल्लेखश्चायम्—

“ यः स्मैति हीरविजयव्रतिवज्रपाणि—
पट्टैकपिङ्गलङ्गलीकललामलीलाम् ।

श्रीमत्पागणनभोङ्गणभासुरश्री—

जीयाचिरं विजयसेनमुनीन्द्रचन्द्रः ॥ १०८ ॥ ”

इति श्रीमदैदंयुनीनियुगप्रधानविजयमानभट्टारकश्रीहीरविजयसूरीश्वरपट्टकोटीहीरविजयमा-
नश्रीविजयमानसूरीश्वरस्तुतित्रिदशतरङ्गिण्यां प्रथमस्तरङ्गः ॥ १ ॥

(९) प्रेक्षयतां प्रेक्षावद्भिर्निम्नलिखितपद्यमारम्भिका पद्यचतुष्कमिता जिनस्तुतिर्या
श्रीस्तोत्ररत्नाकरद्वितीयभागे मुद्रिता—

“ सैहसा मैहसा सैहसा मैहसा

मैहता परमं मैहताऽर्वरमम् ।

शमितस्वमृतं शमितस्वमृतं

गैवि तीर्थकरं गैवि तीर्थकरम् ॥ १ ॥ ”

(१०) तत्र तोटकच्छन्दसि श्रीशिवसुन्दरनिर्मितः पार्श्वनाथस्तवोऽपि दर्शनीयो
यस्यार्थं पद्यमेवम्—

“ वैरसंवरसंवरसं वैरसं—

भवदं भैवदं भैवदम्भवदम् ।

संपमासमर्षासमर्षासममा—

गैमभंगमभंगमैभं गैमभम् ॥ ”

(११) श्रीजिनप्रभसूरीणां चतुर्विंशतिजिनस्तुतयः प्रत्येकपद्यस्य चतुर्थचरणे
श्रयसाराष्ट्रचित्रयविशिष्टाः ।

१ एतत् काव्यं काव्यमालायाः सप्तमगुच्छके मुद्रितम् । तस्य चापमादिभिः श्लोकः—

“ कनककान्तिघनुःशतपञ्चको-

चिद्रतवृषाङ्कितद्रेहमुपासमहे ।

रैतिपतेर्जीयिर्भे मयमं जिनं

शुद्धमं शुद्धमं शुद्धमजिनः ॥ १ ॥ ”

(१२) एवंविधयमकमयमपूर्णकाव्यं समासादितमधुनैव । तस्यादिमं पद्यं यथा—

* ऋषभदेवमनन्तमहोदयं, नमत तं तपनीयतनूरुचम् ।

अजनि यस्य सुतो धुरि चक्रिणां, शुभरतो भरतो भरतोदरे ॥ १ ॥ ”

(१३) एतादृग्यमककलितं श्रीदेवरत्नसूरिशिष्यरचितं २८पद्यप्रमितं स्तोत्रमपि वर्तते यस्य प्रथमं पद्यं यथा—

* “ सकलमङ्गलभूरुहजीवनं, जिनपतिं जगतीजनजीवनम् ।

नमत नाभिसुतं वराचिन्मयं, गजगतिं जगति प्रभुतालयम् ॥ १ ॥ ”

(१४) पूर्वशुनिराजरचितं सर्वजिनसाधारणस्तवनं समपादे एवंविधयमकमण्डितं चतुर्दश-
पद्यात्मकं द्रुतविलम्बितचञ्दसि निबद्धम् । तस्य चायं प्रथमः श्लोकः—

“ त्वयि लसद्गुणचन्दनशाखिनां, शैमलये मलयेऽमैल ! ये नताः ।

जिन ! नन्दन्ति तदौकासि दुर्धराः, करणवारणवारण ! वीजिनः ॥ १ ॥ ”

(१५) श्रीशीलरत्नसूरिकृतं श्रीसीमन्धरस्वामिनोऽष्टकं एवंविधयमकविभूषितं विद्यते यस्य प्रथमं पद्यं तु यथा—

* “ कल्याणलतासु वसन्तर्तु, सुरभासु रभासुरभावन ! तम् ।

सीमन्धरजिनपतिमधुरागिर, नम काममकाममकामहरम् ॥ १ ॥ ”

(१६) पूर्वाचार्यप्रणीता महावीरस्तुतिर्नवपद्यप्रमिता सावचूरिः प्रत्येकपादे एवंविधयमकान्विता । तस्या अष्टमं पद्यं यथा—

× “ परमया रैभयारमया तैवां—हिकमलं कैऽमैलं कैऽमलम्भयत् ।

नै नतैमानतमाऽनतमानैमन् ! वैरविभा ! रैविभा ! रैविभासुरम् ॥ १ ॥ ”

(१७) एवंप्रकारयमकमण्डितमन्यत् २८ पद्यप्रमाणं श्रीजिनप्रमसूरिप्रणीतं प्रकरण-
रत्नाकरे (भा० ४, पृ० ३०३) मुद्रितं स्तोत्रं यस्याग्रिमं पद्यमित्यम्—

“ तत्त्वानि तत्त्वानि भृतेषुसिद्धं भावारिभावारिविशोपघर्मम् ।

दुर्वोधदुर्वोधमतं हरन्तमारम्भमारं भजतादिदेवम् ॥ १ ॥ ”

(१८) श्रीरविसागरमुनीश्वरकृतमेकादशपद्यात्मकं श्रीवीरजिनस्तवनप्येवंविधयमक-
कलितं यस्यादिमं पद्यमित्यम्—

* श्रीवर्धमानभगवान् भगवान् प्रचक्रे, नम्रान् समग्रभक्तिकान् भक्तिकान्वितांश्च ।

पादद्वयं सकमलं कमलं विधातृ—देवेन्द्रचन्द्रमहिर्न महितं शिवाय ॥ १ ॥ ”

सहर्षं समीक्ष्यतां यमकावलीरुनाभिलाषिभिः (१) मतिपादान्त‘सारङ्ग’शब्दयमकमयः
श्रीगुणविजयगणिगुम्फितः श्रीमहावीरजिनस्तवः श्रीजैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य द्वितीये विभागे
(पृ० १३१—१३३), (२) ‘ पराग ’शब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धं श्रीलक्ष्मीकण्ठोत्तराणि कृतं २८.

पद्यमपानं साधारणजिनस्तवनं प्रकरणरत्नाकरस्य चतुर्थे विभागे (पृ० २७) च प्रसिद्धम् । अत्र तु साक्षादवलोक्यतां कामक्रीडाच्छन्दसि वृत्तचतुष्टयमितायाः (३) श्रीरूपभजिनस्तुतेराद्यं पद्यम्—

“श्रीनाभेयं योगिध्वेयं देहज्योतिःसारङ्गं, सर्वश्रेयःश्रेयःपद्या गत्या माद्यत्सारङ्गम् ।

कर्मक्षोणीजन्मश्रोणीश्रेणिध्वंसे सारङ्गं, नौम्युत्कण्ठाव्याप्तस्वान्तः सौवस्थाभ्ना सारङ्गम् ॥१॥”

अपरञ्च विलोक्यतां (४) प्रतिपद‘सरस्वती’शब्दयमकान्वितस्य श्रीधुगादिजिनस्तवनस्य एकोनविंशतिपद्यात्मकस्य महोपाध्यायश्रीचारित्ररत्नगणिशिष्यपं० जिनमाणिक्यगणिविरचितस्य निम्नलिखितं द्वितीयं पद्यम्—

“ सरस्वतीलब्धवरावगाहो, सरस्वतीवेशो ! तेव स्तैव स्वांम् ।

सरस्वतीमेपं परंस्तवैक—सरःस्वतीर्णार्मिपि तौरयामि ॥ १ ॥ ”

(५) श्रीरत्नशेखरसूरीभिः प्रतिपदान्तर्गत‘नवखण्ड’शब्दयमकगणं घोषामण्डननवखण्डपार्श्वजिनस्तवनं ८पद्यात्मकं निरमायि । तस्येदमाद्यं पद्यम्—

“ जय प्रभो ! त्वं नवखण्डपृथ्वी—प्रख्यातकीर्ते ! नवखण्डमूर्ते ! ।

भव्याग्रजमानो ! नवखण्डसंविद्—विश्वेश्वर ! श्रीनवखण्डपार्श्व ! ॥ १ ॥ ”

(६) श्रीसकलचन्द्रकृते ‘सिद्धं हृदये’तिप्रारम्भिके ३० पद्यात्मके सावचूरिके श्रीपार्श्वनाथस्तवे ‘हरिहरि’शब्दसङ्कलितं निम्नलिखितं पद्यद्वयम्—

“ हरिहरिचलचित्तगुप्तिगुप्तं, हरिहरिदङ्गमयूपराजमानम् ।

कमठहरिहरिहरिप्रियादं, हरिहरिणातपवारणत्रयाप्तम् ॥ २७ ॥

हरिहरिपरिचर्योपयुक्तं, नखहरिहारि सुदीमलोकलेखम् ।

हरिहरिभयभीतिदं च पार्श्वं, हरिहरिचन्दनसोदरं नमामि ॥ २८ ॥ ”

(७) ‘देवेन्द्रैरनिश’मितिश्लेषस्तोत्र—‘यूयं युवा त्व’मितिश्लेषस्तुत्यादिरचायितृश्रीधर्मघोषसूरिप्रणीता श्रीस्तोत्ररत्नाकरस्य प्रथमे भागे (पृ० १-७) मुद्रिता अष्टमहायमकसप्तन्वित्वा चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः, यस्या आदिमं पद्यमिदम्—

“ जय वृषभ ! जिनाभिपट्टयसे निर्झनाभि—जैद्विमरविसर्नाभिर्भयः सुपर्वान्जनाभिः ।

तप ईह किले नाभितोणिभृत्सनुनाग्भि—द्रुतश्रुवनमनाभिं क्षान्तिसंस्पृत्कुनाभिः ॥१॥ ”

(८) अक्षरद्वितयत्रितयपुनरावृत्तिमयं सप्तश्लोकमितं श्रीस्तोत्ररत्नाकरद्वितीयभागे (पृ० ८६) मुद्रितं श्रीक्षमाकल्याणसन्द्ध्यं श्रीपार्श्वजिनस्तवनम् । तस्यायमादिमः श्लोकः—

१ प्रथमवपथानां प्रतिपादस्य प्रारम्भे, द्वितीयवपथानां तु अन्ते, तृतीयवपथानां पुनः प्रारम्भे सरस्वतीपदं विद्यते ।

२ उक्तं च शूर्यावल्यां (स्तो० २१६)—

“ श्रीशारदालम्पवरो निज्ञेक्या—ऽग्रभिः स कृत्वा यमकेरलङ्कृताः ।
स्तुतीर्जिनानां शमदन्वरोपधी—नबुधुपद् गुर्जरराजमान्त्रिणम् ॥ ”

“ लक्ष्मीनिदानं गुरुकर्मदानं, सद्धर्मदानं जैगते दंदानम् ।

यक्षेशपार्श्वार्द्धिकतपादपार्श्वं, नुर्वामि पार्श्वं भवभेदपार्श्वम् ॥ १ ॥ ”

(९) श्रीसोमतिलकसूरिसूत्रिते सर्वज्ञस्तोत्रे ‘सदानवसुराजितम्’ इति नानार्थात्मकं तुरीयं चरणं समग्रेषु पद्येषु वरीवर्ति ।

विशेषतो यमकाकाङ्क्षिभिर्दृश्यतां सानन्दं समग्रं श्रीजम्बूकविकृतं चन्द्रद्रुतकाव्यम् ।

जैनसाहित्ये छाटानुभासपरिष्कृतान्यपि काव्यानि भूयांसि सन्ति । तथाहि—

(१) श्रीनयविमलशुनीशविरचितं पद्मपद्यात्मकं श्रीशान्तिनाथस्तवनम् । तस्यादिमं पद्यमित्यम्—

* “ वन्देऽहं श्रीशान्तिजिनेन्द्रं, नन्दितजनताहृदयं रे ।

हृदयङ्गमगुणराशिमुदारं, दारितमोहं सदयं रे ॥ वन्दे० ॥ १ ॥ ”

(२) एभिर्महाशयैरेतादृशं श्रीपार्श्वनाथस्तवनमपि प्रणीतम् । तत्प्रारम्भिकं पद्यमिदम्—

* “ वन्दे वामातनयमुदारं, दारितमारविकारं रे ।

कारणमीहितदानविधाने, ध्याननदीनेतारं रे ॥ वन्दे० ॥ १ ॥ ”

(३) श्रीलक्ष्मीकलोलमुनिराजकृतं २३पद्यप्रमितं मुक्ताक्षरयद्भवित्तं सटीकं श्रीऋषभ-जिनस्तवनम् । तस्याग्रिमं पद्यमिदम्—

× “ जिनराजर्महं मरुदेधिर्भवं, त्रिभवं ऋषुसन्ततिसेव्यपदम् ।

व्यपदंभवदं हतशोर्करिपुं, करिपुङ्गवचयानमये” सकलम् ॥ १ ॥ ”

(४) वर्णत्रयपुनराद्युत्तिमयं श्रीजिनप्रभसूरिवर्यविरचितं १५वृत्तात्मकं श्रीजीरापह्लि-पार्श्वजिनस्तवनं यस्यादिमं पद्यमिदम्—

“ दीरिकापुरपतिं संद्वेच नं, दैवतं परैर्भेदं स्तुतिं जिनर्षे ॥

यस्य नाम जैगतो वैशङ्करं, शङ्करं जपति मन्त्रवज्जनैः ॥ १ ॥ ”

(५) श्रीजयशेखरसूरिकृतो छाटानुभासात्कृतः श्रीमुनिशुघ्रतस्तवो यस्यादिमं पद्यमिदम्—

“ महं महं सुमतेद्वैतं सतां, स्तवं सतां यं दधतं महाशयाः ।

महार्चयाः संस्तुवतेऽदरं घनी-दरं घनाभावेजितप्रहाधिर्षम् ॥ १ ॥ ”

(६) पूर्वमुनिवर्षप्रणीतं श्रीपार्श्वनाथस्तोत्रम् । अस्येदं प्रथमं पद्यम्—

“ भणमामि सदा जिनपार्श्वजिनं, जिननायक ! दायक ! सूत्र (सौख्य ?) घनम् ।

घनचारमनोहरदेहधरं, धरणीपातिनित्यगुसेवकरम् ॥ १ ॥ ”

१ इदं स्तोत्रं ऋषचूरिकं मुद्रितं श्रीजिनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य द्वितीये भागे (पृ० ३२-३५) । अथ गुर्गशनुभाशे मयाऽधरि यः स्तुतिपद्यविशोक्तकार्यं (पृ० १६८-१७३) मुद्रितः ।

२ सितिसिरियालकाशासंज्ञके मन्थे एवविषयान्द्राष्टकारमण्डितं श्रीभाद्रजिनस्तवनम् ।

(७) उपाध्यायश्रीविनयविजयविरचितं श्रीवृषभजिनस्तवनम्, (८) श्रीयशो-
विजयोपाध्यायकृतं श्रीआदिजिनस्तवनं च ।

एवमेकानि काव्यानि जैनसाहित्ये सन्ति । अत्र तु समग्रतः साक्षात् समीक्ष्यतां श्रीरवि-
सागरविरचिता यमकादिसमलङ्कृता निम्नलिखितेयमिन्द्रभूतिस्तुतिः—

❖ “ श्रीहन्द्रभूतिगणभृद् गणभृच्छुभानां, भानां भजद्भविजनो विजनोऽपकण्ठः ।

कण्ठप्रियाभरणकै रणकैर्न शस्त-शस्तश्रितैः सविवुधैर्विवुधैर्भुदे वः ॥ १ ॥

देवप्रभोर्विनमनो नमतोपदानदान-स्फुरद्द्विपवतो पवतोऽघकृत्यात् ।

कृत्याद्धविष्टहृदयो हृदयोदयस्तं, यस्तन्त्रमास निकरो निकरो जिनानाम् ॥ २ ॥

नानाङ्गवर्णरुचिरा रुचिराजमाना, मानान्विता सुरपतेरपतेजसो न ।

सो नस्त्रिकाह्वयजिना वृजिनावलीनां, लीनाङ्ग चेतसि तवासितवाग् विभाति ॥ ३ ॥

भातिश्रियाऽमरवशास्वशावरावै-रावैरभासततमां ततमांसलोरुः ।

लोरुर्जिता जिनपदेऽनपदेवसेवे, सेवेहिका सकलया कलयाऽऽश्रु देवी ॥ ४ ॥ ”

यथा यमरुमयादिकाव्येषु जैनानां सिद्धहस्तता तथा चित्रादिकाव्येष्वपि । नानाबन्धबन्धु-
राणि एकाक्षरद्व्यक्षरविचित्राण्यप्यनेकानि काव्यानि वर्तन्ते । कतिपयानि श्रीस्तोत्ररत्नाकरद्वितीय-
भागे मुद्रितानि दृश्यन्ते । अत्र तु मुद्रितामुद्रितानां कतिचित्काव्यानामुल्लेखः क्रियते, यथा—

(१) श्रीजिनप्रमसूरिप्रणीतं प्रकरणरत्नाकरे मुद्रितं महावीरस्तवनं यत्रानेकानि
चित्राणि नयनपथमवसरन्ति । अतः तस्याद्यं निम्नलिखितं पद्यं चरितार्थं भवति—

“ चित्रैः स्तोत्रैर्जिनं वीरं, चित्रकूर्चरितं मुदा ।

प्रतिलोमानुलोमाद्यैः, खड्गाद्यैश्चोतिचारुभिः ॥ १ ॥ ”

(२) श्रीकुलमण्डनसूरिरचितोऽष्टादशारचक्रबन्धमयः श्रीमहावीरस्तवो यस्यान्तिमं
पद्यं यथा—

“ चक्रायामुत्तमशूलशङ्खसहिते सुश्रीकरीचामरे

सीरं भङ्गशरासने आसिलता शयत्यातपत्रे रथः ।

कुम्भार्धभ्रमपङ्कजानि च शरस्तस्पात् त्रिशूलाशनी

चित्रैरेभिरभिष्टुतः शुभधियां वीर ! त्वमेधि श्रिये ॥ २१ ॥ ”

१-२ पदे द्वे काव्ये मद्रोमगूर्जरेभाषान्तरस्मिन्ने मुद्रापिते चतुर्विंशतिकायां (१० ८२-८४) ।

३ टीकादेशेन द्विना पदच्छन्दस्य यथाप्यत्वं इःशकम् ।

४ “ अष्टादशारचक्रं, तेषां हारश्च सपदि मापयते ।

विषुयानामपि द्वादशं, चक्रदर्शस्तुत्तमभूत् ॥ ”

—शुर्वायल्यां श्लो० ३७१

(३) एतद्विद्युसत्तमैर्हार्दवन्धेन पञ्चजिनस्तयोऽपि रचितः ।

(४) उपाध्यायश्रीउदयधर्मकृतं द्वात्रिंशदलकमलबन्धवन्धुरं १८पद्यात्मकं श्रीमहा-
वीरस्वामिस्तवनम् । तस्यान्तिमं पद्यमिदम्—

* “ श्रीसिन्धुार्थनरेशनन्दन ! जिन ! श्रीवीर ! नीरूक्तनो !

स्तुत्वा त्वां नयनाग्नि(३२)सम्मितदलाम्भोजन्मबन्धस्तवात् ।

नेहे चक्रिपदं न वासवपदं नास्तापदं सम्पदं

किन्तु त्वत्पदपङ्क्त्योनियमले भृङ्गायतां मे मनः ॥ १ ॥ ”

(५) *पञ्चपञ्चपद्यात्मकसर्वसावर्ष्यस्तवालङ्कृता षोडशदलकमलबन्धवन्धुरा शिरसि नाना-
चार्यनामेल्लेखमण्डिता श्रीहेमविजयगणिगुम्फिता स्तवनचतुर्विंशतिका । तस्या आदिमं पद्यमिदम्—

“ पयोजपाणिं वृषभं वृषाङ्गं,

रंमातनूजन्मभिदावृषाङ्गम् ।

महोदयश्रीरजनीमृगाङ्गं,

गुरं स्तुवे कीर्तिनिरस्तरौकम् ॥ १ ॥ ”

(६) †समास्ति श्रीसहजकीर्तीनां शतदलकमलकमनीयं काव्यम् । एतज्जिज्ञासुभिर्दृश्यतां
‘ जेसलमीरभाण्डागारीयग्रन्थानां सूची’तिनामकग्रन्थस्य परिशिष्टम् ।

(७) × श्रीसमयराजकृतशृङ्गाटकबन्धवन्धुरा जिनस्तुतिः १०८पद्यात्मका । तस्या इदं
पद्यमं पद्यम्—

× “ त्रिभुवनजनिताकामितकामितकामितकरी

धीरमधीकृतमन्दिर मन्दिर हितसुसारी ।

लोकालोकविलोकनलोकनयनहितकार !

वामादेयीयनन्दन ! बन्दनतामर ! वीर ! ॥ १ ॥ ”

(८) † वरीवर्ति श्रीविजयसिंहाचार्यकृतं सङ्गकाव्यं यद्दर्शनेन श्रीनागार्जुनराजैस्तेषां
खड्गाचार्येत्यभिधानमदायि । एतदर्थंज्वलोत्थतां कविश्रीसोद्दलकृताया उदयसुन्दरी-
कथायाः १५५ तमं पृष्ठम् ।

(९) श्रीजिनवल्लभमूर्तिमणीतं १६१पद्यममाणं चित्राकाङ्क्षिणां चिचानन्दजनकं मश्रुशतकं
यत्र १०, १२, ३२, ६१, ६९, ७४, १३२, १३३, १३८, १३९, १४३, १५२, १५४सङ्ख्याकाः श्लोका
मन्यानजातीयाः, १४, ३६सङ्ख्याका अष्टदलकमलम्, २०, ४७, ११८सङ्ख्याकाः विपरीत-

* १ श्रीचन्द्रशेखरसूरीणां ‘ श्रीप्रहसनम् ० ’ इत्यादिरूपं हारवन्धस्तवनं मनोहरं विद्यते ।

* २ श्रीसामतिलकसूरिगन्धर्वः ‘ श्रीमदीर ! ’ इतिरूपः कसटबन्धवन्धुर स्तयोऽपि दर्शनीयः ।

३ अग्रा मुद्रणान्यपुनिका मदा त्रियमाणा विद्यते ।

† एतच्चिह्नानुसृतोत्तरेसूचनेन गान्धी युष्मद्भ्रातृभगवान्दासतनुजैः पण्डितपर्यलालचन्द्रै-
रनुसृतीऽस्मि ।

मष्टदलकमलम्, द्विचत्वारिंशो द्वादशदलकमलम्, ५८, ५९, ७७, ७८ सङ्ख्याका-विपरीतं षोडश-
दलकमलम्, ६३, ७१ सङ्ख्याकौ शृङ्खलाजातिः, २६, १४५, १४७ सङ्ख्याकाः पद्मजातिविभ्रमया-
दरीदृश्यन्ते श्रीस्तोत्ररत्नाकरद्वितीयभागे (पृ० १-३३) ।

(१०) श्रीजयतिलकसूरिसन्देह्यं विहरमाणशाश्वतजिनचतुर्विंशतिकानाम हारावलीचतुष्कं,
त्र प्रथमायां हारावल्यां त्रयोदशः श्लोकः पद्मजातिः, द्वितीयायां त्रयोदशः स्वस्तिकजातिः,
तृतीयायां वज्रबन्धजातिः, चतुर्थ्यां वन्द्युक्स्वस्तिकजातिः ।

(११) अये विद्वद्वरेण्याः ! विलोक्यतामनेकद्वादशशरिकामयोत्तररूपा श्रीमुनिचन्द्रसूरि-
प्रणीता १५ पद्यप्रमाणा भ्रंशावलिः यस्याः प्रथमं पद्यमिदम्—

“महर्षी परिपृच्छतीदमुदिता ब्रह्माङ्गजा कीदृशी ?

प्रश्नं व्याहरतो भुवावपशदे रम्येह का केकिनाम् ? ।

कामथक्कयुगं च पृच्छति वकं कः प्सति पक्षी हटाद् .

घालानां वद मातृकोपरि कथं पापठ्यते संहतिः ? ॥ १ ॥”

उत्तरम्—ककाकि ! की कुक्कु केके कोकौ ! कंकः ।

(१२) तत्रैव दर्शनीयोऽज्ञातकर्तृनामकः त्रयोदशपद्यप्रमितः समस्यामयः श्रीपार्श्वजिनस्तवो
यस्येदमाद्यं पद्यम्—

“श्रीपार्श्वनाथं तमहं स्तवीमि, त्रैलोक्यलोकेऽप्युपधामधाम ।

सौमोदमुद्भासियदीयकीर्त्तिं—रामासुखं चुम्ब्येति कर्त्तिकेयः ॥ १ ॥”

चिरन्तनमुनीश्वरैर्निर्गर्षा अपि स्तवा रचिता इति सुस्पष्टमवगम्यते (१) श्रीसूरचन्द्रमुनि-
पुङ्गवप्रणीताष्टपद्यात्मकश्रीमहावीरजिनस्तवस्य निम्नलिखितपद्यावलोकनेन—

“श्रेयःशालः संहःशाली, श्रीवीरः श्रेयसां हि वैः ।

वीरंवारं वरं वीरं, वासवावासवासरः ॥ १ ॥

(२) श्रीजयशेखरसूरिभिरपि पञ्चवर्गपरिहारपूर्वक उपजातिवृत्तवद्ध एकादशपद्यात्मकः
श्रीनेमिनाथस्तवः सन्देह्यः । तस्य चेदं प्रथमं पद्यम्—

“सेवारसोऽसिगुरासुरेशहंसाश्रयं विश्वविसारिवासम् ।

शैवेयसावांसिसरोरुहं हि विशालहर्षोऽलिरिवाऽऽश्रयेऽहम् ॥ १ ॥”

(३) पिञ्जसिन्धिवेण्या द्वितीयायां वेण्यां (पृ० ९३-९४) श्रीपार्श्वनाथस्तवनान्तर्गतं
वर्तेते पञ्चवर्गपरिहारपूर्वकं पद्यपञ्चकं यस्यान्तिमं चतुर्थं पद्यं तु यथा—

१-४ पद्यम्—सन्देह्यमिदं त्रैलोक्यनाथ श्रीस्तोत्ररत्नाकरस्य द्वितीयो भागः ।

५ पद्यानन्दमहाकाव्ये पञ्चवर्गपरिहार पूर्वकस्तोत्रं वर्तेते ।

“युः स्वैरिवैरिविलयाय सहः सहस्वी, स्वीयस्ववंशवहुलाम्बरशर्वरीशः ।

शश्वल्लौ वशविहाररसीह शलिं, श्रेयोरहस्यसरसीरुहसूर एषः ॥ ”

तृतीयायां वेण्यां (पृ० ६२) तु वरीवर्तिं छत्रवन्धवन्धुरं पञ्चवर्गपरिहारहारि पद्यमेकम् ।

(४) श्रीजिनप्रभमूरिविरचितं प्रकरणरत्नाकरे द्वितीये विभागे (पृ० २४२) मुद्रितं

पञ्चपद्यात्मकं श्रीवीरस्तवनमप्येवंविधशब्दालङ्कार कलितम् । तस्याग्रिमं पद्यमिदम्—

“स्वःश्रेयससरसीरुहसूरं श्रीवीरं ऋषिवरं सेवं ।

सैविशेषहर्षरसवशसुरासुरवरसेव्याहिम् ॥ १ ॥ ”

(५) विलोक्यतां विपश्चिद्भिः श्रीजिनमद्रसूरिकृताऽपवर्गनाममाला श्रीरत्नप्रभाचार्य-
कृतरत्नाकरावतारिकाया द्वितीये परिच्छेदे ‘तदिष्टस्य०’ इत्याद्युपान्त्यसूत्रवृत्तौ नन्वियमित्यादि-
स्वरूपं वादम्यलं च यत्रायं स्पष्टोल्लेखः—

“त्यादिवचनद्वयेन स्यादिकवचनत्रयेण वर्णैस्तु ।

त्रिभिरधिकैर्दशभिरयं व्यधायि शिवसिद्धिविध्वंसः ॥ १ ॥ ”

त्रिवर्गपरिहारपूर्विका कौऽपि कृतिर्विरचिता श्रीयशोभद्रसूरिभिरपीत्यनुमीयते प्रो. पिटर्सन-
रिपोर्टसंज्ञकतृतीयपुस्तकान्तर्गतनिम्नलिखितोल्लेखावलोकनात्—

“त्रिवर्गपरिहारेण, गद्यगोदावरीशुजः ।

चभूयुर्भूरिसौभाग्याः, श्रीयशोभद्रसूरयः ॥ ”

प्रवचनसारोद्धारविषयपदव्याख्यायां श्रीउदयप्रभसूरय एनं परिचाययन्ति निज-
गुरुवर्यम् । इदं समर्थयते श्रीपृथ्वीचन्द्रसूरिभिः पर्युपणाकल्पटिप्पने ‘त्रिवर्गपरिहारजनित-
युषहर्षः’ इत्युल्लेखेन ।

श्रीजिनप्रभमूरिवरैः क्रियानुसूक्ताऽपि स्तुती रचिता । तस्या इदं पद्यं प्रथमम्—

“अभिनैवानि सुखानि वितन्वती-मसुमेतां जिनराजपरम्पराम् ।

शतैमिषममुखाऽनिमिपस्तुता-मपट्टुंशीर्षे भक्तिवशादहम् ॥ १ ॥ ”

लक्षणज्ञा लक्षणन्तां लक्षणप्रयोगोपलक्षितं १७८त्तात्मकं श्रीजिनप्रभसूरिसूत्रितं प्रकरण-
रत्नाकरस्य द्वितीयभागे (पृ० २६०) मुद्रितं श्रीवीरजिनस्तवनं यस्यादिममिदं पद्यम्—

“निस्तीर्णविस्तीर्णभवार्षांश्चै-हैत्कर्णमार्कणितवर्णवादम् ।

सुपर्णमंशोऽहिदेमे सुवर्ण-श्रीपर्णवर्णं विनुवामि धीरम् ॥ १ ॥ ”

१ ति, ते, सि, ट, ड, छ । त, य, द, ध, न, प, ष, म, म, य, र, ल, व ।

२ कर्षण-पवर्ण-टवर्ण-तिवर्ण-वर्ण-म-त-व-अ-न-नि परिहृत्य व्यञ्जनेत्ये रचितं प्रत्यक्षानुमानाधिक्यप्रमाण-
निराकरणनामकं प्रकरणं सम्भाष्यते ।

सन्ति किलानेकानि प्रथमस्वरमथान्मपि काव्यानि जैनसाहित्ये । तथाहि—

(१) श्रीगुणविजयगणिविरचितं केवलप्रथमस्वरमयं द्वीपवन्दिरमण्डनसुविधिजिनस्तवनं श्रीजैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य द्वितीये भागे (पृ० १३३-१३४) मुद्रितं निम्नलिखितप्रथमपद्यात्मकम्—

“ नवमश्रमणपवरममरध्रजपरमशमस्रम ! सकलवदनकज ! ।

गतमलमयदमसपजनगतमन ! भज नर ! भवभयहरणमवलधन ! ॥ १ ॥ ”

(२) तथा संयुक्तव्यञ्जनरोहित्यवैशिष्ट्यविशिष्टं मणिगुणनिकरच्छन्दोवद्धं प्रकरणरत्नाकरे मुद्रितं निम्नलिखितपद्यारम्भिकम्—

“ गणधर गणपतत्तरणप कमल शम गणकमलज गगनगवरद ! ।

अधमदकलगजघनवनरमण ! अभयद ! जय कद ! कद ! गतमदन ! ॥ १ ॥ ”

(३) एवंविधं १४पद्यमाणां श्रीअरजिनस्तवनं प्राणायि श्रीजयसुन्दरगणिभिर्यत् प्रकरणरत्नाकरद्वितीयविभागे (पृ० २७२) मुद्रितम् । तस्याग्रिमं पद्यमेवम्—

“ जय शरदशकलदशहयवदन ! जय जगदसहनमदमदन !

जय नतशमगतशमनजकदन ! जय भगवदर ! परमपदसदन ! ॥ १ ॥ ”

एकाक्षरसङ्कलितानि काव्यानि तु इमानि—

(१) श्रीअरजिन-ब्रह्म-विष्णु-शिवेति चतुर्थं रव्यञ्जनकान्तं काव्यम् । तथा—

“ रोरारेरां ररीरीर रैरीरा रैररीररम् ।

रुरोररुरुरोर रुरोऽरारिरुरारिरे ॥ १ ॥ ”

× (२) पूर्वमुनिवर्षविरचिता एकाक्षरमयी स्तुतिः । तस्या आद्यं पद्यमिदम्—

“ ककककाकककाकककाकका,

कैकककेकककेकककेकके ।

ककककोकककोकककोकको,

ककककौरुककौरुकककौरुककौरु ॥ १ ॥ ”

द्वयस्रमयकाव्येषु निदर्शनार्थं निरीक्ष्यताम्—(१) प्रकारनकारव्यञ्जनयुगलपुतं नव-पद्यमयितं श्रीस्तोत्ररत्नाकरे (भा० २) मुद्रितं श्रीनिमिजिनस्तवनम् । तस्य प्रथमं पद्यमिदम्—

१ * एतादृशं पहगापत्यकं सुयशोऽजिनस्तवनं प्राकृतमापायां निबद्धं उपदेशपदाय द्वितीये गामे (४३१ तमे पृथे) दृश्यते । तायाया गाया त्वेवम्—

“ जय जय जयजगवच्छल ! नवगलहरपवणवणवसमणयण ! ।

नयणमणवमयवदण ! वणवणयल वरवणय समण ! ॥ १ ॥ ”

२ प्रेषतो श्रीस्तोत्ररत्नाकरस्य द्वितीयो विभागः । ३ टीकाऽऽधारं विना पश्येत् (इत्युक्तः ।

“मैनेनानूनमानेन, नोर्नैमुन्नोमिमाननम् ।

“नैमिनामानमर्ममं, सुनीनामिनेमानुमः ॥ १ ॥”

(२) श्रीरुद्रपत्नीयगच्छीयश्रीसत्यसागरसूरिकृता प्रत्येकजिननामान्तर्गताक्षरद्वयरूपा, चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः २५पद्यात्मिका । तस्या आदिमं पद्यं यथा—

* * “ दिवा दिवा देवविदेवदेवं

विवाद वादा दव वेद दावम् ।

वन्दे वदे वेदविदादिदेवं

दिवा दिदेवेन्दुवदेवदेवम् ॥ १ ॥ ” (चतुर्दशपत्रम्)

समीक्षन्तां सानन्दं चित्रचित्रितचित्ता विपश्चित्ता उपाध्यायश्रीहर्षकलोलशिष्यरत्नश्री-
लक्ष्मीकलोलमुनिराजकृतं निम्नलिखितं सटीकं स्तोत्रम्—

×(१) “ कखगघङचछजझञटठडढणतथदधनपफवभमयरलवशपसह ”

तथा च *(२) श्रीमनरूपविजय(?)मुनीश्वरकृतां श्रीजिनस्तुतिमेकपद्यात्मिकाम्, यथा—

“ कुखगोऽघङ्चच्छोऽजा-ज्ञोऽवट । ठो ढढाऽणते ।

थ्युदधिर्निपफो धाम्-र्मा यारलोऽव शंपसः ॥ १ ॥ ”

एतत्प्रामाण्यप्रतीत्यर्थं दीयतेऽवचूरिः पूर्वमुनिराजरचिता—

हे अज ! त्वं मामव-रक्ष इत्यर्थः । अज इति किम् ? जायते इति जः, न जः
अजः, न विद्यते जैः-जन्म यस्य सः अजः-वीतरागः तस्य सम्बोधनं हे अज ! ।
त्वं कथम्भूतः ? कौ-पृथिव्यां स्वर्गः-सूर्यः इति कुखंगः । पुनः कथम्भूतस्त्वम् ? अघं-पापं तस्य
रुं-विषयस्तस्य र्वः-समूहस्तस्य छः-छेदक इत्यर्थः, इत्यघङ्चच्छः । पुनः कथम्भूतस्त्वम् ? न
विद्यते झः-बन्धनं अस्यासौ अझः, बन्धनं केपाम् ? कर्मणाम् । पुनः अ इति निषेधे, वे-विषये
एव टः-वातो यस्यासौ अवटः तस्य सम्बोधनं अवट ! । पुनः कथम्भूतस्त्वम् ? अणं-अज्ञानं
ताः-क्रोधः तैः ठैः-शून्यः, रहित इत्यर्थः । पुनः कथम्भूतस्त्वम् ? छैः-चन्द्रमण्डलं तद्रत्नं छैः-
विरूपातः । पुनः कथम्भूतस्त्वम् ? थयः-लक्षणानि सामुद्रिकोपतानि शब्दचक्रादयस्तेषामुदाधिगिति

१-२ टीकाऽवलोचनं विना समीचीनः पदच्छेदो दुःशकः । ३ ‘जश्च जेतरी जनने विगते’ इति सुधाक-
लसौकाक्षरनाममालिकायां (स्तो० १८) । ४ ‘शार्ङ्गविरागः सगः’ इत्यमरः (स्तो० १३७१) ।
५ ‘ढो विषये भैरवे च’ इति सुधा० (स्तो० १४) । ६ ‘चकारः पुनरव्ययः । अन्योऽन्यार्थे विद्वन्पार्थे
समासे पादपूर्णे ॥ पक्षान्तरे समूहार्थे हेताववभूतावपि’ इति सुधा० (स्तो० १५-१६) । ७ ‘घः कर्षे
छेदके स्यातः’ इति सुधा० (स्तो० १७) । ८ ‘अमानोनाः प्रतिषेधे’ । ९ ‘टः पृथिव्यां ध्वनौ वायो वरुणो
टं पुनर्भुवि’ इति सुधा० (स्तो० २०) । १० ‘णः प्रकृष्टे निष्कले च प्रकृतौ ज्ञानबन्धयोः’ सुधा० (स्तो०
२२) । ११ ‘ठो महेशः समारूपातो ढध शून्ये प्रकीर्णितः’ इति एकाक्षरीकोशे (स्तो० १७) । १२ ‘ढः स्याद्
यामिनोपनिमग्दने’ इति सुधा० (स्तो० २१) । १३ ‘ढो ढकायां समारूपातः’ इति सुधा० (स्तो० २२) ।

श्रुदधिः । पुनः कथम्भूतस्त्वम् ? निः—भद्रं—मोक्षं तदेव पं—प्रौढं फं—फलं यस्यासौ निपफः । पुनः किंविशिष्टस्त्वम् ? वः—व्लेशः तस्य न विद्यते भूः—उत्पत्तिर्यस्यासौ वाभूः । पुनः कथम्भू-
तस्त्वम् ? या—पृथ्वी तस्या रान्—भयानि लः—लुनाति इति यारलः । हेऽव्यट ! पुनस्त्वं कथम्भूतः ?
‘शं—सुखं तदेव पां—श्रेष्ठा सौं—लक्ष्मीर्यस्यासौ शंपसः, ईदृशस्त्वमिति शब्दार्थः ।

* संवत् १४८४ वर्षे श्रीजयसामगरादिमुनिवर्यग्रथिताऽनेकसुवर्णाचित्रालङ्कारकलिता विज्ञ-
मित्रिवेणी वेणीव वणिनीनां श्रीणयति सचेतसां चेतांसि ।

* श्रीसोमसुन्दरसूरिपुरन्दरपट्टाम्बरदिवाभणिश्रीमुनिसुन्दरसूरिभिः अनेकप्रासाद—पद्म-
चक्र—पद्मकोण—पद्मकारक—त्रिर्यागुप्त—कारकगुप्त—अर्धभ्रम—सर्वतोभद्र—सुरज—सिंहासन—अशोक-
मेरी—समवसरण—सरोवर—अष्टमहांप्रातिहार्यादिनव्यत्रिंशतीवन्धतर्कमयोगाद्यनेकचित्राक्षर—द्वयक्षर-
पञ्चवर्गपरिहाराराद्यनेकस्तवनमयामष्टोत्तरशत(१०८)हस्तमितां त्रिदशतरङ्गिणीं विधाय स्वगुरो-
रुपदीकृता । तत्क्रमनीयतायाः का कथा ? ।

अनेनानेकचिरन्तनाचार्यैर्मकचित्रादिमयानि विविधानि काव्यानि ग्रथितानीति सुस्पष्टं
भवति । परन्तु इदमपि हर्षजनकं यदुत वैक्रमीयाष्टादशशताब्द्यामपि एतादृक्काव्यरचयितारोऽभू-
वन् । तथाहि—

*न्यायाचार्य—न्यायविशारद—महोपाध्यायश्रीवशोविजयसाहाध्यायिनः श्रीकीर्तिविजय-
गणेशिष्यवर्याः श्रीविनयविजयोपाध्यायपादाः ‘आनन्दलेख’नामानं प्रबन्धं परमगुरुणामुपजहुः ।
तस्य प्रथमाधिकारे पूर्णकलशा—सर्वभ्रम—च्छत्र—शरो—धनु—वज्र—शक्ति—भङ्ग—खड्ग—रथ—पद-
मुसल—द्वल—हल—चामर—श्रीकरी—शङ्ख—श्रीवत्समभृतिचित्रप्रक्रमम् । चतुर्थेऽधिकारे च भाषाचित्र-
क्रियागुप्त—कर्तृगुप्त—गुप्तक्रियाकर्म—गुप्ताव्ययक्रियाक—गुप्तान्वय—गुप्तामन्त्रण—गुप्तकरण—गुप्तस-
म्पदान—गुप्तापादान—गुप्तसम्बन्ध—गुप्ताधार—एकव्यञ्जन—द्विव्यञ्जन—विन्दुच्युत—एकस्वर—दन्त्य-
स्थान—अतालव्यव्यञ्जन—अवर्ग्य—अनवर्ग्य—तुरगपदादिचित्रप्रक्रमं च विरचयाञ्चक्रुः ।
प्रथमाधिकारमाले त्वैवमुल्लेखः—

१ ‘निः स्वात् क्षये च निवार्ये मृशार्थोभ्रमराशिषु । कौशले बन्धने मोक्षे संक्षये दानकर्मणि’ इति सुधा०
(श्लो० २९) । २ ‘प्रौढे च वर्णके पद्य’ इति सुधा० (श्लो० ३१) । ३ ‘फकारो निष्फले जल्पे, पुष्करे
मयक्षणे । हन्तावाते फले फेने’ इति सुधा० (श्लो० २२) । ४ ‘वकारो वरुणे पत्रे कलहे विगतौ तथा’ इति
सुधा० (श्लो० २३) । ५ ‘मूर्ध्नि स्थाने’ इति सुधा० (श्लो० ३४) । ६ ‘मये शब्दे च री(?)’ इति सुधा०
(श्लो० ३७) । ७ ‘लः श्लेपे चाशये चैव प्रलये साधनेऽपि लः’ इति प्लका० (श्लो० ३१) । ८ ‘शं श्रेयसि सुते’
इति सुधा० (श्लो० ४२) । ९ ‘यः सत्वारः स्वात् तथेते’ इति सुधा० (श्लो० ४३) । १० ‘लक्ष्म्यां च सोच्यते’
इति सुधा० (श्लो० ४४) ।

११ निपातानां श्रीनेमिजिनस्तत्रं श्रीजिनप्रमसूरिसन्तम्बं विंशतिपुस्तात्मकं श्रीहरिकुलेऽयादिप्रतीकं विवि-
पञ्चशोभनं च मुद्रितं प्रकरणरत्नाकरस्य द्वितीये भागे (१० २४४) ।

“इति महोपाध्यायश्रीकीर्तिविजयगणिशिष्योपाध्यायश्रीविनयविजयगणिना श्रीपरम-
गुरुणां प्राभृतीकृते आनन्दलेखनास्त्रि लेखप्रबन्धे स्वस्तिश्रीअमुकजिनं प्रणम्य इति प्रथमावयव-
व्यावर्णनरूपशित्रत्रयमत्कारनामा प्रथमोऽधिकारः ।”

गद्यचित्रालोकनकुतूहलैस्तु विलोक्यतां जल्पकल्पलतायास्तृतीयस्तरङ्गः ।

* अज्ञातकर्तृनामानः श्रीसिद्धहेमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयाः श्रीऋषभजिन-शान्ति-
जिन-नेमिजिनस्तवाः । तेषामनुक्रमेण प्रथमपद्यानि त्वेषम्—

“ परमात्मानमाद्यं त'मर्ह' (१-१-१) कारं स्थितं स्तुवे ।

‘ सिद्धिः स्याद्वादतो ’ (१-१-२) येनासाधि लोकान्तसंस्थिता ॥ १ ॥ ”

“ शान्ति शिवाय सर्वज्ञं मुद्यत्नाभ्यां जनाः । स्तुत ।

अमीभिरिमकैर्देवैः (१-४-३) सदातिजरसैर्नतम् (१-४-२) ॥ १ ॥ ”

“ यं सूता गुप्तयस्तिष्ठः श्रीनेमिं नौमि तं गतीः ।

चतस्रोऽपासितुं ज्ञानादिश्रियां तिसृणां गृहम् ॥ १ ॥ ”

कलापव्याकरणसन्धिमुख्यगर्भितं त्रयोविंशतिपद्यप्रमाणं श्रीऋषभजिनस्तवनं यस्यादिषं
पद्यमिदम्—

* “ सिद्धो वर्णसमाम्नायै-स्तैव जिद्ये चिरन्तनैः ।

शत्रुञ्जयेऽत्रै र्यल्लेभे”ऽनन्तसिद्धे यदासंपदम् ॥ १ ॥ ”

श्रीस्तोत्ररत्नाकरद्वितीयभागे (६१ तमे पत्राङ्के) मुद्रितं सारस्वतव्याकरणसन्धिमुख्य-
गर्भितमेकादशपद्यात्मकं श्रीपार्श्वचन्द्रसूरिरचितं श्रीभावप्रमसूरिकृतटीकालङ्कृतं श्रीमहावीर-
जिनस्तवनं यस्यायं द्वितीयः श्लोकः—

“ अङ्गुलसमानाः (मू० १) सन्ति लोका इदानी-

मैघनसरलभृता वक्रभाषप्रभृताः ।

कर्धमिहं हि लभन्ते प्राभवं शुद्धमार्गं

मंसुरतरविद्यस्ते तेनं तुच्छं तुं चिन्म ॥ २ ॥ ”

तत्रैव ८८ तमे तु पत्राङ्के विद्यतेऽमरकोशप्रथमपद्यपादपुंसिरूपं पञ्चपद्यप्रमाणं श्रीशङ्ख-
श्वरपार्श्वस्तवनम् । तस्यापमादिमः श्लोकः—

“ यस्य ज्ञानदेवासिन्धो-र्दशनं शेषसे ध्रुवम् ।

सं श्रीमान् पार्श्वर्त्तीयशो, निषेयः सततं सतो ॥ १ ॥ ”

चतुर्विंशतिजिनस्तुतयः यदन्तयदस्तुयन्तप्रक्रियासिद्धक्रियापदैः मण्डिताः श्रीजिनमण्डन-
मुनीशकृताः सावचरिकाः २८ पद्याभिजाय । तासामाद्यं पद्यमिदम्—

* “ जयश्रीनेतारं प्रथमं जिनपं नोनवति ये
मुदां मामन्यन्ते त्रिदशदृपभैस्तेऽपि ईरिचत् ।

प्रपेपीयन्ते ये दृपभजिननेत्रामृतरसैः

“ प्रपेपीयन्ते ” ते युवैतिभिरैहो विष्णुपितृवत् ॥ १ ॥ ”

विविधविषयगर्भितान्यपि भूषांसि काव्यानि सन्ति जैनसाहित्ये, तथाहि—

(१.) श्रीमान्तुङ्गसूरिप्रणीतं भोज्यादिनामगर्भितं १८वृत्तात्मकं वीरस्तवनम् । तस्य
चार्यं प्रथमः श्लोकः—

* “ कल्याणधामकरणं घनकेवलश्री-

राजीव ! रोचितमनुत्तरतीर्थराज ! ।

सत्त्वालये ! प्रगुणराजिनयप्रमाण-

स्वच्छासनं पटन वा नतमामनन्तम् ॥ १ ॥ ”

(२) महामहोपाध्यायश्रीसाधुराजगणिकृता भोज्यादिनामगर्भिता द्वादशपद्यप्रमिता
जिनस्तुतिः स्वोपज्ञदीकाऽलङ्कृता ।

* (३) विद्वन्मनोविनोदाय दिग्दर्शनार्थं चाज्ञातकतृकैकपद्यप्रमाणा भोज्यनाममण्डिता
सावचूरिका जिनस्तुतिरुद्ध्यतेऽत्र, तथाहि—

घात्याघे वरलापसीम ! रमते श्रीस्त्वद्गुणौघे सदा

सद्धानैरधिकूरुदालिखदलंघीयुः सुखं त्वज्जुपः ।

चेतःसूर(सुर्वित?)ररायितुं सद्वडादोडा रुचिं त्वद्गुचा

क्ष्माहिंसाकरदूधुरीण ! भवतः श्लोके रसोजयि प्रभो ! ॥ १ ॥ ”

अयीति कोमलामन्त्रणे । हे प्रभो ! । ‘ वरलापसीम ! ’ वरे-मनोज्ञे लापे-भाषणे सीमा-रेपा
यस्य स तस्य सम्बोधनम् । ‘ हे क्ष्माहिंसाकरदूधुरीण ! ’ क्ष्मा-पृथ्वी तस्यां घे हिंसाकरा-
आत्मगुणघातिनः कामक्रोधादयः तेषां दुः-पीडनं तत्र धुरीण !-निर्दयदमन ! । त्वद्गुणौघे
सदा श्रीः-लक्ष्मीः रमते । किंविशिष्टे ? ‘ घात्याघे ’ घात्यानि-वधानि अघानि-पापानि दुःखानि
वा येन तस्मिन् । तथा हे प्रभो ! सद्धानैः-उत्तर(म)दानैः वार्षिकदानदायित्वात् अधिकु-पृथ्वीतले
उरु-विशालं महत् फनकादिकं ददतीति उरुदाः-महादानिनः तेषां आलिः-श्रेणिः उदलङ्घि-
उल्लङ्घिता । तथा त्वज्जुपः-तव सेवकाः सुखं स्वर्गापवर्गसम्बन्धि ईयुः-प्रापुः । तथा हे प्रभो !
चेतःसूरः-कामः त्वद्गुचा-तव कान्त्या अनुवर्तते इति शेषः । किंविशिष्टः चेतःसूरः ? ‘ अयितुं

१ इयं स्तुतिः श्रीजैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य द्वितीये विभागे दृश्यते ।

२ विषयवार्धशमूहणमग्निश्रीपादलिप्तसूरिवर्यैः प्राकृतभाषायां रचिता श्रीवीरस्तुतिः सुवर्णसिद्धिस्वरूप-
प्रतिपादिका । वनयैकालिकात्यादिना गाथा अपि तथा इति श्रूयते ।

सद्वहांदोहा' अयितुं-गन्तुं अभिगन्तुम्-भोक्तुम् । सद्वलादो-उत्तमनारीणां चञ्चलत्वकारकः, कामो हि सुन्दरस्त्रीप्रियश्च अतस्तासां उपभोगाय तासां मनांसि सम्मोहनास्त्रेण स्खलयति ततश्च तास्तं इच्छन्ति, सोऽपि ताः परिभुनक्ति, एवंविधो यः कामः सोऽपि तव कान्त्यपेक्षया तृणलवप्रायः सन् भवतः श्लोके-श्लाघायां रसः-प्रीतिर्यस्य स एवंविधोऽभूत् (एतादृशस्त्वं रुचिं अर(वित् ?) र) इत्यर्थः ॥

(४) पूर्वसुनीशसन्देह्या वैद्यकप्रकाशनपट्वी ' रचितकरपुट'प्रारम्भिकपदा जिनपति-स्तुतिः । तस्या अनुक्रमेण द्वितीयतुरीयपद्ये यथा—

× “ प्रेच्छन्नमदनवाण ! वृषभध्वज ! सुदीव्यतेजःश्री(श्रीः ?) ।

साभयसुव्रतसहितो नवा स्मरी मूत्रकृच्छ्राया ॥ २ ॥

दू(दु ?)रालभं विश्वहिसं वृपासु(यु ?)तं

धिभर्ति पापाग्निकणाम्युमवृधनम् ।

सा (स) सेव्यपादः सगरेण चक्रिणा

ज्वरान्नशेषं तव (शास्त्र ?) इन्दु योऽजितः ॥ ४ ॥ ”

(५) श्रीजिनप्रभसूरिकृतं विविधच्छन्दोनामाङ्कितपद्यमयं श्रीवीरनिर्वाणकल्याण-कस्तवनम् ।

१ अशुद्धप्रायपयस्य पदच्छेदयथार्थत्वं टीकासमीक्षणेन विना दुर्घटम् ।

२ * श्रीशुभसुन्दरशिष्याविहितं मन्त्रादिगमितं ' देउलवादा ' मण्डनश्रीआदिजिनस्तवनम् । तस्या-मिमं पद्यमेवम्—

“ जय सुरअसुरनरिर्विद्वंधंविद्यपयपंकय ।

जय वेष्टुष्ठापुरवयंस ! सेवयक्यसंपय ! ।

किं पुण भूय सुमंतर्तति तुह जगआणवण !

धुत्त करिसु बहुमत्तिजुत्त मरुदेवियनंदण ॥ १ ॥ ”

अन्त्यं पद्यं तु यथा—

“ इत्थं भेषनयन्त्रतन्त्रकलितेः सन्मन्त्रल्लैश्विता

कृवा श्रीमुनिसुन्दरस्तुत ! नुतिं देलुलनेतस्तव ।

लक्ष्मीसागरनामधेय ! करुणाम्मोधे ! युगादिप्रभो !

इःस्वोऽहं शुभसुन्दरांमियुगलीसेवासुस्तं प्रार्थये ॥ २५ ॥ ”

अपरम्—श्रीअभयदेवसूरिकृतं श्रीपूर्णकलद्रागणिप्रणीतटिप्पनारहकृतं यन्त्रमन्त्रोपधादिवन्धुरं श्रीपार्ष्ण-जिनस्तवनम् । तस्यादिमं पद्यं यथा—

“ जगु सासणदेवियरुणियाभयदेवगुरूहि पटितया ।

अरिधंमणए अरिधंमणए पुरि पासमिमं धुणि पुज्जकं ॥ १ ॥ ”

३ इदं स्तवनं काव्यमालायाः सप्तमगुच्छके प्रसिद्धम् ।

श्लेषमयानि पद्यानि पृथक् पृथक् वर्तन्ते बहुधा किन्तु समग्रकाव्यरूपेण स्तोत्रकानि । दृष्टान्तार्थं प्रेक्ष्यतां प्रज्ञावतंसैः निम्नलिखिताद्यपद्यात्मिका श्रीदशदिक्पालस्तुतिश्लेषमण्डिता श्रीऋषभ-जिनस्तुतिरेकादशश्लोकपरिमिता—

* “ अस्तु श्रीनाभिभूद्वैवो-विपन्नाशनकर्मठः ।

पवित्रः पोपयन्नाकं, सुधर्माधिपतिः श्रिये ॥ १ ॥ ”

अपरश्चावलोक्यतां श्रीरत्नशेखरगणिप्रणीतं सावचूरिकं नवग्रहश्लेषपालङ्कृतं श्रीपार्श्व-जिनस्तवनं यस्याद्यं पद्यमेवम्—

* “ पार्श्वः श्रियेऽस्तु भास्वा-नजस्थितेरुच्चतां परां विभ्रतु ।

विश्वप्रकाशकुशलः, कुतुकं त्वतुलाश्रयः सततम् ॥ १ ॥ ”

श्रीशोभप्रभसूरिप्रणीता शृङ्गारवैराग्यतरङ्गिणी ४६पद्यममिता (मदीयगूर्जरभापानुवाद-प्रस्तावनासङ्कलिता जैनस्वयंसेवकमण्डलेन प्रकाशिता) । अत्र प्रत्येकपद्ये शृङ्गारवैराग्यरसौ वर्तते, परन्तु तत्रेयं विशिष्टता यत् शृङ्गाररसो वैराग्यरसेण दूष्यते तच्चद्रतशब्दविधानेनैव ।

श्रीधर्मघोषसूरिवर्यैः कर्तृषु विशेषेण क्रियासु च एकद्विबहुवचनतुल्या मन्दाक्रान्ताच्छ-न्दसि पद्यचतुष्टयप्रमाणा स्तुतिर्वित्तेने यस्या आदिमं पद्यमिदम्—

* “ स्रस्ताशर्मा वृतसुमहिमा वीरितस्वान्तजन्मा

वाधासिन्धुप्रतरणसहा वासनावस्थितानाम् ।

अप्येको द्वौ किमुत चह्वो वाऽनिशं ध्येयभावं

गते येषां जिनवरवृषा वृद्धये किं न तेषाम् ? ॥ १ ॥ ”

विविधशब्दविभक्तिसप्तप्रयोगपुरस्सराण्यापि पद्यानि जैनसाहित्ये । तथाहि—

(१) श्रीमन्मेरुतुङ्गसूरिविरचिते जैनमेघदूते प्रथमे सर्गे (श्लो० १२-१३) युष्मच्छब्दस्य एकवचनात्पिकाः प्रयोगाः, यथा—

“ त्वं जीमूत ! प्रथितमहिमाऽनन्यसाध्योपकारैः

कस्त्वां वीक्ष्य प्रसृतिसदृशौ स्वे दृशौ नो विधत्ते ? ।

दानात् कल्पद्रुमसुरमणी तौ त्वयाऽधोऽक्रियेतां

कस्तुभ्यं न स्पृहयति जगज्जन्तुजीवातुलक्ष्म्यै ? ॥

फामं मध्येभ्रुवनमनलङ्कारकान्ता अनु त्वन्-

मन्त्रस्वेष स्मरति च तवागोपगोपं जनोऽयम् ।

न्यासीचक्रे भवति निखिला भूतसृष्टिर्विधाना

तत् त्वां भापे किमपि करुणाकेलिपात्रावधेहि ॥ ”

(२) श्रीक्षमाकल्याणगणिगुम्फितायास्त्रैलोक्यप्रकाशाख्यायाश्चन्द्रनन्दनचतुर्विंश-निकायास्तृतीये पद्ये यच्छब्दस्यैकवचनरूपाणि ।

“ यो विज्ञानमयो जगत्रयगुरुर्यं सर्वलोकाः श्रिताः
सिद्धिर्येन वृतां समस्तजनता यस्मै नीतिं तन्वते ।
यस्मान्मोर्हभतिर्गता मतिर्भूता यस्मै वै सेव्यं वैचो
यस्मिन् विश्वगुणैस्तमेव सुतैरां वन्दे युगादीश्वरम् ॥ ३ ॥ ”

(२) श्रीसोमचारित्रगणिविरचिते गुरुगुणरत्नाकरकाव्ये द्वितीये सर्गे (श्लो० ३-९)

यच्छब्दवहुवचनसप्तविभक्तिकं शालिनीच्छन्दसा काव्याष्टकम् ।

* (३) श्रीजेशलभेरुमण्डनश्रीशम्भवजिनप्रासादस्य (सं० १४९७) शिलालेखे गुरु-
वर्णनाष्टकप्रथमकाव्यं यच्छब्दसर्वविभक्तिवहुवचनाश्रितम्, तत्रैवम्—

“ ये सिद्धान्तविचारसारचतुरा यानाश्रयन् पण्डिताः
सत्यं शीलगुणेन चैरनुकृतः श्री‘स्थूलिभद्रो’ मुनिः ।
येभ्यः शं वितनोति शासनसुरी श्रीसङ्घदीप्तिर्यतो
येषां सार्वजनीनमाप्तवचनं येष्वद्भुतं सौभगम् ॥ १ ॥ ”

(४) कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्रसूरीश्वरमूर्तिते श्रीवीतरागस्तोत्रे यत्तदोरेकवचन-
रूपाणि प्रथमपद्यपदके ।

(५) एभिः सूरिसत्तमैः प्रणीते सकलार्हतस्तवे वीरशब्दस्य समग्रविभक्तयेकवच-
नमयं पद्यं पद्विंशम् ।

(६) श्रीजिनसूरमुनीश्वरविरचितायां ‘प्रियङ्करनृपकथायां (पृ० ८४) ‘पार्श्व’शब्दस्य
सकलविभक्तयेकवचनमयं यत् पद्यं वर्तते तद् यथा—

“ श्रीपार्श्वो ‘धरणे’न्द्रसेवितपदः पार्श्वं स्तुवे भावतः
पार्श्वेण प्रतियोधितश्च ‘कमठः’ पार्श्वाय कुर्वे नतिम् ।
पार्श्वान्धितकार्यसिद्धिरखिला पार्श्वस्य तेजो महत्
श्रीपार्श्वे प्रकटः प्रभावगहनः श्रीपार्श्वे । सौख्यं कुरु ॥ १ ॥ ”

(७) श्रीसोमप्रथमसूरिभिर्युग्मदस्यच्छब्दसर्वविभक्तिस्वरूपप्ररूपकः ८पद्यात्मकः ‘श्रीमन् ।
धर्म’ इत्यादिरूपः स्तवः प्राणापि । तस्य द्वितीयं पद्यमेवम्—

* “ देवं नार्थस्त्वां स्तुवे नापि, सनार्थोऽहं त्वया नमः ।
तुभ्यं त्वैभे” तुभं ज्ञानं, त्वैवानन्तैर्गुणास्त्वैर्यि ॥ २ ॥ ”

(८) श्रीसोमसुन्दरसूरिविरचिता अस्मच्छब्दनयन्त्री गुप्पच्छब्दनवस्तवी तु मुद्रिता
जैनस्तोत्रसङ्ग्रहस्य प्रथमे विभागे ।

साहित्यशास्त्रपारपारीणैरनेकैर्विद्वद्गैः ममसंस्कृतनाटनकाव्यान्पपि रचितानि । तथाहि—

१ मया संज्ञोषिणो हन्तोऽयं मुशवितोऽपुना भेद्विदेवचन्द्रात्तमात्रेनदुनकोच्चारणायया ।

- (१) श्रीहरिभद्रसुरिवर्यविरचित्ता 'संसारदावानलस्तुतिः (संयुक्तव्यञ्जनरहिता), (२) श्रीजय-
शेखरसुरिप्रणीतं वीरस्तवनम्, (३) श्रीजिनवल्लभसुरिसूत्रितं श्रीमहावीरस्वामिस्तोत्रं, (४)
श्रीजिनप्रभसुरिशार्दूलसन्ध्वषट्भापामयश्रीचन्द्रप्रभजिनस्तवनान्तर्गतं समसंस्कृतस्तवनम्, तथा
(५) एतत्सुरिराजप्रणीतौष्ट्रभापात्मकश्रीऋषभस्तवनान्तर्गतं समसंस्कृतप्राकृतं स्तवनम् ।
(६) श्रीहीरविजयसूरीश्वरशिष्यरत्नश्रीसहजसागरकृते २८पद्यप्रमिते जिनस्तवनम् ।
तस्य प्रथमं पद्यं यथा—

× “ सोल्लाससिद्धिकमलावर ! वीर ! देव !

सेवे भवन्तमघवारणवद्धररुम् ।

कामं सुरासुरसमूहसभाविभावि-

वाणीरसं परमसंवरवासभूमिः ॥ १ ॥ ”

अनेकभापात्मकान्यपि स्तवनानि विरचितानि जैनमहर्षिभिः । तथाहि—

(१) महोपाध्यायश्रीरत्नशेखरगणिगुम्फितं संस्कृत-प्राकृत-शौरसेनीभापात्रयात्मकं
मालिनीच्छन्दोवद्धं २५पद्यप्रमितं चतुर्विंशतिजिनस्तवनम् । तस्येदमादिमं पद्यम्—

१ अस्या आदिमं पद्यमिदम्—

“ संसारदावानलवाहनीरं

संमोहधूलीहरणे समीरम् ।

मायारसादारणसारसीरं

नमामि वीरं गिरिसारधीरम् ॥ १ ॥ ”

२ अस्यादिमं पद्यं यथा—

“ अकम्पसम्प्लवलीवसन्तं

निरीहृत्चित्ते विभ्रंले वसन्तम् ।

कामं निकामं विरसें हसन्तं

नमामि वीरं सहस्रोष्ठसन्तम् ॥ १ ॥ ”

३ इदं स्तोत्रं मुद्रितं काव्यमालायाः सप्तमगुच्छके ९७तमे पृष्ठे । तस्य चायं श्लोकोऽभिः—

“ भावैरिवारणानिवारणदारुणोरु-

कण्ठीरवं मलयमन्दारसारधीरम् ।

वीरं नमामि कलिकालकलङ्कपङ्क-

सम्मारसंहरणतुङ्गतरङ्गतोयम् ॥ १ ॥ ”

४ संस्कृत-प्राकृत-मागधी-शौरसेनी-पिशाची-चूलिकापैशाचिकी-समसंस्कृता-७पभ्रंशा इति अष्टभाषाः ।

५ अस्यायं पद्यमिदम्—

“ हेमसरोरुहभासं कलिमलकमलादिमथनहिमभासम् ।

भवमयधूलिमहाबल ! नमोय ! भवेन्तमभिर्वन्दे ॥ १ ॥ ”

* “ अमरगिरिगरीयोमासुदेवीयदेहे
कुंवलयदलमालाकोमला कुन्तलाली ।
सर्जलजलदपाली किं तुं सनीलकण्ठी—
घननिवहमर्मन्दं नन्दयन्ती जंयाय ॥ १ ॥ ”

(२) श्रीजिनकीर्तिमुनिवरैर्विरचितं पञ्चभाषात्मकं जिनस्तवनमित्युल्लेखो जैनग्रन्थावलयाम् ।

(३) श्रीधर्मवर्धनमुनीशकृतं पद्मभाषात्मकं सटीकं श्रीपार्श्वनाथस्तवनम् । तस्पात्तिमं
पर्यं यथा—

× “ स्वर्भाषा संस्कृतीया तदनुप्रकृतिया मागधी सौरसेनी
पैशाची ह्यङ्गरूपाऽनुसृताविधिरपभ्रंशिका सूत्रवाक्यैः ।
पङ्क्तिर्वाग्भी रसैर्वा स्तुतिसुरसवती निर्मिता पार्श्वभर्तुः
श्रीधर्माद् वर्धनेनामितसुकृतवतां ह्लादसुस्वाददा स्यात् ॥ ”

(४) श्रीजिनप्रभसुरिसूत्रितं पद्मभाषामयं श्रीचन्द्रप्रभस्तवनं यस्याद्यं पद्यमिदम्—

“ हारिहारहरहासकुन्दसुन्दरदेहाभय !
केवलकमलाकेलिनिलय ! मञ्जुलगुणगणमय । !
कमलारुणकरचरण ! चरणभरधरणधवल !
वल्गसिद्धिरमणिसङ्गमविलासलालसमलमवदल ॥ १ ॥ ”

(५) पण्डितशिरोमणिपण्डितश्रीमहीकलशागणेशिष्यश्रीचारित्रसुन्दरगणिसन्दृष्टसंस्कृत-
(१) प्राकृत (२) मागधी (३) शौरसेनी (४) पैशाची (५) वृलिकापैशाची (६) अप-
भ्रंश (७) इति भाषासप्तकनिबद्धानि ऋषभ (१) शान्ति (२) नेमि (३) पार्श्व (४) धीर-
(५) जिनानां सप्तसप्तवृत्तप्रमाणानि स्तोत्राणि । तेषामाद्यः श्लोको यथा—

* “ श्रीर्णो मीणातुं दीनैः प्रथमर्जिनंपतिर्नाभिर्धूर्धुर्व्युवःस्वैः—
सेवाहेवाकिनाकिमभ्रमुकृततटस्पृष्टपादारविन्दः ।
भूतो भावी भवन् वंऽज्जगुर्गुरुरेपि वा भावरोशिः समस्तौ
यज्ञज्ञाने तुल्यकालं प्रतिकलति यथोत्सस्वरूपव्यवस्थाम् ॥ १ ॥ ”

* संस्कृतप्राकृतभाषाविभक्तपूर्वार्धोचरार्थरूपा २५२ पद्यममाणा श्रीमेघकुमारकथा श्री-
देवेन्द्रसूरिविरचितायां श्रीधर्मरत्नप्रकरणटीकायाम्, आन्ध्रप्रतिक्रमणवृत्त्यपराभिषायां अर्धदी-
पिकायां ३८७श्लोकसङ्ख्याका शीलवतीकथा च । महोपाध्यायश्रीधिनयविजयगणिसुम्फिते-
ऽपावध्वपसिद्धे विज्ञप्तिपत्रेऽपि एवंविधानि भूयांसि सन्ति प्राव्यानि । तत्रायं पर्यं त्विदम्—

“ सत्यिसिरिकमलिणीगहणदिणणायगं
नेमिजिणणायगं सिद्धिसुहृदायगं ।

यमतिभक्तिस्फुरत्पुलकदन्तुरतनु-

र्नाकिनिकरी नमत्यमलमतिवैभवः ॥ १ ॥ ”

न च पर्याप्तमनेन जैनमुनिवराणां शब्दभावविज्ञानपाण्डित्यं यस्य दिग्दर्शनमपि सम्पूर्ण-
त्तया न कारितं मया ग्रन्थगौरवभयात् । अनेकार्थकाव्यकर्मकर्मठत्वं जैनानां जिज्ञासुभिर्वि-
लोक्यतां विपश्चिद्धिः श्रीश्रीरजिनस्तवनं १२पद्यममितं शार्दूलविक्रीडितच्छन्दसि रचितं
श्रीसोमतिलकसूरिभिः । एतस्य भक्त्येकपद्यस्य २५ अर्थाः । आद्यं पद्यं तु यथा—

* “ श्रीसिद्धार्थनेन्द्रवंशकमलाशुङ्गारहार ! प्रभो !

श्रीमद्दीर ! भवन्तमन्तरुदितप्रीत्यौ विद्युत्तयै स्तुवे ।

“निःशेषानयिं नाभिर्नन्दनमुखांस्तीर्थङ्करान् श्रीगुरुन्

भक्त्येकं युगपत् क्रमाच्च दर्शयिषिः श्लोकैरिहान्तर्गतैः” ॥ १ ॥ ”

कर्तुनामगर्भितं चरमं चित्रकाव्यं त्वस्य पठरचक्रबन्धवन्धुरमष्टदलकमलकलितं वा, तच्चैवम्—

* “ यैस्त्वीं श्रीजिन ! स्रदितोन्मदमनश्रौरः प्रणौति श्रमं

जित्वां सोढगरिष्ठकैष्टदहनं रोचिष्णुभालद्युतम् । .

दैत्ताऽमर्त्यपवित्रसंभद ! पठन् कान्तं विशङ्कः स्तवं

वैन्द्यान्हौय भवान् जिनैः प्रदेदतामन्येऽपि तैस्सै शिवम् ॥ १२ ॥ ”

एतदन्तश्च कविनामसम्बद्धाः ‘ श्रीसोमतिलकसूरिविरचितं ’ इत्येते १२ वर्णाः अर-
पट्टकं च ३-६-१४-१७ अक्षरेष्वन्तर्भाविताः सन्ति ते च स्थापनाविशेषादवसेयाः ।

अनेकार्थकाव्येषु वरीवर्ति श्रीसोमप्रमसूरिभैमुखमुनिराजप्रणीता ज्ञेयार्थी । अष्टादशव्या-
करणविद्धिः पण्डितश्रीलामविजयगणिभिः श्रीयोगशास्त्रस्य निम्नलिखितप्रारम्भिकपद्यस्य—

१ मनुजशब्देन सूच्यन्ते योगशास्त्रस्य ‘ परिग्रहार्थमभ्यासः (प्र० २, श्लो० १०) ’ ‘ प्राक्तुं पारमपारस्य
(प्र० २, श्लो० ८५) ’ इति पद्यस्य च ज्ञातार्थकर्मकर्मउभ्रीमानसागरोपाध्याय-जयसुन्दरमुनीशादयः ।

२ श्रीधर्मशास्त्रगणितोपदेशमालाया निम्नलिखितमाध्यायाः—

“ दोससयमूलजालं पुत्ररिसिक्किज्जिभं जर्दवंतं ।

अरथं वहासि अणत्थं क्कित्त अणत्थं तवं चरसि ? ॥ ५१ ॥ ”

ज्ञातमार्गः कृता श्रीउदयपल्लभगणिभिः । रत्नाकराचतारिकायाः प्रथमपद्यस्याप्यर्धज्ञतं वर्तते इति जैन-
धन्यायत्वा (५०७८) ।

श्रीविजयविमलगात्रितयन्पदेषु जयश्रीमद्गीमकरणीकादौ—

“ तेषां राज्ये राज्ये विभुषा निर्मलज्ञातार्थविहङ्गमुतः ।

श्रीदण्डकुलमगिन्द्रा विबुधवर्तता बभूवुषु ॥ ४ ॥

इति पदाश्लोकेनैवराश्रये ज्ञातार्थी ज्ञायते परं नाथावधि मे दृष्टिगोचरीयम् ॥

“ नमो दुर्वाररागादि-वैरिवारनिवारिणे ।

अर्हते योगिनाथाय, महावीराय तायिने ॥ ”

पञ्चशतार्थी विहितेति पट्टावल्याम् । तथा वाचकश्रीसमयमुन्दरकृता अर्थरत्नावलीत्यपरनाम्नी अष्टलक्षार्थी च विराजते ।

जैनानामस्यामेव दिशि वैदग्ध्यं वर्तते इति चेत् तन्न, विविधविषयविभूषितत्वात् तत्प्रणीतसाहित्यस्य । न कोऽपि वर्तते विषयो विश्वविश्वे यत्परस्वे जैनैर्न संस्कृतगिरि गुम्फिता ग्रन्था अन्यदर्शनीयप्रणीतग्रन्थतुलनायामप्युच्यस्थानीयाः । इयमतिशयोक्तिरिति मन्यमानैर्मनीषिभिः दृष्टिपातः क्रियतां निम्नसूचितग्रन्थेषु—

अलङ्कारविषये श्रीविनयचन्द्राणां कविशिक्षा, वायडगच्छीयश्रीजिनदत्तसूरिशिष्य-सिद्धसारस्वतवेणीकृपाणापरनामश्रीअमरचन्द्रसूरीणां काव्यकल्पलतामकरन्द-परिमलादिवृत्तिवि-भूषिता काव्यशिक्षाऽपरनामथेया काव्यकल्पलता, सार्धकोटित्रयप्रमितश्लोकसाहित्यरचयितृश्री-हेमचन्द्रसूरीणां काव्यानुशासनम्, कविश्रीवाग्भटानां वाग्भटालङ्कारः, श्रीमन्त्रि-मण्डनानां अलङ्कारमण्डनं, श्रीनरेन्द्रप्रमाणां अलङ्कारमहोदधिः इत्यादयो ग्रन्था अलङ्कारविदां परिचितं प्राप्तुमर्हन्ति ।

कथासाहित्ये श्रीसिद्धर्षिरचिता उपमितिमवप्रश्चा कथा, कविराजधनपालप्रणीता तिलकमञ्जरी, श्रीकुमारपालपृथ्वीपतिप्रतिबोधकश्रीहेमचन्द्रसूरिसूत्रितं ; त्रिपट्टिशलाका-पुरुषचरित्रम्, श्रीरत्नप्रभाचार्याणां कुंवल्लयमाला इत्यादिग्रन्था भूमण्डलं मण्डयन्ति ।

१ मया संशोधितोऽयं ग्रन्थो मुद्राप्यमाणो वर्ततेऽधुना श्रेष्ठिदेवचन्द्रलालमार्ईर्जनपुस्तकोन्दारसंस्थया ।

२ एभिर्महात्माभिः पण्डितश्रीअरसिंहविरचितसुकृतसंहर्कतिर्न समलमकारि प्रतिसर्ग श्लोकचतुष्टयं विरचय्य । * महाभारतवाचनलिज्जविद्वद्भिराद्यप्रार्थनया प्रणीतमेभिर्वाल्मीकिभारतनामकं महाकाव्यम् । यदुक्तं श्रीमद्भिरैव तत्पद्यस्तौ—

“ श्रीं वाग्भटस्थाननिवासिनस्ते सम्भूय भूयतरत्पर्माणः ।

कदाचिदागम्य निवेशयेद्म अमुद्विजार्तं मुनिचक्रशश्रम् ॥ ४२ ॥

मस्मात्ताऽस्माकं भुवनजायिनो यस्य तनयो, तयोः सद्गो यस्यामजनि हनुमद्भीममठयोः ।

तथा सद्देश्यासौ पुत्रुपि ‘महाभारत’ कथा, यथा स्वल्पाभिः स्यात् तिथिभिरतिथिः कर्णवधयोः ॥ ४३ ॥

आज्ञापिततदिह कर्मणि सूरिमित्तैः, स्यातः क्षिणावमरचन्द्र इति स्वाक्षिप्यः ।

‘श्रीपालभारत’ इति प्रततान काव्यं, धीराङ्कमेतद्विनश्वरामानोऽङ्गम् ॥ ४४ ॥ ”

३ काव्यकल्पलतायुक्तेः प्रारम्भिकं पद्यं यथा—

“ सारस्वनामृतमहागर्णवपूणिमेन्द्रोर्मन्वाऽरिसिंहमुक्तेः कविनाहस्यम् ।

दिशिद्य तद्रचितमाम्गमृन् च किञ्चिद् व्याख्यास्यते त्वरितकाव्यमृतेऽत्र सूत्रम् ॥ ”

४ प्राकृतभाषायां श्रीज्ञानक्षिप्याचिद्वसूरिभिरुक्ता कुंवल्लयमाला, श्रीपादलितसूरिभिरुक्ता तरङ्गचती कथा च तत्साहित्यस्य विदर्शनम् ।

काव्येषु श्रीदेवविमलगणीना हीरसौभाग्यम्, मल्लधारीश्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतं नामेयनेमिमहाकाव्यम्, श्रीनयचन्द्रसूरीणां हम्मरीरमहाकाव्यम्, श्रीअमरचन्द्रसूरीणा पद्मानन्दमहाकाव्यम्, कविकुञ्जरश्रीहेमविजयगणीनां विजयप्रशस्तिः, उपाध्यायश्रीमेघविजयानां सप्तसन्धानमहाकाव्यं चास्वादयन्तु काव्यरसिकाः ।

पादपूर्तिरूपकाव्येषु श्रीहर्षप्रणीतनैपधीयचरिततुरीयचरणपूर्तिरूपं श्रीज्ञान्तिनाथचरित्रं, श्रीमाघकविकृतशिष्टुपालवधसमस्यारूपं श्रीदेवानन्दाभिधानकं महाकाव्यं च श्रीमेघविजयोपाध्यायपादानां कस्य कं न कम्पयति ? ।

वैयाकरणाः अवलोकयन्तां कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतं 'सिद्धहेमव्याकरणं प्राकृतसंस्कृतद्वयाध्यकाव्ये घांतुपारायणं, श्रीबुद्धिसागरसूरिकृतं बुद्धिसागरव्याकरणं, श्रीविद्यानन्दसूरिसूत्रितं विद्यानन्दव्याकरणम्, श्रीमलयगिरिसूरिसन्देहं मलयगिरिशब्दानुशासनं, श्रीजिनप्रभसूरिसूत्रितं श्रेणिकचरितारख्यं *द्वयाध्यकाव्यं च ।

कोशविदस्तु श्रीहेमचन्द्रसूरिवर्यविरचितां अभिधानचिन्तामणिं अनेकार्थसङ्ग्रहं, श्रीहर्षकीर्तिसूरिकृतां शारदीयनाममालां, श्रीजिनमद्भगणीनां पञ्चवर्गपरिहारनाममालां च मीमांसाभूमिमवतारयन्ताम् ।

१ * उक्तं च केनचिद् विपश्चिता स्वमित्रं प्रति—

“ भ्रातः ! संवृणु ' पाणिनि ' प्रकथितं ' कातन्व ' कन्या वृथा
मा कार्याः कटु ' शाकटायन ' वचः ह्यद्रेण ' चान्द्रे ' ण किम् ? ।
कः ' कण्ठाभरणा ' दिमिवेठरयः यास्मान्मन्यैरपि ?
श्रूयन्ते यदि तावदर्थमधुराः श्रीहेमचन्द्रोक्तयः ॥ ”

२ * श्रीमेरुतुङ्गसूरिभिरपि घातुपारायणं निरमायीति—

“ काव्यं श्रीमेघदूतारख्यं, षड्वर्षीनसमुच्चयः ।
श्रुतिर्बालव (ल ?) बोधाख्या, घातुपारायणं तथा ॥ ४ ॥
एवमाद्विमहाग्रन्थनिर्मापणपरायणाः ।
चतुराणां चिरं चेतश्चप्रकाराय येऽन्वहम् ॥ ५ ॥ ”

इति अमयदेवसूरिसन्देहश्रीसप्ततिकाभाव्यटीकाप्रशस्तिकाव्यतोऽनुमीयते ।

३ * यदाहुः प्रमालक्ष्मकर्तारतत्प्रशस्तौ—

“ श्रीबुद्धिसागराचार्यै—वृत्तैर्व्याकरणं कृतम् ।
अस्माभिस्तु प्रमालक्ष्म, वृद्धिमायातु साम्प्रतम् ॥ ”

४ * उक्तं च श्रीसुनिस्तुन्दरसूरिभिः शुर्वावल्यां (श्लो० १७१)—

“ विद्यानन्दाभिर्धं येन, कृतं व्याकरणं नवम् ।
भाति सर्वोत्तमं स्वल्प—सूत्रं बह्वर्थसद्व्यग्रम् ॥ ”

५ * सवृत्तिके शब्दानुशासनेऽत्र नामाख्यातकृदारख्यं प्रकरणत्रयं नवदशपादप्रमाणमस्ति ।

छन्दोविदो विदन्तां श्रीहेमचन्द्रसूरीश्वरप्रणीतं छन्दोऽनुशासनं श्रीअमरचन्द्रसूरिवर्य-
विरचितां छन्दोरत्नावलीं गुक्तावलीं च ।

तत्त्वज्ञानविषये वाचकवर्यपञ्चशतीप्रकरणप्रणेतृश्रीउमास्वातिकृतं स्वोपज्ञभाष्यसमलङ्कृतं
श्रीसिद्धसेनसूरिप्रमुखमुनिवर्यविरचितटीकासमलङ्कृतं तत्त्वार्थाधिगमसूत्रं, चिरन्तनाचा-
र्यकृतः सर्वसिद्धान्तवेप्रज्ञः, श्रीहरिभद्रसूरिकृतः पद्धर्शनसमुच्चयः श्रीगुणरत्नमुनीशकृत-
वृत्तिविभूषितः, श्रीहारिभद्रीयः शास्त्रवार्तासमुच्चयः स्वोपज्ञवृत्तिसमन्वितः न्यायाचार्यन्याय-
विशारदमहामहोपाध्यायश्रीयशोविजयगणिकृतव्याख्याविस्तृतः मध्यस्थभावप्रदीपकश्च समालो-
च्यन्तां समालोचकैः ।

तर्कशास्त्रविदस्तु तर्कयन्तु तार्किकमण्डलमूर्धमणिश्रीसिद्धसेनद्विवाकरकृतं न्यायावतारं
सम्मतितकं च श्रीअमर्यदेवसूरिकृतवृत्तिविभूषितं, श्रीहरिभद्रसूरिकृतामनेकान्तजयपताकां,
श्रीवादिदेवसूरीणां स्याद्वादरत्नाकरं, श्रीमल्लवादिकृतं नयचक्रवालं (द्वादशारं) श्रीसि-
द्धर्षिमहोपाध्यायश्रीयशोविजयकृतव्याख्यासमेतं, श्रीयशोविजयवाचकसत्तमसूत्रितां नव्यन्या-
यशैलीपूर्विका जैनतर्कभाषासुखां ग्रन्थशतीं वा ।

गणितज्ञा निरीक्षन्तां श्रीमहावीराचार्यकृतं गणितसारसङ्ग्रहं, श्रीपतिकृतगणितस्यो-
परितनां श्रीसिंहतिलकसूरिकृता गणिततिलकवृत्तिं, * श्रीमहेन्द्रसूरिरचितं श्रीमल-
येन्दुकृतटीकासमेतं पञ्चाध्यायप्रमितं यन्त्रराजं च ।

विकटनाटककोटीपटीयांसः प्रेक्षन्तां प्रेक्षावन्तः प्रबन्धशतप्रणेतृणां श्रीरामचन्द्रसूरीणां
नाट्यदर्पणम् ।

गूर्जरदेशस्य इतिहासान्वेषणतत्पराः दृष्टिसाफल्यं कुर्वन्तु प्रभावकचरित्र-प्रबन्ध-
चिन्तामणि-प्रबन्धकोशप्रमुखग्रन्थावलोकनेन ।

वैद्यमनोविनोदाय श्रीहर्षकीर्त्तिया योगचिन्तामणिः, वैद्यवल्लभः श्रीहस्तरुचीनां,
योगमाला श्रीसिद्धर्षीणां, श्रीकण्ठसूरीणां हितोपदेशश्चाऽलम् ।

ज्योतिष्कमस्तकं विधूनयति श्रीमेघविजयगणीनां वर्षप्रबोधो मेघमहोदयेत्यपरा-
भिधानः, पाद्मप्रमीयो भुवनदीपकः, नारचन्द्रीयो जन्मसमुद्रः, मानसागरीया पद्धतिः,
श्रीहेमहंसकृतविस्तृतवार्त्तिकालङ्कृता श्रीउदयप्रभीयाऽऽरम्भसिद्धिः, सुप्रसिद्धो नारचन्द्रश्च ।

प्राश्रिकजिज्ञासां पिपतिं श्रीनरचन्द्रसूरिकृतं प्रश्नशतकं, श्रीहेमप्रभसूरिरचितस्त्रीलो-
क्यप्रकाशः, श्रीपद्मप्रभसूरिप्रणीतो भुवनदीपकश्च ।

* चूडामणिविषये चूडामणिभावं विभक्तिं जयपाहुटेत्यपराभिधानं सृष्टिकं प्रश्नव्याक-
रणम्, चन्द्रोन्मीलनम्, प्रश्नचूडामणिः, अक्षरचूडामणिश्च ।

रमलज्ञानामृतरसपिपासामपनयति श्रीविजयदेवसूरिराज्ये श्रीभोजमुनिरचितं रमलशांत्तं श्रीमेघविजयगणिगुम्फितं च ।

निःशेषस्वभशास्त्राण्यतिशेते दुर्लभराजात्मजजगद्देवसन्दन्धः स्वप्रचिन्तामणिः ।

सामुद्रिकसीमानमासादयति दुर्लभराजतनुजजगद्देवविरचितं दृहत्सामुद्रिकम् ।

शाकुनज्ञानविधानाय पर्याप्ता श्रीभानुचन्द्रीया वसन्तराजशकुनटीका ।

एवं जैनैर्विद्वद्भिर्न केवलं स्वकीयसाहित्यस्यैव वृद्धिर्व्यधायि, किन्तु प्रचुरतरमितरसाहित्यमपि -
प्रखरपाण्डित्यपरिचायिकाभिर्वृत्त्यादिभिर्विभूययाश्चक्रे, तथाहि—

१ सारस्वतव्याकरणम्—श्रीचन्द्रकीर्तिसूरिभिः । (मु.)

२ सरस्वतीकण्ठाभरणम्—श्रीपार्श्वचन्द्रात्मजेन आजडेन ।

+३ हाल(शालिवाहन)कृता गाथासप्तशती—

४ तर्कसङ्ग्रहः—श्रीसमाकल्याणैः तर्कफकिकया । (मु.)

५ तर्कभाषाचार्तिकम्—श्रीशुभविजयमुनिवरैः ।

६ तकरहस्यदीपिका—श्रीगुणरत्नसूरिभिः ।

७ सप्तपदार्थी—श्रीजिनवर्द्धनगणिभिः ।

८ महाविद्याविडम्बनम्—श्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्यश्रीशुवनसुन्दरसूरिभिः ।

९ न्यायालङ्कारः—श्रीअभयतिलकोपाध्यायैः ।

१० न्यायसारः—श्रीजयसिंहसूरिभिः

११ न्यायकन्दली—श्रीनरचन्द्र—श्रीराजशेखरसूरिप्रभृतिभिः ।

१२ दिङ्नागकृतन्यायप्रवेशः—श्रीहरिभद्रसूरि—श्रीपार्श्वदेवगणि(श्रीचन्द्रसूरि)भिः । (मु.)

१३ धर्मोत्तररचितन्यायविन्दुटीका—श्रीमल्लवादिभिः ।

१४ लक्षणसमुद्रः—श्रीरत्नशेखरसूरिभिः ।

१५ काव्यप्रकाशः—श्रीमाणिक्यसूरिभिः सङ्केतवृत्त्या । (मु.) न्यायविशारद—न्याया-
चार्यमहोपाध्यायश्रीयशोविजयैरप्यस्य टीका क्लृप्तेति तैरेव स्वोपज्ञग्रन्थदत्तसाक्षिभिर्ज्ञायते ।

१६ रुद्रटकाव्यालङ्कारः—श्रीनमिसाधुभिः । (मु.)

१७ अनर्घ्यराघवम्—श्रीनरचन्द्रसूरिभिः ।

१८ कौदम्बरीकाव्यम्—श्रीभानुचन्द्रसिद्धिचन्द्राभ्याम् । (मु.)

१९ माघकाव्यम्—श्रीचारित्रवर्धनैः ।

१ अत्र जैनैः श्वेताम्बराः सूच्यन्ते यैर्द्विकृष्टीयसाहित्यैस्त्वापि सेवा व्यधायि, तथाहि—अष्टसहस्री-
व्याख्याविधातारः श्रीयशोविजयगणयः, श्रीपद्मनन्दिकृतश्रीपार्श्वजिनाष्टकस्य लक्ष्मीर्महरतुत्येति प्रारम्भि-
कस्य टीकाकाराः श्रीमुनिशेखरसूरयः । २ यथा कातन्त्रव्याकरणवृत्तव्याख्यातारोऽनेके जैनमुनीश्वरा इति
जैनमन्यावली(पृ० २०५)पेक्षेणानवगम्यते तथा सारस्वतव्याकरणस्यापि नाना मुनिवरा इति तनोऽवसीयते ।
३ कादम्बरीदर्पणः श्रीमण्डनमन्त्रिभिः ।

- २० नैपथकाव्यम्—श्रीजिनराजसूरि—श्रीचारित्रवर्धनादिभिः ।
 २१ किरातार्जुनीयकाव्यम्—श्रीविजयसुन्दरैः ।
 २२ कुमारसम्भवकाव्यम्—श्रीविजयगणिभिः श्रीचारित्रवर्धनेश्च ।
 २३ रघुवंशकाव्यम्—श्रीसमयसुन्दर—चारित्रवर्धनप्रमुखसुनीश्वरैः ।
 २४ दमयन्तीचम्पूः—श्रीगुणविज(न)यगणिभिः ।
 २५ खण्डप्रशस्तिः—श्रीगुणविज(न)य—प्रबोधमाणिक्यादिमुनीश्वरैः ।
 २६ नैलोदयः—श्रीआदित्यसूरिभिः ।
 २७ मेघदूतम्—श्रीमहीरुप्रमुखमुनिराजैः कविसभाशुङ्गारासडेन ।
 २८ राक्षसकाव्यम्—श्रीशान्तिमूरिभिः ।
 २९ घृन्दावनकाव्यम्— ”
 ३० घटरवर्षरः— ”
 ३१ शिवभद्रकाव्यम्— ”
 ३२ मेघाभ्युदयः— ”
 ३३ श्रीहलायुधकृतकविगुह्यकाव्यम्—श्रीरविचर्मैः ।
 ३४ गङ्गाष्टकम्—पूर्वाचार्यैः ।
 ३५ राघवपाण्डवीपकाव्यम्—श्रीचारित्रवर्धनैः ।
 ३६ भर्तृहरिशतकत्रयम्—श्रीधनसार—जिनसमृद्धमुनिभ्याम् ।
 ३७ वासवदत्ता—श्रीसिद्ध(द्वि)चन्द्रैः ।
 ३८ विपमकाव्यवृत्तिः—श्रीजिनममसूरिभिः ।
 ३९ शिवमहिम्नःस्तोत्रम्—श्रीहर्षकीर्तिमूरिभिः ।
 ४० वृत्तरत्नाकरः—श्रीरा(सो ?)मचन्द्रैः श्रीसमयसुन्दरगणिभिश्च ।
 ४१ श्रुतबोधः—श्रीनयाविमल + श्रीमेघचन्द्रशिष्यहर्षकीर्तिभिः ।
 ४२ पातञ्जलयोगसूत्रम्—न्या०न्या०पहोपाध्यायश्रीयशोविजयैः । (सु.)
 ४३ श्रीनागार्जुनकृतयोगरत्नावलिः—श्रीगुणारुरमूरिभिः ।
 ४४ वसन्तराजशकुन्तम्—श्रीभानुचन्द्रोपाध्यायैः । (सु.)
 ४५ गायत्रिका—पद्दर्शनमान्यतानुसारिण्या वृत्त्या श्रीशुभतिलकोपाध्यायैः श्रीयशश्चन्द्रैश्च ।
 ४६ ज्योतिर्विंदाभरणम्—श्रीभांजरत्नैः ।
 ४७ * ताजिरूसारः—श्रीसुमनिहर्षगणिभिः ।

१ किरातार्जुनीयदीपिका श्रीधर्मविजयमुनिभिः । २-३अपमुष्टेसो जैनप्रन्यावल्यां वर्तते पान्तु स विद्या-
 रणाय इव प्रतिभाति ।

इत्येतैर्जनानां संस्कृतसाहित्यप्रियत्वं स्वमताग्रहराहित्यं गुणग्राहित्वं परोपकारित्वं च प्रकटी-
भविष्यति करतलगतामलकवद् सहृदयहृदयानां विद्वद्वर्याणाम् ।

अनेन स्फुटीभविष्यति मतिमतां जैनसंस्कृतसाहित्यसौन्दर्यं, तिग्मकिरणोदयात् च तिमि-
रसंहतिरिव तिरोभविष्यति पण्डितमन्यानां मान्यता यदुत जैनानां साहित्यं प्रायः प्राकृतभाषा-
निबद्धं वर्तते, गीर्वाणगिरि शुम्भिकं तु स्वल्पतमं तदप्यजैनकविकृतितुलनायामगौरवास्पदम् ।

इदमपि अवस्थाप्यं हृदये सहृदयैर्यदुत संस्कृतसाहित्यपादपोपकैः जैनाः विविधभाषा-
साहित्यसेवाऽप्यकारि । तथाहि—प्राचीनगुर्जरवाङ्मयस्य पोपका जैनाः, प्राकृतभाषावन्धुरं
साहित्यं प्रायः तत्सेवाफलमेव, कर्नाटककीयादिगिरास्तु बहुधा सुरचितानि चान्यान्यपुस्तकानि
सार्वसाधुभिः । पारसीयसाहित्यस्यापि सेवा व्यधायि जैनमुनीशैः । निदर्शनार्थं विद्वोवयतां
श्रीजिनभद्रसूरिकृतं पारसीयभाषायां निबद्धं श्रीजिननमस्कारकाव्यम्—

“ दोस्ती प्वांद ! तुरा न वासइ कुया हामाचुनी द्रोग् हिसि

चीजे आमद बेसिदो दिलसराबूदी चुनी कीबरः ।

तंवाला रहमाण ! वासइ चिरा दोस्तीनिसस्ती इरा

अल्लाहाह ! तुरा सलामु बुचिरुकू रोजी मरामे देहि ॥ १ ॥ ”

काव्यार्थस्तु यथा—

दोस्ती प्वांद!०, दोस्ती—अनुरागः प्वांद !—स्वामिन् ! तुरा—तव, न वासइ—नास्ति, कुया—
कास्मिन्नपि हामाचुनी—सर्वं, द्रोग्—असत्यम् हिसि—तिष्ठति, आद्यपदार्थः । यतः चीजे या (यः?) कोऽपि
आमद—आजगाम, बेसिदो—युष्मत्पार्थं, दिलसराबूदी—सज्ज्ञानभव्यमानसः, चुनी—ईदृशः कीबरः
—कर्मकरमात्रोऽपि, द्वितीयपदम् । तथा तंवाला—तस्योपरि रहमाण !—वीतराग ! वासइ इति विद्यते,
चिरा—कृतः दोस्तीनिसस्ती—रागानुबन्धः इरा—अतः कारणात् (तृतीय पदम्)। ‘अल्लाहाह’ पूज्यवाचकौ
शब्दौ, तुरा—तुभ्यम्, सलामु—नमस्कारः, बुचिरुकू—महती, रोजी—विभूतिं, मरामे—महां देहि इति देहि ॥
इति श्रीजिनभद्रसूरिकृतपारसीवद्धश्रीजिननमस्कारकाव्यार्थः ॥

अपरञ्च समीक्षयतां श्रीजिनप्रभसूरिभी रचितस्य ११पद्यात्मकस्य सवृत्तिकस्य ऋपभदेव-
स्तोत्रस्य निम्नलिखितं प्रथमं पद्यम्—

×“ अल्लाहाहि ! तुराहं कीम्बरु सहिया नु तूं मरा प्वांद ! ।

दुनी पकसामे दानं बुस्मारइ बुध ! चिरा नहम् ॥ १ ॥ ”

अवचूरिस्तु यथा—

१ सटीकस्यास्य काव्यस्य श्रीविजयधर्मलक्ष्मीज्ञानमन्दिरसत्का प्रतिरलाभि मया इतिहासतत्त्वमहोदधि-
श्रीविजयेन्द्रसूरिद्वारा । अतस्तेषामुपकार्योऽस्मि ।

हे पूज्य ! तवाहं कर्मकरः, त्वं पृथिवीपतिर्मम स्वामी वसुधा लोकान् जानासि । हे देव ! ' चिरा ' कस्मादस्मान् न सम्भालयसि ? यतस्त्वं मे ' दार्नी ' (मेदिनी) सर्व(र्वा)मपि वेत्सि ततो मां दुःखितं (नं) कथं न वेत्सि ? इत्यर्थः ॥ १ ॥

एवं विविधभाषात्मके जैनसाहित्ये सति तस्य दिग्दर्शनमपि दुष्करम्, किमु तदा तत्सु-विशेषः परिचयः ? तत्रापि उपलब्धानुपलब्धसमस्तसाहित्यस्य तु का कथा ? यतः किं तस्य सर्वाङ्गं परिचितिः सम्भवति शिरसा क्षोणीघरं विभित्सोः, वसुन्धरां कराभ्यामुचिस्त्रिस्तोः, शेषशिरःस्थितं मणिं जिघृक्षोः, पयोनिधिं पाणिभ्यां प्रतितीर्षोः, कुशाग्रेण तं मित्सोः, चन्द्रं चिक्रमिषोः, सुराचलं चरणेन चिकम्पयिषोः, गत्या गन्धवाहं जिगीषोः, चरमार्णवपयः पिपासोः, खद्योतपोततेजोभिर्मार्तण्डमण्डलमभिधुभूषोरपि ? ।

अन्ते आर्यसाहित्यं सभ्यताया आदर्शः, कामदा कल्पलतिका, सञ्जीविनी औषधी, चारु-श्रिन्तामणिः, समुज्जतेर्मेहामन्त्रम्, सफलतायाः साधनम्, सिद्धेः सूत्रमित्युद्धोपणापुरस्सरं विर-मामि विवेचनादस्मात् ॥

अधुना प्रस्तूयते प्रस्तुतस्तुतिकारसम्बन्धी विषयः । इमे तावत् सुगृहीतनामधेयाः स्तुतिचतु-र्विंशतिकाप्रणेतृत्वेन महाकविकोटिं प्राप्ताः श्रीशोभनशुनीश्वराः कदा कं मेदिनीमण्डलं मण्डयामासु-रिति प्रश्नो विचार्यते । तत्र साधनानि तु इमानि—

१ श्रीधनपालकवीश्वरमणीतायाः स्तुतिचतुर्विंशतिटीकाया आदिमे श्लोका येषु द्वित्रा-स्तिलकमञ्जरीप्रस्तावेऽपि वर्तन्ते ।

२ श्रीधनपालगुम्फितायाः पाद्मअलच्छीनाममालायाः प्रान्तभागः ।

३ श्रीप्रमाचन्द्रमूरिमणीतप्रभावकचरितान्तर्गतः श्रीमहेन्द्रमूरिप्रबन्धः ।

४ श्रीमेरुतुङ्गमूरिसन्देहप्रबन्धचिन्तामणेः भोजमीमप्रबन्धः ।

५ श्रीहरिमद्रमूरिमूर्धितसम्पक्त्वसप्ततेः श्रीसङ्घतिलकमूरिकृता २६तमगाथावृत्तिः

६ श्रीरत्नशेखरमूरिरचिता श्रान्द्रप्रतिक्रमणवृत्तिः ।

७ श्रीरत्नमन्दिरगणिकृता उपदेशतरंगिणी + भोजप्रबन्धश्च ।

८ + वाचकेन्द्रश्रीहृन्द्रहंसगणिकृता उपदेशकल्पवल्ली (शा० ३, प० २९) ।

९ * श्रीहेमविजयगणिमणीते कथारत्नाकरे पञ्चमतरङ्गे ३८तमा कथा ।

१० श्रीविजयलक्ष्मीमूरिरचिते उपदेशप्रासादे त्रयोविंशं व्याख्यानम् ।

११ श्रीजिनलाममूरिविरचितस्य आत्मप्रबोधस्य प्रथमः प्रकाशः ।

एतेषूपलब्धेषु साधनेषु कचित् विसंवादाऽपि दरीदृश्यते । तस्मात् स्तुतिचतुर्विंशतिकाया धनपालीयष्टचरित्रतरणं प्रमाणरूपेण स्वीक्रियते । तद्गतनिम्नलिखितपद्यमेक्षणेन स्पष्टीभवति यदुत

१ अत्र केषुं भेनाम्बरसाहायस्य म्मुन्नाऽऽसेसिता रूपरेखा । दिग्म्बरसाहित्यमपि गौरवात्पदं, परन्तु मन्वोगोत्पमयात् तस्य दिग्दर्शनमपि न कारितं मया ।

श्रीदेवर्षिनामधेया मध्यदेशान्तर्गतसङ्काश्यसन्निवेशनिवासिनः विमधराः श्रीमतां शोभनमुनी-
श्वराणां पितामहाः, सर्वदेवाह्वयाः तातचरणाः, धनपालारूपाः श्राद्धवर्याः कवीश्वरा अग्रज-
बन्धवश्च । इमे शोभननामधेयाः कविवर्याः कातन्त्रचन्द्रव्याकरणवेत्तारः चौद्दार्हतत्त्वज्ञातारः
साहित्यसमुद्रपारपारीणाः बालब्रह्मचारिणः जैनदीक्षाधारणधुरीणाः अग्रजबन्धवतः पूर्वं च स्वर्ग-
गामिनः ।

“ आसीद् द्विजन्माऽखिलमध्यदेशे-प्रकाशसङ्काश्यनिवेशजन्मा ।
अलब्ध देवर्षिरिति प्रसिद्धिं, यो दानवर्षित्वविभूषितोऽपि ॥ १ ॥
शास्त्रेष्वधीती कुशलः कलासु, बन्धे च बोधे च गिरां प्रकृष्टः ।
तस्यात्मजन्मा समभूमहात्मा, देवः स्वयम्भूरिव सर्वदेवः ॥ २ ॥
अब्जायताक्षः समजायतास्य, श्लाघ्यस्तनूजो गुणलब्धपूजः ।
यः शोभनत्वं शुभवर्णभाजा, न नाम नाम्ना वपुषाऽप्यधत्त ॥ ३ ॥
कातन्त्रचन्द्रोदिततन्त्रवेदी, यो बुद्धबौद्धान्ततत्त्वतत्त्वः ।
साहित्यविद्यार्णवपारदर्शी, निदर्शनं काव्यकृतां वभूव ॥ ४ ॥
कौमार एव क्षतमारवीर्य-श्रेष्ठां चिकीर्षन्निव रिष्टनेमैः ।
यः सर्वसावधनिष्ठत्तिगुर्वी, सत्यप्रतिज्ञो विदधे प्रतिज्ञाम् ॥ ५ ॥
अभ्यस्यता धर्मप्रकारि येन, जीवाभिघातः कलयाऽपि नैव ।
चित्रं चतुःसागरचक्रकाञ्चि-स्तथापि भूर्वर्यापि गुणस्वनेन ॥ ६ ॥
एतां यथामति विमृश्य निजानुजस्य
तस्योज्ज्वलां कृतिमलङ्कृतवान् स्ववृत्त्या ।
अभ्यर्थितो विदधता त्रिदिवप्रयाणं
तेनैव साम्प्रतकविर्धनपालनामा ॥ ७ ॥ ”

श्रीशोभनमुनीश्वराणां काश्यपगोत्रमित्यवगम्यते प्रबन्धचिन्तामणि(८८तमपृष्ठ)गत-
निम्नलिखितोल्लेखेन—

१-२ उक्तं च प्रभावकचरिते—

“ इतश्च मध्यदेशीय-सङ्काश्यस्थानसंभवः ।
देवर्षिरिति देवर्षि-प्रभावो भूमिनिर्जरः ॥
तस्य श्रीसर्वदेवाह्वयः, सनुरन्यूनविक्रमः ।
ब्राह्मण्यनिष्ठया यस्य, तुष्टाः शिष्टा विशिष्टया ॥
तस्य पुत्रद्वयं जज्ञे, विज्ञेशैरर्चितकमम् ।
आद्यः श्रीधनपालारूपो, द्वितीयः शोभनः पुनः ॥”
-श्रीमहेन्द्रहरिप्रबन्धे (श्लो० ९-११)

“पुरा समृद्धिविशालायां विशालायां पुरि मध्यदेशजन्मा 'काश्यप'गोत्रः सर्वदेवनामां द्विजो निवसन्.....”

सम्यक्त्वसप्ततिवृत्तौ उज्जयिनी, प्रभावकचरिते उपदेशकल्पवल्त्यां उपदेश-प्रासादे च धारा, प्रबन्धचिन्तामणौ विशाला, आत्मप्रबोधे अवन्ती इति नानानामदर्शनात् श्रीशोभनशुनिराजनिवासभूमिपरत्वेऽपि शङ्कन समुपतिष्ठति, परन्तु “उज्जयिनी स्याद् विशालाऽवन्ती पुष्पकरण्डिनी”(अभिधानचिन्तामणौ का० ४, श्लो० ४२) इति पङ्क्त्यवलोकनेनावगम्यते यदुत विशाला अवन्ती उज्जयिनी इति नामान्तराणि ।

एतेषां कवीश्वराणां सोमश्रीनाम्नी जननी इति ज्ञायते सम्यक्त्वसप्ततिवृत्तेः चतुःसप्ततितमपञ्चसप्ततितमपृष्ठपरिचयात् । उक्तं च तत्र—

“तैस्सासि वेयवेई छक्कम्मपरो परोवयारकई ।
विठससहपत्तलीहो दीहशुणो सोमचंददिओ ॥ ५ ॥
सोमसिरी से भज्जा निरवज्जा वज्जिभज्जसमरूवा ।
जुणहुव्व जीइ वयणं आणंदइ तिहुअणं सयलं ॥ ६ ॥
तक्कुच्छिसरसि हंसा वंसययंसा गुणाण आवासा ।
दो तणया बुहपणया संजाया जायरूपहा ॥ ७ ॥
पढमो सिरिधणवालो वालुव्व विभाइ जस्स मइपुरओ ।
विंदारयवरसचिवुत्तमोवि स बुहप्पई नूणं ॥ ८ ॥
वीओ सोहणनामा जस्स कविचं विचित्तयं सुणिउं ।
केहि न विम्हियदियएहि पंडिएहिं सिरं धुणियं ? ॥ ९ ॥”

अनेन इदमपि समवलोच्यते यत् श्रीशोभनशुनीशपितृनाम्नि विसंवादनम् । यतोऽत्र सोमचन्द्रेति नाम प्रदर्शितम् । प्रसङ्गत उच्यते यत् एतत्सप्तमे आरम्भप्रबोधस्य प्रथमप्रकाशे सर्वधरेति नाम, नागरगोत्रीयो वैकुण्ठो नाम सूत्रकण्ठ इति कथारत्नाकरे पञ्चमतरङ्गे ३८ तमायां कथायां (पृ० ३६७), लक्ष्मीधरेति तु उपदेशप्रासादस्य प्रथमे विभागे त्रयोविंशे व्याख्याने, परन्तु कवीश्वरधनपालेन स्वयं सर्वदेवेति यदमूचि तदेव सत्यं नाम ।

एतेषां सुन्दरीनाम्नी कनिष्ठभगिनी इति परामृश्यते पाइअलच्छीनाममालायाः मान्ते निम्नलिखित(तम)गाथाऽवलोकनेन—

“धारानयरीए परिट्टिएण मग्गे टिआए अणवज्जे ।
कज्जे कणिट्टवहिणीए सुन्दरीनामधिजाए ॥”

१ सम्यक्त्वसप्ततिवृत्तिद्वारा अपि ७९ तमे पत्राद्द्वे धाराशब्दोद्देशेन धारोज्जयिनीरूपकता सूचयन्ति । ततोमयोर्दन्तरमाधुनिकं तदुपेक्षाऽकारि तैर्न वेति प्रश्नः ।

२-३ छापायं हृद्यतां स्तुतिचतुर्विंशतिकाया गूर्जरीपोद्गतस्य सप्तमाष्टमे श्लोके पद्यं चानुक्रमेण ।

दीक्षाप्रसङ्गः—

श्रीशोभनमुनिसत्तपैः कस्माद् दीक्षा कर्त्तव्यता इति प्रश्नः सविस्तरं प्रपञ्चितः श्रीमहेन्द्रसूरिप्रवन्धे सम्पत्त्वसत्ततिटीकायां च । परन्तु ग्रन्थगौरवभयात् तस्य स्थूलो रूपरेखा या प्रबन्धचिन्तामणौ (पृ० ८८) दृश्यते सैवात्रोपस्थाप्यते—

“ सर्वदेवनामा द्विजो.....श्रीवर्धमानसूरीन् गुणानुरागाग्निजोपाश्रये निवास्य निर्द्वन्द्व-
भक्त्या परितोषितान् सर्वज्ञपुत्रानिति धिया तिरोहितं निजपूर्वजनिति पृच्छंस्तैर्वचनच्छलेनार्द्ध-
विभागं याचितः सङ्केतनिवेदनाल्लभ्यनिधिस्तदर्द्धं यच्छंस्तैः पुत्रद्वयादर्द्धं याचितो ज्यायसा
धनपालेन मिथ्यात्वान्धमतिना जैनमार्गनिन्दापरेण निपिद्धः कनीयसि शोभने कृपापरः स्वप्रतिज्ञा-
भङ्गपातकं तीर्थेषु झालयितुमिच्छुः प्रतितीर्थं प्रतस्थे । अथ पितृभक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण तं
तदाग्रहान्निपिध्य पितुः भतिज्ञां भतिपालयितुमुपाचव्रतः स्वयं तान् गुरुन्तुससार । ”

दीक्षागुरवः—

श्रीशोभनमुनीनां गुरुनामपरत्वेऽपि विविधता दृश्यते, यतः प्रभावकचरित्रे श्रीमहेन्द्र-
सूरयः, प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीवर्धमानसूरयः, कथारत्नाकरे श्रीयशोदेवसूरयः, सम्पत्त्व-
सत्ततिटीकायां उपदेशप्रासादे च श्रीवर्धमानसूरिस्त्रिष्ववर्षाः श्रीजिनेश्वरसूरयो गुणभूरयो
गुरुरूपेण व्याख्याताः ।

श्रीशोभनमुनिपुङ्गवानां सूरिपदप्राप्तिः—

श्रीसौभाग्यसागरसूरिकृतटीकामत्यां “ तत्समाप्तौ च समाप्ता श्रीशोभनदेवाचार्यकृता
शोभनस्तुतिः ” इत्युल्लेखस्थाचार्यशब्देन सूच्यते कवीश्वराणां सूरिपदवी ।

एतत् समर्थते ' मन्द जिणार्णं आणं ' इत्यादिरूपस्य स्त्राध्यायस्य श्रान्द्रकृत्यदृष्टान्तपट्ट-
त्रिंशिकाऽपराभिधानायाः पञ्चेष्टुतिधि (१५५५) मितेऽब्दे रचिताया उपदेशकल्पवल्ल्या-
स्तृतीयशाखाया एकोनविंशतितमपट्टवगतनिम्नलिखितपद्यैः—

“ शोभनधिरधीते स्म, गुरुपादान्तिके वसन् ।

लक्षणादीनि शास्त्राणि, धिपणाधिपणोपमः ॥ ६१ ॥

गुरुरस्यापयत् सूरि-पदे गुरुगुणान्वितम् ।

विनेयं शोभनार्थं यत्, मतिष्ठां लभते मणिः ॥ ६२ ॥

१ ' मरुः शोभननामा लघुपुत्रतं ' इति प्रतिमाति ।

२ सूरिपदयोगः ८३ तमे पद्येऽपि । तथाहि—

“ आनन्दसूरीन् सूरि—रकरीद् देशसंस्थितान् ।
पण्डितोऽपत्यकालेना—पठ्यन्नेश्वरामान् ॥ ”

मुनीन्द्र ! तव का विद्या, किञ्च वाक्पाटवं तव ? ।
मालवे निमुनौ यन्न, प्रबोधयसि वान्धवम् ॥ ६३ ॥

इति साधुवचः श्रुत्वा, प्रबोधनिहिताशयः ।

शोभनस्तुतिकृतसूरि—मनुज्ञाप्य मुनीश्वरः ॥ ६४ ॥ ”

अनेनेदमवगम्यते यदुत भ्रजातर्जितनाकिसूरिभिः श्रीशोभनसूरिभिः सूरिपदप्राप्त्यन्तरमेव
चतुर्दशमहाविद्यानद्याश्लेषपयोनिधेर्निजबन्धोः श्रीमद्भनपालस्य प्रतिबोधनार्थं विजह्ये ।

श्रीधनपालस्य प्रतिबोधनम्—

शोभनसूरिवर्यैः निजवान्धवो धनपालः कथं प्रतिबोधित इति प्रश्ने एतद्विषये निर्दिष्टं
सम्यक्त्वसप्ततिटीकायां, प्रभावकचरित्रे प्रबन्धचिन्तामणौ उपदेशकल्पवल्ग्यां च ।
परन्तु तत्रापि काचित् काचित् वर्णनभिन्नता दृष्टिपथमवतरति । तावत् प्रबन्धचिन्तामणेर्निम्न-
लिखितो वृत्तान्त उल्लिख्यते—

“ अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानेन धनपालेन श्रीभोजप्रसादसम्प्राप्तसमस्तपण्डितभ्रुकृष्टप्राति-
ष्टेन निजसहोदरामर्षभावाद् द्वादशार्द्धां यावत् स्वदेशनिपिद्धजैनदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकै-
रत्यर्थमभ्यर्थनया गुरुपुरुषेष्वाहूयमानेषु सकलसिद्धान्तपारावारपारदृश्या स शोभननामा तपोधनो
गुरूनापृच्छय तत्र प्रयातः । धारायां प्रविशन् पण्डितधनपालेन राजपाटिकायां व्रजता तं सहो-
दरमित्यनुपलक्ष्य सोपहासं ‘ गर्दभदन्त ! भदन्त ! नमस्ते ’ इति प्रोक्ते ‘ कपिवृषणास्य ! वयस्य !
सुखं ते ’ इति शोभनमुनेर्वचसाऽन्तश्चमत्कृतो मया नर्मणाऽपि नमस्ते इत्युक्तऽनेन तु वयस्य !
सुखं ते इत्युचरता वचनचातुर्यान्निर्जितोऽस्मीति ‘ तत् कस्यातिथयो वयम् ’ इति धनपाल-
स्यालापैः ‘ भवत एवातिथयो वयम् ’ इति शोभनमुनेर्वाचमाकर्ष्य बटुना सह निजसाँधे प्रस्थाप्य
तत्रैव स्थापितः । स्वयं साँधे समागत्य धनपालः मियालापैः सपरिकरमपि तं भोजनाय निम्न-
न्त्रयंस्तैः प्रासुकाहारसेवापरैर्निपिद्धः । बलाद् दोषहेतुं पृच्छन्

“ भजेन्माधुकरां वृत्तिं, मुनिर्भ्रुक्छकुलादपि ।

एरान्नं नव भुञ्जीत, बृहस्पतिसमादपि ॥ १ ॥ ”

तथाच जैनसमये दशवैकालिके (अ० १, सू० ५)—

“ भ्रुकुं (का) रसमा बुद्धा जे भवंति अणिसिसया ।

नाणापिण्डरया दंता तेण बुचंति साहुणो ॥ ५ ॥ ”

—इति स्वसमयपरसमयाभ्यां निपिद्धं कल्पितमाहारं परिहरन्तः शुद्धाशनभोजिनो वयमिति
तद्यरित्रचित्रितमनाः स तूष्णीकमुत्थाय साँधमाप ।

१ छाया—

मधुकरसमा बुद्धा ये मवन्ति अनिभ्रिताः ।

नाणापिण्डरता दान्ताः तेन उच्यन्ते साधवः ॥

२ ‘ ०गारसमा ’ इति श्रेष्ठिदेशचन्द्रनाटमार्गजैनपुरातनोद्धारे ५७ तमे ग्रन्थाङ्के (७२ तमे पत्राङ्के) ।

मज्जनारम्भे गोचरचर्यया समागतं तन्मुनिद्वन्द्वमवलोक्य सिद्धेऽन्नपाके तद्ब्राह्मण्योपढौकिते दध्नि मुनिभ्यां 'व्यतीतकियद्दिनमेतद् ?' इति पृच्छ्यमाने धनपालः 'किमत्र, पूतराः सन्ति ?' इति सोपहासमभिदधानो 'व्यतीतदिनद्वयमेतद्' इति ब्राह्मण्या निर्णाय प्रोक्तं ताम्यां 'पूतराः सन्तीत्यत्र' इत्यभिहिते स्नानासनात् तद्दर्शनार्थमुत्पाय तत्रागतः सन् स्थालेऽधिरोपितदधिसन्निधौ यावद् यावकपुम्भेऽधिरूढैस्तद्वर्णजन्तुभिर्देधिपिण्ड इव पाण्डुरता-मालोक्य जिनधर्मे जीवदयामाधान्यं तत्रापि जीवोत्पत्तिज्ञानवैदग्ध्यं, यतः (संसक्तनिर्धुक्तौ)—

“ भुंगामासाइपमुहं विदलं कचम्मि गोरसे पडइ ।

ता तसजीवुप्पत्तीं, भणंति दहिए तिदिणुवरिए ॥ १ ॥ ”

तज्जिनशासने एवेति निश्चित्य शोभनमुनेः शोभनबोधान् सम्यक्त्वप्रतिपत्तिपुरस्सरं सम्यक्त्वं भेजे । ”

कथारत्नाकरे (त० ५, क० ३७) विशेषस्त्वेवम्—

“ अथ तदोक्तसि स्थिते मुनी धनपालोऽपि नन्वागृहमागत्य विहितदेवार्चनंश्च यावद् भो-
क्तुमुपविशति तावत् स मुनिः स्मृतः अशनार्थमाकारितश्च । तस्मिन्नेवाहनि केनापि वैरिणा धन-
पालस्य भोजनान्तर्विषं दत्तम् । तस्मिन्नेव मोदके दीयमाने सविपोऽयमिति मुनिनाऽपि निपिद्धे
किमन्तर्विषमस्ति इति भाषयसि ? धनपालेनोक्ते विषमस्तीति मुनिराह । कथं ज्ञायते इति तदा-
ज्ञया तापोष्णोदके मोदकत्वण्डे निक्षिप्ते शुक्रपिच्छोपमं तन्नोरम् (वभूव) । तदीक्ष्य विस्मितो धनपालः
अहो अद्य अनेन महात्मना अहं जीवित इति विशेषतस्तस्मिन् तुष्टः । कथमिह विषं भवता ज्ञातमिति
(पृष्टः) तं शोभनो मुनिराह—

“ दृष्ट्वाऽन्नं सविषं चक्रोरविहगो धचे विरागं दशो-

ईसः कृजति सारिका च वपति क्रोशत्यजस्रं शुक्रः ।

विष्टां मुञ्चति मर्कटः परभृतः प्रामोति मृत्युं क्षणात्

क्रौञ्चो माद्यति हर्षवांश्च नकुलः प्रीतिं च धचे द्विकः ॥ ”

तेनेपं मोदकं विलोक्य पञ्जरस्पोऽयं चक्रोरो नयने न्यमीलयत्, निफटस्पोऽयं मर्कटोऽपि
विष्टां चकार इति लक्षणैर्मया विषमज्ञायीति निश्चयं विस्मितः स तस्मिन्नेवाहनि मुनिगृहीतमेवाशं
भ्रुत्वा गोष्ठं विषातुं मुनिपार्श्वे गत्वा च शोभनो मद्गता वचापि दृष्टः ? इति तमप्राक्षीत्, स समीपे

१ शाठककृत्वापाण्डुरताविकायामित्यर्थः ।

२ छाया—

मुग्धापादिपमुहं द्विदलं अपके गोरसे पतति ।

तत्र तसजीवोत्पत्तिं मणन्ति दध्नि त्रिदिनोपरितने ॥

एवास्तीति मुनिनेष्वेते सम्यक् तं स्वं सहोदरं उपलक्ष्य बाहुभ्यां परिरभ्य च पुरः स्थितः मुनि-
नोपदिष्टं मार्गमशृणोत् । स महात्मा मुनिरपि तां चतुर्मासीं तत्रैव स्थित्वा तं च कनकाचलमिव
निश्चलं श्रावकं कृत्वा अन्यत्र विजहार ॥ ”

एष कथारत्नाकरगतो मोदकहृत्तान्तो वरीवर्ति-उपदेशकल्पवल्ल्यामपि, परन्तु तत्र
(१७०तमे पृष्ठे) दधिप्रसङ्गोऽपि वर्णितो विद्यते, यथाहि—

“ ततो गेहागतः स्नातः, सुरार्चनकृतोद्यमः ।

भोजनावसरे सद्यो, यो(सो ?)ऽतिथिं मुनिप्रसमत् ॥ ७० ॥

आकार्येनं ततस्तूर्णं, मोदकान् दातुमुद्यतः ।

धनपालः परं साधु-र्न जग्राह सदोपकान् ॥ ७१ ॥

पण्डितः कुपितोऽवादीत्, किं विपक्षेप एष्वहो ? ।

तेनाप्यहिगरलाक्ताः, प्रोक्ताः प्रत्यायिताश्च ते ॥ ७२ ॥

मङ्गलार्थमयानीतं दध्यतीतदिनत्रयम् ।

मुनिर्न लात्यसा वक्ति, किमस्मिन्नापि पूतराः ? ॥ ७३ ॥

भद्र ! सम्बोभवीत्येवं, मुने ! दर्शय तर्हि माम् ।

अलक्तपोतिका शीत-जलार्द्रां श्रमणस्ततः ॥ ७४ ॥

आंतपस्थापिते तत्रा-मोचयद् दधिभाजने ।

एषा तापादितैरनिर्यञ्ज-जन्तुभिन्त्याकुलाऽभवत् ॥ ७५ ॥

इमां तथाविधां दृष्ट्वा, स विस्मितमना अवक् ।

अहो सूक्ष्मासुप्रजन्म-ज्ञातृत्वं भवतो मुने ! ॥ ७६ ॥ ”

श्रीशोभनसूरीशानां समयः—

श्रीमन्तो धनपालकवीश्वरस्य अनुजवन्यवः, तत्पूर्वं च स्वर्गपपुः । अनेन श्रीमतां समप्रस्य
धनपालसत्तासमयेऽन्तर्भावः । तत्सत्तासमये एकादशवैक्रमीयशताब्दिक इति स्फुटमवगम्यते तत्कृतौ
पाइअलच्छीनाममालायां तद्रचनासमयस्य १०२९ इति निम्नलिखितगौयागतोल्लेखात्,
' व्युत्पत्तिर्धनपालतः ' इति कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्राचार्यविरचिताभिधानचिन्तामणि-
स्वापेक्षवृत्तिभारम्भकतृतीयपद्यपदावलीकनेन एतत्सूरीश्वरकृतकाव्यानुशासने (पृ० २३१) च
वचनश्लेषाधिकारे तिलकमञ्जरीगतद्वितीयपद्यमेषणेन तत्पूर्वगामीति निश्चयाच्च ।

१ उक्तं च तत्र—

“ इणो अंध जण किवा कुसलत्ति पयाणमंतिमा वण्णा ।

नामग्नि जस्स कमसो तेणेसा विरइया देसी ॥ ”

[इवेः अन्ध जन कृपा कुशल इति पदानामन्तिमा वर्णाः ।

नाग्नि यस्य कमशः तेन एषा विरचिता देशी ॥]

२ एतत्पक्षेण वैश्वमीयत्रयोदशशताब्दी रचनासमय इति केषाञ्चित् कथनमसङ्गतिमङ्गति ।

“ विक्रमकालस्स गए अउणत्तीसुत्तरे सहस्सम्मि (१०२९) ।
मालवनरिंदघाडीए ल्हाडिए मन्नखेडम्मि ॥”

श्रीशोभनमुनीश्वराणां शिष्यादिविचारः—

श्रीशोभनमुनीश्वराणां के शिष्याः सन्तानीया वा आसन् इति उल्लेखकरणमशक्यं
सापनाभावात् ।

श्रीशोभनमुनीश्वराणां कृतिः तत्प्रशंसा च—

वाचनाचार्यैः श्रीशोभनमुनिवरैः स्तुतिचतुर्विंशतिका व्यरचि इति सुस्पष्टम् । परन्तु
अन्यः कोऽपि ग्रन्थस्तैर्गुम्फित इति न दृश्यते श्रूयते वा । तथाप्येकयाऽपि कृत्या महाकविपदमर्हन्ति
श्रीमन्तः । यतः—

“ स्तुतिस्वरूपा विविधार्थचित्राऽलङ्कारसारा सरसाऽप्रमेया ”
इति श्रीसौभाग्यसागरसूरयः (पृ० ५) ।

“ वीओ सोहण नामा, जसस कवित्तं विचित्तयं सुणिउं ।
केहि न विम्हियहियएहिं पंडिण्हिं सिरं धुणियं ? ॥ ९ ॥”
बहुपरियणपरियरिया अखंडपंडिच्चदप्पदुप्पिच्छा ।
सिरिभोयरायरायंगणस्स मुहमंडणं जाया ॥१०॥”

इति श्रीसद्दतिलकसूरयः सम्यक्तत्त्वसप्ततिटीकायां ७५ तमे पत्राङ्के ।

“ इतश्च शोभनो विद्वान्, सर्वग्रन्थमहोदधिः ।
यमकान्विततीर्थेश-स्तुतिं चक्रेऽतिभक्तितः ॥
तदेकध्यानतः श्राद्ध-पृष्ठे त्रिभिःक्षया ययौ ।
पृष्ठः श्राविकया किन्तु, विरागे हेतुरत्र कः ? ॥
स प्राह चित्तव्याप्तेषा-न्न जाने स्वगतागते ।
श्राविकः(काऽऽ)स्यात् परिज्ञाते, गुरुभिः पृष्ठ एव तत् ॥

१ छाया—

विक्रमकालस्य गते एकोनविंशदुत्तरे सहस्रे ।
मालवनरेन्द्रघाट्या लुण्ठिते मन्नखेडे ॥

२ छाया—

द्वितीयः शोभननामा यस्य कवित्वं विचित्रकं श्रुत्वा
केन विमितदृष्ट्यैः पण्डितैः शिरो धृतम् ? ॥
बहुपरिजनपरिचरितो असण्डपाण्डित्यदर्पदुष्येभ्यौ ।
श्रीमोज्ज्वलजगद्गणस्य मुत्तमण्डनं जातो ॥

स प्राह न स्तुतिदद्याना—ज्जानेऽपश्यद(द्र?)हो गुरुः ।
तत्कान्यान्यथ हर्षेण, प्राशंसत् तं चमत्कृतः ॥ ”

इति प्रभावकचरित्रे श्रीमहेन्द्रसूरिप्रबन्धे ३१९तमे पद्ये । उपरञ्च महामहोपाध्याय-
श्रीशोबिजयगणिपादैः शोभनस्तुतेः प्रतिकृतिरूपा ऐन्द्रस्तुतिर्निरमायि । अनेनापि सूच्यते
श्रीशोभनमुनिपुत्रवानां पाण्डित्यम् ।

किञ्च एतां लक्ष्यीकृत्य प्रोक्तं Zeit der Deutschen Morgenlindischen Gesellschaft
(Zwei und dreissigster Band) नाम्नि जर्मनग्रन्थे डॉक्टर हर्मण् यकोबी (Dr. Hermann
Jacobi) महोदयैः—

¹Ausser den Cobh st ist mir kein anderes Werk desselben
Autors bekannt, aber dieselben genügen, um ihm für immer den Ruf
eines grossen Verskunstlers zu sichern .

Der Stoff ist also wenig poetisch, daher hat der Dichter, wenn
er diesen Namen verdient, seine ganze Kunst auf die Form gerichtet
..... Ueberall hört man des Klappen des anuprâsa durch, jedoch das
Hauptkunststück, welches dem Dichter wirklich gut gelungen ist,
sind die pâdayamaka des zweiten und vierten pâda, die aksbara für
akshara identisch sind Einmal 53-56 ruht das yamaka auf dem
ersten und vierten pâda, und ein andermal 49-52, also gerade den
Beginn der zweiten Hälfte markirend ist pâda 1=3 und 2=4 Endlich
bestehen 13-16 (17-20) and 89 92 ganz aus pâdayamaka Diese Kunst-
stücke welche bei längern Versen geradezu staunenswerth sind, hat der
Dichter ausgeführt, ohne einerseits zu häufig sich desselben Kunst-

१ आङ्ग्लभाषायामनुवादो यथा—

Besides these S'obhana stutis I do not know of any other work of the
same author, but these hymns are sufficient to secure for him for ever the name
of a great versifier.....

The subject matter is hardly poetical, therefore the poet, if he deserves
this name, has devoted his sole attention to the form In every place the rattling
of alliteration is heard, but the chief trick in which the poet has really succeeded is
the Pâda-yamakas where the second foot is identical with the fourth, letter by letter.
In one place (stanzas 53-56) Pâda-yamaka is localized in the 1st and the 3rd feet, in
another place (stanzas 49-52) the beginning of the second half just being marked,
pâda 1=3 and 2=4 whereas stanzas 13-16 (17-20) and 89-92 completely consist
of Pâda-yamakas

All these tricks which are really astonishing in the longer verses have been
executed by the poet without making too frequent use of the same artifice in the

giffes bei denselben Worten zu bedienen, was allerdings nicht ganz zu vermeiden war, und ohne andererseits dem Sprachmaterial zu grosse Gewalt anzuthun. Zwar ist manches seltene und seltsame Wort aus entlegenen Winkeln des Wörterbuchs ans Licht gezogen, aber zu ekāksharas hat der Dichter selten seine Zuflucht nehmen müssen Auch von Seiten der Grammatik sind keine Vorwürfe zu machen, obgleich seltene Formen genug sich finden, dagegen ist der Dichter hinsichtlich der Konstruktion mit grosser Willkür verfahren. Sehr störend ist, dass in demselben Satze dasselbe Object der Anrufung Epitheta im Vocativ und Nominativ erhält. Noch störender ist es, wenn die Grenzen von Haupt und Nebensätzen zuweilen ganz verwischt werden, so dass Worte, die zum Hauptsatz gehören, zwischen solchen des Nebensatzes stehen und umgekehrt. Endlich sind die Gesetze der Composition häufig nicht beachtet. Aber trotz alledem bleiben die Cobhana-stutayas merkwürdig als Kunststück und interessant als ein vorzügliches Beispiel für die Richtung, welche die Dichtkunst der an Poesie so armen Jainas einschlug, und für die Leistungen, deren sie darin im besten Falle fähig war.

Der Dichter allerdings beabsichtigte gerade das Gegentheil. seine Zeitgenossen in Verlegenheit zu setzen... Es ist wohl für den Kenner dieser Art von Dichtwerken nicht nothwendig zu bemerken, dass der Dichter nicht nur eine Auflösung gewollt, er war sich wohl

some words, which it is true he could not completely avoid, and on the other hand without overstraining the linguistic material. Many a rare and obsolete word, it is true, has been dragged out into light from the remote corners of the dictionary, but Ekaksharas the poet has only rarely resorted to

Also, from the stand point of grammar, no complaints are to be lodged, though there are good many rare forms to be found. But, as regards the construction, the poet has been very arbitrary. It is very annoying that in one and the same clause, the same object of invocation receives epithets in the vocative and the nominative as well. Still more troublesome is the fact that the limits of principal and subordinate sentences are at times completely indistinct so that words belonging to the principal sentence occupy a position in the subordinate sentence and vice versa. Finally, laws of syntax are often not paid attention to. In spite of all this, these hymns are remarkable as a piece of art and interesting as an excellent illustration of the direction taken by the literature of the Jainas who are so poor in real poetry, and of the accomplishments of which it was capable at its best

The poet, it is true, intended just the contrary viz, to puzzle his contemporaries. For the connoisseur of this kind of poetical works it is not necessary I think to remark that the poet did not want only one solution, in most cases, he was

in den meisten Fällen der verschiedenen Möglichkeiten bewusst und freute sich seiner Vieldeutigkeit.

तात्पर्यं तु यथा—

एताः शोभनस्तुतीर्विहाय ग्रन्थकारस्यास्य न जाने कामप्यन्यां कृतिम्, किन्तु एताः स्तुतयोऽस्य कवे रचनानिपुणविरुद्स्य सदाकालमाप्त्यर्थं समर्थाः ।.....

काव्यवस्तुनि कवित्वं विशेषतो नास्ति, तस्मात् कविना शब्दरचनैव सर्वथा लक्ष्यीकृता ।अस्मिन् काव्ये सर्वत्रैवानुभासरणत्कारः श्रूयते, परन्तु अस्य कौशलमधिकतो दृश्यते पादयमक्रेषु यत्र द्वितीयतुरीयपादयोः समस्तान्यक्षराणि समानान्येव । एरुस्मिन् स्थाने ५३-५६ श्लोकाङ्केषु प्रथमचतुर्थयोः पादयोः यमकमवलोक्यते, अन्यत्र ४९-५२ श्लोकाङ्केषु तु प्रथमचतुर्थयोः द्वितीयतुरीययोश्चेक्ष्यते । अन्यत्र १३-१६ (१७-२०) श्लोकाङ्कानि ८९-९२तमानि च पद्यानि पादयमकमप्यान्वेव सन्ति । विशेषतो वृहत्तरपद्येषु आश्चर्यकराप्येतानि समस्तानि हस्तलाघवानि कविना अनेकत्र प्रयुक्तेऽप्येकस्मिन् शब्दे समानशुक्तिमनुपयुज्यैव प्रायशः प्रयुक्तानि । न चैवं सत्यपि भाषात्मकस्य साधनस्य सीमाऽतिक्रान्ता कविना ।

प्रभूता अमचलिताः शब्दाः खलु कोशस्य दूरस्थकोणादुद्धृत्य प्राकाश्यं नीताः, एकाक्षरास्तु कर्हिचिदेवाश्रिताः । व्याकरणमुद्दिश्य न कोऽपि नियमभङ्गेऽवलोक्यते यद्यप्यमचलितरूपाणां बाहुल्यं समस्ति । वाच्यरचना तु अतीव कृत्रिमा । कष्टकारीदं यदुतैरुस्मिन्नेव वाक्ये आवाहितायाः देवतायाः प्रथमान्तानि सम्बोधनान्तानि च विशेषणानि उपयुज्यन्ते । कष्टकारितरं तु एतत् यद् मुख्यगौणवाक्ययोर्मर्षादा यच्चित् सर्वथाऽदृष्टा येन मुख्यवाक्यस्य शब्दा गौणवाक्ये तिष्ठन्ते, गौणवाक्यस्य च मुख्यवाक्ये । अन्ततस्तु वाच्यरचनानियमा बहुशोऽनादृता एव । तथापीमाः स्तुतयो रचनाकौशल्यदृष्ट्या प्रशंसनीया एव । दर्शयन्ति चैताः सम्पत्तया, बहुशः कवित्वहीनानां जनानां कवीनां प्रतिभया गृहीतां दिशं तया उत्कृष्टतः सम्पद्यमानानि च कार्याणि ।

कवेस्तु समसमाधिवाचकानां मतिभ्रमोत्पादनमेवोद्देश आसीत्.... एतादृशकाव्यैः परिचितेभ्यश्च नैतत् प्रतिपादयितुमावश्यकं यदीदृशस्थले एकैव केवला अर्थनिष्पत्तिः न कविना इष्यते अपि तु बहुशः, अनेके सम्भवन्तोऽर्थभेदाः कवेरभिमताः । भिन्नार्थरत्नैव च तस्य प्रमोदः ।

श्रीशोभनस्तुतिमुद्दिश्य उक्तं च डॉ० विन्तर्नित्स्महाशयैः Geschichte der Indischen Litteratur (Zweiter Band) नाम्नि ग्रन्थे—

fully aware of the different possibilities and he enjoyed his own ambiguity.

1 Śobhana selbst ist der Verfasser eines Hymnus auf die 24 Ginas, Caturvimsatijinastuti oder Śobhanastuti genannt, in überaus gekünstelter Sprache mit reicher Abwechslung in Versmassen und halsbrecherischen Kunststücken in bezug auf Redefiguren. Ein solches Kunststück besteht z. B. darin, dass die zweite und vierte Zeile eines jeden Verses Silbe für Silbe identisch lauten und doch einen verschiedenen Sinn geben. Diese Śobhanastutis sind, wie Jacobi sagt, merkwürdig.....fahig war.

एतत्सारांशो यथा—

चतुर्विंशतिजिनानां संस्तवनरूपायाः चतुर्विंशतिजिनस्तुत्यपरनामशोभनस्तुतेः श्रीशोभन-
मुनीश्वरः कर्ता वर्तते । विविधच्छन्दोग्रथिताया अस्याः स्तुतेर्भाषा अतीवाटोपमया । तस्यां चेतस्ततः
शब्दार्थालङ्कारविषयानि ऐन्द्रजालिकानि हस्तलाघवानि । उदाहरणार्थं निगच्छते यदुत प्रत्येकस्य
पद्यस्य द्वितीयतुरीयचरणयोः अक्षरशः समानता । एवं सत्यपि अर्थभिन्नता वरीवर्ति । यकोची-
महोदयेनाप्युक्तं यदुत एताः शोभनस्तुतयः “ रचनाकौशल....सम्पद्यमानानि च कार्याणि ”

विविधा व्याख्या अपि विरचिता विविधविबुधवैरैः अस्याः स्तुतेः । जैनसम्प्रदाये
चैतावतीं लोकप्रियतां गतेयं स्तुतिः यद् ललनाभिरपि जिनदर्शनप्रसङ्गे सप्रेम गीयतेऽसौ ।

विद्वद्भैरव्यो विज्ञापनम्—

एवं विश्रुतायामस्यां स्तुतिचतुर्विंशतिकायां श्रुतदेवतायाः रोहिणीप्रमुखपोडशविद्यादेवीनां
अम्बिकादेव्याः शान्तिदेव्याः ब्रह्मशान्ति-कपर्दियक्षेश्वरयोश्च स्तुतिः चतुर्थाष्टमद्वादशादिपद्येषु
दृश्यते । परन्तु तत्र विद्यादेवीनां शासनाधिष्ठायकतया यस्य कस्यापि जिनस्य स्तुतिषु चतुर्थी
तस्या अपि संभवतीति हेतुनाऽन्येन वा पोडशविद्यादेवीनां क्रमानुसारेण स्तुतिः नाकारि ।
अपरञ्च अम्बा काली-रोहिणी-देवीनां तु द्विः स्तुतिः कृता, तत्र किमपि कारणं वर्तते न
वेति, निवेदनेन कृपां कुर्वन्तु श्रेष्ठपीशेखराः ।

१ आह्वयभाषान्तरं यथाः—

Śobhana himself is the author of a hymn composed in honour of the 24 Tirthankaras known as Caturvimsatijinastuti or Śobhana-stuti, written in a very affected language and in a rich variety of metres and risky jugglery tricks concerning rhetorical figures. Such a jugglery trick is e.g. the following one: the second and the fourth lines of each stanza are identical syllable by syllable and still give a different meaning. These Śobhana-stuties are, as Jacobi says, “ Remarkable for.....in the best manner.”

काव्योत्पत्तिः—

कवीश्वराणां काव्यचातुर्यस्य प्रदर्शनार्थं असाधारणोपयोगताया वा प्रकटनार्थं विविधा किंवदन्ती सूच्यते अन्यान्यग्रन्थकारैः, सत्येयं वार्ता न वा इति मननीयं मनीषिभिः । प्रभावकचरित्रान्तर्गता काव्योत्पत्तिस्तु यथा निर्दिष्टा उपरितने स्थले ।

स्तुतिचतुर्विंशतिकायाः टीकाः—

- (१) श्रीधनपालकवीश्वरकृता । इयमधुना मुद्रापिता मदीयगूर्जरभाषान्तरादिसमेते स्तुतिचतुर्विंशतिकेतिनाम्नि ग्रन्थे श्रीआगमोदयसमित्या ।
- (२) पूर्वमुनिवर्यविरचिता अंबचूरिः । इयमपि मुद्रापिता उपरितने ग्रन्थे ।
- (३) श्रीधर्मचन्द्रशिष्यराजमुनिरचिताऽंबचूरिः ४१५श्लोकमिता ११५१(?) - तमसावत्सरीया ।
- (४) श्रीजयविजयगणिविरचिता विवृत्तिः ।
- (५) श्रीसिद्धिचन्द्रगणिसुम्फिता वृत्तिः ।
- (६) श्रीसौभाग्यसागरसूरिसूत्रिता टीका ।
- (७) श्रीदेवचन्द्रमुनीशसन्देष्टा शिशुबोधिण्याख्या व्याख्या ।
- (८) श्रीकनककुशलगणिकृता व्याख्या ।
- (९) डॉक्टरत्युपाधिविभूषितयकोवीमहाशयकृतो जर्मनभाषानुवादः ।
- (१०) श्रावकधीमसीमाणेककृतो गूर्जरभाषानुवादः । अयं प्रकरणरत्नाकरस्य तृतीये विभागे मुद्रापितः ।

१ अस्याः एका हस्तलिखिता प्रतिः अमदावादस्थविद्याशालाभाण्डागारे विद्यते । सा १५१७ तमे संवत्सरे लिपीकृता वर्तते ।

‘रॉयल एशियाटिक सोसायटी’ इतिनामकसंस्थाया हस्तलिखितसूचीपत्रे श्रीहिमचन्द्रेण श्रीशोभनस्तुति-टीका व्यरचीत्युल्लेखः, परन्तु अयं प्रामादिक इति स्पष्टमवगम्यते तत्प्रतेदर्शनेन । इयं तु काव्यमालायां सप्तमगुच्छके मुद्रापिताऽंबचूरिः कर्तुनामरहिता याऽधुना मुद्रापिता आगमोदयसमित्या, यद्यपि एतत्सप्तपत्रात्मिकायां प्रती क्वचित् पाठान्तराणि दृश्यन्ते ।

२ इयमवचूरिमुद्रापिताऽंबचूरितो मित्रा इति प्रतिभाति जैनग्रन्थावलीनिर्दिष्टतद्रचनासमयावलोकनेन । निर्णयस्तु तत्प्रतिदर्शनेनैव भाविष्यति ।

३ अयमुल्लेखः क्रियते ‘जैन गूर्जर कविओ’ (पृ० ५८३) संज्ञकपुस्तकाधारेण । एतद्वीकाप्रतिप्राप्ति-स्थानस्य तजानिर्देशात् विश्वतास्तत्रयोजकश्रीयुतमोहगलालास्तत्सूचनार्थम् । परन्तु स्मरणपथं नावतगतीत्युत्तर-मदायै तैः, अतो गवेषणीयं विशेषतैः सत्यास-यमस्योल्लेखस्य ।

४ अधुनैव मे दृष्टिपथमागता पण्डितहीरालालहंसराजकृतगूर्जरभाषान्तरोपेता श्रीशोभन(मुनीश्वर) कृतजिनस्तुतिः ।

(११) मत्कृतो गूर्जरभापानुवादः प्रथमग्रन्थे निवेदितः ।

(१२) श्रीशोभनस्तुतिस्तत्रुकार्थः श्रीअजबसागरमुनिवरविरचितः ।

अत्रत्यटीकाविचारः

अथात्रमुद्रितं चतुर्थादिटीकाचतुष्कमाश्रित्य किञ्चिदुच्यते । तत्र प्रथमा श्रीजयविजय-गणिकृता टीका । इयं तु श्रीधनपालकृतटीकाया विवरणरूपा इव प्रतिभाति । परन्तु प्रत्येक-पद्यान्तर्गतसमासानां विग्रहः तन्नामनिर्देशपूर्वकः पृथक् प्रादर्शित्वा टीकाकारैः इति विशेषता । अन्यटीकास्पेक्षया इयं सामान्यच्छात्राणां विशेषत उपयोगिनी इति मे नन्नाभिप्रायः । अत एव सर्वासु टीकासु अस्याः प्रथमं स्थानं मुद्रापणे निश्चितं मया । मुद्रापणसमये २३५० श्लोकप्रमितता ६०पत्रात्मिका अमदावादस्थ दहेलेतिसंज्ञकोपाश्रयभाण्डागारसत्का प्रतिः साहाय्यकारिणी जाता । एतत्प्रतिप्रान्तस्थ उल्लेखोऽयम्—

“ संवत् १७६५ वर्षे कार्तिकमासे कृष्णपक्षे भूतेष्टातिथौ रवौ वारे पं. भीमविजयांहि-पन्नमधुपेन मुनिपुन्यविजयेन लिखितं ॥ ”

द्वितीया टीका श्रीसिद्धिचन्द्रगणिसुम्फिता । तत्र क्रियापदरूपसिद्धिप्रस्तावे पाणिनीया-ष्टाध्यायी-सिद्धहैमशब्दानुशासन-श्रीअनुभूतिस्वरूपाचार्यकृतसारस्वतव्याकरणाद्यन्तर्गतमूत्रपाठाः साक्षिरूपेण उल्लेखिताः टीकाकारैः । तथा तैः शब्दार्थप्रसङ्गे विविधकौशानां वाक्यानि अनेकरूपेषु समृद्धतानि । अनेन सिद्धयति एतटीकाया विशिष्टता । अपरञ्च अत्र च्छन्दोनाय-

१ अस्य प्रतिः सूर्यपुरे 'मोहनलालजीजनज्ञान'भाण्डागारे वर्तते । तत्र प्रारम्भस्तु यथा—

॥ पं । श्री १०८ श्रीमन्नरूपविजयग(जि)चरणेभ्यो नमः ॥

प्रणम्य विद्महं मेघ-वाचकं वाचकाग्रिमम् ।

लिखाम्यर्थं सुबोधाय, श्रीशोभनस्तुतेरहम् ॥ ९ ॥

प्रान्ते प्रशस्तिरियम्—

“ संवत् युगमुनिभोजन(१७७४)संज्ञे वैशाख(स)शुक्लदशमिके ।

मौममघार्थ्या सहिते दिवसे च सथाणके नगरे ॥ १ ॥

राज्ये तपगणयतिगणकमलानां बोधने दिनपतीनाम् ।

श्री(म)द्विजयक्षमाख्यसूरीणां दुर्भगारीणाम् ॥ २ ॥

प्राज्ञा महिमोदधयः शिष्यास्तेषां विनेयहितचिन्ताः ।

सुधयोऽश्वनोपसागरनामनः प्रातश्चहुमानाः ॥ ३ ॥

तेषामहं शिष्यलेशो-ऽकरयं शिष्यबोधये ।

शजबसागरो नाम, टवार्थं शोभनस्तुतेः ॥ ४ ॥

× श्रीमाणविजयकृतस्तपुष्टस्य तु हस्तलिखितप्रतिरसिते पाटणस्यभाण्डागारे ।

निर्देशोऽपि दूरीदृश्यते । परन्तु श्रीअरनाथस्तुतिरूपपद्येषु च्छन्दोनाम नास्त्विति तैः, याकोविमहाशयैरपि तथैव कृतम् । मया तद्बोधार्थं प्रयासः कृतः, किन्तु स निष्फलो जातः । अतः पत्रद्वारा मया विज्ञप्ता आगमोद्धारकजैनाचार्यश्रीआनन्दसागरसूरयः तच्छन्दोनामसूचनार्थम् । तैः ' द्विपदी ' इति नाम लक्षणपुरस्सरं निर्दिष्टम् । अतस्तेषामुपकार्योऽस्मि ।

अस्यां टीकायां क्वचित् समासविग्रहोऽपि दृश्यतेऽर्थविवरणमासङ्गिकः । अस्याः टीकायाः प्रथमटीकया सह समानपाठरूपेण सादृश्यमीक्ष्यते केपुचन स्थलेषु, उत्तरभागे तु सविशेषम् । तत्र को हेतुरिति प्रश्नः ।

एवंविधटीकादर्शनेन च ज्ञायते श्रीसिद्धिचन्द्रगणीनां व्याकरणवैदग्ध्यं कोशकोविदत्वं च । अत इयं टीका विशिष्टमतिच्छात्राणां लाभकारिणीति विचार्य एतस्या द्वितीयं स्थानं मुद्रापणे निश्चितं मया ।

तृतीया टीका श्रीसौभाग्यसागरसूरिसन्ध्या । अस्यां टीकायामपि समासविग्रहस्य पृथक् प्रकरणं समस्ति यथा प्रथमटीकायां, परन्तु अत्र समासनामनिर्देशो नास्ति । अपरञ्च द्वितीय-टीकायामिवात्र च्छन्दोनामनिर्देशो वर्तते, परन्तु तत्राशुद्धिः । श्रीअरनाथस्तुतिपद्येष्वपि च्छन्दोनाम निरदेशि सूरिभिः, किन्तु तत्र शुद्धम् । प्रत्येकस्तुतेः पूर्वस्तुतिना सह कः सम्बन्धः इत्यत्रास्त्विति टीकाकारैः । अनेन एकमात्रजिनस्तुतिरूपं समग्रं काव्यं भाति । एतद्विशेषविशिष्टायामस्यां टीकायां केपुचित् स्थलेषु अन्योऽपि अर्थः प्रदर्शितः सूरिवर्यैः । तत्र क्वचित् स्वलना अजनि । परन्तु न चायं लेखकप्रमादः ।

अर्थप्रकरणे च्छन्दोऽभिधानसूचने च स्वलनावलोकनेन दूयते मे हृदयम्, यतोऽयं ग्रन्थः श्रीज्ञानविमलसूरिवर्यैः वसुमुनिमुनिविधु(१७७८)वर्ये संशोधित इति सुस्पष्टमवगम्यते प्रान्तस्थमशस्तिपठनेन । तथापि कैश्चित् छन्दोव्याख्यादिदोषैः राहुणाऽनुष्णरश्मिरिव ग्रस्तेयं वृत्तिगुणत्राहुल्यादाक्षिप्स्यति चतुरचित्तमित्याशंसे ।

एतद्विटीकाया या ६८पत्रात्मिका हस्तलिखितमतिः मह्यं दत्ता श्रीयुतजीवनचन्द्रेण साऽत्यशुद्धा । तथापि सर्वथा अशुद्धिमार्जनपूर्वकं संशोधनं नाङ्गीकृतं मया । तत्रायं हेतुः—चरणसमानतासम्बन्धितकाव्यस्य विवरणे पूर्णसावधानताभावात् का का क्षतिर्जायते तस्या दर्शनं संजायतेऽत्र । किञ्च

१ पं० हीरालालप्रकाशिते पुस्तकेऽपि न विद्यते एतच्छन्दोनाम ।

२ पण्डितहीरालालैरपि अशुद्धोद्धेताः कृताः, यथा—श्रीसम्भवजिनस्तुतिच्छन्दोनाम उपजातीति निरदेशि तत् भ्रान्तिमूलकम् ।

३ त्रिचत्वारिंशद्गणात्मिकपद्यदशपङ्क्तयः प्रत्येकपत्रस्योभयपार्श्वयोः ।

अन्यान्यटीकानां मुद्रापणेन सङ्कलितयां टीकायां अशुद्धिगवेषणं न दुष्करं विद्वज्जनानामिति मत्वा केषुचित् स्थलेषु मयोपेक्षा कृता । ग्रन्थगौरवभयात् क्वचित् प्रशार्थकाचिहेन कुत्रचित् अयं पाठः प्रामादिक इत्युल्लेखेन, कुहचन इदं प्रतिभाति इति टिप्पणेन, क्वचन पाठान्तर-सूचनेन कतिपया अशुद्धस्थला निर्दिष्टा मया । परन्तु न चेयं सरणिः समाश्रिता सर्वत्र ।

अत्र सहर्षं निवेदयामि यदुतानया पद्धत्या याः काश्चन त्रुटयोऽस्यां टीकायां तस्थुः तासां निवारणं कर्तुमभिलषन्ति मुनिवर्यश्रीचतुरविजया दक्षिणविहारिमुनिरत्नश्रीअमराविजयानामन्ते-वासिनस्तत्क्रियमाणशुद्धिपत्रे ।

तुरीया टीका शिशुबोधिनीति सान्त्वर्थनामिका श्रीदेवचन्द्रमुनिवरैर्व्याख्याता । इयं तु लघुतमा पूर्वटीकाऽपेक्षया इत्यत्र विशिष्टता । अत एव अस्या अन्तिमं स्थानं मुद्रापणे, अस्मात् कारणात् तृतीयटीकायाः स्थानोपन्यासहेतुरनुमीयते आलोकवद्भिः ।

यत्र यद् विवरणं आवश्यकं तत्र प्रायः तादृशेव व्यराचि एभिः टीकाकारैः । क्वचित् अभिधानचिन्तामणिकौशवाक्यानि दृष्टिपथमवतरन्ति, क्वचिदेव तु पाणिनीयसूत्राणि । किमियं द्वितीयटीकायाः सङ्क्षेपः उत द्वितीयटीका अस्या विवरणमिति निर्धारणे नास्म्यलं, टीकारचना-समयाद्युल्लेखाभावात् टीकाकारयमलसत्तासमयसमानत्वात् ।

एवं टीकाचतुस्कस्य विशिष्टता मां प्रतिभाति । अपरञ्च तद्गतसाक्षीभूतपाठाना सूचीपत्रादपि पृथक् काचिदवगम्यते । शेषा अप्यशेषा विशिष्टताः तद्गौरवं चावबोधन्ति शुद्धिवलाः । न च तत्र मादृशानां मन्दभेषसां प्रवेशः ।

टीकाकारपरिचितिः ।

श्रीशोभनस्तुतिटीकाकारचयितारोऽनेके मनीषिष्वखमण्डनामुनीश्वरा अभूवन् । परन्तु तेषाम-
शेषाणां विषये विचारकरणं न प्राप्तञ्जिकम् । तस्मादस्मिन् ग्रन्थे या या टीका सण्टङ्किता
तत्तद्विधातृप्रसङ्गे ययासाधनं विचार्यते । तत्र प्रथमतः श्रीजयविजयगणीनां प्रस्तावः । तत्रभवतां
भवतां के दीक्षागुरवः के विद्यागुरवः कदा भवद्भिर्दृष्टिरियं कियत्प्रमाणिका च व्यधायीति कथं-
कथिकताया-उत्पत्तये नावकाशः, यतः श्रीमन्तो भवन्तः स्वयमेव स्वं परिचाययन्ति । तथाहि—

“ श्रीविजयसेनसूरी-श्वरस्य राज्ये सुयौवराज्ये तु ।

श्रीविजयदेवसूरे-रिन्दुरसाब्धीन्दु(१६७१)मितवर्षे ॥ १ ॥—आर्या

१ एतत्प्रस्तावलेखनसामग्री सम्पादिता मया ऐतिहासिकराससङ्ग्रह-जैनग्रन्थावली-आनन्व-
काव्यमहोदधिस्तसममौक्तिकादिग्रन्थेभ्यः, मुद्रणालयपुस्तिकायां टिप्पनादिकरणोऽन्तिमो ग्रन्थो मे विशेषतः
साधनीभूतः, परन्तु तद्वताः कतिपया उल्लेखा भ्रान्तिमूलका इति मां माति ।

२ तपागच्छगगनाङ्गणमस्तिमालिजगद्गुरुहीरारविजयसूरीशशिष्यवर्षाणां पाण्मासिकमारिपटहडुर्जय-
शत्रुजयदानदक्षशत्रुजयादितौर्यकमोचकाद्यनल्पगुणस्तरत्नाकराणामेतेषां श्रीविजयसेनसूरीणां चरितचर्चा-
जिज्ञासाभिर्विबेकिभिर्विलोकेनीया हीरसौभाग्य-विजयप्रशस्ति-कीर्तिकल्लोलिनीप्रभृतयो ग्रन्थाः । सङ्क्षेपतः
श्रीमतामितिवृत्तमिदम्—भवतां सत्तासमयः १६०४तमाद् वैकमीयाब्दाद् १६७२तमवर्षपर्यन्तः । अधुना
मरुदेशस्वार्थानायामपि तदानीं मेदपाटाधीशोदयसिंहायत्तायां नारद(नाहुलाई)नगर्यां कमाशाहपत्नी कोटादेवी
१६०४तमेऽब्दे फाल्गुनशुक्लपूर्णिमायां सुपुत्रे भवन्तम् । जयसिंहनाम्ना प्रसिद्धैर्भवाद्भिर्नववर्षीयैः १६१३ तमे वर्षे
ज्येष्ठशुक्लैकादश्यां सूर्यपुरे श्रीविजयदानसूरीश्वरसमीपे दीक्षा कक्षीकृता, तदा जयविलेति भवतां नामनिष्पत्तिः ।
स्तम्भनतीर्थे १६२६तमे वर्षे फाल्गुनशुक्लदशम्यां श्राविकापुनीकृतोत्सवपूर्वकं पण्डितपदं, १६२८मितेऽब्दे
उपाध्यायपदं, तस्मिन् वर्षे फाल्गुनशुक्लसप्तम्यां अहमदाबादनगरे राजनगर(अहमदाबाद्)वास्तव्यमूलालख्यश्रेष्ठि-
कृतमहोत्सवपुरस्सरं आचार्यपदं च प्रापुर्भवन्तः । आचार्यपदे प्राप्ते विजयसेनसूरीति भवतां नाम स्थापितम् ।
पत्तनपुरे पट्टधरस्थापना जाता भवतां १६३०मिते संवत्सरे । १६५२तमे वर्षे मट्टारकपदमप्रापि श्रीमद्भिः । सभाट-
श्रीअकच्चरपदत्तसराह्बिरुदधारिणो भवन्तः पदाशुद्धिम्बप्रतिष्ठाकारिणः अष्टमुनिभ्यो वाचकपदे १५० मुनीश्वरे-
भ्यः पण्डितपदं च ददुः, स्तम्भनतीर्थे १६७२तमेऽब्दे ज्येष्ठकृष्णैकादश्यां त्रिदशसद्वनं समासादितवन्तः ।

३ श्रीविजयसेनसूरीश्वराणां पट्टधराः श्रीविजयदेवसूरयोऽजापन्त १६३४तमेऽब्दे ‘ ईटर् ’नगर-
निवासिस्थिरा(स्थिर)श्रेष्ठिमार्थारूपाकुक्षितः । तेर्जगृहे दीक्षा १६४३तमे वर्षे श्रीविजयसेनसूरीसमीपे
तदा तस्य विद्याविजय इत्याख्यामकुर्वन् सुरयः । द्वादशवर्षान्तरं (१६५५तमे वर्षे) तैः प्रापे
पन्थासपदम् । १६५६प्रमिते संवत्सरे त्वाध्यायपदपूर्वकं सूरिपदमपि लेभे स्तम्भनतीर्थे । तैः १६७१ तमेऽब्दे
मट्टारकपदं प्रापे, १६७४तमे च सलीमजहाँगीरपातिशाहद्वारा मराठपाविहृदम् । रचिता श्रीविजयप्रश-
स्तिटीका १६८८तमेऽब्दे तेषां सामिध्ये श्रीगुणविजयैः । १७०५तमे वर्षे श्रीस्तम्भनतीर्थवासिसख्यस्तान् व्याजि-
नारत् चतुर्मासीत्पिताकरणार्थम् (ऐतिहासिकसङ्ग्राहमाठायां पृ० ५८-८०) । १७१३तमे हायने तैः

समवीत्य वाचकेन्द्र—श्रीमत्कल्याणविजयगणिशिष्यात् ।

श्रीधर्मविजयवाचक—शिरोमणोः श्रुतनिधेः किञ्चित् ॥ २ ॥—आर्या

श्रीदेवविजयविदुषां, शिष्योऽकृत शोभनस्तुतेर्दृष्टिम् ।

जयविजयः सुखबोधा—मल्पमतीनुपचिकीर्षुरिमाम् ॥ ३ ॥—आर्या

श्रीशोभनस्तुतेर्दृष्टे—ग्रन्थाग्रं प्रतिपाद्यते ।

पञ्चाशत्रिंशतीयुक्तं, सहस्रद्वितयं मया ॥ ४ ॥ ”—अनुष्टुप्

श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिरचनासमयः—

श्रीजयविजयमुनिवरैः प्रशस्तिमान्ते निवेदितं यदिमा श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिर्व्यधायि “ इन्दुर-
साञ्चीन्दुमितर्वपे” । सामान्यतः “अङ्कानां वामतो गति”रिति न्यायः स्वीक्रियते गणनासमये, परन्त्वैवं

स्वर्लोकः समलञ्चके । पातिशाहिश्रीजहांगीरप्रदत्त‘महातपा’विरुद्धधारिणाभेतेषां महाशयानां विशिष्टवृत्तान्त-
जिज्ञासुभिरवलोक्यतां बृहत्सरतरगच्छीयश्रीजिनराजगुरिसन्तानीयपाठकश्रीज्ञानविमलशिष्यश्रीबहुभोपाध्याय-
विरचितं विजयदेवसूरिमाहात्म्यनामकं (मुद्राप्यमाणं) पुस्तकम् ।

१ श्रीविक्रमात् १६०१प्रमिते वर्षे आश्विनकृष्णपञ्चम्यां सोमवासरे ‘ठालपुर’सह्यपतिहरस्वाशा-
पनी पूजां ठाकरशीनामकं पुत्ररत्नमजीजनत् । ‘महेसाणा’नगरे १६१६तमेऽब्दे वैशाखकृष्णद्वितीयायां श्रीतपा-
गच्छोऽद्याद्रिसूरश्रीहीरविजयसूरिसकाशे तेन दीक्षा जगूहे, ततः कल्याणविजयेति नाम्ना तत्प्रसिद्धिः ।
१३मननार्थं १६२४प्रमिते वर्षे फाल्गुनकृष्णसप्तमीदिने प्रापे उपाध्यायपदम् । इत्यादि वृत्तान्तं वरीवर्त
तच्छिष्यश्रीजयविजयकृते कल्याणविजयरासके ।

श्रीदेवयिमलगणिकृतस्य हीरसौभाग्यस्य प्रशस्तौ निम्नलिखिते—

“ कल्याणविजयवाचकमासवशिष्येण काव्यमिदमसिद्धम् ।

समशोष्यत धनविजयामिधवाचकसुमति १ पतिना ॥ २१ ॥ ”

—उपान्ये पथे श्रीकल्याणविजयेति नाम दृश्यते । इमे प्रस्तुता यदि भवेद्युस्तर्हि तेषां धनविजयनामानोऽपि
विशेष इति ज्ञायते ।

२ वाचकश्रीकल्याणविजयानां विधेयैः ‘धर्मरत्नमञ्जूषा’संशोधकैः श्रीधर्मविजयैः तपागच्छाधिनायकश्री-
हीरविजयसूर्यसिध्यागठितश्रीशुभविजयगणिमिभिः रस-रस-रस-शशलक्ष्म(१६६६)प्रमिते वैक्रमाब्दे विरचितस्य
काव्यकल्पलतावृत्तिमकरन्दनामा ग्रन्थः समशीघ्रं इत्यवसीयते एतद्ग्रन्थप्रशस्तिगतनिम्नलिखितपद्येशणेन—

“ श्रीमन्तो वाचकश्रेष्ठाः, कल्याणविजयामिधाः ।

जयन्ति जगतां पूज्याः, सुधर्मस्वामिसन्निभाः ॥ ११ ॥

तस्यावृषटोत्सव—सभिभेर्वाचकोत्तमैः ।

श्रीधर्मविजयाहशानैः, शोषिता नन्दतासिद्धम् ॥ १२ ॥ ”

२ अयं नियमो न सर्वदा शोभिकथने इति समर्थने श्रीजयविजयकृतस्य सम्मेलनशिरसररासस्य ‘ ससि
१७ एवमि(१६६५) इति रचनातमपनिर्देशः । अत्र एतदुपस्थिते सप्तदशशताब्दीयश्रीविजयसेनसुरि-
रिपदधीधर्मसिद्धिः श्रीजयविमलशिष्यश्रीमीतियिमलप्रजातायाः चम्पकधर्मसिद्ध्याया निम्नलिखितप्रश-
स्तिप्रशस्तः समवसमीक्षताम्—

सति रचनाकालः १४६१ममितो १७६१मितो वा वर्षः स्यात्, अग्निशब्देन चतुसङ्ख्यायाः संज्ञसङ्ख्याया वा सूचकत्वात् । उक्तं च वाग्भटालङ्कारे १९तमे निम्नलिखिते पद्ये—

“ तपगच्छमानसे यः सूरिः श्रीहीरविजयसूरि(वर)ः ।
शुक्लद्विपक्षचारी राजितो राजहंस इव ॥ ४७४ ॥
तत्पट्टधारिधीरः सूरिः श्रीविजयसेनसूर्यमिषः ।
स जयतु जीवलोकेऽपि यावन्मेरुर्वेदचलः ॥ ४७५ ॥
तत्पादपद्मपरिमलसेवी श्रीधर्मस्तिहृगणिनामा ।
तत्पादपङ्कजसेवी जयविमलगणिगणे जीयात् ॥ ४७६ ॥
श्रीआम्रस्थलचातुर्मासि मध्यस्थप्रीतिविमलेन ।
शशिरसबाणागन्यब्दे (१६५३) विहिताः श्लोकाश्चारिणस्य ॥ ४७७ ॥ ”

किञ्च विलोक्यतां (१० ५६) श्रीदेवविजयगणिकृतपाण्डवचरित्ररचनासमयः ।
१ चतुःसङ्ख्यायैऽग्निशब्दस्य प्रयोगः सुप्रसिद्धस्तथापि दीयते दृष्टान्तत्रितयम्—
(अ) अञ्जलगच्छीय(विधिपक्षीय)श्रीमहेन्द्रप्रभसूरिशिष्याः श्रीजयशेखरसूरयः पञ्चदशशताब्दीं मण्डयामासुरिति विदितपूर्वं विदुषाम् । अतः उपदेशचिन्तामणिस्वोपज्ञाटीकागतनिम्नलिखितपद्यमदृशितो रचना-समयः १४३६मितोऽब्दः इति कथने न मनागपि सन्देहः—

“ द्यवां च तस्य स्वयमव्यलीकां, टीकां कथासारविचारद्वयाम् ।

दण्डायुषाम्मोनिधिचन्द्र(१४३६)सदृश्ये, वर्षे पुरे श्रीनृसमुद्रनाम्नि ॥११॥”

(आ) श्रीजयशेखरसुरिकृतधम्मिलचरितमहाकाव्यरचनासमयः पञ्चशताब्दीगत इति सुस्पष्टम् । अनेन निम्नलिखितपद्येऽपि वारिषिशब्दस्य प्रयोगः चतुःसङ्ख्यासूचक इत्यवधार्यते—

“ द्वि-पद्-वारिषि-चन्द्राङ्क (१४६२)—वर्षे विक्रममूपतेः ।

अकारि तन्मनोहारि, पूर्ण गूर्जरमण्डले ॥ १० ॥ ”

(इ) उपदेशमालावालावबोधमान्ते निम्नलिखित उल्लेखो वरीवर्ति इति ज्ञायते स्वर्गस्यशास्त्रविशारद-श्रीविजयधर्मसूरिसङ्कलितप्रशास्तिसङ्ग्रहमतः—

“ वागेशमूर्त्युदधिशीतमहो(१४८५)मिति(ता)ब्दे श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवरैः प्रणीतः ।

संवत् १४९९ इन्द्रमिसंवत्सरे श्रावणदिदि ४ गुणदिने तदिने पुस्तिका श्राविकारूपार्होसवाडवंशोत्पन्ना-
(भया) आत्मपठनार्थे पुस्तिका ले(लि)खापितं(ता) ॥ ”

२ अग्निशब्दः सप्तसङ्ख्यायौतकौऽपि वर्धति । एतदुपरिभ्रमते निम्नलिखितानिदर्शनेः । दीक्षासमये राम-चिजयोग्यमिषानां श्रीविजयसिलकसूरीणां सूरिपदं १६७३तमेऽब्दे पौषमासे द्वादशतिथ्यां श्रीसोमविजयो-पाभ्यायमेरणया जातमिति श्रीविजयसिलकसूरिरासकस्य १०६तमे पृष्ठे निर्दिष्टम्, जतः निम्नलिखितपद्यगतवारि-षिशब्देन सप्तसङ्ख्या निर्धीयते ।

“ श्रीमद्विक्रमतोऽग्निवारिषिरसटो (१६७३)सम्मिने हायने—

रमात् सोमटनामकेन वि(सु ?)धिपा दहसूरसदासरे ।

पौषे द्वादशतिथौ कुजे कलिषशाङ् मष्टाद् दुराचारतः

श्रीत्वा पुम्नषलेन रामविजयः सूरिः कृतः स्तैन्यतः ॥ ”

—वेतिहासिकराससङ्ग्रहमे (मा० ४, पृ० २३

“ वारणं शुभ्रमिन्द्रस्य, चतुरः सप्त चाम्बुधीन ।

चतस्रः कीर्तयेद् वाऽष्टौ, दश वा ककुभः क्वचित् ॥ ”

किन्तु इयं घटनाऽघटिता, श्रीविजयसेनसूरीश्वरराज्याद्युल्लेखात् । तस्मात् सङ्ख्यावाचकशब्दा यथा निवेशितास्तथा अङ्का अपि गणनीया इति समुचितं भाति । एवं सति अन्विशब्देन

श्रीजयविजयकृतकल्पदीपिकायाः समयसूचके पद्येऽपि अन्विशब्दः सप्तसङ्ख्यावाचको वर्तते (प्रेक्ष्यतां तदर्थमप्रेतनं पृष्ठम्) ।

मुनिश्रीमक्तिविजयमाण्डागारसत्ककल्पसूत्रसट्ब्वकप्रतिलेखनकालसूचकानिम्नालिखिते—

“ मल्लुघुसतीर्थ्यरुचिरो दयापरोऽभिल्यया दयाम्भोधिः ।

तस्य प्रेरणया हलु रचितो लिखितो मया (विद्याविलासेन) पूर्वम् ॥ ५ ॥

निधि-नयन-नीरधि-घरा (१७२९) प्रमिते वर्षे सुकार्तिके मासे ।

कठमोरे परिवस्ये जयतु चिरं वाच्यमानोऽसौ ॥ ६ ॥ ”

—पद्ये नीरधिशब्दः सप्तसङ्ख्यावाचकः, यतः प्रान्तप्रारम्भे “ संवत् १७२९ वर्षे भाद्रपदासितसप्तम्यां सोमवारे लिखितमिदं कल्पसूत्रं सट्ब्वकम् ” इत्युल्लेखो विलसति ।

पूर्वोक्तप्रशस्तिसट्पहगतनिम्नालिखितपङ्क्तिगतं समुद् शब्दः सप्तसंज्ञासूचक इति ज्ञायतां विचक्षणैः ।

“ संवत् चंद समुद् सिवाधी (?) शशी युत वर्षे विचारद् तिसी

चैत तेसिता तसु छट्टि गिरापति मान रचियुं संयोग वतीसी ३२

अमरचंद मुनी आमहै समर हूई सरसति

संगम बतीसी रची आछी आंनि उकति ४२

इति श्रीमन्मानमुनिना विराचितायां चतुर्थान्माद संवत् १७६३ वर्षे मति द्वितीय आसाढ सुदि २ दिने वारशानिस्व (थ) रे ”

श्रीनययिमलकृतपुण्यपत्तनगतमाण्डारकरप्राच्यविद्याशोधनप्रन्दिशसत्कजम्बुकुमाररासकारचनासमयनिर्देशकारिपङ्क्तिगतजलनिधिंशब्देऽपि सप्तसङ्ख्यावाचकः, तन्मुनिवरसत्तासमयस्य सप्तदशशताब्दीरूपेण सुप्रसिद्धत्वात् । पदान्नासकप्रशस्तिस्तु यथा—

“ तपगच्छनायक सवि सुपदायक श्रीविजयप्रभसूरि राया वे

जस आणा मनबंधितपूर्ण कल्पतरुनी छाया वे घन० १३

आधारी जिम बुंत (?) सुरिसर मुनिवरने सुतदाया वे

जस प्रतिमा सिंहनाद सुर्गानई वादी हारि मनाया वे घन० १४

संप्रति विजयमान तस सेवक धीरयिमल कवि राया वे

तस सेवक नययिमलई मतिमुं जंबु गणधर गाया वे घन० १५

... .. धिरपुरनगर मसारी वे १६

यसु शृगानु जटनिधि सती (१७३८) वर्षईं यह चटयो सुप्रमाणद् वे

मार्गशिर्षे सिंत तेरसि दिवसईं शशीसुतवाद्(१)वषाणि वे १७

कुदाछपिअय पंडित संवेगी तास करणपी कपो वे

चतुःसङ्ख्यायाः स्वीकारे १६४१तमोऽब्दो रचनासमयः स्यात्, एष एव निर्धारितो 'जैन गूर्जरकविओ'सङ्घके पुस्तके (पृ० ३१९), परन्तु न चायं समीचीनः पन्थाः श्रीविजयदेवसूरीणां यौवराज्ये तद्विधानोल्लेखात् । इदमुक्तं भवति—विजयदेवतिसुगृहीतनामधेयैः १६४३तमे वैक्रमीयाब्दे दीक्षा कक्षीकृता । त्रयोदशसंवत्सरान्तरं (१६५६ तमेऽब्दे) तु तैः सूरिपदं प्रापे । अनेन १६४१ तमोऽब्दः रचनासमय इति सर्वथाऽघटनीया घटना । ननु एवं सति आनन्दकाव्यमहोदधेः सप्तमे मौक्तिके (पृ० ११३, १२६) १६६४ इति यो रचनासमयो निरदेशि स स्वीक्रियताम् । नैव, एतत्स्वीकारे क्षतिर्विद्यते, यत इन्दुरसाब्धीन्दुशब्दतः एषा कल्पनाऽपि दुर्घटा । किं पुनः तत्प्रामाण्यम् ? । अस्यां परिस्थित्यां चतुःसङ्ख्यासूचकोऽब्धिशब्दः सप्तसङ्ख्यावाच्यपि वर्तते इति लक्ष्मीकृत्य रचनासमयः १६७१ इति निर्धार्यते (पण्डितवर्यैः श्रीयुतलालचन्द्रैरयमेव समयो 'जैसलमीरभाण्डागारीयग्रन्थानां सृच्यां निर्धारितः) । १६७१तमे वर्षे वृत्तिरचनास्वीकारे न कोऽपि दोषः, अतः श्रीविजयसेनसूरिसत्तासमयस्तु १६७२तमाब्दपर्यन्तः ।

श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिप्रशस्त्येदमपि स्फुटीभवति यदुत श्रीमन्तो भवन्तोऽन्तेवासिनः श्रीदेव-

१ अस्मिन् वर्षे विजयादशम्यां शुक्रवारे उग्रसेनेति नगरे आग्नेति सुप्रसिद्धे ' जयविजयचोपाङ्गनाम्नी कविता गुम्फिता गूर्जरगिरायां श्रीकल्याणधीरवाचकशिष्यैः श्रीमद्भिः धर्मरत्नेः सरतरगच्छीयैः श्रीजिनमाणिक्यसूरिशिष्यश्रीमाणिक्यमन्दिरप्रशिष्यैः इति ज्ञायते ' जैन गूर्जर कविओ'नामकस्य ग्रन्थस्य २६७-२६८तमपृष्ठावलोकनेन । टीकाकारनामादिसमानतासूचिकेयं कविता, अत एषा टिप्पनी ।

२ डॉ. रामकृष्णभाण्डारकरस्य Report on the search for Sanskrit Mss. in the Bombay presidency (1883-84) नाम्नि पुस्तके (P. 7) समयोऽयं निरदेशि इति ज्ञायते निम्नलिखितोल्लेखावलोकनेन, परन्तु स भ्रान्तिमूलकः ।

" The date of the composition of the commentary as given in verse 2 (1) is Samvat 1461. But Vijayasena died in Samvat 1671 and Vijayadeva was made a suri in 1656 (Ind. Ant. p. 256). So Samvat 1461 cannot be the true date of the composition. The true date must be somewhere about 1664 as given at p. 156. "

३ अस्मिन् वर्षे वैशाखशुक्लतृतीयायां श्रीविजयसेनसूरिभिः ' अमदाबाद् 'नगरे सागराणां समस्ता ग्रन्था अप्रामाणिका इत्युद्धोषणा कारिता । तत्सण्ठनतत्परौ श्रीनेमिसागर-श्रीमक्तिसागरौ गच्छाद् बहिष्कृतौ पण्डितवर्यैः ।

४ यद्यपि ग्रन्थेऽस्मिन् ६७तमे श्लोके १६७० इति मुद्रितं वर्तते, तथाप्ययं मुद्रणदोष इति मह्यं निवेदितं पण्डितवर्यैः ।

५ प्रशस्तिसद्व्यहरे (यतिश्रीलालचन्द्रभाण्डागारस्य) अमिधानचिन्तामाणिक्ये ५२तमायां प्रशस्तौ श्रीदेवविजयानां सहजश्रीनाम्नी साध्वी इत्युल्लेखः, स चायम्—

" संवत् १६४० वर्षे चैत्रमासे शुक्रपक्षे पञ्चमीशुक्रवारे लिपि(खि तोऽ)यं ग्रन्थः श्रीमालीज्ञातीयभणसाडि-जगमालाभार्याश्राविकादादिभवेद्वेत्सापितं नवानगरमध्ये पण्डितश्रीदेवविजयजीसाध्वीसहजश्रीपठनार्थम् । "

अत्रेदमवधार्य यदुत इमे श्रीदेवविजयाः प्रस्तुता न वेति न निश्चीयते सप्तदशशताब्द्यां देवविजयनामधारि-नानामुनीश्वरसम्भवाद् ।

विजयविवुधानाम् । इमे भवद्गुरवः तपागच्छीयश्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्यश्रीविजयराज-
सूरिविनेया इति प्रतिभाति धर्मरत्नमञ्जूषाप्रशस्तिगतनिम्नलिखितपद्यावलोकनेन—

“ श्रीविजयसेनसूरी—श्वराणां गुणशालिनाम् ।
राज्ये विजयमानानां, प्रभूतप्रभुताभृताम् ॥ ९ ॥
तत्पट्टे कैरवाराम—सुधाधामसमात्विपाम् ।
श्रीविजयदेवसूरी—श्वराणां यौवराज्यके ॥ १० ॥
रसर्तुदर्शनचन्द्र(१६६६)—वत्सरे विक्रमार्कतः ।
ज्येष्ठमासे सिते पक्षे, पञ्चम्यां गुरुवासरे ॥ ११ ॥
श्रीविजयदानसूरी—श्वरशिष्यशिरोमणेः ।
श्रीविजयराजसूरेः, शिष्यः सरलमानसः ॥ १२ ॥
हिताय मन्दबुद्धीनां, सुबोधाय सुबुद्धीनाम् ।
चकार ‘कुल्लक’व्याख्यां, श्रीदेवविजयः सुधीः ॥ १३ ॥—कुल्लकम्
तच्छिष्यः श्रेष्ठपीमुख्यो, नितान्तविनयान्वितः ।
स्वबुद्ध्या जयव्रिजयः, शोधयामासिवानिनाम् ॥ १४ ॥
गाम्भीर्यौदार्यधैर्यादि—गुणमाणिक्यरोहणाः ।
वैराग्यवासितस्वान्ताः, विश्वविख्यातकीर्तयः ॥ १५ ॥
चतुर्विद्याविदः श्रीमद्—वाचकश्रेणिशेखराः ।
जयन्ति जगति श्रीमत्—कल्याणविजयाह्वयाः ॥ १६ ॥—युगम्
तत्पादपङ्कजद्वन्द्व—सेवाहेवाक्किमानसैः ।
श्रीसङ्घविजयाह्वानैः, श्रीधर्मविजयाह्वयैः ॥ १७ ॥
नैककोविदकोटीरैः, सर्वशास्त्रविशारदैः ।
विचार्य प्रतिभावर्यै—रियं सम्भूय शोधिता ॥ १८ ॥ ”

अनेनावबुध्यते यदुत वृत्तिरियं संशोधिता श्रीजयविजय—श्रीसङ्घविजय—श्रीधर्मवि-
जयादिमुनीश्वरैः ।

१ श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतदानाविकुलकस्येयं वृत्तिर्या पण्डितहीरालालैः प्राकाश्यं नीता ऐसवीये १९१५
तमेऽब्दे ।

२ कुल्लकेऽस्मिन् दान—शील—तपो—भावरूपश्रुतिर्विधो धर्मो व्याख्यातः ।

सप्ततिशतस्थानप्रकरणवृत्तिप्रशस्तिप्रेक्षणेन तु श्रीराजविजयसूरीणां श्रीदेवविजया
अन्तेवासिन इत्यवगम्यते । सा चेत्यम्—

“ श्रीसुधर्मादितः पट्ट-पारम्पर्यात् तपोगणे ।

राज्ये श्रीविजयसेन-सूरीन्द्राणां चिरायुषाम् ॥ १ ॥

यौवराज्ये च तत्पट्ट-पूर्वभूधैकभास्वताम् ।

श्रीमद्विजयदेवाख्य-सूरीणां शोभितत्रियाम् ॥ २ ॥

वर्षे श्रीविक्रमाद् व्योम-वाहर्तुशशि(१६७०)सम्मिते ।

माघश्वेततृतीयायां, तिथौ तरणिवासरे ॥ ३ ॥

श्रीराजविजयसूरी-धराणां शिष्यशेखरः ।

श्रीदेवविजयमाज्ञः, परोपकृतिकर्मठः ॥ ४ ॥

‘ श्रीसप्ततिशतस्थान ’-वृत्तिमेतामचीकरत् ।

जयादिविजयाह्वानः, तच्छिष्यः समशोधयत् ॥ ५ ॥

श्रीकीर्तिसागरप्राज्ञो, जयादिविजयश्च सः ।

इत्येताभ्यां च सम्भूय, भूयः संशोधिता ह्यसौ ॥ ६ ॥

पुनर्मात्सर्यमुत्सार्य, शोधयतां धीधनैरियम् ।

आचन्द्रार्कं चिरं जीयाद्, वाच्यमाना च साधुभिः ॥ ७ ॥ ”

सूयपुरस्थमोहनलालजीर्जनज्ञानभाण्डागारस्य रामायणप्रतिमान्ते निम्नलिखितोल्लेखेऽपि
श्रीराजविजयेति नाम—

“ स्वस्ति श्रीमत्तपागच्छे भट्टारकयुगमधानश्रीपश्रीविजयदानसूरिशिष्यआचार्यश्रीराज-
विजयसूरिशिष्यपं०देवविजयगणिभिः विरचितं समाप्तं चेदं रामायणं ॥ छै ॥ ”

१६६०तमे वैक्रमाब्दे राजनगरे विरचितस्य श्रीयशोविजयजैनग्रन्थमालायां प्रसिद्धस्य
पाण्डवचरित्रस्य निम्नलिखिता प्रान्ता प्रशस्तिरप्युपस्करोतीममभिप्रायम् । सा चेत्यम्—

“ स्वस्ति श्रीमत् तपागच्छे, भट्टारकपुरन्दराः ।

श्रीविजयदानसूरि-प्रवरा गुणशालिनः ॥ १ ॥

श्रीराजविजयसूरिः शिष्यस्तेषां गुणाग्रणीर्जयति ।

तच्छिष्यदेवविजयः प्राप्नोत्तमपण्डितश्रीरुः ॥ २ ॥

१ इयं श्रीसोमतिलकरिऋतसप्ततिशतस्थानप्रकरणस्य वृत्तिर्वा मुद्रापिता श्रीआत्मानन्दसंज्ञा ।

२ अनेनावसीयने यदियं वृत्तिः संशोधिता श्रीजयविजयैः श्रीकीर्तिसागरैश्च ।

३ अपभ्रंशेसो वर्तते भाण्डारकरप्राच्यविद्यासंशोधनगादिरस्यप्रतो—

“ सफटभट्टारकश्रीपविजयप्रभसूरिस्व(रीन्व)शिशिष्यमहापात्यायभीपश्रीउदयविजयगणिशिष्यगणि सत्त्व-
विजयठिपितं श्रीदीपबन्दिरे श्रील(न)वलक्ष्य(क्ष)पार्व्यप्रसादात् संवत् १७५३ वर्षे वैशाख सुदि १ दिने मंगलवारे”

शशि-रस-रस-ख (१६६०)मितेऽब्दे मासे माघे त्रिंशौ च मासमिते ।

शुक्ले गुरुगुरुभयुते राजन्वदमहमदावादे ॥ ३ ॥

जीर्णं पाण्डवचरितं शत्रुञ्जयनाममहिमकं च तथा ।

शास्त्रं च नलचरित्रं विलोक्य भावार्थमधिगम्य ॥ ४ ॥

सुगमत्वाद् गद्यमयं पाण्डवचरित्रं चकार विस्तरतः ।

स्वस्य परेषामपि वा सुखावबोधं ललितवचनं च ॥ ५ ॥—कुलकम्

छात्रस्थ्याद् यत् किञ्चिद् व्याकरणागमविरुद्धरचितमिह ।

गीतार्थैस्तच्छोध्यं परोपकारैकबुद्धिधनैः ॥ ६ ॥

वाचकशिरोऽवतंसाः श्रीमन्तः श्रीशान्तिचन्द्रगुरुचन्द्राः ।

तच्छिष्यरत्नचन्द्रैर्विवुधैः संशोधितं स्वधिया ॥ ७ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ यावद्, यावत् सप्त कुलाचलाः ।

श्रीमत्तपागणस्ताव-दयं जयतु पुस्तकः ॥ ८ ॥ ”

अनेन निर्धार्यते श्रीदेवविजयगुरुनाम राजविजय इति । एवं सत्यपि राजविजय-
नामधारिणो विजयराजाभिधानेभ्यो भिन्ना इति मन्तव्यमस्थानीयं, यतः सूरिपदप्राप्त्यनन्तरं उत्तर-
पदस्य पूर्वनिपातः प्रायो भवति यथा विजयदानसूरिनाम्नि ।

श्रीदेवविजयानां कृतिततिर्यया—

ग्रन्थनाम	ग्रन्थाग्रम्	रचयासमयः	
रामचरित्रं (गद्यम्)	५०००	१६५२	अमुद्रितम्
पाण्डवचरित्रं (गद्यम्)	९५००	१६६०	मुद्रितम्

१ अस्य प्रथमसर्गस्य प्रान्तेऽयमुल्लेखः—

“ इति श्रीमत्तपागच्छे भट्टारकश्रीहीरविजयसूरिविजयराज्ये आचार्यश्रीविजयसेनसूरिवैराज्ये
पं० श्रीदेवविजयगणिविरचिते गद्यबन्धे श्रीरामचरित्रे राक्षसवंश-वानरवंशोत्पत्ति-रावण-कुम्भकर्णे-बिभीषण-
जन्मवर्णने नाम प्रथमः सर्गः । ”

दशमान्ते तु यथा—

“ इति श्रीमत्तपा० श्रीरामचरित्रे श्रीरामनिर्वाणगमनो नाम दशमः सर्गः । समाप्तं चेद् रामायणम् ।
श्री इदं रामायणं प्रायेण श्रीहेमाचार्यकृतं रामायणं उपजीव्य मया कृतमिति संस्कृतभाषयैव लिखितं सत्यपि
प्राकृतपद्यबन्धचरित्रे तथापि संस्कृतपद्यबन्धचरित्रे मया आत्मविश्वात्मविद्वार्थं कर्मक्षयार्थं च गद्यबन्धेन कृतमिति ।
स्वस्ति [सत्य] श्रीमत्तपागच्छे भट्टारकपुत्रमघानश्रीविजयदानसूरिशिष्यश्रीराजविजयसूरिशिष्यपाण्डितश्रीदेव-
विजयगणिविरचितं समाप्तं चेद् रामायणम् । छ । संवत् १६५२ वर्षे आश्विनमासे कृष्णपक्षे दशम्यां तिथौ
गुह्युध्ययोगे श्रीमन्मरुत्स्थत्यां ज्येष्ठस्थित्यां स्थितेन पं० श्रीदेवविजयेन श्रीमालपुरे नगरे श्रीमदकञ्चरराज्ये
विरचितं श्रीरामायणम् ।

प्रत्यक्षरं निरूप्यास्य, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ।

सम्पद्गणन (नाद् ?) ज्ञेयं, श्लोकपञ्चसहस्रकम् ॥ १ ॥

धर्मरत्नमञ्जूपा	१२०१६	१६६६	सुद्रिता
सप्ततिशतकस्थानवृत्तिः	२६५०	१६७०	सुद्रिता
पञ्चचरित्रम्	२०००		

एतद्ग्रन्थगुम्फितृभिरन्यैर्वा १६५८तमे वैक्रमीयाब्दे विरचितं अर्हन्नामसहस्रं १६९८-

पदाक्षरपरिमण्डं, मात्राहीनं च यद् भवेत् ।
 क्षन्तव्यं तद् बुधैः सर्वैः, कस्य न स्खलना भवेत् ? ॥ २ ॥
 अक्षरमच्चाहीणं जं विज पठियं अयाणमाणेणं ।
 तं समह मज्झ सध्वं जिणवयणविणिग्गया वाणी ॥ ३ ॥

श्रीवाचक्रमेसरः धर्मसागः ” । प्रशस्तिग्रहमेहे तु एवम्—“धर्मसाग ” स्थाने धर्मसागररक्रमाब्जभृद्देवैर्बुधै-
 पद्मसागर (रेः) एतच्चरित्रं स्वधिआ (या) सुशोधितं वचस्विवाच्यं भवतु श्रियं (यः) पदं । ”

१ एतत् प्रतीयते धर्मरत्नमञ्जूपाप्रशस्तिगतप्रान्तपद्यमेषणात्—

“ प्रत्यक्षरं निरूप्यास्य, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ।
 श्लोकानां च सहस्राणि, द्वादशाप्यथ षोडश ॥ ११ ॥ ”

२ ‘ रामचरित्र ’रचयितारः अपरपर्यायवाचि ‘ पद्मचरित्र ’मपि रचेयुतिति दुःसम्भावना, तथापि एतयो-
 ग्रन्थमानमिन्नतामवलोक्य क्रियतेऽयमुल्लेखो जैनग्रन्थावल्याधारेण ।

३ एतद्वगम्यते प्रशस्तेः त्रयोदशपद्यावलोकनेन ।

४ ग्रन्थोऽयं दशाधिकारमयः । दशमं विहाय प्रत्येकप्रान्ते दशमस्य तु उपान्ते परमिदम्—

“ देवाधिदेवस्य दशाधिकार—सहस्रनामस्तवनस्य पाठात् ।
 इतः सतां संसृतितत्परानां, भवन्तु मस्या विजयश्रियो द्वाक् ॥ ”

एतद्वृत्तिर्यथा—

“ देवाधिदेवस्य—अर्हतः दश अधिकारा परिमन् सहस्रनाम्नां स्तवने तस्य इतः—प्रत्यक्षात् पाठात्—मणनात्
 स्मरणरायणानां उच्यमानां मध्या-मनोज्ञा विजयश्रियो भवन्तु—सम्पयन्तामिति । अत्र इत्ते देवाविजयेरप्येन
 सहस्रनामकर्तृनां गमितमवशेषमित्याशीर्वादसूचकमित्यर्थः । ” दशमाधिकारस्य परमन्तिमं यथा—

“ श्रीमुनिविजयगणीनां, वाचकपद्मशातिना सुशिष्येण ।
 अर्हन्नामसहस्रं, विनिर्मितं देवविजयेन ॥ १५ ॥ ”

एतद्वृत्तिर्यथा—

“ विक्रमार्कसमपाद्दशापद्यादधिकषोडशशतवर्षातिक्रमे विनिर्मितस्य मीयिजयसेनसुरिचरणैर्दृष्टस्य सकल-
 शास्त्रनिर्णयान्दितश्रीलाभाविजयगणिभिः किञ्चिन्मात्रं शोधितस्य तीर्थकरसदस्रनामसूत्रस्य अष्टनवत्याधिक-
 पादशतशतवर्षातिक्रमे विनिर्मिता ‘सुशोधिता’नाम्नी इतिः सम्पूर्णा इति आर्यायः । ”

तमे 'सुवोधिका'भिधा स्वोपज्ञा तद्वृत्तिश्च निरमायि इति सैन्देहदोलाखण्डं वर्तते यतः तद्वृत्तिर्भक्ति-
भारम्भे उल्लेखोऽयम्—

“ भट्टारकपुरन्दरभट्टारकश्री ५ श्रीविजयाणं(नं)दसूरिचरणेभ्यो नमः । श्रीविजयराज-
सूरिगुरुभ्यो नमः । वाचकमुख्य वाचकश्री ५ श्रीमुनिविजयगणिगुरुभ्यो नमः । वाचकप्रवर-
वाचकश्रीकल्याणविजयगणिगुरुभ्यो नमः ” । इदमुक्तं भवति यदुतात्र श्रीविजयराजसूरि-
श्रीमुनिविजयगणि-श्रीकल्याणविजयगणीतिनामानः त्रयोऽपि महाशया गुरुरूपेण निर्दिष्टाः ।
परन्तु एतेषु श्रीमुनिविजयगणयः श्रीदेवविजयगणीनां दीक्षागुरवः, श्रीकल्याणविजयगणयस्तु
विद्यागुरव इति ज्ञायते श्रीअर्हन्नामसहस्रवृत्तेः प्रशस्तितगतृतीयपद्यभेक्षणेन, परन्तु नावगम्यते
किमर्थं श्रीविजयराजसूरीणां गुरुरूपेण निर्देशः । सा प्रशस्तितस्तु यथा—

“ श्रीविजयसेनसूरी-श्वरपट्टप्रभावका अभवन् ।
वरविजयपक्षपतयः, सूरीश्रीविजयतिलकाख्याः ॥ १ ॥
तत्पट्टेऽतिप्रकटे, पूर्वगिरौ दिनपतिप्रतिमविभवाः ।
विजयन्ते यतिपतयः, श्रीविजयाण(न)न्दसूरीन्द्राः ॥ २ ॥
दीक्षायामम गुरवः, श्रीमन्मुनिविजयवाचका आसन् ।
विद्यायास्तु श्रीमद्-वाचककल्याणविजयाद्वाः ॥ ३ ॥
एतेषां गुरुराजां, प्रसादमासाद्य दशशतमितानाम् ।
अर्हन्नाम्नां वृत्ति-विनिर्मिता देवविजयेन ॥ ४ ॥
एकमपि नामधेयं, तीर्थकृतोऽनवगताभिधेयमपि ।
जप्तं श्रुतमिष्टकरं, किं पुनरधिकानि सार्थानि ? ॥ ५ ॥
तेनार्थसहितनाम-स्मरणं तीर्थेशितुर्महाफलदम् ।
अर्हत्सहस्रनाम्नां, सूत्रं वृत्तिर्मया विहिते ॥ ६ ॥
जिनशासनभक्तानां, मनीषिणां चरणपद्मरेणुसमः ।
एकां विज्ञप्तिमहं, कुरुर्वे विनयं विधाय पुरः ॥ ७ ॥

१ जानन्दकाव्यमहोदधेः सप्तमस्य मौक्तिकस्य प्रस्तावनायां (११९तमे पृष्ठे) अर्हन्जिनसहस्र-
(अशुद्धमभिधानमिदं) कर्तारः श्रीजयविजयानां गुरव इति उद्लेखि, परन्तु श्रीमुनिविजयगणीनां श्रीजयविजय-
नामानः प्रशिष्या आसन् इत्युल्लेखामात्रे श्रीदेवविजयानां श्रीराजविजयसूरिभिः सह विनेयविनेयिभावघटनात्मिक-
सुकृतेरुत्पत्तेः च सति पतन्मते विचारासहमिति मे मतिः ।

२ प्रवर्तकश्रीकान्तविजयमुनिपुद्गवस्यैका प्रतिरियम् ।

श्रीमन्तः सूरिवरा, वाचकमुख्याः सुधीश्वरा गणयः ।
 मुनयोऽपि च मम वचनं, शृण्वन्तु सदादराः सन्तः ॥ ८ ॥
 नास्मद्गच्छीयकृतं, नास्मद्गुरुगच्छनामधेयमिह ।
 श्रीजिनशासनभक्तै—रानेयं न खलु मनसि यतः ॥ ९ ॥
 ये यद्गच्छे सन्तो, ये यद्गुरुनिष्ठया प्रवर्तन्ते ।
 तेषां गीतार्थानां, तन्नामग्रहणमुचितमिह ॥ १० ॥
 तेनैतत्पठनादौ, लिखनादौ नैव मत्सरः कार्यः ।
 शासनभक्तजनानां, जिनाभिधानस्मृतिः स(सु)दशा(म्) ॥ ११ ॥
 वृत्तेः सूत्रस्य तथा, कर्तृरुचैर्योऽभिधापरावर्तम् ।
 निर्मास्यति तन्मूर्ध्नि, सङ्घाज्ञाभङ्गपातरुं पततु ॥ १२ ॥
 विक्रमतोऽष्टापञ्चा—शदधिकपोडशशतेषु (१६५८) वर्षाणाम् ।
 सूत्रं कृतमष्टनव—त्यधिकेषु (१६९८) गतेषु वृत्तिरपि ॥ १३ ॥
 प्रतिमान्धादौत्सुक्या—दधिकं न्यूनं च यन्मया लिखितम् ।
 तच्छोधयन्तु विद्युषा—धीशाः करुणां विधाय मयि ॥ १४ ॥
 अहंनामसहस्र—स्तवनं निर्माय यन्मया सुकृतम् ।
 प्राप्तं तेन समग्रे, श्रीसङ्घे भवतु कल्याणम् ॥ १५ ॥
 श्रीकीर्तिविजयवाचरु—शिष्योपाध्यायविनयविजयाख्यैः ।
 समशोधि वृत्तिरेषा, निधि-निधि-रस-शशि(१६९९)मिते वर्षे ॥ १६ ॥
 एतच्छास्त्रं विद्युषै—रधीयमानं च लिख्यमानं च ।
 जिनपतिशासनभक्तै—राचन्द्रार्कं चिरं जीयात् ॥ १७ ॥”

अत्रत्यपोडशपद्यपरामर्शेन समुपतिष्ठति प्रश्नो यदुत सशोधनकरुर्मणि कस्मात् जयवि-
 जयेति नाम न निरदेशि श्रीदेवविजयैः ? । किं तदानीं ते स्वर्गवासिन आसन् अथवा
 किम् न चेमे श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिकाराणां गुरवः ? । एते तु मुनिश्रीदीप्तिविजयकृत-
 मङ्गलकलशरासकमशैस्तौ सूचिताः श्रीदेवविजयाः श्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्यश्री-
 राजविमलोपाध्यायानां प्रशिष्याः श्रीमुनिविजयोपाध्यायानां तु शिष्याः इति प्रतिभाति ।

१ एतत्प्रशस्तितगतप्राज्ञि द्वयमानि यथा—

“ श्रीविजयमानसूरीसरू ‘तप’मच्छनो सणगार रे

तेहने राज्ये रगे करी रास रच्यो सुविचार रे. पुण्य करो तमे प्राणीजा (२)

एवं सति इमे श्रीदेवविजयाः 'प्रेमलालच्छीरास'- विजयतिलकसूरिरासनामकगूर्जरकृति-
कर्तृणां श्रीमुनिविजयवाचकविनेयानां श्रीदर्शनविजयानां गुरुबान्धवाः । एभिरन्यैः
समाननामकैर्वा श्रीहीरविजयसूरि-श्रीविजयसेनसूरिभ्यः केचित् प्रश्नाः पृष्ठा ये सोत्तराः
दरीदृश्यन्ते हीरप्रश्नोत्तरे सेनप्रश्नोत्तरे च ।

१६७६तमे वैक्रमीयार्के श्रीविजयतिलकसूरिषु शिरोहीनगरमागच्छत्सु तद्दर्शनार्थ-
माजगुः एके श्रीदेवविजया द्विपञ्चाशन्मुनिमण्डिताः । कतिपयेषु वासरेषु व्यतीतेषु तैः सू-
रिभिरेभ्यो वाचकपदं प्रदत्तम्, तदनन्तरं तैः सूरिवर्यैः स्वशिष्यश्रीसोमविजयवाचकशिष्य-
श्रीकमलविजयेभ्यः सूरिपदं प्रददे ये तु विजयानन्दसूरिनाम्ना प्रख्यातिमगुः । एतेषां
श्रीविजयानन्दसूरीणां १६८५तमे शरदि श्रीविजयदेवसूरिभिः सह विभेदोऽजानि । तदा

श्रीविजयदानसूरींरू उत्तम जेहनुं नाम रे
मुनिवरमाहि वखाणीजे भाग्यवंत गुणधाम रे. पुण्य० (३)
तेहना शिष्य सुहंकरू श्रीराजविमळ उवज्हाय रे
तेहना शिष्य वखाणीए श्रीमुनिविजय उवज्हाय रे. पुण्य० (४)
तेहना शिष्य वखाणीए संवेगी शिरदार रे
श्रीदेवविजय वाचकवरू 'ओसवंश' सणगार रे. पुण्य० (५)
'प्रासवंश' कुळ उपना निजगुरुने सुखदाइ रे
श्रीमानविजय पंडितवरू दोलत अधिक सवाइ रे. पुण्य० (६)
गुरुनामे सुख उपजे मनिं बुद्धि सघली आवे रे
दीप्तिविजय सुख कारणे रास रच्यो शुभ भावे रे. पुण्य० (७)
निज शिष्य धीरविजय तणुं वाचवानुं मन जाणीरे
रास रच्यो रलीआमणो मनमाहि उछट आणी रे. पुण्य० (८)
संवत् सतरे जाणीए वरस ते ओगण पचासो (१७४९) रे
मणे गुणे जे सामळे कवि दीप्तिनी फळजो आसो रे. पुण्य० (९)"

१ १६८९तमेऽब्दे कार्तिकशुक्लपञ्चम्यां (दशम्यामिति जैनगूर्जरकविओनानि ग्रन्थे) बरहानपुरे
रचितोऽयं ग्रन्थ आनन्दकाव्यमहोदधेः प्रथममौक्तिके मुद्रितः ।

२ १६९७तमे संवत्सरे पौषशुक्लरविवासे बरहानपुरे व्यरचि ग्रन्थोऽयं यः पतिहासिकराससङ्ग्रहस्य
चतुर्थे भागे मुद्रितो यस्य च स्वहस्तलिखिता प्रतिः लॉवडीमाण्डागारे समस्ति ।

३ इमे 'वीरनगर' वास्तव्यवर्णिकेशवशाभार्यासोमाइकुक्षो जाताः । श्रीहीरविजयसूरिप्रदत्त-
वाचकपदवीधरिभिः केचित् प्रश्नाः पृष्ठाः श्रीविजयसेनसूरिभ्यः ये सेनप्रश्ने (सप्तमात् द्वादशपर्यन्ताः)
दृष्टिपथमवतरन्ति ॥

प्रवचनपरीक्षादिनानाग्रन्थगुम्फितृश्रीधर्मसागरोपाध्यायपक्षकारिश्रीविजयदेवसूरीन् विहाय
श्रीदेवविजयाः श्रीविजयानन्दसूरीणामाज्ञां पालयामासुः । इमे श्रीदेवविजयाः श्रीअर्हन्नामस-
हस्रस्तोत्रविधातृभ्यो न भिन्नाः स्युरिति तर्क्यते एतत्प्रशस्तिगतनवमदशमपद्यावमर्शनेन ।

प्रायः समसमयिसमाननामधारिणः अन्येऽपि कतिपये मुनिवर्षाः । यथाहि—

श्रीहीरविजयसूरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीकीर्तिविजयैः दर्शनहिमकरगगनग्रैवेयक(१६९०)-
सङ्ख्यवत्सरे विरचितस्य विचाररत्नाकरस्य संशोधकाः श्रीदेवविजयवाचकाः श्रीरामविज-
यानां विनेया इति ज्ञायते एतद्ग्रन्थस्य प्रशस्ति(पृ० २०१)गतनिम्नलिखितपद्यालोचनेन—

“ एतेपामादेशात् समुचितः प्रवचनादयं ग्रन्थः ।

श्रीहीरविजयगणपतिशिषुपाठककीर्तिविजयेन ॥ २८ ॥

संशोधितश्च सुविहितचूडामणिरामविजयबुधशिष्यैः ।

श्रीदेवविजयवाचकद्वयैः फोविदकुलोत्तंसैः ॥ २९ ॥ ”

परन्तु इमे देवविजया अपरे इति भाति । यदि रामविजयस्थाने राजविजय इति पाठो
भवेत् तर्हि त्वन्यथा सम्भावना ।

१ आनन्दकाव्यमहोदधेः सप्तमे मौक्तिके प्रसिद्धे ‘कविवर समयमुन्दर’नाम्नि निबन्धे (पृ० ३)
कुमतिकंठकुहालस्यापरं नाम प्रवचनपरीक्षा दरीदृश्यते, परन्तु तत् प्रमाणविकलं प्रतिभाति । एत-
ज्जिज्ञासुभिर्विलोक्यतां पेटिहासिकराससङ्ग्रहस्य चतुर्थस्य विभागस्य मुनिराजश्रीविद्याविजयविरचितं
निरीक्षणम् (पृ० १२) ।

२ इमे महोपाध्यायाः श्रीधर्मसागरगणयः श्रीहीरहर्ष(हीरविजयसूरी)-श्रीराजविमलोपाध्यायसहयोगिनः
समप्रवियाविळासवसतयः सकलवादिमौलिमौलयः औष्ट्रिकमतोःसूत्रदीपिका(सं. १६१७)-व्याख्यानविधि-
शास्त्र-कल्पक्रिणावली(सं. १६२८)-सपागच्छउपहावली-सचवतरीद्वयी-सर्वज्ञशास्त्र-तद्दृष्टि-श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञासूत्र-
(सं. १६३९)-महावीरवित्तिसिद्धात्रिंशिका-पर्युगणाशास्त्र-तद्दृष्टि-ईयांपाथिकीपट्टात्रिंशिकाप्रमत्तप्रौढग्रन्थगुम्फितारः
पं. श्रीजीवार्पिगणीनां विनेयाः श्रीलक्ष्मिस्तागरादीनां गुरवः (पट्टात्रिंशजन्पविचारकर्तृश्रीभाषविजयमतेन),
सोदमकुलरत्नपट्टावलीप्रयोजकाभिरायेण श्रीविजयदेवसूरीणां मातुलाश्च । एतेषां परम्पराऽवसीयते लीषही-
माण्डागारसःकसर्वज्ञशास्त्रावबोधप्रतिगतनिम्नलिखितोल्लेखात्—

“ इति श्रीमत्सपागच्छउपहावलीमहाराजकश्रीविजयसेनसूरीश्वरपट्टालङ्कारसुविहितसद्युपरपरामुन्दरोद्गारहार-
महाराजश्रीराजसागरसूरीश्वरपट्टोद्ग्याचलसहस्रक्रिणतरुणप्रभावमहाराजश्रीवृद्धिसागरसूरीश्वरविजयमानराज्ये म-
होपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिशिष्यमुत्सोपाध्यायश्रीमृतसागरगणिशिष्यकठिन्दिक्काश्रयोपाध्यायश्रीपुशान्तिसा-
गरगणिशिष्यसकलगुणगणितवाचकश्रीयुद्धिसागरगणिसतीर्ष्यपण्डितश्रीअमृतसागरगणिविरचिते श्रीसर्वज्ञ-
शास्त्रनिवालावबोधे प्रथमाधिकारः ॥ ”

३ विचित्रेयं रचनासमयनिर्दिशनी शैली ।

४ ग्रन्थोऽयं प्राकट्यं नीतः श्रेष्ठिदेवचन्द्र-टालमार्ईनेनपुस्तकोद्धारसंस्थया ।

किञ्च 'श्रीविजयप्रभसूरिसञ्ज्ञाय' १-२ श्रीविजयदेवसूरिसञ्ज्ञाय'कृत्तणां श्रीतत्त्वविजयानां गुरवः श्रीदेवविजयाः के इति निर्णयतामितिहासतत्त्वज्ञैः ।

धर्मबुद्धिपापबुद्धिकथाप्रान्ते निम्नलिखिता प्रशस्तिः समस्ति—

“ गद्यबन्धात् कथा चैयं, वृत्तवद्धा कृता मया ।

श्रीमानविजयारूपेण, शुद्धिः कार्या सुपण्डितैः ॥ ६५ ॥

तपगच्छाम्बरदिनमणितुल्यश्रीविजयदेवसूरीणाम् ।

पट्टे व्यजयन्त सदा श्रीविजयप्रभसूरिवराः ॥ ६६ ॥

तेषां मुनिसमुदाये विबुधश्रीजयविजयसद्गुरुणाम् ।

विहितेयं शिष्येण स्वशिष्यदेवविजयस्य कृते ॥ ६७ ॥”

अत्रत्या श्रीदेवविजयाः प्रस्तुता न वेति मीमांसनीयं सङ्ख्यावाद्भिः ।

एकैः श्रीदेवविजयै रचितः उत्तराध्ययनस्वाध्यायः, परन्तु न निश्चीयते के इमे इति ।
अस्यादिमान्त्ये गाथे तु यथा—

“ पणमिय गोयमसामिं, युणामि भर्त्ताइ उत्तरञ्जयणं ।

पढमं विणयञ्जयणं, परीसहञ्जयण तह वीयं ॥ १ ॥

सिरितवगच्छमुणीसर—रज्जे सिरिविजयसेणसूरीणं ।

एसो सञ्ज्ञाय कओ, विबुहेणं देवविजयणं ॥ १३ ॥”

यतिश्रीविवेकविजयसत्क्रोदयपुरस्थभाण्डागारस्य सीमन्धरस्वामिविज्ञप्तिस्तवनप्रान्ते निम्न-
लिखितोल्लेखो वर्तते—

“ संवत् १६९४ वर्षे माह सुदि १२ बुधे वाल्हीग्राममध्ये मुनिकेस(श)व लिस(खि)तं ॥
गणिश्रीदेवविजयजी तत्शिष्यगणिदीपविजयवाचनार्थं ” अत्र फान् देवविजयानुद्दिश्योल्ले-
खोऽयमिति न ज्ञायते ।

लौबहीज्ञानमन्दिरसत्क्रहस्तलिखितप्रतिस्मृतिपत्रे निम्नलिखितग्रन्थविधायकानां देवविज-
येति नाम दृश्यते, परन्तु तेषामभिज्ञानार्थं विशिष्टसाधनानामावश्यकता—

(१) अठार नात्रानी सञ्ज्ञाय (सं० १६१८), (२) एकादशीस्वाध्यायः, (३)
चन्दनबालास्वाध्यायादिः (सं० १६२०), (४) दादापार्श्वनाथस्तवनम्, (५) नेमिजिनस्तव-
नम्, (६) पञ्चमीस्वाध्यायः, (७) सीमन्धरस्वामिचैत्यवन्दनम्, (८) अष्टकर्मचूर्ण-
तपःस्वाध्यायः ।

* श्रीगङ्गेश्वरपार्श्वस्तवने एकादशी गाथा यथा—

“ सत्तर सत्तावीस १७२७ संवच्छरे हो लाल सुदि माधव गुरुवार सा.

तेरस दिन मधु वीनव्यो हो लाल देवविजय जयकार सा०

मुनिविनयविजयलिखितं सादहीनगरे कल्याणमस्तु ”

* श्रीनेमिजिनस्तवनान्ते एकादश्यां गाथायां निर्देश एवम्—

“ नेमि राजुल विहुं शिवसुख मिलिआ हिलि मिलिआ हो हेजे हिलिआ हो
यदुपतिराय वाचक देवविजय सुखकारी श्रीविजय नित जयकारी हो य० ”

‘ जैन गूर्जरकविओ’संज्ञके पुस्तके (४४९तमे पृष्ठे) उल्लेखोऽयम्—

“ संवत् १७२४ वर्षे भाद्रवा सुदि ८ शुके श्रीमत्तपागच्छे भट्टारकश्री२१श्रीराजविजय-
सूरीश्वरराज्ये सकलपंडितसभाशृंगारहारभालस्थलतिलकायमाणपंडितश्री७श्रीदेवविजयगणिशिष्य-
पंडितोत्तमपंडितप्रवरपंडितश्री५श्रीतेजविजयगणिशिष्यपंडितश्री३श्रीस्विमाविजयगणिशिष्यमुनि-
सूरविजयेन लिखितं श्रीसादहीनगरे श्रीचिंतामणिपार्श्वनाथप्रसादात् स्वयं वाच-
नार्थमिति श्रेयः । ”

एतदुल्लेखत्रये के देवविजया लक्ष्यीकृता इति निर्णायन्तां निर्विशेषविशेषज्ञैः ।

श्रीजिनप्रभसूरिकृत‘ श्रीअजितनाथ’स्तवनस्य दक्षिणविहारिमुनिरत्नश्रीअमरविजयसत्क-
प्रतिप्रान्ते वर्ततेऽयमुल्लेखः—

“ पं. देवविजयगणिलिखितम्, सभाशृङ्गारहारमुनिज्ञानविजयपठनार्थमिति भद्रम् । ”

अत्र के इमे देवविजया इत्यन्वेषयन्तु इतिहासज्ञाः ।

श्रावक भीमर्साह माणक द्वारा प्रसिद्धिं नीते भक्तामरस्तोत्राभिधे ग्रन्थे (पृ० १५७)
निम्नलिखिते उल्लेखे—

“ विजयदेव सूरिद पटधर, विजयसिंह गणधार ॥

सीस इणि परं रंणे बोळे, देवविजय जयकार ॥ जे नर भक्ति भाव उदार ॥५॥

संवत् सत्तर त्रीस (१७३०) वर्षे, पौषं शुदि सित वार ॥

तेरशी दिन मरुदेवीनंदन, गायो सब सुखकार ते नर लच्छीके भरतार ॥ जे० ॥६॥ ”

—देवविजयेति नाम वर्षेति, परन्तु इमे प्रस्तुता न सम्भवन्ति श्रीविजयसिंहविनेयत्वात्
१७३०तमवैक्रमीयहायनोल्लेखाच्च । इदमुक्तं भवति यदुत यदि श्रीदेवविजयैः विंशतिवर्षीयैः
रामायणं निर्ममे इति स्वीक्रियते तर्हि वर्षेऽस्मिन् तेषां वयः शतमायं भवति ।

वाचकवर्षश्रीकल्याणविजयगणिशिष्यरत्नश्रीधर्मविजयवाचकेभ्योऽभ्यासं कृत्वा पै।
श्रीजयविजयैः शोभनस्तुतिष्टुतिर्व्यरचि तैरेव कल्याणविजयगणिराससमेतहीरवि-
जयसूरिपुण्यसाणिसज्ञायेति कृतिद्वयं गूर्जरगिरायां गुम्फतमुत अन्यैः सदृशनामधारि-
भिरिति सन्देहदोलारुढम् । तत्र च हेतुरयम्—

१६५५तमे वैक्रमेऽन्दे आश्विनशुरुपञ्चम्यां विरचिते कल्याणविजयगणिरासे तत्कर्तृ-

श्रीजयविजयैः कल्याणविजयपादपद्मसेवा प्रार्थिता, न तु श्रीदेवविजयचरणकमलरयेति मतीयते निम्नलिखितपद्धत्यवलोकनेन—

“ संवत् सोल पंचावन (१६५५) वत्सर आसो मास रे
शुद्ध पख्य(क्ष) पंचमि दिने, रचीओ अनोपम रास रे
जगि जयवंता कल्याण, पूरो मनह जगीस रे
सेवा चरणकमल तणी मागे जयविजय शीश रे । ”

‘ हीरविजयसूरिपुण्यखाणिसज्झाय’नाम्नि गूर्जरकाव्येऽपि कल्याणविजयषाष-
कानां शिष्यत्वं सूचितं तत्कर्तृभिः । तथाहि—

“ सिरि कल्याणविजयवाचक प्रति दीढइ मन मोहइ
तास सीस जयविजय भणइ ए पूरु मनह जगीस ”

परन्तु शशिरससुरपति(१६६४)प्रमिते वर्षे सम्मेतशिश्ररतीर्थमालायाः कर्तारः श्रीजय-
विजयाः प्रस्तुतस्तुतिवृत्तिकारा इति मनने न चैतावान् सन्देहः । यतस्तत्र श्रीकल्याण-
विजयगुरुचरणमसादात् बोधप्रकाशोऽजनि श्रीजयविजयानामिति सूचितम्, अर्थात् श्रीधर्म-
विजयवाचकस्थाने श्रीकल्याणविजयानां विद्यागुरुरूपेणोल्लेखः । यथाहि—

“ श्रीकल्याणविजय गुरुचरण मसादइ हुओ मुझ बोधप्रकाश
जयविजय विबुध इम जंपइ सुख अनंता सो पावइ ”

श्रीशुभतिविजयशिष्यश्रीरोमविजयकृते श्रीशान्तिजिनरासे प्रान्तप्रशस्तौ श्रीधर्म-
विजयामन्तेवासिरूपेण येषां श्रीजयविजयानां नामनिर्देशः कृतः त एव प्रस्तुतवृत्तिकारा इति
प्रायः निश्चियते । सा प्रशस्तिरेवम्—

“ श्रीगुरु हीर सूरिसर शिष्य कल्याणविजय उवज्झाय पुरंदर दिन दिन चढती जगीसा
शा रखानंदन सोभागी साचो बड वैरागी
संमति अरथ विचार सदगुरु साचो शुभमति रागी.
मात पूंजी वाइ कुले जायो, नामे नव निधि थाअे,
वाचक धर्मविजय वर तेहना, दीपे अधिक सवाइ.
तस अंतवासी गुणए भरिया, बोल न बोले विरुआ,
श्रीजयविजय विबुध श्रुत दरिया, पालें लुधी किरिया.
तस पदपंऊज भमर सरीसा श्रीशुभविजय कवीशां,
तस चरणांजुज सेवक सुंदर शुभ किरिया गुणशूरा.

१ एतेषां पाण्डित्यं प्रकटीभवति तःकृतलक्ष्मीसामरसूरिरास-चोर्वासी-उपदेशमालाश्रुतिप्रसूतमन्थावलोकनेन
२ अयं मन्थो निरमाथि १७८५ तमेऽब्दे वैशाखशुक्लसप्तम्यां गुरुवासरेऽमववादानगरे ।

श्रीगुरु सुमतिविजय उपगारी, प्रतपो फोडी वरीशा
ते श्रीगुरु महिमानिधि संनिधि रास रसिक में निपाया
ज्ञाति प्रभु गुणराशि भणतां, नव निधि आनंद पाया ”

अनेनेदमपि स्फुटीभवति यत् श्रीजयविजयानां श्रीशुभविजयनामा शिष्या, श्रीसुमति-
विजयनामा प्रशिष्यश्च ।

व्योमरसरतिचन्द्र (१६६०) प्रमिते वर्षे वैक्रमीयाके आश्विनशुक्लपूर्णिमायां गिरिपुर-
वागडमध्ये गुम्फितं गूर्जरगिरायां शुकनचोपाइ (शकुनचतुष्पादिका) नामकं काव्यं श्रीजयवि-
जयैः प्रस्तुतवृत्तिकारैः इति प्रशस्तिमान्तगतनिम्नलिखित—

“ (शुकनदीपिका चउपइ नाम, शुकनार्णवमाहि ए ठाम;
अथवा वसंतराजनी साख, शुकनोद्धार भाखीए भाख. ३४०
एतला ग्रंथ जोइने कही, अल्पबुद्धि करी जे में लही;
जमक न जोडघो अक्षरबंध, वर्णमात्र नवि जाण्यो संबंध. ३४१
साचो करज्यो जाण सुजाण, पंडित आगळ अळुं अजाण;
शुकन समुद्र न लाभे पार, चंच भरी कीधो उद्धार).
व्योम रस रती (ऋतु) चन्द्र (१६६०) वखाण, संवत्सर ए हीयडे आण;
सरद ऋतु जे आसो मास, राका पूर्ण चंद्र कल्लावास.
विवुधमूख्य दक्ष आणीये, पंडित देवविजय वखाणीये;
तास सीस कर जोडी कहे, शुकन सुणतां सवि सुख लहे.
ए भणतां सवि लहइ ऋद्धि, ए भणतां पांमीजे वृद्धि;
जयविजयने परमानंद, भणतां गुणतां सदा आणंद.”

—पङ्क्तिभेक्षणेन च प्रमाणीभवति उल्लेखः । (धनुश्चिह्नान्तर्गतेनोल्लेखेन ज्ञायते कवीश्वराणां
लघुता अन्यान्यग्रन्थविलोकनापिपासा च ।)

१ एतज्जिज्ञासुमिर्हृदयतामानन्दकाव्यमहाकवेः सप्तमं मौक्तिकम् ।

२ मुनिश्रीजिनविजयसहस्रमहितप्रशस्तिसहस्रमे—

“ सारं गरीयः शुकनार्णवेभ्यः, पीयूषमेतद् रचयाञ्चकार ।

मागिक्यसूरिः सुगुरुप्रसादाद्, यत्पानतः स्याद् विबुधप्रमोदः ॥ ४२ ॥

बहुबद्धिवह्निचन्द्रे (१३३८)—श्राव्युजि पूर्णिमातिथौ रचितः ।

शकुनानामुन्दारोऽभ्यासवशादस्तु चिद्रूपः ॥ ४३ ॥

श्रीअजितसिंहसूरिणा-मन्तेवासिना कृतः ।

मागिक्यसूरिणोद्धारः, शकुनानां परस्फुटः ॥ ४४ ॥

—संवत् १५४४ वर्षे फाल्गुनसुदि १९ रविवासरे मांगल्यपुरवरे सु. सोमसूक्तिलिखितं ”

एतस्य प्रथमाध्यायसमाप्ता तु अयमुल्लेखः—

“ पंडित देवविजय केरो सीस, वोलि भाणुजय नामें सीस;
दुर्गा शकुन उदधि नहि पार, संखेपें कीधो उद्धार.”

उपरितनपङ्क्तिप्रेक्षणेन समुपतिष्ठति शङ्कान् यदुत ‘शकुनचतुष्पादिका’रचयितारः श्रीमाणुजयाः श्रीजयविजया एवान्ये वा ।

महोपाध्यायश्रीविजयविजयगणिभिः श्रीविजयदेवसूरीनुद्दिश्य लिखिते विज्ञप्तिपत्रे (विज्ञप्तित्रिवेण्याः प्रस्तावनायां २९तमे पृष्ठे) अयमुल्लेखः—

“ जयविजयनामधिजा वेलाउलबंदिरे ठिआ विबुहा ।

अमरविजयेन मुनिना युक्ता मुनिवृद्धिविजयेन ॥ ९२ ॥ ”

अत्रत्याः श्रीजयविजया अपि के इति निर्णयन्तामितिहासज्ञैः ।

यदा श्रीअकञ्चरक्षमापत्यामन्त्रणपुरस्सरं पादशाहामिलनार्थं श्रीविक्रमात् १६३९ममिते वर्षे ज्येष्ठकृष्णद्वादश्यां जाग्रद्भाग्यसेवधिः प्रियागमविधिश्चारित्रिणां चावधिः गुरुहीरहीरविजय-सूरयः सप्तपष्टिनिवरपरिवृताः ‘फत्तेपुरसीकी’नगरे प्रविविशुः तदा कल्पदीपिकाकर्तारः श्रीजयविजयास्तेषु मुनिवर्येष्वसन्निति समवगम्यते कविराजश्रीऋषभदासमणीतश्रीविजय-हीरसूरिरासान्तर्गतनिम्नलिखितपङ्क्तिप्रेक्षणेन—

“ फत्तेपुर भणी आवे जसें, अनेक पंडित पुंठि तसें;

जसविजय जयविजय पंन्यास, कल्पदीपिका कीधी खास.”

—आनन्दकाव्यमहोदधौ पञ्चमे मौक्तिके १०८तमे पृष्ठे

एतेषां पंन्यासपदवी प्रदत्ता श्रीहीरविजयसूरिभिः १६४७तमे शरदि स्तम्भनतीर्थे । तत्र च एतत्पुस्तकस्य १७०तमपृष्ठगतनिम्नलिखिताः पङ्क्तयः प्रमाणम्—

“ हीर आव्या साहा श्रीमह्ल घेर, तिहां धन खरचीयां बहु पेर,
साधतणी पोहोचाडे आस, जयविजय कीधा पंन्यास,
सढताले संवच्छरी रही, हीरविजय पछे चाल्या सही.”

१६७७ ममिते संवत्सरे कल्पदीपिका यैः श्रीजयविजयैर्बर्धरचि ते प्रस्तुतवृत्तिकारेभ्यो भिन्ना इति मान्यता नास्थानीया, कर्तृस्वैहस्तलिखितप्रतौ श्रीजयविजयवाचकस्य महोपाध्याय-

१ + इयं प्रतिः बहोद्वानगरस्य राजकीयमुल्यपुस्तकालये वर्तते । तत्र प्रारम्भिक उल्लेखस्तु यथा—

“ महोपाध्यायश्रीविमलहर्षगणिगुरुभ्यो नमो नमः । ”

अन्तिमस्त्वेवम्—

“ सुविहितमुनिवृन्दासेव्यमानां हि पद्मा

जिनगुरुजनवाक्याराधनोद्भूतपद्माः ।

विजयविजयसेनश्रीगुरोः प्रौढपट्टे

विजयतिलकसंज्ञा जज्ञिरे सूरिचन्द्राः ॥ ४ ॥

श्रीविमलहर्षगणिविनेयत्वेनोल्लेखदर्शनात् ।

इयं कल्पदीपिका श्रीमद्रवाहुस्वामिसूत्रितकल्पसूत्रस्य टीका वर्तते या श्रीविमलहर्षो-

तेषां पट्टेऽवदातद्युतिरुचिररुचिजित्वरैः शोभमाना
रङ्गद्वैराग्यमुख्यैर्विमलतरगुणैर्दत्तविश्वप्रमोदैः ।

निश्लेषाचार्यचक्रावनिरमणगणे सार्वभौमायमाना

राजन्ते श्रीसनाथाः सविजयविजयानन्दसूरीन्द्रमुल्याः ॥ ५ ॥

त्रिभुवनजनसेव्याः सर्वशास्त्राम्बुराशौ

जलधिशयनदेश्याः श्री'तपा'गच्छधुर्याः ।

त्रिमलविमलहर्षा रेजिरे वाचकेन्द्राः

सकलगुणगारिष्ठाः प्राप्तभूरिप्रतिष्ठाः ॥ ६ ॥

तत्पादाम्भोजमृद्धो बुधजयविजयः स्वस्य चित्तप्रमोद-

प्राप्त्यर्थं मुग्धबुद्ध्याऽल्लेखदातिसुगमां दीपिकां कल्पसत्काम् ।

वर्षे सप्तार्णवाद्वा द्विजपपरिमिते (१६७७) कार्तिके श्वेतपञ्चमां

श्रीमत्पार्श्वप्रभावाज्जयतु च सुचिरं वाच्यमानेयमार्यैः ॥ ७ ॥

प्रत्यक्षं गणनया ग्रन्थे-ऽस्मिन् श्लोकसङ्ख्यया ।

चतुस्त्रिंशच्छती जज्ञे द्वात्रिंशत्कलिता किल ॥ ८ ॥

विद्वद्बुन्दशिरोमणिपण्डितवरभावविजयगणिमुख्यैः ।

इति श्रीकल्पदीपिकेयं समशोषि जिनागमे भवतैः ॥ ९ ॥

श्रीकल्पदीपिका लिखिता च प्रथमादर्श स्वयं स्वशिष्यवृद्धिविजयगणिप्रार्थनया + +”

१ “ १६५०तमेऽब्दे प्रथमचैत्रमासपूर्णिमायां श्रीशत्रुञ्जययात्राऽकारि श्रीविमलहर्षोपाध्यायैः पं. देवहर्ष-
पं० धनविजय-पं० जयविजयप्रमुखशतद्वयमुनिवर्षपरिवारेण सार्धम् ” इति ज्ञायते श्रीयुतजिनविजयसम्पादितस्य
प्राचीनजैनलेखसंग्रहस्य द्वितीयविभागस्य ३३तमलेखाङ्कात् ।

इमे श्रीविमलहर्षाः श्रीभावविजयगुरुश्रीमुनिविमलगुरवः । पण्डितवर्षश्रीयुतलालचन्द्रैस्तु ते श्रीविजय-
तिलकसूरीणां प्रशिष्याः, श्रीविजयानन्दसूरीणां शिष्या इत्यसूचि आनन्दकाव्यमहोदधेः सप्ततमौक्तिके
(पृ० १२३, १२४) पूर्वम् । परन्तु इमे पण्डितवर्षा महान् निवेद्यन्त्ययुना यदुत इमे श्रीविजयदानसूरीणामन्तेवासिनः
यतः श्रीजयविजयैः सूरिपरिपाठ्यां (पट्टावल्यां) उल्लेखोऽयमकारि—

“ सिरिसाहेगनिहाणो सूरिवरो विजयसेणमुणिपवरो ।

एगुणसट्टि(५९)तमे पट्टे सोहम्मसामिसमो ॥ २३ ॥

तप्पट्टे सट्टि(६०)तमो पट्टहरो विजयतिलयसूरीसो ।

माणु एव भविअमाणसपंकयनोहत्थमुप्पन्नो ॥ २४ ॥

संपह इगसट्टि(६१)तमो तप्पट्टे गणहरो विहरमाणो ।

वायग-बुह-जइजुत्तो विजयानंवो जयइ सूरी ॥ २५ ॥

सिरिविजयदानगणहर-सीसा वरवायगा भुवणपुज्जा ।

नामेण विमलहरिसा कुवाइमयद्वलणलद्धजया ॥ २६ ॥

अपरच जयविजयेतिनाम्ना विश्रुता अन्येऽपि कतिपया मुनीश्वराः सन्ति, परन्तु ते प्रस्तुतटीकाकाराद् भिन्नाः । तत्र तु श्रीशान्तिस्मृतिरिक्तजीवविचारस्य श्रीपाठकरत्नाकररचितवृत्ति-प्रान्तिप्रशस्तिगतनिम्नलिखितपद्यसार्धद्वयं प्रमाणम्—

“ आद्यो वाचकसेनधीनपटुधीर्यो मन्त्रविद्याऽग्रणी-

रन्योऽभून्महिमाग्रलाभसहितः पुण्यश्रियां संहितः ॥ ८ ॥

सुगुणगणिस्तृतीयः सरलमतिः कुशलसिंहनामाऽन्यः ।

विरव्यातचन्द्रवर्धनगणिरप्यासीत् क्रमेण ततः ॥ ९ ॥

तेषां शिष्यत्रितयं समजनि जगतीतले विदितविद्यम् ।

श्रीमेघनन्दन-दयानन्दन-जयविजयनामानः ॥ १० ॥ ”

किञ्च श्रीविजयहंसगणिशिष्यपं० जयविजयगणयोऽपि अन्ये । एभिः पर्यन्ताराधना-प्रतिरलेखिं । ‘ श्रीविजयप्रभसूरिसञ्ज्ञाय’कर्तारः श्रीजयविजया अप्यपरे, पण्डितश्रीगुण-विजयानां शिष्यत्वात् ।

एवं वैकमीयसप्तदशशताब्द्यां १६६१तमे वर्षे संमत्शिवरतीर्थमालाविधातारः, १६५५ तमेऽब्दे कल्याणविजयगणिसारचयितारः, हीरविजयसूरिपुण्यखाणिसञ्ज्ञायकर्तारः, विजयसे-नसूरिसञ्ज्ञायप्रणेतारो जयविजयाः एकैव व्यक्तिसिन्ना वा स्युः, परन्तु १६७०तमे शरदि सप्ततिस्थानकवृत्तेः धर्मरत्नमञ्जूपायाश्च संशोधनेन यैः श्रीदेवविजयानां साहाय्यं कृतं ते तु प्रस्तुतवृत्तिकाराः शकुनचोपाद्चयितार एवेति कथने कः सन्देहः ? ।

श्रीजयविजयगणिभिलिखिताः प्रतयः—

प्रो. पिटर्सन(१८९२-९५)रिपोर्टगतसङ्ग्रहणीप्रतिलिखिता श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिकारै-रित्यवगम्यते निम्नलिखितोल्लेखात्—

“ संवत् १६६८ वर्षे फाल्गुनमासे कृष्णपक्षे नवम्यां तिथौ रविवसरे लिखितेयं प्रतिः सकलकोविदकुलालङ्कारहारपण्डितप्रकाण्डश्री ५ श्रीदेवविजयगणिचरणवरपण्डरीकपरिचरणचरण-प्रवणान्तःकरणप्रधुकरेण गणिना जयविजयेनेति श्रेयः ”

डॉ०भाण्डारकर(१८८४-८७)रिपोर्टगतशैक्षोपस्थापनाविधिप्रतिरपि लिपीकृतै-भिरित्यवबुध्यते निम्नलिखितोल्लेखात्—

“ सकलपण्डितपुरन्दरापुरन्दरायमाणपण्डितश्री५श्रीदेवविजयगणिचरणाम्बुजचञ्चरीकेण

१ एतदवगम्यते उदपुरस्थगोहीजीमाण्डागारसकप्रतिप्रान्तस्थेन निम्नलिखितोल्लेखेन—

“ संवत् १६७८ वर्षे कार्तिक शुद्धि अष्टमी दिने वृहस्पतिवारे श्रीधामपुरानगरे पं०श्रीविजयहंसगणी-शिष्यपं० जयविजयगणिना लिखिता । ”

गणिना जयविजयेन लिखितं ॥ संवत् १६७१ वर्षे आश्विनासित ८ दिने । श्री ईदलपुरनगरे.....”

लॉवडीभाण्डागारसत्का ऋषिमंडलप्रतिरपि लिखिताऽमीभिरिति ज्ञायते निम्नलिखितोल्लेखात्—

“ संवत् १६७३ वर्षे पौषासितद्वादशीतियौ बुधवासरे सकलपण्डितमण्डलीमुकुटायमान-पण्डितश्रीपश्रीदेवविजयगणिचरणारविन्दचञ्चरीकायमान(ण)पं०जयविजयगणिना लिखितेयं प्रतिरिति ”

श्रीजयविजयगणीनां शिष्यादिपरिवारः—

विवुधवरश्रीजयविजयगणीनां श्रीशुभविजयनामा शिष्यः श्रीसुमतिविजयाह्वः प्रशिष्यः, श्रीरामविजयाभिधस्तेषां शिष्यस्य प्रशिष्य इति प्राग् (पृ० ६४) निर्दिष्टम् । अत्र तु तेषां मेरुविजयाभिधानोऽपरः शिष्य इति सूच्यते । तत्र 'गजसुकुमाल'सञ्ज्ञायप्रमुखगूर्जरकृतयः प्रमाणम् । तथाहि—

“ जे मुनि उपसम एणी परे आदरेजी ते लहे अविचल शिवसुखवास रे ।

बुध जयविजय तेणे सुपसाउलेजी मेरुविजयनी पुंगी आश रे ॥ १४ ॥ ”

अपरञ्च सञ्ज्ञायमालायां २२५तमे पृष्ठे—

“ श्रीअकबर पुर मांहे रही, कीधो एह सज्ञाय ।

संवत् सत्तर कर १७०२ श्रावण मासे, व्रत पालतां रे दुःख दुरित पलाय के ॥३८॥

श्री देवविजय पंडितवरु, श्रीजयविजय बुधराय ।

तस शिष्य मेरुविजय कहे व्रत पालतां रे नवनिधि घरि थाय के ॥ २९ ॥

—नववाडनी सज्ञायेति संज्ञकायां गूर्जरकृतौ

१ अनेनावगम्यते यद्वत् एताव संवत्सरं यावत् तु तेषां सत्तायाः सम्भावना ।

२ सुनीजी (काशी) भाण्डागारस्य भगवतीसूत्रस्तमुकविवरणप्रतिप्रान्तस्थनिम्नलिखितोल्लेखगता इमे एव अन्ये धेति गवेषणीयमितिहासज्ञैः—

“ संवत् १८०२ वर्षे शाके १६६७प्रवर्तमाने ज्येष्ठ (ष) वदि १४ तियौ रविवारे सकलपण्डितशिरो-मणिपण्डितश्रीजयविजयगणिशिष्यश्रीविजय(?) गणिपण्डितश्रीधीरविजयगणिभारगविजयेन लिपीकृतं श्रीपद्मावतीनगरे महाराजाधिराजश्रीअमैसिंहजीविजय(यि)राज्ये । ”

३ एतेषां शिष्यनामावगम्यते श्रीविजयधर्मसूरिसङ्कलिते प्रशस्तिसङ्ग्रहे राजप्रश्रीधोपाद्धान्ते निम्नलिखितोल्लेखात्—

“ संवत् १७२४ वर्षे माद्रपदासितेकादश्यां तियौ भौमवासरे पुष्यनक्षत्रे सकलपण्डितमण्डलीमण्ड-नेकमुकुटायमानपं०श्रीजयविजयगणिशिष्यपण्डितश्रीमेरुविजयगणिचरणारविन्दचञ्चरीकायमाणमानसेन गणिना दृशनविजयेन । ”

श्रीमेरुविजयनामधेया अन्येऽपि मुनिवरा अमुवत् । तज्जिज्ञासुभिर्दिश्यतां पण्डितावर्तसश्रीमेरु-विजयगणिकृतश्रीचतुर्विंशतिजिनानन्दस्तुतीनां मदीया भूमिका (पृ० २५-२६) ।

४ १९३४तमेऽब्दे अमदावादस्य 'टाइम्स'मुद्रणालये मुद्रिते उत्तमचंद्र-केशवलाल-सांकलचंद्रद्वार-प्रकाशिते सञ्ज्ञायमालासंज्ञके ग्रन्थे गजसुकुमालसञ्ज्ञायस्य पृष्ठाङ्कः ४५३तमः ।

अनेनदमपि प्रतीयते यदुत श्रीमेरुविजयसत्तासमयः वैक्रमीयाऽष्टादशशताब्दी । ईरिया-
वहीसज्जाय-मेतार्यमुनिसज्जाय-नंदिपेणमुनिसज्जायसंज्ञकानि गूर्जरकाव्यानि एतत्कर्तृकाणि । तद्य
नंदिपेणमुनिसज्जायप्रान्ते (पृ० ४३२) निगदितं तैः—

“ जयविजय गुरु सीस, तस हरख नमे निश दीस,
मेरुविजय इम वोले, एहवा गुरुने कुण तोले ”

अनेन हर्षविजयनामाऽन्योऽपि विनेयः श्रीजयविजयानामिति ज्ञायते ।

१-३ प्रेक्ष्यतामुपर्युक्तायां सज्जायमालायाम् (पृ० ७३, ४२३)—

“ इम जे इरियावहि पडिक्कमे, शिवरमणी ते साथे रमे
श्रीजयविजय गुहनो शीस, मेरुविजय ते नामे शीस ” १६

“ पंडित जयविजय केरो मेरु नमे रिरिराज
एहवा महामुनिवरने नामे, लहिए अविचल राज ” १५

श्रीसिद्धिचन्द्रगणिवृत्तान्तः

अथ द्वितीयवृत्तिविरचयितारः कविकुञ्जराः कुन्देन्दुकीर्तयः श्रीसिद्धिचन्द्रगणयः कां मेदिनीमण्डलीं कदा च स्वचारित्रपवित्रतया पावयामासुरिति जिज्ञासमानस्य जिज्ञासा तत्कृतवृत्ति-
पारम्भप्रतिष्ठितपद्यपञ्चकमेक्षणेन प्रशाम्यति । तथाहि—

“ अस्ति श्रीमदखण्डपाठकगणप्राप्तप्रतिष्ठोन्नति—

भ्रूपालावलिबन्धमानचरणः श्रीमानुचन्द्रो गुरुः ।

यत्कीर्तिर्भुवनान्ङ्गणे गुणगणच्छत्रे न मान्ती पुनः

भ्रा(धा ?)तुः कर्णगताऽकरोदभिनवव्रह्माण्डयाच्यामिव ॥ १ ॥

यदुपदेशवशेन मुदं वह्न, निखिलमण्डलवासिजने निजे ।

मृतधनं च करं च स जीजिआऽभिममकब्बरभूपतिरत्यजत् ॥ ३ ॥

तस्यान्तेनिलयी विधेयजगतीलोकः स्मरो भूत्तिमान्

विद्वद्द्वन्द्वगजेन्द्रतर्जनहरिः श्रीसिद्धिचन्द्रोऽस्ति सः ।

यत्कीर्तिं भुजगाङ्गनावलिभिरुद्गीता समाकर्णयन्

आनन्दामृतपूर्णाकर्णकुहरः शेषः सुखं खेळति ॥ ४ ॥

परेषां यद् दूरे हृदयसरणेरस्ति तदिदं

वधानानामष्टोत्तरशतकमालोक्य शुद्धितः ।

महाराजः श्रीमानकबरनृपो यस्य सहसा

भुवि ख्यातामाख्यां सपदि विद्वेषे पुस्फुहमिति ॥ ५ ॥

वालबोधकृते तेन, परोपकारशालिना ।

संक्षिप्ता क्रियते वृत्तिः, शोभता शोभनस्तुतेः ॥ ६ ॥ ”

अनेन स्फुटीभवति यदुतेमे परोपकारिशिरोमणयः श्रीसिद्धिचन्द्रगणयः कविकोटि-

१ एतत्पद्येनावगम्यते यदुत श्रीसिद्धिचन्द्रगणिमिः निजलघुताया निर्देशं विहाय सौर्वे पाण्डित्यं प्रकटी-
कृतम् । एषा पद्धतिर्वैपातिकेति मन्यमानैः मीमांसामेदिनीमवतार्यतां श्रीमद्व्याग्भट्टैर्यदुक्तं स्वप्रशंसायां काव्या-
नुदास्यनस्य स्वोपज्ञालङ्कारतिलकवृत्तौ । तच्चेदम्—

“ विनिर्मितानेकनव्यमव्यनाटकच्छन्दोऽलङ्कारमहाकाव्यप्रमुखमहाप्रबन्धबन्धुरोऽपारतरशास्त्रसामरसमुत्तरण-
तीर्थोयमानशेमुपीसमभ्यस्तसमस्तानवद्यविद्याविनोदकन्दलितसकलकलाकलापसम्पुद्गटो महाकविः (श्रीव्याग्भट्टोऽ-
भीष्टद्वेषनानमस्कारपूर्वकमुपकमते ।) ”

२ छन्दोभङ्गनिवारणार्थं पदविनिमयः ।

कोटीरश्रीमानुचन्द्रोपाध्यायानां शिष्यवर्या विद्वद्भ्यां अष्टोत्तरशतावधानकर्मकर्मठाः समकालीन-
सम्राट्श्रीअकब्बरप्रदत्त'पुस्तु(फ्फ)हमिति विरुद्धमण्डिताश्च । तेषां वाचकश्रीमानुचन्द्रान्तेवासित्वं-
मुनितारकतारकपतिश्रीहीरविजयसूरीश्वरसहाध्यायिश्रीसकलचन्द्रोपाध्यायशिष्यरत्नश्रीसूरचन्द्र
पंन्यासप्रशिष्यत्वं च स्पष्टीभवति तद्गुरवरकृतकौदम्बरीवृत्तिप्रारम्भगतनिम्नलिखितपद्याव-
लोकनेन—

“ श्रीमत्तपःपक्षसहस्रदीधितिः, श्रीहीरसूरिः समभून्महोदयः ।

यद्गुरुसौन्दर्यगुणं विलोकयन्, ययौ सुरौघः किमु निर्निमेषताम् ? ॥ ६ ॥

अनन्यसौजन्यगुणैर्गरीयान्, विशिष्टशिष्टाचरणैर्वरीयान् ।

तत्पट्टपाथोनिधिपूर्णचन्द्रो, विराजते श्रीविजयादिसेनः ॥ ७ ॥

तत्पट्टोदयचूलाव-लम्बिपूर्णन्दुसन्निभः श्रीमान् ।

श्रीविजयतिलकसूरिभूरिगुणैर्भूषितो जयति ॥ ८ ॥

तत्सम्प्रदाये प्रथितप्रभावो, बभूव दानपिरतिप्रसिद्धः ।

यदीयवैराग्यकथां प्रवक्तुं, प्राप्तो गुरुः किं हरिसन्निधानम् ? ॥ ९ ॥

तद्दीक्षितानेकविनेयवर्ग-मुक्तालतामध्यमणिप्रकारः ।

श्रीवाचकेन्द्रः सकलादिचन्द्रो, बभूव विश्वाद्भुतवाग्विलासः ॥ १० ॥

श्रीसूरचन्द्रः समभूत् तदीय-शिष्याग्रणीन्यायविदां वरेण्यः ।

यत्कर्कशुक्त्या त्रिदिवं निषेवे, तिरस्कृतश्चित्रशिखण्डिजोऽपि ॥ ११ ॥

तदीयपादाम्बुजचञ्चरीको, विराजतेऽद्वा हरिधीसखाभः ।

श्रीवाचकः सम्पति मानुचन्द्रो, ह्यकब्बररुमापतिदत्तमानः ॥ १२ ॥

श्रीशाहिचेतोऽज्जपदङ्घ्रितुल्यः, श्रीसिद्धिचन्द्रोऽस्ति मदीयशिष्यः ।

‘कादम्बरी’वृत्तिरियं तदीय-मनोमुदे तेन मया प्रतन्यते ॥ १३ ॥”

१ श्रीविजयप्रशस्ति(सं० ९, श्लो० २८)टीकाऽत्रलोकनादक्षगम्यते यद्युत १६३९तमे विक्रमार्के
ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यां फतेहपुरमवेशसमये श्रीहीरविजयसूरीश्वरैः सार्धं ये त्रयोदश मुनीश्वरा आसन् तेषु
श्रीशान्तिचन्द्रनामा मुनीश्वरो नृपमनोरजकोऽष्टोत्तरशतावधानविधायक आसीत् ।

२ एतदर्थमवलोकयतां पृष्ठम् ७८ ।

३ एमिरुषाघ्यायैः निरमायि नानाकृतयो गूर्जरगिरायामिति ज्ञायते ‘जैनगूर्जरद्विओ’संज्ञकात् पुस्तकात्
(पृ० २७५—२८४) ।

४ इदमपि विचित्रं यया महाकविश्रीवाणमद्वृतचनयःभ्यां प्रणीता कादम्बरी तथा तद्दीक्षा श्रीमानुचन्द्रो-
पाध्यायताच्छिष्यरत्नश्रीसिद्धिचन्द्रगान्ध्यां विनिर्मिता अर्थात् विष्टपुत्रकृतकाव्यस्य वृत्तिर्व्यधायि गुरुशिष्याभ्याम् ।

विद्वद्भुरन्धराणां मुनिपुरन्दराणां श्रीसिद्धिचन्द्रगणीनां पद्मशास्त्रविज्ञता फारसीभाषा-
निपुणता पुस्फु(६फ)हमिति विरुद्धधारिता च सविशेषं समर्थ्यते तत्कृतमक्तामरस्तोत्रवृत्तिप्रारम्भिक-
निम्नलिखितपद्यैः—

“कर्ता शंतावधानानां, विजेतोन्मत्तवादिनाम् ।
वेत्ता पठपि शास्त्राणा—मध्येता फारसीमपि ॥
अकम्बरसुरत्राण—हृदयाम्बुजपट्टपदः ।
दधानः पुश्फहमिति, विरुद्धं शाहिनाऽर्पितम् ॥
तेन वाचकचन्द्रेण, सिद्धिचन्द्रेण तन्यते ।
भक्तामरस्य बालानां, वृत्तिर्व्युत्पत्तिहेतवे ॥

एतस्यां श्रीमक्तामरवृत्तौ श्रीसिद्धिचन्द्रगणिभिः स्वप्रणीतवृद्धप्रस्तावोक्तिरत्ना-
करात् कानिचित् पद्यानि उल्लेखितानि । निदर्शनार्थमवतार्यते पद्यत्रितयम्—

“उत्कूजन्तु वटे वटे वत वकाः काका वराका अपि
क्रां कुर्वन्तु सदा निनादपटवस्ते पिप्पले पिप्पले ।
सोऽन्यः कोऽपि रसालपल्लवलवग्रसोल्लसत्पाटवः
क्रीडत्कोकिलकण्ठकूजनकलालीलाविलासक्रमः ॥
वौरां राशिरसौ प्रभूय भवतीं रत्नाकरत्वं गतो
लक्ष्मीस्त्वपतिभावमेत्य मुरजित् जातस्त्रिलोकीपतिः ।
कन्दर्पो जनचित्तरञ्जन इति त्वन्नन्दनत्वादभूत्
सर्वत्र त्वदनुग्रहमणयिनी मन्ये महत्त्वस्थितिः ॥
गौरीशङ्करयोः सुतो विजयते स्वामी कुमारव्रती
धत्तेऽद्यापि चतुर्मुखस्य तनया कौमारमेव व्रतम् ।
यल्लक्ष्मीपतिभूः प्रियाद्वयपुतोऽनङ्गोऽपि संसेव्यते
तन्मन्ये कमले ! त्वदाश्रयवशात् सर्वोऽपि मान्यो जनः ॥”

अनेनावसीयते वाचकचन्द्राणां श्रीसिद्धिचन्द्रगणीनां प्रखरपाण्डित्यं परन्तु तेषां चावनी-
भाषामुणितनिःशेषग्रन्थज्ञातृत्व—शाहिराजाध्यापकत्व—चारित्रनिश्चलत्व—गुरुवचनासक्तत्व—काद-
म्बरीकाव्योत्तरभागवृत्तिकारत्वादिविषयस्तु विशदीक्रियते तत्कृतैतद्वृत्तिप्रारम्भिकनिम्नलिखित-
पद्यैः—

१ एतस्तोत्रमान्ते अन्यग्रन्थेषु च अष्टोत्तरशतावधानेत्युल्लेखो दरीदृश्यते ।

२ एतत् पद्यं प्रेष्यते श्रीमक्तामरस्तोत्रस्य पठश्लोकवृत्तौ सुभाषितरत्नभाण्डागारे (१० २३६) च ।

३-४ एते पद्ये ध्ववलोक्षयेते अन्तिमश्लोकवृत्तौ ।

“ मेरुः स्नात्रभवैः सकुङ्कुमपयःपुरैः परीतोऽभवत्
 पीतस्तेन सुवर्णपर्वत इति ख्यातिं जगाम क्षितौ ।
 देवीवृत्त्यविशीर्णहारमणिभिस्तारो गतस्तारका-
 धारोऽसाविति यज्जनव्यतिकरः सोऽध्याद् वृकौ(पा)ङ्कः प्रभुः ॥ १ ॥
 श्रीमाञ्जशान्तिः प्रभुरवतु वो गाढसर्वाङ्गवाधा
 यं राजश्रीः सुभगममजत् किं नु यस्य प्रभोर्न ? ।
 तद्रागोऽन्तःकरणमविशद् व्युष्टचेष्टाविशिष्टं
 वार्धिस्यन्दस्तटमिव विपं भोगिचूडामणीवत् ॥ २ ॥
 जाग्रज्ज्योतिरकब्बरक्षितिपतेरभ्यर्णमातस्थिवान्
 ‘सिद्धा’द्वैः (द्वैः) करमोचनादिसुकृतं योऽकारयच्छाहिना ।
 जीवानामभयप्रदानमपि यः सर्वत्र देशे स्फुटं
 श्रीमत्पाठकपुङ्गवः स जयताच्छ्रीमानुचन्द्राभिधः ।
 तैच्छिष्यः सुकृतैकभूर्मतिमतामग्रेसरः केसरी
 शाहिस्वान्तविनोदनैकरसिकः श्रीसिद्धिचन्द्राभिधः ।
 पूर्वं श्री‘विमला’द्विचैत्यरचनां दूरीकृतां शाहिना
 विज्ञाप्यैव मुहुर्मुहुस्तमधिपं योऽकारयत् तां पुनः ॥ ४ ॥
 यौवन्या किल भाषया प्रगुणितान् ग्रन्थानशेषांश्च तान्
 विज्ञाय प्रतिभागुणैस्तमधिकं योऽध्यापयच्छाहिराद् ।
 दृष्ट्वाऽनेकविधानवैभवकलां चेतश्चमत्कारिणीं
 चक्रेषु स्पृह(चक्रे पुष्पह)मेति सर्वविदितं गोत्रं यदीयं पुनः ॥ ५ ॥
 प्रोचैः पञ्चसहस्रतुङ्गतुरगाञ्श्रीसिन्धुरान् दुर्धरान्
 दत्त्वा प्राग्भवसम्भवप्रणयतो धृत्वा करे यं जगौ ।
 शाहिश्रीमदकब्बरक्षितिपतिस्त्यक्त्वा व्रतं दुष्करं
 श्रीमत्संयमयापिनीश ! वसुधाधीशोऽधुना त्वं भव ॥ ६ ॥
 साक्षात् कन्दर्परूपः क्षितितलविदितो वाचकयातशक्रः
 स्मृत्वा वाक्यं गुरूणां गुरुवचनरतो भक्तिपर्धानगर्वात् ।
 धीमान् पटशास्त्रवेत्ता रचयति रुचिरां सज्जनैः श्लाघनीयां
 दीक्षां कादम्बरीयां निजगुरुवटितां किञ्चिद्दूनास्थितां सः ॥ ७ ॥ ”

१-२ एते तल्लु अशुद्धस्थले । अशुद्धिपरिहारस्तु धनुश्चिद्धान्तर्गतवर्णद्वारा मया सूचितः । ३-४ पतद्
 पययमलं दृश्यते मुद्रिते यस्मिन्तराजदाकुनशास्त्रे (श्लो० ८, ९) ।

एतेषामप्रतिमप्रतिभाशालिनां श्रीसिद्धिचन्द्रगणीनां निष्कलङ्कितव्रतत्वं च वर्णितं
श्रद्धावतंसकविराजश्रीऋषभदासैर्निजनिर्मिते श्रीहीरविजयसूरिरासे (पृ० १८५-१८६) ।
तथाहि—

सिद्धचंद्र मुनिमां बडो, जिम मृगकुलमां सिंह ।
जेणे जांगीर नर देखतां, राखी सासन-लीह. मुनिवर रे सुंदर रे ॥१॥
भाणचंद्र-शिष्यसार, देवल पोखध राखीआ ।
वार्या पाढणहार, भाणचंद्र-शिष्य सार. मुनि० ॥ २ ॥
सुर संगम वचने वळी, परीसहि न चलयो वीर ।
न चलयो जई गिर बोलो, सिद्धचंद्र मुनिधीर. मुनि० ॥ ३ ॥
गज रथ घोडा पालखी, आपुं ऋद्धि अनेक ।
छोडी योग दुनीआं लीओ, लो हम जेतो भेख. मुनि० ॥ ४ ॥
दोइ देव परीख्या करि, न चलयो मेघरथ राय ।
सिद्धचंद्र मुनि नवि चलयो, विनति करे पातशाय. मुनि० ॥ ५ ॥
भय देखाळ्यो पातशा, वांधो तुम सिरि पाग ।
सूरत खूव न नाहजी, अब कयसा बेराग ? मुनि० ॥ ६ ॥
सिद्धचंद्र कहि पातशा, एक माग्या मुज देह ।
गुरि दीआ मुज भेखडी, ओ मत पीछा लेय. मुनि० ॥ ७ ॥
सूरगरी जेसा देखती, खुसी हुओ पातशाहि ।
नमि पाये नीवाजीओ, ऋषभदास गुण गाय. मुनि० ॥ ८ ॥

एतेषां करुणावरुणालयानां यत् परोपकारित्वमप्यत्र वर्णितं १८५ तमे पृष्ठे तैः कवीश्वरैः,
तत्तात्पर्यमेवम्—

एकदा वर्हानपुरनगरे द्वात्रिंशच्चौरा इत्यमाना आसन् । तदा दयाद्रिचिचैरेभिः पातशाहित
आज्ञां गृहीत्वा तत्र गत्वा ते मोचिताः । अपरञ्च जयदासजपो नामको वणिग् द्विपचरणमर्दनेन
मार्यमाणोऽस्ति तैः ।

रूपतर्जितरतिपतिभिः प्रज्ञाप्रभावपरास्तशक्रसूरिभिर्वादिद्विपेन्द्रदर्पहरहरिभिः श्रीसिद्धिचन्द्र-
गणिभिर्न केवलं नाना टीका विरचिताः, किन्तु कोविदवृन्दचन्द्रनिजगुरुवर्यश्रीभानुचन्द्र-
कृतवसन्तराजशकुनशास्त्रटीकाऽपि संशोधिता 'सीरोही' नगरनरपतिश्रीमानखयराजा-
देशमासाद्य । तत्र तद्भक्तिमारम्भिरुनिम्नलिखितपद्यानि प्रमाणम्—

“ अस्ति श्रीमदुदारवाचकसभालङ्कारहारोपमः

प्रख्यातो भुवि हेमसूरिसदृशः श्रीभानुचन्द्रो गुरुः ।

श्री‘शत्रुञ्जय’तीर्थशुल्कनिवहप्रत्याजनोद्यद्यशाः

शाहिश्रीमदृकच्चरार्पितमहोपाध्यायदृष्यत्पदः ॥ २ ॥

तच्छिष्यः सुकृतैकभूर्भूतिमतामग्रेसरः केसरी

शाहिस्वान्तविनोदनैकरसिकः श्रीसिद्धिचन्द्रोऽस्ति सः ।

पूर्वं श्री‘विमला’दिचैत्यरचनां दूरीकृतां शाहिना

विज्ञापयैव मुहुर्मुहुस्तमधिपं योऽकारयत् तां पुनः ॥ ३ ॥

यावन्त्या किल भापया प्रगुणितान् ग्रन्थानंशेषांस्तथा

चिन्तारत्नमुखांश्च यं गुरुधियं ध्यात्वा तृपोऽध्यापयत् ।

दृष्ट्वा चाप्यवधानसाधनकर्ता चेतश्चमत्कारिणीं

चक्रे पुस्क(फ्)हमेति विश्वविदितं गोत्रं यदीयं मेहत् ॥ ४ ॥

तच्चित्तकौतुककृते हि वसन्तराज—सच्छाकुनस्य विवृतिं प्रणयत्यभिज्ञः ।

श्रीसूरचन्द्रचरणाम्बुजचञ्चरीकः, श्रीशाहिराजकृतसत्कृतिभानुचन्द्रः ॥ ५ ॥

‘जम्बू’द्वीपामिधे द्वीपे, क्षेत्रे ‘भरत’नामानि ।

राजते रजतस्वर्ण—चतुर्वर्णविभूषितम् ॥ ६ ॥

‘अर्बुदा’द्विसमीपस्थ—‘सारणेश्वर’शोभितम् ।

सीरोही नगरं, तत्र तिलकं नगरीषु यत् ॥ ७ ॥—युग्मम्

नीलरत्नमहासौध—रश्मिवल्लिवितानके ।

यत्र रात्रिषु कुर्वन्ति, तारकाः सुमविभ्रमम् ॥ ८ ॥

मुखैश्चन्द्रमसं नेत्रैः, कमलं क्रीकिलं स्वरैः ।

गमनै राजहंसं च, जिग्युर्धनत्रायला अपि ॥ ९ ॥

प्रतापाक्रान्तदिकृचकः, साक्षाच्छक इवापरः ।

श्रीमानखयराजाख्यस्तत्रास्ते भूमिजम्भजित् ॥ १० ॥

....

तस्यादेशं समासाद्य सौमनस्यपयोनिधेः ।

वृत्तिर्वसन्तराजस्य सिद्धिचन्द्रेण शोध्यते ॥ १८ ॥ ”

१ क्षेत्राजश्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना मुम्बय्यां प्रकाशिते वसन्तराजशाकुने मुनिराजश्रीचतुरविजयमेवितैलङ्-
हैरात भिन्नता दूरीकृत्यते, तस्मात् पाठान्तराणि दीयन्ते, तथाहि—

१ न शेषान्तात् । २ विज्ञाप्य प्रतिमागुणैस्तमधिकं योऽध्यापयत्च्छाहिरात् । ३ दृष्ट्वाऽनेकविधानवैभवक-
लाम् । ४ चक्रेषु स्फुटमेति (अयानवबोधात् पाठोऽयमशुद्धः) । ५ हि सः । ६ तद्बुद्धिवैभवकृते । ७ सपरजा ।

२ श्लोकोऽयं न विद्यते मुद्रिते ग्रन्थे ।

“ संवत् १७५९ वर्षे आसौ शुदि ९ दिने रविवारे ‘समनी’ ग्राममध्ये लिखिता महोपाध्याय-
श्रीश्रीश्रीश्रीश्री १०८ श्रीसिद्धिचन्द्रगणेशिष्यपण्डितश्री ११ श्रीअमीचन्द्रगणेशिष्यपण्डितश्री ५
श्रीगुणचन्द्रगणितज्ञशि (च्छि) ष्यगणिमोविन्दचन्द्रेण ल (लिपी) कृतं स्ववाचनार्थम् ॥ शुभं
भवतु ॥ श्री ”

श्रीभानुचन्द्रगणचरित्रम्—

अथोपक्रम्यते श्रीअकब्बरजल्ला(ला)लुद्दीन-सूर्यसहस्रनामाध्यापक-श्रीशत्रुञ्जयतीर्थकरमोचन-
गोवधनिवर्तनाद्यनेकसुकृतविनिर्मापक-महामहोपाध्याय-पाठकपुङ्गव-श्रीभानुचन्द्रगणचरितदिग्-
दर्शनम् । श्रीगूर्जरदेशान्तगतसिद्धपुरवास्तव्यरामजीवणिजो रमादे भार्याऽऽसीत् । तयोर्दम्पत्यो-
रङ्गजी-भाणजीनामानौ द्वौ पुत्रौ आस्ताम् । तयोः भाणजीनामा पुत्रो यदा सप्तवर्षीयोऽभवत्
तदा शालायामध्ययनार्थं प्रेषितः । वर्षत्रितये विद्याभ्यासं संपूर्णांकृतवान् । श्रीविजयदानसूरिवरा-
देशाद् यैः साक्षरचक्रचूडामणिश्रीधर्मसागरोपाध्यायकृतं कुमुतिकुडाल नामकग्रन्थो जलशरणम-
कारि.तेषां श्रीसूरचन्द्रपंन्यासानां समागमेन वैराग्यरङ्गरङ्गितेन ध्रातृयमलेनानेन दीक्षा जगृहे । तदा
भाणजीशिष्यस्य भानुचन्द्रेति नाम्ना प्रसिद्धिरजनि । अन्यान्यग्रन्थाभ्यासेन पंन्यासपदं प्राप्तं
श्रीभानुचन्द्रमुनिवरैः । श्रीअकब्बरभूपालानुज्ञया अष्टोत्तरशतावधान-कृपारसकोशमणायि-
तृश्रीशान्तिचन्द्रोपाध्यायेष्वन्यत्र विहरमाणेषु सार्धसहस्रद्वयमुनिनायकश्रीहीरविजयसूरिभिः
पातिशाहसकाशं प्रेषिता इमे सुगृहीतनामधेयाः श्रीभानुचन्द्रगणयः । अनवद्यविद्याविशारदैस्तै-
रहारि हृदयं निजचातुरीप्रभावेण पातिशाहस्य अब्जुलफजलेतिनाम्नः प्रधानप्रधानस्य च ।

एकदा काश्मीरं प्रति प्रयाणे कृते पातशाहिना साकं इमेऽपि मुनिवराः चेलुः । प्रतिदिनं सूर्यस्य
सहस्रं नामानि शुश्राव सन्नाद् तन्मुखारविन्देन । अनेन तेषां सूर्यसहस्रनामाध्यापकरूपा प्रसिद्धि-
र्जाता । यथाऽवसरं श्रीशत्रुञ्जयतीर्थकरमोचनकारि फुरमानं लेखापितं भूपतेः । ततो
लामपुरे (लाहोरपुर्या) समागते नृपतौ तेन सार्धमाजगमुः श्रीभानुचन्द्राः पादविहारेण ।

क्रियत्सु दिनेषु गच्छत्सु एतत्साधुसत्तमविद्यामभावचमत्कृतचेता नरपतिरेतान् श्रीहीरविजय-
सूरिवरपट्टधारिरूपेण विभूषयितुमैच्छत् । परन्तु सेच्छा न सफलीकृता सूरिवरैः । तदा महासमा-
रोहपूर्वकं तेन प्रादायि तेभ्य उपाध्यायपदवी ।

पारिषदाध्यायैर्न केवलमध्यापितः श्रीअकब्बरपृथ्वीपतिः, परन्तु तत्पुत्रपौत्रा अपि । अपरश्च

१ एतेषां जीषनवृत्तान्तरूपरेखाऽऽलेखिता शास्त्रविशारद-साहित्यधर्मोद्धारक-श्रीविजयधर्मसूरिशिष्यरत्न-
व्याख्यानगोचरपतिमुनिराजश्रीविद्याविजयैः ‘सूरेश्वर अने सन्नाद्’ संज्ञकाया निजकृतेः पन्थे प्रकरणे ।

२ एतेषां समस्तानां समस्तपातद्वानां च वाच्यमानां नामधेयानि नोपलभ्यन्ते कुत्रचिदिति सादृकियते मे
दृढम् । ३ सूर्यस्य नामसहस्रं समस्ति श्रीहृकन्दपुराणं इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्याया अधरन्नावलीमसुखनाना-
मन्थविधाताः । ४ स्वनाममुद्राङ्कितलेखः ।

श्रीअकञ्चरसभासद्द्विजदर्पहरैरेभिः मालपुरीयवीजामतयो वादेन पराजिताः । तत्र तदुपदेशेन महान् प्रासादो निरमायि श्राद्धगणेन यत्र प्रतिष्ठा स्वयमकारि । ततो भारवाहदेशमागम्य जालोर-
नगरे चातुर्मासं कृतवन्तो भवन्त एकविंशतिजनान् दीक्षामर्पयामासुः । जाता भवतां समग्रशिष्य-
सङ्ख्या तु अशीतिः । तेषु शिष्येषु त्रयोदश पंन्यासपदधारिण आसन् । तत्र श्रीसिद्धिचन्द्र-
गणयो मुख्या इति प्रतिभाति । पण्डितश्रीदेवचन्द्रा अपि तेषां विनेया यद्वृत्तान्तो विचारयिष्यतेऽन्ते ।
श्रीऋद्धिचन्द्रनामानो मुनिवरा अपि तेषामन्तेवासिन इति ऋषिमण्डलमूलप्रतिप्रान्तेन
निम्नलिखितेनोल्लेखेनावगम्यते—

“संवत् १७०५ वर्षे मार्गशीर्षासितपञ्चम्यां शनिवारे । भट्टारकपुरन्दरभट्टारकश्री ११ (५) श्री-
विजयदेवसूरीश्वरचरणसेविमुनिभक्तिविजयपठनकृते ॥ महोपाध्यायश्री १७ (६) श्रीसकलचन्द्र-
गणितच्छिष्यपरवादिदलभञ्जनपण्डितश्री १७ श्रीसूरचन्द्रगणितच्छिष्यश्रीशत्रुञ्जयकरमोचनाधनेक-
सुकृतकारिमहोपाध्यायश्री १७ (१८) श्रीभानुचन्द्रगणितच्छिष्यसकलपरवादिगजकेशरिपण्डितश्री-
(१) श्रीऋद्धिचन्द्रगणितचरणसेविगणिललितचन्द्रेण लिखितम् । श्रीवीरमपुरे ”

अपरञ्च गवेषणीया श्रीऋद्धिचन्द्रनिर्मितमृगाङ्कचरित्रस्य निम्नलिखिता प्रशस्तिः—

“श्रीमत्तपगणगगने, गगनमणिर्विजयसेनसूरीशः ।

तस्यानुक्रमपट्टे, गुरुर्विजयदेवसूरिवराः ॥ २८४ ॥ —आर्या

तद्गच्छे सततं जयन्तु सुखदाः श्रीभानुचन्द्राश्वरं

पण्मासाभयदायकाः क्षितिपतिं ‘दिङ्गी’पतिं पेशलम् ।

सद्वाग्भिः प्रतिबोध्य शास्त्रजलधेः पारङ्गता भूतले

तीर्थेशाकरकारका गतमदाः प्राग्भारपुण्योत्कराः ॥ २८५ ॥ —शार्दूल०

तस्य वर्च्यपदाम्मोजे, शिलीमुखानुकारिणा ।

सपर्यासवतचित्तेन, ऋद्धिचन्द्रेण निर्मितम् ॥ २८६ ॥ —अनु०

इदं विश्वं प्रसिद्धस्य, भव्याम्भोरुहभास्वतः ।

सचरित्रं मृगाङ्कस्य, श्लोकाभ्यसनहेतवे ॥ २८७ ॥ —युगध

पण्डितव्रातकोटीरै—रुदयचन्द्रधीधनैः ।

शुद्धीकृतमिदं सम्यक्, चरित्रं चित्तशान्तिकृत् ॥ २८८ ॥ ” —अनु०

एवं सत्यपि ऋद्धिचन्द्राः श्रीभानुचन्द्राणां शिष्या न वेति सन्देहास्पदं भवति श्रेष्ठिप्रेम-
चन्द्ररतनजीभाण्डागारसत्कनवतत्त्वप्रकरणप्रतिप्रान्तेन निम्नलिखितोल्लेखावलोकनेन—

१ अशीतिर्मुनिमहाशयानां नामधेयानि न दृष्टिपथं श्रवणगोचरता वा समागतानि ।

२ अस्य प्रसिद्धिकारिका श्रीआत्मानन्दसंसद् ।

“महोपाध्यायश्रीमानुचन्द्रगणेशिष्यपं, श्रीउदयचन्द्रगणपं, श्रीक्रद्धिचन्द्रगणि ॥ लिपी-
कृतं ग० श्रीसुखचन्द्रेण ॥ प्रवर्तिनीलीलक्ष्मीपठनकृते ॥”

श्रीमानुचन्द्रगणीनां छात्राः श्रीहीरचन्द्रगणय इति गम्यते पादलिप्त (पालीताणा)-
पुरंस्थानदि नीकल्याणजीभाण्डागारसत्क्रोपासकदशाङ्गप्रतिमान्तेन निम्नलिखितोल्लेखेन—

“संवत् १७२२वर्षे फागुण शुदि ५ गुरौ श्रीशत्रुञ्जयकरमोचनाद्यनेकसुकृतकारक-
महोपाध्यायश्रीमानुचन्द्रगणितच्छिष्योपाध्यायश्रीहीरचन्द्रगणितच्छिष्यगणिरविचन्द्रेण
लिखितेयं प्रतिः) श्रीस्तंभतीर्थ महानगरे ।”

श्रीमानुचन्द्राणां श्रीसोमचन्द्रगणयोऽपि विनेया इति ज्ञायते प्रो०पिटर्सनचतुर्थरिपोर्ट-
(पृ० ११५)गतनिम्नलिखितोल्लेखावलोकनेन—

“इति श्रीजिनदत्तसूरिविरचिते.....सम्पूर्णोऽयं द्विवेकविलासः ॥ संवत् १६८५ वर्षे
फाल्गुनमासे शुक्लपक्षे द्वितीयातिथौ सोमवासरे मीनलग्ने वहमाने शुभवेलायां भट्टारकश्री१९-
श्रीविजयदेवसूरिराज्ये श्रीशत्रुञ्जयकरमोचनाद्यनेकशुभकृतकारिश्रीश्रीश्रीश्रीमानुचन्द्रगणि-
तच्छिष्यसोमचन्द्रगणिनाऽल्लेखि ।”

श्रीमानुचन्द्रगणीनां सन्तानीयादीनां नामानि प्रकाशयति श्रीगजसारमुनिराजप्रणीतस्य
स्त्रोपज्ञावचूर्णविभूषितस्य दण्डकप्रकरणस्य रूपचन्द्रमुनिकृतवृत्तिगता निम्नलिखिता प्रशस्तिः—

“ श्रीहीरविजयसूरी—श्वरा वभूवुर्जगन्नयीविदिताः ।

तद्वाचका महोदय—राजः श्रीमानुचन्द्राह्वाः ॥ १ ॥ —आर्या०

जयन्तु ते वाचकमानुचन्द्रा, अभ्यस्तसद्वाङ्मयवीततन्द्राः ।

ये मानसे हंसतया वभूवु—रकब्धरक्षोणिपतेस्तु भूतेः ॥ २ ॥ —उप०

श्रीमानुचन्द्रामलपट्टचारु—प्रासादशृङ्गार्जुनकुम्भकल्पाः ।

ते सन्तु चारुदयचन्द्रसन्तः, सुखापनीः (य नः?) सूरिकलालसन्तः ॥ ३ ॥ —उप०

सर्वार्थिसार्थाकृतिकामधेन्वे, यस्य प्रसादाद् गुणचक्रयाम्नः ।

पद्मत्रिंशिकायाः किल रूपचन्द्रो, वृत्तिं चकारोदयचन्द्रशिष्यः ॥ ४ ॥ —इन्द्र०

संवत्शरर्ष्यर्ष्यद्वानिशेश (१६७५) वर्षे, ज्येष्ठस्य कृष्णेतरचारुपते ।

(पृष्ठां तिथौ वाक्पतिवर्षवारे, स्वस्यावबोधाय विनिर्दिष्टेयम् ॥ ५ ॥ —इन्द्र०

१ मुगुकच्छीयश्रेष्ठिवर्षजनूपचन्द्रसत्क्रोपासक्यामेकर्यां प्रत्यां निम्नलिखितोल्लेखेन ज्ञायते यद्वत् एतेषां श्री-
विशालचन्द्राभिषा विनेयाः—

“श्रीशत्रुञ्जयकरमोचनादिसुकृतकारिमहोपाध्यायश्रीश्रीश्रीमानुचन्द्रगणि-वंदितश्रीउदयचन्द्रगणि-वंदितश्री-
रूपचन्द्रगणि-तच्छिष्यप्रवरगणिश्रीविशालचन्द्रेण लिखितं श्रीदेवकपट्टणवंदिरे वैशाख वदि. २ दिने ।”

३ सारस्वतव्याकरणवृत्तिः ।

४ विवेकविलासटीका १६७१तमे वैक्रमीयाब्दे रचिता ।

जाग्रज्जपोतिरकब्धराक्षितिपतेरभ्यर्णमातस्थिवान्
सिद्धाद्रेः करमोचनादिसुकृतं योऽकारयच्छाहिना ।

जीवानाभयप्रदानमधिकं सर्वत्र देशे स्फुटः

श्रीमद्वाचकपुङ्गवः स जयताच्छ्रीभानुचन्द्रामिधः ॥ ६ ॥ -शार्दूल०

यस्यां विमान्ति धवलाः, क्षीरोदस्फटिकालयाः । अक्षतारुयमहाराज-यशसां निचया इव ॥ ११ ॥
यस्य यद्द्विपतां चैव, कीर्त्यकीर्तीं सितसिते । मिलन्त्यौ दिक्षु चक्रते, गङ्गायमुनयोर्भ्रमम् ॥ १२ ॥
रिपुदुर्यशसाऽस्पृष्टं, ययशो विश्वपावनम् । जलाशयेषु स्नातीव, शुद्धयै हंसावलिच्छलात् ॥ १३ ॥
ऋन्दमूलफलाहारा, वसानास्तारवीं त्वचम् । भ्रून्त्युद्धलिता रेजु-यैद्विपस्तापसा इव ॥ १४ ॥
स्पर्धिष्णुर्यत्प्रतापाम्नि-यान्निजिगीषया । विद्रुमद्रुमदम्भेन, विशतीव पयोनिधौ ॥ १५ ॥
विन्धो रचयन् भ्रान्ति-मभ्रान्तं सोमसूर्ययोः । व्यधात्रीराजनां नित्यं, यस्य कीर्तिप्रतापयोः ॥ १६ ॥
वद्धमुष्टिपि स्वर्ग, सङ्घातीतेषु शत्रुषु । रणे यच्छन् कृपाणोऽस्य, यात्राहीनो बभूव न ॥ १७ ॥”
१ विवेकविलासटीकायामवतरणरूपाः श्लोका इमे—

“ जानन्नङ्गामरपूर्वदेवं, श्रीभारुद्वेवं प्रणमामि देवम् ।

व्यनक्ति निःशेषपदार्थसार्थान्, यदीयगीरद्भुतदीपिकेव ॥ १ ॥ -उप०

शान्तेर्निशान्तं शिवतातिरस्तु, श्रीशान्तिनाथो जगदेकनाथः ।

कुरङ्गलक्ष्माऽपि जिनाधिराजो, जज्ञे कदाचिन्न कुरङ्गभृद् यः ॥ २ ॥ -”

अरिष्टनेमिर्भगवानरिष्ट-सहघातनिर्घातकृदस्तु वः सः ।

सुपर्वशाखीव समीहितार्थं, करोति यत्पादयुगप्रणामः ॥ ३ ॥ -”

विष्णोषविध्वंसनसावधानं, तं पार्श्वनामानमधीशमीडे ।

पद्माकरोल्लासकरो(रो) नराणां, यन्नाममन्त्रोऽजनि मित्रतुल्यः ॥ ४ ॥ -इन्द्र०

वीरं निजं चेतसि दध्महे तं, सुपर्वपृथ्वीधरशृङ्गधीरम् ।

गर्वां विलासैर्भुवनप्रबोधं, चकार यो मानुरिषोरुतेजाः ॥ ५ ॥ -उप०

श्रीमत्सपागणगणाधिपलक्ष्यबोधि—

दार्निर्पित्तियजनि पण्डितवृन्दवर्यः ।

तस्यान्तिपत्सकलवाचकमौलिमौलिः

श्रीवाचकः सकलचन्द्र इति प्रसिद्धः ॥ ६ ॥ -वसन्त०

शिष्यस्तत्रीषोऽजनि सूरचन्द्रा-मिधः सुधीः फोविदवृन्दचन्द्रः ।

नर्वनिमास्वत्कवितैककान्ता-मानवर्तत्पद्भुतकीर्तिकान्तः ॥ ७ ॥ -उप०

सिद्धाद्रेः करमोचनादिसुकृतश्रेणीपवित्रीकृत—

स्वान्तः शाहिसुदत्तवाचकपदः श्रीभानुचन्द्रामिधः ।

तच्चिन्त्यः कुरुते विवेककलितो ग्रन्थो विलासामिधो

यत्तस्याभिमतायैषार्थरुचिरो वृत्तिं सतां सम्मताम् ॥ ८ ॥ -शार्दूल०

५ शोभनस्तुतिटीका ।

६ भानुचन्द्रनाममाला ।

७ सूर्यसहस्रनाममाला ।

८ रत्नपालकथानकम् ।

श्रीसौभाग्यसागरसूरीणां परिचयः ।

तृतीयटीकाविरचयितारः श्रीमन्तः सौभाग्यसागराः श्रीआनन्दविमलसूरीश्वरसन्तानीय-
श्रीज्ञानविमलसूरीणां पट्टधराः । तत्पट्टावलीलेशः, स्तम्भतीर्थे वृत्तिविरचना, श्रीज्ञानविमल-
सूरिराजद्वारा तद्बृत्तेश्च १७७८ तमे वैक्रमीयाब्दे संशोधनं निम्नलिखितप्रशस्तितः स्फुटमवगम्यन्ते—

एतद्वीकाप्रथमोहासप्रान्तस्थ उल्लेखश्च यथा—

“इति श्रीशुक्लपङ्कजमोचनादिसुकृतकारिमहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिविरचितायां विवेकविलासटीकायां
प्रथमोहासः । ”

१ जैनग्रन्थावल्यां २९३तमे पृष्ठे उल्लेखो वर्तते यदस्या हस्तलिखितप्रतिः अमदावादस्थहृहेतेतिनाम-
भाण्डागारे समस्ति, परन्तु ग्रामादिकोऽयमिति प्रतिभाति तत्र पत्रलेखनपृच्छनतः ।

२ अद्याप्यप्रसिद्धायाः श्रीभानुचन्द्रनाममालायाः प्रारम्भस्तु यथा—

श्रीसरस्वत्यै नमः ।

“ स्वस्ति श्रीत्रिजगज्जन्तु—जातुजीवानुसन्निभ ।

शिवतातिः सतां भूया—च्छान्तिनाथो जिनेश्वरः ॥ १ ॥ —अनु०

तवा(नरी?)नकविताकान्ता—मिमानवतशालिनः ।

स्वगुरोः सूरचन्द्राय, प्रणम्य चरणाम्बुजम् ॥ २ ॥ —,

भायचन्द्रादिशिष्याणां, सम्यग्युत्पत्तिहेतवे ।

नामसहस्रहनामानि, विलिख्यन्ते पृषक् पृषक् ॥ ३ ॥ —,

प्रथमकाण्डाज्जन्तेऽयमुल्लेखः—

“ इति शुक्लपङ्कजमोचनादिसुकृतकारिमहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिविरचिते विविक्तनामसहस्रमे
देवाधिदेवकाण्डः प्रथमः समाप्तः । ”

कचिद्गूर्जरागिरामिश्रिते ग्रन्थेऽस्मिन् पट्ट काण्डाः; ते १६९८ तमे वैक्रमीयेऽब्दे मार्गशीर्षमासि शुक्लपक्षे
पञ्चम्यां त्रयो द्यामपुरीमन्थे लिसितायाः ११३पत्रात्मिकाया अमदावादस्थपया आधारेण यथा—

१ देवाधिदेव-काण्डः

२ देव— ”

३ मनुष्य— ”

४ तिर्यक्-काण्डः

५ नारक— ”

६ सामान्य— ”

३ इदमवशीष्ये यतिश्रीविवेकविजयसहस्रपुरावालाउपाश्रयगतप्रतिमान्तस्थनिम्नलिखितोद्धेसात्—

“ उपस्थापयश्रीभानुचन्द्रगणिमिहृदकदानोपश्रुतं रत्नपालकथानकं समाप्तम् । संवत् १६६२ वर्षे
उपेक्षसुदि १ गुरौ दिने मात्पुरनगरतः मु० रत्नालिसितं चिद्दोठनीयापठनार्थम् । ”

“ श्रीमत्तपागच्छसुधीर्वितन्द्रः, श्रीहीरविजयाभिधसूरिचन्द्रः ।
यदुक्तिमाकर्ण्य दयार्द्रचेता, वभूव साहिश्रीअकञ्चराख्यः ॥ १ ॥

जेजीयाख्यकरो व्यमोचनयतं स्वाज्ञां चिरं ग्राहिता-
ऽनेके निर्वृतयो क्षतं च गुरु संशत्रुञ्जयाख्यं परम् ।
येन द्वादश वासराश्च विहिताः सत्त्वाभयोत्सर्जनात्
शुद्धाशुद्धगुणैरनेकविहितं धर्मादिकृत्यं मुदा ॥ २ ॥ -शार्दूल०

तत्पट्टे विजयादिसेनसुगुरुर्जातः सुधादीधिति-
स्तत्पट्टोदयभानुभानुरभवद् दैवेशवन्द्यक्रमः ।
श्रीमच्छ्रीविजयादिदेवसुगुरुः सूरेश्वरः शङ्कर-
स्तत्पट्टे विजयप्रभाख्यसुगुरुः सूरेशसेन(शीत ?)द्युतिः ॥ ३ ॥ -”

तत्पट्टेऽजानि शीतरश्मिसदृशः संविज्ञचूडामणिः
श्रीज्ञानाद् विमलाभिधानसुगुरुः सूरेशवास्तोष्पतिः ।
तत्पट्टाम्बरभास्वदर्कसदृशोऽनुचानवर्योपमो
सौभाग्यादिमसागराख्यसुगुरुस्तेनेयमाविष्कृता ॥ ४ ॥ -”

रम्या शोभनपण्डितेन विहिता श्रीमज्जिनानां स्तुति-
स्तद्वृत्तिर्विहिता सुबोधकलिता प्रेक्षावतां ज्ञप्तये ।
श्रीमानादिमसागराः समभवन् पूर्वं बुधा विश्रुता
एकैकस्य पदस्य युक्तिशतशो व्याख्या कृताऽनेकशः ॥ ५ ॥ -”

सौभाग्यमूरिणा चैयं, कृता वृत्तिर्मनोरमा ।
वन्दिरे स्तम्भतीर्थेऽस्मिन्, श्रीमत्पार्श्वप्रसादतः ॥ ६ ॥ -अनु०

श्रीज्ञानविमलसूरेश्वरेण संशोधिता चैयम् ।
वैसुमुनिमुनिविधु(१७७८)वर्षे माघोज्ज्वलसप्तमीदिवसे ॥ ७ ॥ -आर्या

१ १६०६तमे वैक्रमीयाब्दे श्रीउदयधर्मगणिभिः दातार्थी व्यरचीति जैनग्रन्थावल्यां (पृ० ३४४) ।
तत्रैवमपि निवेदितं यदुत् एतद्विवरणमकारि श्रीमानसागरेः । इमान् मुनीश्वरानाश्रित्यायमुल्लेखेन वेति विचार्यताम् ।

२ अनेन रचनासमयेनावसीपते यदुत् जैनग्रन्थावली (पृ० ३१३) गतोऽह्नेतानुसारेण १६५४ तमे वैक्रमीये
वर्षे श्रीमद्वैश्वरेश्वरप्रगीतशङ्करभेदनाममालाश्रुतिविधाताः श्रीज्ञानविमलमुनीश्वराः (ये योद्धपुरे १६६१-
तमे वैक्रमीयाब्दे श्रीद्वैमचन्द्रसूरिवर्षकृतनाममालाया इर्गवदप्रबोधसङ्गठटीकारचयितृणां श्रीवल्लभमुनीश्वराणां
गुहायां) प्रस्तुतश्रीसागराख्यसागरगुरुश्रेण्यो मिताः ।

श्रीज्ञानविजयशिष्यश्रीनयविजयमुनिवरैः संशोधितस्य १७४५प्रमिते वर्षे लिखितस्य च श्रीपालचरित्रस्य प्रणेतारः श्रीविनयविमलानां प्रशिष्याः श्रीधीरविमलानां तु विनेयाः नयविमलेत्यपरनामधेयाः किं सौभाग्यसागरसूरीणां गुरुवर्षा न वेति निज्ञासा-
समाधानार्थं विचार्यन्ते श्रीपालचरित्रप्रशस्तिगतानि निम्नलिखितपद्यानि—

“ जीयात् स्वच्छ'तपा'ख्यदुग्धजलधिभोलासने पार्वणः

श्रीमत्श्रीविजयप्रभाख्यसुगुरुः सूर्यशशीतद्युतिः ।

चित्रं मित्रहितः सदा कुचलयोऽस्मिं दधानः सतां

पक्षी नो जडसूः कृतान्तजनको दोषाकरो नो कदा ॥ १ ॥ —शार्दूल०

तद्दस्तदत्तोत्कटपटपूर्वा—चलेषु भास्वद्द्युमणीसमानः ।

जयत्यनूचानसुचक्रवर्ती, हीरोद्भवोऽयं विजयाद्विरत्नः ॥ २ ॥ —उपनातिः

तद्गच्छे कविराजिकीर्तिवनिताभाले ललामायितः

श्रीविनयाद् विमलाभिधानमुधियः स्फूर्तिं परां चिभ्रति ।

यद्गृष्टे जनता मनसु निहिता धन्यादयः साधवः

साक्षात् संस्मरणस्य भावमखिला दृष्टा इवाभासते ॥ ३ ॥ —शार्दूल०

तद्रपोऽस्ति गुणैश्च धीरविमलाद्धानो निदानं सदा—

चारस्फारशुभस्य पुद्गलवर्ता यद्दर्शनं साम्प्रतम् ।

चक्रे तच्छिद्युना नयादिविमलेनेदं चरित्रं महत्

श्रीश्रीपालनरेशितुः पुनरिदं ह्यं सुगयान्वितम् ॥ ४ ॥ —शार्दूल०

पूर्वमाकृतगाथा—यन्धचरित्रात् ततोऽपि विज्ञाय ।

श्रीविनयविजयवाचक—कृतरासकतश्च सम्बन्धम् ॥ ५ ॥ —आर्या

उपनीव्य विहितमेतद्, ध्याख्यानकृते च सभ्यजनतानाम् ।

तत् कर्तव्यं शुद्धं, सद्भिरिदं मैत्र्यमाधाय ॥ ६ ॥ —आर्या

श्रीज्ञानविजयगुफवेः, शिष्याः सन्त्यापयुद्धिपारीणाः ।

प्राज्ञा नयादिविजया—स्तेनेदं शोधितं सम्पक् ॥ ७ ॥ —आर्या

प्रथमादशं लिखितं, शरवेदमुनीन्दु (१७४५)संमिते वर्षे ।

राधासिताद्वितीया—दिवसे श्री'उपना'ख्यपुरे ॥ ८ ॥ —आर्या

१ पाणिनीयब्रह्मप्रपञ्चनां श्रीविजयरत्नशिष्य इति जैनमन्त्रायल्यां (१० ३३२), परन्तु एतदन्वयगुह्यता मय्य विजयरत्नमुनीश्वर्यादान्तेषां अन्वय वा इति न निर्णयने साधनामाधात् ।

श्रीविजयप्रभसूरी—श्वरगुरुचरणप्रसादतो भव्याः ।

एतच्छ्रवणानुभावाद्, भवन्तु सन्मङ्गलालीनाः ॥ ९ ॥ —आर्या

एतद्वाचनलिखन—श्रवणात् पुण्यं समर्जयन्तु जनाः ।

आचाम्लादितपःकर—णादधिकं च तद्भक्त्या ॥ १० ॥ —आर्या

सद्भिरहं नो हास्यो, दृष्ट्वा रचनां विसंस्थुलामस्य ।

उद्योगः कर्तव्यः, सद्गुणकथने वदन्ति ते एव ॥ ११ ॥ ” —गीतिः

अनेनावगम्यते यदुत इमे श्रीज्ञानविमलसूरयः प्रस्तुतश्रीसौभाग्यसागरसूरीणां
गुरवः । किञ्च इमे विद्यार्थिनः कविश्रीअमृतविमल-मेरुविमलयोरिति ज्ञायते 'वराही'नगरे
१७३९तमेऽब्दे एभिः श्रीयुतहेमराजादिप्रार्थनया विराचितस्य पञ्चशतकश्लोकप्रमाणकस्य
नवतत्त्ववार्तिकस्य निम्नलिखितप्रशस्तितः—

“श्रीविजयप्रभसूरी—श्वरराज्ये विजयरत्नसाम्राज्ये ।

श्रीजिनमततसुमनः—पथप्रभातैकतपनामे ॥ १ ॥ —आर्या

तद्गच्छसुविहितव्रंति-गुणमणिमाणिव्यविनयविमलकविः ।

संयमधुराधुरीण-स्तच्छिष्यो धीरविमलकविः ॥ २ ॥ —”

तच्छिष्यो नयविमलो, लिलेख 'नवतत्त्ववार्तिकं' सम्यक् ।

कविअमृतविमल-मेरु-विमलभिधयोश्च विद्यार्थी ॥ ३ ॥—”

यत्र सूत्रार्थसङ्ख्या, अनुष्टुभां पञ्चशतकमिह जातम् ।

प्राकृतभाषाचन्द्रं, सुगमं हृदयङ्गमं लोके ॥ ४ ॥ —”

सज्जनकविभिः शोधयं, धार्यं हृदयेऽपि हर्षमाधाय ।

वालविलासोदितमिव, जनकैराह्लादतस्तद्वत् ॥ ५ ॥ —”

निधिगुणमुनीन्दु(१७३९)माने, वर्षे हर्षेण 'वराही'नगरे ।

श्रीधर्मनाथजिनपति-प्रसादतः सफलमिदमाप्तम् ॥ ६ ॥ —”

एतद्वाचनपुण्य-प्रभावतः शुद्धधर्मतत्त्वज्ञः ।

भवतु सदा नयविनय-प्रसाक्तिनिपुणः सुदृग् लोके ॥ ७ ॥—”

शिष्यप्रतिमश्रावक-आंपटसंज्ञाकहेमराजस्य ।

मणिहारमाणजीकस्य, चाभ्यर्थनया कृतो यत्नः ॥ ८ ॥—”

एतेषां गुरुपरम्पराज्यबोधाय विलोक्यतां निम्नलिखिता प्रशस्तितः निजकृतिश्रीचन्द्रकेवल-
रासरस्य आनन्दमान्द्विरेत्यपराभिधस्य—

“ संप्रति जे जयवंता हुता, 'तप' गच्छ शोभाकारी जी :
 श्रीआनंदविमल सूरिदीक्षित, कवि धर्मसिंह मति सारी जी ॥ ९ ॥
 तस शिष्य श्रीजयविमल विद्युधवर, कीर्तिविमल शिष्य तेहना जी ।
 शुद्धाचारी शुद्ध आहारी, बिरुद कहीए तेहना जी ॥ १० ॥
 श्रीविनयविमल पंडित वैरागी, शिष्य तेहना लहीये जी ।
 श्रीविजयप्रमसूरिनी आणा, शीश धरी निर(व)हीये जी ॥ ११ ॥
 धीरविमल पंडित तस सेवक, समय माने शुद्ध वाणी जी ।
 शक्ति प्रमाण क्रिया अनुसरता, शीखवता भवि प्राणी जी ॥ १२ ॥
 ' वर्धमान ' तप कारक तेहना, लब्धिविमल तस सीसा जी ।
 लघु सेवक नयविमल विद्युधनी, बुधमां सबल जगीसा जी ॥ १३ ॥
 सुयण सहाये चित्त निरमाये, उपसंपद फरी लीधुं जी ।
 आचारजपदे ज्ञानविमल इति नाम थयुं सुमासिद्धं जी ॥ १४ ॥
 निधि युग मुनि शशि (१७४९) संवत माने, फागण शुदि पंचमी दिवसे जी ।
 पत्तन नयर तणे तस पासे, पद पाम्युं शुभ देशे जी ॥ १५ ॥
 विजयप्रमसूरिने पौटे, पस संवेग सुहाया जी ।
 ज्ञानविमल सूरि संप्रति दीपे, तेजे तरणि सवाया जी ॥ १६ ॥
 तेणे ए आनंदमंदिर नामे, रास कर्यो सुख हेते जी ।
 सागर-विजय विहु समवाये, सुणवाने संकैते जी ॥ १७ ॥
 राधनपुर शहरे प्रारंभ्यो, संपूरण थयो तिहांहि जी ।

....
 नभ मुनि मुनि विधु (१७७०) संवत माने, अधिक अधिक उच्छाहे जी ॥ १८ ॥
 एक शत एकादश छे ढाला, नव नव बंध रसाला जी ।
 शत छांहीचेर गुणयाल ग्रंथे, भणतां मंगलमाला जी ॥ २१ ॥ ”

१ एतेषां हर्षविमलेत्यपरमभिधानमिति समर्थ्यते श्रीजयविमलगाणिकृतसाधुवन्दनागतेन निम्नलिखितेनोद्धेत्तेन-

“ श्रीज्ञानन्दविमल सूरिश्चर हस्तदीक्षित गुणधाम जी ।
 हर्षविमल पंडित वैरागी, धर्मसिंह परे नाम जी ॥ १ ॥
 तास शिष्य जयविमल अनोपम, गणिवर गुणमणित्रियो जी ।
 कीर्तिविमल कवि तेहना जागो, शानचरित्र जठ भरियो जी ॥ ४ ॥ ”

२ अनेन समर्थाभवति ८६तमपूत्राय उद्देशः । अपरस्यावगम्यते यदुत एतेषां सूरिपदमदानमकारि
 श्रीजयप्रमसूरिभिः । अतो गुरुरूपेण तेषां नाम निरदिशि एभिः ।

एवं 'श्रीदयाविमलजैनग्रन्थमालायां प्रकाशितायाः सिरिनरभवद्विद्वंतोवणयमालायाः प्रस्तावनाञ्जुसारेण निर्दिष्टः श्रीज्ञानविमलसूरिवृत्तान्तः । अधुना पं० कुशलविजयमेरण्यैतस्सूरिभी रचितस्य एतद्ग्रन्थमालागतस्य जम्बूरासकस्य प्रस्तावनामनुसारि सूच्यते सूरिवराणां कतिपयानां कृतीनां कदम्बकम्—

ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	स्थलम्	रचनासमयः	भाषा
१ सिरिनरभवद्विद्वंतोवणयमाला	५५७			माकृता
२ पाक्षिकविधिमकरणं (सटीकम्)	३५०		१७२८	संस्कृता
३ साधुवन्दनारासकः	४९५	साचोर	१७२८	गूर्जरी
४ उपासकदशाङ्गसूत्रटव्यार्यः	१९०		१७२९	"
५ जम्बूस्वामिरासकः	१०३५	स्थिरपुरम्	१७३८	"
६ सुरसुन्दरीरासकः				
७ नवतत्त्ववार्तिकम्	५००	वाराही	१७३९	माकृता
८ रणसिंहराजर्षिरासकः			१७४०	गूर्जरी
९ श्रमणसूत्रवालावबोधः (गु०)	१०००	राजधन्यपुर (राधनपुर)	१७४३	संस्कृता
१० प्रश्नद्वित्रिंशिका स्वोपज्ञवालावबोध- समेता	३००			"
११ श्रीपालचरित्रम् (गद्यम्)	२०००		१७४५	गूर्जरी
१२ सार्धशतत्रयगाथास्तवनवालावबोधः	१५००			

१ " सिरिविजयप्पहसुरि—रजे सिरिविणयविमलकविराया ।
सिरिधीरविमलपंडिय-सीसेण णपण णिद्धिटा ॥ २४ ॥ "

२ " पंचसया सगवण्णा (५५७) गाहा परिमाणमित्थ णिद्धिटा ।
सिरिपासणाहणाम-प्यहावओ मंगळं निच्चं ॥ २६ ॥ "

३ श्रीदयाविमलजैनग्रन्थमालाया प्रसिद्धाया एतस्या अन्तिमं पथं यथा—

" गच्छेशश्रीविशेषे विजयप्रभपुरौ राश्वशोभां वधाने
क्षेत्र क्षेत्रज्ञसत्ताप्रकटनपरमोद्दामधान्यवजानाम् ।

इत्थं केशि-अदेशिप्रतिवचनमयं स्तोत्रमेतच्चिबद्धं

'राजप्रश्रीय'सूत्रात् कविनयविमलेनेदमानन्दकारि ॥ ३२ ॥ "

ततः परं पद्यमिदम्—

" प्रवेशिनूपवरप्रश्न—वार्तिकं बालबोधकं सुगमम् ।

कविनयविमलेनैतत्, लिखितं कविहरिविमलकृते ॥ १ ॥ "

ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	स्थलम्	रचनासमयः	भाषा
१३ दशद्वयान्तस्वाध्यायः	२१	ढाल		गूर्जरी
१४ श्रीमश्रव्याकरणसूत्रवृत्तिः	७५००	सूर्यपुरम् (सुरत)		संस्कृता
१५ संसारदावानलस्तुतिवृत्तिः	१२५			संस्कृता
१६ कल्याणमन्दिरस्तोत्रगीता				

१ स्वर्गस्थश्रीविजयधर्मसूरिसङ्कलितप्रशस्तिसङ्ग्रहे श्रीमश्रव्याकरण'ट्वा'न्ते प्रशस्तिरेवम्—

“ क्लृप्ततमोजलपतिर्तं येन क्रियोद्धारयानपात्रेण ।
 उद्धृतामिह जगतीतलं दत्त्वा श्रद्धाननध्यधनम् ॥ १ ॥
 श्रीमदानन्दविमलाख्याः सूरिन्द्रा जयन्तु ते विश्वे ।
 श्रीमत्तपागणोदधिषोडशासनशरदिन्दुनिमाः ॥ २ ॥
 तेषा पट्टे जाता गुणाधिक्या विजयदा(न)सूरिन्द्राः ।
 श्रीहीरविजयसूरिस्तत्पट्टेऽभुदमेयगुणः ॥ ३ ॥
 येनाकच्चरमूपस्वान्ते करुणा निवेशिता जन्तोः ।
 अद्यापि तस्य कीर्तिर्जागर्ति तदीयतन्त्रेषु ॥ ४ ॥
 कूर्चालसरसवतीति विरुद्धं प्राप्तं च साहिना पुरतः ।
 श्रीविजयसेनसूरिर्जातस्तत्पट्टमणिनयम् ॥ ५ ॥
 तत्पट्टोदयशैले तरणिनिमा विजयदेवसूरिन्द्राः ।
 स(श्री)विजयसिंहयुकाः प्रवचनवैशयकृद्वाचः ॥ ६ ॥
 तत्पट्टप्रभुतायास्तिलकसमो घन्यपुण्यजनसेव्यः ।
 श्रीविजयप्रमसूरिः सञ्जातो मन्व्यहर्षकरः ॥ ७ ॥
 तद्वगच्छरानकल्पाः क्रियाकलापेन शुद्धचरणमृतः ।
 श्रीयिनयविमलसुधियः श्रीमत्सत्कीर्तिविमलयुजः ॥ ८ ॥
 तच्छिष्याश्चरणधराः कवयः श्रीधीराविमलनामानः ।
 तच्छिष्यो नयविमलो नयगमभङ्गप्रमाणपट्टः ॥ ९ ॥
 श्रीविजयप्रमसूरिः प्रसाप्तिमासाय हयवैराज्यात् ।
 प्राप्तानूचानपद् उपमम्बदया विरागमनाः ॥ १० ॥
 सज्जानविमलसूरिरवातनामा तपागणे ख्यातः ।
 सेनेर्दं शिशुचेष्टितमिव विहितं विवरणं सम्यग् ॥ ११ ॥
 उपजीय पूर्ववृत्तिं यद्न मतिमान्घतो मया रचिनम् ।
 समयविहीनं सद्भिस्तत्तज्जोष्यं मयि कृपां कृत्वा ॥ १२ ॥

... ..
 अत्रार्थं सल्ल साहाय्यकारिणः क्षान्तिशालिनः कवयः ।

सुरसामरनामानः कृत्वाव(तोप १)धानास्तदा जाताः ॥ १५ ॥

प्रथमादर्शो रिक्षिता तेरेव तरणिपुरवरे रम्ये ।

विद्वद्भिर्वाच्यमाना जयन्तु चिरं तत्त्वबोधकुटा(करा १) ॥ १६ ॥ १

ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	स्थलम्	रचनासमयः	भाषा
१७ आनन्दमन्दिररासकः (मु०)	७६००	राजधन्यपुरम्	१७४९-१७७०	गूर्जरी
१८ द्वादशव्रतग्रहणरासकः	३००		१७५०	गूर्जरी
१९ रोहिणीअशोकचन्द्ररासकः (मु०)	२०००	सैयदपह (सूर्यपुरे)	१७५०	
२० शब्दभेदानाममालावृत्तिः	३८००		१७५४	संस्कृता
२१ दीपालिकाकल्पवालावबोधः	१२००	राजनगरम् (अहमदावाद)	१७६३	
२२ अध्यात्मकल्पद्रुमवालावबोधः	८०००		१७७०	
२३ पाक्षिकसूत्रवालावबोधः (मु०)	५५००	राजधन्यपुरम्	१७७३	

अपरञ्च भाष्यत्रयवालावबोध-योगदृष्टिस्वाध्याय-जिनवरस्तवन-पद-कलशादयोऽपि ग्रन्था जग्रन्थिरे एभिः सूरिशेखरैः ।

एतेषां जन्म-दीक्षाऽऽदिवृत्तान्तो यथा—

भिन्नमालीपवीसाओसवालज्ञातीयश्रीवासवश्रेष्ठपत्नीकनकावती १६९४तमे वैक्र-मीयाब्दे पुत्ररत्नमसुपूर्वत् । पितृभ्यामस्य नथुमल्लेति नामाकारि । तेन १७०२तमे हायने श्रीधीरविमलगणिसकाशे मुक्तिद्वैतिका दीक्षा जगृहे । तदा नयविमलेति नामनिष्पत्तिः । १७४८तमे वर्षे अणहिल्लपट्टणसमीपस्य सण्डरग्रामे सूरिपदं प्रापि विजयप्रभसूरिसकाशात् । तदा ज्ञानविमलेति नाम निरधारि । एतत्सूरिवर्यकृततीर्थमालातोऽवसीयते यदुत १७५५-तमे वर्षे तैः विविधतीर्थयात्राऽकारि । सूर्यपुरात् निर्गत्य रानेर-भरुच-गन्धार-कावीप्रमुखानि गूर्जरीय-तीर्थानि वन्दित्वा मारवाडस्थनानातीर्थानि प्रणम्य सिद्धपुर-महेसाणा-राजनगर(अम-दावाद)द्वारा पुनः सूर्यपुरे आगमि पण्मासान्ते ।

१७७७तमेऽब्दे इमैः प्रोत्साहिताः श्रीसिद्धाचलयार्थं सङ्घपूर्वकगमनाय सूर्यपुर-निवासिप्रेमजीपारेखेतिश्रेष्ठिवर्याः । एतद्वर्णनं रासकरूपेणाकारि कविश्रीदीपसागरशिष्य-श्रीसुखसागरैः स्वकृतौ प्रेमविलासाभिधायाम् । एतेषामनेकभव्यप्रतिबोधकानां विविधग्रन्थगु-म्फितृणां जिनप्रतिमाप्रतिष्ठाकारिणां देहोत्सर्गः समजनि वैक्रमीये १७८२तमे आश्विन-कृष्णचतुर्थ्यां गुरुवासरे । स्तम्भनतीर्थवासिश्रावकैः एतत्पादुकायुक्तः स्तूपो निमार्पितो भवदर्शनार्थम् । श्रीमतां ज्ञानभाण्डागारो विद्यतेऽधुना अस्मिन् नगरे खारगेटेति नाम्ना प्रसिद्धे उपाश्रये (विलोक्यतां सिरिनर०मालायाः प्रस्तावना) ।

१ चिन्त्योऽयमुल्लेखः, अवलोक्यतां ८६तम पृष्ठम् ।

२ मुद्रितोऽयं ग्रन्थः ।

३ एभिः प्रथमादर्शोऽलोलि सूरिवर्यकृतभूयिष्ठग्रन्थानाम् ।

४ प्रेरयता श्रीमदबुद्धिसागरसूरिकृतस्य जैनघातुप्रतिमालेखसदग्रहस्य प्रथमे विभागे लेसाङ्कः ६९९तमः

७०९तमश्च द्वितीये तु ५६६, ५६७, ५६९, ५७०, ६५७ इति सङ्ख्यात्मकाः ।

किञ्च—सैयदपुरा (सूरत) गतश्रीचन्द्रप्रभचैत्यस्य भूमिगृहे विद्यते पादुकैतेषाम् । तत्प्रतिष्ठाकारिणः प्रस्तुताः श्रीसौभाग्यसागरसूरयः । अत्र तत्रत्यनिम्नलिखित उल्लेखः प्रमाणम्—

“ संवत् १७८२ वर्षे शके १६४७ श्रीभट्टारकश्रीविजयप्रभमसूरीश्वरपट्टप्रभाकरभट्टारकश्रीऽश्रीज्ञानविमलसूरीश्वरपादुकाभ्यो नमः । प्रतिष्ठितं श्रीसौभाग्यसागरसूरिभिः श्रीः । ”

अपरञ्च—श्रीमद्बुद्धिसागरसूरिकृतजैनधातुप्रतिमालेखसङ्ग्रहे (द्वितीये भागे १६५-तमे पृष्ठे) अयमुल्लेखः—

“ संवत् १७८४ मागसिरवदि ६ दिने बुधवासरे श्रीस्तंभतीर्थवंदिरे श्रीतपागच्छे सुविहितभट्टारकश्रीआणंदविमलसूरिपट्टप्रभावकश्रीविजयदानसूरितत्पट्टेभश्रीहीरविजयसूरिपट्टे सद्-...विजयसेनसूरिपट्टे भ०श्रीविजयदेवसूरिपट्टप्रभावकसरुलभ०पुरंदरभ०श्रीविजयप्रभसूरिपट्टे संविज्ञपक्षे भट्टारकप्रभुश्रीज्ञानविमलसूरीश्वरचरणपादुकाः शुभं भवतु ॥ ”

१७२८तमे चैत्रमीयाब्दे यैः श्रीलावण्यविमलमुनिवरैः निम्नलिखित—

“ हृदयसदायादवतः पापाटव्यां दुरासदाया दवतः ।

अरिसमुदायादवतस्त्रिजगन्माः स्मरेण दायादवतः ॥ १ ॥ ”

—प्रारम्भिकपथं नलोदयकाच्यं लिपीकृतं तेषां गुरुवर्याणामपि श्रीज्ञानविमलेति नामधेयं विद्यते, यतो दक्षिणविहारिमुनिरत्नश्रीअमरविजयसत्कहस्तलिखितप्रती चतुर्थोच्छ्वासप्रान्तस्थ उल्लेखोऽयम्—

“ सरुलकोविदकोटीकोटीरहीरायमाणपण्डितश्रीऽश्रीज्ञानविमलगणितत्क्रमकजचञ्चरीकायमाणमुनिलावण्यविमलेन लिपीकृतमिदं काव्यम् ॥ संवत् १७२८ वर्षे ज्येष्ठ शुदि चतुर्दशी रवौ ॥ ”

किञ्च—श्रीविजयधर्मसूरिसङ्कलिते शक्तिमालेखसंग्रहेऽयमुल्लेखः—

“ संवत् १७७९ वर्षे जेठ सुदि ३ रवौ (बौ) श्रीपार्श्वनाथविंशं कारापितं ॥ सा दीपचंदसा० फीका कारापितः ॥ जवहरी नानचंदः प्रतिष्ठितं श्रीज्ञानविमलसूरीश्वरैः ॥ ”

एतत्सूरीश्वरपट्टविभूषणानां श्रीसौभाग्यसागरसूरीणां श्रीसुमत्तिसागराः पट्टधारिणः । तत्र १७९३तमे चैत्रमीयाब्दे उपदेशशतकमणायितुभिः श्रीकीर्तिविमलगणिविनेयैः श्रीऋद्धिविमलगणिसिन्धुः श्रीविद्युधविमलसूरिभी रचिता निजकृतिसम्भ्यकृत्वपरीक्षा-टङ्कगता पट्टपरम्भरा प्रमाणम् । यतस्तत्रोल्लेखश्च यथा—श्रीसौभाग्यसागरसूरयः श्रीविजयप्रभ-

१ दशमसमये एतेषां लक्ष्मीविमलनाम्ना प्रख्यातिः । एभिः श्रीशान्तिमत्कामरकाच्यं ध्यात्विद्यारत्नावनायां एतन्नीचनवृत्तान्तस्य शृष्टा रूपरेखाऽल्लेखिता मया ।

सूरिपैट्टालङ्कारश्रीज्ञानविमलसूरिपट्टे सञ्जाताः, तेषां च पट्टे वर्धमानादितपश्चर्याकारिणः श्री-
सुमतिसागरसूरयोऽभूवन् यैः सूरिपदं प्रदत्तं श्रीविबुधविमलसूरिभ्यः ।

श्रीसौभाग्यसागरैरेतां श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिं विहाय केऽपरे ग्रन्था रचिता इति तु न
निश्चीयते साधनाभावात् । परन्तु 'जैनगूर्जरकविओ' इति संग्रहग्रन्थस्य १३३तमपृष्ठोल्लेखेनावगम्यते
यत् सौभाग्यसागरेतिनामधेया अपरेऽपि सूरयः सन्ति । ते तु वडतपागच्छीयश्रीलब्धि-
सागरसूरीणां प्रशिष्याः श्रीधनरत्नसूरीणां तु विनेयाः । एतेपामन्तेवासिभिः १५७८ तमे वैक्रमीयाकं
आश्विनशुक्लसप्तम्यां 'दमण'नगरे चम्पकमालारासो रचितः ।

श्रीदेवचन्द्रगणीनां चरित्रदिक्

तुरीयटीकाकाराः श्रीदेवचन्द्रगणयः पण्डितप्रकाण्डमण्डलारखण्डल— सूर्यसहस्रनामा-
ध्यापकश्रीभानुचन्द्रगणिविनेया अष्टोत्तरशतावधानि-खुण्णहमिति विरुद्धारिशीसिद्धिचन्द्रगुरु-
वान्धवाश्च ।

श्रीमद्भिः श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिं विहाय नवतत्त्वचतुष्पादिका गूर्जरगिरायां प्रथितेति
'जैनगूर्जरकविओ' (पृ० ५७९) गतनिम्नलिखितोल्लेखेनावसीयते—

“ सुविहित साधु तणो गृंगार, श्रीचिजयदेवसूरि गणधार,
तास पाटे प्रगटयो सूरिसिंह, विजयसिंहसूरि राखी लीह. ३३
गुरु श्रीसकलचंद उवज्ञाय, सूरचंद पंडित कविराय,
भानुचंद वाचक जगचंद, तास सीस कहे देवचंद. ३४
ए चोपइ रची कर जोड, कविता कोइ म देजो खोड,
अधिको ओछो सोंधी जोडी, भणतां गुणतां संपति कोड. ” ३५

अपरञ्च गूर्जरभापागुम्फिता शत्रुञ्जयतीर्थपरिपाटी अपि श्रीमतां कृतिरिति निर्धार्यते
५८०तमपृष्ठगतनिम्नलिखितपङ्क्तिभेक्षणेन—

१ एतत्प्रतीत्यर्थं विलोक्यतां ८९तमं पृष्ठम् । अपरञ्च इदं समर्थते एकादशीदेववन्दन-विंशतिस्थानकस्वाभ्या-
याद्विनामग्रन्थपठेत्तुभिः श्रीज्ञानविमलसूरिवैरचितस्य पर्यषणपर्वमाहात्म्यस्य प्रान्तगतानि निम्नलिखितोल्लेखेन—

“ श्रीविजयप्रभसूरि इगसठमे पाटे, श्रीविजयदेवसूरि आपे जी ।
संवेगी शुद्ध पय प्ररूपक, 'विमल' शाखा शणगारी जी ।
ज्ञानविमलसूरि बासठमे पाटे, विजयवंत सुखकारी जी ॥ १७ ॥ ”

२ एतद्बोधार्थं विलोक्यतां 'जैनेतिहासिकगूर्जरकाव्यसञ्चय' नामकं पुस्तकं (पृ० १०) ।

३ एतत्समर्थने हृद्यतां कादम्बरी-विवेकविलासादिटीका ।

४ अवलोक्यतां १५५तमं पृष्ठं 'सुग्रीवर अने सम्राट्' इति नाम्नो ग्रन्थस्य ।

“ श्री‘तप’गल्लपति गुणानिलो ए मालंतहे श्रीविजयदेव स्मरिंद;
जाणे जिगिं उदयो सही ए मा० मूरतिवंतो चंद. सु. ११
साह थिरा नंदनवरु ए मा० मोहनवल्लीकन्द;
जे सेवई भावई करी ए मा० तस घरि नित्य आणंद, सु. १२
श्रीविजयदेवस्मरि पाटिं गयो ए मा० श्रीविजयसिंह स्मरिराय;
जेहने प्रणमै नित्य प्रति ए मा० सुरनर भूपति पाय. सु. १३
सीस वाचक भानुचंदनो ए मा० मागई देवचंद देव;
वली वली मुझने आलयो ए मा० शेत्रुंजय करी सेव. सु. १४

कळस

गुरु श्रीहीरविजयस्मरि पसायें श्रीमानुचंद उवझाया,
कासमीर अकबरसा पासई शेत्रुंजय दाण छुराया;
तास सीस देवचंद कहें ए गिर गिरनो राया,
भेटयो भाव घरी ए तीरथ मनवंछित सुख दाया.

आज मनवंछित सुख पाया. ३५ ”

किञ्च तेषां पृथ्वीचन्द्र-सौभाग्यपञ्चमीस्तुतिकृतिनिर्देशोऽपि वर्तते ‘जैन गूर्जर कविओ’
नाम्नि पुस्तके (पृ० ५७९) । एभिरपराणि कानि कानि पुस्तकानि प्रणीतानि इति नावगम्यते ।
किन्तु १८००तमे वैरुपीयान्दे मानमुद्राभञ्जननाटकरचयितारः श्रीदेवचन्द्रगणयोऽन्ये इति सुस्पष्टं
ज्ञायते रचनासमयावधारणेन ।

एतेषां श्रीदिवेकचन्द्रगणयः शिष्या इति प्रतिभाति ‘जैन गूर्जर कविओ’ इति नाम-
कग्रन्थस्य ५९तमे पृष्ठे निम्नलिखितोल्लेखदर्शनेन—

“श्री शे(श)त्रुंजयकरमोचनादिसुकृतिकृत्यसुकृतिभारिमहोपाध्यायश्री१९(?)श्रीमानुचन्द्र-
गणिचरणाम्बुजचञ्चरीरुयमानपण्डितश्रीदेवचन्द्रगणिसकलपण्डितशिरोमणिपण्डितश्री१९ श्रीधि-
वेकचन्द्रगणिशिष्यपण्डितश्रीप०श्रीतेजचन्द्रगणपं० श्रीप०श्रीजिनचन्द्रगणिशि०ग०जिवनच-
न्द्रेण लिखितं सं १७५३ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १० दिने गुरुवासरे लिपितं ”

अनेन ज्ञायन्ते श्रीदेवचन्द्रगणानां प्रशिष्यादीनामपि सुगृहीतनामधेयानि ।

प्राचीनजैनलेखसङ्ग्रहे द्वितीये भागे ५१४तमे लेखाङ्के त्रुल्लेखोऽयम्—

“...श्रेयोऽर्थ प्रतिष्ठिता भाट्ट(भट्ट)रक श्रीविजयदेवस्मरिनिर्देशान् महोपाध्यायश्री५ श्री-
मानुचन्द्रगणिशिष्यपण्डितश्रीदिवेकचन्द्रगणिभिरिति मंगलम् ॥ ”

१ “मानमुद्रामञ्जननाटकं सनःकुमारचक्रि.वि.टा.सवतीसम्बन्धप्रतिबन्धं देवचन्द्रगणिकृतं १८०० ” इति
बृहद्विष्णुनिकायाम् ।

परिशिष्ट-परिचयः ।

एवं श्रीशोभनस्तुतिं लक्ष्यीकृत्य तद्विधातृव्याख्यातृविषयके वक्तव्ये कथमपि पूर्णतां प्रापिते प्रस्तूयतेऽधुना परिशिष्टगतस्तोत्ररचयितुप्रस्तावः । तावदैन्द्रस्तुतिविधानेन श्रीशोभन-स्तुतिसुगन्धग्रहणगन्धवाहानां महामहोपाध्यायादिविविधाविरुदधिभूषितानां शान्तदान्तस्वान्तटचीनां मनीषिमण्डलमूर्धमणीनां श्रीचणोविजयगणीनां विषये किमपि वक्तुमुपक्रम्यते ॥

ननु एतच्चरितचर्चा चर्वितचर्वाणाप्राया, यतस्तत्रभवद्विरचितग्रन्थगतप्रशस्त्यादिना किं-वदन्त्या च यदुपलब्धं तत् सर्वं प्रायो निर्दिष्टं साम्प्रतिकैर्मुनिमतल्लिकैः द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका-ऽध्यात्मसार-प्रतिमाशतकादिप्रस्तावनासु । सत्यमेतत् तथापि श्रीमतां स्वपरसमयसिद्धहस्तता-शासनप्रभावकता-तपश्चर्याराधकतादिगुणगणेनाक्षितत्वान्मे मनसः सज्जनसङ्कीर्तने पौनरुक्त्यमपि न दोषायति विपश्चितां कथनस्य चाधारेण क्रियतेऽयं प्रयासः स्थूलशेमुषीशालिनाऽपि मया ।

तत्र न्यायविशारदाः श्रीचणोविजयवाचकद्विरदाः कस्मिन् कुले मङ्गलप्रसूतिं प्रसूतिं प्रापुः ? तत्रभवन्तो भवन्तः कदा कतमां मेदिनीमण्डलीं मण्डयामासुः ? कैर्वाग्वाचस्पतिविभावैररध्यापिता भवन्तः ? कथं च प्रापुरपारसंसारपारावारपारप्रापणपटु वैराग्यम् ? तत्फलभूतां च सिद्धिसुन्दरीस-मागमकारिणीं भागवतीं दीक्षां कदा कक्षीचक्रुः ? कास्कान् ग्रन्थान् जग्रन्तुः ? काभ्यो भव्यरा-जीवराजीभ्यः प्रत्रज्याकरं वितीर्य ता उद्धारयामासुः कलिकालकर्दमात् ? इत्यादि प्रश्नाः सहजाः, तथापि तेषां निःशेषसमाधानार्थं न पर्याप्तिः साधनानाम्, अतः परं किं खेदास्पदमस्ति ?

जन्मसमयः—

आनन्दधनपद्यरत्नावल्या उपोद्धाते गूर्जरसाहित्यपरिपन्निबन्धरूपन्यायविशारदजीवने अन्यत्र च विक्रमाब्दे १६७०-८० मध्ये जन्मसमयः कल्पितः, परन्तु न चायं वास्तविक इत्यसूचि मुनिराजश्रीप्रतापविजयैः श्रीलोकनालिकावालावबोधगतनिम्नलिखितपुष्पिकाऽऽधारेण—

“स्वार्थाय लोकनार्जेसविजयाह्वः प्रतनुधिपणः ॥ ४ ॥ इति श्रीलोकनालि बालावबोध ॥ संवत् १७०७ वर्षे कार्तिके वदि १ भोमे...नक्षत्रे लिपाइतं । १६६५ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १३ सोमे अनुराधा नक्षत्रे कृतः ।”

परन्तु एतच्चिन्त्यमिति मन्यन्ते केचित् जसविजयेत्यनेन अन्यमुनिवर्गसम्भावनायाः । एतन्निर्णयार्थं प्रतिं विना को मे प्रयासो भवेत् ? । अपरञ्च निवेदयन्ति श्रीचतुरविजयाः अधुनो-पलभ्यंरासकाधारेण श्रीमतां वैक्रमीये १६८८तमे वर्षे दीक्षां वणिक् कुलं च । भवद्विर्जन्मतः सप्तमेऽष्टमे द्वायने दीक्षा जगृहे इति निःसन्दिग्धम् ।

१ उक्तं च आवश्यकनिर्मुक्तौ—

“सज्जयशाणतवोसहेतु उवाएसधुवद्वेषाणेसु ।

संतगुणाकिसणेसु अ न हंति पुणरुतवोसाओ ॥ १ ॥”

जन्मभूमिः—

गूर्जरभाषाऽनुवादालङ्कृते लोकनालिकावालावबोधारख्ये ग्रन्थे शब्दरचनां विलोकयानु-
मितं श्रीप्रतापविजयैर्यदुतात्रभवद्भिर्जनुषा सनार्थीभूता गूर्जर(सौराष्ट्र)भूरिति । परं नैतत्
समीचीनं, उच्यतेतस्मिन् तु ' कनोड्ड ' (कन्होड्ड) ग्रामे जन्म, पचनासन्नवर्तिकुणागिरिग्रामतः
श्रीमतां गुरवः श्रीनयविजयमुनिप्रवरास्तत्र समाजगुश्वेत्युल्लेखः ।

श्रीसरस्वतीसाक्षात्कारः—

जम्बूस्वामिरासकगतेन निम्नलिखितेनोल्लेखेन स्फुटीभवतीदम्—

“ मा तूटी मुज उपरे जपता जाप उपगंग ”

अपरश्चेदं समर्थ्यते अध्यात्ममतपरीक्षामशस्तिगतेन निम्नलिखितेन पद्येन—

“ येषामत्युपकारसारविलसत्सारस्वतोपासनाद्

वाचः स्फारतराः स्फुरन्ति नितमामस्मादशामप्यहो ।

धीरश्लाघ्यपराक्रमास्त्रिजगतीचेतश्चमत्कारिणः

सेव्यन्ते हि मया नयादिविजयप्राज्ञाः प्रमोदेन ते ॥ १३ ॥ ”

“ ऐंकारजापवरमवाप्य कवित्ववित्त्व—वाञ्छासुरद्रुमुपगङ्गमभङ्गमङ्गम् ”

इति च प्राहुः श्रीमन्तो महावीरस्तुतौ । अनेनावगम्यते यदुत विद्यावनिताविलासलम्पट-
निवासभूमिं वाराणसीं (काशीं) गतवन्तो भवन्तः । तत्र द्वादश वर्षानध्ययनं च चक्रुरिति
कथा न सर्वथा फाल्पनिकी । अपरञ्च काशीगतैर्भवद्भिः समवापि सुचीर्णतपःप्राग्भारैरुपगङ्गमै-
ङ्गनरजापमन्त्रः साधितश्च । किञ्च मन्त्रसाधनोपयोगोऽकारि परोपकारिकरिभिः स्मारितश्रुत-
केवलिभिः तमस्तरणतरणिपरःशतग्रन्थप्रणयने ।

अवधारणशक्तिः—

(१) ‘ भक्तामरस्तवश्रवणमन्तरेण नैव भोक्ष्ये ’ इति शृहीतो नियमः श्रीमतां मात्रा गुरु-
सकाशे । मवर्षितुं लग्नो मेघः, न शवनोत्युपाश्रयं सा गन्तुम् । न च पचति किमपि । क्षुधार्तिः पृष्टं
श्रीमद्भिः कारणं, यथास्थितं प्रोक्तवती सा । प्रत्यहं मात्रा समं गच्छद्भिरुपाश्रयं निशम्यावधारितः

१ प्रबोधोऽयं यद् वाचक्यिनयघिजयगणिभिः सार्द्धं काष्ठां जग्मिवांसः श्रीमन्तः, परं त्वयं स्वैवमु-
ल्लिखति स्वपणीतश्चाग्निदाद्वाग्निदाकायाः प्रशस्तौ—

“ प्रकाशार्थं इष्याताजिह्वयाद्वेतिह यथा

यथा वा पाषोमूत्सङ्कलजगदर्थं जलनिधेः ।

तथा बाणारस्याः सविधममजन् ये मम कृते

सतीर्ष्याति तेषां मयघिजयविज्ञा विजयिनः ॥ ”

पद्येनामुनाऽनुमीदते यद्भवतां गुरवोऽपि सविधमेवासंस्तदा ।

श्रीभक्तामरस्तवः पठितस्तदाऽस्खलितं पूज्यपादैः । पूर्णं प्रत्याख्यानम्, हृष्टा माता, विहिता शुक्ता च रसवती ।

(२) द्वादश वर्षाणि वैसद्भिः काश्यां श्रीमद्भिः समधीतान्यशेषाणि न्यायशास्त्राणि, स्थित-
शैकः सप्तसहस्रश्लोकप्रमाणो ग्रन्थः । स तु प्रार्थितोऽपि नाध्याप्यते स्वमहत्त्वक्षतिभीत्या गुरुणा ।
लब्धः प्रसन्नोऽप्येत्य गुहं विलोकनाय । एकस्यामेव रात्रौ कण्ठीकृत्य चतुःसहस्री, श्लोकानां
श्रीमद्भिः त्रिसहस्री श्रीविनयविजयोपाध्यायैश्च प्रातः प्रत्यर्पितो गुरवे । इत्येताभ्यां किंवदन्तीभ्यां
ध्वन्यतेऽत्रभवतामसाधारणावधारणाशक्तिः ।

अवधानप्राप्तिः—

अष्टादशावधानेन चमत्कृतश्चेतसि गूर्जराधिपतिः श्रीमहवतखानाख्य इति वृत्तान्तस्य
वास्तविकतायां न मनागपि सन्देहः ।

पदवीप्रदानम्—

श्रीविजयप्रभसूरिवरैः प्रादायि एभ्यो वाचकपदं १७१८तमे विक्रमवर्षे इति विद्यते सुजस-
वेलीभासनामकगूर्जरकाव्यगतनिम्नलिखितपद्यावलोकनात्—

“ ओली त्प आराध्युं विधि यकी तस फल करतलि कीध

वाचक पदवी सतर अठारमां जी विजयप्रभ.....दीध. ”

अष्टादशावधानिनः न्यायविशारद-न्यायाचार्य-महामहोपाध्याय-श्रीयशोविजयवाचकाः
तपगुणगगनाङ्गणार्कश्रीहीरविजयसूरीश्वरशिष्यश्रीकल्याणविजयगणेशिष्यश्रीलामविजय-

१ एतेषां काशीनिवासः समर्थ्यते स्वरचितस्य श्रीसीमन्धरस्वामिविज्ञप्तिस्वरूपस्य सार्धशतत्रयगाथाप्रमाण-
कस्य च स्तवनस्य प्रान्तस्थेन निम्नलिखितोल्लेखेन—

“ रहिअ काशी मठे जेहथी मे मले न्याय दर्शन विपुल भाव पाया ”

पेन्द्रस्तुतीनां स्वोपज्ञवृत्तिप्रशस्तावपि—

“ मामध्यापयितुं सदासनसमध्यासीनकाशीमहा—

सन्नासीरितयोगदुर्जयपरत्रासी यदीयः भ्रमः ।

आसीञ्चिक्कदिन्दुशुभ्रयशसो दासीकृतक्षमामुजो

नेछासी मुवि ताव नयादिविजयमाज्ञानुपासीन कः ? ॥ ११ ॥”

सामाचारीप्रशस्तौ च

“ विप्रानात्मवशाश्चिरं परिचितां काशीं च बालानिध

क्षमालानपि त्रिद्विपो गतनयान् मित्राणि चाजीगणत् ।

मन्यायाध्ययनार्थमात्रफलकं वास्तव्यमुल्लास्य ये

सेव्यन्ते हि मया नयादिविजयमाज्ञाः प्रमोदेन ते ॥ ९ ॥ ”

२ जैनशासने षड्वो मुनिवरा अनेकावधानसमुद्धा दरीदृश्यन्ते यथाहि—सहस्रावधानिनः श्रीमुनिस्तुन्दर-
सूर्यः, अष्टोत्तराशतावधानिनः श्रीसिद्धिचन्द्रगणयः, श्रीहीरविजयसूरिवरसार्धगताः श्रीमन्तः शान्तिचन्द्राश्च

गणेशिष्य—श्रीजीतविजयगणेशिष्यश्रीनयविजयगणेशीनां विनेयाः श्रीपद्मविजयगणेशीनां सोदराः । संरस्वतीकृपाकटाक्षकलितायां वाराणस्यां विबुधवरैः श्रीमद्दयशीतविजयवोचकर्षर्याणां समर्पितं न्यायविशारद—न्यायाचार्येति विरुद्वयम् । अत्र स्वकृतजनैतर्कभाषाप्रशस्तिगतप्रान्त्यार्थं पद्यं प्रमाणम् । तच्च यथा—

“ पूर्वं ‘न्यायविशारद’त्वविरुद्धं ‘कांक्षयां प्रदत्तं बुधैः’

‘न्यायाचार्य’पदं ततः कृतशैतग्रन्थस्य यस्यार्पितम् ॥ ३”

अनेनैतदप्यवसीयते यदप्रतिमप्रतिभाशालिभिरेभिर्महाशयैर्ग्रन्थशती ऐन्द्रपदाङ्किता निर्मिता । तत्रोपलब्धाः संस्कृतमाकृतभाषागुम्फिता ग्रन्थास्तु इमे—

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम्
१	अध्यात्ममतपरीक्षा (मा० गा.१८४)	४०००	स्वोपज्ञा	श्रेष्ठिदे. ला. जैनपु०

१ एभिर्मुनिवरैः समशोधि श्रीज्ञानविमलसूरिकृतं श्रीपालचरित्रं (प्रेक्षयतां ८७तमं पृष्ठम्.) ।

२ अत्र जनश्रुतिरेवम्—

आयासीत् तत्रैकदा कश्चन दाक्षिणात्यन्यायविपश्चित् दर्पोन्दुरकन्धरो विजेतुं वाराणसेयविबुधान् । तदानीं समवाप्तवकीयविद्यागुरुवरदादेशस्तत्रभवन्तस्तेन समं विधाय विविधप्रबलयुक्तिमङ्गमङ्गीमिर्वादं पर्यमवंस्तम्, अत एव निरीक्ष्यावर्णनीयां विद्वतां सहर्षं व्यंतापूर्ववाराणसेयसुधियो न्यायविशारदेति विरुद्धं श्रीमद्भयः ।

३ इयं न्यायविषया इति श्रीप्रतापविजयाः ।

४ यथा सर्वतन्त्रस्वतन्त्रा गुणधूरयः श्रीहरिभद्रसूरयः संव्यधुः सौवकृतिफलार्पं विरहज्ञानेन, श्रीमन् उद्घोतनसूरयः कुचलयमालां दाक्षिण्यचिह्नेन, सहस्रावधानिनः श्रीमुनिसुन्दरसूरयो निजं निर्मितनिचयं जयश्री-ज्ञानेन, श्रीअभयदेवसूरयो जयन्तकाव्यं श्रीपदेन, श्रीमलयगिरिसूरयः स्वकीयं मन्थसन्दर्भं कुशलज्ञानेन, वायव्य-गच्छीयश्रीजिनवृत्तसूरिविनेयाः श्रीअमरचन्द्रसूरयो निजपञ्चानन्दमहाकाव्यं वाराङ्केण, श्रीमयचन्द्रसूरयोऽय-नेनैव विद्वेनेन हर्म्मिरमहाकाव्यं, श्रीवर्धमानसूरयः श्रीवासुपूज्यचरित्रमहालादनाङ्केन, श्रीसिद्धसेनसूरयो विलासयती (विलासवर्द्ध) कथा साधारणाङ्केन, श्रीजिनरत्नाचार्या लीलावतीकथासांसारमहाकाव्यं जिना-ङ्केन, श्रीलक्ष्मीतिलकोपाध्यायाः प्रत्येकशुद्धचरित्रं जिनलक्ष्मणङ्केन, श्रीचारित्रसुन्दरगणयः कुमारपालमहा-काव्यं जयाङ्केन, श्रीजिनहर्षसूरयो वस्तुपालचरित्रं हर्षाङ्केण, श्रीरत्नमण्डनगणयः सुकृतसागरं मण्डनाङ्केन तथा महोपाध्यायश्रीयशोविजयगणयो निजकाव्यानि मण्डयागामासुः ऐन्द्रपदेन यशःप्रयङ्केन तु कानिचित् ।

५ इदं न विमर्हस्यं विद्वद्वैर्येदुत शेषा इव शेषीभूताः श्रीमतां सदालोका मन्थालोका अल्पा अपि रूपाय-यन्त्येव महिमोदधीनां माहात्म्यमनवद्यम् ।

६ दिग्ग्वरमतसण्डनारमदस्य ग्रन्थस्यास्यादिमं पद्यं यथा—

“ पणमिय पास्तजिगिदं वंदिय सिरिविजयदेवसूरिदं ।

अजदत्तपमयपरिकरं जहवोहमिमं करिस्सामि ॥ १ ॥”

७ टीकादियथा—“दिग्ग्वरकलितरूपां स्मृत्वा घादेवतां विबुधवन्द्याम् ।

अध्यात्ममतपरीक्षां स्वोपज्ञामेव विबुधोमि ॥ १ ॥”

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम्
२	अध्यात्मसारः	१३००	पं० श्रीगम्भीर- विजयगणिकृता	जैनधर्मप्रसारकसभा
३	अध्यात्मोपनिषद्	२३१		"
४	अनेकान्तव्यवस्था	३३५७		"
५	अविदितनामा ग्रन्थः			
६	अस्पृशज्ञातिवादः			आत्मानन्दसभा
७	आदिजिनस्तवनम्			आगमोदयसमिति
८	आध्यात्मिकमतरखण्डनम्		स्वोपज्ञा	जै. घ. प्र. स.

१ आद्यं पद्यम्—“ऐन्द्रश्रेणिनतः श्रीमा-स्रन्दताज्ञाभिनन्दनः ।

उद्धार युगादौ यो, जगद्रज्ञानपङ्कतः ॥ १ ॥”

२ जैनग्रन्थावल्या अनुसारेण, अन्यत्रापि प्राय एवं ज्ञेयम् ।

३ अनया संरथया अध्यात्मसार-देवधर्मपरीक्षा-अध्यात्मोपनिषद्-आध्यात्मिकमतरखण्डनसटीक-यतिलक्षण-समुच्चय-नयरहस्य-नयप्रदीप-नयोपदेशसावचुरि-जैनतर्कपरिभाषा-ज्ञानविन्दुरूपग्रन्थदशकमेकत्रैव प्रसिद्धम् ।

४ “ऐन्द्रवृन्दनतं नत्वा, वीतरागं स्वयम्भुवम् । अध्यात्मोपनिषत्प्रज्ञाया, ग्रन्थोऽस्माभिर्विधीयते ॥ १ ॥”

५ जैनतर्कैत्यपराभिधानायाः स्वोपज्ञप्रतिमाशतके ९७तमपद्यस्य टीकायां निर्दिष्टायाः स्याद्वाद्कल्पलता-नयरहस्यप्रणयनानन्तरं च रचिताया अस्या आद्यं पद्यमेवम्—

“ ऐन्द्रस्तीमं नतं नत्वा, वीतरागं स्वयम्भुवम् ।

अनेकान्तव्यवस्थायां, श्रमः कश्चिद् वितन्यते ॥ ”

६ अस्याग्रिमं पद्यमेवम्—

“ ऐन्द्रश्रेणिनताय सिद्धिललनाकान्ताय कान्ताटवी-

भ्रान्तानां गतये निरस्तदुरितध्वान्ताय दान्तारये ।

षान्ताशेषविकारमारविमलस्वान्ताय चान्ताशुभ-

प्रकान्ताय नमो जिनाय विनयाश्रान्ताय शान्तात्मने ॥१॥”

७ शुरुतत्त्वविनिश्चयप्रान्ते किञ्चिन्मात्रो मुद्रितोऽयं ग्रन्थः । एतस्याद्यं पद्यमिदम्—

“ अस्पृशज्ञातिमतीह शोभते सिध्यते नहि मतिः सुमेधसाम् ।

इत्यसण्डतमपण्डपण्डिताचारमण्डनमसावुपक्रमः ॥ १ ॥”

८ अस्याद्यं पद्यमिदम्—“आदिजिनं चन्द्रे गुणसद्वनं सदनन्तामलवोधं रे ।

वाचकतागुणविस्तृतकीर्तिं कीर्तितपथविरोधं रे ॥१॥”

९ प्रेष्यतां भूमिकायाः पृष्ठं द्वादशम् ।

१० प्राथमिकं पद्यमेवम्—“ श्रीवर्धमानं जिनवर्धमानं, नमामि तं कामितकामकुम्भम् ।

आकारभेदेऽपि कुबुद्धिभेदे, शस्त्रस्य तुल्यं यदपज्ञशास्यम् ॥ १ ॥”

११ अस्या आद्यं पद्यमेवम्—

न्याङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम्
९	आराधकविराधकचतुर्भङ्गी			आत्मा०
१०	उपदेशरहस्यम् (प्रा०)	२७००	स्वोपज्ञा	श्रेष्ठिमनसुखभाइभगु०
११	ऐन्द्रस्तुतयः		स्वोपज्ञा अवचूरिश्च	आत्मा० आगमो०
१२	गुरुतत्त्वविनिश्चयः (प्रा०)	९०५	स्वोपज्ञा	आत्मा०
१३	जैनतर्कपरिभाषा	८००		जै. ध. प्र. स.
१४	ज्ञानविन्दुः	१२५०		"
१५	ज्ञानसारः		स्वोपज्ञा	"

“ स्वस्ति श्रीपूर्णपूर्णजतसुरसुरसोहासिमुर्षांपितमृग-
राजीराजीवगुजद्रमपरिकरैः सेव्यपादारविन्दः ।

स्पर्धाबन्धात् स्वमासामिव कनकगिरिं कम्पयन् स्वर्णवर्णः ।

शोभाभिर्विर्धमानः स जिनपरिवृट्टः पातु वो वर्धमानः ॥ १ ॥

नत्वा गुरुपदकमलं स्मृत्वा वाचं परोपकारकृते ।

स्वोपज्ञाध्यात्मिकमतखण्डनटीकां करोमि मुदा ॥ १ ॥ ”

१ “ श्रुतशीलव्यपेक्षाया—माराधकविराधकौ ।

प्रत्येकसमुदायाभ्यां, चतुर्भङ्गीं श्रितौ श्रुतौ ॥ १ ॥ ”

इति सामाचार्याप्रकरणेन सह मुद्रितस्य गद्यबद्धटीकाविमूषितस्यास्य प्रारम्भिकं पद्यम् ।

२ “ नमिरुण वद्धमाणं, वुच्छे भविजाण बोहणहाए ।

सम्मं गुरूवहट्टं उचयप्सरहस्समुक्किहं ॥ १ ॥ ” इति पद्यं प्रारम्भे ।

३ टीकादो एवम्—“एकारकालितरूपां स्मृत्वा वाग्देवतां विबुधवन्द्याम् ।

निजमुपदेशरहस्यं विवृणोमि गभीरमर्थेन ॥”

४ स्वोपज्ञटीकादौ—

“ ऐन्द्रवृन्दनतं पूर्णं—ज्ञानं सत्यगिरं जिनम् । नत्वा विवरणं कुर्वे, स्तुतीनामर्हतामहम् ॥ ”:

५ गुरुतत्त्वनिर्णयादमिश्रो न वेति न निर्णयः ।

६ प्रारम्भिका गाथा त्वेषम्—

“ पणमिय पासजिणिदं संतेसरसंठियं महाभामं । अत्तट्टीण हिअट्टा गुरुतत्त्वविणिच्छयं वुच्छं ॥ ”

७ सप्तसहस्रीप्रमाणिकाटीकादौ १.५५—

“ ऐन्द्रभ्रेणिनतं नत्वा, जिंनं स्याद्वाद्देशिनम् । स्वोपज्ञं विवृणोम्येनं, गुरुतत्त्वविनिश्चयम् ॥ १ ॥ ”

८ “ ऐन्द्रवृन्दनतं नत्वा, जिंनं तत्त्वार्थदेशिनम् । प्रमाणनयनिश्चये—स्तर्कभाषां तनोम्यहम् ॥ १ ॥ ”

९ “ ऐन्द्रस्तोमनत्रं नत्वा, धीरं तत्त्वार्थदेशिनम् । ज्ञानविन्दुः श्रुताम्भोषेः, सम्पगुद्भियते मया ॥ १ ॥ ”

१० “ ऐन्द्रश्रीसुरामभेन; लीलाप्रमिवातिलम् । साञ्चिदानन्दपूर्णं, पूर्णं जगद्वेषयते ॥ १ ॥ ”

११ गगैरयाग्या बालावबोधः । तत्रादिर्यथा—

“ ऐन्द्रवृन्दनतं नत्वा, धीरं तत्त्वार्थदेशिनम् । अर्थः श्रीज्ञानसारस्य, लिख्यते लोकमापया ॥ १ ॥ ”

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम्
			श्रीदेवचन्द्रकृत- ज्ञानमञ्जरीटीका	आत्मा०
*१६	ज्ञानार्णवः		स्वोपज्ञा	
*१७	तत्त्वविवेकः			
*१८	तिङ्न्वयोक्तिः			
१९	देवधर्मपरीक्षा	४२५		जै. ध. प्र. से.
२०	द्वानिंशद्द्वानिंशिका	५५००(समूत्रम्)	स्वोपज्ञा	"
२१	धर्मपरीक्षा (प्रा०)	५५५०	स्वोपज्ञा	हेमचन्द्राचार्यग्रन्थमाला

१ "ऐन्द्रर्वो तां कलां स्मृत्वा, घीमान् न्यायविशारदः । ज्ञानार्णवसुधारानन-पवित्राः कुरुते गिरः ॥१॥"

२ ज्ञानपञ्चरूपप्रवृत्तात्मकोऽयं ग्रन्थः । अस्य संसूचनमकारि स्वयं ग्रन्थकारैर्ज्ञानविन्द्वी १४२तमे पत्राङ्के "मत्कृतः
ज्ञानार्णवाद्भवसयेम्" इत्यादिना शास्त्रवार्तासमुच्चयवृत्तौ (पृ० २०, ४८, ५४, २७०, ३६७) च ।

३ आद्यं पद्यद्वयमेवम्— "ऐन्द्रश्रीर्यत्पदाब्जे विलुठति सततं राजहंसीव यस्य
ध्यानं मुक्तेर्निदानं प्रभवति च यतः सर्वविधविनोदः ।

श्रीमन्तं चर्धमानं त्रिभुवनमवनमोगसौभाग्यलीला-
विस्फूर्जत्केवलश्रीपरिचयरसिकं तं जिनेन्द्रं मज्जामः ॥ १ ॥ "

सिद्धान्तसुधास्वादी परिचिन्तामणिर्नोपेक्षासी ।

तत्त्वविवेकं कुरुते न्यायाचार्यो यशोविजयः ॥ २ ॥ "

तत्रेयमिष्टदेवतानमस्कारपूर्विका प्रतिज्ञागमो प्रथमा गाथा—

" नमिऊण महावीरं तियसिंदनमंसियं महाभागम् ।

विसईकरेमि सम्मं दध्वयए कूचदिहंतं ॥ १ ॥ "

अनेन श्रीयशोविजयगणीनां न्यायाचार्यत्वं, कूपहृष्टान्तनामकग्रन्थस्य तत्त्वविवेकादभिज्ञता च सिध्यति ।

४ " ऐन्द्रव्रजाभ्यर्चितपादपद्मं, सुमेरुधीरं प्रणिपत्य वीरम् । "

वदामि नेयायिकशाब्दिकानां मनोविनोदाय तिङ्न्वयोक्तिम् ॥ १ ॥ "

५ " ऐन्द्रवृन्दनतं नत्वा, वीरं तत्त्वार्थदर्शिनम् । निराकरोमि देवानामधर्मवचनभ्रमम् ॥ १ ॥ "

६ " ऐन्द्रशर्ममदं दानमनुकम्पासमन्वितम् । भक्त्या सुपात्रदानं तु मोक्षदं देशितं जिनैः ॥ १ ॥ "

७ तत्त्वार्थव्रीपिकानाम्नीटीकादौ एवम्—

" ऐन्द्रवृन्दविनताहृष्टिपामलं, यामलं जिनपतिं समाश्रिताम् ।

योगिनोऽपि विनमन्ति मारतीं, मारतीं मम ददातु सा सदा ॥ १ ॥ "

८ आद्यं पद्यमित्यम्— "पणामिय वासजिणिदं धम्मपरिक्खाविहिं पवक्खामि ।

गुरुपरिवाहीसुन्दं आगमजुत्तीहिं अविच्छ्वं ॥ १ ॥ "

९ टीकाऽऽद्वैर्यथा— " ऐन्द्रश्रेणि करिटकोटिरानिंशं यत्पात्रपद्मद्वये
हंसालिश्रियमावृषाति न च यो द्योपैः षड्दार्पाक्षितः ।

यद्गुणैः कल्पयता सुभाशयमुचः सर्वमवादर्शिते—

ज्ञानं यस्य च निर्मलं स जयति त्रेलोक्यनाथो जिनः ॥ १ ॥ "

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम्
२२	नैयमदीपः			जै. घ. प्र. स.
२३	नैयरहस्यम्			"
२४	नैयोपदेशः		स्वोपज्ञा नैयामृत- तरङ्गिणीनाम्नी श्रीभावमभसुरिकृत- पर्यायसमेता च	"
*२५	निश्चाभक्तविचारः			आत्मा०
२६	नैयायखण्डनखण्डखाद्यम् (महावीरस्तवनप्रकरणम्),	५५००		श्रेष्ठिम०
२७	न्यायालोकः	१२००		"

- १ "ऐन्द्रादिप्रणतं देवं, ध्यात्वा सर्वविद्ं हृदि । सप्तमहानयानां च, वक्ष्ये विस्तरमाश्रुतम् ॥१॥"
 २ "ऐन्द्रश्रेणिगतं नत्वा धीरं तच्चाद्यदेशिनम् । परोपकृतये धूमो रहस्यं नयगोचरम् ॥ १ ॥"
 ३ "ऐन्द्रघाम हृदि स्मृत्वा, नत्वा गुरुपदाम्बुजम् । नयोपदेशः सुधियां, विनोद्वय विधीयते ॥ १ ॥"
 ४ अस्य १४ इतमं पद्यं यशःश्रीपदगर्भितम्, तद् यथा—

" सुनिगुणमतिगम्यं मन्दधीदुःप्रवेशं, प्रवचनवचनं न क्वापि हीनं नयौषैः ।
 गुरुचरणकृपातो योग्यंस्तान् पदे यः, परिणमयति शिष्यास्तं वृणीते यशःश्रीः "

५ वृत्तिवारम्भे—

" ऐन्द्रवीथ विमला फलाऽनेशं मध्यैकरवविकाशनीयता ।
 तन्वती नयविधेःभारती भारती जयति विम्बोद्विनः ॥ "

६ "ऐन्द्रश्रेणिगतं नत्वा, धीरं तच्चाद्यदेशिनम् । स्वरूपेणैव दुष्टत्वं, निश्चाभक्ते विभाव्यताम् ॥१॥"

७ आद्यं पद्यम्—"ऐक्रारजापवरमाम्य कवित्वविच्च-वाञ्छासुरदुमुपगद्गममद्गद्गम् ।

सुक्तेर्विङ्गासिकुसुमैस्तव धीर । शम्भो-रम्भोजयोध्वरणयोर्वितनोमि पूजाम् ॥ १ ॥"

८ यश्च्योतेन शुद्धेस्तटस्पर्शिता सुहृमता गहनता विचारणायाम्नाधिपत्यं सम्प्राप्यते तस्य नयन्यायस्य परिष्काररूपोऽयं ग्रन्थो न्यायालोकवत् । यस्यां प्रमेयाणां मीमांसा सप्तमेन प्रकारेण दीदृश्यते यत्र च सम्मतितर्कगतविधिपदर्शनतत्त्वोहापोहो मनोमोदक्या पद्मरथा सङ्क्षिप्तः सा स्वाह्लादकल्पलताऽपि नयन्यायेन जटिता, किन्तु दुर्गमतायामनयोपेक्षया न्यूना ।

९ प्रारम्भ पद्यम्—"मणम्य परमारमानं, जगद्गानन्ददायिनम् ।

न्यायालोकं वितनुते, धीमान् न्यायविशारदः ॥ १ ॥"

१० न्यायखण्डनवत् अस्यापि हरहस्तठिरिता प्रविः समस्ति ।

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम् ।
२८	पञ्चनिर्ग्रन्थीप्रकरणम्			
२९	परमज्योतिःपञ्चविंशतिका			श्रीमन्मुक्ति- जैनमोहनमाला
३०	परमात्मपञ्चविंशतिका			श्रीमन्मुक्ति०
३१	प्रतिमाशतरुम्		स्वोपज्ञा	”
			श्रीभावप्रभसूरिकृता	आत्मा०
			लघुवृत्तिश्च	
३२	प्रतिमास्थापनन्यायः			श्रीमन्मुक्ति०
३३	कैलाफलविषयकप्रश्नोत्तरम्			
३४	भाषारहस्यम्		स्वोपज्ञा	श्रेष्ठिमनःसुख०
३५	मार्गपरिशुद्धिः			श्रीमन्मुक्ति०

१ श्रीअभयदेवसूरिकृतादन्यदिदम् ।

२ “ऐन्द्रं तत्परमं ज्योति-रूपाधिरहितं स्तुमः । उदिते स्युर्यदंशेऽपि, सन्नितौ निघघो नव ॥ १ ॥”

३ “परमात्मा परं ज्योतिः, परमेष्ठी निरञ्जनः । अजः सनातनः शम्भुः, स्वयम्भूर्जयताजिनः ॥ १ ॥”

४ अस्य प्रारम्भः—“ऐन्द्रश्रेणिनता प्रतापमवनं भव्याद्विनेत्रामृतं

सिद्धान्तोपनिषद्बिचारचतुरैः प्रीत्या प्रमाणीकृतः ।

मूर्तिः स्फूर्तिमती सदा विजयते जैनेश्वरी विस्फुर—

न्मोहोन्मादघनप्रमादमदिरामचैरनालोकिता ॥ १ ॥”

५ टीकाप्रारम्भे—

“ ऐन्द्रश्रेणीप्रणतश्रीधीरवचोऽनुसारियुक्तिभृतः ।

प्रतिमादातकमन्यः प्रथयतु पुण्यानि भविकानाम् ॥ ”

६ ‘पूजा०’ हे प्रभोऽ ‘सं० असुमता-प्राणिनां सतामुत्तमानां’ अयं प्रारम्भभागः । अपूर्णोऽयं ग्रन्थः ।

७ ‘जैनसाहित्यसंशोधके’ तृतीये खण्डे द्वितीयेऽङ्के प्रसिद्धिं यास्तीति श्रूयते ।

८ प्रारम्भिकं पद्यं यथा—“पणमिय पारजिणिदं भास्तरहस्सं समासजो धोच्छं ।

तं नाकणं सुविहिया चरणविसोहिं उवळहंति ॥ १ ॥”

९ एतद्ग्रन्थप्रारम्भगतनिम्नलिखित—

“ भाषाविशुद्धार्थं रहस्यपदाङ्किततया चिकीर्षिताद्योत्तरशतग्रन्थान्तर्गतप्रमारहस्य-स्याद्वाद्दरहरयादिसजातीयं प्रकरणमिदमारम्भते ”

—पह्लकिप्रेशणेनावगम्यते यद्युत उपाध्यायपुद्गवैः प्राणायि रहस्यशब्दङ्कितता ग्रन्थशती अष्टोत्तरा ।

१० टीकाप्रारम्भे पद्यं खेवम्—

ऐन्द्रघन्दनतं पूर्ण-ज्ञानं सत्यगिरं जिनम् ।

नत्वा भाषारहस्यं स्वं, विवृणोमि ययामति ॥ ”

११ म्प्रमात्रमुत्तरारम्भेय मुद्रितं, पूर्वापर्यायानुपलब्धेः । एतदप्रारम्भस्तु यथा—

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	टीका	प्रकाशनम्
३६	शुक्ताशुक्तिः			
३७	यतिदिनचर्याप्रकरणम्			
३८	यतिलक्षणसमुच्चयः (प्रा०)	२६३	-	जै. ध. प्र. स.
३९	वैराग्यकल्पलता	६०५०		भीमसिंहमाणिक
४०	श्रीगोडीपार्श्वस्तोत्रम्	१०८ (पद्यात्मकम्)		
४१	श्रीविजयप्रभसूरिस्वाध्यायः	७	"	अत्रैव
४२	श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वस्तोत्रम्	११२	"	

“ ऐन्द्रभ्रेणिनताय प्रथमाननयप्रमाणरूपाय । भूतार्थभासनाय त्रिजगद्गृहशासनाय नमः । ”

१ वैराग्यरूपलतायाः किमपि प्रकरणमिदमिति केचित् ।

२ श्रीवीरः श्रेयसे यस्य, चित्रं स्नेहदशात्यये । सद्ब्रह्मचान्दीपोर्दीपिष्ठ, जलसङ्गमविल्लवात् ॥ १ ॥

३ ‘ कृतिरियं महोपाध्यायश्रीयशोविजयगणीनाम् ’ इति तत्प्रकरणान्ते १७६१वर्षे लिखितादर्शं, भृगुच्छीयमाण्डागारगततौ तु ’ महिमप्रभ इति कर्तृनामधेयम् ।

४ सिद्धत्यरायपुत्रं तित्थयरं पणमिऊण भचीए ।

सुतोइअणीईप सम्भं जइलक्खणं वुच्छं ॥ १ ॥” इति पद्यं प्रथमम् ।

५ अर्धभाया मुद्रिता गूर्जरानुवादसमेतायस्या आद्यं पद्यमिदम्—

“ ऐन्द्रो श्रियं नाभिस्तुतः स दद्या—दद्यापि धर्मास्थितिकल्पयतिः ।

येनोत्पूर्वा त्रिजगज्जनानां, नानान्तरानन्दफलानि सूते ॥ १ ॥ ”

६ षट्दर्शनमान्यतागमितः सप्तपद्यात्मको ग्रन्थोऽयम् । स त्रैत्रम् (कदस्वो)—

“ श्रीविजयसूरिशपट्टम्बरे जयति विजयप्रभः सूरिरकः ।

जैनवैशिष्ट्यसिद्धिप्रसङ्गादिना निजगृहे योगसमयाय तर्कः ॥ १ ॥

ज्ञानमेकं भवद् विश्वकृत् केवलं दृष्टवाधा तु कर्तारि समाना ।

इति जगत्कर्तृलोकोत्तरे सङ्गते सङ्गता यस्य धीः सावधाना ॥ श्रीविजय० २ ॥

ये किलापोहशक्तिं सुगतसूनवो जातिशक्तिं च मीमांसका ये ।

सङ्घिनन्ते गिरं ते यदीयं नयद्वैतपूना प्रसह्य रहन्ते ॥ श्रीविजय० ३ ॥

फाणं प्रकृतिरङ्गीकृतं कापिठैः क्वापि नैवात्मनः काऽपि शक्तिः ।

पन्थमोक्षमयवस्था तदा दुर्घटैत्यत्र जागर्ति यरोढशक्तिः ॥ श्रीविजय० ४ ॥

शाब्दिकाः स्फोटसंसाधने तत्परः ब्रह्मसिद्धौ च वेदान्तनिष्ठाः ।

सम्मतियेकसहस्रहरहस्यान्तरे यस्य वाचा जितास्ते निविष्टाः ॥ श्रीविजय० ५ ॥

भोक्ष्यमुदरचिचिच्चंसिद्धिर्मीरितं द्रव्यपर्यायपरिणतिविशुद्धम् ।

विद्यसायोगसङ्घातभेदाहितं स्वसगयस्यपितं येन बुद्धम् ॥ श्रीविजय० ६ ॥

इति नूतः श्रीविजयप्रभो ! मन्कितस्नर्कयुक्त्वा मया गच्छनेता ।

श्री यशोविजयसम्पादकः कृतधियामस्तु विघ्नापहः शत्रुजेता ॥ श्रीविजय० ७ ॥ ”

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	विशेषतया	प्रकाशनम्
२	कर्मपयडी(कर्मप्रकृति)टीका	१३०००	स्वहस्तलिखिता	श्रेष्ठि दे. ला.
३	कर्मपयडीलघुटीका			आत्मा०
४	तैत्त्वार्थवृत्तिः			श्रेष्ठिमन०
५	द्वादशारचक्रोद्धारविवरणम्	१८०००		
६	धर्मसङ्ग्रहोपरि टिप्पणम्			श्रेष्ठि दे. ला.
७	पातञ्जलयोगसूत्रवृत्तिः			आत्मा०
८	योगविंशिकाविवरणम्			आत्मा०
९	शास्त्रवार्तासमुच्चयटीका (स्याद्वादकल्पलता)	१३०००		श्रेष्ठि दे. ला.

१ आद्यं पद्यम्—“ऐन्द्री समृद्धिर्यदुपास्तिलभ्या, तं पार्श्वनाथं प्रणिपत्य भक्त्या ।

व्याख्यासुमीहे सुगुरुप्रसाद-मासाय कर्मप्रकृतिं गभीराम् ॥ १ ॥”

२ सप्तगायामात्रा मुद्रिता कर्मप्रकृतिलघुवृत्तिः आत्मानन्दसंज्ञा । तस्याः प्रारम्भो यथा—

“ऐन्द्रश्रेणिनतं नत्वा, धीरं तत्त्वार्थदोक्षिनम् । अथ संक्षेपतः कर्म-प्रकृतेर्धनतो ब्रुवे ॥ १ ॥”

३ एकाध्यायावसाना अपूर्णा उत्तरभागस्यानुपलब्धेः । कारिकायाः प्रथमं सर्वाङ्कं श्लोकपञ्चकं विशीर्णम्, अतः प्रथमाध्यायायसूत्रवृत्तिभागो दीयतेऽत्र । स चैवम्—

“इदमाद्यमनवयमुक्तिपयोपदेशसूत्रं सकलतत्त्वार्थशास्त्रामिधेयमुररीकृत्य प्रवृत्तं द्वादशाङ्गप्रवचनार्थ-सङ्ग्रहाहि सामायिकसूत्रवत् ।”

४ “प्रणिधाय परं रूपं राज्ये श्रीविजयदेवसूरीणाम् ।

नयचक्रस्यादर्शे प्रायो विरलस्य वितनोमि ॥ १ ॥” इति प्रारम्भिकं पद्यम् ।

स्व०श्रीविजयधर्मसूरिसङ्कलिते प्रशस्तिसङ्ग्रहे चुनीजीमाण्डागारप्रतिगतमयचक्रस्यान्ते उल्लेखोऽयम्—

“आदर्शोऽयं रचितो राज्ये श्रीविजयदेवसूरीणाम् ।

सम्भूय यैरमीषामभिधानानि प्रकटयामि ॥ १ ॥

विबुधाः श्रीनयविजया गुरवो जयसोमपण्डिता गुणिनः ।

विबुधाश्च लाभविजया गणयोऽपि च कीर्तिरत्नारुष्याः ॥ २ ॥

तच्चरियजयमुनयोऽपि प्रयासमत्र स्म कुर्वते लिरने ।

सह रयिविजयवैबुधैरलितैश्च यदोविजयविविबुधः ॥ ३ ॥

ग्रन्थप्रयासमेतं दृष्ट्वा तुष्यन्ति सज्जना वादम् ।

गुणमत्सरस्यवहिता दुर्जनदृक् योक्षते नैव ॥ ४ ॥”

५ “ऐन्द्रवृन्दनतं नत्वा, धीरं सूत्रानुसारतः । वक्ष्ये पातञ्जलस्यार्थ, साक्षेपं प्रक्रियाम्रदम् ॥ १ ॥”

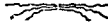
६ “ऐं नमः । अद्य योगविशिका व्याख्यायते—‘ मुक्तेण ’ चि मोक्षेण ” इति प्रारम्भभागः ।

७ “ऐन्द्रश्रेणिननाय देवदुतमुद्दनीराय नीरागता-धीराजद्विमवाय जन्मजलधेतीराय धीरारमने ।

गम्भीराग्रमदापिणे मुनिमनोभाक्त्रद्वकीराय स-भ्रातृराय दिवाध्वनि स्थितिकृते धीराय नित्यं नमः ॥ १ ॥”

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनाम	ग्रन्थमानम्	प्रकाशनम्
१०	षोडशकवृत्तिः	१२००	श्रेष्ठि दे. ला.
११	स्तवपरिज्ञापद्धतिः		श्रीमन्मुक्ति०

अनुपलब्धा ग्रन्थाष्टीकाश्च ।

१ अध्यात्मविन्दुः (?)	१० त्रिसूत्र्यालोकविधिः
२ अध्यात्मोपदेशः	११ द्रव्यालोकः
३ अलङ्कारचूडामणिटीका	१२ प्रमारहस्यम्
४ आकरः	१३ मङ्गलवादः
५ आत्मख्यातिः (ज्योतिः ?)	१४ लताद्वयम्
६ काव्यप्रकाशटीका	१५ वादमाला
७ छन्दश्चूडामणिटीका	१६ वादरहस्यम्
८ ज्ञानसारचूर्णिः	१७ विचारविन्दुः
९ तत्त्वालोकविवरणम्	१८ विधिवादः

१ योगवीपिकाऽभिधावृत्तिप्रारम्भे—

“ ऐन्द्रश्रेणिनतं वीरं, स्मृत्वाऽस्माभिर्विधीयते । व्याख्या षोडशकग्रन्थे, संक्षिप्ताऽर्थावगाहिनी ॥ १ ॥ ”

२ प्रतिमाशतकस्य (६७ तमपद्यस्य) स्वोपज्ञवृत्त्यन्तर्गता २०३ गायामप्रमाणिका । आद्यं पद्यं यथा—

“ अथ स्तवपरिक्षया, प्रथमदेशानवैश्यया

गुरोर्गौरिसारया स्तवविधिः परिस्तूयते ।

इयं सलु समुद्धृता सरसदृष्टिवादादितः

श्रुतं निरघमुत्तमं समयवेदिमिर्वर्णयते ॥ १ ॥ ”

साक्षिनया निर्दिष्टमिदं स्वयं कर्तृभिः शास्त्रवार्तासमुच्चयटीकायां (पृ० २२।२०९) ।

३ प्रपद्यितं चैतद्वलङ्कारचूडामणिवृत्तावस्माभिरिति प्रतिमाशतके (९९तमपद्यस्य स्वोपज्ञटीकायाम्) ।

४ इदं घेराग्यकल्पलताःस्याद्वादकल्पलासञ्ज्ञकमाहोस्विद्व्यदिति प्रश्नः ।

५ रहस्यपदाङ्किता अन्येऽपि ग्रन्था अनुपलब्धाः ।

१९ वीरस्तवटीका

२० वेदान्तनिर्णयः

२१ वेदान्तविवेकसर्वस्वम्

२२ वैराग्यरतिः

२३ शठप्रकरणम्

२४ सिद्धान्ततर्कपरिष्कारः

२५ सिद्धान्तमञ्जरीटीका

२६ स्याद्वादमञ्जूपा

(स्याद्वादमञ्जरीटीका)

२७ स्याद्वादरहस्यम्

न केवलं संस्कृतभाकृतभाषानिवद्धा गद्यपद्यात्मिकाः कृतयः कृतिकुञ्जराणाम्, परन्तु एभिर्महात्म्यवैद्व्यगुणपर्यायरासकाद्यनेके ग्रन्था जगन्धिरे गूर्जरगिरायामपि । तत्रापि लोक-प्रकाश-शान्तसुधारस-लघुहैमप्रक्रियादिप्रणेतृमहामहोपाध्यायश्रीधिनयविजयगणीनां 'श्रीपालराजानो रासेति' नाप्त्री गूर्जरकृतिः वैक्रमीये १७३८तमेऽब्दे समाप्तं नीता एभिर्महाशयैः तेषां विश्वासभाजनैरिति न विस्मर्तव्यम् ।

अनेन स्फुटीभवति यत् कियदुपकारं चक्रुर्विधिविषयविशारदाः श्रीयशोविजयपादाः । परोपकारचक्रश्रैरोभिरन्येषां ग्रन्था अपि संशोधिताः । एतत्समर्थनेऽवलोकयतां निम्नलिखितं उपाध्यायश्रीमानविजयकृतधर्मसङ्ग्रहगतं पद्यम्—

“सत्कर्ककेशधियाऽखिलदर्शनेषु, पृथग्न्यतामधिगतास्तपगच्छधुर्याः ।

काइयां विजित्य परयूधिकर्पदोऽञ्ज्या, विस्तारितः प्रवरजैनमतप्रभावः ॥ १ ॥

तर्कप्रमाणनपमृत्त्ययविवेचनेन, प्रोद्बोधितादिममुनिश्रुतकेवलित्वाः ।

चक्रुर्यशोविजयवाचकराजिमुख्या, ग्रन्थेऽत्र मय्युपकृतिं परिशोधनाद्यैः ॥ २ ॥

वाल इव मन्दगतिरपि, सामाचारीविचारदुर्गम्ये ।

अत्राभूवं गतिमा-स्तेषां हस्तावलम्बेन ॥ ३ ॥”

श्रीमद्भिरानन्द धनमहर्षिभिः श्रीज्ञानविमलसूरिभिश्च समं गाढतरः सम्बन्धः श्रीमतामिति अष्टपद्या नवपदपूजया चानुपीयते ।

यद्यप्येतन्नानामिर्षितिनियमस्य सुपरिचयः श्रेष्ठपीशालिनां स्पृहणीयोऽत्यावश्यको महा-

१ इयं न्यायलण्डनलण्डनाद्यतो भिन्ना न वेति सन्देशः ।

२ साक्षिरूपेण निर्दिष्टोऽयं ग्रन्थो न्यायालोकस्य तृतीयस्य प्रकाशस्य प्रान्ते मागे, यथाहि—

“पर्यायान्तरा इति न तेषां विविच्य विभाग इत्यधिकमग्रत्वं तत्त्वं स्याद्वादरहस्यादावनुसन्धेयम्”

३ ८४दिक्कण्टबोलनामकौ ग्रन्थौ 'दिङ्गल' भाषायां, १०१ बोल-१०८बोलसञ्ज्ञस्तु गूर्जरगिरि ।

४ एतेषां संवेगमार्गनायकरूपेणापि सौजन्यं समस्तीति समर्थते श्रीविद्युषामिषामलसूरिकृतायाः सम्यक्त्व-परीक्षायां निम्नलिखितेन पद्येन—

“घटे न्याययशा यशोविजयतां श्रीवाचको नामनि

ताहाप्याद् नुष ऋद्धिनामविमलः संवेगमार्गमिषतः ।

तच्छिष्यो गुरुकृतिर्कीर्तियिमलो बुद्धो गुरुस्तच्छिष्युः

सुरिः श्रीविद्युषामिषामविमलो ग्रन्थं व्यपचामुक्त्वा ॥”

निबन्धनिबन्धीभूतश्च तथापि यथेष्टसाधनस्थानसङ्कोचात् नारभ्यते प्रयास एतादृग् । अत्र तु प्रत्येकजिनवरस्तुतिमान्तपद्यस्थदेवैतानुतिरूपविपयाणां छन्दसां च साम्येन श्रीशोभनस्तुतीनां प्रतिकृतिरूपतां गतानामैन्द्रस्तुतीनां पदादीनां तुल्यत्वं लक्ष्यीक्रियते । यथाहि—

शोभनस्तुतयः

१,४,३, पायाद् वः श्रुतदेवता निदधती
तत्रान्जकान्तिक्रमौ

२,४,३ वितरतु दधती पविं क्षतोद्यत्-

३,४,३ श्रीवज्रशृङ्खलां कज-

४,१,१ त्वमशुभान्प्रभिनन्दन ! नन्दिता-

४,४,३ परिगता विशदामिह रोहिणीं

५,१,१, मदमदनरहित ! नरहित !

५,३,४ स्मरास्मराधीरधीरसुमतः सुमतः

५,४,३ घनघनकाली काली

६,२,२ मुद्राऽऽगताऽपरसभाऽसुरमध्य-
गाऽऽद्याम्

६,४,१, गान्धारि ! वज्रगुसले जयतः समीर-

८,१,१ तुभ्यं चन्द्रमभ ! जिन ! नमस्ता-
मसोज्जृम्भितानां

८,३,१ सिद्धान्तः स्तादहितहतयेऽख्यापयद्
यं जिनेन्द्रः

८,४,१ वज्राङ्कुरयङ्कुशकुलिशभृत् ! त्वं वि-
घत्स्व प्रयत्नं

१०,१,१ जयति शीतलतीर्थकृतः सदा

११,४,१ धृतपविफलाज्ञालीघण्टैः करैः कृत-
योधित-

ऐन्द्रस्तुतयः

१,४,२ सौभाग्या श्रयतां हिता निदधती
पुण्यप्रभाविक्रमौ

२,४,१ पविमपि दधतीह मानसीन्द्रै—

३,४,३ इह वज्रशृङ्खलां दु-

४,१,१ त्वमभिनन्दन ! दिव्यगिरा निरा-

४,४,३ मदहितानि परैरिह रोहिणी

५,१,१ नम नमदमरसदमरस०

५,३,३-४ परमपरमस्मर ! स्मर महामहा
धीरधीर ! समयं समयम्

५,४,१ कालीकाली रसरस-

६,२,२ पुण्यानि काचन सभासु रराज नव्या

६,४,३ गान्धारि ! वज्रगुसले जगतीं तवास्याः

८,१,१ तुभ्यं चन्द्रमभ ! भवभयाद् रक्षते
लेखलेखा-

८,३,३ सिद्धान्तोऽयं भवतु गदितः श्रेयसे
भक्तिभाजा-

८,४,१ सा त्वं वज्राङ्कुशि ! जय मुनौ भू-
रिभक्तिः सुसिद्ध—

१०,१,१ जयति शीतलतीर्थपतिर्जने

११,४,३-४ धितरतु महाकाली घण्टाक्षस-
न्ततिविस्फुरत्-

१ अपमपि प्रभः परामर्शनीयो यदुत काः काः कृतयः रङ्गलिता महोपाध्यायैर्वारिणसीगमनस्य पूर्वमुत्त-
रतो या । एतद्ग्राह्योद्योग्यं कतिपया राममी मयेऽत्रोक्तताऽपि मन्थगौरवमयाद्भ्रमोपाधीयतेऽधुना ।

२ स्तुतिचतुर्विंशतिकायाः ७३तमे पद्ये कपर्दिशस्य संततयः, ऐन्द्रस्तुतिषु तु एतस्मिन् पद्ये सर-
सवाः स्तुतिरियेऽमवशाद्दृश्यते ।

३ ऐन्द्रस्तुत अनुष्मेग जिनर-पद्य-पदनिष्पन्नकौ शेषः ।

१५,२,२ ततान लसमानया
 १८,१,१ व्यमुञ्चचक्रवर्त्तिलक्ष्मी०
 १८,३,१ भीममहाभवाब्धिभवभीतिविभेदि
 परास्तविस्फुरत्—
 १८,४,१ याञ्च विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठ-
 मधिष्ठिता हुतात्

१९,१,१ नुदंस्तनुं प्रवितर मल्लिनाथ ! मे
 २१,३,१ जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुग्-
 वन्धनगुधो
 २२,४,१ हस्तालम्बितचूतलुम्बिलतिका यस्या
 जनोऽभ्यागमद्

निर्वाणसमयः—

प्रान्ते एतेषां स्मृतिशेषाणां पूज्यपादानां विद्यावारिधीनां दिग्गन्तप्रसूतयज्ञसां श्रीयशोविजया-
 नां निर्वाणस्थलं दर्शयती (इभोइ) तत्समयश्च १७४५तमे वैक्रमीयेऽब्दे माघमासे मुदि वरान्त-
 पञ्चमीति सूचनेन विरम्यते प्रथमपरिशिष्टपरिचितेः ।

द्वितीये परिशिष्टे श्रीवीरस्तुतिः समास्ति यया संस्मार्थन्ते श्रीसुमतिजिनस्तुतयः श्रीशोभन-
 युनिरविरचिताः, एतोऽत्र पप्रकृसाभ्यं चतुरचेतश्चमत्कारि विद्यते । एतत्प्रणेतृश्रीरविसागरानुद्दिश्य
 किमपि वक्तुं नोपक्रम्यते, रविसागरेति नाम्ना प्रसिद्धानां मुनीश्वराणामनेकत्वात् ।

तृतीयपरिशिष्टस्य मुद्रणसमये स्तुतिरियं पूर्वाचार्यप्रणीतस्य सूचि श्रीचतुरविजयैः, अधुना
 संग्रह्यते तैः पं०शीलेशेखरेति कर्तृनामधेयम् । किन्तु विशिष्टसाधनाभावान् तेषां वृत्तान्ती
 नावगम्यते ।

एवं परिशिष्टनिनपसम्पन्निनि वक्तव्येऽपि सम्पूर्णतां प्राप्ते पूर्णा भवति भूमिना, तथा-
 प्यधुना क्रिपते स्तुतिचतुर्विंशतिकामगनश्रीवीरस्तुतिच्छन्दःस्मारकदण्डकादिच्छन्दोप्रथितायाः
 स्तुतिप्रिय्या उल्लेखो यः समासादितमत्याधारेण नास्यानीयः । तावद् प्रक्रम्यते—

पविफलकरा द्युत्यागेहा घनाघन-
 राजिता

१५,२,२ भाऽसमाना ततान या
 १८,१,३ विगणितचक्रवर्त्तिवैभव०
 १८,३,१ भीमभवोदधेशुवनमेकतो विधुशुभ्र-
 मञ्जसा—
 १८,४,१—२ चक्रधरा करालपरघातचलिष्टमधि-
 ष्ठिता प्रभा—
 सुरविनता तनुभवपृष्ठमनुदिता पद-
 रङ्गतारवाक्
 १९,१,१ महोदयं प्रवितनु मल्लिनाथ ! मे
 २१,४,१ गजव्यालव्याघ्रानलजलसमिद्-
 वन्धनरुजो—
 २२,४,३ दद्यान्नित्यमिताऽऽम्रलुम्बिलतिका-
 विभ्राजिहस्ताऽहि तं

१ १७३७तमे वैक्रमीयेऽब्दे एभिः प्रतिष्ठितं सिद्धचक्रमयापि समास्ति सूर्यपुरे 'कल्याणपार्ष्वनाथ'जिनालये ।

श्रीमुनिसुन्दरसूरिविरचिता

॥ श्रीवर्धमानजिनस्तुतिः ॥

(' गगन 'दण्डकच्छन्दसि निबद्धा)

ॐ नमो वीतरागाय ।

त्रिभुवनविभ(?) वीप्सितार्थप्रथाप्रत्यलत्वातिकल्पद्रुमोग्रभावस्फुरत्सौरभाद्यत्क्राम्भोजरोल-
म्बलीलावलम्बयुल्लसद्भक्तिसचम्रनाकाधिराद्-

नरपतिततिमौलिसन्मौलिभास्वत्प्रभाजालविद्योतितोपान्तदेशस्त्वमर्हस्त्रिलोकैकवन्धो ! धरा-
धीशसिद्धार्थवंशाग्रभूपामणे ! वर्धमानप्रभो ! !

कुवलयवनकोकिलश्यामलागाधमोहान्धकारमका(चा) रापहार्कविम्बोपमापारकारुण्यपाथेनिधे !
धाम ! धाम्नां विधेहि प्रसद्याशु मे विभ्रतः

सुकुरणरसगोचर ! त्वं चिरं भीष्मसंसारकान्तरवासोद्भवैर्दुःखपूरैः श्रितस्याधुना पाद-
युग्मं त्वदीयं कथञ्चित् पुराणैरंगण्यैः सुपुण्यैःशिवम् ॥ १ ॥

वितरतु मम निर्वृतेः शर्म सा सन्ततिस्तीर्थराजां विचक्रे सुपर्वेश्वरैः देशनासद्य यस्यास्तदे-
कप्रिया आजितं भाभराभ्रंलिहाद्भ्रवमत्रयी-

परिगतमुरु किन्नरस्त्री ममारब्धगीतिप्रतिश्रुत्विनादौघवाचालिताशान्तरालं प्रमोदातिरेकात्
प्रवृत्पत्सुरालीक्रमाघातसंक्षुब्धगोत्राचलम् ।

त्रिदशततिभिराहितोद्दामवादित्रयकाऽद्भुतैर्यत्र कोलाहलैः स्फुरति मुवीश्रि (सुविस्तृ ?)-
तैर्नीकिनाथोचितोद्यत्पताकावलीनद्धसत्किङ्किणीनिःकवणैः सङ्गतै-

स्तरलिततरस्तारमीयस्तुरङ्गाः किलाहर्मणेर्यानयुग्यास्तया त्रासमत्युद्धृतं नैव कुत्राप्यव-
स्यानपेक्ष्य सम्पान्नुयुस्ते यथाऽद्यापि भीता इव ॥ २ ॥

भवतु भवभिदे यमानन्तसङ्ख्यार्थवाचाक्षराळीजलागाधमध्ये जिनेन्द्रकृत्सिद्धान्तपांथानि-
धिर्षीवैरैरप्यगम्यस्तनूमत्कृपोल्लासिबेलाकुलो

पद्भुविपनयभङ्गकास्पत्नरत्नोत्तरभ्राजितोऽप्राप्तपारः सुपाठीनमालाभिरप्युल्लसद्देतरश्वगत्-
तरङ्गावलीमालितः प्राज्ययुक्तिमथाशुक्तिभृत् ।

पृथुचतुरनुयोगदीव्यतृप्तः स्पष्टदृष्टान्तमुक्ताकलापाचिताङ्गमदेशो मुनीन्द्रादिसद्ब्रह्मसर्पत्-
निभिध्रेणिभिः सद्दृढः श्रीनिवासो गभीरत्वभृ-

विबुधजनमनोमुदुलासनप्रत्यलभेइवदिद्धप्रमाणौवकेलिमहाभूमिभृद्धारणीवन्धुरः सूक्त-
सन्दोहभास्वत्प्रवालालयो देवताश्रियिष्ठतः ॥ ३ ॥

अपहर भयमम्भसा सम्भृतस्य भ्रमोद्रेकरूपेण संसारपाथोनिधेर्वीतरागोक्तसिद्धान्त-
बोधप्रयायानपात्रप्रदानेन वाग्देवि ! विश्वाचिंते !

सुमधुरगतिनिःस्वनं हंसमाकि (पि) रुढवत्यङ्गिनां त्वं शिवाकाङ्क्षिणां लोलरोलम्ब-
शङ्करारवैरवागीयमानोलसत्सौरभं विभू(भ्र)ती पुण्डरीकं करे ।

सितकरहारनीहारशुभ्रप्रभाभासमाने ! नरोलासिभक्त्या नमन्नाकिनागाङ्गनाचक्रवालो-
चमाङ्गच्युतोदारसिन्दूररेणूत्करै-

ररुणितमभिधारयन्ती क्रमद्वन्द्वमज्ञानविद्वेषिणि ! क्रोधपूरादिवाशेषविश्वत्रयीबोधिरत्नापहारं
प्रगल्भल (भ ?) स्फुरद्विक्रमोदण्डपेन्किटि (चापोक्तटे ?) ॥ ४ ॥

उद्दामदण्डच्छन्दोबद्धा

॥ साधारणजिनस्तुतिः ॥

रुचिररुचिमहामणिस्वर्णदुर्वर्णनिर्वाचिपावित्र्यभृथित्रश्रीलत्रयीमध्यमध्यासितं भाभिरुद्भासितं
निर्जरोपासितं

सैमदमदनतुङ्गमौतङ्गनिर्भङ्गसारङ्गनायं सनाथं सहोभिर्महोभिर्महामोहसन्दोहविध्वंसदक्षं
सदक्षं सदा ।

विघटितपनशोर्कविन्वोकर्मण्डोरुमस्तोरुद्रुप्पापसन्तापनिर्वापपायोद्दमसोद्दमामोदविस्तारकं का-
रकं सम्पदां

मिलितललितसिद्धगन्धर्वविद्याधरश्रेणिसङ्गितविस्फीतसौरभ्यविघ्नानजिकीर्तिमदानं सदाऽऽ-
नन्दमर्चामि तीर्थेश्वरम् ॥ १ ॥

मवलदमलकुण्डलभ्राजिगड्रुस्यलभइवसारण्डलस्वर्गिसेन्योल्लक्षारभामण्डलज्योतिरुद्यो-
तिताखण्डदिग्मण्डलः

१ पतसंशोपनार्थं प्रतिगुणकं मयं प्राश्यामि प्रवर्तकेः श्रीमत्कान्तियिजयैः । तत्र क-प्रतेः स-प्रतिः शुद्धता ।
२ रोप्य० । ३ स-साठ० । ४ स-समुद्रम० । ५ क-मातृङ्ग । ६ मयः । ७ स-सातोक्कष्टोदुग्म्या ।
१५

समरभरकविन्नसङ्घातनिर्घातनिष्णात ! विध्यातविस्तारिसंसारदुर्वारदावानलः पावितक्ष्मातलः
शीणमायामलः ।

प्रकटविकटदर्पकन्दर्पविद्वेषिनिष्पेषिनिष्धानसद्धयानवाणीकृपाणीसमुच्छिन्नसंसीतितुर्नीतिव-
ष्टीवितान ! भ्रभो !

जिनविसर ! मम क्षतानल्पदुःकल्पसङ्कल्पकल्पद्रुकल्पः प्रकुष्णातु दोषं प्रमुष्णातु रोषं प्रतुष्णातु
योषं भवान् ॥ २ ॥

कुमतकुमुदखण्डसद्यण्डमार्तण्डमुदण्डसद्भङ्गकलोलमालासमुद्रं समुद्रं समुद्रम्ययोगीन्द्रदेवेन्द्र-
धुन्दस्तुतं

यादि हि वत जंगज्जनावर्यवैधुर्यविध्वंसिर्वीषोद्भुरं सौवमाधुर्यमाधुर्यदम्लानविज्ञानसन्तान-
माजो गणाधीश्वराः ।

विलसदसमवृद्धिदुर्धुद्धिवल्लीसमुच्छेदभल्लीसमानं समानं गुणश्रीनिधानं शमश्रीनिदानं
शिवस्वर्गीयानं भुवा

सुरगिरिशिरोविस्फुरचारुचूलं सुपर्वानुकूलं सुवर्णाभिरामं नमस्यामि कामं तदुर्व्या लक्ष्मणं
पवित्रासनं शासनम् ॥ ३ ॥

सरसरभसचारुवन्दारुवन्दारकोदारस्फुरन्मौलिमौलिस्पृगप्रत्नरत्नमभाभारसारक्रमाभूतभूत-
भ्रमा

स्फटिकतुहिनचन्द्रनिस्तन्द्रसचन्द्रचन्द्रप्रभाजिष्णुवर्धिष्णुरोचिष्णुरोचिःप्रपञ्चस्तुताशावका-
शाभृताशा नमस्यन्नृणाम् ।

अपमलकलहंसमध्यासिता नासिता राजिताराजिता सम्पदा शर्मदा मन्दमन्दारमाला-
भिरभ्यर्चिता धर्चिता चन्दनै-

विंक्षितशतपत्रपत्राभनेत्रा पवित्रा विचित्रा मम धत्वविद्या विभिद्यादवधानि सद्यः मसद्या-
दलं भारती भारती ॥ ४ ॥

१ क- 'प्रमो.' । २ क- 'नमुक्ष०' । ३ स- 'सज्जल्पसङ्कल्प०' । ४ क- 'स्थिति' । ५ स- 'जगुजिना०'
६ स- 'पन्थोद्भुरं शीषमाधुर्य०' । ७ क- 'गुहमिव विस्फुर०' । ८ क- 'विपत्रासनं' ।

॥ श्रीपार्श्वनाथस्तुतिः ॥

(३० यगणगुम्फिता)

चिदानन्दकल्याणवल्लीवसन्तं लसन्तं महाप्रातिहायैः मधानैर्निधानैः शिवानां नवानां विशि-
ष्टगरिष्टैः स्फुरद्भाग्यसौभाग्यलक्ष्मीं ददानं निदानं जनानां लसद्भक्तिभारैर्भृतानां शिवश्रीरमायाः
क्षमाया अगारं नगाधीशधैर्येण धुर्वेण वर्यं

जगज्जन्तुराजीमनोऽभीष्टसम्पादनप्रौढगीर्वाणवृक्षोपमानं प्रभावैः प्रभूतैस्त्रिलोकीतैलैश्वर्यका-
रिस्वरूपैः सनाथं सदा विश्वनाथं यशोभिः सुंशोभां समानैरमानैर्निशानाथमन्दारगङ्गातरङ्गो-
त्कराणां समन्ताद् भृशं सञ्चरद्भिः शुभाभैः ।

नमश्चाकिनायावलीसेव्यमानं मदक्रोधमायाभयैलेशमानादिदोषदुदावानलं प्रत्यलस्फाति-
भृत्प्रोतिदानैकशुद्धानुभावं भवद्भोगभङ्गीभिरङ्गीकृतं कान्तिमत्कान्तलावण्यपूरैः पवित्रैः पुनानं
समग्रं महीमण्डलं प्रीणयन्तं प्रभाभिः

प्रसिद्धाश्वसेनसमाधीशवंशोदयसोणिभृत्शृङ्गशृङ्गारणद्वादशत्मानमात्मानमाशु प्रशस्तं परं
सर्वदेवाधिदेवं स्फुरद्विघ्नविध्वंसवदावधानं जिनं पार्श्वनाथं नमामि त्रिसन्ध्यं त्रिशुद्ध्या प्रसिद्धं
समप्राप्तिमानन्तसम्पत्कृते भावतोऽहम् ॥ १ ॥

अगाथं स्फुरद्वर्षकन्दर्पपूरैर्भवाम्भोनिधिं नित्यमुक्तावधिं मानमायामदक्रोधनक्रावलीसङ्कुलं
शोकसन्तापदुष्टापदालोलकल्लोलमालाकरालं दुरन्तातुलालंष्टुष्टुष्टुसम्पत्करङ्कुरविभुत्कपायैस्तु पाता-
लकुम्भैरिवाकीर्णमध्यं

जराजातिपाठीनपीठोत्कटं सङ्कटं मोहवल्लीवितानैर्भृशं सर्वतः पूरितं भूरितृष्णापयोभिः प्रभूतैः
प्रचण्डैः कुबोधोद्धतोर्वाप्रिदुःसञ्चरं सञ्चरन्मत्सरातुच्छमत्स्यैर्भयोद्भूतिकृद्दर्शनं सत्वरं भव्यजीवा
न के के तरन्ति प्रमोदात् समप्राः ? ।

यदीयं पदाम्भोजमासाद्य पोतोपमानं लसन्नव्यनानागुणश्रेणिमाणिक्यमालाभिरालिङ्गितं
सङ्गन्तं विश्वशस्यथिया संश्रितं सर्वदा बुद्धिदृढैः समृद्धैः मँयुर्दैविशुद्धार्थसार्थमदं देवताऽधिष्ठितं
सत्कृतं लक्षणानां सैमाजैः प्ररूपोत्सवाद्यैः

मम श्रीजिनेन्द्राः सुरेन्द्रावलीनम्यमाना अमाना महोभिर्महद्भिर्जनानन्ददानप्रवीणैर्नवीनैर्ज-
गज्जन्तुसन्तापविध्वंसकृद्वाग्विलासा निवासाः स्फुरच्छर्मलक्ष्म्या अभङ्गोचमानन्तसद्भाग्यसम्भार-
लक्ष्म्याः सृजन्तु प्रकामं मनोवाञ्छितं ते समग्रम् ॥ २ ॥

१ स- 'तथाध्वर्युः' । २ स- 'सुशोभं' । ३ स- 'हिशमानादिदोष द्रव्यानलं (?)' ।
४ स- 'यवदे' । ५ स- 'समाजैरत्पातवापैः (1)' । ६ स- 'लक्ष्म्याः' । ७ स- 'मै' ।

अनेकान्तसद्वादमूलं जगन्नाथदत्तत्रिपद्येकबीजं गणाधारमुख्यैः कलालब्धलक्षैरिवारामिकै
रोपितं सर्वसम्पत्तिजाताभिलापोर्ध्व(घ)तिर्निस्तुपाद्गुण्यवैद्गुण्यशिव्यत्रजक्षेणपीठे प्रकृष्टोत्तमानन्तसद्-
भक्तिपूरैः सदाद्रिश्रियं श्रीयमाणे

स्फुटानित्यनित्यादिवादस्थैलैः प्रत्यलैस्तार्किकश्रेणिसंशीतिदाघौघविच्छेदलीलाविधौ वैद-
संख्यैः ककुन्मण्डलव्यापकैः प्रौढशाखाकुलैः शोभमानं समानन्दितानेकलोकं निजच्छायया स्वच्छया
संहरन्तं दुरन्तं ततव्यापतापप्रचारं प्रभूतम् ।

अनन्तागमासङ्ख्यपर्यायवर्षप्रसर्पल्लसत्पल्लवैः प्रीणयन्तं सँकर्णत्रजेस्तूर्णमावर्षमानैरमानैर्बु-
धाधीशनेत्राणि सच्चित्रकृद्यक्तिभृद्युक्तिभृद्युक्तिसंयुक्तवाक्यावलीपत्रराजीपवित्रमभं निवृतेः कारणं
वारणं व्यापदां सन्ततेः सर्वकालं

जिनेन्द्रागमं सङ्गमं शुद्धसिद्धेः सुपर्वद्रुमं न्यायपुष्पावलीसङ्कुलं मञ्जुलं भङ्गजालप्रतानैः सदा
सर्वतः सेव्यमानं मुनीशैः स्वपक्षद्वयीराजमानैर्भनोऽभीष्टसृष्टिपटिष्टं श्रयेऽहं फलैः पूरितं विश्वविश्राम-
भूमिं मरुन्मण्डलीरक्ष्यमाणम् ॥ ३ ॥

चलत्कुण्डलामण्डिता खाण्डितानेकशत्रुप्रचारा विचाराश्चितागण्यलावण्यपूरप्रवाहैर्न वा हैमसौद-
र्यवर्षस्वदेहमभाभिः शुभाभिः प्रभावैः प्रभूतैर्विभृतिप्रदैः प्रीणयन्ती मुनीनां समाजं समाजन्यमाना-
श्रितश्रेणिरक्षा कलौ कल्पवृक्षा

स्फुरद्वद्यक्तमुक्ताफलोदारहारश्रिया सङ्गता चङ्गन्तारुण्यपुण्यालया लीलया सञ्चरन्ती चरन्ती
द्विपां प्रौढिरुदानुभावं विभावन्नताशेषगीर्वाणवर्णा सुवर्णाचलौपम्यभृद्घैर्यसौन्दर्यगाम्भीर्यतेजोभरैः
सुन्दरैर्निर्भरं संश्रयन्ती महत्त्वम् ।

कणन्नुपुरालङ्कृता न्यवकृतारातिजाताऽद्भुता नागिनीराजिसम्पूजिता तजितापारविघ्नप्रकारा
महामत्तमातङ्गनङ्गद्विप्रसङ्गला विश्वविरुयातकीर्त्या शशाङ्कं जयन्ती जगद् रञ्जयन्ती भयं भङ्गयन्ती
कुतीर्यप्रभूणां परेषां समेषां

मम श्रीनिवासा नगाधीशपत्नी घटाकौटिसाम्राज्यलक्ष्मीं श्रयन्ती नयन्ती सदैवोन्नतिं शासनं
पार्श्वनाथस्य देवाधिदेवस्य नित्यं मनश्चित्तं सत्वरं देवतामूर्त्युपपद्मावती स्वामिनी विश्वमाता
ददातु त्रिलोकोत्तमं पुण्यकारुण्यपण्यार्पणाभा ॥ ४ ॥

॥ इति पार्श्वनाथस्तुतिः सम्पूर्णा ॥

१ स- 'पुर्ये' । २ क- 'मूलेः' । ३ क- 'देव' । ४ स- 'सकर्मवजे' । ५ स- 'पण्या' । ६ स-
'पोटि' । ७ क- 'मुत्तपत्ता' । ८ स- 'पण्यामा' ।

अन्ते एतत्संशोधनकर्मणि यैर्यैर्महानुभावैर्येन केनापि साहाय्यदानेनाहमृणीकृतस्तेषां सौजन्यं संस्मरामि । तत्र च अनुयोगाचार्यश्रीक्षान्तिविजयैः सटीकस्य मूलग्रन्थस्य द्वितीयवेलाशोधन-पत्राणां परिमार्जनेन अवशिष्टस्य तु विभागस्यैतादृक्कार्येणामूल्यसंसूचनैश्च दक्षिणविहारिमुनिराज-श्रीअमरविजयशिष्यरत्नश्रीचतुरविजयैश्च विशेषत उपकृतोऽस्मि ।

एवमन्यान्यपुस्तकाधारेण संशोध्य परिशिष्ट-पाठान्तरादिना परिष्कृत्य भूमिकया विशदी-कृत्य शुद्धिपत्रेण च संकलय्य सम्पादितेऽस्मिन् मनीषिमनोमनोरमे श्रीशोभनस्तुतिनामके ग्रन्थे नानाटीकासण्डङ्किन्ते विविधप्रतिकृतिमण्डिते च स्तुतिस्तोत्ररसिकाः फलेग्रहिता नयन्तां मामकीनं परिश्रममेतत्पठनपाठनानुष्ठानेन संशोधयन्तु सूचयन्तु च श्रेष्ठपीशेखरा मम मतिमान्द्यप्रभवा दृष्टिदोषनिवद्धा वा स्खलनाः

इत्येवं सुज्ञसार्थं सहृदयहृदयं प्राञ्जलिः प्रार्थयेऽहं

हीरालालाभिधः श्रीरसिकतनुजनुद् चन्द्रिकामातृकश्च ।

येन श्री'वीर'वर्षेऽब्धिशरजिनमिते' 'वीर'जन्माहशुक्ले

सुम्वायां भूमिकेयं व्यरचि पुरि पृथुर्पङ्कलानन्दवृद्धयै ॥ १ ॥

अनुसन्धानरूपा पूर्तिः .

पूज्यपादश्रीमत्कान्तिविजयसत्कस्तोत्रसङ्ग्रहस्य हस्तलिखितप्रतिरूपं सम्प्रति सम्प्राप्तं साधनं प्रायः उपजीव्य क्रियते भूमिकाया मया हीरालालनामधेयेन पूर्तिरियमनुसन्धानद्वारेण ।

(पृ. २, १ अ) श्रीधर्मघोषसूरिकृता यमकस्तुतयः २९पद्यमया यासामाद्यं पद्यं यथा—

“ जिनं यशःप्रतापाऽस्त—पुष्पदन्तं समं ततः ।

संस्तुवे यत्कामौ मोहं, पुष्पदं तं समन्ततः ॥ १ ॥ ”

(पृ. २, १ आ) श्रीजिनसुन्दरसूरिसूत्रितं समचरणसाम्यसमलङ्कृतं २९पद्यात्मकं चतुर्विंशतिजिनस्तोत्रं स्तोत्रसमुच्चये मुद्राप्यमाणं समस्ति यस्याद्यं काव्यमिदम्—

“ श्रीजिनर्षभ ! भवन्तमाश्रितो, देव ! भव्यनयनाभिनन्दन ! ।

भूरिवैभवभरो भवी भवे—देव भव्यनय ! नाभिनन्दन ! ॥ १ ॥ ”

(पृ. ५, १३ अ) सहस्रावधानिश्रीमुनिसुन्दरसूरिसूत्रिता पञ्चतीर्थङ्करस्तुतिर्नवपद्यप्रमेया समचरणसाम्यरूपयमकयमिता यस्याः प्रारम्भिकं पद्यं यथा—

“ जय श्रीकृपभ ! श्रेयः, सुखानि समयाकर ! ।

देहि मे भद्ररत्नौघ !, सुखानि समयाकर ॥ १ ॥ ”

(पृ. ६, १ अ) श्रीचारित्रसुन्दरसुनिवरविरचितः २१पद्यात्मक आदिनाथस्तवो नानायमकमयः । अस्य प्रथमं पद्यं यथा—

“ आदीश्वरं स्वतिशयालिविराजमानं

तीर्थङ्करं तनुविभाऽस्तैविराजमानम् ।

भक्त्या प्रयुक्तयमकैर्नृपनाभिभूतं

स्तोत्रे त्रिधा न विलसन्मदनाभिभूतम् ॥ १ ॥ ”

(पृ. ७, ५ अ) सर्वजिनसाधारणस्तव एकादशपद्यमयः प्रतिपादमेवंविधयमकविभूषितः । अस्य प्रारम्भो यथा—

१ अनेन अनुसन्धेयस्य पृष्ठस्य स्थानस्य च सूचनं क्रियते । अग्रेऽपि सुधीभिः संयोजनैर्न स्मरणीया ।

२ द्वितीयात् सप्तमपर्यन्तेषु पद्येषु चरणसाम्यता यदङ्को यथा—१,२;१,३;१,४;२,३;२, ४;३,४। अष्टमे पद्ये चरणचतुष्कृतुल्यता, नवमे, दशमे एकादशे च चरणसमानतेत्यम्—(१,४;२,३), (१, २;३,४), (१,३;२,४) । द्वादशत्रयोदशे पद्ये श्लोकपुनरुच्चितरूपमहायमकमण्डिते । आद्यपद्यामिव पद्यं चतुर्दशं यमकमाश्रित्य । प्रतिपद्यं प्रारम्भे वर्णचतुष्टयसमानता पञ्चदशे षोडशे चान्ते । त्र्यक्षरपुनरावृत्तिगर्भितं प्रत्येकं चरणं सप्तदशे । अष्टादशे आद्यचरणयोरन्ते अन्त्यचरणयोश्च प्रारम्भे वर्णसाम्यम् । शृङ्खलाबद्धं एकोनविंशतितमं पद्यम् । सप्तादशसदृशं विंशतितमं पद्यं यमकं लक्ष्मीकृत्य । अन्तिमे एकविंशतितमे पद्ये कविनामनिर्देशः । ३ गरुडदर्पम् ।

“ सरति सरति चेतः स्तोतुमेतन्मदीयं
महितमहितदृन्दैरप्यदस्त्वच्चरित्रम् ।

परमपरमबुद्धिस्फूर्तयो मादृशाः किं
विदुरविदुरधुर्यास्तात ! तत् ते स्वरूपम् ? ॥ १ ॥ ”

(पृ. ७, ५ आ) श्रीसोमप्रभाचार्यकृतं श्रीजिनस्तवनं दशपद्यममितं यस्याद्यं पद्यमेवम्—

“ व्यधित साधितसाधुतपाः कृपां, शमघनामघनाशकरीं च यः ।
तमविरामविराद्धमनोभवं, जिनममानममानगुणं स्तुवे ॥ १ ॥ ”

(पृ. ७, ५ ई) श्री आह्लादमन्त्रिकृतं श्रीपार्श्वनाथस्तोत्रं दशपद्यात्मकं व्यक्षरयमकमण्डितं च वर्तते । तत्र प्रारम्भे पद्यं यथा—

“ श्रीपार्श्वनाथ ! भवतो भवतोयराशि-कुम्भोद्भवस्य चरितं किमु वर्णयामि ? ।
यैः शङ्करप्रभृतयो भृतयोगशुद्रा, दोधूयिताः कुविपयैर्भुवि तज्जिगीषोः ॥ १ ॥ ”

(पृ. ९, १३ अ) प्रत्येकपद्यस्य चतुर्थचरणे व्यक्षरपुनरावृत्तियमकमण्डितं २५पद्यात्मकं चतुर्विंशतिजिनस्तवनं द्रुतविलम्बितच्छन्दसि गुम्फितं श्रीसोमसुन्दरसूरिभिर्घस्य प्रारम्भिकं काव्यं यथा—

“ सकलनाकिनिकायनमस्कृत-क्रमयुगं जिनपुङ्गवमादिमम् ।
स्मरत नाभिनरेन्द्रसुतं सता-ममितकामितकामघटोपमम् ॥ १ ॥ ”

एभिर्मुनिवरोर्विरचिता नन्दीश्वर-पुण्डरीक-गौतम-सर्वसिद्ध-सिद्धचक्र-सीमन्धरादिस्तुत-योऽप्येवंविधा एव ।

(पृ. ९, १४ अ) श्रीसोमप्रभसूरिकृते नवपद्यात्मके सर्वजिनस्तवे प्रथमं पद्यं यथा—

“ जिनपते ! द्रुतमिन्द्रियविप्लवं, दग्धतामन्नतामवतारणम् ।
वितनुपे भववारिधितोऽन्वहं, सकलया कलया कलया कया ॥ १ ॥ ”

(पृ. ९, १६ अ) श्रीमहावीरस्तवः १४पद्यात्मकः प्रतिपदमक्षरत्रयपुनरावृत्तियमकमण्डितो विद्यते । तस्य प्रथमं काव्यं यथा—

“ कलशकलशरादिमोक्षसल्लक्षणौकः
पदमऽपदमऽयानां भव्यपद्माऽवबोधे ।
मिहरमिह रयेण स्तौमि चामीकरश्री-
वसुमऽवसुमतीत्यं वर्धमान ! प्रभो ! त्वाम् ॥ १ ॥ ”

(पृ. ९, १६ आ) श्रीआदिजिनस्तवाष्टकं पद्यनवकमितमेतदयमकसमलङ्कृतं निम्न-लिखिताद्यपद्यात्मकं वर्तते—

“ शिवरमावर ! मा वरमाळितः

सकलया कलया कलयाऽऽकृलः ।

शुभवतो भवतो भवतोऽवतात्

सुवृषभो वृषभो वृषभो जितः ॥ १ ॥”

(पृ. ९, १८ अ) श्रीमुनिसुन्दरस्मरिङ्कता श्रीमहावीरस्तुतिः—

“ रुचिररुचिरुचस्ते वर्धमानाक्षरथी—

दयित दयित भव्याः श्रेयसः शासनस्य ।

परमपरमतश्रीजैत्रभक्तः सदा स्या—

मुदयमुदयपात्रं यल्लभे शर्म नित्यम् ॥ १ ॥

महायत महायतचरणवन्दनाः श्रीजिनाः

सदोदयसद्दोदयप्रथितशुद्धपुण्यागमाः ।

सुभाववसुभाववन्दिशराजवृन्दार्चिताः

सुरोचितसुरोचितमचितदामभिः पालु माम् ॥ २ ॥

सन्तः सन्ततशर्मणे दधति यं धीरोचिधीरोचितं

श्रीदर्श्रीदयदर्शकं हृदि सते सम्पन्नसम्पन्नतः ।

प्राणिप्राणितदानवाग् वितनुतां सर्वज्ञसर्वज्ञराद्

श्रेयःश्रेयसि वासकानि समयः पुण्यानि पुण्यानि मे ॥ ३ ॥

कारं कारं जिनानामतिमतिविभवा ये स्तवं वास्तवं वा

साराः साराः स्वभक्तेहितहितविपिने स्युः समानाः समानाः ।

क्रीडा क्रीडा महिम्नां सरसरतिसुरीराजयः श्रीजयश्री—

श्रेयःश्रेयस्विनस्तेऽसुरसुरपतयो मे क्रियासु क्रियासुः ॥ ४ ॥”

(पृ. १०, ७ अ) प्रतिपादं त्रिः शर्मपदमण्डिता श्रीपार्श्वजिनस्तुतिर्विर्वितिं चरया आद्या-

न्तिमे पद्ये यथा—

“ शर्म प्रयच्छ सुदशर्म तदेव शर्म

शर्म ह्यसार विद शर्म वितानशर्मन् !)

शर्म मभासितसुशर्म नरेशशर्म

शर्मप्रनिर्मित सुशर्म पुरेशशर्म ॥ १ ॥”

“ इत्थं श्रीजयराजपल्लिनगरीसीमन्तिनीशेखरः

श्रीमत्पार्श्वजिनेश्वरः स पिजयमौडमभावाकरः ।

शर्ममौढपदत्रिरूपकलिताद्यन्तातरालाखिल-

मोह्लासिक्रमवृत्त-विभुतः सम्पद्यतां शर्मणे ॥ ११ ॥”

(पृ. ११, ८ अ) विविधयमकमयः २५पद्यात्मकः चतुर्विंशतिजिनस्तवो व्यरचि श्रीभुवनसुन्दरस्वरिभिः । अस्य प्रथमं पद्यमेवम्—

*“ विजयते वृषभः स शमास्पदं
जिनपतेरिह यस्य शुभं पदम् ।

प्रणमतां विपदोऽपि हि सम्पद-
न्त्यविकलं विकलङ्करमापदम् ॥ १ ॥”

(पृ. ११, ४ अ) श्रीउत्तमसागर (?) शिष्यनिर्मितं श्रीपार्श्वजिनाष्टकं १०पद्यात्मकं स्तोत्रसमुच्चये मुद्राप्यमाणं यस्याद्यं पद्यमित्थम्—

“ सुरदानवमर्त्यमुनीन्द्रनतं, नतभव्यजनावलिदोपहरम् ।
हरभूधरहारियशःप्रकरं, करणेभनिपूदनसिंहनिभम् ॥ १ ॥”

*(पृ. ११, ४ आ) श्रीरत्नशेखरसूरिकृतं श्रीरीरीमययुगादिजिनस्तवनं २५पद्यात्मकं यत्प्रारम्भो यथा—

“ श्रेयःश्रीणां नमतां, मतामनन्तां ददानमपवृजिनम् ।
जिनवरवृषभं भास्वद्-भास्वन्तं स्तौमि मुत्पूवेम् ॥ १ ॥”

(पृ. ११, ४ ई) शृङ्खलाऽलङ्कारमण्डितं पद्याष्टकप्रमाणकं स्तम्भनपार्श्वस्तवनं समस्ति यस्यादिमं पद्यं यथा—

“ स्तवीति तं पार्श्वजिनं सदैव तं, वतंसकं ‘स्तम्भन’पत्तनावनेः ।
वनेचरा मत्तमतङ्गजादयो, दयोदधिं नाभिभवन्ति यं श्रितान् ॥ १ ॥”

(पृ. १२, ७ अ) अंशत एवविधालङ्कारालङ्कता २५पद्यात्मका चतुर्विंशतिजिनस्तुति-
र्यस्याः प्रथमं पद्यं यथा—

“ प्रथमजिनवर ! प्रथमजिनवर ! निखिलनरनाथमुसेवितपदकमल !
कमलवन्धुबन्धुरमहोदय ! दययोधृतभीमभवरूपकूपगतलोकसमुदय ! ।
दयमानश्रेयमसुमताममलचरित्रपवित्र !
चित्र(वि)स्तारिखल दुरितजय ! जय जय निष्कारणमित्र ! ॥ १ ॥”

(पृ. १५) पूज्यश्रीजिनभद्रश्रेणिष्यश्रीसिन्धान्तरुचिगणिवरविरचितं कर्तृ-कर्म-
करण-सम्पदाना-ऽवादान-सम्बन्धा-ऽऽपार-सम्बोधन-क्रिया-द्विकर्म-पाद-श्लोकागूढं पद्यपोहशकेन
गुम्भिकृतं जपरानपुरीनश्रीपार्श्वजिनस्तवनं वेद्यते यस्याग्रिमं पद्यमेवम्—

“ शश्वच्छासनवैरिदानवधूवैधव्यदानोद्धतं
गीतं किन्नरकिन्नरीभिरभितो यस्य प्रतापं मुहुः ।
श्रुत्वा तेऽपि कुलाचलाः परिलसन्नीलप्ररोहच्छलाद्
रोमाञ्चं दधते स मे जिनपतिः श्रीआश्वसेनिः श्रिये ॥ १ ॥”

* (पृ. १६, ३ अ) प्रथमस्वरमयं श्रीहिमहंसगणिगुम्फितं युगादिजिनस्तवनं त्रयोदशपद्य-
प्रमितं यदारम्भो यथा—

“ नाभिनामनरनाथनन्दनं, पापतापशमनाय चन्दनम् ।
केवलाक्षरपदासिहेतवे, केवलाक्षरपदैरहं स्तुवे ॥ १ ॥”

(पृ. २१, ५ अ) विविधच्छन्दोनामगर्भितः ४६पद्यमितः श्रीनेमिजिनस्तवो वर्तते
यस्याग्रिमं पद्यं यथा—

“ श्रीशैवेयं शिवश्रीदं, छन्दोभिः कैश्चिदप्यहम् ।
कन्दपविजयप्राप्ता—ऽस्तोकश्लोकश्रियं स्तुवे ॥ १ ॥”

* (पृ. २१, ६) नवरसगर्भितं श्रीऋषमजिनस्तवनमेकादशपद्यात्मकं वर्तते यस्याग्रिमं
पद्यमेवम्—

“ सुरासुराधीश्वररत्नकोटी—कोटीरहीरद्युतिरञ्जितांहिः ।
श्रीनामिभ्रभूत्कुलकल्पवृक्षं, रसैरमीभिर्नवभिः स्तवीमि ॥ १ ॥”
(पृ. २२) श्रीधर्मघोषमूरिप्रणीतः

॥ एकद्विवहुवाक्यतुल्यस्तवः ॥

श्रीसोपतिलकमूरिकृतवृत्तेषुद्धृतयाज्वचूरिकयाऽलङ्कृतः

स्रस्ताशर्मा धृतमुमहिमा वीरितस्वान्तजन्मा

वाघासिन्धुप्रतरणसहा वासनावस्थितानाम् ।

अप्येको द्वौ किमुत बहवो वाऽनिशं ध्येयभावं

गाते येषां जिनवरवृषा वृद्धये किं न तेषाम् ? ॥१॥—मन्दाक्रान्ता०

कर्तृषु विशेषणेषु क्रियासु चैक-द्विवहुवचनतुल्यस्य स्तोत्रस्यावधुरिर्लिख्यते—‘स्रस्ता०’
स्रस्तानि—गलितानि अशर्माणि—दुःखानि यस्माद् याभ्यां येभ्यः स तौ ते । तथा एकवचनेन
अनन्तययान्तत्वाद् व्यञ्जनान्तः शर्मन्शब्दः ततः प्रथमैकवचने ‘नि दीर्घः’ (सिद्ध० १-४-८५)
इत्यनेन दीर्घत्वे च कृते ‘नाम्नो नोऽनङ्’ (सिद्ध० २-१-११) इति नलोपे च सिद्धं

स्रस्ताशर्मा । द्विवचन-बहुवचनयोरंतु 'अतीरिस्तुसुहुसुघुघुक्षियक्षिभावाव्याधापायावच्छिन्नूप-
दिनीभ्यो मः' (हैमे सू. ३३८) इत्युणादिसूत्रेण मप्रत्ययान्तत्वात् स्वरान्तः शर्मशब्दः । ततो-
द्विवचने स्रस्ताशर्मा । पुरस्तात् ऋतशब्दः । 'ओदौतोऽवाव्' (सिद्ध० १-२-२४) इति
आवादेशश्च । बहुवचने स्रस्ताशर्माः पुरस्तात् वृतशब्दः । 'अवर्णभोभगोऽघोर्लुगसन्धिः'
(सिद्ध० १-३-२२) इति रलोपः । वृतः-स्वीकृतः सुपु महिमा येन सः । द्वित्वे तु
'ऋं प्रापणे च' (सिद्ध० धा०) इति वचनात् ऋता-प्राप्ता शोभना महिमा याभ्यां तौ
ऋतसुमहिमौ । 'गोश्चान्ते ह्रस्वोऽनंशिसमासेयोवहुव्रीहौ' (सिद्ध० २-४-९६) बहुत्वे
तु वृता सुमहिमा यैस्ते । एकत्वे महिमनशब्दस्ताद्धितिक इमन्प्रत्ययान्तः । द्वित्ववहुत्वयोस्तु
महिमाशब्दः स्वरान्तः । दृश्यते च "वनभवनमदम्भोवाहि(ह)संवाहि(त)श्रीमहिमम-
हिमभानोर्भानवः किं दहन्ति" इत्यादिषु । (३४९तम) उणादिसूत्रेण इमः । 'मह पूजायाम्'
(सिद्ध० धा०) इति धातोः । 'वीरित०' विशेषेण ईरितो वीरितः वीरित ईरितो वा
स्वान्तजन्मा-स्वान्तजन्मो वा-मनोभूः येन याभ्यां यैर्वा स तौ ते ॥ तथा जन्मशब्दो
नकारान्तः प्रतीतः, हैमनाममाला(का० ६, श्लो० ३) वृत्तौ त्वकारान्तोऽपि 'वाधा०'
धाधा-पीडा द्वित्वे तु आधा-अनल्पविकल्पास्ता एव दुस्तरत्वात् सिन्धवो-महानद्यः तासां
प्रतरणे सह-सामर्थ्यं यस्य ययोर्येषां वा स तौ ते तथा । एकत्वे सह इति सकारान्तः ।
द्वित्ववहुत्वे स्वरान्तोऽनेकार्थः । वासेना-भावना तथा तस्यां वाऽवस्थितानां, द्वित्वे पुनरासनेपु-
ध्याननिबन्धनेष्ववस्थितानाम् । अप्येको द्वौ किमुत बहुवो वा इति व्यक्ताथम् । अपि-किमुवाशब्दाः
समुच्चये विकल्पे वा । अनिशं-निरन्तरं ध्येयभावं-ध्यातव्यतां गाते 'गाद् गतौ' (सिद्ध० धा०) 'वर्तमाना
ते आते अन्ते' (सिद्ध० ३-३-६), अनतोऽन्तोऽदात्मने' (सिद्ध० ०४-२-११४) अन्ते नकारलोपे
'समानानां तेन दीर्घः' (सिद्ध० १-२-१) इति दीर्घः । येषां-भव्याङ्गिनां कः कौ के । जिन-
वरवृषा इति । जिनवरेषु-कैवालपु वृषा-इन्द्रः । द्वित्ववहुत्वे तु वृषः स्वरान्तः प्रधानस्थानेकार्थे
(हैमे श्लो० ५५९) । इदं विशेष्यं, शेषाणि विशेषणानि । वृद्धये-ऋद्धये सुकृतधनादिकं तेषां
किंन स्यात् ? अपि तु स्यादेव । मन्दाक्रान्ताच्छन्दः । "मभनतता गौ घर्चैर्यतिः" इति ॥१॥

दूरापास्तसमस्तकुत्सनतमा वीताखिलान्तारजा

वामोह्लासविनाशशोभनमहा वृद्धचग्रिमोकावरम् ।

रफूर्जङ्गा वृषभाभिरामनयनिर्दग्धाशुभैधा बलं

गातामेक उभौ समे जिनवृषा वृद्धं प्रसादं सदा ॥२॥-शार्दूल०

'दूरा०'—कुत्स्यते-निन्दते जन्तुरनेनेति कुत्सनं, कुत्सनं च तत् तमथ-अज्ञानं कुत्सनतमः,
दूरेणापास्तं-प्रतिक्षिप्तं समस्तं-समग्रं कुत्सनतमो येन स दूरा० । द्वित्ववहुत्वे तु प्रहृष्टं कुत्सनं

१ "मो म्नो तो मो मन्दाक्रान्ता पचैः" इति छन्दोऽनुशासनेऽप्ये पये ।

कुत्सनतमम् । 'प्रकृष्टे तमप्' (सिद्ध० ७-३-५) इति तमप्प्रत्ययः । ततो दूरापास्तं समस्तं कुत्सनतमं येन याभ्यां यैर्वासौ ते दूरापास्तसमस्तकुत्सनतमाः । 'वीता०' विशेषेण इतं वीतम् । द्वित्वे पुनः 'ईङ्च् गतौ' (सिद्ध० धा०) इत्यस्मात् क्ते इतं अन्तर्गतं रजः-वध्यमानकर्मरूपं अन्तारजः । अत्र 'रो रे लुङ्दीर्घश्चादिदुतः' (सिद्ध० १-३-४१) इति रल्लुकि प्राग्दीर्घत्वे च सिद्धिः । ततो वीतं इतं वाऽखिलम्-अशेषमन्तारजोऽन्तारजं वा यतः स तौ ते । रजशब्दः स्वरान्तोऽपि (हैम) लिङ्गानुशासनं (नपुं० श्लो० १) वृत्तौ । 'वामो० वामानि-प्रतिकूलानि आमाश्र-रोगाः तेपासुल्लासः-प्रादुर्भावस्तस्य विनाशात् शोभनं महः-प्रभावो यस्य ययोर्येषां वा स तौ ते । मह इति सकारान्तः स्वरान्तश्च तुल्यार्थोऽनेकार्थे । (हैम श्लो० ६०४) । 'वृद्धच्०' वृद्ध्या ऋद्ध्या वा अग्रिमं-प्रधानं ओकं ओको वा-समवसरणादिस्थानं यस्य ययोर्येषां स तौ ते । ओकः सकारान्तः स्वरान्तश्च । वरं-परिणामसुन्दरम्, अरं-शीघ्रम् । 'स्फूर्ज०' स्फूर्जन्यः-समन्ततः प्रसरन्त्यो भासो भा वा-देह्युतयो यस्य ययोर्येषां स तौ ते । भाः सकारान्तः स्वरान्तश्च । 'वृषभा०' वृषभः ऋषभौ वा परस्परपर्यायः तस्येवाभिरामो नयो-यानं यस्य ययोर्येषां स तौ ते । निर्दग्धानि अशुभान्येव पर्धासि-इन्धनानि येन सः, द्वित्व-बहुत्वयोस्तु निर्दग्धाऽशुभैधा येन याम्यां यैः स तौ ते । ततो वृषभाभिरामनयश्चासौ निर्दग्धाशुभैधाश्चेत्यादि त्रिधाऽपि कर्मधारयः । एधः सान्तः स्वरान्तोऽपि । बलं-बलिष्ठम् । अत्र 'गाङ् गतौ' (सिद्ध० धा०) अस्मात् पञ्चमी तां आतां अन्तां वचनत्रयं देयम् । सिद्धिः प्राग्वत् । एकः उभौ-द्वौ एवं समे-सर्वं । जिनवृषा इति जिनाः-केवलिनस्तेषु वृषा इति प्राग्वत् । 'वृधूङ् वृद्धौ' (सिद्ध० धा०) इत्यस्मात् क्ते । एवं 'ऋधूच् वृद्धौ' (सिद्ध० धा०) इत्यनेन ऋद्धं-समृद्धमित्यर्थः । प्रसादं-वाञ्छितार्थमापणलक्षणम् । सदा । "मसजसततगाः शार्दूलविक्रीडितं ठैर्यतिः" । अष्टदलकमलबन्धः ॥ २ ॥

सम्प्राप्तब्रह्मसीमा वत नु सुमुखमावर्षमाऽद्वैतधामा

वीक्षातीतासहेमा विततदुरितहा वृष्टवामा वितारम् ।

एको द्वौ वाऽपि सर्वे प्रतिदिनमरिहा वाञ्छितश्रेयसे द्राक्

प्रचाप्तश्रीललामा वरामिह भविनामीशतान्नाम्रकाणाम् ॥३॥-स्रग्धरा०

'सम्प्राप्त०' सम्प्राप्ता ब्रह्मणि-परमपदे ज्ञाने वा सीमा येन याभ्यां यैः स तौ ते । सीमा- (शब्दो) नान्तः स्वरान्तोऽपि । 'वत०' वत नु इत्यव्ययद्वयं आश्चर्य-वितर्कयोः पूरणार्थे वा । ततः शोभनो मुखमेव माः-चन्द्रो यस्य सः । अत्र माम्शब्दः सकारान्तः । द्वित्वबहुत्वे तु अतनुः-अनल्पा शोभना च मा-लक्ष्मोर्ययोर्येषां तौ ते । 'वर्ष०' वर्षा-प्रधाना मा-श्रीर्वस्य स वर्षमः ।

१ "श्लो ऽसौ तौ गः शार्दूलविक्रीडितं छेः (ठैः १)" इति छन्दो० ऋष्टमे पत्रे ।

अद्वैतानि-निरूपमाणि धामानि यस्य सः अद्वैतधामा । अनेकार्थः-“ धाम राशौ(रश्मौ ?) गृहे देहे स्थाने जन्मप्रभावयोः” (हैमे श्लो० २८२) इति । ततो वर्च्यमासावद्वैतधामा च वर्च्य० । द्वित्वे पुनरर्च्यमा-सूर्यस्तद्वद्वैतानि धामानि-भामण्डलादितेजासि ययोस्तौ । बहुत्वे धाम, वर्च्यमाद्वैतधामं तेजो येषां ते । धामा नान्तः स्वरान्तोऽपि । ‘वीक्षा०’ वीक्षा ईक्षा च-चिन्ता, दृश्यर्थधातूनां चिन्तार्थत्वादिति । तामतीतं चिन्ताऽतिक्रान्तं प्राप्तं-सावत्सरिकदानावसरेऽर्थिभिः प्राप्तं हेम हेमं वा-सुवर्णं यतः स तौ ते । हेमशब्दो ललामवत् नकारान्तः प्रकट एव । स्वरान्तस्तु पुंनपुंसकलिङ्गे लिङ्गानुशासने (हैमे श्लो० १०८) । ‘वितत०’ विततं-भूरिभावाभ्यस्तत्वाद् विस्तृतम् । पक्षे इता-गता ता-जन्तोर्लक्ष्मीर्यस्मिन् सतीति इततं । यद्वा इः-कामस्तद्वशात् ततं-विस्तीर्णं दुरितं, ततो विततमिततं च दुरितं च तद् विततदुरितं तद् हन्तीति ‘किप्’ (सिद्ध० ५-१-१४८) इत्यनेन किपि प्रत्यये तल्लोपे प्रथमैकवचने च वितत० । द्वित्वे इततदुरितं हत इति ‘कचिद्’ (सिद्ध० ५-१-१७१) इति ङप्रत्यये ‘द्वित्यन्त्यस्वरादेः’ (सिद्ध० २-१-११४) इत्यन्त्यस्वरादिलोपे च इततदुरितहौ द्वित्वे बहुत्वेषीति । वृष्ट० ‘ वृषु(प) सङ्घाते (च) ’ (सिद्ध० धा०) के सवृष्टं वामन्शब्देन ह्रस्वं शरीरं येन सः । द्वित्वे तु ‘ऋपैतु गतां’ रिष्टानि-गतानि वामानि-प्रतिकूलानि ययोः तौ । बहुत्वे तु वृष्टा-वान्ताः कामा वामाः-स्तियो येस्ते । ‘वितारं’ विशेषेण तारं-मनोज्ञं यथा स्यात् । द्वित्वेऽरीणां समूह आरं तदभावादितारं-गतास्त्रिजं यथा स्यात् । विशेष्यमाह-‘ अरिहा ’ इति । अरीन्-रागादीन् हन्तीति हतो घन्तीति किपि ङप्रत्यये च । हनशब्दे नान्तत्वं स्वरान्तत्वं च सिद्धम् । शेषं प्राग्वत् । ‘वाञ्छित०’ वाञ्छितं-मनोऽभिलषितं आञ्छितं च ‘आलु आयामे’ (सिद्ध० धा०) इति वचनादायतं-दीर्घं तच्च तच्छ्रेयश्च-ऋत्याणं सुकृतं परमपदं वा तस्मै द्राक्-शीघ्रम् । ईशतात् इत्यर्थसम्बन्धः । ‘प्रत्ता०’ प्रत्ता आराधकेभ्यः प्रकर्षेण वितीर्णा आप्तथीः-आर्हन्त्यलक्ष्मीर्येस्ते प्रत्ताप्तश्रियः साऽवाद्यश्चत्वारः परमेष्ठिनः तीर्थकृन्नापकर्मप्राप्तिहेत्वर्हदादिविंशतिस्थानेषु तेषामभिहितत्वादिति । तेषु विशिष्टपरमेष्ठित्वाञ्जलामा इव ‘प्रत्ता०’ । इह ललामशब्दः पुंनपुंसकलिङ्गेऽधीतत्वात् पुंलिङ्गः । स च नान्तः स्वरान्तोऽपि । वरं-प्रधानं यथा स्यात् । अरं-शीघ्रं इह-जगति भविना-संसारिजन्तूनां ईशतात्-स्वामीवाचरत्विति भावः । ईश इवाचरतु इतिवाक्ये ‘कर्तुः क्विब् गल्भक्लीवहोडात् तुङित्०’ (सिद्ध० ३-४-२५) इत्यादिना किपि प्रत्यये तल्लोपे पञ्चमी तुवि च । ‘आशिपि तुबोस्तात्’ (सिद्ध० ४-२-११९) इत्यनेन तुवस्तातादेशे च कृते ईशतादिति सिद्धम् । ततो ‘धुष्टतृतीयः’ (सिद्ध० २-१-७६) इ

१ “ धाम देहे गृहे रश्मौ स्थाने जन्म-प्रभावयोः ” इति चिन्वे (प्र. ९५, श्लो० १२१) ।

२ ‘ नान्तः ’ इति प्रत्यन्तरे ।

३ “ स्तूपोहृषो विष्टपमण्डपशब्दावप-द्वीपानि विष्टपनिषो शफटिम्बचिम्बः ।

जम्बः कुपुम्बककुमो कटमो निमोऽर्ध-सङ्कामसङ्कमललामाहिमानि हेमः ॥ ”

४ ‘ हनशब्दः नान्तः स्वरान्तश्च सिद्धः ’ इति प्रत्यन्तरे ।

‘तृतीयस्य पञ्चमे’ (सिद्ध० १-३-१) न । द्वित्वे तु ईशाविवाचरतामिति वाक्ये प्राग्वत् क्विपि तल्लोपे पञ्चमी तामिव ईशताम् । ततः ‘तौ मुमो व्यञ्जने स्वौ’ (सिद्ध० १-३-१४) अनेन मकारस्थाने निमित्तभूतनकारस्य स्वकीयोऽनुनासिको नकार एव क्रियते । बहुत्वे पुनः ‘ईशिक् ऐश्वर्ये’ (सिद्ध० धा०) आत्मनेपदित्वात् पञ्चमी अन्तां । ‘अनतोऽन्तोऽदात्मने’ (सिद्ध० ४-२-११४) नलोपः । भविनां कथम्भूतानां ? ‘नम्र’० नम्रं-भक्तिभरेणावनतं कं-मस्तकं येषां ते तेषाम् । “म्री म्री यिः स्रग्धरा छछैः” (छन्दो० अष्टमे पत्रे) यतिः” ॥ ३ ॥

इत्येको द्वौ समे वा त्रिभिराभियतिभिः काव्यराजैः क्रियादि-

श्लेषैः श्रीधर्मघोषैरभिनुतमहिमा वर्च्यभावप्रकाशैः ।

त्रिच्छत्रीदण्डकैर्वान्तररिपुविजयान्यस्तविश्वत्रयान्तः-

कीर्तिस्तम्भैरिव श्रीजिनवरवृषभा वीक्षया ध्यासतां माम् ॥ ४ ॥-स्रग्०

॥ इति एकद्विवहुवाक्यतुल्यस्तवः ॥

‘इत्येको०’ इति-पूर्वोक्तप्रकारेण । एको द्वौ समे वेति प्रकटम् । त्रिभिः-त्रिसङ्ख्यैः । ‘अभियतिभिः’ अभिमुखाः-सुश्राव्यत्वादनुकूला यतयो-विरामाः काव्यान्तरालविश्रान्तयश्च तेस्तथा । कैः ? काव्यराजैः-प्रधानकाव्यैः । अत्र ‘राजन्सखेः’ (सिद्ध० ७-३-१०६) इत्यनेन राजेन्द्रशब्दादत्समासान्तः । किंविशिष्टैः ? ‘क्रियादिश्लेषैः’ क्रियादीनां-क्रिया-कर्तृ-विशेषणानां श्लेषः-सादृश्येन निवेशो-रचना यत्र तैस्तथा । पुनः किं० ? ‘श्रीधर्मघोषैः’ श्रीः-शोभा सैव धर्मः-स्वभावो यस्य सः श्रीधर्मा ततः श्रीधर्मा-शोभात्मको घोषो-ध्वनिविशेषो येषां ते श्रीधर्मघोषास्तैस्तथा । कर्तृपक्षे त्रिभिर्मनी-वाक्-कायैः, त्रिकरणशुद्धचेत्यर्थः । ‘अभियतिभिः’-विनीतत्वादिभिमुखशिष्यमुनिभिः । ‘काव्यराजैः’ “कविरेव वा काव्यः भेपजादित्वात् टघण्” इति हेमनाममाला (आमि० का० २, श्लो० ३३)-वृत्ति (पृ. ४७) वचनात् महाकविभिः । किं० ? ‘क्रियादि०’ आदिशब्दस्य पश्चानुपूर्व्या प्रयुक्तत्वात् ज्ञानदर्शनक्रियापरायणैः । श्रीधर्मघोषैरिति नाम्ना आचार्यैः । किं कृतमित्याह-‘अभिनुतमहिमा’ इति अतिभक्तिभरभास्वरत्वादभिमुखेन स्तुतमहिमा । इह महिमशब्दस्वरूपं पूर्ववत् । पुनः किं० आचार्यैः काव्यै- (यराजै)श्च ‘वर्च्ये०’ वर्च्यः-प्रधानो भावप्रकाशो येषु येषां वा । “भावोऽभिप्रायवस्तुनोः, स्वभाव-जन्मसत्तात्मा-क्रियालीलाविभूतिषु” (हेमेऽनेकार्थे ५३८-५३९) इति । पक्षे अर्थः-स्वामी तस्य भावोऽर्च्यभावः, स्वामित्वमित्यर्थः । अयत्र अरीणामभावोऽर्च्यभावः तेन प्रकाशानि-प्रकृतानि कर्तृपक्षेऽप्येवम् । ‘त्रिच्छत्रीणां’ त्रयाणां छत्राणां समाहारस्त्रिच्छत्रौ तस्या दण्डैरेव दण्डकैः । वा इवार्ये ॥ आन्तररिपुविजयात्-रागद्वेषमोहारूपद्वेषित्रयविजयात् न्यस्तविश्वत्रयान्तःकीर्तिस्तम्भैरिव । विशेष्यपद-

माह—‘श्रीजिन०’ श्रिया—ज्ञानादिलक्ष्म्योपलक्षिता जिनाः—चतुर्दशपूर्विणस्तेषु वरा अवधिज्ञानप्रभृत-
यस्तेषु वृषाः—श्रेष्ठाः केवलिनस्तेषु प्रातिहार्यादिविभूत्या भासते इति श्रीजिनवरदृषभाः । द्वित्वबहु-
त्वयोस्तु दृषभशब्दः श्रेष्ठार्थे । वीक्षा च ईक्षा च—चिन्ता तथा ध्यासता—प्रतिपद्यन्ताम् । कम् ?
माम् । अध्याङ्ग पूर्वः ‘अपो असी गत्यादानयोश्च’ (सिद्ध० धा०) इति धातुः । अध्यास् अस्या-
भयपादित्वादेकत्वे पञ्चम्या आत्मनेपदस्य । द्वित्वे तु परस्मैपदस्य तामि शवि च प्रत्यये सिद्धम् ।
बहुत्वे तु ‘आसिक् उपवेशने’ (सिद्ध० धा०) इत्यस्याग्रे पञ्चम्या एव अन्तामि ‘अनतोऽन्तोऽ-
दात्मने’ (सिद्ध० ४-२-११४) इति सिद्धम् ॥ इति स्तोत्रावचूरिः ॥ भट्टारकश्रीसोम-
तिलकसूरिकृतवृत्तेरुद्धता ॥ ६ ॥ ६ ॥

*(पृ. २३, २ अ) श्रीधर्मघोषसूरिकृते श्रीपार्श्वनाथस्नवे ११ पद्यात्मके पञ्चमं पद्यमेता-
दृक्चमत्कारशालि—

“ यः पूज्यो जगतां नमन्ति सुधियो यं येन मोहो जितो
यस्मै संस्पृहयन्ति चारुमतयो यस्माच्छुभं देहिनाम् ।
यस्यानन्तचतुष्टयं निरुपमं यस्मिन् स्थितं सद्गुणैः
स श्रीपार्श्वजिनेश्वरो वितरताचारूपसंस्थः शिवम् ॥ ५ ॥

*(पृ. २३, २ आ) अवलोकयतामेभिरेव सूरिभिः प्रणीतं निम्नलिखितं यच्छब्दविभक्तिसप्तक-
समलङ्कृतं श्रीवीरजिनस्तवनम्—

“ जय श्रीसर्वसिद्धार्थ—सिद्धार्थनृपनन्दन !
सुमेरुधीर ! महावीर ! गम्भीर ! जिनेश्वर ! ॥ १ ॥
योऽप्रमेयप्रमाणोऽपि, सप्तहस्तप्रमो मतः ।
पूर्णेन्दुवर्णवर्ण्योऽपि, स्वर्णवर्णसवर्णकः ॥ २ ॥
सदृशं कौशिके शक्रे, सर्पे च क्रमसंस्पृशि ।
पीयूषवृष्टिसृष्ट्या यं, दृष्ट्या दिष्ट्या विदुर्बुधाः ॥ ३ ॥
विष्टपन्नितयोत्सङ्ग—रङ्गन्दुत्तुङ्गकीर्तिना ।
सनाथं येन नाथेन, विश्वं विश्वम्भरातलम् ॥ ४ ॥
यस्मै चक्रे नमः सेवा—हेवाफोत्सुकमानसैः ।
वीराय गतवैराय, मर्त्यामर्त्यासुरेश्वरैः ॥ ५ ॥
यस्माद् द्वेपादयो दोषाः, क्षिप्रं क्षीणाः क्षयः खनेः ।
दोषा पूषमपूखेभ्य, इव हर्षक्षलक्षणात् ॥ ६ ॥

यद्देहद्युतिसन्दोहं, सन्देहितवपुर्दधौ ।

रविः खद्योतपोतद्यु—त्याढम्यरविढम्बनाम् ॥ ७ ॥

भविना यत्र चित्तस्थे, स्युर्धीवृद्धिसिद्धयः ।

तं वर्द्धमानमानौमि, वर्द्धमानसुभावनः ॥ ८ ॥

इति यस्ते स्तवनं पठति वीरजिनेन्द्र ! जातरोमाञ्चः ।

यात्यपवर्गं स द्रुतमखर्वगर्वारिवर्गजयी ॥ ९ ॥ ”

२५तमे पृष्ठे श्रीचारित्रसुन्दरगणिसन्द्धानि भापासप्तऋनिवद्धानि स्तोत्राणीति निरदेशि,
किन्तु भ्रान्तिमूलक उल्लेखोऽयमिति भाति यत एभिर्गणिवरैर्लिपीकृतानीमानि १५२२वर्षे । एत-
त्प्रणेतारस्तु श्रीऋषभदेवादिजिनपञ्चकस्य पङ्क्तापात्मकानां स्तोत्रानां विरचयितारः । तत्र
श्रीवीरस्तुतिप्रान्तस्थं पद्यं प्रमाणम्—

“ एवं पञ्च जिना निरस्तवृजिनाः सद्भक्तिविभ्राजिना
पङ्क्तापात्मयसंस्तवेन मयका नीतः स्तुतेर्गोचरम् ।

त्रैलोक्यस्पृहणीयसिद्धिरमणीशृङ्गारणप्रत्यला
देयासुर्गुरुसोमसुन्दरकरप्राग्भारगौराः श्रियः ॥ ७ ॥ ”

पञ्चभ्यो जिनेभ्य आद्यतीर्थकरस्य नुतेः प्रथमं पद्यं निर्दिष्टं २५तमे पृष्ठे । श्रीशान्तिजिनमु-
द्विशय चैवम्—

“ श्रीमान् शान्तिजिनः पुनात्वृजिनः सर्वान् स भव्याङ्गिनः
सन्त्यक्तोपरमा वितीर्य परमा आनन्दसंविद्रमाः ।

गौर्यस्य त्रिपदी जगन्नयवने स्वैरं चरन्तीतरां
चित्रं त्रासयति स्फुरत्तरमदान् दुर्वादिर्सिंहानपि ॥ १ ॥ ”

श्रीनेमिनाथस्तवस्य प्रारम्भ इत्यम्—

“ पारावारसमानसंश्रुतिसमुच्चाराय नारायणः
सेवामूर्त्यचरीकरी दृढतरी तुल्यांस यस्यादरी ।

देवानामपि देवता स परमब्रह्मस्वरूपः प्रभुः
शब्दब्रह्मविदाऽप्यगम्यमहिमा नेमीश्वरः पातु वः ॥ १ ॥ ”

श्रीपार्श्वनाथस्तोत्रस्य प्रारम्भिकं काव्यं यथा—

“ भक्तिव्यक्तिप्रणमदमरस्वर्णकोटीरकोटी—

भेदस्वज्ज्योतिः प्रचलदचिरः कज्जलश्यामलद्युत् ।

श्रेयोवल्लीरूपचयमयः प्रापयंस्तापहर्ता

भूयात् पार्श्वः शमितदुरितोऽम्भोदवन्मोदकर्ता ॥ १ ॥”

श्रीमहावीरस्तुतौ प्रथमं पद्यमेवम्—

“ विद्यानां जन्मकन्दस्त्रिभुवनभवनालोकनप्रत्यलोऽपि

प्राप्तो दाक्षिण्यसिन्धुः पितृवचनवशात् सोत्सवं लेखशालाम् ।

जैनेन्द्रां शब्दविद्या पुरत उपदिशन् स्वामिनो देवतानां

शब्दब्रह्मण्यमोघं स दिशतु भगवान् कौशलं त्रैशलेयः ॥ १ ॥”

(पृ. २५, ५ अ) कविवरनामगर्भितमष्टभाषामयं पठरचक्रबन्धनिबद्धं २४पद्यात्मकं श्रीसीमन्धरस्तवनं व्यरचि श्रीजिनहर्षसूरिभिः । अस्यान्त्यं पद्यमित्यम्—

“ श्रीसीमन्धरतीर्थनाथमनिशं भाषाष्टकस्पष्टया

भक्त्येति त्रिजगत्समीहितकरं यः स्तौति भव्याङ्गभाग् ।

स श्रीमान् गुरुसोमसुन्दरपदमौढिप्रभावोदयं

नित्यानन्दसखीं वृणोति विमलां जैनेश्वरीं सम्पदम् ॥ २४ ॥”

नमः परमात्मने ।

सुविहितपुरन्दरश्रीशोभनमुनिवर्यविहिता

॥ स्तुतिचतुर्विंशतिका ॥

श्रीनाभिनन्दनः

अथ श्रीनाभिनन्दनस्तुतिः—

भव्याम्भोजविबोधनैकतरणे ! विस्तारिकर्मावली—
रम्भासामज ! 'नाभि'नन्दन ! महानष्टापदाभासुरैः ।
भक्त्या वन्दितपादपद्म ! विदुषां सम्पादय प्रोज्झिता—
रम्भासाम ! जनाभिनन्दन ! महानष्टापदाभासुरैः ॥ १ ॥

—शार्दूलविकीर्तितम् (१२, ७) .

सप्तस्तजिनवराणां स्तुतिः—

ते वः पान्तु जिनोत्तमाः क्षतरुजो नाचिक्षिपुर्व्यन्मनो
द्वारा विभ्रमरोचिताः सुमनसो मन्दारवा राजिताः ।
यत्पादौ च सुरोज्झिताः सुरभयाञ्चक्रुः पतन्त्योऽम्बरा—
द्वाराविभ्रमरोचिताः सुमनसो मन्दारवाराजिताः ॥ २ ॥ —शार्दूल०

जिनप्रवचनप्रशंसा—

शान्तिं वस्तुतान् मिथोऽनुगमनाद् यन्नैगमाद्यैर्नयै—
रक्षोभं जन ! हेऽतुलां छितमदोदीर्णाङ्गजालं कृतम् ।
तत्तव पूज्यैर्जगतां जिनैः प्रवचनं दृष्यत्कुवाद्यावली—
रक्षोभञ्जनहेतुलाञ्छितमदो दीर्णाङ्गजालकृतम् ॥ ३ ॥ —शार्दूल०

श्रुतदेवतास्मरणम्—

शीतांशुत्विति यत्र नित्यमदधद् गन्धाढ्यधूलीकणा—
नाली केसरलालसा समुदिताऽऽशु भ्रामरीभासिता ।
पायाद् वः श्रुतदेवता निदधती तत्राब्जकान्ती क्रमौ
नालीके सरलाऽलसा समुदिता शुभ्रामरीभासिता ॥ ४ ॥ १ ॥—शार्दूल०

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

अथ अजितनाथप्रणामः—

त'मजित'मभिनौमि यो विराजद्—
वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ।
निजजननमहोत्सवेऽधितष्ठा—
वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ॥ १ ॥

—पुष्पिताग्रा

जिनकदम्बकाभिनुतिः—

स्तुत जिननिबहं तमर्तितप्ता—
ध्वनदसुरामरवेण वस्तुवन्ति ।
यममरपतयः प्रगाथ पार्श्वे—
ध्वनदसुरामरवेणवः स्तुवन्ति ॥ २ ॥ —पुष्पि०

जिनमतविचारः—

प्रवितर वसतिं त्रिलोकबन्धो !
गमनैययोगततान्तिमे पदे हे ।
जिनमत ! विततापवर्गवीथी—
गमनययो ! गततान्ति मेऽपदेहे ॥ ३ ॥ —पुष्पि०

मानसीदेव्याः प्रार्थना—

सितशकुनिगताऽऽशु मानसीच्चा—

ऽऽत्ततिमिरम्मदभासुराजिताशम् ।

वितरतु दधती पविं क्षतोद्यत्—

तततिमिरं मदभासुराजिता शम् ॥ ४ ॥२॥ —पुष्पि०

अथ श्रीशम्भवस्याभ्यर्थना—

निर्भिन्नशत्रुभवभय !

शं भवकान्तारतार ! तार ! ममारम् ।

वितर त्रातजगत्रय !

‘शम्भव !’ कान्तारतारतारममारम् ॥ १ ॥

—आर्यागीतिः

जिनवराणिमाश्रयाल्लक्ष्मीः—

आश्रयतु तव प्रणतं

विभया परमा रमाऽरमानमदंभैः ।

स्तुत ! रहित ! जिनकदम्बक !

विभयापरमार ! मारमानमदंभैः ॥ २ ॥ —आर्या०

जिनमतस्य प्राधान्यम्—

जिनराज्या रचितं स्ता—

दसमाननयानया नयायतमानम् ।

शिवशर्मणे मतं दध—

दसमाननयानयानया यतमानम् ॥ ३ ॥ —आर्या०

वज्रशृङ्खलायै प्रणामः—

शृङ्खलभृत् कनकनिभा

या तामसमानमानमानवमहिताम् ।

श्री'वज्रशृङ्खला' कज-

यातामसमानमानमानवमहिताम् ॥ ४ ॥ ३ ॥ —आर्या०

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

अथ अभिनन्दनस्य प्रार्थना—

त्वमशुभाभ्यभिनन्दन ! नन्दिता—

सुरवधूनयनः परमोदरः ।

स्मरकरीन्द्रविद्वारणकेसरिन् !

सुरव ! धूनय नः परमोऽदरः ॥ १ ॥

—द्वुतविलिखितम्

सप्तप्रजिनेश्वराणामभ्यर्थना—

जिनवराः ! प्रयतध्वमितामया

मम तमोहरणाय महारिणः ।

प्रदधतो भुवि विश्वजनीनता—

ममतमोहरणा यमहारिणः ॥ २ ॥ —द्वुत०

आगमस्तुतिः—

असुमतां मृतिजात्यहिताय यो

जिनवरागम ! नो भवमायतम् ।

प्रलघुतां नय निर्मथितोद्धता—

जिनवरागमनोभवमायै ! तम् ॥ ३ ॥ —द्वुत०

श्रीरोहिण्यै नमः—

विशिखशङ्खजुषा धनुषाऽस्तसत्—
 सुरभिया ततनुन्नमहारिणा ।
 पारिगतां विशदामिह 'रोहिणीं'
 सुरभियाततनुं नम हारिणा ॥ ४ ॥ ४ ॥—द्वित०

५ श्रीसुमतिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुमतिनाथस्य स्तुतिः—

मदमदनरहित ! नरहित !
 'सुमते !' सुमतेन ! कनकतारेतारे ! ।
 दमदमपालय ! पालय
 दरादरातिक्षतिक्षपातः पातः ! ॥ १ ॥—आर्यागीतिः

समग्रजिनेश्वराणां विज्ञप्तिः—

विधुतारा ! विधुताराः !
 सदा सदाना ! जिना ! जिताघाताघाः ! ।
 तनुतापातनुतापा !
 हितमाहितमानवनवविभवा ! विभवाः ! ॥ २ ॥ —आर्या०

सर्वज्ञसिद्धान्तस्य स्मरणम्—

मतिमति जिनराजि नरा—
 हितेहिते रुचितरुचि तमोहेऽमोहे ।
 मतमतनूनं नूनं
 स्मरास्मराधीरधीरसुमतः सुमतः ॥ ३ ॥ —आर्या०

कालीदेव्यै प्रार्थना—

नेगदाऽमानगदा मा—

महो महोराजिराजितरसा तरसा ।

घनघनकाली काली

बतावतादूनदूनसंत्रासत्रा ॥ ४ ॥ ५ ॥ —आर्या०

६ श्रीपद्मप्रभजिनस्तुतयः

अथ श्रीपद्मप्रभाय विनतिः—

पादद्वयी दलितपद्ममृदुः प्रमोद—

मुन्मुद्रतामरसैदामलतान्तपात्री ।

‘पाद्मप्रभी’ प्रविदधातु सतां वितीर्ण—

मुन्मुद्रतामरसदा मलतान्तपात्री ॥ १ ॥

—वसन्ततिलका

समप्रजिनेश्वराणां स्तुतिः—

सा मे मतिं वितनुताज्जिनपङ्क्तिरस्त—

मुद्राऽऽगताऽमरसभाऽसुरमध्यगाऽऽद्याम् ।

रत्नांशुभिर्विदधती गगनान्तराल—

मुद्रागतामरसभासुरमध्यगाद् याम् ॥ २ ॥ —वसन्त०

श्रीसिद्धान्तस्वरूपम्—

श्रान्तिच्छिदं जिनवरागममाश्रयार्थ—

भाराममानम लसन्तमसङ्गमानाम् ।

धामाग्रिमं भवसरित्पतिसेतुमस्त—

भाराममानमलसन्तमसं गमानाम् ॥ ३ ॥ —वसन्त०

१ ‘मयदामान०’ इति पाठान्तरम् । २ ‘सत्रा सत्रा’ इत्यपि पदच्छेदः । ३ ‘सदाऽऽमलता०’ इत्यपि पाठः ।
४ ‘मुद्रा गताऽमरसभा सुरमध्यगाद्याम्’ इत्यपि संभवति ।

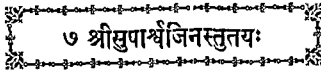
गान्धारीदेवीस्तुतिः—

‘गान्धारि !’ वज्रमुसले जयतः समीर—

पातालसत्कुवल्यावलिनीलभे ते ।

कीर्तीः करप्रणयिनी तव ये निरुद्ध—

पातालसत्कुवल्या बलिनी लभेते ॥ ४ ॥ ६ ॥ —वसन्त०

७ श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुपार्श्वजिनस्मरणम्—

कृतनति कृतवान् यो जन्तुजातं निरस्त—

स्मरपरमदमायामानवाधायशस्तम् ।

सुचिरमविचलत्वं चित्तवृत्तेः ‘सुपार्श्व’

स्मर परमदमाया मानवाधाय शस्तम् ॥ १ ॥

—मालिनी (८, ७)

जिनराज्या ध्यानम्—

ब्रजतु जिनततिः सा गोचरे चित्तवृत्तेः

सदमरसहिताया वोऽधिका मानवानाम् ।

पदमुपरि दधाना वारिजानां व्यहार्पात्

सदमरसहिता या बोधिकामा नवानाम् ॥ २ ॥ —मालिनी

जिनमतप्रशंसा—

दिशदुपशमसौख्यं संयतानां सदैवो—

रु जिनमतमुदारं काममायामहारि ।

जननमरणरीणान् वासयत् सिद्धिवासे—

ऽरुजि नमत मुदाऽरं काममायामहारि ॥ ३ ॥ —मालिनी

महामानस्याः स्तुतिः—

दधति ! रविसपत्नं रत्नमाभास्तभास्वन्—
नवघनतरवारिं वा रणारावरीणाम् ।

गतवति ! विकिरत्यालीं महामानसींष्टा—

नव घनतरवारिं वारणारावरीणाम् ॥ ४ ॥ ७ ॥ —मालिनी

८ श्रीचन्द्रप्रभजिनस्तुतयः

अथ चन्द्रप्रभभवे प्रणामः—

तुभ्यं 'चन्द्रप्रभ !' जिन ! नमस्तामसोज्ज्वभितानां
हाने कान्तानलसम ! दयावन् ! दितायासमान ! ।

विद्वत्पङ्क्त्या प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतु—

हानेकान्तानलसमदया वन्दितायासमान ! ॥ १ ॥

—मन्दाकान्ता (४, ६, ७)

जिनेश्वराणां स्तुतिः—

जीयाद् राजी जनितजननज्यानिहानिर्जिनानां

सत्यागारं जयदमितरुक् सारविन्दाऽवतारम् ।

भव्योद्धृत्या भुवि कृतवती याऽवहद् धर्मचक्रं

सत्यागा रञ्जयदमितरुक् सौ रविं दावतारम् ॥ २ ॥ —मन्दा०

सिद्धान्तस्तुतिः—

सिद्धान्तः स्तादहितहतयेऽख्यापयद् यं जिनेन्द्रः

सद्राजीवः स कविधिपणापादनेऽकोपमानः ।

दक्षः साक्षाच्छ्रवणचुलुकैर्यं च मोदाद् विहायः—

सद्राजी वः सकविधिपणाऽपादनेकोपमानः ॥ ३ ॥ —मन्दा०

वज्राङ्कुश्याः स्तुतिः—

‘वज्राङ्कुश्या’ङ्कुशकुलिशभृत् ! त्वं विघत्सव प्रमत्तं
स्वायत्यागे । तनुमदवने हेमताराऽतिमत्ते ।
अध्यारूढे ! शशधरकरश्वेतभासि द्विपेन्द्रे
स्वायत्याऽग्रेऽतनुमदवने हेऽमतारातिमत्ते ! ॥ ४ ॥ ८ ॥ —मन्दा०

१ श्रीसुविधिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुविधिनायाय प्रार्थना—

तवाभिवृद्धिं ‘सुविधि’विधेयात्
स भासुरालीनतपा दयावन् ! ।
यो योगिपङ्क्या प्रणतो नभःसत्—
सभासुरालीनतपादयाऽवन् ॥ १ ॥

—उपनातिः

जिनेश्वरेभ्योऽभ्यर्चना—

या जन्तुजाताय हितानि राजी
सारा जिनानामलपद् ममालम् ।
दिश्यान्मुदं पादयुगं दधाना
सा राजिनानामलपद्ममालम् ॥ २ ॥

—इन्द्रवज्रा

जिनवाणी—

जिनेन्द्र ! मङ्गैः प्रसभं गभीरा—
ऽऽशु भारती शस्यतमस्तवेन ।
निर्नोशयन्ती मम शर्मे दिश्यात्
‘शुभाऽरतीशस्य तमस्तवेन ! ॥ ३ ॥ —उप०

मानवीदेव्याः स्तुतिः—

घनरुचिर्जयताद् भुवि 'मानवी'

गुरुतराविहतामरसङ्गता ।

कृतकराऽखवरे फलपत्रभा—

गुरुतराविह तामरसं गता ॥ ४ ॥ १० ॥ —द्वित०

११ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतयः

अथ श्रीश्रेयांसजिनस्य परमं वैराग्यम्—

कुसुमघनुषा यस्मादन्यं न मोहवशं व्यधुः

कमलसदृशां गीतारावा बलादयि तापितम् ।

श्रेणमततरां द्राक् 'श्रेयांसं' न चाहत यन्मनः

कमलसदृशाङ्गी तारा वाऽबला दयिताऽपि तम् ॥ १ ॥

—हरिणी (१, ४, ७)

जिनवराणां तल्लक्षणगर्भितस्तुतिः—

जिनवरततिर्जीवालीनामकारणवत्सला—

ऽसमदमहिताऽमारा दिष्टासमानवराऽजया ।

नमृदमृतमुक्कयङ्क्या नृता तनोतु मतिं ममा—

ऽसमदमहितामारादिष्टा समानवराजया ॥ २ ॥ —हरिणी

जिनागमस्य स्तुतिः—

भवजलनिधिभ्राम्यञ्जन्तुव्रजायतपोत ! हे

तनु मतिमतां सन्नाशानां सदा नरसम्पदम् ।

समभिलषतामर्हन्नाथागमानतभूपतिं

तनुमति मतां सन्नाशानां सदानरसं पदम् ॥ ३ ॥ —हरिणी

१ 'सदृशसदृशा' इत्यपि पाठः । २ 'समदमहिता' इत्यपि पाठः । ३ 'सदृशसदृशसमानवराजया' इत्यपि पाठः ।

श्रीमहाकालीदेव्या विजयः—

धृतपविफलाक्षालीघण्टैः करैः कृतबोधित—

प्रजयतिमहा कालीमर्त्याधिपङ्कजराजिभिः ।

निजतनुलतामध्यासीनां दधत्यपरिक्षतां

प्रजयति 'महाकाली' मर्त्याधिपं कजराजिभिः ॥४॥११॥—हरिणी

१२ श्रीवासुपूज्यजिनस्तुतयः

अथ श्रीवासुपूज्यवन्दनम्—

पूज्य ! श्री' वासुपूज्या 'वृजिन ! जिनपते ! नूतनादित्यकान्ते—

ऽमायासंसारवासावन ! वर ! तरसाली नवालानबाहो ! ।

आनम्रा त्रायतां श्रीप्रभवभवभयाद् विभ्रती भक्तिभाजा—

मायासं सारवाऽसावनवरतरसालीनवाला नवाऽहो ! ॥ १ ॥

—स्रग्वरा(७,७,७)

जिनराज्यै प्रार्थना—

पूतो यत्पादपांशुः शिरसि सुरततेराचरच्चूर्णशोभां

या तापत्राऽसमाना प्रतिमदमवतीहारता राजयन्ती ।

कीर्तेः कान्त्या ततिः सा प्रविकिरतुतरां जैनराजी रजस् ते

यातापत्रासमानाऽप्रतिमदमवती हारतारा जयन्ती ॥ २ ॥ —स्रग्व०

जिनवाण्याः स्वरूपम्—

नित्यं हेतूपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धा—

ऽपापायाऽऽसाद्यमानाऽमदन ! तव सुधासारहृद्या हितानि ।

वाणी निर्वाणमार्गप्रणयिपरिगता तीर्थनाथ ! क्रियान्मे—

ऽपापायासाद्यमानामदनत ! वसुधासार ! हृद्याहितानि ॥३॥—स्रग्व०

श्रीशान्तिदेव्याः स्तुतिः—

रक्षःक्षुद्रग्रहादिप्रतिहतिशमनी वाहितश्वेतभास्वत्—

सञ्जालीका सदा तापरिकरमुदिता सा क्षमालाभवन्तम् ।

शुभ्रा श्री'शान्ति'देवी जगति जनयतात् कुण्डिका भाति यस्याः

सञ्जालीका सदाता परिकरमुदिता साक्षमाला भवन्तम् ॥ ४ ॥१२॥ —खग०

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

अथ श्रीविमलनायाय मणामः—

अपापदमलं घनं शमितमानमामो हितं

नतामरसभासुरं विमलमालयाऽऽमोदितम् ।

अपापदमलङ्घनं शमितमानमामोहितं

न तामरसभासुरं 'विमल'मालयामोदितम् ॥ १ ॥

—पृथ्वी (८, ९)

समस्तजिनेश्वराणां नुतिः—

सदानवसुराजिता असमरा जिना भीरदाः

क्रियासु रुचितासु ते सकलभारतीरा यताः ।

सदानवसुराजिता असमराजिनाभीरदाः

क्रियासुरुचितासु ते सकलभा रतीरायताः ॥ २ ॥ —पृथ्वी

जिनमवचनमणामः—

सदा यतिगुरोरहो ! नमत मानवैरश्रितं

मतं वरदमेनसा रहितमायताभावतः ।

सदायति गुरोरहो न मतमानवैरं चितं

मतं वरदमेन सारहितमायता भावतः ॥ ३ ॥ —पृथ्वी

श्रीरोहिण्यै विनतिः—

प्रभाजि तनुतामलं परमंचापला ' रोहिणी '
 सुधावसुरभीमना मयि सभाक्षमालेहितम् ।
 प्रभाजितनुताऽमलं परमचापलाऽऽरोहिणी
 सुधावसुरभीमनामयिसभा क्षमाले हितम् ॥ ४ ॥ १३ ॥—पृथ्वी

१४ श्रीअनन्तजिनस्तुतयः

अथ श्रीअनन्तनाथस्य स्तुतिः—

सकलधौतसहासनमेरव—
 स्तव दिशन्त्वभिषेकजलप्लवाः ।
 मत्त'मनन्तजितः' स्नापितोल्लसत्—
 सकलधौतसहासनमेरवः ॥ १ ॥

—द्वुतविलम्बितम्

जिनसमुदायस्य विज्ञप्तिः—

मम रतामरसेवित ! ते क्षण—
 प्रद ! निहन्तु जिनेन्द्रकदम्बक ! ।
 वरद ! पादयुगं गतमञ्जता—
 ममरतामरसे विततेक्षण ! ॥ २ ॥

—द्वुत०

आगमस्तुतिः—

परमतापदमानसजन्मनः—
 प्रियपदं भवतो भवतोऽवतात् ।
 जिनपतेर्मतमस्तजगद्भयि—
 परमतापदमानसजन्मनः ॥ ३ ॥

—द्वुत०

श्रीअच्युतायाः स्तुतिः—

रसितमुच्चतुरं गमनाय कं

दिशतु काञ्चनकान्तिरिता 'अच्युता' ।

धृतधनुःफलकासिशरा करै-

रसितमुच्चतुरङ्गमनायकम् ॥ ४ ॥१४॥ —द्वृत०

अय श्रीधर्मनाथाय प्रणामः—

नमः श्रीधर्म ! निष्कर्मो-दयाय महितायते ! ।

मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्रै-दयायमहिताय ते ॥ १ ॥

—अनुष्टुप्

जिनसमूहस्य स्तुतिः—

जीयाज्जिनौघो ध्वान्तान्तं, ततान लसमानया ।

भामण्डलत्विषा यः स, ततानलसमानया ॥ २ ॥ —अनु०

भारत्याः संकर्तिना—

भारति ! द्वाग् जिनेन्द्राणां, नवनौरक्षतारिके ।

संसारम्भोनिधावस्मा-नवनौ रक्ष तारिके ! ॥ ३ ॥ —अनु०

श्रीमङ्गसिदेव्याः स्तुतिः—

केकिस्या वः क्रियाञ्छक्ति-करा लाभानयाचिता ।

'प्रज्ञासि'भूतनाम्भोज-करालाभा नयाचिता ॥४॥१५॥ —अनु०

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अथ श्रीशान्तिनाथस्य स्तुतिः—

राजन्त्या नवपद्मरागरुचिरैः पादैर्जिताष्टापदा—

द्रेऽकोप ! द्रुतजातरूपविभया तेन्वाऽऽर्ये ! धीर ! क्षमाम् ।

विभ्रत्याऽमरसेव्यया जिनपते ! श्रीशान्तिग्नाथारमरो—

द्रेकोपद्रुत ! जातरूप ! विभयातन्वार्यधी^१ ! रक्ष माम् ॥ १ ॥

—शार्दूलविक्रीडितम्

जिनवराणां विजयः—

ते जीयासुरविद्विषो जिनवृषा मालां दधाना रजो—

राज्या मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्तां चिताः ।

कीर्त्या कुन्दसमत्विषेषदपि ये न प्राप्तलोकत्रयी—

राज्या मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताश्चिताः ॥२॥ —शार्दूल०

जिनमतस्य स्तुतिः—

जैनेन्द्रं मतमातनोतु सततं सम्यग्दृशां सद्गुणा—

लीलाभं गमहारि भिन्नमदनं तापापहृद् यामरम् ।

दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि पर्युल्लस—

ल्लीलाभङ्गमहारिभिन्नमदनन्तापापहृद्यामरम् ॥ ३॥ —शार्दूल०

श्रीब्रह्मशान्तिपक्षस्य स्तुतिः—

दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन् स ' ब्रह्मशान्तिः ' क्रियात्

सन्त्यज्यानि शमी क्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमाली हितम् ।

तताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिर्योऽधारयन्मूढतां

संत्यज्यानिशमीक्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमालीहितम् ॥४॥१६॥

—शार्दूल०

१७ श्रीकुन्थुजिनस्तुतयः

अथ श्रीकुन्थुनाथाय वन्दनम्—

भवतु मम नमः श्री'कुन्थु'नाथाय तरमा-
यमितशमितमोहायामितापाय हृद्यः ।

सकलभरतभर्ताऽभूज्जिनोऽप्यक्षपाशा—

यमितशमितमोहायामितापायहृद् यः ॥ १ ॥

—मालिनी (८,७)

सकलतीर्थपतिभ्यः प्रणतिः—

सकलजिनपतिभ्यः पावनेभ्यो नमः सन्—

नयनरवरदेभ्यः सारवादरतुतेभ्यः ।

समधिगतनुतिभ्यो देववृन्दाद् गरीयो—

नयनरवरदेभ्यः सारवादरतु तेभ्यः ॥ २ ॥ —मालिनी

सिद्धान्तस्मरणम्—

स्मरत विगतमुद्रं जैनचन्द्रं चकासत्—

कविपदगमभङ्गं हेतुदन्तं कृतान्तम् ।

द्विरदमिव समुद्यद्दानमार्गं धुताधै—

कविपदगमभङ्गं हे तुदन्तं कृतान्तम् ॥ ३ ॥ —मालिनी

श्रीपुरुषदत्तायै प्रार्थना—

प्रचलदधिररोचिश्वारुगात्रे ! समुद्यत्—

सदसिफलकरामेऽभीमहासेऽरिभीते ! ।

सपदि 'पुरुषदत्ते !' ते भवन्तु प्रसादाः

सदसि फलकरा मेऽभीमहासेरिभीते ॥ ४ ॥ १७ ॥

—मालिनी

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

अथ श्रीअरनाथाय प्रणिपातः—

व्यमुचच्चक्रवर्तिलक्ष्मीमिह तृणमिव यः क्षणेन तं
सन्नमदमरमानसंसारमनेकपराजितामरम् ।
द्रुतकलघौतकान्तमानमतानन्दितभूरिभक्तिभाक्—
सन्नमदमरमानसं सारमनेकपराजितामरम् ॥ १ ॥

—द्विपदी

जिनवरेभ्यो वन्दना—

स्तौति समन्ततः स्म समवसरणभूमौ यं सुरावलिः
सकलकलाकलापकलिताऽपमदाऽरुणकरमपापदम् ।
तं जिनराजविसरमुज्जासितजन्मजरं नमान्यहं
सकलकला कलाऽपकलितापमदारुणकरमपापदम् ॥ २ ॥

—द्विपदी

जिनागमाय नमः—

भीममहाभवाब्धिभवभीतिविभेदि परास्तविस्फुरत्—
परमतमोहमानमतनूनमलं घनमघंवते हितम् ।
जिनपतिमतमपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणं
परमतमोहमानमत नूनमलङ्घनमघवतेहितम् ॥ ३ ॥ —द्विपदी

श्रीचक्रधरायाः स्तुतिः—

याऽत्र विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठमधिष्ठिता हुतात्—
समतनुभागविकृतधीरसमदवैरिव धामहारिभिः ।
तडिदिव भाति सान्ध्यघनमूर्धनि 'चक्रधरा'ऽस्तु सा मुदे—
ऽसमतनुभा गवि कृतधीरसमदवैरिवधा महारिभिः ॥ ४ ॥ १८ ॥

—द्विपदी

१९ श्रीमल्लिजिनस्तुतयः

अथ श्रीमल्लिनाथस्य स्तुतिः—

नुदंस्तनुं प्रैवितर 'मल्लि'नाथ ! मे
 प्रियङ्गुरोचिररुचिरोचितां वरम् ।
 विडम्बयन् वररुचिमण्डलोज्ज्वलः
 प्रियं गुरोऽचिररुचिरोचिताम्बरम् ॥ १ ॥

—रुचिरा

जिनपतीनां स्तुतिः—

जवाद् गतं जगदवतो वपुर्व्यथा—
 कदम्बकैरवशतपत्रसं पदम् ।
 जिनोत्तमान् स्तुत दधतः स्रजं स्फुरत्—
 कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम् ॥ २ ॥ —रुचिरा

सिद्धान्तश्लाघनम्—

स सम्पदं दिशतु जिनोत्तमागमः
 शमावहन्नतनुतमोहरोऽदिते ।
 स चित्तभूः क्षत इह येन यस्तपः—
 शमावहन्नतनुत मोहरोदिते ॥ ३ ॥ —रुचिरा

श्रीकंपर्दिस्मरणम्—

द्विपं गतो हृदि रमतां दमश्रिया
 प्रभाति मे चकितहरिद्विपं नगे ।
 वटाह्वये कृतवसातिश्च यक्षराट्
 प्रभातिमेचकितहरिद् द्विपन्नगे ॥ ४ ॥ १९ ॥

—रुचिरा

२० श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतयः

अथ श्रीमुनिसुव्रतनाथस्य संस्तवनम्—

जिन'मुनिसुव्रतः' समवताज्जनतावनतः

संमुदितमानवा धनमलोभवतो भवतः ।

अवनिविकीर्णमादिषत यस्य निरस्तमनः—

समुदितमानवाधनमलो भवतो भवतः ॥ १ ॥

—नर्कुटकम् (७, १०)

जिनसमुदायप्रणामः—

प्रणमत तं जिनव्रजमपारविसारिरजो—

दलकमलानना महिमधाम भयासमरुक् ।

यमतितरां सुरेन्द्रवरयोपिदिलामिलनो—

दलकमला ननाम हिमधामभया समरुक् ॥ २ ॥ —नर्कु°

सिद्धान्तस्तवनम्—

त्वमवनताञ्जिनोत्तमकृतान्त ! भवाद् विदुषो—

ऽव सदनुमानसङ्गमन ! याततमोदयितः ।

शिवसुखसाधकं स्वभिदधत् सुधियां चरणं

वसदनुमानसं गमनयातत ! मोदयितः ! ॥ ३ ॥ —नर्कु°

श्रीगौरीसंस्तवः—

अधिगतगोधिका कनकरुक् तव 'गौर्यु'चिता—

ङ्कमलकराजि तामरसभास्यतुलोपकृतम् ।

मृगमदपत्रभङ्गतिलकैर्वदनं दधती

कमलकरा जितामरसभाऽस्यतु लोपकृतम् ॥ ४ ॥ २० ॥ —नर्कु°

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

अथ श्रीनमिनाथस्य सङ्कीर्तनम्—

स्फुरद्विद्युत्कान्ते ! प्रविकिर वितन्वन्ति सततं
ममायासं चारो ! दितमद ! 'नमे'ऽघानि लंपितः । ।
नमद्भव्यश्रेणीभवभयभिदां हृद्यवचसा—
ममायासञ्चारोदितमदनमेघानिल ! पितः ! ॥ १ ॥
—शिलरिणी (१, ११)

जिनेश्वराणां जयः—

नखांशुश्रेणीभिः कपिशितनमन्नाकिमुकुटः
सदा नोदी नानामयमलमदारोरिततमः ।
प्रचक्रे विश्वं यः स जयति जिनाधीशनिवहः
सदानो दीनानामयमलमदारोरिततमः ॥ २ ॥ —शिल०

सिद्धान्तपरिचयः—

जल-व्याल-व्याघ्र-ज्वलन-गज-रुग्-ग्रन्धन-युधो
गुरुर्वाहोऽपातापदघनगरीयानसुमतः ।
कृतान्तस्त्रासीष्ट स्फुटविकटहेतुप्रमितिभा—
गुरुर्वाहो ! पाता पदघनगरीयानसुमतः ॥ ३ ॥ —शिल०

कालीदेव्याः स्तुतिः—

विपक्षव्यूहं वो दलयतु गदाक्षावलिधरा—
ऽसमा नालीकालीविशदचलना नालिकवरम् ।
समध्यासीनाऽम्भोभृतघननिभाऽम्भोधितनया—
समानाली 'काली' विशदचलनानालिकवरम् ॥ ४ ॥ २१ ॥ —शिल०

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

अथ श्रीपार्श्वनाथाय प्रार्थना—

मालामालानबाहुर्दधदधदरं यामुदारा मुदाऽऽरा—
 छीनाऽलीनामिहाली मधुरमधुरसा सूचितोमाचितो मा
 पातात् पातात् स 'पार्श्वो' रुचिररुचिरदो देवराजीवराजी—
 पत्राऽऽपत्रा यदीया तनुरतनुरवो नन्दको नोदको नो ॥ १ ॥

—स्वधरा

जिनेश्वराणां स्तुतिः—

राजी राजीववक्त्रा तरलतरलसत्केतुरङ्गचुरङ्ग—
 व्यालव्यालग्नयोधाचितरचितरणे भीतिहृद् याऽतिहृद्या ।
 सारा साऽऽराज्जिनानामलमलमतेर्वोधिका माऽधिकामा—
 दव्यादव्याधिकालाननजननजरात्रासमानाऽसमाना ॥ २ ॥—स्रग्०

जिनवाण्या विचारः—

सद्योऽसद्योगभिद् वागमलगमलया जैनराजीनराजी—
 नूता नूतार्थधात्रीह ततहततमःपातकाऽपातकामा ।
 शास्त्री शास्त्री नराणां हृदयहृदयशोरोधिकाऽवाधिका वा—
 ऽऽदेया देयान्मुदं ते मनुजमनु जरां त्याजयन्ती जयन्ती ॥ ३ ॥—स्रग्०

श्रीविरौठ्यायाः स्तुतिः—

याता या तारतेजाः सदसि सदसिभृत् कालकान्तालकान्ता—
 ऽपारिं पारिन्द्रराजं सुरवसुरवधूपूजिताऽं जितारम् ।
 सा त्रासात् त्रायतां त्वामविपमविपमृन्धूपणाऽभीपणा भी—
 हीनाऽहीनाऽयपत्नी कुवलयवलयदयामदेहाऽमदेहा ॥ ४ ॥ २३ ॥ स्रग्०

२४ श्रीवीरजिनस्तुतयः

अथ श्रीवीरनाथाय विज्ञप्तिः—

नमदमरशिरोरुहस्वस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोरञ्जिताहे ! धरित्रीकृता-
वन ! वैरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षो भवान् ।
मम वितरतु 'वीर!' निर्वाणशर्माणि जातावतारो धराधीश'सिद्धार्थ'धाम्नि क्षमालङ्कता-
वनवरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्याव ! लीलापदे हे क्षितामो हिताक्षोभवान् ॥१॥
—अर्णवदण्डकम्

जिनसमूहस्य स्तुतिः—

समवसरणमत्र यस्याः स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालत्रयी-
सदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट् परेताहितारोचितम् ।
प्रवितरतु समीहीतं साऽर्हतां संहतिर्भक्तिभाजां भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावलीसेवित-
सदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रा यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहितारोचितम् ॥ १॥
—अर्णव०

भारत्यै प्रार्थना—

परमततिमिरोग्रभानुप्रभा भूरिभङ्गैर्गभीरा भृशं विश्वव्ये निकाय्ये वितीर्योत्तरा-
महतिर्मतिमते हि ते शस्यमानस्य वासं सदाऽतन्वतीतापदानन्दवानस्य सौऽमानिनः।
जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तनिमज्जज्जनोत्तारनौर्भारती तीर्थकृत !
महतिर्मतिमते हितेशस्य मानस्य वा संसदातन्वती तापदानं दधानस्य सामानिनः३
—अर्णव०

श्रीअम्बिकायाः स्तुतिः—

सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठत्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्मोरुहे !
परमवसुतराङ्गाऽऽरावसन्नाशितारातिभारार्जिते ! भासिनी हारतारा बलक्षेमदा ।
क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चत्सटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भटे संस्थिते। भव्यलोकं त्वमम्बा'ऽम्बिके।'
परमवसुतरां गजारावसन्ना शितारातिमा राजिते भौंसि नीहारतारावलक्षेऽमदा॥४॥२४॥
—अर्णव०

१ ' वरतम । सङ्गमो० ' इत्यपि पाठः । २ ' शालग्रयणी- ' इत्यपि पाठः । ३ 'मति मते' इत्यपि पदच्छेदः । ४ 'सामानिनः' इत्यपि संभ्रान्ते । ५ 'मतिमते' इत्यपि पाठः । ६ सप्तम्यन्तं पदं वा । ७ ' भामिनीदा० ' इत्यपि पाठः ।

॥ ॐ हं नमः ॥

सुविहितमण्डनश्रीशोभनमुनीश्वरप्रणीता

॥ स्तुतिचतुर्विंशतिका ॥

(टीकाचतुष्टयेन समलङ्कृता)

१ श्रीऋषभजिनस्तुतयः

अथ श्रीनाभिनन्दननुतिः

भव्याम्भोजविवोधनैकतरणे ! विस्तारिकर्मावली—

रम्भासामज ! नाभिनन्दन ! महानष्टापदाभासुरैः ।

भक्त्या वन्दितपादपद्म ! त्रिदुपां सम्पादय प्रोञ्जिता—

रम्भासाम ! जनाभिनन्दन ! महानष्टापदाभासुरैः ॥ १ ॥

—शार्दूलविक्रीडितम् (१२,७)

पण्डितजपविजयगणिविचिता विवृतिः ।

अवतरणम्—

प्रणम्य परमानन्द—दायिनं जिनकुञ्जरम् ।

श्रीगुरोः शासनाद् वक्ष्ये, विष्टुत्तिं शोभनस्तुतेः ॥ १ ॥

—अनुष्टुप्

इह हि तावदशेषविशेषविशारदा विशारदाः सर्वत्रापि प्रयोजनमुद्दिश्यैव प्रवर्तन्ते तत्र
भुरूपतः पुरुषार्थः । स च धर्मार्थकाममोक्षभेदाच्चतुर्धा भिद्यते । तत्रापि दुःखानुपङ्गपराल्पुखान-
न्तसुखात्मकत्वेन परमपुरुषार्थत्वात् मधानतमत्वं मोक्षस्यैव । स च भगवद्गुणासनसाध्य इति
मोक्षार्थां शोभनभुनिः ऋषभार्दीनां चतुर्विंशतिजिनानां क्रमेण काव्यचतुष्टयमयीश्चतुर्विंशतिस्तुतीः
प्रणयन् प्रथमं श्रीऋषभभभोः स्तुतिपाद—

भव्याम्भोजेति । हे नाभिनन्दन!—हे नाभिनरेन्द्रसूनो! त्वं विदुषां—पण्डितानां महान्—
 उत्सवान् सम्पादय—देहि इति क्रियाकारकसंठङ्कः । तत्र 'सम्पादय' इति क्रियापदम् । कः
 कर्ता ? ' त्वम् ' । कान् कर्मतापन्नान् ? ' महान् ' । केषाम् ? ' विदुषाम् ' । अपराणि सर्वाणि
 सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या यथा— हे ' भव्याम्भोजविबोधनैकतरणे ' ! भव्याः—श्रुक्तियोग्या
 जन्तवः तद्रूपाणि यानि अम्भोजानि—कमलानि तेषां विबोधने—विबोधजनने एकः—अद्वितीयः
 तरणिः—सूर्यः तत्सम्बोधनं हे भव्या० हे ' विस्तारिकर्मावलीरम्भासामज ' ! विस्तारिणी या कर्मा-
 वली—कर्मश्रेणी तद्रूपा या रम्भा—कदली तत्र सामजो—हस्ती तदुन्मूलकत्वात् तत्सम्बोधनं हे
 विस्तारि० । हे ' महानष्टापत् ' ! महत्यो नष्टा आपदो यस्मात् स तथा तत्सम्बोधनं हे महानष्टा० ।
 हे ' वन्दितपादपद्म ' ! वन्दिते—नमस्कृते पादपद्मे—चरणकमले यस्य स तथा तत्सम्बोधनं हे
 वन्दितपाद० । कैः ? ' असुरैः ' भवनवासिभिर्देवविशेषैः । कथंभूतैः ? ' आभासुरैः ' आभासन-
 शीलैः । कया ? ' भक्त्या ' । हे ' प्रोज्झितारम्भ ' ! प्रोज्झितः—प्रकर्षेण त्यक्तः आरम्भः—सावध-
 व्यापारो येन स तथा तत्सम्बोधनं हे प्रोज्झितारम्भ ॥ हे ' असाम ? ' न सामः—सरोगः असामः
 तत्सम्बोधनं हे असाम ॥ हे ' जनाभिनन्दन ' ! जनानां अभिनन्दनः—प्रह्लादनः तत्सम्बोधनं
 हे जनाभिनन्दन । हे ' अष्टापदाभ ' ! अष्टापदं—सुवर्णं तद्वत् आमा—क्रान्तिर्यस्य स तथा तत्स-
 म्बोधनं हे अष्टाप० ॥

अथसमासः—भव्या एवाम्भोजानि भव्याम्भोजानि ' कर्मधारयः ' । भव्याम्भोजानां
 विबोधनं भव्या० ' तत्पुरुषः ' । एकश्चासौ तरणिश्व एक० ' कर्मधारयः ' । भव्याम्भोजविबोधने एक-
 तरणिः भव्या० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बोधनं हे भव्या० । कर्मणां आवली कर्मावली ' तत्पुरुषः ' ।
 विस्तारिणी चासौ कर्मावली च-विस्तारि० ' कर्मधारयः ' । विस्तारिकर्मावली चासौ रम्भा च
 विस्तारि० ' कर्मधारयः ' । विस्तारिकर्मावलीरम्भायां सामजः विस्तारि० ' तत्पुरुषः ' । तत्स-
 म्बोधनं हे विस्तारि० । नाभिनन्दनः नाभि० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बोधनं हे नाभि० । महानष्टा
 आपदो यस्य, यस्माद् वा स महानष्टापत् ' बहुव्रीहिः ' । तत्सं० हे महा० । पादावेव पद्मे पादपद्मे
 ' कर्मधारयः ' । वन्दिते पादपद्मे यस्य स वन्दित० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हे वन्दि० ।
 प्रोज्झित आरम्भोयेन स प्रोज्झि० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सं० हे प्रोज्झि० । सह आमेन वर्तते यः स
 सामः ' तत्पुरुषः ' । न सामः असामः ' तत्पुरुषः ' । तत्सं० हे असाम ॥ जनानां अभिनन्दनः
 जना० ' तत्पुरुषः ' । तत्सं० हे जना० । अष्टापदस्येव आमा यस्य सोऽष्टाप० ' बहुव्रीहिः ' ।
 तत्सं० हे अष्टा० । इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

श्रीसिद्धिचन्द्रगणिरचिता वृत्तिः ।

प्रस्तावः—

शश्वत् क्षीरपयोधिजामधुकरीसंसेव्यमानक्रमा-

म्योजन्मद्वितयः शिवं स दिशतु श्रीपार्श्वचिन्तामणिः ।

कस्तूरीकृतपत्रवल्लिहृदया यत्कीर्तिकान्ता किमु

द्रष्टुं विश्वमितस्ततः शशितनुः कौतूहलाद् भ्राम्यति ॥ १ ॥

—शार्दूलविक्रीडितम्

अस्ति श्रीमदखण्डपाठकगणप्राप्तप्रतिष्ठोन्नति-

भूपालाबलिवन्द्यमानचरणः श्रीभ्रानुचन्द्रो गुरुः ।

यत्कीर्तिर्भुवनाङ्गणे गुणगणच्छत्रे न मान्ती पुनः

भ्रातुः कर्णागताऽकरोदभिनवव्रक्षाण्डयाऽज्जामिव ॥ २ ॥

—शार्दूल०

यदुपदेशवशेन मुदं दधन्

निखिलमण्डलवासीजने निजे ।

मृतघनं च करं च स जीमिआ-

ऽभिषमकञ्चरभूपतिरत्यजत् ॥ ३ ॥

—द्रुतविलम्बितम्

वस्यान्तेनिलयी विधेयजगतीलोकः स्मरो मूर्तिमान्

विद्वद्दृन्दगनेन्द्रतर्भनहरिः श्रीसिद्धिचन्द्रोऽस्ति सः ।

यत्कीर्तिं मुनगाङ्गनाषलिभिरुद्गीतां समाकर्णयन्

आनन्दामृतपूर्णकर्णकुहरः शेषः मुखं खेदति ॥ ४ ॥

—शार्दूल०

परेषां यद् दूरे हृदयसरणेरस्ति तदिदं

वधानानामद्योत्तरशतमा(मवा) शोक्य मुदितः ।

महाराजः श्रीमानकञ्चरभूपो यस्य सहसा

भुवि ख्यातामाख्यां सपदि पुस्फुटयेति विदधे ॥ ५ ॥

—सिजरीणि

मालभोषकृते तेन, परोपकृतिशालिना ।

संतिता त्रियते वृत्तिः, शोभना शोभनस्तुतेः ॥ ६ ॥

—अदृष्टा

इह हि ग्रन्थारम्भे विशिष्टशिष्टाचारप्रतिगलनाय 'निर्विघ्नसमासिकामो मङ्गलमाचरेत्' इति श्रुतिबोधितकर्तव्यताकं स्वामीष्टदैवतश्रीऋषभस्वामिस्तुतिरूपमेवादौ मङ्गलमाचरन्नाह—मध्याम्भोजेति । 'हे नाभिनन्दन ! नाभिनन्दनो नाभिनन्दनः' तत्पुरुषः' तस्य संबोधनं हे नाभिनन्दन ! नाभिनरेन्द्रसूनो ! त्वं विदुषां—पण्डितानां महान्—उत्सवान् संपादय—देहतिर्यथः । 'पद गतौ' घातुः संपूर्वः आशीः—प्रेरणयोः परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् 'पदाग्रे हि श्रुरादेर्भिः' 'अत उपधायाः' इति वृद्धिः 'अप् कर्त्तरि' इत्यप् 'गुणः' इत्यनेन गुणः 'ए अय्' 'अतः' इति हेलोपः । तथा च संपादय इति सिद्धम् । अत्र 'संपादय' इति क्रियापदम् । कः कर्त्ता ? । त्वम् । कान् कर्मतापन्नान् ? । महान् । "महश्चो (स्तू ?) तस्य तेजसोः" इत्यमरः (श्लो० २७९७) । अदन्तोऽत्र महःशब्दः सकारान्तोऽप्यस्ति । यदाह—

“ नमं तु नमसा साकं, तपं च तपसा सह ।

रजं च रजसा सार्धं, महं च महसा समम् ॥”

इति विश्वः । विदुषां इत्यत्र विद्मश्शब्दस्य आभि परे 'वसोर्व उः' इति वस्योत्वे सकारस्य 'क्लिङात्' इति पत्वे च विदुषामिति सिद्धम् । अपराणि सर्वाणि भगवतः संबोधनानि । तेषां न्याख्या त्वेवम् । हे 'मध्याम्भोजविबोधनैकतरणे' । मध्या—मुक्तियोभ्या जन्तवः तद्रूपाणि यानि अम्भोजानि—कमलानि तेषां विबोधनं—प्रबोधननं तत्र एकः—अद्वितीयो यः तरणिरिव तराणिः—सूर्यः तस्य संबोधनं हे मध्याम्भोजविबोधनैकतरणे । यथा सूर्यः स्वकिरणैः अन्धकारं विनाश्य पद्मवनानि—कमलवनानि प्रबोधयति, तथा भगवानपि स्ववचनैः मिथ्यात्वतिमिरं दूरीकृत्य मध्यानां प्रबोधं विदधातीति भावः । हे 'विस्तारिकर्मावलीरम्भासामज' । विस्तारिणी—प्रसरणशैला या कर्मावली—कर्मणां ज्ञानावरणादीनां आवली—श्रेणिः सैव रम्भा—कदली तस्यां सामज इव सामनो—गजः तस्य सं० हे विस्तारिकर्मावलीरम्भासामज ।। "सामवेदाज्जातः सामजः" इति निरुक्तिः । "सामानि गायतो ब्रह्मणः करादष्टौ गजाः समुत्पन्नाः" इति श्रुतेः । यथा हस्ती लीलयैव रम्भामुन्मूल्यति, तथा प्रभुणाऽपि विनाऽऽयसेन कर्माभ्युन्मूल्यन्ते इति भावः । हे 'महानष्टापत्' । महत्यो नष्टा आपदो—विपत्तयो यसमात् यस्य वा इति 'बहुश्रीहिः' तथा तस्य संबो० हे महानष्टापत् । महच्छब्दस्य खियां पुंश्रद्धावात् ईषो निवृत्तिः 'आन्महतः समानाधिकरण' इति टेरात्वं च । हे 'वन्दितपादपद्म' । वन्दिते—नमस्कृते पादावेष पद्मे—कमले यस्य इति 'बहुश्रीहिः' स तथा तस्य संबो० हे वन्दितपादपद्म ।। "पद्यते—चरति अत्र लक्ष्मीः इति पद्यं" इति निरुक्तिः । "वापुंसि पद्यं नलिनमराविन्दं महोत्पलम्" इत्यमरः (श्लो० १४५) । कैः ? । अमुरैः—मवनवासिदेवविशेषैः । "असुरा दैत्यदैतेयदनुनेन्द्रारिदानवाः" इत्यमरः (श्लो० २३) । कीदृशैः ? । आपासुरैः—आमासनशालैः । अ—ईषत् सुरापेक्षया मासुरैः—दीप्यमानैरिति वा । "आढीपदर्थेऽभिव्याप्तौ सीमार्थे योगनेऽपि च (धातु योगने ?)" इत्यमरः (श्लो० २८१४) । कया ? । मत्तया । मक्तिः—श्रद्धा पूज्येप्वनुराग इतिवाषत् । तथा "श्रद्धावचनयोर्भक्तिः" इत्यमरः । "आराध्यत्वेन ज्ञानं मक्तिः" इति तु न्यायविदः । हे 'प्रोक्षितारम्भ' । प्रोक्षितः—प्रकर्षेण त्यक्तः आरम्भः—सावधन्यापारो—हिंसात्मको दर्पो वा येन इति 'बहुश्रीहिः' स तथा तस्य संबो० हे प्रोक्षितारम्भ ।।

“आरम्भस्तु त्वरायां स्यादुद्यमे वचदर्शयोः” इति विश्वः । हे ‘असाम’ । सह आमेन—रोगेण वर्तते यः स सामः न सामः
असामः ‘तत्पुरुषः’ तस्य संज्ञे० हे असाम । “आम आमय आकल्पमुपतापो गदः समाः” इति ईशः (का०
३, श्लो० १२७) । हे ‘जनामिनन्दन’ । जनानां—मन्थप्राणिनां अभिनन्दयति—आह्लादं उत्पादयति इति आमि-
नन्दनः तस्य सं० हे जनामिनन्दन । ‘नन्दिग्रहादेः’ इति युः ‘पुत्रोरनाकैः’ इत्यनादेशः । हे ‘अष्टापदाम’ ।
अष्टापदं—सुवर्णं तदिव आभा—कान्तिर्यस्य इति ‘बहुव्रीहिः’ तस्य संज्ञेयं हे अष्टापदाम । ‘अष्टन आ
संज्ञायाम्’ इत्यात्वम् । “स्वभं कर्तस्वर्नं जाम्बूनदमष्टापदोऽञ्जियाम्” इत्यमरः (श्लो० १८२७) ॥ १ ॥

श्रीसौभाग्यसागरधरिऋता वृत्तिः ।

उपक्रमः—

श्रीमज्जिनेन्द्रं शण्डिपत्य भावतो

लिट्प्रामि वृत्तिं सुखमोघहेतवे ।

श्रीमच्चतुर्विंशतितीर्थराज-

स्तुतेः सुधी “शोभन” निर्मितायाः ॥ १ ॥

—मन्दरं

आसीद् पुरा “चोञ्जयिनी” निवासी,

पवित्रगौत्री द्विज “श(स)र्षदेवः” ।

तस्याह्वजः “शोभन” नामसाधु-

बन्धुर्द्वितीयो “धनपाल” नामा ॥ २ ॥

—उपमादिः

तेनान्यदा पण्डित “शोभने” न,

—कृता चतुर्विंशतिका जिनानाम् ।

स्तुतिरवरूपा विविधार्थं धिञ्ज-

ञ्जहारसारा सरसाऽयमेवा ॥ ३ ॥

—इति

म्बोधे० हे जनाभिनन्दन ।। पुनः महत्यो नष्टा-गता आपवो-विपवो यस्य यस्मात् या स महानष्टापत्
तस्य सम्बो० हे महानष्टापत् !। त्वं विदुषां महान् सम्पाद्वोऽत्यन्वयः । 'सम्पाद्वय' इति क्रियापदम् ।
कः कर्ता ?। त्वम् । 'सम्पाद्वय' सम्यक् प्रकारेण निष्पाद्वय-कुरु । कान् कर्मतापन्नान् ।। 'महान्'
उत्सवान् । केषाम् ।। 'विदुषाम्' पण्डितानाम् ।। "महः क्षणो-द्धवो-द्धर्षाः" इति हैमः (का० ६, श्लो०
१४४) । किंविशिष्टैः असुरैः ।। आ-समन्तात् भासुरैः-वेदीप्यमानैः ।। इति सम्बोधनप्रथमवृत्तार्थः ॥

अथ समाप्तः—भव्या एव अम्बोजानि भव्याम्बोजानि, भव्याम्बोजानां विबोधने
भव्याम्बोजविबोधने, एकश्चासौ तरणिश्च एकतरणिः, भव्याम्बोजविबोधने एकतरणिः भव्या-
म्बो० तरणिः तस्य सम्बो० हे भव्या० । विस्तारोऽस्या अस्तीति विस्तारिणी, कर्मणां आवली कर्मावली,
विस्तारिणी चासौ कर्मावली च विस्तारिकर्मावली विस्तारिकर्मावली एव रम्भा विस्तारिकर्मावली-
रम्भा, विस्ता० रम्भायां सामजः तस्य सम्बो० हे विस्तारि०रम्भासामज ।। नन्व्यतीति नन्दनः,
नाभेर्नन्दनो नाभिनन्दनः तत्सम्बो० हे नाभिनन्दन !। अष्टापदवत् आभा यस्य स अष्टापदाम्
तस्य सम्बो० हे अष्टापदाम् ।। पाद् एव पदं पादपद्मं, वन्दितं पादपद्मं यस्य स वन्दितपादपद्मः तस्य
सम्बो० हे वन्दितपादपद्म !। प्रोज्झिता आरम्भा येन स प्रोज्झितारम्भः तत्सम्बो० हे प्रोज्झिता-
रम्भ !। अमेन सहितः सामः, न सामः असामः तत्सम्बो० हे असाम !। जनान् अभिनन्दतीति
जनाभिनन्दनः तत्संबो० हे जनाभिनन्दन !। महत्यो नष्टा आपवो यस्य स महानष्टापत् तत्सं० हे
महानष्टापत् ।। आ-समन्तात् भासुरा आभासुराः तैः 'आभासुरैः' । शार्ङ्गखिक्रीडितम् ॥ १ ॥

श्रीदेवचन्द्रविहिता व्याख्या ।

प्रारम्भः—

भेयःस्तोमतद्भिर्गणैर्मिपतमभोह्लासतीतयुति
पापमोद्धतपङ्कपुगशमनभोह्लासपाधोरम् ।
वन्देऽहं जिनकुक्षरं गतजराभोहापमायामयं
प्रीत्यावेशवशः सदा सुखकरं देवार्यैर्वेवं सुवा ॥ १ ॥
—शार्ङ्गखिक्रीडितम्

भीवर्धमानस्य त्रिह्यः सुधर्मा
सहन्निपात्रं गणभृद् बभूव ।
श्रीहीरपूर्वां विजयामसुरि'-
रासीद् गुरुस्त्वस्य परम्परायाम् ॥ २ ॥
—रुद्रवक्त्रा

परमागमगमसंगम-संस्कृतवचनेभ्यस्तास्तमानमलः ।
तस्याप्युक्कुररने, जयताव श्रीविजयस्तेनछरः ॥ ३ ॥
—आर्यो

श्रीविजयदेवधारिस्तत्पट्टाविभूषणं सदा जीयात् ।
श्रीमज्जैनप्रवचनप्रमादनाकृत्यविधिदशः ॥ ४ ॥

—आर्यो

अवममद्वनीन्द्रस्फारफोटीरहीर-
 द्युतिपटलपयोभिर्भितपाद्धारविन्दः ।
 स नयविजयलक्ष्मीदेवने देवफोभू-
 अंयति विजयार्सिंहः स्मरिशार्दूलशावः ॥ ५ ॥
 -मालिनी

भीमानुचन्द्रा वरदाचकेन्द्रा
 विद्यारसेन्द्रा विनयानतेन्द्राः ।
 अक्षरक्षमापतिलक्ष्मामाः
 साधुक्रियाकृत्यपरा बभूवुः ॥ ६ ॥
 -उपजातिः

तेषां द्युस्पर्शां गुणभाजनानां
 शिष्यैकलेशेन विधीयते मया ।
 श्रीदेवचन्द्राभिपण्डितेन
 व्याख्याविधिः शोभनशोभनस्तुतेः ॥ ७ ॥
 -इन्द्रवंशा

धनपालपण्डितबन्धुना भीशोभनसाधुना कृतानां पण्यवतिसंख्याकानां शोभनस्तुतीनां षण्डितवैष्यचन्द्रेण किंचिदर्थो लिख्यते । तत्रादौ भीनाभिनन्दनजिनस्तुतिगाह-मव्याम्भोजेति ।

व्याख्या प्रस्तुयते—तल्लक्षणं च “सांहिता च पदं चैव” इत्यादि । एतच्च स्वद्वन्द्व्या पोजनीयम् । अर्थावि-
 स्तरमयात् मन्दमतीनां प्रतिपत्तिगौरवपरिहारार्थं वदतं (?) प्रतन्यते । हे मामिमन्दन । एवं महात्-उत्तवाद्
 विदुषां-पण्डितानां संपादय-निष्पादयेरपर्यः । ‘पदं गती’ भातुः । ‘संपादय’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
 स्वम् । फान् कर्मतापदान् ? । महान् । फेषाम् ? । विदुषाम् । ‘भय्याम्भोजविबोधनैकतरणे’ इति । भय्या एव
 अम्भोजानि-पदानि तेषां विबोधनं-प्रबोधनं तस्मिन् एकः-अद्वितीयः तरणिः-सूर्यः यः सः तस्यामन्त्रणम् । यथा
 सूर्यः स्वकरपरम्परानिः अन्वतमसं विभूय पश्यवन्तानि प्रबोधयति, तथा भगवानपि स्वभारतीसंभारिः मितवाग्वा-
 दिभ्वान्तनिकरं पुरीकृत्य भय्याप्रणिनां बोधं विधने इति भावः । ‘विस्तारिकर्मावलीरम्भासामञ्ज’ इति । शिष्य-
 रिणी कर्मणां-ज्ञानावरणादीनां आवोधिः(छी?)-श्रेणिः सैव या रम्भा-कदली तस्यां सामगो-भजः यः सः तस्याम-
 न्त्रणम् । यथा गजो छीलपेव रम्भाह्नुमूलपति, तथा भगवता कर्माण्डुमूल्यन्ते इति भावः । ‘महान्ठापद्’ इति
 मटा चासौ आपञ्चेति पूर्वं ‘कर्मधारयः’ । ततो महती नटा आपद्-विपद् धरमात् तस्यामन्त्रणम् । अत्र महद्-
 दाम्पत्यं वृत्तवावादीपो निवृत्तिः । ‘वन्दितपादपद्’ इति । पादावैव पदं पादपदं इति पूर्वं ‘तत्पुरुषः’ । ततो वन्दित-
 नमस्कृतं पादपदं-चरणाम्भोजं यस्य सः तस्यामन्त्रणम् । कैः ? । अक्षरैः-मुद्रनपतिभिः । कया ? । भगव्या ।
 “आराध्यत्वेन हानं भाकेः” इति धर्ममानचरणाः, तथा । किंविशिष्टेः ? । आभासैरेः आ-समन्ताद् भासैरेः-दीप्य-
 मानेः । ‘प्रोज्झितारम्भ’ इति । प्रकर्षेण उज्जिताः-स्वकाः आरम्भाः-सावद्यव्यापारा येन सः तस्यामन्त्रणम् ।
 ‘असाम’ इति । अमो-रोगः तेन सह वर्तमानः सामः, न सामः असामः तस्यामन्त्रणम् । ‘जनाभिनन्दन’ इति ।
 जमान्-छाकान् अभिनन्दयति-आनन्दयति यः तस्यामन्त्रणम् । ‘अटापदाम’ इति । अटापदं-मुषर्णं तद्द
 ज्ञाना-कान्तिः यस्य तस्यामन्त्रणम् । “आभा राडा विभूषा भीः” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६,
 श्लो० १४८) एतानि सर्वाणि भगवतः सम्बोधनपदानि । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

समस्तजिनवराणां स्तुतिः—

ते वः पान्तु जिनोत्तमाः क्षतरुजो नाचिक्षिपुर्यन्मनो
 दारा विभ्रमरोचिताः सुमनसो मन्दारवा राजिताः ।
 यत्पादौ च सुरोज्जिताः सुरभयाञ्चक्रुः पतन्त्योऽम्बरा—
 दाराविभ्रमरोचिताः सुमनसो मन्दारवाराजिताः ॥ २ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—ते वः पान्त्विति । ते जिनोत्तमाः—जिनवराः वः—युष्मान् पान्तु—रक्षन्तु इति क्रियाकारकसम्बन्धः । तत्र 'पान्तु' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'जिनोत्तमाः' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'वः' । कथंभूता जिनोत्तमाः ? 'क्षतरुजः' क्षताः—क्षयं नीताः रुजो—रोगा यैस्ते तथा । यत्पादौर्नित्याभिसम्बन्धात् । ते के ? यन्मनः—यस्य मानसं दाराः—कलत्राणि न (आ) चिक्षिपुः—न क्षिप्तवन्तः, न चक्रपुरिति भावः । अयं 'दार'शब्दः कलत्रवाचकः पुल्लिङ्गो नित्यं बहुवचनान्तो ज्ञेयः । तत्र 'आचिक्षिपुः' इति क्रियापदम् । कथं ? 'न' । के कर्तारः ? 'दाराः' । किं कर्मतापन्नम् ? 'यन्मनः' । दाराः कथंभूताः ? 'विभ्रमरोचिताः' विभ्रमैः—विलासैः रोचिताः—शोभिताः । पुनः कथंभूताः ? 'सुमनसः' शोभनानि मनांसि येषां ते तथा । पुनः कथंभूताः ? 'मन्दारवाराजिताः' मन्दो—मृदुः आरवः—शब्दो येषां ते तथा तादृशाः सन्तो राजिताः—शोभिताः । 'च' पुनः । सुमनसः—कुसुमानि यत्पादौ—येषां चरणौ सुरभयाञ्चक्रुः—सुरभीकुर्वन्ति स्मेति क्रियाकारकयोजना । अत्रायं 'सुमनस्'शब्दः सकारान्तः पुष्पवाचको बहुवचनान्तो मन्तव्यः । अत्र 'सुरभयाञ्चक्रुः' इति क्रियापदम् । काः कर्तार्यः ? 'सुमनसः' । कौ कर्मतापन्नौ ? 'यत्पादौ' । सुमनसः कथंभूताः ? 'सुरोज्जिताः' सुरैः—देवैः उज्जिताः—उत्सृष्टाः, मृक्ता इत्यर्थः । किं कुर्वन्त्यः ? 'पतन्त्यः' गलन्त्यः । कस्मात् ? 'अम्बरात्' आकाशात् । पुनः कथं ? 'आराविभ्रमरोचिताः' आराविणः—शब्दायमानाः ये भ्रमराः—मधुकरास्तेषां उचिताः—योग्याः । पुनः कथं ? 'मन्दारवाराजिताः' मन्दाराणां—मन्दारकृष्णानां वारैः अजिताः याः तासामतिशायित्वेनाऽनभिभूता इति भावः । यथा मन्दारवारैः फरणभूतैः कृत्वा अन्यैः पुष्पान्तैरजिताः ॥

अथ समासः—जिनानां, जिनेषु वा उत्तमाः जिनोत्तमाः 'तत्पुरुषः' । क्षता रुजो यैस्ते क्षतरुजः 'बहुव्रीहिः' । येषां मनः यन्मनः 'तत्पुरुषः' । विभ्रमै रोचिताः विभ्रमरोचिताः 'तत्पुरुषः' । शोभनानि मनांसि येषां ते सुमनसः 'बहुव्रीहिः' । मन्दा आरवा येषां ते मन्दारवाः 'बहुव्रीहिः' । येषां पादौ यत्पादौ 'तत्पुरुषः' । सुरैरुज्जिताः सुरोज्जिताः 'तत्पुरुषः' ।

आराविणश्च ते भ्रमराश्च आराविभ्रमराः 'कर्मधारयः' । आराविभ्रमराणामुचिता आरा०
'तत्पुरुषः' । न जिता अजिताः 'तत्पुरुषः' । मन्दाराणां वाराः मन्दा० 'तत्पुरुषः' ।
मन्दारवारैरजिता मन्दा० 'तत्पुरुषः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—ते वः पान्तिवति । ते जिनोत्तमाः—जिनवराः वः—युष्मभ्यं पान्तु—रक्षन्तु इत्यर्थः ।
' पा रक्षणे ' धातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सारस्वते सू० ७०३) परस्मैपदे प्रथमपुरुषबहुवचनम् । पा अग्रे
अन्तु ' अप् कर्त्तरि ' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । ' अदादेर्छूक् ' (सा० सू० ८८०) । ' सवर्णे दीर्घः [सह] '
(सा० सू० ९२) । तथा च पान्तु इति सिद्धम् । " जिनः सामान्यकेवली " इति कोशात् जिनेषु—सामान्य-
केवल्लिपु उत्तमाः जिनोत्तमाः इति सप्तमीतत्पुरुषः, ' न निर्धारणे ' (पाणिनीये अ० २, पा० २, सू० १०)
इति षष्ठीसमासनिषेधात् । कर्मधारये तु " परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यैः " इति वचनात् उत्तमजिना
इति स्यात् । " जिनः स्यादतिवृद्धे च, बुधे चार्हति जित्वरे " इति विश्वः । वः इत्यत्र ' बहुवचनस्य
वसूनसौ ' (पा० अ० ८, पा० १, सू० २१) इति युष्मान् इत्यस्य वसादेशः । कथंभूना जिनोत्तमाः ? ।
' क्षतरुजः ' क्षताः—क्षयं नीताः रुजो—रोगा यैस्ते तथा इति ' बहुव्रीहिः ' । यत्तदोर्नित्यामित्थञ्चनात् तं
के ? । यन्मनः—येषां मनो यन्मनः दाराः—कलत्राणि न (आ) चिक्षिपुः—न क्षिप्तवन्तः, विकारमार्गं
नावकृपुः इत्यर्थः । ' क्षिप प्रेरणे ' परोक्षे परस्मैपदे कर्त्तरि प्रथमपुरुषबहुवचनम् । क्षिप् अग्रे उस् धातोः
' द्विश्च ' (सा० सू० ७१०) इति द्वित्वम् । ' पूर्वस्य हसादिः शेषः ' (सा० सू० ७३९) इति
पकारलोपः । ' कुहोश्चुः ' (सा० सू० ७४६) इति ककारस्य चुत्वम् । ' णादि क्ति ' (सा० सू० ७०९)
इति कित्संज्ञत्वात् गुणामावः । तथा च चिक्षिपुः इति सिद्धम् । दारशब्दोऽत्र कलत्रवाचकः पुंलिङ्गो नित्यं
बहुवचनान्त एव । दारयन्ति दीर्यन्ते एभिः इति वा दाराः । ' दारजारौ कर्त्तरि णिल्क च ' (कात्यायन-
वार्तिके २१८९) इति कश्चित् घनि साधुः । " मार्या जायाऽय पुंभूम्नि, दाराः स्यात् तु कुटुम्बिनी " ,
इत्यमरः (श्लो० १०८९) । क्वचिदानन्तोऽप्युक्तः । यदुक्तम्—

" क्रोडा हावा तथा दारा, प्रय एते यथाक्रमम् ।

क्रोडे हावे च दारेषु, शब्दाः प्रोक्ता मनीषिभिः ॥ "

इति हट्टचन्द्रः । क्वचिदानन्तोऽप्येकवचनान्तश्च " धर्मप्रनासंपन्ने दारे नान्यं कुर्वीत " इति हेम्यां
नाममालावृत्तौ ।

" संतोषल्लिपु कर्नस्य, स्वदारे भोजने घने ।

त्रिषु चैव न कर्नस्यो, दाने षाध्ययने नये ॥ "

इति चाणक्योऽप्याह । परमेतयोरत्र न ग्रहणम्, तथाप्रयोगाभावान् । प्रस्तुतानुपयोगित्वेऽपि इत्युत्पत्तये
प्रसङ्गादेत दरीतमिति ध्येयम् । यन्मन इत्यत्र ' यरोऽनुनासिकेऽनुनासिरो वा ' (पा० अ० ८, पा० ४,
सू० ४९) इति दकारस्य नकारः । कीदंशा दाराः ? । ' विभ्रमरोचिताः ' विभ्रमाः—भ्रममुद्भवविद्यासाः
तैः रोचिताः—शोभिताः इति ' तत्पुरुषः ' । यद्वाहुः—

“ हावो मुखविकारः स्याद्, भावश्चित्तमुद्भवः ।

विकारो नेत्रजो ज्ञेयो, विभ्रमो भ्रूसमुद्भवः ॥ ”

इति केचित् । “योगितां यौवनजो विकारो विभ्रमः” इत्यन्ये । अपरे तु “मदहर्षरागजनितो विपर्ययो विभ्रमः” यथानिमित्तमासनादुत्थायान्यत्र गमनं प्रियकथामाक्षिप्य सरुपा सहाहापनं मुषेव हसितक्रोधौ पुष्पादीनां सहसैव परित्यागः वस्त्रामरणमाल्यानां अकारणतः खण्डनं मण्डनं चेति वदन्ति । पुनः कीदृशाः ! [‘सुमनसः’ शोभनानि-सस्नेहानि मनांसि येषां ते तथोक्ताः तादृशाः सन्तो रानिताः—शोभिताः, यथा स्वस्वाम्येव शृणोति तथैव जल्पन्ति नोचैर्जल्पन्ति, नान्येषां स्वं ज्ञापयन्तीति भावः । आहृश्य—

“ गतागतकुतूहलं नयनघोरपाङ्गावधि
स्मितं कुलनतभ्रुवामघर एव विश्राम्यति ।

वचः प्रियतमश्चुत्तेरतिथिरेव कोषक्रमः

कदाचिदपि चेत् तदा मनसि केवलं मज्जाति ॥ ”

इति ‘रसमञ्जर्या’ भानुकरमिश्राः । “मन्दोऽस्तीदृणे च मूर्खे च, वैरे निर्भाग्यरोगिणोः । अल्पे च त्रिषु पुंसि स्यात्” इति मेदिनिः । वस्तुतस्तु अमन्दा (इत्यत्र) अकारप्रत्ययः । न मन्दाः अमन्दाः, अतिविवेकिन इत्यर्थः । रवेण—शब्दमात्रेण आरं—अरिसमूहो रवारं तेन अजिताः—अकृतजयाः ते तथा । अर्थक्रियासदृशा अरयो न सन्त्येव । शब्दमात्रेण ये अरयः तैः अकृतजया इति भावः । च—पुनः सुमनसः—कुसुमानि यत्पादौ—येषां चरणौ सुरभयाञ्चक्रुः—सुरभीकुर्वन्ति स्मेत्यर्थः । ‘डुकृन् करणे’ घातोः कर्तरि परोक्षायाम् प्रथमपुरुषबहुवचनं उस् णिदन्तः । सुरभिर्नाम सौत्रो घातुः ‘कासादिप्रत्ययात्’ (सा० सू० ७६६) इत्याम् । अग्रे कृन् घातुः तदग्रे उस् । ‘द्विश्च’ (सा० सू० ७१०) इति घातोर्द्विवचनम् । कृन् कृन् उस् इति जातम् । ‘रः’ (सा० सू० ७६८) इत्यनेन पूर्वककारस्याकारः । ‘कुहोश्चुः’ (सा० सू० ७४६) इति पूर्वककारस्य चत्वम् । तथा च चकृ उस् इति जातम् । ततः ‘नड रम्’ (सा० सू० ३९) इति ऋकारस्य रकाः । ‘स्वरहीमं [परेण संयोज्यम्]’ (सा० सू० ३६) तथा च सुरभि आम् चक्रुः इति जातम् । आप्रत्ययस्य दशविध आरूपास्तव्यतिरिक्तत्वात् न द्वित्वमिति । ‘गुणः’ (सा० सू० ६९२) इत्येन गणः । ‘ए अय्’ (सा० सू० ४१) । ‘स्वरहीनम्’ (सा० सू० ३६) एवं च सुरभयाञ्चक्रुः इति सिद्धम् । ‘सुरभयाञ्चक्रुः’ इति क्रियापदम् । काः कर्तृः ? । सुमनसः । अत्रायं सुमनःशब्दः सकारान्तः पुष्पवाचको बहुवचनान्तो मन्तव्यः । आह च—

“ आपः सुमनसो वर्षा, अप्सरस्सिक्ताः समाः ।

एते ग्रयो बहुत्वे स्युरेकत्वेऽप्युत्तरं त्रिकम् ॥ ”

इत्यमरः । सुष्ठु मान्यत्वे—पूज्यते आभिः इति समासः । “स्त्रियां वा बहुवचनान्तः” इति द्वैभ्यां नाममालावृत्तौ । अन एव “सुमनाः पुष्पमालस्योः स्त्रियां” इति गौडोऽप्यवदत् । लक्ष्यं च ‘वेश्याः श्मशानसुपना इव वर्जनीयाः” इति शूद्रकः । कौ कर्मतापन्नौ ! । यत्पादौ । पादशब्दोऽय अकारान्तः कनित् पाद् इति व्यञ्जनान्तोऽपि दृश्यते । यदाह— “पादसमानार्थः पाद अप्यस्ति”

इति दुर्गः । पदित्यपि क्वचित् दृश्यते । यदाह—“ पत्पाद्भेद्विश्वरणोऽञ्जीपु ” इति गौडः । “ पदद्वं विश्वरणोऽञ्जियाम् ” इत्यमरः (श्लो० १२१६) च । परमेतयोरत्र न प्रयोजनम् । प्रसङ्गाद् व्युत्पत्तये प्रदर्शितमेतत् । कथंभूताः सुमनसः ? । ‘सुरोज्जिताः’ सुरैः—देवैः उज्जिताः—मुक्ताः । किं कुर्वत्यः सुमनसः ? । पतन्त्यः—गलन्त्यः । कस्मात् ? । अम्बरात्—आकाशात् । “ अम्बरं व्योमवासतोः ” इत्यनेकार्थः । पुनः कथंभूताः ? । ‘आराविभ्रमरोचिताः’ आरावो—गुमगुमेति ध्वनिविशेषः विद्यते—येषां ते आराविगः—शब्दायमाना ये भ्रमराः—द्विरेफाः तेषां उचिताः—योग्याः । अनेन सौरमातिशयः सूचितः । पुनः कथंभूताः ? । ‘मन्दारवाराजिताः’ मन्दारो—देवतरुविशेषः तस्य पुष्पाणि मन्दाराणि तेषां वारः—समूहः तेन अनिताः—अपराभूताः इति ‘तत्पुरुषः’ ।

“ पञ्चैते देवतरवो, मन्दारः पारिजातकः ।

सन्तानः कल्पवृक्षश्च, पुंसि वा हरिचन्दनम् ॥ ”

इत्यमरः (श्लो० ९९—१००) । “ समूहवाचको वारः, वारो वेश्यागणः स्मृतः ” इति सुभूतिः । मन्दारवारो—मन्दारपुष्पसमूहः नितः—पराभूतो यामिः इति वा । “ परापर्यमितो [भूतो] नितो मयः परानितः ” इति हैमः (का० १, श्लो० ४६९) ॥ २ ॥

सौ० वृ०—ते वः पान्त्विति । ते जिनोत्तमाः यो—युष्मान् पान्तु इत्यन्वयः । ‘पान्तु’ इति क्रियापदम् । के कर्ताः ? । जिनोत्तमाः । कान् कर्मतापज्ञान् । ‘वः’ युष्मान् । किंविदिष्टाः जिनोत्तमाः ? । ‘ते’ प्रसिद्धाः । ते के ? । यन्मना सुमनसः वाराः न आचिक्षिपुः इति सम्बन्धः । ‘आचिक्षिपुः’ इति क्रियापदम् । के कर्ताः ? । ‘वाराः’ कलत्राणि । ‘आचिक्षिपुः’ आचक्रुपुः । कथम् ? । ‘न’ निषेधे । किं कर्मतापज्ञम् ? । ‘यन्मनः’ येषां तीर्थकराणां मनः—चित्तम् । वाराः कस्य ? । ‘सुमनसः’ त्रिदशस्य । जातावेकवचनम् । किंविदिष्टा जिनोत्तमाः ? । ‘क्षतरजः’ गतरोगाः । किंवि० वाराः ? । ‘विभ्रमरोचिताः’ विभ्रमा—हावमायविलासादयः ते रोचिताः—शोभिताः । पुनः किंवि० वाराः ? । ‘मन्दारवाः’ मन्द—कोमलः आरवः—शब्दो घासां तां मन्दारवाः । पुनः किंवि० वाराः ? । ‘राजिताः’ लावण्यादिगुणैः शोभिताः । च—पुनः सुरोज्जिताः सुमनसः यत्पादौ सुरभयांचक्रुरित्यन्वयः । ‘सुरभयांचक्रुः’ इति क्रियापदम् । काः कर्तव्यः ? । ‘सुमनसः’ पुष्पवृष्टयः । सुरभयांचक्रुः—सुगन्धीकृतयत्यः । कौ कर्मतापज्ञौ ? । ‘यत्पादौ’ यद्यरणी । किंविदिष्टाः सुमनसः ? । ‘सुरोज्जिताः’ देवमुक्ताः । ‘पतन्त्यः’ प्रगलन्त्यः । कस्मात् ? । ‘अम्बरात्’ आकाशात् । पुनः किंविदिष्टाः सुमनसः ? । आराविणः—शब्दायमानाः ये भ्रमरा—द्विरेफाः तेषां उचिताः—योग्याः । पुनः किंविदिष्टाः सुमनसः ? । मन्दारार्णां—कल्पवृक्षाणां वाराः—समुदायाः तैरजिताः—अनतिज्ञायिताः । इति पदार्थः ॥

अथ समाप्त—जयन्ति रागादीन् शत्रून् इति जिनाः—सामान्यकेवलिनः तेषु उत्तमाः जिनोत्तमाः । क्षता रुजो धीः येभ्यो वा क्षतरजः । येषां मनः यन्मनः तत् यन्मनः । विभ्रमे रोचिताः विभ्रमरोचिताः । मन्द आरवो यासां ताः मन्दारवाः । येषां पादौ यत्पादौ । सुरैः उज्जिताः सुरोज्जिताः । पतन्ति ताः पतन्त्यः । आरावो येषामस्तीति आराविणः, आराविणश्च ते भ्रमराश्च आराविभ्रमराः, आराविभ्रमरैः उचिताः आराविभ्रमरोचिताः । मन्दारार्णां वाराः मन्दारवाराः, तैः मन्दारवारैः अनिताः मन्दारवाराजिताः । “ सुमनाः पण्डिते पुत्रे, गोधूमे सञ्जने सुरे ” इत्यनेकार्थः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे०व्या०-ते वः पान्तिवति । ते जिनोत्तमाः-तीर्थकराः वो-युष्मान् पान्तु-रक्षन्तु इत्यन्वयः । 'पा रक्षणः' धातुः । 'पान्तु' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'जिनोत्तमाः' जिनाश्च ते उत्तमाश्च इति 'कर्मधारयः' । जिनाः-सामान्यकेवलिनः तेषु उत्तमाः-श्रेष्ठा इत्यर्थः । "जिनः सामान्यकेवली" इत्यनेकार्थः । किंविशिष्टा जिनोत्तमाः ? 'क्षतरुजः' क्षताः-क्षयं प्रापिताः रुजा-रोगा येस्ते तथा अवनीतलवर्तिसकलप्राणिनां आध्यात्मिकाधिदेवि-काधिभौतिकरोगनिवर्तका इति भावः । यत्तदोर्निव्याभिसम्बन्धात् यन्मनः दाराः-कलत्राणि नाचिक्षिपुः-न क्षो-भयामासुः इत्यन्वयः । 'क्षिप प्रेरणे' धातुः । 'आचिक्षिपुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? दाराः । दारशब्दो निर्यं पुंलिङ्गो बहुवचनान्तश्च । किं कर्मतापन्नम् ? 'यन्मनः' येषां मनो यन्मनः इति संमासः । किंविशिष्टा दाराः ? 'विभ्रमरोचिताः' विभ्रमाः-कटाक्षाक्षेपाः तैः रोचिताः-शोभिताः । तदुक्तम्—

“ हावो मुखविकारः स्याद्, भावश्चित्तसमुद्भवः ।
विकारा नेत्रजा ह्येषा, विभ्रमा भूससुद्भवाः ॥ ”

इति । पुनः किं ? 'सुमनसः' सुप्ठु मनो येषां ते तथा । पुनः किंविशिष्टाः ? 'मन्दारवाराजिताः' मन्दः-अतिशयेन स्वल्पः आरवः-शब्दो येषां ते मन्दारवाः ते च ते [आ]राजिताश्च इति समासः । "संव्या (ह्य्यो) राव आरावः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ३६) । पृथग्विशेषणे इति प्राञ्जः । वस्तुतस्तु अमन्दा इति अकारप्रक्षेपः । न मन्दा-अमन्दाः अतिविवेकिन इत्यर्थः । रवेण-शब्दमात्रेण आरं-अरिसमूहो रवारं तेन अजिताः-अकृतजयाः ते तथा । अर्थक्रियासमर्था अरयो येषां न सन्त्येव, शब्दमात्रेण अरयः तैः अकृत-जया इति भावः । तु पुनरर्थे । तेन च-पुनः सुमनसः-पुष्पाणि यत्पादो सुरभयांचक्रुः-सुरभयामासुरित्यर्थः । 'दुकृन् करणे' धातुः । 'सुरभयांचक्रुः' इति क्रियापदम् । काः कर्त्र्यः ? सुमनसः । की कर्मतापन्नौ ? 'यत्पादौ' येषां पादाविति समासः । किंविशिष्टाः सुमनसः ? 'सुरोञ्जिताः' सुरैः-देवैः उञ्जिताः-मुक्ताः । किं कृत्वर्थः सुमनसः ? पतन्त्यः । कस्मात् ? अम्बरात्-आकाशात् । पुनः किंविशिष्टाः ? 'आरोविभ्रमरो-चिताः' आराविणः-शब्दायमानाः ये भ्रमराः-पदपादाः तेषां उचिताः-योग्याः । एतेन सौरमातिशयः सू-चितः । पुनः किंवि० ? 'मन्दारवाराजिताः' मन्दारा-कल्पवृक्षाः तस्य पुष्पाणि मन्दाराणि तेषां वारः-समूहः तेन अजिताः-अपरिभृताः । "मन्दारः कल्पपादपः" इत्यमरः । मन्दारवारः आ-समन्ताद् जितो यया सा तथेति वा ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनप्रवचनप्रशंसा—

शान्तिं वस्तनुतान्मिथोऽनुगमनाद् यन्नैगमाद्यैर्नयै-

रक्षोभं जन ! हेऽतुलां छितमदोदीर्णाङ्गजालं कृतम् ।

तत् पूज्यैर्जगतां जिनैः प्रवचनं दृष्यत्कुवाद्यावली-

रक्षोभञ्जनहेतुलाञ्छितमदो दीर्णाङ्गजालङ्कृतम् ॥ ३ ॥

—शार्दूलं०—

ज०वि०—शान्तिं वस्तनुतादिति । हे जन ! तत् अदः प्रवचनं-शासनं वः-युष्माकं शान्ति-क्षेम तनुतात्-प्रथयतु इति क्रियाकारकसंज्ञकः । अत्र 'तनुतात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'प्रवचनम्' । कां कर्मतापन्नम् ? 'शान्तिम्' । केपाम् ? 'वः' ।

शान्तिं कथंभूताम् ? 'अतुलां' महतीम् । प्रवचनं कथंभूतम् ? 'कृतं' रचितम् । कैः ? 'जिनैः' तीर्थकरैः । कथंभूतैः ? 'पूज्यैः' अर्चनीयैः । केषाम् ? 'जगतां' त्रिभुवनानाम् । तच्छब्दस्य यच्छब्दसापेक्षत्वात् तत् किम् ? यत् 'अक्षोभं' क्षोभयितुमशक्यम्, निश्चलमित्यर्थः । कैः ? 'नयैः' अनेकान्तात्मके वस्तुनि एकांशपरिच्छेदात्मकरूपैः । नयैः कथंभूतैः ? 'नैगमाद्यैः' नैगम-संग्रहप्रभृतिभिः । कस्माद्धेतोः नयैरक्षोभम् ? 'मिथोऽनुगमनात्' परस्परानुवर्तनात् । अयं भावः—भगवत्प्रवचने हि सर्वेऽपि नया अन्योन्यमनुवर्तन्ते, सर्वनयात्मकत्वात् तस्य । पुनः कथंभूतं प्रवचनम् ? 'छितमदोदीर्णाङ्गजालं' छितमदं—छिन्नदर्पं उदीर्णं—उदारं अङ्गनां—आचाराङ्गनादीनां जालं—समूहो यत्र तत् तथा । पुनः कथंभूतम् ? 'दृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षोभञ्जनहेतुलाञ्छितं' दृष्यन्ती—दर्पं व्रजन्ती या कुवादिनां आवली—श्रेणी सैव क्रूरात्मकत्वेन रक्षो—राक्षसः । अत्र लिङ्गभेदो न दोषाय, "लिङ्गभेदं तु भेदिने" इति वचनस्य प्रामाण्यात् । तस्य भञ्जनाः—भङ्गकारिणां ये हेतवस्तैर्लाञ्छितं—चिह्नितम् । अत एव पुनः कथंभूतम् ? 'दीर्णाङ्गजालद्वयं' दीर्णः—शीर्णः अङ्गजः—कामो येषां ते तयोक्ताः अर्थात् श्रवणादयस्तैरलङ्कृतं—भूषितं सहितमिति भावः । अत्र द्वितीयपदे जनशब्दात् परो हे शब्दस्तु जनस्याभिमुख्याभिव्यक्तये प्राक् प्रयोज्यस्तथैव च दर्शितः ॥

अथ समासः—नैगमः आद्यो येषां ते नैगमाद्याः 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते क्षोभो यस्य तत् अक्षोभं 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते तुला यस्या असौ अतुला 'बहुव्रीहिः' । तां अतुलाम् । छितमदं च तत् उदीर्णं च छित० 'कर्मधारयः' । अङ्गनां जालं अङ्ग० 'तत्पुरुषः' । छितमदोदीर्णं अङ्गजालं यत्र तत् छित० 'बहुव्रीहिः' । कुत्सिता वादिनः कुवादिनः 'तत्पुरुषः' । कुवादिनां आवली कुवा० 'तत्पुरुषः' । दृष्यन्ती चासौ कुवाद्यावली च दृष्य० 'कर्मधारयः' । दृष्यत्कुवाद्यावलयैव रक्षो दृष्य० 'कर्मधारयः' । दृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षसो भञ्जनाः दृष्यत्कु० 'तत्पुरुषः' । दृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षोभञ्जनाय ते हेतवश्च दृष्य० 'कर्मधारयः' । दृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षोभञ्जनहेतुभिर्लाञ्छितं दृष्यत्कु० 'तत्पुरुषः' । दीर्णाङ्गजो यैस्ते दीर्णाङ्गजाः 'बहुव्रीहिः' । दीर्णाङ्गजैरलङ्कृतं दीर्णाङ्ग० 'तत्पुरुषः' ॥ इति कान्वयार्थः ॥ ३ ॥

सि०ष्ट०—शान्तिमिति । हे जन !—हे मध्यप्राणिन् । तत् प्रवचनं—शासनं बो—युष्माकं शान्तिं कल्याणं उपशमं वा तनुतात्—प्रपयन्तु इत्यर्थः । "शमः शान्तिः शमयोपशमावपि" इति हेमः (वा० २, श्लो० २१८) । 'तनु विन्तारे' घातोः 'आशी प्रेरणयोः' (सा० सू० ७०१) परस्मैपदे प्रथम-पुरषैकवचनम् । तत् 'तनादेरु' (सा० सू० ९९७), 'तुग्योस्तातद् [आ शिपि वा वक्तव्यः] (सा० सू० ७०४) इति तातदादेशः । 'स्वरहीनम्' (सा० सू० ३६) । तथा च तनुतादिति सिद्धम् । अत्र 'तनुतात्' शनि क्रियापदम् । किं कर्तुं ? प्रवचनम् । कां कर्मतापनाम् ? शान्तिम् । "शान्तिः शमोऽपि कल्याणे" शनि विश्वः । केषाम् ? यः । 'पद्यो चतुर्था' (सा० सू० १३९) इति पद्योबहुवचने युष्मच्छब्दस्य पमादेशः । तच्छब्दस्य यच्छब्दसापेक्षत्वात् तत् किम् ? । यत् प्रवचनं अक्षोभं—क्षोभयितुमशक्यम्

निश्चलमित्यर्थः । कैः ? । ' नयैः ' अनेकान्तात्मके वस्तुनि नयाः प्रमाणपरिच्छिन्नार्थकादेशाः तैः । कीदृशैः नयैः ? । नैगमः आद्यः येषां ते नैगमाद्याः तैः नैगमसङ्ग्रहप्रभृतिभिः नयैरित्यर्थः । कस्माद्धेतोः नयैः अक्षोभम् ? । ' मिथोऽनुगमनात् ' मिथः—परस्परं अनुगमनं—अनुवर्तनं तस्मात् । भगवत्प्रवचने हि सर्वेषुपि नया अन्योन्यमनुवर्तन्ते सर्वनयात्मकत्वात् तस्येति भावः । " मिथोऽन्योन्यं रहस्यं " इत्यमरः (श्लो० २८४७) । कथंभूनां शान्तिम् ? । ' अतुलाम् ' नास्ति तुल्यसान्ध्यं यस्याः सा तथा तां, महतीमित्यर्थः । " तुला पलशते राशौ, भाण्डे सादृश्यमानयोः " इति विश्वः । कीदृशं प्रवचनम् ? । ' छितमदोदीर्णाङ्गजालम् ' छितमदं च तत् उदीर्णं च इति ' कर्मधारयः ' । छितमदं—छिन्नदर्पम् उदीर्णं—उदारम् अङ्गानां—आचाराङ्गादिसूत्राणां जालं—समूहो यत्र तत् तथा । " जालं समूह आनायो, गवाक्षशारकावपि " इत्यमरः (श्लो० २७३६) । ' शाच्छोरन्यतरस्याम् ' (पा० २०७, पा० ४, सू० ४१) इति विकल्पेन इकारान्तत्वे छित इति निष्पन्नम् । " लूने छिन्नं (छिन्ने लूनं ?) छितं दितं खण्डितं (छेदितं ?) वृक्कणम् " इति हैमः (का० ६, श्लो० १२५—१२६) । पुनः कीदृशम् ? । कृतं—विरचितम् । कैः ? । जिनैः । जयन्ति रागद्वेषौ इति जिनाः—तीर्थकराः तैः अर्थतस्तैरेव भाषितत्वात् । ' नि जये ' । ' इण् सिनि ' इति नक् । पुनः कीदृशम् ? । ' दृप्यत्कुवाद्यावलीरक्षोभजनहेतुलाञ्छितम् ' दृप्यन्ती—दर्पं ध्रजन्ती या कुवाद्यावली—कुत्सिता वादिनः—कुवादिनः तेषां आवली—पङ्क्तिः । " रानिलेखा ततिर्वीथी, मालाख्यावलिपङ्कयः " इति हैमः (का० ६, श्लो० ५९) । सैव क्रामिप्रायात् रक्षो—राक्षसः, अत्र लिङ्गभेदो न दोषाय । " लिङ्गभेदं तु मेनिरे " इति वचनस्य प्रामाण्यात् । तस्य मङ्गना—मङ्गकारका ये हेतवो—युक्तयः साध्यगमका वा तैः लाञ्छितं—सहितम् । पुनः कीदृशम् ? । ' अदः । प्रत्यक्षदृश्यम् । अदसः स्यमोर्लुकिं खोविसर्गे रूपम् । पुनः कीदृशम् ? । ' दीर्णाङ्गजालदृकृतम् ' अङ्गात्—शरीरात् जायते—उत्पद्यते इति अङ्गजः—कामः । " कमनः कलकेलिरनन्यजोऽङ्गजः " इति हैमः (का० २, श्लो० १४१) । दीर्णः—छिन्नः अङ्गजो यैस्ते दीर्णाङ्गजाः अर्थात् मुनयः तैः अलंकृतं—सूषितम्, सहितामिति यावत् । प्रवचने मुनीनामेव प्राधान्येन निरूपणादात्मात्मवतोरभेदोपचारः । अत्र द्वितीयपदे जनशब्दात् परो हेशब्दस्तु जनस्याभिमुख्याभिष्यक्तये प्राक् प्रयोज्यः तथैव च दर्शितः । कीदृशैः जिनैः ? । पूज्यैः—अर्चनार्थैः । केषाम् ? । ' जगता ' जगदन्तवर्तिजनानामित्यर्थः ॥ १ ॥

सौ० वृ०—शान्तिमिति । हे जन !—हे लोक ! वो—युष्माकं तत् प्रवचनं अतुलां शान्तिं तनुतात् इत्यन्वयः । 'तनुतात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । 'प्रवचनं' गणिपिटकम् । तनुतात्—विस्तारयतात् । कां कर्मतापक्षाम् ? । 'शान्तिं' क्षमां मोक्षं वा । केषाम् ? । 'वः' युष्माकम् । किंविशिष्टां शान्तिम् ? । 'अतुलां' अनुपमाम् । किंविशिष्टं प्रवचनम् ? । 'तत्' प्रसिद्धम् । तत् किम् ? । यत् मिथोऽनुगमनात् नैगमाद्यैः नयैः अक्षोभं—अभङ्गन अस्ति । 'अस्ति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । यत् प्रवचनम् । अस्तीति विद्यते । कीदृशं प्रवचनम् ? । अक्षोभम् । कैः कृत्वा ? । 'नयै' अनेकान्तात्मके वस्तुनि एकान्तपरिच्छेदात्मका नयाः [तैः] । किंभूतैर्नयैः ? । 'नैगमाद्यैः' नैगमसङ्ग्रहव्यवहारसूत्रशब्दसमभिरुद्धपदभृताद्यैः सप्तनयैः कस्मात् ॥ 'मिथः' परस्परम् । अनुगमात्—मिलनात् । पुनः कीदृशं प्रवचनम् ? । छितः—क्षतः मद्यो—दर्पः तेन कृत्वा उदीर्णानि—उत्केटानि अङ्गानां—आचाराङ्गादीनां दृष्टिवादादीनां वा जालं—समूहायो यत्र तत् छितमदोदीर्णाङ्गजालम् । पुनः की० प्रवचनम् ? । 'कृतं' निर्मापितम् । कैः ? जिनैः । कीदृशैः जिनैः ? । 'जगतां पूज्यैः' जगद्भ्यैः ।

पुनः कीदृशं प्रवचनम् ? । हृष्यन्ती-दर्पवती या कुवादिनां-कुपाक्षिकाणां आवली-पंक्तिः सैव क्लृप्तात्मकत्वात् रक्षा-राक्षसः तस्य भञ्जनशीला ये हेतवः-कारणानि तैः लाञ्छितं-अद्वितम् । पुनः कीदृशं प्रवचनम् ? । 'अदः' प्रत्यक्षं दृश्यमानम् । पुनः किंवि० प्रवचनम् ? । दीर्णः-छिन्नः अङ्गजः-कामो येस्ते पतादृशाः साधवः तैः अलङ्कृतं-शोभितम् । " निगंथे पावयणे " इति वचनात् । दीर्णाङ्गजालङ्कृतम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—अनुगमनं-अनुगम. तस्मात् अनुगमनात् । नैगम आद्यो येषु ते नैगमाद्याः तैः नैगमाद्यैः । न विद्यते क्षोभो यत्र तत् अक्षोभम् । न विद्यते तुला यस्याः सा अतुला, तां अतुलाम् । छितः मदो यस्मिन् स छितमदः, छितमदेन उदीर्णानि छितमदोदीर्णानि, छि०दीर्णानि च तानि अङ्गानि छितमदोदीर्णाङ्गानि, छितमदोदीर्णाङ्गानां जालं यत्र तत् छितमदोदीर्णाङ्गजालम् । कुत्सितो वाद्यो येषां ते कुवादिनः, कुवादिनां आवली कुवाद्यावली, हृष्यन्ती चासौ कुवाद्यावली च हृष्यत्कुवाद्यावली, हृष्यत्कुवाद्यावली एव रक्षांसि हृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षांसि, हृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षसां भञ्जनं हृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षोभञ्जनं, हृष्यत्कुवाद्यावली-रक्षोभञ्जने हेतयः हृष्य० हृष्य०भञ्जनहेतुभिर्लाञ्छितं हृष्य०भञ्जनहेतुलाञ्छितम् । दीर्णः अङ्गजो यैस्ते दीर्णाङ्गजाः, दीर्णाङ्गजैः अलङ्कृतं दीर्णाङ्गजालं ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० ह्या० शान्तिं वस्तुतादिति । हे जन !—हे भव्यलोक ! तत् प्रवचनं-गणितकलक्षणं धो-युष्माकं शान्तिं-उपशमं तनुतात्-विस्तारयतात् इत्यन्वयः । 'तनु विस्तारे'धातुः । 'तनुतात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? प्रवचनम् । कां फर्मतापचाय ? । शान्तिम् । केषाम् ? । वः । यत्तदोनिर्वागिसम्बन्धात् यत् प्रवचनं अक्षोभं-अजेयं वर्तते इत्यर्थाहारः । केः ? । 'नयेः' नयाः-प्रमाणिकदेशाः तैः । किंविशिष्टेः नयेः ? । 'नैगमाद्यैः' नैगमा आया येषां ते नैगमाद्याः तैः । कस्मात् ? । 'निधोऽनुगमनात्' मिथः-परस्परं अनुगमनं-अनुवर्तनं तस्मात् । अत्र 'गुणादक्षिणं नवे वा' (सिद्धहेमे अ० २, पा० २, सू० ७७) इति पञ्चमी । किंविशिष्टां शान्तिम् ? 'अतुला' न विद्यते तुला यस्याः सा तथा ताम् । 'तुला साम्ये मानदण्डे' इति विश्वः । किं० प्रवचनम् । 'छितमदोदीर्णाङ्गजालम्' छितो-रूनः मदो येन, 'छिन्नं रूनं छितं दितम्' इत्यमरः पतादृशम् । उदीर्णं-उत्सेपितम् अङ्गानां-आचाराद्वादीनां जालं-निवहो यत्र तत् । "जालं निवहसंचयः (घो ?)" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, सू० ४८) । पुनः किंविशिष्टम् ? कृतं-निष्पादितम् । केः ? । जिनेः-तीर्थकरैः । अर्धतः तेरेव भाषितत्वात् । तयाचोक्तम्—"अर्थं भासइ अरहा, सुत्तं मर्धति गणहरा निउणं" इत्याद्यदयके । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'हृष्यत्कुवाद्यावलीरक्षोभञ्जनहेतुलाञ्छितं' हृष्यन्ती-माधन्ती या कुवाद्यावली कुवादिनां-व्रीह्यादयः तेषां आवली-पंक्तिः सैव क्लृप्ताभिप्रायात् रक्षाः-क्षीनाशः तस्य भञ्जना-भङ्गकारिणः ये हेतवो-युक्तयः तैः [लाञ्छितं-मण्डितम् । पुनः किंवि० ? । अदः-विप्रकृष्टम्, मन्दमेघसामिति शेषः । तदुक्तम्—

"इदमः प्रत्यक्षागतं, समीपतरवर्ति चैतदौ रूपम् ।

अदसस्तु विप्रकृष्टे, तदिति परीक्षे विजानीयात् ॥"—शार्ङ्ग

इति । अदः प्रत्यक्षदृश्यमिति शार्ङ्गः । पुनः किंवि० ? । 'दीर्णाङ्गजालङ्कृतम्' दीर्णः-विदारितः अङ्गज-कन्दर्पो यस्ते दीर्णाङ्गजाः-मुनयः तैः अलङ्कृतं-शुषितम्, युसुक्ष्मपमानत्वेन तस्मिन्पणात् । किंवि० जिनेः ? । वृद्धेः-अर्चनार्थः । केषाम् ? । जगतां-त्रिमुवनानाम् ॥ ३ ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥

श्रुतदेवता-स्मरणम्—

शीतांशुत्विवि यत्र नित्यमदधद् गन्धाढ्यधूलीकणा—

नाली केसरलालसा समुदिताऽऽशु भ्रामरीभासिता ।

पायाद् वः श्रुतदेवता निदधती तत्राब्जकान्ती क्रमौ

नालीके सरलाऽलसा समुदिता शुभ्रामरीभासिता ॥ ४ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—शीतांशुत्विपीति । श्रुतदेवता—वाग्देवी वः—युष्मान् पायात्—रक्षतु इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'पायात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'श्रुतदेवता' ? कान् कर्मतापन्नान् ? 'वः' ? । श्रुतदेवता किं कुर्वती ? 'निदधती' स्थापयन्ती । कौ ? 'क्रमौ' चरणौ । कथंभूतौ ? 'अब्जकान्ती' अब्जं—क्रमलं तद्वत् कान्तिर्ययोस्तौ अब्जकान्ती । कस्मिन् ? 'नालीके' कमले । कथंभूते ? 'तत्र' तस्मिन् । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् तत्र कुत्र ? 'यत्र' यस्मिन् नालीके । कथंभूते यत्र ? 'शीतांशुत्विवि' शीतांशुः—चन्द्रः तद्वत् त्विद्—प्रभा यस्य तत् तथा तस्मिन् । भ्रामरी—भ्रमरसम्बन्धिनी आली—श्रेणी गन्धाढ्यधूलीकणान्—गन्धे-नाढ्याः—सम्पन्ना ये धूलीकणाः—किञ्जल्कविन्दवस्तान् नित्यं—सततं आशु—शीघ्रं अदधत्—पीत-वती । अत्र 'अदधत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'आली' । किं सम्बन्धिनी ? 'भ्रामरी' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'गन्धाढ्यधूलीकणान्' । कुत्र ? 'यत्र' । यत्र कथं-भूते ? 'शीतांशुत्विवि' । कथम् ? 'नित्यम्' । पुनः कथम् ? 'आशु' नित्यम् । आभित्यव्ययरूपस्य पदद्वयस्य पायादित्यनेनाप्यन्वयो युक्त एव । आली कथंभूता ? । 'केसर-लालसा' केसरेषु तद्दर्भपङ्क्तसु बकुलेषु वा लालसा—लम्पटा । पुनः कथंभूता ? 'समुदिता' मिश्रिता पिण्डीभूतेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? 'इभासिता' इभेषु—हस्तिषु आसिता—स्थिता मदलौल्यात् । यद्वा इभवदसिता—इयामा । श्रुतदेवता कथंभूता ? 'सरला' कौटिल्यरहिता । पुनः कथंभूता ? 'अलसा' विश्रब्धा । स्वास्थ्यवतीत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? 'समुदिता' मुदितं—हर्षितं तेन सह वर्तमाना । पुनः कथंभूता ? 'शुभ्रा' शुक्लचलविः । पुनः कथं ? 'अम-रीभासिता' अमरीभिः—अप्सरोग्भिः भासिता—शोभिता ॥

अथ समासः—शीता अंशवो यस्य स शीतांशुः 'बहुव्रीहिः' । शीतांशोरिव त्विद् यस्य तत् शीतां० 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन् शीतां० । गन्धेनाढ्या गन्धाढ्याः 'तत्पुरुषः' । धूलीनां कणाः धूलीकणाः 'तत्पुरुषः' । गन्धाढ्याश्च ते धूलीकणाश्च गन्धां० 'कर्मधारयः' ।

शुतदेवता—स्मरणम्—

शीतांशुत्विषि यत्र नित्यमदधद् गन्धाद्यधूलीकणा—

नाली केसरलालसा समुदिताऽऽशु भ्रामरीभासिता ।

पथाद् वः श्रुतदेवता निदधती तत्राब्जकान्ती क्रमौ

नालीके सरलाऽलरा समुदिता शुभ्रामरीभासिता ॥ ४ ॥

—शार्दूल०

निर्याणवद्विवायाम—

“श्रुतदेयतां श्रुत्यर्णां संमयादना ननुभुंजां यदक्षमलान्वित-
दक्षिणवरां पुनश्चाक्षमालान्वितवामवरां वेति ।”

रूपस्य पदद्वयस्य पायादित्यनेनापि अन्वयो युक्त एव । आली कथंभूता ? । ' केसरलालसा ' । केसरं-
किञ्जलकम् । " किञ्जलकः केसरोऽस्त्रियाम् " इत्यमरः (श्लो० ११२) । तस्मिन् लालसा तृष्णातिरेकः
औत्सुक्यं वा यस्याः सा केसरलालसा इति ' बहुव्रीहिः ' । " तृष्णातिरेके औत्सुक्ये, लालसा लोलास्ययोः " ।
इति विश्वः । केसरशब्दोऽत्र दन्त्यमध्यः क्वचित्तालव्यमध्योऽपि । " आन्दोलकुसुमकेशरशरेण तन्वी " इति
वासवदत्तायां दर्शनात् । पुनः कथंभूता ? । समुदिता-मिलिता । इतस्ततः समेत्य एकीभूतेत्यर्थः ।
' असितं सितिनीलं स्यात् " इत्यमरः । शार्दूलविक्रीडितं छन्दः । ' सूर्याश्रैर्मत्तनस्तताः सगुरवः शार्दु-
लविक्रीडितम् ' इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

इति पादसाहस्रीअकञ्चरसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्रीशत्रुञ्जयतर्षिकरमोचनाद्यनेकसुकृतविधायकमहागहोपा-
ध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिशिष्याष्टोत्तरशतावधानसाधनप्रमुदितपादसाहस्रीअकञ्चरप्रदत्तपुस्तुहमापराभिधानमहो-
पाध्यायश्रीसिद्धिचन्द्रगणिविरचितायां शोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीऋषभदेवस्तुतिवृत्तिः ॥ १ ॥

सौ० वि०—शीतांश्विति । श्रुतदेवता अमरी वः-युष्मान् पायादित्यन्वयः । ' पायात् ' इति क्रिया-
पदम् । ' पायात् ' रक्षतात् । का कर्त्री ? । ' श्रुतदेवता ' शासनाधिष्ठायिका । कान् कर्मतापन्नान् ? । ' वः ' युष्मान् ।
किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' अमरी ' सुरी । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । इभो-गजः तत्र आसिता-स्थिता
' इभासिता ' । गजवाहना इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' शुभ्रा ' गौरवर्णा । किं कुर्वती ? । ' निदधती '
स्थापयन्ती । कौ कर्मतापन्नौ ? । ' क्रमो ' चरणौ । किंविशिष्टौ क्रमौ ? । अब्जं-कमलं तद्वत् कान्तिः-प्रभा
ययोः तौ ' अब्जकान्ती ' । कुत्र ? । ' तत्र ' नालीके-कमले । यत्र कमले भ्रामरी-भ्रमरसम्ब-
न्धिनी आली-श्रेणिः अदधत्-पीतवती । कान् कर्मतापन्नान् ? । ' गन्धाढ्यधूलीकणान् ' गन्धेन-सुरभिग-
न्धेन आढ्या-ध्याप्ता या धूली-परागः तस्याः कणाः-लवाः तान् । कथम् ? । ' नित्यं ' सदा । कुत्र ? । यत्र
नालीके । कथंभूते नालीके ? । शीतांशुः-चन्द्रः तद्वत् त्विद्-कान्तिर्यस्य तद् शीतांशुत्विद् तस्मिन्
शीतांशुत्विपि । किंविशिष्टा भ्रामरी आली ? । केसरं-किञ्जलकं केसरा वा तत्र लालसा-गृह्णुः । पुनः किं-
विशिष्टा आली ? । ' समुदिता ' उद्यता । कथम् ? । ' आशु ' शीघ्रम् । पुनः किंविशिष्टा भ्रामरी आली ? । इभा-
सिताऽपि । कथंभूता श्रुतदेवता ? । ' भासिता ' दीप्तिमती । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' समुदिता ' सहर्षा ।
इति पदार्थः ॥

अथ पदविग्रहः-शीता-शीतला अंशयो यस्य स शीतांशुः, शीतांशुवत् त्विद् यस्य तत्
शीतांशुत्विद्, तस्मिन् शीतांशुत्विपि । अदधत् ' धेठो दधादेशः सौ परे ' । अदधत् इति सिद्धम् । गन्धेन
आढ्या गन्धाढ्या, गन्धाढ्या चासौ धूली च गन्धाढ्यधूली, गन्धाढ्यधूल्याः कणाः गन्धाढ्यधूलीकणाः,
तान् गन्धाढ्यधूलीकणान् । केसरेषु लालसा केसरलालसा । सम्यग् उदिता समुदिता । भ्रमराणां इयं
भ्रामरी । श्रुतस्य देवता श्रुतदेवता । अब्जवत् कान्तिर्ययोः तौ अब्जकान्ती । किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? ।
' सरला ' अयका । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' अलसा ' मन्थरगामिनी । मुद् संजाता अस्या इति
मुदिता तथा सहिता समुदिता । इभे आसिता इभासिता । अत्र वृत्तचतुष्टये मध्यात् पदयमकालङ्कारः ॥४॥

श्रीमद्गुणादिवेवस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सूरिणा गुणभूरिणा ॥ १ ॥

इति प्रथमऋषभदेवस्य स्तुतिः ॥

वे०व्या०-शीतांशुस्त्रिपीति । श्रुतदेवता-भारतीदेवी वो-पुष्पाकं आशु-शीघ्रं यथा स्यात् तथा पायाद्-
 रक्षताद् इत्यन्वयः । 'पायाद्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । श्रुतदेवता । केपाश् ? । वः । किंविशिष्टा
 श्रुतदेवता ? । 'सरला' अवका कृतवाभावाद्, गात्रस्य ऋजुत्वाद् वा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अलसा' मन्थरा
 मन्थरगतित्वाद् । पुनः किंविशिष्टा ? । समुदिता-सहर्षा । पुनः किं ? । शुभा-गीरा, वर्णेन इति शेषः ।
 "अवदातगौरशुभ्र" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० २९) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अमरीभासिता'
 अमर्यः-देवपुत्रः ताभिः भासिता-शोभिता । यद्वा अमरीणां भा-कान्तिः तथा सिता-चन्द्रा तासां सप-
 र्याकारित्वेन समीपतरवृत्तित्वात् । "कीलितो यन्त्रितः सितः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १०२) ।
 किं कुर्वती श्रुतदेवता ? । निदधती-स्थापयन्ती । की ? । क्रमी-चलनी । "पादोऽङ्घ्रि (पदोऽङ्घ्रि) ।
 श्वलनः क्रमः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० २८०) । कस्मिन् ? । तत्र नालीके-तस्मिन् फमले ।
 तत्र कुत्रेत्याह-यत्रेति । यत्र-यस्मिन् नालीके भ्रामरी-भ्रमरसंवाङ्मिनी आली-श्रेणिः गन्धाढ्यधूली-
 कणान् नित्यं-अनवरतं यथा स्यात् तथा अदधत्-पपी । 'पेद्रू पाने' धातुः । 'अदधत्' इति क्रियापदम् ।
 का कर्त्री ? । भ्रामरी आली । कान् कर्मतापचान् ? । 'गन्धाढ्यधूलीकणान्' गन्धेन आढ्या-व्याप्ता ये धूलीकणाः-
 पुष्परजांसि तान् । धूलीत्यत्र 'कृदिकारादक्रेरीप् [वा वक्तव्यः]' (सा० सू० ४००) इत्यनेनेप् । किंविशिष्टे नालीके ? ।
 'शीतांशुस्त्रिपि' शीतांशुः-चन्द्रः तद्द्-त्रिद-कान्तिः यस्य तत् तस्मिन्, चन्द्रवदुज्ज्वले इति निष्कर्षः । किंविशिष्टा
 भ्रामरी आली ? । केसरलालसा । केसरं-किञ्चलकं तत्र लालसा-लम्पटा । "किञ्चलकः केसरोऽधेपाग् " ।
 इत्यमरः । पुनः किंविशिष्टा ? । समुदिता-मिलिता । पुनः किंविशिष्टा ? । इभासिता इभः-करी तद्द्-आसिता ।
 "कृष्णः स्यादसितः सितेतरः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (भा ६, श्लो० ३३) । यदा तु इभे-गजे
 आसिता-विश्रब्धा इत्यर्थः तदा पूर्वं इति शेषः । किंविशिष्टी क्रमी ? । 'अब्जकान्ती' अब्जं-कमलं
 तद्द् कान्तिः-श्रीः ययोः ती ॥ ४ ॥

ताम् गन्धा० । केसरेषु लालसा केसरलालसा ' तत्पुरुषः ' । इभेभ्वासिता इभासिता ' तत्पुरुषः ' । यद्वा इभवदसिता इभासिता ' तत्पुरुषः ' । श्रुतस्य देवता श्रुतदेवता ' तत्पुरुषः ' । अञ्जवत् कान्तिर्यपोस्तौ अञ्जकान्ती ' बहुव्रीहिः ' । सह मुदितेन वर्तते या सा समुदिता ' तत्पुरुषः ' । अमरीभिर्भासिता अमरीभासिता ' तत्पुरुषः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

इति श्रीमद्बृहस्पतिविरचितश्रीदेवविजयगणिशेष्यपण्डितजयविजयगणिविरचितायां श्रीशो-
भनस्तुतिवृत्तौ श्रीऋषभस्तुतिवृत्तिः ॥ १ ॥

सि०वृ०—शीताशुत्विपीति —श्रुतदेवता श्रुतस्य—शास्त्रस्य देवता—वाग्देवी । “श्रुतं शास्त्रावधृतयोः” इत्यमरः (श्लो० २४८८) । वो—युष्मान् पायात्—रक्षेत् इत्यन्वयः । ‘पा रक्षणे’ घातोः ‘विधिसंभावनयोः’ (सा० सू० ६९९) कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । पा अग्रे यात् पायात् इति सिद्धम् । लिङ् इति संज्ञा पाणिनीयानाम् । तृतीयस्वरमध्यः कर्गपञ्चमान्यश्च । अत्र ‘पायात्’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । श्रुतदेवता । कान् कर्मतापञ्चान् ! । वः । कीदृशी श्रुतदेवता ? । सरला—कौटिल्यरहिता । ययोक्ताविहितोपासनानपि सद्भासनान् सैवकजनान् कृतार्थाकरणेन ऋजुत्वादिति भावः । पुनः कीदृशी ? । अलसा—आलस्ययुक्ता । अधिगतसर्वेच्छत्वादिति भावः । पुनः कीदृशी ? । ‘समुदिता’ मुदितं—हर्षितं तेन सह वर्तमाना समुदिता, मनसैव सकलचिन्तितार्थोत्पत्तेः । पुनः कीदृशी ? । ‘शुभ्रा’ शुक्ला, गौरवर्णेत्यर्थः । पुनः कथंमूता ? । ‘अमरीभासिता’ अमर्यो—देववध्वः तामिर्भासिता—शोभिता । अङ्गरक्षादिनियोजितानां तासां सर्वदैवसमीपवृत्तित्वादिति भावः । किं कुर्वती श्रुतदेवता ? । निदधती—स्नापयन्ती । कौ ? । ऋमौ—चरणौ । कथंमूता ? । ‘अञ्जकान्ती’ अञ्जं—कमलं तदिव कान्तिः ययोः तौ अञ्जकान्ती । स्वभावतः तयोरुणवर्णत्वेन कमलकान्त्युपमानम् । अञ्जानां कान्तिः याम्यां तौ अञ्जकान्ती इति वा । पूनार्थपरिमुक्ताञ्जनादप्यतिशयितसुकुमारत्वेन अतिशयितारुणत्वेन च ताम्यां तस्यापि कान्त्युत्कर्षापादनादिति भावः । कस्मिन् ? । नालीके—कमले । “नालीकं पत्रलण्डेऽञ्जे, नालीकः शरतरूपयोः” इति विश्वः । कथंमूते ? । तत्र—तस्मिन् । यत्तद्गोर्नित्यामिसम्बन्धात् तत्र कुत्र ? । यस्मिन् नालीके । कथंमूते ? । यत्र ‘शीताशुत्विपि’ शीताशु.—चन्द्रः तद्वत् त्विदं—प्रभा यस्य तत् तथा तस्मिन् । भ्रमराणां इयं भ्रामरी । ‘तस्येदम्’ (पा० अ० ४, पा० ३, सू० १२०) इत्यण् भ्रमरसम्बन्धिनीत्यर्थः । घातोरेनयतने कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् दिप् ‘दिवादावट्’ (सा० सू० ७०७) घेटो दघादेशश्च वा षक्तव्यः । इत्यनेन घेटो दघादेशो ‘वावसाने’ (सा० सू० २४०) इति दकारे अदघत् इति सिद्धम् । ‘वा घेटां शोछोपोप्राघेट्’ एभ्यः परस्य सेर्लोपि वा भवति, इत्यनेन सेर्लोपि ‘सन्ध्यस्तराणामा’ (सा० सू० ८०३) इत्यात्वे च अघात् । सेर्लोपामावपक्षे अघासीदिति रूपत्रयं भवतीति ज्ञातव्यम् । अत्र ‘अदघत्’ इति त्रियापदम् । का कर्त्री ? । आली । क्रिपम्बन्धिनी ? । भ्रामरी । कान् कर्मतापञ्चान् ! । गन्धाद्यघूलीकणान् । “लघलेदाकणाणवः” इत्यमरः (श्लो० २१४८) । कुत्र ? । यत्र । यत्र कथंमूते ? । शीतांशुत्विपि । कथम् ? । नित्यम् । कथम् ? । आशु-नित्यम् । ऋपमाधित्यव्यय-

रूपस्य पदद्वयस्य पायादित्यनेनापि अन्वयो युक्त एव । आली कथम्भूता ? । 'केसरलालसा' । केसरं-किञ्जल्कम् । " किञ्जल्कः केसरोऽस्त्रियाम् " इत्यमरः (श्लो० ५९२) । तस्मिन् लालसा तृष्णातिरेकः औत्सुक्यं वा यस्याः सा केसरलालसा इति ' बहुव्रीहिः' । " तृष्णातिरेके औत्सुक्ये, लालसा लोलापाश्चयोः " इति विश्वः । केसरशब्देऽत्र दन्त्यमध्यः क्वचित्तालव्यमध्येऽपि । " आन्दोलकुसुमकेशरशरेण तन्वी " इति चासवदत्तायां दर्शनात् । पुनः कथंभूता ? । समुदिता-मिलिता । इतस्ततः समेत्य एकीभूतैत्यर्थः । ' असितं सितिनीलं स्यात् " इत्यमरः । शार्दूलविक्रीडितं छन्दः । ' सूर्याश्रैर्मसजस्तताः सगुरुः शार्दूलविक्रीडितम् ' इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

इति पादसाहस्रीअकञ्चरसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्रीशत्रुञ्जयतीर्थकरमोचनाद्यनेकमुकृतविधायकमहामहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणेशिष्याष्टोत्तरशतावधानसाधनप्रमुदितपादसाहस्रीअकञ्चरप्रदत्तपुस्तुहमापरभिधानमहोपाध्यायश्रीसिद्धिचन्द्रगणिविरचितायां शोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीऋषभदेवस्तुतिवृत्तः ॥ १ ॥

सौ० वि०—शीतांश्विति । श्रुतदेवता अमरी वः-युष्मान् पायादित्यन्वयः । ' पायात् ' इति क्रियापदम् । ' पायात् ' रक्षतात् । का कर्त्री ? । ' श्रुतदेवता ' शासनाधिष्ठायिका । कान् कर्मतापक्षान् । ' वः ' युष्मान् । किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' अमरी ' सुरी । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । इमो-गजः तत्र आसिता-स्थिता ' इभासिता ' । गजवाहना इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' शुभ्रा ' गौरवर्णा । किं कुर्वती ? । ' निदधती ' स्थापयन्ती । कौ कर्मतापक्षौ ? । ' कनौ ' चरणौ । किंविशिष्टौ ऋमौ ? । अब्जं-कमलं तद्वत् कान्तिः-प्रभा ययोः तौ ' अब्जकान्ती ' । कुत्र ? । ' तत्र ' नालीके-कमले । यत्र कमले भ्रामरी-भ्रमरसम्बन्धिनी आली-श्रेणिः अदधत्-पीतवती । कान् कर्मतापक्षान् ? । ' गन्धाढ्यधूलीकणान् ' गन्धेन-सुरभिगन्धेन आढ्या-व्याप्ता या धूली-परागः तस्याः कणाः-लवाः तान् । कथम् ? । ' नित्यं ' सदा । कुत्र ? । यत्र नालीके । कथंभूते नालीके ? । शीतांशुः-चन्द्रः तद्वत् त्विद्-कान्तिर्यस्य तत् शीतांशुत्विद् तस्मिन् शीतांशुत्विपि । किंविशिष्टा भ्रामरी आली ? । केसरं-किञ्जल्कं केसरा वा तत्र लालसा-गुष्ठु । पुनः किंविशिष्टा आली ? । ' समुदिता ' उद्यता । कथम् ? । ' आशु ' शीघ्रम् । पुनः किंविशिष्टा भ्रामरी आली ? । इभासिताऽपि । कथंभूता श्रुतदेवता ? । ' भासिता ' दीप्तिमती । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' समुदिता ' सहर्षा । इति पदार्थः ॥

अथ पदविग्रहः-शीता-शीतला अंशवो यस्य स शीतांशुः, शीतांशुवत् त्विद् यस्य तत् शीतांशुत्विद्, तस्मिन् शीतांशुत्विपि । अदधत् ' धेटो वधादेशः सौ परे ' । अदधत् इति सिद्धम् । गन्धेन आढ्या गन्धाढ्या, गन्धाढ्या चासौ धूली च गन्धाढ्यधूली, गन्धाढ्यधूल्याः कणाः गन्धाढ्यधूलीकणाः, तान् गन्धाढ्यधूलीकणान् । केसरेषु लालसा केसरलालसा । सम्यग् उदिता समुदिता । भ्रमराणां इयं भ्रामरी । श्रुतस्य देवता श्रुतदेवता । अब्जवत् कान्तिर्ययोः तो अब्जकान्ती । किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' सला ' अवका । पुनः किंविशिष्टा श्रुतदेवता ? । ' अलसा ' मन्यरगामिनी । मुद् संजाता अस्या इति मुदिता तया सहिता समुदिता । इमे आसिता इभासिता । अत्र वृत्तचतुष्टये मध्यात् पद्यमकालङ्कारः ॥ ४ ॥

श्रीमन्पुगादिदेवस्य, स्तुतेर्यो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरारुयेण, सूरिणा गुणभूरिणा ॥ १ ॥

इति प्रथमऋषभदेवस्य स्तुतिः ॥

जनन० । नमेरूणां परागो नमेरुप० 'तत्पुरुषः' । न विद्यतेऽयं यस्मिन् सोऽनघः 'बहुव्रीहिः । अनघो नमेरुपरागो यस्मिन् सोऽनघमेरुपरागः 'बहुव्रीहिः' । तमनघमेरु० । अस्तवत् कान्तोऽस्तकान्तः 'तत्पुरुषः' । तमस्तकान्तम् । जिनविशेषणपक्षे तु अस्ताः कान्ता येन सोऽस्तकान्तः 'बहुव्रीहिः' । तमस्तकान्तम् ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—तमानितमभिनीमांति । अहं तं—अजितनाथं अभिनौमि—अभिष्टुवे इत्यर्थः । अभिपूर्वकं 'नु स्तुतौ' घातोर्वर्तमाने कर्तरि परस्मैपदे उत्तमपुरुषैकवचनं मिप्, 'अप् कर्तरि' (सा० सू० १९१), 'अदादेल्लुक्' (सा० सू० ८८०), 'ओगौ' (सा० सू० १९१) इत्युकारस्य औकारः । तथा च अभिनौमि इति निष्पन्नम् । अत्र 'अभिनीमि' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अहम् । कं कर्मतापदम् ? । अनितम् । परीपहादिभिर्ने जित इत्यनितः तम् । यत्तदोः परस्परं सापेक्षत्वात् तं कम् ? । योऽजितमिनो निजजननमहोत्सवे—स्वकीयकर्ममहाभये विराजद्जनघनमेरुपरागमस्तकान्तं अधितष्टौ—अधिष्ठितवान्—आश्रितवान् इत्यर्थः । अविपूर्वकस्य 'छा गतिनिवृत्तौ' इति घातोः परोक्ष्यायां कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचने णप् । 'आदेः प्याः श्रः' (सा० सू० ७४८) इति पकारस्य सकारः । 'निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभावः' इति तकारस्य थकारः । 'द्विश्च' (सा० सू० ७१०) इति द्वित्वम् स्य—स्या—णप् इति स्थिते 'श्रानां जघचपाः' (सा० सू० ७१४) इति थकारस्य तकारः । 'आतो णप् ङौ' (सा० सू० ८०४) इति णस्य ङौ द्वित्वाच्च टिलोपः । 'अहम्यासत्यवायेऽपि' (का० षा० ११९९) इति पत्वम् । इति प्रकृत्यासूत्रेण अधितष्टौ इति सिद्धम् । सारस्वते तु अधितस्यै इत्येव भवति इति । वयं तु 'प्रादेश्च तथा तौ सुनमाश्च' (सा० सू० ७९०) इत्यनेनादागमः । द्वित्वव्यवधानेऽपि घातोः सस्य पत्वे 'दुभिः द्युः' (सा० सू० ७९) इति टस्ये च सारस्वतेऽप्यधिष्ठितमिति भवति । 'लोकाच्छेषस्य मिद्धिः' (सा० सू० १४९४) इत्युक्तेः इति ब्रूमः । अत एव इधौ अपि षष्ठे सर्गे अधितष्टावित्यस्य संगीविनीकारोऽपि 'अहम्यामव्यवायेऽपि पत्वम्' इत्येवाष्टौल्लिखत् । अत्र 'अधितष्टौ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अभिनः । कं कर्मतापदम् ? । 'विराजद्जनघनमेरुपरागमस्तकान्तम्' विराजन्ति—शोभनानि यानि यानि तैर्यनो—निविष्टो यो मेरुदक्षणः परागः—परः—प्रकृत्यः स चासौ अग—पर्वतः तस्य मस्तकान्तं—शिखरमम् । यद्वा विराजद्जनः—शोभमानाम्मसः, " वनं कानननीरयोः " इति विश्वः, " स्यात् पण्डं काननं वनं " इति द्रैपः (का० ४, श्लो० १७१), यनाः—मेयाः यस्मिन् । शेषं पूर्णम् । कस्मिन् ? । 'निजजननमहोत्सवे' महाश्यासाधुरसत्रम् महोत्सवः, निजजननस्य महोत्सवो निजजननमहोत्सवः, तस्मिन् निजजननमहोत्सवे । कीदृशम् ? । 'अनघमेरुपरागम्' अनघाः—गवित्रा ये नमेरवो—देवकृताः तेषां परागः—पुष्पेणुर्ग्रस तथा सम् । " नमेरुः सुपुष्पामे " इत्यमरः । पुनः कथंभूतम् ? । 'अस्तकान्तं' अस्तः—अन्तः-गिरिः—मन्दरः तद्गतं कान्तं—कर्मनीयम् । " अस्तन्तु परमः दमाभूत् " इत्यमरः (श्लो० ११०) ।

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

अथ अजितनाथ-प्रणामः—

तमजितमभिनीमि यो विराजद्—

वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ।

निजजननमहोत्सवेऽधितष्ठौ—

वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ॥ १ ॥

—पुष्पिताम्रा

ज० वि०—तमजितमिति । अहं तं अजितं—द्वितीयं तीर्थंकरं अभिनीमि—अभिष्टुवे इति क्रियाकारकयोगः । अत्र 'अभिनीमि' इति क्रियापदम् । कः कता ? 'अहम्' । कं कर्मता-पन्नम् ? 'अजितम्' । यच्चदोः परस्परसापेक्षत्वात् तं कम् ? यः अजितजिनः निजजन-नमहोत्सवे—स्वकीयजन्ममहामहे विराजद्वनघनमेरुपरागमस्तकान्तं—विराजन्ति—शोभनानि यानि वनानि तैर्घनो—निरन्तरो यो मेरुलक्षणः परागः—प्रधानपर्वतः तस्य मस्तकान्तं—शिखराग्रं, यद्वा विराजद्वनाः—शोभमानाम्भसो घना—मेघा यस्मिन् तादृशो यो मेरुपरागस्तस्य मस्तकान्तं अधि-तष्ठौ—अधिष्ठितवान्, आश्रितवानित्यर्थः । अत्र 'अधितष्ठौ' इति क्रियापदम् । यः कर्ता ? 'यः' । कं कर्मतापन्नम् ? 'विराजद्वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम्' । कस्मिन् ? 'निजजनन-महोत्सवे' । विराज० कथंभूतम् ? 'अनघनमेरुपरागम्' अनघः—अनवद्यः नमेरुणां—देवदृ-क्षविशेषाणां परागः—रेणुर्यत्र स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? 'अस्तकान्तम्' अस्तः—अस्त-गिरिः—मन्दरः तद्वत् कान्तं—कमनीयम् । यद्वा अस्ता—उज्जिताः कान्ताः—स्त्रियो येनेति अजित स्वामिन एवेदं विशेषणम् ॥

अथ समासः—विराजन्ति च तानि वनानि च विराज० 'कर्मधारयः' । विराजद्वनैर्घनो विराज० 'तत्पुरुषः' । परश्चासौ अगश्च परागः 'कर्मधारयः' । मेरुश्चासौ परागश्च मेरुः 'कर्मधारयः' । विराजद्वनघनश्चासौ मेरुपरागश्च विराज० 'कर्मधारयः' । विराजद्वनघनमेरुपरागस्य मस्तकं विराज० 'तत्पुरुषः' । विराजद्वनघनमेरुपरागमस्तक-स्पान्तो विराज० 'तत्पुरुषः' । तं विराज० । यद्वा विराजद् वन येषु ते विराजद्वनाः 'बहु-व्रीहिः' । विराजद्वनाः घना यस्मिन् स विराज० 'बहुव्रीहिः' । शेषं मेवादिं कं पूर्वयत् समस्यते । महाक्षासावुत्सवश्च महोत्सवः 'कर्मधारयः' । जननस्य महोत्सवो जनन० 'तत्पुरुषः' । तस्मिन्

जनन० । नमेरूणां परागो नमेरुप० ' तत्पुरुषः ' । न विद्यतेऽघं यस्मिन् सोऽनघः ' बहुव्रीहिः । अनघो नमेरुपरागो यस्मिन् सोऽनघमेरुपरागः ' बहुव्रीहिः ' । तमनघमेरु० । अस्तवत् कान्तोऽस्तकान्तः ' तत्पुरुषः ' । तमस्तकान्तम् । जिनविशेषणपक्षे तु अस्ताः कान्ता येन सोऽस्तकान्तः ' बहुव्रीहिः ' । तमस्तकान्तम् ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—तमानितमभिनौमीति । अहं तं—अजितनाथं अभिनौमि—अभिष्टुवे इत्यर्थः । अभिपूर्वक ' नु स्तुतौ ' धातोर्वर्तमाने कर्तारि परस्मैपदे उत्तमपुरुषैकवचनं मिप्, ' अप् कर्तारि ' (सा० सू० १९१), ' अदादेल्लृक् ' (सा० सू० ८८०), ' ओगौ ' (सा० सू० १९१) इत्युकारस्य औकारः । तथा च अभिनौमि इति निष्पन्नम् । अत्र ' अभिनौमि ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अहम् । कं कर्मतापन्नम् ? । अजितम् । परीपहादिभिर्न जित इत्यजितः तम् । यत्तदोः परस्परं सापेक्षत्वात् तं कम् ? । योऽजितजिनो निजननमहोत्सवे—स्वकीयगन्ममहामहे विराजद्भनघनमेरुपरागमस्तकान्तं अधितष्टौ—अधिष्ठितवान्—आश्रितवान् इत्यर्थः । अधिपूर्वकस्य ' छा गतिनिवृत्तौ ' इति धातोः परीक्षायां कर्तारि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचने णप् । ' आदेः प्याः श्रः ' (सा० सू० ७४८) इति पकारस्य सकारः । ' निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभावः ' इति तकारस्य थकारः । ' द्विश्च ' (सा० सू० ७१०) इति द्वित्वम् स्य—स्या—णप् इति स्थिते ' झपानां जबचपाः ' (सा० सू० ७१४) इति थकारस्य तकारः । ' अतो णप् ङौ ' (सा० सू० ८०४) इति णपः ङौ द्वित्वाच्च टिलोपः । ' अङ्म्यासव्यवायेऽपि ' (का० वा० ११९९) इति पत्वम् । इति प्रकृत्यासूत्रेण अधितष्टौ इति सिद्धम् । सारस्वते तु अधितस्यै इत्येव भवति इति । वयं तु ' प्रादेश्च तथा तौ सुनमाश्च ' (सा० सू० ७९०) इत्यनेनानागमः । द्वित्वव्यवधानेऽपि धातोः सस्य पत्वे ' धुमिः धुः ' (सा० सू० ७९) इति टस्ये च सारस्वतेऽप्यधितष्ठाविति भवति । ' लोकाच्छेषस्य सिद्धिः० ' (सा० सू० १४९४) इत्युक्तेः इति ब्रूमः । अत एव रघौ अपि षष्ठे सर्गे अधितष्ठावित्यत्र संज्ञीविनीकारोऽपि ' अङ्म्यासव्यवायेऽपि पत्वम् ' इत्येवाष्टौल्लिखत् । अत्र ' अधितष्टौ ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अजितः । कं कर्मतापन्नम् ? । ' विराजद्भनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ' विराजन्ति—शोभनानि यानि घनानि तैर्घनो—निबिडो यो मेरुलक्षणः परागः—परः—प्रकृतः स चासौ अगः—पर्वतः तस्य मस्तकान्तं—शिखराग्रम् । यद्वा विराजद्भनः—शोभमानाम्भसः, " वनं कानननीरयोः " इति विश्वः, " स्यात् षण्डं काननं वनं " इति ह्रैपः (का० ४, श्लो० १७१), घनाः—मेवाः यस्मिन् । शेषं पूर्ववत् । कस्मिन् ? । ' नितजननमहोत्सवे ' महाश्यासापुस्तसवश्च महोत्सवः, निजननस्य महोत्सवो निजननमहोत्सवः, तस्मिन् निजननमहोत्सवे । कीदृशम् ? । ' अनघनमेरुपरागम् ' अनघाः—पवित्रा ये नमेरवो—देवकृष्णाः तेषां परागः—पुष्परेणुर्व्रज स तथा तम् । " नमेरुः सुपुञ्जागे " इत्यमरः । पुनः कयंभूतम् ? । ' अस्तकान्तं ' अस्तः—अस्तगिरिः—मन्दरः तद्वत् कान्तं—कमनीयम् । " अस्तस्तु चरमः क्षमाभूत् " इत्यमरः (श्लो० ११७) ।

अथवा अस्ता-उज्जिताः कान्ताः-स्त्रियो येन इत्यजितगिनस्यैवेदं विशेषणम् । पुनः कीदृशम् ? । तम् । तच्छब्दस्य ' त्यादेदेरः स्यादौ ' (सा० सू० १७९) इति टेरात्वे ' अमशतोस्य ' (सा० सू० १२६) इत्यकारलोपे च अमो रूपम् ॥ १ ॥

सौ० वि०-तमजितमिति । यः वृषेण-धर्मेण-आत्मस्वरूपेण भाति स कर्मभिरजितो भवति । अनेन संबन्धेन आयातस्य अजितदेवस्य स्तुतिः प्रारभ्यते । तमजितमिति । अहं तं अजितं-अजिताभिधानं तीर्थंकरं [अभिनौमि] । ' अभिनौमि ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' अहम् ' मल्लक्षणः । अभि-त्रिकरण-शुद्ध्या स्तवीमि । कं कर्मतापन्नम् ? । अजितम् । किंविशिष्टं अजितम् । ' तं ' प्रसिद्धम् । तं कम् ? । यो भगवान् निजं-स्वकीयं यत् जननं-जन्म तस्य महोत्सवः तस्मिन् निजजननमहोत्सवे विराजन्ति-शोभमानानि यानि वनानि भद्रशाल-सौमनस-नन्दन-पाण्डुकप्रभृतीनि तैः घनः-निश्चितः पताहृशो यो मेरुः परः-प्रकृष्टो यः अगः-पर्वतः तस्य मस्तकं-शिखरं तस्य अन्तः-अग्रभागः शिखराम्रं अधितप्तौ इत्यन्वयः । ' अधितप्तौ ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' यः ' भगवान् । ' अधितप्तौ ' अधिष्ठितवान् । कं कर्मतापन्नम् ? । विराजद्घनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् । कस्मिन् ? ' निजजननमहोत्सवे ' स्वकीयजन्मक्षणे । किंविशिष्टं विराज०मस्तकान्तम् ? । अनघा-निरवघा-निष्पापा नमेरवः-कल्पतरवः शालवृक्षा वा तेषां परागो-मकरन्दो यस्मिन् स अनघनमेरुपरा०, तं अनघनमेरुपरागम् । किंविशिष्टं अजितम् ? । अस्ता-उज्जिताः न्यकाः कान्ताः-स्त्रियो येन सः अस्तकान्तः, तं ' अस्तकान्तं ' पक्षे विरजद्घनाः-शोभमाना-म्भसो घनाः-मेघा यत्र पताहृशो मेरुः तस्य शिखरं इति छायार्थः । इति पदार्थः ।

अथ समासः-न जितः अजितः, तं अजितम् । गर्भस्थे भगवति राज्ञा अक्षक्रीडायां मातुः अजित-त्वात् अजित इति नामाजनि । विराजन्ति च तानि वनानि विराजद्घनानि, विराजद्घनेः घनः विराजद्घनघनः, विराजद्घनघनश्चासौ मेरुश्च विराजद्घनघनमेरुः, विराजद्घनघनमेरुश्चासौ परागश्च विराजद्घनघनमेरुपरागः, विरा०परागस्य मस्तकं विरा०परागमस्तकं, विराज०मस्तकस्य अन्तः विरा०मस्तकान्तः, तं विरा०मस्तकान्तम् । निजस्य जननं निजजननम्, महान्घासौ उत्सवश्च महोत्सवः, निजजननस्य महोत्सवो निजजननमहोत्सवः, तस्मिन् निजजननमहोत्सवे । अनघाश्च ते मेरवश्च अनघमेरवः, अनघनमेरुणां परागो यस्मिन् सः अनघनमेरुपरागः, तं अनघनमेरुपरागम् । अस्ता कान्ता येन सः अस्तकान्तः, तं अस्तकान्तं अथवा अस्तं-स्वर्णं तद्वत् कान्तो-रम्यः तं अस्तकान्तम् । " अस्तं स्वर्णसुमाम्भसः " इत्यनेकार्थः । ' अस्तं सुवर्णे वनोपान्ते ' इति व्याधिः । अत्रोपजातौ नत्तमयूरं पुष्पिताम्राः) च्छन्दसा प्रथम-वृत्तार्थः ॥ द्वितीयान्तपदयोः यमकालङ्कारः ॥ १ ॥

द्वे० व्या०-तमजितामिति । तं अजितं-अजितनाथं अहं नौमि-स्तवीमि इत्यन्वयः । ' तु स्तुतौ ' पाठः । ' अभिनौमि ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अहम् । कं कर्मतापन्नम् ? । अजितम् । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् यः अजितः निजजननमहोत्सवे विराजद्घनघनमेरुपरागमस्तकान्तं अधितप्तौ-स्थितवान् । ' हा गतिनिवृत्तौ ' पाठः । ' अधितप्तौ ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अजितः । कं कर्मतापन्नम् ? । ' विराजद्घनघनमेरुपरागमस्त-कान्तम् ' विराजन्ति च तानि वनानि येति ' कर्मधारयः ' तैः घनो-निश्चितः, यद्वा विराजन्तः-शोभमाना घनघ-नाः-राजला मेघा यत्र, स चासौ मेरुपरागः-मेरुनामा प्रकृष्टपर्वतः तस्य मस्तकान्तं-शिखराम्रप्रदेशम् । कस्मिन् ? । ' निजजननमहोत्सवे ' निजजननस्य-स्वकीयप्रसूतेः महान्-प्रकृष्टो यः उत्सवः-क्षणः तस्मिन् । किंविशिष्टं विरा-जद्घनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ? । ' अनघनमेरुपरागम् ' अनघाः-पवित्रा ये नमेरवो-देववृक्षास्तेषां परागः-पुष्परेणुः यत्र स तम् । घनः किंविशिष्टम् ? । ' अस्तकान्तम् ' अस्मिन्निर्वृत्तं पान्तं-कमनीयम्, अस्ता-त्यका पान्ता-ललना येनेति निजविशेषणं वा ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनकदम्बकाभिजुतिः—

स्तुत जिननिवहं तमर्तितप्ता—

ध्वनदसुरामरवेण वस्तुवन्ति ।

यममरपतयः प्रगाय पार्श्व—

ध्वनदसुरामरवेणव स्तुवन्ति ॥ २ ॥

—पुष्पि०

ज० वि०—स्तुत जिननिवहमिति । भो भव्याः ! यूयं तं जिननिवहं—जिनसमूहं स्तुत—
स्तवनविपयीकुरुतेति क्रियाकारकघटना । अत्र 'स्तुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ?
'यूयम्' । कं कर्मतामापन्नम् ? 'जिननिवहम्' । यत्तदोः परस्परं सापेक्षत्वात् तं कम् ? यं
अमरपतयः—इन्द्राः स्तुवन्ति—स्तुतिविपयीकुर्वन्ति । अत्र 'स्तुवन्ति' इति क्रियापदम् । के
कर्तारः ? 'अमरपतयः' । कं कर्मतापन्नम् ? 'यम्' । कथंभूता अमरपतयः ? 'पार्श्वध्वनद-
सुरामरवेणवः' पार्श्वेषु—पर्यन्तेषु ध्वनन्तः—शब्दायमानाः असुराणां अमराणां च वेणवो—वंशा येषां
ते तथोक्ताः । अमरपतीनां पार्श्वेषु स्थिता असुरा अमराश्च वंशान् वादयन्तीत्यर्थः । किंकृत्वा
स्तुवन्ति ? 'प्रगाय' प्रकर्षेण गीत्वा । कानि ? 'वस्तुवन्ति' छन्दोविशेषान् । केन कृत्वा ?
'अर्तितप्ताध्वनदसुरामरवेणवः' अर्तिः—पीडा तथा तप्ताः—तापव्याकुलीभूताः पान्यादपस्तेपाम-
ध्वनदो—मार्गद्विदत्तुल्यः शैत्याधायकत्वात् एतादृशो यः सुरामरवः—सुष्ठु रमणीयो ध्वनिस्तेन । इदं
हिपदं करणभूतं स्तुत प्रगायेत्युभयोः क्रिययोर्मध्ये यत्र योज्यते तत्र युक्तिमत् ॥

अथ समासः—जिनानां निवहो जिननिवहः 'तत्पुरुषः' । तं जिन० । अर्त्यां तप्ताः
अर्तितप्ताः 'तत्पुरुषः' । अध्वनो नदः अध्वनदः 'तत्पुरुषः' । अर्तितप्तानामध्वनदः अर्तितप्ता०
'तत्पुरुषः' । सुष्ठु रामः सुरामः 'तत्पुरुषः' । सुरामश्चासौ रवश्च सुरामरवः 'कर्मधारयः' ।
अर्तितप्ताध्वनदश्चासौ सुरामरवश्च अर्ति० 'कर्मधारयः' । तेन अर्ति० । अमराणां पतयः अमर-
पतयः 'तत्पुरुषः' । असुराश्च अमराश्च असुरामराः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । असुरामराणां वेणवः
असुरा० 'तत्पुरुषः' । ध्वनन्तश्च तेऽसुरामरवेणवश्च ध्वनदसुरामरवेणवः 'कर्मधारयः' । पार्श्वे
ध्वनदसुरामरवेणवो येषां ते पार्श्वध्व० 'बहुव्रीहिः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—स्तुत जिननिवहमिति । भो भव्याः ! यूयं तं जिननिवहं—जिनसमूहं स्तुत—स्तुतिविपयी-
कुस्तेत्यर्थः । 'धुञ् स्तुतौ' इति घातोः 'आशीः प्रेरणयोः (सा० स० १०३)' कर्तारि परस्मैपदे मध्यम-

पुरुषबहुवचनम् । युञ् अग्रे अप् 'अदादेर्लुक्' (सा० सू० ८८०) । 'आदेः णः स्ना' (सा० सू० ७४८) इति पकारस्य सकारः । 'निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभावाः' इति टकारस्य तकारः । तथा च 'स्तुत' इति सिद्धम् । अत्र 'स्तुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । ध्रुयम् । कं कर्मतापन्नम् । जिननिवहम् । जिनानां निवहः—समूहो जिननिवहः, तं जिननिवहम् । "समूहो निवहव्युह—सन्दोहाविसरत्रजाः" इत्यमरः (श्लो० १०६९) । यत्तदोः परस्परं सापेक्षत्वात् तं कम् ? । यं जिननिवहं अमरपतयः—इन्द्राः स्तुवन्ति-स्तुतिविषयो कुर्वन्ति । 'युञ् स्तुतौ' अग्रे वर्तमाने अन्ति । 'आदेः णः स्रः' (सा० सू० ७४८) इति पकारस्य सकारः, ततः अप् 'अदादेर्लुक्' (सा० सू० ८८०) 'नु घातोः' इत्युक् 'स्वर्हानिम्' (सा० सू० ३६) । तथा च 'स्तुवन्ति' इति सिद्धम् । अत्र 'स्तुवन्ति' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'अमरपतयः' अमरा—देवाः तेषां पतयः—स्वामिनः अमरपतयः । कं कर्मतापन्नम् ? । यम् । कर्मभूता अमरपतयः ? । 'पार्श्वध्वनदसुरामरवेणवः' पार्श्वेषु—पर्थन्तेषु ध्वनन्तः—शब्दायमानाः असुरामराणां, असुराश्च अमराश्चेति 'द्वन्द्वः', 'तेषां वेणवो—वंशाः येषां ते तथोक्ताः, अमरपतीनां पार्श्वेषु स्थिताः असुरा अमराश्च वंशान् वादयन्तीत्यर्थः । "वेणुर्विशे नृपान्तरे" इति विश्वः । किं कृत्वा स्तुवन्ति ? । प्रगाय प्रकर्षेण गात्वा । कानि ? । वस्तुवन्ति—छन्दोविशेषाणि । केन कृत्वा ? । 'अर्तितप्ता-ध्वनदसुरामरवेण' अर्तितः—पीडा सत्या तप्ता—तापव्याकुलीभूताः पान्यादयः तेषां अध्वनदो—मार्गहृदस्तुत्यः शैत्याषायकृत्वात् एतादृशो यः सुरामरवः—सुप्त रामो—मनोः रवः—ध्वनिः तेन ।

“रामः पशुविशेषे स्यात्, जामदग्न्ये हलायुधे ।

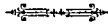
राघवे चासितश्वेत—मनोज्ञेषु च वाच्यवत् ॥”

इति विश्वः । इदं हि पदं करणभूतं स्तुत प्रगायेत्युभयोः क्रिययोर्मध्ये यत्र योज्यते तत्र युक्ति-मत्, अथवा अर्तितप्ताः इति संबोधनम् हे अर्तितप्ताः । स्तुत इति संबन्धः । ध्वनन्—नानाध्वनि ध्वनितान् कुर्वन् असून्—प्राणान् रामयति असुरामः तादृशो यो रवः स ध्वनदसुरामरवः तेन स्तुवन्ति अर्थवन्ति प्रगाय इति व्याख्येयम् ॥ २ ॥

श्लो० वृ०—स्तुत इति । सूयं तं जिननिवहं स्तुत इत्यन्वयः । 'स्तुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । ध्रुयम् । 'स्तुत' प्रणुत । कं कर्मतापन्नम् ? । 'जिननिवहं' तीर्थकरवृन्दम् । किं कृत्या ? । 'प्रगाय' प्रकर्षेण गात्वा । कानि कर्मतापन्नानि ? । वस्तु-छन्दोविशेषः तद्वन्ति भीतानि 'वस्तुवन्ति' । केन ? । अर्तितप्ता अर्त्या—पीडया तप्ता—बाधिता ये प्राणिनः तेषां सुखदायकत्वात् अध्व-नव हव-मार्गहृद हव सुप्त-शोभनः रामः-रमणीयः रवः-शब्दः तेन 'अर्तितप्ताध्वनदसुरामरवेण' । किंविशिष्टं जिननिवहम् ? । 'तं' प्रसिद्धम् । तं कम् ? । अमरपतयः—सुरेन्द्रा यं जिननिवहं स्तुवन्ति इत्यन्वयः । 'स्तुवन्ति' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । अमरपतयः । 'स्तुवन्ति' यन्वन्ते । कं कर्म-तापन्नम् ? । 'यं जिननिवहम्' । किंविशिष्टा अमरपतयः ? । पार्श्वे—समीपे ध्वनन्तः—शब्दायमानाः असुरा-ध्वनदपत्यादयः अमराः—दीमानिकादयः तेषां वेणवो—वंशाः येषां ते 'पार्श्वध्वनदसुरामरवेणवः' । तथा 'अमरपतयः' इत्युक् 'स्वर्हानिम्' (सा० सू० ३६) इति सिद्धम् । 'सि० अ० १, पा० ६, सू० ५६' इति सूत्रेण विसर्गलोपाः । इति पदार्थः ।

अथ समासः—जिनानां निवहः जिननिवहः, तं जिननिवहम् । अर्त्या तताः अर्तितताः, अध्वनि नदः अध्वनदः, अर्तिततानां अध्वनदः अर्तितताध्वनदः, रमते असौ रामः, सु-शोभनो रामः सुरामः, अर्तितताध्वनदवत् सुरामः अर्तितताध्वनदसुरामः, अर्तितताध्वनदसुरामश्चासौ रवश्च अर्तितताध्वनदसुरामरवः, तेन अर्तितताध्वनदसुरामरवेण । वस्तूनि विद्यन्ते येषु तानि वस्तुवन्ति । अमराणां पतयः अमरपतयः । गीयते इति गायः, प्रकर्षेण गीयते इति प्रगायः । असुराश्च अमराश्च असुरामराः, असुरामराणां वेणवः असुरामरवेणवः, पार्श्वे ध्वनन्तः पार्श्वध्वनन्तः, पार्श्वध्वनन्तः असुरामरवेणवो येषां ते पार्श्वध्वनदसुरामरवेणवः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे० व्या०—स्तुत जिननिवहमिति । तं जिननिवहं—तीर्थकरसमूहं सूयं स्तुत-स्तुतिगोचरीकुरुतेत्यन्वयः । 'स्तुञ् स्तुती' धातुः । 'स्तुत' इति क्रियापदम् । लोट् परस्मैपदमध्यमपुरुषबहुवचनान्तम् । के कर्तारः ? । सूयम् । कं कर्मतापन्नम् ? । 'जिननिवहं' जिनानां निवहं जिननिवहम् इति समासः । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् यं जिननिवहं अमरपतयः—सुरेन्द्राः स्तुवन्ति—स्तुतिविपर्याकुर्वन्ति इत्यन्वयः । 'स्तुवन्ति' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'अमरपतयः' अमराणां पतयः अमरपतयः इति विग्रहः । कं कर्मतापन्नम् ? । जिननिवहम् । किं कृत्वा ? । प्रगाय-प्रकर्षेण गात्वा । प्रशब्देनात्र भक्तिश्रद्धातिशयलक्षणः प्रकर्षो बोध्यते । कानि ? । वस्तुवन्ति—छन्दोविशेषणानि । केन ? । 'अर्तितताध्वनदसुरामरवेण' अर्त्या-पीडया तमानां शैत्याभायकत्वेन अध्वनद इव यः सुतरां रमणीयो रवो—ध्वनिविशेषः तेन, अथवा अर्तितता इति सम्बोधनम् हे अर्तितताः ! । स्तुत इति सम्बन्धः । ध्वनद—गानार्थान् ध्वनितान् कुर्वन्, असुर-प्राणान् रमयति इति असुरामः, तादृशो यो रवः स ध्वनद-सुरामरवः, तेन वस्तुवन्ति—अर्थवन्ति प्रगाय इति व्याख्येयम् । किं विशिष्टा अमरपतयः ? । 'पार्श्वध्वनदसुरामरवेणवः' असुराश्च अमराश्चेति पूर्वं 'द्वन्द्वः' । ततः पार्श्वे—समीपे ध्वनन्तो—वाद्यमाना असुरामराणां वेणवो—वंशज्ञे येषां ते तथा ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनमतविचारः—

प्रवितर वसतिं त्रिलोकबन्धो !

गमनययोगततान्तिमे पदे हे ।

जिनमत ! विततापवर्गवीथी—

गमनययो ! गततान्ति मेऽपदेहे ॥ ३ ॥

—पुष्पि०

ज० वि०—प्रवितरति । हे जिनमत !—तीर्थकरागम ! त्वं मे—मम अन्तिमे पदे-चतुर्देशरज्जुप्रमाणस्य लोकस्यान्त्ये स्थाने मोक्ष इत्यर्थः, अपदेहे—अपगतशरीरे तत्र प्राप्तानां सिद्धानां देहपञ्चकस्यापगमेनोपचारात् तत्पदमप्यपदेहेमेवोच्यते, तत्र वसतिं—वासं गततान्ति—अपगतगलानि यथा स्यात् तथा, क्रियाविशेषणमेतत्, प्रवितर—प्रकर्षेण देहीति क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'प्रवितर' इति क्रियापदम् । किं कर्तृ ? 'त्वम्' । कां कर्मतापन्नाम् ? 'वसतिम्' । कस्मिन् ? 'पदे' । कथंभूते ? 'अन्तिमे' । पुनः कथंभूते ? 'अपदेहे' । कस्य ? 'मे' ।

१ 'गम' नययोग० 'इत्यपि पदच्छेदः ।

कथम् ? 'गततान्ति' । अपराणि सर्वाणि जिनमतस्य सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या यथा— 'हे त्रिलोकबन्धो' । त्रयो लोकाः स्वर्ग-मर्त्य-पाताललक्षणास्तेषां बन्धुरिव बन्धुः, त्राणैकचिन्तापरत्वात् । तस्य सम्बोधनं हे त्रिलो० । हे 'गमनययोगतत' । गमाः—सदृशपाठाः नयाः—नैगमसंप्रहादयस्तैर्योगः—सम्बन्धस्तेन ततं—विस्तीर्ण—विशालं, तत्सम्बो० हे गम० । हे 'विततापवर्गवर्गाधिगमनययो' । वितता—विस्तृता याऽपवर्गवीथी—मोक्षपदवी तत्र गमनं—यानं तत्र ययुः—तुरङ्गमः तत्र सुखेन प्रापकत्वात्, तत्सम्बो० हे वित० । अत्र गततान्तीति यत् क्रियाविशेषणत्वेनाभिहितं तत् जिनमतस्य सम्बोधनं विशेषणं वाऽपि युज्यत एव । तथा द्वितीयपदस्यान्तर्वर्ती हे शब्दस्त्राभिमुख्याभिष्यक्तये सर्वेषां सम्बोधनानामादौ योज्यते ॥

अथ समासः—त्रयश्च ते लोकाश्च त्रिलोकाः 'कर्मधारयः' । त्रिलोकानां बन्धुत्रिलोकबन्धुः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे त्रिलो० । गमाश्च नयाश्च गमनयाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । गमनयानां योगो गमन० 'तत्पुरुषः' । गमनययोगेन ततं गमन० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे गमन० । जिनानां मतं जिनमतम् 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे जिन० । अपवर्गस्य वीथी अपवर्गवी० 'तत्पुरुषः' । वितता चासावपवर्गवीथी च वितता० 'कर्मधारयः' । विततापवर्गवीथ्यां गमनं विततापव० 'तत्पुरुषः' । विततापवर्गवीथीगमने ययुः विततापव० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे विततापव० । गता तान्तिर्यस्मान् तत् गततान्ति 'बहुव्रीहिः' । अपगतो देहो यस्मात् तत् अपदेहम् 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन्नपदेहे ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—प्रवितरेति । हे जिनमत ।—तीर्थकरागम । त्वं मे—मम अन्तिमे पदे—चतुर्दशरज्जुप्रमाणस्य लोकस्थान्ते स्थाने—मोक्षे इत्यर्थः, गततान्ति—अपगतभूतानि यथा स्यात् तथा वसति—वास प्रवितर-प्रकर्षेणार्पयेत्यर्थः । प्रपूर्वक 'तू प्लवनतरणयोः' इति धातोः 'आशीःमेरणयोः (सा० सू० ७०२), कर्तारि परस्यैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । तू अत्रे हिः 'अप्' 'गुणः' (सा० सू० १९१—१९२), 'अत' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक्, 'स्वरहीनम्' (सा० सू० ३६) । तथाच प्रवितर इति क्रिया निष्पन्ना । अत्र 'प्रवितर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कां कर्मतापन्नाम् ? । वसतिम् । " वसतिः स्थान-वेदमनोः " (वसती रात्रिवेदमनोः ?) इत्यमरः (श्लो० २४६८) । कस्मिन् ? । पदे—स्थाने । " पदं व्यवसितत्राणस्थानलक्षमाधिवस्तुषु " इत्यमरः (श्लो० २५२१) । कस्य ? । मे—मम । कथम् ? । गततान्ति । कीदृशे पदे ? । 'अपदेहे' अपगतो देहः—कापो यस्मिन् स तथा तस्मिन् इति 'बहुव्रीहिः' । देहस्यापि दुःखान्तर्भूतत्वेन मोक्षे तद्मावादिति भावः । " नित्यानन्दसुखाभिन्याक्तिः " इति ध्रुवे । अपराणि सर्वाणि जिनमतस्य सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या त्वेवम्—'हे त्रिलोकबन्धो' । अथ च ते लोकाश्च—स्वर्गमर्त्य (मर्त्य ?) पाताललक्षणाः तेषां बन्धुरिव बन्धुः त्रिलोकबन्धुः, तस्य सम्बो० हे त्रिलोकबन्धो । हे 'गमनययोगतत' । गमाः—सदृशपाठाः, नयाः—नैगमसंप्रहादयः, गमाश्च ते नयाश्च गम

नयाः ' इतरेतरद्वन्द्वः ', तेषां योगः—सम्बन्धः, तेन ततो—विस्तीर्णः, तस्य सम्बोधनं हे गमनययोगतत ! ।
 “ गमः सदृशपाठे स्याद्, गमस्तु गमने स्मृतः ” इति नानार्थः । हे ' विततापवर्गवीथीगमनययो ' वितता—विस्तृता या अपवर्गवीथी अपवर्गस्य—मोक्षस्य वीथी—वर्त्म तत्र गमनं—यानं तत्र ययुरिव ययुः—अश्वः, तस्य सं० हे विततापवर्ग० । “ ययुरश्वोऽश्वमेधीयः ” इति हैमः (का० ४, श्लो० ३०९) । यथा ययुना स्वस्वामी समीहितं पदं नीयते तथा जिनागमेनापि श्रद्धाध्ययनाध्यापनश्रवणा-शक्तो जनो मोक्षं प्राप्यत इति भावः । “ वीथी वर्त्मनि पंक्तौ च, गृहाङ्गे नाट्यरूपके ” इति हैमा-नेकार्थः ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—प्रवितरेति । ' हे त्रिलोकबन्धो !—हे जगद्भ्रातः ! । गमाः—सदृशपाठाः—सिद्धान्ताला-पकाः—नया नैगमादयः तेषां योगाः—सम्बन्धा तैः तत—विस्तीर्णं हे गमनययोगतत ! । हे ' जिनमत ' जिनप्रव-चन ! । विततो—विस्तीर्णो अपवर्गो—मोक्षः तस्य वीथी—मार्गः तत्र गमनं—प्रापणं तत्र ययुरिव ययुः—अश्वमे-धीयः—तुरगः शीघ्रनापकत्वात् हे ' विततापवर्गवीथीगमनययो ' । गततान्नि—गतकर्म यथा स्यात् तथा मे-महं त्वं अन्तिमे पदे—मोक्षे—लोकाग्रे वसतिं—वासं प्रवितरेति अन्वयः । ' प्रवितर ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । ' प्रवितर ' प्रकर्षेण दद् । कां कर्मतापन्नम् ? । ' वसति ' स्थानम् । कस्मिन् ? । ' अन्तिमे पदे ' मोक्षस्थाने । कस्मै ? । ' मे ' मह्यम् । कथंभूते अन्तिमे पदे ? । ' अपदेहे ' गतश-रीर ॥ इति पदार्थः ॥

अथ संमासः—त्रयाणां लोकाणां समाहारस्त्रिलोकं, त्रिलोकस्य बन्धुः त्रिलोकबन्धुः, तस्य सं० हे त्रिलोकबन्धो ! । गमाश्च नयाश्च गमनयाः, गमनयानां योगाः गमनययोगाः, गमनययोगैः ततं गमनययोगततं, तस्य सं० हे गमनययोगतत ! । अन्ते भवः अन्तिमः, तस्मिन् अन्तिमे । जिनानां मतं जिनमतं, तस्य सं० हे जिनमत ! । अपवर्गवीथी अपवर्गस्य वीथी, वितता चासी अपवर्गवीथी च विततापवर्गवीथी, विततापवर्गवीथ्यां गमनं विततापवर्गवीथीगमनं, विततापवर्गवीथीगमने ययुरिव ययुः विततापवर्गवीथीगमनययुः, तस्य सं० हे विततापवर्गवीथीगमनययो ! । गता तान्तिर्यस्मात् तत् गततान्ति यथा स्यात् तथा । अपगता देहाः कर्मणादयो यस्मिन् तत् अपदेहे, तस्मिन् अपदेहे । “ ययुरश्वोऽश्व-मेधीयः ” इति हैमः (का० ४, श्लो० ३०९) ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

द्वे० व्या०—प्रवितरेति । हे जिनमत ! त्वं मे—मम अन्तिमे—सर्वोत्कृष्टे पदे—स्थाने वसतिं—निवासं प्राधि-तर—प्रकर्षेण देहीत्वन्वयः । “ तू हुवनतरणयोः ” इति धातुः । ' प्रवितर ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कां कर्मतापन्नम् ? । वसतिम् । कस्मिन् ? । पदे । किंविशिष्टे ? । ' अन्तिमे ' मोक्षे इति निष्कर्षः । धुनः किंदिं-शिष्टे ? । ' अपदेहे ' अपगता देहः—शरीरं यत्र तत् तस्मिन्, मोक्षे शरीराभावात् । ' त्रिलोकबन्धो ! ' इति । त्रिलो-कस्य बन्धुरिव बन्धुः यः स तस्यामन्त्रणम्, हितोपदेशकत्वात् । ' गमनययोगतत ' इति । गमाः—सदृशपाठाः, नयाः-नैगमादयः पूर्वं ' द्वन्द्वः ', तेषां योगः—सम्बन्धः, तेन ततो—विस्तीर्णो यः स तस्यामन्त्रणम् । ' विततापवर्गवीथीगम-नययो ' इति । वितता—विस्तीर्णा या अपवर्गवीथी—मोक्षमार्गस्तत्र गमने ययुरिव ययुर्यः स तस्यामन्त्रणम् “ ययुरश्वोऽश्वमेधीयः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः का० ४, श्लो० ३०९) । यथा तुरङ्गमः स्वस्वामिन समी-हितपदं नयति तथाऽयं सिद्धान्तोऽपि स्वाप्येतः मोक्षं प्रापयतीत्यभिप्रायः । एतानि सर्वाण्यपि जिनमतस्य सम्बोधनपदानि । ' गततान्ति ' इति ' तमुच ग्लानौ ' इति धातोर्गततान्तीति अपेतग्लानिर्था स्यात् तथेति क्रिया-विशेषणम् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

मानसीदेव्याः प्रार्थना—

सितशकुनिगताऽऽशु मानसीद्धा-

त्तततिमिरम्मदभासुराजिताशम् ।

वितरतु दधती पविं क्षतोद्यत्—

तततिमिरं मदभासुराजिता शम् ॥ ४ ॥ २ ॥

—पुष्पि०

ज० वि०—सितशकुनीति । मानसी—मानस्याख्या देवी शं—सुखं वितरतु—सम्पादयंतं इति क्रियाकारकसम्बन्धघटना । तत्र 'वितरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'मानसी' । किं कर्मतापन्नम् ? 'शं' सुखम् । कथम् ? 'आशु' शीघ्रम् । अत्र केपामित्याकाङ्क्षायां तु भव्यानां युष्माकं वाऽस्माकं वेत्पादिकमध्याहृत्य ज्ञेयम् । मानसी किं कुर्वती ? 'दधती' धारयन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? 'पविं' वज्रम् । कथंभूतं पविम् ? 'क्षतोद्यत्ततिमिरम्' क्षतं—ध्वंसितं उद्यत्—उद्गच्छत् ततं—विस्तीर्णं तिमिरं—अन्धकारो येन स तथा तम् । अत एव पुनः कथंभूतम् ? 'सुराजिताशम्' सुष्ठु राजिताः—शोभिता आशा—दिशो येन स तथा तम् । पुनः कथं ? 'इद्धात्तततिम्' इद्धा—दीप्ता आत्ता—गृहीता ततिः—विस्तारो येन स तथा तम् । मानसी कथंभूता ? 'सितशकुनिगता' सितः—श्वेतः शकुनिः—पक्षी हंसः, न वकादिः, तत्रैवास्य शब्दस्य रूढेः, तत्र गता—प्राप्ता, हंसारूढेति हृदयम् । पुनः कथंभूता ? 'इरम्मदभा' । इरम्मदो—जलदाग्निः । "मेघवह्निरिरम्मदः" इत्यभिधानचिन्तामणिवचनात् (का० ४, श्लो० १६७) । तद्वत् भा—दीप्तिर्यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'मदभासुराजिता' मदेन—दर्पेण भासुरा—रुद्रास्तैरजिता—अनभिभूता ॥

अथ समासः—सितश्चासौ शकुनिश्च सित० 'कर्मधारयः' । सितशकुनौ गता सित० 'तत्पुरुषः' । इद्धा चासौ आत्ता च इद्धात्ता 'कर्मधारयः' । इद्धात्ता ततिर्येन स इद्धा० 'तत्पुरुषः' । तमिद्धात्त० । इरम्मदवद् भा यस्याः सा इरम्मदभा 'बहुव्रीहिः' । सुष्ठु राजिता सुराजिता 'तत्पुरुषः' । सुराजिता आशा येन स सुरा० 'बहुव्रीहिः' । तं सुरा० । ततं च तत् तिमिरं च तत० 'कर्मधारयः' । उद्यच्च तत् तततिमिरं च उद्य० 'कर्मधारयः' । क्षतं उद्यत्तततिमिरं येन स क्षतोद्य० 'बहुव्रीहिः' । तं क्षतोद्य० । मदेन भासुरा मदभासुरा 'तत्पुरुषः' । न जिता अजिता 'तत्पुरुषः' । मदभासुरैरजिता मदभा० 'तत्पुरुषः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीअजितजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ २ ॥

निर्वाणकलिकायाम्—

“मानसीं धवलवर्णां हंसवाहनां चतुर्भुजां वरदयज्ञालङ्कृतदक्षिणकरां
अक्षयलयाशनियुक्तचामकरां चेति ।”

सि० वृ०—सितशकुनीति । मानसी—मानसीदेवी शं—सुखं आशु—शीघ्रं वितरतु—ददातु इत्यर्थः । विपूर्वक 'तृ लुवनतरणयोः' इति घातोः 'अशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मै-पदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । तृ अग्रे तु 'अप् कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यब्, 'गुणः' (सा० सू० ६९२) इति गुणः । 'स्वरहीनम्' (सा० सू० ३६) इति क्रियानिष्पत्तिप्रकारः । अत्र 'वितरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ! । मानसी । किं कर्मतापन्नम् ? । शम् । कथम् ? । आशु । केषाम् ? इत्याकाङ्क्षायां तु भव्यानां युष्माकं अस्माकं वा इत्यादिकमध्याहृत्य ज्ञेयम् । मानसी किं कुर्वती ! । दधती—धारयन्ती । किं कर्म ? । पवि—वज्रम् । " वज्रं त्वशनिर्हादिनी स्वरुः । शतकोटिः पविः शंभः " (का० २, श्लो० ९४) इति हैमः । " दम्भोलिः (हादिनी ?) वज्रमन्त्री स्यात्, कुलिश भिदुरं पविः " इत्यमरः (श्लो० ९३) । कीदृशं पविम् ? । 'क्षतोद्यत्ततिमिरम्' क्षतं—ध्वस्तं उद्यत्—उद्गच्छत् तच्च ततं—विस्तीर्णं तिमिरं—अन्धकारो येन स तथा तम् । अत एव पुनः कीदृशम् ? । 'सुरानिता-शम्' सुष्ठु रानिताः—शोभिताः प्रकाशिता वा आशा—दिशो येन स तथा तम् । " काष्ठाऽऽशा दिक् हरित् वकुप् " इति हैमः (का० २, श्लो० ८०) । आशाशब्दस्य 'स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्क-त्वात्' (पा० अ० ६, पा० ३, सू० ३४) पुंवद्भावेन 'च स्त्रीप्रत्ययलोपः । पुनः कथंभूतम् ? । 'इद्धात्ततविम्' इद्धा—दीप्ता आत्ता—गृहीता ततिः—विस्तारो येन स तथा तम् । मानसी कीदृशी ! । 'मितशकुनिगता' सितः—श्वेतः यः शकुनिः—पक्षी, " विहगो विहंगम-खगौ पतगो विहंगः, शकुनिः शकुन्ति-शकुनौ वि वयः शकुन्तः " इति हैमः (का० ४, श्लो० ३८२), अर्थात् हस, न वचादिः तत्रैवास्य शब्दस्य रूढत्वात् तत्र गता—प्राप्ता, हंसारुदेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । 'इरम्मदमा' इरम्मदो—वर्षाग्निः तद्दत् मा—दीप्तिः यस्याः सा इरम्मदमा । " मेघवन्हिरिम्मदः " इति हैमः (का० ४, श्लो० ६६७) । 'उग्रंयश्चेरम्मद[पाणिन्वमाश्च]' (पा० अ० ३, पा० २, सू० ३७) इति निपातः । 'इरा भूवाक्सुराप्सु स्यात् " इत्यमरः (श्लो० २६८७) । पुनः कीदृशी ? । 'मदमामुरानिता' मदेन—द्वेषेण मामुरा—हृद्राः तैः न जिता अजिता—अनभिभूतेत्यर्थः । अथवा मदेन—अहकारेण मसुरा—शोभ-नशीला, मानिनीना प्रायो मानस्यापि रम्यत्वादिति भावः । पुष्पिताग्राच्छन्दः । 'अयुजि नयुगरेफतो यकारो युजि च नञौ जरगाश्च पुष्पिताग्रा' इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

इति पादसाहस्री अक्षरसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्रीशत्रुञ्जयतीर्थकरमोचनाद्यनेकसुकृताविधायकमहामहो-पाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणेशिष्याष्टोत्तरशतावधानसाधनप्रमुदितपादसाहस्री अक्षरप्रदत्तपुरुषुहमापराभिधानम-होपाध्यायश्रीसिद्धिचन्द्रगणिविरचिताया शोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीअजितस्तुतिवृत्तिः ॥ २ ॥

सौ० वृ०—सितशकुनीति । मानसी शं—सुखं वितरतु इत्यन्वयः । 'वितरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'मानसी' देवी । 'वितरतु' । किं कर्मतापन्नम् ? । 'शं' सुखम् । कथम् ? । 'आशु' शीघ्रम् । किंविशिष्टा मानसी ? । सितो—धवलः शकुनिः पक्षी राजहंस इत्यर्थः, तत्र गता—स्थिता ('सितशकुनिगता') । पुनः किंविशिष्टा मानसी ? । 'इद्धा' दीप्ता । पुनः किंविशिष्टा मानसी ? । इरम्मदो मेघवन्द् तद्दत्

भा-कान्तिर्यस्याः सा 'इरम्मदभा' । पुनः किंविशिष्टा मानसी ? । मदेन-द्वेषेण भासुराः-दीप्ता ये देवाः तैः अजिता-अनभिभूता 'मदभासुराजिता' । मानसी किं कुर्वती ? । 'दधती' धारयन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? । 'पविं' वज्रम् । किंविशिष्टं पविम् ? । आत्ता-गृहीता ततिः-विस्तारो येन स आत्तततिः तं 'आत्तततिम्' । पुनः किंविशिष्टं पविम् ? । सुष्टु-शोभनं यथा स्यात् तथा राजिताः-अराजिताः आशा-दिशो येन स सुराजिताशः तं 'सुराजिताशम्' । पुनः किं० पविम् ? । क्षतं-गतं उद्यत्-उद्गच्छत् ततं-विस्तीर्णं तिमिरं-ध्वान्तं-तमो येन स क्षतोद्यत्ततिमिरः तं 'क्षतोद्यत्ततिमिरम्' । "मेघवन्हिरिरम्मदः" इति हैमः (का० ४, श्लो० १६७) । "शं सुखे बलवत् सुष्टु" इति हैमः (का० ६, श्लो० १७१) ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—सितश्चासौ शकुनिश्च सितशकुनिः, सितशकुनौ. गता सितशकुनिगता । आत्ता ततिर्येन स आत्तततिः, तं आत्तततिम् । इरम्मदवद् भा यस्याः सा इरम्मदभा । सुष्टु राजिता आशा-दिशो येन स सुराजिताशः, तं सुराजिताशम् । ततं च तत् तिमिरं च तततिमिरं, उद्यत् च तत् तततिमिरं च उद्यत्ततिमिरं, क्षतं उद्यत्ततिमिरं येन स क्षतोद्यत्ततिमिरः, तं क्षतोद्यत्ततिमिरम् । मदेन भासुरा मदभासुरा, न जिता अजिता, मदभासुरैः अजिता मदभासुराजिता । यमकालद्वारः ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥४॥

वैजये जयिनेशस्य, स्तुतेरर्थो लिवीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति अजितजिनस्तुतिः ॥ २ ॥

दे० व्या०-सितशकुनीति । मानसी देवी शं-मुखं आशु-शीघ्रं यथा स्यात् तथा वितरतु-ददातु इत्यन्वयः । 'तु पुत्रनरणयोः' इति धातुः । 'वितरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । मानसी । किं कर्मतापन्नम् ? । शम् । किंविशिष्टा मानसी ? । 'सितशकुनिगता' सितः-शुक्लो यः शकुनिः-पतत्री तस्मिन् गता आरूढा । "श्वेतः श्वेतः सितः शुक्लः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० २८) । पुनः किंविशिष्टा ? । इन्द्रा-दीप्ता । पुनः किं० ? । 'इरम्मदभा' इरम्मदा-मेघवन्धिः तद्वद् भा-कान्तिर्यस्याः सा तथा । "मेघवन्हिरिरम्मदः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १६७) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'मदभासुरा' मदो-मुन्मोहसंभेदस्तेन भासुरा-शोभमाना । "मदो मुन्मोहसंभेदः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० १२६) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अजिता' अपराजिता न जिता अजिता इति 'नञ् समासः' । अन्यैरिति शेषः । यद्वा मदेन भासुरा ये ते तथा तैः अजिता-अनभिभूतेत्येकमेव पदम् । एतेन शौर्योत्तिशयः सूचितः । मानसी किं कुर्वती ? । दधती । कम् ? । पविं-वज्रम् । "स्याद् वज्र कुलिशं पविः" इत्यमरः (श्लो० १३) । पुनः किंविशिष्टं पविम् ? । 'आत्तततिम्' आत्ता-गृहीता ततिः-विस्तारो येन स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'सुराजिताशम्' सुष्टु राजिताः-शोभिता आशा-दिशो येन स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'क्षतोद्यत्ततिमिरम्' क्षतं-उद्यत्तं उद्यत्-उद्गच्छत् ततं-विस्तृतं तिमिरं-ध्वान्तं येन स तम् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

३ श्रीशम्भवजिनस्तुतयः

अथ श्रीशम्भवस्याभ्यर्थना—

निर्भिन्नशत्रुभवभय !

शं भवकान्तारतार ! तार ! ममारम् ।

वितर त्रातजगन्नय !

शम्भव ! कान्तारतारतारममारम् ॥ १ ॥

—आर्यगीतिः

ज० वि०—निर्भिन्नेति । हे शम्भव ! शम्भवाख्यतीर्थपते ! त्वं मम—अरं—शीघ्रं शं—पुखं वितर—देहि इति क्रियाकारकयोजना । अत्र 'वितर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । किं कर्मतापन्नम् ? 'शम्' । कस्य ? 'मम' । कथम् ? 'अरम्' । शं कथंभूतम् ? 'अरममारम्' न रमते इत्यरमः, अरमो मारः—कामो यस्मिन् तत् तथा, अविषयद्वारकं अपवर्गसम्बन्धीतियावत् । अपराणि सर्वाणि शम्भवस्वामिनः सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या यथा— हे 'निर्भिन्नशत्रुभवभय' । निर्भिन्नं—निःशेषेण छिन्नं शत्रुभ्यः—वैरिभ्यो भवं—समुत्पन्नं भयं—भीतिर्येन; यद्वा शत्रवो—वैरिणो भवः—ससारो भयं च भीतिर्येन । यद्वा निर्भिन्नं शत्रुरूपस्य भवस्य भयं येन । शत्रुरूपत्वं च भवस्य दुःखदायित्वेन यौक्तिकमेव । यद्वा निर्भिन्नं शत्रुभ्यो भवाच्च सकाशात् भय येन स तथा । तत्सम्बो० हे निर्भिन्न० । हे 'भवकान्तारतार' ! भवः—संसारः स एष रुद्रत्वात् दुरवगाहत्वाच्च कान्तारं—अरण्यं तस्मात् तारयति—उद्भूति स तथा । तत्सम्बोधनं हे भव० । हे 'तार' ! सकलकालुष्यराहित्येन निर्मल ! । तत्सम्बो० हे तार ! । हे 'त्रातजगन्नय' ! त्रातं—रक्षितं जगन्नयं—त्रिभुवनं येन स तथा । तत्सम्बो० हे त्रात० । हे 'कान्तारतारत' ! कान्ता—योपितः तासु रतं—कामक्रीडा तस्मिन् अरतः—अनासक्तः । तत्सम्बो० हे कान्ता० ॥

अथ समासः—शत्रुभ्यो भवं शत्रुभवं 'तत्पुरुषः' । शत्रुभवं च तद् भयं च शत्रु० 'कर्मधारयः' । निर्भिन्नं शत्रुभवं भयं येन 'बहुव्रीहिः' । यद्वा शत्रवश्च भवश्च भयं च शत्रुभवभयानि 'इतरेतरद्वन्द्वः' । निर्भिन्नानि शत्रुभवभयानि येन । यद्वा शत्रुश्चासौ भवश्च शत्रुभवः 'कर्मधारयः' । शत्रुभवस्य भयं शत्रुभ० 'तत्पुरुषः' । निर्भिन्नं शत्रुभवभयं येन । यद्वा शत्रवश्च भवाश्च शत्रुभवाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । शत्रुभवेभ्यो भयं शत्रु० 'तत्पुरुषः' । निर्भिन्नं शत्रुभवभयं येन स तथा । पक्षचतुष्टयेऽपि 'कर्मधारयः' एव । तत्सम्बो० हे निर्भि० । हे भवकान्तारतार !

भवश्चासौ कान्तारं च भव० । मव एव कान्तारं भव० इति वा, उभयथाऽपि ' कर्मधारयः ' ।
भवकान्तारात् तारयतीति भव० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हे भव० । जगतां त्रयं जगन्नयम् ।
त्रातं जगन्नयं येन स त्रात० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हे त्रात० । कान्तासु रतं कान्ता०
' तत्पुरुषः ' । न रतः अरतः ' तत्पुरुषः ' । कान्तारत्तेऽरतः कान्ता० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो०
हे कान्ता० । अरमो मारो यस्मिन् तत् अरममारम् ' बहुव्रीहिः ' । तत् अरममारम् ॥ इति
काव्यार्थः ॥ १ ॥

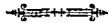
सि० वृ०—निभिन्नेति । हे शम्भव ! शं—सुखं भवत्यस्मिन् स्तुते इति शम्भवः । ' शमिघातोः संज्ञा-
याम् ' (पा० अ० ३, पा० २, सू० १४) इत्यच् । शं—सुखं भवत्यस्मादिति योगेन यद्यप्यायाति
तथापि रूढिसहकृतेन योगेन शम्भवनाथ एव प्राप्यते । त्वं मम अरं—शीघ्रं शं—सुखं वितर—देहीत्यर्थः ।
विपूर्वक ' तू हृवनतरणयोः ' इति घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे
मध्यमपुरुषैकवचनम्, तू अग्रे हिः ' अप् [कर्तरि] ' (सा० सू० ६९१), ' गुणः ' (सा० सू० ६९२),
' अतः ' (सा० सू० ७०९) इति हेलेक् । तथाच (' वितर ' इति ऋद्धम्) ' अत्र ' वितर ' इति क्त्वा-
पदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । शम् । शम् इत्यव्ययम् । " शं कल्याणे सुखेऽपि च " इति
विश्वः । कस्य ? । मम । अस्मच्छब्दस्य पष्ठ्येकवचने ' त्वमम डसा ' (सा० सू० ६३७) इति
ममादेशः । कयम् ? । अरम् । शं कीदृशम् ? । अरममारम् । न रमत इत्यरमः, अरमः—अक्रीडन्
मारो—मदनो यस्मिन् तत् तथा । " मदनो मन्मथो मारः " इत्यमरः (श्लो० ४६) । " मदनो
जराभीहरनङ्गमन्मथौ " इति हैमः (का० २, श्लो० १४१) । अपराणि सर्वाणि शम्भवनाथस्य सम्बो-
धनानि । तेषां व्याख्या यथा—हे ' निभिन्नशत्रुभवमय ' । निभिन्नं—स्फटितं शत्रुभ्यो—वैरिभ्यो मत्—समु-
त्पन्नं मयं—भीतिर्येन । यद्वा निभिन्नाः शत्रवो—वैरिणो भवश्च—संसारो मयं—भीतिर्येन । यद्वा निभिन्नं शत्रु-
रूपस्य भवस्य मयं येन, शत्रुरूपत्वं च भवस्य दुःखदायित्वेन यौक्तिकमेव । यद्वा निभिन्नं शत्रुभ्यो
भवाच्च सकाशात् मयं येन स तथा तस्य सम्बोधनं हे निभिन्नशत्रुभवमय । " मयं भीर्भीतिरा-
तङ्कः " इति हैमः (का० २, श्लो० २१९) । हे ' मवकान्तारतार ' । मवः—संसारः स एव
रूढत्वात् दुरवगाहत्वाच्च कान्तारं—अरण्यं तस्मात् तारयति—समुद्धरति स तथा तस्य सम्बोधनं हे भवकान्ता-
रतार । " महारण्ये पुण्यपथे, कान्तारे . पुंनपुंसकश्च " इत्यमरः ॥ " वार्क्षं च गहनं शपः । कान्तारं विपिनं कसः " इति
हैमः (वा० ४, श्लो० १७६) । हे ' तार ' । सकलकालुष्यराहित्येन निर्मलः, तस्य सम्बोधनं
हे तार । यद्वा तारयति संसारमिति तारः, तस्य सम्बोधनं हे तार । " तारो मुखादिसंशुद्धौ,
तरणे शुद्धमौक्तिके " इति विश्वः । हे ' त्रातनगत्रय ' । त्रातं—रक्षितं जगतां त्रयं येन स तथा
तस्य सम्बोधनं हे त्रातनगत्रय । हे ' कान्तारतारत ' । कान्तायाः—कामिन्याः रतं—सुरतं कामत्रे-
देत्यर्थः, तरिमन् अरतः—अनासक्तः तस्य सम्बोधनं हे कान्तारतारत । " रतं सुरतगुह्ययोः " इति विश्वः ॥ १ ॥

सौ० वृ०-यः कर्मभिरजितो भवति स समग्रसुखप्रभुर्भवति । अनेन सम्बन्धेन आयातस्य तृती-
यस्य श्रीशम्भवजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं पट्टक्रियते । निर्भिन्नोति ।

निर्भिन्नं-भेदितं शत्रुभ्यो-रागादिभ्यो भवं-उत्पन्नं भयं-भीतिर्येन स निर्भिन्नशत्रुभवभयं,
तस्य सं० हे ' निर्भिन्नशत्रुभवभय ' । भयः-संसारः तदेव कान्तारं-वनं तं प्रति तरति-तार-
यति-पारं प्राप्नोति यः स भवकान्तारतारः, तस्य सं० हे ' भवकान्तारतार ' । हे ' तार ' !
उज्ज्वल ! निरुपाधिकत्वभावत्यात् । त्रातं-रक्षितं योगक्षेमकरत्वात् जगत्रयं-विश्वत्रयं येन स तस्य सं०
हे ' त्रातजगत्रय ' । शं-सुखं भवति अस्मात् इति शंभवः, तस्य सं० हे ' शंभव ' ! कान्ताः-स्त्रियः
तासां रतं-मैथुनं-संभोगः तस्मिन् अरतः-अनासक्तः, तस्य सं० हे ' कान्तारतारत ' । मम अरं-अत्यर्थं
त्वं सुखं अरमः-अरमणीयः मारः-इन्द्रियजनितः कामः-पञ्चेन्द्रियविषयसुखाभिलाषः यस्मिन् तत् अरम-
मारं एतावता अतीन्द्रियं निरुपाधिकं अक्षयं सुखं देहि इति तात्पर्यार्थः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—शत्रुभ्यो भवं शत्रुभवं, शत्रुभयं च तद् भयं च शत्रुभवभयं, निर्भिन्नं शत्रुभवभयं
येन स निर्भिन्नशत्रुभवभयः, तस्य सं० हे निर्भिन्नशत्रुभवभय । भव एव कान्तारं भवकान्तारं,
भवकान्तारं तारयतीति भवकान्तारतारः, तस्य सं० भवकान्तारतार । जगतं त्रयं जगत्रयं, त्रातं
जगत्रयं येन स त्रातजगत्रयः, तत्सं० हे त्रातजगत्रय । कान्तानां रतानि कान्तारतानि, कान्तारतेषु
अरतः कान्तारतः, तस्य सं० हे कान्तारतारत । रमते इति रमः, न रमः अरमः, अरमो मारो यस्मिन्
तत् अरममारम् । अस्यां स्तुतौ आयोपगीतिजात्याच्छन्दः ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

दे० व्या०-निर्भिन्नोति । हे शम्भव ! त्वं मम शं-सुखं अरं-अत्यर्थं यथा स्यात् तथा वितर-वेहीत्य-
न्वयः । ' वृ पुवनतरणयोः ' इति धातुः । ' वितर ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । स्वम् । किं कर्मतापन्नम् ? ।
शम् । किं विशिष्टम् ? । ' अरममार ' न रमते इति अरमः ' रमु क्रीडायाम् ' धातुः, तेन अरममाणः मारः-कंदर्पो
यत्र तत् । " मदनो मन्मथो मारः " इत्यमरः (श्लो० ४९) । ' निर्भिन्नशत्रुभवभय ! ' इति । निः-नितरां
भिन्नं-भेदितं शत्रुभ्यो भवं-उत्पन्नं भयं-दरो येन स तस्यामन्त्रणम् । ' भवकान्तारतार ! ' इति । भवः-संसारः स एव
यत् कान्तारं-दुर्गवं तत् तारयति यः स तस्यामन्त्रणम् । ' तार ! ' इति । तारो-निर्मलमानसत्वात् उज्ज्वलो यः स
तस्यामन्त्रणम् । ' त्रातजगत्रय ! ' इति । त्रातं-रक्षितं जगत्रयं-त्रियुवनं येन स तस्यामन्त्रणम् । ' कान्तारतारत ! '
इति । कान्तायाः-स्त्रियः रतं-मैथुनसुखं तस्मिन् अरतः-अनासक्तः तस्यामन्त्रणम् । " सुरतं मोहनं रतम् " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० २००) । एतां सर्वाणि भगवतः सम्बोधनपदानि ॥ इति
प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनवराणामाश्रयाह्वक्ष्मीः—

आश्रयतु तत्र प्रणतं

विभया परमा रमाऽरमानमदमरैः ।

स्तुत ! रहित ! जिनकम्बक !

विभयापरमार ! मारमानमदमरैः ॥ २ ॥

ज० वि०—आश्रयत्विति । हे जिनकदम्बक !—जिनसमूह ! तव प्रणतं—भवतो विनतं नरं रमा—लक्ष्मीः अरं—शीघ्रं आश्रयतु—आ—समन्तात् श्रयतु निजास्पदत्वेनाङ्गीकरोत्विति हृदयम् इति क्रियाकारकसंज्ञकः । अत्र 'आश्रयतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'रमा' । कं कर्मतापन्नम् ? 'प्रणतम्' । कस्य ? 'तव' । कथंभूता रमा ? 'परमा' उत्कृष्टा । कया ? 'विभया' प्रभया दीप्तयेतियावत् । अपराणि सर्वाणि जिनस्य सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या त्वेषम्—हे 'स्तुत' । वन्दित । । कैः ? 'आनमदमरैः' आनमन्तः—प्रणमन्तो ये अमराः—देवास्तैः । हे 'रहित' ! त्यक्त । । कैः ? 'मारमानमदमरैः' मारः—रुन्दर्षः, मानः—अभिमानः, मदः—जात्याद्यष्टविधः, मरो—मारी तैः । हे 'विभय' ! विगतभीते । । न परान् प्राणिनो मारयतीति थ तत्सम्बो० हे 'अपरमार' । ॥

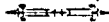
अथ समासः—प्रकरणेण नतः प्रणतः 'तत्पुरुषः' । विगतं भयं यस्मात् तत् विभयम् 'बहुव्रीहिः' । आनमन्तश्च तेऽमराश्च आनम० 'कर्मधारयः' । तैः आनम० । परान् मारयतीति परमारम् 'तत्पुरुषः' । न परमारं अपरमारम् । तत्सम्बो० हे अपर० । मारश्च मानश्च मदश्च मरश्च मार० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । तैमार० ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—आश्रयत्विति । हे 'जिनकदम्बक' ! जिनानां कदम्ब एव—समूह एव कदम्बकः । स्वार्थे कः । तस्य सम्बोधनं हे जिनकदम्बक ! । "कदम्बमाहुः सिद्धार्थे, नीपेऽपि निकुरम्बके" इति विश्वः । "हलिप्रियः नीपः कदम्बः" इति ह्रैमः (का० ४, श्लो० २०४) । तव प्रणतं—भवतो विनतं रमा—लक्ष्मीः अरं—शीघ्रं आ—समन्तात् आश्रयतु—भजतु । निजास्पदत्वेनाङ्गीकरोत्वित्यर्थः । 'श्रिञ् सेवायाश्च' धातोः कर्तरि 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) परस्मैपदे प्रथमपुरुषैरुवचनम् । तुप् । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । 'गुणः' (सा० सू० ६९२) इति गुणः । अत्र 'आश्रयतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । रमा । कं कर्मतापन्नम् ? । प्रणतम् । कस्य ? । तव । युष्मच्छब्दस्य षष्ठ्यैकवचने "तव मम वसा" (सा० सू० ३३७) इति तवादेशः । कीदृशी रमा ? । परमा—उत्कृष्टा । कया ? । विभया—प्रभया—दीप्त्या इतियावत् । अपराणि सर्वाणि जिनस्य सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या त्वेषम्—हे 'स्तुत' । स्तुतिविषयीकृत । । कैः ? । 'आनमदमरैः' आनमन्तः—प्रणमन्तो ये अमरा—देवाः ते आनमदमराः, तैः आनमदमरैः । हे 'रहित' ! त्यक्त । । कैः ? । 'मारमानमदमरैः' मारः—कानः मानः—अभिमानः मदः—मुन्मोहसम्भेदः जात्याद्यष्टविधो वा मरो—मरणं तैः । मारश्च मानश्च मदश्च मरश्च इति 'द्वन्द्वः' । हे 'विभय' ! विगतं भयं यस्मात् स विभयः, तस्य सम्बोधनं हे विभय । । हे 'अपरमार' ! परान् प्राणिनः शश्रून् वा मारयतीति परमारः, न परमारः अरमारः, तस्य संबोधनं हे अपरमार । । "शत्रौ प्रतिपत्तः परो रिपुः । शात्रवः प्रत्यवस्थाना" इति ह्रैमः (का० ३, श्लो० ३९२) । समशत्रुत्वादिति भावः ॥ २ ॥

स्त्री० वृ०—आश्रयत्विति । हे 'जिनकदम्बक' । तीर्थकरसमूह । आनमन्तः-प्रणमन्तः ये अमरा-देवाः तैः ' आनमदमरैः ' । हे ' स्तुत ' । हे वन्द्य । मारः-कामः भानो-दर्पः मदश्च अष्टविधो जात्याद्यवलेपः मरः-मारी तैः 'मारमानमदमरैः' कृत्वा हे 'रहित' । त्यक्त । हे ' विमय ' । त्यक्त-भय । परान्-परजनान् मारयतीति परमारः, न परमार अपरमारः, तस्य सं० हे 'अपरमार' । सर्वजीवरक्षक । इत्यर्थः । रमा-लक्ष्मीः तव प्रणतं-तीर्थकरवन्दनशीलं जनं अरं-अत्यर्थ आश्रयतु इत्यन्ययः । ' आश्रयतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । रमा । ' आश्रयतु ' आलिङ्गतु । कं कर्मतापदम् ? । ' प्रणतं ' नतं जनम् । कस्य ? । ' तव ' भवतः । कयम् ? । ' अरं ' अत्यर्थम् । किंविदिष्टा रमा ? । ' परमा ' मङ्गला । कया ? । विदिष्टाशोभया कृत्वा । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—प्रकर्षेण नतः प्रणतः, तं प्रणतम् । विदिष्टा मा-कान्तिः यस्याः सा विभा, तया विभया । परैः-योगिभिः भीयते-ह्यायते इति परमा । आद्य मर्यादया । विधिपूर्वकं नमन्त आनमन्तः, आनमन्तश्च ते अमराश्च आनमदमराः, तैः आनमदमरैः । जिनानां कदम्बक जिनकदम्बकं, तस्य सं० हे जिनकदम्बक । विगतं भयं यस्मात् स विमयः, तस्य सं० हे विमय । न परान् मारयतीति अपरमारः, तस्य सं० हे अपरमार । मारश्च मानश्च मदश्च मरश्च मारमानमदमराः, तैः मारमानमदमरैः ॥ इति द्वितीयपद्युक्तार्थः ॥ २ ॥

वे० द्या०-आश्रयत्विति । जिनानां-तीर्थकराणां कदम्ब पद कदम्बकः-समूहः तस्यामन्त्रणम् हे जिनकदम्बक' । रमा-लक्ष्मीः ते-तव प्रणतं-प्रसङ्गीभूतं जनमिति शेषः, आश्रयतु-भजतु इत्यन्ययः । ' भिञ्च संवा-याम् ' धातुः । ' आश्रयतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । रमा । " लक्ष्मीः पद्मा रमा " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० १४०) । कं कर्मतापदम् ? । जनम् । किंविदिष्टं जनम् ? । प्रणतम् । कस्य ? । तव । किंविदिष्टा रमा ? । ' विमय ' विगतं भयं यस्याः सा तथा । पुनः किंविदिष्टा ? । परमा-सर्वोत्कृष्टा । तयैव सर्वेषामुत्कृष्टेष्वेव दर्शनात् । विभया-रोषिण परमा-प्रकृष्टेत्यर्थो वा । हे ' स्तुत ' । स्तुतिगोचरीकृत । कैः ? । ' आनमदमरैः ' आ-समन्तात् नमन्तः-प्रणामं पूर्वन्तः ये अमराः-देवाः तैः । कस्य ? । अरं-अत्यर्थं यथा स्यात् तथेति क्रियाविशेषणम् । हे 'रहित' । हे विमुक्त । कैः ? । ' मारमानमदमरैः ' मारः-भयः, मान-स्मयः, मदो-सुप्तोहर्षभेः, मरो-मरणं पतेषां हन्तुः तैः । हे ' विमय ' । विगतं भयं यस्य, यस्मात् वा तं तस्यामन्त्रणम् । हे ' अपरमार ' । परान्-शत्रून् मारयतीति परमारः, न परमारः अपरमारः तस्यामन्त्रणम् । " प्रतिपदाः परो रिपुः " इत्यभिधानचिन्तामणिः (वा० १, श्लो० ११२) ॥ इति द्वितीयपद्युक्तार्थः ॥ २ ॥

जिनमतस्य प्राधान्यम्—

जिनराज्या रचितं स्ता—

दसमाननयानया नयायतमानम् ।

शिवशर्मणे मतं दध—

दसमाननयानयानयो यतमानम् ॥ ३ ॥

—भार्या०

ज० वि०—जिनराज्यंति । जिनराज्या-तीर्थकरपट्टया रचितं-कृतं प्रणीतमि-
षियात् प्रनं-दर्शनं नः-अम्भाकं शिवशर्मणे-भोसमुग्याय स्तान्-भवत्विति क्रियाकारक-

योजना । अत्र 'नः' इति पदं अस्मच्छब्दस्य पष्ठीबहुवचनम् । तच्च द्वितीयपदान्ते वर्तमानात्
 तथा यतमानमित्यस्मात् पदात् 'स्वरे यत्वं वा' (सा० सू० ११२) इतिसूत्रेण कृतं
 सन्धि विश्लिष्य ज्ञेयम् । तथाऽत्र 'स्तात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'जिनमतम्' ।
 कस्मै ? 'शिवशर्मणे' । केषाम् ? 'नः' । मतं कथंभूतम् ? 'रचितम्' । कया ? 'जिन-
 राज्या' । मतं किं कुर्वत् ? 'दधत्' धारयत् । कान् कर्मातापन्नान् ? 'असमाननयान्' अस-
 माना-असाधारणा ये नया-नैगमसंग्रहप्रभृतयः तान् । जिनमतं पुनः कथंभूतम् ? 'आयत-
 मानं' आयतं-अलघु मानं-प्रमाणं यस्य तत् तथा । पुनः कथंभूतम् ? 'यतमानम्' यत्नं
 कुर्वाणम् । जिनराज्या कथंभूतया ? 'असमाननयानया' आननं-मुखं यानं-गमनं गतिरि-
 तियावत्, ते असमे-असाधारणे यस्याः सा तथा तथा । पुनः कथंभूतया ? 'अयानया'
 यानं-वाहनं तत् न विद्यते यस्याः सा तथा तथा । अवाहनत्वं चास्याः सर्वपरिग्रहपरित्या-
 गादुचितमेव ॥

अथ समासः—जिनानां राजी जिनराजी 'तत्पुरुषः' । तथा जिन० । आननं च
 यानं च आननयाने 'इतरेतरद्वन्द्वः' । असमे आननयाने यस्याः सा असमा० 'बहुव्रीहिः' ।
 तथा असमा० । आयतं मानं यस्य तत् आयतमानम् 'बहुव्रीहिः' । शिवस्य शर्म शिवशर्म
 'तत्पुरुषः' । तस्मै शिव० । असमानाश्च ते नयाश्च असमा० 'कर्मधारयः' । तान् असमा० ।
 न विद्यते यानं यस्याः सा अयाना 'बहुव्रीहिः' । तथा अयानया ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—जिनराज्येति । जिनानां रामिः जिनराजिः, तथा जिनराज्या-जिनपङ्कधा
 रचितं-प्रणीतं मतं-दर्शनं नः-अस्माकं शिवशर्मणे-मोक्षसुखाय स्तात्-भवतु इत्यर्थः । " शिवं
 निःश्रेयसं श्रेयो, निर्वाणं ब्रह्म निर्धूतः " इति हैमः । 'अस् भुवि' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः'
 (सा० सू० ७०६) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् तुप् । 'तुष्टोस्तातद्' (सा० सू० ७०४)
 इति तुष्टोस्तातद्, 'नमसोऽस्य' (सा० सू० ८९९) इत्यकारलोपः । तथाच 'स्तात्' इति सिद्धम् ।
 अत्र 'स्तात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? जिनमतम् । कस्मै ? । 'शिवशर्मणे' शिवस्य-मोक्षस्य
 शर्म शिवशर्म, तस्मै शिवशर्मणे । केषाम् ? । नः । अत्र नः इति पदम् अस्मच्छब्दस्य पष्ठीबहु-
 वचनस्य अस्माकं इत्यस्य विशेष देशः । तच्च द्वितीयपदान्ते वर्तमानात् नयायतमानं इत्यस्मात् पदात्
 'स्वरे यत्वं वा' (सा० सू० ११२) इति सूत्रेण-कृतसंधि विश्लिष्य ज्ञेयम् । कीदृशं मतम् ? ।
 रचितम् । कया ? । जिनराज्या । मतं किं कुर्वत् ? । दधत्-धारयत् । कान् ? । 'असमाननयान'
 असमाना-असाधारणा ये नया-नैगमसंग्रहप्रभृतयः तान् । पुनः कीदृशं जिनम् ? । 'आयतमानम्'
 आयतं-अलघु मानं-प्रमाणं पूना वा यस्य तत् तथा । " मानं प्रमाणे पूनादी, मानाभितोत्तरी गृहे "

इति विश्वः । पुनः कीदृशम् ? । यतमानम्—यत्नं कुर्वाणम् । कीदृश्या जिनराज्या ? । 'असमाननयानया' आननं—मुखं यानं—गमनं, आननं च यानं च आननयाने 'इतरेतरद्वन्द्वः' ततः असमे आननयाने यस्याः सा तथा तथा असमाननयानया इति 'बहुव्रीहिः' । पुनः कथंभूतया ? । 'अयानया' यानं—वाहनं तत्र विद्यते यस्याः सा अयाना, तथा अयानया । अवाहनत्वं चास्याः सर्वपरिमहत्यागा-दुचितमेव । "यानं गतौ वाहनेऽपि" इति विश्वः ॥ ३ ॥

सो० घृ०—जिनराज्येति । जिनराज्या—जिनश्रेण्या रचितं—अर्थोपगतं मतं—प्रवचनं नः—अस्माकं शिवशर्मणे—मोक्षसुखाय स्तात् इत्यन्वयः । 'स्तात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । मतम् । 'स्तात्' भूयात् । कस्मै ? । शिवशर्मणे । केषाम् ? । 'नः' अस्माकम् । कथंभूतं मतम् ? । रचितम् । कया ? । जिनराज्या । किंविशिष्टया जिनराज्या ? । असमाने—निरुपमे आननं—मुखं यानं—गमनं मोक्षप्राप्तिलक्षणं यस्याः सा असमाननयाना, तथा 'असमाननयानया' । पुनः किंविशिष्टं मतम् ? । आयतः—विस्तीर्णः मानः—प्रमाणः पूजाविधिर्वा यत्र तत् 'आयतमानम्' । मतं किं कर्तुं ? । 'वधत्' धारयत् । फान् कर्मतापन्नान् ? । असमानाः—असदृशाः अतिगहनत्वात् नया—नेगमाद्याः ब्रह्म्यास्तिकपर्यायास्तिकमेवाः, तान् 'असमाननयान्' । किंविशिष्टया जिनराज्या ? । 'अयानया' अवाहनया । मतं किं कुर्वाणम् ? । 'यतमानं' यत्नं कुर्वाणम् । नः इत्यत्र विसर्जनीयस्य 'स्वरे (परे) यत्वं वा' (सा० सू० ११९) इत्यनुमूतिः, 'सौर्यः' (सि० अ० १, पा० ३, सू० १६) इति रस्य यः, 'स्वरे वा' इति हैमः (सि० अ० १, पा० ३, सू० २४) इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनानां राजिः जिनराजिः, तथा जिनराज्या । आननं च यानं च आननयाने, न समाने असमाने, असमाने आननयाने यस्याः सा असमाननयाना, तथा असमाननयानया । आयतो मानो यस्मिन् तत् 'आयतमानम्' । शिवस्य शर्म शिवशर्म, तस्मै शिवशर्मणे । वधातीति वधत् । न समानाः असमानाः, असमानाश्च ते नयाश्च असमाननयाः, तान् असमाननयान् । नास्ति यानं यस्याः सा अयाना, तथा अयानया । यतते सत् यतमानम् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

घृ० व्या०—जिनराज्येति । मतं—गणिविदकलक्षणं नः—अस्माकं इत्यभ्याहारः, शिवशर्मणे माकिसुखाय स्तात्—भूयादित्यन्वयः । 'अम् भुवि' धातुः । 'स्तात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । मतम् । फस्मै ? । शिवशर्मणे । शिवस्य शर्म शिवशर्म इति 'पठोतत्पुठ्प' तस्मै । केषाम् ? । नः । किंविशिष्टं मतम् ? । 'आयतमानम्' आयतो—विपुष्टो मानः—पूजा परिमाणं वा यस्य तत् । पुनः किंविशिष्टम् ? । यतमानं—प्रयत्नं कुर्वाणम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । रचितं—प्रथितम् । कया ? । 'जिनराज्या' जिनानां—तीर्थकराणां राजिः—भ्रंजिः तथा अर्धतस्तद्भाषित्वात् । किंविशिष्टया जिनराज्या ? । 'असमाननयानया' आननं—मुखं यानं—गमनं अनयोः पूर्व 'द्वन्द्वः', ततः असमे—अनन्यकले आननयाने यस्याः सा तथा । किंविशिष्टया ? । अनया—प्रत्यक्षोप-लक्ष्यमाणया । अत्र 'सौर्यः' (सि० अ० १, पा० ३, सू० २६) इति सूत्रेण इकारस्य पकारादेशः । पुनः किंविशिष्टया ? । 'अयानया' नास्ति यानं—वाहनं यस्याः सा तथा । पूर्वपदे यानपदेन गमनमेव व्यापयेदम् । अन्यथा अनेन गतु विरोधः स्यात् । मतं किं कर्तुं ? । वधत् । धारयत् । 'असमाननयान्' असमाना—अनन्यकले वा नया-नेगमादपः तान् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वज्रशृङ्खलायै प्रणामः—

शृङ्खलभृत् कनकनिभा
या तामसमानमानमानवमहिताम् ।
श्रीवज्रशृङ्खलां कज—
यातामसमानमानमानवमहिताम् ॥ ४ ॥ ३ ॥

—आर्या०

ज० वि०—शृङ्खलभृदिति । भो भव्य !—प्राणिन् ! त्वं तां श्रीवज्रशृङ्खलां—श्रीवज्रशृङ्खला-
भिधां देवतां, श्रीशब्दो महत्त्वप्रतिपादकः पूज्यनामादौ लोके मयुज्यते, आनम—प्रणम
प्रणामं कुरुष्वेत्यर्थः । कथम् ? 'असमानं' असाहङ्करं यथा स्यात् तथा । अथवा असमानं—
अनन्यसदृशं यथा स्यात् तथेति आनम । अत्र 'आनम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ?
'त्वम्' । कां कर्मतापन्नाम् ? 'श्रीवज्रशृङ्खलाम्' । कथम् ? 'असमानम्' । तामिति तच्छ-
ब्दसाचिव्याद् यच्छब्दघटनामाह—या वज्रशृङ्खला । 'शृङ्खलभृत्' शृङ्खलं विभर्तीति शृङ्खलभृत् ।
'कनकनिभा' कनकस्य—सुवर्णस्येव निभा—सादृश्यं यस्याः सा तथा । कान्तिकर्मनीयत्व-
साम्यात् । अत्र वाक्येऽस्तीति क्रियाऽध्याहियते ।

“अह्ना विना न सूर्यः, सूर्यविहीनश्च वासरो नास्ति ।

कर्तृक्रिये तथैव हि, सम्पृक्ते सर्वदा भवतः ॥ ”—आर्या

इतिवचनात् । ततश्च 'अस्ति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'या' । कथंभूता ? 'शृङ्ख-
लभृत्' । पुनः कथंभूता ? 'कनकनिभा' । तां वज्रशृङ्खलां कथंभूताम् ? 'असमानमानमानवमहि-
ताम्' असमानः—असाधारणो मानः—पूजा बोधो वा येषां ते तथा, तादृशैर्मानवैः—नरैः, तेषां उप-
लक्षणत्वादन्यैर्देवादिभिरपि महितां—पूजिताम् । पुनः कथंभूताम् ? 'कजयाताम्' कजं—कमलं
तत्र यातां—प्राप्ताम् । पङ्कजाधिरुद्धामित्यर्थः । पुनः कथंभूताम् ? 'अनवमहिताम्' अवमं—पापं न
विद्यते येषां तेऽनवमास्तेभ्यो हितां—हितकारिणीम् । यद्वा असमौ—असाधारणो आनमानो—प्राणा-
हङ्करौ येषां ते तथा तादृशैर्मानवैर्महितां—पूजिताम् । आस्तां तावदन्ये प्राणाहङ्करवज्रजिता नराः,
बहुप्राणाहङ्करवज्रिरपि महितामित्यर्थः ॥

अथ समासः—शृङ्खलं विभर्तीति शृङ्खलभृत् 'तत्पुरुषः' । कनकस्येव निभा यस्याः
सा कन० 'बहुग्रीहिः' । न विद्यते समानं यस्य सोऽसमानः 'बहुग्रीहिः' । असमानं मानं
येषां ते असमा० 'बहुग्रीहिः' । असमानमानाश्च ते मानवाश्च 'असमा०' 'कर्मधारयः' । अत-
मानमानमानवैर्महिता असमा० 'तत्पुरुषः' । तां असमा० । कजे याता कजयाता 'तत्पुरुषः' ।

3

वज्रशंखला.

SHRIN 17

निर्याणप्रलियायाम्—

“वज्रशृङ्खलां शङ्खावदानां पद्मवाहनां चतुर्भुजां चरदशशुला-
न्यादक्षिणवरां पद्मशृङ्गाधिष्ठितवामवरां चेति ।”

तां कज० । सह मानेन वर्तते यत् तत् समानम् 'तत्पुरुषः' । न समानं असमानम् 'तत्पुरुषः' । यद्वा न विद्यते समानं यस्य तत् असमानम् 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते अवमं येषां तेऽनवमाः 'बहुव्रीहिः' । अनवमानां हिता अनव० 'तत्पुरुषः' । तां अनव० । यद्वा आनश्च मानश्च आनमानौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । असमौ आनमानौ येषां ते असमानमानाः 'बहुव्रीहिः' । असमानमानाश्च ते मानवाश्च असमा० 'कर्मधारयः' । असमानमानमानवैर्महिता असमा० 'तत्पुरुषः' । तां असमा० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीशम्भवाजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—शृङ्खलभृदिति । मो मव्य । प्राणिन् । तां श्रीवज्रशृङ्खलं—वज्रशृङ्खलाभिधां देवतां, श्रीशब्दो महत्त्वप्रतिपादकः पूज्यनामादौ लोके प्रयुज्यते, असमानं—अनन्यसदृशं यथा स्यात् तथा आनम—प्रणामं कुरु इत्यर्थः । आङ्पूर्वक 'णम प्रह्वीभावे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । हिः । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० १९१) अप् । 'आदेः षणः स्नः' (सा० सू० ७४८) इति णकारस्य नकारः । 'अतः' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक् । तथाच 'आनम' इति सिद्धम् । छोट् इति संज्ञा पाणिनीयानाम् त्रयोदश स्वरमध्यः (?) । अत्र 'आनम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कां कर्मतापञ्चाम् ? । वज्रशृङ्खलाम् । कथम् ? । असमानाम् । तामिति तच्छब्दस्याभिव्याप्य यच्छब्दघटनामाह—या वज्रशृङ्खला शृङ्खलभृत्—शृङ्खलं विमर्त्तति शृङ्खलभृत्, कनकनिभा—कनकस्य—सुवर्णस्यैव निमा—सादृश्यं यस्याः सा तथा । कान्तिकमनीयत्वसाम्यात् । "कल्याणं कनकं महारजतरंगिण्येख्यमाण्यपि" इति हैमः (का० ४, श्लो० १०९) । अत्र वाक्ये अस्तीति क्रियाऽध्याहियते ।

"अह्ना विना न सूर्यः, सूर्यविहीनश्च वासरो नास्ति ।

कर्तृक्रिये तथैव हि, संपृक्ते सर्वदा भवतः" ॥—आर्या

इतिवचनात् । ततश्च 'अस्ति' इति क्रियापदम् । का कर्मा ? । या । कथंभूता ? । शृङ्खलभृत् । पुनः कथंभूता ? । कनकनिभा । तां वज्रशृङ्खलां कथंभूताम् ? । 'असमानमानमानवमहिताम्' असमानः—असाधारणो मानः पूजा बोधो वा येषां ते असमानमानाः, तादृशैः मानवैः—मनुष्यैः तेषामुपलक्षणत्वादन्यैर्देवादिभिरपि महिता—पूजिता ताम् । यद्वा असमौ—असाधारणौ आनमानौ—प्राणाहङ्कारौ, येषां ते तयोच्चाः, तादृशैः मानवैः महितां—पूजिताम् । आस्तां तावदन्ये प्राणाहङ्कारवर्जिता नराः बहु-प्राणाहङ्कारवद्भिरपि मानवैः पूजितामित्यर्थः । पुनः कथंभूताम् ? । 'कनयातां' कर्म—कमलं तत्र यातां—प्रासां, पङ्कजस्थितामित्यर्थः । पुनः कथंभूताम् ? । 'अनवमहिताम्' अवमं—पापं न विद्यते येषां ते अनवमाः—अनयाः तेषो हितां—हितकारिणीम् । "अनकृष्टं प्रतिकृष्टं यत्प्यं रेकोऽत्रमं भुवम्" इति हैमः (का० ६, श्लो० ७८) । इत्येकं छन्दः ॥ ४ ॥

॥ इति शम्भवाजिनस्तुतिवृत्तिः ॥

सौ० वृ०—शृङ्खलभृदिति । हे भव्य ! त्वं तां वज्रशृङ्खलाभिधानां देवीं असमानं-गताहङ्कारं यथा स्यात् तथा आनम इत्यन्वयः । 'आनम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । 'आनम' प्रणम । कं कर्मतापलाम् ? । श्रीवज्रशृङ्खलाम् । श्रीशब्दो महत्त्वप्रतिपादकः पूज्यनाम्नां आदौ लोके प्रयुज्यते । कथम् ? । असमानं यथा स्यात् तथा । किंविशिष्टां वज्रशृङ्खलाम् ? । असमानः-असदृशः मानो-गर्वो येषां ते तादृशाः मानवा-मनुष्याः तैः महिता-पूजिता असमानमानमानवमहिता, तां 'असमानमान-मानवमहिताम्' । पुनः किंविशिष्टां श्रीवज्रशृङ्खलाम् ? । 'कजयातां' पद्मासनाम् । पुनः कथंयुतां श्रीवज्रशृङ्खलाम् ? । 'तां' प्रसिद्धाम् । तां काम् ? । या देवी 'शृङ्खलभृत्' शृङ्खलाभरणधारिणी । पुनः कथं ? । 'कनकनिभा' सुवर्णच्छविः । पुनः किंविशिष्टां श्रीवज्रशृङ्खलाम् ? । अवमं-पापं तस्मास्ति येषां ते अनवमाः-निरवधाः तादृशा ये मानवाः तेभ्यो हिता-हितकारिणी, अनवमहिता तां 'अनवमहिताम्' । अथवा इदं व्याख्यानम्, असमो-असदृशो आनमानो-प्राणाहङ्कारौ येषां ते तादृशा मानवाः तैः महिता ताम् । इति वृत्तार्थः ॥

अथ समासः—शृङ्खलं विभर्तीति शृङ्खलभृत् । कनकवत् निश्चिता भा-कान्तिः यस्याः सा । अथवा कनकवत् निभा-सदृशा । न समानः असमानः, असमानो मानो येषां ते असमानमानाः, 'असमानमा-नाश्च ते मानवाश्च असमानमानमानवाः, असमानमानमानवैः महिता असमानमानमानवमहिता, तां असमानमानमानवमहिताम् । श्रिया युक्ता वज्रशृङ्खला श्रीवज्रशृङ्खला, तां श्रीवज्रशृङ्खलाम् । कजेन याते-गमने यस्याः सा कजयाता, तां कजयाताम् । मानेन सहितः समानः, स न विद्यते यत्र तत् असमानं, असमानं यथा स्यात् तथा । न विद्यते अवमं-पापं येषां ते अनवमाः । अनवमाश्च ते मानवाश्च अनवममानवाः, अनवममानवेभ्यः हिता अनवममानवमहिता, तां अनवममानवमहिताम् । अथवा असमानो-असदृशो आनी-प्राणी येषां ते तादृशाः मानवाः तेर्महिता इत्यपि समासः ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीशम्भवजिनेशस्य, स्तुतेरर्थः स्फुटीकृतः ।

सौभाग्यसागरारख्येण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥ १ ॥

वे० व्या०—शृङ्खलभृदिति । तां श्रीवज्रशृङ्खलां देवीं असमानं-निरहङ्कारं यथा स्यात् तथा त्वं आनम-नम-स्फुर इत्यन्वयः । 'णम प्रह्वीभावे' धातुः । 'आगम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मताप-लाम् ? । श्रीवज्रशृङ्खलाम् । श्रीशब्दोऽत्र महत्त्वप्रतिपादकः । यत्तदोर्निष्पामिसंनन्धात् या वज्रशृङ्खला शृङ्खलाभ-रणभृत् कनकनिभा च । अस्तौत्यप्पाहारः । 'अस्ति' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । वज्रशृङ्खला । किंविशिष्टा वज्रशृङ्खला ? । 'शृङ्खलाभरणभृत्' शृङ्खला-आभरणविशेषः तां विभर्तीति शृङ्खलाभृत् । किंप्रत्ययान्तो निर्देशः । 'कनकनिभा' सुवर्णसदृशा, कनकेन निभा कनकनिभा इति समासः । पुनः किंविशिष्टाम् ? । 'असमानमानमानवमहिताम्' असमानः-असाधारणः मानः-पूजा शोपः स्वयो वा येषां पूर्वविधा ये मानवाः-मर्त्यास्तेः गुजिता-महिताम् । पुनः किंविशिष्टाम् ? । 'कजयातां' कजे-कमले यातां-प्राप्ताम्, उपविष्टामिति-यावत् । पुनः किंविशिष्टाम् ? । 'अनवमहितां' अवमं-पापं न विद्यते येषां ते अनवमा-निष्पापाः, तेषां हिता-वम्भाम् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ आपां वृत्तम् ॥

"उभैतत् सामगणा, गोपेता भवति मेह विपमे यः (जः ?) ।

पठोऽप्यं च न लघु वा, प्रयमेऽप्यं निपतमार्पायाः ॥ "

इति तदुद्योग (वृत्तरत्नाकरे) ॥ ४ ॥

१ न वेत्तास्य पदमस्मिन् पद्ये, तस्मात् 'अनवमानो हिता अनवम', तां अनवम' इति प्रतिभक्ति

२ 'शृङ्खलभृत्' इति प्रतिभक्ति ।

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

अथ अभिनन्दनस्य प्रार्थना—

त्वमशुभान्यभिनन्दन ! नन्दिता—

ऽसुरवधूनयनः परमोदरः ।

स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन् !

सुरव ! धूनय नः परमोऽदरः ॥ १ ॥

—द्रुतविश्वभित्तम्

ज० वि०—त्वमशुभेति । हे अभिनन्दन !—अभिनन्दननामन् ! त्वं—भवान् नः—अस्माकं अशुभानि—असुकृतानि पापानीतियावत् धूनय—कम्पय, लक्षणया दूरीकुरुष्वेत्यर्थः, इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'धूनय' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । कानि कर्मतापन्नानि ? 'अशुभानि' । केपाम् ? 'नः' । त्वं कथंभूतः ? 'नन्दितासुरवधूनयनः' नन्दितानि—प्रमोदितानि असुरवधूनां—देवविशेषसम्बन्धिनीनां स्त्रीणां नयनानि—लोचनानि येन स तथा । यद्वा नन्दितासुः अशुभधूनयनश्चेति पूयगेव द्वे विशेषणे । तयोश्चायमर्थः—नन्दिता असवो येन स तथा । अत्र यद्यपि असुशब्देन प्राणा एव प्रतिपाद्यन्ते, आनन्दस्य त्वात्मधर्मत्वेन तेष्वसम्भवः, तथापि धर्मधर्मिणोः कथंचिदभेदप्रतिपादनात् असुशब्देनासुमन्तोऽप्युच्यन्ते इत्युपपन्नमेवेदम् । तथा न विद्येते बधूपु—स्त्रीषु विषयेषु नयने यस्य स तथा । ब्रह्मचारित्वेन स्त्रीणां निमालने पराङ्मुखत्वात् । पुनः कथंभूतः ? 'परमोदरः' परेभ्यः—आत्मनोऽप्येभ्यः प्राणिभ्यः मोदं—हर्षं राति—ददाति इति परमोदरः । पुनः कथं ? 'परमः' उत्कृष्टः । पुनः कथं ? 'अदरः' न विद्यते दरो—भयं यस्य यस्माद् वा स तथा । यद्वा परमोदर इत्येकमेवेदं विशेषणम् । तथा चायमर्थः—परमं—उत्कृष्टं महदितियावत् उदरं—कुक्षिर्यस्य स तथा । भूयसां परमर्षभिदां रहस्यानां ज्ञातृत्वेऽप्यन्यत्रामकटनाद् गम्भीर इति भावार्थः । अवशिष्टे च द्वे सम्बोधने तयोश्चायमर्थः—हे 'स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन्' ! स्मरः—कन्दर्पः स एव दुर्धरत्वात् करीन्द्रो—गजेन्द्रः तस्य यद् विदारणं—छेदनं तत्र केसरीव—सिंह इव केसरी तत्सम्बोधनं हे स्मर० । हे 'सुरव !' सुहृ रवः—शब्दो यस्य स तथा तत्सम्बो० हे सुरव ! ॥

अथ समासः—न शुभानि अशुभानि 'तत्पुरुषः' । अमुराणां बध्वः असुरबध्वः 'तत्पुरुषः' । असुरवधूनां नयनानि असुर० 'तत्पुरुषः' । नन्दितानि असुरवधूनयनानि

येन स नन्दिता० ' बहुव्रीहिः ' । पृथग् विशेषणपक्षे त्वेवम्—नन्दिता असवो येन स नन्दितासु ।
 ' बहुव्रीहिः ' । वधूपु नयने यस्य स वधूनयनः ' बहुव्रीहिः ' । न वधूनयनोऽवधूनयनः ' तत्पु-
 रूपः ' । मोदं रातीति मोदरः ' तत्पुरुषः ' । परेभ्यो मोदरः परमोदरः ' तत्पुरुषः ' । करिणा-
 मिन्द्रः करीन्द्रः ' तत्पुरुषः ' । स्मर एव करीन्द्रः स्मरकरीन्द्रः । स्मरश्चासी करीन्द्रश्च स्मरकरीन्द्र
 इति वा । उभयथाऽपि ' कर्मधारयः ' । स्मरकरीन्द्रस्य विदारणं स्मरकरीन्द्रवि० ' तत्पुरुषः ' ।
 स्मरकरीन्द्रविदारणे केसरी स्मरकरीन्द्रविदारणके० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बन्धो० हे स्मरक० । शोभनो
 रवो यस्य स सुरवः ' बहुव्रीहिः ' । न विद्यते दरो यस्य सोऽदरः ' बहुव्रीहिः ' । एकविशेषणपक्षे
 त्वेवम्—परमं उदरं यस्य स परमोदरः ' बहुव्रीहिः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—त्वमशुभेति । हे अभिनन्दन । अभिनन्द्यते—स्तुयते देवेन्द्राद्यैः इत्यभिनन्दनः ।
 नैत्यादेर्युः । योश्चानादेशः । तस्य सम्बोधनं हे अभिनन्दन ! । इत्यत्र ' हैहयोः स्वरे सन्निवर्तन वक्तव्यः '
 (सा० सू० ७०) । अभिनन्दननामजिन । त्वं नः—अस्माकं अशुभानि—असुकृतानि पापानि इत्यावात्
 धूनय—कर्मय लक्षणया दूर्गकुरुष्वेत्यर्थः । ष्यन्त ' धूञ् कम्पनं ' धातोः ' आशीः प्रेरणयोः ' (सा० सू०
 ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । धूञ् अं हिः ' चुरादेः ' (सा० सू० १०३१)
 इति वि । ' प्रीञ्धूनेर्नुक् ' (सा० सू० १०५५), धूञ् हे जात सति ' अप् कर्तरि ' (सा० सू० ६९१), ' गुणः '
 (सा० सू० ६९२), ' ए अय् ' (सा० सू० ४१) ' अतः ' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक्, ' स्वरहीनं० '
 (सा० सू० ३६) । तथाच ' धूनय ' इति सिद्धम् । अत्र ' धूनय ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वय । वानि
 कर्मतापन्नानि ? । अशुभानि । केपाश् ? । नः । अस्मच्छब्दस्य षष्ठीबहुवचने ष्माकमित्यस्य नसादेशः ।
 कथंभूतस्त्वम् ? । ' नन्दितासुरवधूनयनः ' नन्दितानि—प्रमोदितानि असुरधूनां—देवविशेषमन्त्रन्धिनीना स्त्रीणां
 नयनानि—शेचनानि येन स तथा । यद्वा नन्दितासुः अवधूनयनश्चति पृथग्व द्वे विशेषणे । ततश्चायमर्थः—
 नन्दिताः असवः—प्राणिनो येन स तथा । यद्यपि असुगण्डेन प्राणा एवोच्यन्ते आनन्दस्य चात्मधर्मत्वात्
 तेष्वसम्भवः, तथापि धर्मधर्मिणोः कथंचिदभेदादसुगण्डेनामुपन्त एवोच्यन्ते इत्युपपन्नमैवैतत् । तथा न विद्येते
 वधूपु—स्त्रीषु विशेषेषु नयने यस्य स तथा । ब्रह्मचारित्वेन स्त्रीणां निभाळने पराङ्मुत्तत्वाद्गति मावः । पुनः
 कथंभूतः ? । ' परमोदरः ' परेभ्यः—आत्मनोऽन्येभ्यः प्राणिभ्यः मार्दं—हर्षं राति—वदातीति परमोदरः ।
 ' क्वाचित् ' (सि० अ० ५, पा० १, सू० १७१) इति वः । पुनः कथंभूतः ? । ' अदरः ' नास्ति दरः—मयं
 धस्माद् यस्य वा सः अदरः । " दरोऽस्त्रिणां भये शब्दे " इत्यमरः (श्लो० २७०४) । यद्वा परमोदर इत्येकमेवैदं
 विशेषणम् । तथा चायमर्थः—परमं—उत्कृष्टं महदिति यावत् उदरं—कुक्षिर्यस्य स तथा । भूयसां परममभिदां—
 रक्षयानां ज्ञातृष्वेऽन्त्यत्राप्रकाशनाद् गम्भीर इति हार्दम् । अनशिष्टे द्वे मन्त्रेण । तयोश्चायमर्थः—हे
 ' स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरीन् ' । स्मरः—कामः स एव दुर्भरतात् करीन्द्रो—गतेन्द्रः तस्य यद् विदारणं—

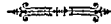
पाठनं द्वैधीकरणमितियावत् तत्र केसरीव केसरी-सिंहः तस्य सं० हे स्मर०केसरिन् ।। 'उपमितं व्याघ्रा [दिभिः सामान्याप्रयोगे]' (पा० अ० २, पा० १, सू० ५६) इति समासः । हे 'सुरव' । सुपु-शोमनो रवो-देशनाधानिः यस्य स तथा तस्य सम्बोधनं हेसुरव ।। १ ।।

सौ० वृ०-त्वमशुमेति । यः सकलसुखकृद् भवति स जिनः सर्वजनाभिनन्दनो भवति । अनेन सम्बन्धेन आयातस्य श्रीअभिनन्दनजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं प्रारभ्यते । हे 'अभिनन्दन' ! जगदानन्द-कारक ।। स्मरः-कामः स एव करीन्द्रः-हस्ती तस्य विदारणं-भेदनं तत्र केसरी-सिंह इव सिंहः तस्य सम्बोधनं हे 'स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन्' ।। सुपु-शोमनो रवः-द्राघ्नो यस्य स पञ्चत्रिंशद्वाग्गुण-युक्त्वात् तस्य सं० 'सुरव' ।। त्वं नः-अस्माकं अशुभानि-अपुण्यानि धूनय-अवधूनय इत्यन्वयः । 'धूनय' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'त्वं' भवान् । 'अवधूनय' स्फोट्य-कम्पय । कानि कर्मताप-ज्ञानि ? । 'अशुभानि' शुभेतराणि । केषाम् ? । 'नः' अस्माकम् । किंविशिष्टः त्वम् ? । नन्दिता-आनन्दिता असवः प्राणा येन स 'नन्दितासुः' । धर्मधर्मिणारभेदापचारात् असुशब्देन प्राणिन एव उच्यन्ते । पुनः किंविशिष्टः त्वम् ? । न स्तः वधूपु नयने-लोचने यस्य सः 'अवधूनयनः' । यद्वा नन्दिताग्नि-आनन्दिताग्नि असुरवधूनां-देवस्त्रीणां नयनानि येन स 'नन्दितासुरवधूनयनः' । पुनः किंविशिष्टः त्वम् ? । परेभ्यः-अन्येभ्यः मोक्ष-हर्षं राति-ददाति इति 'परमोदरः' । पचादित्यादप्रत्ययः । पुनः किंविशिष्टः त्वम् ? । 'परमः' प्रकृष्टः-प्रधानः । पुनः किं० त्वम् ? । 'अदरः' निर्भयः । यद्वा परमं-प्रकृष्टं उदरं-जठरं सकलप्रवचनोद्धृतवाक्याधारत्वात् ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—आभि-सामस्त्वेन सर्वप्रकारेण नन्दयतीति अभिनन्दनः, तस्य सं० हे अभिनन्दन ।। नन्दिता असवः-प्राणिनो येन स नन्दितासुः । नास्ति वधूपु नयनं यस्य सः अवधूनयनः । यद्वा एकत्र विशेषणे असुराणां वध्यः असुरवध्यः, असुरवधूनां नयनानि असुरवधूनयनानि, नन्दिताग्नि असुरवधूनयनानि येन स नन्दितासुरवधूनयनः । परं-यागिभिः मीयते-ह्रायते इति परमः । यद्वा परान्-शत्रून् रागद्वेषादीन् मीनाति-हनुस्तीति परमः । अथवा परा-प्रकृष्टा मा-लक्ष्मीः यस्य स परमः । न विद्यते द्रो-भयं यस्य सः अदर । यद्वा एकत्र विशेषणे परमं उदरं यस्य स परमोदरः । कः एषां अस्तीति करिणः, करिणां इन्द्रः करीन्द्रः, स्मर एव करीन्द्रः स्मरकरीन्द्रः, स्मरकरीन्द्रस्य विदारण स्मरकरीन्द्रविदारणं, स्मरकरीन्द्रविदारणे केसरीव केसरी स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरी, तस्य सं० हे स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन् ।। सुपु रवो यस्य स सुरव, तस्य सं० हे सुरव ।। परेभ्यो मं दं राति-ददाति इति परमोदरः । इतिपिलम्बितच्छन्दसा स्तुतिरियम् ॥ इति प्रथमवृत्तायः ॥ १ ॥

षे० द्या०-त्वमशुमेति । हे अभिनन्दन । त्वं नः-अस्माकं अशुभानि-पापानि धूनय-विनाशय इत्य-न्वयः 'धून् कम्पने' पाठः । 'धूनय' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कानि कर्मतापघ्नानि ? । अशु-भानि ।। "कणिका श्यादद्याशुपम्" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० १६) । केषाम् ? । नः । किं-विशिष्टस्त्वम् ? । 'नन्दितासुः' नन्दिताः-आनन्दं प्राप्तिताः अगवः-गणिनां येन स तथा । धर्मधर्मिणोः कथ-ञ्चिद्भेदाद्गुणशब्देन अणुनन्तं पशोच्यन्ते । पुनः किंविशिष्टः ? । अवधूनयनः वधूपु-द्वारात् न विद्येते नयने-लोचने यस्य स तथा । प्रत्याहारत्वन तन्तंभयात् । 'दाराः क्षेत्रे वधूभार्या' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १७७) । यद्वा नन्दिताग्नि-आनन्दं प्राप्तिता नि अपरशुभानां-दानवस्त्रीणां नयनानि येन स तथैवकमेव पदम् । पुनः किंविशिष्टः ? । 'परमोदरः' परेभ्यो मोक्ष-हर्षं राति-ददाति 'कषिन्' (सि० अ० ५, पा० १, सू० १०१) इति प्रथम्ये परमोदरः । यद्वा परमं-परमगभीरवदेन प्रकृष्टं उदरं यस्य स तथैवार्थः । पुनः किंविशिष्टः ? । 'परमोदरः'

परमः-प्रकृष्टः अवरो-निर्भयः विशेषणद्वयम् । 'स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन्।' इति । स्मरः-कामः स एव करीन्द्रः-चतुर्वन्तः तस्य विदारणे-विस्फोटने केसरीव केसरी तस्यामन्त्रणम् 'सरव !' इति । सुप्तु-शोभनो जगदाल्हादवा । रिक्त्वाद् रवो-देशनाध्वानिः यस्य स तस्यामन्त्रणम् । भगवतः सम्बोधनपदद्वयम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

समग्रजिनेश्वराणामभ्यर्थना—

जिनवराः ! प्रयतध्वमितामया

मम तमोहरणाय महारिणः ।

प्रदधतो भुवि विश्वजनीनता—

ममतमोहरणा यमहारिणः ॥ २ ॥

—श्रुत०

ज० वि०—जिनवरा इति । हे जिनवराः ! जिनाः-सामान्यकेवलिनः तेषु वराः-मुख्यास्तीर्थकरास्तत्सम्बो० हे जिनवराः ! भुवि-पृथिव्याम् अयं मम तमोहरणाय तपः पापं अज्ञानं वा तस्य हरणं-अपहारस्तस्मै प्रयतध्वं-प्रयत्नं कुरुध्वम् । कस्याम् ? 'भुवि' पृथिव्याम् । इदं पदं अग्रे वक्ष्यमाणया प्रदधत इत्यनयापि क्रियया योजयितुं युक्तमेवेति क्रियाकारकान्वयः । तत्र 'प्रयतध्वम्' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'ययम्' । कस्मै ? 'तमोहरणाय' । कस्य ? 'मम' । जिनवराः किं कुर्वन्तः ? 'प्रदधतः' धारयतः धारयन्तो वा । कां कर्मतापन्नाम् ? 'विश्वजनीनताम्' विश्वे-सर्वे जना-लोकाः विश्वजनानां हितो-विश्वजनीनस्तस्य भावो विश्वजनीनता ताम् । जिनवराः कथंभूताः ? 'इतामयाः' इता-गता आमया-रोगा येभ्यस्ते तथा । पुनः कथंभूताः ? 'महारिणः' महान्ति-महत्प्रमाणानि शरीणि-चक्राणि धर्मचक्राणि चेपां ते तथा । पुनः कथं ? 'अमतमोहरणाः' अमतौ-अनभिप्रेतौ मोहरणौ-अज्ञानसंग्रामी चेपां ते तथा । अथवा मतानि-सांख्यादीनि तत्र यो मोहो-मूढत्वं तस्माद् यो रणः-फलहो वादल्लक्षणः ततो न मतमोहरणो चेपां ते तथा । पुनः कथं ? 'यमहारिणः' यमः-हृतान्तः मरणमितियावद् तं हरन्तीत्येवंशीला यमहारिणः । अपवा यमा-अहिंसादयः । " अहिंसासूत्रतास्तेयमग्निश्चनता यमाः " इत्यभिधानचिन्तामणिवचनात् (फा० ? श्लो० ८१) । तैः हारिणः-मनोहराः । एतानि सर्वाण्यपि विशेषणानि चेत् सम्बोधनपुरस्कारेण व्याख्यायन्ते तथापि न्याय्यमेव ।

अथ समासः—जिनानां जिनेषु वा वराः 'तत्पुरुषः' । इता आमया येभ्यस्ते इता-
मयाः 'बहुव्रीहिः' । तमसो हरणं तमोहरणं 'तत्पुरुषः' । तस्मै तमो० । महान्ति अरीणि
येषां ते महारिणः 'बहुव्रीहिः' । विश्वे च ते जनाश्च विश्वजनाः 'कर्मधारयः' । विश्वजनानां
हितो विश्वजनीनः । विश्वजनीनस्य भावो विश्व० 'तत्पुरुषः' । तां विश्व० । मोहश्च
रणश्च मोहरणौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । न मतौ अमतौ 'तत्पुरुषः' । अमतौ मोहरणौ येषां ते
अमतमोहरणाः 'बहुव्रीहिः' । यद्वा मतेषु मोहो मतमोहः 'तत्पुरुषः' । मतमोहात् रणो मत-
मोहरणः 'तत्पुरुषः' । न विद्यते मतमोहरणो येषां ते अमत० 'बहुव्रीहिः' । यमस्य हारिणो
यमहारिणः । यमं हरन्तीति यमहारिण इति वा । उभयथाऽपि 'तत्पुरुषः' । अथवा यमैर्हारिणो
यमहारिणः 'तत्पुरुषः' । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

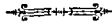
सि० वृ०—जिनवरा इति । जिनाः—सामान्यकेवलिनः तेषु वराः—प्रधानाः तीर्थङ्कराः तेषां
सम्बोधनं हे जिनवराः ! । यूयं मम तमोहरणाय तमः—पापं अज्ञानं वा तस्य हरणं—अपहारः तस्मै भुवि—
पृथिव्यां प्रयत्नं—प्रयत्नं कुरुष्वम् इत्यर्थः । 'यती प्रयत्ने' वातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३)
कर्तारि आत्मनेपदे मध्यमपुरुषबहुवचनम् । प्रपूर्वकः यत् अग्रे ध्वम् । 'अप्०' (सा० सू० १९१),
'स्वरहीनं०' (सा० सू० ३१) । तथाच प्रयत्नमिति सिद्धम् । अत्र 'प्रयत्नध्वम्' इति क्रियापदम् । के कर्तारः !
यूयम् । कस्मै ! तमोहरणाद्य । कस्य ! मम । जिनवराः किं कुर्वन्तः ! । प्रदधतः—धारयतः । कां कर्मतापन्नाम् !
'विश्वजनीनतां' विश्वजनानां—सर्वलोकानां हित विश्वजनीनम्, तस्य भावः तत्ता तां विश्वजनीनताम् ।
'आत्मविश्वमातृमोगोत्तरपदात्' इति स्रः स्वस्य च इनादेशः । कस्याम् ! । भुवि—पृथिव्याम् । कथंभूता
जिनवराः ! । 'महारिणः' महान्ति—तेजोवन्ति अरीणि—चक्राणि येषां ते महारिणः धर्मचक्रवर्तिनः, तेषां
पुरो धर्मचक्रचालनादिति मानः । "अरं शशि च चक्राङ्गे शीघ्रगे पुनरन्यवत्" इति विश्वः । पुनः
कथंभूताः ! । 'अमतमोहरणाः' मोहश्च रणश्च मोहरणौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । अमतौ—अनभिप्रेतौ मोहरणौ—
अज्ञानसङ्ग्रामौ येषां ते अमतमोहरणाः इति 'बहुव्रीहिः' । "अखियां समरानीकरणाः कल्हविग्रहौ"
इत्यमरः (स्रो० १६७६) । यद्वा मतानि साङ्ख्य्यादीनि चार्वाकादीनि वा तत्र यो मोहः—मूढत्वं
स्वदर्शनपक्षपातित्वमिति वा तस्माद् यो रणः—कल्हः वाग्दरूपः, ततो न मतमोहरणो येषां ते तथा ।
पुनः कीदृशाः ! । 'यमहारिणः' यमः—कृतान्त इति यावत् तं हरतीत्येवंशीला यमहारिणः । "यमः
कृतान्तः पितृदक्षिणाशा [प्रेतात्पतिः]" इति ह्यमः (वा० २, स्रो० ९८) । अपवा यमाः—अहि-
सादयः, "अहिंसासत्यमस्तेयमद्राक्षिकिञ्चनता यमाः" इति (अभि० का० १, स्रो० ८१) वचनान् ।
सैः यमैः हारिणो मनोहरा यमहारिणः—एतानि सर्वाण्यपि विशेषणानि चेत् सम्बोधनपुरास्कारेण
न्यास्यायन्ते न्याय्यमेष तथापि ॥ २ ॥

सौ० वृ०—जिनवरा इति । हे जिनवराः ! यूयं मम तमोहरणाय—अज्ञानपक्षपादाय प्रयत्नं
इत्यन्यथा । 'प्रयत्नध्वम्' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ! । यूयम् । 'प्रयत्नध्वं' प्रकर्षणं यत्नं—प्रयत्नं

कुरुष्वम् । कस्मै ? । तमोहरणाय । कस्य ? । मम । किंविशिष्टा जिनवराः ? । इता-गता आमया-रोगा येभ्यः ते ' इतामयाः ' । पुनः किं० जिनवराः ? । महान्ति-प्रौढानि अरीणि-धर्मचक्रादीनि येषां ते ' महारिणः ' । जिनवराः किं कुर्वन्तः ? । ' प्रदधतः प्रकर्षेण दधतः-धारयन्तः । कां कर्मतापन्नाम् ? । ' विश्वजनीनतां ' सकलजनेषु मैत्रीभावम् । कस्याम् ? । ' भुवि ' पृथिव्याम् । किंविशिष्टा जिनवराः ? । अमती-अमान्यौ मोहो-मोहनीयकर्म रणः-संग्रामः तौ द्वौ येषां ते ' अमतमोहरणाः ' । पुनः किं० जिनवराः ? । ' यमहारिणः ' मृत्युहरणशीलाः । अथवा मतमोहो-दर्शनमूढाद्यं तस्मात् रणः-कलहो वादलक्षणो येषां ते ' अमतमोहरणाः ' । तथा यमा-अहिंसास्तुतास्तेयब्रह्माकिञ्चनताः तैः हारिणो-मनोहराः ' यमहारिणः ' । इति पदार्थः ॥

अथ समाप्तः-जयन्ति रागादीन् शत्रून् इति जिनाः-सामान्यकेवलिनः, तेषु वरा जिनवराः-तीर्थकरनामकर्मोदयवर्तिनः । इताः-क्षयं गता आमया-रोगा येभ्यः ते इतामयाः । तमसो हरणं तमोहरणं, तस्मै तमोहरणाय । महान्ति अरीणि चक्राणि येषां ते महारिणः । विश्वजनेषु हितं इति विश्वजनीनं, विश्वजनीनस्य भावो विश्वजनीनता, तां विश्वजनीनताम् । हितवात्सल्यार्थं जनीनप्रत्ययः । मोहश्च रणश्च मोहरणौ, न मती अमती, अमती मोहरणौ येषां ते अमतमोहरणाः । यद्वा मतस्य मिथ्यादर्शनस्य मोहः मतमोहः, मतमोहात् रणः मतमोहरणः, न विद्यते मतमोहरणो येषां ते अमतमोहरणाः । यमं हारयन्तीति यमहारिणः, अथवा यमाः-पञ्च महाव्रतानि तैः कृत्वा हारिणः-शोभमानाः यमहारिणः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे० व्या०-जिनवरा इति । हे जिनवराः!-तीर्थकराः ! सूर्य मे-मम तमोहरणाय प्रयतध्वं-प्रकर्षेण यत्नं कुरुष्वम् इत्यन्वयः । ' यती प्रयत्ने ' धातुः । ' प्रयतध्वम् ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । सूर्यम् । कस्मै ? । ' तमोहरणाय ' तमः-अज्ञानं पापं वा तस्य हरणं-अपनयनं तस्मै । कस्य ? । मम । किंविशिष्टा जिनवराः ? । ' इतामयाः ' इता-गता आमया-रोगा येभ्यस्ते तथा । " आम आमय आकल्पः " इत्यभिधान्तिचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १२७) । पुनः किंविशिष्टाः ? । ' महारिणः ' महान्ति-प्रकृतानि अरीणि-चक्राणि येषां ते तथा धर्मचक्रवर्तिन्वात् । पुनः किंविशिष्टाः ? । ' अमतमोहरणाः ' मोहो-भ्रमः रणः-संग्रामः अनयोः पूर्वं द्वन्द्वः, ततः अमती-अनाभिपेती मोहरणौ येषां ते तथेति समासः । अमो-रोगः तमः-अज्ञानम् ते हरन्ति-नाशयन्ति इति अमतमोहरणाः इत्यर्थो वा । पुनः किंविशिष्टाः ? । ' यमहारिणः ' यमाः महाव्रतानि तैः हारिणः-मनोहराः- ' अहिंसास्त्यमस्तेयब्रह्माकिञ्चनता यमाः " इत्याभिधान्तिचिन्तामणिः (का० १, श्लो० ८१) । यमा एव हारः कण्ठभूषणं येषां ते तथा । यमं-मृत्युं हरन्तीत्येवंशीला यमहारिणः इति प्राञ्चः । जिनवराः किं कुर्वन्तः ? । प्रदधतः । काम ? । ' विश्वजनीनतां ' विश्वस्य-जगतः जनीनतां-हितकारिताम् । कस्याम् ? । भुवि -॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

आगम-स्तुतिः—

असुमतां मृतिजात्यहिताय यो

जिनवरागम ! नो भवमायतम् ।

प्रलघुनां नय निर्मथितोद्धता—

॥ जिनवरागमनोभवमायै ! तम् ॥ ३ ॥

—३३०

ज० वि०—असुमतामिति । हे जिनवरागम !—हे तीर्थंकरासिद्धान्त ! त्वं नः—अस्माकं तं भवं—संसारं प्रलघुनां-द्विसीयस्त्वं नय—नापय इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'नय' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'भवम्' । नीघातोर्द्विर्भक्त-वात् द्वितीयं कर्म आह—कां कर्मतापन्नम् ? 'प्रलघुताम्' । केपाम् ? 'नः' । यत्तदोरभिसम्बन्धात् तं कम् ? यो भवः असुमतां—प्राणिनां मृतिजात्यहिताय—मृतिः-मरणं जातिः-जन्म तद्रूपं यद् अहितं—अपथ्यं तस्मै भवतीति क्रियाध्याहारः । चतुर्थां चयं तादर्थ्ये ज्ञेया । अत्र 'भवति' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यः' । कस्मै ? 'मृतिजात्यहिताय' । केपाम् ? 'असुमताम्' । नः इति शब्दोऽस्मच्छब्दस्य पृष्ठीवहुवचनान्तत्वेन व्याख्यातः स निषेधार्थत्वेनापि व्याख्येयः । तथाहि—यो भवः असुमतां मृतिजात्यहिताय नो भवति—प्राणिमन्मन्धिण्यौ ये मृतिजाती तयो-राहिताय न भवति, किन्तु तयोरुपचयहेतुत्वात् द्वितीय एव भवतीति भावः । अवशिष्टं त्वेकं जिनवरागमस्य सम्बोधनम् । तस्य चायमर्थः—हे 'निर्मथितोद्धताजिनवरागमनोभवमाय !' उद्धतः—उद्धामः आजिः—संग्रामः नवो—नूतनो रागो—द्रव्यादावाभिलाषः मनोभवः—कन्दर्पः माया—वञ्चनिका एतानि निर्मथितानि अर्थात् निरस्त नि येन । अथवा उद्धताजौ नवरागयुक्तं यन्मनः—चित्तं तत्र भवा—संजाता या माया सा निर्मथिता येन । यद्वा 'उद्धताजिनः' उत्सिप्त-चर्मा, 'वरागमनाः' वरागः—प्रधानशूलः अर्थात् कैलौसरस्तत्र मनो यस्य, एतादृशोः यो भवः—शंकरः तस्य माया—संसारलक्षणा सा निर्मथिता येन तत्सम्बो० हे निर्म० । अत्र तृतीयपक्षे भवस्तु सत्यकिनामा पुरुषविशेषा ज्ञेयः । तस्य संसारनिर्मथनं तु भगवदागमश्रवण-महिम्ना भविष्यति । भाविनि च भूतोपचाराद् भूतमेवेति युक्तमेवेदमागमस्य सम्बोधनम् । उद्धता-जिनवरागमनोरूपं भवस्य विशेषणद्वयं तु लोभयुक्तयनुसारेण घटत एव ॥

अथ समासः—मृतिश्च जातिश्च मृतिजाती इतरेतरद्वन्द्व । न हितं अहितं 'तत्पुरुषः' । मृतिजाती एवाहितं मृति० 'कर्मधारयः' । यद्वा मृतिश्च जातिश्च मृतिजाति 'समाहारद्वन्द्वः' । मृतिजाति एवाहितं मृति० 'कर्मधारयः' । तस्मै मृति० । यद्वा मृतिजात्योर्मृतिजातिनो वाऽहितं मृतिजा० 'तत्पुरुषः' । तस्मै मृतिजा० । जिनानां जिनेषु वा वा जिनवराः 'तत्पुरुषः' । जिनवराणामागमः जिनवरा० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे जिनवरा० । प्रकृपेण लघुता प्रलघुता 'तत्पुरुषः' । तां प्रलघुताम् । उद्धतश्चासावाजिश्च उद्धताजि. 'कर्मधारयः' । नवश्चासौ रागश्च नवरागः 'कर्मधारयः' । उद्धताजिश्च नवरागश्च मनोभवश्च माया च उद्धताजिनवरागमनोभव-मायाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । निर्मथिता उद्धताजि० येन स निर्मथितोद्धताजिनवरागमनोभवमायः 'बहुव्रीहिः' । अथवा उद्धताजौ नवरागो यस्य तत् उद्धता० 'बहुव्रीहिः' । उद्धताजिनवरागं च तन्मनश्च उद्धताजि० 'कर्मधारयः' । उद्धताजिनवरागमनसि भवा उद्धताजि० 'तत्पुरुषः' ।

उद्धताजिनवरागमनोभवा चासौ माया च उद्धताजि० ' कर्मधारयः ' । निर्मथिता उद्धताजिनवरा-
गमनोभवमाया येन स निर्मथितोद्धता० ' बहुव्रीहिः ' । यद्वा उद्धतं आजिनं यस्य उद्धताजिनः
' बहुव्रीहिः ' । वरश्चासावगश्च वरागः ' कर्मधारयः ' । वरागे मनो यस्य स वरागमनाः ' बहु-
व्रीहिः ' । उद्धताजिनश्चासौ वरागमनाश्च उद्धता० ' कर्मधारयः ' । उद्धताजिनवरागमनाश्चासौ
भवश्च उद्धता० ' कर्मधारयः ' । उद्धताजिनवरागमनोभवस्य माया उद्धता० ' तत्पुरुषः ' ।
निर्मथिता उद्धताजिनवरागमनोभवमाया येन स निर्मथितो० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बन्धो हे
निर्मथितो० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—असुमतामिति । जिनेषु वराः जिनवराः, तेषां आगमः—सिद्धान्तः तस्य सम्बोधनं हे
जिनवरागम !—तीर्थद्वारसिद्धान्त ! त्वं नः—अस्माकं तं भवं—संसारं आयतं दीर्घत्वं स च (दीर्घं सन्तं ?)
प्रलघुतां—ह्रस्वीयत्वं (ह्रस्वीयस्त्वं ?) नय—प्रापयेत्यर्थः । ' णीञ् प्राणो ' घातोः ' आशीः प्रेरणयोः ' (सा० सू०-
७०१) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । णीञ् अग्रे हिः । ' आदेः ण्यः स्नः ' (सा० सू० ७४८)
इति णकारस्य नकारः, ' अप् ' (सा० सू० ६९१), ' गुणः ' (सा० सू० ६९२), ' ए अय् '
(सा० सू० ४१), ' अतः ' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक्, ' स्वरहीनं ' (सा० सू० ३६) ।
तथाच ' नय ' इति निष्पन्नम् । अत्र ' नय ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? ।
ममम् । ' भुवश्च वाच्यः ' इति णत्वामावपदे अच् । " भवः संसारसत्ताप्ति—श्रेयःशंकरजन्मसु "
इति विश्वः । नीघातोर्द्विकर्मकत्वाद् द्वितीयं कर्माह—कां कर्मतापन्नाम् ? । ' प्रलघुतां ' प्रकल्पेण
लघुता प्रलघुता तां प्रलघुताम् । केपाम् ? । नः । यत्तदोरभिसम्बन्धात् तं कम् ? । यो भवः असुमतां—प्राणिनां
मृतिजात्यहिताय—मृतिः—मरणं जातिः—जन्म मृतिश्च जातिश्च मृतिनाती ' इतरेतरद्वन्द्वः ', तद्रूपं
यत् अहितं—अपच्यं तस्मै भवतीति क्रियाध्याहारः ।

“ कर्तृकर्मक्रियादीनामवकाशो न चेद् यदि ।

अध्याहारस्तदा कार्थो, मुरुयार्थप्रतिपत्तये ॥ ”

इति प्राश्नः । चतुर्थी चेयं तादर्थ्यं ज्ञेया । ' भू सत्तायाश्च ' घातुः । अकर्मकोऽयम् । अग्रे परस्मैपदे
प्रथमपुरुषैकवचनं तिप् । ' अप् कर्तरि ' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । ' गुणः ' (सा० सू० ६९२)
इति गुणः । अवादेशः । ' स्वरहीनं ' (सा० सू० ३६) । तथाच भवतीति सिद्धम् । अत्र ' भवति ' इति
क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । कस्मै ? । मृतिजात्यहिताय । केपाम् ? । असुमताम् । नोशब्दः अस्मच्छ-
न्दस्य पठिचहुवचनान्तत्वेन व्याख्यातः स निषेधार्थत्वेनापि व्याख्येयः । तथाहि—यो भवः असुमतां मृतिजा-
त्यहिताय नो भवति प्राणिसम्बन्धिन्यौ ये मृतिजाती तयोः अहिताय न भवति । अवाशिष्टं त्वेकं जिनवराग-
मसम्बोधनम् । तस्य चायमर्थः—हे ' निर्मथितोद्धताजिनवरागमनोभवमाय ' ! उद्धतः—उद्दामः आग्निः—

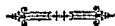
संभ्रामः नवः—नूतनः रागः—द्रव्यादावभिलाषः मनोभवः—कन्दर्पः मायः—बन्ध (बन्ध ?)निका उद्धतानिश्च नवरागश्च मनोभवश्च माया च उद्धतानिनवरागमनोभवमाया ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । निर्मथिता उद्धतानिनवरागमनोभवमाया येन स निर्मथितोद्धतानिनवरागमनोभवमायः, तस्य सम्बोधनम् । अथवा उद्धतानौ नवरागो यस्य तत् उद्धतानिनवरागं, उद्धतानिनवरागं च तन्मनश्च उद्धतानिनवरागमनः, उद्धतानिनवरागमनसि मया उद्धतानिनवरागमनोभवा, उद्धतानिनवरागमनोभवा चासौ माया चेति ' कर्मधारयः ', ततो निर्मथिता उद्धतानिनवरागमनोभवमाया येन स तथा । " आनिः स्त्री समभूषौ च सद्भ्रामे " इति मेदिनिः ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—असुमतामिति । हे जिनवरागम!—तीर्थंकरप्रवचन ! नः—अस्माकं आयतं—विस्तीर्णं भवं—संसारं (त्वं) प्रलघुतां—प्रकर्षणं लघुतां—अल्पीयस्त्वं नय इत्यन्ययः । ' नय ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । ' नय ' प्रापय । कं कर्मतापन्नम् ? । ' भवं ' संसारम् । कां कर्मतापन्नम् ? । ' प्रलघुतां ' प्रकर्षणं ह्रस्वत्वम् । अत्र ' जीञ् प्रापणे ' इत्यस्य धातोर्द्विकर्मकत्वम् । केपाम् ? । ' नः ' अस्माकम् । किंविशिष्टं भवम् ? । ' आयतं ' विस्तीर्णम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । तम् । तं कम् । यो भवः—संसारः असुमतां प्राणिनां मृतिः—मरणं जातिः—जन्म ते एव अहितं—अपथ्यं तस्मै मृतिजात्यहिताय अस्तीत्यन्ययः । ' अस्ति ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यो भवः । ' अस्ति ' विद्यते । किमर्थं—कस्मै ? । ' मृतिजात्यहिताय ' मरणजन्माकुशलाय । केपाम् ? । ' असुमतां ' प्राणिनाम् । पुनः किंविशिष्टं भवम् ? । निर्मथिता—उन्मूलिता उद्धता आजिः—संभ्रामः नवरागो—द्रव्याभिलाषो मनोभवः—कामः मायता—वञ्चनात्मिका यस्मिन् स ' निर्मथितोद्धतानिनवरागमनोभवमायतम् ' । यद्वा निर्मथितः उद्धत आजो—संभ्रामे नयो—नूतनो यो रागः एतादृशं यन्मनः—चित्तं तस्माद् भवा—उत्पन्ना या मायता—वञ्चनिका यस्मिन् तत् ' निर्मथितोद्धतानिनवरागमनोभवमायतम् । पक्षे भवः—शिवः तस्य मायता—वञ्चनिका तस्याः प्रलघुतां—ह्रस्वत्वं त्वं नय । लोकोक्त्या ईश्वरस्य जगत्कर्तृत्वं प्रतीयते । " शिवेन निर्मिता माया, मायया निर्मितं जगत् " इति तद्विदः । तत्पक्षे इदमपि वक्ष्यमाणं युक्तम्—निर्मथितं उद्धतं—उत्पादितं अजिनं—चर्म तद्वत् वरः अगः—पर्यतः फैलासः तादृशं मनो यस्य स तादृशो यो भवः—शिवः तस्य माया—वञ्चना तस्या लघुतां नय इत्यपि ह्यायर्थेन आगतम् । यो भवः—शिवः प्राणिनां जन्ममृत्युहितहेतुः इति माया अस्ति लोके । हे जिनवरागम ! नः भवं प्रलघुतां प्रापय । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—असवः—प्राणा विद्यन्ते येषां ते असुमन्तः, तेषां असुमताम् । मृतिश्च जातिश्च मृतिजाती, मृतिजाती एव अहितं मृतिजात्यहितं, तस्मै मृतिजात्यहिताय । जिनवराणां आगमः जिनवरागमः, तस्य सं० हे जिनवरागम ! । लघोर्भायो लघुता, प्रकर्षणं लघुता प्रलघुता, तां प्रलघुताम् । आजिश्च नवरागश्च मनोभवश्च मायता च आजिनवरागमनोभवमायताः, निर्मथिता उद्धता आजिनवरागमनोभवमायता यस्मिन् तत् निर्मथितोद्धतानिनवरागमनोभवमायतम् । यद्वा निर्मथितः—उन्मूलितः उद्धतः आजो—संभ्रामे नवरागो—द्रव्याभिलाषः मनोभवः—कामः मायता—कपटता निर्मथिता—उन्मूलिता उद्धतानिनवरागमनोभवमायता यस्मिन् तत् निर्मथितोद्धतानिनवरागमनोभवमायतम् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्लो० दृष्या०—असुमतामिति । हे ' जिनवरागम ! ' जिनवरागो आगमः जिनवरागमः तस्यामन्त्रणम्, त्वं ना—अस्माकं ते भवं—संसारं प्रलघुतां—प्रकर्षणं ह्रस्वतां नय—प्रापयेदन्वयः । ' जीञ् प्रापणे ' धातुः । ' नय ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । भवम् । आयतं—प्रबलम् । यत्तदोर्निष्ठाभिम्बन्धात् यो भवः आगमतां—प्राणिनां मृतिजात्यहिताय एपात् इत्यन्ययः । ' एपात् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । भवः । कस्मै ? । ' मृतिजात्यहिताय ' मृतिः—मरणं जातिः—जन्मश्च अनपीद्वन्द्वः तयोः अहितं अपथ्यम् (तस्मै) । केपाम् ? । असुमताम् । यथा कुप्यवकरण्त्वाद् रोमिणां शंमयुद्धैः तथा भयकारणात् प्राणिनां मरणजननवृद्धि-

रिति भावः । ' निर्मथितोद्धृताजिनवरागमनोभवमाय ' । इति । आजिः—संग्रामः नवरागः—वृत्तनोऽभिलाषः मनोभवः—कामः माया—कैतवम् एतेषां पूर्वं ' इन्द्रः, ' ततः उद्धृतपदेन ' कर्मधारयः, ' ततो निर्मथिता—निर्दल्लिता उद्धृता आभिनवरागमनोभवमाया येन इति ' बहुव्रीहिः ' । आगमसम्बोधनमेतत् । निर्मथितोद्धृताजी—उत्कटसंग्र मे नवरागो यस्य एतादृशं यन्मनस्तत्र भवा माया-निकृतिर्येनेत्यर्थो वा । प्रतिपदं उद्धृतपदस्य सम्बन्धः इत्यपि कश्चित् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीरोहिण्यै नमः—

विशिखशङ्खजुषा धनुषाऽस्तसत्—

सुरभिया ततनुन्नमहारिणा ।

परिगतां विशदामिह रोहिणीं

सुरभियाततनुं नम हारिणा ॥ ४ ॥

—द्वेषः

ज० वि०—विशिखशङ्खेति । भो भव्य ! प्राणिन् । त्वं इह-अस्मिन् जगति रोहिणीं—रोहिण्याख्यां देवीं नम-प्रणिपातविषयीकुरु । अत्र ' नम ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' त्वम् ' । कां कर्मतापन्नाम् ? ' रोहिणीम् ' । कुत्र ? ' इह ' । कथंभूताम् ? ' परिगतां ' परिवारिताम्, समन्वितामितियावत् । केन ? ' धनुषा ' कामुकेण । कथंभूतेन धनुषा ? ' विशिखशङ्खजुषा ' विशिखो—घाणः शङ्खः—कम्बुः तौ जोषते इति विशिखशङ्खजुषु तेन विशिखशङ्खजुषा । तथा तेन पुनः कथंभूतेन ? ' अस्तसत्सुरभिया ' अस्ता—निरस्ता सतां—उत्कृष्टानां सुराणां—देवानां भीः—भयं येन तत् तथा तेन । पुनः कथं ? ' ततनुन्नमहारिणा ' तताः—प्रसृताः नुन्नाः—प्रेरिताः—निर्जिता महान्तोऽरयो—वैरिणो येन तत् तथा तेन । पुनः कथं ? ' हारिणा ' मनोहरेण । रोहिणीं पुनः कथंभूताम् ? ' विशदां ' शुकवर्णाम् । पुनः कथं ? ' सुरभियाततनुं ' सुरभिः—धेनुः तस्यां याता—प्राप्ता—स्थिता तनुः—शरीरं यस्याः सा तथा ताम्, धेनुसमाधिरूढामित्यर्थः ॥

अथ समासः—विशिखश्च शङ्खश्च विशिखशङ्खौ ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । विशिखशङ्खौ जोषते इति विशिखशङ्खजुषु ' तत्पुरुषः ' । तेन विशि० । सन्तश्च ते सुराश्च सत्सुराः ' कर्मधारयः ' । सत्सुराणां भीः सत्सुरभीः ' तत्पुरुषः ' । अस्ता सत्सुरभीः येन तत् अस्तसत् ' बहुव्रीहिः ' । तेन अस्तसत्० । तताश्च ते नुन्नाश्च ततनुन्नाः ' कर्मधारयः ' । महान्तश्च तेऽरयश्च महारयः ' कर्मधारयः ' । ततनुन्ना महारयो येन तत् ततनुन्न० ' बहुव्रीहिः ' । तेन ततनुन्नमहारिणा । सुरभी यीतां सुरभियाता ' तत्पुरुषः ' । सुरभियाता तनुर्यस्याः सा सुरभि० ' बहुव्रीहिः ' । तां सुरभि० ॥ इति षष्ठीतार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिट्टौ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतिट्टिः ॥ ४ ॥

६
६६

रोहिणीदेवी.

निर्याणकलिकायाम्—

“तत्राग्रां रोहिणीं धवलवर्णां गुरभिवाहनां चतुर्भुजामक्षमृन्वाणा-
न्वितदक्षिणपाणिं शह्वधनुर्भुक्वामपाणिं चेति ।”

सि० वृ०—विशिवशङ्केति । मो मन्य प्राणिन् । त्वं इह—अस्मिन्नगति रोहिणी—रोहिणीनाम्नी
 देवी नम—प्रणामविषयीकुरुष्वेत्यर्थः । 'णम प्रह्वीमावे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३)
 कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । णम् अग्रे हिः । 'आदेः ष्णः स्नः' (सा० सू० ७४८) इति
 णस्य नः । 'अप्' (अतः) हेर्लुक् । तप्ताच 'नम' इति सिद्धम् । अत्र 'नम' इति क्रियापदम् ।
 कः कर्ता ? । त्वम् । कां कर्मतापत्ताम् ? । 'रोहिणी' रोहयत्यवश्यं रोहिणी, तां रोहिणीम् । कुत्र ? । इह ।
 कथंभूता रोहिणीम् ? । परिगतां—परिवारिता समन्वितामितियावत् । केन ? । धनुषा—चापेन । 'धनार्तिच-
 क्षिण्वपिपितपिजनियजिन्म्य उसू प्रत्ययो भवति' (सा० सू० १३९७) । कीदृशेन धनुषा ? । 'विशिव-
 शङ्खजुषा' विशिवः—शरः शङ्खः—कन्धुः विशिवश्च शङ्खश्च विशिवशङ्खौ 'इतरेतरद्वन्द्वः', विशिव-
 शङ्खौ ज्ञोप्रते इति विशिवशङ्खजुष्ट, तेन विशिवशङ्खजुषा । 'जुषी प्रीतिसेवनयोः' । 'अस्तसत्सुरभिया'
 अस्त—निरस्ता सत्सुराणां—प्रकृष्टदेवानां भीः—भयं येन तत् तथा । तेन भीशब्दोऽत्र स्त्रियां संपदादिक्रियन्तः ।
 'किञ्चन्ता धातुत्वं नो जहत' इति 'य्योर्धातोः [इयुगौ स्वरे]' (सा० सू० १८०) इति इयद् । पुनः कथं-
 भूतेन ? । 'ततनुन्नमहारिणा' तताः—प्रसूताः ते च ते नुन्नाः—प्रेरिताः—निर्जिताः महान्तः अरयो—वैरिणो
 येन तत् तथा तेन । पुनः कथंभूतेन ? । 'हारिणा—मनोहरेण । पुनः कथंभूतां रोहिणीम् ? । विशवां—
 निर्मला, शरीरमनसोर्निर्मलत्ववदिति भावः । पुनः कथंभूताम् ? । 'सुरभियाततनुं' सुरभिः—धेनुः तस्यां
 याता—प्राप्ता तनुः—शरीरं यस्याः सा तथा तां, धेनुसमविरुद्धमित्यर्थः । 'सुरभिर्गवि च स्त्रिया' इत्यमरः
 (श्लो० २६०८) । द्रुतविलम्बितं लन्दः । 'द्रुतविलम्बितमाह नमो भरो' इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीअभिनन्दनस्तुतिवृत्तिः ॥ ४ ॥

सौ० वृ०—विशिवशङ्केति । रोहिणीं देवीं इह—संसारे त्वं नम । 'नम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
 त्वम् । 'नम' प्रणम । कां कर्मतापत्ताम् ? । 'रोहिणी' रोहिणीनाम्नीं देवीम् । किंविशिष्टां रोहिणीम् ? ।
 'परिगतां' परिमण्डितां—व्याताम् । केन ? । 'धनुषा' कायुकेण । किंविशिष्टेन धनुषा ? । विशिवः—शरः
 शङ्खः—कन्धुः ताभ्यां जुष—सहितं तेन 'विशिवशङ्खजुषा' । पुनः किंविशिष्टेन धनुषा ? । अस्ता—ध्वस्ता-
 निराकृता सत्सुराणां—शोभनदेवानां भीः—भयं येन सः अस्तसत्सुरभीः तेन 'अस्तसत्सुरभिया' ।
 पुनः किं धनुषा ? । तता—विस्तृता नुन्ना—प्रेरिता महान्तो रयाः—वेगाः तथा अरयः—शत्रवो वा येन
 तम् ततनुन्नमहारि, तेन 'ततनुन्नमहारिणा' । पुनः किंविशिष्टां रोहिणीम् ? । 'विशवां निर्मलाम्'
 गौरवर्णामित्यर्थः । पुनः किं रोहिणीम् ? । सुरभिणा—गवा याता—उत्पादिता तनुः—शरीरं यस्याः सा
 सुरभियाततनुः, तां 'सुरभियाततनुम्' । पुनः किंविशिष्टेन धनुषा ? । 'हारिणा' मनोहरेण—मनोहिन ।
 इति पदार्थः ॥

अथ समासः—विशिवश्च शङ्खश्च विशिवशङ्खौ, विशिवशङ्खौ जुषति—योजयतीति विशिवशङ्खजुष्ट,
 तेन विशिवशङ्खजुषा । सन्तश्च ते सुराश्च सत्सुराः, सत्सुराणां भीः सत्सुरभीः, अस्ता सत्सुरभीयेन सः
 अस्तसत्सुरभीः, तेन अस्तसत्सुरभिया । महान्तश्च ते रयाश्च महारयाः तता—नुन्ना महारया येन स

ततनुन्नमहारिः, तेन ततनुन्नमहारिणा । सुरभिणा याता तनुः यस्याः सा सुरभियाततनुः, तां सुरभि-
याततनुम् । हरति चित्तं इति हारि, तेन हारिणा ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

अभिनन्दनदेवस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरारख्येण, स्त्रिणा ज्ञानसेविना ॥ १ ॥

॥ इति अभिनन्दनजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ४ ॥

दे००००-विशिखशङ्खेति । इह-अस्मिन् लोके रोहिणीं देवीं त्वं नम-नमस्कुर्व इत्यन्वयः । ' णसु
प्रव्हीभावे ' धातुः । ' नम ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कां कर्मतापद्याम् ? । रोहिणीम् । किं-
शिष्टाम् ? । विशदाम्-निर्मलाम् शरीरेण मनसा वा । पुनः किं विशिष्टाम् ? । ' सुरभियाततनुम् ' सुरभौ-गधि
याता-प्राप्ता तनुः-शरीरं यस्याः सा ताम् । " माहा सुरभिरर्जुनी ' इत्यभिधानचिन्ताभाणिः (का० ४, श्लो०
३३) गधि आरूढामिति निष्कर्षः । अत्र ' वेर्गुणाद् ' इति पाक्षिक ईभावः । पुनः किं विशिष्टाम् ? ।
परिगता-सहिनाम् । केन ? । धनुषा-चापेन । किं विशिष्टेन धनुषा ? । ' विशिखशङ्खजुषा ' विशिखो-बाणः
शङ्खः प्रसिद्धः अनयोः ' हृन्दः ' ताभ्यां जुपतीति तेन विशिखशङ्खजुषा । " बाणे प्रकर्षविशिखौ " इत्यमरः ।
पुनः किं विशिष्टेन ? । ' अस्तसत्सुरभिया ' अस्ता-ध्वस्ता सत्सुराणां-प्रकृष्टदेवानां भीः-भयं येन तत् तेन ।
पुनः किं विशिष्टेन ? । ' ततनुन्नमहारिणा ' तताः-प्रसूताः नुन्ना-पेरिताः महान्तः-प्रकृष्टा अरयः-शत्रवो येष
तत् तथा तेन । पुनः किं विशिष्टेन ? । हारिणा-मनोहरेण । इति चतुर्थवृत्तार्थः । इतविलम्बितं छन्दः । ' इतवि-
लम्बितमाह नभौ भरी ' इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

५ श्रीसुमतिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुमतिनाथस्य स्तुतिः—

मदमदनरहित ! नरहित !

सुमते ! सुमतेन ! कनकतारेतारे ! ।

दमदमपालय ! पालय

दरादरातिक्षतिक्षपातः पातः ! ॥ १ ॥

—आर्यागीतिः

ज० वि०—मदमदनेति । हे सुमते !—सुमतितीर्थपते ! त्वं दमदं—प्रज्ञमदायिनं, अर्थात् श्रमणश्रमणीनां बहुत्वेऽपि जातिमपेक्ष्यैकवचनप्रयोगः, दरात्-त्रासात् पालय-रक्षेत्क्रियाकारक-सम्बन्धः । अत्र 'पालय' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'दमदम्' । कस्मात् ? 'दरात्' । अपराणि सर्वाण्यपि सुमतितीर्थपतेः सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या त्वेवम्—हे 'मदमदनरहित !' । मदः-जात्यादिभेदादष्टविधः मदनः—कन्दर्पः ताभ्यां रहितः—त्यक्तः तत्सम्बो० हे मद० । हे 'नरहित !' नरेभ्यो हितो—हितकारी तत्सम्बो० हे नर० । हे 'सुमतेन !' सुमत्तं-शोभनागमः तस्य इनः—प्रभुः तस्य स्वातन्त्र्येण प्रणेतृत्वात् तत्सम्बो० हे सुमतेन ! । हे 'कनकतार !' कनकं—सुवर्णं तद्वत् तार !—उज्ज्वल ! यद्वा सुमतेन कनकतार इत्येकमेव सम्बोधनम् । तथा चैवं व्याख्यानम्—सुमतेन करणभूतेन कृत्वा कनकतार ! । हे 'इतारे !' इताः—गताः अरयो—वैरिणो यस्मात् स तथा तत्सम्बो० हे इतारे ! । हे 'अपालय !' अपगत आलयो यस्मात् स तथा तत्सम्बो० हे अपालय ! । हे 'पातः !' पातीति पाता-रक्षकः तत्सम्बो० हे पातः ! । कस्मात् ? 'अरातिक्षतिक्षपातः' अरातयो—वैरिणः तेभ्यः समुत्पन्ना या क्षतिः—उपमर्दः सैव रौद्रात्मकत्वात् क्षपा—रात्रिस्तस्याः सकाशात् ॥

अथ समासः—मदश्च मदनश्च मदमदनी 'इतरेतरद्वन्द्वः' । मदमदनाभ्यां रहितः मद० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे मद० । नरेभ्यो हितो नरहितः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे नरहित ! । शोभना मतिर्यस्य स सुमतिः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे सुमते ! । शोभनं मतं सुमत्तं 'तत्पुरुषः' । सुमत्तस्य इनः सुमतेनः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे सुमतेन ! । यद्वा शोभनं मतं सुमत्तं 'तत्पुरुषः' । तेन सुमतेन । कनकवत् तारः कनकतारः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बोधनं हे कनक० । इता अरयो यस्मात् स इतारिः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बोधनं हे इतारे ! । दमं ददातीति दमदः 'तत्पुरुषः' । तं दमदम् । अपगतः आलयो यस्मात् सोऽपालयः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो०

हे अपालय ! । अरातिभ्यः क्षतिः अरातिक्षतिः ' तत्पुरुषः ' । अरातिक्षतिरेव क्षपा अराति०
' कर्मधारयः ' । तस्याः अराति० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

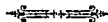
सि० वृ०—मदमदनेति । शोभना मतिरस्येति सुमतिः, तस्य सम्बोधनं हे सुमते ।—सुमतितीर्थपते !
त्वं दमदं—प्रशमदायिनें अर्थान्मुनिमेव श्रमणम्, बहुत्वेऽपि जातिमपेक्ष्यैकवचनप्रयोगः, “ दमस्तु दमपे दण्डे,
वर्द्धमे दमनेऽपि च ” इति विश्वः, दरात्—त्रासात् पालय—रक्षेत्यर्थः । ‘ पाल पालने ’ घातोः ‘ आशीःप्रेर-
णयोः ’ (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । ‘ चुरादेः ’ (सा० सू०
१०३१) निः, ‘ अप्० ’ (सा० सू० ६९१), ‘ गुणः ’ (सा० सू० ६९२) ‘ ए अय् ’ (सा०
सू० ४१), ‘ अतः ’ (सा० सू० ७०९) इति हेर्लुक् । तथाच ‘ पालय ’ इति सिद्धम् । अत्र ‘ पालय ’
इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । किं कर्मतापन्नम् ? । दमदम् । कस्मात् ? । दरात् अर्थात् संसा-
रमयात् । “ आतङ्कस्तु दरत्रासौ, भीतिभीः साध्वसं मयम् ” इति वैजयन्ती । अन्यानि सर्वाण्यपि सुमति-
जिनस्य सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या स्वेषम्—हे ‘ मदमदनरहित ! ’ मदः—जात्यादिभेदादष्टविधः, मदनः—
कन्दर्पः, मदश्च मदनश्च मदमदनौ ‘ इतरेतरद्वन्द्वः ’ । ताभ्यां रहितो मदमदनरहितः, तस्य सम्बोधनं हे मद-
मदनरहित ! । हे ‘ नरहित ! ’ नरेभ्यो हितः—हितकारी, तस्य सम्बोधनं हे नरहित ! । हे ‘ सुमतेन ! ’
सुमतं—शोभनं मतं, तस्य इनः—प्रभुः स्वातन्त्र्येण प्रणेतृत्वात्, तस्य सम्बोधनं हे सुमतेन ! । “ इनः सूर्ये
नृपे पत्यौ ” इति विश्वः । कनकं—सुवर्णं तद्वत् तारः—उज्ज्वलः, तस्य सम्बोधनं हे कनकतार ! । इता-
गता अरयो—वैरिणो यस्मात् स तथा, तस्य सम्बोधनं हे इतारे ! । अपगतः आलयो—गृहं यस्मात् सः
अपालयः, तस्य सम्बोधनं हे ‘ अपालय ! ’ । पातीति पाता—रक्षकः, तस्य सं० हे ‘ पातः ! ’ । कस्मात् ? ।
‘ अरातिक्षतिक्षपातः ’ अरातयो—वैरिणः तेभ्यः समुत्पन्ना या क्षतिः—उपमर्दः सैव रौद्रात्मकत्वात् क्षपा-
रात्रिः तस्याः सकाशात् । सार्वविभक्तिकस्तस् । “ निशा निशीयिनी रात्रिः, शर्वरी क्षणदा क्षपा ” इति हैमः
(का० २, श्लो० ९९) ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यः अभिनन्दनो भवति स सुमतिरेव भवति । अनेन सम्बन्धेनायातस्य श्रीसुमतिनाथ-
पञ्चमजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं लिख्यते । मदमदनेति ।

मदो—मानः जात्याद्यष्टविधो वा, मदनः—कामः ताभ्यां रहितो—वियुक्तः तस्य सं० हे ‘ मदमदनरहित ! ’ ।
नरा—मनुष्याः तेषां हितः—सुखकृत् तस्य सं० हे ‘ नरहित ! ’ । सु—शोभना मतिः यस्य स सुमतिः,
तस्य सं० हे ‘ सुमते ! ’ । भगवति गर्भस्थे सति एकसुतसपत्नीद्वयस्य कलहभङ्गनात् । सुमतं-
सम्यक् दर्शनं स्याद्वाद्दमयं तस्य इनः—स्वामी सुमतेन, तस्य सं० ‘ सुमतेन ! ’ । कनकं—स्वर्णं
तद्वत् तारः—उज्ज्वलः—गौरः कनकतारः, तस्य सं० हे ‘ कनकतार ! ’ । इताः—क्षयं गताः अरयो
यस्य स इतारिः, तस्य सं० हे इतारे ! । अपगतः—उज्जितः आलयो—गृहं येन सः अपालयः तस्य सं०
हे ‘ अपालय ! ’ । त्वं दमदं—प्रशमदं पुरुषं दरात्—बाह्याभ्यन्तरमयात् सुमतेन—करणभूतेन पालय इत्य-
न्वयः । ‘ पालय ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । ‘ पालय ’ रक्ष । कं कर्मतापन्नम् ? । दमदम् ।
कस्मात् ? । दरात् । हे ‘ पातः ! ’ हे रक्षक ! । कस्मात् ? । अरातिः—शत्रुः तदेव क्षतिः—क्लेशानर्थ-
घायित्वात् प्रहरणं सैव क्षपा—रात्रिः तस्याः अरातिक्षतिक्षपातः सर्वविभोपशामकः । इति पदार्थः ॥

अथ संमोक्षः-मद्वश्च मदनश्च मर्द्वमदनौ, मद्वमदनाभ्यां रहितः मद्वमदनरहितः, तस्य सं० हे मद्वमदनरहितः । नराणां नरेभ्यो वा हितः नरहितः, तस्य सं० हे नरहितः । सु-शोभना मतिर्यस्य स सुमतिः, तस्य सं० हे सुमते । सुपु मत्ं सुमत्ं, तस्य इनः सुमतेनः, तस्य सं० हे सुमतेनः । कर्नकवद् तारः कनकतारः, तस्य सं० हे कनकतारः । इता-गती अरयो येस्मात् यस्य वा इतारिः, तस्य सं० हे इतारः । वर्म-इन्द्रियनोइन्द्रियविषयप्रशामरूपं द्वातीति दमदः, तं वमद्वम् । अपगत आँलयो यस्मात् यस्य वा अपालयः, तस्य सं० हे अपालयः । अरातय एव क्षतिः अरातिक्षतिः, अरातिक्षतिरेव क्षपा अरातिक्षतिक्षपा, तस्याः अरातिक्षतिक्षपातः, पातीति पाता । तस्य सं० हे पातः । अस्यां स्तुतो आर्याछन्दः । सर्वेष्वपि पादेषु यमकालंकारः ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

दे० व्या०-मर्द्वमद्वनेति । हे सुमते [सुमतिनाथ । त्वं दमदं-प्रशामद्वम्, अनमितिशीपः, दरात्-इहली-कादिर्मेदभिन्नसाध्वसात् पालय-रक्षेत्यन्वयः । अत्र 'पालय' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । दमदं जनम् । कस्मात् ? । दरात् । 'मद्वमदनरहित' इति । मद्वः पूर्वोक्तः मदनः-धामः अनयोः 'द्वन्द्वः' ताभ्यां रहितो-विसृक्तः तस्यामन्त्रणम् हे मद्वमदनरहितः । 'नरहित' इति । नराणां-मतुष्याणां हितो-हितकारकः तस्यामन्त्रणम् हे नरहितः । 'सुमतेन' इति । सुष्ठु-शोभनं मत्ं-प्रवचनं येषां ते सुमतेनः सुर्नयं तेषाम् । यद्वा सुष्ठु-शोभनं यन्मत्ं-राज्यान्तः तस्य इन-प्रष्टु-तस्यामन्त्रणम् । यद्वा सुमतेन करणंभूतिनः । 'कनकतारः' इति । कनकं-सुवर्णं तद्वत् तारः-उज्ज्वलः तस्यामन्त्रणम् । 'इतारे' इति । इता-गता अरयः-शत्रवः यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'अपालय' इति । अपगत आलयो-गुहं यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'पातः' इति । पाति-रक्षति इति पाता तस्यामन्त्रणम् । कस्मात् ? । 'अरातिक्षतिक्षपातः' अरातिभ्यः-शत्रुभ्यः क्षतिः-उपमर्दः सैव रीद्रात्मकत्वाद् क्षपा-रात्रिः तस्याः सकाशात् । " शर्वरी क्षणदा क्षपा " इत्य-मिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० ५५) । पतानि सर्वाणि भगवतः सम्बोधनपदानि ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

समग्रजिनेश्वराणां विज्ञप्तिः—

विधुतारा ! विधुताराः !

सदा सदाना ! जिना ! जिताघाताघाः ! !

तनुतापातनुतापा !

हितमाहितमानवनवविभवा ! विभवाः ! ॥ २ ॥

आर्या०

ज० वि०—विधुतेति । हे जिनाः !-तीर्थकराः ! शूयं हितं-पथ्यं सदा-नित्यं तनुत-विस्तारयत । अत्र 'तनुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'शूयम्' । किं कर्मतापन्नम् ? 'हितम्' । कथम् ? 'सदा' नित्यम् । कथंभूता जिनाः ? 'विधुतारा' विधुतं-निरस्तं आरं-अरीणां समूहो यैस्ते तथा । यद्वा अरणं-आरो-भ्रमणं अर्थात् संसारः स विधुतो यैस्ते तथा । पुनः कथं ? 'विधुतराः' विधुवत्-चन्द्रवत् तारा-उज्ज्वलाः । पुनः कथं ? 'सदानाः' सह दानेन वर्त-

मानाः । पुनः कथं० ? 'जिताघाताघाः' अघातं-घातवर्जितम्, केनापि हन्तुमशक्यमित्यर्थः, एतादृशं यत् अघं-पापं तत् जितं यैस्ते तथा । पुनः कथं० ? 'अपातनुतापाः' अतनुः-महान्तापः-सन्तापः, अतनुतापः सोऽपगतो येभ्यस्ते तथा । पुनः कथं० ? 'आहितमानवनवविभवाः' आहितो-जनितो मानवानां-नराणां नवः-प्रत्यग्रः विभवः-ऐश्वर्यं यैस्ते तथा । पुनः कथं० ? 'विभवाः' विगतो भवः-संसारो येभ्यस्ते तथा । एतानि सर्वाण्यपि जिनानां विशेषणानि सम्बोधनपुरस्कारेणापि व्याख्यातुं घटन्ते ॥

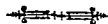
अथ समासः—विधुतं आरं आरो वा यैस्ते विधु० 'बहुव्रीहिः' । विधुवत् तारा विधु० 'तत्पुरुषः' । सह दानेन वर्तन्ते ये ते सदानाः 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते घातो यस्य तत् अघातं 'बहुव्रीहिः' । अघातं च तत् अघं च अघाताघं 'कर्मधारयः' । जितं अघाताघं यैस्ते जिताघाताघाः 'बहुव्रीहिः' । न तनुः अतनुः 'तत्पुरुषः' । अतनुश्चासौ तापश्च अतनुतापः 'कर्मधारयः' । अपगतः अतनुतापो येभ्यस्ते अपा० 'बहुव्रीहिः' । नवश्चासौ विभवश्च नव-विभवः 'कर्मधारयः' । मानवानां नवविभवो मानव० 'तत्पुरुषः' । आहितो मानवनवविभवो यैस्ते आहि० 'बहुव्रीहिः' । विगतो भवो येभ्यस्ते विभवाः 'बहुव्रीहिः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ २॥

सि० ट्ट०— विधुतेति । हे जिनाः ! जयन्ति रागद्वेषानिति जिनाः-तीर्थङ्कराः । यूयं हितं-पथ्यं सदा-नित्यं तनुत-विस्तारयतेत्यर्थः । 'तनु विस्तारे' 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनम् । 'तनादेरूप्' (सा० सू० ९९७) । तथाच 'तनुत' इति सिद्धम् । अत्र 'तनुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । युयम् । किं कर्मतापन्नम् ? । हितम् । कथम् ? । सदा इति क्रियाविशेषणम् । कथंभूता जिनाः ? । 'विधुताराः' विधुतं-निरस्तं अरीणा समूहः आरम्, समूहार्थे अण् यैस्ते तथा । अत्रारपदेन इन्द्रियरूपा एव शत्रवो ग्राह्याः, तेषामेवालयत्वात् । त ग-चेति । विधुताः-स्ववशे कृताः चैरिति भावः । यद्वा विधुतं 'ऋ गतौ' इति घातोः अरणं आरः-भ्रमणं अर्थात् सांसारिकं यैस्ते विधुतारा इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा विधुताराः ? । 'विधुताराः' विधुः-चन्द्रः तद्वत् तारा विधुताराः चन्द्रवन्निर्मला इत्यर्थः । पुनः कथंभूताः ? । 'सदानाः' सह दानेन वर्तमानाः सदानाः । पुनः कथंभूताः ? । 'जिताघाताघाः' न विद्यते घातो यस्य तत् अघातं-घातवर्जितं केनापि हन्तुमशक्यमित्यर्थः, एतादृशं यत् अघं-पापं तत् जितं यैस्ते तथा । अघातं च तत् अघं चेति 'कर्म-धारयः' । अन्यागमोक्तर्हिंसाप्रधानकर्मसु पापत्वप्रदर्शनेन दयाया एव सर्वोत्कृष्टत्वप्रदर्शनमुखेन च हिंसाजन्यसकलपापविध्वंसका इत्यर्थः । पुनः कथंभूताः ? । 'अपातनुतापाः' अतनुः-महान् चासौ तापः-सन्ताप अतनुताप सोऽपगतो येभ्यः ते तथा । पुनः कथंभूताः ? । 'आहितमानवनवविभवाः' आहितो-जनितो मानवानां-मनुष्याणां नवः-प्रत्यग्रः स चासौ विभवः-ऐश्वर्यं यैस्ते तथा । पुनः कथंभूताः ? । 'विभवाः' विगृहो भवः-संसारो येभ्यस्ते विभवाः । एतानि सर्वाण्यपि विशेषणानि सम्बोधनपुरस्कारेणापि व्याख्यातुं घटन्ते ॥-२-॥

सौ० वृ०-विद्युतारा इति । जिनाः ।-तीर्थंकराः । हितं-पथं तनुत-विस्तारयत इत्यन्वयः । 'तनुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । जिनवराः । किं कर्मतापन्नम् ? । 'हितं' पथम् । किंविशिष्टा जिनाः ? । विधुतं-त्यक्तं अरीणां समूहः आरं, अथवा अरणं भ्रमणं आरं चतुर्-गातिलक्षणं यैस्ते 'विद्युताराः' । पुनः किंवि० जिनाः ? । विधुः-चन्द्रः तद्वद् तारा-उज्ज्वलाः 'विद्युताराः' । पुनः किंवि० जिनाः ? । 'सदानाः' सत्यागाः । कथम् ? । 'सदा' नित्यम् । पुनः किंवि० जिनाः ? । जितं अघातं-न घातयोग्यं अर्थ-पापं यैस्ते 'जिताघाताघाः' । पुनः किंवि० जिनाः ? । अपगतः अतनुः-महान् तापो येषां ते 'अपातनुतापाः' । पुनः किंवि० जिनाः ? । आहितः-स्थापितः वृत्तो वा मानवानां-मनुष्याणां नवः-प्रत्यमो विभवः-पेन्धर्व्यं .चैः ते 'आहितमानवनवविभवाः' । पुनः किंवि० जिनाः ? । विगतः-विशेषेण गतो भयः-संसारो येषां ते 'विभवाः' । एवंविधा जिनाः । हितं विस्तारयत । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-अरीणां समूहो आरम्, अथवा अरणं-भ्रमणं आरं, विधुतं-आरं यैस्ते विद्युताराः । विद्यु-वद् ताराः विद्युताराः । दानेन सहिताः सदानाः । घात्यते इति घातं, न घातं अघातं, अघातं च तद् अर्थं च अघाताघं, जितं अघाताघं यैस्ते जिताघाताघाः । न तनुः अतनुः, अतनुश्चासौ तापश्च अतनुतापाः, अपगतः अतनुतापो येभ्यः ते अपातनुतापाः । नवश्चासौ विभवश्च नवविभवः, मानवानां नवविभवः मानवनवविभवः, आहितः मानवनवविभवो यैस्ते आहितमानवनवविभवाः । विगतो भवः संसारो येषां ते विभवाः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

वे० व्या०-विद्युतारा इति । हे जिनाः-तीर्थंकराः । यूर्यं हितं-पथं सदा-निरन्तरं यथा स्याद् तथा तनुत-विस्तारयत इत्यन्वयः । 'तनु विस्तारे' इति धातुः । 'तनुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूर्यम् । किं कर्मतापन्नम् ? । हितम् । किंविशिष्टा यूर्यम् ? । 'विद्युताराः' अरीणां-शत्रूणां समूहः आरम्, विशेषेण धुतं-कम्पितं आरं येः ते तथा । अत्र आरपदेन इन्द्रियरूपा एव शत्रवो ग्राह्याः, तेषामेवाजेयत्वाद् । तथा च ते विधुताः-स्ववशे कृताः यैरिति भावः । पुनः किंविशिष्टाः ? । 'विद्युताराः' विधुः-चन्द्रः तद्वद् तारः-उज्ज्वलाः निखिलकर्ममलापगमात् सर्वदा मलोज्झितशरीरत्वाच्चेति भावः । पुनः किंविशिष्टाः ? । 'सदानाः' दानं-धितरणं तेन सह वर्तमानाः सांवसारिकदानदायकत्वात् । पुनः किंविशिष्टा जिनाः ? । 'जिताघाताघाः' जितं-पराजितं अघातं-घातरहितं अर्थ-पापं येः ते तथा । हिंसाप्रधानस्यापस्य सर्वदेव निरस्तत्वात् तद्विघ्न-मन्थं यैर्हारातापास्तमिति भावः । वस्तुतस्तु जितं आपाताघं आपातः-प्राणिवधः तत्संबन्धि अर्थ-पापं यैस्ते तथा । अन्यागमोक्तहिंसाप्रधानमुपायत्वप्रदर्शनेन दयाया एव सर्वोक्तत्वप्रदर्शनसुखेन च हिंसाजन्तकलपा-वि-ध्वंसका इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टाः ? । 'अपातनुतापाः' अपगतः अतनुः-प्रचुरः तापः-सन्तापो येभ्यस्ते तथा । तदनु कोपादीनां मूलतः छिन्नत्वाद् । पुनः किंविशिष्टाः ? । 'आहितमानवनवविभवाः' आहितः-पूरितो मानवानां-मनुष्याणां नवः-प्रत्यमः अपूर्वं इतिपावद् विभवः-पेन्धर्व्यं यैस्ते तथा । पुनः किंविशिष्टाः ? । 'विभवाः' विगतो भयः-संसारो येषां ते तथा ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सर्धज्ञस्य सिद्धान्तस्य स्मरणम्—

मतिमति जिनराजि नरा—

ऽऽहितेहिते रुचितरुचि तमोहेऽमोहे ।

मतमतनूनं नूनं

स्मरास्मराधीरधीरसुमतः सुमतः ॥ ३ ॥

—आर्या०

ज० वि०—मतिमतीति । अत्र यत्तदोरध्याहारं विधाय व्याख्यानं कार्यम् । भो भव्या-
त्मन् ! यत् मतं-दर्शनं जिनराजि-जिनेन्द्रविषयेऽस्ति तत् त्वं नूनं-निश्चितं स्मर-ध्यायेति
क्रियाकारकयोजना । अत्र ' स्मर ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' त्वम् ' । किं कर्मतापन्नम् ?
' मतम् ' । कथं ? ' नूनम् ' । मतं कथंभूतं ? ' तत् ' । तत् किम् ? । यजिनराजि अस्ति । अत्रापि
' अस्ति ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ' यत् ' । कस्मिन् ? ' जिनराजि ' । मतं पुनः कथं-
भूतं ? ' अतनूनम् ' तनु च ऊनं च यन्न भवति तत् तथा । जिनराजि कथंभूते ? ' मतिमति ' गर्भ-
वासादिध्वष्यवस्थासु सातिशयमतिपुक्ते । नित्ययोगादावयं मतुपत्ययः । पुनः कथं० ? ' नरा-
हितेहिते ' नराणां आहितं-कृतं ईहितं-त्राञ्छितं येन स तथा तस्मिन् । पुनः कथं० ? ' रुचि-
तरुचि ' रुचिता-अभीष्टा रुक्-दीप्तिर्यस्य स तथा तस्मिन् । पुनः कथं० ? ' तमोहे ' तमः-
अज्ञानं हन्ति जहाति वा स तमोहस्तस्मिन् । पुनः कथं० ? ' अमोहे ' मोहरहिते । त्वं कथंभूतः
सन्नित्याह । ' अस्मराधीरधीः ' न स्मरेण अधीरा धीर्यस्य स तथा । तादृशस्यैव स्मरणो-
चितत्वात् । पुनः कथं० ' सुमतः ' प्राणिरक्षादिक्रियया सुष्ठु अभिप्रेतः संमत इत्यर्थः । कस्य ?
' असुमतः ' प्राणिनः । अत्रैकवचनस्य तु जात्यपेक्षया प्रयोगः ॥

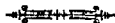
अथ समासः—जिनेपुराजत इति जिनराद् ' तत्पुरुषः ' । यद्वा जिनानां जिनेषु वा राद्
' तत्पुरुषः ' । आहितं ईहितं येन स आहितेहितः ' बहुव्रीहिः ' । नराणां आहितेहितः नराहि०
' तत्पुरुषः ' । तस्मिन् नराहि० । रुचिता रुक् यस्य स रुचितरुक् ' बहुव्रीहिः ' । तस्मिन् रुचि० ।
तमो हन्ति जहाति वा तमोहः ' तत्पुरुषः ' । तस्मिन् तमोहे । न विद्यते मोहो यस्य सोऽमोहः
' तत्पुरुषः ' । तस्मिन्नमोहे । तनु च तत् ऊनं च तनूनं ' कर्मधारयः ' । न तनूनं अतनूनं
' तत्पुरुषः ' । न धीरा अधीरा ' तत्पुरुषः ' । स्मरेण अधीरा स्मराधीरा ' तत्पुरुषः ' । स्मराधीरा
धीर्यस्य स स्मराधीरधीः ' बहुव्रीहिः ' । न स्मराधीरधीः अस्मरा० ' तत्पुरुषः ' । सुष्ठु मतः
सुमतः ' तत्पुरुषः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—मतिमतीति । अत्र यत्तदोरध्याहारं विधाय व्याख्यानं कार्यम् । भो भव्यात्मन् ! यन्मतं-दर्शनं जिनानां जिनेषु वा राजते इति जिनराट्, तस्मिन् जिनराजि, जिनेन्द्रविषयेऽस्ति तत् त्वं नूनं—निश्चितं स्मर—ध्यायेत्यर्थः । 'स्मृ चिन्तायाम्' इति धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि पर-स्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । अत्र 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । किं कर्मतापन्नम् ? । मतम् । कथम् ? । नूनम् । कीदृशं मतम् ? । तत् । तत् किम् ? । यत् जिनराजि अस्ति । अत्रापि 'अस्ति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । यत् । कस्मिन् ? । जिनराजि । मतं पुनः कथंभूतम् ? । 'अतनूनं' तनु च ऊनं च यन्न भवति तथा । यद्वा परैर्दूषयितुं शक्यं ऊनं परमतापेक्षया सकलार्थाप्रकाशं तादृशं न किन्तु परैर्दू-पयितुमशक्यं यावदर्थप्रकाशकं चेत्यर्थान्तरम् । जिनराजि कथंभूते ? । 'मतिमति' गर्भवासादिष्ववस्थासु सातिशयमतिद्युक्ते । नित्ययोगादावयं मतुप् । पुनः कथंभूते ? । 'नराहितेहिते' नराणां आहितं-परितं ईहितं—वाञ्छितं येन स तथा तस्मिन् । पुनः कथंभूते ? । 'रुचितरुचि' रुचिता—अमीष्टा रुक्—दीप्ति-र्यस्य स तथा तस्मिन् । पुनः कथंभूते ? । 'तमोहे' तमः—अज्ञानं हन्ति इहाति वा स तमोहः, 'कचित्' (सि० अ० ९, पा० १, सू० १७१) इति डः, तस्मिन् । पुनः कथंभूते ? । 'अमोहे' न विद्यते मोहो यस्य सः अमोहः तस्मिन् । त्वं कथंभूतः सन् इत्याह—'अस्मराधीरधीः' न स्मरणे—कामेन अधीरा—विह्वला धीः—मतिर्यस्य स तथा । तादृशस्यैव स्मरणोचितत्वात् । पुनः कीदृशः ? । असुमतः—प्राणिनः । जातावत्रैकवचनम् । रसादिक्रियायां सुमतः । सुतरामभिप्रेत इत्यर्थः ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—मतिमतीति । त्वं जिनराजि सर्वज्ञमतं शासनं दर्शनं वा नूनं—निश्चितं स्मर इत्यन्वयः । 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'त्वम्' । 'स्मर' ध्याय । किं कर्मतापन्नम् ? । 'मतं' प्रवचनम् । कस्मिन् ? । 'जिनराजि' जिनाः—सामान्यकेवलिनः तेषु राजते इत्येवंशीलो यः स जिनराट् तस्मिन् जिनराजि । कथम् ? । 'नूनं' इति निश्चितम् । किंविशिष्टस्त्वम् ? । 'सुमतः' शोभनः मतः सुमतः-रक्षकः । कस्य ? । 'असुमतः' प्राणिनः । जातावेकवचनम् । पुनः किंविशिष्टस्त्वम् ? । अस्मरा—अस्मरण-शीला धीरा—निश्चला धीः—बुद्धिः यस्य सः 'अस्मराधीरधीः' । किंविशिष्टं मतम् ? । तनु-ऊनं ऊनं-असंपूर्णं ते द्वे यत्र न स्तः तत् 'अतनूनं' महत्, संपूर्णं इत्यर्थः । किंविशिष्टे जिनराजि ? । 'मतिमति' गर्भवासादारभ्य संपूर्णबुद्धिमति । पुनः किंविशिष्टे जिनराजि ? । नराणां—मनुष्याणां आहितं—स्थापितं दत्तं वा ईहितं—वाञ्छितं येन स नराहितेहितः तस्मिन् 'नराहितेहिते' । पुनः किंविशिष्टे जिनराजि ? । रुचिता—सर्वजनानां अमीष्टा रुक् कान्तिर्या यस्य स रुचितरुक् तस्मिन् 'रुचितरुचि' । पुनः किंविशिष्टे जिनराजि ? । तमः—अज्ञानं हन्तीति तमोहः तस्मिन् 'तमोहे' । पुनः किंविशिष्टे जिनराजि ? । न विद्यते मोहो—मूच्छां भ्रान्तिर्वा यस्य सः अमोहः तस्मिन् 'अमोहे' । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—मतिः विद्यते यस्य स मतिमान्, तस्मिन् मतिमति । अत्र 'अस्त्यर्थे मतुः' इत्यनु-भूतिः (सा० सू० ६०६) । जिनेषु राजते इति जिनराट्, तस्मिन् जिनराजि । नराणां नरेषु वा आहितं ईहितं येन स नराहितेहितः, तस्मिन् नराहितेहिते । रुचिता रुक् यस्य स रुचितरुक्, तस्मिन् रुचि-तरुचि । तमो हन्तीति तमोहः, तस्मिन् तमोहे । न मोहः अमोहः, तस्मिन् अमोहे । तनु च ऊनं चतनूने, न विद्यते तनूने यस्मिन् तत् अतनूनम् । न धीरा अधीरा, अधीरा चासौ धीश्च अधीरधीः, न विद्यते स्मरे-स्मरणे अधीरधीः यस्य असौ अस्मराधीरधीः । असवः—प्राणा विद्यन्ते यस्य असौ असुमान्, तस्य असुमतः । सुषु मतं यस्य स सुमतः ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वे० व्या०-मतिमतीति । हे जन-। हे लोक ! त्वं जिनराजि-सार्थविषये मत्त-प्रवचनं दूनं-निश्चितं एसर-
 स्मृतिगोश्रीकृष्ण हन्यन्वयः । 'स्मृ चिन्तायाम्' इति धातुः । 'एसर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता । त्वम् । किं कर्मता-
 पदम् । मत्तम् । फस्मिद् । 'जिनर. जि । जिनेष्टु-तीर्थकरेष्टु राजते इति जिनराद तास्मिन् । किंविशिष्टे जिनराजि ।
 'मतिमति' मतिः-बुद्धिः सा विद्यते फस्मिन् स तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टे । 'गराहितेहिते' नराणां-मनुष्याणां आ-
 हितं-पूरितं हितं-वाञ्छितं येन स तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टे । 'रचितरचि' रचिता सर्वेषामात्वाद्कस्त्वेन कृष्-
 कान्तिर्यस्य स तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टे । तमोहे-अज्ञाननाशके । पुनः किंविशिष्टे । 'अमोहे' मोहो-
 मोह्यं तेन रहिते । "मोहो मोह्यं चिन्ता भ्रान्तं" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० २३४) ।
 किंवि० मतम् । 'अतनूनम्' तनु-परैः हापयितुं शक्यम् ऊर्न-परमतापेक्षया सकलार्थप्रकाशकं तादृशं
 न किन्तु परैर्हापयितुं अशक्यम् । यावदर्थप्रकाशकं चेति भावः । किंविशिष्टस्यम् । 'अस्मराधीरपीः' मासि
 स्नरेण-कन्दर्पेण अपीरा-शब्दला धीः-बुद्धिः यस्य स तथा । पुनः किंविशिष्टः । सुमतः-सुन्दरामिश्रितः ।
 कस्य । असुमतः-प्राणिनः । असबो विद्यन्ते यस्यासौ असुमान् तस्य इति श्युत्पत्तिः । जातावेकवचनम् ॥
 इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ १ ॥

कालीदेव्यै प्रार्थना—

नगदामानगदा मा—

महो ! महोराजिराजितरसा तरसा ।

घनघनकाली काली

बतावतादूनदूनसत्रासत्रा ॥ ४ ॥ ५ ॥

—आर्या०

ज० वि०—नगदामेति । 'अहो' इत्यामन्त्रणे विस्मये वा, वतेति विस्मये, काली-काश्य-
 भिषाना देवी मां तरसा-वेगेन घलेन वा अवतात्-रसतात् इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र
 'अवतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'काली' । कं कर्मतापदम् ? 'मा' । केन ?
 'तरसा' । अवतादित्यत्र वयोरैक्यं तु यमकवशादवसेयम् । "यमकश्लेषचित्रेषु वययोर्द्वयोर्न
 भिद्" इतिवचनात् । काली कथंभूता ? 'नगदामानगदा' नगान् घति-खण्डयतीति नगदा,
 अमाना-अप्रमाणा महतीत्यर्थः, एतादृशी गदा-प्रहरणविशेषो यस्याः सा तथा । पुनः कथं-
 भूता ? 'महोराजिराजितरसा' महासि-तेजांसि तेषां राजिः-ततिः तथा राजिता-शोभिता
 रसा-पृथिवी यया सा तथा । पुनः कथंभूता देवी ? 'घनघनकाली' घनाः-सान्द्राः घनाः-
 मेघास्तद्वत् काली-इयामा । पुनः कथं० ? 'ऊनदूनसत्रासत्रा' ऊनाः-स्तोकाः-परिवारराहित्ये-
 नःस्थाः दूनाः-उपतप्ताः-संतापवन्तः सत्रासाः-सभयाः तान् त्रायत इति ऊनदूनसत्रासत्रा ॥

निर्वाणकलिकायाम्—

“कालीं देवीं रुष्णवर्णां पद्मासनां चतुर्भुजां भद्रमृद्गदा-
लङ्घनदक्षिणवक्त्रां यज्जामययुतयामदस्तां चेति ।”

अथ समासः—नगान् घतीति नगदा 'तत्पुरुषः' । न विधत्ते मानं यस्याः सा अमाना 'बहुव्रीहिः' । अमाना चासौ गदा च अमानगदा 'कर्मधारयः' । नगदा अमानगदा यस्याः सा नगदा० 'बहुव्रीहिः' । महसां राजिर्भक्षोराभिः 'तत्पुरुषः' । महोराज्या राजिता महोरा० 'तत्पुरुषः' । महोराजिराजिता रसा यया सा महोरा० 'बहुव्रीहिः' । घनाश्च ते घनाश्च घनघनाः 'कर्मधारयः' । घनघनवत् काली घन० 'तत्पुरुषः' । ऊनाश्च दूनाश्च सत्रासाश्च ऊनदूनसत्रासाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । ऊनदूनसत्रासान् प्रायते इत्यूनदूनसत्रासत्रा 'तत्पुरुषः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीसुमतिजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ५ ॥

सि० वृ०—नगदामेति । अहो इत्यामन्त्रणे । "अहो वतानुकम्पायां, खेदे सम्बोधनेऽपि च" इति विश्वः । वतेति विस्मये । "खेदानुत्पासन्तोप-विस्मयामन्त्रणे वत" इत्यमरः (श्लो० २८२१) । काली—शाल्यभिधाना देवी मां तरसा—वेगेन बलेन वा अवतात्—रक्षतादित्यर्थः । 'अव रक्षणे' घातोः 'आशीःप्रेणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तारि परस्मैपदे तातडि प्रथमपुरुषैकवचनम् । अवतदित्यत्र भवयोरैक्यं तु यमकवशादवसेयम्, "यमकश्लेषचित्रेषु भवयोर्द्वयोरनं भित्" इतिवचनात् । काली कथंभूता ? 'नगदामानगदा' नगान्-पर्वतान् घति-खण्डयतीति नगदा सा चासावमाना—अप्रमाणा महतीत्यर्थः गदा—प्रहरणविशेषो यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूता ? 'महोराजराजितरसा' महासि—तेजोसि तेषां राभिः—ततिः तथा राजिता—शोभिता रसा—पृथ्वी यया मा तथा । "राजिर्लला ततिर्षोधी, मालख्यावलि-पङ्कयः" इति हैमः (का० ६, श्लो० १९) । "सर्वसहा रत्नगर्भा, जगती मेदिनी रसा" इति हैमः (का० ४, श्लो० ३) । पुनः कथंभूता ? 'घनघनकाली' घनाः—सान्द्राः तै च तै घना—मेघाः तद्वत् काली-इयामा । पुनः कथंभूता ? 'ऊनदूनसत्रासत्रा' उनाः—स्तोकाः परिवारराहित्येनाल्पाः, दूनाः—उपवसाः—सन्तापवन्तः, सत्रासाः—सभयाः, ऊनाश्च दूनाश्च सत्रासाश्च ऊनदूनसत्रासाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' तान् ऊनदूनसत्रासान् प्रायते इत्यूनदूनसत्रासत्रा 'तत्पुरुषः' । 'स्वन्यकं' छन्दः ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीमानुचन्द्रगणिशिष्यमहोपाध्यायश्रीसिद्धिचन्द्रगणिविरचितायां श्रीशोभनस्तुति-वृत्तौ श्रीसुमतिजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ५ ॥

सौ० वृ०—नगदामेति । 'अहो' इति आश्चर्यं कोमटामन्त्रणे वा । कालीनाम्नी देवी मां अवतात् इत्यन्यथः । 'अवतात्' इति क्रियापदम् । का कः ? । 'काली' । 'अवतात्' रक्षतु । कं कर्मतापदम् । 'माम् ।' कथम् । 'तरसा' वेगेन । कथम् ? । 'वत' इति खेदे । किंविशिष्टा काली ? । नगान्-पर्वतान् घति-खण्डयति इति 'नगदा' । पुनः किंविशिष्टा काली ? । 'अमाना' अप्रमाणा । गदा—प्रहरणविशेषो यस्याः सा 'अमानगदा' । पुनः किंविशिष्टा काली ? । महोभिः—तेजोभिः राजिता—शोभिता रसा—पृथ्वी यया सा 'महोराजितरसा' । पुनः किं काली ? । घना-निघितः जलेन पूर्णः पलाएनो यो घनः-मेघः तद्वत्

काली-वर्णेन श्यामा 'घनघनकाली' । पुनः किं० काली ? । ऊना-हीनाः सौभाग्यादिना दूना-
दुःखिताः सत्रासाः-सभयाः तान् प्रति त्रायते-रक्षतीति 'ऊनदूनसत्रासत्रा' । पतादृशी काली विद्या-
देवी मां अघतात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः--नगान् द्यति-खण्डयति इति नगदा । अमाना गदा यस्याः सा अमानगदा । यद्वा
माने-साहंकारे जने गदा इव गदा मानगदा । महोभिः राजिता रसा यया सा महोराजितरसा । घनश्चासौ
घनश्च घनघनः, यद्वा घनेन-जलेन घनः घनघनः, घनघनघत् काली घनघनकाली । त्रासेन सहिताः
सत्रासाः, ऊनाश्च दूनाश्च सत्रासाश्च ऊनदूनसत्रासाः, ऊनदूनसत्रासा त्रायते इति ऊनदूनसत्रासत्रा ।
"तरसा धलवेगयोः" इति महीपः । "कीलालं भुवनं वनं घनरसः" इति हेमः (का० ४,
श्लो० १३५) । "त्रासस्त्वाकस्मिकं भयं" इति हेमः (का० २, श्लो० २३५) । अस्यां स्तुतौ औपच्छन्द-
सिंक्रुजात्या द्वित्र्यक्षरैः यमकालंकारः ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीपञ्चमजिनेशस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

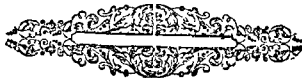
॥ इति सुमतिजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ५ ॥

: दे० व्या०-नगदामेति । 'अहो' हत्याश्वयं । 'वत' इति विस्मये । काली देवी मां तरसा-शीघ्रं अवतात्
रक्षतात् इत्यन्वयः । 'अव रक्षणे' इति धातुः । 'अवतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'काली' देवी । किं
कर्मतापन्नम् ? । माम् । अवतादित्यत्र अवपौरैक्यात् वकारस्थाने वकारग्रहणम् । किंविशिष्टा काली ? । 'नग-
दामानगदा' नगं-पर्वतं द्यति-खण्डयतीति नगदा पूर्वविधा अमाना-अप्रमाणा विपुलत्वात् गदा-प्रहरणविशेषो
पस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'महोराजिराजितरसा' महसः-प्रभाषाः राजिः-पंक्तिः तया
राजिता-शोभिता रसा-पृथिवी यया सा तथा । "जगती मेदिनी रसा" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का०
४, श्लो० ३) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'घनघनकाली' घनो-निबिडो यो घनो-मेघः तद्वत् काली-
कृष्णवर्णा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'ऊनदूनसत्रा' ऊना-अपूर्णा धनैरिति शेषः, अत एव दूनाः-दुःखिताः
तेषां सत्रं-धनं यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । सत्रा-सुशीला ।

"सत्रं गृहं धनं सत्रं, सत्रं दानमिहेरितम् ।

सत्रं नाम धनं सत्रं, सत्रं सत्कारितं मतम् ॥"

इत्यनेकार्थः । अथवा ऊना धनादिना दूना रोगादिना सत्रासाः-सभयाः विपक्षादिना तान् त्रायते-रक्षती-
त्येकमेव पदम् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

६ श्रीपद्मप्रभजिनस्तुतयः

अथ श्रीपद्मप्रभाय विनतिः--

पादद्वयी दलितपद्ममृदुः प्रमोद-

मुन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री ।

पाद्मप्रभी प्रविदधातु सतां वितीर्ण-

मुन्मुद्रतामरसदा मलतान्तपात्री ॥ १ ॥

—वसन्ततिलका (८, ६)

जे० वि०—पादद्वयीति । 'पाद्मप्रभी' पद्मप्रभस्येयं पाद्मप्रभीति व्युत्पत्तेः पद्मप्रभ-
तीर्थकरसम्बन्धिनी पादद्वयी-चरणद्वितयी प्रमोदं-आनन्दं प्रविदधातु-प्रकर्षेण विदधातु-करोत्विति
क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'प्रविदधातु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'पादद्वयी' । कं
कर्मतापद्मम् ? 'प्रमोदम्' । पादद्वयी किं सम्बन्धिनी ? 'पाद्मप्रभी' । पादद्वयी कथंभूता ?
'दलितपद्ममृदुः' दलानि जातान्यस्येति दलितं-विकसितं यत् पद्मं-कमलं तद्वन्मृदुः-
कोमला । पुनः कथं ? 'उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री' उन्मुद्राणि-विकसितानि, उद्रता
मुद्रा-मुद्रणं येभ्यः इति व्युत्पत्तेः, उन्मुद्राणि यानि तामरसानि-महोपलानि तत्सम्बन्धीनि
यानि दामानि लतानामन्तानि-प्रान्तानि कुसुमानित्यर्थः तेषां पात्री-भाजनम्-आधार इत्यर्थः ।
सुरासुरादिभिः कमलकुसुमादिभिः कृत्वा पूजितत्वेन भगवत्पादद्वय्यां तामरसानां कुसुमानां
च सत्त्वात् । अथवा उन्मुद्रतामरसदामान्येव मलम्बत्त्वात् लता-बल्यः तासामन्तपात्री-समीपभाज-
नम् । यदिवा उन्मुद्रतामरसदा आमलतान्तपात्री चेतित्विशेषणद्वयमेव । तथा चायमर्थः-
उन्मुद्राणि-अपर्यन्तानि तामरसानि-कमलानि दयत इत्युन्मुद्रतामरसदा । यद्वा उन्मुद्र-उद्रतर्हर्षे
यत् रतं-सुरतं तत्र आमः-प्रत्यग्नो यो रसः-अभिलापः तं द्यति-खण्डयतीति उन्मुद्रतामरसदा ।
तथा 'आमलतान्तपात्री' आमलता-रोगवह्नी तस्या अन्तो-विनाशस्तस्य पात्री-भाजनम् ।
पुनः कथंभूता पादद्वयी ? 'वितीर्णमुत्' वितीर्णा-दृचा मुत्-श्रीतिर्यया सा तथा । केषाम् ?
'सतां' सत्पुरुषाणाम् । पुनः कथं ? 'मुद्रतामरसदा' मुद्रा-हर्षेण रता अमरसदः-सुरसभा
यस्याः सा मुद्रतामरसदा । पुनः कथं ? 'मलतान्तपात्री' मलेन-कर्मलक्षणेन तान्तान्-
ग्लानान् पाति-रसतीत्येवंशोला मलतान्तपात्री ॥

अथ समासः—पादयोर्द्वयी पादद्वयी 'तत्पुरुषः' । दलितं च तत्र पद्मं च दलितपद्मं
'कर्मधारयः' । दलितपद्मवन्मृदुः दलितपद्ममृदुः 'तत्पुरुषः' । उद्रता मुद्रा येभ्यस्तान्युन्मु-

द्राणि ' बहुव्रीहिः ' । उन्मुद्राणि च तानि तामरसानि च उन्मुद्र० ' कर्मधारयः ' । उन्मुद्रतामर-
साना दामानि उन्मुद्र० ' तत्पुरुषः ' । लतानामन्तानि लतान्तानि ' तत्पुरुषः ' । उन्मुद्रतामर-
सदामानि च लतान्तानि च उन्मुद्र० ' इतरंतरद्वन्द्वः ' । उन्मुद्रतामरसदामलतान्तानां पात्री
उन्मुद्र० ' तत्पुरुषः ' । यद्वा उन्मुद्रतामरसदामान्येव लता उन्मुद्र० ' कर्मधारयः ' ।
उन्मुद्रतामरसदामलतानामन्तः उन्मुद्र० ' तत्पुरुषः ' । उन्मुद्रतामरसदामलतान्तस्य पात्री उन्मुद्र०
' तत्पुरुषः ' । विशेषणद्वयपक्षे त्वेवं समासः । उन्मुद्रतामरसानि दयत इति उन्मुद्रतामरसदा
' तत्पुरुषः ' । यद्वा उद्गता मुद् यस्मात् तत् उन्मुत् ' बहुव्रीहिः ' । उन्मुत् च तत् रतं च उन्मुद्रतं
' कर्मधारयः ' । आमश्वासौ रसश्च आमरसः ' कर्मधारयः ' । उन्मुद्रते आमरसः उन्मुद्रतामरसः
' तत्पुरुषः ' । उन्मुद्रनामरसं घतीति उन्मुद्रतामरसदा ' तत्पुरुषः ' । मलेन तान्ता मलतान्ताः
' तत्पुरुषः ' । मलतान्तान् पातीत्येवंशीला मलतान्तपात्री ' तत्पुरुषः ' । यद्वा पातीति पात्री
मलतान्तानां पात्री मल० ' तत्पुरुषः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० टु०—पादद्वयीति । पद्मप्रमस्येयं पाद्मप्रभी—पद्मप्रमतीर्थेकरसम्बन्धिनी पादयोर्द्वयी पादद्वयी-
भरणद्वितयी प्रमोदं—आनन्दं प्रविदधातु—प्रकर्षेण करोत्वित्यर्थः । प्रविपूर्वक ' डुघाञ् धारणपोषणयोः '
इति धातोः ' आशीःभ्ररणयोः ' (सा० सू० ७०२) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । ' अप० '
(सा० सू० ६९१), ' द्विश्च ' (सा० सू० ७१०) इति घकारस्य द्वित्वश्च, ' ह्रस्वः ' (सा० सू०
७१२) इति पूर्वघकारस्य ह्रस्वत्वश्च, ' क्षपानां जवचपाः ' (सा० सू० ७१४) इति पूर्वघकारस्य दकारः ।
अत्र ' प्रविदधातु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्रा ? । पादद्वयी । कं कर्मतापन्नम् ? । प्रमोदम् । पादद्वयी
किंसम्बन्धिनी ? । पाद्मप्रभी । कथंभूता पादद्वयी ? । ' दलितपद्ममृदुः ' दलानि जातान्यस्येति दलितं विकसितं वा यत्
पद्मं—कमलं तदिव मृदुः—सुकुमारा कोमलेतियावत् । ' बोता गुणवचनात् ' (पा० अ० ४, पा० १, सू० ४४)
इति पाक्षिक ईशभावे मृदुरिति मन्तव्यश्च । पुनः कथंभूता ? । ' उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री ' उन्मुद्राणि—
विकसितानि, उद्गता मुद्रा—मुद्रणं येभ्य इति व्युत्पत्तेः, उन्मुद्राणि यानि तामरसानि—महोत्पलानि तत्सम्ब-
न्धानि यानि दामानि लतानामन्तानि प्रान्तानि च कुसुमानीत्यर्थः, तेषां पात्री—भाजनं आधारेत्यर्थः । " योग्य-
भाजनयोः पात्रं " इत्यमरः । * सुरासुरादिभिः कमलकुसुमादिभिः कृत्वा पूजितत्वेन भगव-
त्पादद्वय्यां तामरसानां कुसुमानां च सदा सत्त्वादिति भावः । अथवा उन्मुद्रतामरसदामान्येव प्रलम्बत्वाद्
लता—बल्लचस्त्यासामन्तपात्री—समीपमाजनम् । यदिवा उन्मुद्रतामरसदा आमलतान्तपात्री चेति विशेषण-
द्वयमेव । तथा चायमर्थः—उन्मुद्राणि—अपर्यन्तानि सुरासुरनिर्मितानि रेखात्मकानीव तामरसानि दयत
इत्युन्मुद्रतामरसदा । यद्वा उद्गता मुद् यस्मात् तत् उन्मुत् उन्मुत्—हर्षदं यत् रतं—सुरतं तस्मिन् आमः—
प्रत्ययो यो रसः—अभिलापस्तं घति—लण्डयतीति उन्मुद्रतामरसदा । उन्मुच्च तद् रतं च उन्मुद्रतं ' कर्मधारयः ',
आमश्वासौ रसश्च आमरसः ' कर्मधारयः ' । तथा ' आमलतान्तपात्री ' आमो—रोगः तल्लक्षणा लता—बली

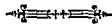
तस्या अन्तः—विनाशस्तस्य पात्री—भाजनं योग्या चेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । ' वित्तीर्णमुद् ' वित्तीर्णा—
दत्ता मुत्—प्रीतिर्यया सा तथा । केपाम् ? । सता—सत्पुरुषाणाञ्च । पुनः कथंभूता ? । ' मुद्रतामरसदा '
मुद्रा—हर्षेण रता—आसक्ता अमराणां—देवानां सत्—सभा यस्याः सा तथा । " समाजः परिषत् सदः "
इति हैमः (का० ३, श्लो० १४९) । पुनः कथंभूता ? । ' मलतान्तपात्री ' मलेन—पापलक्षणेन तान्तान्त—
शान्तान् पाति—रक्षतीत्येवंशीला मलतान्तपात्री । शीलार्थेऽञ् । यद्वा पातीति पात्री मलतान्तानां पात्री मलता-
न्तपात्रीत्यर्थः । " मलोऽस्त्रियाम् (स्त्री पाप ?) विट्किट्टा " इत्यमरः (श्लो० २७२९) ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यः सुमतिः भवति तस्य विकसितपद्मवत् सुखममा भवति । अनेन सम्बन्धेन आयातस्य
पद्मस्य पद्मप्रभजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं लिख्यते । पादद्वयीति ।

पादद्वयी—चरणद्वितयी सतां—सज्जनानां प्रमोदं—हर्षं प्रविदधातु इत्यन्ययः । ' प्रविदधातु '
इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' पादद्वयी ' । ' प्रविदधातु ' करोतु । कं कर्मतापन्नम् ? ।
' प्रमोदं ' प्रकर्षेण हर्षम् । केपाम् ? । ' सताम् ' । किंविशिष्टा पादद्वयी ? । दलितं—विकसितं
यत् पद्मं—कमलं तद्व-मृदुः—कोमला ' दलितपद्ममृदुः ' । पुनः किंविशिष्टा पादद्वयी ? । उन्मुद्राणि-
स्मेराणि यानि तामरसानि—कमलानि तेषां दामानि—मालाः सैव लम्बायमानत्वात् लता—वह्नी
तासां अन्तः—स्वरूपं निकटं वा तेषां पात्रीव पात्री—भाजनं ' उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री ' । पुनः
किंविशिष्टा पादद्वयी ? । ' पाद्मप्रमी ' पद्मप्रभजिनसंबन्धिनी । पुनः किंविशिष्टा पादद्वयी ? । वित्तीर्णा—दत्ता
मुत्—आह्लादो यया सा ' वित्तीर्णमुद् ' । पुनः किं० पादद्वयी ? । उद्धतं यद् रतं—सुरतं तथा रागता
तदेव आमरसः—अपक्वो यो रसः तं प्रति घृति—रघण्डयतीति ' उद्धतामरसदा ' । यद्वा उत्—प्राप्त्येन
रतो—रागो उद्धतः, उद्धता अमरसदः—सुरसभा यस्यां सा ' उद्धतामरसदा ' । यद्वा उन्—प्राप्त्येन
राणि तामरसानि—कमलानि सुरनिमित्तानि रेषात्मकानि वा दयते—प्रापयते इति ' उन्मुद्रतामरसदा ' ।
पुनः किंविशिष्टा पादद्वयी ? । मलः—कर्मजनितमलः तस्य भावः मलता (न मलता अमलता) तस्याः अन्तो-
नाशः तस्य पात्री—स्थानं (अ) मलतान्तपात्री ' कर्मनाशकृदित्यर्थः । यद्वा मलेन—कर्मरजसा तान्ताः-
ध्रान्ताः तान् पात्री—रक्षणशीला । यद्वा आमो—रोगः स एव लता—वह्नी तस्या अन्तो—नाशः
तस्य पात्री—स्थानम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—द्वयोः समाहारो द्वयी, पादयोर्द्वयी पादद्वयी । दलितं च तत् पद्मं च दलितपद्मम्,
दलितपद्मवत् मृदुः दलितपद्ममृदुः । मृदुलत्वात् मोक्ष प्रमोदः, तं प्रमोदम् । उन्मुद्राणि च तानि
तामरसानि च उन्मुद्रतामरसानि, उन्मुद्रतामरसानां दामानि उन्मुद्रतामरसदामानि, उन्मुद्रतामरस-
वामान्येव लता उन्मुद्रतामरसदामलताः, उन्मुद्रतामरसदामलतानां अन्तः उन्मुद्रतामरसदामलतान्तः
उन्मु०लतान्तव्य पात्री उन्मु०लतान्तपात्री । यद्वा उन्मुद्रतामरसानि दयते इति उन्मुद्रतामरसदा ।
पद्मप्रभस्य ह्यं पाद्मप्रमी । वित्तीर्णा मुत् यया सा वित्तीर्णमुद् । उत्—प्राप्त्येन रत उद्धतः, आमशासौ
रसश्च आमरसः, उद्धत एव आमरसः उद्धतामरसः, उद्धतामरसं घृति—रघण्डयति इति उद्धतामरसदा ।
मलेन तान्ता मलतान्ताः, मलतान्तान् पातीति मलतान्तपात्री । यद्वा आमो—रोगः स एव लता आमलता,
आमलताया अन्तो—नाशः आमलतान्तः, आमलतान्तस्य पात्री आमलतान्तपात्री । द्वितीयघटुर्थपादेषु
यमफालद्वारः । पसन्ततिलका च उन्मुद्रता वृत्तमिवम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

वे० व्या०-पादद्वयीति । पादप्रभी पादद्वयी प्रभोदं प्रविद्धात्-करोतु इत्यन्वयः । 'हु धाञ् धारणपोप-
णयोः' इति धातुः । 'प्रविद्धात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? पादद्वयी । कं कर्मतापन्नम् ? । प्रभोदम् ।
किंविशिष्टा पादद्वयी ? । पादप्रभी-पद्मप्रभसम्भन्विनी । पुनः किंविशिष्टा ? । 'दलितपद्ममृदुः' दलित-
विकसितं यद् पद्मं-कमलं तद्वद् मृदुः-कोमला । " दलितं स्फुटितं स्फुटं " इत्यभिधानचिन्तामणिः
(का० ४, स्तो० १९४) । 'वोर्गुणात्' (सा० ख० ४०४) इति सूत्रस्य विकल्पितत्वेनात्र ईयभावः ।
पुनः किंविशिष्टा ? । 'उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री' उन्मुद्राणि-विकसितानि यानि तामरसदामानि-कम-
लमालाः लतान्ताः-पल्लवाः तेषां पात्रीव पात्री-भाजनम् । " पात्रामत्रे तु भाजनम् " इत्यभिधानचिन्तामणिः
(का० ४, स्तो० ९२) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'वित्तीर्णमृदु' वित्तीर्णा-दत्ता मृदु-आनन्दो यया सा तथा ।
केषाम् ? । सर्ता-सज्जनानाम्, बुर्जनानां तदसम्भवात् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'मुद्रतामरसदा' मुद्रा-हर्षेण
रता-आसक्ता अमरसदो-देवसभा यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'मलतान्तपात्री' मलेन-
कर्मणा तान्तात्-ग्लानात् पाति-रक्षतीत्येवंशीला ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

समग्रजिनेश्वराणां स्तुतिः—

सा मे मतिं वितनुताज्जिनपङ्क्तिरस्त-

मुद्राऽऽगताऽमरसभाऽसुरमध्यगाऽऽद्याम् ।

रत्नांशुभिर्विदधती गगनान्तराल-

मुद्रागतामरसभासुरमध्यगाद् याम् ॥ २ ॥

—वसन्त०

ज० वि०—सा मे मतिमिति । सा जिनपङ्क्तिः-अर्हतां श्रेणी मे-मम मतिं-प्रज्ञां
वितनुतात्-विस्तारयतात् इति क्रियाकारकयोजना । अत्र 'वितनुतात्' इति क्रियापदम् । का
कर्त्री ? 'जिनपङ्क्तिः' । का कर्मतापन्नाम् ? 'मतिम्' । यत्तदोः परस्परमभिसम्बन्धात् सा
का ? यां जिनपङ्क्तिं सुरसभा-देवपर्वत् अध्यगात्-प्राप्तवती । अत्रापि 'अध्यगात्' इति
क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'सुरसभा' । का कर्मतापन्नाम् ? 'याम्' । यां कथंभूताम् ? आद्याम् ।
सुरसभा कथंभूता ? 'अस्तमुद्रा' अस्ता-सिद्धा मुद्रा-पर्यन्तो यया सा तथा । अप्रमाणेत्यर्थः ।
पुनः कथंभूता ? 'आगता' आयाता । अर्थात् स्वर्गत इति ज्ञेयम् । अनेन विशेषणेन ननु
सुरसभायाः सुरलोके सद्भावः जिनपङ्क्तिस्तिरहेति कथं जिनपङ्क्तिं प्रति सुरसभाया अधिगमनं
सम्भवेत् ? इति शङ्क्य व्युदस्ता । पुनः कथंभूता ? 'असुरमध्यगा' असुराणां-भरनशासिदेववि-
शेषाणां मध्यगा-मध्यवर्तिनी । मुक्तवैरैत्यर्थः । अथवा असुरमध्यगाद्यामिति जिनपङ्क्तेरेव
विशेषणम् । तथाचैवं व्याख्या—असुरमध्यगानामाद्यां-प्रथमाम् । प्रथमं पूज्यतायाऽसुरमध्ये

१ 'मुद्रा गताऽमरसभा असुरमध्यगाद्याम्' इत्यपि पाठः ।

जिनपङ्क्तिरेव गच्छति, ततोऽन्ये गणधरादय इति । अत्र यदि अकारप्रश्लेषो न विधीयते तदा सुरमध्यगाद्यामिति विशेषणं भवति तदपि यौक्तिकमेव । अमरसभा किं कुर्वती ? 'विदधती' कुर्वाणा । किं कर्मतापन्नम् ? 'गगनान्तरालं' अन्तरिक्षोदरम् । कथंभूतम् ? 'उद्रागतामरसभा-सुरम्' उद्रागं-उद्रतरागं यत् तामरसं-महोत्पलं तद्गद् भासुरं-दीपम् । रक्तच्छायमित्यर्थः । कैः कृत्वा ? 'रत्नांशुभिः' रत्नानां-सुकुटाद्याभरणस्थितानां मणीनां ये अंशवः-किरणास्तैः । इयं विदधतीति क्रिया आगतेत्यनया क्रियया योज्यते । तथाचायं फलितार्थः-मणिमयूखैः अन्तरिक्षोदरं रक्तच्छायं कुर्वन्ती आगता सती यामध्यगादिति ॥

अथ समासः-जिनानां पङ्क्तिः जिनपङ्क्तिः 'तत्पुरुषः' । अस्ता मुद्रा यया सा अस्त-मुद्रा 'बहुव्रीहिः' । अमराणां सभा अमरसभा 'तत्पुरुषः' । मध्ये गच्छतीति मध्यगा 'तत्पुरुषः' । असुराणां मध्यगा असुरमध्यगा, यद्वा असुराणां मध्यं असुरमध्यं 'तत्पुरुषः' । असुरमध्यं गच्छतीति असुरं 'तत्पुरुषः' । जिनपङ्क्तिपक्षे तु असुरमध्यगानां सुरमध्यगानां वा आद्या असुरमध्यगाद्या, सुरं वा 'तत्पुरुषः' । तां असुरं, सुरं वा । रत्नानामंशवो रत्नांशवः 'तत्पुरुषः' । तैः रत्नांशुभिः । गगनस्यान्तरालं गगनान्तरालं 'तत्पुरुषः' । तत् गगं । उद्रतो रागो यस्मात् तत् उद्रागं 'बहुव्रीहिः' । उद्रागं च तत् तामरसं च उद्रागं 'कर्मधारयः' । उद्राग-तामरसवद् भासुरं उद्रागं 'तत्पुरुषः' । तत् उद्रागं ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० दृ०-सा मे मतिमिति । सा जिनपङ्क्तिः-अर्हतां श्रेणिः मे-मम मति-प्रज्ञां वितनुतात्-विस्तारयतादित्यर्थः । विपूर्वकं 'तनु विस्तारे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्त्वरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र 'वितनुतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्वा ? 'जिनपङ्क्तिः' जिनानां पङ्क्तिः जिनपङ्क्तिः इति 'तत्पुरुषः' । का कर्मतापन्नाम् ? मतिम् । कस्य ? मम । यत्तदोः परस्पर-मिसम्बन्धात्सा वा ? । यां जिनपङ्क्तिं अमरसभा-देवपर्यत् अध्यगात्-प्राप्तवतीत्यर्थः । अधिपूर्वकं 'इण् गतौ' इति घातोः मूते सौ कर्त्वरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं विप् । 'दादेः पे' (सा० सू० ७२९) इति सिलोपे, 'इणः (णिवोः) सिलोपे गा वक्तव्यः' (सा० सू० ८९९) इति गादेशः । 'दिमादाषट्' (सा० सू० ७०७), 'इ यं स्वरे' (सा० सू० ३३), 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'अध्यगात्' इति सिद्धम् । अत्र 'अध्यगात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्वा ? 'अमरसभा' अमराणां समा अमरसभा 'तत्पुरुषः' । 'द्वियां सामाजिके गोष्ठ्या घृतिमन्दरयोः समा' इति रभसः । वां कर्मतापन्नाम् ? । याद् । कथंभूतां याद् ? । आदौ मवा आद्या तां आद्यां, आद्यां पूज्यनया प्रथमां इति वा । कथंभूता अमरसभा ? । 'अस्तमुद्रा' अस्ता-अस्तंगता मुद्रा-मानं-इदत्ता यस्याः सा तथा ।

“ मुद्रा स्यादाकृतौ मुद्रा, मुद्रा मानेऽङ्गुलीयके ।
पिचानेऽपि मधेऽमुद्रा, मुद्रा वर्णविभूषणे ॥ ”

इति नानार्थः । पुनः कथंभूता ? । ' आगता ' आयाता अर्थात् स्वर्त इति ज्ञेयम् । पुनः कथंभूता ? । ' असुरमध्यगा ' असुराणां—मवनपतिविशेषाणां मध्ये—विचाले गच्छतीति मध्यगा—मध्यवर्तिनी, मुक्तवैरिणीत्यर्थः । प्राश्नस्तु असुरमध्यगाधामिति जिनपङ्क्तेरेव विशेषणं वदन्ति । तथाच असुरमध्यगानां आद्या—प्रथमां, प्रथमं पूज्यतया असुरमध्ये जिनपङ्क्तेरेव गच्छति, ततोऽन्ये गणधरादय इत्यर्थः । अत्र यद्यकारप्रश्लेषः न क्रियते तदा सुरमध्यगाधामिति विशेषणमपि भवति तदपि यौक्तिकमेव । अमरसभा किं कुर्वती ? । विदधती—प्रकुर्वती । किम् ? । ' गगनान्तरालं ' गगनस्य—आकाशस्य अन्तरालं—मध्यम । " व्योमान्तरिक्षं गगनं घनाश्रयः " इति हैमः (का० २, श्लो० ७७) । " अन्धन्तरमन्तरालं, विचालं मध्यमन्तरे " इति हैमः (का० ६, श्लो० ९६) । कीदृशम् ? । ' उद्रागतामरसभासुरं ' उद्रागं—उद्गतरागं यत् तामरसं—महोत्पलं तद्वत् भासुरं—दीप्तं रक्तच्छायमित्यर्थः । उद्गतो रागो यस्मात् तदुद्गागं ' तत्पुरुषः ', उद्गागं च तत् तामरसं च इति ' कर्मधारयः ' । कैः कृत्वा ? । ' रत्नानांशुभिः ' रत्नानां—मुकुटाद्यामरणस्थितानां मणीनां ये अंशवः—किरणास्तैः । " किरणोत्समयूलांशु—गमस्तिघृणिपृथयः " इत्यमरः (श्लो० २१०) । " रोचिह. स्वरुचिशोचिरंशुगोज्योतिरचिरुपधृत्यभीशवः " इत्यभिधानचिन्तामणौ (का० २, श्लो० ११) । इयं विदधतीति क्रिया आगतेत्यनया योजयते । तथाच मणिमयूलैर्गगनोदरं रक्तच्छायं कुर्वन्ती आगता सती यामध्यगादिति फलितार्थः ॥ २ ॥

सौ० वृ०—सा मे मतिमिति । सा जिनपंक्तिः—तीर्थकरपरम्परा मम मतिं वितनुताद् इत्यन्वयः । ' वितनुताद् ' इति क्रियापदम् । फा फर्त्वा ? । ' जिनपंक्तिः ' जिनश्रेणिः । ' वितनुताद् ' विस्तारपदम् । फां कर्मतापञ्चम् । ' मतिं ' बुद्धिम् । कस्य ? । ' मम ' । किंविशिष्टा जिनपंक्तिः ? । अस्ता—गता मुद्रा—प्रमाणं यस्याः सा ' अस्तमुद्रा ' । अप्रमाणा इत्यर्थः । पुनः कथंभूता जिनपंक्तिः ? । ' गता ' प्राप्ता । ' अमरसभा ' देवपर्यत् । किंविशिष्टा अमरसभा ? । असुराणां मध्ये गच्छतीति असुरमध्यगा । मुक्तवैरित्यर्थः । (पुनः कथंभूता जिनपंक्तिः ? । ' आद्या ' प्रथमा ।) पुनः किंविशिष्टा जिनपंक्तिः ? । ' सा ' प्रसिद्धा । सा फा ? । या जिनपंक्तिः यां आद्यां पर्यङ्कं अध्यगाद् इत्यन्वयः । ' अध्यगाद् ' इति क्रियापदम् । फा फर्त्वा ? । जिनपंक्तिः । ' अध्यगाद् ' आश्रितयती । फां कर्मतापञ्चम् । यां गणधरपर्यङ्कम् । अमरसभा किं कुर्वती ? । ' विदधती ' निष्पादयती । किं कर्मतापञ्चम् ? । ' गगनान्तरालं ' अन्तरिक्षोदरम् । किंविशिष्टं गगनान्तरालम् । उद्—प्रायत्येन रागो यस्मिन् तद् उद्गागं, तादृशं च तद् तामरसं—कमलं तद्वत् भासुरम् । कैः कृत्वा ? । रत्नानां—पद्मरागादीनां अंशवः—किरणाः तैः ' रत्नांशुभिः ' । इति पदार्थः ॥

अयं समासः—जिगानां पंक्तिः जिनपंक्तिः । अस्ता मुद्रा यस्याः सा अस्तमुद्रा । अमरराणां सभा अमरसभा । असुराणां मध्यं असुरमध्यम्, असुरमध्ये गच्छतीति असुरमध्यगा । आद्या भवा आद्या, तां आद्याम् । रत्नानां अंशवः रत्नांशवः, तैः रत्नांशुभिः । विशेषेण वधती या सा विदधती । गगनस्य अन्तरालं गगनान्तरालम् । उद्—प्रायत्येन रागो यस्मिन् तद् उद्गागम्, उद्गागं च तद् तामरसं च उद्गागतामरसं, उद्गागतामरसञ्च भासुरं उद्गागतामरसभासुरम्, तद् उद्गागतामरसभासुरम् ॥ इति द्वितीयपद्युक्तार्थः ॥ २ ॥

षे० द्या०-सा मे मतिमिति । सा जिनपङ्क्तिः-तीर्थकरश्रेणिः 'मे-मम मति-भुद्धिं विप्रसुताद्-दयाद्
इष्टप्रन्वयः । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'वित्तनुताद्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'जिनपङ्क्तिः' जिनानां
पङ्क्तिः जिनपङ्क्तिः इति विग्रहः । कां कर्मतापञ्चाम् ? । मतिम् । कस्य ? । मे-मम । यत्तदोर्निव्यामिसम्बन्धात्
यां जिनपङ्क्तिं अमरसभा-देवपर्यव् अच्यगात्-प्राप्तवतीत्यन्वयः । 'इण् गती' इति धातुः । 'अच्यगात्'
इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'अमरसभा' अमराणां सभा अमरसभा इति विग्रहः । कां कर्मतापञ्चाम् ? ।
जिनपङ्क्तिम् । किंविशिष्टां जिनपङ्क्तिम् ? । आरामम्-आदिकालभवाम् । अथवा आयां पूज्यतया प्रथमाम् ।
किंविशिष्टा अमरसभा ? । 'अस्तमुद्रा' अस्ता-अस्तंगता मुद्रा-प्रमाणं यस्याः सा तथा अस्तमुद्रा च्यासौ
आगता चेति विग्रहः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'असुरमध्यगा' असुराणां-देवानां मध्ये गच्छतीति असुरम-
ध्यगा । पतेनासुरदेवतयोः निसर्गवैरत्वात् तत्क्षणे परस्परं निर्बैरत्वं ध्वन्यते । किं कुर्वती अमरसभा ? ।
विदधती-प्रकुर्वती । किम् ? । 'गगनान्तरालम्' गगनस्य-गमसः अन्तरालं-अभ्यन्तरम् । "अभ्यन्तरमन्त-
रालम्" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ९६) । किंविशिष्टं गगनान्तरालम् ? । 'उद्गातामरस-
भासुरम्' उद्-प्राबल्येन रागो-रक्तिमा यस्मिन् तत् उद्गाय, तच्च यत् तामरसं-कमलं तद्गत् भासुरं-वीर्यम् ।
कैः ? । 'रत्नांशुभिः' रत्नानां-हीरकाणां अंशवः-किरणाः तैः ॥ इति द्वितीयपृथकार्थः ॥ २ ॥

भीसिद्धान्तस्वरूपम्—

श्रान्तिच्छिदं जिनवरागममाश्रयार्थ—

माराममानम लसन्तमसङ्गमानाम् ।

धामाग्रिमं भवसरित्पतिसेतुमस्त—

माराममानमलसन्तमसं गमानाम् ॥ ३ ॥

—षसन्त०

ज० वि०—श्रान्तिच्छिदमिति । भो भव्य ! प्राणिन् । त्वं जिनवरागमं-भगवत्सिद्धान्तं
आनम-प्रणमेति क्रियाकारकसंज्ञकः । अत्र 'आनम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' ।
कां कर्मतापञ्चाम् ? 'जिनवरागमम्' । कथंभूतं जिनवरागमम् ? 'श्रान्तिच्छिदं' श्रान्तिः-श्रमः
तं छिनत्तीति तथा तम् । पुनः कथं ? 'आरामम्' आराममिवारामम्, रद्यानमित्यर्थः ।
'आश्रयार्थ' संश्रयणार्थम्, संश्रयणहेतोरित्यर्थः । केषाम् ? 'असङ्गमानां' निःसङ्गानां
मूर्तिनामित्यर्थः । पुनः कथं ? 'लसन्तं' शोभमानम् । पुनः कथं ? 'धाम' स्थानम् ।
केषाम् ? 'गमानां' सदृशपाठानाम् । पुनः कथं ? 'अग्रिमं' प्रधानम् । पुनः कथं ? 'भवस-
रित्पतिसेतुं' भवस्वपो यः सरित्पतिः-समुद्रः तत्र सेतुः-तारणबन्धः 'पानि' इति मसिद्धस्तम् ।
पुनः कथं ? 'अस्तमाराममानमलसन्तमसं' मारः-कामः आमः-रोगः मानः-अभिमानः
मलः-कालुष्यं एते एव मलीमसात्मकत्वात् सन्तमसं-तमिषं तत् अस्तं येन स तथा तम् ॥

अथ समासः—श्रान्तिं छिनत्तीति श्रान्तिच्छिद् 'तत्पुरुषः' तं श्रान्तिच्छिद्म् ।
जिनानां जिनेषु वा वराः जिनवराः 'तत्पुरुषः' । जिनवराणामागमः जिनवरा० 'तत्पुरुषः' ।
तं जिन० । आश्रय एव अर्थो यस्य तत् आश्रयार्थम् 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते सङ्गमो येषां
ते असङ्गमाः 'तत्पुरुषः' । तेषामसङ्गमानाम् । सरितां पतिः सरित्पतिः 'तत्पुरुषः' । भव
एव सरित्पतिर्भवस० 'कर्मधारयः' । भवसरित्पतौ सेतुर्भवस० 'तत्पुरुषः' । तं भवस० ।
मारश्च आमश्च मानश्च मलश्च माराममानमलाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । माराममानमला एव सन्तमसं
मारा० 'कर्मधारयः' । अस्तं माराममानमलसन्तमसं येन सः अस्तमारा० 'बहुव्रीहिः' ।
तं अस्तमारा० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—श्रान्तिच्छिदमिति । हे भव्य । प्राणिन् । त्वं जिनवरागमं—परमेष्ठिसिद्धान्तं आनम-
प्रणमैत्यर्थः । आहपूर्वक 'णम प्रह्वीमावे' धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि
परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० १९१) इत्यप् । 'अतः' (सा० सू०
७०९) इति हेर्लुक् । तथाच 'आनम' इति सिद्धम् । अत्र 'आनम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
त्वम् । कं कर्मतापञ्चम् ? । 'जिनवरागमं' जिनेषु जिनाना वा वराः—श्रेष्ठाः तेषा आगमः—सिद्धान्तस्तं
जिनवरागमम् । कथंभूतं जिनवरागमम् ? । 'श्रान्तिच्छिदं' श्रान्तिं अर्थात् संसारखेदं छिनत्तीति श्रान्ति-
च्छिद्, तं श्रान्तिच्छिद्म् । पुनः कथंभूतम् ? । 'आरामं' आराममिव आरामं उपवनमित्यर्थः । "आरामः
स्यादुपवनं, कृत्रिमं वनमेव यत्" इत्यमरः (श्लो० १९२) । किमर्थम् ? । आश्रियते इत्याश्रयः आश्रय
एव अर्थः—प्रयोजनं यस्य तत् आश्रयार्थम् । केषाम् ? । 'असङ्गमाना' नास्ति सङ्गमः—संसारसम्बन्धो
येषां ते असङ्गमा—मुनयः तेषा असङ्गमानाम् । पुनः कथंभूतम् ? । लसन्तं—शोभमानम् । पुनः कथंभूतम् ? ।
'घाम' स्थानं गृहं वा । "घामागारं निशान्तं च" इति हैमः (का० ४, श्लो० ९८) । केषाम् ? ।
'गमानां' गमाः—सदृशपाठास्तेषाम् । पुनः कथंभूतम् ? । 'अग्रिम' प्रघानं सर्वोत्कृष्टत्वादिति भावः ।
पुनः कथं ? । 'भवसरित्पतिसेतुं' भवः—संसारः स एव सरित्पतिः—समुद्रः तत्र सेतुः—तारणार्थं बन्धवि-
शेषः 'पात्रि' इति प्रसिद्धस्तद्रूपमित्यर्थः । "सेतौ पार्याल्लिसंवराः" इति हैमः (का० ४, श्लो० ११) ।
पुनः कथं ? । 'अस्तमाराममानमलसन्तमसं' मारः—स्मरः आमः—रोगः मानः—गर्वः मलः—पार्थं
मारश्च आमश्च मानश्च मलश्च माराममानमलाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । "मदनो मन्मथो मारः, प्रद्युम्नो मीन-
केतनः" इत्यमरसिंहः (श्लो० ४९), "मधुर्दोषमारौ मधुवारथिः स्मरः" इति हैमः (का० २, १४१)
"आम आमय आवल्यः" इति हैमः (का० ३, श्लो० १२७) । एत एव गर्भमस्तत्वात् सन्तमसं-
भ्रम्रकारं तत् अस्तं—निराकृतं येन स तथा तम् ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—श्रान्तिच्छिदमिति । नो भव्य । जिनवरागमं—तीर्थंकरप्रवचनं आनम इत्यन्वयः । 'आनम'
इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'त्वम्' । 'आनम' प्रणम । कं कर्मतापञ्चम् । 'जिनवरागमम्' । किंचिदिष्टं
जिनवरागमम् । श्रान्तिः—भ्रमः तं छिनत्तीति श्रान्तिच्छिद् (तं 'श्रान्तिः') । पुनः किंचिदिष्टं जिनवरागमम् ।

‘आरामं’ उद्यानम् । किमर्थम् ? । ‘आश्रयार्थं’ सकलसुखनिवासार्थम् । केपाम् ? । ‘असङ्गमानां’ जितेन्द्रियाणां-साधूनाम् । किंविशिष्टं आरामम् ? । ‘लसन्तं’ देदीप्यमानम् । किंवि० जिनवरागमम् ? । ‘धाम’ गृहम् ? । केपाम् ? । ‘गमानां’ सदृशपाठानाम् । किंवि० धाम ? । ‘अग्रिमं’ प्रधानम् । पुनः किंवि० जिनवरागमम् ? । भवः-संसारः चतुर्गतिलक्षणः स एव सरित्पतिः-समुद्रः तस्य सेतुः-पालिरिव पालिः भवसरित्पतिसेतुः तं ‘भवसरित्पतिसेतुम्’ । पुनः किंवि० जिनवरागमम् ? । अस्ता-गता मारः-कामः आमाः-रोगाः मानः-अहङ्कारः मलः-कर्ममलः सन्तमसं-अज्ञानं, एतानि गतानि यस्मात् सः अस्तमाराममानमलसन्तमसः तं ‘अस्तमाराममानमलसन्तमसम्’ । एतादृशं जिनवरागमं प्रथमम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—श्रान्तिं छिनत्तीति श्रान्तिच्छिद्म्, तं श्रान्तिच्छिद्म् । जिनेषु वराः जिनवराः, जिनवराणां आगमः जिनवरागमः, तं जिनवरागमम् । आश्रीयते इत्याश्रयः, आश्रयाय इति आश्रयार्थम् । न विद्यते सङ्गमः-भवाभिष्वङ्गो येषां ते असङ्गमाः, तेषां असङ्गमानाम् । अग्रे भवं अग्रिमम्, तत् अग्रिमम् । सरितां पति सरित्पतिः, भव एव सरित्पतिः भवसरित्पतिः, भवसरित्पतौ सेतुरिव सेतुः भवसरित्पतिसेतुः, तं भवसरित्पतिसेतुम् । मारश्च आमश्च मानश्च मलश्च सन्तमसं च माराममानमलसन्तमसानि, अस्तानि माराममानमलसन्तमसानि यस्मिन् अस्तमाराममानमलसन्तमसम् । गम्यन्ते-प्राप्यन्ते अर्था एभिः इति गमाः ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

‘दे० व्या०-श्रान्तिच्छिद्मिति । जिनवरागमं-जिनवराणां-तीर्थंकराणां आगमं-सिद्धान्तं त्वं आगम-नमस्कुरु इत्यन्वयः । ‘गम प्रह्वोभावे’ धातुः । ‘आनम’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापदम् । जिनवरागमम् । किंविशिष्टं जिनवरागमम् ? । आरामं-कृत्रिमं वनम् । ‘आरामः कृत्रिमे वने’ इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १७७) । केपाम् ? । ‘असङ्गमानां’ नास्ति सङ्गमः-सम्बन्धो येषां ते असङ्गमाः-सुनयः तेषाम् । किमर्थम् ? । आश्रयार्थं-आश्रयकृते । पुनः किंविशिष्टम् ? । ‘श्रान्तिच्छिद्म्’ श्रान्ति-परिश्रमं छिनत्तीति श्रान्तिच्छिद् तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । लसन्तं-शोभमानम् । आगमविशेषणद्वयमेतदिति प्राञ्चः । पुनः किंविशिष्टम् ? । अग्रिमं-प्रधानम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । धाम-गृहम् । ‘धामागारे निशान्तं च’ इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० ५८) । केपाम् ? । ‘गमानाम्’ गमाः-सदृशपाठाः तेषाम् । केचित् तु अग्रिममिति पदं धाञ्जो विशेषणं घटन्ति । पुनः किंविशिष्टम् ? । ‘भवसरित्पतिसेतुम्’ भवः-संसारः स एव सरित्पतिः-समुद्रः तत्र सेतुं-तरणबन्धम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । ‘अस्तमाराममानमलसन्तमसम्’ मारः-कामः अमो-रोगः मानः-अहङ्कृतिः मलः-पापं कर्म वा सन्तमसं-अज्ञानम्, एतेषां पूर्वैर् ‘द्रन्दः’ पश्चान् अस्तं-ध्वस्तं माराममानमलमन्तमसं घेनेति ‘तृतीयाचतुर्विंशतिः’ ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

गान्धारिदेवीस्तुतिः—

गान्धारि ! वज्रमुसले जयतः समीर—

पातालसत्कुवलावलिनीलमे ! ते ।

कर्तीः करप्रणयिनी तव ये निरुद्ध—

पातालसत्कुवला वलिनी लभेते ॥ ४ ॥ ५ ॥

निर्याणकलिकायाम्—

“गान्धारीं देयीं नीलयणीं कमलासनां चतुर्भुजां वरदमुस्तलपुत-
दक्षिणभरतां ब्रह्मयकुन्दिरायुतयामहस्तां चेति ।”

(सा० सू० ६९१) इत्यप्, ' गुणः ' (सा० सू० ६९२), ' ए अय् ' (सा० सू० ४१), ' स्वरहीनं ' (सा० सू० ३६), ' स्रोर्विसर्गः ' (सा० सू० १२४) । तथा च ' जयतः ' इति सिद्धम् । अत्र ' जयतः ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । ' वज्रमुसले ' वज्रं—कुलिशं मुसलं—शस्त्रविशेषः, वज्रं च मुसलं च वज्रमुसले ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । मुसलशब्दोऽनन्योऽप्यस्ति । कथंभूते वज्रमुसले ? । ' कर-प्रणयिनी ' करे—हस्ते प्रणयः—सौहार्दं परिचयो वा विद्यते ययोस्ते करप्रणयिनी । " प्रणयः स्यात् परिचये याच्नायां सौहृदेऽपि च " इति शाश्वतः । कस्याः ? । तव—भवत्याः । पुनः कथंभूते ? । ' बलिनी ' बलः—पराक्रमः सामर्थ्यमितियावत् विद्यते ययोस्ते बलिनी, पराक्रमयुक्ते इत्यर्थः । " स्यौल्य-सामर्थ्यसैन्येषु बलम् " इत्यमरः (श्लो० २७२६) । नवयोरैक्यं तु थमकवशात् । यत्तदोः सापेक्षत्वात् सा का ? । ये वज्रमुसले कीर्तिः—साधुवादरूपाः लभेते—प्राप्नुतः । ' लभे लामे ' वर्तमाने कर्तारि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषद्विवचनम् । अत्रापि ' लभेते ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । ये । काः कर्मतापन्नाः ? । कीर्तिः । " कीर्तिः प्रसादयशसो—र्विस्तारे कर्ममेऽपि च " इति विश्वः । कथंभूताः कीर्तिः ? । ' निरुद्धपातालसत्कुवलययाः ' निरुद्धं—आवृतं पातालसदां—पाताले—पृथिव्या अधोभागे सदांसि—गृहाणि येषां ते पातालसदः—रसातलवासिनः तेषां कुवलयं—कोः—पृथिव्याः बलयं कुवलयं यामिः । यद्वा पातालं सत्-शोभनं कुवलयं च यामिस्तास्तया । " स्यादुत्पलं कुवलयं—मथ नीलाम्बुजन्म च । इन्दीवरं च नीलेऽस्मिन् " इत्यमरः (श्लो० ९४०—४१) । " ज्या कुर्वसुमती मही " इति हैमः (का० ४, श्लो० २) । अवशिष्टं त्वेकं गान्धार्या देव्याः सम्बोधनम् । तस्य व्याख्या त्वेवम्—हे ' समीरपातालसत्कुवलयवालिनीलभे ! ' समीरस्य—वायोः पातेन—प्रेङ्खोलनेन आलसन्ती—दोलायमाना या कुवलयानां—कैरवाणां आवलिः—पङ्क्तिः तद्वन्नीला—हरिता मा—द्वीतिर्यस्याः सा तथा तस्याः सम्बोधनं हे समीर० । वसन्ततिलकाच्छन्दः । " ख्याता वसन्ततिलका तमना जगौ गः " इति च तलक्षणम् ॥ ४ ॥

सौ० वृ०—गान्धारीति । हे गान्धारिनाम्नि देवि । ते वज्रमुसले जयतः इत्यन्वयः । ' जयतः ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । वज्रमुसले । ' जयतः ' जयं प्राप्नुतः । किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । समीर—पवनः तस्य पात—प्रेङ्खोलनं तेन आ—र्षधत् मर्यादया लसन्ती—वेदीप्यमाना या कुवलयानां—कमलानां आवलिः—श्रेणिः तद्वत् नीला मा—प्रभा ययोः ते ' समीरपातालसत्कुवलयवालिनीलभे ' । पुनः किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । ते । ते के ? । ये वज्रमुसले कीर्तिः लभेते इत्यन्वयः । ' जयतः ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । ये वज्रमुसले । ' लभेते ' प्राप्नुतः । काः कर्मतापन्नाः ? । ' कीर्तिः ' सर्व-द्विग्वर्तिनीः श्लाघाः । पुनः किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । ' करप्रणयिनी ' करस्नेहवती । करस्ये इत्यर्थः । कस्याः ? । ' तव ' भवत्याः । निरुद्धपातालसत्कुवलययास्ता निरुद्धपातालसत्कुवलययाः । पुनः किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । ' बलिनी ' बलयुक्ते । एवंविधे वज्रमुसले जयतः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—पूर्वभवापेक्षया गान्धारदेशोत्पन्नत्वात् गान्धारी, तस्याः सं० हे गान्धारि । । वज्रं च मुसलं च वज्रमुसले । समीरस्य पातः समीरपातः, समीरपातेन आ—र्षधत् लसन्ती समीरपाताल-सन्ती, कुवलयानां आवलिः कुवलयावलिः, समीरपातालसन्ती वासी कुवलयावलिश्च समीरपाताल-सत्कुवलययावलिः, समीरपातालसत्कुवलययावलिद्वत् नीला मा ययोः ते समीरपातालसत्कुवलयवालिनी-

ज० वि०—गान्धारीति । हे गान्धारि !—गान्धारिनामिके (!) । तव करप्रणयिनी—हस्त-
सङ्गते ते वज्रमुसले—प्रहरणजाती जयतः—जयमनुभवतः इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र
'जयतः' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? 'वज्रमुसले' । कथंभूते ? 'करप्रणयिनी' । कस्याः ?
'तव' । पुनः कथं ? 'बलिनी' पराक्रमयुक्ते । वयोरैक्यं तु यमकवशात् । यत्तदोर्नित्या-
भिसम्बन्धात् यच्छब्दघटनामाह—ये वज्रमुसले कीर्तीः—साधुवादरूपा लभेते—प्राप्नुतः । अत्रापि
'लभेते' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? 'ये' । काः कर्मतापन्नाः ? 'कीर्तीः' । कथंभूताः
कीर्तीः ? 'निरुद्धपातालसत्कुवलयः' निरुद्धं—आवृतं पातालसदां—रसातलवासिनां कुवलयं—
पृथ्वीमण्डलं याभिः । यदिवा पातालं सत्—शोभनं कुवलयं ते निरुद्धे याभिस्तास्तथा ताः ।
अवशिष्टं त्वेकं गान्धार्या देव्याः सम्बोधनम् । तस्य व्याख्या यथा—हे 'समीरपातालसत्कुव-
लावलिनीलभे !' समीरपातेन—वातप्रेङ्खोलनेन आलसन्ती—दोलायमाना या कुवलयावलिः—
कुमुदश्रेणिः तद्वन्नीला भा—दीप्तिर्यस्याः सा तथा तस्याः सम्बो० हे समीर० ॥

अथ समासः—वज्रं च मुसलं च वज्रमुसले 'इतरेतरद्वन्द्वः' । समीरस्य पातः समी-
रपातः 'तत्पुरुषः' । समीरपातेन आलसन्ती समीरपातालसन्ती 'तत्पुरुषः' । कुवलयाना-
यावलिः कुवल० 'तत्पुरुषः' । समीरपातालसन्ती चासौ कुवलयावलिश्च समीर० 'कर्म-
धारयः' । समीरपातालसत्कुवलयावलिबन्नीला समीर० 'तत्पुरुषः' । समीरपातालसत्कुव-
लयावलिनीला भा यस्याः सा समीर० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे समीर० । करयोः प्रण-
यिनी कर० 'तत्पुरुषः' । पाताले सीदन्तीति पातालसदः 'तत्पुरुषः' । कोः वलयं कुवलयं
'तत्पुरुषः' । पातालसदां कुवलयं पाताल० 'तत्पुरुषः' । निरुद्धं पातालसत्कुवलयं याभिस्ताः
निरुद्ध० 'बहुव्रीहिः' । यद्वा सच तत् कुवलयं च सत्कुवलयं 'कर्मधारयः' । पातालं च
सत्कुवलयं च पातालसत्कुवलये 'इतरेतरद्वन्द्वः' । निरुद्धे पातालसत्कुवलये याभिस्ताः निरु-
द्धपा० 'बहुव्रीहिः' । ताः निरुद्धपाता० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीमद्बृहदपण्डितश्रीदेवविजयगणेशिष्यपण्डितजयविजयगणिविरचितायां

श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीपद्मप्रभाजिनस्तुतेर्व्याख्या ॥ ६ ॥

॥ प्रथमांशः समाप्तः ॥

सि० सु०—गान्धारीति । गां—शुद्धीं धारयतीति गान्धारी शृणोदरादिः, तस्याः सम्बोधनं हे
गान्धारि ।। " गौगोत्रा भूतवाश्री क्षमा, गन्वमाताऽचलाऽवनी " इति हैमः (पा० ४, श्लो० २) ।
गान्धारीनामके । तत्र करप्रणयिनी—हस्तसङ्गते ते वज्रमुसले—आयुषानिरोधौ जयतः—सर्वोत्कर्षेण जयमनु-
भवन् इत्यर्थः । 'मि त्रये' चत्वारि वर्तमाने परस्मैपदे प्रथमपुरुषविवचनं तम् । 'अप वर्तते' !

(सा० सू० ६९१) इत्यप्, ' गुणः ' (सा० सू० ६९२), ' ए अय् ' (सा० सू० ४१), ' स्वरहीनं ' (सा० सू० ३६), ' स्त्रोर्विसर्गः ' (सा० सू० १२४) । तथाच ' जयतः ' इति सिद्धम् । अत्र ' जयतः ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । ' वज्रमुसले ' वज्रं—कुलिशं मुसलं—शस्त्रविशेषः, वज्रं च मुसलं च वज्रमुसले ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । मुसलशब्देऽदन्त्योऽप्यस्ति । कथंभूते वज्रमुसले ? । ' कर-प्रणयिनी ' करे—हस्ते प्रणयः—सौहार्दं परिचयो वा विद्यते ययोस्ते करप्रणयिनी । " प्रणयः स्यात् परिचये याञ्च्यायां सौहृदेऽपि च " इति शाश्वतः । कस्याः ? । तव—भवत्याः । पुनः कथंभूते ? । ' बलिनी ' बलः—पराक्रमः सामर्थ्यमितियावत् विद्यते ययोस्ते बलिनी, पराक्रमयुक्ते इत्यर्थः । " स्थूल्य-सामर्थ्यसैन्येषु बलम् " इत्यमरः (श्लो० २७२६) । बवयोरैक्यं तु यमकवशात् । यस्तदोः सापेक्षत्वात् सा का ? । ये वज्रमुसले कीर्तीः—साधुवादरूपाः लभेते—प्राप्नुतः । ' लभ लभे ' वर्तमाने कर्तारि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषद्विवचनम् । अत्रापि ' लभेते ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । ये । काः कर्मतापन्नाः ? । कीर्तीः । " कीर्तिः प्रसादयशसो—विस्तारे कर्दमेऽपि च " इति विश्वः । कथंभूताः कीर्तीः ? । ' निरुद्धपातालसत्कुवलयः ' निरुद्धं—आवृतं पातालसर्दां—पाताले—पृथिव्या अधोभागे सदांसि—गृहाणि येषां ते पातालसदः—रसातलवासिनः तेषां कुवलयं—कोः—पृथिव्याः वलयं कुवलयं यामिः । यद्वा पातालं सत्-शोभनं कुवलयं च यामिस्तास्तथा । " स्यादुत्पलं कुवलय—मथ नीलाम्बुजम् च । इन्दीवरं च नीलेऽस्मिन् " इत्यमरः (श्लो० ६४०—४१) । " ज्या कुर्वन्नुमती मही " इति हैमः (का० ४, श्लो० २) । अवशिष्टं त्वेकं गान्धार्या देव्याः सम्बोधनम् । तस्य व्याख्या त्वेवम्—हे ' समीरपातालसत्कुवलयावलिनीलभे ! ' समीरस्य—वायोः पातेन—प्रेङ्खोलनेन आलसन्ती—दोलयमाना या कुवलयानां—कैरवर्णां आवलिः—पङ्क्तिः तद्वन्नीलां—हरिता मा—दीप्तिर्यस्याः सा तथा तस्याः सम्बोधनं हे समीर० । वसन्ततिलकाच्छन्दः । " ख्याता वसन्ततिलका तमजा जगौ गः " इति च तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

सौ० वृ०—गान्धारीति । हे गान्धारिनाम्नि देवि ! ते वज्रमुसले जयतः इत्यन्वयः । ' जयतः ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । वज्रमुसले । ' जयतः ' जयं प्राप्नुतः । किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । समीरः—पवनः तस्य पातः—प्रेङ्खोलनं तेन आ—ईषत् भयोदया लसन्ती—वेदाप्यमाना या कुवलयानां—कमलानां आवलिः—श्रेणिः तद्वत् नीला मा—प्रमा ययोः ते ' समीरपातालसत्कुवलयावलिनीलभे ' । पुनः किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । ते । ते के ? । ये वज्रमुसले कीर्तीः लभेते इत्यन्वयः । ' जयतः ' इति क्रियापदम् । के कर्तृणी ? । ये वज्रमुसले । ' लभेते ' प्राप्नुतः । काः कर्मतापन्नाः ? । ' कीर्तीः ' सर्व-विगर्तनीनाः श्लाघाः । पुनः किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । ' करप्रणयिनी ' करस्नेहयती । करस्ये इत्यर्थः । कस्याः ? । ' तव ' भवत्याः । निरुद्धपातालसत्कुवलयास्ता निरुद्धपातालसत्कुवलयः । पुनः किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । ' बलिनी ' बलयुक्ते । एवंविधे वज्रमुसले जयतः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—पूर्वभवापेक्षया गान्धारदेशोत्पन्नत्वात् गान्धारी, तस्याः सं० हे गान्धारि । । वज्रं च मुसलं च वज्रमुसले । समीरस्य पातः समीरपातः, समीरपातेन आ—ईषत् लसन्ती समीरपाताल-सन्ती, कुवलयानां आवलिः कुवलयावलिः, समीरपातालसन्ती आसी कुवलययावलिश्च समीरपाताल-सत्कुवलयावलिः, समीरपातालसत्कुवलययावलियत् नीला मा ययोः ते समीरपातालसत्कुवलयावलिनी-

लभे । करे प्रणयः-स्नेहोऽस्ति ययोः ते-करप्रणयिनी । सत् च तत् कुवलयं च सत्कुवलयं, पातालं च सत्कुवलयं च पातालसत्कुवलयं, निरुद्धं पातालसत्कुवलयं याभिस्ता निरुद्धपातालसत्कुवलयाः । बलं वियते ययोस्ते बलिनी ॥ इति तुर्यवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीपद्मप्रभदेवस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरारुयेण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति पद्मप्रभजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ६ ॥

वे० व्या०-गान्धारीति । हे गान्धारि ! देवि । ते-तव वज्रमुसले-आयुधे जयतः-सर्वोत्कर्षेण वर्तेते इत्यन्वयः । 'जि जये' पाठः । 'जयतः' इति क्रियापदम् । 'के कर्तृणां ? । 'वज्रमुसले' वज्रं-कुलिशं मुसलं-शस्त्रविशेषः अनयोर्द्वन्द्वः । किंविशिष्टे वज्रमुसले ? । 'समीरपातालसत्कुवलयवालिनीलभे' समीरस्य-बायोः पातः-पतनं तेन आ-समन्तात् लसन्ती-शोभायमाना या कुवलयमाला-कमलश्रेणिः तद्वत् नीला-हरिता भा-फान्तिर्ययोस्ते तथोक्ते । पुनः किंविशिष्टे ? । 'बलिनी' बलं-सारं वियते ययोस्ते तथोक्ते । पुनः किंविशिष्टे ? । 'करप्रणयिनी' करे-हस्ते प्रणयः-स्नेहो वियते ययोः ते तथोक्ते, अनवरतं तयोर्हस्ते पव भियमाणत्वात् । कस्याः ? । तव-भवस्याः । प्रसन्नोर्निर्त्याभिसम्बन्धात् ये वज्रमुसले कीर्त्ताः-यशस्वि, लभेते-प्राप्तुतः । 'लभे लभे' पाठः । किंविशिष्टाः कीर्त्ताः ? । 'निरुद्धपातालसत्कुवलयाः' निरुद्धं-आवृतं पाता-लसदा-पातालवासिनां कुवलयं-पृथ्वीवलयं आभिः तास्तथोक्ताः । निरुद्धं पातालं सत्-शोभनं कुवलयं-पृथ्वीवलयं च याभिः तास्तथोक्ताः इत्यर्थो वा ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ वसन्ततिलकाच्छन्दः । ॥ कृपाता वसन्ततिलका तमजा जगौ गः ॥ इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

७ श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुपार्श्वजिनस्मरणम्—

कृतनति कृतवान् यो जन्तुजातं निरस्त-
स्मरपरमदमायामानवाधायशस्तम् ।

सुचिरमविचलत्वं चित्तवृत्तेः सुपार्श्वं

स्मर परमदमाया मानवाधाय शस्तम् ॥ १ ॥

—मालिनी (८, ७)

ज० वि०—कृतनतीति । हे मानव ! त्वं चित्तवृत्तेः—मनोव्यापारस्य आविचलत्वं-
एकाग्रतां आधाय—कृत्वा तं सुपार्श्वं—सुपार्श्वनामानमर्हन्तं सुचिरं—प्रभूतकालं स्मर-ध्यायेति
क्रियाकारकसम्बन्धः । मानवेत्यत्र बवयोरैक्यं तु यमकवशादेव । अत्र 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः
कर्ता ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'सुपार्श्वम्' । कथम् ? 'सुचिरम्' । सुपार्श्वं कथंभूतम् ? 'शस्तं'
शोभनम् । किं कृत्वा ? 'आधाय' । किं कर्मतापन्नम् ? अविचलत्वम् । कस्याः ? 'चित्तवृत्तेः' ।
कथंभूतायाः ? 'परमदमायाः' परमं—उत्कृष्टो दम—उपशमो यस्याः सा तथा तस्याः । यत्तदोरभि-
सम्बन्धात् । तं कम् ? यः सुपार्श्वः कृतनति—कृतमणामं जन्तुजातं—प्राणिसमूहं 'निरस्तस्मर-
परमदमायामानवाधायशः' स्मरः—कामः परे—शत्रवः ; मदो—जात्याद्यष्टविधः माया—रूपटात्मिका
मानः—अभिमानः वाधा—पीडा अयशः—अकीर्तिः एतानि निरस्तानि—अपनीतानि येन तत्
तया, एतादृशं कृतवान्—चक्रे इति क्रियाकारकान्वयः । अत्रापि 'कृतवान्' इति क्रियापदम् ।
कः कर्ता ? 'यः' । किं कर्मतापन्नम् ? 'जन्तुजातम्' । कथंभूतं—कृतवान् ? 'निरस्तस्मरपरमद-
मायामानवाधायशः' । कथंभूतं सत् ? 'कृतनति' ॥

अथ समासः—कृता नतिर्येन तत् कृतनति 'बहुव्रीहिः' । तत् कृत० । जन्तूनां जातं
जन्तुजातं 'तत्पुरुषः' । तज्जन्तुजातम् । स्मरश्च परे च मदश्च माया च मानश्च वाधा च अयशश्च
स्मरपरमदमायामानवाधायशांसि 'इतरेतरद्वन्द्वः' । निरस्तानि स्मरपरमदमायामानवाधायशांसि
येन तत् निरस्तस्मरपर० 'बहुव्रीहिः' । तन्निरस्तस्मर० । न विचलत्वं अविचलत्वं
'तत्पुरुषः' । तत् अविचलत्वम् । चित्तस्य वृत्तिः चित्तवृत्तिः 'तत्पुरुषः' । तस्याः चित्तवृत्तेः ।
शोभनानि पार्श्वानि यस्य स सुपार्श्वः 'तत्पुरुषः' । परमो दमो यस्याः सा परमदमा
'बहुव्रीहिः' । तस्याः परमदमायाः ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—कृतनतीति । मनोः अपत्यं मानवस्तस्य सम्बोधनं हे मानव । त्वं चित्तवृत्तेः—
चित्तव्यापारस्य अविचलत्वं—एकाम्रतां आघाय—कृत्वा तं सुपार्श्व—सुपार्श्वनामानमर्हन्तं सुचिरं—प्रभूतकालं
स्मर—ध्यायेत्यर्थः । मानवेत्यत्र बवयोरैकर्यं तु यमकवशादेव । 'स्मृ चिन्तायां' 'आशीःप्रेरणयोः'
(सा० सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'अप् कर्त्तरि' (सा० सू० ६९१)
इत्यप्, 'गुणः' (सा० सू० ६९२) इति सूत्रेण गुणः, 'अतः' (सा० सू० ७०९) इति
हेर्लुक्, 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'स्मर' इति सिद्धम् । अत्र 'स्मर' इति क्रिया-
पदम् । कः कर्ता ! । त्वम् । कं कर्मतापदम् ! । सुपार्श्वम् । कथम् ? । सुचिरम् । कथंभूतं सुपार्श्वम् ? ।
शस्तं—शोभनम् । किं कृत्वा ! । आघाय । 'समानकर्तृकयोः [पूर्वकाले]' (पा० अ० ३, पा० ४, सू० २१)
इति क्त्वाप्रत्ययः । क्त्वो ल्यप् अव्ययत्वाच्च विभक्तिशेषः । किम् ! । अविचलत्वम् ।
कस्याः ! । 'चित्तवृत्तेः' चित्तस्य—मनसः वृत्तिः—व्यापारः इतस्ततो भ्रमणरूपः तस्याः । कथंभूतायाः
चित्तवृत्तेः ! । 'परमदमायाः' परमः—प्रकृतः दमः—दमनं यस्याः सा तथा तस्याः । यत्तदोरमित्स्मन्धात्
तं कथम् ! । यः सुपार्श्वः 'कृतनति' कृता नतिः—प्रणामः येन तत् कृतनति जन्तोः—प्राणिनः जातं—
सम्भूहं 'जन्तुजातं' 'निरस्तस्मरपरमदमायामानवाघायशः' स्मरः—कामः पर—शत्रवः मद्दो—जात्याद्यष्टविध-
माया—ऋष्यात्मिका मानः—अभिमानः बाधा—पीडा अयशः—दुर्वादः एतानि निरस्तानि—अपनीतानि येन तत्
तथा एतादृशं चक्रे—कृतवानित्यर्थः । 'दुक्कृन्करणे' घातोः परोक्षार्थां कर्त्तरि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । कृ ए
इति स्थिते, 'द्विश्' (सा० सू० ७१०) द्वित्वम्, 'रः' (सा० सू० ७९८) इति पूर्वसम्बन्धिनः [श्रकार-
रस्याकारो भवति], 'कुहोश्चुः' (सा० सू० ७४६), 'ऋ रं' (सा० सू० ३९), 'स्वरहीनं'
(सा० सू० ३६) । तथाच 'चक्रे' इति सिद्धम् । स्मरश्च परे च मदश्च माया च मानश्च बाधश्च
अयशश्च स्मरपरमदमायामानवाघायशांति 'इतरेतद्वन्द्वः', ततः निरस्तानि स्मरपरमदमायामानवाघाय-
शांति येन इति 'बहुव्रीहिः' ॥ १ ॥

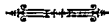
सौ० वृ०—यः पद्मप्रभुः—पद्ममासुरः तस्य पार्श्व—समीपं शोभनमेव भवति । अनेन सम्बन्धेनाया-
तस्य सप्तमश्रीसुपार्श्वजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं लिख्यते । कृतनतीति ।

हे मानव । त्वं सुपार्श्वजिनं स्मर इत्यन्वयः । 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ! । त्वम् ।
'स्मर' ध्याय । कं कर्मतापदम् ! । 'सुपार्श्वे' शोभनपार्श्वे, सुपार्श्वनामानं जिनम् । किंविशिष्टं सुपार्श्वम् ! ।
'शस्तं' प्रशस्तम् । किं कृत्वा ! । 'आघाय' स्थाप्य । किं कर्मतापदम् ! । 'अविचलत्वं' स्थिरत्वम् ।
कथम् ! । 'सुचिरं' शोभनं चिरकालं यथा स्यात् तथा । कस्याः ! । 'चित्तवृत्तेः' मनोव्यापारस्य । किंवि-
शिष्टायाश्चित्तवृत्तेः ! । परमः—प्रकृतो दमो—यशीकृतेन्द्रियव्यापारो यस्याः सा यथा या परमदमा तस्याः
'परमदमाया' । पुनः किंविशिष्टं सुपार्श्वम् ! । 'तं' प्रसिद्धम् । तं कम् ! । यो जिनः जन्तुजातं—प्राणिसमूह
कृतनति—कृतप्रणामं कृतवान् इत्यन्वयः । 'कृतवान्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ! । 'य' भगवान् । 'कृतवान्'
पिहितवान् । किं कर्मतापदम् ! । जन्तुजातम् । किंविशिष्टं जन्तुजातम् ! । कृता नतिः—प्रणामो येन तत्
'कृतनति' । पुनः किं जन्तुजातम् ! । निरस्ता—निराकृताः स्मर—कामः परे—शत्रवः मद्दो—दुर्षः माया-
बधनात्मिका मानः—अहङ्कारः बाधा—पीडा अयशः—अकीर्तिः निरस्तस्मरपरमदमायामानवाघाय-

ऽयशः (?) तत् निरस्तस्मरपरमदमायामानवाधायशः, तत् निरस्तस्मरपरमदमायामानवाधायशः । पर्यविधं जन्तुजातं यो जिनः कृतयान् तं सुपार्श्वं स्मर इति पदार्थः ॥

अथ समासः—कृता नतिर्येन तत् कृतनति । चकार इति कृतवान् । जन्तुनां जातं जन्तुजातम्, तत् जन्तुजातम् । स्मरश्च परे च मदश्च माया च मानश्च बाधा च अयशश्च स्मरपरमदमायामानवाधाय-शांसि, निरस्तानि स्मरपरमदमायामानवाधायशांसि येन तत् निरस्तस्मरपरमदमायामानवाधायशः । सुपु-शोभनं चिरं यथा स्यात् तथा सुचिरम् । अविचलस्य भावः अविचलत्वम् । चित्तस्य धृतिः चित्तवृत्तिः, तस्याः चित्तवृत्तेः । सु-शोभनं पार्श्वं यस्य स सुपार्श्वः, तं सुपार्श्वम् । परमो बभो यस्याः सा परमदमा, तस्याः परमदमायाः । मनोः अपत्यं मानवः, तस्य संबो० हे मानव ! । इति मालिनी-छन्दसा प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

दे० व्या०—कृतनतीति । हे मानव ! त्वं तं सुपार्श्वं सुचिरं-प्रभूतकालं यथा स्यात् तथा स्मर-स्मृतिगो-चरीकुरु इत्यन्वयः । 'स्मृ चिन्तायाम्' धातुः । 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मता-पक्षम् ? । सुपार्श्वम् । किंविशिष्टं सुपार्श्वम् ? । शस्तं-श्लाघनीयम् । किं कृत्वा ? । आधाय-विधाय । किम् ? । अविचलत्वम्-स्थिरत्वम् । कस्याः ? । 'चित्तवृत्तेः' चित्तस्य वृत्तिः-व्यापारः तस्याः । किंविशिष्टायाः चित्त-वृत्तेः ? । 'परमदमायाः' परमः-प्रकृष्टो दमः-इन्द्रियनिग्रहणाप्यवसायो यस्याः सा तथा । यत्तदोर्नित्याभि-सम्बन्धाद् यः सुपार्श्वः जन्तुजातं-प्राणिसमूहं कृतवान्-निष्पादयामासित्यन्वयः । 'दुकृञ् करणे' धातुः । 'कृतवान्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । सुपार्श्वः । किं कर्मतापक्षम् ? । 'जन्तुजातम्' जन्तुनां जातं जन्तुजातमिति विग्रहः । किंविशिष्टं जन्तुजातम् ? । 'निरस्तस्मरपरमदमायामानवाधायशः' स्मरः-कामः परे-शत्रवः मदो-सुद मोहसंभेदः माया-कपटं मानः-अहङ्कृतिः बाधा-पीडा अयशः-अपकीर्तिः, पतेषां पूर्वं 'बन्धुः' । ततो निरस्तानि-श्वस्तानि स्मरपरमदमायामानवाधायशांसि येन इति तृतीयाचतुर्ग्रीहिः । पुनः-किंवि-शिष्टम् ? । 'कृतनति' कृता-विहिता नतिः-नमस्कारो येन तत् । पद्वा कृता नतिः-प्रणामो यस्मै तत् । परैः इति शेषः ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनराज्या ध्यानम्--

ब्रजतु जिनततिः सा गोचरे चित्तवृत्तेः

सदमरसहिताया बोधिका मानवानाम् ।

पदमुपरि दधाना वारिजानां व्यहार्षात्

सदमरसहिता या बोधिकामा नवानाम् ॥ २ ॥

--मालिनी

ज० वि०—ब्रजत्विति । भो भव्याः ! बो-गुप्ताकं चित्तवृत्तेः-स्मृतैः गोचरे-विषये सा जिनततिः-तीर्थकृता श्रेणी ब्रजतु-गच्छतु इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'ब्रजतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'जिनततिः' । कस्मिन् ? 'गोचरे' । कस्याः ? 'चित्तवृत्तेः' । केषाम् ? 'वः' । वयोरैक्यं तु भागवत् । कयंभूतायाश्चित्तवृत्तेः ? 'सदमरसहितायाः' सह

दमरसेन-प्रथमरसेन वर्तन्ते ये तेषां हितायाः-हितकारिण्याः । जिनततिः कथंभूता ? 'अधिका उत्कृष्टा । केषाम् ? ' मानवानां 'नराणाम् । अत्र निर्धारणे पृष्ठी । यत्तदोरभिसम्बन्धात् सा का ? या जिनततिः व्यहर्षीत्-विचक्षार । अत्रापि 'व्यहर्षीत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'या' । किं कुर्वणा सती ? 'दधाना' सती धारयन्ती सती । किं कर्मतापन्नम् ? 'पदं' चरणन्यासम् । कस्मिन् ? 'उपरि' । अग्रभागे । केषाम् ? 'वारिजानां' सुरनिर्मितानां स्वर्णमयानां पङ्कजानाम् । कथंभूतानाम् ? 'नवानां' नवसंख्याकानां नूतनानां वा । पुनर्या कथंभूता ? 'सदमरसहिता' सद्भिः-शोभनैः अमरैः-देवैः सहिता-समन्विता । पुनः कथंभूता ? 'बोधिकामा' बोधि-धर्मावाप्तिः तत्र कामः-इच्छा यस्याः सा तथा । स्वयमवाप्तबोधित्वादन्येषामिति गम्यते । बोधिकर्मत्पनेन विशेषणेन व्यहर्षीदिति क्रियायां प्रयोजनं प्रतिपादितम् ॥

अथ समासः-जिनानां ततिर्जिनततिः 'तत्पुरुषः' । चित्तस्य वृत्तिः चित्तवृत्तिः 'तत्पुरुषः' । तस्याः चित्तवृत्तेः । दमस्य रसो दमरसः 'तत्पुरुषः' । सह दमरसेन वर्तते या सा सदमरसा 'तत्पुरुषः' । सदमरसानां हिता सदमरसहिता 'तत्पुरुषः' । तस्याः सदमरसः । सन्तश्च ते अमराश्च सदमराः 'कर्मभारयः' । सदमरैः सहिताः सदमरसहिता 'तत्पुरुषः' । तस्याः सदमरसहितायाः । बोधौ कामो यस्याः सा बोधिकामा 'बहुव्रीहिः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०-मजत्विति । मोः मज्याः । वः-युष्माकं 'चित्तवृत्तेः' चित्तस्य वृत्तिः स्मरणरूपा तस्याः चित्तवृत्तेरित्यर्थः, गोचरे-विषये सा 'जिनततिः' जिनानां-तीर्थकृतां ततिः-श्रेणिः मजतु-मज्जित्वित्यर्थः । 'मज गतौ' घातोः कर्तरि 'आशीःश्रेणयोः' (सा० सू० ७०१) लोटि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुषुं । 'अप्०' (सा० सू० १९१), 'स्वरहीनं' (सा० सू० १६६) । तथाच 'मजतु' इति सिद्धम् । अत्र 'मजतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? जिनततिः । कस्मिन् ? । मोचरे । कस्याः ? । चित्तवृत्तेः । केषाम् ? । वः । युष्मदः पृष्ठीनहुवचने युष्माकमित्यस्य वसादेशः । बवयो-रैक्यं सु प्राग्वत् । कथंभूतायाश्चित्तवृत्तेः ? । 'सदमरसहितायाः' सह दमरसेन-इन्द्रियनियन्त्रणाध्यवसायेन विद्यन्ते ये ते सदमरसाः अर्थान्मुनयस्तेषां हिताया-हितकारिण्याः । कथंभूता जिनततिः ? । अधिका-उत्कृष्टा । केषाम् ? । मानवानां-मनुष्याणाम् । अत्र निर्धारणे पृष्ठी । यत्तदोरभिसम्बन्धात् सा का ? । या जिनततिः व्यहर्षीत्-विहारं कृतवतीत्यर्थः । 'हृञ् हरणे' घातोः कर्तरि सामान्ये परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । 'भूते सिः' (सा० सू० ७२४), 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७), 'णित्पे' (सा० सू० ७९९) सेर्णित्वं गित्वाद् वृद्धिः । 'सेः' (सा० सू० ७३१) इत्यनेन ईडागमः । 'किलार्षः सः कृतस्य' (सा० सू० १४१) । तथाच 'व्यहर्षीत्' इति सिद्धम् । अत्रापि 'व्यहर्षीत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । किं कुर्वणा सती ? । दधाना सती-धारयन्ती सती । किं कर्मतापन्नम् ? । पदं-चरणन्यासम् । कस्मिन् ? ।

उपरि—अग्रमार्गे । केषाम् । धारिजानां—सुरनिर्मितकमलानाम् । कथंभूतानाम् ? । नवामा—अक्षरंरुप्राकामां
नवीनानां वा । उक्त च—

“ व्यन्तरा ब्रह्मगुप्तीना—मास्थानीव नथ ध्रुवम् ।
विकासिहैमपद्मानि, स्वामिनोऽप्ये विचकिरे ॥
द्वयोर्द्वयोर्न्यघात् पादौ, चलंस्तेषु जगत्पतिः ।
सुराः संचारयामासुः, सप्तान्यानि पुरः पुरः ॥ ”

इति शान्तिचरित्रे । पुनर्या कथंभूता ? । ‘सदमरसहिता’ सद्भिः—शोभनैः अमरैः—द्वैवैः सहिता—समन्विता ।

“ अमरा निर्भरा देवा—खिद्रशा विबुधाः सुराः ।
सुपर्वाणः सुमनस—खिद्विदेशा दिवोकसः ॥ ”

इत्यमरसिंहः (श्लो० १३, १४) । पुनः कथंभूता ? । ‘बोधिकामा’ बोधिः—धर्मावाप्तिस्तत्र कामः—इच्छा
यस्याः सा । तथा बोधिः ‘ इक्षितपौ घातुनिर्देशे ’ (सा० सू० १४७२) इति ‘ बुध ज्ञाने ’ इति घातुस्तेन च
तदर्थो लक्ष्यते । तथाच बोधं—ज्ञानं कामयते सा बोधिकामा इत्यर्थान्तरम् । स्वयमघातत्रोषित्वादन्येषामिति
गम्यते । बोधिकामेत्यनेन विशेषणेन व्यहर्षादिति क्रियायां प्रयोजनं प्रतिपादितम् ॥ २ ॥

श्लो० वृ०—ब्रजत्विति । सा—प्रसिद्धा जिनततिः—सीर्यकरराज्ञिः श्रो-युष्माकं चित्तवृत्तेः—मनो-
ध्यापारस्य गोचरे—विषये ब्रजतु इत्यन्वयः । ‘ ब्रजतु ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘ जिनततिः ’ ।
‘ ब्रजतु ’ गच्छतु । ‘ गोचरे ’ विषये । कस्याः ? । ‘ चित्तवृत्तेः ’ । केषाम् ? । ‘ यः ’ युष्माकम् । किंविशिष्टा
जिनततिः ? । ‘ अधिका ’ उक्तुष्टा । केषाम् ? । ‘ मानवानां ’ मनुष्याणाम् । संसारिणां मध्ये इत्यर्थः ।
किंविशिष्टायाः चित्तवृत्तेः ? । दमरसः—इन्द्रियविषयदमनलक्षणो दमः तस्य रसो—हृष्यः तेन सहिता ये
प्राणिनः तेषां हिता—हितकर्त्री तस्याः ‘ सदमरसहितायाः ’ । पुनः किंविशिष्टा जिनततिः ? । ‘ सा ’ । सा
का ? । या जिनततिः इयहार्पात् इत्यन्वयः । ‘ व्यहार्पात् ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘ या ’ जिनततिः ।
‘ व्यहार्पात् ’ विचरति स्म । जिनततिः किं कुर्वती ? । ‘ धधाना ’ स्थापयन्ती । कं कर्मतापन्नम् ? ।
‘ पर्व ’ चरणम् । कथम् ? । ‘ उपरिष्ठात् ’ । केषाम् ? । ‘ धारिजानां ’ कमलानाम् । किंविशिष्टानां
धारिजानाम् ? । ‘ नवामां ’ नवसंख्यानाम्, नवीनानां वा । पुनः किं जिनततिः ? । सज्जनाः (१) शोभनाः
ये अमरा—देवाः तैः सहिता—संयुक्ता । पुनः किं जिनततिः ? । बोधिः—अर्हत्त्वमावाप्तिः तं कामयति
वृदाति वा बोधिकामा, ते स्वयं प्राप्ताः अन्यानपि प्रापयन्ति । इति क्रियापदार्थः ॥

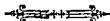
अथ समासः—जिनानां ततिः जिनततिः । चित्तस्य—वृत्तिः चित्तवृत्तिः, तस्याः चित्तवृत्तेः ।
इमस्य रसः दमरसः, दमरसेन सहिताः सदमरसाः, सदमरसानां हितं यस्याः सा सदमरसहिता,
तस्याः सदमरसहितायाः । अधिका एव अधिका । धारिणि जायन्ते इति धारिजानि, तेषां धारिजा-
नाम् । सन्तश्च ते अमराश्च सदमराः, सदमरैः सहिता सदमरसहिता । बोधिं कामयते इति बोधि-
कामा ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

श्लो० व्या०—ब्रजत्विति । सा जिनततिः—जिनपंक्तिः बवयोरिबवाद् व-युष्माकं चित्तवृत्तेः—मानसस्या-
पारस्य गोचरे—विषये ब्रजतु—गच्छतु इत्यन्वयः । ‘ ब्रज गती ’ इति धातुः । ‘ ब्रजतु ’ इति क्रियापदम् । का

कर्त्री ? । ' जिनततिः ' जिनानां ततिः जिनततिः इति समासः । कस्मिन् ? । गोचरे । कस्याः ? । चित्तवृत्तेः । केयाम् ? । वः । किंविशिष्टायाः चित्तवृत्तेः ? । ' सद्मरसहितायाः ' दमस्य-उपशमस्य रसेन सह वर्तन्ते ये ते सद्मरसाः अर्थात् मुनयः, तेषां हिता-हितकारिणी तस्याः । यत्तदोर्निव्याभिसम्बन्धात् या जिनततिः व्यहा-र्षीत्-विहारं कृतवतीति सम्बन्धः । ' ह्यत्र हरणे ' धातुः । ' व्यहार्षीत् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । जिन-ततिः । किंविशिष्टा जिनततिः ? । अधिका-प्रकृष्टा । केयाम् ? । मानवानां-लोकानाम् । निर्धारणे पृष्टी । पुनः किंविशिष्टा ? । ' सद्मरसहिता ' सन्तः-शोभमाना ये अमरा-देवाः तेः सहिता-संयुक्ता । तदुक्तम्—

“ जघन्यतः कोटिसङ्ख्या-स्तां सेवन्ते सुरासुराः ” (वीतरामस्तोत्रे प्र० ४, श्लो० १४)

इति । पुनः किंविशिष्टा ? ' बोधिकामा ' ' बुध ज्ञाने ' तेन च तदर्थो लक्ष्यते । तथाच बोध-ज्ञानं काम-यते सा तथा । स्वयमवातबोधित्वात् परेषां- बोधिः-धर्मप्रदानं तत्र कामो-वाञ्छा यस्याः सा तथेति वा । किं कुर्वाणा जिनततिः ? । दधाना । कम् ? । पदम्-चलनम् । कस्मिन् ? । उपरि । केयाम् ? । वारिजानां-कमलानाम्, मार्गं सुवर्णकमलोपरि चरणधारणात् । किंविशिष्टानां वारिजानाम् ? । नवानाम्-नूतनानाम् । सद्योराचितानामितिभावत् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनमतप्रशंसा—

दिशदुपशमसौख्यं संयतानां सदैवो-

रु जिनमतमुदारं काममायामहारि !

जननमरणरीणान् वासयत् सिद्धिवासे-

ऋजि नमत मुदाऽरं काममायामहारि ॥ ३ ॥

—मालिनी

ज० वि०—दिशदिति । भो भगव्याः ! यूयं जिनमतं-भगवच्छासनं मुदा-इषेण सदैव-निरंतरमेव अरं-शीघ्रं कामं-अत्यर्थं नमत-प्रणमत इति क्रियाकारकसंज्ञकम् । अत्र ' नमत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? ' यूयम् ' । किं कर्मतापन्नम् ? ' जिनमतम् ' । कया ? ' मुदा ' । कथम् ? ' सदैव ' । पुनः कथम् ? ' अरम् ' । पुनः कथम् ? ' कामं ' अत्यर्थम् । जिनमतं किं कुर्वत् ? ' दिशत् ' ददत् । किं कर्मतापन्नम् ? ' उपशमसौख्यं ' प्रशमसुखम् । केयाम् ? ' संयतानां ' साधूनाम् । पुनः कथंभूतं जिनमतम् ? ' उरु ' विशालम् । पुनः कथंभूतम् ? ' उदारं ' महाशयम् । पुनः कथंभूतम् ? ' आयामहारि ' आयामेन-दैर्घ्येण हारि-चारु । जिनमतं पुनः किं कुर्वत् ? ' वासयत् ' स्थापयत् । कान् ? ' जननमरणरीणान् ' जन्ममृत्युभिः श्रान्तान् । कस्मिन् ? ' सिद्धिवासे ' मोक्षसन्ननि । कथंभूते ? ' अरुजि ' नीरोगे । पुनः कथंभूतं जिनमतम् ? ' काममायामहारि ' कामः-इन्दुर्षः माया-रूपायविशेषः तयोर्भहारि-बृहदभिन्नभूतं, महाचक्रं वा । यद्विवा कामश्च माया च आमो-रोगस्तान् हरतीत्येवंशीलम् । अत्र सदैव अरं काममिति क्रियाविशेषणानि दिशत् वासयदित्यादिविषयि योजयन्ते तथापि सम्मतमेव ॥

अथ समासः—उपशमस्य सौख्य उपशमसौख्यं 'तत्पुरुषः' । जिनानां मतं जिनमतं 'तत्पुरुषः' । तज्जिन० । आयामेन हारि आयामहारि 'तत्पुरुषः' । तत् आयाम० । जननं च मरणं च जननमरणे 'इतरेतरद्वन्द्वः' । जननमरणाभ्यां रीणाः 'तत्पुरुषः' । तान् जनन० । सिद्धिरेव वासः सिद्धिवासः 'कर्मधारयः' । तस्मिन् सिद्धि० । कामश्च माया च काममाये 'इतरेतरद्वन्द्वः' । महाश्वसाँ अरिश्च महारिः 'कर्मधारयः' । काममाययोर्महारिः काम० 'तत्पुरुषः' । तत् काम० । यदिवा कामश्च माया च आमश्च काममायामाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । 'काममायामान् हरतीति काम० 'तत्पुरुषः' । तत् काम० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—दिशदिति । भो भव्याः ! यूयं जिनमत-भगवच्छासनं मुदा-हर्षेण सदा-निरन्तरमेव अरं-शीघ्रं कामं-अत्यर्थं नमत-प्रणमतेति क्रियाकारकसम्बन्धः । 'णम प्रह्वीमावे' धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनं त । 'अप्' (सा० सू० ६९१), 'स्व-हीनं' (सा० सू० ३६), 'आदेः ष्णः स्नः' (सा० सू० ७४८) इति णकारस्य नकारः । तथाच 'नमत' इति सिद्धम् । अत्र 'नमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । किं कर्मतापन्नम् ? । 'जिनमतं' जिनानां मतं जिनमतं इति 'तत्पुरुषः' । "मतं पूजितसंमते" इति विश्वः । कथा ? । मुदा । कथम् ? । सदैव । पुनः कथम् ? । अरम् । पुनः कथम् ? । कामम् । "कामं प्रकामेऽनुमतत्वात्सुयानु-गमेऽपि च" इति विश्वः । जिनमतं किं कुर्वत् ? । 'दिशत्' दिशतीति दिशत् ददादित्यर्थः । किं कर्मता-पन्नम् ? । 'उपशमसौख्यम्' उपशमस्य सौख्यं उपशमसौख्यम् 'तत्पुरुषः' प्रशममुत्तमित्यर्थः । केयाम् ? । संयतानां-श्रद्धापीणाम् । कथंभूतं जिनमतम् ? । उरु-विशालम् । पुनः कथंभूतम् ? । उदारं-महत् । "उदारो दातृमहतोः" इत्यमरः (श्लो० २७१९) । पुनः कथंभूतम् ? । 'आयामहारि' आयामेन-दैर्घ्येण हारि-चारु । "दैर्घ्यमायाम आरोहः, परिणाहो विशालता" इत्यमरः (श्लो० १३०२) । हेमचन्द्रोऽप्येवमवोचत् । पुनः किं कुर्वत् ? । वासयत्-स्थापयत् । कान् ? । 'जननमरणरी-णान्' जननं च मरणं च जननमरणे 'इतरेतरद्वन्द्वः', जननमरणाभ्यां-जन्ममृत्युभ्यां रीणान्-श्रान्तान् जननमरणरीणान् इति 'तत्पुरुषः' । "स्वन्ने रीणं स्तुतं स्तुतं" इति हैमः (का० ६, श्लो० १३२) । कस्मिन् ? । सिद्धिवासे-भोक्षस्तज्ञानि । सिद्धिरेव वासः सिद्धिवासः तस्मिन् सिद्धि० । कथंभूने ? । 'अरुजि' नास्ति रुक्-रोगो यस्मिन् स तथा तस्मिन् । पुनः कथंभूतं जिनमतम् ? । 'काममायामहारि' कामः-स्मरः माया-कषायविशेषः कामश्च माया च काममाये 'इतरेतरद्वन्द्वः' तयोः महाश्वसावावरिश्च इति 'कर्मधारयः' तत् तथा, वृहद्-मित्रभूतामित्यर्थः । महाचक्रं वा । यदिवा कामश्च माया च आगो-रोगश्च तान् हरतीत्येवंशीलम् । अत्र सदैव अरं कामं इति क्रियाविशेषणानि दिशत् वासयदित्यादिष्वपि योज्यन्ते तथापि संमतमेव ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—दिशदिति । भो भव्याः ! जिनमतं-तीर्थकरप्रवचनं यूयं नमत इत्यन्वयः । 'नमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'यूयम्' । 'नमत' प्रणमत । किं कर्मतापन्नम् ? । 'जिनमतम्' । कथा ? । 'मुदा' हर्षेण । कथम् ? । 'अरं' अत्यर्थम् । जिनमतं किं कुर्वत् ? । 'दिशत्' दर्शयत् ववत् वा ।

१ अयं विग्रहभित्तनीय इव प्रतिभाति ।

किं कर्मतापक्षम् ? । ' उपशमसौख्यं ' शान्तरससुखभावम् । केपाम् ? । ' संयतानां ' सम्यक् यतना-
 वतां साधुनाम् । कथम् ? । ' सदा ' सर्वकालम् । ' एव ' निश्चितम् । पुनः किंवि० जिनमतम् ? ।
 आयामं-दैर्घ्यम् अर्थावबोधगहनरूपं तेन हारि-शोभमानम् ' आयामहारि ' । पुनः जिनमतं किं कुर्वत् ? ।
 ' वासयत् ' वासं ददत् । कस्मिन् ? । सिद्धिः अक्षयसुखप्रतिपक्षणा, संकलकर्मभावं मोक्षं तदेव वासं-
 वसतिस्थानं सिद्धिशिलानामकं तस्मिन् ' सिद्धिवासे ' । कान् प्रति ? । जननं-जन्म मरणं-मृत्युः
 ताभ्यां रीणाः-क्षीणाः जननमरणरीणाः तान् ' जननमरणरीणान् ' एवंविधान् जनान् । किंवि-
 शिष्टे सिद्धिवासे ? । ' अरुजि ' अरोगे इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टं जिनमतम् ? । कामः-स्मरः माया-
 कपदता तयोः महत् अरि-चक्रमिव चक्रम् । यद्वा महान् अरिः शत्रुरिव शत्रुः ' काममायामहारि ' ।
 एवंविधं जिनमतं नमत इति पदार्थः ॥

अथ समासः—दिशतीति दिशत् । सुखस्य भावः सौख्यम्, उपशमस्य सौख्यं उपशमसौख्यम् ।
 सम्यक् प्रकारेण यताः संयताः, तेषां संयतानाम् । जिनानां मतं जिनमतं, तत् जिनमतम् । आयामेन
 हारि आयामहारि । जननं च मरणं च जननमरणे, जननमरणाभ्यां रीणाः जननमरणरीणाः, तान्
 जननमरणरीणान् । वासयतीति वासयत् । सिद्धिरेव वासः सिद्धिवासः, तस्मिन् सिद्धिवासे । न
 विद्यन्ते रूजो-रोगा यस्मिन् तत् अरुक्, तस्मिन् अरुजि । कामश्च माया च काममाये, महत् च
 तत् अरि च महारि, काममाययोः महारि-चक्रमिव चक्रं काममायामहारि । यद्वा काममाययोः महान्
 अरिः-शत्रुरिव शत्रुः यत् तत् काममायामहारि ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वे० व्या०—दिशदिति । हे जनाः ! यूयं जिनमतं-भगवत्सिद्धान्तं अरं-अत्यर्थं नमत-प्रणमतेत्यन्वयः ।
 ' जम प्रदहीभावे ' धातुः । ' नमत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । किं कर्मतापक्षम् ? । ' जिनमतम् '
 जिनानां मतं जिनमतमिति विग्रहः । किं कुर्वत् जिनमतम् ? । दिशत्-ददत् । किम् ? । ' उपशमसौख्यम् '
 उपशमस्य-क्षमायाः सौख्यं-सुखम् । केपाम् ? । संयतानाम्-ऋषीणाम् । कथम् ? । सदैव-अनवरतम् । किंवि-
 शिष्टं जिनमतम् ? । उरु-प्रीडम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । उदारं-स्कारम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । ' काममाया-
 महारि ' कामं-अत्यर्थं आयामेन-विस्तारेण हारि-मनोहरम् । " दैर्घ्यमायाम आनाहः " इत्यभिधानचिन्ता-
 मणिः (का० ६, सू० ६७) । पुनः किंविशिष्टम् ? । ' काममायामहारि ' कामः-अनङ्गः माया-निकृतिः
 अनयोर्द्वन्द्वः, तयोः महारि-प्रकृष्टदुर्जयम् । जिनमतं किं कुर्वत् ? । वासयत्-वासं कारयत् । कान् ? । ' जननम-
 रणरीणान् ' जननं-जन्मग्रहणं मरणं-शरीरत्यागः अनयोर्द्वन्द्वः, ताभ्यां रीणान्-खिलात्, जनानिति शेषः ।
 कस्मिन् ? । सिद्धिवासे-मुक्तिमन्दिने । कया ? । ह्यदा-ज्येण । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

महामानस्याः स्तुतिः—

दधति ! रविसपत्नं रत्नमाभास्तभास्वन्-

नवघनतरवारिं वा रणारावरीणाम् ।

गतवति ! चिकिरत्यालीं महामानसीटा-

नव घनतरवारिं वारणारावरीणाम् ॥ ४ ॥

—मालिनी

निर्याणकलिकायाम्—

“महामानसीं धयलयर्णां ग्निहवाहनां चतुर्भुजां परदामियुक्त-
दक्षिणकरां कुण्डिकाफलकयुतयामहस्तां चेति ।”

ज० वि०—दधतीति । हे महामानसि !—महामानसो नामिक ! त्वं इष्टान्—जिनशास-
नैकाप्रचित्तवृत्तित्वेन पालनीयतयाऽभिमतान् अव—रक्षेति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'अव'
इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'त्वम्' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'इष्टान्' । अपराणि सर्वाण्यपि
महामानस्या देवतायाः सम्बोधनानि । तेषां चैवं व्याख्या—हे 'दधति !' हे धारयमाणे । किं कर्मता-
पन्नम् ? 'रत्नं' माणिक्यम् । 'आभास्तभास्वन्नवधनतरवारिं वा' आभया—कान्त्या अस्तो-
निराकृतो भास्वन्नवधनो—दीप्यमाननूतनमेवो येन एवंविधो यस्तरवारिः—खङ्गः तम् । अत्र
वाशब्दः समुच्चये । रत्नं आभास्तभास्वन्नवधनतरवारिं चेत्युभयमपि दधतीत्यर्थः । रत्नं कथं-
भूतम् ? 'रविसपत्नं' रवेः—सूर्यस्य सपत्नं—धिपक्षभूतं प्रभाधिकयात् । आभास्तभास्वन्नव-
धनतरवारिं कथंभूतम् ? 'घनतरवारिं' घनतरं—सान्द्रतरं वारि—गनीयं—तेजो यत्र स तथा
तम् । हे 'गतवति !' आरुहे ! कस्मिन् ? 'वारणारौ' गजवैरिणि केसरिणीत्यर्थः । वारणारौ
किं कुर्याति ? 'विकिरति' विक्षिपति । कां कर्मतापन्नम् ? 'आलीं' श्रेणीम् । केषां ?
'अरीणां' वैरिणाम् । आलीं कथंभूताम् ? 'रणारावरीणां' रणसम्बन्धिना रावेण—ध्वनिना
रीणां—खिन्नाम् । यद्वा रणारावरीणां अरीणां आलीं विकिरतीति देव्याः सम्बोधनमपि ॥

अथ समासः—रवेः सपत्नं रविसपत्नम् 'तत्पुरुषः' नवश्चासौ घनश्च नवघनः 'कर्मधारयः' ।
भास्वांश्चासौ नवघनश्च भास्व० 'कर्मधारयः' । आभया अस्तः आभास्तः 'तत्पुरुषः' । आभास्तः
भास्वन्नवघनः येन स आभा० 'बहुव्रीहिः' । आभास्तभास्वन्नवघनश्चासौ तरवारिश्च आभास्त०
'कर्मधारयः' । तं आभास्त० । रणस्याराधो रणारावः 'तत्पुरुषः' । रणारावेण रीणा रणा०
'तत्पुरुषः' । अतिशयेन घनं घनतरम् । घनतरं वारि यत्र स घनतरवारिः 'बहुव्रीहिः' ।
तं घन० । वारणानां अरिः वारणारिः 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् वारणारौ । इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतेर्व्याख्या ॥ ७ ॥

सि० ट०—दधतीति । हे महामानसि !—महामानसो नामिके ! त्वं इष्टान्—अभिमतान् अव—रक्षेत्यर्थः ।
'अव रक्षणे' धातोः 'आशीः प्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'अप-
कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यपि । 'अतः' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक् । 'स्वरहीनं०'
(सा० सू० ३६) । तथाच 'अव' इति सिद्धम् । अत्र 'अव' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'त्वम्' । कान्
कर्मतापन्नान् ? 'इष्टान्' । अपराणि सर्वाणि महामानस्या देवतायाः सम्बोधनानि । तेषां चैवं व्याख्या—
हे दधति !—धारयमाणे । । किं कर्म ? । रत्नं—माणिक्यम् । " रत्नं स्वजातिश्रेष्ठेऽपि, मणापि
नर्पुंसकम् " इति मेदिनी । 'आभास्तभास्वन्नवधनतरवारिं वा' । अत्र वाशब्दः समुच्चये । तथाच
रत्नं 'आभास्ताभास्वन्नवधनतरवारिं चेत्युपदमपि दधतीत्यर्थः । आभा—कान्तिः तथा अस्तः—निराकृतः
भास्वन्नवधनः—दीप्यमाननूतनमेवो येन स एतादृशो यस्तरवारिः—खङ्गस्तम् । " तरवारिर्मतः खङ्गः "
इति धराणिः । नवश्चासौ घनश्च नवघनः, भास्वांश्चासौ नवघनश्च भास्वन्नवधनः इति पूर्व 'कर्मधारयः' ।
रत्नं कीदृशम् ? । 'रविसपत्नम्' सूर्यस्य सपत्नं—विपक्षं रविसपत्नं, प्रभाधिकयादिति भावः । आभास्त-

भास्वन्नवघनतरवारिं कथंभूतम् ? । 'घनतरवारिं' अतिशयेन घनं घनतरं सान्द्रतरमित्यर्थः वारि—पानीयं तेजः—
तीक्ष्णता वा यत्र तथा तम् । हे गतवति !—आरूढे । कस्मिन् ? । 'वारणारौ' वारणानां—गजानां अरिः
वारणारिः तस्मिन् वारणारौ । वारणारौ किं कुर्वति ? । विकिरति—विक्षिपति । का कर्मतापन्नम् ? ।
आलीं—श्रेणिम् । " आलिः पंक्तौ च संख्यायां—सैतौ च परिकरिता । विशदायेऽपि स्यादालिः " इति विश्वः ।
केषाम् ? । अरीणां—वैरिणाम् । कथंभूता आलीम् ? । ' रणारावरीणां ' रणारावेण—रणसम्बन्धिना आरावेण
रीणां—खिन्नाम् । यद्वा रणारावरीणां अरीणां आलीं विकिरति इति देव्याः सम्बोधनमपि । मालिनीच्छन्दः
" वसुपतिरियमुक्ता मालिनी नौ मयौ यः " इति च तद्दृशणम् ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीमहोपाध्यायश्रीभानु० श्रीसुपार्ष्वजिनस्तुतिवृत्तिः समाप्ता ॥

सौ० वृ०—दधतीति । हे महामानसि—महामानसीनाम्नि । देवि । त्वं हृष्टान्—अभिमतान् जनान् अव
इत्यन्वयः । 'अव' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'त्वम्' । 'अव' रक्षतात् । कान् कर्मतापन्नान् ? । 'हृष्टान्' हे
'दधति !' धारयति । । किं कर्मतापन्नम् ? । 'रत्नं' माणिक्यम् । 'या' समुच्चये । 'वा' अथवा । नवो—नवीनो
यो घनो—मेघः तद्दत्तं घनतरं वारि—पानीयं यत्र तत् तादृशः घन—निबिडः तरवारिः—करवालं 'घनतर-
वारि (१)' । एकेन पाणिना रत्नं धारयति अपरेण पाणिना तरवारिं धारयतीति गम्यम् । कीदृशं रत्नम् ? ।
रविः—सूर्यः तस्य सपत्नं—प्रतिपक्षं प्रभाधिक्यत्वात् वृत्तत्वाद् वा । नः कीदृशं रत्नम् ? । आभा—कान्तिः
तया अस्तो—निराकृतः भास्वान्—सूर्यो येन तत् 'आभास्तभास्वत्' । पुनः हे महामानसि किं कुर्वति ? ।
' विकिरति ! ' विक्षिपति ! । निराकृतवतीत्यर्थः । कां कर्मतापन्नम् ? । ' आलीं ' श्रेणिम् । केषाम् ? ।
' अरीणां ' शत्रूणाम् । कीदृशीं आलीम् ? । रणः—संग्रामः तस्य आरवः—शब्दः तेन रीणा—क्षीणा तां
' रणारावरीणां ' संग्रामे निःशब्दाम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—दधातीति दधती, तस्याः सं० हे दधति । रवेः सपत्नं रविसपत्नम् । आभया
अस्तो भास्वान् येन तत् आभास्तभास्वत् । नवश्चासौ घनश्च नवघनः, अतिशयेन नवघनं इति
नवघनतरम्, नवघनतरं वारि यस्मिन् स नवघनतरवारिः, तं नवघनतरवारिम् । रणस्य आरवः रणा-
रवः, रणारावेण रीणा रणारावरीणा, तां रणारावरीणाम् । विकिरतीति विकिरती, तस्याः सं० हे विकिरति ।
महत् मानसं यस्याः सा महामानसी, तस्याः सं० हे महामानसि । । घनश्चासौ तरवारिश्च घनतरवारिः,
तं घनतरवारिम् । धारणस्य अरिः धारणारिः, तस्मिन् धारणारौ ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीसुपार्ष्वजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति सुपार्ष्वजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ७ ॥

द्वे० ट्या०—दधतीति । हे महामानसि ! देवि ! हृष्टान्—अभिमतान्, जनानिति शेषः, त्वं अव—रक्ष इत्य-
न्वयः । 'अव' रक्षणे 'इति धातुः । 'अव' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'त्वम्' । कान् कर्मतापन्नान् ? ।
हृष्टान् । हे गतवति !—भ्रामुपि ! । कस्मिन् ? । 'वारणारौ' वारणानां—गजानां अरिः सिंहः तस्मिन्, सिंहवा-
हनत्वात् । हे दधति !—धारिके ! । किम् ? । रत्नं—माणिक्यम् । 'आभास्तभास्वन्नवघनतरवारिम्' आभा—कान्तिः तया
अस्तः—निराकृतो भास्वान्—दीप्यमानो नवः—भ्रतयो घनो—मेघो येन पूर्वविधो यः तरवारिः—खट्वाः तम् । किं वि-
शिष्टं तरवारिम् ? । 'घनतरवारिम्' अतिशयेन घनं घनतरं वारि—पानीयम् अर्थात् धारारमकं यस्मिन् स
तम् । किं विशिष्टं रत्नम् ? । 'रविसपत्नम्' रवेः—सूर्यस्य सपत्नं—प्रतिपक्षम्, प्रभाधिक्यत्वात् । किं पुर्वम् ? ।
' धारणारौ विकिरति !—विक्षिपति ! । कान् ? । आलीं—श्रेणिम् । केषाम् ? । अरीणां—शत्रूणाम् । किं विशिष्टां आलीम् ?
' रणारावरीणाम् ' रणस्य—संग्रामस्य आरवेण—शब्देन रीणां—खिन्नाम् । इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ मालिनीच्छन्दः ।
" वसुपतिरियमुक्ता मालिनी नौ मयौ यः " इति तद्दृशणम् ॥ ४ ॥

८ श्रीचन्द्रप्रभजिनस्तुतयः

अथ चन्द्रप्रभप्रभवे प्रणामः—

तुभ्यं चन्द्रप्रभ ! जिन ! नमस्तामसोज्जृम्भितानां
हाने कान्तानलसम ! दयावन् ! दितायासमान ! ।

विद्वत्पङ्कथा प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतू—

हानेकान्तानलसमदया वन्दितायासमान ! ॥१॥

—मन्दाक्रान्ता (४, ९, ७)

ज० वि०—तुभ्यमिति । हे चन्द्रप्रभजिन !—चन्द्रप्रभाभिध ! तीर्थंकर ! तुभ्यं—भवते नमो—नमस्कारः, अस्त्विति क्रियाऽध्याह्रियते । ततश्च 'अस्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'नमः' । कस्मै ? 'तुभ्यम्' । कथंभूताय तुभ्यम् ? 'वन्दिताय' स्तुताय । कया ? 'विद्वत्पङ्कथा' पण्डितश्रेण्या । कथंभूताया ? 'अनलसमदया' न विद्येते अलसमदौ—तन्द्राहंकारौ यस्याः सा तथा तथा । अत्रं यद्यपि अलसशब्देन धर्मा आलस्यशब्देन च धर्मः, 'आलस्यः शीतकोऽलसः' (अमर० श्लो० १९६९), तथा 'आलस्यं तन्द्रा कौसीद्यं' इत्यभिधानचिन्तामणिवचनात् (का० २, श्लो० २२९) तथापि धर्मधर्मिणोः कथंचिदभेदादलसशब्देनाप्यालस्यं प्रतिपाद्यते । अपराणि सर्वाण्यपि श्रीचन्द्रप्रभस्य संबोधनानि । तेषां चैवं व्याख्या—हे 'कान्तानलसम !' कान्तः—कमनीयोऽनलो—वन्दिः तेन सम !—सदृश ! । कस्मिन् ? 'हाने' अपगमे । केषाम् ? 'तामसो-ज्जृम्भितानां' तामसानि—तमःसंबन्धीनि यानि उज्जृम्भितानि—विस्फूर्जितानि तेषाम् । हे 'दयावन् !' कृपयान्वित ! । हे 'दितायासमान !' आयासः—खेदः मानो—गर्वः तौ दिता—खण्डितौ येन स तथा तत्संबो० हे दिता० । हे 'प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतूहानेकान्त !' पृथवो—वितताः स्पष्टाः—स्फुटाः दृष्टान्ता—निदर्शनानि हेतवः—कारणानि उहाः—वितर्काः अनेकान्तः—स्याद्वादः, ततः पृथवः स्पष्टाः दृष्टान्तहेतूहा यस्मिन् स तादृशः अनेकान्तः स प्रकटितः—प्रकाशितो येन स तथा तत्संबोधनं हे प्रकटित० । हे 'असमान !' अनन्यसदृश ! । यद्वा मानः—पूजा तेन सह वर्तमान ! ।

अथ समासः—चन्द्रवत् प्रभा यस्य स चन्द्रमभः 'तत्पुरुषः' । चन्द्रमभश्चासौ जिनश्च चन्द्रप्रभजिनः 'कर्मधारयः' । तत्संबोधनं हे चन्द्रप्रभ० । तमस इमानि तामसानि । तामसानि च तानि उज्जृम्भितानि च तामसोज्जृम्भितानि 'कर्मधारयः' । तेषां तामसो० । कान्तथासायनलश्च कान्तानलः 'कर्मधारयः' । कान्तानलस्य समः कान्ता० 'तत्पुरुषः' । [तत्सं० हे कान्ता० ।] हे दिता-

यासमान ! आयासश्च मानश्च मानं च वा आयासमानौ आयासमाने वा ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । दितौ दिते वा आयासमानौ आयासमाने वा येन स दितायासमानः ' बहुव्रीहिः ' । तत्संबो० हे दिता० । विदुषां पंक्तिर्विद्वत्पंक्तिः ' तत्पुरुषः ' । तथा विद्व० । पृथक्च ते स्पष्टाश्च पृथुस्पष्टाः ' कर्मधारयः ' । दृष्टान्ताश्च हेतवश्च ऊहाश्च दृष्टान्तहेतूहाः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । पृथुस्पष्टा दृष्टान्तहेतूहा यस्मिन् (स) पृथुस्प० ' बहुव्रीहिः ' । पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतूहाश्चासावनेकान्तश्च पृथुस्पष्ट० ' कर्मधारयः ' । प्रकटितः पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतूहानेकान्तो येन स प्रकटितपृथु० ' बहुव्रीहिः ' । तत्संबोधनं हे प्रकटितपृथु० । अलसश्च मदश्च अलसमदौ ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । न विद्यते अलसमदौ यस्याः सा अनलसमदा ' बहुव्रीहिः ' । तथा अनलस० । न विद्यते समानो यस्य सोऽसमानः ' बहुव्रीहिः ' । यद्वा सह मानेन वर्तते यः स समानः ' तत्पुरुषः ' । तत्संबो० हे असमान (?) ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—तुभ्यमिति । चन्द्रस्येव सौम्या प्रभा यस्येति चन्द्रप्रभः । गर्भस्येऽस्मिन् मातुश्चन्द्रप्रानदोहदोऽभूदिति चन्द्रप्रभः, स चासौ जिनश्च तस्य सम्बोधनं हे चन्द्रप्रभगिन । तुभ्यं—भवते नमः—नमस्कारः, अस्त्विति क्रियाध्याहारः । ततश्च ' अस्तु ' इतिक्रियापदम् । किं कर्तुं ? । नमः । नम इति नमस्कारार्थकमव्ययम् । कस्मै ? । तुभ्यम् । ' तुभ्यं मयां ङया ' (सा० सू० ३३४) इति युष्मच्छब्दस्य चतुर्थ्ये-कवचने तुभ्यमित्यादेशः । कथंभूताय तुभ्यम् ? । वन्दिताय । ' वदि अभिवादनस्तुत्योः ' । कया ? । ' विद्वत्पद्वत्तया ' विदुषां—धीमतां पंक्तिः—ततिः तत्रा । कथंभूताय ? । ' अनलसमदया ' अलसश्च मदश्च अलसमदौ ' इतरेतरद्वन्द्वः, न विद्यते अलसमदौ—तन्द्राहंकारौ यस्याः सा तथा तथा । अत्र यद्यपि अलसशब्देन धर्मी आलस्यशब्देन च धर्मः, यदाह—' आलस्यः शीतकोऽलसः ' (अमर० श्लो० १९६९) तथा " आलस्य तन्द्रा कौसीधं " (अभि० का० २, श्लो० २२९) इति दर्शनाच्च तथापि धर्मधर्मिणोः कथंचिदभेदादलसशब्देनाप्यालस्यमेव प्रतिपाद्यमिति सर्वं समञ्जसम् । अपराणि सर्वाण्यपि श्रीचन्द्रप्रभस्य सम्बोधनानि । तेषां त्वेवं व्याख्या—हे ' कान्तानलसम ! ' कान्तः—कर्मनीयः यः अनलः-वह्निः तेन समः—सदृशस्तस्य सम्बोधनं हे कान्ता० । कस्मिन् ? । हाने—विनाशने । केषाम् ? । ' तामसोऽनुभितानां ' तामसानि—समःसम्बन्धीनि यानि उज्जुम्भितानि—विस्फूर्जितानि तेषाम् । हे ' दयावन् ! ' दया-धृणा विद्यते यस्यासी दयावान्, तस्य सम्बोधनं हे हृषयान्वित । हे ' दितायासमान ! ' आयासः—लेदः मानः—गर्वः, आयासश्च मानश्च आयासमानौ ' इतरेतरद्वन्द्वः, [दितौ—खाण्डितौ आयासमानौ येन तस्य सम्बोधनं हे दिता० । हे ' प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतू० । '] पृथक्च ते स्पष्टाश्च पृथुस्पष्टाः ' कर्मधारयः, पृथुस्पष्टाश्च ते दृष्टान्तहेतूहाश्च पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतूहाः ' कर्मधारयः, ततः प्रकटिताः पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतूहाः येन इति ' बहुव्रीहिः ' । पर्येतोऽयं यद्विमानिनि प्रतिज्ञा । धृत्वादिति हेतुः । यो धृत्वात् सोऽस्मिन् यथा गहानमं इत्युदाहरणम् । अनेनैभिर्विनापदर्थं मवितव्यमित्याकारक उत्कटकोटिकः संशय एव

ऊह इत्यन्यत्र विस्तरः । हे 'असमान !' न विद्यते समानो यः सः असमानः ' बहुव्रीहिः ' तस्य सम्बोधनं हे असमान इत्यर्थः ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यः शोभनपार्ष्णी भवति तस्य चन्द्रवत् प्रभा भवति । अनेन संबन्धेन आयातस्थ श्रीचन्द्रप्रभनामाष्टमजिनस्य स्तुतिरर्थो निर्णयते । तुभ्यमिति ।

हे चन्द्रप्रम !—हे चन्द्रकान्त ! धवलवर्णत्वात् सौम्यत्वाच्च । हे जिन ! ते-तुभ्यं नमः अस्तु इत्यन्वयः । ' अस्तु ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ' नमः ' प्रणामः । ' अस्तु ' भवतु । कस्मै ? ' तुभ्यम् ' । किंभूताय तुभ्यम् ? । ' वन्दिताय ' स्तुताय प्रणामिताय । कया ? । ' विद्वत्पंक्त्या ' पण्डितश्रेण्या । किंभूताय विद्वत्पंक्त्या ? । नास्ति अलसं-आलस्यम् मदी-दर्पः यस्याः सा अनलसमदा तथा ' अनलसमदा ' । हे ' दयावत् ! ' हे कृपायुक्त ! । हे ' असमान ! ' हे निरुपम ! । कान्तो-दीप्यमानः यः अनलो-वन्दिः तस्य समः-सदृशः कान्तानलसमः तस्य संबोधनं हे ' कान्तानलसम ! ' । कस्मिन् ? । ' हाने ' अपगमे । केषाम् ? । ' तामसोज्जुम्भितानाम् ' तामसानां-अज्ञानमि-थ्यात्वतिमिराणां यानि उज्जुम्भितानि-प्रफुल्लितानि तामसोज्जुम्भितानि तेषां, तामसोज्जुम्भितानां हाने-अपगमे दीप्तवह्निकल्प । इत्यर्थः । हे ' दितायासमान ! ' दितः—छेदितः आयासः-प्रयासः मानः-अहंकारो येन स दितायासमानः, तस्य सं० हे दितायासमान ! । प्रकटिता-स्पष्टीभूता पृथयः-विस्तीर्णाः स्पष्टाः-प्रकटाः दृष्टान्ताः-संबन्धा उपनया या हेतयः-कारणानि ऊहा-वितर्काः यस्मिन् स तादृशो योजनेकान्तः-स्याद्वादः-एकस्मिन् वस्तुनि अनेकधर्मप्रतिभासनं श्रद्धानं यदनं स्याद्वादः-अनेकान्तः प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहानेकान्तः तस्य सं० हे ' प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहानेकान्त ! ' । हे ' अनलस ' हे सोद्यम ! । एतादृशाय चन्द्रप्रभाय जिनाय नमः । इति पदार्थः ॥

अथ समाराः-चन्द्रवत् प्रभा यस्य स चन्द्रप्रमः, चन्द्रप्रभशासी जिनश्च चन्द्रप्रमजिनः, तस्य सं० हे चन्द्रप्रमजिन ! । तमसः इमानि तामसानि, तामसानां उज्जुम्भितानि तामसोज्जुम्भितानि, तेषां तामसोज्जुम्भितानाम् । कान्तश्चासी अनलश्च कान्तानलः, कान्तानलस्य समः कान्तानलसमः, तस्य सं० हे कान्तानलसम ! । दया विद्यते यस्य असौ दयावान्, तस्य सं० हे दयावत् ! । आयासश्च मानश्च आयासमानो, दिती आयासमानो येन स दितायासमानः, तस्य सं० हे दितायासमान ! । विवेद इति विद्वान्, विदुषां पंक्तिः विद्वत्पंक्तिः, तथा विद्वत्पंक्त्या । दृष्टान्ताश्च हेतवश्च ऊहाश्च दृष्टान्तहेतुहाः, स्पष्टा दृष्टान्तहेतुहाः स्पष्टदृष्टान्तहेतुहाः, पृथयश्च ते स्पष्टदृष्टान्तहेतुहाश्च पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहाः, प्रकटिताः स्पष्टदृष्टान्तहेतुहाः यस्मिन् स प्रकटितस्पष्टदृष्टान्तहेतुहाः, प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहाश्चासौ अनेकान्तो यस्य [स] यस्मिन् वा (स) प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहानेकान्तः, तस्य सं० हे प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहानेकान्त ! । अलसश्च मदीश्च अलसमदी, न विद्यते अलसमदी यस्याः सा अनलसमदा, तथा अनलसमदा । नास्ति समानो यस्य सः असमानः, तस्य सं० हे असमान ! । यद्वा नास्ति अलसमदी यस्य सः अनलसमदः, तस्य सं० हे अनलसमद ! ' यावन्दिताय ' यथा-लक्ष्म्या लक्ष्मणामात्रा या वन्दिताः, तस्मै यावन्दिताय । इत्यपि द्यार्थः ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥ अस्मिन् वृत्ते मन्दाक्रान्ताच्छब्दः ।

दे० व्या०-तुभ्यमिति । हे चन्द्रप्रम ! जिन ! तुभ्यं नमः-नमस्कारः, अस्मिन्वत्पपाहारः । किंविशिष्टाय तुभ्यम् ? । वन्दिताय-नमस्कृताय । कया ? । ' विद्वत्पंक्त्या ' विदुषां-पण्डितानां पंक्तिः-धेनिः तथा । किंविशिष्टया विद्वत्पंक्त्या ? । ' अनलसमदा ' अलसः-आलस्यं मदी-मुद्ग मोहसंभेदः अनयोः पुर्वे ' इन्द्रः ' नतो न स्तः अलसमदी यस्याः सा तपोनि शमासः । ' दयावत् ! ' इति । दया-कृपा अस्त्वस्मिन्निति दया-पान्, तस्यामन्त्रणम् । ' कान्तानलसम ! ' इति । कान्तः-कर्मणो जागृत्यमान इतियावत् यः अनलः-वह्निः तेन गमः-तुभ्यो यः स तस्यामन्त्रणम् । कानिद् ? । हाने-विनाशने । केषाम् ? । ' तामसोज्जुम्भितानाम् '

तमःसम्बन्धिविस्फूर्जितानाम्, तमःसम्बन्धीनि तामसानि तानि च तानि उज्ज्वाम्भितानि चेति ' कर्मधारयः ' तेषाम् । ' दितायासमान ! ' इति । आयासः-संसारवेदः मानः-चित्तोज्ञानिः अनयोः पूर्वं ' द्वन्द्वः ' तेन द्विहो- छिन्नौ आयासमानौ येन स तस्यामन्त्रणम् । " नूने छिन्नं छिन्नं दितम् " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० १२५) । ' प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतूहानिकान्त ! ' इति । पृथवो वितताः स्पष्टाः-सम्प्रगवबोध्याः दृष्टान्ता-उदाहरणानि हेतवः-साध्यगमकाः ऊहा-वितर्काः यत्र स तथा, एवंविधः प्रकटितः-प्रकाशितः अर्थानां नित्यत्वात् (?) अनेकान्तः-स्याद्वादो येन स तस्यामन्त्रणम् । ' असमान ! ' इति । नास्ति सर्वेभ्यः उन्कृष्टत्वात् समानः-सदृशो यस्य तस्यामन्त्रणम् । एतानि सर्वाणि भगवतः सम्बोधनपदानि । इति प्रथम- वृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनेश्वराणां नुतिः—

जीयाद् राजी जनितजननज्यानिहानिर्जिनानां

सत्यागारं जयदमितरुक् सारविन्दाऽवतारम् ।

भव्योद्धृत्या भुवि कृतवती याऽवहद् धर्मचक्रं

सत्यागा रञ्जयदमितरुक् सा रविं दावतारम् ॥ २ ॥

—मन्दा०

ज० वि०—जीयादिति । जिनानां-तीर्थकृतां सा राजी-श्रेणी जीयात्-जयत्विति क्रिया- कारकसंयोगः । अत्र ' जीयाद् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ' राजी ' । केपां ? ' जिनानाम् ' । राजी कथंभूता ? ' जनितजननज्यानिहानिः ' जनिता-कृता जननानां-लोकानां ज्यानेः-जरायाः हानिः- विनाशो यया सा तथा । पुनः कथं ? ' सत्यागारं ' सत्यस्यागारं-गृहम् । पुनः कथं ? ' इतरुक् ' इता-गताः रुजो-रोगाः यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? ' सारविन्दा ' सह अरविन्दैः- सुरनिर्मितनवकनकमलैः वर्तते या सा तथा । पुनः कथं ? ' कृतवती ' विहितवती । कं कर्मतापन्नम् ? ' अवतारं ' जन्मग्रहणम् । कस्यां ? ' भुवि ' पृथिव्याम् । कया ? ' भव्योद्धृत्या ' भव्यानां-भव्यप्राणिनां उद्धृतिः भवोत्तारणरूपा तथा हेतुभूतया । पुनः कथं ? ' सत्यागा ' सह त्यागेन-दानेन वर्तते या सा तथा । सेति तच्छब्दसंघन्धी यच्छब्दघटनामाह—या जिनानां राजी ' धर्मचक्रं ' धर्मसमयोत्पन्नं रयाङ्गम् अवहत्-वभारेति क्रियाकारकयोजना । अत्र ' अवहत् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ' या ' । किं कर्मतापन्नम् ? ' धर्मचक्रम् ' । कथंभूतम् धर्मचक्रम् ? ' जयदं ' अभ्युदयदायि । इदमवतारस्यापि विशेषणं घटते । धर्मचक्रं किं कर्तुं ? ' रञ्जयत् ' रक्तीकृत् । कं कर्मतापन्नम् ? ' रविं ' सहस्रकिरणम् । पुनः कथंभूतं धर्मचक्रम् ?

‘दावतारं’ दावो-वनवह्निः “दवो दावो वनवह्निः” इत्यभिधानचिन्तामणिवचनात् (का० ४, श्लो० १६७) तद्वत् तारं-उज्ज्वलम् । अत्रायं भावः-धर्मचक्रस्य रक्तप्रभा व्योम्नि प्रसरति, तस्याः संपर्कात् सहस्रकिरणोऽपि रक्तिमानं भजतीति । पुनः कथं० ? ‘अमितरुक्’ अमिता-अपरिमिता रुक्-द्युतिर्यस्य तत् तथा । अथवा ‘रञ्जयदमितरुक्’ इत्यसत्तमेव धर्मचक्रस्य विशेषणम् । सारविन्देति च जिनराज्या विशेषणम् । तदा चायमर्थः-रञ्जयन्ती-जनानां रागमुत्पादयन्ती अमिता रुक् यस्य तत् तथा । सारं-वलं विन्दते-लभत इति ‘सारविन्दा’ । वतेति विस्मये । ‘अरं’ शीघ्रम् । एतद्व्याख्यानपक्षे तु येति यच्छब्दस्य सहचारी सेति तच्छब्दोऽध्याहार्यः ॥

अथ समासः-जननं च ज्यानिश्च जननज्यानी ‘इतरेतरद्वन्द्वः’ । जननज्यान्योर्हानिर्जनं ‘तत्पुरुषः’ । जनिता जननज्यानिहानिर्यया सा जनितजं ‘बहुव्रीहिः’ । सत्यस्यं अगरं सत्यागारं ‘तत्पुरुषः’ । जयं ददातीति जयदं ‘तत्पुरुषः’ । तज्जयदम् । इता रुजो यस्याः सा इतरुक् ‘बहुव्रीहिः’ । सह अरविन्दैर्वर्तते या सा सारविन्दा ‘तत्पुरुषः’ । भव्यानामुद्धृतिः भव्योद्धृतिः ‘तत्पुरुषः’ । तथा भव्यो० । धर्मेणोपलक्षितं चक्रं धर्मचक्रं ‘तत्पुरुषः’ । सह त्यागेन वर्तते या सा सत्यागा ‘तत्पुरुषः’ । अमिता रुक् यस्य तत् अमितरुक् ‘बहुव्रीहिः’ । दाववत् तारं दावतारं ‘तत्पुरुषः’ । तद् दावतारम् । भयत्रा अमिता चासौ रुक् च अमितरुक् ‘कर्मधारयः’ । रञ्जयन्ती अमितरुक् यस्य तत् रञ्जयदं ‘बहुव्रीहिः’ । सारं विन्दतीति सारविन्दा ‘तत्पुरुषः’ ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०-जीयादिति । जिनानां-तीर्थकृतां सा राज्ञी-श्रेणी जीयात्-नयत्वित्यर्थः । ‘जि जये’ घातोः ‘आशीःप्रेरणयोः’ (सा० सू० ७०३) इत्याशिषि यादौ कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् । ‘ये’ (सा० सू० ७७९) इति सूत्रेण दीर्घः । तथाच ‘जीयात्’ इति सिद्धम् । अत्र ‘जीयात्’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । राज्ञी । केषाम् ? । जिनानाम् । कथंभूता राज्ञी ? । ‘जनितजननज्यानिहानिः’ जनिता-कृता जननानां-लोकाना ज्याने-जरायाः हानिः-विनःशो यया सा तथा । यद्वा जननं च ज्यानिश्च जननज्यानी-जन्मनरसी ‘इतरेतरद्वन्द्वः’, ततः जनिता-उत्पादिता जननज्यान्योर्हानिर्यया सा तथेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । ‘सत्यागारं’ सत्यस्य-सूनृतस्य अगरं-गृहं, अनहलिङ्गोऽयम् । पुनः कथंभूता ? । ‘इतरुक्’ इता-गता रुजो-रोगा यस्याः सा इतरुक् । पुनः कथंभूता ? । ‘सारविन्दा’ अरविन्दैः-त्रैविरचितकनकमलैः सह वर्तते या सा सारविन्दा । पुनः कथंभूता ? । कृत्रवती-विहेतवती । किं कर्म ? । अतारं-जन्मग्रहणम् । कस्याम् ? । भुवि-शृथियाम् । कया ? । ‘भव्योद्धृत्या’ भव्यानां-मोक्षप्राप्तयेत्ययमत्त्वानां उद्धृतिः-उद्धरणं मयोद्धरणरूपा तथा हेतुभूतया । पुनः कथंभूता ? । ‘सत्यागा’ सह त्यागेन-दानेन वर्तते या सा सत्यागा । तेति तच्छब्दसम्बन्धाद् यच्छब्दस्य नामाह-या जिनानां राज्ञी ‘धर्मचक्रं’ धर्मसमयोजनं रथाङ्गं अवहत्-भारित्यर्थः । ‘य ए प्रापगे’ घातोरनघतेन कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिपु । ‘वात्राताने’ (सा० सू० २४०)

दस्य तकारः । इकार उच्चारणार्थः । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) इत्यट् । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । तथाच 'अवहत्' इति सिद्धम् । अत्र 'अवहत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । किं कर्मतापन्नम् ? । धर्मचक्रम् । 'जयदं' जयं-अभ्युदयं ददाति' तत् जयदम् । इदमवतारस्यापि विशेषणं घटते । धर्मचक्रं किं कुर्वत् ? । 'रञ्जयत्' रञ्जयतीति रञ्जयत्-रक्तीकुर्वत् । कं कर्मतापन्नम् ? । रविं-सूर्यम् । यतः कथंभूतं धर्मचक्रम् ? । 'दावतारं' दावः-वनवाह्निः तद्वत् तारं-उज्ज्वलम् । "द्वो दाव इवाख्यातो, वनाग्निवनयोरपि" इति विश्वः । "द्वदावौ वनारण्यवह्नी" इत्यमरः (श्लो० २७४७) । "द्वो दावो वनवाह्निः" इति हैमः (का० ४, श्लो० १६७) । धर्मचक्रस्य रक्तप्रभासम्पर्कात् सहस्रकिरणोऽपि रक्तिमानं भजतीति भावः । पुनः कथंभूतम् ? । 'अमितरुक्' अमिता-इयत्तानवच्छिन्ना सा चासौ रुक्-द्युतिर्यस्य स तथा । अथवा रञ्जयदमितरुगित्यक्षतमेव धर्मचक्रस्य विशेषणम् । सारविन्देति च जिनराज्या विशेषणम् । तदा चायमर्थः-रञ्जयन्ती-जनानां रागमुत्पादयन्ती अमिता रुग् यस्य तत् तथा । सारं-बलं विन्दते-लभते इति सारविन्दा । बतेति विस्मये । "लेदानुकम्पासन्तोष-विस्मयामन्त्रणे बत" इत्यमरः (श्लो० २८२३) । कथम् ? । अरं-शीघ्रम् । "अरं शीघ्रे च चक्राङ्गे, शीघ्रगे पुनरन्यवत्" इति विश्वः ॥ २ ॥

सौ० वृ०-जीयादिति । सा जिनानां-तीर्थकराणां राजिः-श्रेणी जीयात् इत्यन्वयः । 'जीयात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'राजिः' । 'जीयात्' जीव्यात् ? । केषाम् ? । 'जिनानाम्' । किंविशिष्टा जिनराजिः ? । अरविन्दैः-सुरनिर्मितकमलैः सहिता 'सारविन्दा' । पुनः किंवि० जिनराजिः ? । 'सत्यागा' त्यागो-दानं तेन सहिता सत्यागा । सदाना इत्यर्थः । पुनः किंवि० जिनराजिः ? । 'सा' प्रसिद्धा । सा का ? । या जिनराजिः अरं-अत्यर्थं धर्मचक्रं अवहत् इत्यन्वयः । 'अवहत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'जिनराजिः' । 'अवहत्' वहति स्म । किं कर्मतापन्नम् ? । 'धर्मचक्रम्' । किंविशिष्टं धर्मचक्रम् ? । 'सत्यागारं' सत्यगृहम् । पुनः किंवि० धर्मचक्रम् ? । 'जयदं' जयप्रदम् । पुनः किंवि० धर्मचक्रम् ? । अमिता-अमाना रुक्-कान्तिः यस्य तत् 'अमितरुक्' । पुनः किंवि० धर्मचक्रम् ? । दावो-व्यवह्निः तद्वत् तारं-उज्ज्वलं प्रभाभासुरत्यात् 'दावतारम्' । जिनराजिः किं कुर्वती ? । 'कृतवती' निष्पादयती । कं कर्मतापन्नम् ? । 'अवतारं' जन्म । कस्याम् ? । 'भुवि' पृथिव्याम् । कया ? । भव्याः-भविकाः तेषां उद्धृतिः-उद्धरणं भव्योद्धृतिः तथा 'भव्योद्धृत्या' । धर्मचक्रं किं कुर्वत् ? । 'रञ्जयत्' अनुकुर्वत्-रागीकुर्वत् । कं कर्मतापन्नम् ? । 'रविं' सूर्यम् । पुनः किंविशिष्टं धर्मचक्रम् ? । इता-गता रोगा यस्मात् तत् 'इतरुक्' । अवतारधर्मचक्रयोः चत्वार्यपि विशेषणान्यवगम्यानि । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-जननं च ज्यानिश्च जननज्यानी, जननज्यान्वोर्हानिः जननज्यानिहानिः, जानिता जननज्यानिहानिर्यथा सा जनितजननज्यानिहानिः । सद्भ्यो हितं सत्यं, सत्यस्य अगारं सत्यागारं, तत् सत्यागारम् । जयं ददातीति जयदः, तं जयदम् । इता-गता रुजः-रोगा यस्मात् तत् इतरुक् । अरविन्दैः सहिता सारविन्दा । अवतीर्यते इत्यवतारः, तं अवतारम् । भवाय योग्या भव्याः, भव्यानां उद्धृतिः (भव्योद्धृतिः) तथा भव्योद्धृत्या । धर्मस्य धर्मार्थं वा चक्रं धर्मचक्रं, तत् धर्मचक्रम् । त्यागेन सहिता सत्यागा । रञ्जयतीति रञ्जयत् । न मिता अमिता, अमिता रुक्-कान्तिः यस्य स अमितरुक् । दावयत् तारं दावतारम् । आली-पाली-सखी-श्रेणी-राजी-पंक्ती-धीयी इत्यादयः शब्दा षीघ्रैका-रन्ताः [इति] शब्दार्णवे सन्ति ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

द्वे० व्या०-जीयादिति । जिनानां-तीर्थकराणां या राजी-परम्परा जीयात्-जयतात् इत्यन्वयः । 'जि जये' धातुः । 'जीयात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । राजी । केयाम् ? । जिनानाम् । किंविशिष्टा राजी ? । 'जनितजननज्यानिहानिः' जननं-जनिः ज्यानिः-जरा अनयोः पूर्वं 'इन्द्रः', जनिता-उत्पादिता जननज्यानयोः हानिः-विनाशो यया सा तथेति समासः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'इतरुक्' इता-गता रुक्-सोमो यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'सारविन्दा' अरविन्द्रं-कमलं तेन सह वर्तमाना, मार्गं देव-निर्मितसुवर्णाम्बुजे चरणस्थापनात् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'सत्यागा' स्याग्ने-दानेन सह वर्तमाना । "दाव-मुत्सर्जनं स्यागः" इत्यमरः ? । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अमितरुक्' अमिता-अप्रमाणा रुक्-कान्तिः यस्याः सा । तथा राजी किं कुर्वती ? । कुतवती । कम् ? । अवतारं-जन्मग्रहणम् । कया ? । 'भव्योच्चृत्वा' भव्यानां-भव्यजीवानां उच्चृतिः-उद्धारः तथा हेतुभूतया । किंविशिष्टं अवतारम् ? । 'सत्यागारं' सत्पत्य-सुनृतस्य अगारं-गृहम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'जयदम्' जयं-उत्कर्षं ददातीति तथा तत् । यत्तदोर्नित्याभि-सम्भन्धाद् या जिनानां राजी धर्मचक्रम् अवहृत्-उवाहेत्यन्वयः । 'वह प्राणे' धातुः । 'अवहृत्' इति क्रिया-पदम् । का कर्त्री ? । जिनानां राजी । किं कर्मतापन्नम् ? । धर्मचक्रम् । धर्मं चक्रं किं कुर्वत् ? । रञ्जयत्-रक्तीकृ-र्वत् । कम् ? । रविं-सूर्यम् । किंविशिष्टं रविम् ? । 'दावतारम्' दावो-दावानुः तद्वत् तारं-दीप्तम् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सिद्धान्त-स्तुतिः—

सिद्धान्तः स्तादहितहतयेऽख्यापयद् यं जिनेन्द्रः

सद्राजीवः स कविधिपणापादनेऽक्रोपमानः ।

दक्षः साक्षाच्छ्रवणचुलुकैर्यं च मोदाद् विहायः—

सद्राजी वः सकविधिपणाऽपादनेकोपमानः ॥ ३ ॥

—मन्दा०

ज० वि०-सिद्धान्त इति । स सिद्धान्तः-आगमः वो-युष्माकं 'अहितहतये' अहितं-अनिष्टं दुःखादि तस्य इति-विधातः तस्यै स्तात्-भवतु इति क्रियाकारकसण्टकः । अत्र 'स्तात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'सिद्धान्तः' । कस्यै ? 'अहितहतये' । स इति तच्छब्दसाहचर्यात् यच्छब्दप्रयत्नामाह-यं सिद्धान्तं जिनेन्द्रः-तीर्थकृत् अख्यापयत्-ख्यापितवान् । अत्रापि 'अख्या-पयत्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'जिनेन्द्रः' । कं कर्मतापन्नम् ? 'यम्' । कथंभूतो जिनेन्द्रः ? 'सद्राजीवः' सगति-शोभनानि राजीवानि-गुरुकृताब्जानि यस्य स तथा । पुनः कथंभूतः ? 'दक्षः' पटुः । कस्मिन् ? 'कविधिपणापादने' कवयः-शास्त्रकारः तेषां धिपणापादने-प्रतिभा-जनने । पुनः कथंभूतः ? 'अक्रोपमानः' न विद्येते कोपमानौ-क्रोधाहंकारौ यस्य स तथा । पुनः कथं ? 'अनेक्रोपमानः' अनेकानि-अपरिमितानि उपमानानि-समृद्धचन्द्रादीनि यस्य स तथा । एतानि सर्वाण्यपि सद्राजीव इति वर्जितानि मयमानतविशेषणानि सिद्धान्तस्यापि युज्यन्ते । 'च' पुनरर्थे । यं सिद्धान्तं 'विहायःसद्राजीव' विहायःसदो-देवाः तेषां राजी-पाङ्क्तिः मोदात्-

हर्पात् अपात्-पीतवती । अत्यादरेण श्रवणं पानमुच्यत इति न्यायादश्रौपीदित्यर्थः । अत्रापि 'अपात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'विहायःसद्राजी' । कं कर्मतापन्नम् ? 'यम्' । कैः कृत्वा ? 'श्रवणचुलुकैः' । श्रवणरूपैः चुलुकैः अञ्जलिभिः । कथम् ? 'साक्षात्' प्रत्यक्षम् । कथंभूता विहायःसद्राजी ? 'सकविधिपणा' कविः-शुक्रः धिपणः-सुरगुरुः ताभ्यां सह वर्तते या सा तथा ॥

अथ समासः—न हितं अहितं 'तत्पुरुषः' । अहितस्य हतिः अहितहतिः 'तत्पुरुषः' । तस्यै अहि० । जिनानामिन्द्रो जिनेन्द्रः 'तत्पुरुषः' । सन्ति राजीवानि यस्य स सद्राजीवः 'बहुव्रीहिः' । धिपणायाः आपादनं धिपणापादनं 'तत्पुरुषः' । कवीनां धिपणापादनं कविधि० 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् कविधि० । कोपश्च मानश्च कोपमानौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । न विद्येते कोपमानौ यस्य सः अकोप० 'बहुव्रीहिः' । श्रवणान्येव चुलुकाः श्रवण० 'कर्मधारयः' । तैः श्रवण० । विहायसि सीदन्तीति विहायःसदः 'तत्पुरुषः' । विहायःसदां राजी विहा० 'तत्पुरुषः' । कविश्च धिपणश्च कविधिपणौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । सह कविधिपणाभ्यां वर्तते या सा सकधि० । अनेकान्युपमानानि यस्य सः अनेको० 'बहुव्रीहिः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—सिद्धान्त इति । स सिद्धान्तः—राद्धान्तः वः—युष्माकं अहितहतये स्तात्—भव-
त्त्रित्यर्थः । 'असू मुवि' सत्ताया धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे
प्रथमपुरुषेकवचन तुप् । 'तुह्योः' (सा० सू० ७०४) इति तातडदेशे, 'नमसोऽस्य' (सा० सू०
८९९) इत्यकारलोपे च 'स्तात्' इति सिद्धम् । अत्र 'स्तात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
सिद्धान्तः । "समौ सिद्धान्तराद्धान्तौ" इत्यमरः (श्लो० २८९) । कस्मै ? । 'अहितहतये'
अहितं—अनिष्ट दुःखादि तस्य हतिः—विनाशस्तस्यै अहितहतये । केषां ? । वः—युष्माकम् । (युष्मद्) इत्यस्य पष्ठी-
बहुवचने वसादेशः । स इति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दघटनामाह—यं सिद्धान्तं जिनानामिन्द्रो जिनेन्द्रः अरूपा-
पयत्—रूपापित्वानित्यर्थः । 'रूपाप्रकथने' धातोरनद्यतने कर्तरि प्रथमपुरुषैकवचनं विप् । 'धातोः प्रेणे' (सा०
सू० १०४२) इति निः । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) । 'रातो ज्यौ पुक्' (सा० सू० १०३७) इति
पुगागमः । 'स घातुः' (सा० सू० ४१) इति घातुसंज्ञा । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० ६९१)-
इत्यप् । 'गुणः' (सा० सू० ६९२) इति गुणः । 'ए अय्' (सा० सू० ७८२) । 'स्वरहीन०'
(सा० सू० ३६) । तथा च 'अरूपापयत्' इति सिद्धम् । अत्र 'अरूपापयत्' इति क्रियापदम् ।
कः कर्ता ? । जिनेन्द्रः । कं कर्मतापन्नम् ? । यम् । कथंभूतो जिनेन्द्रः ? । 'सद्राजीवः' सन्ति—श्रीम-
नानि राजीवानि—सुरकृतकमलानि यस्य स तथा । "वितप्रसूनराजीव—पुष्कराम्भोरुहाणि च" इत्यमरः
(श्लो० ९४८) । मार्गे देवविनिर्मितकनककमलोपरि चरणस्थापनादिति भावः । पुनः कथंभूतः ? ।
'दक्षः' कुशदः पटुरिति यावत् । "निष्पातो निपुणो दक्षः" इति हैमः (का० ३, श्लो० ६) ।
कस्मिन् ? । 'कविधिपणापादने' कवयः-शास्त्रकर्तारः तेषां धिपणा-सदसद्विवेकितानुद्धिः तस्या आपादनं-जननं

तस्मिन् । पुनः कथंभूतः ? । ' अनेकोपमानः ' अनेकानि—असंख्यातानि उपमानानि—समुद्रचन्द्रादीनि यस्य स तथा । पुनः कथंभूतः ? । ' अकोपमानः ' कोपश्च मानश्च कोपमानौ ' इतरेतरद्वन्द्वः ', न विद्येते कोपमानौ—क्रोधाहङ्कारौ यस्य स तथा । एतानि सर्वाणि सद्राजीव इति मुक्त्वा प्रथमान्तविशेषणानि सिद्धान्तस्याऽपि युज्यन्ते । च पुनरर्थे । यं सिद्धान्तं विहायःसद्राजी—निर्जरश्रेणी मोदात्—हर्षात् अपात्—पीतवर्तित्यर्थः । अत्यादरेण श्रवणं पानमुच्यते इति अत्यादरेणाश्रौर्षादित्यर्थः । ' पा पाने ' घातोः कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । ' दिवादावट् ' (सा० सू० ७०७) । अत्र ' अपात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' विहायःसद्राजी ' विहायस्ति—व्योम्नि सदः—गृहाणि येषां ते विहायःसदः—देवाः तेषां राजिः—श्रेणी इति 'तत्पुरुषः' । "तत्सदस्त्वमराः" इति (अभि०) चिन्तामणौ (का० २, श्लो० १) । कं कर्मतापन्नम् ? । यम् । कस्मात् ? । मोदात् । कैः कृत्वा ? । 'श्रवणचुलुकैः' श्रवणाः कर्णाः त एव चुलुकाः—अञ्जलयः प्रसृतय इति यावत्, वैः कृत्वा । कथम् ? । साक्षात्—प्रत्यक्षम् । "साक्षात् प्रत्यक्षतुल्ययोः" इत्यमरः । (श्लो० २८२२) । कथंभूता विहायःसद्राजी ? । ' सकविधिपणा ' । कविः—शुक्रः । " कविः काव्यकरे सूरो, पुंसि वार्ष्णीकिशुक्रयोः । खलीनेऽस्त्री कविर्देवः " इति गौडः । " उशना मार्गवः कविः षोडशाचिर्देवगुरुः " इति हैमः (का० २, श्लो० ३१) । धिपणः—बृहस्पतिः । कविश्च धिपणश्च कविधिपणौ ' इतरेतरद्वन्द्वः ', ताभ्यां सह वर्तते या सा तथा । " धिपणास्त्रिदशाचार्ये, धिपणा धियि संमता " इति विश्वः ॥३॥

सौ० घृ०—सिद्धान्त इति । सिद्धान्तः—आगमः यो—युष्माकम् अहितं—अनिष्टं तस्य हतिः—नाशः अहितहतिः तस्यै ' अहितहतये ' स्ताव् इत्यन्ययः । ' स्ताव् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' सिद्धान्तः ' । ' स्ताव् ' भूयात् । कस्यै ? । ' अहितहतये ' विद्ययिनाशांय । केपाम् ? । ' यः ' युष्माकम् । किंविशिष्टः सिद्धान्तः ? । ' सः ' प्रसिद्धः । सः कः ? । जिनेन्द्रः—तीर्थकरो यं सिद्धान्तं अख्यापयत् इत्यन्ययः । ' अख्यापयत् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' जिनेन्द्रः ' । ' अख्यापयत् ' अकथयत् । कं कर्मतापन्नम् । ' यं ' सिद्धान्तम् । किंविशिष्टः सिद्धान्तः ? । सन्तः—साधवः सज्जना वा तेषां राजिः—श्रेणिः तस्याः ईः अघं—नापं ते प्रति याति—क्षयं नयतीति ' सद्राजीवः ' । जिनेन्द्रपक्षे सति—शोभनानि राजीघानि—कमलानि यस्य स सद्राजीवः । सुरनिर्मितस्वर्णपद्मोपरि संचरिष्यत्वात् । पुनः किंवि० सिद्धान्तः ? । ' दक्षः ' प्रवीणः । कस्मिन् ? । कवयः—प्राज्ञाः तेषां धिपणा—शुद्धिः तस्याः आपादनं—निष्पादनं तस्मिन् ' कविधिपणापादने ' । पुनः किंवि० सिद्धान्तः ? । न विद्यते कोपः—क्रोधः मानः—अहङ्कारो यस्य सः ' अकोपमानः ' । जिनेन्द्रोऽप्येवंविधः । पुनः किंवि० सिद्धान्तः ? । ' विहायःसद्राजी ' विहायः—आकाशं तस्मिन् सीदन्ति—तिष्ठन्तीति विहायःसद्रो—देवाः तेषां राजी—श्रेणिः देवपंक्तिः । विहायःसद्राजी यं सिद्धान्तं प्रति श्रवणचुलुकैः—कर्णगण्डूपैः कृत्वा साक्षात् यथा स्यात् तथा मोदात्—हर्षात् अपात् इत्यन्ययः । ' अपात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' विहायःसद्राजी ' देवपंक्तिः । ' अपात् ' पीतवती । कं कर्मतापन्नम् ? । ' यं ' सिद्धान्तम् । कैः ? । ' श्रवणचुलुकैः ' । कस्मात् ? । ' मोदात् ' । पुनः किंवि० सिद्धान्तः ? । अनेकानि—वह्नि उपमानानि—चन्द्रसूर्यचक्रादीनि यस्य सः ' अनेकोपमानः ' जिनेन्द्रोऽप्येवंविधः । (किंविशिष्टा) विहायःसद्राजी ? । कविः—शुक्रः धिपणः—बृहस्पतिः ताभ्यां सहिता सकविधिपणा । ' ईः स्मरेऽप्येऽयये रोद्रे, कौपाकायी भुवि श्रियाम् ' इति मर्हापः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—न हितं अहितं, अहितरय हतिः अहितहतिः, तस्यै अहितहतये । जिनानां इन्द्रो जिनेन्द्रः । सतां राजिः सद्राजिः, सद्राज्या ईः सद्राजी, सद्राजीं यातीति सद्राजीवः । कवीनां धिपणा

कविधिपणा, कविधिपणानां आपादनं कविधिपणापादनम्, तस्मिन् कविधिपणापादने । कोपश्च मानश्च कोपमानौ, न विद्येते कोपमानौ यस्य सः अकोपमानः । श्रवणान्येव चुलुकाः श्रवणचुलुकाः, तैः श्रवणचुलुकैः । विहायसि सीदन्ति इति विहायःसदः, विहायःसदां राजी विहायःसद्राजी । कविश्च धिपणश्च कविधिपणौ, कविधिपणाभ्यां सहिता सकविधिपणा । अनेकानि उपमानानि यस्य सः अनेकोपमानः ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

द्वे० व्या०-सिद्धान्त इति । स सिद्धान्तः-राद्धान्तः वः-युष्माकम् अहितहतये स्तात्-भूयादित्यन्वयः । 'अस् युवि' धातुः । 'स्तात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । सिद्धान्तः । 'कस्यै ?' । 'अहितहतये' अहितस्य-सापराधस्य हतिः-हननं तस्यै । केपाम् ? । वः । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यं सिद्धान्तं जिनेन्द्रः-तीर्थङ्करः अख्या-पयत्-ऊचिवान् इति सम्बन्धः । 'ख्या प्रकथने' धातुः । 'अख्यापयत्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । जिनेन्द्रः । कं कर्मतापन्नम् ? । यं सिद्धान्तम् । किंविशिष्टो जिनेन्द्रः ? । 'सद्राजीवः' सन्ति-शोभनानि राजीवानि-कमलानि यस्य स तथा । पुनः किंविशिष्टः ? । दक्षः-कुशलः । कस्मिन् ? । 'कविधिपणापादने' कवीनां धिपणा-मनीषा तस्या आपादनं-जननं तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टः ? । 'अकोपमानः' कोपः-क्रोधः मानः-स्मयः अनयोर्द्वन्द्वः' ततो न स्तः कोपमानौ यस्य स तथेति विग्रहः । पुनः किंविशिष्टः ? । 'अनेकोपमानः' अनेकानि-समुद्रचन्द्रा-दीनि उपमानानि यस्य स तथा । अथवा सद्राजीव इति युक्त्वा एतानि सर्वाण्यपि आगमस्य विशेषणानीति बोध्यम् । च पुनरर्थे । तेन च-पुनः यं सिद्धान्तं मोदाद् विहायःसद्राजी-अमरश्रेणिः अपात्-पीतवतीत्यन्वयः । 'पा पाने' धातुः । आदरेण श्रवणं पानमुच्यते । 'अपात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'विहायःसद्राजी' विहायसि-आकाशे सदा-गृहाणि येषां ते विहायःसदः, तेषां राजी-परम्परेत्यर्थः । कं कर्मतापन्नम् ? । सिद्धान्तम् । कस्मात् ? । मोदात्-हर्षात् । केः ? । 'श्रवणचुलुकैः' श्रवणाः-कर्णाः त एव चुलुकाः-गण्डूपाः तैः । "गण्डूपश्रुलुकश्चलुः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० २६२) । किंविशिष्टा विहायःसद्राजी ? । 'सकविधिपणा' कविः-शुक्रः धिपणो-बृहस्पतिः अनयोर्द्वन्द्वः, ताभ्यां सह वर्तमाना । "धिपणः फल्गुनी-भवः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० ३२) ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वज्राद्भुश्याः स्तुतिः—

वज्राद्भुश्याकुलिशभृत् ! त्वं विघत्स्व प्रयत्नं
स्वायत्यागे ! तनुमदवने हेमताराऽतिमत्ते ।
अध्यारूढे ! शशधरकरश्चेतभासि द्विपेन्द्रे
स्वायत्यागोऽतनुमदवने हेऽमतारातिमत्ते ! ॥ ४ ॥

—मन्दा०

ज० वि०-वज्राद्भुश्याकुलिशेति । 'हे' इति आभिमुख्याभिव्यक्तये । वज्राद्भुश्याकुलिशेति । वज्राद्भुश्याकुलिशेति । त्वं-भवती तनुमदवने-प्राणिनां रक्षणे प्रयत्नं-आदरं विघत्स्व-कुरूप्वेति क्रियाकारक-सम्बन्धः । अत्र 'विघत्स्व' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'प्रयत्नम्' । फस्मिन् ? 'तनुमदवने' । कथंभूता त्वम् ? 'हेमतारा' स्वर्णवदुज्ज्वला । अपराणि सर्वाण्यपि वज्राद्भुश्या देव्याः संबोधनानि । तेषां व्याख्या यथा—हे 'अद्भुश्याकुलिशभृत्' अद्भुश्याकुलिशः-रक्षिणीः

बल्लभ. ३३

३३

निर्याणकलियाम्—

“यस्याङ्गुली वनकपर्णा गजपातनां घृतभुंजां परदयञ्जयुतदक्षिण-
वरां मातुलिङ्गाङ्गुलायुगपामदम्भां चेति ।”

कुलिशो-वज्रः तौ विभर्तीति तथा तत्संबोधनं हे अङ्क० । एतद् विशेषणमपि घटते । हे 'स्वाय-
त्यागे !' आयः-अर्थस्य आगमः त्यागो-दानं शोभनौ आयत्यागौ यस्याः सा तथा तत्संबो०
हे स्वाय० । हे 'अध्यारूढे' ! आसीने ! । कस्मिन् ? 'द्विपेन्द्रे' गजेन्द्रे । द्विपेन्द्रे कथंभूते ?
'अतिमत्ते' अतिशयेन मदवति । पुनः कथंभूते ? 'शशधरकरश्वेतभासि' शशधरः-चन्द्रमाः
तस्य करो-द्युतिः तद्वत् श्वेता-उज्ज्वला भाः-त्विट् यस्य स तथा तस्मिन् । पुनः कथंभूते ? 'अगे'
अग इव पर्वत इव अगस्तास्मिन् पर्वतप्राय इत्यर्थः । कया ? 'स्वायत्या' स्वस्य-आत्मनो या
आयतिः-आयामः दीर्घतेतियावत् तथा हेतुभूतया । पुनः कथं० ? 'अतनुमदवने' अतनु-
प्रभूतं मदवनं-मदरूपं जलं यस्य स तथा तस्मिन् । अथवा अतनुमद एव श्यामत्वाद् वनं-काननं
यस्य स तथा तस्मिन् । तथा चायमभिप्रायः-द्विपेन्द्रस्त्वगोपमो वर्णितः, अगे च वनं भवेत्, तेन
अत्रापि अतनुमदरूपं वनमस्तीति । हे 'अमतारातिमत्ते' अरातयो-वैरिणो विद्यन्ते यस्य सोऽरातिमान्,
तस्य भावोऽरातिमत्ता, न मता-नाभिमेता अरातिमत्ता यया सा तथा, विरोधानभिच्छापिणीत्यर्थः ॥

अथ समासः-अङ्कशश्च कुलिशश्च अङ्कशकुलिशौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । अङ्कशकुलिशौ
विभर्तीति अङ्क० 'तत्पुरुषः' । तत्संबो० हे अङ्कश० । आयश्च त्यागश्च आयत्यागौ 'इतरे-
तरद्वन्द्वः' । शोभनौ आयत्यागौ यस्याः सा स्वायत्यागा 'बहुव्रीहिः' । तत्संबोधनं हे स्वायत्यागे ! ।
तनुमतामवनं तनुमदवनं 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् तनु० । हेमवत् तारा हेमतारा 'तत्पुरुषः' ।
अतिशयेन मत्तोऽतिमत्ता 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् अति० । शशं धरतीति शशधरः 'तत्पुरुषः' । शश-
धरस्य वरः शशधरो 'तत्पुरुषः' । श्वेता चासौ भाश्च श्वेतभाः कर्मधारयः । शशधरकरवत्
श्वेता भा यस्य स शशधरो 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन् । द्विपानां द्विपेषु वा इन्द्रो द्विपेन्द्रः 'तत्पुरुषः' ।
तस्मिन् द्विपेन्द्रे । स्वस्य आयतिः स्वायतिः 'तत्पुरुषः' । नया स्वायत्या । न गच्छतीत्यगः
'तत्पुरुषः' । तस्मिन् अगे । न तनुः अतनुः 'तत्पुरुषः' । मद एव वनं मदवनं 'कर्मधारयः' ।
अतनु मदवनं यस्य सोऽतनुमदवनः 'बहुव्रीहिः' । यदिवा अतनुश्चासौ मदश्च अतनुमदः
'कर्मधारयः' । अतनुमद एव वनं यस्य सोऽतनु० 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन् अतनु० । न मता
अमता 'तत्पुरुषः' । अमता अरातिमत्ता यया सा अमतारातिमत्ता 'बहुव्रीहिः' । तत्संबोधनं हे
अमतारा० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीचन्द्रप्रमस्वामिनः स्तुतेर्व्याख्या ॥ ८ ॥

सि० वृ०-वज्राङ्कशयङ्कशेति । हे इत्यामिमुस्याभिव्यक्तये । " हे हे व्यस्तौ समस्तौ च, हृति-
सम्बोधनार्थयोः " इति विश्वः । हे वज्राङ्कशे !-वज्राङ्कुरीतिंज्ञिके ! त्वं-भवती तनुमदवने-
प्राणिरक्षणे प्रयत्न-आदरं विषत्स-गुरुत्वेत्यर्थः । विपूर्वकः 'दुषान् धारणोपणयोः' इति घातोः
'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्त्तरि आत्मनेपदे मध्यमपुरुषैकवचनं स्वः । 'अप् कर्त्तरि'

(सा० सू० ६९१) । ' द्विश्च ' (सा० सू० ७१०) इति घातोद्धित्वं च । ' ह्रस्वः ' (सा० सू० ७१३) इति पूर्वस्य ह्रस्वत्वम् । ' झपानां जवचपाः ' (सा० सू० ७१४) इति दत्वम् । ' पूर्वस्य डिति झसे घः ' (सा० सू० ९६०) इति पूर्वपदस्य घत्वम् । ' दादेः ' (सा० सू० ९९७) इत्याकारलोपः । ' खसे चपां झपानां ' (सा० सू० ८९) इति घकारस्य तकारः । तथाच ' विघत्स्व ' इति सिद्धम् । अत्र ' विघत्स्व ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । प्रयत्नम् । कस्मिन् ? । ' तनुमदवने ' तनुः—शरीरं विद्यते येषां ते तनुमन्तःतेषां अवनं—रक्षणं तस्मिन् । किंविशिष्टा त्वम् ? । ' हेमतारा ' हेम—सुवर्णं तदिव तारा हेमतारा, स्वर्णदेहेत्यर्थः । अन्यानि सर्वाण्यपि वज्राङ्कुश्याः सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या यथा—हे ' अङ्कुशकुलिशमृत ' । " ह्यदिनी वज्रमस्त्री स्यात्, कुलिशं भिदुरं पविः " इत्यमरः (श्लो० ९३) । अङ्कुशः—दृणिः, कुलिशं—वज्रं, अङ्कुशश्च कुलिशं च अङ्कुशकुलिशे ' इतरेतरद्वन्द्वः ', ते विमतीति तथा, तस्याः सम्बोधनम् । हे ' स्वायत्यागे ! ' सुष्टु—शोभन आयो—लाभः अर्थागमरूपः त्यागो—दानं अस्ति यस्य तस्य सम्बोधनं हे स्वायत्यागे ! । हे अध्याखुडे !—आसीने । कस्मिन् ? । ' द्विपेन्द्रे ' द्वाभ्यां शुण्डाभ्यां पिबन्तीति द्विपाः—गजास्तेष्विन्द्र इवेन्द्रस्तस्मिन् द्विपेन्द्रे । कथंभूते ? । ' अतिमत्ते ' अतिशयेन मत्तः—शीबस्तस्मिन् । ' मदी हर्षे ' ' रदाम्यां निष्ठातो नः [पूर्वस्य च दः] ' (पा० अ० ८, पा० २, सू० ४२) इति प्राप्ते निष्ठातस्य नकारः, ' न ध्यारव्यापृमूर्छिमदाय ' (पा० अ० ८, पा० २, सू० ९७) इति सूत्रेण निषिद्धस्तेन ' मत्तः ' इति निष्पन्नम् । अन्यथा मत्त इत्यनिष्टं स्यादिति ज्ञेयम् । पुनः कथंभूते ? । ' शशधरकरधेतभासि ' शशधरः—चन्द्रमाः तस्य करः—कान्तिस्तद्वत् श्वेता—उज्ज्वला माः—त्वित् यस्य तस्मिन् । " बलिहस्तांशवः कराः " इत्यमरः (श्लो० २६६३) । पुनः कथंभूते ? । ' अगे ' अग इव पर्वत इव अगस्तस्मिन् पर्वतप्राये इत्यर्थः । अशामेदरूपकम् । कथा ? । ' स्वायत्या ' स्वस्य—आत्मनः आयतिः—आयामः दीर्घता इतियावत् तथा हेतुमृतया । " दैर्घ्यमायाम आनाहः, परिणाहो विशालता आयतिश्च " इति केशवः । पुनः कथंभूते ? । ' अतनुमदवने ' न तनु अतनु प्रभूतमित्यर्थः मदवनं—मदरूपं जलं यस्य तथा तस्मिन् । " जीवनं भुवनं वनं " इत्यमरः । (श्लो० ४७३), अतनुमद एव इयामत्वात् वनं—काननं यस्येत्यर्थस्तथा च द्विपेन्द्रस्त्वगोपमो वर्णितः, अगे च वनं भवेत्, तेनात्रापि प्रचुरमदरूपं वनमस्तीत्यभिप्रायः । अथाविशदं देवीसम्बोधनं हे ' अमतारातिमत्ते । ' इति । अरातयः—शत्रवः विद्यन्ते यस्य सोऽरातिमान् तस्य भावः अरातिमत्ता, न मता—नाभिप्रेता अरातिमत्ता यया सा तथा तस्याः सम्बोधनं हे अमतारातिमत्ते । विरोधानभिभाषिणित्यर्थः । मन्दाक्रान्ताच्छन्दः " मन्दाक्रान्ता ममनततगा गो यतिर्वेदपङ्क्तिः " इति च तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीभानु० श्रीचन्द्रमस्वामिस्तुतिवृत्तिः ॥ ८ ॥

श्लो० ४७०—वज्राङ्कुशस्तुति । हे वज्राङ्कुशि [नाम्नि देवि] ।—वज्राङ्कुशाभिधाने । देवि । तनुमदवने—जन्तुरक्षणे त्वं प्रयत्नं—यत्नं विघत्स्व इत्यन्यथाः ' विघत्स्व ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' त्वम् ' । ' विघत्स्व ' ह्युक् । कं कर्मतापन्नम् । ' प्रयत्नं ' यत्नम् । कस्मिन् ? । तनुः—शरीरं तद्वन्तः—देदिनः तेषां अवनं—रक्षणं

तस्मिन् 'तनुमदवने' । किंविशिष्टा त्वम् ? । अङ्कुशं-सृणिं कुलिशं-चक्रं ते द्वे विमर्तांति 'अङ्कुशकुलिश-भृत्' । हे 'स्वायत्यागे' । सु-शोभनः आयो-लाभः अर्थादिः त्यागो-दानं ते द्वे यस्याः सा स्वायत्यागा, तस्याः सं० हे स्वायत्यागे ! । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? । हेम-स्वर्णं तद्वत् तारा-उज्ज्वला 'हेमतारा' । हे 'अध्यारूढे' । आरूढे ! । कस्मिन् ? । 'द्विपेन्द्रे' गजपतौ । किंविशिष्टे द्विपेन्द्रे ? । ('अतिमत्ते') अति-अत्यर्थं मत्ते-मदवति-उद्धते । पुनः किं० द्विपेन्द्रे ? । शशधरः-चन्द्रः तस्य कराः-किरणाः तद्वत् श्वेता-ध्वला भाः-कान्तिः यस्यासौ तस्मिन् 'शशधरकरश्वेतभासि' । पुनः कथंभूते ? । हे 'अमतारातिमत्ते' । अमता-अनभिप्रेता अरातिमत्ता-विपक्षमायता यस्याः सा अमतारातिमत्ता, तस्याः सं० हे अम० । पुनः किंवि० त्वम् ? । [तारातिमत्ते त्वं] । स्वायत्या-निजाशयेन, स्वभावेन वा अगे-पर्यन्ते अध्यारूढे ! । किंविशिष्टे अगे ? । अतनु-प्रचुरं मदवनं यस्य सः अतनुमदवनः, तस्मिन् अतनुमदवने, द्विपेन्द्रेऽप्येवंविधे अतनु-प्रचुरं मदवनं-मदवारि यस्य स तस्मिन् अत०वने । इति पदार्थः ॥

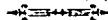
अयं समासः-अङ्कुशश्च कुलिशं च अङ्कुशकुलिशे, अङ्कुशकुलिशे विमर्ति सा अङ्कुशकुलिशभृत् । आयश्च त्यागश्च आयत्यागौ, सु-शोभनौ आयत्यागौ यस्याः सा स्वायत्यागा, तस्याः सं० हे स्वायत्यागे । तनवो विद्यन्ते येषां ते तनुमन्तः, तनुमतां अयनं तनुमदवनं, तस्मिन् तनुमदवने । हेमयत् तारा हेमतारा । अतिशयेन मत्ता अतिमत्ता, तस्याः सं० हे अतिमत्ते ! । द्विपेन्द्रेऽप्येवंविधः समासः । अतिशयेन मत्तो-मदवान् (अति०), तस्मिन् अतिमत्ते । शशं धराति इति शशधरः, शशधरस्य कराः शशधरकराः, शशधरकरा इव श्वेता भाः यस्यासौ शशधरकरश्वेतभाः, तस्मिन् शशधरकरश्वेतभासि । द्वाभ्यां-मुखशु-ण्डाभ्यां पिवतीति द्विपः, (तस्येन्द्रः) तस्मिन् अगे (१) । न तनुः अतनुः, अतनुश्चासौ मदश्च अतनुमदः, (अतनु०) यनानि-काननानि यस्मिन् सः अतनुमदवनः, तस्मिन् अतनुमदवने । द्विपेन्द्रपक्षे अतनुः-प्रचुरः मदस्य-दानस्य धनं-पानीयं यस्य सः अतनुमदवनः, तस्मिन् । हे संबोधने पदे पृथक् द्वेयम् । अरातिविद्यते यस्यासौ अरातिमान्, अरातिमतो भावः अरातिमत्ता, न मता अमता, अमता अरातिमत्ता यस्याः (सा) अमतारातिमत्ता, तस्याः सं० हे अमतारातिमत्ते ! ॥ इति चतुर्विंशतार्थः ॥ ४ ॥

श्रीचन्द्रप्रभदेवस्य, स्तुतेरर्थः स्फुटीकृतः ।

सौभाग्यसागरारुयेण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति चन्द्रप्रभजिनस्तुतिः ॥ ४ । ८ । ३२ ॥

दे० व्या०-वञ्जाङ्कुरपङ्कुरोति । हे वञ्जाङ्कुशि । त्वं तनुमदवने-प्राणिरक्षणे प्रयत्नं-प्रकर्षणं यत्नं विपस्त्व-कुरु इत्यन्वयः । 'दुपात्रं धारणपोषणयोः' इति धातुः । 'विपस्त्व' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । त्वम् । कं कर्मतापदानम् ? । प्रयत्नम् । कस्मिन् ? । 'तनुमदवने' तनुः-शरीरं विद्यते येषां ते तनुमन्तः, तेषां अवनं-रक्षणं तस्मिन् । किंविशिष्टा त्वम् ? । 'हेमतारा' हेम-सुवर्णं तद्वत् तारा-विशदा । हे अध्यारूढे । गतवति । कृतारोहणे इति यावत् । कस्मिन् ? । द्विपेन्द्रे-पैरावणे । किंविशिष्टे द्विपेन्द्रे ? । 'अतिमत्ते' अतिशयेन मत्ते-मदोत्कटे । पुनः किंविशिष्टे ? । 'शशधरकरश्वेतभासि' शशधरस्य-चन्द्रस्य कराः-पादाः तद्वत् श्वेता-उज्ज्वला भाः-कान्तिः यस्य स तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टे ? । 'स्वायत्यागे' स्वस्य आपतिः-विस्तारः तथा अगे-पर्यन्त-सदृशे । अत्राभेदरूपाळङ्कारः । पुनः किंविशिष्टे ? । 'अतनुमदवने' अतनुः-प्रयत्नो यो मदः-दानप्रवृत्तिः स पक्षधनं-जलं यस्मिन् स तस्मिन् । 'जीधनं भुवनं धनम्' इत्यमरः (स्तो० ४७३) । 'अङ्कुशकुलिशभृत्' । ति । अङ्कुश-सृणिः कुलिशं-वक्रम्, अनयोर्द्वन्द्वः, ते विमर्ति-पारयति या सा तस्या आमन्त्रणम् 'स्वापत्यागं' इति । आपः-अर्धमाप्तिः त्यागः-दानम्, अनयोर्द्वन्द्वः, ततः सद्गु आपत्यागो यस्याः सा तस्या आमन्त्रणम् । 'अम-तारातिमत्ते' । इति । अरातिः-शत्रुः विद्यते यस्याः सा अरातिमती, तस्याः भावः अरातिमत्ता । 'स्वतलोत्पण-धचनयोर्द्वयः' (पा० धातिके ३९२७) इति पुं बहुवचनः । सा न मता-नाभिप्रेता यस्याः सा तस्या आमन्त्रणम् । गकलविपक्षपक्षोऽपि उदनादिति भावः । पतानि सर्वाण्यपि देव्याः सम्बोधनप्रदानि ॥ इति चतुर्विंशतार्थः ॥ ४ ॥ गन्दाकान्ताष्टन्दः ॥ " गन्दाकान्ता ममनतनामो यतिर्वददधुभिः " इति च तदुक्तम् ॥

१ श्रीसुविधिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुविधिनाथाय प्रार्थना—

तवाभिवृद्धिं सुविधिर्विधेयात्

स भासुरालीनतपा दयावन् । ।

यो योगिपङ्क्या प्रणतो नभःसत्—

सभासुरालीनतपादयाऽवन् ॥ १ ॥

—उपजातिः

ज० वि०—तवाभिवृद्धिमिति । हे दयावन् !—दयासमन्वित ! प्राणिन् ! स सुविधिः—सुविधिनामा जिनः तव—भवतः अभिवृद्धिं—अभ्युदयं विधेयात् इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'विधेयात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'सुविधिः' । कां कर्मतापन्नम् ? 'अभिवृद्धिम्' । कस्य ? 'तव' । कथंभूतः सुविधिः ? 'भासुरालीनतपाः' भासुरं—घोरं आलीनं—आश्रितं तपः—अनशनः—अनौदर्यादिरूपं येन स तथा । किं कुर्वन् ? 'अवन्' रक्षन् । प्राणिगणानित्यध्याहृत्य गम्यते । यत्तदोरभिसंबन्धात् 'स कः ? यः सुविधिः योगिपङ्क्या—मुनिपरम्परया प्रणतः—प्रणिपतितः । अत्रापि 'प्रणतः' इति क्रियापदम् । कया कर्त्या ? 'योगिपङ्क्या' । कः कर्मतापन्नः ? 'यः' । कथंभूतया योगिपङ्क्या ? 'नभःसत्सभासुरालीनतपादया' नभःसदो—देवाः तेषां सभा—पर्यत् असुराली—दैत्यसन्ततिः ताभ्यां नतौ पादौ यस्याः सा तथा तथा ॥

अथ समासः—शोभनो विधिर्यस्य स सुविधिः 'बहुव्रीहिः' । भासुरं च तदालीनं च भासुरालीनं 'कर्मधारयः' । भासुरालीनं तपो यस्य स भासु० 'बहुव्रीहिः' । योगिनां पङ्क्योयोगिपङ्क्यः 'तत्पुरुषः' । तथा योगि० । नभसि सीदन्तीति नभःसदः 'तत्पुरुषः' । नभःसदां सभा नभःस० 'तत्पुरुषः' । असुराणां आली असुराली 'तत्पुरुषः' । नभःसत्सभा च असुराली च तौ नभःसत्सभासुराल्यौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । नभःसत्सभासुरालीभ्यां नतौ नभःस० 'तत्पुरुषः' । नभःसत्सभासुरालीनतौ पादौ यस्याः सा नभःस० 'बहुव्रीहिः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० ट०—तवाभिवृद्धिमिति । दया—कृपाः करुणेत्यावत् विद्यते यस्य स दयावान्, तस्य सम्भोषणं हे दयावन् ।—दयायुक्त ! प्राणिन् । स सुविधिः—सुविधिनामा जिनः तव—भवतः अभिवृद्धिं—अभ्युदयं विधेयात्—क्रियादित्यर्थः । विपूर्वक 'बुधान् धारणपोषणयोः' इति घातोः आशीषि वर्तते

परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् । 'दादेः' (सा० सू० ९१७) इत्यनेनाकारस्यैकारः । तथाच 'विधेयात्' इति सिद्धम् । अत्र 'विधेयात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'सुविधिः' सुष्ठु-शोभनं विधानं-क्रियाचरणादिकं यस्य सः । कां कर्मतापन्नम् ? । अभिवृद्धिम् । कस्य ? । तव । 'तव मम इसा' (सा० सू० ३३७) इति युष्मदः पष्ठ्येकवचने तवादेशः । कथंभूतः सुविधिः ? । 'मासुरालीनतपाः' मासुरं-अर्ध्र्यं आलीनं-आहृतं तपः-अनशनादिकं येन स तथा । 'अत्वसोः सौ' (सा० सू० २९४) इति दीर्घत्वम् । पुनः किं कुर्वन् ? । 'अवन्' अवति-रक्षतीत्यवन् । प्राणिगणानिति गम्यम् । पट्कायामघ-दानदायकत्वादिति भावः । यत्तदोरमित्सम्बन्धात् स कः ? । यः सुविधिः योगिपङ्क्त्या-मुनिपरम्परया प्रणतः-प्रणामविषयीकृतः । अत्रापि 'प्रणतः' इति क्रियापदम् । कया कर्त्या ? । 'योगिपङ्क्त्या' योग-श्चित्तवृत्तिनिरोधरक्षणो विद्यते येषां ते योगिनस्तेषां पङ्क्तिः-परम्परा तथा । "आपरमाणुदर्शिनो योगिनः" इति न्यायविदः । कः कर्मतापन्नः ? । यः कथंभूतया योगिपङ्क्त्या ? । 'नमःसत्समासुरालीनतपाद्या' नमसि सद्दो येषां ते नमःसद्दो-देवास्तेषां समा-पर्यत् च असुराली च असुराणां-भवनपतिदेवविशेषाणां आली-श्रेणो च ताम्यां नतौ पादौ यस्याः सा तथा तथा, नमःसत्समा च असुराली च नमःसत्समासुराली 'इतरेतरद्वन्द्वः' । "वीथ्यालिरावलिः पङ्क्तिः, श्रेणो लेलास्तुराजयः" इत्यमरः (श्लो० ६९६) ॥ १ ॥

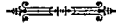
सो० वृ०-यश्चन्द्रवत् सौम्यः स चन्द्रप्रभो भवति, स शोभनविधिरेव भवति । अनेन संबन्धे-नायातस्य नवमश्रीसुविधिजिनेन्द्रस्य स्तुतिव्याख्यानामाख्यायते-तवामिवृद्धिमिति ।

हे दयावन् !-दयायुक्त । सुविधिः जिनः तव-भवतः अभिवृद्धि-समृद्धि विधेयात् इत्यन्वयः । कः कर्ता ? । 'सुविधिः' पुष्पदन्तापरनामा । 'विधेयात्' कुर्यात् । कां कर्मतापन्नम् ? । 'अभिवृद्धिम्' । कस्य ? । 'तव' । कथंभूतः सुविधिः ? । मासुरं-दीप्यमानं आलीनं-कृतं-आहृतं तपोऽनशनादिभेदेन यस्य स 'मासुरालीनतपाः' । मर्त्यैरिति शेषः । पुनः सुविधिः किं कुर्वन् ? । 'अवन्' पट्कायजन्तुं रक्षन् । पुनः किंवि० सुविधिः ? । 'सः' सः-प्रसिद्धः । सः कः ? । यः योगिपङ्क्त्या प्रणत इत्यन्वयः । 'प्रणतः' इति क्रियापदम् । कया कर्त्या ? । 'योगिपङ्क्त्या' योगिवृन्देन । ('प्रणतः') प्रकर्षणं नतो-नमितः । कः कर्मतापन्नः ? । 'यः' सुविधिः । कथंभूतया योगिपङ्क्त्या ? । नमःसद्दो-देवाः तेषां समा-पर्यत्, असुरा-नामकुमारादयः तेषां आली-श्रेणिः तथा नताः पादाः यस्याः सा नमःसत्समासुरालीनतपाद्या, तथा 'नमःसत्समासुरालीनतपाद्या' । एतादृशः सुविधिः तव समृद्धिं करोतु । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-अभि-सामस्त्येन-सर्वप्रकारेण वृद्धिः अभिवृद्धिः, तां अभिवृद्धिम् । सु-शोभनो विधिः-आचारी यस्य स सुविधिः । पुष्पवत् दन्ता यस्य स पुष्पदन्तः । अनुक्तोऽप्युक्तः । मासुरं-घोरं आलीनं तपो यस्य स येन वा मासुरालीनतपाः । दया अस्यास्तीति दयावान्, तस्य सं० हे दयावन् ! । प्रशस्ता मनोवाक्कायव्यापारा येषां सन्ति ते योगिनः, योगिनां पङ्क्तिः योगिपङ्क्तिः, तथा योगिपङ्क्त्या, प्रकर्षणं नतः प्रणतः । नमसि सीदन्ति-तिष्ठन्ति ते नमःसद्दो, नमःसद्दो समा नमःसत्समा, असुराणां आली असुराली, नमःसत्समा च असुराली च नमःसत्समासुराली, नमःसत्समासुरालीनतपाद्या, तथा पादा यस्याः सा नमःसत्समासुरालीनतपाद्या, तथा नमःसत्समासुरालीनतपाद्या । अदति-रक्षति इति अयन् । अस्यां स्तुतौ इन्द्रयज्ञा (!) ष्टन्दः ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

वे० व्या०-तवामिवृद्धिमिति । हे 'दयावन् !' दया विधेते पश्यामी दयावान्, तस्यामन्त्रणम् । ते-तव सुविधिः-सुविधिनायः अभिवृद्धि-समृद्धि विधेयात्-क्रियात् इत्यन्वयः । 'दुषाम् धारणोत्तरणः' इति पाठः ।

‘विधेयाद्’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? सुविधिः । कां कर्मतापन्नम् ? अभिवृद्धिम् । कस्य ? तव । किंविशिष्टः सुविधिः । ‘भासुरालीनतपाः’ भासुरं-घोरम् आलीनं-आहतम् अनशनादिरूपं तपो येन स तथा । पुनः किंविशिष्टः ? ‘अवन’ अवति-रक्षति इत्यन्वयः, पदकायाभयदानदायकत्वात् । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यः सुविधिः ‘योगिपङ्कचा’ योगिनां-तपस्विनां पाङ्क्तिः-श्रेणिः तथा प्रणतः-नमस्कृतः अस्ति इत्यनुपङ्गः । ‘अस्ति’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? सुविधिः । किंविशिष्टः सुविधिः ? प्रणतः । कया ? योगिपङ्कचा । “आपरमाण्डाशिनो योगिनः” इति योगिकार्थः । किंविशिष्टया योगिपङ्कचा ? ‘नभःसत्सभासुरालीनतपादयां’ नभःसदां-देवानां सभा-पर्यत् असुरालीं-असुरश्रेणी ताभ्यां नती पादौ यस्याः सा तथा ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनेश्वरेभ्योऽभ्यर्थना—

या जन्तुजाताय हितानि राजी

सारा जिनानामलपद् ममालम् ।

दिश्यान्मुदं पादयुगं दधाना

सा राजिनानामलपद्ममालम् ॥ २ ॥

—इन्द्रवजा

ज० वि०—या जन्तुजातायेति । सा जिनानां-तीर्थकृतां राजी-श्रेणी मम अलं-अत्यर्थं मुदं-हर्षं दिश्यात्-देयादिति क्रियाकारकसंयोजनम् । अत्र ‘दिश्यात्’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ‘राजी’ । केपाम् ? ‘जिनानाम्’ । कां कर्मतापन्नम् ? ‘मुदम्’ । कथम् ? ‘अलम्’ । जिनानां राजी कथंभूता ? ‘सारा’ श्रेष्ठा । किं कुर्याणा ? ‘दधाना’ विश्रुती । किं कर्मतापन्नम् ? ‘पादयुगं’ चरणयुगलम् । कथंभूतं पादयुगम् ? ‘राजिनानामलपद्ममालं’ राजिनी-राजनशीलानाना-विविधप्रकारा अमला-निर्मला पद्ममाला-कमलसक्त यस्य तत् तथा । यत्तदोर्भिसम्बन्धात् सा का ? या जिनानां राजी जन्तुजाताय-प्राणिसमूहाय हितानि-पथ्यानि अलपत्-पर्यभापत । अत्रापि ‘अलपत्’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ‘या’ । कानि कर्मतापन्नानि ? ‘हितानि’ । कस्मै ? ‘जन्तुजाताय’ ॥

अथ सगासः—जन्तूनां जातं जन्तुजातं ‘तत्पुरुषः’ । तस्मै जन्तुजाताय । पादयोर्युगं पादयुगं ‘तत्पुरुषः’ । पद्मानां माला पद्ममाला ‘तत्पुरुषः’ । न विद्यते मलो यस्याः सा अमला ‘बहुव्रीहिः’ । अमला चासौ पद्ममाला च अमलपद्ममाला ‘कर्मधारयः’ । नाना-विधा चासावमलपद्ममाला च नाना० ‘कर्मधारयः’ । राजिनी नानामलपद्ममाला यस्य तत् राजिनानाम० ‘बहुव्रीहिः’ ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

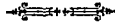
सि० वृ०—या जन्तुजातायेति । सा जिनानां राजी—श्रेणी मम अलं—अत्यर्थं मुदं—हर्षं दिश्यात्—
 द्वेषादित्यर्थः । ' दिश अतिसर्जने ' घातोः कर्तरि आशिपि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् । 'स्वरहीनं'
 (सा० सू० ३६) । तथाच 'दिश्यात्' इति सिद्धम् । अत्र ' दिश्यात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ।
 रानी । केषाम् ? । जिनानाम् । कां कर्मतापन्नम् ? । मुदम् । " मुत्प्रीत्यागोदसम्मदाः " इति हैमः
 (वा० २, श्लो० २३०) । कथम् ? । अलम् । " अलं भूषणपर्याप्तिवारणेषु निरर्थके । अलं शक्तौ च
 निर्दिष्टं " इति विश्वः । कस्य ? । मम । अस्मच्छब्दस्य षष्ठ्येकवचने ममादेशः । कथंभूता जिनानां
 रानी ? । सारा—श्रेष्ठा सर्वेभ्य उत्कृष्टत्वात् । सारः—बलं विद्यते यस्यां सा इति वा, अनन्तबलत्वात् ।
 " सारो बले स्थिरांशे च, न्याय्ये ह्रीं बरे त्रिषु " इत्यमरः (श्लो० २६७७) । किं कुर्वाणा ? ।
 ' दधाना ' घत्ते इति दधाना विभ्रती । किं कर्मतापन्नम् ? । पादयोः—चरणयोर्युगं—युगम् । पादयुगमिति
 ' तत्पुरुषः ' । " पादा रश्म्यद्भित्तुर्योशाः " इत्यमरः । कथंभूतं पादयुगम् ? । ' राजिनानामलपद्ममालं '
 राजिनी—राजनशीला सा चासौ नाना—अनेकप्रकारा अमला—निर्मला सा चासौ पद्मानां कमलानां माला—स्रक्
 यस्य तत् तथा । यत्तदोपसम्बन्धात् सा का ? । या जिनानां राजी जन्तुजाताय—प्राणिसमूहाय हितानि—पथ्यानि
 अलपत्—पर्यमापदित्यर्थः । ' लप लपने ' घातोः अनद्यतने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् ।
 ' दिवादावद् ' (सा० सू० ७०७), ' अप् ' (सा० सू० ६९१) । तथाच ' अलपत् ' इति सिद्धम् ।
 अत्र 'अलपत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । कानि कर्मतापन्नानि ? । हितानि । " हितं पथ्ये गते
 घृते " इति विश्वः । कस्मै ? । ' जन्तुजाताय ' जन्तवः—प्राणिनस्तेषां जातं—समूहः तस्मै जन्तुजाताय ॥२॥

सौ० वृ०—या जन्तुजातायेति । या जिनानां—अर्हतां राजी—श्रेणिः जन्तुजाताय—प्राणिवृन्वाय
 हितानि—पथ्यानि अलपत् इत्यन्वयः । 'अलपत्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'राजी' । 'अलपत्' गदित-
 यती । कानि कर्मतापन्नानि ? । 'हितानि' । कस्मै ? । 'जन्तुजाताय' । कथंभूता जिनानां राजी ? ।
 'सारा' श्रेष्ठा । सा जिनानां राजी ममापि अलं—अत्यर्थं मुदं—हर्षं दिश्यात् इत्यन्वयः । 'दिश्यात्' इति
 क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'राजी' । 'दिश्यात्' दद्यात् । कां कर्मतापन्नम् ? । 'मुदम्' । कस्य ? । 'मम' ।
 सा जिनराजी किं कुर्वाणा ? । 'दधाना' धारयन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? । 'पादयुगं' चरणद्वयम् ।
 'कथंभूतं पादयुगम् ? । राजिनि—विराजन्ति यानि नाना—विधानि अमलानि—निर्मलानि पद्मानि—कमलानि
 तेषां माला—श्रेणिः यस्य तत् 'राजिनानामलपद्ममालम्' । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जन्तूनां जातं जन्तुजातं, तस्मै जन्तुजाताय । पादयोर्युगं पादयुगम् । दधातीति
 दधाना । पद्मानां माला पद्ममाला, अमला चासौ पद्ममाला च अमलपद्ममाला, राजिनी नाना-
 विधिना अमलपद्ममाला यस्य तत् राजिनानामलपद्ममालम् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ १ ॥

वृ०-ध्या—या जन्तुजातायेति । सा जिनानां—तीर्थद्वाराणां राजी—पद्भिः मम मुदं—हर्षं अलं—अत्यर्थं
 यथा स्यात् तथा दिश्यात्—दद्यात् इति सम्बन्धः । ' दिश अतिसर्जने ' घातोः । ' दिश्यात् ' इति क्रिया-
 पदम् । का कर्त्री ? । राजी । केषाम् ? । जिनानाम् । कां कर्मतापन्नम् ? । मुदम् । कस्य ? । मम । किं कुर्वाणा
 राजी ? । 'सारा' सारं—बलं विद्यते यस्यां सा तथा, अनन्तबलत्वात् । अपथा सारा—श्रेष्ठा, सर्वेभ्यः उत्कृ-
 ष्टत्वात् । पद्मोर्निष्पत्तिभिरुपसम्बन्धात् या जिनानां राजी जन्तुजाताय—प्राणिनां प्राय हितानि पथ्यानि अलपत्—

गदितवतीत्यन्वयः । ' लप लपने ' धातुः । ' अलपत् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । जिनानां राजी । कानि कर्मतापन्नानि ? । हितानि । कस्मै ? । जन्तुजाताय । किं कुर्वाणा जिनराजी ? । दधाना-धारयन्ती । किम् ? । पादयुगं-चरणयुगलम् । पादयोः युगं पादयुगं इति समासः । किंविशिष्टं पादयुगम् ? । ' राजिना-नामलपन्नमालम् ' राजिनी-राजनशीला नाना-बहुविधा अमला-निर्मला पद्ममाला-कमललक्ष् यस्य तद् । मालाशब्देन श्रेणिर्वा ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनवाणी—

जिनेन्द्र ! भङ्गैः प्रसभं गभीरा-

ऽऽशु भारती शस्यतमस्तवेन ।

निर्नाशयन्ती मम शर्म दिश्यात्

शुभाऽरतीशस्य तमस्तवेन ! ॥ ३ ॥

—उपजातिः

ज० वि०—जिनेन्द्र ! भङ्गैरिति । हे जिनेन्द्र !-जिनेश्वर ! हे इन !-प्रभो ! तव-भवतः भारती-वाणी आशु-शीघ्रं प्रसभं-प्रकटं शर्म-सुखं मम-मे दिश्यात्-देयादिति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र ' दिश्यात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ' भारती ' । किं कर्मतापन्नम् ? ' शर्म ' । कस्य ? ' मम ' । कस्य भारती ? ' तव ' । कथम् ? ' आशु ' । शर्म कथंभूतम् ? ' प्रसभम् ' । भारती कथंभूता ? ' गभीरा ' दुरवगाहा । कैः कृत्वा ? ' भङ्गैः ' अर्धविकल्पैः । किं कुर्वन्ती ? ' निर्नाशयन्ती ' अपनुदन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? ' तमः ' मोहम् । केन ? ' शस्यतमस्तवेन ' अतिशयेन प्रशस्यस्तवेनेन हेतुभूतेन । शस्यतमस्तवेन स्तुता सती तमो निर्नाशयतीति हार्दम् । पुनः कथं ? ' शुभा ' कल्याणी । तव कथंभूतस्य ? ' अरतीशस्य ' रतीशः-कामः स न विद्यते यस्य स तथा तस्य । अथवा अकारप्रश्लेषमकृत्वा । तमः कस्य संबन्धि ? ' रतीशस्य ' कामस्येति व्याख्येयम् ॥

अथ समासः—जिनानामिन्द्रो जिनेन्द्रः ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बोधनं हे जिनेन्द्र ! । अतिशयेन शस्यः शस्यतमः । शस्यतमश्चासौ स्तवश्च शस्य० ' कर्मधारयः ' । तेन शस्य० । रतेरीशो रतीशः ' तत्पुरुषः ' । न विद्यते रतीशो यस्य सोऽरतीशः ' बहुव्रीहिः ' । (तस्य) । इति काव्याद्यः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—जिनेन्द्र ! भङ्गैरिति । जिनानामिन्द्रः जिनेन्द्रः तस्य सम्बोधनं क्रियते हे जिनेन्द्र !-हे प्रभो ! तव-भवतः भारती-वाणी आशु-शीघ्रं प्रसभं-प्रकटं शर्म-सुखं मे दिश्यात्-देयादित्यर्थः । ' दिश

अतिसर्जने ' आशिषि कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । क्रियासाधनप्रकारस्तु पूर्वमेवोक्तः । अत्र ' दिश्यात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । भारती । " वाग् ब्राह्मी भारती गौर्गार्वाणी भाषा सरस्वती " इति हैमः (का० २, श्लो० १५५) । किं कर्मतापन्नम् ? । शर्म । " शर्मसातसुखानि च " इत्यमरः (श्लो० २६४) । कस्य ? । मम । कस्य भारती ? । तव । कथम् ? । आशु । " आशुर्ब्रह्मैव स त्वरे " इति विश्वः । शर्म कथंभूतम् ? । प्रसन्नम् । कथंभूता भारती ? । गभीरा—दुरवगाहा । कैः कृत्वा ? । भङ्गैः—अर्थविकल्पैः । किं कुर्वती ? । निर्नाशयन्ती—नाशं प्रापयन्ती । किम् ? । तमः—मोहं शोकं वा । केन ? । ' शस्यतमस्तवेन ' अतिशयेन शस्यः शस्यतमः स चासौ स्तवः—स्तोत्रं तेन हेतुभूतेन । तथाच शस्यतमस्तवेन स्तुता सती तमो निर्नाशयतीति भावः । पुनः कथंभूता ? । शुभा—कल्याणी । कथंभूतस्य तव ? । ' अरती-शस्य ' रतेः ईशो रतीशः—कामः स न विद्यते यस्य स तथा तस्य । अथवा अकारप्रश्लेषमकृत्वा तमः कस्य सम्बन्धि ? । रतीशस्य—कामस्येति व्याख्येयम् । अन्ये तु कीदृशस्य तव ? रतीशस्य कामस्येत्यर्थः, अभे-दरूपकम् । अपरे तु रतीशस्येत्यत्र रूपणेति शेषः कर्तव्य इत्याहुः ॥ ६ ॥

सौ० घृ०—जिनेन्द्र ! भङ्गेरिति । हे जिनेन्द्र !—हे सर्ववेदिन् । तव-भवतः भारती—वाणी मम शर्म-सुखं आशु दिश्यात् इत्यन्ययः । ' दिश्यात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' भारती ' । ' दिश्यात् ' वृथात् । किं कर्मतापन्नम् ? । ' शर्म ' सुखम् । भारती कस्य ? । ' तव ' । कथंभूता भारती ? । ' गभीरा ' अस्ताद्या (१) दुरवगाहा । कैः ? । ' भङ्गैः ' अर्थविकल्पैः । कथम् ? । ' प्रसन्नं ' घलात्कारेण । भारती किं कुर्वती ? । ' निर्नाशयन्ती ' क्षपयन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? । ' तमः ' आन्ध्र्यं अज्ञानं वा । केन ? । शस्यतमः—अतिशयेन प्रशस्यतरः यः स्तवः—स्तोत्रं तेन ' शस्यतमस्तवेन ' । पुनः कथंभूता भारती ? । ' शुभा ' भव्या । कस्य ? । रत्या ईशः रतीशः—कामः, न विद्यते रतीशो यस्य सः अरतीशः तस्य ' अरतीशस्य ' पतावता साधोः । हे ' इन । ' स्वामिन् । । जातायेकवचनम् । यद्वा रतीशः—कामः तं प्रति स्यति-स्पर्धयतीति रतीशस्यः तस्य सं० हे रतीशस्य ! । अथवा रतीशस्य—कामस्य तमो—मोहः तं प्रति नाश-यति इति । हे जिनेन्द्र । हे इन । हे रतीशस्य तव (भारती) स्तवेन मम शर्म वृथात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनानां इन्द्रः जिनेन्द्रः, तस्य सं० हे जिनेन्द्र ! । अतिशयेन शस्यः इति शस्यतमः, शस्यतमश्चासौ स्तवश्च शस्यतमस्तवः, तेन शस्यतमस्तवेन निर-निश्चयेन नाशयन्ती निर्नाशयन्ती । रत्या ईशः रतीशः, तस्य रतीशस्य । अथवा रतीशं स्यति-स्पर्धयतीति रतीशस्यः, तस्य सं० हे रतीशस्य ! । स्तवः—स्तुतिः तस्य इनः—स्वामी स्तवेनः, तस्य सं० हे स्तवेन ! । सकलशब्दमात्रेण तय गुणान् यक्तुमशक्यत्वाविति ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

घृ० व्या०—जिनेन्द्र ! भङ्गेरिति । हे जिनेन्द्र ! हे इन ! ते-तव भारती—वाणी आशु—शीघ्रं पथा स्यात् तथा मे-मम शर्म दिश्यात्—देयाद्विषयन्वयः । ' दिदा अतिसर्जने ' धातुः । ' दिश्यात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । भारती । कस्य ? । तव । किं कर्मतापन्नम् ? । शर्म । कस्य ? । मम । किंविशिष्टा भारती ? । गभीरा—जलम्भमस्या । कैः ? । भङ्गैः—अर्थविकल्पैः । पुनः किंविशिष्टा ? । शुभा—समोक्षीना । यदा तु शुभापदेन गता इत्यर्थः तदा सर्वेषामिति शेषः । किं कुर्वती भारती ? । निर्नाशयन्ती—नाशं प्रापयन्ती । किम् ? । तमः—अज्ञानम् । केन ? । ' शस्यतमस्तवेन ' अतिशयेन शस्यः शस्यतमः, शस्यतमः यः स्तवः—स्तुतिः तेन । " स्तवः एनोत्रं स्तुतिर्नुतिः " इत्यभिधानधिन्तामणिः (५१० २, श्लो० १८६) । किंविशिष्टस्य तव ? । ' रतीशस्य '

कामतुल्यस्य । रूपेणेति शेषः । वस्तुस्तु रतीशस्येत्यत्राकारप्रश्लेषः । तेन अरतीशस्य-कामरहितस्येत्यर्थः ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

ज्वलनायुधायै विज्ञापना—

दिश्यात् तवाशु ज्वलनायुधाऽल्प—

मध्या सिता कं प्रवरालकस्य ।

अस्तेन्दुरास्यस्य रुचोरुं पृष्ठ—

मध्यासिताऽकम्प्रवरालकस्य ॥ ४ ॥

—इन्द्रवज्रा

ज० वि०—दिश्यादिति । हे भव्य ! प्राणिन् ! ज्वलनायुधा—ज्वलनायुधाभिधा देवी आशु—शीघ्रं कं—सुखं दिश्यात्—देयादिति क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'दिश्यात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'ज्वलनायुधा' । किं कर्मतापन्नम् ? 'कम्' । कस्य ? 'तव' । कथम् ? 'आशु' । ज्वलनायुधा कथंभूता ? 'अल्पमध्या' । अल्पं—क्षामं मध्यं—कटिर्यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'सिता' शुक्लवर्णा । पुनः कथं ? 'अस्तेन्दुः' न्यकृतमृगाङ्गु । कया ? 'रुचा' कान्त्या । कस्य ? 'आस्यस्य' वदनस्य । आस्यस्य कथंभूतस्य ? 'प्रवरालकस्य' प्रधानचिह्नुरस्य । पुनः कथंभूता ज्वलनायुधा ? 'अध्यासिता' अध्याखुटा । किं कर्मतापन्नम् ? 'पृष्ठम्' उपरिभागम् । पृष्ठं कथंभूतम् ? 'उरु' विशालम् । कस्य ? 'अकम्प्रवरालकस्य' अकम्पः—स्थिरो यो वरालकः—देववाहनविशेषः तस्य ॥

अथ समासः—ज्वलन एव आयुधं यस्याः सा ज्वल० 'बहुव्रीहिः' । अल्पं मध्यं यस्याः सा अल्पमध्या 'बहुव्रीहिः' । प्रवरा अलका यस्मिन् तत् प्रवरालकं 'बहुव्रीहिः' । तस्य प्रे० । अस्त इन्दुर्यया सा अस्तेन्दुः 'बहुव्रीहिः' । न कम्पः अकम्पः 'तत्पुरुषः' । अकम्पथासौ वरालकश्च अकम्प० 'कर्मधारयः' । तस्य अकम्प० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति शोभनरतुतिवृत्तौ श्रीसुविधिजिनस्तुतेर्व्याख्या ॥ ९ ॥

सि० वृ०—दिश्यादिति । हे भव्य ! प्राणिन् ! ज्वलनायुधा देवी तव—भवतः आशु—शीघ्रं कं—सुखं दिश्यात्—देयादित्यर्थः । 'दिश अतिसर्जने' धातोरशिषि कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषौषचनम् । अत्र 'दिश्यात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'ज्वलनायुधा' ज्वलन एव आयुधं यस्याः सा । कं कर्मतापन्नम् ? । कम् ।

“ को व्रयात्मानि शर्केषु, शमने स्वर्नाग्नि च ।

पापेषु मयूरे च, सुखशीर्षनडेपु वम् ॥ ”

श्रीकृष्ण महाज्वाल ११

© 1940

निराणकलिकायाम्—

“मयास्त्रिमहाज्वालं धवलवर्णं पराहयादनां अमह्यमदरुणयुत-
हस्तां चेति ।”

इति विश्वः। कस्य ? । तव । कथम् ? । आशु । कथंभूता ज्वलनायुधा ? । 'अल्पमध्या' अल्पं—अणु मध्यं—अवलम्बं यस्याः सा तथा । " मध्योऽवलम्बं " इति ह्यैः (का० ३, श्लो० २७१) । पुनः कथंभूता ? । सिता—शुक्लवर्णा । पुनः कथंभूता ? । 'अस्तेन्दुः' अस्तः—धिविकृतः इन्दुः—चन्द्रो यया सा तथा । कया ? । रुचा—कान्त्या । कस्य ? । आस्यस्य—वदनस्य । आस्यस्य कथंभूतस्य ? । 'प्रवरालकस्य' प्रकर्षेण वराः—प्रधानाः कुटिला वा अलकाः—चूर्णकुन्तला यस्मिन् तत् तथा तस्य । " अलकाधूर्णकुन्तलाः " इत्यमरः (श्लो० १२६५) । यदाह—" स्वभाववक्राण्यलकानि केषां " इति भारविः । पुनः कथंभूता ज्वलनायुधा ? । अध्यासिता—आरूढा । किं कर्म ? । 'पृष्ठं' पृष्ठदेशस्तत् । "पृष्ठं तु चरमं तनोः" इति ह्यैः (का० ३, श्लो० २६५) । पृष्ठं कीदृशम् ? । उरु—विशालम् । कस्य ? । 'अकम्प्रवरालकस्य' कम्पनशीलः कम्पः, न कम्पः अकम्पः—स्थिरो यो वरालको—देववाहनविशेषस्तस्य । उपेन्द्रवज्राच्छन्दः । " उपेन्द्रवज्रा जतजा गयुग्नौ " इति च तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्याय० श्रीसुविधिजिनस्य स्तुतिवृत्तिः ॥ ९ ॥

सी० वृ०—विश्यादिति । ज्वलनायुधानाम्नी देवी आशु—शीघ्रं तव—भयतः कं—सुखं विश्यात् इत्यन्वयः । 'विश्यात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'ज्वलनायुधा' । 'विश्यात्' दद्यात् । किं कर्मतापन्नम् ? । 'कं' सुखम् । कस्य ? । 'तव' । कथम् ? । 'आशु' शीघ्रम् । कथंभूता ज्वलनायुधा ? । अल्पं—कुरो मध्यं—उदरं यस्याः सा 'अल्पमध्या', कुरोदरी इत्यर्थः । पुनः कथं० ज्वलनायुधा ? । 'सिता' उज्ज्वला—गौरवर्णा । पुनः कथं० ज्वलनायुधा ? । 'प्रवरा' प्रधाना । पुनः कथं० ज्वलनायुधा ? । 'अस्तेन्दुः' न्यकृतचन्द्रा । कया ? । 'रुचा' कान्त्या । कस्य ? । 'आस्यस्य' मुखस्य । पुनः किं० ज्वलनायुधा ? । 'अध्यासिता' आरूढा । कं कर्मतापन्नम् ? । 'उरु' विस्तीर्णं 'पृष्ठं' पृष्ठ-देशम् । उरुपृष्ठं कस्य ? । अकम्पः—स्थिरः वरालको—देववाहनविशेषः तथा वरः—प्रधानः अलको—हुडुविशेषः, तस्य अकम्प्रवरालकस्य । तथा किंविशिष्टस्य आस्यस्य ? । प्रवराः—प्रधानाः अलकाः—केशा यस्मिन् तत् प्रवरालकं, तस्य प्रवरालकस्य । " कं सुखं सलिले शीघ्रं " इत्यनेकार्थः । इति पदार्थः ॥

अथ समाप्तः—ज्वलनं—शस्त्रं आयुधं यस्याः सा ज्वलनायुधा । अल्पं मध्यं यस्याः सा अल्पमध्या । अस्तः इन्दुः यया सा अस्तेन्दुः । उरु च तत् पृष्ठं च उरुपृष्ठम् । कम्पनशीलः कम्पः, न कम्पः अकम्पः, अकम्पञ्चासौ वरालकश्च अकम्प्रवरालकः, तस्य अकम्प्रवरालकस्य ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीसुविधिजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरालयेण, सूरिणा ह्यानसेविना ॥

॥ इति नवमश्रीसुविधिजिनस्य स्तुतिः ॥ १११३६ ॥

वे० ध्या०—विश्यादिति । ज्वलनायुधा देवी तव कं—सुखं आशु—शीघ्रं यथा स्यात् तथा विश्यात्—दद्यात् इति सन्बन्धः । 'दिश अतिसर्जने' पातुः । 'विश्यात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ज्वलनायुधा । किं कर्मतापन्नम् ? । कम् । " कं शिरो जलमाख्यातं, कं सुखं परिकीर्तितम् " इत्यनेकार्थः । कस्य ? । तव । किंविशिष्टा ज्वलनायुधा ? । 'अल्पमध्या' अल्पं मध्यं—मध्यमागो यस्याः सा तथा । अणुकोदरे-रथः । पुनः किंविशिष्टा ? । सिता—गौरा । पुनः किंविशिष्टा ? । अध्यासिता—आरूढा । कम् ? । 'उरु-पृष्ठं' उरु—विस्तीर्णं यत् पृष्ठं—पृष्ठभागम् । उरु इति पृथगेव पदमित्यपि षड्भित् । कस्य ? । 'अकम्प्रवरालकस्य' अकम्पः—स्थिरो यो वरालकः—देववाहनविशेषः तस्य । पुनः किंविशिष्टा ? । 'आनेन्दुः' अस्तो-न्यकृतः इन्दुः—चन्द्रो यया सा तथा । कया ? । रुचा—कान्त्या । कस्य ? । आस्यस्य—मुखस्य । किंविशिष्टस्य आस्यस्य ? । 'प्रवरालकस्य' प्रकर्षेण वरः—समीचीनः अलकाः—चूर्णकुन्तला भाते भ्रमरकविशेष इति-यावत् यस्य तत् तस्य । " अलकाधूर्णकुन्तलाः " इत्यमरः (श्लो० १२६५) । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥ उपेन्द्रवज्राच्छन्दः । " उपेन्द्रवजा जतजा गयुग्नौ " इति तल्लक्षणम् ॥

१० श्रीशीतलजिनस्तुतयः

अथ श्रीशीतलजिनस्तुतिः—

जयति शीतलतीर्थकृतः सदा

चलनतामरसं सदलं घनम् ।

नवकमम्बुरुहां पथि संस्पृशत्

चलनतामरसंसदलङ्घनम् ॥ १ ॥

—द्रुतविलम्बितम्

ज० वि०—जयतीति । शीतलतीर्थकृतः—शीतलनाम्नो जिनस्य चलनतामरसं—चरण-
कमलं सदा—सर्वकालं जयति—जयमासादयतीति क्रियाकारकसंज्ञकः । अत्र 'जयति' इति
क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'चलनतामरसम्' । कस्य ? 'शीतलतीर्थकृतः' । कथम् ? 'सदा' ।
चलनतामरसं किं कुर्वत् ? 'संस्पृशत्' स्पर्शेनानुशृङ्खत् । किं कर्मतापन्नम् ? 'नवकम्' नवैव
नवकम् । स्वार्थे कः प्रत्ययः । केषां नवकम् ? 'अम्बुरुहाम्' वारिजानाम् । कथंभूतम् ?
'सदलम्' दलैः—पत्रैः सह वर्तमानम् । पुनः कथं ? 'घनम्' सारम् । चलनतामरसं कथं-
भूतम् ? 'चलनतामरसंसत्' चला—चपला सती नता—प्रणता अमरसंसत्—देवानां सभा यस्य
तत् तथा । चलत्वं च नमतां भूरिभक्तिभरवशेन राभस्यात् सम्भ्रमाद् वा घटते । पुनः
कथं ? 'अलङ्घनम्' न विद्यते लङ्घनं—कुतश्चिद्रूपःकरणं यस्य तत् तथा । केनापि
श्रियाऽनिर्जितमित्यर्थः ॥

अथ समासः—तीर्थं करोतीति तीर्थकृत 'तत्पुरुषः' । शीतलश्चासौ तीर्थकृच्च शीतल०
'कर्मधारयः' । तस्य शीतल० । चलन एव तामरसं चळ० 'कर्मधारयः' । सह दलैर्वर्तते
यत् तत् सदलं 'तत्पुरुषः' । अम्बुनि रुहन्तीत्यम्बुरुंहि 'तत्पुरुषः' । तेषां अम्बुरुहाम् ।
चला चासौ नता च चलनता 'कर्मधारयः' । अमराणां संसत् अमरसंसत् 'तत्पुरुषः' ।
चलनता अमरसंसत् यस्य तत् चलन० 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते लङ्घनं यस्य तद् अलङ्घनं
'बहुव्रीहिः' । इति कान्यार्थः ॥ १ ॥

सि० घ०—जयतीति । समस्तसत्त्वसन्तापोपशामकत्वाद् गर्भस्थेऽस्मिन् पितुः पूर्वोत्पन्नोऽ-
चिकित्स्यः पितृदाहो मातृहस्तस्पर्शादेवोपशान्त इति वा शीतलः स चासौ तीर्थकृच्च शीतलतीर्थकृत तस्य
शीतलनाम्नतीर्थकृतः—शीतलनाम्नः तीर्थकरस्य चलनतामरसं—चरणकमलं सदा—सर्वकालं जयति—सर्वोत्कर्षेण
वर्तते इत्यर्थः । 'जयतु' इति पाठे जयमासादयतु इत्यर्थः । 'जि जये' धातोः वर्तमाने कर्त्तरि परस्मैपदे

प्रथमपुरुषैकवचनं तिप् । 'अप्' (सा० सू० १९१), 'गुणः' (सा० सू० ६९२), 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'जयति' इति सिद्धम् । अत्र 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । चलनतामरसम् । चलनमेव तामरसं चलनतामरसमिति 'कर्मधारयः' । कस्य ? । शीतलतीर्थकृतः । कथम् ? । सदा । किं कुर्वेत् चलनतामरसम् ? । 'संस्पृशत्' स्पृशतीति स्पृशत् स्पर्शेनानुगृह्यत् । किं कर्मतापन्नम् ? । नवकं नवैव नवकम् । स्वार्थे कः । नवकं केपाम् ? । अम्बुरुहां-चारिणानां अम्बुनि-जले रुहन्ति-जायन्ते इति अम्बु-संहि तेषां अम्बुरुहाम् । योगपुरस्कारेण अम्बुरुहशब्दस्य कमले एव रूढत्वात् । करिमन् ? । पथि-मार्गे । कथंभूतं अम्बुरुहां नवकम् ? । 'सदलं' दलानि-पत्राणि तैः सह वर्तमानं सदलम् । " पत्रं पलाशं छदनं दलं पर्णं छदः पुमान् " इत्यमरः (श्लो० ६७६) । पुनः कथंभूतम् ? । घनं-सान्द्रम् । " घनं स्यात् कांस्यतालादि, वाद्यमध्यमनृत्तयोः ", " घनं सान्द्रे दृढे दाढ्ये, विस्तारे लोहमुद्गरे । मेघमुस्तकयोश्चापि " इति विश्वः । अत्र तु सान्द्रवाचकं घनमव्ययमेव प्रतिपाति । कथंभूतं चलनतामरसम् ? । 'चलनतामरसं सत्' चला-चपला सती नता-प्रणता अमरसंसत्-अमराणां समा यस्य तत् तथा । चलत्वं च नमतां भूमि-भक्तिवशेन रामस्याद् सम्भ्रमाद् वा घटते । पुनः कथंभूतम् ? । 'अलङ्घनं' न विद्यते लङ्घनं-कुतश्चिदघः-करणं यस्य तत् तथा । केनापि श्रिया अनिर्जितमित्यर्थः ॥ १ ॥

सौ० वृ०-यः सुधिधिर्भवति स प्रकृत्या शीतल एव भवति । अनेन संबन्धेनायातस्य दशमस्य श्रीशीतलजिनस्य) स्तुतेरर्थो व्याख्यायते । जयतीति ।

शीतलतीर्थकृतः-शीतलनाम्नस्तीर्थकरस्य चलनतामरसं-घरणकमलं सदा-सर्वदा जयतीत्य-न्वयः । 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । 'चलनतामरसम्' । कथंभूतं चलनतामरसम् ? । 'सदलं' सच्छायम् । चलनतामरसं किं कुर्वेत् ? । 'संस्पृशत्' सम्-सम्यक् प्रकारेण स्पर्शयेत् । कं कर्मताप-न्नम् ? । 'नवकम्' । केपाम् ? । 'अम्बुरुहाम्' सुरनिमित्तपद्मानां । कस्मिन् ? । 'पथि' मार्गे । पुनः किंविशिष्टं चलनतामरसम् ? । चला-चपला नता-प्रणता अमराणां संसत्-समा यस्य तत् 'चलनतामर-संसत्' । पुनः किंविशिष्टं चलनतामरसम् ? । 'अलङ्घनं' अनुलङ्घनीयस्वरूपम् । पुनः किं चल-नतामरसम् ? । 'सत्' शोभनं विद्यमानं वा । पुनः किं चलनतामरसम् ? । 'घनं' सान्द्रं निषिद्धं रेखाकारलक्षणादिभिः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-तीर्थ-चातुर्वर्ण्यसंघं प्रवचनं गणधरं वा करोतीति तीर्थकृत, शीतलञ्चासी तीर्थ-कृष्ण शीतलतीर्थकृत, तस्य शीतलतीर्थकृतः । चलनाद्येव तामरसं चलनतामरसम् । दलेन सहितं सद्-लम् । नय एव नवकम् । अम्बुनि दट-जन्म येषां तानि अम्बुकिं, तेषां अम्बुरुहाम् । अमराणां संसत् अमरसंसत्, चला-नता अमरसंसत् यस्य तत् यस्मिन् वा चलनतामरसंसत् । नास्ति लङ्घनं-मार्गोलङ्घनं यस्य तत् अलङ्घनम् । नवकमिति स्वायं क्व प्रत्ययः । " दले पत्रे अभिरुपायाः " इत्यनेकार्थः । शुतविल-म्बितचच्छन्वसा स्तुतिरियम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

श्लो० व्या०-अपतीति । शीतलतीर्थकृतः-शीतलतीर्थकरस्य चलनतामरसं-घरणकमलं सदा-सर्वकालं अपति-सर्वोत्कर्षेण वर्तते इत्यन्वयः । 'जि जये' धातुः । 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । 'चल-नतामरसम्' चलनमेव तामरसं चलनतामरसमिति विप्रदः । कस्य ? । शीतलतीर्थकृतः । किंविशिष्टं चलन-तामरसम् ? । 'चलनतामरसंसत्' पला-चपला शोभनममात् सा चासी नता अमरसंसत्-देवसमा यस्य

तत् । अमराणां संसद् अमरसंसत् इति पूर्वं 'पृथीतत्पुरुषः' । पुनः किंविशिष्टम् ? 'अलङ्कनम्' नास्ति लङ्कनं-
अधःकरणं यस्य तत्, सर्वेषामपि वन्यत्वात् । चलनतामरसं किं कुर्वत् ? । संस्पृशत्-संघट्टयत् । किम् ? ।
नवकम् । केषाम् ? । अश्वुरुहां-कमलानाम् । कस्मिन् ? । पथि-मार्गे । कथंभूतं नवकम् ? । 'सदलं' दलैः-
पर्वैः सह वर्तमानम् । "बहूँ पर्वे छन्दं दलम्" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १८९) । पुनः
किंविशिष्टम् ? । घनं-निविडम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनानां स्मरणम्—

स्मर जिनान् परिनुन्नजरारजो--

जननतानवतोदयमानतः ।

परमनिर्वृतिशर्मकृतो यतो

जनैः ! नतानवतोऽदयमानतः ॥ २ ॥

—द्वृत०

ज० वि०—स्मर जिनानिति । हे जन ! अत इत्यस्मात् कारणात् त्वं जिनान्-वीतरागान्
स्मर-स्मरणगोचरीकुर्विति क्रियाकारकसंघन्धः । अत्र 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ?
'त्वम्' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'जिनान्' । कस्मात् ? 'अतः' । अत इति कुतः ? 'यतः'
यस्मात् कारणात् । 'परमनिर्वृतिशर्मकृतः' परमं-उत्कृष्टं निर्वृतिशर्म-मोक्षमुखं कुर्वन्तीति
परमनिर्वृतिशर्मकृतः । यद्वा परं स्वात्मनो व्यतिरिक्तं अनिर्वृतिशर्मकृतः भवन्तीत्यध्याहार्यम् । जिना
इति विशिष्यपदं च प्रक्रान्तत्वाज्ज्ञेयम् । ततो भवन्तीति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'जिनाः' ।
कथंभूताः ? 'परमनिर्वृतिशर्मकृतः' । जिनान् कथंभूतान् ? 'परिनुन्नजरारजोजननतानवतो-
दयमान्' जरा-विस्रसा रजः-कर्मलक्षणं जननं-जन्म 'तानवं' तनोर्भावंस्तानवामिति व्युत्पत्त्या
तनुत्वं दुर्बलत्वमित्यर्थः, तोदः 'तुद व्यथने' इत्यस्य घातोस्तुदनं तोदो व्यथा बाधेतियावत्,
यमः-कृतान्तो मृत्युरितियावत्, एते जरादयः परिनुन्नाः-पर्यस्ता यैस्ते तथा तान् । अथवा
परिनुन्नं जैव पाण्डुरत्वात् रजो-रेणुयैस्ते तथा, जनने यस्तानवः-शारीरस्तोदो-बाधा तत्र यमा
इय-कृतान्ता इव यमाः तस्यान्तदेतुत्वात्, ततः परिनुन्नजरारजसश्च ते जननतानवतोदयमाश्च
तान् । जिनान् किं कुर्वतः ? 'अवतः' रक्षतः त्रायमाणानितियावत् । कान् ? 'नतान्' म्रणता-
नङ्गिनः । त्वं कथंभूतः सन् स्मरत्याह-'आनतः' म्रणतः सन् । कथम् ? 'अदयं' निर्दयं
रशरीरावयवरक्षानिरपेक्षं निर्ग्याजमितियावत् तत् यथा स्यात् तथा ॥

अथ समासः—जरा च रजश्च जननं च तानवं च तोदश्च यमश्च जरारजोजननतानव-
तोदयमाः 'इतरैतरद्वन्द्वः' । परिनुन्ना जरारजो० यैस्ते परिनुन्नजरारजोजननतानवतोदयमाः

‘ बहुव्रीहिः ’ । अथवा जरैव रजो जरारजः ‘ कर्मधारयः ’ । परिनुन्नं जरारजो यैस्ते परि०
 ‘ बहुव्रीहिः ’ । तनोरयं तानवः, तानवश्चासौ तोदश्च तानवतोदः ‘ कर्मधारयः ’ । जनने तानवतोदः
 जनन० ‘ तत्पुरुषः ’ । जननतानवतोदे यमाः जनन० ‘ तत्पुरुषः ’ । परिनुन्नजरारजसश्च ते
 जननतानवतोदयमाश्च परिनुन्नजरा० ‘ कर्मधारयः ’ । तान् परि० । निर्घृतेः शर्म निर्घृतिशर्म
 ‘ तत्पुरुषः ’ । परमं च तन्निर्घृतिशर्म च परम० ‘ कर्मधारयः ’ । परमनिर्घृतिशर्म कुर्वन्तीति
 परमनि० ‘ तत्पुरुषः ’ । यद्वा पक्षे तु निर्घृतिशर्म कुर्वन्तीति निर्घृतिशर्मकृतः ‘ तत्पुरुषः ’ ।
 न निर्वृतिशर्मकृतः अनिर्घृति० ‘ तत्पुरुषः ’ । न विद्यते दया यत्र तददयम् ‘ बहुव्रीहिः ’ ।
 इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—स्मर जिनाति । हे जन ! अतः कारणात् त्वं गिनान्—तीर्थपतीन् स्मर—स्मरण-
 विषयीकुर्वित्यर्थः । ‘ स्मृ चिन्तायां ’ घातोः “ आशीःप्रेरणयोः ” (सा० सू० ७०१) कर्तारि परस्मैपदे
 मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । ‘ अप्० ’ (सा० सू० १९१), ‘ गुणः ’ (सा० सू० १९२) इत्यनेन
 गुणः, ‘ अतः ’ (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक्, (‘ स्वरहीनं ’ सा० सू० ३६) । तथाच ‘ स्मर ’
 इति सिद्धम् । अत्र ‘ स्मर ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कान् कर्मतापन्नान् ? । गिनान् । कस्मात् ? ।
 अतः । अत इति कृतः ? । यतः—यस्मात् कारणात् । परमनिर्घृतिशर्मकृतः । नहि जिनस्मरणमन्तरेण
 जन्तोः तत्त्विकी सिद्धिरिति भावः । “ शिवं निःश्रेयसं श्रेयो, निर्वाणं ब्रह्मनिर्वृतिः ” इति हैमः
 (का० १, श्लो० ७४) । कथंभूतान् गिनान् ? । ‘ परिनुन्नजरारजो जननतानवतोदयमान् ’ जरा—द्विसप्त रजः—
 कर्मलक्षणम्, ‘ रजो ’ इति पाठे रुक्—रोगः जननं—जन्म तानवं तनोर्भावस्तानवं इति योगात् तनुत्वं
 दुर्बलत्वमितियावत्, तोदः ‘ तुद व्यथने ’ इत्यस्य घातोः तुदनं—तोदो—व्यथा यमः—कृतान्तः मृत्युरिति-
 यावत्, एते जरदयः परिनुन्नाः—परिस्मिता यैस्ते तथा तान् । जरा च रजश्च जननं च तानवं च तोदश्च यमश्च
 जरारजो जननतानवतोदयमाः ‘ इतरेतरद्वन्द्वः ’ । ततः परिनुन्नपदेन ‘ बहुव्रीहिः ’ ।

“ यमो दण्डधरे ध्वांसे, संयमे यमजेऽपि च ।

शरीरसाधनापेक्ष—नित्यकर्मणि बोध्यते ॥ ”

इति विश्वः । केचित् तु रोगवाची रुनस् शब्दोऽप्यस्ति, तेन रजःस्थाने रुज इति पठन्ति । यदाह—“रोगे रुजो
 (रोगो रुजा ?) रुगातङ्को, मान्द्यं व्याधिरपाटवश्च” इति हैमः (का० ३, श्लो० १२९) । केचित् तु परिनुन्नं जरैव
 पाण्डुरत्वात् रजो—रेणुः यैस्ते परिनुन्नजरारजसः, तथा जनने—जननविषये यः तनोरयं तानवः—शारीरस्तोदो-
 बाधा तत्र यमा इव यमाः—वृत्तान्ता इव तस्यान्तरेतुत्वात्, ततः परिनुन्नजरारजसश्च ते जननतानवतोदयमाश्च
 इति व्याख्यान्ति । गिनान् किं कुर्वतः ? । अरतो—रक्षतत्रायमाणानित्यर्थः । त्वं कथंभूतः सन् स्मरेत्याह—
 आनतः—प्रणतः सन् । कथम् ? । ‘ अद्यं ’ न विद्यते दया यत्र तन् तथा । प्रणतिविषये स्वशरीरस्यापि
 रसां न फलानित्यर्थः ॥ २ ॥

सौ० वृ०-स्मर जिनानिति । हे जन !-हे लोक ! अतः कारणात् त्वं जिनान्-तीर्थकारान् स्मर इत्यन्वयः । 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । 'स्मर' ध्यायस्व । कान् कर्मतापन्नान् ? 'जिनान्' । कथंभूतान् जिनान् । परिनुष्ठाः-गताः-क्षीणा जरा-विस्त्रसा वयोहानिरूपा रजः-कर्मरजः जननं-जन्म तानवं-शरीरकार्श्यं तोद-खेदः यमो-मरणं, गता येषां ते परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमाः, तान् 'परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमान्' । कस्मात् ? अतः कारणात् स्मर । अतः कथम् ? 'यतः' यस्मात् कारणात् जिनान् किं कुर्वतः ? 'अवतः' रक्षतः । कान् कर्मतापन्नान् ? 'प्रणतान्' जनान् । पुनः कथंभूतान् जिनान् ? परमं-प्रकृष्टं निर्वृतिः-सिद्धिः-शुक्तिः तस्याः शर्म-सुखं तत् कुर्वन्तीति परमनिर्वृतिशर्मकृतः, तान् परमनिर्वृतिशर्मकृतः । कथम् ? 'अदयं' निर्व्याबाधं स्वशरीरानपेक्षं यथा स्यात् तथा । कथंभूतः त्वम् ? 'आनतः' मर्यादया प्रणतः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-जयन्ति रागादिकान् शत्रून् इति जिनाः, तान् जिनान् । जरा च रजश्च जननं च, तनोर्भावः तानवम्, तानवं च तोदश्च यमश्च जराजो जननतानवतोदयमाः, परिनुष्ठा जराजो जननतानवतोदयमा यैः ते येषां ते (वा) परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमाः, तान् परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमान् । निर्वृत्याः शर्म निर्वृतिशर्म, परमं च तत् निर्वृतिशर्म च परमनिर्वृतिशर्म, परमनिर्वृतिशर्म कुर्वन्ति ते परमनिर्वृतिशर्मकृतः, तान् नास्ति दया स्वदेहरक्षणरूपा यस्मिन् तत् अदयम् । अदयं यथा स्यात् तथा, क्रियाविशेषणमिदम् । आङ्-मर्यादया नतः-आनतः । यद्वा परिनुष्ठाः-परिक्षीणः जरा इव जीर्णमिव रजो-वध्यमानं कर्म यैः ते, तथा जननं-जन्म तेन तानवाः-शारीरदुःखेन तोद्वेन-खेदेन कृशीभूताः तेषां दुःखहरणेन यमा इव यमाः, पञ्चस्वपि कल्याणेपु लोकोद्योतसुखकरत्वात् परिनुष्ठाजराजसश्च जननतानवतोदयमाश्च परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमाः, तान् परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमान् । इत्यपि व्याख्येयम् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे० ध्या०-स्मर जिनानिति । हे जन ! अतः कारणात् जिनान्-तीर्थकारान् स्वं स्मर-स्मृतिगोचरीकुर्व इत्यन्वयः । 'स्य चिन्ताप्याम्' इति धातुः । 'स्मर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'जिनान्' । कुतः ? यतो-यस्मात् कारणात् । 'परमनिर्वृतिशर्मकृतः' शुक्तिसुखकर्तृन् वर्तन्त इत्यप्याहारः । नहि जिनस्मरणमन्तरेण जन्तोस्तात्त्विकी सिद्धिरिति भावः । किंविशिष्टः त्वम् ? आनतः-प्रणतः । कथम् ? 'अदयम्' शरीरानिरपेक्षं यथा स्यात् तथा । किंविशिष्टान् जिनान् ? 'परिनुष्ठाजराजो जननतानवतोदयमान्' जरा-विस्त्रसा-रजो-रोगाः " रोगो रुजा रुगातद्दु " इत्यभिधानाचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १२६), जननं-जनिः तानवं-कार्श्यं तोदः पीडा यमो-मृत्युः, एतेषां पूर्वं 'द्वन्द्वः' । ततः परिनुष्ठाः-परिक्षिप्ता जराजो जननतानवतोदयमा यैस्ते तथा इति विग्रहः । किं कुर्वतो जिनान् ? अवतः-रक्षतः । फान् । मताम्-प्रणतान् । जनानिति शेषः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सिद्धान्त-स्वरूपम्—

जयति कल्पितकल्पतरूपमं

मतमसारतरागमदारिणा ।

प्रयितमत्र जिनेन मनीषिणा-

मतमसा रतरागमदारिणा ॥ ३ ॥

ज० वि०—जयतीति । जिनेन—सर्वज्ञेन प्रथितं—प्रख्यापितं मतं—श्रुतं अत्र—अस्मिन् जगति जयति—जयमनुभवतीति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तृ ? 'प्रतम्' । कथंभूतम् ? 'प्रथितम्' । केन ? 'जिनेन' । कुत्र ? 'अत्र' । जिनेन कथंभूतेन ? 'असारतरागमदारिणा' असारतरः—कुत्सिततरो य आगमः—सिद्धान्तः शाक्यादिप्रवचनमित्यर्थः, तं दारयति अर्थात् हेतुयुक्त्यादिभिर्निराकरोतीत्येवंशीलः असारतरागमदारी तेन । पुनः कथंभूतेन ? 'अतमसा' तमसा—मोहेन अज्ञानेन वा रहितेन । पुनः कथंभूतेन ? 'रतरागमदारिणा' रतं—संभोगस्तत्र रागः—अभिलाषः मदः—जात्यादिकः तयोररिणा—वैरिणा तन्निवारणात् । केपाम् ? 'मनीषिणाम्' मतिप्रताम् । मतं पुनः कथंभूतम् ? 'कल्पितकल्पतरूपमम्' कल्पिता—समर्थिता कल्पतरुणा—कल्पवृक्षेण उपमा—साम्यं यस्य तत् तथा । यदिवा कल्पितेषु—मनःसङ्कल्पितेषु वस्तुषु कल्पतरोरुपमा यस्य तत् तथा ॥

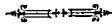
अथ समाप्तः—कल्पश्चासौ तरुश्च कल्पतरुः 'कर्मधारयः' । कल्पतरुणा उपमा कल्पतरूपमा 'तत्पुरुषः' । कल्पिता कल्पतरूपमा यस्य तत् कल्पित० 'वहुव्रीहिः' । यदिवा कल्पतरोरुपमा यस्य तत् कल्प० 'वहुव्रीहिः' । कल्पितेषु कल्पतरूपमं कल्पित० 'तत्पुरुषः' । न सारः असारः 'तत्पुरुषः' । अतिशयेनासारोऽसारतरः । असारतरश्चासावागमश्च असार० 'कर्मधारयः' । असारतरागमं दारयतीत्येवंशीलः असारतरा० 'तत्पुरुषः' । तेन असारतरा० । न विद्यते तमो यस्य सोऽतमाः 'वहुव्रीहिः' । तेन अतमसा । रते रागो रतरागः 'तत्पुरुषः' । रतरागश्च मदश्च रतरागमदौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । रतरागमदयोररिः रतरागमदारिः 'तत्पुरुषः' । तेन रतराग० । इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—जयतीति । जिनेन—सर्वज्ञेन प्रथितं—प्रख्यापितं मतं—श्रुतं अत्र—अस्मिन् जगति जयति—सर्वैककर्षेण वर्तत इत्यर्थः । 'मि जये' घातोः वर्तमाने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तृ ? । मतम् । कथंभूतम् ? । प्रथितम् । केन ? । जिनेन । कुत्र ? । अत्र । कथंभूतेन जिनेन ? । 'असारतरागमदारिणा' अतिशयेन असारः असारतरः—अतिकुत्सितो य आगमः चार्वाकशाक्यादिप्रवचनमित्यर्थः, तं दारयति अर्थात् हेतुयुक्त्यादिभिः निराकरोतीत्येवंशीलः असारतरागमदारी, तेन असारतरागमदारिणा । असारतरश्चासौ आगमश्चेति 'कर्मधारयः' । पुनः कथंभूतेन ? । 'अतमसा' नास्ति तमः—शान्तं अज्ञानं वा स अतमाः तेन । पुनः कथंभूतेन ? । रतरागमदारिणा । रतं—मैथुनं रागो—द्रव्यादावभिलाषः, यद्वा रते रागो रतरागः, मद्रो जात्याद्युक्त्याऽभिनिवेशः, रतं च रागश्च मदश्च रतरागमदाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' तेषां तयोर्वा अरिणा—वैरिणा, सर्वात्मना तदुच्छेदरुतनादितिभावः । केपाम् ? । 'मनीषिणां' मनीषः—प्रज्ञा विद्यते येषां ते मनीषिणः, तेषां मनीषिणाम् । मतं पुनः कथंभूतम् ? । 'कल्पितकल्पतरूपमं' कल्पिता—समर्थिता कल्पतरुणा—कल्पवृक्षेण उपमा—साम्यं यस्य तत् कल्पितकल्पतरूपमम् । यदिवा कल्पितेषु—मनःसङ्कल्पितेषु वस्तुषु कल्पतरोरुपमा यस्य तत् तथेत्यर्थः ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—जयतीति । मतं-प्रवचनं जयति इत्यन्वयः । 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'मतम्' । 'जयति' सर्वातिशयेन वर्तते इत्यर्थः । किंविशिष्टं मतम् ? 'प्रथितं' उक्तम् । केन ? 'जिनेन' । केयाम् ? 'मनीषिणाम्' ब्राह्मणानां गणधराणाम् । पुनः किंवि० मतम् ? कल्पिता-समर्थिता सर्वाभीष्टदानेन कल्पतरूणां-सुरतरूणां उपमा-उपमानं येन तत् 'कल्पितकल्पतरूपमम्' । किंविशिष्टेन जिनेन ? असारतरः-अतिशयेन निःसारः तादृशो य आगमः-मिथ्यादृक्प्रणीतकुशास्वरूपः तं प्रति दृणाति-विद्वा रयति यः स तेन 'असारतरागमदारिणा' । पुनः किंवि० जिनेन ? 'अतमसा' अज्ञानपापरहितेन । पुनः किंवि० जिनेन ? रतं-सुरतं तस्य रागः-स्नेहः मदः-अहंकारः जात्यादिर्वा तयोः अरिः-शत्रुरिव रतरागमदारिः तेन रतरागमदारिणा । कुत्र ? 'अत्र' विश्वेऽस्मिन् । जिनेन कथितं मतं जयति । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—कल्पतरूणां उपमा कल्पतरूपमा, कल्पिता कल्पतरूपमा यस्य तत् कल्पितकल्पतरूपमम् । अतिशयेन असारः असारतरः, असारतरश्चासौ आगमश्च असारतरागमः, असारतरागमं दृणातीति असारतरागमदारि, तेन असारतरागमदारिणा । मनीषा-बुद्धिः येषां ते मनीषिणः, तेषां मनीषिणाम् । न विद्यते तमो यस्यासौ अतमाः, तेन अतमसा । रतं च रागश्च मदश्च रतरागमदाः, रतरागमदानां अरिः रतरागमदारिः, तेन रतरागमदारिणा ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वे० व्या०—जयतीति । इह-अस्मिन् लोके मतं-प्रवचनं जयति-सर्वोत्कर्षेण वर्तते इत्यन्वयः । 'जि जये' धातुः । 'जयति' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? मतम् । किंविशिष्टं मतम् ? 'कल्पितकल्पतरूपमम्' कल्पिता-घटिता कल्पतरूणां-कल्पवृक्षेण उपमा-साम्यं यस्य तत्, सकलमनोरथप्रपूरकत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? प्रथितं-विस्तारं प्रापितम् । केन ? जिनेन-तीर्थंकरेण । जातावेकवचनम् । केयाम् ? मनीषिणां-पण्डितानाम् । किंविशिष्टेन जिनेन ? 'असारतरागमदारिणा' असारतरात्-अतिशयेन अप्रशस्यात् मिथ्यास्वरूपा-नितियावत् आगमात्-सिद्धान्तात् दृणाति-विदारपतीत्येवंशीलस्तथा तेन । पुनः किंविशिष्टेन ? अतमसा-अज्ञान-रहितेन । नास्ति तमः-अज्ञानं यस्येति विग्रहः । पुनः किंविशिष्टेन ? 'रतरागमदारिणा' रतं-मैथुनं रागो-द्रव्यादावभिलाषः मदो-जात्याद्युत्थोऽभिनिवेशः तेषां अरिणा-शत्रुणा, सर्वात्मना तद्वृत्तेदकारित्वात् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

मानवीदेव्याः स्तुतिः—

घनरुचिर्जयताद् भुवि मानवी

गुरुतराविहतामरसंगता ।

कृतकराऽस्त्रवरे फलपत्रभा—

गुरुतराविह तामरसं गता ॥ ४ ॥ १० ॥

—द्वु०

ज० वि०—घनरुचिरिति । मानवी-मानवीनाम्नी देवी भुवि-पृथिव्यां इह-प्रगति जयतात्-जयतिवति क्रियाकारकसंघन्यः । अत्र 'जयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'मानवी' । कस्यां ? 'भुवि' पृथिव्याम् । कथंभूता मानवी ? 'घनरुचिः' घनवत्-मेघवत् (रुचिः)-छापा यस्याः सा तथा, इयामेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? 'गुरुतराविहतामरसङ्गता' गुरुतरा-

निर्वाणवलिवायाम्—

“मानवीं श्यामवर्णां कमलात्मनां चतुर्भुजां यद्दपाशालकृतदक्षिणकर्णं
 भद्रमृषयिष्ठपालकृतयामहस्तां चेति ।”

अतिशयेन गुरवो-महान्तः अविहताः-क्रेनाप्यपरिक्षता ये अमरा-देवास्तैः सङ्गता-सहिता । पुनः कथंभूता ? 'कृतकरा' स्थापितपाणिः । कस्मिन् ? 'फलपत्रभागुरतरौ' फलानि च पत्राणि च भजन्त इति फलपत्रमाक् उरुः-विशालो यस्तरुः-वृक्षः तस्मिन् फलपत्रभागुरतरौ । कथंभूते ? 'अल्लवरे' प्रवरायुधे । मानस्या देव्या वृक्षरूपमायुधमस्तीति । पुनः कथंभूता मानवी ? 'गता' प्राप्ता, समासीनेत्यर्थः । किं कर्मतापत्रम् ? 'तामरसं' कमलम् ॥

अथ समासः-घनवद् रुचिर्यस्याः सा घनरुचिः 'बहुव्रीहिः' । अतिशयेन गुरवो गुरतराः । न विहता अविहता । उभयत्रापि 'तत्पुरुषः' । गुरतराश्च ते अविहताश्च गुरुः । 'कर्मधारयः' । गुरतराविहताश्च तेऽमराश्च गुरतराः । 'वर्मधारयः' । गुरतराविहताभरैः सङ्गता गुरतराः । 'बहुव्रीहिः' । कृतौ करौ यया सा कृतकरा 'बहुव्रीहिः' । अल्लेषु वरोऽल्लवरः 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् अल्लवरे । फलानि च पत्राणि च फलपत्राणि 'इतरतरद्वन्द्वः' । फलपत्राणि भजतीति फलपत्रमाक् 'तत्पुरुषः' । उरुश्चासौ तरुश्च उरुतरुः 'कर्मधारयः' । फलपत्रमाक् चासागुरतरुश्च फलपत्रम् 'कर्मधारयः' । तस्मिन् फलपत्रम् । इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति शोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीशीतलतीर्थकृतः स्तुतेर्व्याख्या ॥ १० ॥

सि० वृ०-घनरुचिरिति । मानवी-मानवीनाम्नी देवी इह-जगति भुवि-पृथिव्या जयतात्-सर्वोत्कर्षेण वर्ततामित्यर्थः । 'जि जये' घातोः 'आशीः प्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तारि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप्' (सा० सू० ६९१), 'गुणः' (सा० सू० ६९२), 'ए अय्' (सा० सू० ४१) उपस्तातंङादेशः । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'जयतात्' इति सिद्धम् । अत्र 'जयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? मानवी । कस्याम् ? भुवि । कथंभूता मानवी ? 'घनरुचिः' घनो-मेघः तद्वद् रुचिः-कान्तिः यस्याः सा तथा, श्यामित्यर्थः । पुनः कथंभूता ? 'गुरतराविहतामरसङ्गता' अतिशयेन गुरवो गुरतराः-महान्तः ते च ते अविहताः-क्रेनाप्यपरिक्षता ये देवाः तैः सङ्गता-सहिता । गुरतराश्च ते अविहताश्चेति 'कर्मधारयः' । पुनः कथंभूता ? 'कृतकरा' कृतः-स्थापितः करो-हस्तो यया सा तथा । कस्मिन् ? 'फलपत्रभागुरतरौ' फलानि पत्राणि भजते इति फलपत्रमाक् स चासौ उरु-विशालो यः तरुः-वृक्षस्तस्मिन् फलपत्रभागुरतरौ । कथंभूते ? अल्लवरे-प्रवरायुधे । एतेन मानव्या देव्या वृक्षरूपमायुधमस्तीति सूचितम् । पुनः कथंभूता मानवी ? गता-प्राप्ता समासीनेत्यर्थः । किम् ? तामरसं-कमलम् । द्रुतविलम्बित-रुद्धः । "द्रुतविलम्बितमाह नमौ भरौ" इति च तदुक्तम् ॥

महामहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्र० श्रीशीतलतीर्थकृतस्तुतिवृत्तिः ॥ ४ ॥

सौ० वृ०-घनरुचिरिति । मानवीनाम्नी देवी जयतात् इत्यन्यथः । 'जयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'मानवी' । 'जयतात्' जयं प्राप्नुतात् । कस्याम् ? 'भुवि' । किंविशिष्टा मानवी ?

'घनरुचिः' सान्द्रकान्तिः, मेघश्यामा वा । पुनः किंवि० मानवी ? । गुरुतरा-महान्तोऽविहता-न केनापि पराजितास्तादृशा ये अमरा-देवाः तैः सङ्गता-परिवृता- मिलिता 'गुरुतराविहतामरसङ्गता' । पुनः किंवि० मानवी ? । 'कृतकरा' स्थापितहस्ता । कस्मिन् ? । 'अस्त्रवरे' शस्त्रप्रधाने । पुनः किंवि० मानवी ? । 'गता' प्राप्ता । किं कर्मतापन्नम् । 'तामरसं' कमलम् । क्व ? । 'इह' । कस्मिन् ? । फलानि (पत्राणि च) भजतीति फल (पत्र) भाक्, [तादृशो अगुरुतरुः-अगुरुवृक्षः तथा] उरुतरुः-विशालवृक्षो वा तस्मिन् 'फलपत्रभागुरुतरौ' । 'गुरुतरा' महती । पुनः किंविशिष्टा मानवी ? । 'अविहता' अपराजिता । पुनः किंवि० मानवी ? । 'अमरसङ्गता' (ता) देवमिलिता । त्रीण्यपि विशेषणानि प्रथमान्तानि देव्या एव । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-घनवद् रुचिः घनरुचिः वा घना सान्द्रा रुचिः यस्याः सा घनरुचिः ॥ अतिशयेन गुरवः इति गुरुतरां, न विहता अविहताः, गुरुतराश्च ते अविहताश्च गुरुतराविहताः, गुरुतराविहताश्च ते अमराश्च गुरुतराविहतामराः, गुरुतराविहतामरैः संगता गुरुतराविहतामरसंगता । कृतः-स्थापितः करो यया सा कृतकरा । अस्त्राणां मध्ये वरं-प्रधानं वज्रं-अस्त्रवरं, तस्मिन् अस्त्रवरे । फलानि च पत्राणि च फलपत्राणि, फलपत्राणि भजतीति फलपत्रभाक् । उरुत्रासौ तरुश्च उरुतरुः । फलपत्रभाक् चासौ उरुतरुश्च फलपत्रभागुरुतरुः, तस्मिन् फलपत्रभागुरुतरौ, यद्वा फलपत्रभाक्तीति फलपत्रभः, तादृक् चासौ अगुरुतरुश्च फलपत्रभागुरुतरुः, तस्मिन् फलपत्रभागुरुतरौ । कृतकरास्त्रवरे कृतं करे अस्त्रवरं यया सा कृतकरास्त्रवरी, तस्याः सं० हे कृतकरास्त्रवरे ! यद्वा अस्त्रवरे इति तरुविशेषणं तस्याः शक्तिरूपत्वोद् । वृक्षानपि अस्त्ररूपान् करोतीति भावः । अतिशयेन गुर्वी गुरुतरा इति देव्या विशेषणे समासः ॥ इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीशीतलजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो निरूपितः ।

सौभाग्यसागरारुयेन, सूरिणा सौख्यकारिणा ॥

॥ इति शीतलजिनस्तुतिः ॥ ४ ॥ १० ॥ १४० ॥

वे० द्वा०-घनरुचिरिति । इह सुवि-पृथिव्यां मानवी देवी जयतात्-सर्वोत्कर्षेण वर्ततादि तिसम्बन्धः । 'जि जये' धातुः । 'जयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । मानवी । किंविशिष्टा मानवी ? । 'घनरुचिः' घना-सान्द्रा रुचिः-कान्तिः यस्याः सा तया । पुनः किंविशिष्टा ? । 'गुरुतराविहतामरसङ्गता' अतिशयेन गुरवो गुरुतराः ते च ते अविहता-अपरिक्षिता ये देवास्तेः सङ्गता-सहिता । पुनः किंविशिष्टा ? । गता-उपविष्टा । किम् ? । तामरसं-कमलम् । कुत्र ? । 'फलपत्रभागुरुतरौ' फले च पत्रे च भजते इति फलपत्रभाक् स चासौ उरुः-विशालो यः तरुः-वृक्षः तस्मिन् । सामीप्ये समीपम् । पुनः किंविशिष्टा ? । कृतकरा-विक्षिप्तहस्ता । कृतः करो ययेति विग्रहः । कस्मिन् ? । 'अस्त्रवरे' अस्त्रेण वरं अस्त्रवरं तस्मिन् । प्रथानशप्रे इत्यर्थः । अन्ये तु किंविशिष्टा देवी ? कृतकरा । कस्मिन् ? फलपत्रभागुरुतरौ । किंविशिष्टे त्री ? । अस्त्रवरे । इति व्याख्यानमातुः । इति चतुर्थवृत्तार्थः । द्रुतविलम्बित-उन्दः ॥ "द्रुतविलम्बितमाह नभो भरी" इति तद्दर्शनम् ॥ ५ ॥

११ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतयः

अथ श्रीश्रेयांसजिनस्य परमं वैराग्यम्—

कुसुमधनुषा यस्मादन्यं न मोहवशं व्यधुः

कमलसदृशां गीतारावा बलादपि तापितम् ।

प्रेणमततरां द्राक् श्रेयांसं न चाहत यन्मनः

कमलसदृशाङ्गी तारा वाऽबला दयिताऽपि तम् ॥ १ ॥

—हरिणी (६, ४, ७)

ज० वि०—कुसुमधनुषेति । अयीति कोमलामन्त्रणे । भो भव्याः ! यूयं तं श्रेयांसं-
श्रेयांसनामानमर्हन्तं द्राक्-सपदि प्रणमततराम्-अतिशयेन प्रणमतेति क्रियाकारकयोजनम् ।
अत्र 'प्रणमततराम्' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'यूयम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'श्रेयांसम्' ।
कथम् ? 'द्राक्' । यत्तदोरभिसंबन्धात् तं कम् ? यस्मात्-श्रेयांसाद् अन्यम्-अपरं जनम् अलस-
दृशां-स्तिमितलोचनानां स्त्रीणां नृणां वा गीतारावा-गीतध्वनयः बलात्-दृष्टात् मोहवशं-रागपरवशं
न व्यधुः-न चक्रुः । अत्रापि 'व्यधुः' इति क्रियापदम् । कथम् ? 'न' । के कर्तारः ?
'गीतारावाः' । कं कर्मतापन्नम् ? 'कम्' । कथंभूतं न व्यधुः ? 'मोहवशम्' । कस्मात् ?
'बलात्' । कथंभूतं सन्तम् ? 'तापितं' दीपितं सन्तम् । केन ? 'कुसुमधनुषा' कामेन ।
गीतारावाः कासाम् ? 'अलसदृशाम्' । अनेन विशेषणेन गानकारकाणां सपदचेष्टावच्चमाचष्टे ।
अत्र कथमिति प्रश्ने । ततोऽपमर्थः । अलसदृशां गीतारावाः श्रेयांसतः कं अन्यं जनं स्मरोपतप्तं सन्तं
बलात् मोहवशं न व्यधुः ? अपि तु सर्वमपि व्यधुरेवेति । अबला वा सुन्दरी वा । 'वा शब्दः'
समुच्चयार्थः । 'यन्मनो' यस्य मानसं 'न चाहत' नाक्षितवती । न सोभयामासेति भावः ।
अत्रापि 'आहत' इति क्रियापदम् । कथं ? 'न' । का कर्त्री ? 'अबला' । किं कर्मतापन्नम् ?
'यन्मनः' । अबला कथंभूता ? 'कमलसदृशाङ्गी' चारिजसमगात्री सौकुमार्येण । पुनः कथं०
'तारा' कान्तिमती । 'च' शब्दः पुनरर्थे । पुनः कथं० ? 'दयिताऽपि' प्रेयस्वपि ॥

अथ समासः—कुसुमान्पेव धनुर्यस्य स कुसुमधनुः 'बहुव्रीहिः' । तेन कुसुम० ।
मोहस्य वशो मोहवशः 'तत्पुरुषः' । तं मोहवशम् । अलसा दृशो यासां ता अलसदृशाः 'बहु-
व्रीहिः' । तासां अलसदृशाम् । नृपते तु पुंस्त्वपुरस्कारेण समासो विधेयः । गीतस्यारावा-
गीतारावाः 'तत्पुरुषः' । यस्य मनो यन्मनः 'तत्पुरुषः' । तन् यन्मनः । कमलस्य सदृशं
कमल० 'तत्पुरुषः' । कमलसदृशं अङ्गं यस्याः (सा) कमल० 'बहुव्रीहिः' । इति काव्यार्थः ॥१॥

सि० वृ०—कुसुमधनुषेति । भो भव्याः । यूयं तं श्रेयांसं—श्रेयांसनामानं तीर्थङ्करं द्राक्—सपदि प्रणमततराम्—अतिशयेन प्रणमतेत्यर्थः । प्रपूर्वं 'णम प्रह्वीभावे' घातोः 'आशीःश्रेणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनम् । 'आदेः णः झः' (सा० सू० ७४८) इति नत्वे कृतेऽपि पुनर्णः । अप् (सा० सू० ६९१), 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'प्रणमत' इति सिद्धम् । अत्र 'प्रणमत' इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । यूयम् । कं कर्मतापन्नम् ? । 'श्रेयांसं' श्रेयामौ अंतौ अस्य (स) श्रेयांसः पृषोदरादिः । विश्वस्यापि श्रेयान्—हितकर इति वा श्रेयांसः । गर्भस्येऽस्मिन् केनाप्यनाक्रान्तपूर्वा देवताधिष्ठिता शय्या मात्रा आक्रान्ता श्रेयश्च जातं इति वचनात् श्रेयांसः तम् । कथम् ? । द्राक् । यत्तदोरभिसम्बन्धात् तं कम् ? । यस्मात् श्रेयांसाद् अन्यम्—अपरं जनं कं अलसदृशा—स्तिमितलोचनानां सरागदृशा वा स्त्रीणां नृणां वा गीतारावा—गीतध्वनयः बलात्—हठात् मोहवशं—रागपरवशं न व्यधुः, न चक्रुः इत्यर्थः । 'डु धान् घारणोपपणयोः' इति घातोः विपूर्वस्य भूते सौ कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषबहुवचनम् अन् । 'दिवादावद्' (सा० सू० ७०७), 'दादेः पे' (सा० सू० ७२९) इति सिलोपः । 'स्याविदः' (सा० सू० ७३८) इति अनः उस् । 'आतोऽनपि' (सा० सू० ८०५) इत्याकारलोपः । 'इ य स्वरे' (सा० सू० ३३), 'स्रोर्विसर्गः' (सा० सू० १२४) । तथाच 'व्यधुः' इति सिद्धम् । अत्र 'व्यधुः' इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । गीतारावाः । कं कर्मतापन्नम् ? । कम् । कथंभूतं न व्यधुः ? । मोहवशम् । कस्मात् ? । बलात् । कथंभूतं सन्तम् ? । तापितं—दीपितं सन्तम् । केन । कुसुमधनुषा—कन्दर्पेण । गीतारावाः केषाम् ? । अलसदृशम् । अनेन विशेषणेन गानकारिणा समदचेष्टावृत्तमाचष्टे । अत्र कमिति प्रश्ने, ततोऽयमर्थः—अलसदृशां गीतारावाः श्रेयांसतः कमन्यं जनं स्मरोपततं सन्तं बलान्मोहं न व्यधुः ? अपितु सर्वमपि व्यधुरेवेति । यदाह " विकारहेतौ सति विक्रियन्ते, येषां न चेतांसि त एव धोराः " इति कुमारे कालिदासोक्तिः । अबला वा सुन्दरी । वाशब्दः समुच्चयार्थः । यन्मनः—यस्य चित्तं न बहत्—नास्ति सवती न क्षोभयामासेति भावः । 'ह्र्स्व हरणे' घातोः भूते च्त्तौ कर्त्तरि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तन् । 'लोपो ह्रस्वाज्जते' (सा० सू० ७९२) इति सेलौपः, 'दिवादावद्' (सा० सू० ७०७) । तथाच 'आहृत' इति सिद्धम् । अत्र 'आहृत' इति क्रियापदम् । का कर्त्ता ? । अबला । किं कर्मतापन्नम् ? । यन्मनः । अबला कथंभूता ? । 'कमलसदृशाङ्गी' कमलस्य—पङ्कजस्य सदृशं अङ्गं—शरीरं यस्या सा तथा । एतेन यस्य मात्रस्पर्शमात्रादेव कन्दर्पोन्मज्जनं भवतीति सचितम् । पुनः कथंभूता ? । तारा—उज्ज्वला (दयिताऽपि) ॥ १ ॥

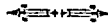
सो० वृ०—यः शीतलो भवति स श्रेयःस्थानं भवति । अनेन सबन्धेनायातस्य एकादशश्रीश्रेयांसजिनस्य (स्तुतोः) व्याख्यानं लिख्यते—

कुसुमधनुषेति । भो जनाः ! तं श्रेयांसनामानं जिनं द्राक्—शीघ्रं प्रणमततराम् इत्यन्वयः । 'प्रणमततराम्' इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । 'यूयम्' । 'प्रणमततराम्' अतिशयेन नमत । कं कर्मतापन्नम् ? । 'श्रेयांसम्' श्रेयांसनामाजं जिनम् । क्रथम् ? । द्राक् शीघ्रम् । किंविशिष्टं श्रेयांसम् ? । 'तं' प्रसिद्धम् । त कम् ? । यन्मनः दयिता—बलसा अबलाऽपि न आहृत इत्यन्वयः । 'आहृत' इति क्रियापदम् । का

कर्त्री ? । 'अबला' स्त्री । 'आहत' आक्षिप्तवती । कथम् ? । 'न' निषेधे । किं कर्मतापन्नम् ? । 'यन्मनः' यच्चित्तम् । किंवि० अबला ? । 'दयिता' बल्लमाजपि । पुनः किंवि० अबला ? । 'कमलसदृशाङ्गी' सुकुमारत्वात् कमलकीमलवैहा । 'अधि' इति कीमलामन्त्रणे संशोधने वा । अलसदृशां-अलसेक्षणानां स्त्रीणां नृणां वा गीतारावा-गीतध्वनयः यस्मात् कारणात्, यस्मात् जिनाद् वा अन्यं कं न मोहवशं व्यधुः इत्यन्वयः । 'व्यधुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'गीतारावाः' । 'व्यधुः' अकार्फुः । कं कर्मतापन्नम् ? । 'कं अन्यं' जनम् । अन्यं कस्मात् ? । 'यस्मात्' जिनात् । 'न' निषेधे काक्करत्या । अपितु सर्वानपीत्यर्थः । किंविशिष्टं अन्यम् ? । 'मोहवशं' रागपरवशम् । पुनः किंवि० ? । 'तापितं' पीडितम् । केन ? । 'कुसुमाद्युधेन' स्मरेण । कथम् ? । 'बलात्' हठात् । किंवि० अबला ? । 'तारा' उज्ज्वला, गौरवर्णेत्यर्थः । 'वा' समुच्चयार्थं । विरुद्धमेतत् । दयिता स्वमर्तमनः कथं नाक्षिप्तवती परं प्रज्याप्रतिपच्यनन्तरम् इदं क्षेयम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—कुसुमान्येव धनुर्यस्य स कुसुमधनुः, तेन कुसुमधनुषा । मोहस्य वशः मोहवशः, तं मोहवशम् । अलसा हृशो यासां ताः अलसदृशाः, तासां अलसदृशाः । नृपक्षे 'तु पुंस्त्वपुरस्कारेण येषां ते वा । गीतस्य आरावा गीतारावाः । "संबोधनेऽङ्ग भोः प्याद् पाद् हे हे हंही अरेऽयि रे" इति हेमकोषः (का० ६, श्लो० १७३) । अतिशयेन प्रणमत् इति प्रणमततराम् । यस्य मनः यन्मनः, तत् यन्मनः । कमलवत् वा कमलानां सदृशं अङ्गं यस्याः सा कमलसदृशाङ्गी । हरिणीच्छन्दसा स्तुतिरियम् । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

वे० व्या०—कुसुमधनुषेति । अयीति कीमलामन्त्रणे । अलसदृशां-मृगाक्षिणां गीतारावाः-गीतध्वनयो यस्मात् हेतोः कं अन्यं जनं इति शेषः, बलात्-हठात् मोहवशं-प्रेमवशवर्तिनेन व्यधुः-नाकार्फुः ? अपि तु सर्व-मप्यकार्फुः इत्यन्वयः । 'न व्यधुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । गीतारावाः । कासाय ? । 'अलसदृशाः' आलस्ययुक्ते, अपेक्षापादिते इति यावत् । हृशो-आक्षिणी यासां ताः तासाम् । "अलसेक्षणा मृगाक्षी" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १७०) । कं कर्मतापन्नम् ? । जनम् । किंविशिष्टं जनम् ? । तापितं-पीडितम् । केन ? । 'कुसुमधनुषा' कुसुममेव धनुः-कार्फुः यस्य धं कुसुमधन्वा-कन्दुर्पः तेन । "घुष्यधन्वा रतिपतिः" इत्यमरः (श्लो० ५२), तत्-तस्मात् कारणात् तं श्रेयांसं-श्रेयांसनाथं द्राक्-नृणां यथा स्यात् तथा घुष्यं प्रणमततराम्-अतिशयेन प्रणमतेति पूर्वेषु सम्बन्धः । 'णम प्रह्वीभावे' धातुः । 'प्रणमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । घुष्यम् । कं कर्मतापन्नम् ? । श्रेयांसम् । यत्तदोर्निष्पाभिसम्बन्धाद् यन्मनः-यस्य चित्तं अबला-सामान्यवनिता वाशब्दश्चकारार्थः, तेन दयिताऽपि स्वकीयवनिताऽपि न आहत-न क्षिप्तवती इत्यन्वयः । 'हन् हरणे' धातुः । किंविशिष्टा दयिता ? । 'कमलसदृशाङ्गी' कमलेन-पङ्कजेन सदृशं-तुल्यं फेमलत्वात् अङ्गं-शरीरं यस्याः सा तथा । एतेन यस्याः संस्पर्शमात्रादेव कन्दुर्पेन्मज्जनं भवति इति सूचितम् । पुनः किंविशिष्टा ? । तारा-उज्ज्वला । गीतारावा इति यावत् । एतेन "विकारहेतो सति विक्रियन्ते, येषां न येतांसि त एव भीराः" (कुमारासम्भवे) इत्यादिना विकारसामर्थ्यात् सत्पामपि विकारानुत्पातत्वेन अतिपीरत्यं भवन्ते । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥

जिनवराणां तल्लक्षणगर्भितस्तुतिः—

जिनवरततिर्जीवालीनामकारणवत्सलाऽ—

समदमहिताऽमारा दिष्टासमानवराऽजया ।

नमदमृतभुक्पङ्क्या नूता तनोतु मतिं ममाऽ—

समदमहितामागदिष्टा समानवराजया ॥ २ ॥

—हरिणी

ज० वि०—जिनवरततिरिति । जिनवरततिः—तीर्थकरपङ्क्तिः मम मतिं—प्रतिभां आरात्—
शीघ्रं तनोतु—विस्तारयतु इति क्रियाकारकयोगः । अत्र 'तनोतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ?
'जिनवरततिः' । का कर्मतापन्नाम् ? 'मतिम्' । कस्य ? 'मम' । कथम् ? 'आरात्' ।
मतिं कथंभूताम् ? 'असमदमहिताम्' असमदैः—मदरहितैः शान्तैरित्यर्थः, महितां—पूजिताम् ।
जिनवरततिः कथंभूता ? 'अकारणवत्सला' निष्कारणं स्निग्धा । कासाम् ? 'जीवालीनाम्'
जन्तुसन्ततीनाम् । पुनः कथं ? 'असमदमहिता' असमदमानां—निरूपमोपशमानां हिता-
हितकारिणी । पुनः कथं ? 'अमारा' माररहिता । पुनः कथं ? 'दिष्टासमानवरा'
दिष्टा—दत्ता असमाना—असाधारणा वराः—प्रार्थितार्था यया सा तथा । पुनः कथं ? 'अजया'
न विद्यते जयः—अभिभवः कुतश्चित् यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूता ? 'नूता' स्तुता । कया ? 'नम-
दमृतभुक्पङ्क्या' नमन्ती या अमृतभुजा—देवानां पङ्क्तिः—श्रेणिः तथा । तथा कथंभूतया ?
'समानवराजया' मानवराजैः—भूषतिभिः सह वर्तमानया । अजयेति जिनवरात्तेर्विशेषणं
व्याख्यातम् । तत्र नमदमृतभुक्पङ्क्तेर्वा व्याख्यायते । तथाहि—कथंभूतया नमदमृतभुक्पङ्क्त्या ?
'अजया' न जायत इत्यजा तथा । तस्या उत्पातश्च ययायामेवोत्पादात् । जन्मकेशरहितयेत्यर्थः ।
जिनवरततिः पुनः कथं ? 'इष्टा' पूजिता अभिमता वा ॥

अथ समासः—जिनानां जिनेषु वा वरा जिनवराः 'तत्पुरुषः' । जीवानां आल्यो
जीवाल्यः तत्पुरुषः । तासां जीवा० । न विद्यते कारणं यत्र तत् अकारणं 'बहुव्रीहिः' । अकारणं
वत्सला अकारणव० 'तत्पुरुषः' । न समो असमः 'तत्पुरुषः' । असमो दमो येषां ते अस-
मदमा. 'बहुव्रीहिः' । असमदमैर्महिता असम० 'तत्पुरुषः' । न विद्यते मारो यस्याः सा अ-
मारा 'बहुव्रीहिः' । न समाना असमानाः 'तत्पुरुषः' । असमानाश्च ते वराश्च अस० 'कर्म-
धारयः' । दिष्टा असमानवरा यया सा दिष्टास० बहुव्रीहिः । न विद्यते जयो यस्याः सा अजया
'बहुव्रीहिः' । यद्वा न जायत इत्यजा 'तत्पुरुषः' । तथा अजया । अमृतं भुञ्जन्तीत्यमृतभुजः
'तत्पुरुषः' । अमृतभुजा पङ्क्तिः अमृतभुक्पङ्क्तिः 'तत्पुरुषः' । नमन्ती चासावमृतभुक्पङ्क्तिश्च

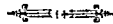
नमद० 'कर्मधारयः' । तथा न-द० । सह मदेन वर्तन्ते इति समदाः 'तत्पुरुषः' । न समदा असमदाः 'तत्पुरुषः' । असमदैर्महिता असमद० 'तत्पुरुषः' । तां असम० । मानवानां राजानो मानवराजाः 'तत्पुरुषः' । सह मानवराजैर्वर्तते या सा समानवराजा 'तत्पुरुषः' । तथा समा० । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—जिनवरततिरिति । जिनानां जिनेषु वा वराः—प्रधानाः तेषां ततिः—पंक्तिः जिनवरततिः मम मतिं—प्रतिमां आरात्—शीघ्रं तनोतु—विस्तारयतु इत्यर्थः । 'तनु विस्तारे' धातोः 'आंशोः प्रेरणोयोः' (सा० सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'तनादेरुप्' (सा० सू० ९९७), 'नूपः' (सा० सू० ९७९) इति गुणः । तथाच 'तनोतु' इति सिद्धम् । अत्र 'तनोतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्त्री ? जिनवरततिः । कां कर्मतापञ्चाम् ? । मतिम् । कथम् ? । आरात् । "आराद् दूरसमीपयोः" इति विश्वः । कथंभूतां मतिम् ? । 'असमदमहिता' सह मदेन—अभिमानेन वर्तन्ते इति समदाः 'तत्पुरुषः', न समदा असमदाः तैर्महिता—पूजिता ताम् । कथंभूता जिनवरततिः ? । 'अकारणवत्सला' न विद्यते कारणं यत्र तद् अकारणम्, अकारणम्—अनिमित्तं वत्सला—स्निग्धा अकारणवत्सला । "स्निग्धस्तु वत्सलः" इत्यमरः (श्लो० २०६३) । कासाम् ? । 'जीवाजीनां' जीवानां—प्राणिनां आलयः—श्रेणयः तासाम् । पुनः कथंभूता ? । 'असमदमहिता' असमो—अनन्यसहेशो दमो येषां ते असमदमाः तेषां हिता—हितकारिणीत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । 'अमरा' न विद्यते मारः—कन्दर्पो यस्याः सा अमारा । पुनः कथंभूता ? । 'दिष्टासमानवरा' दिष्टा—इत्ता असमानाः—असाधारणाः वराः—प्रार्थितार्था यया सा, न समाना असमानाः असमानाश्च ते वराश्च असमानवराः इति 'कर्मधारयः' । पुनः कथंभूता ? । 'अनया' न विद्यते जयः—अभिभवः कुतश्चित् यस्याः सा तीया । यद्वा न जायते—नोत्पद्यते इत्यजा तया । यद्वा जयति अन्तरङ्गारिपङ्कजमिति जया । अकारं विनैव छेदः । पुनः कथंभूता ? । नूता—स्तुता । कया ? । 'नमदमृतभुङ्क्त्वा' अमृतं मुञ्जन्तीत्यमृतभुजो—देवाः तेषां पंक्तिः अमृतभुङ्क्त्वा इति 'तत्पुरुषः' । नमन्ती चासीत् अमृतभुजां पंक्तिः नमदमृतभुङ्क्त्वास्तया । कथंभूत्या ? । 'समानवराजया' मानवानां राजानो मानवराजाः 'राजाहःसत्सिम्पद्यत्' (पा० अ० ५, पा० ४, सू० ९१) मानवराजैः—नृपतिभिः सह—वर्तमाना सा तथा । पुनः कथंभूता जिनवरततिः ? । इष्टा—पूजिता अभिमता वा ॥ २ ॥

सो० वृ०—जिनवरततिरिति । जिनवरततिः—तीर्थकरराजिः मम मतिं—सुद्धिं संदा—शोभद् आंरात् शीघ्रं तनोतु इत्यन्ययः । 'तनोतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्त्री ? । 'जिनवरततिः' । 'तनोतु' विस्तारयतु । कां कर्मतापञ्चाम् ? । 'मतिम्' । कथम् ? । 'मम' । कथम् ? । 'संदा' । किंविदिष्टा जिनवरततिः ? । 'असमदमहिता' निरुपमशमजनहिता । पुनः किंविदिष्टा जिनवरततिः ? । 'अजया' सर्वपरजिता । पुनः किं जिनवरततिः ? । 'नूता' स्तुता । कया ? । नमन्तः—प्रणमन्तो येऽमृतभुजो—देवाः तेषां पंक्तिः—श्रेणिः तथा 'नमदमृतभुङ्क्त्वा' । कथंभूता ? । 'आंरात्' । किंविं मतिंभूता ? । असमदैः—मदरहितैः सज्जैः महिता—पूजिताम् 'असमदमहिताम्' । पुनः किं जिनवरततिः ? । 'इष्टा' वद्भमा पूज्या वा । किंविदिष्टया नमदमृतभुङ्क्त्वा ? । 'समानवराजया' भूपतिश्रेणिस्त्विति । पुनः किं नमदमृतभुङ्क्त्वा ? । 'अजया' अगमोत्पन्नया, देवानां शरयोत्पत्तिन्यात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनेषु घराः जिनवराः, जिनवराणां ततिः जिनवरततिः । जीवानां आली जीवाली, तासां जीवालीनाम् । न कारणं अकारणं, अकारणं वत्सला अकारणवत्सला । मदेन सहिताः समदाः, न समदाः असमदाः, असमदैर्महिता असमदमहिताः । न विद्यते मारः-कामो मरणं वा यस्याः सा अमारा । न समानः असमानः, असमानश्चासौ वरश्च असमानवरः । द्विष्टः-क्रयितः दत्तो वा असमानवरो यया सा द्विष्टासमानवरा । नास्ति अन्यैः जयो यस्याः सा अजया । अदृतं भुञ्जन्तीति अमृतभुजः, नमन्तश्च ते अमृतभुजश्च नमदमृतभुजः, नमदमृतभुजः पंक्तिः नमदमृतभुक्पंक्तिः, तथा नमदमृतभुक्पंक्त्या । न समः असमः, असमो दो येषां ते असमदमाः, असमदमैः असमदमानां वा हिता असमदमहिता, तां असमदमहिताम् । मानवानां राजा मानवराजः, मानवराजैः सहिता समानवराजा, तथा समानवराजया । 'राजाहःसखिभ्यष्टच्' (पा० अ० ५, पा० ४, सू० ९१) । न जायते इति अजा, तथा अजया । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

द्वे० व्या०—जिनवरततिरिति । जिनवरततिः—तीर्थङ्करश्रेणिः मम मतिं—बुद्धिं आराव—शीघ्रं यथा स्यात् तथा तनोतु—विस्तारयतु इत्यन्वयः । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'तनोतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । जिनवरततिः । जिनवराणां ततिः जिनवरततिरिति विग्रहः । कां कर्मतापञ्चाम् ? । मतिम् । कस्य ? । मम । किंविशिष्टां मतिम् ? । 'असमदमहिताम्' मदेन—हर्षेण सह वर्तमानाः समदाः, न समदा असमदाः, तेः महितां—पूजिताम् । किंविशिष्टा जिनवरततिः ? । 'अकारणवत्सला' अकारणेन—प्रयोजनाभावेन वत्सला—सखेहा । कासाम् ? । जीवालीनाम् । जीवानां आल्यः तासां, प्राणिगणानामित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'असमदमहिता' असमः—अनन्यकल्पः दमः—इन्द्रियानियन्त्रणं येषां ते असमदमाः अर्थान्धुनयैः तेषां हिता—हितकारिणी । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अमारा' नास्ति मारः—कन्दर्पो यस्याः सा तथा । "मदो मन्मथो मारः" इत्यमरः (श्लो० ५१) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'द्विष्टासमानवरा' द्विष्टः—प्रदत्तः असमानः—अनन्यकल्पो वरो यया सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । अजया—जेतुमशक्या । मिथ्यादृष्टिभिरिति शेषः । यद्वा जयति अन्तरङ्गारिषद्वर्गमिति जया । अकारं विनैव छेदः । पुनः किंविशिष्टा ? । चूता—स्तुता । कया ? । 'नमदमृतभुक्पंक्त्या' नमन्तः—प्रणमन्तः ये अमृतभुजः—त्रिदिवेशाः तेषां पङ्क्तिः—श्रेणिः तथा । किंविशिष्टया नमदमृतभुक्पंक्त्या ? । 'समानवराजया' मानवानां—मनुष्याणां राजानः—मानवराजाः 'राजाहःसखिभ्यष्टच्' (पा० अ० ५, पा० ४, सू० ९१) इति टच् प्रत्ययः । तेः सह वर्तमाना समानवराजा तथा । 'सहादेः सादिः' (सा० सू० ५०६) इति सूत्रेण सकारोऽवस्थितः । पुनः किंविशिष्टा ? । इष्टा—बहुभा । सर्वेषामिति शेषः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनागमस्य स्तुतिः—

भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजायतपोत ! हे

तनु मतिमतां सन्नाशानां सदा नरसम्पदम् ।

समभिलपतामर्हन्नाथागमानतभूपतिं

तनुमति मतां सन्नाशानां सदानरसं पदम् ॥ ३ ॥

—हृगिणी

ज० वि०—भवजलनिधीति । हे इत्यामन्त्रणे । अर्हन्नायागम !—जिनेन्द्रसिद्धान्त ! त्वं मतिमतां—मनीषिणां जनानां सदा—सर्वदा 'सदानरसं' सह दानरसेन द्रव्यवितरणाभिलाषेण वर्तते यत् तत् तथा तादृशं पदं—स्थानकं तनु—विस्तारय—देहीति क्रियाकारकसंयोगः । अत्र 'तनु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता? 'त्वम्' । किं कर्मतापन्नम्? 'पदम्' । कथंभूतम्? 'सदानरसम्' । कथम्? 'सदा' । केपाम्? 'मतिमताम्' । कथंभूतानां मतिमताम्? 'सन्नाशानाम्' सन्ना—विशीर्णाः क्षीणा वा आशा—मनोरथा येषां ते तथा तेषाम् । पुनः कथंभूतानाम्? 'सन्नाशानाम्' सन—विद्यमानो नाशो—मरणं येषां ते तथा तेषाम् । अल्पायुषामित्यर्थः । मतिमतां किं कुर्वताम्? 'समभिलषताम्' आकाङ्क्षताम् । कां कर्मतापन्नाम्? 'नरसम्पदम्' मनुष्यविभूतिम् । नरसम्पदं कथंभूताम्? 'आनतभूपतिम्' आनताः—प्रणताः भूपतयो—राजानो यस्यां सा तथा ताम् । पुनः कथंभूताम्? 'मताम्' अभीष्टाम् । कस्मिन्? 'तनुमति' प्राणिनि । अयं वाक्यार्थः—ये मतिमन्तो मरणकाले नरसंघन्धिनीं सम्पदमभिलषन्ति तेषां त्वं तादृशं स्थानं देहि यत्र दानरसो भवतीति । अवशिष्टं त्वेकं संघोषनं तस्यार्थस्त्वयम्—'हे भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजजयतपोत !' भवः—संसारः स एव दुरुत्तरत्वाज्जलनिधिः—समुद्रः तत्र भ्राम्यन्—पर्यटन् यो जन्तुव्रजः—प्राणिसमुदायः तस्यायतपोत इव—दीर्घयानपात्रमिवायतपोतः तत्संघो० हे भवजल० ॥

अथ समासः—जलानां निधिः जलनिधिः 'तत्पुरुषः' । भव एव जलनिधिः भव० 'कर्मधारयः' । भवजलनिधौ भ्राम्यन् भव० 'तत्पुरुषः' । जन्तूनां व्रजो जन्तुव्रजः 'तत्पुरुषः' । भवजलनिधिभ्राम्यन्नासौ जन्तुव्रजश्च भवजल० 'कर्मधारयः' । आयतश्वासौ पोतश्च आयतपोतः 'कर्मधारयः' । भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजस्य आयतपोतः भवजल० 'तत्पुरुषः' । तःसंघो० हे भवजल० । सन्ना आशा येषां ते सन्नाशाः 'बहुव्रीहिः' । तेषां सन्नाशानाम् । नरस्य सम्पदं नरसम्पदम् 'तत्पुरुषः' । अर्हतां नाया अर्हन्नायाः 'तत्पुरुषः' । अर्हन्नायानां आगमः अर्ह० 'तत्पुरुषः' । तत्संघो० हे अर्ह० । भुवः पतयो भूपतयः 'तत्पुरुषः' । आनता भूपतयो यस्यां सा आनतभूपतिः 'बहुव्रीहिः' । तामानतभूपतिम् । सन् नाशो येषां ते सन्नाशाः 'बहुव्रीहिः' । तेषां सन्नाशानाम् । दानस्य रसो दानरसः 'तत्पुरुषः' । सह दानरसेन वर्तते यत् तत् सदानरसं 'बहुव्रीहिः' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—भवजलनिधीति । हे इत्यामन्त्रणे । हे अर्हन्नायागम !—जिनेन्द्रसिद्धान्त ! त्वं मतिः—प्रज्ञा विद्यते येषां ते मतिमन्तः तेषां मतिमतां जनानां सदा—सर्वदा 'सदानरसं' दानम्—उत्सर्जनं तस्य रसो—गुणः तेन सह वर्तते यत् तत् तथा, "शृङ्गारादौ विधे कीर्ये, गुणे गमे द्रवे रसः" इत्यमरः (श्लो० १७८९), तादृशं पदं—स्थानकं तनु—विस्तारय देहीत्यर्थः । 'तनु विस्तारे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा०सू० ७०३)

कर्तारि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'तनादेरूप' (सा०सू० २९७), 'ओर्वा हेः' (सा०सू० २८१) इति हेर्लोपः । तथाच 'तनु' इति सिद्धम् । अत्र 'तनु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । किं कर्मतापन्नम् ? । पदम् । "पदं व्यवसितत्राण-स्थानलक्षमाङ्गिस्तुषु" इत्यमरः-(श्लो० २९२१) । कथंभूतम् ? । सदानरसम् । कथम् ? । सदा । केषाम् ? । मतिमताम् । कथंभूतानां मतिमताम् ? । 'सन्नाशानां' सन्ना-स्तीणाः विशीर्णा वा आशा-मनोरथा येषां ते तथा तेषाम् । पुनः कथंभूतानाम् ? । 'सन्नाशानां' सन्-विद्यमानो नाशो-मरणं येषां ते तथा तेषाम् । "सत् प्रशस्ते विद्यमाने" इति विश्वः । अरुपायुषामित्यर्थः । मति-मतां किं कुर्वताम् ? । समभिलषतां-आकाङ्क्षताम् । काम् ? । 'नरसम्पदं' नराणां सम्पत् नरसम्पत्ताम् । कथंभूतां नरसम्पदम् ? । 'आनतभूपति' आनताः-प्रणताः भूपतयो-राजानो यस्यां सा ताम् । पुनः कथंभूताम् ? । मतां-संमताम् अर्माष्टामिति यावत् । कस्मिन् ? । 'तनुमति' तनुर्विद्यते यस्य स तनुमान् तस्मिन्, प्राणिनीत्यर्थः । तथाच ये मतिमन्तो मरणकाले नरसम्बन्धिनीं सम्पदं वाञ्छन्ति तेषां त्वं तादृशं स्थानं देहि, यत्र दानरसो भवतीति वाक्यार्थः । अवशिष्टं त्वेकं संबोधनम् । तस्य चायमर्थः- 'हे भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजायतपोत ।' भवः-संसारः स एव दुरुत्तरत्वात् जलनिधिः-समुद्रः तत्र भ्राम्यन्-पर्यटन् यो जन्तूनां-प्राणिना व्रजः-समूहः तस्य आयतः-विस्तीर्णः स चासौ पोत इव पोतो-यानपात्रं तस्य संबोधनं हे भव० । "यानपात्रे शिशौ पोतः" इत्यमरः (श्लो० २४९४) । "पोतः शिशौ बहिः च, गृहस्थाने च याससि" इति मेदिनी ॥ ३ ॥

सौ० वृ०-भवजलनिधीति । भवः-संसारः चातुर्गतिकलक्षणः स एव जलनिधिः-समुद्रः तस्मिन् भ्रमन्तः-पर्यटन्तो ये जन्तवः-प्राणिनः तेषां व्रजः-समूहः तेषां तारणे आयतो-विस्तीर्णः पोत इव पोतः-यानपात्रं, तस्य सं० 'हे भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजायतपोत !' । अर्हन्तो-वीतरागाः-केवलह्यानिनः तेषां नाथाः-तीर्थकराः तेषां आगमः-सिद्धान्तः तस्य सं० हे 'अर्हन्नाथागम !' । त्वं मतिमतां-विदुषां सदा-सर्वदा सदानरसं दानहर्षेण सहितं पदं-स्थानं तनु इत्यन्वयः । 'तनु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'त्वम्' । 'तनु' विस्तारय । किं कर्मतापन्नम् ? । 'पदम्' । केषाम् ? । 'मतिमताम्' पण्डितानाम् । कथम् ? । 'सदा' । किंविशिष्टानां मति(नर)सम्पदम् ? । वानर (?) इति क्रियापदम् । तथा नराणां सम्पदं नरसम्पदं वा । किंविशिष्टां (नर)सम्पदम् ? । [मति वा] आनताः-प्रणता भूपतयः यस्यां सा आनतभूपतिः, तां 'आनतभूपतिम्' । पुनः किंवि० ? । 'मतां' अभिमताम् । कस्मिन् ? । 'तनुमति' प्राणिनि । पुनः किंवि० मतिमताम् ? । सन्-विद्यमानः प्रशस्तो वा नाशः-अन्तो येषां ते सन्नाशाः तेषां 'सन्नाशानाम्' । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-जलानि निधीयन्ते अस्मिन् इति जलनिधिः, भव एव जलनिधिः भवजलनिधिः, भवजलनिधी भ्राम्यन्तः भवजलनिधिभ्राम्यन्तः, भवजलनिधिभ्राम्यन्तश्च ते जन्तवश्च भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तवः, भवजन्तूनां व्रजः भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजः, आयतश्चासौ पोतश्च आयतपोतः, भवजन्तुव्रजस्य आयतपोतः भवजन्तुव्रजायतपोतः, तस्य (सं०) हे भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुव्रजायतपोत ! । हे इत्यमन्त्रणपदम् । तनुः-शरीरं विद्यते यस्यासौ तनुमान्, तस्मिन् तनुमति । सन्नाः-स्तीणाः आशा येषां ते सन्नाशाः, तेषां सन्नाशानाम् । दानस्य रसः दानरसः, दानरसेन सहितं सदानरसम्, त्वं सदानरसम् । सम्पदं प्रकारेण अभिलषन्तः तेषां समभिलषताम् । सुराधिकृतां पूजां अर्हन्ति ते

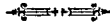

निर्वाणकालियायाम्—

“तथा महाकालीं देवीं तमालत्रयीं पुरुषपादनां चतुर्भुजां अक्षमूत्र-
यज्ञान्निन्दक्षिणवरां अभयघण्टालङ्घनयामभुजां चेति ।”

अर्हन्तः, अर्हतां नाथाः अर्हन्नाथाः, अर्हन्नाथानां आगमः अर्हन्नाथागमः, तस्य सं० हे अर्हन्नाथागम । ।
आनताः—प्रणता भूपतयो यस्याः सा आनतभूपतिः, तां आनतभूपतिम् । मतिः विद्यते येषां ते मतिमन्तः,
तेषां मतिमताम् । सन् नाशो येषां ते सन्नाशाः, तेषां सन्नाशानाम् । नराणां सम्पत् नरसम्पत्, तां
नरसम्पदम् । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—भवजलनिधीति । हे अर्हन्नाथागम !—तीर्थद्वारागम । त्वं मतिमतां-प्रेक्षावतां नरसम्पदं-मान-
वर्द्धिं सदा-निरन्त यथा स्यात् तथा तनु-विस्तारय इत्यन्वयः । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'तनु' इति क्रियापदम् ।
कः कर्ता ? । त्वम् । कां व संतापन्नाम् ? । नरसम्पदम् । केषाम् ? । 'मतिमताम्' मतिः विद्यते येषां ते मतिमन्तः,
तेषां मतिमताम् । किंविशिष्टां नरसम्पदम् ? । मतां-वाञ्छिताम् । कस्मिन् ? । 'तनुमति' तनुः-शरीरं विषते
यस्य स तनुमान् तस्मिन् । किंविशिष्टाम् ? । 'आनतभूपतिम्' आ-समन्तात् नताः-प्रद्वीभृताः भूपतयः-
राजानो यस्याः सा ताम् । किंविशिष्टानां मतिमताम् ? । 'सन्नाशानाम्' सन्-विद्यमानो नाशो-नरणं येषां ते
तथा तेषाम् । अल्पायुषामिति फलितार्थः । पुनः किंविशिष्टानाम् ? । 'सन्नाशानाम्' सन्ना-क्षीणा आशा-
मनोरथो येषां ते तथा तेषाम् । किं कुर्वतां मतिमताम् ? । 'समभिलषताम्' आकाङ्क्षताम् । किम् ? । पदं-
स्थानकम् । किंविशिष्टं पदम् ? । 'सदानसम्' दानस्य-वितरणस्य रसः-अभिलाषः तेन सह वर्तते यत् तत् ।
'भवजलनिधिधाम्यज्जन्तुव्रजायतपोत !' इति । भवः-संसारः स एव जलनिधिः-समुद्रः तस्मिन् धाम्यन्तः-
भ्रममाणे ये जन्तुव्रजाः-प्राणिसमूहाः तेषां आयतः-विपुलः पोत इव पोतः-यानवात्रं यः स तस्यामन्त्रणम् ।
इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीमहाकालीदेव्या विजयः—

धृतपविफलाक्षालीघण्टैः करैः कृतबोधित—

प्रजयतिमहा कालीमर्त्याधिपङ्कजराजिभिः ।

निजतनुलतामध्यासीनां दधत्यपरिक्षतां

प्रजयति महाकाली मर्त्याधिपं कजराजिभिः ॥ ४ ॥ ११ ॥

—हरिणी

ज० वि०—धृतपवीति । महाकाली—महाकार्यभिधा देवी प्रजयति-प्रकर्षेण जयमा-
सादपतीति क्रियाकारकसम्बन्धरचना । अत्र 'प्रजयति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'महा-
काली' । कथंभूता ? 'कृतबोधितप्रजयतिमहा' बोधिताः-प्रतिबोधिताः मजा-लोका यस्त्वा-
दृशा ये यतयः-सापवस्तेषां कृतो-विहितो महः-उत्सवः पूजा वा यथा सा तथा । कैः कृत्वा ?
करैः ? पाणिभिः करणभूतैः कृत्वा । यतीनां उत्सवं पूजां वा करोतीत्यर्थः । यदिवा लपलसितेति
पदाप्याहारात् करैरुपलसितेति भिन्नमेव विशेषणम् । करैः कथंभूतैः ? 'धृतपविफलाक्षालीघण्टैः' पविः-

वज्रं फलं—पुष्पोत्तरकालभाविवस्तुरूपं अक्षाली—अक्षमाला घण्टा—वाद्यविशेषः, धृता—आधेयीकृताः पविफलाक्षालीघण्टा यैस्ते तथा । एतस्याः चत्वारः कराः पविप्रभृतीनि च चत्वारि वस्तूनि, तेनैकै-
केन करेण एकैकं वस्तु धृतमित्यवसेयम् । करैः पुनः कथंभूतैः ? 'कजराजिभिः' 'कजं—कमलं
, तद्द्वं राजिभिः—राजनशीलैः । महाकाली किं कुर्वाणा ? 'दधती' विभ्राणा । कां कर्मतापन्नम् ?
'निजतनुलताम्' स्वाङ्गपट्टिम् । कथंभूतां निजतनुलताम् ? 'अपरिक्षताम्' अविध्वस्ताम् । अदू-
षितामित्यर्थः । कैः कृत्वा ? 'अर्त्याधिपङ्कजराजिभिः' अर्तिः—पीडा आधिः—मनोरोगः पङ्को—मलः
जरा—स्थाविरम् आजिः—सङ्ग्रामः एतैः । पुनः कथंभूताम् ? 'कालीम्' श्यामलाम् । पुनः कथंभू-
ताम् ? 'अध्यासीनाम्' आरूढाम् । कं कर्मतापन्नम् ? 'मत्याधिपम्' पुरुषमकाण्ड, नरवाहनामित्यर्थः ॥

अथ समासः—पविश्च फलं च अक्षाली च घण्टा च पवि० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । धृताः
पविफलाक्षालीघण्टा यैस्ते धृतपवि० 'बहुव्रीहिः' । तैर्धृतपवि० । बोधिताः प्रजा यैस्ते बोधित-
प्रजाः 'बहुव्रीहिः' । बोधितप्रजाश्च ते यत्तयश्च बोधितप्रजयतयः 'कर्मधारयः' । बोधितप्रजय-
तीना मद्गो बोधि० 'तत्पुरुषः' । कृतो बोधितप्रजयतिमद्गो यया सा कृतबोधि० 'बहुव्रीहिः' ।
अर्तिश्च आधिश्च पङ्कश्च जरा च आजिश्च अर्त्याधिपङ्कजराजयः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । तैरर्त्याधि० ।
तनुरेव लना तनुलता 'कर्मधारयः' । निजस्य तनुलता निजतनु० 'तत्पुरुषः' । यदिवा
निजा चासौ तनुलता च निज० 'कर्मधारयः' । तां निज० । न परिक्षता अपरिक्षता 'तत्पुरुषः' ।
तां अपरिक्षताम् । मर्त्यानां मर्त्येषु वा अधिपो मर्त्याधिपः 'तत्पुरुषः' । तं मर्त्या० । कात् जायत
इति कजं 'तत्पुरुषः' । कजवद् राजिनः कज० 'तत्पुरुषः' । तैः कजराजिभिः ॥ इति
काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतेर्व्याख्या ॥ ११ ॥

सि० वृ०—धृतपवीति । महाकाली—महाकालीनाम्नी देवी प्रनयति—सर्वोत्कर्षेण वर्तत इत्यर्थः ।
प्रसूक्क 'नि जये' घातोः वर्तमाने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र 'प्रनयति' इति क्रिया-
पदम् । का कर्त्री ? महाकाली । कथंभूता महाकाली ? 'कृतबोधितप्रजयतिमहा' बोधिताः—प्रतिबोधिताः
प्रना—ल्लोका यैस्ते बोधितप्रजयतयः तेषां कृतो—विहितो महः—उत्सवः पूजा वा यया सा
कृत० । पुनः कथंभूता ? उपलक्षितेत्यध्याहारः । कैः कृत्वा ? करैः—हस्तैः । तथाच करैः
उपलक्षिता इति देव्या भिन्नमेव विशेषणम् । कथंभूतैः करैः ? । 'धृतपविफलाक्षालीघण्टः' पविः—वज्रं
फट्टं—पुष्पोत्तरकालभाविवस्तुरूपं अक्षाली—नपमाला घण्टा—वाद्यविशेषः; पविश्च फलं च अक्षाली च
घण्टा च पविफलाक्षालीघण्टाः 'इतरेतरद्वन्द्वः', ततो धृता—गृहीता पविफलाक्षालीघण्टा यैस्ते तथा तैः तस्या-
श्चतुष्करत्वेन प्रतिकरमेकैस्त्वस्तुधारणादिति ज्ञेयम् ।

“ फलं हेतुसमुत्थे स्यात्, फलके व्युष्टिलाभयोः
जातीफलेऽपि कफले, अङ्गुणाप्रयोरपि । ”

फलेभ्यां तु फलीं प्राहुस्त्रिफलायां फले क्वचित् ” इति विश्वः । “ फलं फले घानशीजे, निष्पत्तौ मोग-
लाभयोः ” इति केशवः । पुनः कथंभूतैः करैः ? । ‘ कजराजिभिः ’ कात्-जलात् जायते इति कज-कमलं
तद्द्वं राजन्तीत्येवंशीलाः कजराजिनः, तैः कजराजिभिः । महाकाली किं कुर्वाणा ? । दधती-विभ्राणा ।
काम् ? । ‘ निजतनुत्तां ’ तनुरेव लता तनुलता, निजा चासौ तनुलतेति ‘ कर्मधारयः ’ । कथंभूतां निजतनु-
लताम् ? । ‘ अपरिक्षता ’ न परिक्षता अपरिक्षता तां, अदूषितां इत्यर्थः । कैः कृत्वा ? । ‘ अर्त्याधिपङ्कजरा-
जिभिः ’ अर्तिः-गीडा आधिः-मानव्याया पङ्को-मलः “ अस्त्री पङ्कं पुमान् पाप्मा, पापं किञ्चिदपकर्म्मणं ”
इत्यमरः (श्लो० २६०), “ पङ्कः कर्द्दमपापयोः ” इति विश्वः, जरा-विक्षता आजिः-संश्रामः,
“ समे क्षमांशे रणेऽप्याजिः ” इत्यमरः (श्लो० २३९८), एतैः अर्तिश्च आधिश्च पङ्कश्च जरा च आजिश्च
अर्त्याधिपङ्कनराजयः तैः कृत्वा इतरेतरद्वन्द्वः । “ पुंस्याधिर्मानसी व्यथा ” इत्यमरः (श्लो० ४१८) । पुनः कथं-
भूता ? । अघ्यासीनाः-आरूढा । काम् ? । ‘ मर्त्याधिप ’ मर्त्यानां मर्त्येषु वा अधिपो मर्त्याधिपः तं, पुरुषप्रकाण्ड-
मित्यर्थः । ‘ अघेः शीद् स्यात् आघारः ’ (सिद्ध० अ० २, १० २, सू० २०) इत्याघारस्य कर्मत्वम् ।
हरिणीच्छन्दः । “ नसमरसलागः पङ्कमिवैर्देहैर्हरिणां मता ” इति च तल्लक्षणम् ॥

॥ इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणेशिष्य० श्रीश्रेयांसमिनस्तुतिवृत्तिः ॥ ११ ॥

श्लो० वृ०—धृतपवीति । महाकालीनास्त्री देवी प्रजयति इत्यन्वयः । ‘ प्रजयति ’ इति क्रियापदम् ।
का कर्त्री ? । ‘ महाकाली ’ । ‘ प्रजयति ’ प्रकर्षेण जयं प्राप्नोति । किंविशिष्टा महाकाली ? । ‘ उपलक्षिता ’
ज्ञाता । उपलक्षिता इति पदं अध्याहार्यम् । कैः कृत्वा ? । ‘ करैः ’ हस्तैः । किंविशिष्टेः ? । घृता-रक्षिता-
पविः-चम्रं (फलं-) मातुलिङ्गादि अक्षाली-अक्षमाला घण्टा-वाद्यविशेषो यैस्ते तैः ‘ धृतपविफलाक्षा-
लीघण्टेः ’ । पुनः किंविशिष्टा महाकाली ? । (कृता-) निष्पादिता बोधिताः-प्रतिबोधिताः प्रजा-लोका-
यैः ते तादृशा ये यतयः तेषां महः-उत्सवः पूजा वा यथा सा ‘ कृतबोधितप्रजयतिमहा ’ । पुनः महाकाली
किं कुर्वाणा ? । ‘ दधती ’ धारयन्ती । कां कर्मतापक्षाम् ? । ‘ निजतनुलतां ’ स्वदासीरवल्लीम् । किंविशिष्टा
निजतनुलताम् ? । ‘ काली ’ इयामाम् । पुनः किंवि० महाकाली ? । ‘ अपरिक्षता ’ अपरिक्षता । कैः ? ।
अर्तिः-पीडा आधिः-मानसी व्यथा पङ्को-मलः जरा-विक्षता आजिः-संश्रामः तैः ‘ अर्त्याधिपङ्कजरा-
जिभिः ’ । पुनः किं महाकाली ? । ‘ अघ्यासीना ’ आरूढा । कं कर्मतापक्षम् ? । ‘ मर्त्याधिपम् ’ मानवप्रव-
रम् । नरवाहनामित्यर्थः । किंविशिष्टेः करैः ? । ‘ कजराजिभिः ’ पद्मवद् राजमानैः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—पवित्र फलं च अक्षाली च घण्टा च पविफलाक्षालीघण्टा, तैः धृतपविफला-
क्षालीघण्टेः । बोधिताः प्रजा यैस्ते बोधितप्रजाः, बोधितप्रजाश्च ते यतयश्च बोधितप्रजायतयः, कृतः
बोधितप्रजयतीनां महो यथा सा कृतबोधितप्रजयतिमहा । अर्तिश्च आधिश्च पङ्कश्च जरा च आजिश्च
मर्त्याधिपङ्कनराजयः तैः मर्त्याधिपङ्कनराजिभिः । तनुरेव लता तनुलता, निजा चासौ तनुलता च निज
तनुलता, तां अपरि-आभित्य आक्षीना-अघ्यासीना । ‘ अधिपती इत्यासामाघारः कर्म स्यात् ’ इति कर्मानि
द्वितीया । न परिक्षिता अपरिक्षिता, (तां अपरिक्षिताम्) । मर्त्येष्व अधिपो मर्त्याधिपः, तं मर्त्याधिपम् ।

के-पानीये आयते इति कजानि, कजवद् राजन्ते इत्येवंशीलाः कजराजिनः, तैः कजराजिभिः । इति तुरीयवृत्तार्थः ॥४॥

श्रीश्रेयांसजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थः स्फुटीकृतः ।
सौभाग्यसागरारख्येणा-ऽऽचार्येणार्यहितैषिणा ॥
॥ इत्येकादशजिनस्तुतिः ॥ ४ । ११ । ४४ ॥

दे० व्या०-धृतपधीति । महाकाली देवी प्रजयति-सर्वोत्कर्षेण वर्तते इत्यन्वयः । ' जि जये ' धातुः । 'जयति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । महाकाली देवी । किंविशिष्टा महाकाली ? । उपलक्षिता इत्यध्याहारः । कैः ? । करैः । अन्यथा करिरित्यलग्नकं स्यात् । किंविशिष्टेः करैः ? । ' धृतपविफलाक्षालीघण्टः ' पविः-वज्रं फळं स्पष्टं अक्षाली-जपमालिका घण्टा प्रसिद्धा पतेषां पूर्वं ' द्वन्द्वः ', ततो धृता-गृहीताः पविफलाक्षालीघण्टा यैः इति विग्रहः । पुनः किंविशिष्टेः ? । ' कजराजिभिः ' कजं-कमलं तद्द्र राजन्ने इत्येवंशीलाः कजराजिनः तैः । पुनः किंविशिष्टा देवी ? । ' कृतबोधितप्रजयतिमहा ' बोधिता-बोधिं प्रापिता प्रजा यैः ते बोधितप्रजाः ते च ते यतयश्चेति पूर्वं (कर्म०) समासः, कृतो बोधितप्रजयतीनां महः-उत्सवो ययेति 'तृतीयावहुव्रीहिः' । पुनः कीदृशी ? । अप्याधीना-आरूढा । कम् ? । मर्त्याधिपं-पुरुषप्रकाण्डम् । अत्र अपेः ' शिङ्स्यात्' आधारः ' इत्यासम्मा(?) -नुपोगे आधारस्य कर्मत्वम् । किं कुर्वती देवी ? । दधती-विभ्रती । काम् ? । ' निजतनुलताम् ' । तदुरेव लता तनुलता, निजा चासौ तनुलता च निजतनुलता, तां निजतनुलताम् । किंविशिष्टां निजतनुलताम् ? । अपरिक्षताम्-अदूषिताम् । कैः ? । ' अत्याधिपद्-कजराजिभिः ' आर्तिः-पीडा आधिः-मानसी व्यथा पङ्कः-शरीरमलः जरा-वार्धक्यम् आजिः-सङ्ग्रामः पतेषां ' द्वन्द्वः ' तेः । " स्पादाधिर्मानसीव्यथा " इत्यभिधानचिन्तामणिः (?) ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः । हरिणीच्छन्दः । " नसमरसलागः पद्मेदेहेयेहेरिणी मता " इति तद्वक्षणम् ॥ ४ ॥

१२ श्रीवासुपूज्याजिनस्तुतयः

अथ श्रीवासुपूज्यवन्दनम्—

पूज्य ! श्रीवासुपूज्यावृजिन ! जिनपते ! नूतनादित्यकान्ते—
 ऽमायासंसारवासावन ! वर ! तरसाली नवालानवाहो ! !
 आनम्रा त्रायतां श्रीप्रभेव ! भवभयाद् विभ्रती भक्तिभाजा—
 मायासं सारवाऽसावनवरतरसालीनवाला नवाऽहो ! ! १ ॥

—स्रग्धरा (७,७,७)

ज० वि०—पूज्य ! श्रीवासुपूज्येति । अहो श्रीवासुपूज्य ! श्रिया चतुस्त्रिंशदतिशयरूपयोपल-
 क्षितो वासुपूज्यः श्रीवासुपूज्यः तत्सम्बोधनं अहो श्रीवासुपूज्य ! त्वया भक्तिभार्जा—भक्तियुक्तानाम्
 चाराधकानामितियावत् असौ—प्रत्यक्षलक्षा आली—श्रेणी तरसा—वलेन वेगेन वा भवभयात्—
 संसारभीतिः त्रायतां—रक्षयतामिति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'त्रायताम्' इति क्रियापदम् । केन
 कर्त्रा ? 'त्वया' । का कर्मतापन्ना ? 'आली' । केपाम् ? 'भक्तिभाजाम्' । कस्मात् ? 'भवभयात्' ।
 केन ? 'तरसा' । भक्तिभाजामाली कथंभूता ? 'असौ' । किं कुर्वती ? 'विभ्रती' धार-
 यन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? 'आयासं' श्रमम् । अर्थात् जन्मजरामरणलक्षणक्लेशम् । पुनः कथं-
 भूता ? 'आनम्रा' आनमनशीला । पुनः कथं ? 'सारवा' सशब्दा । मधुरस्वरेण स्तुतिं
 कुर्वन्तीत्यर्थः । पुनः कथं ? 'अनवरतरसालानवाला' अनवरतं—निरन्तरं रसायां—पृथिव्याम्
 आलीना—आश्रिष्टा बालाः—केशा यस्याः सा तथा । एतावता आनम्रायाः सत्या एतस्याः
 केशपाशो भुवि लुडति । एतेन भक्तेरतिशयः समसूचि । पुनः कथं ? 'नवा' अभिनवा-
 कतिपयदिनमात्राशोधिः अस्मदादिवत् । शेषाणि सर्वाण्यपि श्रीवासुपूज्याजिनेश्वरस्य सम्बोध-
 नानि । तद्व्याख्या त्वेवम्—'हे पूज्य !' अर्चनीय ! । हे 'अवृजिन !' वृजिनं—पापं तेन रहित ! ।
 हे 'जिनपते !' जिनेश्वर ! । हे 'नूतनादित्यकान्ते' ! नूतनो—नवस्तत्कालमुदयगिरिशृङ्गमा-
 श्रित एतावता रक्तवर्णं एवंविधो य आदित्यो—रविस्तद्वत् कान्तिः—प्रभा यस्य स तथा ।
 रक्तद्युतिरित्यर्थः । "पञ्चमाभवासुपूज्या रक्षा" इत्यागमात् (आवश्यकनिर्युक्तौ, ग०
 ३७६) । हे 'अमाय !' मापारहित ! । हे 'असंसारवासावन !' संसारवासं—भवावस्थानं
 अवति—रसति स्वीकरोतीति यावत् स संसारवासावनः, तादृशो न भवति तत्सम्बो० हे
 असंसार० । हे 'वर !' प्रधान ! । हे 'नवालानवाहो' ! नवो—नवीनो य आलानः—करिबन्धन-
 स्तम्भः तद्वद् बाहू—भुजौ यस्य स तथा, प्रबलमलम्बबाहुगित्यर्थः, तत्सम्बो० हे नवा० ।
 'श्रीप्रभव !' सम्पदुत्पत्तिस्थानक ! । अत्र नवेत्यत्र बवयोरैक्यम् ॥

* 'भक्तवत्' इत्यपि पाठः सर्वे बौध । २ पद्मामागुरुको रक्षी ।

अथ समासः—श्रियोपलक्षितो वासुपूज्यः श्रीवासुपूज्यः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे श्रीवा० । न विद्यते वृजिनं यस्य सोऽवृजिनः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे अवृजिन ! । जिनानां पतिर्जिनपतिः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे जिन० । नूतनश्चासावादित्यश्च नूत० 'कर्मधारयः' । नूतनादित्यस्येव कान्तिर्यस्य स नूत० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे नूत० । न विद्यते माया यस्य सोऽमायः 'बहुव्रीहिः' । तत्सं० हे अमाय ! । संसारे वासः संसारवासः 'तत्पुरुषः' । संसारवासमवतीति संसा० 'तत्पुरुषः' । न संसारवासावननं असंसा० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे अं० । नवश्चासावालानश्च नवालानः 'कर्मधारयः' । नवालानवद् बाहू यस्य स नवा० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे नवा० । श्रियः प्रभवो यस्मात् स श्रीप्रभवः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे श्रीप्रभव । भवस्य भयं भवभयं 'तत्पुरुषः' । तस्मात् भव० । भक्तिं भजन्तीति भक्तिभाजः 'तत्पुरुषः' । तेषां भक्ति० । सहारवेण वर्तते या सा सारवा 'तत्पुरुषः' । रसायामालीना रसालीना 'तत्पुरुषः' । रसालीना वाला यस्याः सा रसा० 'बहु०' । अनवरतं रसालीनवाला अनवरतर० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—पूज्यं श्रीवासुपूज्येति । अहो इत्यामन्त्रणे । वसुपूज्यस्य अपत्यं वासुपूज्यः, वसवो-
देवविशेषाः तेषां पूज्यो वसुपूज्यः स एव वासुपूज्यः । प्रज्ञात्पण । गर्भस्थेऽस्मिन् वसूनि—रत्नानि तैः अभीक्ष्णं
वासवो रानकुलं पुनितवानिति वा वासुपूज्यः तस्य संबोधनं हे वासुपूज्य ! । त्वया भक्तिभाजां—भक्तियुक्तानां
असौ—प्रत्यक्षा आली—श्रेणिः तरसा—बलेन वेगेन वा, भवमयात्—संसारधीतः—सकाशात् त्रायतां—रक्ष्यता-
मित्यर्थः । 'त्रैङ्गु' घातोः कर्मणि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनं ताम् । 'सन्ध्याक्षराणामा' (सा० सू० ८०३)
इत्यात्वम् । 'यक् चतुर्षु' (सा० सू० ११६९) इति यक् । तथाच 'त्रायताम्' इति सिद्धम् । अत्र
'त्रायताम्' इति क्रियापदम् । केन कर्ता ? । त्वया । का कर्मतापन्ना ? । आली । केषाम् ? । 'भक्तिभा-
जां' । भक्तिः—पूज्येऽनुरागः श्रद्धा वा तां मज्जन्ति ये ते भक्तिभाजः तेषाम् । " श्रद्धारचनयोर्भक्तिः "
इत्यमरः (?) । कस्मात् ? । 'भवमयात्' नवः—संसारः तस्य भयं—भीतिः तस्मात् । केन ? । तस्मात् ।
'तरसा बले च वेगे च' इति विश्वः । कथंभूता आशी ? । असौ । अदमशब्दस्य असौ रूपम् । अदमः
'त्यादेष्टेः' (सा० सू० १७९) इत्यतः कृते अदो, 'दस्यः मः' (सा० सू० २७०) इति दकारस्य
सत्वे, 'सेरौ' (सा० सू० ३०९) इति सेरौकारादेशे च कृते 'असौ' इति सिद्धम् । किं कुर्वतां ? ।
विभ्रती—घारयन्ती । किम् ? । आयासं—श्रमम् । अनवरतसंसारपरिश्रमणोत्पन्नत्वेद् विभ्रतीति फलितार्थः ।
पुनः कथंभूता ! । आनन्ना—आनमनशीला । पुनः कथंभूता ! । सारवा—मशवदा, मधुग्वरेण स्तुतिं कुर्वतीत्यर्थः ।
पुनः कथंभूता ! । 'अनवरतरसालीनवाला' अनवरतं—निरन्तरं रसाया—पूज्य्यां आलीना—आश्लिष्टाः वालाः—
केशा यस्याः सा । नमनसमये केशपाशस्य भुवि विलुत्तनेन तस्या मकृत्यतिशयो ध्वनितः । पुनः कथंभूता ! ।
नवा—कतिपयदिनप्रसयोगिः । अवशिष्टानि सर्वाणि श्रावामुपूज्यस्य संबोधनपदानि । तेषां व्याख्या त्वेवम्—

हे पूज्य ।—हे पूनाह । 'ऋह्लोर्णत्' (पा० अ० ३, पा० १, सू० १२४) इति ण्यत् । 'चजोः कुधिण्यतोः' (पा० अ० ७, पा० ३, सू० ५२) इति कुत्वप्राप्तौ 'त्युमिपूज्योश्च' न कुत्वं इति निषेधात् कुत्वामावः । हे 'अवृजिन !' नास्ति वृजिनं—पापं यस्य सः अवृजिनः तस्य संवोधनं हे अवृजिन ! ३।श्रवद्वाराणां निरोधात् । हे 'जिनपते !' जिनानापतिः जिनपतिः तस्य० संबो० । हे 'नूतनादित्यकान्ते !' नूतनः—तत्कालमुद्यागिरिशृङ्गमारुढः, उद्गमकित्यर्थः, एतावता रक्तवर्णो य आदित्यः—सूर्यः तद्वत् कान्तिः—उर्विर्धस्य स तथा तस्य संबो० हे नूतनादित्य० । रक्त्युतिरित्यर्थः । तथाचोक्तं—' रक्तौ च पद्मप्रमवासुपूज्यौ ' इति हैम्यां नाममालायाम् । हे 'अमाय !' न विद्यते माया—निष्कृतिर्यस्य स तथा तस्य संबोधनं हे अमाय । हे 'असंसारवासावन !' संसारे वसनं—वासो कृचा अवस्थानं अवति—रक्षतीति संसारवासावनः, तादृशो न भवति सः असंसारवासावनः तस्य संबो० हे असंसार० । हे वर ।—प्रधान ।।

“ वरोऽभीष्टे देवतादे—र्वीरो नामातृशृङ्गयोः ।

श्रेष्ठेऽन्यवत्परिवृतौ, वरं कश्मीरमे मतम् ॥ ”

इति विश्वः । हे 'नवालानवाहो !' नवो—नवीनः य आलानः—कारिबन्धनस्तम्भः तद्वद् बाहू—भुजौ यस्य स तथा तस्य सं० हे नवालान० । "तोत्रं वेणुकमालानं, बन्धस्तम्भेऽप्य शृङ्गले " इत्यमरः (श्लो० १५४९) । हे 'श्रीप्रमव !' श्रियो—ऋक्ष्याः प्रमवः—उत्पत्तिर्यस्मात् स तथा तस्य सं० हे श्रीप्रमव । अत्र नवेत्यत्र भवयोरैक्यम् ॥ १ ॥

श्री० वृ०—यः श्रेयांसो भवति स वासुपूज्यः—देवपूज्यो भवति । अनेन संबन्धेनायातस्य द्वावडा-धीवासुपूज्यजिनस्तुतिव्याख्यानं व्याख्यायते ।

पूज्य । श्रीवासुपूज्येति । हे 'पूज्य !' हे अर्चनीय । श्रिया चतुर्विंशद्वतिशायलक्ष्म्या युक्त । धसुपूज्य-चपनन्दन ।—हे 'श्रीवासुपूज्य' । हे 'अवृजिन !' हे पापरहित । हे 'जिनपते !' जिनस्वामिन् । नूतनः—नवीन उद्भवरो य आदित्यः—सूर्यः तद्वत् कान्तिः—प्रभा यस्य स नूतनादित्यकान्तिः, तस्य सं० हे 'नूतनादित्य-कान्ते !' उपमा 'पंडमप्पहयासुपूज्जा रत्ता' इति आगमवचनात् । हे 'अमाय !' निर्दम्भ । हे असंसार-वास । यद्वा ('अमायसंसारवास') मायासंसारवासरहित । हे 'अवनवर !' रक्षकप्रधान ।। नवं—नवीनं आलानं—हस्तिबन्धस्तम्भः पुमं वा तद्वद् बाहू—भुजौ यस्य स नवालानवाहो, तस्य संबो० हे 'नवालान-वाहो !' । हे 'श्रीप्रमव !' सर्वलक्ष्म्युत्पत्तिस्थान । त्वया असौ—प्रत्यक्षदृश्यमाना भक्तिभार्जा—भक्तिभृतां प्राणिनाम् आली—श्रेणिर्भवभयात्—संसारभीतेः सकाशात् प्रायताम् इत्यन्वयः । 'प्रायताम्' इति क्रियापदम् । केन कर्त्रा !। 'त्वया' भयता । 'प्रायतां' रक्षताम् । का कर्मतापक्षा ।। 'आली' श्रेणिः । केपाम् ।। 'भक्तिभाजाम्' । कस्मात् ।। 'भवभयात्' । कथम् ।। 'तरसा' बलेन वेगेन या । किं-विशिष्टा भक्तिभाजां आली । अनवरतं—निरन्तरं रसायां—पृथिव्यां आलीना—लुडिता घालाः—केशा यस्याः सा 'अनवरतरसालीनवाला' भगवत्पादप्रणतत्वात् । अत्र यमकत्वात् धवयोरैक्यम् । पुनः किंविशिष्टा भक्तिभाजां आली ।। 'नवा' प्रत्यग्मा अस्मद्विद्वत् शीघ्रबोधप्रगता । (पुनः किं० आली !। 'आनदा' कृतप्रणामा । पुनः किं० आली ।। 'आयासं विभ्रती' परिभ्रमं वृथाना) । 'अहो' इत्याद्यर्थं कोमलामन्त्रणे वा । पुनः किं० भक्तिभाजां आली ।। आरवः—शङ्कुस्तेन सहिता 'सारवा' सदाध्यां स्तुतिपरा इत्यर्थः । यद्वा धीः—लक्ष्मीः तस्याः प्रमयः—नन्दनः कामस्तरस्माद् भवं—उत्पत्तं पद्मं सयं तस्मात् धीप्रभवभवभवात् प्रायताम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—वसुपूज्यस्यापत्यं वासुपूज्यः, श्रिया युक्तो वासुपूज्यः श्रीवासुपूज्यः, तस्य सं० हे श्रीवासुपूज्य । नास्ति वृजिनं-पापं यस्य सः अयुजिनः, तस्य सं० हे अयुजिन । जिनानां-केवलानां पतिः जिनपतिः, तस्य सं० हे जिनपते । नूतनशासो आदित्यश्च नूतनादित्यः, नूतनादित्यवद् कान्तिः यस्य स नूतनादित्यकान्तिः, तस्य सं० हे नूतनादित्यकान्ते । नास्ति माया यस्य सः अमायः, तस्य सं० हे अमाय । संसारणं-भ्रमणं संसारः, संसारस्य वासः संसारवासः, न विद्यते संसारवासो यस्य सः असंसारवासः, तस्य सं० हे असंसारवास । यद्वा मायासंसारवासो न विद्यते यस्य सः अमायासंसारवासः, तस्य सं० हे अमायासंसारवास । अवन्ति ते अवनाः, अवनेषु वरः अवनवरः, तस्य सं० हे अवनवर । “तरसाऽव्ययं बले वेगे” इति क्रोशः । नवश्चासौ आलानश्च नवालानः, नवालानवद् बाहू यस्य स नवालानबाहुः, तस्य सं० हे नवालानबाहो । नमनशीला नम्रा, आ-समन्तात् नम्रा आनम्रा । श्रीणां प्रभवः श्रीप्रभवः, तस्य सं० हे श्रीप्रभव । भवस्य भयं भवभयं, तस्मात् भवभयात् । विभर्ति सा विभृतिः (१) । भक्तिं भजन्ति इति भक्तिभाजः, तेषां भक्तिभाजाम् । आरवेण साहिता सारवा । रसायां आलीना रसालीना, अनवरतं-निरन्तरं रसालीना आवली यस्याः सा अनवरतरसालीनवाली । यद्वा श्रियाः प्रभवः-पुत्रः श्रीप्रभवः, श्रीप्रभवात् भवं श्रीप्रभवभवं, श्रीप्रभवभवं च तत् भयं च श्रीप्रभवभवभयं, तस्मात् श्रीप्रभवभवभयात्-कामरागजनितमयात् । त्रायताम् इति कर्मोक्तिः । कर्मोक्तौ तृतीयान्तः कर्ता प्रथमान्तं कर्म क्रियायामात्मनेपदं भवतीति कर्मोक्तिलक्षणम् । वक्रोक्तिः अपरनाम । अस्यां स्तुतौ स्त्रगधराच्छन्दः ॥ इति वृत्तार्थः ॥ १ ॥

दे० व्या०-पूज्य ! श्रीवासुपूज्येति । अहो इत्याश्चर्ये । हे श्रीवासुपूज्य । त्वया भक्तिभाजां-सपर्याकुतां आली-राजिः श्रीप्रभवभवभयात् त्रायतां-रक्षतां इत्यन्वयः । ‘त्रा रक्षणे’ इति धातुः । ‘त्रायतां’ इति क्रियापदम् । केन कर्ता ? त्वया । का कर्मतापत्ना ? आली । केयाम् ? ‘भक्तिभाजाम्’ भक्ति-सेवां भजन्तीति भक्तिभाजः तेषाम् । कस्मात् ? ‘श्रीप्रभवभवभयात्’ श्रीप्रभवात्-कामाद् भवं-जातं यद् भयं-साध्वसं तस्मात् । यदा तु श्रीप्रभव ! इति पुत्रम् जिनामन्त्रणं तदा श्रियो-लक्ष्याः प्रकर्षेण भवः-उत्पात्तिरस्मात् स तथेत्यर्थः बोध्यः । किंविशिष्टा आली ? आनम्रा-कृतमणामा । पुनः किंविशिष्टा ? ‘सारवा’ आरवेण-शब्देन सह धर्तमाना, प्रारब्धस्तुतिवात् । पुनः किंविशिष्टा ? असौ-प्रत्यक्षदृश्या । पुनः किंविशिष्टा ? ‘अनवरतरसालीनवाला’ अनवरतं-निरन्तरं रसायां-पृथिव्यां लीना-लग्ना वालाः-केशा यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? नवा-कतिपयदिनमात्रबोधिः । पुनः किंविशिष्टा ? विभ्रती-दधाना । किम् ? आयासं-परिश्रमम् । ‘पूज्य !’ इति । पूजार्हः-पूज्यः, सर्वभ्य उन्कृष्टत्वात् । ‘अयुजिन !’ इति । नास्ति वृजिनं-पापं यस्य स तस्यामन्त्रणम्, आश्रवद्वाराणां निरोधात् । ‘जिनपते !’ इति । जिनानां-सामान्यकेवलानां पतिः-प्रभुः यः स तस्यामन्त्रणम्, तीर्थप्रवर्तकत्वात् । ‘नूतनादित्यकान्ते !’ इति । नूतन-उद्गच्छन् च आदित्यः-सूर्यः तद्वद् कान्तिः-प्रभा यस्य स तस्यामन्त्रणम्, रक्तवर्णशरीरत्वात् । ‘अमाय !’ इति । नास्ति माया-निकृतिः यस्य स तस्यामन्त्रणम्, कषायादीनां सर्वथोच्छिन्नत्वात् । ‘असंसारवास !’ इति । नास्ति संसारे वासो-धसनं यस्य स, तस्यामन्त्रणम्, अदुर्भवावस्थितत्वात् । यथा (दा) अमायासंसारवासेत्येकमेव पदं तथा (दा) च नास्ति माया संसारे वासो यत्वेत्यर्थो बोध्यः । ‘अवन !’ इति । अवतीत्यवनः तस्यामन्त्रणम्, पद्भजीवनिकायामयदापकत्वात् । अन्ये तु मायासंसारवासभाष्यां सकाशाद् अवतीत्येकमेव पदम् । हे वर !-प्रधान ! । केन ? तरसा-बलेन वेगेन वा । ‘नवालानबाहो !’ इति । नवं-प्रत्ययं यद्दालानं-गजबन्धनस्तम्भः तद्वद् बाहुः-शुभ्रं (बाहु-शुभ्रं) यस्य स तस्यामन्त्रणम् । पतानि सर्वाणि भगवतः सम्बोधनपदानि ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनराज्यै प्रार्थना—

पूतो यत्पादपांसुः शिरसि सुरततेराचरच्चूर्णशोभां

या तापत्राऽसमानाऽप्रतिमदमवतीहारता राजयन्ती ।

कीर्तेः कान्त्या ततिः सा प्रविकिरतुतरां जैनराजी रजस् ते

यातापत्रासमानाऽप्रतिमदमवती हारतारा जयन्ती ॥ २ ॥

—स्रग् ०

ज० वि०—पूत इति । हे भव्य ! प्राणिन् ! सा जैनराजी—जिनराजसम्बन्धिनी जिनराजानामिषं जैनराजीति व्युत्पत्तेः ततिः—श्रेणी ते—तत्र रजः—कर्म प्रविकिरतुतराम्—अतिशयेन निरस्यत्विति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'प्रविकिरतुतराम्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'ततिः' । किंसम्बन्धिनी ? 'जैनराजी' । किं कर्मतापत्रम् ? 'रजः' । कस्य ? 'ते' । कुत्र ? 'इह' । सेति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दघटनामाह—यत्पादपांसुः—यस्याश्चरणरेणुः सुरततेः—देवानां पङ्केः शिरसि—मस्तके चूर्णशोभां—वाससोदश्रियं आचरत्—कृतवान् प्राप्तवानित्यर्थः । सुरततेनेमन्त्याः भगवत्पादरजः शिरसि लभं सद् वाससोद इव प्रतिभासत इति हृदयम् । अत्रापि 'आचरत्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यत्पादपांसुः' । कां कर्मतापत्रम् ? 'चूर्णशोभाम्' । कस्मिन् ? 'शिरसि' । कस्याः ? 'सुरततेः' । यतः यत्पादपांसुः कथंभूतः ? 'पूतः' पवित्रः । चूर्णं तावत् पवित्रं भवति अयमपि च पवित्रोऽस्तीति भावः । पुनर्यच्छब्दघटनामाह—या जैनराजी ततिः इह—अत्र जगति अप्रतिमदं—मदेन रहितं मदस्योपलक्षणत्वान्मददोपलक्षितैर्मदनादिभिरपि रहितं साधुजनमित्यर्थः अवति—कर्मशत्रुभ्यो रक्षति, मोक्षं प्रापयतीत्यर्थः । अत्रापि च 'अवति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'या' । कं कर्मतापत्रम् ? 'अप्रतिमदम्' । कुत्र ? 'इह' । या किं कुर्वती सती ? 'राजयन्ती' शोभां—लभयन्ती । भव्यानित्यर्थः सामर्थ्याद् गम्यते । पुनः किं कुर्वती ? 'जयन्ती' न्यकुर्वन्ती । काः कर्मतापत्राः ? 'हारताराः' हाराः—सृक्तावलयः ताराः—नक्षत्राणि । कया करणभूतया कृत्वा ? 'कान्त्या' प्रभया । कस्याः ? 'कीर्तेः' यशसः । अथवा कीर्तेः कान्त्या हेतुभूतया । 'हारतारा' हारोज्ज्वला । 'जयन्ती' पराभवन्ती । विपक्षानित्यध्याहारः । या कथंभूता ? 'तापत्रा' तापात् श्रायत इति तापत्रा । पुनः कथं ? 'असमाना' अनन्यसदृशी । पुनः कथं ? 'अरता' विरक्ता । रागरहितेत्यर्थः । यद्वा रतं—सम्भोगस्तत्र विद्यते यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'यातापत्रासमाना' आपद्—विपद् त्रासस्तु आकस्मिकं भयं मानः—अहङ्कारः, ततो याता—गता आपत्रासमाना यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'अप्रतिमदमवती' अप्रतिमः—अनन्यसदृशो यो दम—उपशमः स यस्या अस्तीति अप्रतिमदमवती ॥

अथ समासः—यस्याः पादौ यत्पादौ 'तत्पुरुषः' । यत्पादयोः पासुर्यत्पाद० 'तत्पुरुषः' । सुराणां ततिः सुरततिः 'तत्पुरुषः' । तस्याः सुर० । चूर्णस्य शोभा-चूर्णशोभा 'तत्पुरुषः' । तां चूर्ण० । तापात् त्रायत इति तापत्रा 'तत्पुरुषः' । न समाना असमाना 'तत्पुरुषः' । न विद्यते प्रतिमदो यस्याऽसौ अप्रतिमदः ' बहुव्रीहिः' । तं अप्रतिमदम् । न रता अरता 'तत्पुरुषः' । यद्वा न विद्यते रतं यस्याः सा अरता 'बहुव्रीहिः' । आपच्च त्रासश्च मानश्च आपत्रासमानाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । याता आपत्रासमाना यस्याः सा याताप० बहुव्रीहिः । न विद्यते प्रतिमो यस्य सोऽप्रतिमः 'बहुव्रीहिः' । अप्रतिमश्चासौ दमश्च अप्रतिमदमः ' कर्मधारयः' । अप्रतिमदोऽस्या अस्तीति अप्रतिमदमवती 'मान्तोपधाद् वृत्विनौ' (सा० सू० ६२४) इति वतुष्पत्ययः । हाराश्च ताराश्च हारताराः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । ता हारताराः । अथवा हारवत् तारा हारताराः 'तत्पुरुषः' ॥ इति काव्यार्थः ॥२॥

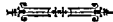
सि० वृ०—पूत इति । हे भव्य । प्राणिन् । सा जिनराजानामिथं जैनराजी जिनराजसम्बन्धिनीत्यर्थः 'सतिः—श्रेणिः ते—तव रजः—कर्म प्रविकिरतुतरां—अतिशयेन निरस्यत्वित्यर्थः । प्रपूर्वक 'कृ विक्रमे' घातोः 'आंशोः प्रणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । 'ऋव इरः' (सा० सू० ८२०) इति । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'प्रविकिरतु' इति सिद्धम् । अत्र 'प्रविकिरतुतरा' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ततिः । किंसम्बन्धिनी । जैनराजी । किं कर्मतापत्रम् ? । रजः । " रजः स्यादातेव शुभे । रजः परागे रेणौ च रजं च परिकीर्तितं " इति विश्वः । " रजोऽयं रजसा सार्धं, स्त्रीपुष्पगुणधूलिषु " इति अजयः । कस्य ? । ते । पृष्ठ्येकवचनमिदम् । कुत्र ? । इह । सेति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दघटनामाह—यत्पादपांसुः—यस्याश्चरणरेणुः सुरतते—देवानां पङ्के शिरसि—मस्तके चूर्णशोभां—वाससोदश्रियं आचरत्—प्राप्तवानित्यर्थः । सुरततेर्नमन्त्याः भगवत्पादरजः शिरसि लभं सद् वाससोद इव प्रतिमासत इति भावः । 'चर गतिभक्षणयोः' इति घातोर्लङि अनद्यतने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । 'दिवादावद्' (सा० सू० ७०७), 'अप्' (सा० सू० ६९१), 'वावसाने' (सा० सू० २४०) दस्य तः । तथाच 'आचरत्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यत्पादपांसुः । " रेणुर्द्वयोः स्त्रिया धूलिः, पांसुर्नो न द्वयो रजः " इत्यमरः (श्लो० १६६४) । कां कर्मतापत्रम् ? । चूर्णशोभाम् । कस्मिन् ? । शिरसि । कस्याः ? । 'सुरततेः' सुराणां ततिः सुरततिः तस्याः सुरततेः 'तत्पुरुषः' । यतः यत्पादपांसुः कर्मभूतः ? । पूतः—पवित्र । चूर्णं तावत् पूतं—पवित्रं भवति अयमपि च विशेषोऽस्तीति भावः । पुनर्यच्छब्दघटनामाह—या जैनराजी ततिः इह—अत्र जगति अप्रतिमदं—मदेन रहितं, मदस्योपलक्षणत्वात् मदोपलक्षितैर्मदनादिभिः रहितं साधुजनमित्यर्थः, अत्रति—कर्मशत्रुभ्यो रक्षति, मोक्षं प्रापयतीत्यर्थः । 'अव रक्षणे' घातोर्वर्तमाने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तिप् । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'अवति' इति सिद्धम् । अत्रापि 'अवति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । कं कर्मतापत्रम् ? । अप्रतिमदम् । कुत्र ? । इह । या किं कुर्वती सती ? । राजयन्ती—शोभां लभयन्ती । भव्यानित्यर्थसामर्थ्याद्

भन्वते । पुनः किं कुर्वती सती ? । जयन्ती—न्यत्कुर्वन्ती । काः ? । ' हारताराः ' हाराः—मुक्तावलयः
 ताराः—नक्षत्राणि, हाराश्च ताराश्चेति ' द्वन्द्वः ' ताः । कया करणभूतया कृत्वा ? । कान्त्या—प्रभया । कस्याः ? ।
 कीर्तेः—यशसः । अथवा कीर्तेः कान्त्या हेतुभूतया हारतारा—हारोज्ज्वला जयन्ती—परामवन्ती । विपक्षा-
 नित्यध्याहारः । या कथंभूता ? । ' तापत्रा ' तापात् त्रायत इति तापत्रा । पुनः कथंभूता ? । ' असमाना '
 नास्ति समानः—सदृशो यस्याः सा असमाना । पुनः कथंभूता ? । ' अरता ' नास्ति रतं—सुरतादिकं सुखं
 यस्याः सा तथा, रागरहिता विरक्तेति यावत् । पुनः कथंभूता ? । ' यातापत्रासमाना ' आपद्—विपत्
 त्रासः—आकस्मिकं भयं मानः—अभिमानः, आपच्च त्रासश्च मानश्च आपत्रासमानाः ' इतरेतरद्वन्द्वः ', ततो
 याता—गता आपत्रासमाना यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूता ? । ' अप्रतिमदमवती ' अप्रतिमः—अनन्य-
 सदृशो यो दमः—इन्द्रियनियन्त्रणं उपशमो वा यस्या अस्तीति अप्रतिमदमवती ॥ २ ॥

सौ० वृ०—पूत इति । सा जैनराजी ततिः ते—तव रजः—पापं इह—संसारे प्रविकिर-
 तुतरामित्यन्वयः । ' प्रविकिरतुतराम् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' ततिः ' श्रेणिः । ' प्रविकिरतुतरां '
 अतिशयेन विक्षिपतु—इतस्ततो नाशं प्राप्नुयात् । किं कर्मतापत्रम् ? । ' रजः ' बध्यमानः कर्ममलः पापं
 वा । कस्य ? । ' ते ' तव । किंविशिष्टा ततिः ? । ' जैनराजी ' जिनराजसंबन्धिनीत्यर्थः । पुनः किंवि-
 शिष्टा ततिः ? । ' सा ' प्रसिद्धा । सा का ? । यत्पादपांशुः—यद्यरणरेणुः सुरततेः—सुरसमूहस्य शिरसि-
 मस्तके चूर्णशोभां आचरत् इत्यन्वयः । ' आचरत् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' यत्पादपांशुः ' ।
 ' आचरत् ' अधारयत् । कां कर्मतापत्राम् ? । ' चूर्णशोभां ' वासक्षोदक्षेपशोभाम् । कस्मिन् ? । ' शिरसि '
 मस्तके । कस्याः ? । ' सुरततेः ' देवश्रेण्याः । किंविशिष्टो यत्पादपांशुः ? । ' पूतः ' पवित्रः । किंविशिष्टा
 जैनराजी ? । तापात्—संसारसंतापात् त्रायते—रक्षति इति ' तापत्रा ' । पुनः किं० जैनराजी ? । ' असमाना '
 अनन्यसाधारणा । पुनः किं कुर्वती जैनराजी ? । ' अवती ' रक्षती । कं कर्मतापत्रम् ? । ' अप्रतिमदं ' साधु-
 जनमित्यर्थः । पुनः किं० जैनराजी ? । ' अरता ' अकामा । पुनः किं० जैनराजी ? । ' राजयन्ती ' शोभ-
 माना । कया ? । ' कान्त्या ' प्रभया । कस्याः ? । ' कीर्तेः ' यशसः । पुनः किं० जैनराजी ? । याता—गता
 आपद्—विपत् त्रासं—आकस्मिकं भयं मानः—अहङ्कारो यस्याः सा ' यातापत्रासमाना ' । पुनः किं०
 जैनराजी ? । अप्रतिमः—अनुपमो दमः—इन्द्रियजयो यस्याः सा ' अप्रतिमदमवती ' । पुनः किं० जैन-
 राजी ? । ' जयन्ती ' जित्वरशीला । काः कर्मतापत्राः ? । हारो—निर्मलमौक्तिकरूपरूपः तारा—नक्षत्रश्रे-
 णिः सा हारतारा निष्कलङ्कः नैर्मलत्वात् (१) । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—यस्य पादौ यत्पादौ, यत्पादयोः पांशुः यत्पादपांशुः । सुराणां ततिः सुरततिः,
 तस्याः सुरततेः । चूर्णस्य शोभा चूर्णशोभा, तां चूर्णशोभाम् । या इति प्रत्यक्षदृश्यमाना ततिविशेषणम् ।
 तापात् त्रायते तापत्रा । न विद्यते समानः—सदृशो यस्याः सा असमाना । अप्रतिमं अमयं (१) ददातीति,
 अप्रतिमदः, तं अप्रतिमदम् । यद्वा नास्ति कं प्रति मद्गो यस्य सः अप्रतिमदः, तं अप्रतिमदम् । न
 विद्यते रतं सुरतं यस्याः सा अरता । जिनानां राजा इति जिनराजः, जिनराजस्य इयं जैनराजी ।
 आपद्य त्रासश्च मानश्च आपत्रासमानाः, याता—गता आपत्रासमाना यस्याः सा यातापत्रासमाना ।
 न प्रतिमः अप्रतिमः, अप्रतिमश्चासौ दमश्च अप्रतिमदमः, अप्रतिमदमो विद्यते यस्याः सा अप्रतिमदमवती ।
 हारयत् तारा—उज्ज्वला हारतारा, यद्वा हाराश्च ताराश्च हारताराः, ता हारताराः । पतादृशी जैनराजी
 ततिः ते—तव कर्मरजः अतिशयेन क्षिपतुतराम् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे० व्या०-पूत इति । सा जैनराजी ततिः ते-तव. रजः-कर्म नितरां-आतिशयेन प्रविकिरत् (तरां)-
विक्षिपत् इत्यन्वयः । ' कृ विक्षेपे ' धातुः । ' प्रविकिरत् (तरां) ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ततिः । किं
कर्मतापन्नम् ? । रजः । कस्य ? । ते-तव । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् या इह-अस्मिन् लोके तापत्रा-ज्वरच्छेत्री
असमाना-अनन्यसदृशी गुणेरिति क्षेपः । प्रतिमदं-गतदर्पं अर्थात् साधुजनम् अवति-रक्षति । ' अवति ' इति
क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । कं कर्मतापन्नम् ? । प्रतिमदम् । यत्पादपांशुः सुरततेः शिरसि चूर्णशोभां
आचरत्-प्राप्तवाद् । ' शर गतिभक्षणयोः ' इति धातुः । ' आचरत् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यत्पादपांशुः-
यस्याः चरणरेणुः । ' स्युर्ध्रुवीपांशुरेणवः ' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० ३६) । कां कर्मतापन्नम् ? ।
चूर्णशोभां-वासलक्ष्मीम् । ' वासयोग्य (ग) स्तु चूर्णं स्यात् ' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ३०१) ।
कस्मिन् ? । शिरसि-मस्तके । कस्याः ? । सुरततेः-देवसमुहस्य । सुराणां ततिरिति विग्रहः तस्याः । किंवि-
शिष्टः पादपांशुः ? । पूतः-पवित्रः । सुगतचरणसंस्पर्शनादिति भावः । किंविशिष्टा ततिः ? । ' जैनराजी ' जिन्-
राजानां इयं जैनराजी । पुनः किंविशिष्टा ? । ' यातापत्रासमाना ' आपद्-विपत्तिः त्रासः-आकस्मिकं भयं
मानः-स्मयः पतेषां पूर्वं ' हृन्दः ', ततो याता-गता आपत्रासमाना यस्या इति ' बहुव्रीहिः ' । पुनः
किंविशिष्टा ? ' हारतारा ' । हाराः-मुक्तावलयः तद्दत् तारा-निर्मला । पुनः किंविशिष्टा ? । अरता-अप्रतिबद्धा ।
पुनः किंविशिष्टा ? । राजयन्ती-शोभां लभयन्ती । (पुनः) किंविशिष्टा ? । ' अप्रतिमदमवती ' अप्रतिमः-अर्न-
न्यसदृशः दमः-उपशमः यस्याः सा । पुनः किंविशिष्टा ? । ' जयन्ती ' अभिभवन्ती । कया ? । कान्या-
प्रभया । कस्याः ? । कीर्तिः-यशसः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनवाण्याः स्वरूपम्—

नित्यं हेतूपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धाऽ-

पापायाऽऽसाद्यमानाऽमदन ! तव सुधासारहृद्या हितानि ।

वाणी निर्वाणमार्गप्रणयिपरिगता तीर्थनाथ ! क्रियान्मेऽ-

पापायासाद्यमानामदनत ! वसुधासार ! हृद्याहितानि ॥ ३ ॥

—सप्त०

ज० वि०-नित्यं हेतूपपत्तीति । हे तीर्थनाथ ! तीर्थपते ! तव-भवतः वाणी-वाक् मे-मम हितानि-
पथ्यानि नित्यं-सदा क्रियात्-विधेयात् इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र ' क्रियात् ' इति क्रियापदम् ।
का कर्त्री ? ' वाणी ' । कानि कर्मतापन्नानि ? ' हितानि ' । कस्य ? ' मे ' । वाणी कस्य ? ' तव ' । हितानि
कथंभूतानि ? ' आहितानि ' स्थापितानि । कस्मिन् ? ' हृदि ' मानसे । चित्तेप्सितानीत्यर्थः । वाणी
कथंभूता ? ' हेतूपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धा ' हेतवो-वस्तुगमकानि लिङ्गानि,
उपपत्तयो-युक्तयः, ततो हेतवश्च उपपत्तयश्च हेतूपपत्तयः, यद्वा हेतूनामुपपत्तयो हेतूपपत्तयः, ताभिः
प्रतिहतः-प्रतिषिद्धः कुमतरूपः प्रोद्धतध्वान्तबन्धः-प्रोद्वाप्रतिभिरग्रन्थिर्यया सा तथा ।
पुनः कथं ? ' अपापायासाद्यमाना ' । अपगतोऽपायो-घातो येषां ते तथा तैरासाद्यमाना-

प्राप्यमाणा । अथवा अपापायेति आसाद्यमानेति च पृथग् विशेषणद्वयम् । तथाचापमर्थः—
 अपगतोऽपायो यस्याः सा तथा आसाद्यमाना । साधुभिरित्यध्याहिते । पुनः कथं० ?
 'सुधासारहृद्या' सुधा—पीयूषं तस्या आसारो—वेगवान् वर्षस्तद्वद् हृद्या—मनोज्ञा । पुनः कथं० ?
 'निर्वाणमार्गप्रणयिपरिगता' निर्वाणमार्गो—ज्ञानदर्शनचारित्र्यरूपस्तत्र प्रणयः—परिचयः स्नेहो वा
 येषां ते तथा तैः परिगता—समाश्रिता, स्वीकृतेत्यर्थः । अत्राग्निष्ठानि तीर्थनाथस्य सम्बोध-
 नानि, तेषां व्याख्या यथा—हे 'अमदन !' मदनरहित । हे 'अपापायासाद्यमानामदनत' !
 पापं—पातकं आयासः—खेदः तौ आदौ येषां ते पापायासादयो दोषास्ते न विद्यन्ते
 येषां ते अपापायासादयः, अमाना—मानरहिताः अमदा—मदरहिताः, ततो अपापायासादयश्च ते
 अमानाश्च ते अमदाश्च अपापायासाद्यमानामदास्तेर्नत !—चन्दित ! । हे 'वसुधासार !' वसुधा—
 पृथ्वी तत्र सार !—उत्कृष्ट ! ॥

अथ समासः—हेतूनामुपपत्तयः (हेतूपपत्तयः) 'तत्पुरुषः' । (हेतवश्च उपपत्तयश्च
 हेतूपपत्तयः 'इतरेतरद्वन्द्वः') । ध्वान्तस्य वन्धो ध्वान्तवन्धः 'तत्पुरुषः' । प्रोद्धतश्चासौ
 ध्वान्तवन्धश्च प्रोद्धतध्वान्तवन्धः 'कर्मधारयः' । कुमत्मेव प्रोद्धतध्वान्तवन्धः कुम-
 त्तमो० 'कर्मधारयः' । प्रतिहतः कुमत्प्रोद्धतध्वान्तवन्धो यथा सा प्रतिहत० 'बहु-
 व्रीहिः' । हेतूपपत्तिभिः प्रतिहतकुमत्प्रोद्धतध्वान्तवन्धा हेतूपपत्ति० 'तत्पुरुषः' । अप-
 गतोऽपायो येषां ते अपापायाः 'तत्पुरुषः' । अपापायैरासाद्यमाना अपापा० 'तत्पुरुषः' । यद्वा
 अपगतोऽपायो यस्याः सा अपापाया 'तत्पुरुषः' । न विद्यते मदनो यस्य सोऽमदनः 'तत्पु-
 रुषः' । तत्सम्बो० हे अमदन ! । सुधाया आसारः सुधासारः 'तत्पुरुषः' । सुधासार इव हृद्या
 सुधा० 'तत्पुरुषः' । निर्वाणस्य मार्गो निर्वाणमार्गः 'तत्पुरुषः' । प्रणयोऽस्त्येषां ते प्रणयिनः ('बहु-
 व्रीहिः') । निर्वाणमार्गस्य प्रणयिनो निर्वाण० 'तत्पुरुषः' । निर्वाणमार्गप्रणयिभिः परिगता निर्वाण०
 'तत्पुरुषः' । तीर्थस्य नायस्तीर्थनाथः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बोधनं हे तीर्थ० । पापं च आयासश्च
 पापायासौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । पापायासावादौ येषां ते पापायासादयः 'बहुव्रीहिः' । न विद्यन्ते
 पापायासादयो येषां ते अपापाया० 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते मानं येषां ते अमानाः 'बहुव्रीहिः' ।
 न विद्यते मदो येषां ते अमदाः । ततोऽपापायासादयश्च ते अमानाश्च ते अमदाश्च अपापा० 'कर्म-
 धारयः' । अपापायासाद्यमानामदनैर्नतः अपापायासा० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे अपापाया० ।
 वसुधायां सारो वसु० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे वसु० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० ट०—नित्यं हेतूपपत्तिः । तीर्थं—चतुर्विधः सद्यः प्रथमगणधरो वा तस्य नायः—स्वामी तस्य
 सम्बोधनं हे तीर्थनाथ ! तव—मन्त्रः वाणी—यारू मे—मम हितानि—करुणाणानि नित्यं—सदा क्रियात्—विधे-
 यात् इत्यर्थः । 'दृक्ञ् करणे' धातोरशिषि कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् । 'यादादौ' (सा० सू०
 ८१४) इति ऋकारस्य रिङादेशः । तथाच 'क्रियात्' इति सिद्धम् । अत्र 'क्रियात्' इति क्रियापदम् । का

कर्त्री ! वाणी । कानि कर्मतापन्नानि ! । हितानि । कस्य ! । मे । वाणी कस्य ! । तव । कथंभूतानि हितानि ! । आहितानि—स्थापितानि । कस्मिन् ? हृदये । चित्तेऽपिस्तानीति फलितार्थः । कथंभूता वाणी ! । 'हेतूपपत्ति-प्रतिहतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धा' हेतवः—साध्यगमकानि लिङ्गानि, उपपत्तयो—युक्तयः, ततो हेतवश्च उपपत्तयश्च हेतूपपत्तयः 'इतरेतरद्वन्द्वः', यद्वा हेतूनामुपपत्तयः हेतूपपत्तयः, तामिः प्रतिहते—निराकृतः कुमतरूपः प्रोद्धतध्वान्तबन्धः—प्रोद्दामतिमिरभिन्यर्थया सा । तथा प्रोद्धतश्चासौ ध्वान्तबन्धश्च प्रोद्धतध्वान्तबन्धः, कुपतं एव प्रोद्धत० कुमत० इति 'कर्मधारयः' । पुनः कथंभूता ! । 'अपापायासाद्यमाना' अपगतः अपायो विधातो येषां ते अपापायाः, तैः आसाद्यमाना—प्राप्यमाणा । केचित् तु अपापायेति आसाद्यमानेति च पृथग् विशेषणद्वयम् । तथावाच्यमर्थः—अपगतः अपायो यस्याः सा (अपापाया), आसाद्यमाना साधुभिरित्यध्याह्रियत इति वदन्ति । पुनः कथंभूता ! । 'सुधासारहृद्या' सुधायाः—अमृतस्य आसारः—वेगवद्बुद्धिः तद्बद्ध्या—मनोज्ञा । श्रूयमाणा अमृतमिव हृदयङ्गमेति फलितार्थः । " आसारो वेगवान् वर्षः " (का० रं, श्लो० ७९) इति हैमः । पुनः कथंभूता ! । 'निर्वाणमार्गप्रणयिपरिगता' निर्वाणस्य—मोक्षस्य मार्गः—ज्ञानदर्शनचारित्ररूपस्तत्र प्रणयः—परिचयः स्नेहो वा येषां ते निर्वाणमार्गप्रणयिनः, तैः परिगता—अङ्गीकृता । " निर्वाणं निर्वृत्तौ मोक्षे, विनाशे गजमज्जे " इत्यमरः (?) । अवशिष्टानि मगवतः सम्बोधनानि । तेषामर्थश्चैवम्—न विद्यते मदनः—मन्मथो यस्य स तथा तस्य सम्बोधनं हे अमदन ।—मदनरहित ! । पापं—पातकं आयासः—खेदः पापं च आयासश्च पापायासौ 'द्वन्द्वः', तौ आदौ येषां ते पापायासाद्यो दोषास्ते न विद्यन्ते येषां ते अपापायासाद्यः, न विद्यते मानं (ने) येषां ते अमानाः—मानरहिताः, न विद्यते मद्रो येषां ते अमदाः—मदरहिताः, ततः अपापायासाद्यश्च ते अमानाश्च ते अमदाश्च अपापायासाद्यमानामदास्तेर्नतः—वन्दिताः, तस्य सम्बोधनं हे अपापायासाद्यमानामदनत ! । वसुधा—पृथ्वी तत्र सारः—श्रेष्ठः तस्य सम्बोधनं हे वसुधासार ! ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—नित्यं हेतूपपत्तीति । हे तीर्थनाथ !—तीर्थस्वामिन् । हे अमदन !—अकाम । हे अपापायासाद्यमानामदनत । गतपाप आयासः—श्रमः तदादि अमानो—निरभिमानः अमदः—अर्द्धपितः नतः प्रणतः इत्यर्थः । तस्य सं० हे 'अपापायासाद्यमानामदनत' । हे 'वसुधासार !' पृथिवीप्रधान ! । तव—भवतः वाणी—भारती मे—मम हितानि—पथ्यानि क्रियात् इत्यन्वयः । 'क्रियात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ! । 'वाणी' भारती । 'क्रियात्' कुर्यात् । कानि कर्मतापन्नानि ! । 'हितानि' पथ्यानि । कस्य ? । 'मे' मम । कथम् ? । 'नित्यं' सदा । किंविशिष्टानि हितानि ? । 'आहितानि' स्थापितानि । कस्मिन् ? । 'हृदि' चित्त । किंविशिष्टा वाणी ? । हेतवः—लिङ्गगमकाः उपपत्तयः—दृष्टान्ताः तैः प्रतिहते—निराकृतं कुमतं—कुत्सितदासनं तदेव प्रोद्धतं—प्रकर्षेण उद्धामं ध्वान्तं—अन्धकारं यदनादिमिध्यात्वरूपं तस्य चन्धो—घन्धिकार-भेदलक्षणो यया सा 'हेतूपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धा' । पुनः किं० वाणी ? । अपगताः पापायासाद्येभ्यः ते तैः । साधुभिरित्यध्याहार्यम् । (आ) साद्यमाना स्वाद्यमाना (?) 'अपापायासाद्यमाना' । पुनः किंविशिष्टा वाणी ? । सुधा—अमृतं तस्य आसारो—रसः " आसारो वेगवान् वर्षः " (अभि० का० ७, श्लो०) तद्बद्ध्या—मनोज्ञा 'सुधासारहृद्या' । पुनः किं० वाणी ? । निर्वाणमार्गो—मोक्षमार्गः सम्यक्ज्ञानदर्शन-चारित्रलक्षणः तस्मिन् प्रणयः—स्नेहो येषां ते तादृशा ये साधवस्तेः परिगता—व्याप्ता 'निर्वाणमार्गप्रणयि-परिगता' । पतादृशी जिनवाणी मे—मम हितानि—अभीष्टानि कुर्यात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—हेतवश्च ते उपपत्तयश्च हेतूपपत्तयः, यद्वा हेतूनां उपपत्तयः—प्राप्तयः हेतूपपत्तयः, हेतूपपत्तिभिः प्रतिहते हेतूपपत्तिप्रतिहतम्, कुत्सितं मतं कुमतं [तदेव ध्वान्तं कुमतध्वान्तम्], प्रकर्षेण

निर्याणकलिकायाम्—

“शान्तिदेवतां धवलवर्णां कमलासनां चतुर्भुजां वरदाक्षसूत्र-
युक्तदक्षिणकरां कुण्डिकाकमण्डल्वन्यितवामकरां चेति ।”

उद्धतं प्रोद्धतम्, प्रोद्धतं च तद् घ्वान्तं च प्रोद्धतध्वान्तम्, कुमतस्य प्रोद्धतध्वान्तं कुमत-
प्रोद्धतध्वान्तम्, (हेतूपपत्तिप्रतिहतं च तत् कुमतप्रोद्धतध्वान्तं हेतू०), हेतूपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रो-
द्धतध्वान्तस्य बन्धो यया सा हेतूपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धा । पापस्य आयासः
पापायासः, न विद्यते पापायासो येषां ते अपापायासाः, अपापायासैः (आ)-साद्यमाना अपापाया-
साद्यमाना । न विद्यते मदनो यस्य स अमदनः, तस्य सं० हे अमदनः । सुधायाः सारं
सुधासारम्, सुधासारद्वयं हृद्या सुधासारद्वया । निर्वाणस्य मार्गं निर्वाणमार्गः, निर्वाणमार्गं
प्रणयोऽस्ति येषाम् इति निर्वाणमार्गप्रणयिनः, निर्वाणमार्गप्रणयिभिः परिगता निर्वाणमार्गप्रणयिप-
रिगता । तीर्थस्य नाथः तीर्थनाथः, तस्य सं० हे तीर्थनाथः । पापं च आयासश्च पापायासौ, पापायासौ
आसीं येषां ते पापायासादयः, न विद्यन्ते पापायासादयो येषां ते अपापायासादयः, नास्ति मानो येषां ते
अमानाः, नास्ति मद्रो येषां ते अमदाः, अपापायासादयश्च अमानाश्च अमदाश्च अपापायासाद्यमानामदाः,
अपापायासाद्यमानामदैनतः अपापायासाद्यमानामदनतः, तस्य सं० हे अपापायासाद्यमानामदनतः ।
वसुधायां सारः-प्रधानः वसुधासारः, तस्य सं० हे वसुधासारः । यद्वा हे अपापः । हे अनायासः (?) । हे
आद्यमानः ।-जगत्याद्यप्रमेयमहिमम् । इत्यपि विशेषणत्रयी जिनसंबोधने पृथग् विशेषणानि व्याख्येयानि ॥
इति वृत्तीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—नित्यं हेतूपपत्तिरिति । हे तीर्थनाथ । तीर्थं-चतुर्विंशत्युच्यतेः प्रथमं गणधरो वा तस्यामन्त्र-
णम् । ते-तव वाणी-भारती मे-मम हितानि-पश्यानि नित्यम्-अनवरतं यथा स्यात् तथा क्रियात्-दिश्या-
दित्यन्वयः । ' बुक्कू करणे ' धातुः । ' क्रियात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । वाणी । कस्य ? । तव ।
कानि कर्मतापन्नानि ? । हितानि । कस्य ? । मे-मम । किंविशिष्टानि हितानि ? । आहितानि-स्थापितानि ।
' स्थितं स्थापितमाहितम् ' इत्यमरः (?) । कस्मिन् ? । हृदि-हृदये । किंविशिष्टा वाणी ? । ' हेतूपपत्तिप्रति-
हतकुमतप्रोद्धतध्वान्तबन्धा ' हेतवः-प्रमाणानि उपपत्तयः-युक्तयः, यद्वा हेतूनां उपपत्तयः तामिः प्रतिहता-
धिष्ण्वस्ता कुमतस्य प्रोद्धता-प्रोद्धता घ्वान्तबन्धा-अज्ञानप्रस्थिः यया सा तथा । प्रोद्धता चासीं घ्वान्तबन्धेति
पूर्वं ' कर्मधारयः ' । पुनः किंविशिष्टा ? । ' अपापायासाद्यमाना ' अपगता अपायाः-आपत्स्वरूपा येस्तिः
आसाद्यमाना-प्राप्यमाणा । पुनः किंविशिष्टा ? । ' सुधासारद्वया ' सुधायाः-अमृतस्य आसारो-वेगवान् वर्षः ।
तद्द्व हृद्या-वहन्मा । ' आसारो वेगवान् वर्षः ' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० ७९) । श्रूयमाणा
अमृतमिव हृदयद्वमेति तात्पर्यार्थः । पुनः किंविशिष्टा ? । ' निर्वाणमार्गप्रणयिपरिगता ' निर्वाणस्य-मोक्षस्य
मार्गं-धर्ममिति प्रणयः-स्नेहो विद्यते येषां ते तथा तः परिगता-अङ्गीकृता । ' अमदनः ' इति । नास्ति मदनः-
कन्दर्पो यस्य स तस्यामन्त्रणम् । ' अपापायासाद्यमानामदनतः ' इति । पापं च आयासादयश्च ते तथा, न विद्यन्ते
पापायासादयो येषां ते अपापायासादयः, न विद्यते मानः-अहङ्कारो येषां ते तथा, न विद्यते मदनः-कन्दर्पो
(मद-दर्पो) येषां ते तथा, अपापायासादयः अमानाः अमदना (अमदा)श्च ते नराश्चेति तेः नत ।-चन्द्रितः ।
' वसुधासारः ' इति । वसुधायां-पृथिव्यां सारः-प्रधानो यस्तस्यामन्त्रणम् । पतानि भगवतः सम्बोधनपदानि ॥
इति वृत्तीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीशान्तिदेव्याः स्तुतिः—

रक्षःक्षुद्रग्रहादिप्रतिहतिशर्मनी वाहितश्चेतभास्यत्-

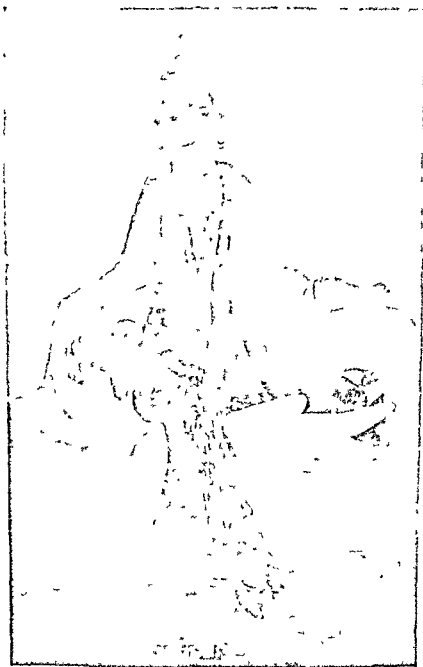
सञ्जालीका सदा सापरिकरमुदिता सा क्षमालाभवन्तम् ।

शुभा श्रीशान्तिदेवी जगति जनयतात् कुण्डिका भाति यस्याः

सञ्जालीका सदासा परिकरमुदिता साक्षमाला भवन्तम् ॥ ४ ॥

—सग०

१ आद्यमाल रूपने ' आद्य' इत्यस्य प्रयोगः कर्त्तुं इति प्रथममिति । २ ' शर्मिणी ' इति पाठान्तरम् ।

निराणकलिकायाम्—

“शान्तिदेवतां धवलवर्णां कमलासनां चतुर्भुजां वरदाक्षसम्प-
युक्तदक्षिणकरां कुण्डिकाकमण्डितवन्वितवामकरां चेति ।”

सि० वृ०—रक्षःक्षुद्रेति । हे मव्य ! प्राणिन् ! सा श्रीशान्तिदेवी शान्तिदेवता, श्रीशब्दोऽत्र महत्त्वख्यापकः, भवन्तं—त्वां जगति—भुजेने सदा—नित्यं 'क्षमालामवन्तं' क्षमतीति क्षमा तस्या लामः—प्राप्तिः स विद्यते यस्य स क्षमालामवान् तादृशं जनयतात्—कुरुतादित्यर्थः । 'जनी प्रादुर्भवि' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०२) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप्०' (सा० सू० ६९१), 'गुणः' (सा० सू० ६९२), 'ए अय्' (सा० सू० ४१) तुपस्तातडदेशः । तथा च 'जनयतात्' इति सिद्धम् । अत्र 'जनयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । श्रीशान्तिदेवी । कं कर्मतापन्नम् ? । मवन्तम् । मवच्छब्दस्यापि परे रूपम् । कस्मिन् ? । जगति । कयम् ? । सदा । कथंभूता श्रीशान्तिदेवी ? । 'रक्षः-क्षुद्रग्रहादिप्रतिहतिशमनी' रक्षांसि—राक्षसाः क्षुद्राः—शाकिन्यादयः ग्रहाः—शनैश्चरप्रमुखाः आदिशब्दादन्येऽपि भूषणलयालकाद्यादयः तेष्यः प्रतिहननमिति व्युत्पत्त्या प्रतिहतिः—उपघातः तस्याः शमनी—विनाशिनी । पुनः कथंभूता ? । 'वाहितधेतमास्वत्सनालीका' वाहितं—वाहनीकृतं श्वेतं—उज्ज्वलं भास्वद्—दीप्यमानं सत—शोभनं नालीकं—कमलं यया सा तथा । पुनः कथंभूता ? । 'प्तापरिकरमुदिता' सा—जटा तस्याः परिकरः—मण्डलं तेन मुदिता—दृष्टा । अत्र साशब्देन जटा ज्ञेया । लक्ष्यं च—

“ राजा रानार्थिताहिरनुपचितकलो यस्य चूडामणित्वं

नागा नागात्मनार्थं नमसितघवलं यद्गुर्भुपयन्ति ।

मा रामारागिणी भूमतिरिति यमिना येन योऽदाहि मारः

स साः ससाधनुन्नारुणकिरणनिमाः पातु विभ्रतित्रिनेत्रः ॥ ”

इति रसतरङ्गिण्यां शृङ्गनरतिलफटीकायाम् । पुनः कथंभूता ? । शुभ्रा—शुक्लवर्णा । पुनः कथंभूता ? । 'सनालीका' सन्नं—शीर्षं क्षयं गतमितियावद् अलीकं—असत्यं यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूता ? । 'सदासा' सतां—साधुनां आसा—अवद्यन्ता, अविप्रतारिकेत्यर्थः । सेति तच्छब्दसहचारित्वाद् यच्छब्दघटनामाह—यस्याः—शान्तिदेव्याः परिकरं करं—हस्तं लक्ष्मीकृतकरेत्यर्थः, कुण्डिका—कमण्डलुः माति—शोभत इत्यर्थः । 'मा दीप्तौ' इति घातोर्वैतमाने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तिप् । अत्र 'माति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'कुण्डिका' कुण्डिरेव कुण्डिका । “ अत्री कमण्डलुः कुण्डी ” इत्यमरः (श्लो० १४४४) । कयम् ? । परिकरम् । कस्याः ? । यस्याः । कथंभूता कुण्डिका ? । उदिता—उदयं प्राप्ता । पुनः कथंभूता । साक्षमाला—अक्षमालीसमेता । एते द्वे विशेषणे श्रीशान्तिदेव्या (वा) व्याख्येये इति । सग्वराच्छन्दः । “ विज्ञेया क्षमवरेयं मरमनययया वाहवाहैर्वतिश्वेत् ” इति च तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायभानुचन्द्र० श्रीवासुपूजयानिनस्तुतिवृत्तिः ॥ १२ ॥

श्री० वृ०—रक्षःक्षुद्रेति । श्रीशान्तिनाम्नी देवी चण्डीत्यपरोक्षता जगति—वृथिव्यां भवन्तं—त्वां क्षमा-क्षान्तिः तस्या लामस्तद्वन्तं क्षमालामवन्तं जनयतादित्यन्वयः । 'जनयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'श्रीशान्तिदेवी' शान्तिनाम्नी देवी । श्रीशब्दः पूजयार्थं । भ्रिया—लक्ष्म्या युक्ता शान्तिदेवी श्री-शान्तिदेवी । 'जनयतात्' विदध्यात् । कं कर्मतापन्नम् । 'मवन्तम्' । किंवि० मवन्तम् ? । 'क्षमालामवन्तम्' । किंविदिष्टा श्रीशान्तिदेवी । 'शुभ्रा' गौरवर्णा । पुनः किंवि० श्रीशान्तिदेवी । रक्षः(क्षांसि)-राक्षसाः क्षुद्राः—शाकिन्यादयः ग्रहाः—खेटाः आदिशब्दाद् भूषणलयालकादयः तेषां प्रतिहतिः—विघ्नं तस्याः

शमिनी-शान्तिकारिणी 'रक्षःशुद्धमहादिप्रतिहतिशमिनी' । पुनः किंवि० श्रीशान्तिदेवी ! । 'वाहितश्वेत-
तमास्वत्सन्नालीका' । पुनः किं० श्रीशान्तिदेवी ! । सद्भिः-साधुभिः आत्मा-प्रमाणीकृता 'सदाता' । पुनः किं०
श्रीशान्तिदेवी ! । परिकरैः-परिजनेः सेवकैर्या मुविता-हर्षिता परिकरमुविता । पुनः किं० श्रीशान्तिदेवी ! ।
अक्षमालया-जपमालया सहिता इति साक्षमाला । पुनः किं० श्रीशान्तिदेवी ! । 'सा' सा-प्रसिद्धा
उपलक्षिता । सा का ? । यस्याः परिकरं-हस्तं उपलक्षीकृत्य कुण्डिका-कमण्डलुर्भाति इत्यन्वयः ।
'भाति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । कुण्डिका । 'भाति' शोभते । कथम् ? । 'परिकरं' हस्ते
इत्यर्थः । परीत्यव्ययस्य आधारकर्मणि द्वितीया । कस्याः ? । 'यस्याः' देव्याः । पुनः किं० श्रीशान्तिदेवी ! ।
सत्त्वं-क्षीणं गतं वा अलीकं-मिथ्यात्वं यस्याः सा सन्नालीका । कथम् ? । 'सदा' निरन्तरम् ।
पुनः किं० श्रीशान्तिदेवी ! । 'आत्मा' प्रतीता । पुनः किं० श्रीशान्तिदेवी ! । 'उविता' उदयं प्राप्ता ।
इति पदार्थः ॥

अथ समासः-रक्षांसि च शुद्राश्च महाश्च रक्षःशुद्धमहा, रक्षःशुद्धमहा आदियेषां ते रक्षःशुद्धमहादयः,
रक्षःशुद्धमहादिभ्यः प्रतिहतिः रक्षःशुद्धमहादिप्रतिहतिः, तस्याः शमिनी रक्षःशुद्धमहादिप्रतिहतिशमिनी ।
सत् च तत् नालीकं च सन्नालीकं, भास्वत् च तत् सन्नालीकं च भास्वत्सन्नालीकम्, श्वेतं च तत्
भास्वत्सन्नालीकं च श्वेतभास्वत्सन्नालीकम्, वाहितं श्वेतभास्वत्सन्नालीकं यया सा वाहितश्वेतभास्वत्स-
न्नालीका । सद्भिः सतां वा आत्मा सदाता । परिकरैः मुविता परिकरमुविता । अक्षाणां माला अक्षमाला,
अक्षमालया सहिता साक्षमाला । सत्त्वं-क्षीणं अलीकं यस्याः सा सन्नालीका । करं परि-व्याप्तीकृत्य इति
परिकरम् । मुत् सज्जता अस्या इति मुविता । क्षमाया लाभः क्षमालाभः, क्षमा च लाभश्च क्षमालाभौ,
क्षमालाभौ विद्येते यस्यासौ क्षमालाभवान्, तं क्षमालाभवन्तम् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीवासुपूज्यदेवस्य, स्तुतेरर्थो लिपीकृतः ।

सौभाग्यसागरारत्येण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति वासुपूज्यजिनस्तुतिः ॥ ४११४८ ॥

वे० व्या०-रक्षःशुद्धेति । सा श्रीशान्तिदेवी भवन्तं क्षमालाभवन्तं जनयतात्-कुर्यादिति सम्बन्धः । 'जनी
प्रादुर्भावे' पातुः । 'जनयतात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । (श्री)शान्तिदेवी । श्रीशब्दोऽत्र पूज्यवाचकः ।
कं कर्मतापन्नम् ? । भवन्तम् । किंविशिष्टं भवन्तम् ? । 'क्षमालाभवन्तम्' क्षमायाः-उपशमस्य लाभः-प्राप्तिः
तदन्तम् । किंविशिष्टा देवी ? । 'रक्षःशुद्धमहादिप्रतिहतिशमिनी' रक्षांसि-कीनाशाः शुद्राः-शाकिनीप्रमुखाः
महाः-शमिन्धरादयः आदिग्रहणादन्येऽपि शूपालव्यालकालादयो ग्राह्याः, एतेषां 'हृद्' ; तेभ्यः प्रतिहतिः-
उपपातः तस्याः शमिनी-नाशिनी । पुनः किंविशिष्टा ? । 'वाहितश्वेतभास्वत्सन्नालीका' वाहितं-वाहनीकृतं
श्वेतं-धवलं भास्वत्-दीप्यमानं सत्-शोभनं नालीकं-कमलं यया सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । आत्मा-
पयार्थोपदेष्टी, अविप्रतारिकेत्यर्थः । कथम् ? । सदा-सर्वदा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'परिकरमुविता' परिकरेण-
परिष्कन्देन परिवारेणैति यावत् मुविता-हर्षिता । "परिष्कन्दः परिकर" इत्यभिधानचिन्तामणिः (१) । पुनः
किंविशिष्टा ? । शुभ्रा-अवदाता । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यस्याः-शान्तिदेव्याः जगति-पृथिव्यां कुण्डिका
भाति-शोभते इत्यन्वयः । 'भाक् दीती' इति पातुः । 'भाति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । कुण्डिका ।
कस्याः ? । शान्तिदेव्याः । कस्मिन् ? । जगति । किंविशिष्टा कुण्डिका ? । 'सन्नालीका' सत्-शोभनं नालीकं-
कमलं यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा कुण्डिका ? । 'सदाता' सद्भिः-साधुजनेः आत्मा-प्राता । पुनः
किंविशिष्टा ? । 'परिकरमुविता' करं-हस्तं परि-लक्ष्यीकृत्य उदिता-उदयं प्राप्तिता । 'लक्षणेत्थंभूताख्यान-
भागवीप्साह प्रतिपर्यन्तः' (पा० अ० १, पा० ४, छ० ९०) इति सूत्रेण द्वितीया । पुनः किंविशिष्टा ? ।
'साक्षमाला' अक्षमाला-जपमाला तथा सह वर्तमाना । देवीपक्षे 'सन्नालीका' सत्त्वं-क्षीणं अलीकं-अस-
त् । यस्याः सा तथा ताम् । 'सदाता' सतां मध्ये आत्मा-वृद्धा । निर्धारणे पृष्ठी । परिकरेण-जटाभण्डलेन
मुविता-हर्षिता इत्यर्थो बो-पः । इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥ अग्रधराचन्द्रः । " विज्ञेया अग्रधरेयं मरभनयया
वाहवादिर्पतिश्वेत् " इति तद्वक्षणात् ॥

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

अथ श्रीविमलनाथाय प्रणागः—

अपापदमलं घनं शमितमानमामो हितं
नतामरसभासुरं विमलमालयाऽऽमोदितम् ।

अपापदमलङ्घनं शमितमानमामोहितं

न तामरसभासुरं विमलमालयामोदितम् ॥ १ ॥

—पृथ्वी (८, ९)

ज० वि०—अपापदमलमिति । घयं विमलं—विमलनामानं भगवन्तं आनमामः—प्रणमामः इति क्रियाकारकसंकेतः । अत्र 'आनमामः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः? 'वयम्' । कं कर्म-तापन्नम्? 'विमलम्' । कथंभूतं विमलम्? 'अपापदं' न पापं ददातीत्यपापदस्तम् । कथम्? 'अलं' अत्यर्थम् । अथवा अपापदमलमित्यस्यतमेव विशेषणम् । तथाचायमर्थः—अपापो-निष्पङ्को यो दम-उपशमस्तं लाति-आदत्ते इत्यपापदमलस्तम् । पुनः कथं? 'इतं' प्राप्तम् । किं कर्मतापन्नम्? 'शं' सुखम् । शं कथंभूतम्? 'घनं' अच्छिद्रम् । अशेषमलस्योत्थमित्यर्थः । पुनः कथं? विमलम्? 'हितं' हितकारिणम् । पुनः कथं? 'नतामरसभासुरं' नता-नघ्नीभूता अमर सभा-देवपर्वत् असुरा-शुवनपतिदेवविशेषा यस्य, अथवा नता अमरा-देवाः सभा-भासहिताः अमुरा यस्य स तथा तम् । पुनः कथं? 'आमोदितं' सुरभीकृतम् । कया? 'विमलमालया' विमला-विगतमला या माला-स्रक् तथा । पुनः कथं? 'अपापदं' अपगता आपदो यस्मात् स तथा तम् । पुनः कथं? 'अलङ्घनं' न विद्यते लङ्घनम्—अघःकरणं कुतोऽपि यस्य स तथा तम् । पुनः कथं? 'शमितमानं' शमितः—शमं नीतो मानो येन स तथा तम् । पुनः कथं? 'आमोहितं' न आ-समन्तात् मोहितं न । नेति निषेधपदम् । पुनः कथं? 'तामर-सभासुरं' तामरसं—महोत्पलं तद्द्रुं भासुरं—भासनशीलम् । पुनः कथं? 'आलयामोदितं' आलयैः—आवासैरमोदितं-न मोदं नीतम् । यद्वा आलयेऽमोदितं-न मुदमापन्नम्, त्यक्तपृष्ठवा-सत्वात् ॥

अथ समासः—पापं ददातीति पापदः 'तत्पुरुषः' । (न पापदः अपापदः 'तत्पुरुषः') । तं अपापदम् । अथवा अपगतं पापं यस्मात् सः अपापः 'बहुव्रीहिः' । अपापश्चासौ दमश्च अपापदमः 'कर्मधारयः' । अपापदमं लातीत्यपापदमलः 'तत्पुरुषः' । तमपाप० । अमराणां सभा अमरसभा 'तत्पुरुषः' । अमरसभा च असुराश्च अमर० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । नता अमरसभासुरा यस्य स नतामर०

‘ बहुव्रीहिः ’ । तं नतामर० । यादिवा सह भान्ति वर्तन्ते ये ते सभाः ‘ तत्पुरुषः ’ । सभाश्च ते असुराश्च सभासुराः ‘ कर्मधारयः ’ । अमराश्च सभासुराश्च अमर० ‘ इतरेतरद्वन्द्वः ’ । नता अमरसभासुरा यस्य स नताम० ‘ बहुव्रीहिः ’ । तं नतामर० । विमला चासौ माळा च विमलः लमाळा ‘ कर्मधारयः ’ । तथा विमल० । अपगता आपदो यस्मात् सः अपापद् ‘ बहुव्रीहिः ’ तमपापदम् । न विद्यते लङ्घनं यस्य सोऽलङ्घनः ‘ बहुव्रीहिः ’ । तं अलङ्घनम् । शमितो मानो येन स शमितमानः ‘ बहुव्रीहिः ’ । तं शमि० । तामरसवद् भासुरस्ताम० ‘ तत्पुरुषः ’ । तं ताम० । न मोदितः अमोदितः तत्पुरुषः । आलयेरमोदितः आलया० । यद्वा आलये अमोदित आलया-मोदितः, उभयथाऽपि ‘ तत्पुरुषः ’ । तं आलया० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—अपापदमलमिति । विमलानि ज्ञानानि अस्य विमलः, विगतो मलः—पापं अस्थेति वा विमलः । “ मलं किञ्चे पुरीषे च, पापे च कृष्णे मलः ” इति विश्वः । गर्भस्थेऽस्मिन् मातुर्मतिस्तनुश्च विमला जातेति वा विमलः, तं विमलं—विमलनामानमर्हन्तं वयं आनमामः—प्रणमाम इत्यर्थः । आहृषवैक ‘ णम प्रह्वीमावे ’ धातोर्वर्तमाने कर्तारं परस्मैपदे उत्तमपुरुषबहुवचनं मस् । ‘ अपु कर्तारि ’ (सा० सू० ६९१) इत्यप् । ‘ ओरा ’ (सा० सू० ६९६) इत्यात्वश्च । ‘ लोर्विसर्गः ’ (सा० सू० १२४) । तथाच ‘ आनमामः ’ इति सिद्धम् । अत्र ‘ आनमामः ’ इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । वयम् । कं कर्मतापन्नम् ? । विमलम् । कथंभूतं विमलम् ? । ‘ अपापदं ’ न पापं ददातीत्यपापदस्तम् । कथम् ? । अलम्—अत्यर्थम् । “ अलं भूषणपर्याप्ति—वारणेपु निरर्थके । अलं शक्तौ च निर्दिष्टं ” इति विश्वः । यद्वा अपापदमलमित्यक्षतेमेव विशेषणे । तथाच अपापः—निःशुद्धो यो दमः—उपशमः तं लाति—गृह्णातीति अत्रापदमलस्तं अपापदमलमित्यर्थः । पुनः कथंभूतम् ? । इतं—प्राप्तम् । किम् ? । शं—सुखम् । “ शं सुखेऽपि च कथ्यते ” इति विश्वः । कथंभूतं शम् ? । घनं—निरन्तरम्, निखिलकर्मक्षयोत्यमित्यर्थः । “ घनो मेघे मूर्तिगुणे, त्रिपु मूर्ते निरन्तरे ” इत्यमरः (?) । पुनः कथंभूतं विमलम् ? । हितं—हितकारकम् । ‘ दधतेर्हिः ’ (सा० सू० १३०६) । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ नतामरसभासुरं ’ नता—नञ्नीभूता अमरसभा अमराणां—देवाना सभा—पर्वत् असुराः—मुवनपतिदेवविशेषाश्च यस्य, यद्वा अमरदेवाः सभाः—मासहिताः असुराश्च यस्य स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? । आमोदितं—सुरभीकृतम् । कया ? । ‘ विमलमालया ’ विमला—विगतमला माळा—स्त्रक् तथा । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ अपापद ’ अपगता आपदो यस्मात् स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ अलङ्घनं ’ न विद्यते लङ्घनं—अघःशरणं कुतोऽपि यस्य स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ शमितमानं ’ शमितः—शर्म—क्षयं नीतः मानः—अभिमानो येन स तम् । पुनः कथं ? । ‘ न आमोदितं ’ आ—समन्तात् मोहितम् । नेति निषेधपदम् । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ तामरसभासुरं ’ तामरसं—कुशेशयं तद्वद् भासुरं—भासनशीलम् । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ आलयामोदितं ’ आलयेः—आवासैः अमोदितं—न मोदं नीतम्, आलये—गृहे अमोदितं—न मुदमापन्नमित्यर्थो वा । त्यक्तगृहवासत्यादिति भावः ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यो वासवानां पूज्यो भवति स विगतमलो भवति । अनेन संबन्धेनायातस्य त्रयोदश-
श्रीविमलजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं व्याख्यायते—अपापदमलमिति ।

वयं विमलनामानं त्रयोदशं (जिनं) आनमाम इत्यन्वयः । 'आनमामः' इति क्रियापदम् । के
कर्तारः ? । 'वयम्' । 'आनमामः' प्रणमामः । कं कर्मतापन्नम् ? । 'विमलं' विमलजिनम् । किंवि०
विमलम् ? । 'अपापदं' न पापदायकम् । धर्मवातारमित्यर्थः । यद्वा अपापः-पवित्रः दमः-इन्द्रियादिजयो
यस्य सः अपापदमः तं 'अपापदम्' । कथम् ? । 'अलं' अत्यर्थम् । पुनः किं० विमलम् ? । 'घनं' सान्द्रं
निविडितं (ङ) निश्चिद्रम् । पुनः किं० विमलम् ? । शं-सुखं इतं-प्रातं 'शमितम्' । पुनः किं० विमलम् ? ।
'हितं' लोकस्य हितकारिणम् । पुनः किं० विमलम् ? । नताः-प्रणता ये अमरा-देवास्तेषां समा-पर्येत्
तादृशस्तथा (?) असुरा-नाग(असुर)कुमारादयस्तैर्भासुरं-देदीप्यमानं तं 'नतामरसभासुरम्' । पुनः
किं० विमलम् ? । 'अपापदं' अपगतापदं-गतविपदम् । यद्वा अपापो-निर्मलो दमः तं लाति-गृह्णातीति
अपापदमलम् । पुनः किं० विमलम् ? । 'अलङ्घनं' अनुलङ्घनीयवचनम् । पुनः किं० विमलम् ? ।
'शमितमानं' गताहङ्कारम् । पुनः किं० विमलम् ? । आ-समन्तात् मोहितं व्यामोहितम् । कथम् ? ।
'न' निषेधे । अमोहितमित्यर्थः । पुनः किं० विमलम् ? । तामरसं-महोत्पलं तद्द्रु भासुर-देदीप्यमानः
तं 'तामरसभासुरम्' । पुनः किं० विमलम् ? । विमला-निर्मला या माला-पुष्पशकू तथा विमलमा-
लया आमोदितं-सुरभीकृतम् । पुनः किं० विमलम् ? । आलये-गृहे धैः अमोदितः-न मोदं गतः तं
'आलयामोदितम्' । पर्यविधं विमलं प्रणमामः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—पापं ददातीति पापदः, न पापदः अपापदः, तं अपापदम् । यद्वा न विद्यते पापं
यस्मिन् सः अपापः । अपापो दमो यस्य सः अपापदमः तं अपापदमम् । लङ्घ्यते-उलङ्घ्यते-अघः-
क्रियते इति लङ्घनम्, नास्ति लङ्घनं यस्य सः अलङ्घनम्, तं अलङ्घनम् । शं-सुखं इतः-प्रातः
शमितः, तं शमितम् । यद्वा शमः-उपशमः सञ्जातो यस्य स शमितः, तं शमितम् । अमराणां समा अमर-
सत्त्वा, अमरसभा च असुराश्च अमरसभासुराः, नता अमरसभासुरा यस्य स नतामरसभासुरम्,
तं नतामरसभासुरम् । विगतो मलो यस्य स विमलः, तं विमलम् । आलये-गृहे गृहाणां या न मोदितः
आल०, तं आलयामोदितम् । नास्ति गृहममकार इत्यर्थः । अपगताः आपदो यस्य स अपापदः, तं अपा-
पदम् । शमितः-क्षयं नीतो मानः-अहङ्कारो येन स शमितमानः, तं शमितमानम् । आ-समन्तात् मोदितः
आमोदितः, तं आमोदितम् । कथम् ? । 'न' निषेधे । विमला चासी माला च विमलमाला, तथा विमल-
मालया । तामरसवद् भासुरः तामरसभासुरः, तं तामरसभासुरम् । मोहः संजातोऽस्य इति मोदितः, न
मोदितः अमोदितः, तं अमोदितम् । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥३॥ पृथ्वीच्छन्दसा स्तुतिरियम् अर्धापादयमकेना।

दे० व्या०—अपापदमलमिति । विमलं-विमलनायं वयं अलं-अत्यर्थं यथा स्यात् तथा आनमामः
इत्यन्वयः । 'णम प्रह्वीमावे' धातुः । 'आनमामः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । वयम् । कं कर्मताप-
न्नम् ? । विमलम् । किंविशिष्टं विमलम् ? । 'अपापदम्' न पापं ददातीत्यपापदः तम् । अपापः-पापरहितो
पो दमस्तं लाति गृह्णातीत्यपापदमलः तं इति एकपदमेव वा । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'शमितम्' शं-सुखं
(इतं-) प्रातं येन स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । हितं-हितकारकम्, मोक्षमार्गदर्शनात् । पुनः किंविशि-
ष्टम् ? । 'नतामरसभासुरम्' नता-प्रद्वीभृता अमरसभा-देवपर्येत् असुरा-शुवनपतयश्च यस्य स तम्
अथवा नता-नघ्नीभृता अमरा-देवाः (समा-भासहिताः) असुराश्च यस्य स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? ।
मोदितं-सुरभीकृतम् । कथा ? । 'विमलमालया' विमला-निर्मला या माला-पुष्पशकू तथा । पुनः
किंविशिष्टम् ? । 'अपापदम्' । अपगता आपद-विपत्तिर्यस्य स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अलङ्घनम्'
नातिक्रमणीयं, सर्वपापवि पूर्यत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'शमितमानम्' शमितः-शान्तिं नीतः मानः-
स्मयो येन स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'नमोदितम्' मोहेन आ-समन्तात् वशीकृतम् । पुनः किंविशि-
ष्टम् ? । 'तामरसभासुरम्' तामरसं-कमलं तद्द्रु भासुरं-शंसम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'आलयामोदितम्'
आलये-गृहे अमोदितं-अहर्षितम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

समस्तजिनेश्वराणां नृतिः—

सदानवसुराजिता असमरा जिना भीरदाः

क्रियासु रुचितासु ते' सकलभारतीरा यताः ।

सदानवसुराजिता असमराजिनाभीरदाः

क्रियासुरुचितासु ते सकलभा रतीरायताः ॥ २ ॥

—पृथ्वी

ज० वि०—सदानवेति । भो भव्यात्मन् ! ते—तव ते जिनाः—तीर्थकराः क्रियासु—कर्तव्येषु आयता—दीर्घा रतीः—सुदः क्रियासुः—विधेयासुः इति क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'क्रियासुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'जिनाः' । काः कर्षतापन्नाः ? 'रतीः' । कस्य ? 'ते' । कासु ? 'क्रियासु' । रतीः कथंभूताः ? 'आयताः' । क्रियासु कथंभूतासु ? 'रुचितासु' अभिप्रेतासु । पुनः कथं ? 'उचितासु' योग्यासु । जिनाः कथंभूताः ? 'सदानवसुराजिताः' दानवसहिता ये सुरा—देवाः तैः अजिता—उपसर्गादिभिः कृत्वा अक्षोभिताः । पुनः कथं ? 'असमराः' समरः—संग्रामः तेन रहिताः । पुनः कथं ? 'भीरदाः' भियं—भयं रदन्ति—भिन्दन्तीति भीरदाः—भयच्छिदः । पुनः कथं ? 'सकलभारतीराः' सकलाः—सदोपाः सांसारिककृत्यरूपा ये भारस्तेषां पर्यन्तत्वाद् तीराः—तीरभूताः । अथवा अकारप्रश्लेषविधानेन असकला—अदोषां भारती—सरस्वती ईरयन्ति रान्तीति वा ते तथा । पुनः कथं ? 'यताः' यत्नं कुर्वाणाः । निगृहीतेन्द्रिया इत्यर्थः । पुनः कथं ? 'सदानवसुराजिताः' सदानं—दानसहितं यद् वसु—द्रव्यं तेन राजिताः—शोभिताः । इदं च विशेषणं गृहस्थावस्थामाश्रित्य ज्ञेयम् । पुनः कथं ? 'असमराजिनाभीरदाः' असमं राजन्त इत्येवंशीला असमराजिनः, अथवा असमाश्रय ते राजिनश्च असमराजिनः, एवंविधा नाभीरदा—नाभिदशना येषां ते तथा । पुनः कथं । 'सकलभाः' सकला—सम्पूर्णा भा—दीप्तिर्येषां ते तथा ॥

अथ समासः—सह दानवैर्वर्तमाना इति सदानवाः 'तत्पुरुषः' । सदानवाश्च ते सुराश्च सदानवो 'कर्मधारयः' । जिता अजिताः 'तत्पुरुषः' । सदानवसुरैराजिताः सदानवो 'तत्पुरुषः' । न विद्यते समरो येषां ते असमराः 'यद्गुर्वीहिः' । भियं रदन्तीति भीरदाः 'तत्पुरुषः' । सह कलाभिर्वर्तमाना इति सकलाः 'तत्पुरुषः' । सकलाश्च ते भाराश्च सकलो 'कर्मधारयः' । सकलभारानां तीराः सकलो 'तत्पुरुषः' । अथवा न सकला असकला 'तत्पुरुषः' । असकला चासौ भारती च असकलो 'कर्मधारयः' । असकलभारतीमीरयन्ति रान्तीति वा असकलो 'तत्पुरुषः' । सह दानेन वर्तते यत् तद् सदानं 'तत्पुरुषः' । सदानं च तद् वसु च सदानं 'कर्मधारयः' ।

किं जिनाः ?। भीः-भयं तद् रवन्ति-झारयन्ति 'भीरदाः'। पुनः किं जिनाः ?। सकला-सम्पूर्णा भा-प्रमा येषां ते 'सकलमाः'। यद्वा सकला-समस्ता भारती-सरस्वती तां झारयन्ति-प्रेरयन्ति ते 'सकलभारतीराः' ; यद्वा सकलभारतीं रान्ति-वृद्धति ते 'सकलभारतीराः'। पुनः किं जिनाः ?। 'यताः' यत्नं कुर्वाणा धर्मोपदेशादिषु। पुनः किं जिनाः ?। दानेन सहितं यद् वसु-धनं तेन राजिताः-शोभमानाः 'सदानवसुराजिताः'। एतद् विशेषणं गृहस्थावस्थामाश्रित्य ज्ञेयम्। यद्वा सदा-निरन्तरं नवसु-नवपदेषु राजिताः-शोभिताः 'सदानवसुराजिताः'। पुनः किं जिनाः ?। असमाः-अनन्ध-सदृशा राजन्ते-शोभन्ते इत्येवंशीलाः असमराजिनः तादृशा नाभी-तुन्दककूपिका रदा-वृशना येषां ते 'असमराजिनाभीरदाः'। पुनः किं जिनाः ?। सुदु-प्रधाना रुचिता-परमानन्दहेतुता येषां ते सुरु-चिताः। कासु ?। क्रियासु। पुनः किं जिनाः ?। सकलः-समस्तो यो भारः-संसारभ्रमणरूपः तस्य तीरं-तटं तं प्रति आयताः-प्राप्ताः 'सकलभारतीरायताः' ; संसारसमुद्रपारं प्राप्ताः। इति पदार्थः ॥

अथ समासः—दानवैः सहिताः सदानवाः, सदानवाश्च ते सुराश्च सदानवसुराः, सदानवसुरैः अजिताः सदानवसुराजिताः। न विद्यते समरः-सङ्ग्रामो येषां त असमराः। जयन्ति रागादीन् इति जिनाः। भियं रवन्ति-कर्पन्ति ते भीरदाः। क्रिया सुदु-शोभना रुचिता च येषां ते क्रियासुरुचिताः। 'उ' इति प्रकाशनार्थे। "उसंभायुव (!) प्रकाशे स्यात्" इत्यनेकार्थः। सकला भा-कान्तिः येषां ते सकलमाः। दानेन सहितं सदानम्, सदानं च तद् वसु च सदानवसु, सदानवसुना राजिताः सदानवसुराजिताः। यद्वा नवेति नवसंख्याका सुष्टु राः-स्वर्णं हेमपङ्कजं तैः जिताः-शोभमाना नवसुराजिताः, सुरसंचारितस्वर्णकमलोपरि गमनत्वात्। इदं कैवल्यावस्थामाश्रित्य-ज्ञेयम्। न समाः असमाः, असमा राजन्ते इत्येवंशीलाः असमराजिनः, नाम्यश्च रदाश्च नाभीरदाः, असमराजिनः नाभी-रदा येषां ते असमराजिनाभीरदाः। सकलध्यासौ मारश्च सकलभारः, सकलभारस्य तीरं सकलभार-तीरं, आ-समन्तात् यता-प्राप्ता सकलभारतीरायताः। यद्वा सकला चासौ भारती च सकलभारती, सकलभारतीं रान्तीति ते सकलभारतीराः। एवंविधा जिनाः ते-तव क्रियासु रतीः क्रियासुः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

३० व्या०—सदानवेति ३ ते जिनाः-तीर्थकराः ते-तव रुचितासु क्रियासु-कार्येषु रतीः क्रियासुः-विषेयासु इत्यन्वयः। 'सुकृत् करणे' पाठः। 'क्रियासुः' इति क्रियापदम्। के फर्तारः ?। जिनाः। काः फर्मतापदाः ?। रतीः। करण ?। ते-तव। कासु ?। क्रियासु। किंविशिष्टा जिनाः ?। 'सदानवसुराजिताः' दानवैः-असुरैः सह वर्तमाना ये सुरा-धैमानिकाः तैः अजिता-अवशीकृता उपसर्गादिभिरजिता। पुनः किंविशिष्टाः ?। 'असमराः' नास्ति समरः-संग्रामो येषां ते तथा, सकलकर्मविपक्षपक्षक्षयात्। पुनः किंविशिष्टाः ?। भीरदाः-भीविशेषकाः ('रद विलेखने' भियं रदन्ति-भिन्दन्तीति), भयनाशका इति निष्कर्षः। पुनः किंविशिष्टाः ?। ('सकलभारतीराः' सकला-कृत्स्ना भारती-वियां रान्ति-द्वतीति तथा)। पुनः किंविशिष्टाः ?। यताः-प्रयत्नवन्तः। पुनः किंविशिष्टाः ?। 'सदानवसुराजिताः' सदानं-दानसहितं यद् वसु-द्रव्यं तेन राजिताः-शोभिताः [यावत्,] सदा दानदायकश्चात्। पुनः किंविशिष्टाः ?। 'असमराजिनाभीरदाः' नाभिश्च रदाश्चेति पूर्वं 'द्वन्द्वः', ततः असमा-निरुपमा राजिनः-शोभमाना नाभीरदा येषामिति विग्रहः। पुनः किंविशिष्टाः ?। 'सकलमाः' सकला-सममा भा-कान्तिः येषां ते तथा। पुनः किंविशिष्टाः ?। आपताः। किंविशिष्टासु क्रियासु ?। रुचितासु-मनोहासु। पुनः किंविशिष्टासु ?। उचितासु-योग्यासु पुण्यरूपासु। इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनप्रवचनप्रणामः—

सदा यतिगुरोरहो ! नमत मानवैरश्रितं
 मतं वरदमेनसा रहितमायताभावतः ।
 सदायति गुरोरहो न मतमानवैरं चितं
 मतं वरदमेन सारहितमायता भावतः ॥ ३ ॥

—पृथ्वी

ज० वि०—सदेति । 'अहो' इत्यामन्त्रणे । भो मध्याः । यूयं 'यतिगुरोः' यतीनां-
 साधूनां गुरुः-तच्चोपदेष्टा तस्य यतिगुरोः अर्हत इत्यर्यः, मतं-शासनं सदा-सर्व [दा] कालं
 भावतः-भक्तितः अनुरागतो वा नमत-प्रणमत इति क्रियाकारकयोजना । अत्र 'नमत'
 इति-क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'यूयम्' । किं कर्मतापन्नम् ? 'मतम्' । कस्य ? 'यति-
 गुरोः' । कथम् ? 'सदा' । कुतः ? 'भावतः' । मतं कथंभूतम् ? 'अश्रितं'
 पूजितम् । कैः कर्तृभिः ? 'मानवैः' नरैः । पुनः कथं ? 'वरदं' अमीष्टपदम् । पुनः कथं ?
 'रहितं' त्यक्तम् । केन ? 'एनसा' पापेन । पुनः कथं ? 'सदायति' सती-शोभना
 आयतिः-प्रभुता उत्तरकालो वा यस्य तत् तथा । पुनः कथं ? 'रहः' रहस्यभूतम् । पुनः कथं ?
 'न मतमानवैरं' मते-अभिप्रेते मानवैरे-अदङ्कारविरोधौ यस्य तत् मतमानवैरम्, न
 इति निषेधे, तादृक् न भवतीति भावः । पुनः कथं ? 'चितं' व्याप्तं सम्बद्धं वा ।
 केन ? 'वरदमेन' प्रधानप्रशमेन । किं कुर्वता ? 'आयता' गच्छता । पुनः कथं ? 'सार-
 हितं' सारं च तत् हितं च, यद्वा सारं हितं यस्मिन् तत् तथा । यतिगुरोः कथंभूतस्य ?
 'आयताभावतः' आयता-विस्तारिणी आभा-छाया सा विद्यते यस्य स आयताभावान्
 तस्य । पुनः कथंभूतस्य ? 'गुरोः' महतः ॥

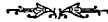
अथ समासः—यतीनां यतिनां वा गुरुः यतिगुरुः 'तत्पुरुषः' । तस्य यति० । वरं
 ददातीति वरदं 'तत्पुरुषः' । तत् वरदम् । आयता चासौ आभा च आयताभा 'कर्मधारयः' ।
 आयताभा वर्तते यस्य स आय० । तस्य आयता० । सती आयतिर्यस्य तत् सदायति
 'बहुव्रीहिः' । तत् सदा० । मानं च वैरं च मानवैरे 'इतरेतरद्वन्द्वः' । मते मानवैरे यस्य तत् मत०
 'बहुव्रीहिः' । तत् मत० । वरश्चासौ दमश्च वरदमः 'कर्मधारयः' । तेन वर० । सारं च तत्
 हितं च सारहितं 'कर्मधारयः' । यद्वा सारं हितं यस्मिन् तत् सार० 'बहुव्रीहिः' । तत्
 सार० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०-सदेति । अहो इत्यामन्त्रणे । हे मन्व्याः ! यूयं यतिगुरोः-अर्हतः मतं-शासनं सदा-सर्वकालं भावतः-भक्तितः अनुरागतो वा नमत-प्रणमतेत्यर्थः । 'णम प्रह्वीमावे' धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि-परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनं णम् अत्रे त । 'आदेः णः स्नः' (सा० सू० ७४८) इति णस्य नकारः । 'अप कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथा च 'नमत' इति सिद्धम् । अत्र 'नमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । किं कर्मतापन्नम् ? । मतम् । कस्य ? । 'यतिगुरोः' यतीनां-साधूनां गृणाति धर्मोपदेशं यथायोपदेशा वा यतिगुरुः, तस्य यतिगुरोः किं कथम् ? । सदा । कुतः ? । 'भावतः' भावादिति भावतः सार्वविभक्तिकस्तस् । कथंमूतं मतम् ? । आर्चितं-पूजितम् । 'नाञ्चैः पूजायां' (सा० सू० २८७) इति नकारस्य लोपः । कैः कर्तृभिः ? । मानवैः-मनुष्यैः । पुनः कथंमूतम् ? । 'वरदं' वर-नाञ्छितं ददातीति वरदम् । पुनः कथंमूतम् ? । रहितं-वर्जितम् । केन ? । एनसा-पापेन । पुनः कथंमूतम् । सती-शोमना आयतिः-प्रभावः उत्तरकालो वा यस्य तत् तथा । "आयति-स्तुतः कालः" (अभि० का० २, श्लो० ७६) । "स्यात् प्रभावेऽपि चायतिः" इत्यमरः । पुनः कथंमूतम् ? । रहः-रहस्यभूतं तस्त्वमितियावत् । "रहोऽपि गुह्ये भवने च तत्त्वे" इति विश्वः । पुनः कथंमूतम् ? । 'न मतमानवैरं' न इति निषेधवाचकम्, तेन न मते-न अभिप्रेते मानवैरे-अहङ्कारविरोधौ यस्य तत् । मानं च वैरं च मानवैरे 'इत-रेतरद्वन्द्वः' । "वैरं विरोधो विद्वेषः" इत्यमरः (श्लो० ४११) । पुनः कथंमूतम् ? । चितं-व्याप्तम् । केन ? । 'वरदमेन' वरः-प्रधानो यो दमो-दमनं तेन । वरदमेन किं कुर्वता ? । आयता-आगच्छता । पुनः कथंमूतम् ? । 'सारहितं' सारं हितं यस्मिन् तत्, सारं च तद्धितं चेति वा । कथंमूतस्य यतिगुरोः ? । 'आयताभावतः' आयता-विस्तारिणी आभा-छाया सा विद्यते यस्य स आयताभावान् तस्य । कथंमूतस्य ? । गुरोः-महतः ॥३॥

सो० वृ०-सदेति । अहो इत्यामन्त्रणे । भो मन्व्याः ! यूयं यतीनां-साधूनां गुरु-धर्मोपदेशा तस्य यतिगुरोः-तीर्थद्वृतः मतं-शासनं प्रवचनं वा सदा-सर्वदा भावतो-रागतः भक्तितो वा नमत इत्यन्वयः । 'नमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'यूयं' मन्वन्तः । 'नमत' प्रणमते । किं कर्मतापन्नम् ? । 'मतम्' । कथम् ? । 'सदा' सर्वदा । किंवि० मतम् ? । 'आर्चितं' पूजितम् । कैः ? । 'मानवैः' मनुष्यैः । पुनः किं० मतम् ? । 'वरदं' इष्टवरदम्-इष्टवरदायकम् । पुनः किं० मतम् ? । 'रहितं' विरहितम् । केन ? । 'एनसा' पापेन । किंविशिष्टस्य यतिगुरोः ? । आयता-महती या आभा-शोभा तद्वान् आयताभावान् तस्य 'आयताभावतः' । पुनः किं० मतम् ? । सत्-शोमना आयतिः-उत्तरकालः पूजाप्रतिर्वा यस्य तत् 'सदायति' । पुनः किं० मतम् ? । 'रहः' रहस्यभूतम् । कस्य ? । 'गुरोः' पूज्यस्य । पुनः किं० मतम् ? । मतं-संमतं मानं च वैरं च यस्य तत् 'मतमानवैरम्' । कथम् ? । 'न' निषेधे । रागद्वेषरहित-मित्यर्थः । पुनः किं० मतम् ? । 'चितं' व्याप्तम् । केन ? । वरः-प्रधानो दमः-इन्द्रियविषयवमलक्षणः तेन 'वरदमेन' । वरदमेन किंविशिष्टेन ? । 'आयता' विस्तीर्णेन । पुनः किं० मतम् ? । सारं-प्रधानं हितं यस्मिन् तत् 'सारहितम्' । इति पदार्थः ॥

अथ समाप्तः-यतीनां गुरुः यतिगुरुः, तस्य यतिगुरोः । वरं ददातीति वरदः, तं वरदम् । आयता वा यस्यासौ आयताभावान्, तस्य आयताभावतः । सती-शोमना आयतिः यस्य तत् सदायति । गृणाति-उदति तस्त्वे-दितादितम् इति गुरुः, तस्य गुरोः । मानं च वैरं च मानवैरे, मते मान-परे यस्य तत् मतमानवैरम् । धरत्यासौ दमश्च वरदमः, तेन वरदमेन । सारं च तत् हितं च सारहितम्, यद्वा सारं हितं यस्मिन् तत् सारहितम् । पर्यविधं जिनमतं नमत ॥ इति वृत्तीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—सदेति । अहो इत्याश्रयै । यतिगुरोः—जिनवरस्य मतं—प्रवचनं युयं भावतः—भक्तितः नमत इत्यन्वयः । 'णम प्रह्वीभावे' धातुः । 'नमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । युयम् । किं कर्मतापन्नम् ? । मतम् । मतं कस्य ? । 'यतिगुरोः' यतीनां गुरुः यतिगुरुः इति विग्रहः, तस्य । कस्मात् ? । भावतः । किंविशिष्टा युयम् ? । 'आयताः' आ—समन्तात् यताः—यत्नं कुर्वाणाः । किंविशिष्टस्य 'यतिगुरोः' ? । 'आयताभावतः' आयता-विपुला भा-कान्तिर्यस्य स तस्य । अस्यर्थे वतुप्रत्ययः । किंविशिष्टं मतम् ? । अश्रितं—पुजितम् । के ? । मानवैः—मनुष्यैः । पुनः किंविशिष्टम् ? । वरदं—वाञ्छितप्रदम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । रहितं—वर्जितम् । केन ? । एनसा—पापेन । " एनः पाप्मा च पातकम् " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० १६) । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'सदायति' सती—शोभना आयतिः—उत्तरकालो यस्य तत् । "आयति-रुत्तरः कालः" इत्याभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० ७६) । भगवत्प्रवचनस्य कदापि केनापि खण्डायित्तमशक्यत्वात् । "आयतिः प्रभुता" इति प्राञ्चः । पुनः किंविशिष्टम् ? । रहः—रहस्यभूतम् । कस्य ? । गुरोः, अर्हत् इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'न मतमानवैरम्' मानश्च वैरं चेति पूर्वं 'द्वन्द्वः', ततो न मते—नाभिमेते मानवैरे—गर्वविरोधी यस्य इति विश्रहः । पुनः किंविशिष्टम् ? । चितं—व्याप्तम् । केन ? । वरदमेन—प्रधानोपशमने । वरश्चासीत् दमश्चेति समाप्तः । उपशमस्यैवात्र प्रधानत्वेन रूपापनात् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'सारहितं' सार-प्रधानं हितं—पथ्यं यस्मिन् तत् । पुनः किंविशिष्टम् ? । मतं—वाञ्छितम् । सतामिति शेषः ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥३॥

श्रीरोहिण्यै विनतिः—

प्रभाजि तनुतामलं परमचापला रोहिणी

सुधावसुरभीमना मयि सभाक्षमालेहितम् ।

प्रभाजितनुताऽमलं परमचापलाऽऽरोहिणी

सुधावसुरभीमनामयिसभा क्षमाले हितम् ॥ ४ ॥

—पृथ्वी

ज० वि०—प्रभाजीति । रोहिणी—रोहिण्याख्या देवी मयि—मद्विषये अलम्—अत्यर्थं परं-प्रकृष्टम् अमलम्—अनवधम् ईहितं—वाञ्छितं हितं—सुखानुकूलं वस्तु तनुतां—विस्तारयतु इति क्रिया-कारक्योजना । अत्र 'तनुताम्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'रोहिणी' । किं कर्मतापन्नम् ? 'हितम्' । कथं० 'अमलं' गतमलम् । कस्मिन् ? 'मयि' । कथंभूते मयि ? 'प्रभाजि' प्रकृषेण भजते—सेवते इति प्रभाक् तस्मिन्, अत्यन्तसेवावर्तिनीत्यर्थः । पुनः कथंभूते ? 'क्षमाले' क्षमा—ज्ञान्तिस्तां लातीति क्षमालस्तस्मिन् । रोहिणी कथंभूता ? 'अचापला' चापलं—चपलत्वं न विद्यते यस्याः सा तथा । पुनः कथं० ? 'सुधावसुः' सुधा—प्रासादादीनां लेपद्रव्यं छोहेति प्रसिद्धा तद्वद् वसुः—तेजो यस्याः सा तथा, अथवा सुधा—पीयूषं सैव वसु—द्रव्यं यस्याः सा तथा । पुनः कथं० ? 'अभीमनाः' न भीः—भयं मनसि यस्याः सा तथा । पुनः कथं० ? 'सभाक्षमाला' भा—प्रभा तथा सह वर्तमाना सभा, एतादृशी अक्षमाला यस्याः सा

तथा । पुनः कथं ? ' प्रमाजितनुता ' प्रमाजितैः-तेजस्तिरस्कृतैः नुता-स्तुता । पुनः कथं ? ' परमचापला ' परमं-प्रधानं चापं-धनुः लातीति तथा । पुनः कथं ? ' आरोहिणी ' । अयं आवश्यके णिनिः । कां कर्मतापन्नाम् ? ' सुधावसुरभी ' धावनं धावो-वेगः, शोभनो धावो यस्याः सा सुधावा या सुरभी-गौस्ताम् । णिनिसम्बन्धादत्र ' न निष्ठादिषु ' इति पट्टिप्रतिषेधः । पुनः कथं ? ' अनामयिसभा ' अनामयिनी-अरोगिणी सभा-संस्त यस्याः सा तथा ॥

अथ समासः—चपलस्य भावः चापलं ' तत्पुरुषः ' । न विद्यते चापलं यस्याः स अचापला ' बहुव्रीहिः ' । सुधावद् वसुर्यस्याः सा सुधावसुः ' बहुव्रीहिः ' । अथवा सुधैव वसु यस्याः सा सुधावसुः ' बहुव्रीहिः ' । भीः मनसि यस्याः सा भीमनाः ' बहुव्रीहिः ' । न भीमनाः अभीमनाः ' तत्पुरुषः ' । सह भया वर्तते इति सभा ' तत्पुरुषः ' । सभा अक्षमाल यस्याः सा सभा ' बहुव्रीहिः ' । प्रमया जिताः प्रमाजिताः ' तत्पुरुषः ' । प्रमाजितैर्वृता प्रमाजि ' तत्पुरुषः ' । न विद्यते मलो यत्र तदमलं ' बहुव्रीहिः ' । परमं च तत् चापं च परमचापं ' कर्मधारयः ' । परमचापं लातीति परम ' तत्पुरुषः ' । शोभनो धावो यस्याः सा सुधावा ' बहुव्रीहिः ' । सुधावा चासौ सुरभी च सुधा ' कर्मधारयः ' । तां सुधाव ' आमयोऽस्याऽस्तीति आमयिनी (' बहुव्रीहिः ') । न आमयिनी अनामयिनी ' तत्पुरुषः ' । अनामयिनी सभा यस्याः सा अनामयिसभा ' बहुव्रीहिः ' । क्षमा लातीति क्षमालः ' तत्पुरुषः ' । तस्मिन् क्षमाले ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीविमलजिनेश्वरस्तुतेर्व्याख्या ॥ १३ ॥

सि० वृ०—प्रमाजीति । रोहिणी—रोहिणीनाम्नी देवी मयि—मद्विषये अलम्—अत्यर्थं परं—प्रकृष्टम् अमलम्—अनवद्यम् ईहितं—वाञ्छितं हितं—सुखाद्यनुकूलं वस्तु तनुतां—विस्तारयत्वित्यर्थः । ' तनु विस्तारे ' धातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तारि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकैवचनं तन् अग्रे ताश्च ' तनादेरुप् ' (सा० सू० ९९७) अपोपवादः । ' स्वरहीनं ' (सा० सू० १६) । तथाच ' तनुताश्च ' इति सिद्धम् । अत्र ' तनु-ताश्च ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? रोहिणी । रोहन्ति कार्याण्यस्यामिति रोहिणी । रुहेरिनन् । ' गौरादिरात् रुंप् ' । किं कर्मतापन्नम् ? हितम् । कथंभूतं हितम् ? । परम्- पुनः कथं० । अमलम् । कथम् ? । अलम् । कस्मिन् ? । मयि । कथंभूते मयि ? । ' प्रमाजि ' प्रकर्षेण भनते—सेवते इति प्रमाक्, तस्मिन् प्रमामि, अन-वरतं सेवात्तत्पर इत्यर्थः । पुनः कथंभूते ? । ' क्षमाले ' क्षमा—क्षान्तिस्त्वं छति—गृह्णातीति क्षमालस्तस्मिन् । कथंभूता रोहिणी ? । ' अचापला ' चापलं—चपलत्वं न विद्यते यस्या यस्माद् वा सा तथा । पुनः कथंभूता ? । ' सुधावसुः ' सुधा—प्रासादादीनां लेपनद्रव्यं छेह इति प्रासिद्धा तदिह वसुः—तेजो यस्याः सा तथा । अथवा सुधा—पीयूषं सैव वसु—द्रव्यं यस्याः सा तथेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । ' अभीमनाः ' न भीः—मयं मनसि यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? । ' समाक्षमाला ' मा—प्रमा तथा सह वर्तमाना सभा, एतादृशी अक्षमाला यस्याः सा ।

पुनः कथंभूता ? । 'प्रमाणितनुता' प्रमंया-तेजसा जितैः-तिरस्कृतैः नुता-स्तुता । "स्तवः स्तोत्रं स्तुतिर्भूतिः" इति हैमः (का० २, श्लो० १८३) । पुनः कथंभूता ? । 'परमचापला' परमं-प्रकृतं च तत् चार्प-धनुः लाति-गृह्णातीति परमचापला । पुनः कथंभूता ? । 'आरोहिणी' अवश्यमारोक्ष्यत्यारोहिणी । अयमावश्यके णिनिः । 'ऋन्नेभ्यो ङीप्' (पा० अ० ४, पा० १, सू० ९) इति ङीप् । काश् ? । 'सुधावसुरभी' धावनं धावः-वेगः सुष्टु-शोभनो वेगो यस्याः सा सुधावा, 'स्र गतौ' इत्यस्य धावादेशः, सा चासौ सुरभी-गौस्ताम् । पुनः कथंभूता ? । 'अनामयिसभा' आमयो-रोगः सोऽस्याऽस्तीति आमयिनी, न आमयिनी-निरोहिणी समा-संसत् यस्याः सा । 'गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य' (पा० अ० १, पा० २, सू० ४८) इति ह्रस्वः । "आम आमय भाकृत्यम्" इति हैमः (का० ३, श्लो० १२७) पृथ्वीच्छन्दः । "यतिर्वसुकृता जसौ जसयलश्च पृथ्वी गुरुः" इति तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्याय० विमलस्तुतिवृत्तिः ॥ १३ ॥

सौ० वृ०-प्रभाजिति । रोहिणीनाम्नी देवी माये-अस्मिन् (मद्) विषये ईहितं-वाञ्छितं अमलं-अनवद्यं हितं-पथ्यं तनुतामित्यन्वयः । 'तनुताम्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'रोहिणी' देवी । 'तनुतां' विस्तारयतु । किं कर्मतापन्नम् ? । 'ईहितम्' । कस्मिन् ? । 'माये' । कथम् ? । 'अलं' अत्यर्थम् । किंवि० ईहितम् ? । 'अमलम्' । पुनः किं० ईहितम् ? । 'परं' प्रकृतं प्रधानं वा । पुनः किं० ईहितम् ? । 'हितं' हित-कृतम् । किंविशिष्टे माये ? । प्रकर्षेण भजतीति प्रमाक् तस्मिन् 'प्रभाजि', समीपवर्तिनीत्यर्थः । पुनः किं० मयि ? । क्षमां लातीति क्षमालस्तस्मिन् 'क्षमाले' उपशमवाति । किंवि० रोहिणी ? । प्रमया-कान्त्या जिता ये अमराः तेः नुता-स्तुता 'प्रमाजितनुता' । पुनः किं० रोहिणी ? । 'अचापला' चापल्यरहिता । पुनः किं० रोहिणी ? । परमं-प्रधानं चार्प-धनुः लाति-गृह्णाति इति 'परमचापला' । पुनः किं० रोहिणी ? । सुधा-प्रसादलेपद्रव्यम्, "छो" इति भाषायाम्, तद्द्रव्यं वसुः-तेजो यस्याः सा 'सुधावसुः' गौरवर्णा इत्यर्थः । यद्वा सुधा-अमृतं तदेव वसु-द्रव्यं यस्याः सा 'सुधावसुः' । पुनः किं० रोहिणी ? । नास्ति भीः-भयं मनसि यस्याः (सा) 'अभीमनाः' । पुनः० किं० रोहिणी ? । 'आरोहिणी' आरूढा । कां कर्मतापन्नाम् ? । सु-शोभनो धावः-वेगो यस्याः सा तादृशी सुरभीः तां 'सुधावसुरभीम्' । पुनः किं० रोहिणी ? । आमयो-रोगो नास्तीति अनामयी, अनामयी समा यस्याः सा 'अनामयिसभा' । पुनः किं० रोहिणी ? । भा-कान्तितस्तया संहिता अक्षमाला-जाप्यमाला यस्याः सा 'समाक्षमाला' । पतादृशी रोहिणी देवी माये विषये ईहितं तनुताम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-प्रकर्षेण भजते इति प्रमाक्, तस्मिन् प्रभाजि । चपलस्य भावः चापलम्, न विद्यते चापलं यस्याः सा अचापला । सुधावद् वसुर्वस्याः सा सुधावसुः, यद्वा सुधा एव वसु यस्याः सा सुधावसुः । न विद्यते भीः-भयं मनासि यस्याः सा अभीमनाः । मया-कान्त्या सहिता समा, (समा) अक्षमाला यस्याः सा समाक्षमाला । प्रमया जिताः प्रभाजिताः, प्रभाजितैः नुता प्रमाजितनुता । न विद्यते मलो यस्मिन् तद् अमलम् । परमश्चासौ चापश्च परमचापः, परमचार्पं लातीति परमचापला । आरूढते सा-आरोहिणी । सु-शोभनो धावो-वेगो यस्याः सा सुधावा, सुधावा चासौ सुरभी च सुधावसुरभी, तां सुधावसुरभीम् । नास्ति आमयो-रोगो यस्यां सा अनामयिनी, अनामयिनी समा यस्यां (स्याः) सा अनामयिसभा । क्षमां लातीति क्षमालः, तस्मिन् क्षमाले ॥

“ अक्षो विभीतके कर्पे, रावणे शकटात्मनोः ।
पाशके मणिके चाक्षः, इन्द्रिये खण्डमोक्षयोः ॥ ”

इत्यनेकार्थतिलके । इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीविमलजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।
सौभाग्यसागराख्येण, सूत्रिणा ज्ञानसेविना ॥
इति त्रयोदशविमलजिनस्तुतिः ॥ ४।१३।५९॥

दे० व्या०—प्रभाजति । रोहिणी देवी मधि-मदिपये हितं-पथं तनुनां-विस्तारयतां इत्यन्वयः । ‘तनु-विस्तारे’ धातुः । ‘तनुताम्’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । रोहिणी । किं कर्मतापन्नम् ? । हितम् । कथम् ? । अलम्-अत्यर्थम् । कस्मिन् ? । मायि । किंविशिष्टे मायि ? । प्रभाजि-प्रकर्षेण भजमाने । पुनः किंविशिष्टे ? । ‘क्षमाले’ क्षमां लाति-गृह्णाति इति क्षमालः तस्मिन् । किंविशिष्टं हितम् ? । अमलम्-अनवयम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । परं-प्रकृतम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । ईहितं-चाञ्छितम् । किंविशिष्टा रोहिणी ? । अचापला-चापल्परहिता । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘सुपावसुः’ सुधा-अमृतं तद्वद् वसुः-प्रभा यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘अर्भमनाः’ अर्भी-निर्भयं मनो-मानसं यस्याः सा । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘सभाक्षमाला’ मया-कान्त्या सह वर्तमाना अक्षमाला यस्याः सा । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘प्रभाजितनुता’ प्रभसा-तेजसा जितः पराभूताः तेः नुता-स्तुता कथम् ? । अलम् । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘परमचापला’ परमम्-उत्कृष्टं चार्प-धनुः लाति-गृह्णातीति तथा । “ धनुश्चापोऽसमिष्पासः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का०३, श्लो० ४३९) । पुनः किंविशिष्टा ? । आरोहिणी-आरोहणशीला । काम ? । ‘सुपावसुरर्भी’ सुधावा-सुवेगा या सुरर्भी-ग्रीः ताम् । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘अनामायेसभा’ न वियते आमयो-रग्न यस्यां पदंविधा सभा-पर्यत् यस्याः सा तथा ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥ पृथ्वीच्छन्दः ॥ “ यतिर्वसुकृता जसो जसयलाश्च पृथ्वी पुरुः ” इति च तद्वक्षणम् ॥

१४ श्रीअनन्तजिनस्तुतयः ।

अथ श्रीअनन्तनाथस्य स्तुतिः—

सकलधौतसहासनमेरव—

स्तत्र दिशन्त्वभिपेकजलप्लवाः ।

मतमनन्तजितः स्नपितोल्लसत्—

सकलधौतसहासनमेरवः ॥ १ ॥

—द्रुतविद्यम्बिनम्

ज० वि०—सकलधौतेति । भो भव्यात्मन् । 'अनन्तजितः' अनन्तमिधाम्नो जिनस्य अनन्तजित् इत्यपि नामास्ति, "स्यादनन्तजिदनन्तः" इत्यभिधानचिन्तामणि (का० १, श्लो० २०) चचनात्, 'अभिपेकजलप्लवाः' अभिपेकस्य—जन्माभिपेकस्य जलप्लवाः—जलप्रवाराः तत्र—भवतः मतं—अभिपेकं दिशन्तु—ददतु इति क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'दिशन्तु' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'अभिपेकजलप्लवाः' । किं कर्मतापन्नम् ? 'मतम्' । कस्य ? 'तत्र' । अभिपेकजलप्लवाः कस्य ? 'अनन्तजितः' । कथंभूता अभिपेकजलप्लवाः ? 'सकलधौतसहासनमेरवः' । सकलाः—समस्ता धौताः—स्नालिताः सहासाः—सविक्रान्ता नमेरवो—देवदृशविशेषा यैस्ते तथा । पुनः कथं ? 'स्नपितोल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवः' उल्लसन—शोभमानः सकलधौतः कलधौतं—सुवर्णं तेन सह वर्तमानः सहासनेन—स्नानपीठेन असनैः—दृशविशेषैर्वा सह वर्तमान पर्वविधौ यो मेरुः—पर्वपर्वतः, तत्र स्नपितः—स्नानं कारित उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवैस्ते तथा । यद्विद्या उल्लसन्तकलधौतं सह—क्षमं दृशित्यर्थः, एतादृशमासनं यत्र स उल्लसत्सकलधौतवशात्पुन पर्वविधौ मेरुः स्नपितो यैस्ते तथा ॥

अथ समासः—सकलाश्च ते धौताश्च सकलधौताः 'कर्मधारयः' । सहासनं वर्तन् इति सहासाः 'तत्पुरुषः' । सहासाश्च ते नमेरवश्च सहा० 'कर्मधारयः' । सकलधौताः सहासनमेरवो यैस्ते सकल० ' बहुव्रीहिः' । जलानां प्लवा जलप्लवाः 'तत्पुरुषः' । अभिपेकस्य जलप्लवा अभिपेकजलप्लवाः 'तत्पुरुषः' । सह कलधौतेन वर्तत इति सकल० 'तत्पुरुषः' । उल्लसन्तथासौ सकलधौतश्च उल्लस० 'कर्मधारयः' । सह आसनेन वर्तन् इति सहासनः 'तत्पुरुषः' । सहासनथासौ मेरुश्च सहा० 'कर्मधारयः' । उल्लसत्सकलधौतथासौ सहासनमेरुश्च उल्लसत्सकल० 'कर्मधारयः' । स्नपित उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवैस्ते स्नपितोऽयम् 'बहुव्रीहिः' । अथवा उल्लसत् तद् सकलधौतं च उल्लस० 'कर्मधारयः' । सह च दृशाम्यर्थः

सहासनं ' कर्मधारयः ' । उल्लसत्सकलधौतं सहासनं यस्मिन् स उल्लस० ' बहुव्रीहिः । उल्लसत्सकलधौतसहासनश्चासौ मेरुश्च उल्लस० ' कर्मधारयः ' । स्तपित उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुर्धैस्ते स्तपितोल्ल० ' बहुव्रीहिः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—सकलधौतेति । मो मव्यात्मन् ! अनन्तानि ज्ञानादीनि अस्य, नास्ति गुणानामन्तो वाऽस्येति अनन्तः, स चासौ जिच्च अनन्तमित् तस्य अनन्तजितः—अनन्तजिज्ञानो जिनस्य । अनन्तनाथस्य अनन्तजित् इत्यपि नामान्तरमस्ति । यदाहुः (अभि० का० १, श्लो० २९)—

“ ऋषमो वृषभः श्रेयान्, श्रेयासः स्यादनन्ताग्निदन्तः ।

सुविधिः सुपुष्पदन्तो, मुनिसुव्रत-सुव्रतौ तुलयौ ॥ ”—आर्या

इति हेमसूरिवादाः । ' अभिपेकजलप्लवाः ' अभिपेकः—जन्माभिपेकः तस्य जलप्लवाः—जलप्रवाहाः तव—भवतः मतं—अभिप्रेतं दिशन्तु—ददत्स्वित्यर्थः । ' दिश अतिसर्जने ' धातोः ' आशीः प्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषबहुवचनं अन्तु । ' तुदादेरः ' (सा० सू० १००७), ' स्वरहीने० ' (सा० सू० ३६) । तथाच ' दिशन्तु ' इति सिद्धम् । अत्र ' दिशन्तु ' इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । अभिपेकजलप्लवाः । " अम्बुवृद्धौ पुरः प्लवश्च सः (प्लवोऽपि च) " इति हेमः (अभि० का० ४, श्लो० १९३) । किं कर्मतापन्नम् ? । मतम् । कस्य ? । तव । अभिपेकजलप्लवाः कस्य ? । ' अनन्तजितः ' अनन्तान् कर्मांशान् जयति, अनन्तैर्ज्ञानादिभिर्वा जयति—रानते इत्यनन्तजित् तस्य । किंविशिष्टा अभिपेकजलप्लवाः ? । ' सकलधौतसहासनमेरवः ' सकलाः—सर्वा धौताः—क्षालिताः सहासाः—सविकासा नमेरवः—देववृक्षविशेषा यैस्ते तथा । सहासाश्च ते नमेरवश्च सहासनमेरवः इति ' कर्मधारयः ' । " नमेरुः सुरपुत्रागः " इत्यमरः (?) । (पुनः कथं ?) ' स्तपितोल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवः ' उल्लसन्—शोभमानः सकलधौतं कलधौतं—सुवर्णं तेन सह वर्तमानः सहासनः आसनेन—स्नानपीठेन असनैः—वृक्षविशेषैर्वा सह वर्तमानः, एवंविधो यो मेरुः—मेरुपर्वतः स उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुः, ततः स्तपितः—स्नानं कारित उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुः यैस्ते तथा । यदिवा उल्लसत्सकलधौतं सहं—क्षमं ददमित्यर्थः, एतादृशं आसनं यत्र स सकलधौतसहासनः, एतादृशो मेरुः स्तपितो यैस्ते तथेत्यर्थः । उल्लसच्च तत् सकलधौतं च उल्लसत्सकलधौतं इति ' कर्मधारयः ', सहं च तदासनं च सहासनं (इति) ' कर्मधारयः ', उल्लसत्सकलधौतं सहासनं यस्मिन् स तथेति ' बहुव्रीहिः ', उल्लसत्सकलधौत (सहासन)श्चासौ मेरुश्च उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुः इति ' कर्मधारयः ', स्तपित उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुर्धैस्ते स्तपितोल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवः इति ' बहुव्रीहिः ' । " कलधौतं रूप्यहेम्नोः, कलधौतः कलध्वनौ " इति विश्वः ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यो विगतमलो भवति सोऽनन्तगुणवानेव भवति । अनेन संबन्धेनायातस्य चतुर्विंशतीश्रीअनन्तजितः स्तुतिः प्रारभ्यते—सकलधौतेति ।

मो मध्याः । अनन्तजितः—अनन्ततीर्थकृतः अभिपेको—जन्ममहोत्सवस्नानं तस्य जलं—वारि तस्य प्लवाः—प्रवाहाः अभिपेकजलप्लवाः तव—भवतः मतम्—अभिमतं दिशन्तु इत्यन्वया । ' दिशन्तु ' इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । ' अभिपेकजलप्लवाः ' । ' दिशन्तु ' वदतु । किं कर्मतापन्नम् ? ।

‘मत्तं’ अभीष्टम् । कस्य ? । ‘तव’ । अभिपेकजलप्लवाः कस्य ? । ‘अनन्तजितः’ । अनन्तजिनेशस्य द्वे नाम्नी, “अनन्तजित् अनन्तः” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० १, श्लो० २९) । किंवि० अभिपेक-जलप्लवाः ? । सकलाः-समस्ताः धीताः-क्षालिताः सहासा-विकसिता नमेरवो-देववृक्षविशेषा यैः ते ‘सकलधीतसहासनमेरवः’ । पुनः किं० अभिपेकजलप्लवाः ? । स्तपितं-स्नापितम् उल्लसत्-दीप्यमानं कलधीतं-सुवर्णं तेन सहितं सकलधीतं सहं-समर्थम् आसनं-सिंहासनम्, यद्वा असनः-शालवृक्षविशेषो यस्मिन् तादृशो मेरुर्यस्ते स्तपितोल्लसत्सकलधीतसहासनमेरवः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—सकलाश्च ते धीताश्च सकलधीताः, हासेन सहिताः सहासाः, सकलधीताश्च ते सहासाश्च सकलधीतसहासाः, सकलधीतसहासा नमेरवो यैः ते सकलधीतसहासनमेरवः । अभिपेकस्य जलम् अभिपेकजलम्, अभिपेकजलस्य प्लवा अभिपेकजलप्लवाः । अनन्तकर्मादिपक्षं जयतीति अनन्त-जित्, तस्य अनन्तजित् । कलधीतेन सहितं सकलधीतम्, उल्लसत् च तत् सकलधीतं च उल्लसत्-सकलधीतम्, सहते इति सहम्, सहं च तद् आसनं च सहासनम्, उल्लसत्सकलधीतं च तत् सहासनं च उल्लसत्सकलधीतसहासनम्, स्तपितेन उल्लसत्० स्तपित०सकलधीतसहासनम्, यद्वा असनाः-शालवृक्षविशेषा यस्मिन् स स्तपितोल्लसत्सकलधीतसहासनः । स्तपितोल्लसत्सकलधीतसहासनो मेरुर्यस्ते स्तपितोल्लसत्सकलधीतसहासनमेरवः । एतादृशा अनन्तजितः अभिपेकजलप्लवाः तव मत्तं-अभिमतं दिशन्तु । द्रुतविलम्बितच्छन्दसा स्तुतिरियम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

द्दे० व्या०—सकलधीतेति । अनन्तजितः-अनन्तजिनस्य अभिपेकजलप्लवाः ते-तव मत्तं-वाञ्छितं दिशन्तु-ददतु इत्यन्वयः । ‘दिश अतिसर्जने’ पाठुः । ‘दिशन्तु’ इति क्रियापदम् । किं वर्तारः ? । अभिपेकजल-प्लवाः । “अम्बु वृद्धी पूरः प्लवश्च सः (प्लवोऽपि च)” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १५३) । किं कर्मतापन्नम् ? । मत्तम् । कस्य ? । अनन्तजितः । किंविशिष्टा अभिपेकजलप्लवाः ? । ‘सकलधीतसहा-सनमेरवः’ सकलाः-समस्ताः ते च ते धीताः-प्रक्षालिताः सहासा-विकसितपुष्पा नमेरवो-वृक्षविशेषा यैस्ते तथा । पुनः किंविशिष्टाः ? । ‘स्तपितोल्लसत्सकलधीतसहासनमेरवः’ स्तपितः-स्नानं कारितः उल्लसत्-शोभ-मानः सकलधीतसहासनमेरुर्यस्ते तथा ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनसमुदायस्य विज्ञप्तिः—

मम रतामरसेवित ! ते क्षण-

प्रद ! निहन्तु जिनेन्द्रकदम्बक ! ।

वरद ! पादयुगं गतमञ्जता-

ममरतामरसे विततेक्षण ! ॥ २ ॥

—द्व०

ज० वि०—मम रतामरोति । हे जिनेन्द्रकदम्बक !—तीर्थकरसमूह ! ते-तव पादयुगं-चर-णट्टयं मम अङ्गतां-मूढनां निहन्तु-विनाशयतु इति क्रियाकारकसंज्ञकः । अत्र ‘निहन्तु’ इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ‘पादयुगम्’ । कां कर्मतापन्नाम् ? ‘अङ्गताम्’ । कस्य ? ‘मम’ । पाद-

सहासनं. ' कर्मधारयः ' । उल्लसत्सकलधौतं सहासनं यस्मिन् स उल्लस० ' बहुव्रीहिः । उल्ल-
सत्सकलधौतसहासनश्चासौ मेरुश्च उल्लस० ' कर्मधारयः ' । स्नपित उल्लसत्सकलधौतसहासन-
मेरुर्वैस्ते स्नपितोल्ल० ' बहुव्रीहिः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—सकलधौतेति । मो मन्व्यात्मन् । अनन्तानि ज्ञानादीनि अस्य, नास्ति गुणानामन्तो
वाऽप्येति अनन्तः, स चासौ निचच अनन्तजित् तस्य अनन्तजितः—अनन्तजिज्ञान्मो जिनस्य । अनन्तनाथस्य
अनन्तजित् इत्यपि नामान्तरमस्ति । यदाहुः (अभि० का० १, श्लो० २९)—

“ ऋषभो वृषभः श्रेयान्, श्रेयासः स्यादनन्तजिदनन्तः ।

सुविधिः सुपुष्पदन्तो, मुनिसुव्रत-सुव्रतौ तुल्यौ ॥ ”—आर्या

इति हेमसूरिपादाः । ' अभिपेकजलप्लवाः ' अभिपेकः—जन्मभिपेकः तस्य जलप्लवाः—जलप्रवाहाः तव-
भवतः मत्तं—अभिप्रेतं दिशन्तु—ददत्त्वित्यर्थः । ' दिश अतिसर्जने ' धातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३)
कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषबहुवचनं अन्तु । ' तुदादेशः ' (सा० सू० १००७), ' स्वरहीनं ' (सा० सू०
३९) । तथाच ' दिशन्तु ' इति सिद्धम् । अत्र ' दिशन्तु ' इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । अभिपेकजल-
प्लवाः । " अम्बुवृद्धौ पुरः प्लवश्च सः (प्लवोऽपि च) " इति हेमः (अभि० का० ४, श्लो० १९३) । किं
कर्मतापन्नम् ? । मत्तम् । कस्य ? । तव । अभिपेकजलप्लवाः कस्य ? । ' अनन्तजितः '
अनन्तान् कर्मांशान् जयति, अनन्तैर्ज्ञानादिभिर्वा जयति—राजते इत्यनन्तजित् तस्य । किंविशिष्टा अभिपे-
कजलप्लवाः ? । ' सकलधौतसहासनमेरवः ' सकलाः—सर्वा धौताः—क्षालिताः सहासाः—सविकासा नमेरवः—
देववृक्षविशेषा यैस्ते तथा । सहासाश्च ते नमेरवश्च सहासनमेरवः इति ' कर्मधारयः ' । " नमेरुः सुरपुत्रागः "
इत्यमरः (?) । (पुनः कथं ?) ' स्नपितोल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवः ' उल्लसन्—शोभमानः सकल-
धौतं कलधौतं—सुवर्णं तेन सह वर्तमानः सहासनः आसनेन—स्नानपीठेन असनैः—वृक्षविशेषैर्वा सह वर्तमानः,
एवंविधो यो मेरुः—मेरुवर्ततः स उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुः, ततः स्नपितः—स्नानं कारित् उल्लसत्सकलधौ-
तसहासनमेरुः यैस्ते तथा । यदिवा उल्लसत्सकलधौतं सह—क्षमं दृढमित्यर्थः, एतादृशं आसनं यत्र स
सकलधौतसहासनः, एतादृशो मेरुः स्नपितो यैस्ते तथेत्यर्थः । उल्लसच्च तत् सकलधौतं च उल्लसत्सकलधौतं
इति ' कर्मधारयः ', सहं च तदासनं च सहासनं (इति) ' कर्मधारयः ', उल्लसत्सकलधौतं सहासनं यस्मिन्
स तथेति ' बहुव्रीहिः ', उल्लसत्सकलधौत (सहासन)श्चासौ मेरुश्च उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुः इति
' कर्मधारयः ', स्नपित उल्लसत्सकलधौतसहासनमेरुर्वैस्ते स्नपितोल्लसत्सकलधौतसहासनमेरवः इति ' बहुव्रीहिः ' ।
" कलधौतं रूप्यहेम्नोः, कलधौतः कलध्वनौ " इति विश्वः ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यो घिगतमलो भवति सोऽनन्तगुणयानेव भवति । अनेन संबन्धेनायातस्य च उर्द्व-
श्रीअनन्तजितः स्तुतिः प्रारभ्यते—सकलधौतेति ।

मो मन्व्याः । अनन्तजितः—अनन्ततीर्थकृतः अभिपेको—जन्ममहोत्सवसम्बन्धं तस्य जलं—यारि
तस्य प्लवाः—प्रवाहाः अभिपेकजलप्लवाः तव—भवतः मत्तम्—अभिमतं दिशन्तु इत्यन्वयः । ' दिशन्तु '
इति क्रियापदम् । के कर्त्तारः ? । ' अभिपेकजलप्लवाः ' । ' दिशन्तु ' वदतु । किं कर्मतापन्नम् ?

पूजितः, तस्य सं० रतामरसेवित ।। पुनः क्षणः—उत्सवः तं प्रकर्षेण ददातीति, तस्य सं० हे क्षणप्रद !। पुनः वरम्—ईप्सितं दानं ददातीति वरदः, तस्य सं० हे वरद !। पुनः विततानि—विस्तीर्णानि—प्रकाश-मयानि नेत्राणि यस्य स विततेक्षणः, तस्य सं० हे विततेक्षण ।। ते-तव पादयुगं—चरणयुगं मम—अस्म-त्सत्कां अज्ञतां—जाड्यं निहन्तु इत्यन्वयः । 'निहन्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ?। 'पादयुगम्' । 'निहन्तु' विनाशयतु । कां कर्मतापन्नम् ?। 'अज्ञतां' अज्ञानत्वम् । कस्य ?। 'मम' मदीयाम् । किं-वि० पादयुगम् ?। 'गतं' प्राप्तम् । कस्मिन् ?। अमराणां—देवानां तामरसं—कमलं तस्मिन् 'अमरताम-रसे', सुरनिर्मितानि कमलानि बहूनि सन्ति, परं जातावेकवचनत्वात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—रताश्च ते अमराश्च रतामराः, रतामरैः सेवितः रतामरसेवितः, तस्य सं० हे रतामर-सेवित !। क्षणं प्रकर्षेण ददातीति क्षणप्रदः, तस्य सं० हे क्षणप्रद !। जिनानां इन्द्रा जिनेन्द्राः, जिनेन्द्राणां कदम्बकं जिने०, तस्य सं० हे जिनेन्द्रकदम्बक !। वरं ददातीति वरदः, तस्य सं० हे वरद !। पादयो-र्युगं पादयुगम् । जानातीति ज्ञः, न ज्ञः अज्ञः, अज्ञस्य भावः अज्ञता, तां अज्ञताम् । अमराणां तामरसं अमरतामरसं, तस्मिन् अमरतामरसे । विततानि ईक्षणानि यस्य स विततेक्षणः, तस्य सं० हे विततेक्षण !। इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

द्दे० व्या०—मम रतामेति । हे 'जिनेन्द्रकदम्बक' ! जिनेन्द्राणां कदम्बकः—समूहः तस्यामन्त्रणं ते—तव पादयुगं—चरणयुगलं मम अज्ञतां—मूढतां निहन्तु—विनाशयतु इत्यन्वयः । 'हन हिंसागम्योः' इति धातुः । 'निहन्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ?। पादयुगम् । पादयोः युगं पादयुगमिति विग्रहः । कस्य ?। ते—तव । कां कर्मतापन्नम् ?। 'अज्ञतां' अज्ञस्य भावः अज्ञता ताम् । कस्य ?। मम । किंविशिष्टं पादयुगम् ?। गतं—न्यस्तम् । कस्मिन् ?। 'अमरतामरसे' अमरसम्बन्धि यत् तामरसं—कमलं तस्मिन् । जातनिर्देशाद्भेदकवचनम् । 'रतामर-सेवित' इति । रताः—आसक्तचित्ताः ये अमरा—देवाः तैः सेवितः—पर्युपासितः यः स तस्यामन्त्रणम् । 'क्षण-प्रद' इति । क्षणं—उत्सवं प्रकर्षेण ददातीति क्षणप्रदः तस्यामन्त्रणम् । 'वरद' इति । वरं—वाञ्छितं ददातीति वरदः तस्यामन्त्रणम् । 'विततेक्षण !' इति । वितते—विशाले ईक्षणे यस्य स तस्यामन्त्रणम् । एतानि सर्वाणि भगवतः संबोधनपदानि । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

आगमस्तुतिः—

परमतापदमानसजन्मनः-

प्रियपदं भवतो भवतोऽवतात् ।

जिनपतेर्मतमस्तजगन्नयी-

परमतापदमानसजन्मनः ॥ ३ ॥

—दृढ०

ज० वि०—परमतेति । भो भव्याः ! जिनपतेः—भगवतः मतं—सिद्धान्तं भवतः—युष्मान् भवतः—संसारतः अवतात्—रक्षतु इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'अवतात्' इति क्रियाप-दम् । किं कर्तुं ? 'मतम्' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'भवतः' । कुतः ? 'भवतः'—संसारतः । मतं कस्य ? 'जिनपतेः' । कथंभूतं मतम् ? 'परमतापत्' परमतानां—विपक्षागमानां आपद्धेतुत्वादापत् । पुनः

युगं कस्य ? 'ते' । कथंभूतं पादयुगम् ? 'गतं' प्राप्तम् । कस्मिन् ? 'अमरतामरसे' अमरसम्बन्धिनि तामरसे—कमले । अत्रैकवचननिर्देशस्तु जात्या पर्यवसेयः । अपराणि सर्वाण्यपि जिनकदम्बकस्य सम्बोधनानि, तेषां व्याख्या त्वेवम्— हे 'रतामरसेवित !' रता—भक्तिप्राग्भारवशादासक्तचित्ता ये अमरा—देवाः तैः सेवित !—पर्युपासित ।। हे 'क्षणप्रद !' उत्सवप्रदायिन् ! । हे 'वरद !' वाञ्छितदायक ! । हे 'विततेक्षण !' विशाललोचन ! ।।

अथ समासः—रताश्च ते अमराश्च रतामराः 'कर्मधारयः' । रतामरैः सेवितो रता० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे रता० । क्षणान् प्रददातीति क्षणप्रदः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे क्षण० । जिनानां जिनेषु वा इन्द्रा जिनेन्द्राः 'तत्पुरुषः' । जिनेन्द्राणां कदम्बकं जिनेन्द्रकदम्बकं 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे जिनेन्द्र० । वरं ददातीति वरदः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे वरद ! । पादयोर्युगं पादयुगं 'तत्पुरुषः' । न ज्ञः अज्ञः 'तत्पुरुषः' । अज्ञस्य भावोऽज्ञता । तां अज्ञताम् । अमराणां तामरसं अमर० 'तत्पुरुषः' । तस्मिन्नमर० । वितते ईक्षणे यस्य स वितते० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे वितत० ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—मम रतामरेति । हे जिनेन्द्रकदम्बक !—तीर्थकरसमूह ! ते—त्व पादयुगं—चरणद्वयं मम अज्ञता निहन्तु—नाशयतु इति क्रियाकारकसप्तकः । अत्र 'निहन्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तृ ? । पादयुगम् । कां कर्मतापत्राम् ? । अज्ञताम् ? । कस्य ? । मम । पादयुगं कस्य ? । ते । कथंभूतं पादयुगम् ? । गतं—प्राप्तम् । कस्मिन् ? । 'अमरतामरसे' अमरसम्बन्धिनि तामरसे—कमले । "तामरसं महोत्पलं" इति अभिधानचिन्तामणौ (का० ४, श्लो० २२७) । अत्रैकवचननिर्देशस्तु जात्यपेक्षयाऽवसेयः । अपराणि सर्वाण्यपि जिनेन्द्रकदम्बकस्य सम्बोधनानि, तेषां व्याख्या त्वेवम्—हे 'रतामरसेवित !' रता—भक्तिप्राग्भारवशात् आसक्तचित्ता ये अमरा—देवाः तैः सेवित !—पर्युपासित ।। हे क्षणप्रद !—उत्सवप्रदायिन् ! । हे वरद !—वाञ्छितदायक ! । हे विततेक्षण !—विशाललोचन ! ।।

अथ समासानाह—रताश्च ते अमराश्च रतामराः 'कर्मधारयः', रतामरैः सेवितो रता० 'तत्पुरुषः', (तस्य सं०) हे रतामरसेवित ।। क्षणान् प्रददातीति क्षणप्रदः 'तत्पुरुषः', तत्सम्बोधनं हे क्षणप्रद ।। जिनानां जिनेषु वा इन्द्रा जिनेन्द्राः 'तत्पुरुषः', जिनेन्द्राणां कदम्बकं जिनेन्द्र० 'तत्पुरुषः', तत्सम्बोधनं हे जिनेन्द्र० । वरं ददातीति वरदः 'तत्पुरुषः', तत्सम्बोधनं हे वरद ।। पादयोर्युगं पादयुगं 'तत्पुरुषः' । न ज्ञः अज्ञः 'तत्पुरुषः' अज्ञस्य भावोऽज्ञता, तां अज्ञताम् । अमराणां तामरसं अमर० 'तत्पुरुषः', तस्मिन् अमर० । वितते ईक्षणे यस्य स वितते० 'बहुव्रीहिः', तत्सम्बोधनं हे विततेक्षण ।। इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सौ० वृ०—मम रतामरेति । जिनाः—सामान्यकेवलिनः तेषां इन्द्राः—स्वामिनः तेषां कदम्बकं वृन्दं तस्य सं० हे जिनेन्द्रकदम्बक !—तीर्थकरसमूह ! । पुनः रता—भक्तिमन्तो ये अमरा—देवास्तैः सेवितः—

पूजितः, तस्य सं० रतामरसेवित ! । पुनः क्षणः-उत्सवः तं प्रकर्षेण ददातीति, तस्य सं० हे क्षणप्रद ! । पुनः वरम्-ईप्सितं दानं ददातीति वरदः, तस्य सं० हे वरद ! । पुनः विततानि-विस्तीर्णानि-प्रकाश-मयानि नेत्राणि यस्य स विततेक्षणः, तस्य सं० हे विततेक्षण ! । ते-तव पादयुगं-चरणयुगं मम-अस्म-त्सत्कां अज्ञतां-जाड्यं निहन्तु इत्यन्वयः । 'निहन्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'पादयुगम्' । 'निहन्तु' विनाशयतु । कां कर्मतापन्नाम् ? 'अज्ञतां' अज्ञानत्वम् । कस्य ? 'मम' मदीयाम् । किं-वि० पादयुगम् ? 'गतं' प्राप्तम् । कस्मिन् ? । अमराणां-देवानां तामरसं-कमलं तस्मिन् 'अमरताम-रसे', सुरनिर्मितानि कमलानि बहूनि सन्ति, परं जातावेकवचनत्वात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—रताश्च ते अमराश्च रतामराः, रतामरैः सेवितः रतामरसेवितः, तस्य सं० हे रतामर-सेवित ! । क्षणं प्रकर्षेण ददातीति क्षणप्रदः, तस्य सं० हे क्षणप्रद ! । जिनानां इन्द्रा जिनेन्द्राः, जिनेन्द्राणां कदम्बकं जिने०, तस्य सं० हे जिनेन्द्रकदम्बक ! । वरं ददातीति वरदः, तस्य सं० हे वरद ! । पादयो-र्युगं पादयुगम् । जानातीति ज्ञः, न ज्ञः अज्ञः, अज्ञस्य भावः अज्ञता, तां अज्ञताम् । अमराणां तामरसं अमरतामरसं, तस्मिन् अमरतामरसे । विततानि ईक्षणानि यस्य स विततेक्षणः, तस्य सं० हे विततेक्षण ! ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ १ ॥

६० व्या०—मम रतामरेति । हे 'जिनेन्द्रकदम्बक' ! जिनेन्द्राणां कदम्बकः-समूहः तस्यामन्त्रणं ते-तव पादयुगं-चरणयुगलं मम अज्ञतां-मूढतां निहन्तु-विनाशयतु इत्यन्वयः । 'हन हिंसागन्धोः' इति धातुः । 'निहन्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? पादयुगम् । पादयोः युगं पादयुगमिति विग्रहः । कस्य ? । ते-तव । कां कर्मतापन्नाम् ? 'अज्ञतां' अज्ञस्य भावः अज्ञता ताम् । कस्य ? । मम । किंविशिष्टं पादयुगम् ? । गतं-न्यस्तम् । कस्मिन् ? । 'अमरतामरसे' अमरसम्बन्धि यत् तामरसं-कमलं तस्मिन् । जातिनिर्देशादत्रैकवचनम् । 'रतामर-सेवित' ! इति । रता-आसक्तचित्ताः ये अमरा-देवाः तैः सेवितः-पर्युपासितः यः स तस्यामन्त्रणम् । 'क्षण-प्रद' इति । क्षणं-उत्सवं प्रकर्षेण ददातीति क्षणप्रदः तस्यामन्त्रणम् । 'वरद' ! इति । वरं-वाञ्छितं ददातीति वरदः तस्यामन्त्रणम् । 'विततेक्षण !' इति । वितते-विशाले ईक्षणे यस्य स तस्यामन्त्रणम् । पतानि सर्वाणि भगवतः संबोधनपदानि । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

आगमस्तुतिः—

परमतापदमानसजन्मनः-

प्रियपदं भवतो भवतोऽवतात् ।

जिनपतेर्मतमस्तजगन्नयी-

परमतापदमानसजन्मनः ॥ ३ ॥

—द्वृत०

ज० वि०—परमतेति । भो भव्याः ! जिनपतेः-भगवतः मतं-सिद्धान्तं भवतः-गुह्यमान भवतः-संसारतः अवतात्-रक्षतु इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'अवतात्' इति क्रियाप-दम् । किं कर्तुं ? 'मतम्' । कान् कर्मतापन्नाम् ? 'भवतः' । कुतः ? 'भवतः' संसारतः । मतं कस्य ? 'जिनपतेः' । कथंभूतं मतम् ? 'परमतापत्' परमतानां-विपक्षागमानां आपद्धेतुत्वादापत् । पुनः

कथं० ? ' अमानसजन्मनःप्रियपदम् ' अमानानि—अप्रमाणानि सजन्ति—बुध्यमानानि मनः-
प्रियाणि—हृदयाह्लादीनि पदानि—स्यादित्यादिभिक्त्यन्तरूपाणि यत्र तत् तथा । जिनपतेः कथं-
भूतस्य ? ' अस्तजगत्रयीपरमतापदमानसजन्मनः ' जगत्रयाः—त्रिभुवनस्य परमतापदः—
प्रकृष्टसन्तापदायी यो मानसजन्मा—कामः सः अस्तः—क्षिप्तः येन स तथा तस्य ॥

अथ समासः—परेषां मतानि पर० ' तत्पुरुषः ' । परमतानामापत् परमतापत् ' तत्पु-
रुषः ' । मनसः प्रियाणि मनःप्रियाणि ' तत्पुरुषः ' । सजन्ति च तानि मनःप्रियाणि च
सजन्म० ' कर्मधारयः ' । सजन्मनःप्रियाणि च तानि पदानि सजन्म० ' कर्मधारयः ' । न
वियते मानं येषां तान्यमानानि ' बहुव्रीहिः ' । अमानानि सजन्मनःप्रियपदानि यस्मिंस्तत्
अमानसजन्म० ' बहुव्रीहिः ' । जिनानां जिनेषु वा पतिर्जिन० ' तत्पुरुषः ' । तस्य जिन० ।
जगतां त्रयीं जगत्रयीं ' तत्पुरुषः ' । परमश्चासौ तापश्च परमतापः ' कर्मधारयः ' । परमतापं
ददातीति परमतापदः ' तत्पुरुषः ' । जगत्रयाः परमतापदो जगत्र० ' तत्पुरुषः ' । मानसाज्जन्म
यस्य स मानसजन्मा ' बहुव्रीहिः ' । जगत्रयीपरमतापदश्चासौ मानसजन्मा च जग० ' कर्म-
धारयः ' । अस्तो जगत्रयीपरमतापदमानसजन्मा येन सोऽस्तजगत्र० ' बहुव्रीहिः ' । तस्य अस्त-
जगत्र० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—परमतेति । मो भव्याः ! जिनपतेः—भगवतः मतं—सिद्धान्तः भवतः—युष्मान्
भवतः—भंसारतः अवतात्—रक्षस्वित्यर्थः । ' अव रक्षणे ' घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३)
कर्नरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । ' तुदादेरः ' (सा० सू० १००७) तुष्टोस्तातडादेशः । तथाच
' अवतात् ' इति सिद्धम् । अत्र ' अवतात् ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । मतम् ? । कान् कर्मतापन्नान् ? ।
भवतः । कुतः ? । भवतः । मतं कस्य ? । जिनपतेः । कथंभूतं मतम् ? । ' परमतापत् ' विपंशागमानामापद-
तुत्वाद् आपत् । पुनः कथंभूतम् ? । ' अमानसजन्मनःप्रियपदं ' अमानानि—अप्रमाणानि सजन्ति—सम्बुध्य-
मानानि मनःप्रियाणि—हृदयाह्लादीनि पदानि—स्यादित्यविभक्त्यन्तरूपाणि यत्र तत् तथा । अर्थसमाप्तिः
पदमित्येके स्याद्यन्तं त्याद्यन्तं च तत् इत्यन्ये ॥

“ एकाधिकपञ्चाशत्कोट्योष्टौ लक्षकाः ते द्वे (हे ?) त्वाश्च ।

षडशीतिचत्वारिंशदधिकशताष्टौ शतानि पुनः ॥

वर्णाष्टकमेकपदे श्लोकानां मानमागमस्योक्तम् ।

जिनभाषितस्य सैकादशाङ्गपूर्वस्य विद्वाद्भिः ॥ ”

इत्यपरे । कथंभूतस्य जिनपतेः ? । ' अस्तजगत्रयीपरमतापदमानसजन्मनः ' जगतां—लोकानां स्वर्गमर्त्यपाता-
लक्षणानां त्रयीं जगत्रयीं तस्याः परमं—प्रकृष्टं तापं ददातीति परमतापदायी यो मानसजन्मा—कामः सः
अस्तः—अस्तं नीतो येन स तस्य, परमश्चासौ तापश्च परमतापः इति ' कर्मधारयः ' ॥ ३ ॥

निर्वाणकणिकायाम्—

“अच्छुसां नडिठ्ठणो तुस्गवाहना चतुर्भुजा पङ्कवाणयुतदक्षिणकरा
पेयकाहियुतवामकरा चेति ।”

सौ० वृ०—परमतेति । भो भव्याः ! जिनपतेः—भगवतः मत्तं—सिद्धान्तो भवतो—युष्मान् भवतः—संसारत् अवतादित्यन्वयः । 'अवतात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । 'मतम्' । 'अवतात्' रक्षतात् । कान् कर्मतापन्नान् ? । 'भवतः' । कस्मात् ? । 'भवतः' संसारात् । मत्तं कस्य ? । 'जिनपतेः' । किंवि० मतम् ? । परेषां मतानि सौगतादीनि तेषां आपदेव आपद् 'परमतापत्' । पुनः किं० मतम् ? । अमानानि—अप्रमाणानि सजन्ति—सङ्घं कुर्वन्ति मनसः—चेतसः प्रियाणि—आह्लादकारकाणि पदानि—अर्हदादीनि यस्मिन् तत् 'अमानसजन्मनःप्रियपदम्' । किंवि० जिनपतेः ? । अस्तो—निराकृतो जगत्त्रय्या—विष्टप्रत्रयस्य परमः—प्रकृष्टः तापदः—तापदायको मानसजन्मा—कामो येन सः अस्तजगत्त्रयीपरमतापदमानसजन्मा तस्य 'अस्तजगत्त्रयीपरमतापदमानसजन्मनः' । एवंविधस्य जिनपतेर्मत्तं भवतः—संसारात् भवतो—युष्मान् अवतादिति पदार्थः ॥

अथ समासः—परेषां मतानि परमतानि, यद्वा पराणि च तानि मतानि च परमतानि, परमतेषु परमतानां वा आपदेव आपद् परमतापत् । मनसः प्रियाणि मनःप्रियाणि, सजन्ति च तानि मनःप्रियाणि च सजन्मन प्रियाणि, न मानानि अमानानि, अमानानि च तानि अज० असज०, अमान सजन्मनः—प्रियाणि पदानि यस्मिन् यस्मिं वा तद् अमा नसजन्मनःप्रियपदम् । जिनानां पतिः जिनपतिः, तस्य जिनपतेः । तापं ददातीति तापदः, परमश्चासौ तापदश्च परमतापदः, जगतां त्रयी जगत्त्रयी, जगत्त्रय्याः परमतापदः जगत्त्रयीपरमतापदः, मानसात् जन्म यस्य स मानसजन्मा, अस्तो—ध्वस्तो जगत्त्रयीपरमतापदो मानसजन्मा येन सः अस्तजगत्त्रयीपरमतापदमानसजन्मा, तस्य अस्तजगत्त्रयीपरमतापदमानसजन्मनः । "मनः शृङ्गारसंकल्पपात्मानो योनिः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० १, श्लो० १४३) । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—परमतेति । जिनपतेः—तीर्थङ्करस्य मत्तं—प्रवचनं भवतो—युष्मान् भवतः—संसारात् अवतात्—रक्षतात् इत्यन्वयः । 'अव रक्षणे' धातुः । 'अवतात्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । मतम् । कान् कर्मतापन्नान् ? । भवतः । कस्य ? । 'जिनपतेः' । जिनानां पतिः जिनपतिः इति विग्रहः तस्य । कस्मात् ? । भवतः । किंविशिष्टं मतम् ? । 'परमतापत्' परेषां मत्तं परमतामिति पृथीतत्पुरुषः तस्य आपद्—आपदाभूतं तथ्यकृतिहेतुत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अमानसजन्मनःप्रियपदम्' । अमानानि—अप्रमाणानि सजन्ति—संबन्धमानानि मनःप्रियाणि—हृदयाह्लादादीनि पदानि—स्रष्टिदन्तानि यत्र तत् । किंविशिष्टस्य जिनपतेः ? । 'अस्त-जगत्त्रयीपरमतापदमानसजन्मनः' । अस्तो—विध्वस्तो जगत्त्रय्याः परमतापदो—महासन्तापकारी मानसजन्मा—कामो येन तस्य । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीअच्युतायाः स्तुतिः—

रसितमुच्चतुरं गमनाय कं

दिशतु काञ्चनकान्तिरिताऽच्युता ।

धृतधनुःफलकासिशरा करै—

रसितमुच्चतुरङ्गमनायकम् ॥ ४ ॥

—द्वुत०

ज० वि०—रसितमिति । अच्युता—अच्युताख्या अच्युतापरनाम्नी देवी कं—सुखं दिशतु—ददातु इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'दिशतु' इति क्रियापदम् ? । का कर्त्री 'अच्युता' ।

किं कर्मतापन्नम् ? 'कम्' । कथंभूता अच्युता ? 'इता' प्राप्ता, समारूढेति भावः । कं कर्मतापन्नम् ? 'उच्चतुरङ्गमनायकम्' उच्चः—प्रांशुः तुरङ्गमनायकः—तुरङ्गमपकाण्डो—घोटकोत्तमस्तं उच्चतुरङ्गमनायकम् । कथंभूतम् ? 'रसितं' शब्दायितं, हेपारवसंयुतमित्यर्थः । पुनः कथं ? 'उच्चतुरम्' उत्-प्रावत्येन चतुरं—गृहीतशिक्षम् । अथवा रसितमुच्चतुरमिति अखण्डमेवेदं विशेषणम् । तथा-चायमर्थः—रसिते—ध्वनिते मुत्-प्रमोदो यस्य स रसितमुत् स चासौ चतुरश्च रसितमुच्चतुरस्तम् । पुनः कथं ? 'असितं' नीलम् । कर्मै तमिता ? 'गमनाय' गत्यर्थम् । पुनः कथं ? अच्युता ? 'काञ्चनकान्तिः' काञ्चनवत् कान्तिर्यस्याः सा काञ्चनम् । पुनः कथं ? 'धृतधनुःफलकासिशरा' धनुः—कार्मुकं फलकं—खेटकं असिः—तरवारिः शरः—बाणः, ततो धृता धनुःफलकासिशरा यया सा तथा । कैः कृत्वा ? 'करैः' पाणिभिः । चत्वार्यपि प्रहरणानि चतुर्भिः करैर्धृतानीत्यर्थः ॥

अथ समासः—उत्-प्रावत्येन चतुरः उच्चतुरः 'तत्पुरुषः' । तं उच्चतुरम् । अथवा रसिते मुद् यस्य स रसितमुत् 'बहुव्रीहिः' । रसितमुत् चासौ चतुरश्च रसितम् 'कर्मधारयः' । तं रसितम् । काञ्चनस्येव कान्तिर्यस्याः सा काञ्चनम् 'बहुव्रीहिः' । धनुश्च फलकं च असिश्च शरश्च धनुःफलकासिशराः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । धृता धनुःफलकासिशरा यया सा धृता 'बहुव्रीहिः' । न सितः असितः 'तत्पुरुषः' । तं असितम् । तुरङ्गमानां तुरङ्गमेषु वा नायकः तुरङ्गम् 'तत्पुरुषः' । उच्चथासौ तुरङ्गमनायकश्च उच्चतुम् 'कर्मधारयः' । तं उच्चतुरङ्गम् । इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ अनन्तजिनपतिस्तुतेर्व्याख्या ॥ १४ ॥

सि० नृ०—रसितमिति । अच्युता—अच्युताख्या अच्युतापरनाम्नो देवी कं—सुखं दिशतु ददारिषति सम्बन्धः । 'दिश अतिसर्जने' धातोः आशीःप्रेरणयोः (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'तुदादेरः' (सा० सू० १००७), 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'दिशतु' इति सिद्धम् । अत्र 'दिशतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । अच्युता । किं कर्मतापन्नम् ? । कम् । " कं शिरो जलमाख्यातं, कं सुखं परिकीर्तितं " इति केशवः । " कं शीर्षेऽप्यु सुखं " इत्यनेकार्थः । कीदृशी अच्युता ? । इता—प्राप्ता, समारूढेत्यर्थः । कम् ? । उच्चः—प्रांशुः यः तुरङ्गमनायकः—तुरङ्गमपकाण्डः—घोटकश्रेष्ठस्तं उच्चतुरङ्गमनायकम् । कीदृशम् ? । रसितं—शब्दायितं, हेपारवसंयुतमित्यर्थः । "हेपा हेपा तुङ्गाणां" (अभि० का० ६, श्लो० ४१), "स्तनितं गर्जितं मेवनिधेषि रसितादिच" इत्यमरः (श्लो० १६१) । विशेषोऽत्र न विविक्तः । पुनः कीदृशम् ? । 'उच्चतुरं' उत्-प्रावत्येन चतुरं—गृहीतशिक्षम् । अथवा रसितमुच्चतुरं इत्यखण्डमेवेदं विशेषणम् । तथाचायमर्थः—रसिते—ध्वनिते मुत्-प्रमोदो यस्य (स) रसितमुत्, स चासौ चतुरश्च रसितमुच्चतुरस्तम् । पुनः कथंभूतम् ? । असितं—नीलम् । कर्मै ? । गमनाय—गत्यर्थम् । पुनः कथंभूता अच्युता ? । 'काञ्चनकान्तिः' काञ्चनं—रुनकं तदिदं कान्तिर्यस्याः सा । पुनः कथंभूता ? । 'धृतधनुःफलकासिशरा' धनुः—कार्मुकं फलकं—खेटकं असिः—तरवारः शरः—बाणः, धनुश्च फलकं

च असिश्च शरश्च धनुःफलकासिशराः ' इतरैतरद्वन्द्वः ', ततः धृता धनुःफलकासिशरा यया सा ततः ? ' नित्यबहुमीहिः ' । कैः कृत्वा ? । करैः—हस्तैः । देव्याश्चतुर्भुजत्वेन प्रतिकरं एकैकायुधग्रहणादिति भावः । " धनुश्चापोऽन्नमिध्वासं(सः), कोदण्डं धन्व कार्मुकं " इति हैमः (का० ३, श्लो० ४३९) । द्रुतविलम्बितं छन्दः । " द्रुतविलम्बितमत्र नमो भरौ " इति च तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीभानुचन्द्र० श्रीअनन्तमिनस्तुतिवृत्तिः ॥ १४ ॥ .

सौ० वृ०—रसितमिति । अच्युता—अच्छुतानाम्नी देवी कं—सुखं दिशत्वित्यन्वयः । ' दिशतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' अच्युता ' । दिशतु ' ददातु । किं कर्मतापन्नम् ? । कं ' सुखम् । किंविशिष्टा अच्युता ? । ' काञ्चनकान्तिः ' सुवर्णप्रभा, पीतवर्णेत्यर्थः । पुनः किं अच्युता ? । ' इता ' प्राप्ता । कं कर्मतापन्नम् । ' उच्च० उच्चम्—उन्नतं तुरङ्गमनायकम्—अश्वरत्नप्रधानम् । कर्मम् । ' गमनाय ' गत्यर्थम्, अश्ववाहनप्राप्त्यर्थम् । किंवि० (उच्च) तुरङ्गगमनायकम् ? । ' असितं ' श्यामवर्णमित्यर्थः । पुनः किं (उच्च) तुरङ्गमनायकम् ? । रसितेन—शब्देन कृत्वा या मुत्—हर्षः तेन चतुरः—कुशलः तं ' रसितमुच्चतुरम् ', यद्वा रसितमुद् इति भिन्नं पदं देवीविशेषणम्, चतुरमिति अश्वविशेषणम् । पुनः किं अच्युता ? । धृतं—गृहीतं धनुः—कोदण्डं फलकं—खेटकं असिः—खड्गः शरो—बाणो यया सा ' धृतधनुःफलकासिशरा ' । कैः कृत्वा ? । ' करैः ' हस्तैः कृत्वा । चतुर्व्यापि हस्तेषु चत्वारि शस्त्राणि धृतानि । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—रसितेन—हर्षः रवेण—अश्वशब्देन मुद्—यस्याः सा रसितमुद्, यद्वा रसितस्य मुद् रसितमुद्, रसितमुद्वा चतुरः रसितमुच्चतुरः, तं रसितमुच्चतुरम् । गम्यते—इच्छितदेशः प्राप्यते येन कृत्वा तद् गमनम्, तस्मै गमनाय । काञ्चनवत् कान्तिः यस्याः सा काञ्चनकान्तिः । धनुश्च फलकं च असिश्च शरश्च धनुःफलकासिशराः, धृता धनुःफलकासिशरा यया सा धृतधनुःफलकासिशरा । न सितः असितः, तम् असितम् । उच्चाश्च ते तुरङ्गमाश्च उच्चतुरङ्गमाः, उच्चतुरङ्गमेषु—अष्टादशजातीयाश्वेषु नादकः—श्रेष्ठः उच्चतुरङ्गमनायकः, तं उच्चतुरङ्गमनायकम् । आद्यन्तपदयमका स्तुतिरियम् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीअनन्तजिनेशस्य, स्तुतेरर्थः स्फुटीकृतः ।

सौभाग्यसागरारूपेण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति अनन्तजिनस्तुतिः ॥ १४ ॥ ४ ॥ ५६ ॥

द्वे० व्या०—रसितमिति । अच्युता देवी—अच्छुता देवी कं—सुखं दिशतु—देवादिपन्वयः । ' दिश आति-सर्जने ' धातुः । ' दिशतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । अच्युता । किं कर्मतापन्नम् ? । कं—सुखम् । " कं शिरो जलमाश्यातं, कं सुखं परिकीर्तितम् " इत्यनेकार्थः । किंविशिष्टा अच्युता देवी ? । इता—प्राप्ता । कम् ? । तुरङ्गमनायकं—तुरङ्गमप्रकाण्डम् । किंविशिष्टम् ? । रसितं—शब्दायमानम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । ' उच्चतुरं ' उच्च—प्राबल्येन चतुरं—दक्षम् । यद्वा रसिते मुद्—प्रमोदो यस्य स चासौ चतुरश्च तम् । गमनाय—गत्यर्थम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । असितं—नीलवर्णम् । किंविशिष्टा देवी ? । ' काञ्चनकान्तिः ' काञ्चनवत् कान्तिः—दीप्तिः यस्याः सा । पुनः किंविशिष्टा ? । ' धृतधनुःफलकासिशरा ' धृताः चापावरणखड्गबाणा यया सा । कैः ? । करैः—शयैः । " पञ्चशालः शयः शमः । हस्तः पाणिः करः " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० २५५) । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

१५ श्रीधर्मजिनस्तुतयः

अथ श्रीधर्मनाथाय प्रणामः—

नमः श्रीधर्म ! निष्कर्मो—दयाय महितायते ! ।

मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्रै—दयायमहिताय ते ॥ १ ॥

—अनुष्टुप्

जि० वि०—नम इति । हे श्रीधर्म !—श्रिया—चतुस्त्रिंशदतिशयसमृद्धिरूपयोपलक्षितधर्माभिधन्तीर्थपते । ते तुभ्यं नमः—नमस्कारः । अस्तु इति क्रियाऽध्याहियते । अत्र ' अस्तु ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ' नमः ' । कस्मै ? ' ते ' । कथंभूताय ते ? ' निष्कर्मोदयाय ' निर्गतः कर्मोदयः—मलोत्पादो यस्मात् स तथा तस्मै । पुनः कथं ? ' दयायमहिताय ' दया—कारुण्यं यमा—अहि-सोमधूनृतादयः तेषां हिताय, दृष्टिजनकत्वात् । अवाशिष्टं चैकं श्रीधर्मनाथस्य सम्बोधनं, तद्व्याख्या यथा—हे ' महितायते ! ' महिता—पूजिता आयतिः—प्रश्रुता उत्तरः कालो वा आ—समन्ताद् यतयः—साधवो वा यस्य स तथा तत्सम्बो० हे महि० । कैः ? ' मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्रैः ' मर्त्या-नराः अमरा—देवाः तेषामिन्द्राः—प्रभवः नागा—भवनविशेषास्तेषामिन्द्राश्च तैः तत्सम्बो० ॥

अथ समासः—श्रियोपलक्षितो धर्मः श्रीधर्मः ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हे श्रीधर्म ! । कर्मणासुन्दयः कर्मोदयः ' तत्पुरुषः ' । निर्गतः कर्मोदयो यस्मात् स निष्कर्मो ' बहुव्रीहिः ' । तस्मै निष्कर्मो । महिता आयतिर्यस्य स महि० ' बहुव्रीहिः ' । यद्वा आ—समन्ताद् यतय आयतयः ' तत्पुरुषः ' । महिता आयतयो यस्य स महि० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हे महि० । मर्त्याश्च अमराश्च मर्त्योमराः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । मर्त्यामराणां इन्द्रा मर्त्या० ' तत्पुरुषः ' । नागानामिन्द्राः नागेन्द्राः ' तत्पुरुषः ' । मर्त्यामरेन्द्राश्च नागेन्द्राश्च मर्त्या० ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । तैः मर्त्या० । दया च यमाश्च दयायमाः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । दयायमानां हितो दया० ' तत्पुरुषः ' । तस्मै दया० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० दृ०—नम इति । ' दुर्गतौ प्रपतन्तं संस्वसङ्घातं श्यारयतीति धर्मः, गर्भस्येऽस्मिन् मातां दानांदिधर्मपरा जतिति वा धर्मः, तस्य सम्बोधनं हे श्रीधर्म ! ' श्रिया—चतुस्त्रिंशदतिशयसमृद्धिरूपयोपलक्षित । धर्माभिधन्तीर्थपते । ते—तुभ्यं नमः—नमस्कारः अस्तु इत्यर्थः । तत्र नमः इति नैपातिकं पदं द्रव्यमविसङ्कोचार्थमाह च—' नैवाइयं पयं द्रव्यमावसङ्कोचपयत्थो ' । नमः—' करचरणमस्तकस्तुप्रणिधानरूपो नमस्कारो भवत्वित्यर्थः । अत्र ' अस्तु ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । नमः । कस्मै ? ' ते ' । कथंभूताय ते ? । ' निष्कर्मोदयाय ' निर्गतः कर्मणां ज्ञानावरणादीनां उदय—उत्पादो यस्मात् स तथा तस्मै । पुनः कथंभूताय ? । ' दयायमहिताय ' दया—कारुण्यं यमाः—पञ्चमहाव्रतानि, " अहिंसासत्यमस्तेय—ब्रह्माकिञ्चनता

यमाः" इति चिन्तामणि(का० १, श्लो० ८१)नाममालया वचनात्, दया च यमाश्च दयायमाः
 ' इतरेतरद्वन्द्वः', तेषां हिताय-हितकारकाय, वृद्धिजनकत्वात् । अवशिष्टं चैकं श्रीधर्मस्य सम्बोधनम् ।
 तन्व्याख्या चैवं-हे 'महितायते !' महिता-पूजिता आयतिः-प्रभावः-उत्तरकालो वा यस्य स तथा तस्य
 सम्बोधनं हे महि० । " आयतिः संयमे दैर्घ्ये, प्रभावागामिकालयोः " इति विश्वः । कैः ? । ' मर्त्यामरेन्द्रना-
 मेन्द्रैः ' मर्त्या-मनुष्याः; अमरा-गीर्वाणाः मर्त्याश्च अमराश्च मर्त्यामराः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' ॥ १ ॥

सौ० वृ०-योऽनन्तद्वोपजित् अनन्तगुणवान् भवति स साक्षात् मूर्तिमान् धर्म एव भवति । अनेन
 स्रग्भ्रन्नेनाश्रातस्य पञ्चदशश्रीधर्मजिनस्य स्तुतेरर्थो लिख्यते । नम इति ।

श्रीशत्रुः पूज्यार्थं । हे श्रीधर्म !-पञ्चदशजिन ! (ते) तुभ्यं नमः अस्तु इत्यन्वयः । ' अस्तु-
 इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । ' नमः ' । ' अस्तु ' भवतु । कर्मै ? । ' ते ' तुभ्यम् । किंविशिष्टाय
 ते ? । निर्गतः कर्मणा-ज्ञानावरणीयादीनाम् उदयो यस्मात् स निष्कर्मोदयाय तस्मै ' निष्कर्मोदयाय ' ।
 महितः-पूजितः आयतिः-उत्तरकालो यस्य स महितायतिः तस्मै ' महितायते ' । पुनः किंविशिष्टाय
 ते [तुभ्यं] ? । ' महिताय ' पूजिताय । कैः ? । मर्त्या-मनुष्याः अमरा-देवाः तेषां इन्द्राः-स्वामिजः
 नागेन्द्राः-असुरकुमारेन्द्रादयः तैः ' मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्रैः ' । पुनः किं ते [तुभ्यम्] ? । दया-सकल-
 प्राणिनाम् अवनं यमा-महाव्रतानि तेषां हिताय-हितकारिणे ' दयायमहिताय ' । यद्वा आह मर्यादया
 यतयो यस्य स आयतिः तस्य सं० हे आयते ! महिता-पूजिता आयतयो यस्य स महितायतिः ।
 तस्य सं० हे महिताप्रते ! । ते-तुभ्यम् नमोऽस्तु । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-दुर्गतौ प्रपतप्राणिधारणाद् धर्मः । यद्वा स्वस्वमात्रं निर्मलतया धारणाद् धर्मः ।
 यद्वा भगवति गर्भस्थे मातृधर्मकरणे दोहदानुमानेन नाम्ना धर्मः । श्रिया युक्तो धर्मः (श्रीधर्मः), तस्य
 सं० हे श्रीधर्म ! । कर्मणा उदयः कर्मोदयः, निर्गतः कर्मोदयो यस्माद् यस्य वा तस्मै निष्कर्मोदयाय । महिता
 आयतिः उत्तरकालो यस्य स महितायतिः, तस्य सं० हे महितायते ! । यद्वा आह मर्यादया यतयः
 आयतयः, महिताः-पूजिता [वन्तो वा] आयतयो यस्य स महितायतिः, तस्य सं० महितायते ! । मर्त्याश्च
 अमराश्च मर्त्यामराः, मर्त्यामराणां इन्द्राः मर्त्यामरेन्द्राः, नागानां इन्द्राः नागेन्द्राः, मर्त्यामरेन्द्राश्च नागे-
 न्द्राश्च मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्राः, तैः मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्रैः । दया च यमाश्च दयायमाः, दयायमानां दयायमेषु
 वा हितं यस्य स दयायमहितः, तस्मै दयायमहिताय । अनुष्टुप्छन्दसा स्तुतिरियम् । मध्यान्तपदयमकाः ।

" पञ्चमं लघु सर्वत्र, सप्तमं द्विचतुर्थयोः ।

षष्ठं गुरु विज्ञानीया-द्वैतत् पद्यस्य लक्षणम् ॥ "

इति प्रथमपद्यार्थः ॥ १ ॥

श्लो० व्या०-नम इति । हे श्रीधर्मनाथ ! ते-तुभ्यं नमः अस्तु इत्यन्वयः । ' नमः ' इत्यन्वयस्य । धर्मश-
 ब्देनात्र धर्मनाथ एव गृह्यते । पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् भीमो भीमसेन इतिवत् । किंविशिष्टाय
 तुभ्यम् ? । ' निष्कर्मोदयाय ' निर्गतः कर्मणा-ज्ञानावरणादीनां उदयः-उत्पत्तिर्यस्मात् स तस्मै, अकर्मका-
 येरर्थः । पुन किंविशिष्टाय ? । ' दयायमहिताय ' दया-कृपा यमा-महाव्रतानि (अनयोः) पूर्वं ' इन्द्राः, तेषु हितं-
 आनुकूल्यं यस्य स तस्मै । " अहिंसासत्यमस्तेय-ब्रह्माकिञ्चनता यमाः " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० १, श्लो०
 ८१) । ' महितायते ! ' इति । महिताः-पूजिता आ-तमन्तात् यतयो-युनयो यस्य स तस्यामन्त्रणं हे महिता-
 यते ! । भगवत्सम्बोधनम् । कैः ? । ' मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्रैः ' मर्त्या-मनुष्याः अमरेन्द्राः-शक्रा(दयः) नागेन्द्रा-
 धरणेन्द्रादयः पतेपां इन्द्रः तेः ॥ इति प्रथमपद्यार्थः ॥ १ ॥

जिनसमूहस्य स्तुतिः—

जीयाञ्जिनौघो ध्वान्तान्तं, ततान लसमानया ।

भामण्डलत्विषा यः स, ततानलसमानया ॥ २ ॥

—अनु०

ज० वि०—जीयादिति । स जिनौघो—जिनसमूहः जीयात्—जयतात् इति क्रियाकारक-
सण्डल्लः । अत्र ' जीयात् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' जिनौघः ' । स इति तच्छब्दसम्ब-
न्धाद् यच्छब्दघटनामाह—यो जिनौघो भामण्डलत्विषा—भामण्डलकान्त्या ध्वान्तान्तं—तमोविनाशं
ततान—विस्तारितवान् । अत्रापि ' ततान ' इति क्रियापदम् । कं कर्मतापन्नम् ? ' ध्वान्तान्तम् ' ।
कया ? ' भामण्डलत्विषा ' । कथंभूतया ? ' लसमानया ' विलसन्त्या वर्धमानया वा । पुनः
कथंभूतया ? ' ततानलसमानया ' ततः—प्रसृतो योऽनलो—वह्निस्तेन समानया—सदृश्या ॥

अथ समासः—जिनानामोघो जिनौघः ' तत्पुरुषः ' । ध्वान्तस्यान्तो ध्वान्तान्तः ' तत्पुरुषः ' ।
तं ध्वान्तान्तम् । भाया मण्डलं भामण्डलं ' तत्पुरुषः ' । भामण्डलस्य त्विट् भामण्डल० ' तत्पु-
रुषः ' । तया भामण्डल० । ततश्चासावनलश्च ततानलः ' कर्मधारयः ' । ततानलेन समाना
तता० ' तत्पुरुषः ' । तया तत० ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—जीयादिति । स जिनौघः—जिनसमूहः जीयात्—जयतादित्यर्थः । ' जि जये ' घातोः
आशिषि कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् । ' ये ' (सा० सू० ७७९) इति दीर्घः । तथाच
' जीयात् ' इति सिद्धम् । अत्र ' जीयात् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' जिनौघः ' जिनानां ओघो
जिनौघः । उद्यते वहति वा ओघः न्यङ्कादौ साधुः । " ओघो वृन्देऽन्मसां रये " इत्यमरः (श्लो० २३८८) ।
यत्तदोर्नित्यसंभवात् सः कः ? । यो जिनौघो भामण्डलत्विषा—भामण्डलकान्त्या ध्वान्तस्य—तमसः अन्तं—विनाशं
ततान—विस्तारितवान् । ' तनु विस्तारे ' घातोः परोक्षे कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं णप् । ' द्विश्च ' (सा० सू० ७१०) इति घातोर्द्वित्वम् । ' अत उपधायाः ' (सा० सू० ७९७) इति वृद्धिः ; ' स्वरहीनं० ' (सा० सू० ३६) । तथाच ' ततान ' इति सिद्धम् । अत्रापि ' ततान ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
यः । कं कर्मतापन्नम् ? । ध्वान्तान्तम् । " अन्तः प्रान्तान्तिके नाशे, स्वरूपेऽतिमनोहरे " इति विश्वः ।
कया ? । ' भामण्डलत्विषा ' भामण्डले देवनिर्मितो मगवरुष्टे प्रभामण्डलस्तस्य त्विट्—कान्तिः तया ।
कथंभूतया ? । लसमानया—लसन्त्या वर्धमानया वा । पुनः कथंभूतया ? । ' ततानलसमानया ' ततो-
विस्तृतो यः अनलः—वह्निः तेन समानया—सदृश्या ॥ २ ॥

सौ० वृ०—जीयादिति । स जिनौघः—तीर्थकरसमूहः जीयात् इत्यन्वयः । ' जीयात् ' इति क्रिया-
पदम् । कः कर्ता ? । ' जिनौघः ' । ' जीयात् ' जयतात् । किंवि० जिनौघः । ' सः ' प्रसिद्धः । प्रसिद्धार्थः
तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । सः कः ? । यो जिनौघः ध्वान्तान्तं ततान इत्यन्वयः । ' ततान ' इति क्रियापदम् ।

कः कर्ता ? 'यो जिनीधः' । 'ततान' । विस्तारयामास । कं कर्मतापन्नम् ? । 'ध्वान्तान्तं' ध्वान्तं-अज्ञानतमः तस्य अन्तो-विनाशस्तं ध्वान्तान्तम् । कया ? । भा-प्रभा तस्या मण्डलम् यद्वा भामण्डलं-सुरकृतप्रातिहार्यरूपं तस्य त्विद्-कान्तिः तथा 'भामण्डलत्विया' । किंविशिष्टया भामण्डलत्विया ? । 'लसमानया' देदीप्यमानया । पुनः किं० भामण्डलत्विया ? । ततो-विस्तीर्णो यः अनलः-वह्निः तत्सदृशया 'ततानलसमानया' । यद्वा ततो-विस्तृतः अत एव अनलसः-अमद्-मानः-प्रमाण यस्याः सा ततानलसमाना तथा ततानलसमानया । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-जिनानां ओधः जिनीधः । ध्वान्तस्य अन्तो ध्वान्तान्तः, तं ध्वान्तान्तम् । लसति-दीप्यतीति लसमाना, तथा लसमानया । भाया मण्डलं भामण्डलं, भामण्डलस्य त्विद् भामण्डलत्विद्, तथा भामण्डलत्विया । ततश्चासौ अनलश्च ततानलः, ततानलवत् (लेन) समाना ततानलसमाना, तथा ततानलसमानया । न अनलसः अनलसः, अनलसश्चासौ मानश्च अनलसमानः, ततोऽनलसमानो यस्याः सा ततानलसमाना, तथा ततानलसमानया । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

द्वा० व्या०-जीयादिति । स 'जिनीधः' जिनानां ओधः-समुहः जीयात्-जयतात् इत्यन्वयः । 'जि जये' धातुः । 'जीयात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । जिनीधः । किंविशिष्टो जिनीधः ? । यत्तदोन्मत्त्याभिसम्बन्धाद् यो जिनीधः भामण्डलत्विया ध्वान्तान्तं ततान इति सम्बन्धः । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'ततान' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । कं कर्मतापन्नम् ? । 'ध्वान्तान्तं' अज्ञानं अन्धकारं वा तस्य अन्तं-नाशम् । "ध्वान्तं मूच्छायान्धकारम्" इत्यभिधानाचिन्तामणिः (का० २, श्लो० ६०) । कया ? । 'भामण्डलत्विया' । (किंविशिष्टया ?) । लसमानया-विलसन्त्या । पुनः किंविशिष्टया ? । 'ततानलसमानया' ततो-विरतारं प्राप्तः यः अनलः-वह्निः तेन समानया-सदृशया । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

भारत्याः संकीर्तना—

भारति ! द्वाग् जिनेन्द्राणां, नवनौरक्षतारिके ।

संसाराम्भोनिधावरमा-नवनौ रक्ष तारिके ! ॥ ३ ॥

—अनु०

ज० वि०-भारतीति । हे जिनेन्द्राणां भारति !-तीर्थकर्ता वाणि ! हे तारिके-निर्वाहिके ! त्वं अस्मान्-नः अवनौ-भुवि द्वाक्-शीघ्रं रक्ष-त्रापस्व इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'रक्ष' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'त्वम्' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'अस्मान्' । कथम् ? 'द्वाक्' । कस्याम् ? 'अवनौ' । त्वं कथंभूता ? 'नवनौः' नवा-प्रत्ययान्नौः-नाविका । कस्मिन् ? 'संसाराम्भोधौ' भवसागरे । कथंभूते संसाराम्भोनिधौ ? 'अक्षतारिके' अक्षता-अनुपहता ये अरयः-शत्रवः तद्रूपं कं-जलं यस्मिन् स तथा तस्मिन् । संसारो ह्यम्भोनिधेरुपमया वर्णितः, तत्र तु जलं भवति तेनात्र अक्षतारिरूपं जलमस्तीति तात्पर्यम् । इदं विशेषणं सम्बोधनत्वेन व्याख्येयम् ॥

अथ समासः-जिनानां जिनेषु वा इन्द्रा जिनेन्द्राः 'तत्पुरुषः' । तेषां जिनेन्द्राणाम् । नवा चासौ नौथ नवनौः 'कर्मधारयः' । न क्षता अक्षताः 'तत्पुरुषः' । अक्षताश्च तेऽरयश्च

अक्षतारयः 'कर्मधारयः' । अक्षतारय एव कं यस्मिन् सोऽक्षतारिकः 'बहुव्रीहिः' ।
अक्षतारिके । अम्भसां निधिः अम्भोनिधिः 'तत्पुरुषः' । [. . .]
संसारश्चासावम्भोनिधिश्च संसाराम्भोनिधिः 'कर्मधारयः' । तस्मिन् संसा० ॥ इति कान्वयार्थः

सि० वृ०—भारतीति । जिनेन्द्राणां भारति ।—तीर्थकृतं वाणि । हे तारके—निर्वाहके
अस्मान्—नः अवनौ—भुवि द्राक्—शीघ्रं रक्ष—त्रायस्वेत्यर्थः । 'रक्ष रक्षणे' घातोः 'आशीःभे
(सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'अप्' (सा० सू० १९१),
(सा० सू० ७०६) इति हेर्लुक् । अत्र 'रक्ष' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । त्वम् ।
कर्मतापञ्चान् ? । अस्मान् । कथम् ? । द्राक् । कस्याम् ? । अवनौ । कथंमुता त्वम् ? । 'नवनौः' नवा—
चातौ नौश्च नवनौः इति 'कर्मधारयः' । " द्विषां नौस्तरणिस्तरिः " इत्यमरः (श्लो० ४८७)
कस्मिन् ? । 'संसाराम्भोनिधौ ? संसरणं संसारः स एव अम्भोनिधीयन्तेऽस्मिन् इत्यम्भोनिधिः
'कर्मप्रधिकरणे च' (पा० अ० ३, पा ३, सू० ९९) इति क्रिः । कथंमूते संसाराम्भोनिधौ
'अक्षतारिके' अक्षता—अनुपहता ये अरयः—शत्रवः त एव कं—जलं यस्मिन् स तस्मिन् ॥

सौ० वृ०—भारतीति । हे भारति ।—जिनेन्द्राणां वाणि । हे तारिके । द्राक्—शीघ्रं
अस्मान् रक्ष इत्यन्वयः । 'रक्ष' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'त्वम्' । 'रक्ष' अव । का
ज्ञान् ? । 'अस्मान्' । कथम् ? । 'द्राक्' शीघ्रम् । कस्याम् ? । 'अवनौ' पृथिव्याम् ।
त्वम् । नवा—चूतना नौरिव नौः—तरणिः 'नवनौः' । कस्मिन् ? । संसारः—चतुर्गतिभ्रमणलक्षणः
एवाम्भोनिधिः—समुद्रस्तस्मिन् (संसाराम्भोनिधौ । कथंमूते संसा० ? अक्षता—अनुपहता अरयः—शत्र
वस्त एव कं—जलं यस्मिन् सः) अक्षतारिकस्तस्मिन् अक्षतारिके । बुद्ध्वा नवनौरिति भारत्या आमन्त्रणम् ।
इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनानां इन्द्रा जिनेन्द्राः, तेषां जिनेन्द्राणाम् । नवा नौरिव नौर्नवनौः । न क्षता
अक्षताः, अक्षताश्च ते अरयश्च अक्षतारयः, अक्षतारय एव कं—जलं यस्मिन् सः अक्षतारिकः, तस्मिन्
अक्षतारिके । संसरणं संसारः, अम्भोसि निधीयन्ते अस्मिन्निति अम्भोनिधिः, संसार एव अम्भोनिधिः
संसाराम्भोनिधिः, तस्मिन् संसाराम्भोनिधौ । तारा एव तारिका तस्याः सं० हे तारिके ।—निर्मले । त्वं
प्रधाना (?) । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वे० व्या०—भारतीति । हे जिनेन्द्राणां भारति । त्वं अवनौ—पृथिव्यां अस्मान् अव—रक्ष—पालयेत्यन्वयः ।
'रक्ष रक्षणे' घातुः । 'रक्ष' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । त्वम् । कात् कर्मतापञ्चान् ? । अस्मान् । कस्मिन् ? ।
अवनौ । कथम् ? । द्राक्—शीघ्रं यथा स्थात् तथेति क्रियाविशेषणम् । किंविशिष्टा त्वम् ? । 'नवनौः' नवा—
चूतना नौः—नीका । भारत्याः संबोधनपदं वा । कस्मिन् ? । 'संसाराम्भोनिधौ' । (किंविशिष्टे ?) 'अक्षतारि-
के' । अक्षता—अनुपहता ये अरयः—शत्रवः त एव कं—जलं यत्र स तस्मिन् । " कं शिरो जलमाख्यातम् " इत्यनेकार्थः । 'तारिके' । इति । तारयतीति तारिका, तस्याः सम्बोधनं हे तारिके । इदमपि भारत्या एव सम्बोधनपदम् । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

निर्याणकलिक्रायाम्—

“प्रज्ञप्तिं श्वेतचर्णां मयूरवाहनां चतुर्भुजां वरदशक्तियुक्तादक्षिणकरां
मानुलिङ्गशक्तियुक्तायाद्दमस्तां चेति ।”

वीतिर्यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूता ? । ' अयाचिता ' न विद्यते याचितं यस्याः सा अयाचिता । पुनः कथंभूता ? । ' नयाचिता ' नयेन—नीत्या आ—समन्तात् चिता—व्याप्ता ॥ अनुष्टुप्छन्दः । तल्लक्षणं चेदम्—

“ श्लोके षष्ठं गुरु ज्ञेयं, सर्वत्र लघु पञ्चमम् ।

द्विचतुःपादयोर्ह्रस्व—मेतच्छ्लोकस्य लक्षणम् ॥ ”

॥ इति श्रीमहामहोपाध्यायभानुचन्द्रे० श्रीधर्मनाथस्य स्तुतिवृत्तिः ॥ १५ ॥

सौ० वृ०—केकिस्थेति । प्रह्लासिर्देवी वो—युष्माकं लाभान्—वाञ्छितार्थान् क्रियादित्यन्वयः । ' क्रियात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' प्रह्लासिः ' । ' क्रियात् ' कुर्यात् । कान् कर्मतापन्नान् ? । ' लाभान् ' वोधिलाभलक्षणान् । केपाम् ? । ' वः ' युष्माकम् । किंविशिष्टा प्रह्लासिः ? । ' अयाचिता ' अप्रार्थिता । पुनः किंविशिष्टा ? । केकी—मयूरस्तत्र तिष्ठतीति ' केकिस्था ' । पुनः किंविशिष्टा ? । शक्तिः—शस्त्रविशेषः सा करे यस्याः सा ' शक्तिकरा ' । पुनः किंविशिष्टा प्रह्लासिः ? । नूतनं—नवीनं यदम्भोजं—कमलं तद्वत् कराला—उग्रा दीप्ता वा कान्तिर्यस्याः सा, अलाभा इत्यप्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा प्रह्लासिः ? । नयैः—व्यवहारादिभिरा—समन्तात् चिता—व्याप्ता ' नयाचिता ' । इति पदार्थः ॥

अथ समास—केकावागस्यास्तीति केकी, केकिनि तिष्ठतीति केकिस्था । शक्तिः करे यस्याः सा शक्तिकरा । लभ्यन्ते प्राप्यन्ते इति लाभास्तान् लाभान् । न याचिता अयाचिता । प्रकृष्टा ज्ञप्तिर्यस्याः सा प्रह्लासिः । अम्भसि जायते तदम्भोजं, नूतनं च तदम्भोजं च नूतनाम्भोजं, नूतनाम्भोजं करे यस्याः सा नूतनाम्भोजकरा । नयैः आ—समन्तात् आत्मधिया वा चिता—व्याप्ता नयाचिता । इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमद्धर्मजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सूरिणा सौम्यकारिणा ॥ १ ॥

॥ इति पञ्चदशमधर्मजिनस्य स्तुतेरर्थः समाप्तः ॥ १५ । ४ । ६० ॥

दे० ट्या०—केकिस्थेति । प्रह्लासिनाम्नीदेवी वो—युष्माकं लाभान्—वाञ्छितार्थान् क्रियात्—कुर्यात् इत्यन्वयः । ' हुकुञ्च करणे ' धातुः । ' क्रियात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । प्रह्लासिः । कान् कर्मतापन्नान् ? । लाभान् । केपाम् ? । वः । किंविशिष्टा प्रह्लासिः ? । ' अयाचिता ' न याचितं यस्याः सा तथा, सर्वेषां प्रार्थितार्थपुरस्त्वेन स्वस्या अयाचकत्वात् । पुनः किंविशिष्टा ? । ' शक्तिकरा ' शक्तिः—शस्त्रविशेषः करे—हस्ते यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । ' केकिस्था ' केकिनि—मयूरे तिष्ठतीति केकिस्था, केकिवाहनत्वात् । पुनः किंविशिष्टा ? । ' नूतनाम्भोजकरालाभा ' नूतनं—प्रत्ययं यद् अम्भोजं—कमलं तद्वत् कराला—उत्कटा भा—कान्तिः यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । ' नयाचिता ' नयो—नीतिपन्याः तेन आ—समन्तात् चिता—व्याप्ता । इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अथ श्रीशान्तिनाथस्य स्तुतिः—

राजन्त्या नवपद्मरागरुचिरैः पादैर्जिताष्टापदा—

द्रेऽकोप ! द्रुतजातरूपविभया तन्वाऽऽर्य ! धीर ! क्षमाम् ।

विभ्रत्याऽमरसेव्यया जिनपते ! श्रीशान्तिनाथास्मरो—

द्रेकोपद्रुत ! जातरूप ! विभयातन्वार्यधी ! रक्ष माम् ॥ १ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—राजन्त्येति । हे श्रीशान्तिनाथ ! श्रियोपलक्षितशान्तिनाथ ! श्रीशान्तिनाथ जिन ! त्वं मां रक्ष—त्रायस्व इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'रक्ष' इति क्रियापदम् कः कर्ता ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'माम्' । अवशिष्टानि श्रीशान्तिनाथस्य सम्बोधनानि तेषां व्याख्या यथा—हे 'जिताष्टापदाद्रे !' जितः—तुलितोऽष्टापदाद्रिः—कनकशैलो येन स तथा तत्सम्बन्धो हे जिता० । कया ? 'तन्वा' मूर्त्या करणभूतया । किं कुर्वन्त्या तन्वा ? 'राजन्त्या' विराजमानया । कैः कृत्वा 'पादैः' अङ्गिभिः । कथंभूतैः पादैः ? 'नवपद्मरागरुचिरैः' नवस्य पद्मस्य यो रागः—रक्तिमा तद्द्रु रुचिरैः—चारुभिः । पुनः किं कुर्वन्त्या तन्वा ? 'विभ्रत्या' दधत्या । कां कर्मतापन्नम् ? 'क्षमां' क्षान्तिम् । कथंभूतया तन्वा ? 'द्रुतजातरूपविभया' द्रुतं—उत्तमं यत् जातरूपं—कनकं तद्द्रु विभा—प्रभा यस्याः सा तथा । पुनः कथं 'अमरसेव्यया' अमरैः—देवैः सेव्यया—सेवनीयया । तन्वा जिताष्टापदाद्रे ! इत्यनेन तनुपेर्वोः साधर्म्यभूचे, तेन तनुविशेषणानि मेरोरपि मिलन्ति । तथाहि—मेरुरपि नवपद्मरागरुचिरैः नवाः—प्रत्यग्रा ये पद्मरागा—लोहिताख्या मणिविशेषास्तै रुचिरैः—चारुभिः पादैः—प्रत्यन्तपर्वतै राजमानो भवति, तथा क्षमां—पृथिवीं च विभ्रद् भवति, तथा अमरसेव्योऽपि भवति, तथा द्रुतजातरूपविभोऽपि च स्यादिति । हे 'अकोप !' कोपरहित ! । हे 'आर्य !' स्वामिन् ! । हे 'धीर !' धैर्ययुक्त ! यद्वा हे 'धीर !' मेधाविन् ! । हे 'जिनपते !' जिनेन्द्र ! । हे 'अस्मरोद्रेकोपद्रुत !' स्मरस्य—कन्दर्पस्य उद्रेकः—वेगः तेनोपद्रुतः—खलीकृतः, न स्मरोद्रेकोपद्रुतस्तस्यामन्त्रणं हे अस्मरोद्रेकोपद्रुत ! । हे 'जातरूप !' प्रादुर्भूतसौन्दर्य ! । हे 'विभय !' विगतत्रास ! । हे 'अतन्वार्यधीः !' अतनुः—अकृशा आर्या—प्रशस्या धीः—सुद्धिर्यस्य स तथा, तत्संबन्धो हे अतन्वार्यधीः । इदं प्रथमान्तविशेषणमपि ॥

अथ समासः—नवं च तत् पद्मं च नवपद्मं 'कर्मधारयः' । नवपद्मस्य रागो नवपद्मरागः 'तत्पुरुषः' । नवपद्मरागवद् रुचिरा नव० 'तत्पुरुषः' । तैर्नवपद्म० । मेरुपक्षे तु नवाथ ते पद्मरागाश्च नव० 'कर्मधारयः' । नवपद्मरागैः रुचिरा नव० 'तत्पुरुषः' । तैर्नव० ।

अष्टापदस्याद्रिः अष्टापदाद्रिः 'तत्पुरुषः' । जितोऽष्टापदाद्रियेन स जिताष्टा० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे जिताष्टा० । न विद्यते कोपो यस्य सः अक्रोपः 'बहुव्रीहिः' । द्रुतं च तत् जातरूपं च द्रुतजात० 'कर्मधारयः' । द्रुतजातरूपस्यैव विभा यस्याः सा द्रुतजा० 'बहुव्रीहिः' । तथा द्रुतजा० । अमरैः सेव्या अमरसेव्या 'तत्पुरुषः' । तथा अमरसेव्यया । जिनानां पतिः जिनपतिः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे जिनपते ! । शान्तिश्चासौ नाथश्च शान्तिनाथः 'कर्मधारयः' । श्रियोपलक्षितः शान्तिनाथः श्रीशान्ति० 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे श्रीशान्ति० । स्मरस्योद्रेकः स्मरोद्रेकः 'तत्पुरुषः' । स्मरोद्रेकेणोपद्रुतः स्मरोद्रे० 'तत्पुरुषः' । न स्मरोद्रेकोपद्रुतोऽस्मरोद्रे० तत्पुरुषः । तत्सम्बो० हे अस्मरो० । जातं रूपं यस्मिन् स जातरूपः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे जातरूप० । विगतं भयं यस्मात् स विभयः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे विभय ! । न तनुः अतनुः 'तत्पुरुषः' । अननुश्चासौ आर्या च अतन्वार्या 'कर्मधारयः' । अतन्वार्या धीर्यस्य सः अतन्वार्यधीः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे अत० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—राजन्त्येति । शान्त्यात्मकत्वात् शान्तिवर्तुक्त्वाद् वा गर्भस्थेऽस्मिन् पूर्वोत्पन्नाशिवस्य शान्तिर्जातेति वा शान्तिः, स चासौ श्रियोपलक्षितो नाथः श्रीशान्तिनाथः, तस्य संबोधनं हे श्रीशान्तिनाथ ! त्वं मां रक्ष—त्रायस्वेत्यर्थः । 'रक्ष रक्षणे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मै-पदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । अत्र 'रक्ष' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापञ्चम् ? । माम् । अवशिष्टानि श्रीशान्तिनाथस्य संबोधनानि, तेषां व्याख्या यथा—हे 'जिताष्टापदाद्रे !' जितः—अवगणितः अष्टापदाद्रिः—कनकशैलो येन स तस्य संबोधनम् ।

“ अष्टापदं स्यात् कनके, सारिणां फलकेऽपि च ।

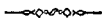
अष्टापदश्च शरभे चन्द्रमरुत्यां च मर्कटे ॥ ”

इति विश्वः । कया ? । तन्वा—मूर्त्या करणभूतया । किं कुर्वत्या तन्वा ? । राजन्त्या—विराज-मानया । कैः कृत्वा ? । पादैः—चरणैः प्रत्यन्तपर्वतैश्च । “ पादा रश्म्यद्विस्तुर्थाशाः”, “ पादाः प्रत्यन्त-पर्वताः ” इत्यमरः (श्लो० ६४६) । “ नवपद्मरागरुचिरैः ” नवं—नवीनं यत् पद्मं—कमलं शोणरत्नं वा, “ शोणरत्नं लोहितकं (कः), पद्मरागोऽथ मौक्तिकम् ” इत्यमरः (श्लो० १८९१), तस्य रागो—रक्तिमा तद्द्रु-रुचिरैः—चारुभिः, पादयोः रक्तवर्णत्वादिति भावः । भगवत्पक्षे पादैरित्यत्र बहुवचनं विचारणीयमिव प्रति-भाति । पुनः किं कुर्वत्या तन्वा ? । विभ्रत्या—दधता । काम् ? । क्षमां—शान्तिम् । कथंभूतया तन्वा ? । 'द्रुतजातरूपविभया' द्रुतं—विलीनं यज्जातरूपं—सुवर्णं तद्द्रु-विभा—प्रभा यस्याः सा तथा तथा । “ चामीकरं जातरूपं, महारजतकाञ्चने ” इत्यमरः (श्लो० १८९६) । पुनः कथंभूतया ? । 'अमरसेव्यया' अमरैः—देवैः सेव्यया—सेवनीयया । तन्वा जिताष्टापदाद्रे ! इत्यनेन तनुमेवोः सापथ्यमूचे, तेन तनुविशेषणानि मेरोरपि संभवन्ति । तथाहि—मेरुरपि 'नवपद्मरागरुचिरैः' नवाः—प्रत्यग्रा ये पद्मरागा—लोहितमणयस्तैः रुचिरैः—चारुभिः पादैः—प्रत्यन्तपर्वतैः राजमानो भवति, तथा क्षमां—पृथिवीं च विभ्रद् भवति, अमरसे-व्योऽपि भवति, तथा द्रुतजातरूपविभोऽपि च स्यात् इति । हे 'अक्रोप !' नास्ति कोपः—क्रोधो यस्य सः

अमरैः सेव्या अमरसेव्या, तथा अमरसेवया । जिनांनां पातिर्जिनपातिः, तस्य सं० हे जिनपते ! । श्रिया युक्तः शान्तिनाथः श्रीशान्तिनाथः, तस्य सं० हे श्रीशान्तिनाथ । । स्मरस्य उद्रेकः स्मरोद्रेकः, न विद्यते स्मरोद्रेको यस्य सः अस्मरोद्रेकः (तस्य सं० हे अस्म०) । उप द्रुतं-चारित्रं यस्य स उपद्रुतः, तस्य सं० हे उपद्रुत ! । “ द्रुतं स्थिरे चरित्रे च, ध्रुव्येऽनेकार्थभस्मनोः ” इत्यनेकार्थतिलकः । उप-समीपे जातं रूपं यस्य स तस्य सं० हे जातरूप । । विगतं भयं यस्मात् स विभयः, तस्य सं० हे विभय । । आराद्-पापाद् रितो-गतः आर्यः, तस्य सं० हे आर्य । । हे धीर । । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

शार्दूलविक्रीडितच्छन्दसा स्तुतिरियम् । तथा तनुशब्दः स्त्रीलिङ्ग दीर्घोऽप्यस्ति तन्वेति सिद्धम् । तनुमेवोः सादृश्यमुक्तमतो मेरुरपि अमरसेव्यो भवति, नवपद्मरागरुचिरैः पदै राजितो भवति, उत्ततसुवर्ण-कान्तिर्भवति इत्युभयोः सादृश्यम् । इति छायाार्थः ॥

दे० द्या०—राजन्वेति । हे श्रीशान्तिनाथ ! त्वं मां रक्ष-पालयेत्यन्वयः । ‘ रक्ष रक्षणे ’ धातुः । ‘ रक्ष ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । स्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । माम् । हे ‘जिताष्टापदाद्रे !’ जितः-अधरोक्तः अष्टाप-दाद्रिः येन स तस्यामन्त्रणम् । “ स्वर्गिकाश्चनजो(ते) गिरिः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १८) । कया ? । तन्वा-शरीरेण । किं कुर्वत्या तन्वा ? । राजन्त्या-शोभमानया । कैः ? । चरणैः । “ पदद्विधरणोऽ-क्षिपाम् ” इत्यमरः (श्लो० १२१६) । किंविशिष्टैः पदैः ? । ‘ नवपद्मरागरुचिरैः ’ नवं-नूतनं यद् पद्मं-कमलं तस्य रागो-रक्तिमा, यद्वा नवः-प्रत्यग्रो यः पद्मरागमणिः तद्गद् रुचिरैः-मनोहैः, माक्षिष्टवर्णत्वात् । पुनः किं कुर्वत्या तन्वा ? । विभ्रत्या-धारयन्त्या । काम् ? । क्षमां-तितिक्षाम् । “ तितिक्षा सहनं क्षमा ” इत्याभि-धानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ५५) । किंविशिष्टया तन्वा ? । ‘ द्रुतजातरूपविभया ’ द्रुतं-विलीनं यद् जातरूपं-सुवर्णं तद्गद् विभा-कान्तिः यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टया ? । ‘ अमरसेवया ’ अमरा-देवाः तेषां सेवनाहार् सेव्या तथा । हे ‘ अकोप ! ’ न विद्यते कोपः-क्रोधो यस्य स तस्यामन्त्रणम्, ध्वस्तक्रोधत्वात् । हे आर्य !-हे स्वामिन् । । हे ‘ धीर ! ’ धियं-बुद्धिं राति-वृत्ते इति धीरः, यद्वा परीषहायकोभ्यस्त्वेन धीरः स तस्यामन्त्रणम् । हे ‘ जिनपते ! ’ जिनाः-सामान्यकेवलिनः तेषां पतिः-स्वामी यः स तस्यामन्त्रणं, तीर्थप्रवर्त-कत्वात् । हे ‘ अस्मरोद्रेकोपद्रुत ! ’ स्मरः-कामः तस्य उद्रेकः-आधिक्यं तेन उपद्रुतः-पीडितः न भवति यः स तस्यामन्त्रणम् । हे ‘ जातरूप ! ’ जातं-प्रादुर्भूतं रूपं-सौन्दर्यं यस्य स तस्यामन्त्रणम्, तीर्थकरनामकर्मोद्भवात् । हे ‘ विभय ! ’ विगतं भयं-दरो यस्मात् स तस्यामन्त्रणं, शरीरादपि निःस्पृहत्वात् । हे ‘ अतन्वार्यधीः ! । अतन्वी-प्रचुरा आर्या-प्रशस्या धीः-बुद्धिर्यस्य स तस्यामन्त्रणं, प्रतिसमर्थं परहितचिन्तमात् । एतानि सर्वाणि भगवतः सम्योधनपदानि । अत्र भगवत्तनोरष्टापदाद्रिणा श्लेषः । सोऽपि नवपद्मरागिरागरुचिरैः पदैः-मूलप्रदेशैः राजति द्रुतजातरूपविभवं विभर्ति अमरसेवयश्च स्यात् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनवराणां विजयः—

ते जीयासुरविद्विषो जिनवृषा मालां दधाना रजो-

राज्या मेदुरपारिजातसुभनःसन्तानकान्तां चिताः ।

कीर्त्या कुन्दसमत्विपेपदपि ये न प्राप्तलोकत्रयी-

राज्या मेदुरपारिजातसुभनःसन्तानकान्ताश्चिताः ॥ २ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—ते जीयासुरिति । ते जिनवृषा—जिनवृषभा जीयासुः—जयन्तु इति क्रिया-
कारकप्रयोगः । अत्र 'जीयासुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'जिनवृषाः' । कथंभूता
जिनवृषाः ? 'अविद्विषः' गतविद्वेषाः । जिनवृषाः किं कुर्वाणाः ? 'दधानाः' विभ्रतः । कां
कर्मतापन्नम् ? 'मालां' स्रजम् । कथंभूतां मालाम् ? 'रजोराज्या मेदुरपारिजातसुमनःसन्तान-
कान्ताम्' रजांसि—पुष्परागाः तेषां राज्या—श्रेण्या मेदुराः—पीवराः पारिजातसुमनसः—पारिजात-
कुसुमानि सन्तानकुसुमानि च तेषां अन्ता—अवयवा यस्याः सा तथा ताम् । जिनवृषाः पुनः कथं० ?
'चिताः' सम्बद्धाः व्याप्ता इतियावत् । कया ? 'कीर्त्या' प्रख्यात्या । कथंभूतया ? 'कुन्द-
समत्विषा' कुन्दकुसुमोपमदीप्त्या । त इति तच्छब्दसम्बद्धत्वाद् यच्छब्दघटनामाह—ये जिनवृषाः
ईपदपि—मनागपि न मेदुः—न मदं गतवन्तः । अत्रापि 'मेदुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ?
'ये' । कथम् ? 'न' । नेति निषेधपदम् । कथम् ? 'ईपदपि' । ये कथंभूताः सन्तः ? 'प्राप्तलोक-
त्रयीराज्याः' लब्धजगन्नैश्वर्याः । पुनः कथं० ? 'अपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताश्चिताः' अपा-
रिजाताः—अपगतवैरिसमूहा ये सुमनःसन्ताना—देवानां समूहाः 'तेषां कान्ता—मुख्याः शिरः—
प्रान्ता वा प्रणामप्रान्ताः स्त्रियो वा तैः अश्रिताः—पूजिताः । अपेर्गम्यमानत्वाद् ये एतादृशाः
सन्तोऽपि न मेदुरिति ॥

अथ समासः—न विद्यन्ते विद्विषो येषां ते अविद्विषः ' बहुव्रीहिः ' । जिनानां जिनेषु
वा वृषाः जिनवृषाः ' तत्पुरुषः ' । रजसां राजी रजोराजी ' तत्पुरुषः ' । तथा रजोराज्या ।
पारिजातस्य सुमनसः पारि० ' तत्पुरुषः ' । पारिजातसुमनसश्च सन्तानकानि च पारिजा० ' इतरेतर-
द्वन्द्वः ' । पारिजातसुमनसःसन्तानकानामन्ताः पारि० ' तत्पुरुषः ' । मेदुराः पारिजातसुमनःसन्तान-
कान्ता यस्याः सा मेदुरा० ' बहुव्रीहिः ' । तां मेदु० । कुन्दस्य समा कुन्दसमा ' तत्पुरुषः ' ।
कुन्दसमा त्विद् यस्याः सा कुन्द० ' बहुव्रीहिः ' । तथा कुन्द० । लोकानां त्रयी लोकत्रयी
' तत्पुरुषः ' । लोकत्रय्या राज्यं लोक० ' तत्पुरुषः ' । प्राप्तं लोकत्रयीराज्यं यैस्ते प्राप्तलो०
' बहुव्रीहिः ' । अरीणां जातं अरिजातं ' तत्पुरुषः ' । अपगतं अरिजातं येभ्यस्ते अपारिजाताः
' बहुव्रीहिः ' । सुमनसां सन्तानाः सुमनःसन्तानाः ' तत्पुरुषः ' । अपारिजाताश्च ते सुमनःसन्ता
नाश्च अपारि० ' बहुव्रीहिः ' । अपारिजातसुमनःसन्तानानां कान्ताः अपारि० ' तत्पुरुषः ' ।
अपारिजातसुमनःसन्तानकान्तैरश्रिता अपारि० ' तत्पुरुषः ' । शिरःप्रान्तपक्षे कानामन्ताः कान्ता
इति समस्यते । स्त्रीपक्षे च कान्ताभिरिति स्त्रीनिर्देशेन समस्यते । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० दृ०—ते जीयासुरिति । ते जिनवृषा—जिनवृषभा जीयासुः—जयन्तु इत्यर्थः । ' जि जये '
घातोराशिपि कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषबहुवचनं यासुस् । ' ये ' (सा० सू० ७७९) इति दीर्घः ।

त्वोर्विसर्गः (सा० सू० १२४) । तथा च ' जीयासुः ' इति सिद्धम् । अत्र ' जीयासुः ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । ' जिनवृषाः ' जिनानां जिनेषु वा वृषाः—श्रेष्ठाः जिनवृषा इत्यर्थः ।

“ वृषः स्याद् वासके धर्मे, सौरभेये च शुक्ले ।

पुंराशिमेदयोः शृङ्गचा, मूषकश्रेष्ठयोरोपि ॥ ”

इति विश्वः । कथंभूता जिनवृषाः ? । ' अविद्विपः ' न सन्ति विद्विपो येषां ते अविद्विपः । जिनवृषा किं कुर्वाणः ? । दधानाः—विभ्रतः । काश्च ? । मालां—स्त्रजम् । कथंभूता मालाम् ? । ' रजोराज्या मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्तां ' रजसां—पुष्परागाणां राजिः—श्रेणिः तथा मेदुराः—पीवरा ये पारिजातसुमनःसन्तानाः पारिजातस्य—कल्पवृक्षस्य सुमनःसन्तानाः—पुष्पसमूहाः तैः कान्तं—मनोहरम् । अन्ये तु पारिजातस्य कुसुमानि सन्तानकानि सन्तानककुसुमानि च तेषामन्ताः—अवयवा यस्यामिति व्याख्यान्ति । पुनः कथंभूता जिनवृषाः ? । चित्ता—व्याप्ताः । कया ? । कीर्त्या । कथंभूतया ? । ' कुन्दसमत्विपा ' कुन्दः—पुष्पविशेषः तेन समाना त्विदं—प्रमा यस्याः सा तथा तथा । ते इति ते के इत्याह—ये जिनवृषा ईषदपि—मनागपि न मेदुः—न मदं गतवन्त इत्यर्थः । ' मदी हेषे ' इति घातोः कर्तरि परस्मैपदे परोक्षे प्रथमपुरुषबहुवचनं उस् । ' द्विश्च । (सा० सू० ७१०) इति घातोर्द्वित्वम् । ' णादिः कित ' (सा० सू० ७०९) इत्यनेन कित्त्वम् । ' लोपः पचा कित्ये चास्य ' (सा० सू० ७६२) इत्यनेन पूर्वस्य लोपः, अकारस्य चैकहसस्य एकारः । तथाच ' मेदुः ' इति सिद्धम् । अत्र ' न मेदुः ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । ये । कथम् ? । न ' न ' इति निषेधपदम् । कथम् ? । ईषदपि । कथंभूता ये ? । ' प्राप्तलोकत्रयीराज्याः ' प्राप्तं—लब्धं लोकत्रय्याः लोकानां त्रयी तस्याः राज्यं—ऐश्वर्यं यैस्ते तथा । पुनः कथंभूताः ? । ' अपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताञ्चिताः ' अपारिजाताः—अपगतवैरिसमूहा ये सुमनःसन्ताना—देवसमूहाः तेषां कानां अन्ताः कान्ताः—शिरःप्रान्ताः कान्ताः—क्षियो वा ताभिश्च अञ्चिताः—पूजिताः । अपेर्गन्धमानत्वाद् ये एतादृशाः सन्तोऽपि न मेदुरिति भावः ॥ २ ॥

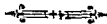
सौ० वृ०—ते जीयासुरिति । ते जिनवृषाः—तीर्थकरश्रेष्ठाः जीयासुरित्यन्वयः । ' जीयासुः ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । ' जिनवृषाः ' । ' जीयासुः ' जयन्तु । किंविशिष्टा जिनवृषाः ? । ' ते ' प्रसिद्धाः । प्रकान्तप्रसिद्धार्थस्तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । ते के जिनाः ? । प्राप्तलोकत्रयीराज्या अपि ईषत् न मेदुरित्यन्वयः । ' मेदुः ' इति क्रियापदम् । ये जिनाः न मेदुः मदं न प्रापुः । कथम् ? । ' ईषत् ' स्तोकात्रमपि । किंविशिष्टा जिनवृषाः ? । ' प्राप्तलोकत्रयीराज्या अपि ' सम्प्राप्तत्रिभुवनसाम्राज्या अपि । पुनः किंविशिष्टा जिनवृषाः ? । ' अविद्विपः ' गतशत्रवः । पुनर्जिनवृषाः किं कुर्वाणाः ? । ' दधानाः ' धार्यमाणाः । कां कर्मतापन्नाम् ? । ' मालां ' कुसुमस्त्रजम् । किंविशिष्टां मालाम् ? । रजः—परामः तस्य राजिः—श्रेणिः रजोराजिस्तथा रजोराज्या कृत्वा मेदुराः—पुष्पाः पारिजाताः—कल्पवृक्षास्तेषां सुमनसः—पुष्पाणि तेषां सन्तानाः—समूहास्तैः कृत्वा कान्ताः—मनोह्राः [अन्ता—मध्यभागा यस्याः सा] मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्ता तां ' मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताम् ' । [पुनः किंविशिष्टा जिनवृषाः ? । ' पीनाः ' पुष्पाः] कया ? । ' कीर्त्या ' यशसा । किंविशिष्टया कीर्त्या ? । सुबकुन्दपुष्पाणि तैः समा—सदृशी त्विदं—कान्तित्यस्याः सा कुन्दसमत्विद् तथा ' कुन्दसमत्विपा ' । पुनः किंविशिष्टा जिनवृषाः ? । अपगतं अरीणां—शत्रूणां

जातं-समूहो येभ्यस्ते तादृशाः सुमनसो-विबुधाः पण्डिता वा तेषां सन्तानाः-समुदायास्तेषां कान्ताः-स्वामिनस्तरञ्जिताः-पूजिता 'अपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताञ्जिताः' इति पदार्थः ॥

अथ समासः—विशेषेण द्विपन्तीति विद्विषः, न सन्ति विद्विषो येषां ते अविद्विषः । जिनेषु वृषाः जिनवृषाः । " वृषो धर्मं पशौ दासे, श्रेष्ठे शब्दे स्थिते तरे " इत्यनेकार्थसंग्रहः । रजसां राजिः रजोराजिः, तथा रजोराज्या । मेदुरञ्चासौ पारिजातश्च मेदुरपारिजातः, मेदुरपारिजातस्य सुमनांसि मेदुरपारिजातसुमनांसि, मेदुरपारिजातसुमनांसि च सन्तानाश्च मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानाः, मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानैः कान्ता मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्ता, (ताम्) । कुन्दस्य समा कुन्दसमा, कुन्दसमा त्विद् यस्याः सा कुन्दसमत्विद्, तथा कुन्दसमत्विपा । लोकानां यत्री लोकत्रयी, लोकत्रय्या राज्यं (लोकत्रयीराज्यं), लोकत्रयीराज्यं प्राप्तं यैस्ते प्राप्तलोकत्रयीराज्याः । अरीणां जातं अरिजातं, अपगतं-अरिजातं येभ्यस्ते अपारिजाताः, सुमनसां सन्तानाः सुमनःसन्तानाः, अपारिजाताश्च ते सुमनःसन्तानाश्च अपारिणो, अपारिजातसुमनःसन्तानानां कान्ता अपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताः, अपारिजातसुमनःसन्तानकान्तैः अञ्जिता अपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताञ्जिताः । पारिजात-सन्तान-मन्दार-हरिचन्दन-कल्पाद्याः पञ्चापि कल्पवृक्षाः सन्ति । " सुमनाः पण्डिते पुष्ये, देवे सज्जने समितौ " इत्यनेकार्थः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे० व्या०—ते जीवासुरिति । ते जिनाः-तीर्थकराः जीवासुः इति संबन्धः । 'जि जये' धातुः । 'जीवासुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'जिनवृषाः' जिनाः-सामान्यकेवलिनः तेषु वृषाः-श्रेष्ठाः । "धर्मो वृषो वृषश्रेष्ठो, वृषण्डो मूर्धको वृषः" इत्यनेकार्थः । किंविशिष्टा जिनवृषाः ? 'अविद्विषः' नास्ति विद्विषो येषां ते तथा । तदुक्तं—'वासीचन्द्रणकप्ये, समाणे लेटुकं चणे' इति । जिनाः किं कुर्वाणाः ? दधाना-भारयन्तः । काम् । मालो-स्रजम् । किंविशिष्टो मालाम् ? 'रजोराज्या मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताम्' 'रजसां-पुष्परेणूनां राजिः-श्रेणिस्तया मेदुराः-पीवरः ये पारिजाताः-कल्पपादपाः तेषां सुमनःसन्तानाः-पुष्पसमूहाः तैः कान्ता-श्लेषिताम् । "यलुञ्जोऽय रजः पीष्यं, परागोऽय रसो मधु" इत्यभिधानाचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १९२) । संतानः-तरुविशेषः तस्य पुष्पाणि संतानकानि तेषां अन्ता-अवयवा यस्यां सा तथेति प्राञ्चः । पुनः किंविशिष्टाः ? चिताः-व्याघ्राः । कपा ? कीर्त्या-यशसा । "श्लोकः कीर्तियशोऽभिरुया" इत्यभिधानाचिन्तामणिः (का० २, श्लो० १८७) । किंविशिष्टया कीर्त्या ? 'कुन्दसमत्विपा' कुन्दः-कुसुमविशेषः तेन सदृशा त्विद्-कान्तिः यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टाः ? यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् ये जिनवृषाः प्राप्तलोकत्रयीराज्या अपि ईषत्-मनाक् न मेदुः-न मदं गतवन्तः । 'न मेदुः' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? जिनवृषाः । किं कर्मतापन्नम् ? ईषत् । किंविशिष्टा जिनवृषाः ? 'प्राप्तलोकत्रयीराज्याः' प्राप्तं-लब्धं लोकत्रय्याः-त्रिसुवनस्य राज्यं-साम्राज्यं यैस्ते तथा । पुनः किंविशिष्टाः ? 'अपारिजातसुमनः-सन्तानकान्ताञ्जिताः' अपमता अरिजाताः-शत्रुसमूहा येषां ते अपारिजाताः ते च ते सुमनःसन्तानाश्च-देवसमूहास्तेषां कान्ता-योपितः ताभिः अञ्जिताः-पूजिताः । "बुन्दारकाः सुमनसिद्धिदशा अमर्याः" इत्यभिधानाचिन्तामणिः (का० २, श्लो० २) ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

१ वासीचन्द्रनरस्यः समानो लेटुकाद्ये ।

जिनमतस्य स्तुतिः—

जैनेन्द्रं मतमातनोतु सततं सम्यग्दृशां सद्गुणा—

लीलाभं गमहारि भिन्नमदनं तापापहृद् यामरम् ।

दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि पर्युल्लस—

ल्लीलाभङ्गमहारिभिन्नमदनन्तापापहृद्यामरम् ॥ ३ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—जैनेन्द्रमिति । जैनेन्द्रं—जिनेन्द्रसम्बन्धि मतं—दर्शनं सम्यग्दृशां—सम्यग्दृष्टीनां ‘सद्गुणालीलाभं’ सन्तः—शोभना ये गुणास्तेषां (आली—पङ्क्तिस्तस्या) लाभं—प्राप्तिं सततं—निरन्तरं आतनोतु—समन्ताद् विस्तारयतु इति क्रियाकारकसंयोजनम् । अत्र ‘आतनोतु’ इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ‘मतम्’ । कं कर्मतापन्नम् ? ‘सद्गुणालीलाभम्’ । केपाम् ? ‘सम्यग्दृशाम्’ । कथम् ? ‘सततम्’ । मतं किमीयम् ? ‘जैनेन्द्रम्’ । कथंभूतं मतम् ? ‘गमहारि’ गमैः—सदृशपाठैर्हारि—मनोहरम् । पुनः कथं० ? ‘भिन्नमदनम्’ विदारितमारम् । पुनः कथं० ? ‘तापापहृद्’ तापमपहरतीति तापापहृत् । पुनः कथं० ? ‘यामरं’ यामानि—व्रतानि राति—ददातीति यामरम् । पुनः कथं० ? ‘दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि’ दुर्निर्भेदं—दुरवच्छेद्यं निरन्तरं—निर्विवरं आन्तरं—मनोजन्तर्भव एतादृशां यत् तमो—मोहस्तं निर्नाशयतीत्येवंशीलम् । पुनः कथं० ? ‘पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारिभित्’ पर्युल्लसल्लीलाः—प्रोद्यद्विलासा अभङ्गा—अजेया ये महारयो—महाप्रतिपक्षा अर्थात् रागद्वेषादयस्तान् भिनत्ति यत् तत् तथा । पुनः कथं० ? ‘नमदनन्तापापहृद्यामरं’ नमन्तः—नमस्कुर्वन्तः अनन्ता—अन्तरहिता अपापाः—पापरहिता हृद्या—प्रनोज्ञा अमरा—देवा यस्य तत् तथा ॥

अथ समासः—जिनानां जिनेषु वा इन्द्रः—जिनेन्द्रः ‘तत्पुरुषः’ । जिनेन्द्रस्येदं जैनेन्द्रम् । सम्यग् दृशौ येषां ते सम्यग्दृशः ‘ बहुव्रीहिः’ । तेषां सम्यग्दृशाम् । सन्तश्च ते गुणाश्च सद्गुणाः ‘ कर्मधारयः’ । सद्गुणानां आली सद्गुणाली ‘ तत्पुरुषः’ । सद्गुणालया लाभः सद्गु० ‘ तत्पुरुषः’ । तं सद्गुणा० । गमैर्हारि गमहारि ‘ तत्पुरुषः’ । भिन्नो मदनो येन तद् भिन्नमदनं ‘ बहुव्रीहिः’ । तापमपहरतीति तापापहृत् ‘ तत्पुरुषः’ । यामानि रातीति यामरं ‘ तत्पुरुषः’ । दुःखेन निर्भेदो यस्य तद् दुर्निर्भेदं ‘ बहुव्रीहिः’ । न विद्यते अन्तरं यस्मिन् तत् निरन्तरं ‘ बहुव्रीहिः’ । दुर्निर्भेदं च तत् निरन्तरं च दुर्निर्भेदनिरन्तरं ‘ कर्मधारयः’ । आन्तरं च तत् तमश्च आन्तरतमः ‘ कर्मधारयः’ । दुर्निर्भेदनिरन्तरं च तद् आन्तरतमश्च दुर्निर्भेदनिर० ‘ कर्मधारयः’ । दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमो निर्नाशयतीत्येवंशीलं दुर्निर्भेद० ‘ तत्पुरुषः’ । पर्युल्लसन्ती लीला येषां ते

पर्युल्ल० ' बहुव्रीहिः ' । न विद्यते भङ्गो येषां ते अभङ्गाः ' बहुव्रीहिः ' । महान्तश्च ते अरयश्च महारयः ' कर्मधारयः ' । पर्युल्लसल्लीलाश्च ते अभङ्गाश्च पर्युल्ल० ' कर्मधारयः ' । पर्युल्लसल्लीला-भङ्गाश्च ते महारयश्च पर्युल्लस० ' कर्मधारयः ' । पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारीन् भिनत्तीत्येवंशीलं पर्युल्लस० ' तत्पुरुषः ' । न विद्यते अन्तो येषां ते अनन्ताः ' बहुव्रीहिः ' । हृद्याश्च ते अमराश्च हृद्यामराः ' कर्मधारयः ' । न विद्यते पापं येषां ते अपापाः ('बहुव्रीहिः') । अपापाश्च ते हृद्यामराश्च अपापहृद्यामराः ('कर्मधारयः') । अनन्ताश्च ते अपापहृद्यामराश्च अनन्ता० ' कर्मधारयः ' । नमन्तो-ऽनन्तापापहृद्यामरा यस्य तन्नमद० ' बहुव्रीहिः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—जैनेन्द्रमिति । जिनेन्द्रस्येदं जैनेन्द्रं—जिनेन्द्रसंबन्धि मत्तं—दर्शनं सम्यग्दृशो येषां ते सम्यग्दृशः तेषां सम्यग्दृशां—सम्यग्दृष्टीनां सद्गुणालीलाभं—सद्गुणश्रेणीप्राप्तिं सततं—निरन्तरं ' आतनोतु ' आ-समन्ताद् विस्तारयतु इत्यर्थः । आहपूर्वकं ' तनु विस्तारे ' घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र ' आतनोतु ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । मत्तम् । कं कर्मता-पन्नम् ? । ' सद्गुणालीलाभं ' सन्तः—शोभना ये गुणास्तेषां (आली—पङ्क्तिस्तस्या) लाभः—प्राप्तिः तम् । केपाश् ? । सम्यग्दृशाश्च । कथम् ? । सततम् । मत्तं किमात्मीयम् ? । जैनेन्द्रम् । कथंभूतम् ? । ' गमहारि ' गमाः—सदृशपाठाः तैर्हारि—मनोहरम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' भिन्नमदनं ' भिन्नो—विदारितो मदनो येन तत्, तदुच्छेदपरत्वेनास्य सिद्धत्वात् । पुनः कथंभूतम् ? । ' तापापहृत् ' तापं अर्थात् संसारजनितं अपहरतीति तापापहृत् । पुनः कथंभूतम् ? । ' यामरं ' यामानि—अहिंसाघातमकानि महाघ्नतानि राति—ददातीति यामरम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि ' दुर्निर्भेद—दुःखेन दूरीकर्तुं शक्यं तन्निरन्तरं—निर्विवरं आन्तरं—अन्तर्भवं एतादृशं यत् तमः—अज्ञानं तन्निर्नाशयतीत्येवंशीलम् । दुर्निर्भेदं च निरन्तरं च दुर्निर्भेदनिरन्तरं इति ' कर्मधारयः ', आन्तरं च तत् तमश्चान्तरतमः ' कर्मधारयः ', दुर्निर्भेदनिरन्तरं च तद् आन्तरतमश्च दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमः, दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमो निर्नाशयतीत्येवंशीलं दुर्निर्भेदनिरन्त-रान्तरतमोनिर्नाशि, सर्वत्र ' कर्मधारयः ' । पुनः कथंभूतम् ? । ' पर्युल्लसल्लीलामङ्गमहारिमित् ' पर्युल्लसन्ती लीला येषां ते पर्युल्लसल्लीलाः, न विद्यते मङ्ग—पराजयो येषां ते अमङ्गाः महान्तः—प्रकृष्टाश्च ते अरयश्च महारयः, ततः पर्युल्लसल्लीलाश्च ते अमङ्गाश्च ते महारयश्च ते तथा तां भिनत्तीत्येवंशीलम् । पुनः कथं-भूतम् ? । ' नमदनन्तापापहृद्यामरं ' नमन्तः—प्रणामं कुर्वन्तः अनन्ताः—अपरिमिताः (अपापाः—गतपापाः) ते च ते हृद्याः—मनोज्ञाः अमरा—देवाः यस्य तत् ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—जैनेन्द्रमिति । जैनेन्द्रं मत्तं—तीर्थंकरप्रयचनं सम्यग्दृशां—सम्यग्दृष्टीनां सततं—निरन्तरं ' सद्गुणालीलाभं ' सन्तः—शोभना ये गुणाः—क्षमामावर्षावार्जवाद्यः तेषां आली—श्रेणिः तस्या लामा-प्राप्तिः तं [सद्गुणालीलाभं] आतनोतु इत्यन्वयः । ' आतनोतु ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । ' मत्तं ' प्रय-चनम् । ' आतनोतु ' विस्तारयतु । कं कर्मतापन्नम् ? । ' सद्गुणालीलाभम् ' । केपाश् ? । ' सम्यग्दृ-शाश्च ' । कथम् ? । ' सततं ' निरन्तरम् । किंविशिष्टं मतम् ? । ' जैनेन्द्रं ' तीर्थंकरसत्कम् । पुनः किंविशिष्टं मतम् ? । गमाः—सदृशपाठाः तैः कृत्या हारि—मनोहरं ' गमहारि ' । पुनः किंविशिष्टं मतम् । तापाः—संसार-रुद्धमणलक्षणः तं अपहर्तीति ' तापापहृत् ' । पुनः किंविशिष्टं मतम् ? । यामा—महाघ्नतानि राति—ददाती-ति तत् ' यामरम् ' । पुनः किंविशिष्टं मतम् ? । दुःखेन नितरां भिद्यते इति ' दुर्निर्भेदं तादृशं यत् निरन्तरं-

निश्चिद्रं-धनं आन्तरं-चेतोवृत्ति तमो-मोहान्धकारं अह्वानं वा निश्चितं नाशयतीति 'दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तर-तमोनिर्नाशि' । पुनः किंविशिष्टं मतम् । पर्युल्लसती-दीप्यमाना या लीला-विलासः तस्या भङ्गो-विविध-रचना येषां ते तादृशा ये महान्तोऽरयः-शत्रवो रागद्वेषादयः तान् भिनत्तीति 'पर्युल्लसल्लीलामङ्गमहारि-भित्' । किंविशिष्टं मतम् । नमन्तः-प्रणमन्तः अनन्ता-अप्रमाणा अपापा-गतपापा हृद्या-मनोहा अमरा-देवा यस्य यस्मिन् वा तत् 'नमदन्तापापहृद्यामरम्' । एतादृशं प्रवचनं सम्यग्दृशां सद्गुणालीलाम् आतनोतु ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनेन्द्राणामिदं जैनेन्द्रम् । सम्यक्-अविपरिता दृग् येषां ते सम्यग्दृशाः, तेषां सम्यग्दृशाम् । सन्तश्च ते गुणाश्च सद्गुणाः, सद्गुणानामाली सद्गुणाली, सद्गुणाल्या लाभः सद्गुणा०, तं सद्गुणाली-लामम् । हरति चिच्छं तत् हारि, गमैर्हारि गमहारि । भिन्नो मवनो येन तद् भिन्नमदनम् । तापं अपहर-तीति तापापहृत् । यामं राति-ददातीति यामरम् । दुःखेन निरन्तरं भेदा यस्य तद् दुर्निर्भेदम्, अन्तरे भयं आन्तरं, आन्तरं च तत् तमश्च आन्तरतमः, निरन्तरं च आन्तरतमश्च निरन्तरान्तरतमः, दुर्निर्भेदं च तत् निरन्तरान्तरतमश्च दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमः, दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमो नि-निश्चितं नाशयतीति दुर्नि-र्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि । पर्युल्लसन्ती चासौ लीला च पर्युल्लसल्लीलाऽया, पर्युल्लसल्लीला भङ्गा येषां ते पर्युल्लसल्लीलामङ्गाः, महान्तश्च ते अरयश्च महारयः, पर्युल्लसल्लीलामङ्गाश्च ते महारयश्च पर्युल्लसल्लीलामङ्ग-महारयः, पर्युल्लसल्लीलामङ्गमहारिन् भिनत्तीति पर्युल्लसल्लीलामङ्गमहारिभित् । नमन्तश्च ते अनन्ताश्च नमदन्ताः, नास्ति पापं येषां ते अपापाः, नमदन्ताश्च ते अपापाश्च नमदन्तापापाः, हृद्याश्च ते अम-राश्च हृद्यामराः, (नमदन्तापापाश्च हृद्यामराश्च नमद०) नमदन्तापापहृद्यामरा यस्मिन् तत् नमदन्ता-पापहृद्यामरं-प्रणमदनेकानिष्पापमनोहादेववृन्दवन्द्यम् । तादृशं प्रवचनं बोधिलाममातनोतु ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वे० वृ०—जैनेन्द्रमिति । जिनेन्द्रस्य इदं जैनेन्द्रं मतं-प्रवचनं सम्यग्दृशां सततं-निरन्तरं यथा स्यात् तथा सद्गुणालीलाम् आतनोतु-विस्तारयतु इत्यन्वयः । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'आतनोतु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? मतम् । कं कर्मतापन्नम् ? । 'सद्गुणालीलाम्' । सती-शोभना या गुणाली-गुणपरम्परा तस्मात् लामो-लब्धिवस्तम् । केषाम् ? । सम्यग्दृशां-सम्यग्दृष्टीनाम् । तदुक्तम्—

“ या देवे देवताबुद्धि-छरी च सुरुतामतिः ।

धर्मं च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ ”

इति योगशास्त्रे (प्र० २, श्लो० २) । तथा—

“ जीवाद्भवपयस्ये जो जाणइ तस्स हीइ सम्मत्तं ।

भावेण सद्दहेतो अयाणमाणेवि सम्मत्ते ॥ ”

इति नयतत्त्वमन्ये । किंविशिष्टं मतम् ? । 'गमहारि' गमाः-सदृशपाटाः तेः हरतीत्येवंशीलं गमहारि । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'भिन्नमदनं' भिन्नः-पाटितो मदनः-कन्दर्पो येन तद्, तद्वच्छेदपरत्वेनास्य सिद्धत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'तापापहृत्' । तापः-संसारविदः तं अपहरतीति तापापहृत् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'यामरं' यामा-महाव्रतानि तान् राति-दत्ते इति यामरम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'पर्युल्लसल्लीलामङ्गमहारिभित्' परि-ग्रामस्त्वेन उल्लसन्त्यः-उल्लासं प्रागुच्यन्त्यः लीला-विलासा येषां ते पर्युल्लसल्लीलाः, “ लीला विलासी विच्छित्तिः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १७१), ते च . ते अभङ्गमहारयः-अजेयशत्रवः ताव् भिनत्ति विदारयतीति तद् । अभङ्गाश्च ते महारयश्चेति पूर्व 'कर्मधारयः' । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'दुर्निर्भेदनिरन्त-रान्तरतमोनिर्नाशि' । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'नमदन्तापापहृद्यामरम्' नमन्तः-प्रणामं कर्तव्यं अपापा-पापहरिताः अनन्ता-असंख्यता हृद्या-मनोहरा अमरा-देवा यस्य तद् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

त्रिंशद्विंश-धनं आन्तरं-चेतोवृत्ति तमो-मोहान्धकारं अज्ञानं वा मिश्रितं नाशयतीति 'दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तर-तमोनिर्नाशि' । पुनः किंविशिष्टं मतम् ? पर्युल्लसती-वीप्यमाना या लीला-विलासः तस्या भङ्गो-विविध-धरचना येषां ते तादृशा ये महान्तोऽरयः-शत्रवो रागद्वेषादयः तान् भिनत्तीति 'पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारि-मित्' । किंविशिष्टं मतम् ? । नमन्तः-प्रणमन्तः अनन्ता-अप्रमाणा अपापा-गतपापा हृद्या-मनोहा अमरा-देवा यस्य यस्मिन् वा तत् 'नमदन्तापापहृद्यामरम्' । एतादृशं प्रवचनं सम्यग्दृशां सद्गुणालीलाम् आतनोतु ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनेन्द्राणामिदं जैनेन्द्रम् । सम्यक्-अविपरीता इयं येषां ते सम्यग्दृशाः, तेषां सम्यग्दृशाम् । सन्तश्च ते गुणाश्च सद्गुणाः, सद्गुणानामाली सद्गुणाली, सद्गुणाख्या लाभः सद्गुणा०, तं सद्गुणाली-लामम् । हरति चिन्तं तत् हारि, गमेहारी गमहारि । भिन्नो मदनो येन तद् भिन्नमदनम् । तापं अपहर-तीति तापापहृत् । यामं राति-द्वधातीति यामरम् । दुःखेन निरन्तरं भेदा यस्य तत् दुर्निर्भेदम्, अन्तरं मयं आन्तरं, आन्तरं च तत् तमश्च आन्तरतमः, निरन्तरं च आन्तरतमश्च निरन्तरान्तरतमः, दुर्निर्भेदं च तत् निरन्तरान्तरतमश्च दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमः, दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमो नि-निश्रितं नाशयतीति दुर्नि-र्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि । पर्युल्लसन्ती चासौ लीला च पर्युल्लसल्लीलाद्या, पर्युल्लसल्लीला भङ्गा येषां ते पर्युल्लसल्लीलाभङ्गाः, महान्तश्च ते अरयश्च महारयः, पर्युल्लसल्लीलाभङ्गाश्च ते महारयश्च पर्युल्लसल्लीलाभङ्ग-महारयः, पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारीन् भिनत्तीति पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारिमित् । नमन्तश्च ते अनन्ताश्च नमदन्ताः, नास्ति पापं येषां ते अपापाः, नमदन्ताश्च ते अपापाश्च नमदन्तापापाः, हृद्याश्च ते अम-राश्च हृद्यामराः, (नमदन्तापापाश्च हृद्यामराश्च नमद०) नमदन्तापापहृद्यामरा यस्मिन् तत् नमदन्ता-पापहृद्यामरं-प्रणमदनेकनिष्पापमनोहृदेवबुन्दवन्द्यम् । तादृशं प्रवचनं बोधिलाभमातनोतु ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

वै० वृ०—जैनेन्द्रमिति । जिनेन्द्रस्य इदं जैनेन्द्रं मतं-प्रवचनं सम्यग्दृशां सततं-निरन्तरं यथा स्यात् तथा सद्गुणालीलाम् आतनोतु-विस्तारयतु इत्यन्वयः । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'आतनोतु' इति क्रियापदम् । ईकं कर्तुं ? । मतम् । कं कर्मतापद्यम् ? । 'सद्गुणालीलाम्' सती-शोभना या गुणाली-गुणपरम्परा तस्या लाभो-लभ्यस्तम् । केषाम् ? । सम्यग्दृशां-सम्यग्दृष्टीनाम् । तदुक्तम्—

“ या देवे देवताहुद्धि-धुरी च गुरुतामतिः ।

धर्मं च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ ”

इति योगशास्त्रे (प्र० २, श्लो० २) । तथा—

“ जीवाहनवपपर्ये जो जाणइ तत्स होइ सम्मत्तं ।

भावेण सद्गुहंतो अयाणमाणोवि सम्मत्तं ॥ ”

इति नवतत्त्वग्रन्थे । किंविशिष्टं मतम् ? । 'गमहारि' गमाः-सदृशपाठाः तेः हरतीत्येवंशीलं गमहारि । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'भिन्नमदनं' भिन्नः-पाटितो मदनः-कन्दर्पो येन तत्, तदुच्छेदपरत्वेनास्य सिद्धत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'तापापहृत्' तापः-संसारखेदः तं अपहरतीति तापापहृत् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'यामरं' यामा-महाव्रतानि तान् राति-दत्ते इति यामरम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारिमित्' परि-ग्रामस्त्रेण उल्लसन्त्यः-उल्लासं प्राप्नुवन्त्यः लीला-विलासा येषां ते पर्युल्लसल्लीलाः, “ लीला विलासो विच्छिन्नः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १७१), ते च .ते अभङ्गमहारयः-अजेयशत्रवः तान् भिनन्ति विदारयतीति मत् । अभङ्गाश्च ते महारयश्चेति पूर्वं 'कर्मधारयः' । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'दुर्निर्भेदनिरन्त-रान्तरतमोनिर्नाशि' । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'नमदन्तापापहृद्यामरम्' नमन्तः-प्रणामं हृद्वन्तः अपापाः-पापहृदिताः अनन्ता-असंख्यता हृद्या-मनोहरा अमरा-देवा यस्य तत् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

१ श्रीशान्तिपरिचयार्थं यो जानाति तस्य भवति सम्यक्त्वम् ।

भवेन धर्मानस्य अज्ञानस्यैव सम्यक्त्वम् ॥

निराणवलिवायाम्—

“महाशान्तिं पित्र्यर्षे दंष्ट्राशरादे जटामुमुटमण्डितं पादुवारुदे
 महात्मनस्थितं उपवीताद्भृतस्वन्धं चतुर्भुजं भद्रामुददण्डकान्धित-
 दशिलपाणिं पुण्डिकाच्छयाद्भृतवामपाणिं चेति ।”

श्रीब्रह्मशान्तिपक्षस्य स्तुतिः—

दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन् स ब्रह्मशान्तिः क्रियात्
 सन्त्यज्यानि शमी क्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमाली हितम् ।
 तप्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिर्योऽधारयन्मूढतां
 संत्यज्यानिशमीक्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमालीहितम् ॥ ४ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—दण्डच्छत्रेति । स ब्रह्मशान्तिः—ब्रह्मशान्तिनामा यक्षः शं—सुखं क्रियात्—
 विधेयात् इति क्रियाकारकसण्टङ्कः । अत्र ' क्रियात् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' ब्रह्म-
 शान्तिः ' । किं कर्मतापन्नम् ? ' शम् ' । कथम् ? ' क्षणेन ' सपदि । ब्रह्मशान्तिः किं कुर्वन् ?
 ' कलयन् ' । कानि कर्मतापन्नानि ? ' दण्डच्छत्रकमण्डलूनि ' दण्डो—याष्टिः छत्रं—आतपत्रं
 कमण्डलुः—कुण्डिका तानि । (दण्ड०) कथंभूतानि ? ' सन्ति ' शोभनानि । पुनः कथंभूतानि ?
 ' अज्यानि ' अहीनानि । ब्रह्मशान्तिः कथंभूतः ? ' इनः ' प्रभुः । पुनः कथंभूतः ? ' मुक्ता-
 क्षमाली ' मुक्ताक्षमालावान् । पुनः कथं ? ' तप्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः ' तप्तः—उत्तप्तः यः
 अष्टापदपिण्डः—कनकगोलः तद्वत् पिङ्गलरुचिः—कपिलच्छविः । पुनः किंविशिष्टः ? ' शमी ' ।
 शमवान् । स इति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दघटनामाह—यो ब्रह्मशान्तिः शमिनः—मुनेः कस्यापि
 हितं—परिणामसुखं ' मुक्ताक्षमालीहितं ' मुक्ता अक्षमा यैस्ते तथा (अर्थात्) साधवस्तेषामाली-
 श्रेणी तस्या ईहितं—चेष्टितं हितं—परिणामसुखम् अधारयद्—धृतवान् । अत्रापि ' अधारयत् ' ।
 इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' यः ' । किं कर्मतापन्नम् ? ' हितम् ' । हितं कथंभूतम् ?
 ' मुक्ताक्षमालीहितम् ' । केन कृत्वा ? ' ईक्षणेन ' विलोकनेन । कथम् ? ' अनिशम् ' अनधरतम् ।
 किं कृत्वा ? ' संत्यज्य ' त्यक्त्वा । कां कर्मतापन्नम् ? ' मूढतां ' अज्ञताम् ॥

अथ समासः—दण्डश्च छत्रं च कमण्डलुश्च दण्डच्छत्रकमण्डलूनि ' इतरेतरद्वन्द्वः ' ।
 तानि दण्ड० । मुक्तानामक्षमाला मुक्ताक्षमाला ' तत्पुरुषः ' । मुक्ताक्षमालाऽस्यास्तीति मुक्ता० ।
 अष्टापदस्य पिण्डोऽष्टापदपिण्डः ' तत्पुरुषः ' । तप्तथासावष्टापदपिण्डश्च तप्ताष्टा० ' कर्मधारयः ' ।
 तप्ताष्टापदपिण्डवत् पिङ्गला तप्ताष्टा० ' तत्पुरुषः ' । तप्ताष्टापदपिण्डपिङ्गला रुचिर्यस्य स तप्ताष्टा०
 ' बहुव्रीहिः ' । न क्षमा अक्षमा ' तत्पुरुषः ' । मुक्ता अक्षमा यैस्ते मुक्ताक्षमाः ' बहुव्रीहिः ' ।
 मुक्ताक्षमाणामाली मुक्ताक्षमाली ' तत्पुरुषः ' । मुक्ताक्षमाल्या ईहितं मुक्ताक्ष० ' तत्पुरुषः ' ।
 तत् मुक्ता० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिद्वयौ श्रीशान्तिनाथस्य स्तुतेर्वर्षाख्या ॥ १६ ॥

सि० वृ०—दण्डच्छत्रेति । स ब्रह्मशान्तिः—ब्रह्मशान्तिनामा यक्षः शं—सुखं क्रियात्—विधेयात् इत्यर्थः । ‘डुकृन् करणे’ धातोः आशिपि कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । क्रियानिष्पत्तिप्रकारस्तु पूर्वमेवोक्तः । अत्र ‘क्रियात्’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ब्रह्मशान्तिः । किं कर्मतापन्नम् ? । शम् । कथम् ? । क्षणेन—सपदि । ब्रह्मशान्तिः किं कुर्वन् ? । कलयतीति ‘कलयन्’ धारयन् । कानि ? । ‘दण्डच्छत्रकमण्डलूनि’ दण्डो—दण्डः छत्रं—आतपत्रं कमण्डलुः—कुण्डिका तानि । दण्डश्च छत्रं च कमण्डलुश्च दण्डच्छत्रकमण्डलूनि ‘इतरेतरद्वन्द्वः’ । कथंभूतानि ? । सन्ति—शोभनानि । पुनः कथंभूतानि ? । अज्यानि—अहीनानि । ब्रह्मशान्तिः कथंभूतः ? । ‘शमी’ शमः—उपशमः सोऽस्यास्तीति शमी, प्रशमवानित्यर्थः । पुनः कथंभूतः ? । इनः—प्रभुः, कतिपयदेवदेवाङ्गनानां प्रभुत्वात् । “इनः सूर्ये प्रभौ राजा” इत्यमरः (श्लो० २९९७) । पुनः कथंभूतः ? । ‘मुक्ताक्षमाली’ मुक्तानां—मुक्ताफलानां अक्षमाला—जपमालिका सा अस्यास्तीति मुक्ताक्षमाली । पुनः कथंभूतः ? । ‘तप्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः’ तप्तं—द्रुतं यद् अष्टापदं—सुवर्णं तस्य पिण्डो—गोलकः तद्वत् पिङ्गला—पीतरक्षा रुचिः—कान्तिः यस्य स तथा । “पीतरक्तस्तु पिङ्गरः । कपिलः पिङ्गलः श्यावः” (अभि० का० ६, श्लो० ३२), “पिङ्गलः स्वर्णवर्णवत्” इति तु शब्दार्णवः । तथाच सितपीतहरिद्रक्तः पिङ्गल इत्यर्थः । स इति स कः ? । यो ब्रह्मशान्तिः शमिनः—कस्यापि मुनेर्हितं—परिणतिसुखं अहर्निशं—निरन्तरं ईक्षणेन—विद्योक्तनेन कृत्वा अधारयत्—धारयामासेत्यर्थः । ‘धृन् धारणे’ धातोरनद्यत्ने अतीति कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । ‘दिवादावट्’ (सा० सू० ७०७), ‘चुरादेः’ (सा० सू० १०३१) इति निः, ‘गुणः’ (सा० सू० १९२) इति गुणः, ‘ए अय्’ (सा० सू० ४१), ‘स्वरहीनम्’ (सा० सू० ३६) । (तथाच) ‘अधारयत्’ इति सिद्धम् । अत्र ‘अधारयत्’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । किं कर्मतापन्नम् ? । हितम् । कस्य ? । ‘शमिनः’ शमोऽस्यास्तीति शमी तस्य शमिनः । । केन कृत्वा ? । ईक्षणेन । कथम् ? । अनिशम् । कीदृशं हितम् ? । ‘मुक्ताक्षमालीहितं’ मुक्ता अक्षमा—क्षमारहिता (!) यैस्ते तथा अर्थात् साधवस्तेषां आली-पङ्क्तिः तस्या ईहितं—चेदितम् । किं कृत्वा ? । संत्यज्य—त्यक्तञ्च । काम् ? । मूढस्य भावो मूढता तां मूढतां, अज्ञतामित्यर्थः ॥ ४ ॥ शार्दूलविकीर्णितं छन्दः । तदक्षणं तु प्रथमस्तुतौ पूर्वमेवोक्तम् ॥

॥ इति महामहोपाध्यायश्रीमानुचन्द्राणि० श्रीशान्तिनाथस्य स्तुतिवृत्तिः ॥ १६ ॥

सो० वृ०—दण्डच्छत्रेति । स ब्रह्मशान्तिर्नाम यक्षः शं—सुखं क्षणेन—वेगेन क्रियावित्यन्वयः । ‘क्रियात्’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ‘ब्रह्मशान्तिः’ । ‘क्रियात्’ कुर्यात् । किं कर्मतापन्नम् ? । ‘शं’ सुखम् । “शं सुखे षलयाति (त् ?) सुप्” इति हेमः (का० ६, श्लो० १७१) । ब्रह्मशान्तिः किं कुर्वन् ? । ‘कलयन्’ । कानि कर्मतापन्नानि ? । दण्डो—यष्टिः छत्रं—आतपवारणं कमण्डलुः—कुण्डिका तानि ‘दण्डच्छत्रकमण्डलूनि’ । कथंभूतानि दण्डच्छत्रकमण्डलूनि ? । ‘सन्ति’ शोभनानि, विद्यमानानि या । अत एव ज्या—हानिः सा न विद्यते येषु तानि ‘अज्यानि’, शाश्वतानीत्यर्थः । किंविशिष्टो ब्रह्मशान्तिः ? । ‘शमी’ उपशमयान् । पुनः किंविशिष्टो ब्रह्मशान्तिः ? । मुक्तानां—मीकिकानां अक्षमाला—स्नानजापमाला अस्यास्तीति ‘मुक्ताक्षमाली’ । पुनः कथंभूतो ब्रह्मशान्तिः ? । तप्तं—तापितं यद् अष्टापदं—सुवर्णं तस्य पिण्डो—गोलः तद्वत् पिङ्गला—रथिता रुचिः—कान्तिर्यस्य स ‘तप्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः’ । पुनः किंविशिष्टो ब्रह्मशान्तिः ? । ‘सः’ प्रसिद्धः । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । सः कः ? । यो ब्रह्मशान्तिः शमिनः—शमयतः साधोः सञ्जनस्य या अनिदा-

निरन्तरं ईक्षणेन-बिलोकेनेन कृत्वा हितं आधारयत् इत्यन्वयः । 'अधारयत्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यः ब्रह्मशान्तिः । 'अधारयत्' अक्षयत् । किं कर्मतापन्नम् ? 'हितं' शुभम् । केन ? 'ईक्षणेन' । कस्य ? 'शमिनः' । कथम् ? 'अनिशं' निरन्तरम् । किं कृत्वा ? 'सन्नयज्य' त्यक्त्वा । कां कर्मतापन्नम् ? 'मूढता' अज्ञानताम् । किंविशिष्टं हितम् ? । मुक्ता-त्यक्ता अक्षमा-कोपो येस्ते मुक्ताक्षमाः-साधयस्तेषां आली-प्रेणितस्तस्या ईहितं-वाञ्छितं सिद्धिपदं यस्मिन् तत् 'मुक्ताक्षमाली-हितम्' इति पदार्थः ॥

अथ समासः—दण्डश्च छत्रं च कमण्डलुश्च दण्डच्छत्रकमण्डलूनि, तानि दण्डच्छत्रकमण्डलूनि । ब्रह्मणा-ज्ञानेन शान्तिः ब्रह्मशान्तिः । ज्या-हानिः, नास्ति ज्या येषु तानि अज्यानि । [सन्ति च तानि अज्यानि च सन्त्यज्यानि] । शमः अस्यास्तीति (शमी) । पुनः ब्रह्मशान्तिः इनः-स्वामी । अक्षाणां माला अक्षमाला, मुक्तानां अक्षमालाऽस्यास्तीति मुक्ताक्षमाली । तर्तं च तद् अष्टापदं च तत्ताष्टापदं, तत्ताष्टापदस्य पिण्डः तत्ताष्टापदपिण्डः, तत्ताष्टापदपिण्डवद् पिङ्गला रुचिर्यस्य स तत्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः । मूढस्य भावो मूढता, तां मूढताम् । शमीऽस्यास्तीति शमी, तस्य शमिनः । न क्षमा अक्षमा, मुक्ता अक्षमा येस्ते मुक्ताक्षमाः, मुक्ताक्षमानां आली मुक्ताक्षमाली, मुक्ताक्षमाल्या ईहितं यस्मिन् तत् मुक्ताक्षमाली-हितम् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमच्छान्तिजिनेशस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरारख्येण, सूरिणा ज्ञानधारिणा ॥ १ ॥

॥ इति षोडशमजिनशान्तिनायस्य स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ॥ ४१६६६६६ ॥

वे० व्या०—दण्डच्छत्रेति । स ब्रह्मशान्तिर्यक्षः क्षणेन-वेगेन यथा भवति तथा शं-खं क्रियात्-कृपात् इत्यन्वयः । 'दुकृञ्' करणे 'धातुः' । 'क्रियात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? स ब्रह्मशान्तिः । किं कर्म-तापन्नम् ? शमः । कथम् ? क्षणेन । अव्ययमेतत् । "सहस्रकपदे सयोऽकस्माद् सपदि तत्क्षणे" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, स्तो० १६८) । किं कुर्वन् यक्षः ? कलयन्-उद्बुध्, धारयन्नितियावत् । कानि ? 'दण्डच्छत्रकमण्डलूनि' दण्डः-प्रहरणविशेषः छत्रं-आतपत्रं कमण्डलुः-कुण्डिका, एतेषां 'इन्द्रः' । तानि किंविशिष्टानि ? सन्ति-शोभनानि । पुनः किंविशिष्टानि ? 'अज्यानि' नास्ति ज्या[नि]-जरा येषां तानि, देवतापिष्ठितत्वेन तत्सम्भवाद् । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यो ब्रह्मशान्तिः कस्यापि शमिनः-तपस्विनः ईक्षणेन-बिलोकेनेन हितं-परमम् आधारयत्-धारयामासेत्यन्वयः । 'दुधाञ् धारणपोषणयोः' इति धातुः । किं कृत्वा ? संत्यज्य-परिहृत्य । काद् ? 'अज्ञातं' अज्ञातं भावः अज्ञाता तां, मूर्खस्य भावतामित्यर्थः । 'भावे तत्वपणः' (सा० छ० ५११) इति तत्प्रत्ययः । किंविशिष्टं हितम् ? 'मुक्ताक्षमालीहितम्' मुक्ता-त्यक्ता अक्षमा येस्ते मुक्ताक्षमा-समुक्षयः तेषां आली-परम्परा तस्या ईहितं-वाञ्छितं, अक्षमा-कोपः । यत् तु किंविशिष्टं शय ? ईहितं-चेष्टितम् । किंविशिष्टो यदा ? 'मुक्ताक्षमाली' मुक्ता अक्षमायाः आली-परम्परा येन स तथेति पृथक् पदद्वयमिति कश्चित् तत्र, आर्यानिवबोधात् । किंविशिष्टो यद्गः ? 'शमी' शमीऽस्यास्तीति शमी-उपशमवान् । पुनः किंविशिष्टः ? इनः-स्वामी, सर्वेषां रक्षाकरणात्वाद् । पुनः किंविशिष्टः ? 'मुक्ताक्षमाली' मुक्तायाः-मुक्ताकलय अक्षमाला-जपमाला विद्यते पर्यासी मुक्ताक्षमाली । 'शुक्तिजं मौक्तिकं मुक्ता' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, स्तो० १३४) । पुनः किंविशिष्टः ? 'तत्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः' तर्तं-द्रुतं पद अष्टापदं-सुवर्णं तस्य पिण्डः-समुदायः तद्द्वं पिङ्गला-कपिला पीतारका इतियावत् रुचिः-कान्तिरूपं स तथा । 'कपिलः पिङ्गलः श्पावः' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, स्तो० ३१) । इति त्रयोविंशतार्थः ॥ ४ ॥

१७ श्रीकुन्धुजिनस्तुतयः

अथ श्रीकुन्धुनाथाय वन्दनम्—

भवतु मम नमः श्रीकुन्धुनाथाय तस्मा-
यमितशमितमोहायामितापाय हृद्यः ।

सकलभरतभर्ताऽभूजिनोऽप्यक्षपाशा-

यमितशमितमोहायामितापायहृद् यः ॥ १ ॥

—मालिनी (८, ७)

ज० वि०—भवत्विति । श्रीकुन्धुनाथाय—श्रीकुन्धुनाथनाम्ने जिनाय, श्रीशब्दः प्राग्वत्, मम—मे नमस्कारो भवतु—अस्तु इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र ' भवतु ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ' नमः ' । कस्मै ? ' श्रीकुन्धुनाथाय ' । कस्य ? ' मम ' । कथंभूताय श्रीकुन्धुनाथाय ? ' अमितशमितमोहायामितापाय ' अमितः—अपरिमितः शमितः—शमं नीतः मोहः—मोहनीयं (कर्म) स एव आयामितापो—दीर्घदवयुर्थेन स तथा तस्मै । पुनः कथं ? ' अक्षपाशायमितशमितमोहाय ' अक्षपाशैः—इन्द्रियरज्जुभिः अयमिता—अवद्धा ये शमिनो—मुनयस्तेषां तमोहाय—अज्ञानघातिने । तस्मै इति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दघटनामाह—यः श्रीकुन्धुनाथः सकलभरतभर्ता—सकलभरतस्वामी चक्रवर्तित्यर्थः; जिनोऽपि—तीर्थकरोऽपि अभूत् । अपिशब्दः समुच्चयार्थः । अत्रापि ' अभूत् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' यः ' । कथंभूतोऽभूत् ? ' सकलभरतभर्ता ' । पुनः कथं ? ' जिनः ' । कथम् ? ' अपि ' । यः कथंभूतः ? ' हृद्यः ' मनोहरः । पुनः कथं ? ' अमितापायहृत् ' अमितान्—अपरिमितान् अपायान् हरतीत्यमितापायहृत् ॥

अथ समासः—कुन्धुश्चासौ नाथश्च कुन्धुनाथः ' कर्मधारयः ' । श्रियोपलक्षितः कुन्धुनाथः श्रीकुन्धु० ' तत्पुरुषः ' । तस्मै श्रीकुन्धु० । अमितश्चासौ शमितश्च अमित० ' कर्मधारयः ' । आयामी चासौ तापश्च आया० ' कर्मधारयः ' । मोहश्चासावायामितापश्च मोहाया० ' कर्मधारयः ' । अमितशमितो मोहायामितापो येन सोऽमित० ' बहुव्रीहिः ' । तस्मै अमित० । सरुलं च तद् भरतं च सक० ' कर्मधारयः ' । सकलभरतस्य भर्ता सक० ' तत्पुरुषः ' । अक्षाप्येव पाशाः अक्षपाशाः ' कर्मधारयः ' । न यमिता अयमिताः ' तत्पुरुषः ' । अक्षपाशैरयमिता अक्षपा० ' तत्पुरुषः ' । अक्षपाशायमिताश्च ते शमिनश्च अक्षपा० ' कर्मधारयः ' । तमो हन्तीति तमोहः ' तत्पुरुषः ' । अक्षपाशायमितशमिनां तमोहः अक्षपा० ' तत्पुरुषः ' । तस्मै अक्षपा० । अमितश्चास्तावपायश्च अमितापायः ' कर्मधारयः ' । अमितापायं हरतीत्यमितापायहृत् ' तत्पुरुषः ' ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—भवत्विति । कुन्धुनायः कौ—पृथिव्यां स्थातिमान् इति कुन्धुः, “क्षितिः क्षोणिः क्षमाऽनन्ता, ज्या कुर्वसुमतिर्मही” इति हैमः (अभि० का० ४, श्लो० २), पृथेदरादित्वात् सकारलोपः, गर्भस्थेऽस्मिन् माता विचित्रं कुन्धुरूपं दृष्टवतीति वा कुन्धुः, स चासौ श्रियोपलक्षितो नाथः श्रीकुन्धुनायः तस्मै मम नमस्कारो भवतु इति संबन्धः । ‘मू सत्तायाम्’ घातुः अग्रे ‘आशाःभरणयोः’ (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । ‘अप् कर्तरि’ (सा० सू० ६९१) इत्यप्; ‘गुणः’ (सा० सू० ६९२), ‘ओ अच्’ (सा० सू० ४२), ‘स्वरहीनं०’ (सा० सू० ३६) । तथाच ‘भवतु’ इति सिद्धम् । अत्र ‘भवतु’ इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? नमः । कस्मै ? श्रीकुन्धुनायाय । कथंभूताय श्रीकुन्धुनायाय ? । ‘अमितशमितमोहायामितापाय’ अमितः—अप्रमाणः शमितः—शर्म नीतो मोहो—मोहनीयं स एव आयामितापो—(दीर्घ)द्वयुष्येन स तथा तस्मै । अमितश्चासौ शमितश्च अमितशमितः, आयामी चासौ तापश्च आयामितापः इति ‘कर्मधारयः’ । पुनः कथंभूताय ? । ‘अज्ञपाशायमितशमितमोहाय’ अज्ञाप्येव—इन्द्रियाण्येव पाशा—रज्जवः तैः अयमिता—अबद्धा ये शमिनो—मुनयः तेषां तमोहाय—अज्ञानवातिने । पुनः कथंभूताय ? । तस्मै । तस्मै कस्मै ? । यः कुन्धुनायः सकलभरतमर्ता—समस्तभारतस्वामी, चक्रवर्तीत्यर्थः । त्रिमूर्ति पट्टलण्डानीति ‘भरतः’ । ‘दुभृञ् धारणादौ’ मृमृदृशियजिपर्विपच्यमिनमितमिनिहृयिभ्योऽतच्’ (उणा० सू० ३९०) तस्य मर्ता जिनोऽपि—तीर्थं करोऽपि अमूद्—अमवदित्यर्थः । अपिः समुच्चयार्थे । यद्वा अपिशब्दोऽत्र यः सकलभरतमर्ता स कथं जिनः स्यात् इति विरोधसूचकः । ‘मू सत्तायाम्’ घातोः भूते सा कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । इकार उच्चारणार्थः ‘भूते सिः’ (सा० सू० ७२४), ‘दिगादावट्’ (सा० सू० ७०७), अमू सद् इति स्थिते ‘दादेः पे’ (सा० सू० ७२५) इति सेर्लोपः । अत्र ‘अमून्’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः सकलभरतमर्ता सकलं—समग्रं पट्टलण्डलक्षणं यद् भरतं—भरतक्षेत्रं तस्य मर्ता—स्वामी धारको वा । “मर्ता स्वामिनि धारक” इति विश्वः । पुनः कथंभूतः ? । यो जिनो ह्यः—मनोहरः । पुनः कथंभूतः ? । ‘अमितापायहन्’ अमितान्—अपरिमितान् अपायान्—कष्टान् हरतीत्यमितापायहन् ॥ १ ॥

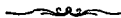
सो० वृ०—यः शान्तिकृद् भवति स कौ—पृथिव्यां स्यावरज्जमप्राणिनां रक्षको भवति । अनेन सम्बन्धेनायातस्य श्रीकुन्धुनामसतदशमजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं व्यक्तीकरोमि—भवत्विति ।

तस्मै श्रीकुन्धुनायाय मम नमः भवतु इत्यन्वयः । ‘भवतु’ इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । ‘नमः’ प्रणामः । ‘भवतु’ अस्तु । कस्य ? । ‘मम’ मत्सम्बन्धी । कस्मै ? । श्रीशब्दः पूज्यार्थे श्रीकुन्धुनायाय ’कुन्धुनायस्वामिने । किंचिदिष्टाय श्रीकुन्धुनायाय ? । अमितः—अपरिमितः शमितः—शर्म नीतः तादृशो यो मोहो—मोहनीयकं कर्म तस्य आयामी—वीर्यविस्तारी तापो—द्वयुष्येन स (तस्मै) ‘अमितशमितमोहायामितापाय’ । पुनः किंचिदिष्टाय श्रीकुन्धुनायाय ? । ‘तस्मै’ प्रसिद्धाय । प्रकान्त-प्रसिद्धार्थस्तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । तस्मै कस्मै ? । यः कुन्धुनायः सकलं—संपूर्णं यद् भरतं—भरतक्षेत्रं पट्टलण्डलक्षणं तस्य मर्ता—स्वामी चक्रवर्ती अपि जिनः—तीर्थं करः अमूदित्यन्वयः । ‘अमून्’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः श्रीकुन्धुनायः अमून्—जातः । किंचिदिष्टो यः ? । ‘जिनः’ तीर्थं करः । पुनः किंचिदिष्टो यः । ‘सकलभरतमर्ता’ । अपिशब्दः समुच्चयार्थे । चक्रवर्ती भूत्या जिनो जात इत्यर्थः । पुनः किंचिदिष्टो यः । ‘ह्यः’ मनोहरः । पुनः किंचिदिष्टाय ? । अज्ञाणि—इन्द्रियाणि तान्येव पाशा—

रज्जवः तैरयमिता-असम्बद्धा ये शमिनः-साधवः तेषां तमः-अज्ञानं तत् हन्तीति (स तस्मै) 'अक्षपा-
शायमितशमितमोहाय' । इदमपि कुन्धुनाथायपदस्य विशेषणम् । पुनः किंविशिष्टो यः ? [आयामिनः-
विस्तारणः] (अमितान्-अपरिमितान्) ये अपाया-विघ्नस्तान् हरतीति 'आयामि(अमिता)-
तापायहृत्' । एतादृशाय कुन्धुनाथाय नमः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—कौ-पृथिव्यां स्वामित्वेन तिष्ठतीति कुन्धुः, कुन्धुश्चासौ नाथश्च कुन्धुनाथः, श्रिया
[युक्तः]-चतुर्विंशदतिशयलक्ष्म्या युक्तः कुन्धुनाथः श्रीकुन्धुनाथः, तस्मै श्रीकुन्धुनाथाय । न मितः
अमितः, शमं-उपशमं इतः-प्राप्तः शमितः, अमितश्चासौ शमितश्च अमितशमितः, अमितशमितश्चासौ
मोहश्च अमितशमितमोहः, आयामः अस्यास्तीति आयामी, आयामी चासौ तापश्च आयामितापः,
अमितशमितमोहश्च (?) आयामितापो येन सः अमितशमितमोहायामितापस्तस्मै अमितशमितमोहाया-
मितापाय । सकलं च तद् भरतं च सकलभरतं, सकलभरतस्य भर्ता सकलभरतभर्ता । रागादीन् शत्रून्
जयतीति जिनः । अक्षप्येव पाशाः अक्षपाशाः, न यमिता अयमिताः, अक्षपाशैरयमिता अक्षपाशायमिताः,
अक्षपाशायमिताश्च शमिनश्च अक्षपाशायमितशमिनः, अक्षपाशायमितशमिनां तमांसि अक्षपाशाय-
मितशमितमांसि, तानि हन्तीति अक्षपाशायमितशमितमोहः, तस्मै अक्षपाशायमितशमितमोहाय ।
न मित अमितः, अमितश्चासौ अपायश्च अमितापायः, अमितापायं हरतीति अमितापायहृत् ॥ मालिनी-
चन्द्रन्दा स्तुतिरियम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

वे० व्या०—भवत्विति । तस्मै (श्री)कुन्धुनाथाय नमः नमः-नमस्कारो भवतु इत्यन्वयः । 'भू सत्तायाम्'
धातुः । 'भवतु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । नमः । कस्मै ? । (श्री)कुन्धुनाथाय । कस्य ?
मम । किंविशिष्टाय श्रीकुन्धुनाथाय ? । 'अमितशमितमोहायामितापाय' अमितः-अप्रमाणः
शमितो-विनाशं नीतः मोहस्य आयामितापः-आनाहसन्तापो येन स तस्मै । "दैर्घ्यं आयाम आनाहः"
इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ६७) । यत्तदोर्निर्त्याभिसम्बन्धाद् यः कुन्धुनाथः सक-
लभरतभर्ताऽपि जिनः-तीर्थह्वरः अभूत्-आसीत् इति अन्वयः । 'भू सत्तायाम्' धातुः । 'अभूत्' इति क्रिया-
पदम् । कः कर्ता ? । कुन्धुनाथो 'जिनः' रागादिजैतृत्वात् जिनः । पुनः किंविशिष्टः ? । 'सकलभरतभर्ता'
सकलं-समग्रं यद् भरतक्षेत्रं तस्य भर्ता-प्रभुः । अपिशब्दो विरोधाभासात्कङ्काराय । पुनः किंविशिष्टः ? । ह्यः-
मियः । कस्मै ? 'अक्षपाशायमितशमितमोहाय' अक्षाणि-हन्दिपाणि तेषां पाशैः-बन्धनेः अयमिता-
अबद्धाः ते च ते शमितमोहाश्चेति विग्रहः तस्मै । "पाशस्तु बन्धनप्रन्थिः" इत्यभिधानचिन्तामणिः
(का० ३, श्लो० ५९५) । पुनः किंविशिष्टः ? । 'अमितापायहृत्' अमितान्-अप्रमाणाद् अपायान्-कटाव
हरतीति अमितापायहृत् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

सकलतीर्थपतिभ्यः प्रणतिः—

सकलजिनपतिभ्यः पावनेभ्यो नमः सन्-

नयनरवरदेभ्यः सारवादस्तुतेभ्यः ।

समाधिगतस्तुतिभ्यो देववृन्दाद् गरीयो-

नयनरवरदेभ्यः सारवादस्तु तेभ्यः ॥ २ ॥

—मालिनी

ज० वि०—सकलेति । तेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः—समस्ततीर्थकरेभ्यः नमः अस्तु इति क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'अस्तु' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'नमः' । केभ्यः ? 'सकलजिनपतिभ्यः' । कथंभूतेभ्यः ? 'तेभ्यः' प्रसिद्धेभ्यः । अयं तच्छब्दः प्रसिद्धार्थवाचकत्वाद् यच्छब्दं नापेक्षते । यदुक्तम्—“प्रकान्तप्रसिद्धानुभूतार्थविषयस्तच्छब्दो यदुपादानं नापेक्षते” इति । पुनः कथंभूतेभ्यः ? 'पावनेभ्यः' पवित्रताजनकेभ्यः । पुनः कथं ? 'सन्नयनरवरदेभ्यः' नयने—लोचने रवः—शब्दः रदा—दन्ताः, सन्तः—शोभना नयनरवरदा येषां ते तथा तेभ्यः । पुनः कथं ? 'सारवादस्तुतेभ्यः' सारः—अर्थमधानः वादः—उक्तिर्येषां तैः स्तुतेभ्यः—वन्दितेभ्यः, यदिवा सारेण वादेन कृत्या स्तुतेभ्यः । पुनः कथं ? 'समाधिगतनुतिभ्यः' समाधि-गता—प्राप्ता नुतिः—प्रणामो यैस्ते तथा तेभ्यः । कस्मात् ? 'देववृन्दात्' सुरसमूहात् । कथंभू-ताद् देववृन्दात् ? 'सारवात्' आरवेण—शब्देन सह वर्तमानात्, स्तुतिपरादित्यर्थः । पुनः कथं ? सकलजिनपतिभ्यः ? 'गरीयोनयनरवरदेभ्यः' गरीयोनयाः—गरिष्ठनीतयो ये नरा—मानवाः तेषां वरदेभ्यः—प्रार्थितार्थमदेभ्यः ॥

अथ समासः—जिनानां जिनेषु वा पतयो जिनप० 'तत्पुरुषः' । सकलाश्च ते जिन-पतयश्च सकल० 'कर्मधारयः' । तेभ्यः सकल० । नयने च रवश्च रदाश्च नयन० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । सैन्तो नयनरवरदा येषां ते सन्नयन० 'बहुव्रीहिः' । तेभ्यः सन्नयन० । सारो वादो येषां ते सारवादाः 'बहुव्रीहिः' । सारवादैः स्तुताः सार० 'तत्पुरुषः' । तेभ्यः सार० । यदिवा सार-श्चासौ वादश्च सारवादः 'कर्मधारयः' । सारवादेन स्तुताः सार० 'तत्पुरुषः' । तेभ्यः सार० । समाधिगता नुतिर्यैस्ते सम० 'बहुव्रीहिः' । तेभ्यः सम० । देवानां वृन्दं देववृन्दं 'तत्पुरुषः' । तस्माद् देववृन्दात् । गरीयांसो नया येषां ते गरीयोनयाः 'बहुव्रीहिः' । गरीयोनयाश्च ते नराश्च गरीयो० 'कर्मधारयः' । वरं ददतीति वरदाः 'तत्पुरुषः' । गरीयोनयनराणां वरदाः गरीयो० 'तत्पुरु-रुषः' । तेभ्यो गरीयो० । सह आरवेण वर्तते यत् तत् सारवश्च 'तत्पुरुषः (?)' । तस्मात् सारवात् ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—सकलेति । तेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः—समस्ततीर्थकरेभ्यः नमोऽस्तु । 'अस्तु' इति क्रियापदमध्याह्रियते । किं कर्तुं ? नमः । केभ्यः ? 'सकलजिनपतिभ्यः' सकलाश्च ते जिनपतयश्च सकल० 'कर्मधारयः' । तेभ्यः सकल० । नयने च रवश्च रदाश्च नयन० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । सैन्तो नयनरवरदा येषां ते सन्नयन० 'बहुव्रीहिः' । तेभ्यः सन्नयन० । सारो वादो येषां ते सारवादाः 'बहुव्रीहिः' । सारवादैः स्तुताः सार० 'तत्पुरुषः' । तेभ्यः सार० । यदिवा सार-श्चासौ वादश्च सारवादः 'कर्मधारयः' । सारवादेन स्तुताः सार० 'तत्पुरुषः' । तेभ्यः सार० । समाधिगता नुतिर्यैस्ते सम० 'बहुव्रीहिः' । तेभ्यः सम० । देवानां वृन्दं देववृन्दं 'तत्पुरुषः' । तस्माद् देववृन्दात् । गरीयांसो नया येषां ते गरीयोनयाः 'बहुव्रीहिः' । गरीयोनयाश्च ते नराश्च गरीयो० 'कर्मधारयः' । वरं ददतीति वरदाः 'तत्पुरुषः' । गरीयोनयनराणां वरदाः गरीयो० 'तत्पुरु-रुषः' । तेभ्यो गरीयो० । सह आरवेण वर्तते यत् तत् सारवश्च 'तत्पुरुषः (?)' । तस्मात् सारवात् ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

घोषत्वेन योजनगामित्वेन च रवस्य हीरकादिन्यकारित्वेन च रदानां शोभनत्वं स्वयं ज्ञातव्यम् । पुनः कथं-
 भूतेभ्यः ? । 'सारवादस्तुतेभ्यः' सारः—अर्थप्रधानो वादः—उक्तिर्येषां ते तैः स्तुतेभ्यः—स्तोत्रीकृतेभ्यः
 वन्दितेभ्यो वा । पुनः कथंभूतेभ्यः ? । 'समधिगतनुतिभ्यः' समधिगता—प्राप्ता नुतिः—प्रणामो यैस्ते तथा
 तेभ्यः । कस्मात् ? । देववृन्दात्—सुरसमूहात् । " स्त्रियां तु संहतिर्वृन्दं निकुरम्भं कदम्भकं " इत्यमरः (श्लो०
 १०६८) । कथंभूताद् देववृन्दात् ? । 'सारवात्' आरवेण—शब्देन सह वर्तमानात्, स्तुतिपरादित्यर्थः । पुनः
 कथंभूतेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः ? । 'गरीयोनयनरवरदेभ्यः' अतिशयेन गुरवो—गरीयांसो नया येषु ते गरिष्ठ-
 नीतयो ये नरा—मानवाः तेषां वरं ददति ते वरदास्तेभ्यः । " देवाद् वृते वरः श्रेष्ठे, त्रिषु क्लीबं मनाक्
 प्रिये " इत्यमरः (श्लो० २६८१) । 'ईयस्विष्टौ (डिताविति वक्तव्यौ)' (सा० सू० ६१४) इति ईयसुस् ।
 'गुर्वादेरिष्टेभ्यसु (गरादिष्ट्यलोपश्च)' (सा० सू० ६१६) इति गुरोर्गारादेशः ष्यलोपश्च ॥ २ ॥

सौ० वृ०—सकलेति । तेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः—समस्ततीर्थकृद्भ्यः नमः अस्तु । 'अस्तु' इति
 क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । 'नमः' । 'अस्तु' भवतु । नमस् इत्यव्ययं प्रणामार्थं । केभ्यः ? । 'सकलजिन-
 पतिभ्यः' । किंविशिष्टेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः ? । 'पावनेभ्यः' पवित्रेभ्यः । पुनः किंविशिष्टेभ्यः
 सकलजिनपतिभ्यः ? । सन्तः—शोभमाना नयनानि—लोचनानि रवाः—शब्दा रदा—दन्ता येषां ते सन्न-
 यनरवरदास्तेभ्यः । 'सन्नयनरवरदेभ्यः' । पुनः किंविशिष्टेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः ? । सारः—श्रेष्ठः वादो-
 याक् चतुर्धरक्षणः तेन स्तुताः—स्ताविताः सारवादस्तुताः तेभ्यः 'सारवादस्तुतेभ्यः' । पुनः किंविशिष्टेभ्यः
 सकलजिनपतिभ्यः ? । सं—सम्यक् प्रकारेण अधिगता—प्राप्ता नुतिः—स्तुतिः पूजा वा यैस्ते समधिगतनुतयः
 तेभ्यः 'समधिगतनुतिभ्यः' । कस्मात् ? । 'देववृन्दात्' । किंविशिष्टेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः ? । 'तेभ्यः'
 यमकान्त्यपदगतस्तच्छब्दः यच्छब्दं नापेक्षते, तेभ्यः—प्रसिद्धेभ्यः । पुनः किंविशिष्टेभ्यः सकल-
 जिनपतिभ्यः ? । गरीयांसो—महान्तो ये नया—नैगमाद्या येषां ते तादृशा ये नरा—मनुष्याः तेषां वरदा-
 अभीष्टदायकाः गरीयोनयनरवरदाः, तेभ्यः 'गरीयोनयनरवरदेभ्यः' । तादृशेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः
 नमोऽस्तु । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनानां पतयः जिनपतयः, सकलाश्च ते जिनपतयश्च सकलजिनपतयः, तेभ्यः
 सकलजिनपतिभ्यः । नयनानि च रवाश्च रदाश्च नयनरवरदाः, सन्तः—शोभमानाः प्रशस्ता या नयनरव-
 रदा येषां ते सन्नयनरवरदाः, तेभ्यः सन्नयनरवरदेभ्यः । यद्वनं वादः, सार(सि) वादो येषां ते सारवादाः, सार-
 वादिः स्तुताः सारवादस्तुताः, यद्वा सारश्चासौ वादश्च सारवादाः—शास्त्रं, सारवादेन स्तुताः सारवादस्तुताः,
 तेभ्यः सारवादस्तुतेभ्यः । समधिगता नुतिर्यैस्ते समधिगतनुतयः, तेभ्यः समधिगतनुतिभ्यः । देवानां
 वृन्दं देववृन्दं, तस्माद् देववृन्दात् । अतिशयेन गुरुर्गरीयान्, गरीयांसो नया येषां ते गरीयोनयाः, गरी-
 योनयाश्च ते नराश्च गरीयोनयनराः, वरं ददतीति वरदाः, गरीयोनयनराणां वरदा गरीयोनयनर-
 वरदाः, तेभ्यः गरीयोनयनरवरदेभ्यः । आरवैः सहितं सारवं, तस्मात् सारवात् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥१॥

द्वे० व्या०—सकलेति । सकलजिनपतिभ्यः नमः—नमस्कारः अस्तु—भवतु इति संबन्धः । 'अस् सुवि'
 पाठः । 'अस्तु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । (नमः—) नमस्कारः । केभ्यः ? । 'सकलजिनपतिभ्यः' सकलाः
 —समस्ता ये जिनाः—सामान्यकेवलिनः तेषां पतयः—स्वामिनः तेभ्यः, तीर्थप्रवर्तकत्वेन तेषां पतित्वमत्रावसे-
 पम् । किंविशिष्टेभ्यः सकलजिनपतिभ्यः ? । पावनेभ्यः—पवित्रेभ्यः । " पवित्रं पावनं पुतं " इत्यभिधानचि-
 न्तामाणिः (का० ६, श्लो० ७१) । पुनः किंविशिष्टेभ्यः ? । 'सन्नयनरवरदेभ्यः' नयनं—लोचनं रवी—देशनाभ्यानिः रदा-
 दन्ताः पतेपां 'द्वन्द्वः', ततः सन्तः—शोभना नयनरवरदा येषां ते तथेति समासः । अत्रेन्दोर्वर्भीतिरस्कारश्चेन

नयनयोः, स्निग्धगम्भीरघोषत्वेन योजनगामित्वेन च देशनाश्वनेः, हीरकादिन्यक्कारित्वेन च रदानां शोभन-
त्वमवस्यम् । पुनः किंविशिष्टेभ्यः ? । 'सारवादस्तुतेभ्यः' सारः-प्रधानो वादो-वाग्विलासो येषां ते सारवादाः
-पण्डिताः तेः स्तुतेभ्यः-स्तोत्रीकृतेभ्यः । पुनः किंविशिष्टेभ्यः ? । 'समाधिगतनुतिभ्यः' समाधिगता-प्राप्ता
नुतिः-स्तुतिः येस्ते तथा तेभ्यः । "स्तवः स्तोत्रं स्तुतिर्नुतिः" इत्याभिधानाच्चिन्तामाणिः (का० २, श्लो० १८३) ।
कस्माद् ? । 'देववृन्दाद्' देवानां वृन्दं-समूहः तस्माद् । अत्र सामान्यदेवशब्दग्रहणेन देवाश्चातुर्निकाया
बोध्याः । किंविशिष्टाद् देववृन्दाद् ? । सारवाद्-सशब्दाद् । समारम्भस्तुतित्वादिति भावः । पुनः किंवि-
शिष्टेभ्यः ? । 'गरीयोनयनरवस्तेभ्यः' गरीयांसः नया-नीतयो येषु ते च तेनरा-मनुष्यास्तेषां वरं-वाञ्छितं
ददतीति वरदाः तेभ्यः ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सिद्धान्तस्मरणम्—

स्मरत विगतमुद्रं जैनचन्द्रं चकासत्—

कविपदगमभङ्गं हेतुदन्तं कृतान्तम् ।

द्विरदमिव समुद्यद्दानमार्गं धुतावै—

कविपदगमभङ्गं हे तुदन्तं कृतान्तम् ॥ ३ ॥

—मालिनी

ज०वि०—स्मरतेति । हे लोकाः । यूयं जैनचन्द्रं-जिनचन्द्रसम्बन्धिनां कृतान्तं-सिद्धान्तं
स्मरत-ध्यायत इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'स्मरत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ?
'यूयम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'कृतान्तम्' । कथंभूतम् ? 'जैनचन्द्रम्' । कृतान्तं कमिव ?
'द्विरदमिव' हस्तिनमिव, हस्तितुल्यमित्यर्थः । पुनः कथं० कृतान्तम् ? 'विगतमुद्रम्' अपर्य-
न्तम् । पुनः कथं० ? 'चकासत्कविपदगमभङ्गम्' कविपदानि-कवियोग्यशब्दाः गमाः-सदृश-
पाठा भङ्गाः-एकद्वित्रयादिपदसंयोगोत्थाः, चकासन्तः-शोभमानाः कविपदगमभङ्गा यस्मिन्
स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? 'हेतुदन्तम्' हेतवः प्रतिपक्षभेदकत्वाद् दन्तौ-विपाणौ यस्य
स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? 'समुद्यद्दानमार्गम्' समुद्यत्-समुल्लसद् दानमार्गो-ज्ञानार्दानां
वितरणक्रमो यत्र स तथा तम् । पुनः कथं० ? 'धुतावैकविपदगम्' अर्घ-पापं तदेवैका-अद्वि-
तीया विपद्-आपत् सैव दुःखफलदायकत्वाद् अगो-टसः, धुतो-निरस्तः अयैकविपदगो चेन
स तथा तम् । पुनः कथं० ? 'अभङ्गम्' अजेयम् । किं कुर्वन्तं जैनचन्द्रं कृतान्तम् ?
'तुदन्तम्' पीडयन्तम् । कं कर्मतापन्नम् ? 'कृतान्तं' मरणम् । अत्र द्विरदमित्यनेन जिनसि-
द्धान्तगजयोः साम्यं प्रत्यपादि । यथाहि-गजोऽपि विगतमुद्रः-अपेतमर्यादः स्वच्छन्दो भवति तथा
तस्यापि कविपदगमभङ्गाः कविना वर्णयितुं योग्याः पदचारक्रमाथकासनि दन्ताश्च भवन्ति, दान-

मार्गो—मदप्रवाहश्च समुदेति तथा सोऽपि वृक्षं धुनोति अभङ्गश्च भवति तथा सोऽपि कृतान्तं-
कृतविनाशं विपक्षादिकं तुदतीति ॥

अथ समासः—विगता मुद्रा यस्मात् स विगत० ' बहुव्रीहिः । तं विग० । जिनानां
जितेषु वा चन्द्रो जिनचन्द्रः ' तत्पुरुषः । जिनचन्द्रस्यायं जैन० । तं जैनचन्द्रम् । कवीनां योग्यानि
पदानि कवि० ' तत्पुरुषः ' । कविपदानि च गमाश्च भङ्गाश्च कविपद० ' इतरेतरद्वन्द्वः ' ।
चकासन्तः कविपदगमभङ्गा यस्मिन् स चकासत्क० ' बहुव्रीहिः ' । तं चकासत्क० । द्विरदपक्षे
तु गमस्य भङ्गा गमभङ्गाः ' तत्पुरुषः ' । पदानां गमभङ्गाः पदगम० ' तत्पुरुषः ' । शेषं प्राग्बत् ।
हेतव एव दन्ता यस्य स हेतु० ' बहुव्रीहिः ' । तं हेतु० । द्वौ रदौ यस्य स द्विरदः ' बहुव्रीहिः ' ।
तं द्विरदम् । दानस्य मार्गो दानमार्गः ' तत्पुरुषः ' । समुद्यद् दानमार्गो यस्मिन् स समुद्य०
' बहुव्रीहिः ' । तं समुद्य० । एका चासौ विपत् च एकविपत् ' कर्मधारयः ' । अघमवैकविपद्
अघै० ' कर्मधारयः ' । अग इव अगः । अघैकविपच्चासावंगश्च अघैकवि० ' कर्मधारयः ' ।
धुतोऽघैकविपदगो येन स धुताघै० । तं धुता० । न विद्यते भङ्गे यस्यासौ अभङ्गः
' बहुव्रीहिः ' । तं अभङ्गम् । कृतः अन्तो येन स कृतान्तः ' बहुव्रीहिः ' । तं कृतान्तम् ॥ इति
काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—स्मरतेति । हे लोकाः ! यूयं जिनचन्द्रस्येमं जैनचन्द्रं कृतान्तं—सिद्धान्तं स्मरत—ध्याय-
तेत्यर्थः । ' स्मृ चिन्तायाश्च ' धातोः ' आशीः प्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवच-
नं त । ' अप् ' (सा० सू० ६९१), ' गुणः ' (सा० सू० ६९२), ' स्वरहीनं ' (सा० सू० ३६) । तथाच ' स्मरत ' इति सिद्धम् । अत्र ' स्मरत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । कं कर्मतापन्नम् ? । कृतान्तम् ।
कमिव ? । द्विरदमिव । द्वौ रदौ—दन्तौ यस्य स द्विरदस्तमिव, हस्तितुल्यमित्यर्थः । कथंभूतं कृतान्तम् ?
' विगतमुद्रं ' विगता मुद्रा—इयत्ता मानमितियावद् यस्मात् स तम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' चकासत्कवि-
पदगमभङ्गम् ' कविपदानि—उत्प्रेक्षा(द्य)लङ्कारव्यङ्ग्यसूचकानि गमाः—सदृशपाठाः भङ्गाः—विकल्पसमूहाः, कवि-
पदानि च गमाश्च भङ्गाश्च कविपदगमभङ्गाः ' इतरेतरद्वन्द्वः', चकासन्तः—शोभमानाः कविपदगमभङ्गा यस्मिन्
स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' हेतुदन्तं ' हेतव एव प्रतिपक्षभेदकत्वाद् दन्तौ—विषाणौ यस्य स तम् ।
" अङ्गुलिः कर्णिका दन्त—विषाणौ स्क्व आसनं " इति हैमः (का० ४, श्लो० २९०) । पुनः कथं-
भूतम् ? । ' समुद्यदानमार्गं ' समुद्यत्—समुल्लसन् दानमार्गो—ज्ञानादीनां वितरणक्रमो यत्र स तम् । पुनः
कथंभूतम् ? । ' धुताघैकविपदं ' अघं—पापं तदेवैका—अद्वितीया विपद्—आपत् सैव दुःखफलदायकत्वाद्
अगो—यूंसः, धुतो—निरस्तः अघैकविपदगो येन स तथा तम् । एका चासौ विपच्च एकविपत् इति ' कर्मधारयः ' ।
पुनः कथंभूतम् ? । ' अभङ्गं ' न विद्यते भङ्गे यस्य स तम्, अनेयमित्यर्थः । किं कुर्वन्तं जैनचन्द्रं कृतान्तम् ? । तुदन्तं—गीडयन्तम् । कम् ? । कृतान्तं—मरणं, एतत्प्रतिपादितानुष्ठानकृतो मवग्रहणामयेन

मरणाभावादिति भावः । अत्र द्विरदेन सह सिद्धान्तस्य श्लेषः । सोऽपि विगतमुद्रो—गतमर्यादः स्वच्छन्द इति प्रलम्बश्च भवति । तस्यापि कवेर्वर्णयितुं योग्याः पदप्रचारक्रमाश्चकासते दन्ताश्च भवन्ति । दानमार्गो—मद-प्रवाहश्च समुदेति । सोऽपि वृक्षं धुनोति अभङ्गश्च भवति । कृतान्तं—कृतविनाशं विपत्सादिकं तुदतीति ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—स्मरतेति । हे लोकाः ! यूयं कृतान्तं—सिद्धान्तं स्मरत इत्यन्वयः । 'स्मरत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'यूयम्' । 'स्मरत' ध्यायत । कं कर्मतापक्षम् । 'कृतान्तं' सिद्धान्तम् । "राद्धसिद्धकृतेभ्योऽन्तः" इति हैमः (का० २, श्लो० १५६) । किंविशिष्टं कृतान्तम् ? 'विगतमुद्रं' अभास्तपर्यन्तम् । पुनः किंविशिष्टं कृतान्तम् ? 'जैनचन्द्रं' तीर्थंकरसत्कम् । पुनः किंविशिष्टं कृतान्तम् ? । चकासन्तो-दीप्यमानाः कवीनां—पण्डितानां पदानि—पदरचना गमाः—सहस्रापाठाः भङ्गा—एकद्वित्रयादयः येषु स चकासत्कविपदगमभङ्गः तं 'चकासत्कविपदगमभङ्गम्' । पुनः किंविशिष्टं कृतान्तम् ? । हेतवः [दृष्टान्ताः] एव प्रतिपक्षदुर्गभेदनत्वाद् दन्ता इव दन्ता यस्मिन् स हेतुदन्तः तं हेतुदन्तम् । पुनः किंविशिष्टं कृतान्तम् ? । समुद्यत्—सम्यक्प्रकारेण उद्यद्—विलसद् दानं—ज्ञानदर्शनचारित्र्यादीनां वितरणं तस्य मार्गः—पन्थाः यस्मिन् स समुद्यद्दानमार्गः तं 'समुद्यद्दानमार्गम्' । पुनः किंविशिष्टं कृतान्तम् ? । धृतो—निराकृतः अर्थ—पापं तदेव एका—अद्वितीया विपद्—आपत् सैव अगो—वृक्षो येन स धृताधैकविपदगः तं 'धृताधैकविपदगम्' । पुनः किंविशिष्टं कृतान्तम् ? । 'अभङ्गं' अजयम् । कृतान्तं किं कुर्वन्तम् ? । 'तुदन्तं' पीडयन्तम् । कं कर्मतापक्षम् ? । 'कृतान्तम्' यमं मरणं [कृतान्तं—सिद्धान्तं वा] । कमिव ? । 'द्विरदमिव' हस्तिनमिव । हस्तिकृतान्तयोः सादृश्यम् । द्विरदोऽपि विगतमुद्रो—मुक्तमर्यादो भवति, दीप्यमानकविवर्णनीयपदगमभङ्गो भवति, दन्तैः कृत्वा दुर्गभेदो भवति, समुद्यद्दानमदमार्गो भवति, निराकृत-इन्द्रवृक्षोऽपि भवति, (अभङ्गश्च भवति) अरिवर्गं व्यथयन् भवति इति द्विरदेन सह कृतान्तस्य—सिद्धान्तस्य छायार्थः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—विगता मुद्रा यस्य स विगतमुद्रः, तं विगतमुद्रम् । जिनेषु चन्द्राः जिनचन्द्राः, जिनचन्द्राणामयं जैनचन्द्रः, तं जैनचन्द्रम् । पदानि च गमाश्च भङ्गाश्च पदगमभङ्गाः, चकासन्तः कविभिः कृत्वा पदगमभङ्गा यस्मिन् स यस्य वा चकासत्कविपदगमभङ्गः, तं चकासत्कविपदगमभङ्गम् । हेतव एव दन्ता यस्य स हेतुदन्तः, तं हेतुदन्तम् । द्वौ रदौ यस्य स द्विरदः, तं द्विरदम् । समुद्यत् दानमार्गो यस्य स समुद्यद्दानमार्गः, तं समुद्यद्दानमार्गम् । एका चासौ विपच्च एकविपत्, अधेनैव एकविपत् अधैकविपत् सैव अगः अधैकविपदगः, गच्छतीति गः, न गः अगः, धृतः अधैकविपदगो येन स धृताधैकविपदगः, तं धृताधैकविपदगम् । नास्ति भङ्गः—पराजयो यस्य सः अभङ्गः, तं अभङ्गम् । तुदतीति तुदन्, तं तुदन्तम् । हे इत्यामन्त्रणे भिन्नपदम् । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—स्मरतेति । हे भव्यजनाः ! यूयं द्विरदमिव—हस्तिनमिव जैनचन्द्रं कृतान्तं स्मरत—स्मृति-विषयीकुरुत इत्यन्वयः । 'स्मृ चिन्तायाम्' धातुः । 'स्मरत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? यूयम् । कं कर्मतापक्षम् ? । कृतान्तं—सिद्धान्तम् । "राधसिद्धकृतेभ्योऽन्तः, आतोक्तिः समयागमौ" इत्यादिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० १५६) । कमिव ? । द्विरदमिव—हस्तिनमिव । किंविशिष्टं कृतान्तम् ? । 'जैनचन्द्रम्' जिनचन्द्रस्य इदं(मं) जैनचन्द्रम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'विगतमुद्रम्' विगता मुद्रा—इयत्ता यस्य स तम्, अपरिमितमित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'चकासत्कविपदगमभङ्गम्' कविपदानि—उत्प्रेक्षाबलद्व्यकारव्यङ्ग्यसूचकानि पदानि [कविपदानि], गमाः—सहस्रापाठाः, भङ्गाः—विकल्पसमुहाः, एतेषां पूर्वं 'द्वन्द्वः', ततः चकासन्तः—शोभमानाः कविपदगमभङ्गा यस्मिन् स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'हेतुदन्तम्' हेतवः—साध्यगमकाः प्रतिपक्ष-दुर्गभेदकत्वाद् त पच दन्ता—विषाणा यस्य स तम् । "अङ्गुलिः फणिका दन्त—विषाणी स्कन्ध आसनम्" इत्यभि-

धानचिन्तामणिः (का०४, श्लो० २९०)। पुनः किंविशिष्टम् ? 'समुद्यद्दानमार्गम्' समुद्यद्-समुल्लसत् दानस्य-वितरणस्य मार्गः-ऋगो यत्र स तम्, सम्यग्ज्ञानद्वारा मुक्तिप्रदायकत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? 'धुताधिक-विपदगम्' । पुनः किंविशिष्टम् ? अमङ्ग-अजेयम् । परिरिति शेष । किं कुर्वन्तं कृतान्तम् ? । तुदन्त-पीड-यन्तम् । कम् ? । कृतान्तं-यमम् । एतत्प्रतिपादितानुष्ठानकृतो भवप्रहणाभावेन मरणाभावात् । "यम कृतान्तं पितृदक्षिणाशा-प्रेतात्पतिर्दृष्टधरोऽर्कच्छतु" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का०२, श्लो० १८)। अत्र द्विर-देन सह सिद्धान्तस्य श्लेष । सोऽपि विगतसुद्रो-गतमर्याद् प्रलम्बो भवति, तस्यापि पदगमभङ्गा-पदप्रकार-रुमाश्रकासति दन्ताश्च भवन्ति दानमार्गो-मदप्रवाह, सोऽप्यग धुनोति अमङ्ग(श्च) कृतान्तं च-विपक्षादिकं च तुदति ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीपुरुषदत्तायै प्रार्थना—

प्रचलदचिररोचिश्चारुगात्रे ! समुद्यत्-

सदसिफलकरामेऽभीमहासेऽरिभीते ! ।

सपदि पुरुषदत्ते ! ते भवन्तु प्रसादाः

सदसि फलकरा मेऽभीमहासेरिभीते ॥ ४ ॥

—मालिनी

ज० वि०—प्रचलदचिरेति। हे पुरुषदत्ते !—पुरुषदत्ताभिधे ! ते—तव सम्बन्धिनः प्रसादाः—अनुग्रहाः मे—मम सदसि—सभायां सपदि—तत्क्षणं फलकराः—सिद्धिकारिणः भवन्तु—सम्पद्यन्ताम् इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'भवन्तु' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'प्रसादाः' । कथं भूता भवन्तु ? 'फलकराः' । कथम् ? 'सपदि' । कस्य ? 'मे' । कस्मिन् 'सदसि' । अवशिष्टानि पुरुषदत्ताया देव्याः सम्बोधनानि । तद्व्याख्यानं त्वेवम्—हे 'प्रचलदचिररोचिश्चारुगात्रे !' प्रचलन्ती—स्फुरन्ती या अचिररोचिः—तद्विद् तद्वत् चारु—मनोहरं गात्रं—देहो यस्याः सा तथा तत्सम्बो० हे प्रचल० । हे 'समुद्यत्सदसिफलकरामे' । समुद्यती—मौल्यसन्ती सती—शोभने असिफलके—खड्गखेटके ताभ्यां रामे !—रमणीये । हे 'अभीमहासे !' अभीमः—सौम्यः हासो—हसनं यस्याः सा तथा तत्सम्बो० हे अभी० । हे 'अरिभीते !' अरिभ्यो—वैरिभ्यो या भीः—मयं तस्या ईते !—ईतिभूते ! । हे 'अभीमहासेरिभीते !' अभीः—भीवर्जिता या महासेरिभी—महामहिषी तां इते !—गते !, महिष्यारूढे इत्यर्थः ॥

अथ समासः—अचिरा रोचिर्यस्याः सा अचिररोचिः 'बहुव्रीहिः' । प्रचलन्ती चासाचिररोचिश्च प्रचल० 'कर्मधारयः' । प्रचलदचिररोचिश्च चारु प्रचल० 'तत्पुरुषः' । प्रचलदचिररोचिश्चारु गात्रं यस्याः सा प्रचल० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हे प्रचल० । असिध

निर्वाणकलिकायाम्—

“पुरुषदत्ता वनकावदाता महिषीवाहना चतुर्भुजा वरदासियुज्जदक्षिणकरा
मातुलिङ्गखेटकयुतवामहस्ता चेति ।”

फलकं च असिफलके ' इतरतरद्वन्द्वः ' । सती च ते असिफलके च सदसि० ' कर्मधारयः ' । समुद्यती च ते सदसिफलके च समुद्यत्स० ' कर्मधारयः ' । समुद्यत्सदसिफलकाभ्यां रामा समुद्यत्स० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हे समुद्यत्स० । न भीमः अभीमः ' तत्पुरुषः ' । अभीमो हासो यस्याः सा अभी० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हे अभी० । अरिभ्यो भीः अरिभीः ' तत्पुरुषः ' । अरिभिय ईतिः अरिभीतिः ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हे अरिभीते । फलं कुर्वन्तीति फलकराः ' तत्पुरुषः ' । न विद्यते भीर्यस्याः सा अभीः ' बहुव्रीहिः ' । महती चासौ सेरिभी च महा० ' कर्मधारयः ' । अभीश्चासौ महासेरिभी च अभी० ' कर्मधारयः ' । अभीमहासेरिभी इता अभी० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हे अभीम० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोमनस्तुतिवृत्तौ श्रीकन्थनाथस्य स्तुतेर्व्याख्या ॥ १७ ॥

सि० वृ०—प्रचलदचिरेति । पुरुषेषु दत्त यस्याः सा पुरुषदत्ता तस्याः संबोधनं हे पुरुषदत्ते । ते—तव प्रसादा—अनुग्रहाः मे—मम सदसि—सभायां सपदि—तत्क्षणं फलकराः—कार्यसिद्धिकारिणो भवन्तु—सम्बन्तामित्यर्थः । ' भू सत्तायाम् ' धातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा०सू०७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुष-बहुवचनम् । अत्र ' भवन्तु ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । प्रसादाः । " प्रसादोऽनुग्रहे काव्य-मुणस्त्वा-स्थप्रसत्तिपु " इति विश्वः । कस्याः ? । ते—तव संबन्धिनः । कथंभूताः प्रसादाः ? । फलकराः । कस्य ? । सपदि । कस्य ? । मे । कस्मिन् ? । सदसि । "समाजः परिपत् सदः" इति हैमः (का०३, श्लो० १४९) । अवशिष्टानि पुरुषदत्तायाः संबोधनानि, तद्व्याख्यानं त्वेवम्—हे ' प्रचलदचिररोचिश्चारुगात्रे ! ' प्रचलन्ती—प्रकर्षेण चलन्ती—इतस्ततः स्फुरन्ती या ' अचिररोचिः ' अचिरा रोचिर्च्यस्याः सा अचिररोचिः—विद्युत् तद्वत् चारु—मनोज्ञं गात्रं—देहो यस्याः सा तस्याः संबोधनं हे प्रचल० । हे ' समुद्यत्सदसिफलकरामे ! ' समुद्यती—प्रोक्षन्ती सती—शोमने असिफलके—खड्गखेटके ताम्या रामा—रमणीया तस्याः संबोधनम् । अस्मिन् फलकं च असिफलके ' इतरतरद्वन्द्वः ', सती च ते असिफलके च सद० ' कर्मधारयः ', समुद्यती च ते सदसिफलके च समुद्यत्सदसिफलके ' कर्मधारयः ', ततः समुद्यत्सदसिफलकाभ्यां रामा इति ' तत्पुरुषः ' । हे ' अभीमहासे ! ' न भीमः अभीमः ' तत्पुरुषः ' । अभीमः—अरौद्रो हासो—हसनं यस्याः सा तथा तस्याः संबोधनं हे अभीम० । हे ' अरिभीते ! ' अरिभ्यो भीः—मयं तस्या ईतिरिव ईतिः अरिभीतिः तस्याः संबोधनं हे अरि० । " ईतिः प्रवासे डिन्ने स्या—दतिवृष्ट्यादिवट्टु च " इति विश्वः । ' उपमितं व्याघ्रा० '(पा० अ० २, पा० १, सू० ९६) इति समासः । हे ' अभीमहासेरिभीते ! ' अभीः—मीवर्जिता या महासेरिभी—महामहिषी ता इते—गते ! महिष्यारूढे ! इत्यर्थः । न विद्यते भीर्यस्याः सा अभीः इति ' बहुव्रीहिः ', महती चासौ सेरिभी च महासेरिभी ' कर्मधारयः ' । " लुलयो महिषो वाह—द्विपत्कासरसे-रिमाः " इत्यमरः (श्लो० ९९६) ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीमहामहोपाध्याय० श्रीकुन्थुनाथस्तुतिवृत्तिः ॥ १७ ॥

सौ० वृ०—प्रचलदचिरोति । हे पुरुषदत्ते !—पुरुषदत्तानाम्नि देवि । ते—तव प्रसादाः—प्रसन्नगुणाः सदासि-
सभायां मे—मम फलकराः—फलदायकाः सपदि—शीघ्रं भवन्तु इत्यन्वयः । 'भवन्तु' इति क्रियापदम् ।
के कर्तारः ? । 'प्रसादाः' । 'भवन्तु' सन्तु । कस्याः ? । 'ते' भवत्याः । किंविशिष्टाः प्रसादाः ? ।
'फलकराः' फलदायिनः । कस्य ? । 'मे' मम । कस्याम् ? । 'सदासि' सभायाम् । कथम् ? ।
'सपदि' शीघ्रम् । शेषाणि सम्बोधनपदानि पुरुषदत्ताया होयानि । तानि व्याचक्ष्महे वयम् । प्रचलन्ती-
इतस्ततः ज्ञात्कारायमाणा या अचिररोचिः—विद्युत् तद्वत् चारु—मनोज्ञं गात्रं—शरीरं यस्याः सा प्रचल-
दचिररोचिश्चारुगात्रा, तस्याः सं० हे 'प्रचलदचिररोचिश्चारुगात्रे ।' । समुद्यत्—तेजोजाग्रत् सन्—शोभनः
असिः—खड्गः फलकं—खेटकं ताभ्यां रामा—अभिरामा समुद्यत्सदासिफलकरामा, तस्याः सं० हे 'समुद्य-
त्सदासिफलकरामे ।' । पुनः अभीमं—अरौद्रं—सौम्यं हांसं यस्याः सा अभीमहासा, तस्याः सं० हे 'अभी-
महासे ।' । पुनः अरयः—शत्रवः तेषां भीः—भयं तेषु ईतिरिव ईतिः अरिभीतिः, तस्याः सं० हे 'अरिभीते ।' ।
पुनः अभीः—निर्मया महती सेरिभी—महिषी तां प्रति इता—प्राप्ता अभीमहासेरिभीता, तस्याः सं० हे
'अभीमहासेरिभीते ।' । 'निर्मयमहामहिष्यारूढे । इत्यर्थः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—न चिरं अचिरं, अचिरं रोचिर्वस्याः सा अचिररोचिः, प्रचलन्ती चासौ अचिररो-
चिश्च प्रचलदचिररोचिः, प्रचलदचिररोचिर्वत् चारु गात्रं यस्याः सा प्रचलदचिररोचिश्चारुगात्रा, तस्याः
सं० हे प्रचलदचिररोचिश्चारुगात्रे । असिश्च फलकं च असिफलके, सती च ते असिफलके च सदासिफलके,
समुद्यती च त सदासिफलके च समुद्यत्सदासिफलके, समुद्यत्सदासिफलकाभ्यां रामा समुद्यत्सदासिफलक-
रामा, तस्याः सं० हे समुद्यत्सदासिफलकरामे । न भीमं अभीमं, अभीमं हांसं यस्याः सा अभीमहासा,
तस्याः सं० हे अभीमहासे ! । अरिणां भीः अरिभीः, अरिभियां ईतिरिव ईतिस्तस्याः सं० हे
अरिभीते । फलानि कुर्वन्ति ते फलकराः । न (विद्यते) भीः (यस्याः सा) अभीः, महती चासौ सेरिभी
च महासेरिभी, अभीश्चासौ महासेरिभी च अभीमहासेरिभी, अभीमहासेरिभी इता अभीमहासेरिभीता,
तस्याः सं० हे अभीमहासेरिभीते । इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमत्कुन्धजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

साभाग्यसागरारुयेण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥ १ ॥

॥ इति कुन्धजिनस्तुतिः ॥ ४१७ । ६८ ॥

वे० व्या०—प्रचलदचिरोति । हे पुरुषदत्ते ! ते—तव प्रसादाः—अनुग्रहाः सदासि फलकराः—कार्यकारिणो
मे—मम भवन्तु इति सम्बन्धः । 'भू सत्तायाम्' धातुः । 'भवन्तु' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । प्रसादाः ।
किंविशिष्टाः प्रसादाः ? । फलकराः । कस्याम् ? । सदासि—सभायाम् । "समाजः परिपत् सदः" इत्यभिधान-
चिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १४५) । कथम् ? । सपदि—शीघ्रं यथा स्यात् तथेति क्रियाविशेषणम् । 'प्रचल-
दचिररोचिश्चारुगात्रे ।' इति । प्रकपेण चलन्ती—इतस्ततः स्फुरन्ती या अचिररोचिः—विद्युत् तद्वत् (चारु)—
फान्तं गात्रं—शरीरं यस्याः सा तस्याः संबोधनम् । "चला शम्पाडचिरप्रभा" इत्यभिधानचिन्तामणिः
(का० ४, श्लो० १७०) । 'समुद्यत्सदासिफलरामे' इति । (विजराज्यां असिफलकाभ्यां रामा—रमणीया
तस्याः संबोधनम्) । 'अभीमहासे ।' इति । अभीमः—अरौद्रः हासो—हसनं यस्याः सा तस्याः संबोधनम् ।
हासस्तु हसनं हसः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० २१०) । 'अरिभीते ।' इति । अरयो-
विपश्चाः तेषां भीः—भयं तस्या ईति—ईतिभूते । इति प्राध्वः । 'अभीमहासेरिभीते !' इति । अभीः—निर्मया
महासेरिभी—महिषी तां इति । अर्थादारूढे । "ललायः सेरिभो महः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का०
४, श्लो० १४८) । पतानि सर्वाण्यपि देव्याः संबोधनपदानि ॥ इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

अथ श्रीअरनाथाय प्रणिपातः—

व्यमुञ्चच्चक्रवर्तिलक्ष्मीमिह तृणमिव यः क्षणेन तं

सन्नमदमरमानसंसारमनेकपराजितामरम् ।

द्रुतकलधौतकान्तमानमतानन्दितभूरिभक्तिभाक्—

सन्नमदमरमानसं सारमनेकपराजितामरम् ॥ १ ॥

—द्विपदी

ज० वि०—व्यमुञ्चच्चक्रेति । भो भव्याः ! यूयं तं अरम्—अरनामानं जिनम् आनमत—प्रण-
मत इति क्रियाकारकसण्डङ्कः । अत्र ' आनमत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? ' यूयम् ' ।
कं कर्मतापन्नम् ? ' अरम् ' । कथंभूतम् ? ' सन्नमदमरमानसंसारम् ' मद्—जात्यादिकः मरः—मरणं
मानः—अभिमानः संसारः—भवः, सन्नाः—क्षीणा मदमरमानसंसारा यस्य स तथा तम् । पुनः
कथं० ? ' द्रुतकलधौतकान्तम् ' द्रुतं—उत्तमं कलधौतं—सुवर्णं तद्द्रुतं कान्तं—कमनीयम् । पुनः
कथं० ? ' आनन्दितभूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसम् ' आनन्दितम्—आह्लादितं भूरिभक्तिभाजां-
प्रभूतभावजुषां सन्नमतां—प्रणमताम् अमराणां—देवानां मानसं—मनो येन स तथा तम् ।
पुनः कथं० ? ' सारम् ' श्रेष्ठम् । पुनः कथं० ? ' अनेकपराजितामरम् ' अनेके-
अपरिमिताः पराजिता—निर्जिता अमरा—देवा येन स तथा तम् । इदं च विशे-
षणं दिग्विजयसमयापेक्षया ज्ञेयम् । तमिति तच्छब्दसहचारित्वाद् यच्छब्दघटनामाह—यः अर-
जिनः इह—अत्र जगति चक्रवर्तिलक्ष्मीं—चक्रधरश्रियं तृणमिव—तृणं वीरणादि तदिव क्षणेन—
सपदि व्यमुञ्चत्—त्यक्तवान् । अत्रापि ' व्यमुञ्चत् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' यः ' ।
कां कर्मतापन्नम् ? ' चक्रवर्तिलक्ष्मीम् ' । किमिव ? ' तृणमिव ' । कुत्र ? ' इह ' । केन ? ' क्षणेन ' ।
कथंभूतां चक्रवर्तिलक्ष्मीम् ? ' अनेकपराजिताम् ' अनेकपाः—करिणः तैः राजिताम् । अनेकपरा-
जितामरम् इति पदे यत् जिनविशेषणत्वेन व्याख्यातं तत् चक्रवर्तिलक्ष्म्या विशेषणत्वेन
व्याख्येयम् । तथाहि—अनेकैः परैः—शत्रुभिः अजितां—अपरिभूताम्, अरं—शीघ्रम् ॥

अथ समाप्तः—चक्रेण वर्तते इति चक्रवर्ती ' तत्पुरुषः ' । चक्रवर्तिनो लक्ष्मीः चक्र०
' तत्पुरुषः ' । तां चक्र० । मदश्च मरश्च मानश्च संसारश्च मदमर० ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । सन्ना मदमर-
मानसंसारा येन स सन्नमद० ' बहुव्रीहिः ' । तं सन्नमद० । अनेकपैः राजिता अनेक० ' तत्पु-
रुषः ' । तां अनेक० । द्रुतं च तत् कलधौतं च द्रुत० ' कर्षधारयः ' । द्रुतकलधौतवत् कान्तः

द्रुत० 'तत्पुरुषः' । तं द्रुत० । भूरिश्वासौ भक्तिश्च भूरिभक्तिः 'कर्मधारयः' । भूरिभक्तिं भजन्तीति भूरिभ० 'तत्पुरुषः' । सन्नमन्तश्च ते अमराश्च सन्नम० 'कर्मधारयः' । भूरिभक्तिभाजश्च ते सन्नमदमराश्च भूरिभ० 'कर्मधारयः' । भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमराणां मानसं भूरिभ० 'तत्पुरुषः' । आनन्दितं भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसं येन स आनन्दित० 'बहुव्रीहिः' । तं आनन्दित० । अनेके च ते पराजिताश्च अनेक० 'कर्मधारयः' । अनेकपराजिता अमरा येन सः अनेक० 'बहुव्रीहिः' । तं अनेक० । चक्रवर्तिलक्ष्मीपसे तु—अनेके च ते परे च अनेकपरे 'कर्मधारयः' । न जिता अजिता 'तत्पुरुषः' । अनेकपरैः अजिता अनेक० 'तत्पुरुषः' । तां अनेक० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—व्यमुच्चक्रेति । मो मव्याः । यूयं तं अरं—अरनाथं आनमत—प्रणमतेत्यर्थः । आङ्पूर्वकं 'णम प्रह्वीभावे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनम् । अत्र 'नम' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । कं कर्मतापक्षम् ? । 'अरम्' गर्भस्थेऽरिम् मात्रा सर्वरत्नमयोऽरो दृष्ट इत्यरः तम् ।

“ सर्वोत्तमे महासत्त्व—कुले य उपजायते ।

तस्याभिवृद्धये वृद्धै—रसावर उदाहृतः ॥ ”

इति हैम्यां नाममाळावृत्तौ [इति] वचनाद् अरः । किंविशिष्टं अरम् ? । 'सन्नमदमरमानसंसारं' मदः—जात्यादिकः मरः—परणं मानः—अभिमानः संसारः—जन्मजरालक्षणः, मदश्च मरश्च मानश्च संसारश्च 'इतरेतरद्वन्द्वः', सन्नाः—शीणा मदमरमानसंसार यस्य स तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? । 'द्रुतकलघौतकान्तं' द्रुतं—उत्तं यत् कलघौतं—काञ्चनं तद्वत् कान्तं—कमनीयम् । “ कलघौतं रूप्यहेम्नोः ” इत्यमरः (श्लो० २४८७) । पुनः कथंभूतम् ? । 'आनन्दितमूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसं' आनन्दितं—आनन्दं प्रापितं 'भूरिभक्तिभाजां' भूरिभक्ति—अनुरागं भजन्ति ते भूरिभक्तिभाजः तेषाम्, 'मजा विष्णु' (सा० सू० १२३२) इति विष्णु, सन्नमतां—प्रणमतां अमराणां—देवानां मानसं—मनो येन स तथा तम् । सन्नमन्तश्च ते अमराश्च सन्नमदमराः, भूरिभक्तिभाजश्च ते सन्नमदमराश्च भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमराः इति 'कर्मधारयः', ततः आनन्दितं भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमराणां मानसं येन इति 'बहुव्रीहिः' । पुनः कथंभूतम् ? । सारं—श्रेष्ठम् । पुनः कथंभूतम् ? । 'अनेकपराजितामरं' अनेके—अपरिमिताः पराजिताः—निर्मिताः दिग्विजये अमराः—मागधादिदेवाः येन स तथा तम् । तपिति तच्छब्दस्य यच्छब्दसापेक्षत्वात् तं कम् ? । यः अरजिनः इह—अत्र जगति चक्रवर्तिलक्ष्मीं—सार्वभौमाश्रियं तुणामिव—यवसमिव क्षणेन—सपादि व्यमुच्चत्—त्यक्तवानित्यर्थः । 'मुच्छ्ल भोक्षणे' घातोरनद्यतेन कर्तारि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । 'तुदादेरः' (सा० सू० १००७) इत्यप्रत्ययः । 'मुचादेर्मुष्' (सा० सू० १०११) इति मुष् । 'नम्यापदान्ते शप्ते' (सा० सू० ९९) इति मस्यानुस्वारः । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) । अत्र 'व्यमुच्चत्' इति क्रियापदम् । कः

कर्ता ? । यः । कां कर्मतापन्नाम् ? । चक्रवर्तिलक्ष्मीम् । चक्रभूमण्डले—द्वादशराजमण्डले चक्रवर्तितुं प्रभु-
त्वलक्षणां वृत्तिवर्णां कर्तुं शीलमस्य णिनिः चक्रे—राजसमूहे अवश्यं स्वामित्वेन वर्तते वा, आवश्यके णिनिः ।
चक्रवर्ती । “ चक्रवर्ती बह्व्रणणे चक्रवाके ” इति विश्वः । चक्रेण—चक्रायुधरत्नेन वा वर्तत इति चक्रवर्ती
तस्य लक्ष्मीः—श्रीः ताम् । नृपाणां चक्रे—समूहे वर्तते चक्रेण चक्रायुधबलेन वा वर्तत इति चक्रवर्ती । लक्ष्यति-
पश्यति नीतिशालिनं इति लक्ष्मीः । ‘ लक्ष दर्शनाङ्कनयोः ’ । ‘ लक्ष्मिर्मुद् च ’ (उणा० सू० ४४०) इतीकारप्र-
त्ययो मुडागमश्च । अत एव ल्यन्तत्वाभावान्न सुलोपः । ‘ कृदिकारात्कित्त्नो षा ङीप् ’ इत्यत्र सावर्ण्यग्रहणात्
दीनतोऽपि भैवेयः (ज्ञेयः ?) तेन लक्ष्मीशब्दस्य नदीवद् रूपाणि भवन्ति, ‘ कृदिकारात् ’ इति ङीपि लक्ष्मीत्यपि
भवतीति, दुर्घटे रक्षित इत्युज्ज्वलदत्तः । लक्ष्मीः “ लक्ष्मीर्हरेः स्त्रियाम् ” इति शब्दप्रभेदः । “ चक्रवर्ती सार्वभौमः ”
इति हैमः (का० ३, श्लो० ३९९) । “ चक्रवर्ती सार्वभौमो, नृपोऽप्यो मण्डले स्त्रियाम् (श्वरः ?) ”
इत्यमरः (श्लो० १४७२) । किमिव ? । तृणमिव । कुत्र ? । इह । केन ? । क्षणेन । कथंभूतां चक्रवर्ति-
लक्ष्मीम् ? । ‘ अनेकपराजितां ’ अनेकपा—द्विरदाः तैः राजितां—शोभिताम् । “ दन्ती दन्तावले हस्ती, द्विर-
दोऽनेकपा द्विवः ” इत्यमरः (श्लो० १९३९) । करेण मुखेन च पानात् न एकेन पिबतीत्यनेकपः ।
‘ सुपि० ’ (पा० अ० ३, पा० २, सू० ४) इति योगविभागात् कः ॥

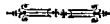
सौ० वृ०—यः क्री—पृथिव्यां पृथ्वीविकाररक्षको भवति स भवोद्धेः अरं—परतटं प्राप्नोत्येव ।
अनेन सम्बन्धेनायातस्याष्टादशमश्रीअरजिनस्य स्तुतेरर्थो लिख्यते—व्यमुञ्चक्रेति ।

हे जनाः । यूयं तं अरनामानं जिन् आनमत इत्यन्वयः । ‘ आनमत ’ इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? ।
‘ यूयम् ’ । ‘ आनमत ’ प्रणमत । कं कर्मतापन्नाम् । ‘ अरम् ’ । “ अरो जिनेऽरं चक्राङ्गे, शीघ्रगे सत्यरे तटे ”
इत्यनेकार्थः । किंविशिष्टं अरम् । ‘ तं ’ प्रसिद्धम् । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । तं कम् । यो जिनः
इह—संसारे चक्रवर्तिलक्ष्मीं—चक्रधरर्क्षिं सपदि—शीघ्रं क्षणेन—वेगेन घृणमिव—चारणमिव (!) व्यमुञ्चत्
इत्यन्वयः । ‘ व्यमुञ्चत् ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ‘ यः ’ जिनः । ‘ व्यमुञ्चत् ’ विशेषेण अमुञ्चत्—अत्य-
जत् । कां कर्मतापन्नाम् । ‘ चक्रवर्तिलक्ष्मीम् ’ । कस्मिन् ? । ‘ इह ’ संसारे । कथम् ? । ‘ क्षणेन ’ वेगेन ।
किमिव ? । ‘ तृणमिव ’ । इय—यया घृणं मुच्यते तद्वच्चक्रवर्तिलक्ष्मीं व्यमुञ्चत् । किंविशिष्टं तं अरजिनम् ? ।
सन्न—क्षीणः मद्भो—वर्षः मरो—मरणं मानः—अहङ्कारः संसारो—मयः यस्मात् स सन्नममरमानसंसारस्तं
‘ सन्नममरमानसंसारम् ’ । किंविशिष्टं चक्रवर्तिलक्ष्मीम् ? । अनेकपा—गजास्ते राजिता—शोभिता
अनेकपराजिता तां ‘ अनेकपराजिताम् ’ । पुनः किंविशिष्टं अरं जिनम् ? । द्रुतं—उत्तप्तं यत् कलघोतं—सुवर्णं
तद्रत्नं कान्तः—मनोहाः द्रुतकलघोतकान्तस्तं ‘ द्रुतकलघोतकान्तम् ’ । पुनः किंविशिष्टं अरं जिनम् ? ।
आनन्दितं—आनन्दं प्रापितं भूरिः—प्रचुरा भक्तिर्येषां ते भूरिभक्तिभाजः तादृशा ये सन्तः—शोभनाः
नमन्तः—प्रणमन्तः ये अमरा—देवास्तेषां मानसं—चित्तं येन स आनन्दितभूरिभक्तिभाजसन्नममरमान-
सस्तं ‘ आनन्दितभूरिभक्तिभाजसन्नममरमानसम् ’ । पुनः किंविशिष्टं अरं जिनम् ? । ‘ सारं ’ प्रधानम् । पुनः
किंविशिष्टं अरं जिनम् ? । अनेके—बहवः पराजिताः—विजयीकृता अमराः—भागधरदामादयो येन सः
अनेकपराजितामस्तं ‘ अनेकपराजितामरम् ’ । पतन् विशेषणं यात्रापेक्षया होयम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—चक्रं अनुरतत इति चक्रवर्ती, वा चक्रेण वर्तत इति । चक्रवर्तिनो लक्ष्मीः चक्र-
वर्तिलक्ष्मीः, तां चक्रवर्तिलक्ष्मीम् । मद्यथ मरथ मानञ्च संसारश्च मद्मरमानसंसारः, सत्ताः—क्षीणा गता
या मद्मरमानसंसारं यस्मात् स सन्नममरमानसंसारः, तं सन्नममरमानसंसारम् । न एकेन पिबन्ती-

त्यनेकपाः, यद्वा अनेकान् पान्तीत्यनेकपाः, अनेकपैः राजिताः अनेकपराजिताः, तां अनेकपराजिताम् । अरति-संसारसमुद्रस्य परतटं गच्छतीति अरः, तं अरम् । द्रुतं च तत् कलधौतं च द्रुतकलधौतं, द्रुतकलधौतयत् कान्तः द्रुतकलधौतकान्तः, तं द्रुतकलधौतकान्तम् । आनन्दः सज्जातः अस्मिन्निति आनन्दितः, तम् (आनन्दितम्), भूरिश्चासौ भक्तिश्च भूरिभक्तिः, भूरिभक्तिं भजन्ति ते भूरिभक्तिभाजः, नमन्तश्च ते अमराश्च नमदमराः, सन्तश्च ते नमदमराश्च सन्नमदमराः, भूरिभक्तिभाजश्च ते सन्नमदमराश्च भूरिभक्तिभाक्-सन्नमदमराः, भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमराणां आनसं भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसं, आनन्दितं भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसं येन स आनन्दितभूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसः, तं आनन्दितभूरिभक्तिभाक्-सन्नमदमरमानसम् । न एके अनेके, (अनेके) पराजिता अमरा येन सः अनेकपराजितामरः, तं अनेकपराजितामरम् । विंशतिवर्णमयी विषमच्छन्दसा वैश्वदेवीनाम्ना स्तुतिरियम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥१॥

६० व्या०—व्यमुञ्चक्रेति । हे जनाः ! तं अरं-अरनाथं यूयं आनमत-प्रणमतेत्यन्वयः । ' णम प्रह्वीभावे ' धातुः । ' आनमत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । कं कर्मतापन्नम् ? । अरम् । किंविशिष्टं अरम् ? । ' सन्नमदमरमानसंसारं ' मदः पूर्वोक्तः मरो-मरणं मानः-स्मयः संसारो-भवग्रहणं पतेषां पूर्वं ' द्वन्द्वः ', ततः सन्नः-क्षीणो मदमरमानसंसारो यस्येति ' बहुव्रीहिः ' । पुनः किंविशिष्टम् ? । ' द्रुतकलधौतकान्तं ' द्रुतं-गालितं यत् कलधौतं-सुवर्णं तद्वत् कान्तं-कमनीयम् । " कलधौतलौहोत्तमवह्निबीजा० " इत्यभिधान-चिन्तामणिः (का० ४, श्लो० ११०) । पुनः किंविशिष्टम् ? । ' आनन्दितभूरिभक्तिभाक्सन्नमदमरमानसं ' भूरि-अतिशयेन भक्ति-सेवां भजन्तीति भूरिभक्तिभाजः इति ' द्वितीयातप्पुरुषः ', आराध्यत्वेन ज्ञानं भक्तिरिति वर्धमानचरणाः, ते च ते सन्-सम्पक् नमन्तश्च ते अमराश्चेति ' कर्मधारयः ', ततः आनन्दितं-प्रीणितं भूरिभक्तिभाक्सन्नमदमराणां मानसं-हृदयं येनेति ' तृतीयाबहुव्रीहिः ' । अरं-शीर्षं यथा स्यात् तथेति क्रिया-विशेषणम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । ' अनेकपराजितामरं ' अनेके पराजिता-भग्ना दिग्विजयादौ अमरा-भग-धादिदेवा येन स तम् । " जितो भग्नः पराजितः " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ४६९) । यत्तदो-र्नित्याभिसम्बन्धाद् यः अरनाथः चक्रवर्तिलक्ष्मीं तृणामिव क्षणेन-क्षणमात्रेण व्यमुञ्चत्-अत्याक्षौ । ' मुञ्च मोचने ' धातुः । ' व्यमुञ्चत् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अरनाथः । कां कर्मतापन्नाम् ? । चक्रवर्तिल-क्ष्मीम् । " चक्रवर्ती सार्वभौमः " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ३५५) । किंविशिष्टां चक्रव-र्तिलक्ष्मीम् ? । ' अनेकपराजितां ' अनेकपा-हस्तिनः तैः राजितां-धृपितां, चतुरशीतिलक्षगजानामधिपत्वाद् । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनवरेभ्यो वन्दना—

स्तीत समन्ततः स्म समवसरणभूमौ यं सुरावलिः

सकलकलाकलापकलिताऽमदाऽरुणकरमपापदम् ।

तं जिनराजविसरमुज्जासितजन्मजरं नमाम्यहं

सकलकला कलाऽपकलितापमदारुणकरमपापदम् ॥ २ ॥

—द्विपदी

ज० वि०—स्तौतीति । अहं तं जिनराजविसरं—जिनपतिसमूहं नमामि—प्रणमामि इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'नमामि' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'अहम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'जिनराजविसरम्' । तं इति तच्छब्दसम्बन्धाद् यच्छब्दघटनामाचष्टे—यं जिनराजविसरं समवसरणभूमौ—समवसृतिक्षितौ सुरावलिः—त्रिदशसन्ततिः समन्ततः—सर्वतः स्तौति स्म—वन्दते स्म । अत्र 'स्म' इति अतीतार्थद्योतको निपातः । अत्रापि 'स्तौनि' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'सुरावलिः' । कं कर्मतापन्नम् ? 'यम्' । कस्याम् ? 'समवसरणभूमौ' । कथम् ? 'समन्ततः' । कथंभूता सुरावलिः ? 'सकलकलाकलापकलिता' सकलेन—समग्रेण कलाकलापेन—विज्ञाननिकरेण कलिता—युक्ता । पुनः कथं ? 'अपमदा' अपगतदर्पा । पुनः कथं ? 'सकलकला' कलकलेन—कोलाहलेन सहिता, वादस्वरेण गुणानुच्चरन्तीत्यर्थः । पुनः कथं ? 'कला' मधुरा, मधुरस्वरधारित्वात् । कथंभूतं जिनराजविसरम् ? 'अरुणकरं' आताम्रपाणिम् । पुनः कथं ? 'अपापदं' अपगतविपदम् । पुनः कथं ? 'उज्जासितजन्मजरं' उज्जासिते—प्रतिहते जन्मजरे—जननविस्रसे येन स तथा तम् । पुनः कथं ? 'अपकलितापं' अपगतौ कलितापौ—कलहसन्तापौ यस्मात् स तथा तम् । (पुनः कथं ? 'अदारुणकरं') अदारुणं—अरौद्रं करोति यः स तथा तम् । पुनः कथं ? 'अपापदं' अपापं—पुण्यं ददाति यः स तथा तम् ॥

अथ समासः—समवसरणस्य भूमिः समव० 'तत्पुरुषः' । तस्यां समव० । सुराणां आवलिः सुरावलिः 'तत्पुरुषः' । सकलाश्च ताः कलाश्च सकल० 'कर्मधारयः' । सकलकलानां कलापः सकल० 'तत्पुरुषः' । सकलकलाकलापेन कलिता सकल० 'तत्पुरुषः' । अपगतो मदो यस्याः सा अपमदा 'बहुव्रीहिः' । अरुणौ करौ यस्य सः अरुणकरः 'बहुव्रीहिः' । तं अरुण० । अपगता आपदो यस्मात् सः अपापत् 'बहुव्रीहिः' । तं अपापदम् । जिनानां जिनेषु वा राजानो जिनराजाः 'तत्पुरुषः' । जिनराजानां विसरो जिनराज० 'तत्पुरुषः' । तं जिनराज० । जन्म च जरा च जन्मजरे 'इतरेतरद्वन्द्वः' । उज्जासिते जन्मजरे येन स उज्जासि० 'बहुव्रीहिः' । तं उज्जासि० । सह कलकलेन वर्तत इति सकल० 'तत्पुरुषः' । कलिश्च तापश्च कलितापौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । अपगतौ कलितापौ यस्मात् सः अपक० 'बहुव्रीहिः' । तं अपक० । न दारुणमदारुणं 'तत्पुरुषः' । अदारुणं करोतीत्यदारुणकरः 'तत्पुरुषः' । तं अदारुण० । न पापं अपापं 'तत्पुरुषः' । अपापं ददातीत्यपापदः 'तत्पुरुषः' । तं अपापदम् ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—स्तौतीति । अहं तं जिनराजविसरं—जिनपतिनिकरं नमामि—प्रणमामीत्यर्थः । 'णम प्रहृत्वे शब्दे च' घातोः कर्तरि कर्तमाने परस्मैपदे उत्तमपुरुषैकवचनं निप् । 'अप् कर्तरि' । (सा० सू० ६९१) इत्यप्, 'ज्योरा' (सा० सू० ६९६) इत्यात्वश्च, 'स्वरहीन०' (सा०

सू० ३६) । तथा च ' नमामि ' इति सिद्धम् । अत्र ' नमामि ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । अहम् । कं कर्मतापन्नम् ? । ' जिनराजविसरम् ' जिनानां जिनेषु वा राजानो जिनराजाः तेषां विसरः—समूहः तम् । " समूहो निवहन्व्यूह—सन्दोहविसरप्रजाः " इत्यमरः (श्लो० १०६५) । तच्छब्दस्य यच्छब्दसापेक्षत्वात् तं कम् ? । यं जिनराजविसरं समवसरणभूमौ—समवसृतिभुवि सुरावलिः—देवपङ्क्तिः समन्ततः—सर्वतः स्तौति स्म—वन्दते स्म, अस्तावीदित्यर्थः । ' स्तुञ् स्तुतौ ' धातोर्वर्तमाने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तिप् । ' अप् कर्तरि ' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । ' अदादेर्लृक् ' (सा० सू० ८८०) इति लृक् । ' ओरौ ' (सा० सू० १९३) इत्यौकारः । ' स्मयोगे भूतार्थता वक्तव्या ' (सा० सू० ७३९) इति भूतार्थता । अत्र ' स्तौति स्म ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' सुरावलिः ' सुराणां—देवानां आवलिः—सुरावलिः । कं कर्मतापन्नम् ? । यम् । कस्याम् ? । ' समवसरणभूमौ ' समवसरणस्य भूमिः समवसरणभूमिः तस्यां समवसरणभूमौ । कथम् ? । समन्ततः । कथंभूता सुरावलिः ? । ' सकलकलाकलापकलिता ' सकलेन—समग्रेण कलाकलापेन कलायाः—विज्ञानस्य, " कला शिल्पे कालभेदे " इत्यमरः (श्लो० २७११), कलापेन—समूहेन कलिता—संयुता । " कलापो भूषणे बह्वे, तूणीरे संहतेऽपि च " इत्यमरः (श्लो० २५९२) । पुनः कथंभूता ? । ' अपमदा ' अपगतो मदो—दर्पो यस्याः सा अपमदा । पुनः कथंभूता ? । ' सकलकला ' कलकलेन—कोलाहलेन सहिता सकलकला, तारस्वरेण गुणानुचरन्तीत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । कला—मधुरा । कथंभूतं जिनराजविसरम् ? । ' अरुणकरं ' अरुणौ—रक्तौ करौ—हस्तौ यस्य स तथा तम्, सामुद्रिके सप्पुराणां करचरणयो रक्तत्वेन वर्णनात् । पुनः कथंभूतम् ? । ' अपापदं ' अपगता आपद्—विपत्तिः—दुर्दशेति यावत् यस्मात् स तम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' उज्जासितजन्मजरं ' जन्म च जरा च जन्मजरे ' इतरेतरद्वन्द्वः, उज्जासिते—प्रतिहते जन्मजरे—जननविल्लसे येन स तथा तम् । ' जरायाः स्वरादौ जरस् वा वक्तव्यः ' (सा० सू० २०५) इति विकल्पपक्षे अमि रूपम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' अपकलितापं ' अपगतौ कलितापौ—कलहसन्तापौ यस्मात् स तम् । यद्वा अपगतः कलेः—कलिकालस्य [कलेः—] कलहस्य वा तापो यस्मादित्यर्थः । पुनः कथंभूतम् ? । ' अदारुणकरं ' करोतीति करः, दारुणस्य करो दारुणकरः, पश्चान्नसमाप्तः, तं अदारुणकरम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' अपापदं ' अपापं—मुण्यं ददातीत्यपापदः तं अपापदं, पुण्यप्रदमित्यर्थः ॥

सौ० वृ०—स्तौतीति । अहं तं जिनराजविसरं—तीर्थकरसमूहं नमामि इत्यन्वयः । ' नमामि ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' अहम् ' । ' नमामि ' (वन्दे) । कं कर्मतापन्नम् ? । ' जिनराजविसरम् ' । किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । उज्जासिता—त्रासिता जन्म—जातिर्जरा—वयोहानिर्भरणादिरूपा येन स उज्जासितजन्मजरः, तं ' उज्जासितजन्मजरम् ' । पुनः किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । अरुणा—रक्ता हस्ता यस्य सः अरुणकरः, तं ' अरुणकरम् ' रक्तकमलपाणिमित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । ' तं ' प्रसिद्धम् । तं कम् ? । सुरावलिः—देवश्रेणिः समवसरणभूमौ—समवसरणभूमिकायाम् समन्ततः—चतुर्विंशं जिवराजविसरं स्तौति स्म इत्यन्वयः । ' स्तौति ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' सुरावलिः ' । ' स्तौति ' स्तौति करोति । स्म इति पदं अतीतार्थद्योतकम् । ' अस् भुवि ' इत्यस्य धातोः उत्तमपुरुषार्थस्य क्रियाबहुत्वप्रयोगः । कं कर्मतापन्नम् ॥ ' यं जिनराजविसरम् ' । कस्याम् ॥ ' समवसरणभूमौ ' । कथम् ॥ ' समन्ततः ' चतुर्विंशं यथा स्यात् तथा । किंविशिष्टा सुरावलिः ? । सकलाः—संपूर्णा याः कला—ज्ञानविज्ञानादिकाः तासां कलापः

-समूहः तेन कलिता-युक्ता 'सकलकलाकलापकलिता' । पुनः किंविशिष्टा सुरावलिः ? । 'अपमदा' गतदपां । पुनः किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । अपापं-पुण्यं ददातीति अपापदस्तं 'अपापदम्' । यद्वा अपगता आपद-विपद् यस्मात् स अपापद, तं अपापदम् । पुनः किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । 'अपकलितापं' (अपगतः) कलितापः-कलहदाघो यस्य सः अपकलितापः तं 'अपकलितापम्' । पुनः किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । अदारुणं-सौम्यं करोतीति अदारुणकरः, तं 'अदारुणकरम्' । पुनः किंविशिष्टा सुरावलिः ? । कलो-मधुरः कलशब्दः-कलकलस्तेन सहिता 'सकलकला' । एतावता मधुरध्वनिना तीर्थकरगुणगायिनीत्वर्थः । पुनः किंविशिष्टा सुरावलिः ? । 'कला' प्रधाना । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—समन्तादिति समन्ततः । समवसरणस्य भूमिः समवसरणभूमिः, तस्यां समवसरणभूमौ । सुराणां आवलिः सुरावलिः । सकलाश्च ताः कलाश्च सकलकलाः, सकलकलानां कलापः सकलकलाकलापः, सकलकलाकलापेन कलिता सकलकलाकलापकलिता । अपगतो मद्दो यस्याः सा अपमदा । अरुणाः करा यस्य सः अरुणकरः, तं अरुणकरम् । न पापं अपापं, अपापं ददातीति अपापदः, तं अपापदम् । जिनानां राजानो जिनराजाः, जिनराजानां विसरो जिनराजविसरः, तं जिनराजविसरम् । जन्म च जरा च जन्मजरसी, उज्जासिते जन्मजरसी यस्मात् स उज्जासितजन्मजरः, तं उज्जासितजन्मजरम् । कलश्चासौ कलश्च कलकलः, कलकलेन सहिता सकलकला । कलिश्च तापश्च कलितापौ, यद्वा कलेस्तापः कलितापः, अपगतः कलितापो यस्य सः अकलितापः, तं अकलितापम् । न दारुणं अदारुणं, अदारुणं करोतीति अदारुणकरः, तं अदारुणकरम् । अपगता आपद् यस्मात् सः अपापद, तं अपापदम् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

श्लो० व्या०—स्तौतीति । तं जिनराजविसरं-तीर्थकरसमूहं अहं नमामि-नमस्कारविषयीकरोमीत्यन्वयः । 'णम नमने' धातुः । 'नमामि' इति क्त्वापदम् । कः कर्ता ? । अहम् । कं कर्मतापन्नम् ? । जिनराजविसरम् । "सन्दोहः समुदायराशिाविसरवाताः कलापो व्रजः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ५७) । किंविशिष्टं जिनराजविसरम् ? । "उज्जासितजन्मजरं" जननं-जन्म जरा-विषयता अनयोः 'द्वन्द्वः', ततः उज्जासिते-नाशिते जन्मजरे येन स तम् । "प्रोज्जासनं प्रशमनं प्रतिघातनं वपः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ३५) । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अरुणकरं' अरुणो-रक्तो फर्रो-हस्तो यस्य स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अपकलितापं' अपगतः कलेः-कलिकालस्य कलहस्य वा तापः-सन्तापो यस्माद् यस्य वा स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अदारुणकरं' दारुणं-रीदं तन्न करोतीत्यदारुणकरस्तम्, रुद्रकर्माकारकमित्यर्थः । यद्वा नास्ति दारुणा-रुद्रा करा-प्रभा यस्य स तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अपापदं' पापं न दत्ते इत्यपापदस्तम्, पुण्यप्रदमित्यर्थः । यत्तदोर्निर्वाणमिसम्बन्धाद् यं जिनराजविसरं 'सुरावलिः' सुराणां-देवानां आवलिः-श्रेणिः समन्ततः-सर्वदिक्तः समवसरणभूमौ स्तौति स्म-अस्तवीद् । 'स्तुञ् स्तुनी' धातुः । 'स्तौति स्म' इति क्त्वापदम् । का कर्त्री ? । सुरावलिः । कं कर्मतापन्नम् ? । जिनराजविसरम् । कस्याम् ? । 'समवसरणभूमौ' समवसरणस्य-वप्रत्रयस्य भूमिः-भूमिका तस्याम् । कथम् ? । समन्ततः । अन्वयमेतद् । किंविशिष्टा सुरावलिः ? । 'सकलकलाकलापकलिता' सकला-समस्ता या कला-विज्ञानं तस्याः कलापः-समूहः तेन कलिता-व्याता । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अपापद' अपगता आपद्-विपत्तिर्यस्याः सा तथा । जिनराजविसरविशेषणमेतादिति कश्चिद् तच्चिन्त्यम् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अपमदा' अपगतो मद्दो यस्याः सा तथा । "मदो ह्यमोहसंभेदः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० २२६) । पुनः किंविशिष्टा ? । कला-मनोहरा ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनागमाय नमः—

भीममहाभवाब्धिभवभीतिविभेदि परास्तविस्फुरत्—

परमतमोहमानमतनूनमलं घनमघवतेऽहितम् ।

जिनपतिमतमपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणं

परमतमोहमानमत नूनमलङ्घनमघवतेहितम् ॥ ३ ॥

—द्विपदी

ज० वि०—भीमेति । भो भव्याः ! यूयं जिनपतिमतं—सर्वज्ञप्रवचनं नूनं—निश्चयेन आन-
मत—प्रणमत इति क्रियाकारकयोजना । ‘ आनमत ’ इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? ‘ यूयम् ’ ।
किं कर्मतापन्नम् ? ‘ जिनपतिमतम् ’ । जिनपतिमतं कथंभूतम् ? ‘ भीममहाभवाब्धिभवभीतिवि-
भेदि ’ भीमो—भयङ्करः यो (महान्) भवाब्धिः—संसारसागरस्तत्र भवा या भीतयः—भियस्तासां
विभेदि—भेदनशीलम् । पुनः कथं ? ‘ परास्तविस्फुरत्परमतमोहमानं ’ परमतानि—अन्यप्रवचनानि
मोहो—मिथ्यात्वं मानः—अहङ्कारः, परास्ता—निक्षिप्ता निस्फुरन्तः—विजृम्भमाणा परमतमोहमाना येन
तत् तथा तत् । अथवा विस्फुरन् परमतानां ‘ मोहमानः ’ मोहाद्—अज्ञानात् मानः—मिथ्याभिमानः
स ‘ परास्तः ’ परं प्रकृष्टं यथा स्यात् तथा अस्तो येन तथा तत् । पुनः कथं ? ‘ अतनूनं ’
तनु—कृशं ऊनं च शब्दार्थादिभिर्न्यूनं यन्न भवति तत् । पुनः कथं ? ‘ घनं ’ निबिडं, प्रमेयगाढमि-
त्यर्थः । कथं ? ‘ अलं ’ अत्यर्थम् । पुनः कथं ? ‘ अहितं ’ न श्रेयस्कारि । कस्मिन् ? ‘ अघवते ’
पापान्विताय । पुनः कथं ? ‘ अपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणम् ’ अपाराणि—अपर्यन्तानि यानि
मर्त्यामराणां निर्वृतेः—निर्वाणस्य शर्माणि—सुखानि तेषां कारणं—हेतुः । पुनः कथं ? ‘ परमतमोहं ’
परमं—प्रकृष्टं तमो हन्ति यत् तत् । यदिवा अतिशयेन परमाः—परमतमा ऊहा—विचारणा यस्मिन्
तत् तथा तत् । पुनः कथं ? ‘ ईहितम् ’ अभिलषितम् । केन ? ‘ अलङ्घनमघवता ’ नास्ति
लङ्घनम्—अभिभवो यस्य तेन मघवता—इन्द्रेण, सामर्थ्यादच्युतस्वर्गनायेन ॥

अथ समासः—अब्धिरिवाब्धिः । भवश्चासावब्धिश्च भवाब्धिः ‘ कर्मधारयः ’ । महा-
श्चासौ भवाब्धिश्च महा० ‘ कर्मधारयः ’ । भीमश्चासौ महाभवाब्धिश्च भीम० ‘ कर्मधारयः ।
भीममहाभवाब्धेर्भवा भीमम० ‘ तत्पुरुषः ’ । भीममहाब्धिभवाश्च ता भीतयश्च भीम० ‘ कर्मधारयः ।
भीममहाभवाब्धिभवभीतीनां विभेदि भीमम० ‘ तत्पुरुषः ’ । तत् भीमम० । परेषां मतानि
परमतानि ‘ तत्पुरुषः ’ । परमतानि च मोहश्च मानश्च परमत० ‘ इतरेतरद्वन्द्वः ’ । विस्फुरन्तश्च ते
परमतमोहमानाश्च विस्फु० ‘ कर्मधारयः ’ । परास्ता विस्फुरत्परमतमोहमाना येन तत् परास्त०
‘ पशुघ्नीहिः ’ । अथवा मोहात् मानो मोहमानः ‘ तत्पुरुषः । ’ परमतानां मोहमानः परमत० ‘ तत्पुरुषः ।’

विस्फुरंश्चासौ परमतमोहमानश्च विस्फु० 'कर्मधारयः' । परं अस्तः परास्तः 'तत्पुरुषः' । परास्तो विस्फुरत्परमतमोहमानो येन तत् परास्त० 'बहुव्रीहिः' । (तत् परास्त०) । तनु च तदूनं च तनूनं 'कर्मधारयः' । न तनूनं अतनूनं 'तत्पुरुषः' । तत् अतनूनम् । न हितं अहितं 'तत्पुरुषः' । तत् अहितम् । जिनानां जिनेषु वा पतिः जिनपतिः 'तत्पुरुषः' । जिनपतेर्मतं जिनप० 'तत्पुरुषः' ? । तत् जिन० । मर्त्याश्च अमराश्च मर्त्यामराः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । निर्द्वैतेः शर्माणि निर्द्वैतिशर्माणि 'तत्पुरुषः' । मर्त्यामराणां निर्द्वैतिशर्माणि मर्त्या० 'तत्पुरुषः' । न विद्यते पारो येषां तान्यपाराणि 'बहुव्रीहिः' । अपाराणि च तानि मर्त्यामरनिर्द्वैतिशर्माणि च अपार० 'कर्मधारयः' । अपारमर्त्यामरनिर्द्वैतिशर्मणां कारणं अपार० तत्पुरुषः । तदपारमर्त्या० । परमं च तत् तमश्च परम० 'कर्मधारयः' । परमतमो हन्तीति परम० 'तत्पुरुषः' । तत् परम० । यदवा परमतमा ऊहा यस्मिन् तत् परम० 'बहुव्रीहिः' । तत् परम० । न विद्यते लङ्घनं यस्य सः अलङ्घनः 'बहुव्रीहिः' । अलङ्घनश्चासौ मघवाश्च अलङ्घन० 'कर्मधारयः' । तेनालङ्घन० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—भीमेति । मो मध्यलोकाः । यूयं जिनपतिमतं—तीर्थेशप्रवचनं नूनं—निश्चयेन आनमत—प्रणम-
तेत्यर्थः । आट्पूर्वक 'णम प्रथीमोवे' घातोः 'आशीःश्रेणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तार परस्मैपदे
मध्यमपुरुषनहुवचनम् । अत्र 'आनमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । किं कर्मतापञ्चम् ? ।
'जिनपतिमतं' जिनपतेर्मतं जिनपतिमतं इति 'तत्पुरुषः' । कथंभूतं जिनपतिमतम् ? । 'भीममहामवाचि-
मवभीतिविभेदि' भीमो—मयङ्ङो यो भव एव अविद्यः भवाविद्यः—संसारसागरः तत्र मत्रा या भीतयो—
भियस्तासां विभेदि—भेदनशीलम् । पुनः कथंभूतम् ? । 'परास्तविस्फुरत्परमतमोहमानम्' परेषा—बौद्धादीनां
मतानि परमतानि, अन्यप्रवचनानीत्यर्थः, मोहो—मिथ्यात्वं मानः—अभिमानः, परमतानि च मोहश्च मानश्च परमत-
मोहमानः 'इतरेतरद्वन्द्वः', परास्ता—दूरीकृताः विस्फुरन्तो—विनृम्पमाणाः परमतमोहमाना येन तत् तथा
तत् । पुनः कथंभूतम् ? । 'अतनूनम्' तनु च ऊनं च यत् मवतीति अतनूनम् । पुनः कथंभूतम् ? ।
मनं—निविष्टं, प्रमेयगादमित्यर्थः । कणम् ? । अट्प-अत्यर्थम् । पुनः कथंभूतम् ? । अहितं—न श्रेयस्कारि । कस्मै ? ।
'अवधने' अर्धं—गात्रं विघ्ने यस्य स अपातः तस्मै । पुनः कथंभूतम् ? । 'अपारमर्त्यामरनिर्द्वैतिशर्मकारणम्'
मर्त्याश्च अमराश्च मर्त्यामराः 'इतरेतरद्वन्द्वः', अपाराणि—पाररहितानि अमयीदानीत्यर्थः यानि मर्त्यामराणां
निर्द्वैतेः—निर्वाणस्य शर्माणि—सुगतानि तेषां कारणं—हेतुः (तत्), तत्त्वज्ञानद्वारा मुक्तिमुत्पन्नकथात् । पुनः कथं-
भूतम् ? । 'परमतमोहं' परमं—प्रकृतं तमो हन्ति यन् तन् । अपवा अतिशयेन परमाः—परमतमाः ऊहा—
विचारणा गरिमन् तन् तथा तन् । पुनः कथंभूतम् ? । ईहितं—अभिप्रेतम् । केन ? । 'अलङ्घनमघवता' नास्ति
लङ्घनं—अभिमतो गत्य तादृशेन मघवता—रन्ध्रेण, सामर्थ्याद्व्युत्सर्गनोपेक्षेत्यर्थः । अट्ङनश्चासौ
मघवा वेति 'कर्मधारयः' ॥ १ ॥

सौ० वृ०—भीमेति । भो भव्याः ! यूयं जिनपतिमतं—तीर्थंकरप्रवचनम् आनमत इत्यन्वयः । 'आन-
मत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'यूयम्' । 'आनमत' प्रणमत । किं कर्मतापन्नम् ? । 'जिनपतिमतम्' ।
भीमो—रौद्रो [महा-]महाय यो भवाब्धिः—(संसार)समुद्रः तस्माद् भवा-उत्पत्ताः या भीतयो-भयाः
तान् भिनत्तीति तद् 'भीममहाभवाब्धिभवभीतिविभेदि' । पुनः किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । परास्ताः-
तिरस्कृताः विस्फुरन्तो-दीप्यन्तो-झगझगायमानाः परेषां-कुतीर्थानां मतानि-शासनानि मोहः-अज्ञानं
तथा (यद्वा !) मोहाद्-अज्ञानात् माना-गर्वा येन तत् 'परास्तविस्फुरत्परमतमोहमानम्' । पुनः
किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । 'घनं' निविडम् । कथम् ? । 'अलग्' अत्यर्थम्, अप्रमेयप्रमेयमित्यर्थः ।
पुनः किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । तनु-कृशं ऊनं-न्यूनं तद्व्ययं न इति 'अतनूनम्' । एतावता महत्,
सम्पूर्णमित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । अपारा-अनेके मर्त्या-मनुष्याः अमरा-देवाः तेषां
निर्वृतिः-मोक्षस्तस्याः शर्माणि-सुखानि तेषां कारणं-हेतुः (तत्) 'अपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणम्' ।
किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । परमं-प्रकृष्टं तमः-अज्ञानं तत् प्रति हन्तीति 'परमतमोहम्', यद्वा परमतमं-
उत्कृष्टम् ऊहो-वितर्को यस्मिंस्तत् परमतमोहम् । पुनः किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । 'ईहितं' वाञ्छि-
तम् । केन ? । अलङ्कनः-अनुलङ्कनीयो मघवा-इन्द्रः तेन 'अलङ्कनमघवता', अच्युतेन्द्रेण ईप्सि(हि)तं-
वाञ्छितम् । एवंविधं जिनपतिमतं नूनं-निश्चितं आनमत ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—अपो निधीयन्ते यस्मिन् स अब्धिः, भव एवाब्धिः भवाब्धिः, महांश्चासौ भवा-
ब्धिश्च महाभवाब्धिः, भीमश्चासौ महाभवाब्धिश्च भीममहाभवाब्धिः, भीममहाभवाब्धिर्भवा भीममहाभवा-
ब्धिभवाः, भीममहाब्धिभवाश्च ता भीतयश्च भीममहाभवाब्धिभवभीतयः, विशेपेण भेदितुं शीलमस्यास्तीति
विभेदि, भीममहाभवाब्धिभवभीतानां विभेदि, यद्वा भीममहाभवाब्धिभवा भीश्च ईतयश्च भीममहाभवा-
ब्धि(भव)भीतयः इत्यपि । परेषां मतं परमतं, विस्फुरच्च तत् परमतं च विस्फुरत्परमतं, विस्फुरत्प-
रमतस्य मोहः विस्फुरत्परमतमोहः, विस्फुरत्परमतमोहश्च मानश्च विस्फुरत्परमतमोहमानः, परास्तो-
ध्वस्तः विस्फुरत्परमतमोहमानो येन तत् परास्तविस्फुरत्परमतमोहमानं तत् । तनु च ऊनं च तनूने, न
स्तः तनूने यस्मिन् तद् अतनूनम् । अधं विद्यते यस्यासौ अधवान्, तस्मै अधवते । न हितं अहितं,
तद् अहितम् । जिनानां पतिः जिनपतिः, तस्य मतं जिनपतिमतं, तत् जिनपतिमतम् । मर्त्याश्च अमराश्च
मर्त्यामराः, अपाराश्च ते मर्त्यामराश्च अपारमर्त्यामराः, अपारमर्त्यामराणां निर्वृतिः अपारमर्त्यामरनि-
र्वृतिः, अपारमर्त्यामरनिर्वृतेः शर्माणि अपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्माणि, अपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मणां कारण
अपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणम् । परमं च तत् तमश्च परमतमः, परमतमो हन्तीति परमतमोहं, यद्वा
'अतिशयेन परमाः परमतमाः, परमतमा ऊहा यस्मिन् तत् परमतमोहम् । लङ्घ्यते-उलङ्घ्यते इति लङ्कनं
न लङ्कनः अलङ्कनः, अलङ्कनश्चासौ मघवा च अलङ्कनमघवा, तेन अलङ्कनमघवता । इति वृत्तीय-
घृत्तार्थः ॥ १ ॥

द्वे० द्वा०—भीमेति । हे भव्यजनाः ! यूयं जिनपतिमतं—प्रवचनं नूनं-निश्चितं आनमत-प्रणमतेत्य-
न्वयः । 'णम प्रह्वीभावे' धातुः । 'आनमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । किं कर्मतापन्नम् ? । जिन-
पतिमतं-तीर्थंकरमतम् । किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? । 'भीममहाभवाब्धिभवभीतिविभेदि' भीमः-भयोत्पादको
हृद् इतिपावद् यो महाभवाब्धिः-प्रकृष्टसंसारसमुद्रः तस्मिन् भवा-उत्पत्ता या भीतिः-साध्वसं तस्या विभेदि-
भेदनशीलम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'परास्तविस्फुरत्परमतमोहमानं' विस्फुरन्त्यथ ते परमतमोहमानाश्चेति
पूर्वं 'कर्मधारयः', परमतं-श्रीद्धादिशासनं मोहः-अज्ञानं गानः-स्मयः एतेषां पूर्वं 'द्वन्द्वः', ततः परास्ता-
विष्पत्ताः(विस्फुरत्)परमतमोहमाना येन तत् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अतनूनं' तनु-रहस्यं ऊनं-अपूर्णं, अर्थावे-
क्षया तावत् रहितम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । अलङ्कनं-वेनाप्यनानि क्रमगीयम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । अहितं-

अप्रतिचक्रा.

निर्वाणकलिकायाम्—

“अप्रतिचक्रा नडिठणां गरडजहना चतुर्भुजा चक्रचतुष्टय-
भूषितकरा चेति ।”

अपश्यत् । कस्मि ? । 'अघवते' अर्घ-पार्पं वियते यस्यासी अघवान् तस्मि । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अपारम-
र्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणं' मर्त्याश्च ते अमराश्चेति पूर्वं 'द्वन्द्वः', निर्वृतेः शर्माणि निर्वृतिशर्माणि इति 'पट्टी-
तन्धुरूपः', ततः अपाराणि च तानि मर्त्यामरनिर्वृतिशर्माणि चेति 'कर्मधारयः', 'तेषां कारणं-हेतुभूतम्',
तत्त्वज्ञानद्वारा ह्युक्तिमुखजनकत्वात् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'परमतमोर्हं' परमं-प्रकृष्टं यत् तमः-अहानं
तस्य हन्तु-नाशकम् । यद्वा परमतमा-अस्त्युकृटा ऊहाः-तर्काः यत्र तत् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अलहृष्य-
ममघवतेहितं' अलहृष्यनः-अनतिक्रमणीयो यो मघवा-हृन्दः तेन ईहितं-वाञ्छितम् ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीचक्रधरायाः स्तुतिः—

याऽत्र विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठमधिष्ठिता हुतात्—

समतनुभागविकृतधीरसमदवैरिव धामहारिभिः ।

तडिदिव भाति सान्ध्यघनमूर्धनि चक्रधराऽस्तु मुदे—

ऽसमतनुभा गवि कृतधीरसमदवैरिवधा महारिभिः ॥ ४ ॥

—द्विपदी

ज० वि०—याऽत्रेति । सा चक्रधरा-अप्रतिचक्रा देवी मुदे-मीत्यै अस्तु-भवतु इति
क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'अस्तु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'चक्रधरा' । कस्यै ?
'मुदे' । सेति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दयोजनामाह—या चक्रधरा अत्र-अस्मिञ्जगति भाति-
शोभते । अत्रापि 'भाति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'या' । कुत्र ? 'अत्र' । या कथं-
भूता ? 'अधिष्ठिता' अधिरूढा । किं कर्मतापन्नम् ? 'विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठं' विचित्र-
वर्णो-नानाविधवर्णसहितः, "आजानु कनकगौरम् आनाभेः शङ्खकुन्दहरधवलम्, आकण्ठतो
नवदिवाकरकान्तितुल्यम्, आमूर्धतोऽञ्जननिभं गरुडस्वरूपम्" इति स्वरूपो यो विनतात्मजो-गरु-
त्वान् तस्य पृष्ठं-गात्रोपरिभागम् । पुनः कथं ? 'हुतात्समतनुभाक्' हुतं अचीति हुतात्-
वह्निस्तेन समा-तुल्यां मूर्ध्नि भजन्तीति हुतात्समतनुभाक् । कस्मिन् केव भाति ? 'सान्ध्यघन-
मूर्धनि' सान्ध्यः-सन्ध्यासम्बन्धी यो घनः-मेघः स च विचित्रवर्णो भवति तस्य मूर्धनि-शिरसि
'तडिदिव' विद्युदिव । अत्र चक्रधरा तडित्स्थानीया, गरुडो घनस्थानीय इति ज्ञेयम् । पुनः कथं-
भूता चक्रधरा ? 'अविकृतधीः' अविकृता-न विकारं प्राप्ता धीः-बुद्धिर्यस्याः सा तथा । पुनः कथं ?
'असमतनुभा' समा-सामान्या तनुः-कृशा, न समतनुः असमतनुः, असाधारणमहतीत्यर्थः,
एतादृशी भा-कान्तिव्यस्याः सा तथा । कस्याम् ? 'गवि' पृथिव्यां स्वर्गे वा । पुनः कथं ?
'कृतधीरसमदवैरिवधा' कृतः-विहितः धीराणां-शूराणां समदानां-मदान्वितानां वैरिणां-
रिपूर्णा वधः-विनाशो यया सा तथा । कः कृत्वा ? ('महारिभिः') महद्भिः-वृद्धिररिभिः-चक्रैः ।

कथंभूतैः ? ' धामहारिभिः ' धामभिः—तेजोभिः हारिभिः—कान्तैः । कैरिव ! ' असमदवैरिव ' असमैः—असदृशैः दवैः—वनवह्निभिरिव ॥

अथ समासः—विचित्रो वर्णो यस्य स विचित्र० ' बहुव्रीहिः ' । विनतायाश्चात्मजो विनतात्मजः ' तत्पुरुषः ' । विचित्रवर्णश्चासौ विनतात्मजश्च विचित्र० ' कर्मधारयः ' । विचित्रवर्णविनतात्मजस्य पृष्ठं विचित्र० ' तत्पुरुषः ' । (तद् विचित्र०) । हुतमचीति हुतात् ' तत्पुरुषः ' । हुतादः समा हुतात्समा ' तत्पुरुषः ' । हुतात्समा चासौ तनुश्च हुता० ' कर्मधारयः ' । हुतात्समतनुं भजत इति हुता० ' तत्पुरुषः ' । न विकृता अविकृता ' तत्पुरुषः ' । अविकृता धीर्यस्याः सा अविकृतधीः ' बहुव्रीहिः ' । (न समा असमाः ' तत्पुरुषः ') । असमाश्च ते दवाश्च असम० ' कर्मधारयः ' । तैरसम० । धामभिर्हारीणि धाम० ' तत्पुरुषः ' । तैर्धाम० । सन्ध्यायां भवः सान्ध्यः (' तत्पुरुषः ') । सान्ध्यश्चासौ घनश्च सान्ध्यघनः ' कर्मधारयः ' । सान्ध्यघनस्य मूर्धा सान्ध्य० ' तत्पुरुषः ' । असमतनुः भा यस्याः सा असम० ' बहुव्रीहिः ' । धीराश्च ते समदाश्च धीरसमदाः ' कर्मधारयः ' । धीरसमदाश्च ते वैरिणश्च धीर० ' कर्मधारयः ' । धीरसमदवैरिणां वधो धीर० ' तत्पुरुषः ' । कृतो धीरसमदवैरिवधो यया सा कृतधीर० (' बहुव्रीहिः ') । महान्ति च तान्यरीणि च महारीणि ' कर्मधारयः ' । तैर्महारिभिः ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

इति श्रीमद्बृहस्पतिविरचितश्रीदेवविजयगणेशिष्यपं० जयविजयगणेशिविरचितायां श्रीशोभनः स्तुतिष्टोत्रौ श्रीअरजिनस्य स्तुतेर्व्याख्या ॥ १८ ॥

सि० वृ०—याऽत्रेति । सा ' चक्रघरा ' धरतीति घरा चक्रस्य घरा (?) अप्रतिचक्रा देवी मुदे—प्रोत्थै अस्तु—मथत्कित्यर्थः ' अस् मुवि ' घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । ' अप्० ' (सा० सू० ६९१), ' अदादेः ' (सा० सू० ८८०) इति लुक् । अत्र ' अस्तु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । चक्रघरा । कस्यै ? । मुदे । सेति तच्छब्दस्य यच्छब्दसाहचर्यात् सा का ? । या चक्रघरा अत्र—अस्मिन् जगति माति—शोभते इत्यर्थः । ' भा दीप्तौ ' इति घातोः वर्तमाने कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र ' माति ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । कुम् ? । अत्र । कथंमूना ? । अधि छेता—आरूढा । किम् ? । ' विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठम् ' विचित्रा वर्णा यस्मिन् स विचित्रवर्णः, कर्तुर इत्यर्थः । " आजानु कनकगौरस, आनामेः शुभ्रकुन्दहरषवटम्, आकण्ठतो नत्रदिशकरकान्तिरुत्थम्, आमूर्धतोऽक्षनानिभं गरुडस्यरूपम् " इतिस्वरूपो यो विनतात्मजो—यो गरुडः तस्य पृष्ठं—गन्धागस्तत् । " पृष्ठं तु चरमं तनोः " इतिहैमः (का० ३, श्लो० २६९) । पुनः कथंमूना ? । ' हुतात्समतनुभाक् ' हुनं—हेतव्यद्रव्यं अस्ति—मशतीति हुताद्—बन्धिः तेन समां—तुल्यां तनुं—मूर्तिं भजतीति हुतात्समतनुभाक् । कस्मिन् केन मातीति योज्यम् । सन्ध्यायां भवः सान्ध्यः, सन्ध्यासम्बन्धीत्यर्थः, यो घनेः—

मेघः स च विचित्रवर्णो भवति तस्य मूर्ध्नि—मस्तके, आधारे सप्तमी, तडिदिव—विद्युदिव । यथा सान्ध्यघन-
शिरसि तडिद् भाति तथा देवी गरुडपृष्ठस्थिता शोभत इति भावः । पुनः कथंभूता चक्रधरा ? । ‘अविकृतधीः’
अविकृता—न विकारं प्राप्ता धीः—बुद्धिर्यस्याः सा । पुनः कथंभूता ? । ‘असमतनुभा’ समा—सामान्या तनुः—कृशा,
समा चासौ तनुश्चेति ‘कर्मधारयः’, न समतनुरसमतनुरिति ‘तत्पुरुषः’, असाधारणमहतीत्यर्थः, एतादृशी
मा—क्रान्तिर्यस्याः सा तथा । कस्याम् ? । गवि—पृथिव्यां स्वर्गे वा ।

“ गौः स्वर्गे वृषभे रश्मौ, वज्रे शीतकरे पुमान् ।

अर्जुनीनेत्रदिग्भाण—मूषाम्नादिपु योषिति ॥ ”

इति मेदिनी । पुनः कथंभूता ? । ‘कृतधीरसमदवैरिवचा’ कृतो—विहितो धीराणां—सुराणां धैर्यवतां
समदानां—मदसहितानां वैरिणां—रिपूणां वधो—विनाशो यया सा तथा । धीराश्च ते समदाश्च धीरसमदा इति
‘कर्मधारयः’ । कैः कृत्वा ? । ‘महारिभिः’ महान्ति च तानि अरीणि—चक्राणि च महारीणि तैः, बृह-
द्भिश्चकैरित्यर्थः । “रयाङ्गं रयपादोऽरि, चक्रं धारा पुनः प्रथिः” इति हैमः (का० ३, श्लो० ४१९) । कथं-
भूतैः ? । ‘धामहारिभिः’ धाम्ना—तेजसा हारीणि—मनोज्ञानि तैः । कैरिव ? । ‘असमदवैरिव’ असमैः—
असदृशैः दवैः—यमवह्निभिरिवेत्युत्प्रेता । अत्राभेदे रूपकम् । “द्वदवौ वनवह्नी” इत्यमरे हैमे (का०
४, श्लो० १६७) च । न च समदवैः इत्यत्र समासे विभक्तिलोपः शक्यः “इवेन नित्यं समासो विभक्त्य-
लोपश्च” इति वार्तिकान् । अत्रार्थे “वागर्थाविव संपृक्तौ, वागर्पप्रतिपत्तये” (स० १, श्लो० १) इति रघुरेवो-
दाहरणं द्रष्टव्यम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्याय० श्रीअरजिनस्तुतेर्वृत्तिः ॥ १८ ॥

सौ० वृ०—याऽत्रेति । सा (चक्रधरा—) अप्रतिचक्रा देवी मुदे—प्रीत्यै अस्तु इत्यन्वयः । ‘अस्तु’ हात
क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘सा’ । अस्तु’ भवतु । कस्यै ? । ‘मुदे’ । किंविशिष्टा सा ? । चक्रं—नेमि धर-
तीति ‘चक्रधरा’ । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । सा का ? । या देवी अत्र—जगति भाति इत्यन्वयः ।
‘भाति’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘सा’ । ‘भाति’ शोभते । कुत्र ? । ‘अत्र’ [जगति] । किंविशिष्टा
या देवी ? । ‘अधिष्ठिता’ आभिता । किं कर्मतापन्नम् ? । विचित्रो—विधिधप्रकारो वर्णो यस्य सः तादृशो
यो विनतात्मजो—गरुडः तस्य पृष्ठं—मध्यभागः तद् ‘विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठं’, गरुडवाहनेत्यर्थः ।
“आजानु कनकगीरम्, आनामोः शङ्खकुन्डहरवलं” तथा “आकण्ठतो नयदिवाकरकान्तिरुत्सयम्, आमू-
र्धतोऽन्ननिभं गरुडस्वरूपम्” इतिवचनात् । तथा—

“दितिर्माता च दैत्यानां, देवानामदितिस्तथा ।

विनता पक्षिणां माता, कद्रुः पद्मगमातरि ॥”

इति मातु—प्रकरणे । अतो विनतात्मजो—गरुडः । पुनः किंविशिष्टा या ? । समा—सदृशी तनुः—
शरीरं भजतीति समतनुमाह । कस्मात् ? । ‘हुतात्’ हुतं अतीति हुताद्—बन्धिः तत्समानेत्यर्थः ।
पुनः किंविशिष्टा या ? । अविकृता—अविकारिणी धीः—बुद्धिर्यस्याः सा ‘अविकृतधीः’ । पुनः
किंविशिष्टा या ? । असमा—अनन्यसदृशी तनुः—शरीरं तस्या मा—क्रान्तिर्यस्याः सा ‘असमतनुमा’ ।

पुनः किंविशिष्टा या ? । कृतो-विहितो धीराः-युद्धे विकटाः मदेन सहिताः समदाः तादृशा ये वैरिणः-
शत्रवः तेषां वधो-हननं यया सा 'कृतधीरसमद्वैरिवधा' । कैः कृत्वा ? । महान्ति अरीणि-चक्राणि
महारीणि तैः 'महारिभिः', महश्चकैरित्यर्थः । किंविशिष्टैर्महारिभिः ? । धाम-तेजः तेन हारिभिः-मनो-
हैरैः 'धामहारिभिः' । दिवि का इव भाति ! । 'तडिद् (इव) विद्युदिव भाति इव-यया तद्वत् । सान्ध्यस-
भयोत्पन्नो यो घनो-मेघः तस्य मूर्धा-मस्तकं तरिमन् सान्ध्यघनमूर्धनि यथा भाति इत्यन्वयः । 'भाति'
इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'तडिद्' । 'भाति' शोभते । कस्मिन् ? । 'सान्ध्यघनमूर्धनि' । कैः
कृत्वा ? । 'धाम[हारि]भिः' किरणैः । धाम[हारि]भिः कैरिव ? । असमा-असदृशाः द्वा-वनवह्वयः असम-
दवाः, तैः 'असमदवैः' । अत्र तडित्स्थानीया देवी, सान्ध्यघनस्थानीयो गरुडः, धामस्थानीयं चक्रं,
तद्वद् देवी भाति । कस्याम् ? । 'गवि' स्वर्गे पृथिव्यां वा । एतादृशी देवी प्रीत्यै अस्तु । इति पदार्थः ॥

अय समासः—विचित्रा वर्णा यस्मिन् स विचित्रवर्णः, चिन्तायाः आत्मजो विन्तात्मजः, विचित्र-
वर्णश्चासौ विन्तात्मजश्च विचित्रवर्णविन्तात्मजः, विचित्रवर्णविन्तात्मजस्य पुष्टं विचित्रवर्णविन्तात्म-
जपुष्टं, तत् विचित्रवर्णविन्तात्मजपुष्टम् । समा च सा तनुश्च समतनुः, हुतात्समतनुः हुतात्समतनुः,
हुतात्समतनुं भजतीति हुतात्समतनुभाक् । न अविक्वता अविक्वता, अविक्वता धीर्यस्याः सा अवि-
कृतधीः । न समा असमाः, असमाश्च ते द्वाश्च असमदवाः, तैरसमदवैः । धामभिः हरन्तीत्येवंशीलानि
धामहारीणि, तैः धामहारिभिः । सन्ध्यायां भवः सान्ध्यः, सान्ध्यश्चासौ घनश्च सान्ध्यघनः, सान्ध्यघनस्य
मूर्धा सान्ध्यघनमूर्धा, तस्मिन् सान्ध्यघनमूर्धनि । चक्रं धरतीति चक्रधरा । असमाना (तनोः-) शरीरस्य
मा-कान्तिर्यस्याः सा असमतनुभा । मदेन सहिताः समदाः, धीराश्च ते समदाश्च धीरसमदाः, धीरस-
मदाश्च ते वैरिणश्च धीरसमद्वैरिणः, कृतो धीरसमद्वैरिणां वधो यया सा कृतधीरसमद्वैरिवधा ।
महान्ति च तानि अरीणि (च) [विद्यन्ते येषु तानि] महारीणि, तैः—महारिभिः । गवीति पदस्यार्थः—

“ गौर्वज्रे सुवृषे धेनौ, वाचि दिग्वाणयोर्गिरि ।
भूमयूखसुखस्वर्गा—सत्यवन्हचक्षिमातुषु ॥ ”

इति महीपकोपः । इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

अरनाथजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरथो लिखीकृतः ।

सोभाग्यसागराग्येण, स्त्रिणा ह्यानसेविना ॥ १ ॥

॥ इति श्रीअरनाथस्तुतिः सम्पूर्णा ॥ ४ । १८ । ७६ ॥

दे० व्या०—याद्रेति । सा चक्रधरा देवी मुदे अस्तु-भवत् इत्यन्वयः । 'अस् सुवि' धातुः । 'अस्तु ।
इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । चक्रधरा देवी । कस्ये ? । मुदे-हर्षाय । " ह्यर्त्मात्यामोदसंमो(म)दाः "
इत्यभिधानचिन्तामणिः (पा० २, स्तो० २३०) । किंविशिष्टा देवी ? । 'हुतात्समतनुभाक्' हुतं-होमद्रव्यं
आचि-भक्षयतीति हुताद्-वद्धिः तेन समा-सदृशां तनुं भजतीति हुतात्समतनुभाक् । पुनः किंविशिष्टा ?
'अविक्वतधीः' अविक्वता-अविकारिणी धीः- बुद्धिः यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'असमतनुभा'
चिन्त्यं (१) पदम् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'कृतधीरसमद्वैरिवधा' धीराः-धैर्यवन्तः समदा-मदेन सह घर्तमानाः,
धीराश्च ते मदाश्चेति 'द्वन्द्वः', ततः कृतः-सम्पादितो धीरसमद्वैरिणां वधो-विनाशो यया सा तथा । कस्याम् ? ।
'गवि' गौ-पृथ्वी तस्याम् । " गौर्गोत्रा भूतधारी क्षमा " इत्यभिधानचिन्तामणिः (पा० ४, स्तो० १) ।
पतदोर्निर्वाभिसम्बन्धाद् या चक्रधरा देवी अत्र-अगति महारिभिः-महश्चकैः भाति-शोभते । 'मा धीमो'
धातुः । 'भाति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । चक्रधरा देवी । कैः ? महारिभिः । " रथाद्गं रथपादोऽरि

चक्रे धारा पुनः प्रपिः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, स्तो० ४१९) । किंचिशिष्टा देवी ? । आपि-
 श्रिता-अभ्याख्ण्डा । किम् ? । ‘ विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठं ’ विचित्रवर्णां यो विनतात्मजो-गरुडः तस्य
 पृष्ठं-पृष्ठप्रदेशम् । विचित्रः-कर्तुरो वर्णो यस्येति ‘ बहुरीहिः ’ । ‘ कर्तुरश्रित्रला (लः) ’ इति पारस्करः । केव ।
 ‘ तद्विदिव ’ । कस्मिन् ? । ‘ सान्ध्यवनमुग्धि ’ सान्ध्यः-सन्ध्यायां भवो यो घनो-मेघः तस्य मुग्धि-भस्तके ।
 आपारे सनर्मा । यथा सान्ध्यघनाशिरस्थिता तडिद् भाति, तथा देवी गरुटपृष्ठाख्ण्डा चक्रेः शोभते इत्याशयः ।
 किंचिशिष्टेः महारिभिः ? । ‘ असमदवेरिव धामहारिभिः ’ असमा-अनन्यसदृशा ये द्वाः-घनवद्भयः तैरिव
 धाम्ना-तेजसा हारिभिः-शान्तेः । “ द्रवो द्रवो घनवद्भिः ” इत्यभिधानाचिन्तामणिः (का० ४, स्तो० १६७) ।
 न चात्र विभक्तिर्लापः शङ्कनीयः “ इवैन सह नित्यं समागो विभक्त्यलौपश्च ” इति वार्तिकम् ॥
 इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

१९ श्रीमल्लिजिनस्तुतयः

अथ श्रीमल्लिनाथस्य स्तुतिः—

नुदंस्तनुं प्रवितर मल्लिनाथ ! मे
प्रियङ्गुशेचिररुचिरोचितां वरम् ।

विडम्बयन् वररुचिमण्डलोज्ज्वलः

प्रियं गुरोऽचिररुचिरोचिताम्बरम् ॥ १ ॥

—रुचिरा (४, ९)

ज० वि०—नुदंस्तनुमिति । हे मल्लिनाथ !—मल्लिप्रभो ! हे गुरो !—महात्मन् ! त्वं मे-
मम वरं—प्रार्थितार्थम्, अत्र वयोरैक्यं तु यमकवशात् ज्ञेयम्, प्रवितर—देहि इति क्रियाकारकस-
म्बन्धः । अत्र 'प्रवितर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'वरम्' ।
त्वं किं कुर्वन् ? 'नुदन्' प्रेरयन् क्षिपन् । कां कर्मतापन्नाम् ? 'तनुं' शरीरम् । कथंभूतां तनुम् ?
'अरुचिरोचितां' रुचिरा—मनोहरा उचिता—योग्या, एतादृशी न भवतीत्यरुचिरोचिता ताम् ।
पुनः किं कुर्वन् ? 'विडम्बयन्' अवहेलयन् । किं कर्मतापन्नम् ? अचिररुचिरोचिताम्बरम् ।
अचिररुच्या—विद्युता रोचितं—उज्ज्वलं यदम्बरं—नभस्तत् । कथंभूतः सन् ? वरं—प्रधानं यद्
रुचिमण्डलं—प्रभामण्डलं तेनोज्ज्वलः—क्रान्तः सन् । त्वं कथंभूतः ? 'प्रियङ्गुरोचिः' प्रियङ्गुः—
वृक्षविशेषः तद्द्रु रुचिः—द्युतिर्यस्य स तथा, नीलद्युतिरित्यर्थः । वरं कथंभूतम् ? 'प्रियं' प्रीति-
करम् । इदं च विशेषणं अम्बरस्यापि घटते ॥

अथ समासः—मल्लिश्चासौ नाथश्च मल्लिनाथः 'कर्मधारयः' । तत्सम्बन्धो हे मल्लि० ।
प्रियङ्गुवद् रोचिर्यस्य स प्रियङ्गु० 'बहुव्रीहिः' । रुचिरा चासौ उचिता च रुचिरोचिता 'कर्मधा-
रयः' । न रुचिरोचिता अरुचिरोचिता 'तत्पुरुषः' । तां अरुचि० । रुचीनां मण्डलं रुचि०
'तत्पुरुषः' । वरं च तद् रुचिमण्डलं च वररुचि० 'कर्मधारयः' । वररुचिमण्डलेनोज्ज्वलो
वररुचि० 'तत्पुरुषः' । न चिरं(रा) अचिरं(रा) 'तत्पुरुषः' । अचिरं(रा) रुचिर्यस्याः सा
अचिर० 'बहुव्रीहिः' । अचिररुच्या रोचितं अचिर० 'तत्पुरुषः' । अचिररुचिरोचितं च
तदम्बरं च अचिर० 'कर्मधारयः' । तदचिर० ॥ इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—नुदंस्तनुमिति । परीपहादिमल्लजयात् मल्लिः । निरुक्तात् गर्भस्थेऽस्मिन् मातुः सर्वतुङ्गसुम-
मान्यशयनीयदेहदो देवतयाऽपूरीति वा मल्लिः । स चासौ नाथश्च मल्लिनाथः तस्य संबोधनं हे मल्लिनाथ ! ।
हे 'गुरो !' गृणाति धर्मोपदेशं यथार्थोपदेष्टा वा गुरुः तस्य संबोधनं हे गुरो ! । [गृणाति हिताहितत्वं इति

गुरुः तस्य सं० हे गुरो !—हे धर्मोपदेशक] । ‘ गृ शब्दे ’ ‘ कृमोरुच ’ (उणा० सू० २४) इति उप्रत्ययः ।
 ऋकारस्य च उकारः ‘ उरणपरः ’ (पा० अ० १, पा० १, सू० ५१) । त्वं मे—मम वरं—समीहितं
 प्रवितर—प्रदेहीत्यर्थः । प्रविपूर्वक ‘ तू ह्वनतरणयोः ’ इति घातोः ‘ आशीःप्रेरणयोः ’ (सा० सू० ७०३)
 कर्त्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकत्वचनम् । अत्र ‘ प्रवितर ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । किं कर्म-
 तापन्नम् ? । वरम् । ‘ वृद्ध वरणे ’ अप्रत्यये वरो देवेभ्यः, स्वसमीहितप्रार्थनमित्यर्थः । यदाह—“ तपोभिरिष्यते
 यत् तु, देवेभ्यः स वरो मतः ” इति कात्यः । वरमिति मान्तमव्ययमित्येके ।

“ वरो जामातरि वृतौ, देवतादेरमीप्सिते ।

विद्धे पुंसि त्रिषु श्रेष्ठे, कुङ्कुमे तु नपुंसकम् ॥ १ ॥

वरी प्रोक्ता शतावरी, वरा च स्यात् फलत्रिके ।

मनागिष्टे वरं क्लीबं, केचिदाहुस्तदव्ययम् ॥ २ ॥ ”

इति रायमुकुटाल्यायाममरटीकायाम् । कथंभूतं वरम् ? । प्रियं—वल्लभम्, प्रीतिकरमित्यर्थः । इदं
 अम्बरस्यापि विशेषणं घटते । त्वं किं कुर्वन् ? । नुदन्—क्षिपन् । काम् ? । तनुं—देहम् । “ त्वदेहयोरपि
 तनुः ” इत्यमरः (?) । कथंभूतां तनुम् ? । ‘ अरुचिरोचिताम् ’ रुचिरा—मनोहरा उचिता—योग्या, रुचिरा चासौ
 उचिता च रुचिरोचिता इति ‘ कर्मधारयः ’, एतादृशी नै भवतीत्यरुचिरोचितातां, लघुकर्मणा स्तोत्रकालेनैव
 मुक्तिगमनेन तत्त्यागसम्भवाद् बहुलकर्मणामेव तत्सम्भवेनारुचिरोचितत्वमिति भावः । पुनः किं कुर्वन् ? ।
 ‘ विदम्बयन् ’ विदम्बयतीति विदम्बयन्—अवहेलयन् । किं कर्मतापन्नम् ? । ‘ अचिररुचिरोचिताम्बरम् ’
 अचिररुच्या—तडिता रोचितं—उद्भासितं यदम्बरं—नमः तत् । “ अम्बरं व्योम्नि वासासि ” इत्यमरः (?) ।
 किंविशिष्टः त्वम् ? । ‘ वररुचिमण्डलोज्ज्वलः ’ सन् वरः—प्रधानो यो रुचिमण्डले—मामण्डलस्तेन उज्ज्वलः—
 अवदातः सन् । त्वं कथंभूतः ? । ‘ प्रियङ्गुरोचिः ’ प्रियङ्गुः—फलिनी तद्वद् रोचिः—कान्तिः यस्य सः,
 नीलद्युतिरित्यर्थः । यदाहुः (अभि० का० १, श्लो० ४९)—

“ रक्तौ च पद्मप्रभवासुपुञ्जौ

शुक्लौ च चन्द्रप्रभपुष्पदन्तौ ।

कृष्णौ पुनर्नेमिमुनी विनीडौ

श्रीमालिपार्थो कनकत्विपोऽप्ये ॥ ”—इन्द्रवज्रा

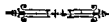
इति श्रीहेमसूत्रिणः । “ प्रियङ्गुः फलिनीकद्गुणिविषलीरानिकामु च ” इति विश्वः । अत्र मामण्डलविद्युतोः
 भगवत्तनुव्योम्नेश्च साधर्म्याद्रुपमानोपमेयभावात् प्रदर्शितः ॥ १ ॥

सौ० घृ०—यो भवाम्मोधेररं—तटं प्रातः स कामादिपदन्तररिपूणां विजये मल्ल इव मल्लः तथा
 गर्भस्थे भगवति मानुर्मल्लिकामालादोहदोषपञ्चत्वेन नाग्रा मल्ली (?) । अनेन सम्बन्धेनायातस्य मल्लि-
 जिनस्य स्तुतेर्व्याख्यानं लिङ्गयते नुदंस्तनुरिति ।

हे मल्लिनाथ !-हे मल्लिस्वामिन् । हे गुरो !-महन् । मे-मम मह्यं वा त्वं वरं-मनोऽभिलषितं प्रवितर
इत्यन्वयः । 'प्रवितर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । 'प्रवितर' ददस्व । कं कर्मतापन्नम् ? ।
'वरं' इत्यत्र बवयोरैक्यं यमकत्वात् । 'प्रवितनु' इत्यपि पाठः । 'प्रवितनु' विस्तारय । त्वं किं कुर्वन् ? । 'नुदन्'
पीडयन् । कां कर्मतापन्नाम् ? । 'तनुम्' । (किंविशिष्टाम् ?) रुचिरा-मनोहा उचिता-योग्या तद्द्वयं नास्ति
सा अरुचिरोचिता, तां 'अरुचिरोचिताम्' । किंविशिष्टं वरम् ? । 'प्रियं' इष्टम् । पुनस्त्वं किं कुर्वन् ? ।
'विडम्बयन्' तिरस्कुर्वन् । किं कर्मतापन्नम् ? । अचिररुचिः-विद्युत् [तस्या रोचिः-त्विद् कान्तिः ते-तद्य]
(तथा रोचितं) अम्बरं-आकाशं 'अचिररुचिरोचिताम्बरम्' । पुनः त्वं किंविशिष्टः ? । वरं-प्रधानं
यद् रुचिमण्डलं-प्रभामण्डलं तेन तद्द्वयं वा उज्ज्वलो-निर्मलः-कान्तः 'वररुचिमण्डलोज्ज्वलः' । पुनः
किंविशिष्टस्त्वम् ? । प्रियङ्गुः-वृक्षविशेषः फलिनीनामा तद्द्वयं रोचिः-कान्तिर्यस्य स 'प्रियङ्गुरोचिः',
नीलवर्ण इत्यर्थः । एतादृशो मल्लिर्मम प्रियं वरं वितर । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—नुदतीति नुदन् । मल्लिञ्चासौ नाथश्च मल्लिनाथः, तस्य स० हे मल्लिनाथ ! । प्रियङ्गु-
वद् रोचिर्यस्य स प्रियङ्गुरोचिः । रुचिरा च उचिता च रुचिरोचिते, न विद्येते रुचिरोचिते यस्याः सा
अरुचिरोचिता, तां अरुचिरोचिताम् । विडम्बयतीति विडम्बयन् । रुचेर्मण्डलं रुचिमण्डलं, वरं च तद्
रुचिमण्डलं च वररुचिमण्डलं, वररुचिमण्डलेन उज्ज्वलः वररुचिमण्डलोज्ज्वलः । न विद्यते चिरा-चिर-
कालस्यायिनी रो(रु)चिर्यस्याः सा अचिररो(रु)चिः, अचिररोचिपा(रुच्या) रोचितं अचिर(रु)चिरोचितं,
अचिररो(रु)चिरोचितं च तद् अम्बरं च अचिररुचिरोचिताम्बरम् । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥ इन्द्रवज्रोपजा-
त्युपजातिवंशस्थश्छन्दसा स्तुतिरियम् ॥

दे० द्या०—नुदन्निति । हे मल्लिनाथ ! त्वं मे-मम वरं प्रवितर-दयाद् इत्यन्वयः । 'तू पृथनतरणयोः'
इति धातुः । 'प्रवितर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । वरं-वाञ्छितम् । बवयो-
रैक्याद् वकारस्थाने वकारग्रहणम् । 'गुरो' । इति । गृणीते धर्मं इति गुरुः तस्यामन्त्रणम् । " गुरुर्ज्ञानो-
(धर्मो)पदेशकः " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० १, श्लो० ७७) । " हिताहितमातिपरिहारोपदेष्टा गुरुः "
इति नैयायिनाः । किंविशिष्टं वरम् ? । प्रियं-बल्लभम् । त्वं किं कुर्वन् ? । नुदन्-परिक्षिपन् । काम् ? । तनुं-शरी-
रम् । किंविशिष्टां तनुम् ? । 'अरुचिरोचितां' अरुचिरा-बहुलकर्माणः तेषां उचिता-योग्या या सा ताम्,
लघुकर्माणां स्तोककालेनैव मुक्तिगमनेन तस्यागात् । पुनः किं कुर्वन् ? । विडम्बयन्-हसन् । किम् ? । अचिर-
रुचिरोचिताम्बरं' अचिररुचिः-विद्युत् तथा रोचितं-उद्भासितं यद् अम्बरं-आकाशं तत् । किंविशिष्टस्त्वम् ? ।
'वररुचिमण्डलोज्ज्वलः' वरः-प्रधानो यो रुचिमण्डलो-भामण्डलः तेन उज्ज्वलः-अवदातः । पुनः किंवि-
शिष्टः ? । 'प्रियङ्गुरोचिः' प्रियङ्गुः-वृक्षभेदः तद्द्वयं रोचिः-कान्तिर्यस्य स तथा । " प्रियङ्गुः फलिनी
इयाम् " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २१५) । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनपतीना स्तुतिः—

जवाद् गतं जगदवतो वपुर्व्यथा—

कदम्बकैरवशतपत्रसं पदम् ।

जिनोत्तमान् स्तुत दधतः स्रजं स्फुरत्—

कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम् ॥ २ ॥

—रुचिरा

ज० वि०—जवादिति । भो भव्याः ! यूयं जिनोत्तमान्—जिनवरान् स्तुत—प्रणमतेति क्रिया-
कारकसंयोजनम् । अत्र 'स्तुत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'यूयम्' । कान् कर्मतापन्नान् ?
'जिनोत्तमान्' । किं कुर्वतो जिनोत्तमान् ? 'अवतः' रक्षतः । किं कर्मतापन्नम् ? 'जगत्'
विश्वम् । कस्मात् ? 'जवात्' वेगात् । कथंभूतं जगत् ? 'गतं' यातम् । किं कर्मतापन्नम् ? 'पदं'
स्थानम् । पदं कथंभूतम् ? 'अवशतपत्रसम्' अवशाः—परवशाः तपन्तः—तापमनुभवन्तः प्रसाः—
सत्त्वा यस्मिन् तथा । कैः कृत्वा ? 'वपुर्व्यथाकदम्बकैः' वपुःपीडोत्पीडैः । नरकादिगतं जगदवत
इति सिद्धुदायार्थः । पुनः किं कुर्वतः ? 'दधतः' धारयतः । कां कर्मतापन्नान् ? 'स्रजं' मालाम् ।
कथंभूतां स्रजम् ? 'स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम्' स्फुरन्ती—दीप्यमाना कदम्बानां—वृक्षवि-
शेषकुसुमानां कैरवाणां—कुमुदानां शतपत्राणां—कमलानां सम्पत्—समृद्धिर्यस्यां सा तथा ताम् ॥

अयसमासः—वपुषो व्यथा वपुर्व्यथाः 'तत्पुरुषः' । वपुर्व्यथानां कदम्बकानि वपुर्व्यथा०
'तत्पुरुषः' । तैर्वपुर्व्यथा० । न वशा अवशाः 'तत्पुरुषः' । अवशाश्च ते तपन्तश्च अवश० 'परमधारयः' ।
अवशतपन्तस्त्रसा यस्मिन् तद् अवश० 'बहुव्रीहिः' । जिनानां जिनेषु वा उच्यते जिनोत्तमाः 'तत्पु-
रुषः' । तान् जिनो० । कदम्बाश्च कैरवाणि च शतपत्राणि च कदम्ब० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । कद-
म्बकैरवशतपत्राणां सम्पत् कदम्ब० 'तत्पुरुषः' । स्फुरन्ती कदम्बकैरवशतपत्रसम्पद् यस्यां
सा स्फुरं 'बहुव्रीहिः' । तां स्फुर० ॥ इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—जवादिति । भो भव्याः ! यूयं जिनोत्तमान्—जिनवरान् स्तुत—प्रणमतेत्यर्थः ।
'स्तुन् स्तुतौ' घातोः 'आशी.भेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवच-
नम् । 'अप् कर्तरि' (सा० सू० १९१) इत्यप्, 'अदादेर्लुक्' (सा० सू० ८८०) इति लुक् ।
अत्र 'स्तुन' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? यूयम् । कान् कर्मतापन्नान् ? 'जिनोत्तमान्' जिनेषु उच्यते
जिनोत्तमाः हान् । किं कुर्वतः जिनोत्तमान् ? 'अवतः' अवन्ति—रक्षन्ति ते अन्तः तान् । किम् ? जगत्—
विश्वम् । कथम् ? जवात्—वेगात् । "जबो वेगस्त्वरिस्तुर्णिः" इत्यमरः (?) । कथंभूतं जगत् ? गतं—
प्राप्तम् । किम् ? पदं—स्थानम् । पदं कथंभूतम् ? 'अवशतपत्रसं' न वशाः अवशाः—नराधीनाः परमाधा-
भिहायता इति यावत् तपन्तः—तापमनुभवन्तः प्रसाः—सत्त्वा यस्मिन् तन् तथा । कैः कृत्वा ? 'वपुर्व्यथा-

कदम्बकैः' वपुषो-देहस्य व्यथा-यातना तस्याः कदम्बकैः-समूहैः । नरकादिगतं जगदवतीति समुदा-
यार्थः । पुनः किं कुर्वतो जिनोत्तमान् ? । दधतो-धारयतः । काम् ? । स्रजं-मालाम् । कपे-
भृतां स्रजम् ? । ' स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदं ' स्फुरन्ती-दीप्यमाना कदम्बानां-वृक्षविशेषकुसुमानां
कैरवाणां-कुमुदानां शतपत्राणां-कमलानां सम्पत्-समृद्धिर्यस्याः सा ताम् । " सहस्रपत्रं कमलं शतपत्रं
कुशेशयं " इत्यमरः (श्लो० १४६) । कदम्बो-नीपः । " नीपः कदम्बः सालस्तु " इति
हैमः (का० ४, श्लो० २०४) । कैरवं-श्वेतकमलम् । " श्वेते तु तत्र कुमुदं, कैरवं गर्दमाह्वयम् " इति
हैमः (का० ४, श्लो० २३०) । शतपत्रं-कमलम् । कदम्बश्च कैरवं च शतपत्रं च कदम्बकैरवशतपत्राणि
' इतरेतरद्वन्द्वः ' ॥ २ ॥

सौ० वृ०-जवादिति । भो भव्याः । यूयं जिनोत्तमान्-तीर्थकरप्रधानान् स्तुत इत्यन्वयः । ' स्तुत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । ' यूयम् ' । ' स्तुत ' प्रणमत । कान् कर्मतापन्नान् ? । ' जिनोत्तमान् ' । किं कुर्वतो जिनोत्तमान् ? । ' अवतः ' रक्षतः । किं कर्मतापन्नम् ? । ' जगत् ' विश्वम् । कथम् ? । ' जवात् ' वेगेन । किंविशिष्टं जगत् ? । ' गतं ' प्राप्तम् । किं कर्मतापन्नम् ? । ' पदं ' स्थानम् । कैः कृत्वा ? । वपुः-शरीरं तस्य व्यथा-चिन्ताः पीडादयः तासां कदम्बकानि-वृन्दानि तैः ' वपुर्व्यथाकदम्बकैः ' । पुनः किंविशिष्टं जगत् (पदं ?) ? । अवशाः-परवशाः तपन्तः-संसारसुखाभिलाषेण तापं प्राप्नुवन्तो ये ब्रह्मा-सत्त्वा यस्मिन् तद् ' अवशतपत्रसम् ' । जिनोत्तमान् किं कुर्वतः ? ' दधतः ' धारयतः । कां कर्मतापन्नाम् ? । ' स्रजं ' मालाम् । किंविशिष्टां स्रजम् ? । स्फुरन्तः-दीप्यन्तः कदम्बा-नीपवृक्षविशेषाः कैरवाः-कुमुदादयः शतपत्राणि-कमलादीनि तेषां सम्पत्-ऋद्धिः यस्यां सा ' स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम् ' । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-अवन्ति-रक्षन्तीति अवन्तः, तान् अवतः । वपुषां व्यथाः वपुर्व्यथाः, वपुर्व्यथानां कदम्बकानि वपुर्व्यथाकदम्बकानि, तैर्वपुर्व्यथाकदम्बकैः । न वशा अवशाः, तपन्ति ते तपन्तः, अवशाः तपन्तस्त्रसा यस्मिन् तत् अवशतपत्रसं, तद् अवशतपत्रसम् । जिनेषु उत्तमा जिनोत्तमाः, तान् जिनोत्तमान् । दधति ते दधन्तः, तान् दधतः । कदम्बाश्च कैरवाश्च शतपत्राणि च कदम्बकैरवशतपत्राणि, स्फुरन्ति च तानि कदम्बकैरवशतपत्राणि च स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्राणि, स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्राणां सम्पद् यस्यां सा स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम् । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

वे० व्या०-जवादिति । हे भव्यलोकाः । यूयं जिनोत्तमान्-जिनेषु उत्तमान्-श्रेष्ठान् तीर्थकरानित्यर्थः स्तुत-स्तुतिविपर्ययात्कुरुत इत्यन्वयः । ' स्तुतु स्तुती ' धातुः । ' स्तुत ' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । कात् ? । जिनोत्तमान् । किं कुर्वतो जिनोत्तमान् ? । दधतो-धारयतः । काम् ? । स्रजं-मालाम् । किंविशिष्टां स्रजम् ? । ' स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदं ' कदम्बो-नीपः, " नीपः कदम्बः सालस्तु " इत्यभिधान-चिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २०४), कैरवं-श्वेतकमलं, " श्वेते तु तत्र कुमुदं, कैरवं गर्दमाह्वयम् " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २३०), शतपत्रं-कमलं सेवन्तीति लोकाप्रसिद्धं पुष्पं वा, पतेपां पूर्वं 'द्वन्द्वं', ततः स्फुरन्ती कदम्बकैरवशतपत्राणां सम्पद् यस्यामिति ' बहुव्रीहिः ' । पुनः किं कुर्वतो जिनोत्तमान् ? । ' अवतः ' रक्षतः । किम् । जगत्-विष्टपम् । कस्मात् ? । जवात् । किंविशिष्टं जगत् ? । गतं-प्राप्तम् । किम् । पदं-नरकादिस्थानम् किंविशिष्टं पदम् ? । अवशतपत्रसम् । अवशाः-परतन्त्राः परमाथार्मिकाधीना इति. यावत् तपन्तः-तापमनुभवन्तः ब्रह्मा-प्राणिनो यत्र तत् । के ? । ' वपुर्व्यथाकदम्बकैः ' वपुषः-शरीरस्य व्यथा-यातनाः तासां कदम्बकाः-समूहाः तैः । " वृन्दं चक्रकदम्बके समुदयः पुत्रजोत्करी संहतिः " । इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ४७) । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सिद्धान्तश्लाघनम्—

स सम्पदं दिशतु जिनोत्तमागमः

शमावहन्नतनुतमोहरोऽदिते ।

स चित्तभूः क्षत इह येन यस्तपः—

शमावहन्नतनुत मोहरोदिते ॥ ३ ॥

—रुचिरा

ज० वि०—स सम्पदमिति । स जिनोत्तमागमः—जिनपतिसिद्धान्तः सम्पदं—थियं दिशतु इति क्रियाकारकयोजना । अत्र ' दिशतु ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' जिनोत्तमागमः ' । कां कर्मतापन्नम् ? ' सम्पदम् ' । जिनोत्तमागमः किं कुर्वन् ? ' आवहन् ' कुर्वन् । किं कर्मतापन्नम् ? ' शं ' सुखम् । जिनोत्तमागमः कथंभूतः ? ' अतनुतमोहरः ' अतनु—प्रभूतं तमो हरति यः स तथा । अथवा अतनुतमान्—प्रभूततमान् ऊहान् राति—ददातीति अतनुतमोहरः । स इति तच्छब्दसम्बन्धाद् यच्छब्दघटना)माह—येन जिनोत्तमागमेन (इह—लोके) स चित्तभूः—मनोभवः क्षतः—घ्यस्तः । अत्रापि ' क्षतः ' इति क्रियापदम् । केन कर्ता ? ' येन ' । कः कर्मतापन्नः ? ' चित्तभूः ' । अत्रापि स इति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दघटनामाह—यः चित्तभूः ' मोहरोदिते ' मोहः—अज्ञानं रोदितं—रोदनं एते द्वे अपि अतनुत—विस्तारयापास । अत्रापि च ' अतनुत ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' यः ' । के कर्मतापन्ने ? ' मोहरोदिते ' । कथंभूते मोहरोदिते ? ' अदिते ' अखाण्डिते । तथा यः चित्तभूः ' तपःशमौ ' तपः द्वादशविधं शमः—उपशमः तौ अहन्—हतवान् । अत्रापि च ' अहन् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' यः ' । कौ कर्मतापन्नौ ? ' तपःशमौ ' ॥

अथ समासः—जिनानां जिनेषु वा उच्यते जिनोत्तमाः ' तत्पुरुषः ' । जिनोत्तमानां आगमो जिनोत्तमागमः ' तत्पुरुषः ' । न तनु अतनु ' तत्पुरुषः ' । अतनु च तन् तमश्च अतनु० ' कर्मधारयः ' । अतनुतमो हरतीति अतनु० ' तत्पुरुषः ' । अथवा अतिशयेनातनवो अतनुतमाः । अतनुतमाश्च ते ऊदाश्च अतनु० ' कर्मधारयः ' । अतनुतमोहान् रातीत्यतनु० ' तत्पुरुषः ' । न दिने अदिने ' तत्पुरुषः ' । ते अदिते । चित्ते भवतीति चित्तभूः ' तत्पुरुषः ' । तपश्च शमश्च तपःशमौ ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । तौ तपःशमौ । मोहश्च रोदितं च मोहरोदिते ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । ते मोहरोदिते ॥ इति फाग्यार्थः ॥ ३ ॥

मि० वृ०—स सम्पदमिति । स जिनोत्तमागमः—जिनवरमिद्वान्तः सम्पदं—थियं दिशतु—दश-स्थिरार्थः । ' दिश अभिपन्नने ' गानोः ' आशीःशेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्त्तरे परस्मैपदे

प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'तुदादेरः' (सा० सू० १००७) । तथा च 'दिशतु' इति सिद्धम् । अत्र 'दिशतु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । स जिनोत्तमागमः । कां कर्मतापन्नम् ? । सम्पदम् । जिनोत्तमागमः किं कुर्वन् ? । आवहन्-कुर्वन् । किं कर्मतापन्नम् ? । शं-सुखम् । कथंभूतो जिनोत्तमागमः ? । 'अतनुतमोहरः' अतनु-प्रभूतं तमो हरति-नाशयति यः स तथा । अथवा अतनुतमान्-प्रभूततमान् ऊहान् राति-ददातीत्यतनुतमोहरः । स इति तच्छब्दसम्बन्धाद् यच्छब्द(घटना)माह-येन जिनोत्तमागमेन इह-अत्र नगति स चित्तम्-कंदर्पः क्षतः-क्षपितः, क्षयं नीत इत्यर्थः । अत्रापि 'क्षतः' इति क्रियापदम् । केन कर्ता ? । येन । कः कर्मतापन्नः ? । चित्तम् । अत्रापि स इति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्द(घटना)माह-यः अवगणितहरिहरादिदेवश्चित्तम्ः अदिते-अखण्डिते 'मोहरोदिते' मोहश्च रोदितं च मोहरोदिते अतनुत-अप्रथयतेत्यर्थः । 'तनु विस्तारे' घातोः कर्तारि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तत् । 'तनादेरुप्' (सा० सू० ९९७) । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) । तथा च 'अतनुत' इति सिद्धम् । अत्र 'अतनुत' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । के कर्मतापन्ने ? । मोहरोदिते-अज्ञान-रोदने । रोदित इत्यत्र 'क्तो वा सेट्' (सा० सू० १२७७) इति सेट् । क्तप्रत्ययस्य कित्वाभावपक्षे गुणः । तथा यश्चित्तम्ः 'तपःशमौ' तपः-अनुष्ठानविशेषः द्वादशविधं वा धर्मविशेषो वा शमः-उपशमः तौ अहन्-हतवान् इत्यर्थः । 'हन हिंसागत्योः' इति घातोरनघतने कर्तारि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । 'अप् कर्तारि' (सा० सू० ९९१) इत्यप् । 'अदादेर्लुक्' (सा० सू० ८८०) । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) । 'दिस्योर्हसान्' (सा० सू० ८८९) इति दिपोलोपः । तथा च 'अहन्' इति सिद्धम् । अत्रापि 'अहन्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । कौ कर्मतापन्नौ ? । 'तपःशमौ' तपश्च शमश्च तपःशमौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । "तपो लोकान्तरेऽपि च । चान्द्रायणादौ धर्मे च, पुमान् शिशिरमाघयोः" इति मेदिनी ॥ ३ ॥

सौ० वृ०-स सम्पदमिति । स जिनोत्तमागमः-तीर्थकृत्सिद्धान्तः [मे-मम] सम्पदं-श्रियं विशतु इत्यन्वयः । 'दिशतु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'जिनोत्तमागमः' । 'दिशतु' ददातु । कां कर्मतापन्नम् ? । 'सम्पदम्' । [कस्य ? । 'मम'] । जिनोत्तमागमः किं कुर्वन् ? । 'आवहन्' प्रापयन् कथयन् वा । किं कर्मतापन्नम् ? । 'शं' सुखम् । पुनः किंविशिष्टः जिनोत्तमागमः ? । अतनुतमा-प्रचुरा ऊहा-विचाराः तान् राति-ददातीति 'अतनुतमोहरः' । किंविशिष्टो जिनोत्तमागमः ? । 'स' प्रसिद्धः । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । स कः ? । येन जिनोत्तमागमेन इह-संसारे चित्तम्-कामः स दुर्धरः क्षतः इत्यन्वयः । 'क्षतः' इति क्रियापदम् । केन कर्ता ? । 'येन' जिनोत्तमागमेन । 'क्षतः' हतः । कः कर्मतापन्नः ? । 'चित्तम्' । कस्मिन् ? । 'इह' संसारे । कथंभूतश्चित्तम् ? । 'स' । (स) कः ? । यः कामः मोहः-अज्ञानं रोदितं ते द्वे अतनुत इत्यन्वयः । 'अतनुत' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'यः' कामः । 'अतनुत' विस्तारयत । के कर्मतापन्ने ? । 'मोहरोदिते' । किंविशिष्टे मोहरोदिते ? । 'अदिते' अखण्डिते-अच्छिन्ने । पुनः (यः) चित्तम्-कामः तपःशमौ अहन् इत्यन्वयः । 'अहन्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'यः' चित्तम् । 'अहन्' हन्ति स्म । कौ कर्मतापन्नौ ? । तपो बाह्याभ्यन्तररूपं शम-उपशमः, तौ द्वौ यो विनाशयति स चित्तभूयेन जिनागमेन घ्यस्तः । इति पदार्थः ॥

अथ सप्तासः—जिनेषु उत्तमाः जिनोत्तमाः, जिनोत्तमानां आगमः जिनोत्तमागमः । अतिशयेन तनयः इति तनुतमाः, न तनुतमा अतनुतमाः, अतनुतमाश्च ते ऊहाश्च अतनुतमोहाः, अतनुतमोहान् राति-ददातीति अतनुतमोहरः । न विते अदिते, ते अदिते । चित्ताद् भवतीति चित्तभूः । तपश्च शमश्च तपःशमौ (तौ तपः०) । मोहश्च रोदितं च मोहरोदिते (ते मोह०) । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

द्वे०व्या०—स सम्पदमिति । स जिनोत्तमागमः सम्पदं-लक्ष्मीं दिशतु-ददातु इत्यन्वयः । 'दिश अति-सर्जने' धातुः । 'दिशतु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'जिनोत्तमागमः' जिनेषु उत्तमाः-तीर्थकराः तेषाम्, यद्वा जिनानां उत्तमः-श्रेष्ठो य आगमः-सिद्धान्तः । "आप्तोक्तिः समयागमौ" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० १५६) । कां कर्मतापन्नाम् ? सम्पदं-लक्ष्मीम् । किं कुर्वन् आगमः ? आवहन्-प्रापयन् । किम् ? शं-सुखम् । किं विशिष्ट आगमः ? 'अतनुतमोहरः' न तनु अतनु इति नञ्समासः, एवंविधं यत् तमः-अहानं हरतीति तथा, यद्वा अतनुतमान्-अखुरकुट्टान् ऊहाद्-तर्कान् रातीति अतनुतमोहरः । यत्तदोर्वित्या-भिसम्बन्धाद् येन-जिनोत्तमागमेन स-वक्ष्यमाणः चित्तभूः-कन्दुर्पः क्षतः-क्षयं प्रापितः । स कः ? यो चित्तभूः 'तपःशमौ' तपो द्वादशविधं शमः-उपशमः अनयोर्द्वन्द्वः' तौ अहन्-हतवान् । 'हन हिंसागम्योः' इति धातुः । च-पुनः अदिते-अखण्डिते मोहरोदिते अतनुत-अपथयत । 'तनु विस्तारे' धातुः । 'अतनुत' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? चित्तभूः । के कर्मतापन्ने ? 'मोहरोदिते' मोहो-मिथ्याभिनिवेशो रोदितं-विमलापः अनयोर्द्वन्द्वः' ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

धीकपदिस्मरणम्—

द्विपं गतो हृदि रमतां दमश्रिया

प्रभाति मे चकितहरिद्विपं नगे ।

वटाहये कृतवसतिश्च यक्षराट्

प्रभातिमेचकितहरिद् विपन्नगे ॥ ४ ॥

—रुचिरा

ज० वि०—द्विपमिति । यक्षराट्-यक्षराजः कपर्दिनामा मे-मम हृदि-हृदये रमतां-क्रीडतु विष्टस्वितियावत् इति क्रियाकारकयोजनम् । अत्र 'रमतां' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यक्ष-राट्' । कस्मिन् ? 'हृदि' । कस्य ? 'मे' । किं कुर्वति हृदि ? 'प्रभाति' शोभमाने । कया ? 'दमश्रिया' उपशमसम्पदा । कथंभूतो यक्षराट् ? 'द्विपं गतः' गजमारूढः । कथंभूतं द्विपम् ? चकितः-त्रस्तो हरिद्विपः-सुरेन्द्रहस्ती यस्मात् तथा तम् । यक्षराट् पुनः कथंभूतः ? 'कृतवसतिः' विहि-तवसतिः । चः समुच्चयार्थः । कस्मिन् ? 'नगे' वृक्षे । नगे कथं ? 'वटाहये' न्यग्रोधनाम्नि । पुनः कथं ? 'विपन्नगे' विगतसर्पे । यक्षराट् पुनः कथं ? 'प्रभातिमेचकितहरिद्' प्रमया-कान्त्या अनिमयेन मेचक्रिनाः-श्यामीकृता हरितो-दिशो येन स तथा ॥

अथ समासः—दमस्य श्रीः दमश्रीः 'तत्पुरुषः' । तथा दमश्रिया । हरेर्द्विपो हरिद्विपः 'तत्पुरुषः' । चकितो हरिद्विपो यस्मात् स चकित० 'बहुव्रीहिः' । तं चकित० । वट इत्याह्वयो यस्य स वटाह्वयः 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन् वटा० । कृता वसतिर्येन सकृत० 'बहुव्रीहिः' । यक्षाणां यक्षे वा राट् यक्षराट् 'तत्पुरुषः' । अतिशयेन मेचकिताः अतिमे० 'तत्पुरुषः' । अतिमेचकिता हरितो येन सोऽतिमे० 'बहुव्रीहिः' । प्रभयाऽतिमेचकितहरित् प्रभाति० 'तत्पुरुषः' । विगताः पन्नगा यस्मात् स विपन्नगः 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन् विप० ॥ इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीमल्लितीर्थपतेः स्तुतेर्व्याख्या ॥ १९ ॥

सि० वृ०—द्विपमिति । यक्षराट्—यक्षाधिपतिः कपर्दिनामा मे—मम हृदि—हृदये रमतां—क्रीड। इत्यर्थः । 'रमु क्रीडायाम्' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्त्तारि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनं ताम् । 'अप्' (सा० सू० ६९१) । तथाच 'रमताम्' इति सिद्धम् । अत्र 'रमताम्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यक्षराट्' यक्षेषु राजतीति यक्षराट् । किञ्चन्तः 'ऋटुरपाणां मूर्धा' इति सावर्ष्येन 'षो ङः' (सा० सू० २७७) इति पस्य ङत्वम् । कस्मिन् ? । हृदि । कस्य ? । मे । किं कुर्वति हृदि ? । प्रमाति—शोभमाने । कया ? । 'दमश्रिया' दमस्य—उपशमस्य श्रीः दमश्रीः तथा, उपशम-सम्पदा । कथंभूतो यक्षराट् ? । गतः—प्राप्तः, अर्थादारूढः । कम् ? । 'द्विपं' द्वाभ्यां शुण्डाग्र्याभ्यां पिबतीति द्विपः तम् । 'सुपि स्थः' (पा० अ० ३, पा० २, सू० ४) इति योगविभागात् कः । कथंभूतं द्विपम् ? । चकितः—अस्तो हरेः—इन्द्रस्य द्विपो—हस्ती यस्मात् स तथा तम् । अतिशयबलवत्त्वेन ऐरावणस्यापि बलो-त्पादकत्वादिति भावः । पुनः कथंभूतो यक्षराट् ? । 'कृतवसतिः' कृता—विहिता वसतिः—स्थानं गृहभित्तियावत् येन स तथा । " वसती रात्रिवेदमनोः " इत्यमरः (श्लो० २४६८) । चः समुच्चयार्थः । कस्मिन् ? । 'नगे' न गच्छतीति नगः—वृक्षः तस्मिन् नगे । कथंभूते ? । 'वटाह्वये' वट इत्याह्वयः—अभिधानं यस्य स तथा तस्मिन् । " उदन्तोऽ्याह्वयोऽभिधा । गोत्रसंज्ञानामधेया० " इति हैमः (का० २, श्लो० १७४) । पुनः किंविशिष्टे ? । 'विपन्नगे' विगताः पन्नगाः—सर्पा यस्मिन् तथा तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टो यक्षराट् ? । 'प्रमातिमेचकितहरित्' प्रभया—कान्त्या अतिशयेन मेचकः सज्जातो यासां ताः अतिमेचकिता—अतिश्यामीकृता हरितो—दिशो येन स तथेति 'बहुव्रीहिः' । " मेचकः कृष्णनीलः स्यात्, अतस्योपुष्पसन्निभः " इति शब्दार्णवः । " मेचकः शितिकण्ठमः " इति तु दुर्गः । रुचिराच्छब्दः । " चतुर्भैरिह रुचिरा जमौ जसौ " इति च तल्लक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महामहोपाध्यायश्रीभानु० श्रामल्लिनाथजिनस्य स्तुतिवृत्तिः ॥ १९ ॥

सौ० वृ०—द्विपमिति । स यक्षराट्—कपर्दिनामा यक्षराट् मे—मम हृदि—चित्ते रमतां इत्यन्यथम् । 'रमतां' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'यक्षराट्' । 'रमतां' क्रीडताम् । 'कस्मिन् ? । 'हृदि' । कस्य ? । 'मे' । किंविशिष्टो यक्षराट् ? । 'कृतवसतिः' कृतनिवासः । कस्मिन् ? । 'नगे' वृक्षे । किंविशिष्टे नगे ? । 'वटाह्वये' न्ययोधनापनि । पुनः किंविशिष्टो यक्षराट् ? । 'गतः' प्राप्तः, अधिकृतः । किं कर्मता-

पन्नम् ? । 'द्विपं' गजम् । गजवाहन इत्यर्थः । किंविशिष्टं द्विपम् ? । चकितः-त्रासितः हरेः-इन्द्रस्य द्विपो-हस्ती येन स चकितहरिद्विपस्तं 'चकितहरिद्विपं', ऐरावणजित्वरमित्यर्थः । किंविशिष्टे हृदि ? । 'प्रभाति' प्रकर्षेण भासनशीले । कया ? । 'दमश्रिया' विषयजयलक्षणशोभया । पुनः किंविशिष्टो यक्षराट् ? । प्रभया-कान्त्या अतिशयेन मेचकिताः-चित्रिताः पिञ्जरीकृता हरितो-दिशो येन सः 'प्रभातिमेचकितहरिर्' । किंविशिष्टे नगे ? । विगता-दूरं गताः पन्नगाः-सर्पा यस्मिन् स विपन्नगः तस्मिन् 'विपन्नगे' । एतादृशो यक्षो मे-मम प्रसन्ने हृदि रमताम् ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—द्वाभ्यां सुखशुण्डाभ्यां पिवतीति द्विपः, तं द्विपम् । दमस्य श्रीः दमश्रीः, तथा दमश्रिया । प्रकर्षेण भातीति प्रभात्, तस्मिन् प्रभाति । हरेर्द्विपः हरिद्विपः, चकितो हरिद्विपो यस्मात् स चकितहरिद्विपः, तं चकितहरिद्विपम् । वट इत्याह्वयो यस्य स वटाह्वयः, तस्मिन् वटाह्वये । कृता वसतिर्येन स कृतवसतिः । यक्षाणां राजा(ट्) इति यक्षराट् । प्रभया अतिमेचकिता हरितो येन स प्रभातिमेचकितहरिर् । विगताः पन्नगा यस्मिन् स विपन्नगः, तस्मिन् विपन्नगे ॥ इति तुर्व्यवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमन्मल्लिजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥ १ ॥

॥ इति श्रीएकोनविंशतितममल्लिजिनस्तुतिः ॥ ४ । १९ । ७६ ॥ -

दे० व्या०—द्विपमिति । यक्षराट्-यक्षाधिपतिः मे-मम हृदि-हृदये रमतां-परिक्रीडतामित्यर्थः । 'रघु क्रीडार्या' धातुः । 'रमताम्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यक्षराट् । कस्मिन् ? । हृदि । कस्य ? । मे । किंविशिष्टे हृदि ? । प्रभाति-शोभमाने । कया ? । 'दमश्रिया' दमः-उपशमः तस्य श्रीः-लक्ष्मीः तथा । किंविशिष्टो यक्षः(यक्षराट्) ? । गतः-प्रातः, अर्थादारूढः । कम् ? । द्विपं-हरितनम् । किंविशिष्टे द्विपम् ? । 'चकितहरिद्विपम्' चकितः-त्रासितः हरिद्विपः-ऐरावणो यस्मात् स तम् । बलाधिक्यादिति भावः । पुनः किंविशिष्टः ? । 'कृतवसतिः' कृता-विहिता वसतिः-आश्रमो येन स तथा । कस्मिन् ? । नगे-युक्ते । किंविशिष्टे नगे ? । 'वटाह्वये' वट इति आह्वयः-अभिधानं यस्य स तस्मिन् । "उदन्तोऽथाह्वयोऽभिधा' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० १७४) । पुनः किंविशिष्टे ? । 'विपन्नगे' विगता पन्नगा-द्विजिह्वा यत्र स तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टः ? । 'प्रभातिमेचकितहरिर्' प्रभा-कान्तिः तथा अतिशयेन मेचकिताः-श्यामीकृताः हरितः-दिशो येन स तथा । "काष्टाऽऽशा दिक् हरिर् ककुप्" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० २, श्लो० ८०) । इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥ उपेन्द्रवज्राच्छन्दः ॥ लक्षणं तु पूर्वमेवोद्धृतमिति ॥

२० श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतयः

अथ श्रीमुनिसुव्रतनाथस्य संस्तवनम्—

जिनमुनिसुव्रतः समवताञ्जनतावनतः

सं मुदितमानवा धनमलोभवतो भवतः ।

अवनिविकीर्णमादिपत यस्य निरस्तमनः—

समुदितमानवाधनमलो भवतो भवतः ॥ १ ॥

—नकुटकम् (७, १०)

ज० वि०—जिनमुनीति । स जिनमुनिसुव्रतः—मुनिसुव्रतनामा जिनः भवतः—युष्मान् भवतः—संसारतः समवतात्—सम्यग् रक्षतु इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'समवतात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'जिनमुनिसुव्रतः' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'भवतः' । कुतः ? 'भवतः' । जिनमुनिसुव्रतः कथंभूतः ? 'जनतावनतः' जनतया—जनसमूहेन अवनतः—प्रणतः । पुनः कथं ? 'निरस्तमनःसमुदितमानवाधनमलः' निरस्ता—अपकीर्णा मनःसमुदिता—हृदय-समुद्रताः संहिता वा मानः—गर्वः वाधनं—वाधा मलः—कर्मरूपः, ततो निरस्ताः मनःसमुदित-मानवाधनमला येन स तथा । स इति तच्छब्दाभिसम्बन्धाद् यच्छब्दमाह—यस्य भगवतः धनं—द्रव्यं समुदितमानवाः—हृष्टनराः आदिपत—गृहीतवन्तः । अत्रापि 'आदिपत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'समुदितमानवाः' । किं कर्मतापन्नम् ? 'धनम्' । मानवेत्यत्र चयोरैक्यं यमकवशा-ज्ज्ञेयम् । धनं कथंभूतम् ? 'अवनिविकीर्णं' भुवि राशीकृतम् । यस्य किं कुर्वतः ? 'भवतः' जाय-मानस्य । कथंभूतस्य भवतः ? 'अलोभवतः' लोभरहितस्य । दीक्षां कक्षीकुर्वत इति हृदयम् ॥

अथ समासः—शोभनानि व्रतानि यस्य स सुव्रतः 'बहुव्रीहिः' । मुनिवत् सुव्रतः मुनि० 'तत्पुरुषः' । यदिवा मुनिश्चासौ सुव्रतश्च मुनि० 'कर्मधारयः' । जिनश्चासौ मुनिसुव्रतश्च जिन० 'कर्मधारयः' । जनतयाञ्जनतो जन० 'तत्पुरुषः' । मुदिताश्च ते मानवाश्च मुदित० 'कर्मधारयः' । न लोभवान् अलोभवान् 'तत्पुरुषः' । तस्य अलोभवतः । अवनौ विकीर्णं अवनि० 'तत्पुरुषः' । मानश्च वाधनं च मलश्च मान० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । मनसि समुदिताः मनः-समु० 'तत्पुरुषः' । मनःसमुदिताश्च ते मानवाधनमलाश्च मनःसमु० 'कर्मधारयः' । निरस्ता मनःसमुदितमानवाधनमला येन स निरस्त० 'बहुव्रीहिः' । इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—जिनमुनीति । मन्यते जगतत्रिकालावस्थामिति मुनिः 'मनेरुच्च' (उणा० सू० १६२) इति ईः । सुप्ठु व्रतानि अस्येति सुव्रतः । मुनिश्चासौ सुव्रतश्च मुनिसुव्रतः । गर्भस्थेऽस्मिन् माता मुनिवत् सुव्रता जाता इति वा मुनिसुव्रतः । जिनश्चासौ मुनिसुव्रतश्च जिनमुनिसुव्रतः इति 'कर्मधारयः' । स जिनमुनिसुव्रतः भवतः—युष्मान् भवतः—संसारत् समवतात्—सम्याग् रक्षतु इत्यर्थः । संपूर्वक 'अव रक्षणे' घातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तारि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप्०' (सा० सू० ६९१) । तुपस्तातद्देशः । तथाच 'समवतात्' इति सिद्धम् । अत्र 'समवतात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? जिनमुनिसुव्रतः । कान् कर्मतापन्नान् ? । 'भवतः' भवच्छब्दस्य द्वितीयावहुवचनम् । कुतः ? । 'भवतः' भवात् इति भवतः । सार्वविभक्तिकस्तम् । कथंभूतो जिनमुनिसुव्रतः ? । 'जनतावनतः' जनानां समूहो जनता 'ग्रामजनवन्धुसह' इति तल् तलन्तं च ख्रीळिङ्गं भवति, जनतया अवनतः—प्रणतो जनतावनतः । पुनः कथंभूतः ? । 'निरस्तमनःसमुदितमानवाधनमलः' निरस्ता—दूरीकृता मनः—समुदिताः—हृदये समुद्रताः संहिता वा मानवाधनमला येन स तथा । मानश्च वाधनं च मलश्च मानवाधनमलाः 'इतरेतरद्वन्द्वः', मनःसमुदिताश्च ते मानवाधनमलाश्च मनःसमुदितमानवाधनमलाः इति 'कर्मधारयः' । तच्छब्दाभिसम्बन्धाद् यच्छब्दमाह—यस्य भगवतो धनं—द्रव्यं 'मुदितमानवाः' मुदिताः—हर्षिताश्च ते मानवाश्च—मर्त्याः आदिपत—गृहीतवन्तः । आङ्पूर्वक 'डुडाञ् दाने' घातोः कर्तारि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषवहुवचनं अन्त । 'भूवे सिः' (सा० सू० ७२४) । 'आतोन्तोदनतः' इत्यन्तस्यःतादेशः । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) । 'दादेः' (सा० सू० १११२) इतीत्वम् । 'किञ्चत०' (सा० सू० १४१) इति पत्वम् । तथा च 'आदिपत' इति सिद्धम् । अत्र 'आदिपत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । मुदितमानवाः । किं कर्मतापन्नम् ? । धनम् । मानवैत्यत्र बवयोरैक्यं यमकवशादिति ज्ञेयम् । कथंभूतं धनम् ? । 'अवनिविकीर्ण' 'अवनौ—भुवि विकीर्णं—परिक्षिप्तं, राशीकृतमिति-यावत् । 'कृ विकेपे' । 'ऋव इर्' (सा० सू० ८२०) । 'य्वोर्विहसे' (सा० सू० ३१६) इति दीर्घः । यस्य किं कुर्वतः ? । 'भवतः' जायमानस्य । कीदृशस्य भवतः ? । 'अलोभवतः' न लोभो—गाद्धर्च विद्यते यस्य स अलोभवान् तस्य अलोभवतः । दीक्षा कस्तीकुर्वत इत्यर्थः ॥ १ ॥

सौ० वृ०—यः कर्मशश्रुजयेन मलो भवति स मुनियत् सुव्रतो भवति । तथा गर्भस्थे भगवति जननी सुव्रता जाता । अनेन सम्बन्धेनायातस्य विंशतितमश्रीमुनिसुव्रतजिनस्य स्तुतिव्याख्यानं व्याख्यायते—जिनमुनीति ।

स जिनमुनिसुव्रतः—मुनिसुव्रतनामा तीर्थकृत् भवतः—युष्मान् भवतः—संसारत् (समवतात् इत्यन्वयः) । 'समवतात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'जिनमुनिसुव्रतः' । 'समवतात्' संरक्षतु । कान् कर्मतापन्नान् ? । 'भवतः' । कुतः ? । 'भवतः' । किंविशिष्टः जिनमुनिसुव्रतः ? । जनतया—जनसमूहेन अवनतः—प्रणतः 'जनतावनतः' । पुनः किंविशिष्टः जिनमुनिसुव्रतः ? । निरस्तः—निराकृतः मनसि—चित्ते समुदितः—उदयं प्राप्तः मानः—अहंकारः वाधनं—पीडा (मलः—) कर्ममलो येन स 'निरस्तमनःसमुदितमानवाधनमलः' । यमकवाचत्र बवयोरैक्यम् । किं-

१ 'ग्रामजनवन्धुस्यस्तल्' इति पाणिनीये (४।१।४३), सिद्धहेमे तु 'ग्रामजनवन्धुगजद्वयात् तल्' (६।१।२८) ।

विशिष्टान् भवतः ? । न विद्यते लोभः—चतुर्थकपायो येषां ते अलोभवन्तः तान् 'अलोभवतः' । पुनः किंविशिष्टः जिनमुनिसुव्रतः ? । 'स' स-प्रसिद्धः । तच्छब्दे यच्छब्दमपेक्षते । यत्तदोर्नित्यसम्बन्धः । स कः ? । यस्य जिनमुनिसुव्रतस्य धनं—द्रव्यं मुदितमानवा—हृष्टजना आदिपत इत्यन्वयः । 'आदिपत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'मुदितमानवाः' । 'आदिपत' गृहीतवन्तः । किं कर्मतापन्नम् ? । 'धनम्' । कस्य ? । 'यस्य' जिनमुनिसुव्रतस्य । किंविशिष्टं धनम् ? । 'अवनिविकीर्णं' । 'अवनी—पृथिव्यां विकीर्णं—विस्तारितम् । किंविशिष्टस्य यस्य ? । 'भवतः' वार्षिकदानोद्यतजायमानस्य धनं समुदितमान-वैर्गृहीतम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जयति रागादीन् शत्रूनि जिनः, मनुते तत्त्वमिति मुनिः, सुष्ठु शोभनानि व्रतानि यस्य स सुव्रतः, मुनिश्चासौ सुव्रतश्च मुनिसुव्रतः, मुनिसुव्रतश्चासौ जिनः मुनिसुव्रतजिनः (?) । सभ्यक् प्रकरणे अवतात् समवतात् । जनानां समूहो जनता, जनतया अवनतः जनतावनतः । सुत् सज्जाता येषां ते मुदिताः, मुदिताश्च ते मानवाश्च मुदितमानवाः । नास्ति लोभो येषां ते अलोभवन्तः, तान् अलो-भवतः । अग्नौ विकीर्णं अवनिविकीर्णं, तद् अवनिविकीर्णम् । मानश्च वाधनं च मलश्च मानवाधन-मलाः, समुदिताश्च ते मानवाधनमलाश्च समुदितमानवाधनमलाः, मनसि समुदिताः मानवाधनमलाः मनःसमुदितमानवाधनमलाः, निरस्ता मनःसमुदितमानवाधनमला येन स निरस्तमनःसमुदितमान-वाधनमलः । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥ इति सप्तदशवर्णमयी विपमाक्षरवृहत्तिका(?)च्छन्दसा स्तुतिरियम् ॥

द्दे० व्या०—जिनमुनीति । स जिनमुनिसुव्रतो भवतो—युष्मात् भवतः—संसारात् समवतात्—रक्षतात् इत्यन्वयः । 'अव रक्षणे' धातुः । 'समवतात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'जिनमुनिसुव्रतः' जिनश्चासौ मुनिसुव्रतश्चेति 'कर्मधारयः' । काद् कर्मतापत्ताद् ? । भवतः । किंविशिष्टो जिनमुनिसुव्रतः ? । 'जनतावनतः' जनानां समूहो जनता तथा अवनतः—प्रणतः । पुनः किंविशिष्टः ? । 'निरस्तमनःसमुदितमानवाधनमलः' मानः—अहंकृतिः वाधनं बाधा—पीडा मलो—दुरभ्यवसायः एतेषां पूर्वं 'द्वन्द्वः', मनसि समुदिताः—उदयं प्राप्ताः मनःसमुदिताः, ततः ते च ते मानवाधनमलाश्चेति 'कर्मधारयः', ततः निरस्ताः—परिक्षिप्ताः मनःसमुदितमान-वाधनमला येनेति 'तृतीयाबहुव्रीहिः' । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यस्य मुनिसुव्रतस्य धनं—द्रव्यं मुदित-मानवा आदिपत—गृहीतवन्तः । 'आदिपत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'मुदितमानवाः' सुत् जाता येषां ते मुदिताः, ते च ते मानवाश्चेति 'कर्मधारयः' । किं कर्मतापन्नम् ? । धनम् । कस्य ? । 'यस्य' मुनिसुव्रतस्य । किं कुर्वतो जिनस्य ? । 'अलोभवतो भवतः' । 'अलोभिनो जायमानस्य, दीक्षां ग्रहीतुकामत्वाद् । किंविशिष्टं धनम् ? । 'अवनिविकीर्णम्' । 'अवनी—पृथिव्यां विकीर्णं—विक्षिप्तम् ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनसमुदायप्रणामः—

प्रणमत तं जिनव्रजमपारविसारिरजो—

दलकमलानना महिमधाम भयासमरुक् ।

यमतितरां सुरेन्द्रवरयोपिदिलामिलनो—

दलकमला ननाम हिमधामभया समरुक् ॥ २ ॥

ज० वि०—प्रणमतेति । भो भव्याः ! यूयं तं जिनव्रजं—तीर्थङ्करसमूहं प्रणमत—नमत इति क्रियाकारकयोजना । अत्र 'प्रणमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? 'यूयम्' । कं कर्म-तापन्नम् ? 'जिनव्रजम्' । कथंभूतं जिनव्रजम् ? 'महिमधाम' महत्त्वस्थानम् । पुनः कथंभूतम् ? 'भयासं' भयं अस्यति—क्षिपतीति भयासस्तम् । तमिति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दमाह—यं जिन-व्रजं सुरेन्द्रवरयोपित्—देवेन्द्रस्य प्रधानभूता स्त्री शची अतितराम्—अत्यर्थं ननाम—प्रणतवती । अत्रापि 'ननाम' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'सुरेन्द्रवरयोपित्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'यम्' । कथंभूता सुरेन्द्रवरयोपित् ? 'अपारविसारिरजोदलकमलानना' अपाराणि—अपर्यन्तानि विसा-रीणि—प्रसरणशीलानि रजोदलानि—परागकणा यस्मिन् तादृशं यत् कमलं—पत्रं तद्दाननं—मुखं यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'अरुकू' नीरोगा । पुनः कथं ? 'इलामिलनोदलकमला' इला-मिलनेन—क्षितिघटनेन उद्गतः अलकेषु—कुरलेषु मलः—रजो यस्याः सा तथा । अनेन विशेषणेन भक्तेः प्राबल्यमसूचि । पुनः कथं ? 'समरुकू' सदृशरुचिः । कया ? 'हिमधामभया' हिमधामा-चन्द्रः तस्य भया—द्रीप्त्या ॥

अर्थ समासः—जिनानां व्रजो जिनव्रजः 'तत्पुरुषः' । तं जिन० । रजसां दलानि रजोद० 'तत्पुरुषः' । विसारीणि च तानि रजोदलानि च विसारि० 'कर्मधारयः' । अपाराणि विसारिरजोदलानि यत्र तदपार० 'बहुव्रीहिः' । अपारविसारिरजोदलं च तत् कमलं च अपार० 'कर्मधारयः' । अपारविसारिरजोदलकमलवद् आननं यस्याः सा अपार० 'बहुव्रीहिः' । महतः भावः महिमा । महिमनो धाम महिम० 'तत्पुरुषः' । तं महिम० । भयमस्यतीति भयासः 'तत्पुरुषः' । तं भयासम् । न विद्यन्ते रजो यस्याः सा अरुकू 'बहुव्रीहिः' । सुराणामिन्द्रः सुरेन्द्रः 'तत्पुरुषः' । वरा चासौ योपित् च वरयोपित् 'कर्मधारयः' । सुरेन्द्रस्य वरयोपित् सुरे० 'तत्पुरुषः' । इलायां मिलनं इलामिलनं 'तत्पुरुषः' । अलकेषु मलः अलकमलः 'तत्पुरुषः' । उद्गतोऽलकमलो यस्याः सा उदल० 'बहुव्रीहिः' । इलामिलनेन उदलकमला इलामि० 'तत्पुरुषः' । हिमानि धामानि यस्य स हिमधामा 'बहुव्रीहिः' । हिमघान्नः भा हिम० 'तत्पुरुषः' । तथा हिम० । समा रुक् यस्याः सा समरुकू 'बहुव्रीहिः' । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—प्रणमतेति । भो भव्याः ! यूयं तं जिनव्रजं—तीर्थङ्करसमूहं प्रणमत—नमतेत्यर्थः । प्रपूर्वक- 'णम प्रहीमावे' धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०१) कर्त्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनम् । अत्र 'प्रणमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? यूयम् । कं कर्मतापन्नम् ? 'जिनव्रजं' जिनानां व्रजो जिनव्रजस्तम् । कथंभूतं जिनव्रजम् ? 'महिमधाम' महिमनो—महत्त्वम्य धाम—स्थानम् । धीयते इति धाम । 'डुघाञ् धातोः' मनिन् । " धाम देशे गृहे रश्मौ, चिह्ने स्थानापराधयोः " इति विश्वः । पुनः किंविशि-ष्टम् ? । 'भयासं' भयं—पीति अस्यति—क्षिपतीति भयासः तं भयासं, भयनाशकमित्यर्थः । तमिति

तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दमाह—यं जिनत्रयं 'सुरेन्द्रवरयोषित्' सुरन्ति—ऐश्वर्यमनुभवन्तीति सुराः 'सुर
प्रसवैश्वर्ययोः' 'इगुपघज्ञाप्रोक्तिरः कः' (पा० अ० ३, पा० १, सू० १३५), क्षीरादौ(दु)त्था सुरा एषा
अस्ति इत्यागमः 'अर्शादिभ्योऽच्' (पा० अ० ५, पा० २, सू० १२७)। सुरापरिग्रहाद् वा
सुराः। तथाच रामायणे—

“ सुरापरिग्रहाद् देवाः, सुराख्या इति विश्रुताः ।

अपरिग्रहणात् तस्या, दैतेयाश्वासुराः स्युताः ॥ १ ॥”

इति तथेति। सुष्ठु राजन्त इति वा 'राजू दीप्तौ' 'अन्येभ्योऽपि' (पा० अ० ३, पा० ३, सू० १३०) तिङ् । यद्वा
सुन्वन्ति—खण्डयन्ति सेवकदुःखमिति वा 'पुञ् अमिपवे' अमिपवः—स्नपनं पीडनं स्नानसन्धानादिः (?) ।
सुन्वन्ति—अभिपुष्वन्ति समुद्रमिति वा 'सुसुधागृधिम्यः कन्' (उणा० सू० १८२) इति कन् ।
मक्तदन्तं (?) सुष्ठु रान्ति—आददेते वा 'रा दाने' 'आतोऽनुपसर्गे कः' (पा० अ० ३, पा० २, सू० ३)
सुराः । इन्द्रति—परमैश्वर्यं अनुभवतीति इन्द्रः । 'इदि परमैश्वर्ये' 'ऋज्जेन्द्राप्रवज्जविप्रकुप्र(व)नुप्र(व)
क्षुरक्षुरभद्रोग्रभेरभेलशुक्रतीव्रवर्णेर(शुक्लगौरवन्देरा) मालाः' (उणा० सू० १८१) इति सूत्रेण रन्-
प्रत्ययान्तो निपातितः । योषति—गच्छति पुरुषमिति योषित् । सुराणां—देवानामिन्द्रः सुरेन्द्रः—शक्रः
तस्या वरा—प्रधाना सा चासौ योषिच सुरेन्द्रवरयोषित् । 'युष मोजने' सौत्रः 'ह्रस्वहियुषिम्य इतिः'
(उणा० सू० ९७) इति इत्प्रत्ययः । देवेन्द्रस्य प्रधानमूता स्त्री शचीत्यर्थः । अतितरां—अत्यर्थं ननाम—
प्रणतवतीत्यर्थः । णमघातोः कर्त्तरि परोक्षे परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । 'णम प्रहृत्वे' अग्रे णप् । 'आदेः
प्लः स्नः' (सा० सू० ७४८) इति णकारस्य नकारः । 'द्विश्च' (सा० सू० ७१०) इति द्विर्भावः ।
'अत उपधायाः' (सा० सू० ७५७) इति वृद्धिः । तथाच 'ननाम' इति सिद्धम् । अत्र 'ननाम' इति
क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'सुरेन्द्रवरयोषित्' सुराणामिन्द्रः—शक्रः तस्य वरा—प्रधाना सा चासौ योषिच सुरेन्द्र-
वरयोषित् । कं कर्मतापन्नम् ? । यद् । कथंमूता सुरेन्द्रवरयोषित् ? । 'अपारविसारिरजोदलकमलानना' अपाराणि—
इयत्तानवच्छिन्नानि विसारीणि—प्रसरणशीलानि यानि रजांसि—परागरेणूनि दलानि—पर्णानि च, अथवा रजोदलानि-
परागकणा एव यस्मिन् तादृशं यत् कमलं—पद्मं तदिव आननं—मुखं यस्याः सा तथा । रजांसि च दलानि
च रजोदलानि इति 'द्वन्द्वः', अथवा रजसां दलानि रजोदलानीति 'तत्पुरुषः', विसारीणि च तानि रजोदलानि
च विसारिरजोदलानीति 'कर्मधारयः', अपाराणि विसारिरजोदलानि च अपारविसारिरजोदलानीति 'कर्म-
धारयः', अपारविसारिरजोदलानि यस्मिन् तत् अपारविसारिरजोदलं इति 'बहुव्रीहिः', अपारविसारिरजो-
दलं च तत् कमलं च अपारविसारिरजोदलकमलमिति 'कर्मधारयः', अपारविसारिरजोदलकमलमिव आननं
यस्येति 'बहुव्रीहिकर्मधारयौ (?)' । पुनः कथंमूता ? । 'अरुकू' न वियते रुक्—रोगो यस्याः सा तथा । पुनः
कथंमूता ? । 'इलामिलनोदलकमला' इत्यायाः—पृषिय्याः मिलनं—संघट्टनं तेन उद्भूतो—विलग्नः अलक्षेपु-
चूर्णकुन्तलेषु मलो यस्याः सा तथा । अनेन विशेषणेन तस्या भक्त्यतिशयो ध्वनितः । पुनः कथंमूता ? । 'समरकू'

समा—तुल्या रक्—कान्तिर्यस्याः सा तथा । कया ? । ' हिमधाममया ' हिमं—शीतलं धाम—तेजो यस्य स हिमधामा—चन्द्रः तस्य भा—प्रमा तथा हिमधाममया ॥ २ ॥

सौ० वृ०—प्रणमतेति । भो भव्याः । तं जिनव्रजं—तीर्थकरसमूहं प्रणमत इत्यन्वयः । 'प्रणमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । 'यूयम्' । 'प्रणमत' प्रणामं कुरुत । कं कर्मतापन्नम् ? । 'जिनव्रजम्' । किंविशिष्टं जिनव्रजम् ? । 'महिमधाम' महत्त्वगृहम् । पुनः किंविशिष्टं जिनव्रजम् ? । भयानि—इहलोकपरलोकादीनि अस्याति—क्षिपतीति भयासः तं 'भयासम्' । पुनः किंविशिष्टं जिनव्रजम् ? । 'अरुक्' रोगरहितमित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टं जिनव्रजम् ? । 'तं' प्रसिद्धम् । प्रकान्तप्रसिद्धार्थं तच्छब्दे यच्छब्दमपेक्षते । तं कम् ? । सुरेन्द्रवरयोपिव्—इन्द्रप्रधानशची यं जिनव्रजं अतितरां ननाम इत्यन्वयः । 'ननाम' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'सुरेन्द्रवरयोपिव्' । 'ननाम' प्रणमति स्म । कं कर्मतापन्नम् ? । 'यं' जिनव्रजम् । कथम् ? । 'अतितराम्' । किंविशिष्टा सुरेन्द्रवरयोपिव् । अपाराणि—अपर्यन्तानि विसारीणि—विसरणशीलानि रजांसि—परागा येषु तानि तादृशानि दलानि—पत्राणि येषु तानि कमलानि—पद्मानि तद्वत् सुगन्धि आननं यस्याः सा 'अपारविसारिरजोदलकमलानना' । पुनः किंविशिष्टा सुरेन्द्रवरयोपिव् । इला—पृथ्वी तस्या मिलनं—सङ्गमस्तेन ऊर्ध्वाम्भूता अलका—केशास्तेषां मलो यस्याः सा 'इलामिलनोदलकमला' । भक्तिबाहुल्येन पृथिव्यां शिरोनमनत्वादित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा सुरेन्द्रवरयोपिव् ? । 'समरुक्' तुल्यकान्तिः । कया सह ? । हिमधामा—चन्द्रस्तरय भा तथा 'हिमधाममया' । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनानां व्रजः जिनव्रजः, तं जिनव्रजम् । (न) पाराणि अपाराणि, विसरणशीलानि विसारीणि, अपाराणि च तानि विसारीणि अपारविसारीणि, अपारविसारीणि च तानि रजांसि च अपारविसारिरजांसि, अपारविसारिरजांसि च तानि दलानि च अपारविसारिरजोदलानि, अपारविसारिरजोदलानि च तानि कमलानि च अपारविसारिरजोदलकमलानि, अपारविसारिरजोदलकमलवत् आननं यस्याः सा अपारविसारिरजोदलकमलानना । महिम्नां धाम महिमधाम, तत् महिमधाम । भयानि अस्यतीति भयासः, तं भयासम् । न विद्यन्ते रुजः—रोगा यस्य सः अरुक् । सुराणां इन्द्रः सुरेन्द्रः, वरा चासौ योपिञ्च वरयोपिव्, सुरेन्द्रस्य वरयोपिव् सुरेन्द्रवरयोपिव् । अत्र जातावेकवचनम् । इलायां मिलनं इलामिलनं, [इलामिलने उव्—उद्गतः] अलकानां मलः अलकमलः, इलामिलनेन उव्—प्रकटीभूतः अलकमलो यस्याः सा इलामिलनोदलकमला । हिमवद् धाम यस्याः सा हिमधामा, हिमधाम्नो मा हिमधामभा, तथा हिमधाममया । समा—सदृशी रग् यस्याः सा समरुक् । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

दे० व्या०—प्रणमतेति । तं 'जिनव्रजम्' जिनानां—तीर्थकराणां व्रजं—समूहं पूयं प्रणमत—नमस्काराविषयीकुरुत इत्यन्वयः । 'णम' पद्वीमावे' धातुः । 'प्रणमत' इति क्रियापदम् । के कर्तारः ? । यूयम् । किं कर्मतापन्नम् ? । जिनव्रजम् । किंविशिष्टं जिनव्रजम् ? । 'महिमधाम' महिमा—माहात्म्यं तस्य धाम—गृहम् । 'धामागारं निशान्तं च' इत्यभिधानचिन्तामाणिः (फा० ४, श्लो० ५८) । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'भयासं' भयं अस्याति—क्षिपतीति तम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अरुक्' नास्ति रुक्—रोगो यस्य तम् (१) । यत्तद्वीर्नित्याभिप्रायबन्धाद् यं जिनव्रजं अतितराम्—आतिशयेन यथा भवति तथा सुरेन्द्रवरयोपिव्—इन्द्रमहिषी ननाम—अनंसीव् । '[प्र]णम' पद्वीमावे' धातुः । 'ननाम' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'सुरेन्द्रवरयोपिव्' सुराणां इन्द्रः सुरेन्द्रः इति 'पद्यीतल्लुपः', ततः सुरेन्द्रस्य वरा चासौ योपिञ्चेति 'कर्मधारयः' । "योपा योपिद्विशेषास्तु" इत्यभिधानचिन्तामाणिः ((फा० ३, श्लो० १६८) । किंविशिष्टा सुरेन्द्रवरयोपिव् ? । 'अपारविसारिरजोदलकमलानना' अपाराणि—अपर्यन्तानि विसारीणि—प्रसरणशीलानि रजांसि—परागाः

दलानि-पर्णानि च यस्य पर्वविधं यत् कमलं-तामरसं तद्दाननं-सुखं यस्याः सा तथा । “ बहूँ पर्णं छदं दलं ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० १८९) । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘ इलाभिलिनोदलकमला ’ इलायाः—पृथिव्याः मिलनं-सम्पर्कः तेन उद्-उत्थितः अलकेषु-कुन्तलेषु मलो यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘ समरुक् ’ समा-सदृशा रुक्-कान्तिः यस्याः सा तथा । कया ? । ‘ हिमधामभया ’ हिमधामान-चन्द्रः तस्य भा-कान्तिस्तया । एतेन शरीरस्य सौन्दर्यातिशयः सूचितः । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सिद्धान्तस्तवनम्—

त्वमवनताञ्जिनोत्तमकृतान्त ! भवाद् विदुषो—

ऽव सदनुमानसङ्गमन ! याततमोदयितः ।

शिवसुखसाधकं स्वभिदधत् सुधियां चरणं

वसदनुमानसं गमनयातत ! मोदयितः ! ॥ ३ ॥

—नकुं०

ज० वि०—त्वमवेति । हे जिनोत्तमकृतान्त !—तीर्थकृत्सिद्धान्त ! त्वं-भवान् अवनतान्-प्रणतान् विदुषः—सम्यग्ज्ञानवतः भवात्—संसारत् अव-रक्षेति क्रियाकारकसण्टङ्कः । अत्र ‘ अव ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ‘ त्वम् ’ । कान् कर्मतापन्नान् ? ‘ विदुषः ’ । कथंभूतान् ? ‘ अवनतान् ’ । कस्मात् ? ‘ भवात् ’ । कथंभूतस्त्वं ? ‘ याततमोदयितः ’ याततमसः—गतमोहाः मुनय इत्यर्थः, तेषां दयितः—प्रियः । त्वं किं कुर्वन् ? ‘ स्वभिदधत् ’ सुष्ठु अभिदधानः । किं कर्मतापन्नम् ? ‘ चरणं ’ अनुष्ठानम् । कथंभूतम् ? ‘ शिवसुखसाधकं ’ मुक्तिसुखावर्जकम् । पुनः किं कुर्वन् ? ‘ वसन् ’ तिष्ठत् । कथम् ? ‘ अनुमानसं ’ मानसमनुलक्षीकृत्य । केपाम् ? ‘ सुधियां ’ धीमताम् । अवशिष्टानि सिद्धान्तस्य सम्बोधनानि, तद्द्व्याख्या त्वेवम्—हे ‘ सदनुमानसङ्गमन ! ’ सद्-विद्यमानं शोभनं वा अनुमानसङ्गमनं—अनुमानस्य सङ्गतिर्यस्य स तथा तत्सम्बो० हे सदनु० । हे ‘ गमनयातत ! ’ गमाः—सदृशपाठाः नयाः—नैगमादयः तैः आतत !—विस्तीर्ण ! । हे ‘ मोदयितः ! ’ मोदयतीति मोदयिता, तत्सम्बो० हे मोदयितः ! ॥

अथ समासः—जिनानां जिनेषु वा उच्यते जिनोत्तमाः ‘ तत्पुरुषः ’ । जिनोत्तमानां कृत्वान्तः जिनोत्तम० ‘ तत्पुरुषः ’ । तत्सम्बो० हे जिनोत्त० । अनुमानस्य सङ्गमनं अनुमा० ‘ तत्पुरुषः ’ । सद् अनुमानसङ्गमनं यस्य स सदनु० ‘ तत्पुरुषः ’ । तत्सम्बो० हे सदनु० । यातं तमो येषां ते यात० ‘ बहुव्रीहिः ’ । याततमसां दयितः यात० ‘ तत्पुरुषः ’ । शिवस्य सुखं शिव० ‘ तत्पुरुषः ’ । शिवसुखस्य साधकं शिव० ‘ तत्पुरुषः ’ । तद् शिव० । मानसमनु अनुमानसं ‘ अध्ययीभावः ’ । गमाश्च नयाश्च गमनयाः ‘ इतरेतरद्वन्द्वः ’ । गमनयैः आततः गम० ‘ तत्पुरुषः ’ । तत्सम्बो० हे गम० । इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—त्वमेवेति । जिनेषु उत्तमाः—प्रधानाः तीर्थङ्कराः तेषां कृतान्तो—राद्धान्तः तस्य संबो-
धनं हे जिनोत्तमकृतान्त । त्वं—भवान् अवनतान्—प्रणतान् विदुषः—पण्डितान् भवात्—संसारात् अव—रक्षे-
त्यर्थः । ' अव रक्षणे ' घातोः । आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषै-
कवचनम् । क्रियायाः साधनिका तु पूर्ववत् । अत्र ' अव ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कान्
कर्मतापन्नान् ? । ' विदुषः ' विदन्तीति विद्वांसः तान् विदुषः । ' विदेः शतुर्वसुः ' (पा० अ० ७, पा०
१, सू० ३६), ' वसोर्व उः ' (सा० सू० ३०२) इति वकारस्योकारः, ' अमशसोरस्य ' (सा०
सू० १२६) इत्यकारलोपे, ' किञ्चत् ' (सा० सू० १४१) इति पत्वं, ' वसोः सम्प्रसारणं ' (पा०
अ० ६, पा० ४, सू० १३१) इति वकारस्योकारः पूर्वरूपत्वं चाकारस्य । कथंभूतान् विदुषः ? । अवन-
तान् । कस्मात् ? । भवात् । कथंभूतस्त्वम् ? । ' याततमोदयितः ' यातं—गतं तमो—मोहो येषां ते याततमा-
मुनयः तेषां दयितो—वह्णः, अज्ञानवर्जितानां प्रिय इत्यर्थः । त्वं किं कुर्वन् ? । ' स्वभिदधत् ' सुष्ठु अभि-
दधानः । किं कर्म ? । चरणं—अनुष्ठानम् । कथंभूतम् ? । ' शिवसुखसाधकं ' शिवं—निःश्रेयसं तस्य सुखं-
शर्म तस्य साधकं—जनकम् । पुनः किं कुर्वन् ? । वसत्—तिष्ठत् । कथम् ? । ' अनुमानसं ' मानसमनु-
लक्षीकृत्य, मानसं मानसं अनु इति अनुमानसं 'अव्ययीभावः' । केपाम् ? । ' सुधियां ' सुष्ठु—शोभना धीर्येषां
ते सुधियः तेषाम् । अवशिष्टानि सिद्धान्तस्य सम्बोधनपदानि, तद्व्याख्या चैवम्—हे 'सदनुमानसद्गमन !'
सद्—विद्यमानं शोभनं वा यद् अनुमानं तस्य सद्गमनं—सद्गतिर्यस्मिन् यस्य वा स तथा तस्य संबोधनं
हे सद० । " लिङ्गपरामर्शोऽनुमानम् " इति मणिकृतः । " परामृश्यमाणं लिङ्गमनुमानम् " इत्युदयना-
चार्याः । हे 'गमनयातत !' गमाः—सदृशपाठाः नया—नैगमादयः, गमाश्च नयाश्च गमनयाः 'इतरेतरद्वन्द्वः',
गमनयैः आ—समन्तात् ततो—विस्तृतो गमनयाततः, तस्य संबोधनं हे गम० । हे 'मोदयितः !'
मोदयतीति मोदयिता, तस्य संबोधनं हे मोदयितः । ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—त्वमेवेति । हे जिनोत्तमकृतान्त !—हे तीर्थंकरप्रधानसिद्धान्त ! । हे सदनुमानसद्गमन !—
हे प्रधानानुमानप्रसङ्ग ! । हे गमाः—सदृशपाठाः नया—नैगमाद्यास्तैः कृत्वा आतत !—विस्तीर्णं । हे ' गम-
नयातत !' । मोदयतीति मोदयिता तस्य सं० हे मोदयितः !—हे हर्षकारक ! । त्वं भवात्—संसारात्
विदुषः—पण्डितान् अव इत्यन्ययः । ' अय ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' त्वम् ' । ' अय ' रक्ष । कान्
कर्मतापन्नान् ? । ' विदुषः ' । कस्मात् ? । ' भवात् ' । किंविदिष्टान् विदुषः ? । ' अवनतान् ' प्रणतान् ।
किंविदिष्टस्त्वम् ? । यातं—गतं तमः—अज्ञानं येषां ते याततमसो—मुनयः तेषां दयितो—वह्णो ' यातत-
मोदयितः ' । पुनस्त्वं किं कुर्वन् ? । ' वसत् '(i) यासं कुर्वन् । किं कर्मतापन्नम् ? । ' अनुमानसं ' मानसं—चित्तं
अनु-लक्ष्यीकृत्य । केपाम् ? । ' सुधियां ' पण्डितानाम् । पुनस्त्वं किं कुर्वन् ? । ' स्वभिदधत् ' सुष्ठु-
शोभनं अभिदधत्—कथयत् । कं कर्मतापन्नम् ? । ' चरणं ' चारित्र्यम् । किंविदिष्टं चरणम् ? ।
दियो—भोक्षः तस्य सुखं स्वाभाविकं अचलमक्षयमव्याधाधरूपं तस्य साधकं—परमकारणम् । एतादृश हे
जिनोत्तमकृतान्त । त्वं अव—रक्ष । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जिनानां उत्तमः जिनोत्तमः, जिनोत्तमस्य कृतान्तः जिनोत्तमकृतान्तः, तस्य सं०
हे जिनोत्तमकृतान्त ! । विदन्ति ते विद्वांसः, तान् विदुषः । सत् च तद् अनुमानं (च) सदनुमानं, सदनुमानस्य
पद्गमनं—मिलनं यस्य स सदनुमानसद्गमनः, तस्य सं० हे सदनुमानसद्गमन ! । यातं तमो येषां ते यात-

तमसः, याततमसां दयितो याततमोदयितः । शिवस्य सुखानि शिवसुखानि, शिवसुखानां साधकं शिवसुखसाधकं, तत् शिवसुखसाधकम् । सुष्टु-शोभनं अभिदधत् स्वभिदधत् । सु-शोभना धीर्येषां ते सुधियः, तेषां सुधियाम् । चर्यते-संसारतीरं प्राप्यते अनेन इति चरणम् । मानसं अनु-लक्षीकृत्य इत्यनुमानसम् । गमाश्च नयाश्च गमनयाः, गमनयैः आततः गमनयाततः, तस्य सं० हे गमनयाततः । मोदयतीति मोदयिता, तस्य सं० हे मोदयितः । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—त्वमवेति । हे 'जिनोत्तमकृतान्त !' जिनोत्तमाः-तीर्थकराः तेषां कृतान्तः-सिद्धान्तः, तस्यामन्त्रणम् । त्वं भवात्-संसारत् विदुषः-पण्डितान् अव-रक्षेत्यन्वयः । 'अव रक्षणे' धातुः । 'अव' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? त्वम् । कान् कर्मतापन्नम् ? । विदुषः । कस्मात् ? । भवात् । किंविशिष्टान् विदुषः । अवनतात्-प्रणतान् । किंविशिष्टस्त्वम् ? । 'याततमोदयितः' यातं-गतं तमः-अज्ञानं पापं येषां ते याततमाः अर्थान्धुनयः तेषां दयितो-बल्लभः । त्वं किं कुर्वन् ? । स्वभिदधत्-पारयन् । किम् ? । चरणम्-चारित्र्यम् । "चारित्र्यचरणे अपि" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ५०७) । किंविशिष्टं चरणम् ? । 'शिवसुखसाधकम्', शिवसुखं-सुक्तिसुखं तस्य साधकं-प्रापकम् । शिवस्य सुखं शिवसुखमिति 'पट्टीतत्पुरुषः' । पुनः किं कुर्वन् ? । वसत्-निवसत् । किम् ? । 'अनुमानसम्' मानसं मानसं प्रति अनुमानसम्, (मानसं) लक्षीकृत्येत्यर्थः । केपाम् ? । 'सुधियाम्' सुष्टु-शोभना धीः-बुद्धिः येषां ते तथा तेषाम् । 'सदनुमा-पसङ्गमन' इति । सत्-शोभनं यद् अनुमानं तस्य संगमनं-संघटनं पस्मिन् तस्यामन्त्रणम् । "लिङ्गपराम-शोऽनुमानम्" इति नैयायिकाः । 'गमनयाततः' इति । गमाः-सदृशपाठाः नयाः-प्रमाणैकदेशाः एतेषां 'द्वन्द्वः', तेः आ-समन्तात् ततो-विस्तीर्णः यः स तस्यामन्त्रणम् । 'मोदयितः' इति । मोदं-हर्षं कारयतीति मोदयिता तस्यामन्त्रणम् । एतानि सर्वाणि जिनसिद्धान्तस्य सम्बोधनपदानि । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीगौरीसंस्तवः—

अधिगतगोधिका कनकरुक् तव गौर्युचिता—

ङ्गमलकराजि तामरसभास्यतुलोपकृतम् ।

मृगमदपत्रभङ्गतिलकैर्वदनं दधती

कमलकरा जितामरसभास्यतु लोपकृतम् ॥ ४ ॥ २० ॥

—नर्कु०

ज० वि०—अधिगतेति । भो भव्यात्मन् ! गौरी—गौर्याख्या देवता तव—भवतः लोपकृतं-विनाशकृतं अर्थात् विपक्षादिकं अस्यतु-क्षिपतु अथवा विनाशयतु इति क्रियाकारकयोगः । अत्र 'अस्यतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'गौरी' । कं कर्मतापन्नम् ? 'लोपकृतम्' । कस्य ? 'तव' । गौरी कथंभूता ? 'अधिगतगोधिका' अधिगता-प्राप्ता गोधा-देववाहन-विशेषो यया सा तथा । अत्र स्वार्थे कः प्रत्ययः । पुनः कथं ? 'कनकरुक्' सुवर्णच्छविः । गौरी किं कुर्वती ? 'दधती' विश्राणा । किं कर्मतापन्नम् ? 'वदनं' मुखम् । कथंभूतं वदनम् ? 'उचिताङ्गः' उचिता-योग्या अङ्ग-लाञ्छनानि यस्य तत् तथा । किं कृत्वा ?

१ '०राजितामरघ०' इत्यपि सम्भवति ।

निर्वाणकलिकायाम्—

“गौरी देवीं कनकगोरीं गोधावाहनां चतुर्भुजां धरदमुसलयुतदक्षिण-
करां अक्षमालानुचलयालङ्कृतयामहस्तां चेति ।”

निर्घाणकलिकायाम्—

“गौरी देवीं कनकगौरीं गोधावाहनां चतुर्भुजां वन्दमुसलयुतदक्षिण-
करां अक्षमालाकुचलयालङ्कृतवामहस्तां चेति ।”

‘मृगमदपत्रमङ्गतिलकैः’ मृगमदेन—कस्तूरिकया ये पत्रमङ्गतिलकाः—पत्रच्छेदोपलक्षिताविशेषकास्तैः कृत्वा। पुनः कथं० ? ‘अलकराजि’ कुरलोद्भासि। “कुरलो भ्रमराळकः” इत्यभिधानचिन्तामणौ (का० ३, श्लो० २३३)। पुनः कथं० ? ‘तामरसभासि’ पत्रवद् भासनशीलम्। पुनः कथं० ? ‘अतुलो-पकृतं’ स्वकान्तिसम्भागमदानादिना अतुलं—असदृशं उपकृतं—उपकारो यस्य तत् तथा। अथवा अतुलं यथा स्यात् तथा उपकृतं—उपकारे स्थितम्। पुनः कथंभूता गौरी ? ‘कमलकरा’ कमलं करे यस्याः सा तथा, अथवा कमलवत् करौ यस्याः सा तथा। पुनः कथं० ‘जितामरसभा’ जिता—निष्प्रभीकृता रूपनेपथ्यप्रागल्भ्यादिभिः अमराणां सभा यया सा तथा ॥

अथ समासः—अधिगता गोधा यया सा अधिगतगोधिका ‘बहुव्रीहिः’। फनकवद् रुक् यस्याः सा कनकं ‘बहुव्रीहिः’। उचिता अङ्का यस्मिन् तत् उचिताङ्कं ‘बहुव्रीहिः’। (तत् उचि० ।) अलकै राजि अलं ‘तत्पुरुषः’। तदलं । तामरसवद् भासि तामरं ‘तत्पुरुषः’। तत् तामं । अतुलं उपकृतं यस्य तदतुलो ‘बहुव्रीहिः’। अथवा अतुलं उपकृतं येन तदतुलो ‘बहुव्रीहिः’। तदतुलो० मृगस्य मदो मृगमदः ‘तत्पुरुषः’। पत्रमङ्गैरुपलक्षितास्तिलकाः पत्रं ‘तत्पुरुषः’। मृगमदेन पत्रमङ्गतिलका मृगमदं ‘तत्पुरुषः’। तैर्मृगं । कमलं करे यस्याः सा कमलं ‘बहुव्रीहिः’। अथवा कमलवत् करौ यस्याः सा कमलं ‘बहुव्रीहिः’। अमराणां सभा अमरं ‘तत्पुरुषः’। जिता अमरसभा यया सा जिता ‘बहुव्रीहिः’। लोपं करोतीति लोपकृत् ‘तत्पुरुषः’। तं लोपकृतम्। इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिष्टौ श्रीमुनिस्तुव्रतजिनपतेः स्तुतेर्वाख्या ॥ २० ॥

सि० वृ०—अधिगतेति । हे मव्यात्मन् ! गौरी—गौरीनाम्नी देवी तव—भवतो लोपकृतं—विनाश-कृतं अर्थाद् विपक्षादिकं अस्यतु—क्षिपत्स्वित्यर्थः । ‘अमु क्षेपणे’ घावोः ‘आशीःप्रेरणयोः’ (सा० सू० ७०६) कर्तारं परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तु । ‘दिव्यैर्यः’ (सा० सू० ९९३), ‘स्वरहीनं’ (सा० सू० ३६) । तथान्वं ‘अस्यतु’ इति सिद्धम् । अत्र ‘अस्यतु’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ‘गौरी’ गौरवर्णत्वाद् गौरी । कं कर्मत्वान्नम् । ‘लोपकृतम्’ लोपं—विनाशं करोतीति लोपकृत् तम् । कस्य ? तव । कथंभूता गौरी ? ! ‘अधिगतगोधिका’ अधिगता—प्राप्ता गोधा—देववाहनविशेषो यया सा तथा । गोधा एव गोधिका, स्वार्थे कः । अन्ये तु गोधिकां अधिगता अधिगतगोधिका । कचिदमाद्यन्तस्य परस्वामिति गोधिकाशब्दस्य परनिपातः इति व्याख्यान्ति तच्चिन्त्यमिव प्रतिभाति । पुनः कथंभूता ? । ‘फनकरुक्’ कनकं—काञ्चनं तदिव रुक्—छविर्यस्याः सा कनकरुक् । गौरी किं कुर्वती ? दधती—विभ्राणा । किम् ? । धनं—मुखम् । कथंभूतं धनम् ? । ‘उचिताङ्कं’ उचिता अङ्का—लाल्छानानि यस्य तत् तथा । “अङ्कः समीपे उत्सङ्गे, चिह्ने स्थानापरावयोः” इत्यमरः (?) । कैः कृत्वा ? । ‘मृगमदपत्रम-ङ्गतिलकैः’ मृगमदेन—कस्तूरिकया ये पत्रमङ्गतिलकाः—पत्रच्छेदोपलक्षिताविशेषकाः तैः कृत्वा । पुनः कथंभू-

तम् ? । ' अलकराजि ' अलकैः—कुन्तलैः राजते इत्येवंशीलं अलकराजि । पुनः कथंभूतम् ? । ' तामर-
सभासि ' तामरसं—कमलं तद्भद्रं भासते इति तामरसभासि, पद्मवद् भासनशीलमित्यर्थः । पुनः कथंभूतम् ? ।
' अतुलोपकृतं ' अतुलं—असदृशं उपकृतं—उपकारो यस्य तत् । कृपाकटाक्षमात्रेणैव सुखजनकत्वादिति
भावः । कथंभूता गौरी ? । ' कमलकरा ' कमलं करे यस्याः सा, क्रीडायै तद्ग्रहणादिति भावः । यदिवा
कमलवत् करौ यस्याः सा तथेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । ' जितामरसभा ' जिता—निष्प्रभीकृता स्वरूपने-
पथ्यादिभिः अमराणां सभा यया सा तथा ॥ नर्कुटकं छन्दः ॥ " यदि भवतो नजौ मजजला गुरुर्नर्कुट-
कम् " इति च तलक्षणम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीभानुचन्द्र० श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतिवृत्तिः ॥ २० ॥

सौ० वृ०—अधिगतेति । गौरी—गौरीनाम्नी देवी तव ' लोपकृतं ' लोपो—विघ्नाक्षेमादि कृतं—कर्तारं
अस्यतु इत्यन्वयः । ' अस्यतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' गौरी ' । ' अस्यतु ' क्षिपतु—निराकरोतु ।
किं कर्मतापन्नम् ? । ' लोपकृतं ' विघ्नकर्तारम् । कस्य ? । ' तव ' ते । किंविशिष्टा गौरी ? । अधिगता—अधि-
ष्ठिता गोधिका—देववाहनविशेषो यया सा ' अधिगतगोधिका ' , चन्दनगोधावाहनेत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा
गौरी ? । ' कनकरुक् ' सुवर्णच्छविः । पुनः किं कुर्वती गौरी ? । ' वृधती ' धारयन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? ।
' वदनं ' मुखम् । किंविशिष्टं वदनम् ? । ' उचितं ' योग्यम् अङ्कं—चिद्रेखादिकं यस्मिन् तत् ' उचिताङ्कम् ' ।
कैः कृत्वा ? । मृगमदः—कस्तूरिका पत्रमद्वाः—पत्रवल्लयः पियलि इति भाषा तिलकं—ललामं मृगमदपत्रमद्वा-
तिलकानि तैः ' मृगमदपत्रमद्वातिलकैः ' । पुनः किंविशिष्टा गौरी ? । अलकाः—केशास्तेषां राजिः—
श्रेणिः तस्यां तामरसानि—कमलानि तेषां भा—कान्तिर्यस्याः सा अलकराजितामरसभासी । पुनः किंवि-
शिष्टा गौरी ? । ' कमलकरा ' कमलहस्ता । पुनः किंविशिष्टा गौरी ? । लावण्यादिगुणैः ' जितामरसभा '
निर्जितसुरपर्वत् । कथम् ? । अतुलः(लं)—अमेयः(यं) उपकृतं—उपकृतियुगो यया भवतीति तथा ' अतुलोप-
कृतम् ' । अमेयोपकारगुणाधिक्येन निर्जितसुरपर्वत् तादृशी गौरी देवी तव लोपकृतं क्षिपतु ॥ इति पदार्थः ॥

अथ समासः—अधिगता गोधिका—देववाहनविशेषो यया सा अधिगतगोधिका । कनकरुक् रुक्
यस्याः सा कनकरुक् । उचितानि अङ्गानि—चिह्नानि रेखादीनि यस्मिन् तत् उचिताङ्कं, तत् उचिताङ्कम् ।
अलकानां राजिः अलकराजिः, अलकराज्यां तामरसानि अलकराजितामरसानि, अलकराजितामर-
सानां भा यस्यां सा अलकराजितामरसभासी । अतुलं उपकृतं यस्मिन् तत् अतुलोपकृतं यया स्यात्
तथा । अथवा वदनस्यापि विशेषणमिवम् । मृगमदश्च पत्रमद्वाश्च तिलकानि च मृगमदपत्रमद्वातिलकानि,
तैः मृगमदपत्रमद्वातिलकैः । कमलं करे यस्याः सा कमलकरा । अमराणां सभा अमरसभा, जिता
अमरसभा यया सा जितामरसभा । लोपं करोतीति लोपकृत्, तं लोपकृतम् ॥ इति तुर्यवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीकूर्माङ्गजिनेशस्य, स्तुतेरथो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागराख्येण, सुरिणा ज्ञानसेविना ॥ १ ॥

॥ इति श्रीविंशतितममुनिसुव्रतजिनस्तुतिः ॥ ४ ॥ २० । ८० ॥

द्वे० व्या०—अधिगतेति । गौरी देवी तव लोपकृतं—विनाशकारकं अस्यतु—क्षिपतु इत्यन्वयः । ' अतु
क्षेपणे ' भातुः । ' अस्यतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । गौरी देवी । कं कर्मतापन्नम् ? । लोपकृतम् । कस्य ? ।
तव । किंविशिष्टा गौरी ? । ' अधिगतगोधिका ' अधिगता—आरूढा गोधिका यया सा तथा । गोधिका—देववाहन-

१ ' विदुं रेखादिकं ' इति प्रतिभाति ।

विशेषः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'कनकरुक्' कनकं-सुवर्णं तद्द्रु रुक्-फान्तिर्यस्याः सा तथा, सुवर्णवर्णति भावः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'कमलकरा' कमलं-नलिनं करे-हस्ते यस्याः सा तथा, क्रीडायै तद्ग्रहणात् । यद्वा कमलवत् करी-हस्तौ यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'जितामरसभा' अमराणां सभा अमरसभा इति 'षष्ठीतत्पुरुषः', ततः जिता-पराजिता अमरसभा-देवपर्यङ्ग यया सा तथा शरीरसौन्दर्यात् तादृशनेपथ्यादिपरिधानाद् वा । किं कुर्वती देवी ? । दपती-धारयन्ती । किम् ? । वदनं-वक्त्रम् । किंविशिष्टं वदनम् ? । 'उचिताङ्गम्' उचितं-योग्यस्थाने कृतं अङ्ग-लाञ्छनं यस्य तत् । "कलङ्काङ्गी लाञ्छनं च" इत्यमरः (श्लो० १७८) । केः ? । 'मृगमदपत्रभङ्गतिलकैः' मृगमदो-मृगनाभिः, "मृगनाभिर्मृगमदः" इत्यभिधान-चिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ३०८), तस्य पत्रभङ्गाः—पत्रच्छेदाः तैरुपलक्षिता ये तिलकाः—पुण्ड्रविशेषाः तैः । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अलकराजि' अलकाः—कुरलाः तैः राजते इत्येवंशीलं अलकराजि । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'तामरसभासि' तामरसं-कमलं तद्द्रु भासते इत्येवंशीलं तामरसभासि । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अतुलोपकृतम्' अतुलं-असदृशं उपकृतं-उपकारो यस्य तत् ॥ इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

अथ श्रीनामिनाथस्य संकीर्तनम्—

स्फुरद्विद्युत्कान्ते ! प्रविकिर वितन्वन्ति सततं

ममायासं चारो ! दितमद ! 'नमे'ऽघानि लपितः ! ।

नमद्भव्यश्रेणीभवभयभिदां हृद्यवचसा—

ममायासञ्चारोदितमदनमेघानिल ! पितः ! ॥ १ ॥

—शिखरिणी (६, ११)

ज० वि०—स्फुरद्विद्युदिति । हे नमिनाथ ! जिनपते ! त्वं मम-मे सततं-सर्वदा
अघानि-पापानि प्रविकिर-निरस इति क्रियाकारकसंयोजनम् । अत्र ' प्रविकिर ' इति क्रिया-
पदम् । कः कर्ता ? ' त्वम् ' । कानि कर्मतापन्नानि ? ' अघानि ' पापानि । कस्य ? ' मम ' ।
कथम् ? ' सततम् ' । अघानि किं कुर्वन्ति ? ' वितन्वन्ति ' विस्तारयमाणानि । किं कर्मता-
पन्नम् ? ' आयासं ' श्रमम्, भवभ्रमणक्लेशमित्यर्थः । अवशिष्टानि सर्वाण्यपि श्रीनमेः सम्बोधनानि,
तद्व्याख्या चैवम्—हे ' स्फुरद्विद्युत्कान्ते ! ' चञ्चलतडित्मभ ! । हे ' चारो ! ' दर्शनीय ! । हे
' दितमद ' ! खण्डितदर्प ! । हे ' लपितः ! ' लपति-कथयतीत्येवंशीलो लपिता तत्सम्बो-
हे लपितः ! । केपाम् ? ' हृद्यवचसां ' हृद्यवचनानाम् । कथंभूतानां हृद्यवचसाम् ? ' नमद्भव्य-
व्यश्रेणीभवभयभिदां ' प्रणमद्भव्यसन्ततेः संसारभीतिभेदकानाम् । हे ' अमायासञ्चार ! ' न
विद्यते मायायाः-शाठ्यस्य सञ्चारः-प्रचारो यस्मिन् तत्सम्बो० हे अमा० ! । हे ' उदितमदनमे-
घानिल ! ' उदितः-उद्गतो यो मदनमेघः-कामरूपो जलदः तत्र अनिल !-समीर !, तद्विघटन-
हेतुत्वात् । हे ' पितः ! ' जनक !, निष्कारणद्वितकारित्वात् ॥

अथ समासः—स्फुरन्ती चासौ विद्युच्च स्फुर० ' कर्मधारयः ' । स्फुरद्विद्युत्वत् कान्तिर्यस्य
स स्फुर० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हे स्फुर० । दितो मदो येन स दितमदः ' तत्पुरुषः ' ।
तत्सम्बो० हे दित० । भव्यानां श्रेणी भव्य० ' तत्पुरुषः ' । नमन्ती चासौ भव्यश्रेणी च
नमद्भव्य० ' कर्मधारयः ' । भवस्य भयं भवभयं ' तत्पुरुषः ' । भवभयं भिदन्तीति भव०
' तत्पुरुषः ' । नमद्भव्यश्रेण्या भवभयभिदो नमद्भव्य० ' तत्पुरुषः ' । तेषां नमद्भव्य० । हृद्यानि च
तानि वचांसि हृद्य० ' कर्मधारयः ' । तेषां हृद्य० । मायायाः सञ्चारो माया० ' तत्पुरुषः ' ।
न विद्यते मायासञ्चारो यस्य सः अमाया० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हे माया० । मेघ इव
मेघः । मदनधासौ मेघश्च मदन० ' कर्मधारयः ' । उदितश्चासौ मदनमेघश्च उदित० ' कर्म-

धारयः । अनिल इवानिलः । उदितमदनमेधेऽनिलः उदित० ' तत्पुरुषः । तत्सम्बो० हे उदित० । इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—स्फुरद्विद्युदिति । परीपहादिनाऽनमनात्रमिः, गर्भस्थेऽस्मिन् वैरिभूयैः रुद्धे पुरे भगवत्पुण्य-
शक्तिप्रेरितां प्राकारोपरिस्थितां भगवन्मातरमालोक्य ते वैरिभूयाः प्रणता इति वा नमिः, तस्य संबोधनं हे
नमे !—नमिनामनिनपते । त्वं मम सततं—सर्वदा अघानि—पापानि प्रविकिर—विक्षिपेत्यर्थः । प्रपूर्वक ' कृ
विक्षेपे ' घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०६) मध्यमपुरुषैकवचनं हि । ' अप्० ' (सा० सू०
६९१), ' ऋत इ ' (सा० सू० ८२०), ' अतः ' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक्, ' स्वरहीनं ' (सा० सू० ३६) । तथाच ' प्रविकिर ' इति सिद्धम् । अत्र ' प्रविकिर ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
त्वम् । कानि कर्मतापन्नानि ? । अघानि । "अघं तु व्यसने प्रोक्तं—मघं दुरितदुःखयोः" इति विश्वः । कस्य ? ।
मम । कथम् ? । सततम् । अघानि किं कुर्वन्ति ? । वितन्वन्ति । ' तनु विस्तारे ' वितन्वन्ति तानि
विस्तारयमाणानि । किम् ? । आयासं—श्रमं, भवभ्रमणक्लेशमित्यर्थः । अवशिष्टानि सर्वाणि नमेः संबोधनानि,
तेषां व्याख्या यथा—हे ' स्फुरद्विद्युत्कान्ते ! ' स्फुरन्ती—इतस्ततः चलन्ती या विद्युत्—तडित् तद्वत् कान्तिः—
शरीरद्युतिर्यस्य स तस्य संबोधनं हे स्फुर० । हे ' चार ! ' चरतीति चरः चर-एव चारः । प्रज्ञादित्वाद्गण् ।
तस्य संबोधनं हे चार । दर्शनीय इत्यर्थः । हे ' दितमद ! ' । दितः—खण्डितो मद्यो—दर्पो मुग्धाहसंभेदो-
वा येन स तथा तस्य सं० । हे ' लपितः ! ' लपति—ऋयतीत्येवंशीलः लपिता तस्य सं० हे लपितः ! ।
' लप परिभाषणे ' कर्तारि क्तः । केपान् ? । ' हृद्यवचसां ' हृद्यानि—हृद्यदयंगमानि च तानि वचांसि च हृद्य-
वचांसि तेषां हृद्यवचसाद् । कर्मभूतानां हृद्यवचसाद् ? । ' नमद्भव्यश्रेणीभवमयमिदां ' नमन्ती—नमस्कारं कुर्वन्ती या
मव्यानां भवन्तीति भवन्त्येभिरिति वा मव्याः ' भव्यगेय० ' (पा० अ० ३, पा० ४, सू० ६८) इति निपातः तेषां
सम्यग्गृहशामित्यर्थः श्रेणी—पंक्तिः तस्याः भवभयं भवस्थ—संसारस्य भयं—भीतिं भिन्दन्ति—विदारयन्ति तानि
तपोक्तानि तेषां नमद्भव्यश्रेणीभवमयमिदाद् । " श्रेणी लेखास्तु राजयः " इत्यमरः (श्लो० ६५९) । हे
' अमायासञ्चार ! ' नास्ति मायायाः—निकृतेः—शाठ्यस्य सञ्चारः—प्रचारो यस्मिन् स तथा तस्य सं० । हे ' उदि-
तमदनमेधानिल ! ' उदितः—उदयं प्राप्तः यो मदनः—कामः स एव मेघः—पर्जन्यः तस्य तस्मिन् वा अनिल
इव अनिले—नायुः तस्य सं० । प्रादुर्भूतकन्दर्पमेघविघटने पवनकल्प इति निष्कर्षः । हे ' पितः ' पाति रक्ष-
तीति पिता तस्य संबोधनम्, निष्कारणहितकारित्वादिति भावः ॥ १ ॥

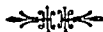
सौ० वृ०—यो मुनिवद् सुव्रतो—महात्मा भवति तं प्रति सर्वेऽपि नमन्ति । तथा गर्भस्थे भगवति
मातुर्दर्शनेन सर्वेऽपि शत्रवो नमिताः । अनेन सम्बन्धेनायातस्थैकविंशतितमश्रानामिनाथाजिनस्य स्तुते-
रर्थो लिख्यते—स्फुरद्विद्युदिति ।

हे ' नमे ! ' हे नमिजिनपते ! । पुनः स्फुरन्ती—धीप्यन्ती या विद्युत्—तडित् तद्वत् कान्तिः—
प्रभा यस्य स स्फुरद्विद्युत्कान्तिः तस्य सं० हे ' स्फुरद्विद्युत्कान्ते ! ' । हे चारो ! हे मनोज्ञ ! ।
हे ' दितमद ! ' हे खण्डितवर्ष ! । हे ' अमायमचार ! ' नास्ति (मायायाः प्रचारो यस्मिन् त-

स्यामन्त्रणं) अशाठ्यप्रचार ! । हे 'उदितमदनमेधानिल !' हे प्रकटितकामधनप्रचण्डपवन !, तन्निर्घाट-
कत्वात् । हे 'पितः!' हे निष्कारणेन जगज्जन्तुरक्षकत्वात् जनक ! । त्वं मे-मम अधानि-पापानि सततं-
सदा प्रविकिर इत्यन्वयः । 'प्रविकिर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । 'प्रविकिर' निरस्य-दूरं क्षिप ।
कानि कर्मतापन्नानि ? । 'अधानि' पापानि । कस्य ? । 'मे' मम । कथम् ? । 'सततं' निरन्तरम् । किंविशि-
ष्टानि अधानि ? । 'वितन्वन्ति' विस्तारं कुर्वन्ति । किं कर्मतापन्नम् ? । 'आयासं' श्रमं भवभ्रमण-
लक्षणम् । कस्य ? । 'मम' । किंविशिष्टस्वम् ? । 'लपितः' हृद्यकथकः । केपाम् ? । हृद्यानि-मनोहरा-
णि यानि वचांसि हृद्यवचांसि तेषां हृद्यवचसाम् । किंविशिष्टानां हृद्यवचसाम् ? । नमन्ती-प्रणमन्ती
या भव्यानां-भुक्तिगमनयोग्यानां श्रेणी-राजिः तस्याः भवभयं-संसारभयं तस्य भेदनशीलानां
'नमद्भ्यश्रेणीभवमयभिदाम्' । तादृशस्त्वं मम हुरितानि प्रविकिर-दूरं प्रक्षिप । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—स्फुरन्ती चासौ विद्युच्च स्फुरद्विद्युत्, स्फुरद्विद्युदिव कान्तिर्यस्य स स्फुरद्विद्यु-
त्कान्तिः, तस्य सं० हे स्फुरद्विद्युत्कान्ते ! । दितो मदो येन स दितमदः, तस्य सं० हे दितमद ! । लपति-
भापते इति लपितः । नमन्तश्च ते भव्याश्च नमद्भ्याः, नमद्भ्यानां श्रेणी नमद्भ्यश्रेणी, भवस्य भयं
भवभयं, नमद्भ्यश्रेण्या भवभयं नमद्भ्यश्रेणीभवभयं, नमद्भ्यश्रेणीभवभयं मिदन्ति तानि नमद्भ्य-
श्रेणी भवभयभीन्दि, तेषां नमद्भ्यश्रेणीभवमयभिदाम् । हृद्यानि च तानि वचांसि च हृद्यवचांसि, तेषां
हृद्यवचसाम् । मायायाः सञ्चारो मायासञ्चारः, नास्ति मायासञ्चारो यस्य सः अमायासञ्चारः, तस्य सं०
हे अमायासञ्चार ! । उदितश्चासौ मदनश्च उदितमदनः, उदितमदन एव मेघः उदितमदनमेघः, (उदित-
मदनमेघे) अनिल इवानिलः, उदितमदनमेधानिलः, तस्य सं० उदितमदनमेधानिल ! । पातीति पिता
तस्य सं० हे पितः ! । क्वचिद्वृत्त्यन्तरे लपित इति विशेषणं संशोधनमप्यस्ति तत्र लपते इति लपिता तस्य
सं० हे लपितः ! इत्यपि समासः । शिखरिणीच्छन्दसा स्तुतिरियम् । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

द्वे० व्या०—स्फुरद्विद्युदिति । हे नमे !-नमिजिन ! त्वं मम अधानि-पापानि सततं प्रविकिर-प्रकर्षेण
विक्षेपय इत्यन्वयः । 'कृ विक्षेपे' धातुः । 'प्रविकिर' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कानि कर्मता-
पन्नानि ? । अधानि । कथम् ? । सततं-निरन्तरं यथा स्यात् तथेति क्रियाविशेषणम् । किं कुर्वन्ति अधानि ? ।
वितन्वन्ति-विस्तारयमानानि । किम् ? । आयासं-परिश्रमम् । संसारदुःखमितियावद् । 'स्फुरद्विद्युत्कान्ते !'
इति । स्फुरन्ती-इतस्ततश्चलन्ती या तडिद्-विद्युत् तद्वत् कान्तिः-प्रभा यस्य स तस्यामन्त्रणं, सुवर्णवर्णशरी-
रत्वाद् । 'चारो !' इति । चारो !-दर्शनीय ! इति प्राञ्चः । 'दितमद !' इति । दितः-त्वण्डितो मुन्मोह-
सम्भेदो येन स तस्यामन्त्रणम् । 'लपितः !' इति । प्रजल्पक ! इत्यर्थः । केपाम् ? । 'हृद्यवचसाम्' हृद्यानि-
मनोहानि वचांसि-वचनानि येषां तेषाम् । किंविशिष्टानां हृद्यवचसाम् ? । 'नमद्भ्यश्रेणीभवमयभिदाम्'
नमन्ती-प्रणामं कुर्वन्ती या 'भव्यश्रेणी' भव्यानां-भव्यप्राणिनां श्रेणी-सन्ततिः तस्याः 'भवभयं' भवस्य-
संसारस्य भयं-साध्वसं मिदन्ति-विदारयन्तीति तथा तेषाम् । 'अमायासञ्चार !' इति । नास्ति मायया-
कपटेन सञ्चारः-प्रचारो यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'उदितमदनमेधानिल !' इति । उदितः-उदयं प्राप्तः यो
मदनः-कन्दर्पः स एव मेघः-पर्जन्यः सास्मिन्, विघटनहेतुत्वाद् अनिल इव अनिलो यः स तस्यामन्त्रणम् ।
'पितः !' इति आमन्त्रणे पदम्, जनक इव हितकारित्वाद् । एतानि सत्वाण्यपि नमेः सम्बोधनपदानि ॥
इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनेश्वराणां जयः—

नखांशुश्रेणीभिः कपिशितनमन्नाकिमुकुटः

सदा नोदी नानामयमलमदारैरिततमः ।

प्रचक्रे विश्वं यः स जयति जिनाधीशनिवहः

सदानो दीनानामयमलमदारैरिततमः ॥ २ ॥

—शिख०

ज० वि०—नखांश्विति । सोऽयं—स एष जिनाधीशनिवहः—तीर्थकरनिकरः सदा—सर्वदा अलं—अत्यर्थं जयति—सर्वतः अतिशयीभवति इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'जयति' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'जिनाधीशनिवहः' । कथम् ? 'सदा' । पुनः कथम् ? 'अलम्' । जिनाधीशनिवहः कथंभूतः ? 'कपिशितनमन्नाकिमुकुटः' कपिशिताः—पिङ्गिताः नमन्नाकिमुकुटाः—प्रणमत्सुरशिरोमणयो येन स तथा । काभिः कृत्वा ? 'नखांशुश्रेणीभिः' नखमयूखमालाभिः । पुनः कथं ? 'नोदी' प्रेरणशीलः, दूरीकरणशील इत्यर्थः । कस्य ? 'नानामयमलमदारेः' नाना—अनेकरूपाः ये आमयाः—रोगाः मलाः—कर्ममलाः मदाः—जात्यादिरूपाः त एवारिः तस्य । पुनः कथं ? 'सदानः' दानसहितः । केषाम् ? 'दीनानां' कृपणानाम् । पुनः कथं ? 'अदारैरिततमः' दारैः—स्त्रीभिः ईरितो—ध्यानाच्चालितः, न दारैरितः अदारैरितः, अतिशयेन अदारैरितः अदारैरिततमः । स इति तच्छब्दसम्बन्धाद् यच्छब्दयोजनामाह—यो विश्वं—जगत् इततमः—गतमोहं प्रचक्रे—कृतवान् । अत्रापि 'प्रचक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यः' । किं कर्मतापन्नम् ? 'विश्वम्' । कथंभूतम् ? 'इततमः' ॥

अथ समासः—नखानां अंशवः नखांशवः 'तत्पुरुषः' । नखांशुनां श्रेण्यः नखां० 'तत्पुरुषः' । ताभिः नखां० । नमन्तश्च ते नाकिनश्च नम० 'कर्मधारयः' । नमन्नाकिनां मुकुटाः नम० 'तत्पुरुषः' । कपिशिता नमन्नाकिमुकुटा येन स कपिशित० 'बहुव्रीहिः' । आमयाश्च मलाश्च मदाश्च आमयमलमदाः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । नाना च ते आमयमलमदाश्च नानामय० 'कर्मधारयः' । अरिरीवारिः । नानामयमलमदा एवारिर्नानामय० 'कर्मधारयः' । तस्य नानामय० । इतं तमो यस्मात् तद् इततमः 'बहुव्रीहिः' । जिनानां जिनेषु वा अधीशा जिनाधीशाः 'तत्पुरुषः' । जिनाधीशानां निवहो जिना० 'तत्पुरुषः' । सह दानेन वर्तते यः स सदानः 'तत्पुरुषः' । दारैरीरितो दारैरितः 'तत्पुरुषः' । न दारैरितः अदारैरितः 'तत्पुरुषः' । अतिशयेनादारैरितः अदारैरिततमः । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

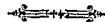
सि० वृ०—नखांश्विति । सोऽयं—स एष जिनाधीशनिवहः—तीर्थकरसमूहः सदा—सर्वदा अलं—अन्यथे
जयति—सर्वतः अतिशायीभवतीत्यर्थः । 'जि जये' धातोः कर्तरि वर्तमाने परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । क्रियासा-
धनिना पूर्ववत् । अत्र 'जयति' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'जिनाधीशनिवहः' जिनाना जिनेषु
वा अधीशाः—स्वामिनः तेषां निवहो—निगुरम्भो जिनाधीशनिवहः । "समूहो निवहव्यूह—सन्दोहविसरत्रयाः"
इत्यमरः (श्लो० १०६९) । कथंभूतो जिनाधीशनिवहः ? । 'कपिशितनमन्नाकिमुकुटः' कपिशिताः—
पिशङ्गीकृता नमन्तो ये नाकिनः—देवाः तेषां मुकुटाः—किरीटानि येन स तथा । " पिशङ्गः कपिशो हरिः"
इति हैमः (का० ६, श्लो० ३२) । "मौलिः कोटीरमुष्णीधं, किरीटं मुकुटोऽस्त्रियास" इति वैजयन्ती ।
"मौलिः किरीटं कोटीरमुष्णीधं" इति (अभिधान) चिन्तामणौ (का० ३, श्लो० ३१९) । कामिः
कृत्वा ? । 'नखाशुश्रेणीभिः' नखाः—करशूनाः तेषां अंशवो—मयूखास्तेषां श्रेणयः—पङ्क्तयः तामिः । पुनः
कथंभूतः ? । 'नोदी' नुदतीत्येवंशीलो नोदी, दूरीकरणशील इत्यर्थः । 'नुद स्फेटने' 'सुप्यजातौ०'
(पा० अ० ३, पा० २, सू० ७८) इति णिनिः । कस्य ? । 'नानामयमलमदारैः' नाना—विविधप्रकारा
ये आमया—रोगाः मलाः—पापानि मदाः—जात्याद्यहङ्कृतयस्त एव अरिः तस्य, आमयाश्च मलाश्च मदाश्च
आमयमलमदाः 'इतरैतरद्वन्द्वः' । नाना च ते आमयमलमदाश्च नानामयमलमदाः 'कर्मधारयः' । अरिरीवारिः,
नानामय (मलमदा एव अरिः नाना०) इति 'कर्मधारयः' । पुनः कथंभूतः ? । सदानः—दानसहितः । केषाम् ? ।
दीनानां—कृपणानाम् । पुनः कथंभूतः ? । 'अदारैरिततमः' दारैः—स्त्रीभिरारितो—ध्यानाच्चालितः दारैरितः, न
दारैरितः अदारैरितः, अतिशयेन अदारैरितः अदारैरिततमः, स्त्रीभिर्व्यासिप्तचित्तो नेत्यर्थः । अतिशयेऽर्थे तमप् ।
स इति स कः ? । यो जिनाधीशनिवहः विश्वं—नगत् इततमः—गतमोहं चक्रे—चकारेत्यर्थः । 'डुकृन् कणे'
धातोः परोक्षे आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । 'द्विश्च' (सा० सू० ७१०) इति द्वित्वम् । 'रः'
(सा० सू० ७६८) इत्यनेन ऋकारस्याकारः । 'कुहोश्चुः' (सा० सू० ७४६) । 'करं'
(सा० सू० ३९) । 'स्वरहानं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'चक्रे' इति सिद्धम् । अत्र च
'चक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । किं कर्मतापन्नम् ? । विश्वम् । कीदृशम् ? । 'इततमः'
इत्वं—गतं तमः—अज्ञानं शोको वा यस्य तत् इततमः । "तमोऽन्धकारे स्वर्मानौ, तमः शोके गुणान्तरे"
इत्यमरः (?) ॥ २ ॥

सौ० वृ०—नखांश्विति । अयं—प्रत्यक्षो मानसगतः स्थापनागतो वा स—प्रसिद्धो जिना-
धीशनिवहः—तीर्थकरसमूहः सदा—सर्वदा जयति इत्यन्वयः । 'जयति' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ।
'जिनाधीशनिवहः' । 'जयति' सर्वातिशयोक्त्येव वर्तते । किंविशिष्टो जिनाधीशनिवहः ? । कपि-
शिता—पिशङ्गीकृताः नमन्तो ये नाकिनो—देवास्तेषां मुकुटानि—किरीटानि येन सः 'कपिशितनमन्ना-
किमुकुटः' । नखानां—करजानां अंशवः—किरणास्तेषां श्रेणयो—राजयः तामिः नखांशुश्रेणीभिः । किंविशिष्टो
जिनाधीशनिवहः ? । 'नोदी' भ्ररणशीलः, वार्यमाणत्वात् । कस्य ? । नानाप्रकारा आमया—रोगाः मलाः—कर्म-
मलाः मदाः—जात्याद्यः स एव अरयः—शत्रवः, जाती एकवचनं, नानामयमलमदारैः स तस्य 'नानामय-

मलमदारेः । पुनः किंविशिष्टो जिनाधीशनिवहः । 'सः' प्रसिद्धः । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । स कः ? । यो जिनाधीशनिवहः अलं-अत्यर्थं विश्वं-जगत् इतं-गतं तमः-अज्ञानं यस्मात् तत् इततमं-गता-ज्ञानं प्रचक्रे इत्यन्वयः । 'प्रचक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'यः' 'जिनाधीशनिवहः' । 'प्रचक्रे' प्रकर्षेण कृतवान् । किं कर्मतापन्नम् ? । 'विश्वं' जगत् । किंविशिष्टं विश्वम् ? । 'इततमः' । कथम् ? । 'अलं' अत्यर्थम् । किंविशिष्टो यः ? । ('सदानः') अभयदानादिना चार्पिकदानादिना वा सहितः । केपाश् ? । 'दीनानाम्' दुःखितानाम् । पुनः किंविशिष्टो यः ? । न विद्यते दारैः-स्त्रीभिः ईरिततमः-अतिशयेन प्रेरणं यस्य सः 'अदारेरिततमः' । एतादृशो जिनसमूहो जयति । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—नखानां अंशवः नखांशवः, नखांशूनां श्रेण्यः नखांशुश्रेण्यः, ताभिः नखांशुश्रेणीभिः । नमन्तश्च ते नाकिनश्च नमन्नाकिनः, नमन्नाकिनां मुकुटाः नमन्नाकिमुकुटाः, कपिशिताः नमन्नाकिमुकुटा येन स कपिशितनमन्नाकिमुकुटः । नुवः-प्रेरणं अस्यास्तीति नोदी । नानाविधा आमया नानामयाः, नानामयाश्च मलाश्च मदाश्च नानामयमलमदाः, नानामयमलमदा एव अरिः नानामयमलमदारिः, तस्य नानामयमलमदारेः । इतं-गत तमः-अज्ञानं यस्मात् तत् इततमः । जिनानां अधीशा जिनाधीशाः, जिनाधीशानां निवहः जिनाधीशनिवहः । दानेन सहितः सदानः । अतिशयेन ईरित इति ईरिततमः, नास्ति दारैः ईरिततमः अदारेरिततमः । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

श्लो० व्या०—नखांश्विति । स जिनाधीशनिवहो-जिनपतिसमूहः अलं-अत्यर्थं जयति-सर्वोत्कर्षेण वर्तते इत्यन्वयः । 'जि जये' धातुः । 'जयति' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । जिनाधीशनिवहः । कथम् ? । अलं-अत्यर्थं यथा स्यात् तथेति क्रियाविशेषणम् । किंविशिष्टो जिनाधीशनिवहः ? । 'कपिशितनमन्नाकिमुकुटः' नमन्तश्च ते नाकिनश्चेति पूर्वं 'कर्मधारयः', ततः कपिशिताः-पिशङ्गीकुताः कर्षुरीकृता इतिपावद् नमन्नाकिनां-प्रणमद्देवानां मुकुटाः-किरीटा येनेति 'वृतीयाबहुव्रीहिः' । "पिशङ्गः कपिशो हरिः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ३२) । काभिः ? । 'नखांशुश्रेणीभिः' अंशूनां श्रेण्यः अंशुश्रेण्य इति पूर्वं 'पष्ठीतगुरुषुः', ततः नखाः-कररुहाः तेषां अंशुश्रेण्यः-किरणसमूहाः ताभिरिति विग्रहः । किंविशिष्टः ? । नोदी-प्रेरकः । कस्य ? । 'नानामयमलमदारेः' आमयो-रोगः, "आम आमय आकल्पः (लयम्)" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० १२७), मलः-कर्मलेपः मद्-अहंकृतिः एतेषां 'इन्द्रः', पश्वा-ज्ञानापदेन 'कर्मधारयः', तेषां अरिः-शत्रुर्षुः स तस्य । पुनः किंविशिष्टः ? । 'सदानः' दानं-वितरणं तेन सह वर्तमानः । केपाश् ? । दीनानां-दुःखितानाम् । पुनः किंविशिष्टः ? । 'अदारेरिततमः' दाराः-कलत्राणि तैरिरिततमः-अतिशयेन व्याक्षिप्तचेतो जेत्यर्थः । यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यो जिनाधीशनिवहः विश्वं-विष्टपं इततमः-गततमः चक्रे-चकार । 'दुकृञ् करणे' धातुः । 'चक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । जिनाधीशनिवहः । किं कर्मतापन्नम् ? । विश्वम् । किंविशिष्टं विश्वम् ? । 'इततमः' इतं-गतं तमः-अज्ञानं यस्य तद् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

सिद्धान्तपरिचयः—

जल-व्याल-व्याघ्र-ज्वलन-गज-रुग्-बन्धन-युधो

गुरुर्वाहोऽपातापदघनगरीयानसुमतः ।

कृतान्तस्वासीष्ट स्फुटविकटहेतुप्रमितिभा-

गुरुर्वाहो ! पाता पदघनगरीयानसुमतः ॥ ३ ॥

—शिव०

ज० वि०—जलव्यालेति । अहो इत्यामन्त्रणे तच्चैवं योज्यते—अहो भव्याः । ।
 कृतान्तः—सिद्धान्तः त्रासीष्ट—रक्षयात् इति क्रियाकारकयोजना । अत्र 'त्रासीष्ट' इति क्रिया-
 पदम् । कः कर्ता ? 'कृतान्तः' । कान् कर्मतापन्नान् ? 'असुमतः' प्राणिनः । कस्मात्
 सकाशात् त्रासीष्ट ? 'जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुग्वन्धनयुधः' जलं—समुद्रादिसम्बन्धि वारि
 व्यालः—पन्नगः व्याघ्रो—द्वीपी ज्वलनो—वह्निः गजः—करी रुग—जलोदरादिरोगः बन्धनं—करच-
 रणादिनियंत्रणं युत्—सङ्ग्रामः तस्मात् । कृतान्तः कथंभूतः ? 'गुरुः' महान् । पुनः कथं० ।
 'वाहः' वाहः—अश्वः स इव वाहः । वाहो हि ग्रामादियाने सुमतः स्यात् तेनासौ वाहः । कथं-
 भूतः ? 'अपातापदघनगरीयानसुमतः' पातः—च्यवनं आपद्—विपत् अघं—पापं, ततो न विद्यन्ते
 पातापदघानि यस्याः सा चासौ नगरी युक्त्या मुक्तिरेव तस्यां यानं—गमनं तत्र सुमतः—सुष्टु
 सम्मतः । एष मुक्तिगमनसाधनमित्यभिप्रेत इत्यर्थः । कृतान्तः पुनः कथं ? 'स्फुटविकटहेतुप्रमि-
 तिभाक्' स्फुटाः—अविसंवादिनीः विकटाः—अश्लिष्टाः हेतुप्रमितीः—लिङ्गप्रमाणानि भजतीति यः
 स तथा । पुनः कथं० ? 'उरुर्वा' अत्र वाशब्दश्चकारार्थः तेन उरुश्च—विशालश्च । पुनः कथं० ?
 'पाता' त्राता । पुनः कथंभूतः ? 'पदघनगरीयान्' पदेषु—वाक्यावयवेषु घनः—अर्थनिविडः
 गरीयान्—महत्त्वातिरेकयुक्तः ॥

अथ समासः—जलं च व्यालश्च व्याघ्रश्च ज्वलनश्च गजश्च रुक् च बन्धनं च युत् च जल-
 व्याल० 'समाहारद्वन्द्वः' । तस्मात् जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुग्वन्धनयुधः । पातश्च आपघ
 अघं च पातापदघानि 'इतरेतरद्वन्द्वः' । न विद्यन्ते पातापदघानि यस्याः सा अपाता० 'बहु-
 व्रीहिः' । अपातापदघा चासौ नगरी च अपाता० 'कर्मधारयः' । अपातापदघनगर्यां यानं
 अपाता० 'तत्पुरुषः' । सुष्टु मतः सुमतः 'तत्पुरुषः' । अपातापदघनगरीयाने सुमतः अपाता०
 'तत्पुरुषः' । हेतवश्च प्रमितयश्च हेतु० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । विकटाश्च ता हेतुप्रमितयश्च विकट०
 'कर्मधारयः' । स्फुटाश्च ता विकटहेतुप्रमितयश्च स्फुटवि० 'कर्मधारयः' । 'स्फुटविकटहेतु-
 प्रमितीभजतीति स्फुटवि० 'तत्पुरुषः' । घनश्चासौ गरीयाश्च घनगरीयान् 'कर्मधारयः' । पदेषु
 घनगरीयान् पद० 'तत्पुरुषः' । इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० ट्ट०—जलव्यालेति । अहो इत्यामन्त्रणे । तच्चैवं योज्यते—अहो भव्याः । कृतान्तः—
 सिद्धान्तः असुमतः त्रासीष्ट—रक्षतामित्यर्थः । 'त्रैड् दैड् पालनयोः' इति घातोः आशिपि'कर्तरि आत्मने-
 पदे प्रथमपुरुषैकवचनं सीष्ट । 'सन्व्यक्षराणाम्' (सा० सू० ८०३) इत्यात्वम् । तथाच 'त्रासीष्ट'
 इति सिद्धम् । अत्र 'त्रासीष्ट' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । कृतान्तः । कान् कर्मतापन्नान् ? । 'असु-
 मतः' असवः—प्राणाः विद्यन्ते येषां ते असुमन्तः तान् । कस्मात् ? । 'जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुग्वन्धन-
 युधः' जलं—समुद्रादि व्यालः—सर्पः व्याघ्रः—सिंहः ज्वलनो—वह्निः गजः—करी र्गु—रोगः बन्धनं—काराक्षेपः
 युत्—सङ्ग्रामः, जलं च व्यालश्च व्याघ्रश्च ज्वलनश्च गजश्च रुक् च बन्धनं च युधं जलव्यालव्याघ्रज्वलनगज-

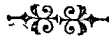
रुग्बन्धनयुधः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' तस्मात् । पुनः कथंभूतः ? । गुरुः—महान् । गृणाति हिताहितमिति गुरुः । ' कृग्रोरुच ' (उणा० सू० २४) इति उः, उकारान्तादेशो रपरः । पुनः कथंभूतः ? । 'वाहः' वाह्यते इति वाहः, वाह इव वाहः—तुरद्धमः, वाहो हि ग्रामादियाने सुमतः स्यात् तेनासौ वाहः । कथंभूतः ? । ' अपातापदघनगरीयानसुमतः ' पातः—च्यवनं आपद्—विपत् अघं—पापं, ततो न विद्यन्ते पापापदघानि यस्यां सा चासौ नगरी अर्थान्मुक्तिरेव तस्यां यानं—गमनं तत्र सुमतः—सुष्टु संमतः—सुतरामभिप्रेतः, एष मुक्तिगमन-साधनमित्यभिप्रेत इत्यर्थः । कृतान्तस्येदं विशेषणमिति कश्चित् । पुनः कथंभूतः कृतान्तः ? । ' स्फुटविकट-हेतुप्रमितिमाक् ' स्फुटा—अविसेवादिनीः विकटा—अश्लिष्टाः हेतुप्रमितिः—लिङ्गप्रमाणानि भजति यः स तथा । हेतवश्च प्रमितयश्च हेतुप्रमितयः ' इतरेतरद्वन्द्वः, ' विकटाश्च ता हेतुप्रमितयश्च विकटहेतुप्रमितयः ' कर्मधारयः, स्फुटाश्च ता विकटहेतुप्रमितीर्भजतीति स्फुटविकटहेतुप्रमितिमाक् । पुनः कथंभूतः ? । उरुः—विशालः । अत्र वाशब्दश्चकारार्थः । तेन उरुश्च—विशालश्च । पुनः कथंभूतः ? । ' पाता ' पातीति पाता—त्राता दुर्गतिनिपतत्प्राणिनां रक्षकत्वात् इति भावः । पुनः कथंभूतः ? । ' पदघनगरीयान् ' पदेषु—बान्ध्यावयवेषु घनः—अर्थनिविडः गरीयान्—महत्त्वातिरेकयुक्तः, घनश्चासौ गरीयांश्च घनगरीयान्, पदेषु घनगरीयान् पदघन-गरीयान् इति ' तत्पुरुषः ' ॥

सौ० वृ०—जलव्यालेति । अहो इत्यामन्त्रणे । भो भव्याः ! कृतान्तः—सिद्धान्तः असुमतः—प्राणिनः त्रासीष्ट इत्यन्वयः । ' त्रासीष्ट ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' कृतान्तः ' । ' त्रासीष्ट ' रक्षतात् । कान् कर्मतापक्षान् ? । ' असुमतः ' प्राणिनः । कस्मात् सकाशात् ? । जलं—सरःसरित्समद्रान्धुसम्बन्धि व्यालाः—सर्पाः व्याघ्राः—द्वीपिशार्दूलादयः ज्वलनः—वह्निः गजाः—करिणः रुजः—जलोदरादयः बन्धनं—करपादादिनिगडं युत्—सद्भ्रामः इत्याद्यष्टभयेभ्यः जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुक्बन्धनयुधः तस्मात् ' जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुक्बन्धनयुधः ' । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । ' गुरुः ' महान् । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । ' वाहः ' अश्व इव अश्वः । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । न विद्यते पातः—च्यवनं आपद्—विपत् अघं—पापं यस्यां सा अपातापदघा तादृशी या नगरी अर्थान्मुक्तिः तस्या यानं—गमनं मार्गो वा तस्मिन् सु—शोभनो मतः—अभिमतः—अभिलषितः ' अपातापदघनगरीयानसुमतः ' । तादृशः कृतान्तः—सिद्धान्तः मुक्तिगमनयोग्यः वाह इव मतः । अन्योऽपि यो वाहो भवति स पुरप्रापणे अभिमतो भवति । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । स्फुटाः—प्रकटा विकटा अतिगम्भीरा अर्थगहनत्वात् तादृशा ये हेतवः—कारणानि दृष्टान्ता वा प्रमितयः—प्रमाणानि प्रत्यक्षपरोक्षादीनि अनुमानोपमान-प्रमुखाणि (ताः) भजति स ' स्फुटविकटहेतुप्रमितिमाक् ' । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । ' उरुः ' विशालः । वाशब्दः समुच्चयार्थं चकारार्थं वा । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । ' पाता ' रक्षकः अर्थात् जगतः । पुनः किंविशिष्टः कृतान्तः ? । पदानि स्यादित्यादीनि सुश्लिष्टसुमधुरादीनि वा तैः कृत्वा घनो—निविडः [ते] गरी-यान्—अतिशयेन गुरुः ' पदघनगरीयान् ' । एतादृशः कृतान्तः प्राणिनो रक्षतात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—जलानि च व्यालाश्च व्याघ्राश्च ज्वलनश्च गजाश्च रुजश्च बन्धनानि च युधश्च जलव्यालव्याघ्रज्वलनगजरुग्बन्धनयुधः । गृणाति—चदति तत्त्वं हिताहितं इति गुरुः । वाह्यते—आरुह्यते इति वाहः । पतनं—च्यवनं—पातः, पातश्च आपद् अघं च पातापदघानि, न विद्यन्ते पातापदघानि यस्यां सा अपा-तापदघा, अपातापदघा चासौ नगरी च अपातापदघनगरी, अपातापदघनगरी यानं अपातापदघनगरी-

यानं, सु-शोभनी स्रतः सुमतः, अपातापदघनगरीयाने सुमतः अपातापदघनगरीयानसुमतः । हेतवश्च प्रमितयश्च हेतुप्रमितयः, विकटाश्च ते हेतुप्रमितयश्च विकटहेतुप्रमितयः, स्फुटाश्च ता विकटहेतुप्रमितयश्च स्फुटविकटहेतुप्रमितयः, स्फुटविकटहेतुप्रमितीः भजतीति स्फुटविकटहेतुप्रमितिभाक् । पाति-रक्षतीति पाता । पदानां पदैर्वा घनं पदघनं, अतिशयेन गुरुगरीयान्, प्रदघनेन गरीयान् पदघनगरी-यान् । असवः-प्राणा विद्यन्ते येषां ते असुमन्तः, तान् असुमतः । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०-जलव्यालेति । कृतान्तः-सिद्धान्तः असुमतः-प्राणिनः त्रासीष्ट-रक्षताद् इत्यन्वयः । 'त्रासीष्ट' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । कृतान्तः । कात् कर्मतापञ्चाद् ? । असुमतः । कस्मात् ? । 'जल-व्यालव्याघ्रज्वलनगजरुद्रवन्धनसुधः' जलं-समुद्रादि व्यालः-सर्पः व्याघ्रः-सिंहः (?) ज्वलनो-वह्निः गजो-मत्तमातङ्गः रुक्-रोगः बन्धनं काराक्षेपः सुव-संश्रामः पतेपां 'द्वन्द्वः' तस्मात् । किंविशिष्टः कृतान्तः ? । वाहः-तुरङ्गमः । अत्राभेदरूपकालङ्कारः । "वाहो वाजी हयो हरिः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २९९) । पुनः किंविशिष्टः ? । उरुः-द्विवाहितप्राप्तिपरिहारोपवेष्टा । पुनः किंविशिष्टः ? । 'अपातापद-घनगरीयानसुमतः' न विद्यते पातश्च आपञ्च अर्थं च यस्याः सा अपातापदघा, एवंविधा या नगरी अर्था-न्मुक्तिः तस्या याने-गमने सुमतः-सुतरामभिप्रेतः । वाहस्य विशेषणं वा । पुनः किंविशिष्टः ? । 'स्फुटवि-कटहेतुप्रमितिभाक्' स्फुटाः-स्पष्टाः शब्दतः विकटा-दुर्गमाः अर्थतः ते च ते हेतवः-साध्यगमकास्तेषां प्रमितिः-यथार्थज्ञानं (तां) भजतीति भाक्, किंप्रसययान्तम् । पुनः किंविशिष्टः ? । उरुः-विशालः । वा वैक-ल्पिकः । पुनः किंविशिष्टः ? । 'पाता' पातीति पाता-रक्षकः, दुर्गतिपतत्प्राणिरक्षकृत्वात् । पुनः किंविशिष्टः ? । 'पदघनगरीयान्' पदानि-वर्णसमूहाः सुप्रतिष्ठन्तानि वा तैर्धनो (-निबिडः) निवहः अत एव गरीयान्-गरिष्टः ॥ इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

कालीदेव्याः स्तुतिः-

विपक्षव्यूहं वो दलयतु गदाक्षावलिधरा-

ऽसमा नालीकालीविशदचलना नालिकवरम् ।

समध्यासीनाऽभ्भोभृतघननिभाऽभ्भोधितनया-

समानाली काली विशदचलनानालिकवरम् ॥ ४ ॥ २१ ॥

—शिख०

ज० वि०-विपक्षेति । काली-काल्याख्या देवी वः-युष्माकं विपक्षव्यूहं दलयतु-विनाशयतु इति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'दलयतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'काली' । किं कर्मतापञ्चम् ? 'विपक्षव्यूहम्' । केपाम् ? 'वः' । काली कथंभूता ? 'गदाक्षावलिधरा' गदा-प्रहरणविशेषः अक्षावलिः-माला ते प्रारयतीति गदाक्षावलिधरा । पुनः कथं ? 'असमा' असदृशी । पुनः कथं ? 'नालीकालीविशदचलना' नालीकाली-कमलावली तद्वद् विशदो-

उज्ज्वलौ चेलनौ-पादौ यस्याः सा तथा । काली किं कुर्वाणा ? 'समध्यासीना' सम्यक्
अधिरोहन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? 'नालिकवरं' प्रधानपन्नम् । नालिकवरं कथंभूतम् ? 'विश-
दचलनानालिकवरं' विशन्तः-निलीयमानाः अचलाः-स्थिराः एतादृशा ये नानालिनः नाना-
लंयो वी-विचित्रमधुंकराः तैः कंधरं-कर्पुरम् । अत्र यमकवशात् ववयोरैक्यम् । काली पुनः
कथं ? 'अम्भोभृतघननिमा' जलभरितमेघप्रमां, इयामवर्णेत्यर्थः । पुनः कथं ? 'अम्भो-
धितनयांसमानाली' अम्भोधितनया-लक्ष्मीः तस्याः असमाना-अनन्यसमा आली-सखी ॥

अथ समासः—विपक्षोणां व्यूहः विपक्षव्यूहः 'तत्पुरुषः' । तं विपक्ष० । गदा च
अक्षावलिंश्च गदाक्षावली इतरेतरद्वन्द्वः । गदाक्षावली धारयतीति गदाक्षावलि० 'तत्पुरुषः' ।
ने समा असमा 'तत्पुरुषः' । नालीकानामाली नालीकाली 'तत्पुरुषः' । नालीकालीवद्
विशदौ नालीक० 'तत्पुरुषः' । नालीकालीविशदौ चलनौ यस्याः सा नाली० 'वहुव्रीहिः' ।
नालीकेषु वरं नालीक० 'तत्पुरुषः' । अम्भोभिर्भृतः अम्भोभृतः 'तत्पुरुषः' । अम्भोभृतश्चासौ
घनश्च अम्भो० 'कर्मधारयः' । अम्भोभृतघनवत् निमा यस्याः सा अम्भोभृत० 'वहुव्रीहिः' ।
अम्भोघेस्तनया अम्भोधि० 'तत्पुरुषः' । न समाना असमाना 'तत्पुरुषः' । असमाना चासौ
सखी च असमा० 'कर्मधारयः' । अम्भोधितनयाया असमानसखी अम्भोधि० 'तत्पुरुषः' ।
नाना-विधाश्च ते अलिनश्च नानालिनः 'कर्मधारयः' । न चला अचलाः 'तत्पुरुषः' । अच-
लाश्च ते नानालिनश्च अचलनाना० 'कर्मधारयः' । विशन्तश्च ते अचलनानालिनश्च विशदचल०
'कर्मधारयः' । विशदचलनानालिभिः कवरं विशद० 'तत्पुरुषः' । तत् विशद० । इति
काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति शोमनस्तुतिवृत्तौ श्रीनेमिजिनपतेः स्तुतेर्व्याख्या ॥ २१ ॥

सि० टु० विपक्षेति । काली-कालीनाम्नी महादेवी वो-युष्माकं विपक्षव्यूहं-शत्रुनातं-वैरिसमूहं
दलयतु-विनाशयतु इत्यर्थः । 'दल दलने' घातोर्ण्यन्तस्य 'आशीःप्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३)
कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचने तुप् । 'चुावेः [जिः]' (सा० सू० १०६९) इति जिः । 'अप-
कर्त्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । 'गुणः' (सा० सू० ६९२) इति गुणः । 'ए अय्' (सा०
सू० ४१) । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच 'दलयतु' इति सिद्धम् । अत्र 'दलयतु'
इति क्रियापदम् । का धर्मा ! काली । कं कर्मतापन्नम् ! 'विपक्षव्यूहं' विपक्षणां-शत्रूणां व्यूहो-निर-
स्तम् । " व्यूहः स्याद् बलविन्यासे, निर्माणे वृन्दतर्कयोः " इति विश्वः । केपात् ! वः । पष्ठीबहुवचने
युष्माकामित्यस्य वसादेशः । कथंभूता काली ! 'गदाक्षावलिचरा' गदा-शास्त्रविशेषः अक्षावलिः-माला
गदा च अक्षावली च गदाक्षावली 'इतरेतरद्वन्द्वः', ते धरतीति गदाक्षावलिचरा । पुनः कथंभूता !
अममा-असदृशी, निरुपमेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ! 'नालीकालीविशदचलनां' नालीकानां-कमलानां आलिः-

श्रेणी तद्गद् विशदौ-निर्मलौ (चलनौ-) पादौ यस्याः सा तथा । काली किं कुर्वाणा ? । समध्यासीना-
सम्यग्धरोहन्ती । कम् ? । ' नालीकवरं ' नालं विद्यते येषु तानि नालीकानि तेषु नालीकेषु-कमलेषु वरं-प्रधानं
नालीकवरम् । कथंभूतं नालीकवरम् ? । ' विशदचलनानालिकवरं ' विशन्तो-निर्लीयमानाः अचलाः-स्थिराः एवंभूता
ये नाना-विविधप्रकाराः अलयो-भ्रमराः तैः कवरं-कर्बुरम् । विशन्तश्च ते अचलाश्च ते नानालयश्च विश-
दचलनानालय इति पूर्वं ' कर्मधारयः ' । अत्र यमकवशाद् वयोरैक्यम् । काली पुनः कथंभूता ? । ' अम्भो-
भूतघननिभा ' अम्भः-जलं तेन भूतः-पूर्णाः यो घनः-मेघः तेन निभा-तुल्या या सा तथा, सजलजलघरं-
वलीह्वरंति फलित्रयः । पुनः कथंभूता ? । ' अम्भोधितनयासमानाली ' अम्भोधितनया-लक्ष्मीः तया समानाः
-तुल्याः आलयः-सख्यो यस्याः सा तथा । "क्षीराब्धितनया रमा" इत्यमरः (?) "हरिप्रिया पद्मवासा क्षीरो-
दतनयाऽपि च " इति हैमः (का० २, श्लो० १४०) । शिखरिणीवृत्तम् ॥ " रतै रुद्रैश्छिन्ना यमनसम-
ला गः शिखरिणी " इति च लक्षणमुल्लेखम् ॥ ४ ॥

॥ इति महामहोपाध्याय० श्रीनमिनाथजिनस्य स्तुतिवृत्तिः ॥ २१ ॥

सौ० वृ०-विपक्षेति । कालीनाम्नी देवी वो-युष्मार्कं विपक्षाः-वैरिणः तेषां व्यूहः-समूहः तं
विपक्षव्यूहं दलयतु इत्यन्वयः । ' दलयतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' काली ' । ' दलयतु ' पिनष्टु ।
कं कर्मतापन्नम् ? । ' विपक्षव्यूहम् ' । केपात् ? । ' वः ' युष्माकम् । किंविशिष्टा काली ? । ' गदाक्षाय-
लिधरा ' गदा-प्रहरणविशेषः अक्षावलिः-जाप्यमाला ते द्वे धरतीति गदाक्षायलिधरा । पुनः किंविशिष्टा
काली ? । ' असमा ' लावण्यैश्वर्यादिगुणैर्नान्यसदृशी । पुनः किंविशिष्टा काली ? । नालीकानि-कम-
लानि तेषां आली-श्रेणिः तद्गद् विशदौ-निर्मलौ चलनौ-चरणौ यस्याः सा ' नालीकालीविशदचलना ' ।
पुनःकाली किं कुर्वाणा ? । सम्यक् प्रकारेण अध्यासीना-आरूढा ' समध्यासीना ' । किं कर्मतापन्नम् ? ।
' नालिकवरं ' कमलेषु प्रधानं, वयोरैक्यं यमकत्वात् । पुनः किंविशिष्टा काली ? । अम्भोभिः भूतः-पूर्णा
यो घनो-मेघः तस्य (तेन ?) निभा-सदृशी, घनस्यामवर्णा । पुनः किंविशिष्टा काली ? । अम्भोधिः-समुद्रः
तस्य तनया-लक्ष्मीः तया समाना-सदृशी आली-सखी यस्याः सा अम्भोधितनयासमानाली । किंवि-
शिष्टं नालिकवरम् ? । विशन्तः-प्रविशन्तः अचलाः-स्थिरा-लीना नानाप्रकारा-विचित्रा अलयः-
अलिनो वा तैः कवरं-मिश्रितं ' विशदचलनानालिकवरम् ' । वयोरैक्यम् । एवंविधा काली देवी
युष्मार्कं विपक्षव्यूहं पिनष्टु । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-विपक्षविपक्षा, विपक्षाणां व्यूहः विपक्षव्यूहः, तं विपक्षव्यूहम् । अक्षाणां
आवलिः (अक्षावलिः), गदा च अक्षावलिश्च गदाक्षायली, गदाक्षायली धारयतीति गदाक्षायलिधरा,
न विद्यते समा-सदृशी यस्याः सा असमा, नालीकानां आली नालीकाली, नालीकालीवद
विशदौ चलनौ यस्याः सा नालीकालीविशदचलना । नालिकेषु वरं तद् नालिकवरम् ।
सम्यक् प्रकारेण अध्यासीना समध्यासीना । अम्भोभिः भूतः अम्भोभूतः, अम्भोभूतश्चासौ घनश्च अम्भो-
भूतघनः, अम्भोभूतघनस्य (घनेन ?) निभा अम्भोभूतघननिभा । अम्भांसि धीयन्ते अस्मिन्निति अम्भोधिः,
अम्भोधेस्तनया अम्भोधितनया-लक्ष्मीः, तया समाना-सदृशी आली-सखी यस्याः सा अम्भोधितनया-
समानाली । नाना-विचित्राः अलयः अलिनो वा नानालयः, न चला'अचला; अचलाश्च ते नानालयश्च
अचलनानालयः, विशन्तश्च ते अचलनानालयश्च विशदचलनानालयः, विशदचलनानालिभिः कवरं
विशदचलनानालिकवरम् । इत्येकविंशतितमश्रीनमिनाथजिनस्तुतिः ॥ ४ । २१ । ८४ ॥

१ यथा प्रत्येकस्तुतिचतुष्टयमाप्ती पर्यं दस्यते, तथाऽत्र न इति विज्ञेयः ।

वे० व्या०—विपक्षेति । काली देवी वो-युष्माकं 'विपक्षव्यूहं' विपक्षाः-शत्रवः तेषां व्यूहं-समूहं दलयतु-मर्दयतु इत्यन्वयः । 'दलयतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । काली । किं कर्मतापन्नम् ? । विपक्ष-व्यूहम् । किंविशिष्टा देवी ? । 'गदाक्षावलिधरा' गदा-शस्त्रविशेषः अक्षावालिः-जपमाला अनयोर्द्वन्द्वः, ते विमर्ति-धारयतीति तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अक्षमा' नास्ति बलेनेति शेषः समः-सदृशो यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'नालीकालीविशदचलना' नालीकं-कमलं तस्य आली-परम्परा तद्द्वि विशदी-उज्ज्वली चलनी (-पादी) यस्याः सा तथा । "विसप्रसृतं नालीकं" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २२७) । पुनः किंविशिष्टा ? । समध्यासीना-अध्यारूढा । किम् ? । नालिकवरं-प्रधानकमलम् । नालिकेषु वरं नालिकवरं इति समासः । बवयोःरभेदाद्ब्र वकारस्थाने वकारग्रहणम् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अम्भोधृत-घननिमा' अम्भः-परस्तेन धृतः-पूर्णो यो घनो-मेघः तेन निमा-सदृशा, सजलजलधरवत् कृष्णवर्णेत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अम्भोधितनयासमानाली' अम्भोधितनया-लक्ष्मीः तस्याः समानाः सदृशाः आल्यः-सस्यो यस्याः सा तथा । किंविशिष्टं नालिकवरम् ? । 'विशदचलनानालिकवरम्' विशन्तो-निर्लीयमानाः अचलाः-स्थिरा नाना-अनेके ये अल्यो-भ्रमराः तैः कवरं-मिश्रितम् । "करन्वः कवरो मिश्रः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० १०५) ॥ इति तुरीयवृत्तार्थः ॥४॥

२२ श्रीनेमिजिनस्तुतयः

अथ श्रीनेमिनाथाय नमस्कारः—

चिक्षेपोर्जितराजकं रणमुखे योऽ लक्ष्यसङ्ख्यं क्षणा-
दक्षामं जैन ! भासमानमहसं 'राजीमती' तापदम् ।
तं 'नेमि' नम नम्रनिर्वृत्तिकरं चक्रे यदूनां च यो
दक्षामञ्जनभासमानमहसं राजीमतीतापदम् ॥ १ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—चिक्षेपोर्जितेति । हे जन ! त्वं तं नेमि-नेमिनामानं जिनं नम प्रणिपत
इति क्रियाकारकसंयोजनम् । अत्र 'नम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'त्वम्' । कं कर्म-
तापन्नम् ? 'नेमिम्' । कथंभूतं नेमिम् ? 'भासमानं' विराजमानम्, अथवा जनैर्भासमानं
'जनभासमानम्' । एतत्पक्षे सम्बोधनमध्याहृत्य वाच्यम् । पुनः कथं ? 'अहसं' अविद्य-
मानहासम् । पुनः कथं ? 'राजीमतीतापदं' राजीमती-उग्रसेनपृथिवीपतेः पुत्री तस्यास्तापदम्,
सम्भोगमनोरथविक्लीकरणात् तापदायिनम् । पुनः कथं ? 'नम्रनिर्वृत्तिकरं' नम्राणां-नमन-
शीलानां निर्वृतिः-सौख्यं शिवं वा करोति स तथा तम् । पुनः कथं ? 'अञ्जनभासमानमहसं'
अञ्जनभया-कज्जलकान्त्या समानं-सदृशं महः-तेजः यस्य स तथा तम् । तमिति तच्छब्दा-
विनाभावित्वाद् यच्छब्दघटनामाह- य ऊर्जितराजकं-बलवद्राजसमूहं रणमुखे-समरारम्भे
क्षणात्-वेगेन चिक्षेप-निरस्तवान् । अत्रापि 'चिक्षेप' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यः' ।
किं कर्मतापन्नम् ? '(ऊर्जित)राजकम्' । कस्मिन् ? 'रणमुखे' । कथम् ? 'क्षणात्' । (ऊर्जित)-
राजकं कथंभूतम् ? 'लक्ष्यसङ्ख्यं' लक्ष्या सङ्ख्या यस्य तत् तथा । अथवा अकारप्रश्लेषेण
अलक्ष्या-अविभाव्या सङ्ख्या-परिमाणं यस्य तत् तथा । पुनः कथं ? 'अक्षामं' समर्थम् ।
पुनर्यच्छब्दयोजनामाह- च-पुनः यो यदूनां-यादवानां राजी-श्रेणीं अतीतापदं-अतिक्रान्तविपदं
चक्रे-कृतवान् । अत्रापि 'चक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'यः' । कां कर्मतापन्नम् ?
'राजीम्' । केषाम् ? 'यदूनाम्' । राजी कथंभूताम् ? 'अतीतापदम्' । पुनः कथंभूताम् ?
'दक्षां' असम्मूढाम् ॥

अथ समासः—राज्ञां समूहः राजकम् । ऊर्जितं च तद् राजकं च ऊर्जितं 'तत्पुरुषः' ।
तत् ऊर्जितं । रणस्य मुखं रणमुखं 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् रणमुखे । लक्ष्या सङ्ख्या यस्य

तत् लक्ष्यसङ्ख्यं ' बहुव्रीहिः ' । अथवा न लक्ष्या अलक्ष्या ' तत्पुरुषः ' । अलक्ष्या सङ्ख्या यस्य तत् अलक्ष्यसङ्ख्यं ' बहुव्रीहिः ' । न क्षामं अक्षामं ' तत्पुरुषः ' । तद् अक्षामम् । जनैर्भासमानः जन० ' तत्पुरुषः ' । तं जन० । न विद्यते हसो यस्य सः अहसः ' बहुव्रीहिः ' । तं अहसम् । तापं ददातीति तापदः ' तत्पुरुषः ' । राजीमत्यास्तापदो राजी० ' तत्पुरुषः ' । तं राजी० । निर्दृतिं करोतीति निर्दृतिकरः ' तत्पुरुषः ' । नम्राणां निर्दृतिकरो नम्रनि० ' तत्पुरुषः ' । तं नम्र० । अञ्जनस्य भा अञ्जनभा ' तत्पुरुषः ' । अञ्जनभया समानं अञ्जन० ' तत्पुरुषः ' । अञ्जनभासमानं महो यस्य सः अञ्जनभासमानमहाः ' तत्पुरुषः ' । तं अञ्जन० । अतीता आपदो यस्याः सा अतीतापत् ' बहुव्रीहिः ' । तां अती० । इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—चिक्षेपोर्मितेति । हे जन ! त्वं तं नेमिं—नेमिनामानं जिनं नम—प्रणिपत इत्यर्थः । ' णम प्रहृत्वे शब्दे च ' घातोः ' आशोः प्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तारि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । अत्र ' नम ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । ' नेमि ' धर्मचक्रस्य नेमिवशेभिः तं नेमिम् । नेमिशब्द इलन्तोऽप्यस्ति, " नेमिनं नौमि भक्त्या " इति प्रयोगात् । कथंभूतं नेमिम् ? । ' भासमानं ' मासते—शोभते इति भासमानः तं भासमानं, यदिवा जनैर्भास(मा)नं जनभासमानम् । एतत्पक्षे संशोधनमध्वाहृत्य वाच्यम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' अहसं ' न विद्यते हासो—हास्यं यस्य स तथा तम् । " धैर्यो हासिका हास्यं, हासस्तु हसनं हसः " इति हैमः (का० २, श्लो० २१०) । पुनः कथंभूतम् ? । ' राजीमतीतापदम् ' राजीमती उपसनेधारिण्योः पुत्री तस्याः तापं ददातीति तापदः तम् । ' आतोऽनुपसर्गे कः ' (पा० अ० ३, पा० २, सू० ३) । प्रप्रज्याग्रहणेन तन्मनोरथविकर्ताकरणादिति भावः । पुनः कथंभूतम् ? । ' नम्रनिर्दृतिकरं ' नम्राणां—नमनशीलानां निर्दृतिं—सौख्यं शिवं वा करोतीति तथा तम् । पुनः कथंभूतम् ? । ' अञ्जनभासमानमहसं ' अञ्जनं—कञ्जलं तस्य भा—कान्तिः तथा समानं—सदृशं महः—तेजो यस्य स तथा तम् । " महश्चो(स्तु ?) त्सवतेजसोः " इत्यमरः (श्लो० २७९७) । श्यामशरीरत्वेन कञ्जलप्रभासाधर्म्यम् । तमिति तच्छब्दाविनाभावित्वाद् यच्छब्दघटनामाह—यो नेमिः ऊर्मितराजकं—बलवद्राजसमूहं रणमुखे—सङ्ग्रामारम्भे क्षणात्—क्षणमात्रेण चिक्षेप—निरस्तवानित्यर्थः । ' क्षिप प्रेरणे ' घातोः परोक्षे परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं णप् । ' द्विक्ष ' (सा० सू० ७१०) इति घातोर्द्वित्वम् । ' सस्वरविद्विरद्विः ' (सा० सू० ७११) इति कपयोर्मध्ये कस्य स्वरसहितस्य द्वित्वम् । तथा च किक्षि इति जाते ' कुहोश्चुः ' (सा० सू० ७४६) इति चुत्वम् । ' उपधाया लघोः ' (सा० सू० ७३९) इति गुणः । तथाच ' चिक्षेप ' इति सिद्धम् । अत्र ' चिक्षेप ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । कं कर्मतापन्नम् ? । ' राजकं ' राज्ञा समूहो राजकम् । ' गोत्रोक्षोष्टोरभ्रराज० ' (पा० अ० ४, पा० २, सू० ३९) इति वृत् । ऊर्जो—बलं जातं अस्य इति ऊर्मितं, ऊर्मितं च तद् राजकं चेति ' कर्मधारयः ' । " स सत्राडय राजकम् (श्लो० १४७४) । राजन्यकं च नृपति—सात्रियाणां गणे क्रमात् " इत्यमरः (श्लो० १४७५) । कस्मिन् ? । रणमुखे । " मुखं निःसरणे वक्त्रे

१ पूर्वपरीभावस्तु मुदिते अभिधानचिन्तामणिनामके ग्रन्थे ।

प्रारम्भोपाययोरपि" इति विश्वः । रामकं कथंभूतम् ? । 'लक्षसङ्ख्यायम्' लक्षाः सङ्ख्या—परिमाणं यस्य तत् तथा । अथवा अकारस्य प्रभेदः । अलक्ष्या—अविभाष्या सङ्ख्या यस्मात् तत् तथेत्यर्थः । पुनः कथंभूतम् ? । 'अक्षामं' नक्षामं अक्षामं, समर्थमित्यर्थः । 'क्षायो मः' (सा० सू० १३१२) इति निष्ठातकारस्य मकारः । पुनर्थ-च्छब्दं योजयति । च—पुनः यो यदूना—यदुदंशोत्पन्नानां यादवानां राज्ञी—पङ्क्तिमतीतापदं चक्रे—कृतवानि-त्यर्थः । 'डुकृञ् कपो' धातोः कर्तरि परोक्षे आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । 'द्विश्च' (सा० सू० ७१०) इति द्वित्वम् । 'रः' (सा० सू० ७६८) इति पूर्वचकारस्याकारः । 'कुहोरचुः' (सा० सू० ७४६) इति चुत्वम् । 'ऋ रं' (सा० सू० ३९) । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथा 'चक्रे' इति सिद्धम् । अत्र 'चक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । यः । कः कर्मतापन्नम् ? । राज्ञीम् । केषाम् ? । यदूनाम् । कथंभूतां राज्ञीम् ? । 'अतीतापदं' अतीता—अतिक्रान्ता आपदो—दुःखस्था यस्याः सा ताम् । पुनः कथंभूताम् ? । दक्षां—निपुणाम् ॥ १ ॥

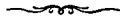
सौ० वृ०—यो द्रव्यभावशङ्कन् नामयति—वशीकरोति सः अरिष्टेषु—उपद्रवेषु नेमिः—चक्रमिव भवति तथा गर्भस्थे भगवति जनन्या अरिष्टरत्नमयं चक्रं शय्यापार्श्वे हृष्टम् । अनेन सम्बन्धेनायतस्य द्वाविंशतितमश्रीअरिष्ट(नेमि)नाम्नो जिनस्य स्तुतेर्व्याख्यानं लिख्यते—चिक्षेपोर्जितेति ।

हे जन—हे मध्यलोक । त्वं तं नेमि—नेमिजिनं नम इत्यन्वयः । 'नम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'त्वम्' । 'नम' प्रणम । कं कर्मतापन्नम् ? । ('नेमि') नेमिनाथम् । किंविशिष्टं नेमिम् ? । नम्रानां—नमन-शीलानां निर्वृतिः—मोक्षः सुखं वा तं करोतीति 'नम्रनिर्वृतिकरम्' । पुनः किंविशिष्टं नेमिम् ? । 'अहसं' अपगतहास्यम् । पुनः किंविशिष्टं नेमिम् ? । राजीमत्यां—(उमसेन) पुत्र्यां तापदं—तापदायकं, काममनोरथ-विफलीकरणत्वात् । पुनः किंविशिष्टं नेमिम् ? । अजतं—कज्जलं तस्य भा—कान्तिः तत्समानं—(सदृश्यं) इयामवर्णमित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टं नेमिम् ? । 'तं' तं प्रसिद्धम् । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । तं कम् ? । यो नेमिः रणमुखे—सद्धामप्रारम्भे ऊर्जितराजकं—उत्कटराजसमूहं क्षणात्—वेगेन चिक्षेप इत्यन्वयः । 'चिक्षेप' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'यः' । 'चिक्षेप' वमन्न विश्वासयामास । किं कर्मतापन्नम् ? । ऊर्जितराजकम् । कस्मिन् ? । 'रणमुखे' । किंविशिष्टं ऊर्जितराजकम् ? । 'लक्षसख्यं' लक्षशः संख्यात्मकं, यद्वा अकारप्रभेदे नास्ति लक्षशः (लक्ष्या) संख्या यत्र तत् अलक्ष्यसंख्यम् । पुनः किंविशिष्टं ऊर्जितराजकम् ? । 'अक्षामं' न दुर्बलं, प्रौढपरिकरमित्यर्थः । च—पुनः यो नेमिः यदूनां—याद-वानां राज्ञी—श्रेणिः अतीतापदं—गतविपदं चक्रे इत्यन्वयः । 'चक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'यः' नेमिः । 'चक्रे' कृतवान् । कां कर्मतापन्नम् ? । 'राज्ञीं' श्रेणिम् । केषाम् ? । 'यदूनाम्' । किंविशिष्टां राज्ञीम् ? । 'दक्षां' कुशलाम् । पुनः किंविशिष्टां राज्ञीम् ? । अतीता—अतिक्रान्ता आपदं—विपद् यस्याः सा अतीतापदं तां 'अतीतापदम्' । पुनः किंविशिष्टां राज्ञीम् ? । जनेषु—लोकेषु भासमानं—शीघ्रमानं महः—तेजो यस्याः सा 'जनभासमानग्रहसम्' । इदमपि विशेषणं नेमिमिति पदेऽपि लगाति । एवंविधं श्रीनेमिजिनं भो भव्याः । सूयं प्रणमत । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—राज्ञां समूहो राजकं, ऊर्जितं—उच्चतं च तद् राजकं च ऊर्जितराजकम् । रणस्य सुखं रणमुखं, तस्मिन् रणमुखे । नास्ति लक्षशः (लक्ष्या) सङ्ख्या यस्मिस्तत् अलक्षसंख्यम् । न क्षामं अक्षामं, तद् अक्षामम् । जनेषु भासमानं महो यस्य स जनभासमानमहाः, तं जनभासमानमहसम् । न विपते एषो—दायो यस्य सः अदत्तः, तं अहसम् । तापं ददातीति तापदः, राजीमत्याः तापदो राज्ञी-

मतीतापदः, तं राजीमतीतापदम् । अज्ञनस्य भा अज्ञनमा, अज्ञनभया समानः अज्ञनभासमानः, तं अज्ञ-
नभासमानम् । नमन्शीला नन्नाः, नन्नाणां निर्वृतिः नम्रनिर्वृतिः, नम्रनिर्वृतिं करोतीति नम्रनिर्वृतिकरः,
तं नम्रनिर्वृतिकरम् । अतीता-गता आपद् यस्याः सा अतीतापत्, तां अतीतापदम् । इति प्रथमवृत्तार्थः
॥ १ ॥ शार्दूलविक्रीडितम् ॥

दे० व्या०—चिक्षेपोर्जितेति । हे जन ।-हे भव्यलोक ! तं नेमिं-नेमिनाथं त्वं नम-नमस्कुह इत्यन्वयः ।
' नम प्रह्वीभावे ' धातुः । 'नम' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कं कर्मतापन्नम् ? । नेमिम् । किंवि-
शिष्टं नेमिम् ? । 'नम्रनिर्वृतिकरम्' नम्राणां-प्रह्वीभूतानां निर्वृतिं-सुखं कैवल्यं वा करोतीति तथा (तम्) ।
पुनः किंविशिष्टम् ? । भासमानं-शोभमानम् । पुनः किंविशिष्टम् अहसं-हास्परहितम् । पुनः किंविशिष्टम् ? ।
'राजीमतीतापदम्' राजीमती-राजद्वहिता तस्याः तापदं-दुःखप्रदम्, प्रव्रज्याप्रहणेन तन्मनोरथविकलीकरणात् ।
पुनः किंविशिष्टम् ? । 'अक्षनभासमानमहसम्' अक्षनं-कज्जलं तस्य भा-कान्तिः तथा समानं-सदृशं महः-
तेजो यस्य स तं, इयामशरीरत्वात् । यत्तदोन्निवृत्ताभिसम्बन्धाद् यो नेमिः यदूनां-यादवानां राजीं-पङ्क्तिं
अतीतापदं चक्रे-चकार । 'हुकृन् करणे' धातुः । 'चक्रे' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । नेमिः । कां कर्मता-
पन्नम् ? । राजीम् । केपाम् ? । यदूनाम् । किंविशिष्टां राजीम् ? । 'अतीतापदम्' अतीता-अतिक्रान्ता आपद्-
त्रिपत्तिर्यस्याः सा ताम् । पुनः किंविशिष्टाम् ? । दक्षां-चतुराम् । च-पुनः यो नेमिः ऊर्जितराजकं-बलवद्रा-
जसमूहं क्षणात्-क्षणमात्रेण रणमुखे-सद्ग्राममुखे चिक्षेप-क्षेपयामास । 'क्षिप प्रेरणे' धातुः । 'चिक्षेप' इति
क्रियापदम् । कः कर्ता ? । नेमिः । किं कर्मतापन्नम् ? । 'ऊर्जितराजकम्' राज्ञां समूहो राजकं, ऊर्जितं च
तद् राजकं चेति, पश्चात् 'कर्मधारयः' । किंविशिष्टं ऊर्जितराजकम् ? । लक्षसहस्र्यं-लक्षसहस्र्यकम् । पुनः
किंविशिष्टम् ? । अक्षाम्-उपचितम् । न क्षामं अक्षामं इति 'नञ्समासः' । प्रचुरस्वत्वकजनोपेतत्वात्
॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनश्रेण्याः स्तुतिः—

प्राग्वाजीजितयुजका रज इव ज्यायोऽपि राज्यं जवाद्
या संसारमहोदधावपि हिता शास्त्री विहायोदितम् ।
यस्याः सर्वत एव सा हरतु नो राजी जिनानां भवा—
यासं सारमहो दधाव पिहिताशास्त्रीविहायोऽदितम् ॥ २ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—प्राग्वाजीजितेति । सा जिनानां राजी-तीर्थरथ्रेणी नः-अस्माकं भवा-
यासं-संसारखेदं हरतु-दूरीकरोतु इति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र ' हरतु ' इति क्रियापदम् ।
फा कर्त्री ? ' राजी ' । केपाम् ? ' जिनानाम् ' । कं कर्मतापन्नम् ? ' भवायासम् ' । केपाम् ?
' नः ' । सेति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दयोजनामाह-या जिनानां राजी प्राग्वाजीत्-प्रव्रज्यामग्रहीत् ।
अत्रापि ' प्राग्वाजीत् ' इति क्रियापदम् । फा कर्त्री ? ' या ' । किं कृत्वा ? ' विहाय ' त्यपत्त्वा ।

किं कर्मतापन्नम् ? 'राज्यं' राजव्यापारम् । कस्मात् ? 'जवात्' वेगात् । किमिव ? 'रज इव' रेषुमिव । राज्यं कथंभूतम् ? 'ज्यायोऽपि' महदपि । पुनः कथं ? 'उदितं' प्राप्तोदयम् । या कथंभूता ? 'जितराजका' जितं-त्रयीकृतं राजकं-राजसमूहो यया सा तथा । पुनः कथं ? 'हिता' श्रेयस्करा । कस्मिन्नपि ? 'संसारमहोदधावपि' भवमहार्णवेऽपि । पुनः कथं ? 'शास्त्री' शिक्षयित्री, जीवाजीवादितत्त्वोपदेशदायिनीत्यर्थः । पुनर्यच्छब्दयोजनामाह-यस्याः-जिनानां राज्याः सारमहः-प्रधानतेजः सर्वत एव-समन्तादेव दधाव-वेगात् प्रससारैति क्रियाकारकयोगः । अत्र 'दधाव' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'सारमहः' । कस्याः ? 'यस्याः' । कथम् ? 'सर्वत एव' । सारमहः कथंभूतम् ? 'पिहिताशास्त्रीविहायः' आशास्त्रियो-दिङ्नार्यः विहायः-गगनं एतानि पिहितानि-स्थगितानि येन तत् तथा । पुनः कथं ? 'अदितं' अखण्डितम् ॥

अथ समासः-जितं राजकं यया सा जितं 'बहुव्रीहिः' । महांश्चासौ उदधिश्च महोदधिः 'कर्मधारयः' महोदधिरिव महोदधिः । संसारश्चासौ महोदधिश्च संसारमहो 'कर्मधारयः' । तस्मिन् संसारं । भवस्यायासो भवायासः 'तत्पुरुषः' । तं भवायासम् । सा रश्च तन्महश्च सारमहः 'कर्मधारयः' । स्त्रिय इव स्त्रियः । आशाश्च ताः स्त्रियश्च आशास्त्रियः 'कर्मधारयः' । आशास्त्रियश्च विहायश्च आशास्त्रीविहायः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । पिहितानि आशास्त्रीविहायांसि येन तत् पिहितां 'बहुव्रीहिः' । न दितं अदितं 'तत्पुरुषः' । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०-प्रामाणीज्जितेति । सा जिनाना-तीर्थकृता राजी-ततिः-श्रेणी नः-अस्माकं भवायासं-संसारखेदं हरतु-दूरीकरोतु इत्यर्थः । 'हृन् हरणे' घातोः 'आशीःभेदूणयोः' (सा० सू० ७०१) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप्' (सा० सू० ६९१) । 'गुणः' (सा० सू० ६९२) इति गुणः । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । अत्र 'हरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । राजी । केषाम् ? । जिनानाम् । कं कर्मतापन्नम् ? । 'भवायासं' भवस्य आयासो भवायासस्तम् । केषाम् ? । नः । सेति तच्छब्द-साहचर्योद् यच्छब्दयोजनामाह । या जिनाना राजी प्रामाणीत-प्रमज्याममर्हीत । प्रपूर्वक 'म्रन गतौ क्षेपणे च' घातोः कर्तरि मूने सौ परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । 'दिवादावट्' (सा० सू० ७०७) । 'भूते सिः' (सा० सू० ७२४) । 'सिसतासीत्ययामिट्' (सा० सू० ७२०) इति सेरिडागमः । सेरिति दिपः ईडागमः । 'इट् ईट्' (सा० सू० ७३७) इति सेर्षेपः । 'सर्वोर् दीर्घः' (सा० सू० ९२) । 'णित्पे' (सा० सू० ७९९) इति परस्मैपदे णित्वे । 'अत उपधायाः' (सा० सू० ७९७) इति वृद्धिः । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथा च 'प्रामाणीत' इति सिद्धम् । अत्र 'प्रामाणीत' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । किं कृत्वा ? । संत्यज्य-त्यक्त्वा । किम् ? । राज्यं-साम्राज्यं, राज्यत्या-पारमितियापत् । 'राजभ्यश्राघत्' (पा० अ० ४, पा० १, सू० ११७) इति यत् । कस्मात् ? ।

जवात्—वेगात् । किमिव ? । रज इव—रेणुरिव । यथा वख्विलम्रजःपरिश्राट्ने विलम्बो न भवति तथाऽविलम्बेन त्यक्तमिति भावः । “ रेणुर्द्वयोः स्त्रियां धृष्टी (लिः) पांशुर्ना न द्वयो रजः ” इत्यमरः (श्लो० १६६४) । “ अथ रजसि स्युर्धृष्टीषांभुरेणवः ” इति हैमः (का० ४, श्लो० ३६) । रज्यन्ते वख्नाप्यनेन इति रजः । ‘ रज्ज रागे ’ (सर्वथातुम्यः) असुन् ? (उणा० सू० ६२८) इत्यसुन् ‘ असि अके अने० ’ (वार्तिके ४०६७) ‘ विनुणि च ’ (वार्तिके ४०६८) रज्जलेंपो वाच्यः यद्वा ‘ भ्रज्जिभ्यां कित् ’ (उणा० सू० ६९६) इत्यसुन् । ‘ रजकरजनरजःसूपसङ्घचानम् ’ (वार्तिके ४०६९) इति नलोपः । रजसी रजांसि इत्यादि रूपणि “ रजेनापि रजः सम ” मिति शब्दप्रभेदः । राज्यं कथंभूतमपि ? । ज्यायोऽपि—प्रशस्यमपि । ‘ ज्य च ’ (पा० अ० ९, पा० ३, सू० ६१) प्रशस्यशब्दस्य ज्यादेशः । ‘ ज्यादीयासिः ’ इति ईयस ईकारस्याकारः । पुनः कथंभूतम् ? । उदितं—उत्कर्षं प्राप्तम् । (उत्पूर्वक) ‘ इणू गतौ ’ भावे क्तः । या कथंभूता ? । ‘ नितराजका ’ जितं—वशीकृतं राजकं—राज्ञां समूहो यथा सा । पुनः कथंभूता ? । हिता—हितकारिणी । कस्मिन्नपि ? । ‘ संसारमहोदघावपि ’ संसरणं संसारः भावे घञ् सं एव महान्—प्रकृतो यः उदाधिः—सुमुद्रः तस्मिन् । पुनः कथंभूता ? । शास्त्री—शिक्षयित्री । ‘ शासु अनुशिष्टौ ’ शीशये तृ (तृन्) प्रत्ययः । द्विसप्ततिकलायाः पूर्वं भगवता एव शिक्षणादिति भावः । यदिवा शास्त्री जीवादितस्वोपदेशदायिर्न-त्यर्थः । पुनर्यच्छब्दयोजनामाह—च—पुनर्यस्या—जिनराज्याः सारमहः—प्रधानतेजः सर्वत एव—समन्तादेव दघाव—वेगात् प्रससारित्यर्थः । ‘ दघाव ’ इति ‘ सू गतौ ’ इति घातोर्घादेशे परोक्षे कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं णप् । ‘ द्विश्च ’ (सा० सू० ७१०) इति घातोर्द्धित्वम् । ‘ ह्रस्वः ’ (सा० सू० ७१३) इति ह्रस्वः । ‘ झयानां जवचपाः ’ (सा० सू० ७१४) इति पूर्वघकास्य दत्वम् । ‘ अत उपधायाः ’ (सा० सू० ७९७) इति वृद्धिः । तथा च ‘ दघाव ’ इति सिद्धम् । अदेशस्तु सार्धघातुके दृश्यते । आर्ध-घातुके तु तदभावाद् दघावेति चिन्त्यमिव प्रतिभाति । अत्र ‘ दघाव ’ इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? ‘ सारमहः ’ सारं च तन्महश्च सारमहः । कस्याः ? । यस्याः । कथम् ? । सर्वत एव । कथंभूतं सारमहः ? । ‘ पिहिताशास्त्रीविहायः ’ आशास्त्रियो—दिगङ्गनाः विहायो—गगनं, आशास्त्रियश्च विहायश्च आशास्त्रीविहा-यांसि, एतानि पिहितानि—आच्छादितानि येन तत् तथा । विजहाति सर्वमिति विहायः । असुनि साधुः । पुनः कथंभूतम् ? । ‘ अदितं न दितं अदितं ’ अलण्डितम् । ‘ दो अवखण्डने ’ ‘ चतिस्यतिमास्या० ’ (पा० अ० ७, पा० ४, सू० ४०) इति इकारोन्तादेशः ॥ २ ॥

सौ० वृ०—प्राग्नाजीजितेति । सा जिनानां राजी—तीर्थकृतां श्रेणिः नः—अस्माकं भवायासं-संसारखेदं हरतु इत्यन्वयः । ‘ हरतु ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘ राजी ’ । केपाम् ? । ‘ जिनानाम् ’ । ‘ हरतु ’ अपनयतु । कं कर्मतापन्नम् ? । ‘ भवायासम् ’ । केपाम् ? । ‘ नः ’ अस्माकम् । कथंभूता जिनानां राजी ? । ‘ सा ’ सा—प्रसिद्धा । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । सा का ? । या जिनानां राजी प्राग्नाजीत् इत्यन्वयः । ‘ प्राग्नाजीत् ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘ या ’ । ‘ प्राग्नाजीत् ’ दक्षामघ-हीत् । किं कृत्वा ? । ‘ विहाय ’ त्यक्त्या । किं कर्मतापन्नम् ? । ‘ राज्यं ’ सृपत्वम् । कथम् ? । ‘ जवात् ’ वेगेन । किमिव ? । ‘ रज इव ’ यथा रजः वेगेन त्यज्यते । किंचिशिष्टं राज्यम् ? । ‘ ज्या-

१ ‘ ज्यादादीयसः ’ इति पाणिनीये (अ० ६, पा० ४, सू० १६०) । २ चिन्त्यमेतद् ‘ घातु गतिशुद्धयो’ इत्यस्य घातोः सत्रावात् ।

योऽपि ' महदपि । किंविशिष्टा राजी ? । [तं] पराजितं राजकं-राजसमूहो यया सा ' जितराजका ' । पुन-
किंविशिष्टा राजी ? । ' हिता ' हितकारिणी । कस्मिन् ? । ' संसारमहोदधौ अपि ' संसारसमुद्रेऽपि ।
पुनः किंविशिष्टा जिनानां राजी ? । ' शास्त्री ' शिक्षयित्री, जीवाजीवादितत्त्वोपदेशदायिनीत्यर्थः । पुनः
किंविशिष्टा राजी ? । पुनर्यच्छब्दमपेक्षते । यस्याः राज्याः सारमहः-प्रधानं तेजः सर्वत एव-सर्वस्मि-
न्नापि जगति दधाव इत्यन्वयः । ' दधाव ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । ' सारमहः ' । ' दधाव ' ।
प्रससार । कस्याः ? । ' यस्याः ' । कथम् ? । ' सर्वत एव ' सर्वत्र । किंविशिष्टं सारमहः ? । पिहितानि-
स्यगितानि आशा-दिशः स्त्रियो-योपितः विहायः-आकाशं येन तत् ' पिहिताशास्त्रीविहायः ' । पुनः
किंविशिष्टं सारमहः ? । ' अदितं ' अखण्डितं, परिपूर्णमित्यर्थः । इति पदार्थः ।

अथ समासः-राज्ञां समूहो राजकं, जितं राजकं यया सा जितराजका । अतिशयेन वृद्धं ज्यायः,
तत् ज्यायः । राज्ञो भावो राज्यं, तद् राज्यम् । संसरणं संसारः, उदकानि धीयन्ते-स्थाप्यन्ते अस्मिन्
इति उदधिः, महान्नासौ उवाधिश्च महोदधिः, संसार एव महोदधिः संसारमहोदधिः, तस्मिन् संसारमहो-
दधौ । शास्ति-शिक्षयतीति शास्त्री । भवस्य आयासः भवायासः, तं भवायासम् । सारं च तन्महश्च
सारमहः । आशाश्च स्त्रियश्च विहायश्च आशास्त्रीविहायांसि, पिहितानि आशास्त्रीविहायांसि येन तत् पिहि-
ताशास्त्रीविहायः । न दितं अदितम् । पक्षे उदितं उदयप्रातं राज्यामित्यर्थः । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ १ ॥

दे० व्या०-प्राजाजीजितेति । सा जिनानां राजी-ततिः नः-अस्माकं भवायासं-संसारपारिभ्रमं
हरतु-नाशयतु इत्यन्वयः । ' हञ् हरणे ' धातुः । ' हरतु ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । राजी । केपाम् ? । जिना-
नाम् । कं कर्मतापन्नम् ? । भवायासम् । भवस्य आयासं भवायासं इति (' तत्पुरुष ') समासः । केपाम् ? ।
नः । किंविशिष्टा जिनानां राजी ? । ' जितराजका ' जितं भद्रं राजकं-राज्ञां समूहो यया सा तथा ।
" स्याद् राजपुत्रकं राजन्यकं राजकमाजकं " इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ५३) । पुनः किंवि-
शिष्टा ? । हिता-हितकारिणी । कस्मिन् ? । ' संसारमहोदधौ ' संसरणं संसारः भावे घञ् स एव महाद-
प्रकृष्टो यः उदधिः-समुद्रः तस्मिन् । पुनः किंविशिष्टा ? । शास्त्री-शिक्षयित्री, द्विसप्ततिकलायाः पूर्वं भग-
वतैव शिक्षणात् । पक्षदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् या जिनानां राजी जवात्- शीघ्रं प्राजाजीत्-प्रव्रज्यामग्रहीत् ।
' प्राजाजीत् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । जिनानां राजी । किं कृत्वा ? । विहाय-सन्त्यज्य । किम् ? । राक्ष्य-
साम्राज्यम् । कथम् ? । जवात्-अविलम्बेन यथा स्यात् तथेति क्रियाविशेषणम् । किमिदं ? । रज इव ।
यथा रजस्त्यागे विलम्बो न भवति तथा अविलम्बेन राज्यं त्यक्तमित्यभिप्रायः । च-पुनः यस्याः-जिन-
राज्याः ' सारमहः ' सारं-प्रधानं महः-तेजः सर्वतः-समन्तात् दधाव-प्रससारैत्यन्वयः । ' दधाव ' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । ' सारमहः ' सारं प्रधानं महः-तेजः । कथम् ? । किंविशिष्टं सारमहः ? ।
' पिहिताशास्त्रीविहायः ' आशास्त्री-दिग्बन्दिता विहायः-आकाशं अनयोः ' इन्द्रः ', ततः पिहिते-
आप्लादिते आशास्त्रीविहायसी चेनेति । अदितं-अखण्डितम् । न दितं अदितमिति मन्त्रसमासः । पुनः
किंविशिष्टम् ? । उदितं-उदयं प्रातम् । किंविशिष्टं राज्यम् ? । प्रशस्यमिति (मपि ?) स्थापनीयमपि । पुनः किं-
विशिष्टम् ? । उदितं गतार्थमेतत् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

जिनवाणीगौरवम्—

कुर्वाणाऽणुपदार्थदर्शनवशाद् भास्वत्प्रभायास्त्रपा—

मानत्या जनकृत्तमोहरत ! मे शस्ताऽदरिद्रोहिका ।

अक्षोभ्या तव भारती जिनपते ! प्रोन्मादिनां वादिनां

मानत्याजनकृत् तमोहरतमेश ! स्तादरिद्रोहिका ॥ ३ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—कुर्वाणेति । हे जिनपते !—जिनराज ! तव—भवतः भारती—वाक् मे—मम अरिद्रोहिका—अरीणां द्रोहकारिणी स्तात्—भवतु इति क्रियाकारकान्वयः । अत्र 'स्तात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'भारती' । कस्य ? 'तव' । कथंभूता ? 'अरिद्रोहिका' । कस्य ? 'मे' । न चायं मेशब्दो युष्मच्छब्दविशेषादेशत्वात् सम्बोधनपदाग्रे कथं प्रयुक्तः " सम्बोधनपदादग्रे न भवान्त वसादयः " (सा० सू० ३४५) इत्याशङ्कनीयम् । मेइत्यस्य पष्ठघन्तप्रतिरूपान्वयत्वात् निपातत्वेन युष्मच्छब्दविशेषादेशत्वाभावादिति । भारती किं कुर्वाणा ? 'कुर्वाणा' विदधाना । कां कर्मतापन्नम् ? 'त्रपां' लज्जाम् । कस्याः ? 'भास्वत्प्रभायाः' । कस्मात् ? 'अणुपदार्थदर्शनवशात्' अणवः—सूक्ष्माः ये पदार्थाः—परमाणादयः तेषां यद् दर्शनं—व्यक्तीकरणं तद्वशात्—तदायत्तभावत्वात् । इयं अणूनपि पदार्थान् दर्शयति, न त्वहम् ; अतो जिताऽस्मीत्येवंरूपां भास्वत्प्रभायास्त्रपां करोतीति हार्दम् । भारती कथंभूता ? 'शस्ता' प्रशस्ता । पुनः कथं ? 'अदरिद्रोहिका' अदरिद्रा—अतुच्छा ऊहा यस्याः सा तथा । अत्र स्वार्थे क्त् । पुनः कथं ? 'अक्षोभ्या' अचालनीया । पुनः कथं ? 'मानत्याजनकृत्' अभिमानमोक्षणकारिणी । केपाम् ? 'वादिनां' परतीर्थिकानाम् । कथंभूतानाम् ? 'प्रोन्मादिनां' प्रकर्षेणोन्मादघताम्, दर्पादसमञ्जसचेष्टानामित्यर्थः । पुनः कथंभूता भारती ? 'तमोहरतमा' अतिशयेन तमोहरा—अज्ञानविनाशिनी । अवशिष्टे च द्वे जिनपतेः सम्बोधने, तद्वारण्या यया—हे 'जनकृत्तमोहरत !' मोहः—मोहनीयं कर्म रतं—कामकौलिः, ततः जनानां—लोकानां कृत्ते—छिन्ने—सर्वथा निरस्ते मोहरते येन स तथा तत्सम्बोधनं हे जन० । कया हेतुभूतया ? 'आनत्या' प्रणामेन । हे 'ईश !' स्वामिन् ! ॥

अथ समासः—अणवश्च ते पदार्थाश्च अणुपदार्थाः 'कर्मधारयः' । अणुपदार्थानां दर्शनं अणुं 'तत्पुरुषः' । अणुपदार्थदर्शनस्य वशः अणुं 'तत्पुरुषः' । तस्मादणुं । भास्वतः प्रभा भास्वत्प्रभा 'तत्पुरुषः' । तस्याः भास्वत्प्रभायाः । मोहश्च रतं च मोहरते 'इतरेतरद्वन्द्वः' । कृत्ते मोहरते येन स कृत्तं 'बहुव्रीहिः' । जनानां कृत्तमोहरतः जनकृत्तं 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बोधो हे जनकृत्तं । न दरिद्रा अदरिद्राः 'तत्पुरुषः' । अदरिद्रा ऊहा

यस्याः सा अदरिद्रो ' बहुव्रीहिः ' । न क्षोभ्या असोभ्या ' तत्पुरुषः ' । जिनानां जिनेषु वा पतिः जिनपतिः ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बन्धो हे जिन० । प्रकर्षेणोन्मादिनः मोन्मादिनः ' तत्पुरुषः ' । तेषां प्रोन्मा० । मानस्य त्याजनं मान० ' तत्पुरुषः ' । मानत्याजनं करोतीति मान० ' तत्पुरुषः ' । तमो हरतीति तमोहरा ' तत्पुरुषः ' । अतिशयेन तमोहरा तमो० । अरीणां द्रोहिणा अरि० ' तत्पुरुषः ' । इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—कुर्वाणेति । हे जिनपते !—हे जिननायक । तव—भवतः भारती—वाणी मे—मम अरिद्रोहिणा—अरीणां द्रोहकारिणी स्तात्—भवतु इत्यर्थः । ' अस् भुवि ' घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र ' स्तात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । भारती । विभर्तीति भारती पृषोदरादिः । कस्य ? । तव । कथंभूता ? । अरिद्रोहिणा । कस्य ? । मे—मम । न चायं मेशब्दः युष्मच्छब्दविशेषादेशत्वात् सम्बोधनपदादप्रे कथं प्रयुक्तः ? [यदुक्तम्] " सम्बोधनपदादप्रे न भवन्ति वसादयः " (सा० सू० ३४४) इत्याशङ्कनीयम् । मे इत्यस्य पष्ठचन्तप्रतिरूपाव्ययत्वात् निपातत्वेन युष्मच्छब्दविशेषादेशाभावादिति । भारती किं कुर्वाणा ? । ' कुर्वाणा ' कुरुत इति कुर्वाणा—विदधाना । काम ? । त्रपां—लज्जाम् । कस्याः ? । ' मास्वत्प्रमायाः ' भास्वान्—सूर्यः तस्य प्रमा—प्रकाशः तस्याः । कस्मात् ? । ' अणुपदार्यदर्शनवशात् ' अणवः—सूक्ष्मा ये पदार्याः—निगोदजीवपरमाण्वादयः तेषां दर्शनं—व्यक्तीकरणं तस्माद् । भारती सूक्ष्मानपि पदार्यान् दर्शयति, न त्वहं तद्दर्शने समर्थेति तथा जिताऽस्मीत्येवंशीला मास्वत्प्रमायास्त्रपां करोतीति भावः । भारती कथंभूता ? । शस्ता—प्रशस्ता । पुनः कथंभूता ? । ' अदरिद्रोहिणा ' अदरिद्रा—अनुच्छा ऊहा यस्यां सा । स्वार्थे क्त् । पुनः कथंभूता ? । ' असोभ्या ' न क्षोभयितुं—चालयितुं शक्या—असोभ्या । पुनः कथंभूता ? । ' मानत्याजनकृत् ' मानः—अभिमानः तस्य त्याजनं—मोक्षणं करोतीति तथा । ' क्विप् ' (सा० सू० १२४९) । ' नृस्वस्य पिति कृति० ' (सा० सू० १२४६) इति लुक् । केषाम् ? । वादिनां—परतीर्थिकानाम् । कथंभूतानां वादिनाम् ? । ' मोन्मादिनां ' प्रकर्षेण उन्मादः—वित्तविह्वलो येषां ते तथा तेषाम्, प्रकर्षेणोन्मादवृत्तामित्यर्थः, दर्पादसमञ्जसचेष्टावतामिति भावः । पुनः कथंभूता भारती ? । ' तमोहरतमा ' अतिशयेन तमः—अज्ञानं हरति—नाशयतीति तथा । अतिशयार्थं तमम् । अवशिष्टे च द्वे जिनपतेः सम्बोधने, तयोस्त्वेवं व्याख्या—हे ' जनकृत्तमोहरत । जनानां—लोकानां कृत्ते—छिन्ने मोहरते येन स तथा तस्य सम्बन्धो हे जन० । मोहो—मोहनीयं कर्म रतं—कामकेलिः, मोहश्च रतं च मोहरते ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । हे ईश !—स्वामिन् । । कया कृत्वा ? । आनत्या—प्रणामेन ॥ ३ ॥

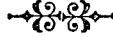
सौ० वृ०—कुर्वाणेति । हे जिनपते !—हे जिनराज । हे ईश !—स्वामिन् । पुनर्जनानां—लोकानां कृत्ते—छेदिते मोहः—अज्ञानं रतं—सुरतं येन स जनकृत्तमोहरतः तस्य सं० हे जनकृत्तमोहरत । तव—भवतः भारती—वाणी मे—मम अरिद्रोहिणा—शत्रुविनाशिनी स्तात् इत्यन्वयः । ' स्तात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' भारती ' । ' स्तात् ' भवतु । भारती कस्य ? । ' तव ' । किंविशिष्टा ? ' अरिद्रोहिणा ' । कस्य ? । ' मे ' मम । किंविशिष्टा भारती ? । ' शस्ता ' प्रशस्ता । पुनः किंविशिष्टा भारती ? ।

‘कुर्वाणा’ विदधाना । कां कर्मतापन्नाम् ? । ‘त्रयां’ लज्जाम् । कस्याः ? । भास्वान्—सूर्यः तस्य प्रभा—कान्तिः तस्याः ‘भास्वत्प्रभायाः’, सूर्यकान्तेरपि लज्जां कुर्वतीत्यर्थः । कस्मात् ? । अणुः—परमाणुः स एव पदार्थः द्रव्यरूपतया (तस्य) दर्शनं—अवलोकनं तस्य वशः—स्वायत्तीकरणं ज्ञानेन तस्मात् ‘अणु-पदार्थदर्शनवशात्’ तद्वशात्—तदाद्यत्तमावत्वात् । इयमणुपदार्थान् दर्शयति न तु अहं, अतोऽहं जिताऽस्मि इत्येवंरूपां भास्वत्प्रभायास्त्रयां करोतीति । पुनः किंविशिष्टा भारती ? । तमः—अज्ञानं तत् प्रति हरतीति तमोहरा, अतिशयेन तमोहरा ‘तमोहरतमा’ । पुनः किंविशिष्टा भारती ? । अदरिद्रा—सम्पूर्णा ऊहा—वितर्का यस्यां सा ‘अदरिद्रोहिका’ । स्वाथै क्व ? । पुनः किंविशिष्टा भारती ? । मानो—दर्पः अहंकारो वा तस्य त्याजनं—त्यागः तं करोतीति ‘मानत्याजनकृत्’ । कया ? । ‘आनत्या’ प्रणतिभावेन । पुनः किंविशिष्टा भारती ? । ‘अक्षोभ्या’ न क्षोभयितुं शक्या । केपाय ? । ‘वादिनां’ कुतीर्थिकानाम् । किं-विशिष्टानां वादिनाम् ? । ‘प्रोन्मादिनां’ प्रकर्षेण यथा तथा जल्पनशीलानाम् । अत्र मे इति शुम्भच्छ-वृक्षस्य विशेषादेशरूपं संबोधनपदाद्ये बद्धं तन्न भवति “संबोधनपदाद्ये न भवन्ति वसादयः” (सा० सू० ३४५) इति वचनात् कथं घटते तदाह—मे इत्यस्य पद्यन्तप्रतिरूपाव्ययत्वात् अस्मच्छवृक्षस्य विशेषार्थत्याक्षिपातत्वेन विशेषादेशाभावात् इति न वसादयः । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—कुरुते इति कुर्वाणा । अणवश्च ते पदार्थाश्च अणुपदार्थाः, अणुपदार्थानां दर्शनं अणु-पदार्थदर्शनं, अणुपदार्थदर्शनस्य वशः—आयत्तः अणुपदार्थदर्शनवशः, तस्मात् अणुपदार्थदर्शनवशात् । माः—कान्तिः विद्यते यस्यासी भास्वान्, भास्वतः प्रभा भास्वत्प्रभा, तस्याः भास्वत्प्रभायाः । मोहश्च रतं च मोहस्ते, जनानां कृत्ते मोहस्ते येन स जनकृत्तमोहरतः, तस्य सं० हे जनकृत्तमोहरतः । न दरिद्रा अदरिद्राः, अदरिद्रा ऊहा यस्यां सा अदरिद्रोहिका । क्षोभयितुं योग्या क्षोभ्या, न क्षोभ्या अक्षोभ्या । जिनानां पतिः जिनपतिः, तस्य सं० हे जिनपते । । प्रकृष्ट उन्मादो येषां ते प्रोन्मादिनः, तेषां प्रोन्मादिनाम् । यद्वनं वादः, वादः अस्ति ए(यि)र्पा इति वादिनः, तेषां वादिनाम् । मानस्य त्याजनं मानत्याजनं, मानत्याजनं करोतीति मानत्याजनकृत् । तमांसि हरतीति तमोहरा, अतिशयेन तमोहरा (तमोहरतमा) । अरीणां द्रोहः अरिद्रोहः, तं अरिद्रोहं करोतीति अरिद्रोहकारिका ॥ इति तृतीयपदार्थः ॥ ३ ॥

वे० व्या०—कुर्वाणेति । हे जिनपते ! गतार्थम् । हे ईश !—स्वामिन् । ते—तव भारती मे—मम अरिद्रो-हिका—शत्रुक्षयकारिणी स्ताव इत्यन्वयः । ‘स्ताव’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । भारती—वाणी । “वाग्-ब्राह्मी भारती गीर्गीः” इत्यभिधानचिन्तामणिः (फा० १, श्लो० १५५) । कस्य ? । ते—तव । किंविशिष्टा भारती ? । अरिद्रोहिका । कस्य ? । मे—मम । पुनः किंविशिष्टा ? । शस्ता—प्रशस्ता, अविसेवादिवात् । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘अदरिद्रोहिका’ न सन्ति दरिद्रा—अर्थशून्या ऊहाः—तर्का यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । अक्षोभ्या—अचालनीया । न क्षोभ्या अक्षोभ्या इति समासः । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘मानत्याजनकृत्’ मानस्य-अहङ्कारस्य त्याजनं करोतीति तथा । ‘किपु०’ (पा० अ० ३, पा० २, सू० ७६), ‘ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्’ (पा० अ० ६, पा० १, सू० ७१) । केपाय ? । वादिनां—परतीर्थिकानाम् । किंविशिष्टानां वादिनाम् ? । ‘प्रोन्मादिनां’ प्रकर्षेण उन्मादः—चित्तविषुवो येषां ते तथा । “उन्मादाश्चित्तविषुवः” इत्यभिधानचिन्तामणिः (फा० १, श्लो० २३४) । पुनः किंविशिष्टा ? । ‘तमोहरतमा’ तमः—अज्ञानं हरतीति तमोहरा, अतिशयेन तमो-हरा तमोहरतमा । अतिशयेऽर्थे तमपुत्रस्य कः । किं कुर्वाणा भारती ? । कुर्वाणा । कस्य ? । त्रयां—लज्जाम् । कस्याः ? । ‘भास्वत्प्रभायाः’ भास्वतः—सूर्यस्य प्रभा—कान्तिः तस्याः । (कस्मात् ?) ‘अणुपदार्थदर्शनवशात्’ अणवः—अत्यन्तं सूक्ष्माः पश्यमाहा इतिपावत् ते च ते पदार्थाः—जीवादिनवपदार्थाः तेषां यद् दर्शनं—दृषकीकरणं तस्मात्, हेत्वर्थं पश्यमी । “प्रमितिविषयाः पदार्थाः” इति वैशेषिकादयः । “परस्परविनिर्मुक्तिमज्ञानक्षयिलक्षण-

निरंशाः परमाणवः पदार्थाः ' इति बौद्धाः । 'जनकृत्तमोहरत !' इति । मोहश्च रतं चेति पूर्वं ' इन्द्रः ', ततः जनानां-भयप्राणिनां कृत्ते- छिन्ने मोहरते-अज्ञानसुरते येन इति 'तृतीयाबहुव्रीहिः' तस्यामन्त्रणम् । भगवतः ननु अपुरुषार्थोऽयम् । सुखस्यापि हनिरिति चेन्न, बहुतरदुःखानुविद्धतया सुखस्यापविद्धेयत्वात्, मधुविपसंसक्तान्नभोजनजन्यसुखवत् । यद्वा कृत्तं मोहरतं-अज्ञानस्य सुखं येनेति विवक्षणे न कोऽपि दोषः । कया ? आनत्या-प्रणामेन । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

अम्बादेव्याः स्तुतिः—

हस्तालम्बितचूतलुम्बिलतिका यस्या जनोऽभ्यागमद्

विश्वासेवितताम्रपादपरतां वाचा रिपुत्रासकृत् ।

सा भूर्तिं वितनोतु नोऽर्जुनरुचिः सिंहेऽधिरूढोल्लसद्-

विश्वासे वितताम्रपादपरता'ऽम्बा' चारिपुत्राऽसकृत् ॥ ४ ॥ २२ ॥

—शार्दूल०

ज० वि०—इस्तेति । सा अम्बा—अम्बिका देवी, अत्रापि वयोरैक्यं यमकवशादेव, नः—अस्माकं भूर्तिं—सम्पत्तिं वितनोतु—विस्तारयतु इति क्रियाकारकयोगः । अत्र 'वितनोतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'अम्बा' । कां कर्मतापन्नम् ? 'विभूतिम्' । केपाम् ? 'नः' । अम्बा कथंभूता ? 'हस्तालम्बितचूतलुम्बिलतिका' हस्ताग्रे आलम्बिता—अवलम्बिता—लोलायमाना चूतस्य—आम्रद्रुमस्य लुम्बिरूपा लतिका यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'रिपुत्रासकृत्' वैरिणां त्रासकारिणी । कया ? 'वाचा' गिरा, हकारवेणेत्यर्थः । पुनः कथं ? 'अर्जुनरुचिः । चामीकरच्छविः । पुनः कथं ? 'अधिरूढा' आसीना । कस्मिन् ? 'सिंहे' केसरिणि । कथंभूते केसरिणि (सिंहे) ? 'उल्लसद्विश्वासे' उल्लसन् विश्वासो—विश्रम्भो यस्य स तथा तस्मिन् । पुनः कथं-भूता अम्बा ? 'वितताम्रपादपरता' विततः—विस्तीर्णः य आम्रपादपः—चूतवृक्षः तत्र रता—आसक्त-चिन्ता । पुनः कथं ? 'चारिपुत्रा' चारिणौ—विहरणशीलौ पुत्रौ यस्याः सा तथा । सेति तच्छब्दसम्बद्धत्वाद् यच्छब्दघटनामाह—यस्याः अम्बायाः जनः—लोकः 'विश्वासेवितताम्रपादपरता' विश्वेन—जगता सेवितौ—आराधितौ ताम्रौ—रक्तौ ईदृशौ यौ पादौ—चरणौ तयोः परतां—तदेक-शरणतां अभ्यगात्—जगाम । अत्रापि 'अभ्यगात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'जनः' । कां कर्मतापन्नम् ? 'विश्वासेवितताम्रपादपरताम्' । कथम् ? 'असकृत्' अनारतम् ॥

अय समासः—हस्ते आलम्बिता हस्तालम्बिता 'तत्पुरुषः' । चूतस्य लुम्बिः चूत० 'तत्पुरुषः' । छतिकेव लतिका । चूतलुम्बिश्चासौ लतिका च चूत० 'कर्मधारयः' । हस्तालम्बिता चूतलुम्बिलतिका

नियोगकल्पिकायाम्—

“ तस्मिन्नेव तीर्थे ममुत्पन्नां कृष्माण्ड्रीं (भस्त्रिकां) देवीं वनकवर्णां
मिहवाहनां चतुर्भुजां मातुलिङ्गपादायुक्तदक्षिणकरां पुत्राद्गुणान्वितयाम-
करां चेति । ”

Copyright Reserved.

यस्याः सा हस्ता० 'बहुव्रीहिः' । विश्वेनासेवितौ विश्वासेवितौ 'तत्पुरुषः' । ताम्रौ च तौ पादौ च ताम्र-
पादौ 'कर्मधारयः' । विश्वासेवितौ च तौ ताम्रपादौ च विश्वासे० 'कर्मधारयः' । विश्वासेवित-
ताम्रपादयोः परता विश्वासेवित० 'तत्पुरुषः' । तां विश्वासेवित० । त्रासं करोतीति त्रासकृत्
'तत्पुरुषः' । रिपूणां त्रासकृत् रिपुत्रा० 'तत्पुरुषः' । अर्जुनस्येव रुचिर्यस्याः सा अर्जुन०
'बहुव्रीहिः' । उल्लसन् विश्वासो यस्य स उल्लसद्विश्वासः 'बहुव्रीहिः' । तस्मिन् उल्लस० ।
आम्रश्चासौ पादपथ आम्रपादपः 'कर्मधारयः' । विततश्चासौ आम्रपादपथ वितता० 'कर्म-
धारयः' । वितताम्रपादपे रता वितता० 'तत्पुरुषः' । चारिणौ पुत्रौ यस्याः सा चारिपुत्रा
'बहुव्रीहिः' । इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिष्टौ श्रीनेमिजिनेन्द्रस्य स्तुतेर्व्याख्या ॥

सि० वृ०—हस्तेति । सा अम्बा—अम्बिकादेवी, अत्रापि बवयोरैक्यं यमकवशादेव, नः—अस्माकं
भूति—सम्पदं वितनोतु—विस्तारयस्वित्यर्थः । विपूर्वक 'तनु विस्तारे' धातोः 'आशीःप्रेरणयोः' (सा०
सू० ७०३) लोटि कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । अत्र 'वितनोतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ।
अम्बा । कां कर्मतापन्नाम् ? । भूतिम् । " भूतिर्भस्मनि सम्पदि " इत्यमरः (श्लो० २४७३) । केधाम् ? ।
नः । कथंभूता अम्बा ? । 'हस्तालम्बितचूतलुम्बिलतिका' हस्ताग्रे आलम्बिता—अवलम्बिता—लोलयमाना
स्थिता चूतस्य—आम्रस्य लुम्बिरूपा लतिका—शाखा यया सा तथा । " शिखाशाखालताः समाः " इति
हैमः (का० ४, श्लो० १८५) । पुनः कथंभूता ? । 'रिपुत्रासकृत्' रिपूणां—वैरिणां त्रासं—मयं आकस्मिकमयं
वा करोतीति रिपुत्रासकृत् । कया ? । वाचा—गिरा, हृक्कारव्येणेत्यर्थः । पुनः कथंभूता ? । 'अर्जुनरुचिः' अर्जुन-
स्येव—सुवर्णस्येव रुचिः—दीप्तिः यस्याः सा तथा । " तपनीयचाभीकरचन्द्रमार्जुननिष्कफातस्वरकर्बुराणि "
इति हैमः (का० ४, श्लो० ११०) । पुनः कथंभूता ? । अघिरूढा—आसीना । कस्मिन् ? । सिंहे—
केसरिणि । कथंभूते सिंहे ? । 'उल्लसद्विश्वोते' उल्लसन्—उल्लासं प्राप्नुवन् विश्वासो—विश्वम्भो यस्य स तथा
तस्मिन् । पुनः कथंभूता अम्बा ? । 'वितताम्रपादपरता' विततो—विस्तीर्णो यः आम्रपादपः—चूतवृक्षः
तत्र रता—आसक्ताचिता । पुनः कथंभूता ? । 'चारिपुत्रा' चारिणौ—विहरणशैलौ पुत्रौ—सुतौ यस्याः सा तथा ।
प्राग्भवपेश्यैतद् विशेषणं, पष्टांगः—ज्ञाताधर्मकर्यांगस्तस्मादस्याः पूर्वजन्मवक्तव्यता बोद्धव्या । यत्तदोर्नित्य-
सम्बन्धात् यस्याः अम्बायाः जनः—लोकः विश्वासेवितताम्रपादपरतां अभ्यगात्—जगामेत्यन्वयः । 'इण् गतौ'
धातोः कर्तरि भूते सौ परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । 'भूते सिः' (सा० सू० ७२४) इति सिः । 'दादे-
वे' (सा० सू० ७२९) इति सिलोपः । 'इणः सिलोपे गादेशो वक्तव्यः' इति गादेशः । 'दिवादावट्'
(सा० सू० ७०७) । 'इ यं स्वरे' (सा० सू० ३३) । 'स्वरहीनं' (सा० सू० ३६) । तथाच
'अभ्यगात्' इति सिद्धम् । अत्र 'अभ्यगात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । जनः । कां कर्मतापन्नाम् ? ।

‘ विश्वासेवितताम्रपादपरताम् ’ विश्वेन—जगता सेवितौ अर्चितौ वा ताम्रौ—रक्तवर्णौ पादौ—चरणौ तयोः परता-
तदेकशरणताम् । कथम् ? । असकृत्—निरन्तरम् । शार्दूलविक्रीडितं छन्दः । लक्षणं तु पूर्वमेवोक्तम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीभानु०श्रीनेमिनाथजिनस्य स्तुतिवृत्तिरियम् ॥

सौ० वृ०—हस्तेति । सा अम्बानाम्नी देवी न—अस्माकं भूर्ति—लक्ष्मीं वितनोतु इत्यन्वयः । ‘ वित
नोतु ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ‘ अम्बा ’ । वितनोतु ’ विस्तारयतु । कां कर्मतापन्नाम् ? । ‘ भूतिम् ’ ।
केषाम् ? । ‘ नः ’ अस्माकम् । किंविशिष्टा अम्बा ? । ‘ अर्जुनरुचिः ’ सुवर्णच्छविः । पुनः किंविशिष्टा
अम्बा ? । वितत—विस्तीर्णो य आम्रपादपः—सहकारतरुः तत्र रता—आसक्ता ‘ वितताम्रपादपरता ’, सह-
कारतरुनिवासिनीत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा अम्बा ? । रिपूणां—वैरिणां व्रासं—अकस्माद्भयं
करोतीति ‘ रिपुत्रासकृत् ’ रिपुभयकारिणीत्यर्थः । कया ? । ‘ वाचा ’ हकारेण । पुनः किंविशिष्टा अम्बा ? ।
हस्ते—करे आलम्बिता—लोलायमाना चूतस्य—सहकारस्य लुम्बिः—प्रलम्बा(?) लतिका यया सा ‘ हस्ताल-
म्बितचूतलुम्बिलतिका ’ । पुनः किंविशिष्टा अम्बा ? ‘ अधिरूढा ’ अध्यारूढा । कस्मिन् ? । ‘ सिंहे ’
कण्ठीरवे । किंविशिष्टे सिंहे ? । उल्लसन्—जाम्बद विश्वासः—प्रतीतिलक्षणो यस्य स उल्लसद्विश्वासः
तस्मिन् ‘ उल्लसद्विश्वासे ’ । पुनः किंविशिष्टा अम्बा ? । ‘ सा ’ सा—प्रसिद्धा । तच्छब्दो यच्छब्दमपे-
क्षते । सा का ? । जनी—लोको यस्याः अम्बाया विश्वं—जगत् तेन आसेवितौ—आराधितौ ताम्रौ—
रक्तौ पादौ—चरणौ तयोः परतां—तत्परतां ‘ विश्वासेवितताम्रपादपरतां ’ अभ्यागमत् इत्यन्वयः ।
‘ अभ्यागमत् ’ इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ‘ जनः ’ । ‘ अभ्यागमत् ’ प्रापत् । कां कर्मतापन्नाम् ? ।
‘ विश्वासेवितताम्रपादपरतां ’ जगद्वाराधितताम्रचरणसंगतिम् । कथम् ? । ‘ असकृत् ’ नित्यशः । कस्याः ? ।
‘ यस्याः ’ देव्याः । पुनः किंविशिष्टा अम्बा ? । चारिणौ—विहरणशीलौ पुत्रौ यस्याः सा ‘ चारिपुत्रा ’,
वयोरैक्यं यमकत्वात् । पतादृशी अम्बा नः—अस्माकं भूर्ति वितनोतु । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—चूतस्य लुम्बिः चूतलुम्बिः चूतलुम्बिः एव लतिका चूतलुम्बिलतिका, हस्ते आल-
म्बिता हस्तालम्बिता, हस्तालम्बिता चूतलुम्बिलतिका यया सा हस्तालम्बितचूतलुम्बिलतिका । विश्वेन
आसेवितौ विश्वासेवितौ, ताम्रौ च तौ पादौ च ताम्रपादौ, विश्वासेवितौ च तौ ताम्रपादौ च
विश्वासेवितताम्रपादौ, परस्य भावः परता, विश्वासेवितताम्रपादयोः परता विश्वासेवितताम्रपादपरता,
तं विश्वासेवितताम्रपादपरताम् । चारिणौ पुत्रौ यस्याः सा चारिपुत्रा । न सकृत् असकृत् । अर्जुनवद्
रुचिर्यस्या असौ अर्जुनरुचिः । हिनस्तीति सिंहः, धर्णविपर्यये, तस्मिन् सिंहे । उल्लसश्चासौ विश्वासश्च
उल्लसद्विश्वास, तस्मिन् उल्लसद्विश्वासे, यद्वा उल्लसन् विश्वासो यस्य स उल्लसद्विश्वासः । आम्र-
श्चासौ पादपश्च आम्रपादप, विततश्चासौ आम्रपादपश्च वितताम्रपादपः, वितताम्रपादपे रता वितताम्र-
पादपरता । रिपूणा व्रासो रिपुत्रास, रिपुत्रासं करोतीति रिपुत्रासकृत् ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमत्सेमिजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरारूपेण, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

॥ इति श्रीहार्दिविदाति(तम)श्रीनेमिनाथस्य स्तुतेर्व्याख्यानम् ॥ ४ । १२ । ८८ ॥

वे० व्या०—हस्तेति सा अम्बिका देवी नः—अस्माकं भूर्ति—ऋद्धिं तनोतु—विस्तारयतु इति सम्बन्धः । ‘ तनु
वित्तौ ’ धातु । ‘ तनोतु ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । अम्बिका । का कर्मतापन्नाम् । भूतिम् ? । “ ऋद्धि-
विग्रति सम्पत्ति ” इत्यभिधानचिन्तामणि (फा० ३, श्लो० २१) । केषाम् ? । नः । किंविशिष्टा

अम्बिका । । ' अर्जुनरुचिः ' अर्जुन(नी)-सुवर्णं तद्द्रु रुचिः-वान्निः परयाः सा तथा । पुनः किंविदिष्टा । ।
 अपिरुद्रा-आरुद्रा । कस्मिन् । । सिद्धि-हर्यक्षे । किंविदिष्टे सिद्धे । । ' उद्दमद्विश्वासे ' उद्दमन्-उद्दामं प्राप्नुवन्
 विश्वासां परस्मिन् सा तस्मिन् । पुनः किंविदिष्टा । । ' विततास्रपादपरता ' वितता-विस्तीर्णा य आस्रपादपः-
 महषारवृक्षः ताभिन् वता-आमक्ता, दन्धिना इतिपावत् । पुनः किंविदिष्टा । । ' शारिद्रवा ' शारिणी-
 गमनशीलो पुत्री-अद्गती परयाः सा तथा । पूर्वभवापेक्षयेतद् विशेषणम् । पुनः किंविदिष्टा । । ' रिपुप्राप्तकृत् '
 रिपुणां प्राप्तिं करोतीति तथा । " प्रागस्यास्मिन् भयं " इत्यभिधानधिन्तामणिः (का० २, स्तो० ११५) । ' वाचा '
 आपेन वचनस्यावारेण वा । पुनः किंविदिष्टा । । ' हरतालम्बितचूतलुम्बिलतिका ' हरते-करे आलम्बिता-गुहीता
 चूतम्प-आस्रप (लुम्बिरूपा) छतिका-शाखा यया सा तथा । " शिखाशाखाः शिखाः " इत्यभिधान-
 धिन्तामणिः (का० ४, स्तो० १८५) । पत्तदोर्निष्पाभिस्त्रयपाद् परयाः आम्बिकाया जनः-छोकः असाकृत्-
 निरन्तरं विश्वाभेदितनास्रपादपरतां अभ्यागमन्-आपधौ । ' अभ्यागमन् ' इति विपादम् । कः कर्ता । । जनः ।
 कः कर्मनापधौ । । ' विश्वाभेदितनास्रपादपरतां ' विश्वेन-जगता आ-गमन्तान् भेदितो-गपयोविषयोः कृती
 नास्रपादी-नास्रवर्णकृमी तयोः परतां तदाभिनतामिग्यधं ॥ इति चतुर्षुनामः ॥ ४ ॥ शार्ङ्गविष्णुद्विन्दु
 छन्दः ॥ मद्रक्षणं तु प्राग्वयं प्रदर्शितम् ॥

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

अथ श्रीपार्श्वनाथाय प्रार्थना—

मालामालानबाहुर्दधददधदरं यामुदारा मुदाऽऽरा-

ल्लीनाऽलीनामिहाली मधुरमधुरसा सूचितोमाचितो मा
पातात् पातात् स 'पार्श्वो' रुचिररुचिरदो देवराजीवराजी-

पत्राऽऽपत्रा यदीया तनुरतनुरवो नन्दको नोदको नो ॥ १ ॥

—स्तवरा (७, ७, ७)

ज० वि०—मालेति । स पार्श्वः—पार्श्वनामा जिनः, माशब्दोऽस्मच्छब्दस्य द्वितीयैक-
वचनान्तो विशेषादेशसिद्धो मामित्यस्यार्थे वर्तते, पातात्—नरकादिषु पतनात् पातात्—रसतात्
इति क्रियाकारकयोजनम् । अत्र 'पातात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? 'पार्श्वः' । पार्श्वः किं
कुर्वन् ? 'दधत्' धारयन् । कां कर्मतापन्नम् ? 'मालां' स्रजम् । अत्राप्रे यामिति यच्छब्दस्य
सत्त्वात् तामिति तच्छब्दोऽप्यःयाह्रियते । यां मालां अलीनां—भ्रमराणां आली—श्रेणी
आरात्—अन्तिके लीना—श्लिष्टा सती अदधत्—पीतवती । अत्रापि 'अदधत्' इति क्रियापदम् ।
का कर्त्री ? 'आली' । केपाम् ? 'अलीनाम्' । कां कर्मतापन्नम् ? 'याम्' । कथम् ?
'आरात्' । कुत्र ? 'इह' अत्र जगति । पुनः कथं ? 'अरं' शीघ्रम् । कया ? 'मुदा'
हर्षेण । अलीनामाली कथंभूता ? 'उदारा' मचुरा । पुनः कथंभूता ? 'मधुरमधुरसा' मधुरे-
सुस्वादे मधुनि—मकरन्दे रसः—तीव्राभिलापो यस्याः सा तथा । पार्श्वः कथंभूतः ? 'आलान-
बाहुः' आलानाविव—गजबन्धनस्तम्भाविव बाहु—भुजौ यस्य स तथा । पुनः कथं ? 'सूचि-
तोमाचितः' सूचिता—सुसूचिता या उपा—कीर्तिः तया आचिता—संयुक्तः । पुनः कथं ?
'रुचिररुचिरदः' रुचिररुचयः—कान्तद्युतयः रदाः—दन्ताः यस्य स तथा । पुनः कथं ?
'अतनुरवः' अतनुः—अनल्पः रवः—ध्वनिर्यस्य स तथा । पुनः कथं ? 'नन्दकः' आनन्द-
यिता । पुनः कथं ? 'नोदको नो' नोदकः—क्षेपकः, नो इति निषेधार्थे । स पार्श्व इत्यत्र तच्छ-
ब्दसम्बद्धत्वाद् यच्छब्दघटनामाह—यदीया तनुः—यस्य पार्श्वप्रभोः तनुः—शरीरं आपत्रा—आपत्रम्प-
न्नाणकारिणी । 'अस्ति' इति क्रियाऽप्याह्रियते । ततः 'अस्ति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ?
'तनुः' । किमीया ? 'यदीया आपत्रा' । पुनः कथं ? 'देवराजीवराजीपत्रा' देवसम्ब-
न्धिनी या राजीवराजी—देव(कमल)पंक्तिः सैव पत्रं—बाहनं यस्याः सा तथा ॥

अथ समासः—आलानाविव आलानौ । आलानौ बाहु यस्य स आलानबाहुः 'बहु-
व्रीहिः' । मधुरं च तत् मधु च मधुरमधु 'कर्मधारयः' । मधुरमधुनि रसो यस्याः सा मधुर०

बहुव्रीहिः । सुष्ठु उचिता सूचिता 'तत्पुरुषः' । सूचिता चासौ उमा च सूचितोमा
 र्मधारयः । सूचितोमया चितः सूचितो० 'तत्पुरुषः' । रुचिरा रुचिर्येषां ते
 पररुचयः 'कर्मधारयः' । रुचिररुचयो रदा यस्य स रुचि० 'बहुव्रीहिः' ।
 ।नां राजीवानि देव० 'तत्पुरुषः' । देवराजीवानां राजी देव० 'तत्पुरुषः' । पत्रमिव
 म् । देवराजीवराजी पत्रं यस्याः सा देव० 'बहुव्रीहिः' । आपद्भ्यस्त्रायत इत्यापत्त्रा
 त्पुरुषः । न तनुः अतनुः 'तत्पुरुषः' । अतनुः रवो यस्य सः अतनुरवः 'बहुव्रीहिः' ।
 ते काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—मालेति । स पार्श्वः—पार्श्वमिधानो जिनः मा—मां पातात्—अवतादित्यर्थः 'पा रक्षणे'
 तोः 'आशीःभेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप्०'
 सा० सू० १९१) । तुपस्तातद्वदेशः । अत्र 'पातात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । 'पार्श्वः' ।
 शक्ति—जानाति सर्वं ज्ञानेन इति पार्श्वः । 'स्पृश संस्पर्शने' । पृषोदरादिः । गर्भस्थेऽस्मिन् माता
 प्रनीयस्या निशि तमस्यपि कृष्णसर्पमपश्यत् इति पार्श्वः इति ज्ञानेन सर्वान् भावान् पश्यतीति वा
 र्धो—पार्श्वनामा यस्तोऽस्य वैधावृत्त्यकरो—सेवकोऽस्थासीति वा पार्श्वः । 'अर्श आदिभ्योऽञ्' (पा० अ०
 , पा० २, सू० १२७) पार्श्वेनायस्यैकदेशः पार्श्वो वा इति यथा । कं कर्मतापन्नम् ? । 'मा' माशब्दोऽस्म-
 त्ब्रह्म द्वितीयैकवचनान्तो विशेषादेशसिद्धौ मामित्यस्यार्थे वर्तते । पातात् कस्मात् ? । 'पातात्' पतनं—
 तस्तस्मात्, नरकादिषु पतनादित्यर्थः । पार्श्वः किं कुर्वन् ? । दधत्—धारयन् । कां कर्मतापन्नम् ? ।
 ।लां—स्त्रमद्य । अत्राप्रे यामिति शब्दस्य सत्त्वात् तामिति तच्छब्दोऽप्यध्याहियते । यां माला अलीनां—
 धुकराणां आली—लेखा आरात्—अन्तिके—समीपे लीना—आश्लिष्टा सती अदधत्—पपौ, पीतपतीत्यर्थः ।
 धेत् पाने' घातोः भूते सौ कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनम् । क्रियासाधनिका पूर्ववज्ज्ञेया । अत्र 'अद-
 त्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । आली । केपाय ? । अलीनाय । कथम् ? । आराद् । " आराद्
 रसमीपयोः" इति विश्वः । कुत्र ? । इह—जगति । पुनः कथम् ? । अरं—शीघ्रम् । कया ? । मुदा—हर्षेण ।
 भंभूता अलीनामाली ? । 'उदारा' प्रचुरा—महती । "उदारो दातृमहतोः" इत्यमरः (श्लो०
 ७१९) । पुनः कथंभूता ? । 'मधुरमधुरासा' मधुरं—मिष्टं यन्मधु—पुष्परसः तस्मिन् रसः—तीव्रामिच्छापो
 णो वा यस्याः सा । "मधु मये पुष्परसे" इत्यमरः (श्लो० २९४०) । "शृङ्गारादौ विषे वीर्यं,
 णे रागे द्रव्ये रसः" इत्यमरः (श्लो० २७८९) । कथंभूतः पार्श्वः ? । 'आलानबाहुः' आलानाविव
 ामन्वन्तस्तम्भाविव बाहु—मुनौ यस्य स तथा । पुनः कथंभूतः ? । 'सूचितोमोचितः' सुष्ठु उचिता या
 उमा—कीर्तिस्तया चितो—व्याप्तः । "उमा सीता हैमवती हरिद्राकीर्तिकान्तिषु" इति विश्वः । पुनः
 त्थंभूतः ? । 'रुचिररुचिरदः' रुचिरा—मनोहरा रुचिः—ज्योतिर्येषां ते रुचिररुचयः, एतादृशा रदाः—दन्ता
 यस्य स तथा । "रोचिरुत्तरुचिशोचिरंशुगो ज्योतिरचिरुत्तरुच्यमीशवः" इति अभिधानचिन्तामणौ

(का० २, श्लो० १३) । पुनः कथंभूतः ! । ' अतनुः रवः ' अतनुः—अनल्पः रवे—ध्वनिर्यरय स तथा, वाण्या योजनगामित्वात् । पुनः कथंभूतः ! । नन्दकः—नन्दयित्वा । पुनः कथंभूतः ! । नोदकः—क्षेपकः । ने इति निषेधार्थे । स पार्श्व इति स कः ! । यदीया तनुः—यस्य पार्श्वप्रभोः तनुः—शरीरं आपन्ना—आपद्मच्छाणकारिणी, अस्तीति क्रियाध्याहारः । ततः ' अस्ति ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ! । तनुः । कथंभूता ? । यदीयाः । पुनः कथंभूता ? । ' आपन्ना ' आपद्मच्छाति—रक्षतीति आपन्ना । ' सुपि० ' (पा० अ० ३, पा० २, सू० ४) इति योगविभागात् कः । पुनः कथंभूता ? । ' देवराजीवराजीपन्ना ' देवसम्बन्धिनी या राजीवानां—कमलानां राजी—श्रेणी सैव पत्रं—वाहनं यस्याः सा तथा । " पत्रं वाहनपक्षयोः " इत्यमरः (श्लो० २६९३) ॥ १ ॥

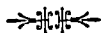
सौ० वृ०—यो रिष्टेषु-विष्टेषु नेमिः—चक्रं भवति तस्य पार्श्वं सद्भिः सदा सेव्यमानं भवति । यद्वा गर्भस्थे भगवति जनन्या स्वप्ने शय्यापार्श्वं कृष्णसर्पदर्शनात् तथा पार्श्वनागकुमारशासनाधिष्ठायकत्वात् । अनेन सम्बन्धनायातस्य त्रयोविंशतितमजिनस्य श्रीपार्श्वनाथस्य स्तुतिव्याख्यानं लिख्यते—मालेःत ।

स (पार्श्वः—) पार्श्वनाथजिनः मा पातात् इत्यन्वयः । ' पातात् ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । (' पार्श्वः ') पार्श्वजिनः । ' पातात् ' रक्षतात् । कं कर्मतापन्नम् ? । ' मा ' विशेषादेशे अस्मच्छब्दस्य द्वितीयैकवचनस्य मा इत्यस्य मा इति निपातः । कस्मात् । ' पातात् ' नरकादिपा(ता)त् । पार्श्वः किं कुर्वन् ? । ' दधत् ' विभ्रत् । कां कर्मतापन्नाम् ? । ' मालां ' स्रजम् । किंविशिष्टः पार्श्वः ? । आलानौ—गजबन्धन-स्तम्भौ तद्द्वद्वाहू-शुजौ यस्य सः ' आलानवाहुः ' । पुनः अलीनां—भ्रमराणां आली—श्रेणिः यां मालां आरात्—अन्तिके अरं—अत्यर्थं मुदा हर्षेण अवधत् इत्यन्वयः । ' अवधत् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' आली '—केषाम् ? । ' अलीनाम् ' । ' अवधत् ' पीतवती, धेटो दधादेशः अनद्यतन्याम् । कां कर्मतापन्नाम् ? । ' यां ' मालाम् । कथम् ? । ' अरं ' अत्यर्थम् । कया ? । ' मुदा ' हर्षेण । कथंभूता अलीनां आली ? । ' उदारा ' प्रधाना—महती । पुनः किंविशिष्टा अलीनां आली ? । मधुरः—सुस्वादुः मधुः—मकरन्दः तस्य रसो—हर्षो यस्याः सा ' मधुरमधुरसा ' " रसो हर्षे जले इग्धे, शृङ्गारादौ रसाधरा " इति महीपः । पुनः किंविशिष्टः पार्श्वः ? । सु-शोभना उचिता—योग्या उमा—कीर्तिः तथा चित्तः—व्याप्तः ' सूचितो—माजितः । " उमा धान्यविशेषे स्वाद्, यौरी श्रीकीर्तिकान्तिपु " इति सुधाकलशवचनात् । पुनः किंविशिष्टः पार्श्वः ? । रुचिरा—मनोहरा रुचिः—कान्तिर्येषां ते तादृशा रदा—दशना यस्य सः ' रुचिररुचिरदः ' । पुनः किंविशिष्टः पार्श्वः ? । ' सः ' सः—प्रसिद्धः । तच्छब्दो यच्छब्दमपेक्षते । सः कः ? । यदीया तनुः—यस्य मूर्त्तिः—यस्य शरीरं आपन्ना विपद्रक्षका अस्ति इत्यन्वयः । ' अस्ति ' इत्यध्याहार्यम् । ' अस्ति ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' तनुः ' । ' अस्ति ' विद्यते । किंविशिष्टा तनुः ? । ' यदीया ' श्रीपार्श्वनाथसम्बन्धिनी । पुनः किंविशिष्टा तनुः ? । ' आपन्ना ' । पुनः किंविशिष्टा तनुः ? । देवानां—सुराणां [वा] राजीवानि—कमलानि तेषां राजी—श्रेणिः सा एव पत्रं—वाहनं यस्याः सा ' देवराजीवराजीपन्ना ' । पुनः किंविशिष्टः पार्श्वः ? । अतनुः—महान् रवः—शब्दो यस्य सः ' अतनुः रवः ' , देशनासमये योजनगामीश्वरः (रवः ?) इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टः पार्श्वः ? । ' नन्दकः ' आनन्दकारी । पुनः किंविशिष्टः पार्श्वः ? । ' नोदकः ' क्षेपकः—क्लिष्टकारी । कथम् ? । ' नो ' निषेधः । इति पदार्थः ।

अथ समासः—आलानाथिव द्वाहू यस्य स आलानवाहुः । मधुरासासौ मधुश्च मधुरमधुः, मधुरमधो रसो यस्याः सा मधुरमधुरसा । सु-शोभना उचिता सूचिता, सूचिता चासौ उमा च सूचितोमा

सूचितोमया चितः सूचितोमाचितः । रुचिरा रुचिः येषां ते रुचिररुचयः, रुचिररुचयो रदा यस्य स रुचिररुचिरदः । देवीर्निर्मितानि राजीवानि देवराजीवानि, देवराजीवानां राजी देवराजीवराजी, देवराजीवराजी एव पत्रं यस्याः सा देवराजीवराजीपत्रा । आपदः-विपदः त्रायते इति आपत्त्रा । यस्य इयं यवीया । न तनुः अतनुः, अतनुः रवो यस्य सः अतनुरवः । नन्दयतीति नन्दः । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥ एकविंशतिवर्णमयीस्त्रगंधराच्छन्दसा स्तुतिरियम् ॥

दे० व्या०--मालेति । स पार्श्वः-पार्श्वनाथः मां अवतात्-रक्षतात् इत्यन्वयः । 'अव रक्षणे' धातुः । 'अवतात्' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? (पार्श्वः) पार्श्वनाथः । कं कर्मतापन्नम् ? । माम् । कस्मात् ? 'पातात्' पतनं पातः तस्मात् । पतनं पदात् परिरंधंशः । किं विशिष्टः पार्श्वनाथः ? । 'आलानबाहुः' आलानं-गजबन्धनस्तम्भः तद्वद् बाहु-भुजो यस्य स तथा । " तोत्रं वेणुकमालानं, बन्धस्तम्भोऽङ्कुशः सृणिः " इत्याभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २९६) । पुनः किं विशिष्टः ? 'सूचितोमाचितः । सुतरां सुष्ठु वा उचिता-योग्या या उमा-कीर्तिः तथा चितो-व्याप्तः । पुनः किं विशिष्टः ? 'रुचिररुचिरदः' रुचिरा-मनोहरा रुचिः-कान्तिर्येषां ते पूर्व-निधा रदा-दृग्ता यस्य स तथा । पुनः किं विशिष्टः ? । 'अतनुरवः' अतनुः-अनल्यो रवः-शब्दो यस्य स तथा, मेघगम्भीरघोषवात् । पुनः किं विशिष्टः ? । नन्दकः-आनन्दजनकः समृद्धिकारक इति प्राञ्चः । नो निषेधे । पुनः किं विशिष्टः ? नोदकः-प्रेरकः । किं कुर्वन् पार्श्वनाथः ? । दधत्-धारयत् । काम् ? । मालां-पुष्पमालम् । इह-अस्मिन्लोके यां मालाम् अलीनां-भ्रमराणां आली-पंक्तिः मुदा-हर्षेण अदधत्-पयो । ' धेत् पाने ' धातुः । ' अदधत् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' आली ' । केषाम् ? । अलीनाम् । कां कर्मतापन्नाम् ? । मालाम् । कया ? । मुदा । कथम् ? । आरम्-अत्यर्थं यथा स्यात् तथेति क्रियाविशेषणम् । किं विशिष्टा आली ? । उदारा-स्फारा । पुनः किं विशिष्टा ? । अलीना-आभ्रिष्टा । कथम् ? । आरात्-शीघ्रम्, आगत्यतिशेषः । किं विशिष्टां मालाम् ? । ' मधुरमधुरसाम् ' मधुरं-मिष्टं यन्मधु-मकरन्दः तस्य रसः-पुष्पनिर्यासो यस्यां सा ताम् । आल्पा विशेषणमिति कश्चित् तच्चिन्त्यम् । यत्तदार्नि-स्याभिसम्बन्धाद् यदीया तनुः-शरीरं 'आपत्त्रा' आपद्-विपत्तिः तस्याः स तत्रात् त्रायते इति आपत्त्रा, घर्तत इति शेषः । किं विशिष्टा तनुः ? । ' देवराजीवराजीपत्रा ' देवीर्निर्मिता या ' राजीवराजी ' राजीवानि-कमलानि तेषां राजी-पंक्तिः सैव पत्रं-वाहनं यस्याः सा तथा, तदुपरि चरणविन्यासादिति भावः । " यानं युग्मं पत्रं वाहं (हं) " इत्याभिधानचिन्तामणिः (का० ३, श्लो० ४२३) । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनेश्वराणां स्तुतिः—

राजी राजीववक्रा तरलतरलसत्केतुरङ्गचुरङ्ग—

व्यालव्यालमयोधाचितरचितरणे भीतिहृद् याऽतिहृद्या।

सारा साऽऽराजिनानामलममलमतेर्वौधिका माऽधिकामा--

दव्यादव्याधिकालाननजननजरात्रासमानाऽसमाना ॥ २ ॥

—स्रगु०

ज० वि०—राजीति । सा जिनानां-तीर्थकृता राजी-श्रेणी, माशब्दोऽस्यच्छब्दस्य द्वितीयकचनान्तो विशेषादेरे सिद्धो मामित्यस्यार्थे वर्तते, 'अधिकामात्' अधिक-उत्कटो य आमो-

रोगस्तस्मात्, अथवा आधिः— मनःपीडा कामः—कन्दर्पः तस्मात् (अलम्) अव्यात्—पायात् इति क्रियाकारकयोगः । अत्र 'अव्यात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'राजी' । केपाम् ? 'जिनानाम्' । कं कर्मतापन्नम् ? 'मा' । कस्मात् ? 'अधिकामात्' 'आधिकामाद् वा' । जिनानां राजी कथंभूता ? 'राजीववक्त्र' कमलवदना । पुनः कथं ? 'अतिहृद्या' अतिशयेन हृदयङ्गमा । पुनः कथं ? 'सारा' उत्कृष्टा । पुनः कथं ? 'वोधिका' बोधिजनका । कस्य ? 'अमलमतेः' निर्मलधियो जनस्य । पुनः कथं ? 'अव्याधिकालाननजननजरात्रासमाना' व्याधिः—रोगः कालाननं—यममुखं जननं—जन्म जरा—वार्धकं त्रासः—आकस्मिकं भयं मानः—अहङ्कारः, एते न विद्यन्ते यस्याः सा । पुनः कथं ? 'असमाना' असदृशा । सेति तच्छब्दसंयोगाद् यच्छब्दयोजनामाह—या जिनानां राजी भीतिहृद्—भयापहारिणी । अत्र [अपि] 'अस्ति' इति क्रिया अध्याहियते । ततश्च 'अस्ति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'या' । कथंभूता ? 'भीतिहृद्' । कस्मिन् ? 'तरलतरलसत्केतुरङ्गचुरङ्गव्यालव्यालग्रयोधाचितरचितरणे' तरलतराः—कम्पतराः लसन्तः—दीप्यमानाः केतवो—ध्वजा येषां ते तथा रङ्गन्तः—चलन्तः ये तुरङ्गाः—अश्वः व्यालाः—दुष्टदन्तिनः तेषां व्यालग्ना—भेदिताः कृताधिरोहणा वा एवंविधा ये योधाः—भटाः तैराचितः—आकीर्णः रचितो—विहितो यो रणः—सङ्ग्रामः तस्मिन् । कथम् ! 'आरात्' दूरात् अन्तिकाद् वा ॥

अथ समासः—राजीवमिव राजीवम् । राजीवं वक्त्रं यस्याः सा राजीव० 'बहुव्रीहिः' । लसन्तश्च ते केतवश्च लसत्० 'कर्मधारयः' । अतिशयेन तरलास्तरलतराः । तरलतरा लसत्केतवो येषां ते तरल० 'बहुव्रीहिः' । रङ्गन्तश्च ते तुरङ्गश्च रङ्गन्तु० 'कर्मधारयः' । रङ्गचुरङ्गश्च व्यालाश्च रङ्गन्तु० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । रङ्गचुरङ्गव्यालानां व्यालग्ना रङ्गन्तु० 'तत्पुरुषः' । रङ्गचुरङ्गव्यालव्यालग्नाश्च ते योधाश्च तरलतरलसत्केतुरङ्गन्तु० 'कर्मधारयः' । तरलतरलसत्केतवश्च ते रङ्गचुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाश्च तरल० 'कर्मधारयः' । तरलतरलसत्केतुरङ्गचुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधैराचितः तरल० 'तत्पुरुषः' । रचितश्चासौ रणश्च रचित० 'कर्मधारयः' । तरलतरलसत्केतुरङ्गचुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाचितश्चासौ रचितरणश्च तरल० 'कर्मधारयः' । तस्मिन् तरल० । भीतिं हरतीति भीतिहृद् 'तत्पुरुषः' । अतिशयेन हृद्या अतिहृद्या 'तत्पुरुषः' । न विद्यते मलो यस्यां सा अमला 'बहुव्रीहिः' । अमला मतिर्यस्य सोऽमलमतिः 'बहुव्रीहिः' । तस्यामलमतेः । अधिकश्चासावामश्च अधिकामः 'कर्मधारयः' । तस्मादधिकामात् । अथवा आधिश्च कामश्चाधिकामं 'समाहारद्वन्द्वः' । तस्मादाधिकामात् । कालस्याननं कालाननं 'तत्पुरुषः' । व्याधिश्च कालाननं च जननं च जरा च त्रासश्च मानश्च व्याधिकाला० 'इतरेतरद्वन्द्वः' न विद्यन्ते व्याधिकालाननजननजरात्रासमाना यस्यां सा अव्याधिकाला० 'बहुव्रीहिः' । न समाना असमाना 'तत्पुरुषः' इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—राजीति । सा जिनानां राजी-तीर्थकृतां पङ्क्तिः, माशब्देऽस्मच्छब्दस्य द्वितीयैक-
वचना-तो विशेषादेशे सिद्धो मामित्यस्यार्थे वर्तते, 'अधिकामात्' अधिकः—उत्कृष्टः यः आमो—रोगः
तरमात्, अथवा आधिः—मानसी व्यथा कामः—कन्दर्पः तस्मात् (अलम्) अव्यात्—पायात् इत्यर्थः । 'अव
रक्षणे' घातोः आशिषि वर्तते परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् । अत्र 'अव्यात्' इति क्रियापदम् । का
कर्त्री ? । राजी । केषाम् ? । जिनानाम् । कं कर्मतापन्नम् ? । मा । कस्मात् ? । अधिकामात् । जिनानां राजी
कथंभूता ? । 'राजीववक्रा' राजीवानि—कपलानि तद्वद् वक्रं—मुखं यस्याः सा । "परं शतसहस्राभ्यां,
पत्रं राजीवपुष्करे" इति ईमः (का० ४, श्लो० २२७) । पुनः कथंभूता ? । अतिहृद्या—अतिशयेन
हृदयद्वया । पुनः कथंभूता ? । सारा—उत्कृष्टा । पुनः कथंभूता ? । बोधिका—बोधजनका । कस्य ? ।
'अमलमते.' अमल—निर्मला मतिः—प्रज्ञा यस्य स तथा तस्य । पुनः कथंभूता ? । 'अव्याधिकालानन-
जनननरात्रासमाना' व्याधिः—रोगः कालाननं—यममुखं जननं—जन्म जरा—विस्तृता प्रासः—भयं मानः—अधि-
मानः, व्याधिश्च कालाननं च जननं च जरा च प्रासश्च मानश्च व्याधिकालाननजनननरात्रासमानाः 'इतरेत-
रद्वन्द्वः', एते न विद्यन्ते यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूता ? । 'असमाना' न विद्यते समानः—सदृशः को-
ऽपि यस्याः सा असमाना । सेति सा का ? । या जिनानां राजी भीतिहृत्—भयापहारिणी, अस्तीति क्रिया-
ध्याहारः । ततः 'अस्ति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । कथंभूता ? । भीतिहृत् । कस्मिन् ? । 'तरलत-
रलसत्केतुरद्भुतद्भ्रुव्यालव्यालमयोधाचितरचितरणे' अतिशयेन तरलाः तरलतराः ते च ते लसन्तो—दीप्य-
मानाः केतवः—अजा येषां ते तथा रद्भन्तः—चलन्तो ये तुरङ्गाः—अथाः व्यालाः—दुष्टदन्तिनः तेषां व्यालग्नाः
—भेदितः कृताधिरोहणा वा, एवंविधा ये घोषा—भटाः तैः आचितः—आकीर्णः रचितो—विहितो यो रणः—
सङ्ग्रामः तस्मिन् । कथम् ? । आरात् दूरात् अन्तिवाद् वा । लसन्तश्च ते केतवश्च लसत्केनव इति
'कर्मधारयः', तरलतरा लसत्केतो येषां ते तरलतरलसत्केतवः 'बहुमीहिः', रद्भन्तश्च ते तुरङ्गाश्च
रद्भुतद्भ्रुः 'कर्मधारयः', रद्भुतद्भ्रुश्च ते व्यालाश्च रद्भुतद्भ्रुव्यालाः 'इतरेतरद्वन्द्वः', रद्भुतद्भ्रुव्यालाना
व्यालग्नाः रद्भुतु० 'तत्पुरुषः', रद्भुतद्भ्रुव्यालव्यालग्नाश्च ते योधाश्च रद्भु० 'कर्मधारयः' तरलतरलसत्के-
तवश्च ते रद्भुतद्भ्रुव्यालव्यालमयोधाश्च तरल० 'कर्मधारयः', तैः आचितः तरल० 'तत्पुरुषः', रचितश्चासौ
रणश्च रचितरणः 'कर्मधारयः' । तरलतरलसत्केतुर्द्भुतद्भ्रुव्यालव्यालमयोधाचितश्चासौ रचितरणश्च
तरलतरलसत्केतुर्द्भुतद्भ्रुव्यालव्यालमयोधाचितरचितरणः तस्मिन् । भीतिं हरतीति भीतिहृत् ॥ २ ॥

सौ० वृ०—राजीति । सा जिनानां राजी-तीर्थकृतां श्रेणिः अधिकः—उत्कृष्टः आमो—रोगः
तस्मात् आधिकामात्, दद्या आधिः—मानसी व्यथा कामो—विषयः तस्मात् आधिकामात् मा—मां प्रति
अव्यात् इत्यन्वयः । 'अव्यात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'राजी' । केषाम् ? । 'जिनानाम्' ।
'अव्यात्' पायात्—रक्षतात् । कं कर्मतापन्नम् । 'मा' । अस्मच्छब्दस्य द्वितीयैकवचनं मा इत्यस्य
विनेपादेशे मा इति निपातः । 'त्वा मामा' इति घृणेण । कस्मात् अव्यात् ? । 'अधिकामात्' वा
'आधिकामात्' । किंविदिष्टा जिनानां राजी ? । राजीवानि—पद्मानि तद्वद् यज्ञानि—मृत्तानि यस्याः (सा)
'राजीवपत्र', पद्मवदन्त्यर्थः । पुनः किंविदिष्टा जिनानां राजी ? । 'सारा' प्रधाना । पुनः किंवि-

शिष्टा जिनानां राजी ! । ' बोधिका ' बोधिदातृ (का) । कस्य ? । अमला-निर्मला मतिर्यस्य सः अमल-
मतिः तस्य अमलमतेः, निर्मलबुद्धिजनस्येत्यर्थः । कथम् ? । ' अलं ' अत्यर्थम् । पुनः किंविशिष्टा
जिनानां राजी ! । नास्ति व्याधिः-रोगः कालाननं-यमसुखं-मरणं जननं-जन्म जरा-वयोहानिः-वार्धकं
त्रासः-आकास्मिकं भयं मानः-अहंकारः एतानि यस्याः सा ' अव्याधिकालाननजननजरात्रासमाना ' ।
पुनः किंविशिष्टा जिनानां राजी ! । ' असमाना ' अनन्यसदृशा । पुनः किंविशिष्टा जिनानां राजी ! ।
' अतिहृद्या ' अतिमनोहरा । पुनः किंविशिष्टा जिनानां राजी ! । ' सा ' सा-भसिद्धा । तच्छब्दो यच्छ-
ब्दमपेक्षते । सा का ? । या जिनानां राजी भीतिहृत्-भयहर्त्री अस्ति । ' अस्ति ' इति पदमध्याहार्यम् ।
' अस्ति ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' या ' जिनानां राजी । ' अस्ति ' विद्यते । किंविशिष्टा या ? ।
' भीतिहृत् ' । कस्मिन् ? । तरलतरा-अतिशयेन चपलतरा लसन्तः-दीप्यन्तः ये केतवः-ध्वजाः रङ्गन्तो-
वल्गन्तो ये तुरङ्गा-अश्वो येषु व्याला-दुष्टगजाः तेषु व्यालग्ना-आरूढा भेदि, टि) ता वा ये योधाः-सुभटाः
तैः [आचित्र-प्रकटीकृतं यद् वितरं-प्रचुरं] (आचितं-व्याप्तं यद् रचितं) रणं-युद्धं तस्मिन्
' तरलतरलसत्केतुरङ्गं तुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाचितरचितरणे ' । एतादृशा रणभयहर्त्री जिनानां
राजी मां आरात्-दूरात् अन्तिके वा पायात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः-राजीवानीय वक्राणि यस्याः सा राजीववक्रा । अतिशयेन तरलाः तरलतराः,
लसन्तश्च ते केतवश्च लसत्केतवः, तरलतराश्च ते लसत्केतवश्च तरलतरलसत्केतवः, रङ्गन्तश्च ते
तुरङ्गाश्च रङ्गुरङ्गाः, तरलतरलसत्केतवश्च रङ्गुरङ्गाश्च येषु ते तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गाः,
तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गाश्च व्यालाश्च तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्यालाः, तरलतरलसत्केतु-
रङ्गुरङ्गव्यालैः व्यालग्नाः तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्यालव्यालग्नाः, तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्या-
लव्यालग्नाश्च ते योधाश्च तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाः, तरलतरलसत्केतुरङ्गुर-
ङ्गव्यालव्यालग्नयोधैः आचितः-आकीर्णः तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाचितः, रचितश्चासौ
रणश्च रचितरणः, तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाचितश्चासौ रचितरणश्च तरलतरलसत्के-
तुरङ्गुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाचितरचितरणः, तस्मिन् तरलतरलसत्केतुरङ्गुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधा-
चितरचितरणे । भीतिं हरतीति भीतिहृत् । हृदि भवा हृद्या, हृदि हिता वा हृद्या, अतिशयेन हृद्या
अतिहृद्या । अमला मतिर्यस्य सः अमलमतिः, तस्य अमलमतेः । बोधिं करोति कथयति वा बोधिका ।
अधिकश्चासौ आमश्च अधिकाम्, आधिश्च कामश्च आधिकामम् [अधिकामाधिकामः] तस्मात्
(अधिकामात्) आधिकामात् (वा) । व्याधिश्च कालाननं च जननं च जरा च त्रासश्च मानश्च व्याधिका-
लाननजननजरात्रासमाना, न विद्यन्ते व्याधिकालाननजननजरात्रासमाना यस्यां सा अव्याधिकाला-
ननजननजरात्रासमाना । नास्ति समानः-तुल्यो यस्याः सा असमाना । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

द्वे व्या०-राजीति । सा जिनानां-तीर्थकराणां राजी-पत्नीः अलम्-अत्यर्थं यथा स्यात् तथा मां
अप्यात्-रक्षतात् इत्यन्वयः । ' अव रक्षणे ' धातुः । ' अव्यात् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ! । राजी । केषाम् ! ।
जिनानाम् । कं कर्मतापक्षम् ! । माम् । किंविशिष्टा जिनानां राजी ? । ' राजीववक्रा ' राजीव-कमलं तद्द-
वक्रं-मुलं यस्याः सा तथा । " पत्रं राजीवपुष्परे " इत्यभिधानचिन्तामणिः (पा० ४, श्लो० २२७) । पुनः
किंविशिष्टा ? । ' अतिहृद्या ' अतिशयेन हृदयपक्षगमा । पुनः किंविशिष्टा ? । बोधिषा-बोधजनया । यस्य ? ।
' अमलमतेः ' अमला-निर्मला मतिः-बुद्धिः यस्य स तस्य । पुनः किंविशिष्टा ? । ' अश्वपिषाठानन-
जरात्रासमाना, व्याधिः-पीडा पाठाननं-यमसुखं मरणमितियाद्यत् जननं-उत्पत्तिः जरा-विषयता प्रासः-
आकस्मिकं भयं मानः-स्वयःप्रेषां पूर्णं ' इन्द्रः ' ततो न विद्यन्ते व्याधिषाठाननजरात्रासमाना यस्याः सा

तथेति समासः । पुनः किं विशिष्टा ? । 'असमान' (नास्ति) सदृशो यस्याः सा तथा, धर्मचक्रवर्तिवत् । यत्तदो-
नित्याभिसम्बन्धात् । (या) जिनानां राज्ञी भीतिहृद्, वर्तत इत्यभ्याहारः । 'वर्तते' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ।
जिनानां राज्ञी । किं विशिष्टा जिनानां राज्ञी ? । 'भीतिहृद्' भीतिं हरतीति भीतिहृद् । कस्मिन् ? । 'तरल-
तरलसत्केतुरङ्गनुरङ्गव्यालव्यालग्नयोधाचितरचितरणे' अतिशयेन तरलाः तरलतराः चञ्चला इत्यर्थः, ते च ते
लसन्तां-राजमानाः केतवः-पताका येषु पतादृशां रङ्गगतां-चलतां तुरङ्गाणां व्यालानां-दुष्टदन्तिनां च विशे-
पेण लग्ना ये योधाः-सुभटाः तैः चित्तो-व्यातां रचितः-प्रारब्धो यो रणः-संग्रामः तस्मिन् ॥ इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥२॥

जिनवाण्या विचारः—

सद्योऽसद्योगभिद् वागमलगमलया जैनराजीनराजी—

नूता नूतार्थघात्रीह ततहततमःपातकाऽपातकामा ।

शास्त्री शास्त्री नराणां हृदयहृदयशोरोधिकाऽवाधिका वा—

ऽऽदेया देयान्मुदं ते मनुजमनु जरां त्याजयन्ती जयन्ती ॥ ३ ॥ --सम्०

ज० वि०—सद्योऽसद्योगेति । जैनराजी-जिनसम्बन्धिनी वाक्-वाणी ते-तव मुदं-
हृषं देयात्-वित्तीर्यादिति क्रियाकारकान्वयघटना । अत्र 'देयात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ?
'वाक्' । का कर्मतापन्नम् ? 'मुदम्' । कुत्र ? 'इह' अत्र जगति । कथम् ? 'सद्यः'
तत्क्षणम् । वाक् किमीया ? 'जैनराजी' । कथंभूता ? 'असद्योगभिद्' असन्-अशोभनो यो
योगः-अकार्यादिव्यापारः तं भिनत्ति सा तथा । अथवा असन्तः-असाधवः तैर्योगः-संसर्गः तं
भिनत्ति सा तथा । पुनः कथं ? 'अमलगमलया' अमला-निर्मला ये गमाः-सदृशपाठाः
तेषां लयः-श्लेषो यस्यां सा तथा । पुनः कथं ? 'इनराजीनूता' इनाः-चक्रवर्तिवासुदेवादयः
पतयः सूर्या वा तेषां राज्ञी-श्रेणी तथा नूता-स्तुता । पुनः कथं ? 'नूतार्थघात्री' नूताः-
नवीना ये अर्थाः-भावास्तेषां घात्री-धारणशीला । पुनः कथं ? 'ततहततमःपातकापात-
कामाः' तताः-प्रसृताः हताः-क्षयं नीताः तमः-अज्ञानं पातकं-पापं अपातः-पातरहितः कामः-
कन्दर्पः, तता हतास्नमःपातकापातकामा यया सा तथा । ततहततमःपातका अपातकामा चेति
विशेषणद्वयं पृथग् व्याख्यायते तदापि युक्तमेव । तथाचायमर्थः-तते हते तमःपातके यया सा
तथा, न विद्येते पातकामौ यस्याः सा तथेति । पुनः कथं ? 'शास्त्री' शास्त्रसम्बन्धिनी ।
पुनः कथं ? 'शास्त्री' शसिका । फेपाम् ? 'नराणाम्' । पुनः कथं ? 'हृदयहृद्' मनोहारी ।
अथवा शास्त्रीश्लेत्येकं विशेषणम् । स्त्रीनराणां हृदयहृदिति चैकं विशेषणमिति विशेषणद्वयं
व्याख्येयम् । तथा हि शास्त्रिणः-शास्त्रवन्तः बहुश्रुता इत्यर्थः, तेषामीशा-स्वामिनी, तैः सेवनी-

यत्वात् । स्त्रीणां—योपितां नराणां—पुंसां हृदयहृत्—मनोहरा । पुनः कथं० ? 'अयशोरोधिका' अयशसां—अकीर्तिनां रोधिका—प्रसरविघातकारिका । पुनः कथं० ? 'अवाधिका' न वाधा-
जनिका । 'वा'शब्दश्चार्थः स च समुच्चयार्थो ज्ञेयः । पुनः कथं० ? 'आदेया' ग्राह्या ।
वाक् किं कुर्वती ? 'त्याजयन्ती' मोचयन्ती । कां कर्मतापन्नाम् ? 'जरां' विस्रसाम् । वथम् ?
'मनुजमनु' मानवमनु—लक्ष्मीकृत्य । मनुजानां जरां विनाशयतीति फलितार्थः । पुनः किं
कुर्वती ? 'जयन्ती' जयमासादयन्ती, केनाप्यपरिभूयमानत्वात् ॥

अथ समासः—न सन् असन् 'तत्पुरुषः' । असंश्चासौ योगश्च असद्योगः 'कर्मधारयः' ।
अथवा न सन्तः असन्तः 'तत्पुरुषः' । असद्भिर्योगः असद्योगः 'तत्पुरुषः' । असद्योगं
भिनत्तीत्यसद्योगमित् 'तत्पुरुषः' । न विद्यते मलो येषां ते अमलाः 'बहुव्रीहिः' । अमलाश्च
ते गमाश्च अमलगमाः 'कर्मधारयः' । अमलगमानां लयो यस्यां सा अमलगम० 'बहुव्रीहिः' ।
जिनानां जिनेषु वा राजानः जिनराजाः 'तत्पुरुषः' । जिनराजानामियं जैनराजी । इनानां
राजी इनराजी 'तत्पुरुषः' । इनराज्या नूता इनरा० 'तत्पुरुषः' । नूताश्च तेषार्था नूतार्थाः
'कर्मधारयः' । नूतार्थानां धात्री नूता० 'तत्पुरुषः' । तताश्च ते हताश्च ततहताः 'कर्मधारयः' ।
न विद्यते पातो यस्य सोऽपातः 'बहुव्रीहिः' । अपातश्चासौ कामश्च अपातकामः 'कर्मधारयः' ।
तमश्च पातकं च अपातकामश्च तमःपा० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । ततहतास्तमःपातकापातकाया यया
सा ततहता० 'बहुव्रीहिः' । पृथग्विशेषणपक्षे तु तते च ते हते च ततहते 'कर्मधारयः' । तमश्च
पातकं च तमःपातके 'इतरेतरद्वन्द्वः' । ततहते तमःपातके यया सा ततह० 'कर्मधारयः' ।
पातश्च कामश्च पातकामौ 'इतरेतरद्वन्द्वः' । न विद्येते पातकामौ यस्याः सा अपा० 'बहुव्रीहिः' ।
शास्त्रीणामीशा शास्त्रीशा 'तत्पुरुषः' । स्त्रियश्च नराश्च स्त्रीनराः 'इतरेतरद्वन्द्वः' । तेषां
स्त्रीनराणाम् । हृदयं हरतीति हृदयहृत् 'तत्पुरुषः' । न यशांसि अयशांसि 'तत्पुरुषः' ।
अयशसां रोधिका अयशो० 'तत्पुरुषः' । न वाधिका अवाधिका 'तत्पुरुषः' । इति काव्यार्थः ॥३॥

सि० वृ०—सद्योऽसद्योगेति । सा जिनराजानामियं जैनराजी जिनराजसंबन्धिनीत्यर्थः वाक्-
वाणी ते—तव मुद्—हर्षं देयात्—वितीर्यादित्यर्थः । 'डुदाब् दाने' घातोः कर्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैक-
वचनं यात् । 'दोदरे' (सा० सू० ८०७) इत्याकारस्यैकारः । तथा च 'देयात्' इति सिद्धम् । अत्र
'देयात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? वाक् । कां कर्मतापन्नाम् ? मुद्—हर्षम् । कुत्र ? इह—अत्र
जगति । कथम् ? सद्यः—तत्सणम् । वाक् किमीया ? जैनराजी । कथंभूता वाक् ? 'असद्योगमित्' असत्-
अशोभने यो योगः—असम्प्रापारः तं भिनत्ति सा तथा । यदि वा असन्तो—असाधवः तैः योगः—संसर्गः सं
भिनत्तीति तथा । असद्योगं मनोबाधांयव्यापारं भिनत्तीत्यर्थो वा । पुनः कथंभूता ? 'अमलगमलया'
अमला—निर्मला ये गमाः—सदशपाटाः तेषां लयः—रिष्टता यत्र सा तथा । पुनः कथंभूता ? 'इनराजी-

नूता ' इनाः—चक्रवर्त्यादयः प्रभवः सूर्या वा तेषां राज्ञी—श्रेणी तथा नूता—स्तुता । “ ईनः प्रमौ च सूर्ये च ” इत्यमरः (१) । कथंभूता ? । ' नूतार्थधात्री ' नूतना—नवीना ये अर्था—भावाः तेषां धात्री—घाण-शीला, यद्यथा नूतान्—नवान् अभिषेयान् प्रयोजनानि वा दधातीति नूतार्थधात्री । “ अर्थोऽभिषेयैवास्तु-प्रयोजननिवृत्तिषु ” इत्यमरः (श्लो० २६०१) । पुनः किंविशिष्टा ? । ' ततहततमःपातकापातकामा ' तमः—अज्ञानं पातकं—पापं अपातः—पातरहितः कामः—कन्दर्पः, तमश्च पातकं च अपातकामश्च ' इतरेतर-द्रन्दः ', तता हताः तमःपातकापातकामा यया सा तथा । अपातकामेति दृष्यत् विशेषणं वा । पातः—पतनं कामः—स्मरः अनयो ' द्वन्द्वः ' । तथा च न विद्येते पातकामौ यस्याः सा तथेति । पुनः कथंभूता ? । शास्त्री-शास्त्रसम्बन्धिनीत्यर्थः । ' तस्येदम् ' (पा० अ० ४, पा० ३, सू० १२०) इत्यण् । ' टिड्ढाणञ्० ' (पा० अ० ४, पा० १, सू० १९) इति ङीप् । “ निदेशग्रन्थयोः शास्त्रं ” इत्यमरः (श्लो० २६९४) । पुनः कथंभूता ? । शास्त्री—शिक्षयित्री । केपात् । नराणात् । पुनः कथंभूता ? । ' हृदयहृत् ' हृदयं हरति—वशीकुरुते इति हृदयहृत् । अथवा शास्त्रीशैत्येकं विशेषणं, स्त्रीनराणां हृदयहृदिति चैकं विशेषणमिति विशेषणद्वयं ज्ञातव्यम् । तथाहि—कथंभूता वाक् ? । शास्त्रीशा—शास्त्रं जानन्ति ते शास्त्रिणः—बहुश्रुताः तेषा ईशा—स्वामिनी, तैः सेवनीयत्वात् । पुनः कथंभूता ? । ' स्त्रीनराणां हृदयहृत् ' स्त्रीणां—योषितां नराणां—पुंसां हृदयहृत्—मनोहरा । पुनः कथंभूता ? । ' अयशोरोधिका ' अयशसां—अपकीर्तिनां रोधिका—प्रसरविधातकारिका । पुनः कथंभूता ? । ' अबाधिका ' न बाधत इत्यबाधिका, सर्वेषां सुखजनकत्वात् । पुनः किंविशिष्टा ? । ' आदेया ' आदीयते इत्यादेया, ग्रहणयोग्येत्यर्थः । अविंशत्वादिस्त्वेन सर्वैरपि तद्ग्रहणा-दिति भावः । वाक् किं कुर्वती ? । त्याजयन्ती—मोचयन्ती । काम ? । अरां—विश्वसात् । कथम् ? । ' मनुजमनु ' मानवमनु—लक्ष्मीकृत्य, मनुजानां अगं विनाशयतीति फलितार्थः । किं कुर्वती ? । जयन्तां—जयमासादयन्ती, केनाप्यपरिभूयमानत्वात् ॥ ३ ॥

सौ० वृ०—सद्योऽसद्योमेति । जैनराज्ञी—तीर्थहकरसम्बन्धिनी वाक्—वाणी [यस्याः सा] ते—तद्य सुत्रं—द्वयं वेद्यात् इत्यन्ययः । ' देय त् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' वाग् ' वाणी । ' देयात् ' वित्ती-यात्, वृदात् इत्यर्थः । कां कर्मतापन्नाम् ? । ' सुदं ' हर्षम् । कस्य ? । ' ते ' तय । कुत्र ? । ' इह ' संसारे । कथम् ? । ' सद्यः ' शीघ्रम् । किंविशिष्टा वाक् ? । ' जैनराज्ञी ' तीर्थकरसत्का । पुनः किंविशिष्टा वाणी ? । असन्तः—अशोभनाः बुद्धा योगा—मनोवाक्कायव्यपारास्तान् मिनत्तीते ' असद्योगमिद्, यद्वा असन्तः—असाध्यः तेषां योगः—संयोगस्तं प्रति मिनत्तीति ' असद्योगमिद् ' । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । अमला—निर्मला सर्वव्याप्य गमाः—सदृशपात्रालापकाः तेषां लयः—स्थानं यस्याः सा ' अमलगमलया ' । पुनः किं-विशिष्टा वाक् ? । इनाः—स्वामिनः चक्रवर्तिवलयदेवयासुदेवादयः यद्वा इनाः—सूर्यादयः इन्द्रादयो वा तेषां राज्ञी श्रेणिः तथा भूता—स्तुता ' इनराज्ञीभूता ' । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । नूतः—स्तुतः नवीनो वा योऽर्थः—सूत्रमापणं तस्य धात्री—धरणीय धरणी वा मातेय माता ' नूतार्थधात्री ' । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । ततं—विस्तीर्णं हतं—निरस्तं तमः अज्ञानं [वा] पातकं—पापं यया सा ' ततहततमःपातका ' । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । निराकृतः पातः कामो—मद्वनो यया सा ' अपातकामा, ' यद्वा नास्ति पातकं—पापं

१ " इनः सूर्ये प्रमौ राजा " इति अमरकोशे (श्लो० २५५७) ।

आमो रोगो यस्याः सा 'अपातकामा' । एतद्विशेषणद्वयमपि एकपदमप्यस्ति । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? 'शास्त्री' शिक्षयित्री, यद्वा शास्त्राणां-ग्रन्थानां ईशा-स्वामिनी । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । हृदयं-चित्तं हरतीति 'हृदयहृत्', हृदयद्वामा इत्यर्थः । केपाम् ? । 'स्त्रीनराणां' योपि-पुरुषाणाम् । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । अयशः-अकीर्तिः तं (तद्) रोधते इति 'अयशोरोधिका' । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । नास्ति बाधा-पीडा यस्याः सा 'अबाधिका' । वाशब्दः समुच्चयार्थः । पुनः किंविशिष्टा वाक् ? । 'आदेया सर्वमव्याप्तमतां प्राह्ववचना, हितकारिणी इत्यर्थः । पुनः वाक् किं कुर्वती ? । 'त्याजयन्ती' अपनयन्ती । कां कर्मतापन्नाम् ? । 'जरां' विह्वसाम् । कथम् ? । 'अनु' लक्षीकृत्य । कं कर्मतापन्नम् ? । 'मनुजं' मानवम् । पुनः वाक् किं कुर्वती ? । 'जयन्ती' जयनशीला, न कैरपि पराजिता । एतादृशी जैनी वाग् युष्माकं मुद्दं देयात् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—असन्तश्च ते योगाश्च असद्योगाः, असद्योगान् भिनत्तीति असद्योगभित् यद्वा न सन्तः असन्तः, असतां योगः असद्योगः, असद्योगं भिनत्तीति असद्योगभित् उच्यते इति वाक् । न मला अमलाः, अमलाश्च ते गमाश्च अमलगमाः, अमलगमानां लयः-स्थानं यस्याः सा अमलगमलया । जिनेषु राजानः जिनराजाः, जिनराजानां ह्यं जैनराजी । इनानां राजयः इनराजयः, इनराजिभिः नूता इनराजिनूता । नूताश्च ते अर्थश्च नूतार्थाः, नूतार्थानां धात्री नूतार्थधात्री । तमश्च पातकं च तमःपातके, हृते च ते तमःपातके च हृततमःपातके, तते हृततमःपातके यया सा ततहततमःपातका । पातश्च कामश्च पातकामौ, न स्तः पातकामौ यस्याः सा अपातकामा, यद्वा ततहततमःपातकाश्च अपातकामाश्च यस्यां सा ततहततमःपातकापातकामा । शास्ति-शिक्षयतीति शास्त्री । यद्वा शास्त्राणां ईशा शास्त्रीशा । स्त्रियश्च नराश्च स्त्रीनराः, तेषां स्त्रीनराणाम् । हृदयं हरतीति हृदयहृत् । न यशांसि अयशांसि, अयशसां रोधिका अयशोरोधिका । न विद्यते बाधा यस्यां सा अबाधिका [वा] । आदातुं योग्या आदेया । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—सयोऽसयोमेति । सा जैनराजी वाग-वाणी इह-अस्मिन् लोके ते-तुभ्यं सयः-तत्कालं मुद्दं-हृषं देपात्-दयादित्पन्वयः । 'दा दाने' धातुः । 'देपात्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । वाक् । कां कर्मतापन्नाम् ? । मुद्दम् । कस्य ? । ते-तव । कस्मिन् ? । इह । कथम् ? । सयः । किंविशिष्टा वाक् ? । 'जैनराजी' जिनराजानामिय जैनराजी । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अमयोगभित्' असन्तम्-अशोभनं योगं-कायादिव्यापारं यद्वा असद्भिः-असाधुभिः योगं-सम्बन्धं भिनत्तीति तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अमलगमलया' अमला-निर्मला ये गमाः-सदृशपाटाः तेषां लयः-रहितता यत्र सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'इनराजिनूता' इनानां-राज्ञां सूर्याणां वा राजी-पंक्तिः तया नूता-स्तुता । पुनः किंविशिष्टा ? । 'नूतार्थधात्री' नूता-नवीना ये अर्थास्तेषां धात्री-धरणीला । पुनः किंविशिष्टा ? । 'ततहततमःपातका' तमः-अहानं पातकं-पापं अनयोः 'द्वन्द्वः', पश्चात् तते-विस्तृते हृते-नाशिते तमःपातके यथेति विग्रहः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अपातकामा' नास्ति पातः-प्यवनं धामः-पन्दुर्यो पस्यां सा तथा । पातश्च कामश्चेति पूर्वं 'द्वन्द्वः' । पुनः किंविशिष्टा ? । शास्त्री-शास्त्रसम्बन्धिनी । शास्त्री-शासिका । 'शास् अनुशिष्टी' । 'तस्येदम्' (पा० अ० ४, पा० ३, सू० १९०) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'हृदयहृत्' हृदयं हरतीति हृदयहृत्, मनोहारिणीत्यर्थः । केपाम् ? । नराणां-मनुष्याणाम् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अयशोरोधिका' न यशः अयशः इति 'ननुसमासः', तस्य रोधिका-प्रसरणविपातिनी । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अबाधिका' बाधा-पीडा तां न करोतीत्यबाधिका, सर्वेषां सुखजनकोपदेशादात्तृत्वात् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'आदेया' आदातुं योग्या आदेया, ग्रहणयोग्येयर्थः, आविर्भावदिशेन सर्वैरपि तद्ग्रहणात् । वाक् किं कुर्वती ? । 'त्याजयन्ती-मोचयन्ती' । फाम् ? । जरां-ययोहानिम् । कथम् ? । 'मनुजमनु' पुमांसं पुमांसं अनु-लक्षीकृत्य । पुनः किं कुर्वती ? । जयन्ती-जयमामादयन्ती । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

चैरोख्या १३
१६

निर्माणकलियायाम—

“चैरोख्या ध्यामन्त्रणां तजगरवातनां चतुर्भुजां महोरग्गात्तदक्षिण-
परां मेदशान्तियुतयामकरां चेति ।”

श्रीवैरोद्यायाः स्तुतिः—

याता या तारतेजाः सदसि सदसिभृत् कालकान्तालकान्ता—

ऽपारिं पारिन्द्रराजं सुरवसुरवधूपूजिताऽरं जितारम् ।

सा त्रासात् त्रायतां त्वामविपमविपभृद्भूषणाऽभीषणा भी—

हीनाऽहीनाऽयपत्नी कुवल्यवलयश्यामदेहाऽमदेहा ॥ ४ ॥ २३ ॥ —स्रग्०

ज० वि०—यातेति । हे भग्यात्मन् ! सा 'अहीनाऽयपत्नी' अहीनः—धरणेन्द्रः तस्य अयपत्नी—पट्टराज्ञी वैरोद्यादेवीत्यर्थः, त्वां—भवन्तं त्रासात्—भयात् त्रायतां—रक्षत्विति क्रियाकारकप्रयोगः । अत्र 'त्रायताम्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'अहीनाऽयपत्नी' । कं कर्मतापन्नम् ? 'त्वाम्' । कस्मात् ? 'त्रासात्' । सेति तच्छब्दयोगाद् यच्छब्दयोजना-माह—या अहीनाऽयपत्नी पारिन्द्रराजं—गजेन्द्रं (अजगेरन्द्रं ?) याता-गता प्राप्तेतियावत् । अत्र 'अस्ति' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'या' । या कथंभूता ? 'याता' । कं कर्मतापन्नम् ? 'पारिन्द्र-राजम्' । कथंभूतं पारिन्द्रराजम् ? 'अपारिं' अपगतवैरिणम् । यतः पुनः कथं ? 'जितारं' जितं—पराजितं आरं—अरीणां समूहो येन स तथा तम् । अहीनाऽयपत्नी पुनः कथंभूता ? 'तारतेजाः' उज्ज्वलप्रभा । कस्याम् ? 'सदसि' सभायाम् । पुनः कथं ? 'सदसिभृत्' शोभनतरवारिधरा । पुनः कथं ? 'कालकान्तालकान्ता' कालाः—श्यामाः कान्ताः—कमनीयाः अलकान्ताः—कुरलाग्राणि यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'सुरवसुरवधूपूजिता' सुरवाः—सुस्वराः याः सुरवध्वो—देवाङ्गनास्ताभिः पूजिता—महिता । (कथम् ?) 'अरं' अत्यर्थम् । पुनः कथं ? 'अविपमविपभृद्भूषणा' अविपमाः—सौम्याः विपभूतः—सर्पाः त एव भूषणं—शृङ्गारो यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'अभीषणा' अरौद्रा । पुनः कथं ? 'भीहीना' भयरहिता । पुनः कथं ? 'कुवल्यवलयश्यामदेहा' कुवलयानि—नीलोत्पलानि तेषां वलयं—समूहस्तद्वत् श्यामो देहो यस्याः सा तथा । पुनः कथं ? 'अमदेहा' अमदा—मदरहिता ईहा—चेष्टा यस्याः सा तथा ॥

अथ समासः—तारं तेजो यस्याः सा तार० 'बहुव्रीहिः' । संश्यासावसिथ सदसिः 'कर्मधारयः' । सदसि विभर्तीति सद० 'तत्पुरुषः' । अलकानामन्ता अलकान्ताः 'तत्पुरुषः' । अपगता अरयो यस्य सोऽपारि० 'बहुव्रीहिः' । तमपारिम् । पारिन्द्राणां पारिन्द्रेषु वा राजा पारिन्द्र० 'तत्पुरुषः' । तं पारि० । शोभनो रवो यासां ताः सुरवाः 'बहुव्रीहिः' । सुराणां बध्वः सुरबध्वः 'तत्पुरुषः' । सुरवाश्च ताः सुरबध्वश्च सुर० 'कर्मधारयः' । सुरवसुरवधूभिः पूजिता सुरवसुर० 'तत्पुरुषः' । अरीणां समूहः आरं 'तत्पुरुषः' । जितं आरं येन स जितारः 'बहुव्रीहिः' । तं जितारम् । विपं विभर्तीति विपभृत् 'तत्पुरुषः' । न विपमा

अविपमाः 'तत्पुरुषः' । अविपमाश्च ते विपभृतश्च अविपम० 'कर्मधारयः' । अविपमविपभृतो भूषणं यस्याः सा अविपम० 'बहुव्रीहिः' । (न भीषणा अभी० 'तत्पुरुषः' ।) भिया हीना भीहीना 'तत्पुरुषः' । अहीना इनः अहीनः 'तत्पुरुषः' । अग्न्या चासौ पत्नी च अग्न्यपत्नी 'कर्मधारयः' । अहीनस्याग्न्यपत्नी अहीना० 'तत्पुरुषः' । कुवलयानां वलयं कुवलय० 'तत्पुरुषः' । कुवलयवलयवत् श्यामः कुवलय० 'तत्पुरुषः' । कुवलयवलयश्यामो देहो यस्याः सा कुवलय० 'बहुव्रीहिः' । न विद्यते मदो यस्याः सा अमदा 'बहुव्रीहिः' । अमदा ईहा यस्याः सा अमदेहा 'बहुव्रीहिः' । इति काव्यार्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तौ श्रीपार्श्वपरमेश्वरस्य स्तुतेर्व्याख्या ॥ २३ ॥

सि० वृ०—यातेति । हे मध्यात्मन् ! सा अहीनाऽग्न्यपत्नी अहीनो-धरणेन्द्रः तस्याऽग्न्यपत्नी-मुख्यराज्ञो वैरोदचा देवीत्यर्थः । पद्मावतीत्यपि स्तुतिस्तोत्रादौ धरणेन्द्रपत्नीति दृश्यते [सिद्धसेनसूरिणा मत्तैकाधिक्यविंशतिस्थानप्रकरणे (विंशे स्थाने)

“ देवीओ चक्रेसरी १ अज(जि)या २ दुरिया(रि) ३ कालि ४ महाकाली ५ ।

अच्युअ ६ संता ७ जलो(जाला) ८ सुतारया ९ सोअ १० स(सि)रिवच्छा ११ ॥

पवरा १२ पि(विज)यं १३ कूसा १४ पन्नयत्ति(ण्णत्ती) १५ निव्वाणि १६ अच्युया १७ धरणी १८ ।

वैरुद्ध १९ द(छ)त्त २० गंधारी २१ अंबा(व) २२ पउमावई २३ सिद्धा २४ ॥ ”

इति वचनात् तथा हेमाचार्येणाप्येवमुक्तम् (अभि० का० १, श्लो० ४६)-

“ नरदत्ताऽथ गान्धार्य-भिनिका पद्मावती तथा ।

सिद्धायिका चेति जैन्यः, क्रमाच्छासनदेवताः ॥ ”

इति] परं श्रीभगवतीसूत्र-प्रवचनसारोद्धार-पार्श्वचरित्रादौ कुत्रापि तथा दर्शनाभावात् धरणेन्द्रस्य पद्मावती पत्नीति न प्रतिभाति । तेनैतद् विचार्यमार्यधुर्यैरिति । [पञ्चमाङ्गस्य दशमशतकस्य पञ्चमदशके इत्पुक्तम्—“ धरणस्त णं पंते ! नाणकुमारिदस्त नाणकुमारण्णो कत्ति आमपहिंसीओ पन्नत्ताओ ? (अज्जो । छ अगमहिंसीओ पन्नत्ताओ) तंनहा-अळा १ सक्का २ सत्तेरा ३ सोदापणी ४ इंदा ५ घगविजुत्ता ६, तत्थ णं एममेगाए देवीए छ छ देविसहससा परिवारो प०, पम् णं ताओ एममेगाए देवीए अन्नाइं छ छ देविसहससाइं परिवारं विउवित्तए ” इत्याद्युक्तम् ।] एवा-भवन्तं प्रासाद-पयात् त्रायर्ना-रसत्तु इत्यर्थः । ' त्रैड् दैड् पालनयोः ' इति घातेः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा० सू० ७०३) कर्तरि आत्मनेपदे प्रथमपुरुषैकवचनं ताश्च । ' अप्० ' (सा० सू० १९१) । ' ऐ आय् ' (सा० सू० ४७) । ' स्वरहीन० ' (सा० सू० ३६) । तथाच ' प्रायताम् ' इति सिद्धम् । अत्र ' प्रायताम् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । अहीनाऽग्न्यपत्नी । कं कर्मतापन्नम् ? । एवाश्च । कस्मात् ? । प्रासात् । सेति तच्छब्दयोगाद् यच्छब्दयोजनामाह-या अहीनाऽग्न्यपत्नी पारिन्द्र-

शभं—अमगरेन्द्रं याता—गता प्राप्तेति यावत् । अत्र ' अस्ति ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । या । किं कर्मता-
 पक्षम् ? । ' पारिन्द्रराजम् ' पारिन्द्राणां—अजगराणां राजा पारिन्द्रराजः, ' राजाहःसखिम्यट्च् '
 (पा० अ० ९, पा० ४, सू० ९१) इति ट्च्, तम् । " चक्रमण्डल्यनगरः पारिन्द्रो
 वाहसः शयुः " इति हैमः (का० ४, श्लो० ३७१) । कथंमूतं पारिन्द्रराजम् ? ।
 ' अपारि ' अपगता—दूरीभूता अरयः—विपक्षा यस्य स तथा तम् । पुनः कथं-
 मून्म् ? । ' जितारं ' जितं—मङ्गं आरं—अरीणां समूहो येन स तथा तम् ।
 कथंमूना अहीनाद्यपत्नी ? । ' तारतेजाः ' तारं—उज्ज्वलं तेजो यस्याः सा तारतेजाः । कस्याम् ? ।
 सदसि—समायाम् । पुनः कथंमूना ? । ' सदसिभृत् ' सन्—शोमनो यः असिः—खड्गः तं विभर्तीति
 सदसिभृत्, किन्तः । " तरवारिकौशेयकमण्डलाग्रा—असिर्कृष्टिरिष्टी " इति हैमः (का० ३, श्लो० ४४६) ।
 पुनः कथंमूता ? । ' कालकान्तालकान्ता ' कालाः—श्यामाः कान्ताः—कमनीयाः अलकान्ताः—कुन्तलाग्राणि
 यस्याः सा तथा । " अन्तःप्रान्तेऽन्तिके नाशे, स्वरूपेऽतिमनोहरे " इति विश्वः । पुनः कथंमूता ? ।
 ' सुगवसुरवधूपूजिता ' सुरवाः—सुस्वराः याः सुरवध्वः—देवाङ्गनास्तामिः पूजिता—महिता । अरं—अत्यर्थम् ।
 पुनः कथंमूता ? । ' अविपमाविपभृद्भूषणा ' न विपमा अविपमाः—सौम्याः ये विपभृतः—विपघराः—सर्पास्त
 एव भूषणं—शृङ्गारो यस्याः सा तथा । पुनः कथंमूता ? । अभीषणा—न भयानका । न भीषणा अभीषणा,
 अरीद्वैत्यर्थः । पुनः कथंमूता ? । ' मीहीना ' मिया—मयेन हीना—रहिता [मीहीना] । पुनः कथंमूता ? ।
 ' कुवलयवलयश्यामदेहा ' कुवलयानि—नीलोत्पलानि तेषां वलयं—समूहः तद्वत् श्यामो—नीलो देहः—शरीरं
 यस्याः सा तथा । पुनः कथंमूता ? । ' अमदेहा ' अमदा—मदरहिता ईहा—चेष्टा यस्याः सा तथा ॥ ४ ॥
 लगधरेयं छन्दः । लक्षणं तु प्राक् प्रतिपादितम् ॥ ४ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिविरचितं श्रीपार्ष्णीनाथस्तुतिवृत्तिः ॥ २३ ॥

सौ० वृ०—यातेति । सा ' अहीनाद्यपत्नी ' अहयः—सर्पाः तेषां इनः—स्वामी धरणेन्द्रः तस्य
 अध्या—प्रधाना पत्नी—चैरोत्थानास्त्री देवी त्वां त्रासात्—अकस्मात् भयात् त्रायताम् इत्यन्वयः ।
 ' त्रायताम् ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । ' अहीनाद्यपत्नी ' । ' त्रायतां ' रक्षताम् । कं कर्मतापक्षम् ? ।
 ' त्वां ' भवन्तम् । कस्मात् ? । ' त्रासात् ' । किंविशिष्टा अहीनाद्यपत्नी ? । ' सा ' सा—प्रसिद्धा । तच्छब्दो
 यच्छब्दमपेक्षते । सा का ? । या अहीनाद्यपत्नी पारिन्द्रराजं याता इत्यन्वयः । ' याता ' इति क्रियापदम् ।
 का कर्त्री ? । या । ' याता ' प्राप्ता । कं कर्मतापक्षम् ? । ' पारिन्द्रराजं ' पारिन्द्रः—अलगद्वंश्यालः तस्य
 राजा तं पारिन्द्रराजम्—अजगरं प्रति गता—प्राप्ता, तस्या याहनामित्यर्थः । किंविशिष्टं पारिन्द्रराजम् ? ।
 ' अपारि ' अपगतवैरिम् । पुनः किंविशिष्टा या ? । तारं—देदीप्यमानं तेजो यस्याः सा ' तारतेजाः ' । कस्याम् ? ।
 ' सदसि ' सभायां सुरपर्वदि । पुनः किंविशिष्टा या ? । सन्—शोमनः असिः—खड्गः तं प्रति विभर्तीति
 ' सदसिभृत् ' । पुनः किंविशिष्टा या ? । कालाः—श्यामाः कान्ता—मनोहा अलकानां—चिकुराणां अन्ता-
 अभ्रभागा यस्याः सा ' कालकान्तालकान्ता ' । पुनः किंविशिष्टा या ? । सु—शोमनो रवः—शब्दो यासां
 तास्ताहृद्यो याः सुरवध्वः—देवत्रियः तामिः पूजिता—अर्चिता ' सुरयसुरवधूपूजिता ' । कथम् ? । ' अरं '

अत्यर्थम् । पुनः किंविशिष्टा या ? । 'जिता' जयनशीला । किं कर्मतापन्नम् ? । 'आरम्' अरिवृन्दम् । यद्वा 'जितारं' पारिन्द्रराजस्यापि विशेषणं क्रियते । पुनः किंविशिष्टा या ? । अविपमा-सौम्या विपभृतः-सर्पाः त एव तेषां वा भूषणानि यस्याः सा 'अविपमविपभृद्भूषणा' । पुनः किंविशिष्टा या ? । 'अभीषणा' अक्षूरा । पुनः किंविशिष्टा या ? । भीः-भयं तेन (तया) हीना-रहिता । पुनः किंविशिष्टा या ? । 'कुवलर्यं-नीलोत्पलं, तस्य वलयं-मण्डलं तद्रत्नं श्यामो-नीलो देहो यस्याः सा 'कुवलर्यवलय-श्यामदेहा' नीलकृष्णयोरैक्यत्वात् । पुनः किंविशिष्टा या ? । अमदा-अनौद्धत्यकारिणी ईहा-चेष्टा इच्छा-वाञ्छा या यस्याः सा 'अमदेहा' । एतादृशी वैरोढ्या त्वां तयाद् (त्रासाद्) रक्षताम् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—तारं तेजो यस्याः सा तारतेजाः । सन् चासौ असिश्च सदसिः, सदसिं विभर्तीति सदसिभृत् । अलकानां अन्ताः अलकान्ताः, कान्ताश्च ते अलकान्ताश्च कान्तालकान्ताः, कालाः कान्तालकान्ता यस्याः सा कालकान्तालकान्ता । अपगता अरयो यस्मात् स अपारिः, तं अपारिम् । पारिन्द्राणां राजा इति पारिन्द्रराजः, तं पारिन्द्रराजम् । 'राजाहःसखिभ्यष्टच्' (पा० अ० ५, पा० ४, सू० ११) । " पारिन्द्रो वाहसः शयुः " इति हैमकोपः (का० ४, श्लो० ३७१) । सुपु रवो यासां ताः सुरवाः, सुराणां वधः सुरवध्वः, सुरवाश्च ताः सुरवध्वश्च सुरवसुरवध्वः, सुरवसुरवधूमिः पूजिता सुर-यसुरवधूपूजिता । अरीणां समूहः आरं, आरं जितं येन स जितारः, तं जितारम् । न विपमः अविपमः, विपं विभर्तीति विपभृत्, अविपमश्चासौ विपभृत् अविपमविपभृत्, एवं (स एव) भूषणं यस्याः सा अविपमविपभृद्भूषणा; यद्वा अविपमविपभृतः भूषणं यस्याः सा अविपमविपभृद्भूषणा । न भीषणा अभीषणा । भिया हीना भीहीना । अहीनां इनः अहीनः, अग्न्या चासौ पत्नी च अग्न्यपत्नी, अहीनस्य अग्न्यपत्नी अहीनाग्न्यपत्नी । कुवलर्यानां वलयं कुवलर्यवलयं, कुवलर्यवलयवत् श्यामो देहो यस्याः सा कुवलर्यवलयश्यामदेहा । न मदा अमदाः, अमदा ईहा यस्याः सा अमदेहा । अस्यां स्तुतौ सर्वपदेषु चित्रयमकालङ्कारः । इति सुर्ववृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमत्पार्वजिनेन्द्रस्य, स्तुतिरयो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरारुयेन, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥

त्रयोविंशतितमश्रीपार्वजिनेन्द्रस्तुतिः ॥ ४१३१५ ॥

दे० व्या०-यातेति । सा वैरोढ्या देवी त्वां-भवन्तं त्रासात्-आकस्मिकभयात् अरं-शोभं यथा स्यात् तथा त्रापतां-रक्षतादित्यन्वयः । 'त्रा रक्षणे' धातुः । 'त्रायताम्' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । वैरोढ्या देवी । कं कर्मतापन्नम् ? । त्वाम् । (कस्मात् ?) त्रासात् । किंविशिष्टं त्वाम् ? । 'जितारं' अरीणां समूहः आरं, जितं-भयं आरं येन स तम् । घत्तदोर्नित्याभिस्मन्वधाद् या वैरोढ्या देवी सदसि-सभायां तारतेजाः-उत्कृष्टतेजाः वर्तते इत्यनुपद्वः । किंविशिष्टा देवी ? । याता-आरुढा । क्रय ? । पारिन्द्रराजं-अजगरापीशं, पारिन्द्राणां राजा तं पारिन्द्रराजं इति 'पठितत्पुरुषः' । 'राजाहःसखिभ्यष्टच्' (पा० अ० ५, पा० ४, सू० ११) इति टच्प्रत्ययेन रूपसिद्धिः । 'चक्रमण्डल्यजगरः पारिन्द्रो वाहसः शयुः' इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० ३७१) । किंविशिष्टं पारिन्द्रराजम् ? । 'अपारिं' अपगता अरयो-शत्रवो यस्य स तम् । पुनः किंविशिष्टा देवी ? । 'सदसिभृत्' सन्तं खद्गं विभर्तीति तथा । द्विप्रत्ययान्तम् । पुनः किंविशिष्टा ? । 'कालकान्तालकान्ता' कालाः-कृष्णाः फान्ताः-ननोक्षाः अलकानां-केशानां अन्ता यस्या सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'सुरवसुरवधूपूजिता' सुपुद्म शोभनो रवः-शब्दो यासां तास्तथा सुराणां वध्वः सुरवध्वः इति पूर्वं 'पठितत्पुरुषः',

१ ' कुवलर्यानि-नीलोत्पलानि तेषां वलयं ' इति प्रतिभाति ।

ततः सुरवाश्च ताः सुरवध्वश्चेति 'कर्मधारयः', ताभिः पूजिता-अर्चिता । स्तुतिपूर्वकं अमराङ्गनाभिः पूजिता इति उं निष्कर्षः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अधिपमविपभृत्' न विपमा अधिपमा इति पूर्वं 'नञ्प्रमासः', सीम्या इत्यर्थः, ततः ते च ते विपभृतश्चेति 'कर्मधारयः', विपभृतः-सर्पाः त एव भूषणं-आभरणं यस्याः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अभीषणा' न भीषणा अभीषणा इति 'नञ्प्रमासः' । अरीडा इति निष्कर्षः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'भीहीना' भिर्या हीना भीहीना इति 'तृतीयातत्पुरुषः' । भद्ररहितेति निष्कर्षः । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अहीनाश्रयपत्नी' अहीना-धरणेन्द्रः तस्य अश्रयपत्नी-मुख्यललना । अश्रया चासी पत्नी चेति पूर्वं 'कर्मधारयः' । पुनः किंविशिष्टा ? । 'कुवलपवलपद्यागदेहा' कुवलयानि-उत्पलानि तेषां-वलपं-समूहः तद्वत् इयामो-नीलो देहः-शरीरं यस्याः सा तथा । "उत्पलं स्यात् कुवलपं" इत्यभिधानाच्चिन्तामणिः (का० ४, श्लो० २२९) । पुनः किंविशिष्टा ? । 'अमदेहा' अमदा-मदरहिता ईहा-चेष्टा यस्याः सा तथा ॥ इति तुरीयवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

२४ श्रीवीरजिनस्तुतयः

अथ श्रीवीरनाथाय विज्ञप्तिः—

नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोराजिताहे ! धरित्रीकृता—

वन ! वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षो भवान् ।
मम वितरतु 'वीर !' निर्वाणशर्माणि जातावतारो धराधीश'सिद्धार्थ'धाम्नि क्षमालङ्कृता-
वनवरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्याव ! लीलापदे हे क्षितामो हिताक्षो भवान् ॥१।

—अर्णवदण्डकः

ज० वि०—नमदमेरेति । हे वीर !—महावीर ! । हे शब्द आभिमुख्याभिव्यक्तये सम्बोध-
नानां प्राक् प्रयुज्यते । भवान्—त्वं मम—मे निर्वाणशर्माणि—भोक्षसुखानि वितरतु—प्रयच्छतु इति
क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र ' वितरतु ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? ' भवान् ' । कानि
कर्मतापन्नानि ? ' निर्वाणशर्माणि ' । कस्य ? ' मम ' । भवान् कथंभूतः ? ' वरतमसङ्गमोदार-
तारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षः ' वरतमा—प्रधानतरा सङ्गम[क]स्य—सङ्गमक-
नाम्नो वैमानिकस्य अथवा वरतमः सङ्गमो यस्याः सा तथा उदारतरा—अदीनलोचनकनीनिका
उदितानङ्गा—उद्गतस्मरा एवंविधा या नार्यावली—स्त्रीश्रेणी तस्या लापो—जल्पनं देहः—शरीरं
ईक्षितं—विलोकितं तैरमोहितानि—अनासक्तानि अज्ञानि—इन्द्रियाणि यस्य स तथा । पुनः कथं ?
' जातावतारः ' अवतीर्णः, उत्पन्न इत्यर्थः । कस्मिन् ? ' धराधीशसिद्धार्थधाम्नि ' धराधीशः—
क्षितिपतिः सिद्धार्थाभिधस्तस्य धाम्नि—गेहे । कथंभूते ? ' क्षमालङ्कृतौ ' क्षमायाः—भुवः अल-
ङ्कृतौ—अलङ्कारभूते । पुनः कथंभूते ? ' लीलापदे ' विलासस्थाने । भवान् पुनः कथंभूतः ?
' क्षितामः ' क्षपिनरोगः । पुनः कथंभूतः ? ' अक्षोभवान् ' क्षोभवर्जितः । शेषाणि सर्वाण्यपि
श्रीवीरस्य सम्बोधनानि, तद्व्याख्या चैवम्—हे 'नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालार-
जोराजिताहे !' नमन्तः—प्रणमन्तो ये अमरा—देवाः तेषां ये शिरोरुहाः—बेशास्तेभ्यः स्रस्ताः—
गथिताः सामोदाः—सुरभयः एवंविधा या निर्निद्राणां—विकसितानां मन्दाराणां—देवद्रुमविशेषाणां
कुसुमानां मालाः—स्रजः तासां यद् रजः—परागः तेन रञ्जितौ—पाटलितौ अंशू—चरणौ यस्य स
तथा, तत्सम्बोधो हे नमद० । हे ' धरित्रीकृतावन ! ' धरिण्याः—भुवः कृतावन !—विहितत्राण ! ।
अत्र धरित्रीशब्देन धरित्रीगता लोकाज्ञेयाः, आधाराधेययोः कथञ्चिदभेदोपचारात् । हे 'असङ्गमोद !'
सङ्गः—द्रवादिंसंसर्गः मोदो—धनादिमाप्त्या प्रीतिः ताभ्यां रहितः, अथवा सङ्गाद् यो मोदस्तेन
रहितः, (तत्सं० अस०) स्वतन्त्रमुखेत्यर्थः । कथम् ? ' अनवरतम् ' निरन्तरम् । हे ' अरत !'

असक्त ! । हे ' अरोदित ! ' रोदनवर्जित ! । हे ' अनङ्गन ! ' अङ्गनाः—नार्यस्ताभी रहित ! । हे ' आर्याव ! ' आर्यान्—आर्यलोकान् अवति—रक्षति यः स तथा तत्सम्बो० हे आर्याव ! । हे ' हित ! ' हितकारिन् ! ॥

अथ समासः—नमन्तश्च ते अमराश्च नमद० ' कर्मधारयः ' । शिरसि रोहन्तीति शिरोरुहाः ' तत्पुरुषः ' । नमदमराणां शिरोरुहाः नमद० ' तत्पुरुषः ' । नमदमरशिरोरुहेभ्यः स्रस्ता नमद० ' तत्पुरुषः ' । सह आमोदेन वर्तन्त इति सामोदाः ' तत्पुरुषः ' । निर्गता निद्रा येभ्यस्ते निर्निद्राः ' बहुव्रीहिः ' । सामोदाश्च ते निर्निद्राश्च सामो० ' कर्मधारयः ' । सामोद-निर्निद्राश्च ते मन्दाराश्च सामोद० ' कर्मधारयः ' । नमदमरशिरोरुहस्रस्ताश्च ते सामोदनिर्निद्र-मन्दाराश्च नमद० ' कर्मधारयः ' । नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दाराणां माला नमद० ' तत्पुरुषः ' । नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालानां रजः नमद० ' तत्पुरुषः ' । नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजसा रञ्जितौ नमद० ' तत्पुरुषः ' । नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोरञ्जितौ अंही यस्य स नमद० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बोधनं हे नमद० । कृतमवनं येन स कृतावनः ' तत्पुरुषः ' । धरिभ्याः कृतावनो धरित्री० ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हे धरि० । अतिशयेन वरा वरतमा । नारीणामावली नार्यावली ' तत्पुरुषः ' । उदारा तारा यस्याः सा उदार० ' बहुव्रीहिः ' । उदितोऽनङ्गो यस्याः सा उदिता० ' बहुव्रीहिः ' । उदितानङ्गा चासौ नार्यावली च उदिता० ' कर्मधारयः ' । उदारतारा चासावुदितानङ्गानार्यावली च उदार० ' कर्मधारयः ' । सङ्गमस्योदारतारोदितानङ्गानार्यावली सङ्गमो० ' तत्पुरुषः ' । वरतमा चासौ सङ्गमोदारतारोदितानङ्गानार्यावली च वरतम० ' कर्मधारयः ' । अथवा वरतमः सङ्गमो यस्याः सा वरतम० ' बहुव्रीहिः ' । वरतमसङ्गमा चासावुदारतारोदितानङ्गानार्यावली च वरतम० ' कर्मधारयः ' । लापश्च देहश्च ईक्षितं च लापदेहे० ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गानार्यावल्या लापदेहेक्षितानि वरतम० ' तत्पुरुषः ' । न मोहितानि अमोहितानि ' तत्पुरुषः ' । वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गानार्यावलीलापदेहेक्षितामोहितान्येषाणि यस्य स वरतम० ' बहुव्रीहिः ' । निर्वाणस्य शर्माणि निर्वाण० ' तत्पुरुषः ' । तानि निर्वाण० । जातोऽवतारो यस्य स जातावतारः ' बहुव्रीहिः ' । धराया अधीशो धराधीशः ' तत्पुरुषः ' । धराधीशश्चासौ सिद्धार्थश्च धरा० ' कर्मधारयः ' । धराधीशसिद्धार्थस्य धाम धरा० ' तत्पुरुषः ' । तस्मिन् धरा० । अलङ्कृतिरिवालङ्कृतिः । क्षमाया अलङ्कृतिः क्षमा० ' तत्पुरुषः ' । तस्यां क्षमा० । सङ्घश्च मोदश्च सङ्गमोदो ' इतरेतरद्वन्द्वः ' । न विद्यते सङ्गमोदो यस्य सोऽसङ्ग० ' बहुव्रीहिः ' । अथवा सङ्गान्मोदः सङ्गमोदः ' तत्पुरुषः ' । न विद्यते सङ्गमोदो यस्य सोऽसङ्ग० ' बहुव्रीहिः ' । तत्सम्बो० हेऽसङ्ग० । न रनोऽरतः ' तत्पुरुषः ' । तत्सम्बो० हेऽरत ! । न विद्यते रोदितं यस्य

सोऽरोदितः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हेऽरोदित ! । न विद्यतेऽनङ्गो यस्य सोऽनङ्गः 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो० हेऽनङ्ग ! । आर्यान्वतीत्यार्यावः 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे आर्याव ! । लीलायाः पदं लीलापदं 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् लीलापदे । क्षित आमो येन स क्षितामः 'बहुव्रीहिः' । क्षोभोऽस्यास्तीति क्षोभवान् । न क्षोभवान् अक्षोभवान् 'तत्पुरुषः' । इति काव्यार्थः ॥ १ ॥

सि० वृ०—नमदमरेति । हे वीर ! हे महावीर ! हे ज्ञातनन्दन ! भवान्—त्वं मम—मे निर्वाण-शर्माणि—मोक्षसुखानि धितरतु—प्रयच्छत्वित्यर्थः । विशेषेण ईरयति—रुम्पयति—प्रेरयति कर्मशत्रूनि धीरः । विपुर्न 'ईर गतिकम्पनयोः' पचाद्यच् । विशिष्टा ईः—लक्ष्मीः तपोरूपा तीर्थकृत्नामकर्मोदयसमुद्भूता वा तथा राजतेऽसौ वीरः । 'राज दीप्तौ', 'अन्येभ्योऽपि—' (पा० अ० ३, पा० २, सू० ७९) इतीद् ङित्वाट्टिलोपः । यद्वा ईरणं ईरः 'ईर गतौ' भावे घञ् । ये गत्यर्थास्ते ज्ञानार्थाः प्राप्त्यर्थाश्चेति वचनात् विशिष्ट ईरो—ज्ञानमस्य (स) वीरः । यद्वा विशिष्टा पञ्चत्रिंशद्भागुणोपेता इरा—वाणी यस्येति वा । कर्मशत्रुसेनाजेतृत्वाद् दर्शितपराक्रमो वा वीरः । यद्वा निरु-क्त्वशात् कर्मततिविदारणाद् वा वीरस्तस्य सम्बोधनं क्रियते हे वीर ! । 'तू प्लवनतरणयोः' घातोः 'आशीः प्रेरणयोः' (सा० सू० ७०३) कर्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'अप कर्तरि' (सा० सू० ६९१) इत्यप् । 'गुणः' (सा० सू० ६९२) । 'अतः' (सा० सू० ७०५) इति हेर्लुक् । तथा 'वितरतु' इति सिद्धम् । अत्र 'वितरतु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वम् । कानि कर्मतापन्नानि ? । 'निर्वाणशर्माणि' निर्वाणस्य—मोक्षस्य शर्माणि—सुखानि तानि निर्वाणशर्माणि । कस्य ? । मम । कथंभूतो भवान् ? । 'वरतमसङ्गमोदार-तारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षः' । वरतमा—प्रधानतमा सङ्गम[क]स्य—सङ्गमकनाम्नो वैमानिकस्य देवस्य अथवा वरतमः सङ्गमो यस्याः सा वरतमसङ्गमा सा चासौ 'उदारतारा' च उदारा—अदीना तारा—लोचनकनीनिका यस्याः सा वरतमसङ्गमोदारतारा, सा चासौ 'उदितानङ्गा' उदितः—उदयं प्राप्तः अनङ्गः—कामो यस्याः सा वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गा, एवंविधा या नार्यावली—नारीणामावली—श्रेणी—स्त्रीश्रेणी तस्याः [आ]शपो—जल्पनं देहः—शरीरं ईक्षितं—विलोकितं, [आ]लापश्च देहश्च ईक्षितं च [आ]लाप-देहेक्षितानि 'इतरतरद्वन्द्वः', तैः अमोहितानि—अनासक्तानि—न मोहं प्राप्तानि अक्षाणि—इन्द्रियाणि यस्य स तथा । पुनः कथंभूतः ? । 'जातावतारः' जातः अवतारः—अवतरणं यस्य स तथा । कस्मिन् ? । 'घराचीशसिद्धार्थ-घाम्नि' घरायाः—गृथिव्याः अधीशः—स्वामी यः सिद्धार्थनामा तस्य घाम्नि—गृहे । कथंभूते ? । 'क्षमालङ्कृतौ' क्षमायाः—गृथिव्याः अलङ्कृतौ—अलङ्कारभूते । "क्षितिः क्षोणी क्षमाऽनन्ता" इति हैमः (का० ४, श्लो० २) । पुनः कथंभूते ? । 'लीलापदे' लीलाया—विलासस्य पदे—स्थाने । भवान् कथंभूतः ? । 'क्षितामः' क्षितः—क्षयितः आमः—रोगो यस्मात् सः । पुनः कथंभूतः ? । 'अक्षोभवान्' न क्षोभो विद्यते यस्यासौ अक्षोभवान् । अवशिष्टानि सर्वाणि श्रीवीरस्य सम्बोधनानि । तेषां व्याख्या त्वेषम्—हे 'नमदमरेशिरोरुहस्तसामोदनिर्भिद्रमन्दारमालारजोरञ्जिताह्ने !' नमन्तः—प्रणमन्तो ये अमराः—देवाः तेषां ये शिरोरुहाः—वेशाः तेष्यः स्वस्ताः—प्रतिताः ताश्च ताः सामोदाः—सुरमयः एवंविधा या निर्भिद्राणा—विजसिताना मन्दाराणा—देश्चमुमाना मालाः—स्रजस्तासा यद् रजः—पुष्परेणुस्तेन रञ्जितौ—श्वेतरक्तीश्रुतौ अङ्गी—

चरणौ यस्य स तथा तस्य संबोधनं हे नम० । हे ' धरित्रीकृतावन । ' धरिण्याः—भुवः, कथञ्चिद्-
भेदात् धरित्रीगतलोकस्येत्यर्थः, कृतं—विहितं अवनं—रक्षणं येन स तथा तस्य संबोधनं हे धरित्रीकृतावन ।
“ घात्री धरित्री घरणी ” इति हैमः (का० ४, श्लो० १) । हे ' असङ्गमोद ! ' सङ्घः—स्व्यादि-
संसर्गः मोदो—धनादिप्राप्त्या प्रीतिः, सङ्गश्च मोदश्च सङ्गमोदौ ' इतरेतरद्वन्द्वः ', ताम्भ्यां रहितो—
वर्जितस्तत्संबोधनं हे असङ्गमोद । हे ' अनङ्गन ! ' अङ्गनाः—नार्थस्तामिः रहितस्तस्य संबोधनं हे
अनङ्गन । कथम् ? । अनवरतं—निरन्तरम् । हे अरत ।—असक्त । हे ' अरोदित ! ' न विद्यते
रोदितं यस्य स तथा तस्य (सं० हे अरो०) । हे ' आर्याव ! ' आर्यान्—आर्यलोकान् अवति—रक्षति तथा
तस्य सं० हे आर्याव । हे हित ।—हितकारिन् । ' दधातेर्हिः ' (सा० सू० १३०५) ॥ १ ॥

सौ० वृ०—श्रीवृषभाद्याः पार्श्वान्ता जिना यथार्थनामानः स्तुताः । एते सर्वेऽपि वर्धमानज्ञान-
दर्शनादिचरित्राद्यनेकगुणा भवन्ति । अनेन सम्बन्धेनायातस्य चतुर्विंशतितमश्रीवर्धमाननाम्नः देवैः
कृतापरनामश्रीमहावीरनामजिनस्य स्तुतेर्व्याख्याने विधीयते—नमदमरोति ।

हे ' वीर ! ' हे श्रीमहावीर ! विशेषेण स्ववीर्यस्वात्मने (१) स्वभावे ईरयति—प्रेरयति इति वीरः तस्य
सं० हे वीर ! । नमन्तः—प्रणमन्तः ये अमरा—देवाः तेषां शिरोरुहाः—केशाः—चिकुराः तेभ्यः स्रस्ताः—
पतितः सामोदाः आमोदः—सुगन्धः—परिमलः तेन सहिताः सामोदाः निर्निद्रा—विकसिता—विकस्वरा
मन्दाराणां—देवतरुणां—कल्पवृक्षाणां या मालाः—स्रजः तासां रजांसि—परागाः तैः रजितौ—पाटलीकृतौ
अंही—चरणौ यस्य स नमदमरोशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोरजितांहिः, तस्य सं० हे ' नम-
दमरोशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोरजितांहि । ' ' धरित्रीकृतावन । ' आधारभेयोपचाराद्
धरित्री—पृथ्वी तस्यां स्थिता ये जन्तवः पदार्था वा तेषां कृतं—विहितं अवनं—रक्षणं येन स धरित्री-
कृतावनः, तस्य सं० धरित्रीकृतावन । हे ' असङ्गमोद ! ' नास्ति (न स्तः) सङ्घः—प्रसङ्गः मोदः—
इष्टप्राप्तिलक्षणो हर्षः तौ द्वौ यस्य सः असङ्गमोदः, तस्य सं० हे असङ्गमोद । हे ' अरत ! ' न
विद्यते रते—सुरते यस्य सः अरतः, तस्य सं० हे अरत । हे ' अरोदित ! ' हे अरोदन ।
[हे ' अनङ्ग ! ' हे अद्रेह !] । भवान्—त्वं मे—मम निर्वाणशार्माणि—मोक्षसुखानि अनवरतं—निरन्तरं वितरतु
इत्यन्वयः । ' वितरतु ' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । ' भवान् । ' ' वितरतु ' वदातु । कानि कर्मताप-
ज्ञानि । ' निर्वाणशार्माणि ' । कस्य ? । ' मम । ' कथम् ? । ' अनवरतम् ' । किंविशिष्टो भवान् ? । वरतमः—
प्रधानतरः सङ्गमाख्यो चैमानिको देवः तस्य उदारा—स्फारा तारा—कनीनिका उदितं—शब्दं अनङ्गः—
कामः यासां ताः तादृशा नार्यः—स्त्रियः तासां आवली—श्रेणिः तस्या लापः देहः—शरीरं ईक्षितं—
कटाक्षायलोकनं तैः कृत्वा अमोहितानि—न व्यामोहं प्राप्तानि अक्षाणि—इन्द्रियाणि यस्य स वरतमसङ्ग-
मोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षः । पुनः किंविशिष्टो भवान् ? । ' जातावतारः '
कृतावतारः, प्राप्तजन्मा । करिम्न । धरा—पृथ्वी तस्या अधीशः—स्वामी यः सिद्धार्थनामा तस्य धाम-
गृहं तस्मिन् धराधीशसिद्धार्थधात्रिः । किंविशिष्टो धराधीशसिद्धार्थधात्रिः ! क्षमा—पृथ्वी तस्या अलङ्कृती—
अलङ्कारभूते । पुनः किंविशिष्टो धराधीशसिद्धार्थधात्रि । लीला—विलासः तस्याः पदं—स्थानं लीलापदं
तस्मिन् लीलापदे । पुनः किंविशिष्टो भवान् ? । ' क्षितामः ' क्षिताः—गताः आमाः—रोगा यस्मात् स क्षितामः ।
हे ' अनङ्गन ! ' अङ्गना—नार्यः ताम्बि रहितः (तस्य सं०) अन० । हे ' आर्याव । ' आर्यान्—आर्य-
लोकान् अवति—रक्षति यः स आर्यावः तस्य सं० हे आर्याव ! हे ' हित । ' हितकारिन् । पुनः
किंविशिष्टो भवान् ? । न विद्यते क्षोभो यस्यासौ अक्षोभवान् । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—नमन्तश्च ते अमराश्च नमदमराः, शिरसि रोहन्ति-जायन्ते इति शिरोरु नमदमराणां शिरोरुहाः नमदमराशिरोरुहाः, नमदमराशिरोरुहन्त्यः स्रस्ताः नमदमराशिरोरुहस्त आमोदेन सहिताः सामोदाः, निर्गता निद्रा यासु ता निर्निद्राः, मन्वाराणां माला (मन् मालाः), नमदमराशिरोरुहस्तश्चाश्च ताः सामोदाश्च निर्निद्राश्च ता मन्वारमालाश्च नभश्च शिरोरुहस्तस्तसामोदनिर्निद्रमन्वारमालाः, (नमदमराशिरोरुहस्तस्तसामोदनिर्निद्रमन्वारमालानां रजां नमदमराशिरोरुहस्तस्तसामोदनिर्निद्रमन्वारमालारजांसि, नमदमराशिरोरुहस्तस्तसामोदनिर्निद्रमन्वारमालारजोभिः रञ्जितौ अंही यस्य स नमदमराशिरोरुहस्तस्तसामोदनिर्निद्रमन्वारमालारजोः तांहि, तस्य सं० हे नमदमराशिरोरुहस्तस्तसामोदनिर्निद्रमन्वारमालारजोरञ्जितां हि । धरित्र्यां-धरि स्थितानां जन्तूनां कृतं अवन-रक्षणं येन स धरित्रीकृतावनः, तस्य सं० हे धरित्रीकृतावन । धरित्रीशब्देन जगद् गृह्यते । "धरित्री धरिणी विश्वं, लोकः क्षेमेषु शाश्वतः" इति व्याडिः । वरतमश्च सङ्गमश्च वरतमसङ्गमः, यद्वा वरः-प्रधानः वैमानिकत्वात् तेषु तम इव तमः तीर्थं करोपसर्गकारि वरतमसङ्गमः, ताराश्च उदितानि च अनङ्गश्च तारोदितानङ्गाः, (उदारश्च तारोदितानङ्गाश्च उ तारोदितानङ्गाः), [वरतमसङ्गमस्य उदारतारोदितानङ्गाः,] उदारतारोदितानङ्गा यासां ता उ रतारोदितानङ्गाः, उदारतारोदितानङ्गाश्च ता नार्यश्च उदारतारोदितानङ्गनार्यः, वरतमसङ्गमस्य उ रतारोदितानङ्गनार्यः वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यः, वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनारी मावली वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावली, लापाश्च-आलापाश्च देहाः-शरीराणि ईक्षिता विलोकितानि च लापदेहेक्षितानि, वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावल्याः लापदेहेक्षित वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितानि, न मोहितानि अमोहितानि, अमोहितानि अक्षाणि च अमोहिताक्षाणि, वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितैः अमोहिताक्ष यस्य स वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षः, यद्वा अतिशयेन व वरतमाः-प्रधानाः सङ्गमा-लीलाविलासालङ्गनादयः यासां तास्तादृश्यो नार्यः-स्त्रियः इत्यपि स सोऽस्ति अर्थोऽप्यस्ति । निर्वाणस्य शर्माणि (निर्वाणशर्माणि), तानि निर्वाणशर्माणि । जातः अवत यस्य स जातावतारः । धराया अधाशः धराधीशः, धराधीशश्चासौ सिद्धार्थश्च धराधीशसिद्धार्थः, ध र्धीशसिद्धार्थस्य धाम (धराधीशसिद्धार्थधाम), तस्मिन् धराधीशसिद्धार्थधामि । क्षमायाः अलङ्कृ रिच अलङ्कृतिः क्षमालङ्कृतिः, तस्यां क्षमालङ्कृतौ । सङ्गश्च मोदश्च सङ्गमोदौ, यद्वा सङ्गमात्-इष्टप मोदः सङ्गमोदः, (न विद्यते सङ्गमोदौ) न विद्यते सङ्गमोदो (वा) यस्य सः असङ्गमोदः, तस्य सं० हे अ ङ्गमोद । यद्वा न विद्यते सङ्गो यस्य स असङ्गः, तस्य सं० हे असङ्ग । "मास्तु ह्ये विधौ मां इत्यनेकार्थवचनात् मासं-हर्षं ददातीति मोदः(१), तस्य सं० हे मोद । इत्यपि व्याख्यानम् । न रतः अर तस्य सं० हे अरत । नास्ति रोदितं यस्य सः अरोदितः, तस्य सं० हे अरोदित । गतशोक इत्यर्थः । नां अङ्गना यस्य सः अनङ्गनः, तस्य सं० हे अनङ्गन । आर्यान्-आर्यलोकान् अवति-रक्षति यः स आर्या तस्य सं० हे आर्याव । लीलायाः पदं लीलापदं, तस्मिन् लीलापदे । हे इति सम्बोधनपदं अभिमुख्य भिव्यक्तये सर्वत्र योज्यम् । क्षिता-गता आमा-रोगा यस्मात् स क्षितामः । हे हित !-हे हितकारिन् क्षोभोऽस्यास्तीति क्षोभवान्, न क्षोभवान् अक्षोभवान् । चण्डवृष्टिप्रयातादिदण्डकः । इति प्रथमवृत्तार्थः ॥

दे० व्या०—नमदमरोति । हे वीर !-वर्धमान ! भवान्-त्व मम निर्वाणशर्माणि अनवरतं-निरन्तरं ध्या स्यात् तथा वितरतु-ददातु इत्यन्वयः । 'तु पुवनतरणयो' इति धातुः । 'वितरतु' इति क्रियापदम् । कः कर्ता ? । त्वः कानि कर्मतापमानि ? । निर्वृतिशर्माणि-मुक्तिमुक्तानि । निर्वृतिः शर्माणि निर्वृतिशर्माणि इति विग्रहः । "निर्वाणं ब्रह्म निर्वृतिः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ? , स्तो० ७४) । किंविशिष्टो भवान् ? । 'क्षितायः क्षितः-क्षपितः आमा-रोगो यस्य स तथा । पुनः किंविशिष्टः ? । 'अक्षोभवान्' नास्ति क्षोभो पस्यात्

तथा । पुनः किंविशिष्टः ? । 'जातावतारः' जातो-गृहीतः अवतारो येन स तथा । कस्मिन् ? । 'धरार्थीश-सिद्धार्थधासि' धराया-पृथिव्या अधीश-स्वामी यः सिद्धार्थ-सिद्धार्थनामा राजा तस्य धासि-गृहे । किंविशिष्टे धासि ? । 'क्षमालङ्कृती' क्षमाया-पृथिव्याः अलङ्कृती-अलङ्कारभूते । पुनः किंविशिष्टे ? । 'लीलापदे' लीलाया-विलासस्य पदे-स्थाने । 'नमदमराशिरोरुहयस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोरक्षिताहे ।' इति । नमन्तः-प्रणमन्तो ये अमरा-देवाः तेषां शिरोरुहाः-केशाः तेभ्यः स्रस्ता-पतिता याः सामोदनिर्निद्रमन्दारमाला-सुगन्धिविकसितकल्पवृक्षस्रजः, निर्निद्राश्च ता मन्दारमालाश्चेति पूर्वं समासः, तत सामोदाश्च ता निर्निद्रमन्दारमालाश्चेति पूर्वपदान्वितः 'कर्मधारय', तासां रजसा-परामेण रक्षितो-पक्षरितो अहो-चरणी यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'धरित्रीकृतावन' (इति) धरिव्या-पृथिव्या कृतं अवन-रक्षणं येन स तस्यामन्त्रणम् । 'वरतमसद्गमोदारतारोदितानद्गुणार्थवलीलापदेहेक्षितामोहिताक्ष' इति । अतिशयेन वरा-वरतमा सद्गम[क]स्य-सद्गमनाम्नो देवस्य सम्बन्धिनी उदारा-स्कारा तारा-मनोहरा सा चासी उदितानद्गुणार्थवली उदितः-उदय प्राप्त अनङ्गः-कन्दर्पः, यस्यां सा चासी नारीणां आवली-पङ्क्तिः तस्याः [आ] लापेन-समापणेन, "आपृच्छाऽऽलाप समाप" इत्यभिधानचिन्तामणि (का० २, श्लो० १८९), देहेन-शरीरेण हेक्षितेन-विलोकितेन न मोहितानि न मोह प्राप्तानि अक्षाणि-इन्द्रियाणि यस्य स तस्यामन्त्रणम् । "विभीतकोऽक्षोऽक्षमीन्द्रियम्" इत्यनेकार्थः । 'असद्गमोद' इति । नास्ति सद्गमात्-संसारबन्धात् मोद-प्रमोदो यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'अरत' इति । नास्ति रत-भेषुनाभिजापो यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'अनङ्ग' इति । नास्ति अङ्गना-वह्नुमा यस्य स तस्यामन्त्रणम् । 'आर्याय' इति । आर्यान्-प्रशस्यान् अचति-रक्षतीत्यार्याव तस्यामन्त्रणम् । हे हित' हितकारिन् । 'दधातेर्हि' (सा० सू० १३०५) इत्यनेन हिरादेश । एतानि सर्वाणि भगवत आमन्त्रणपदानि ॥ इति प्रथमवृत्तार्थः ॥ १ ॥

जिनसमूहस्य स्तुतिः—

समवसरणमत्र यस्याः स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसौलत्रयी--

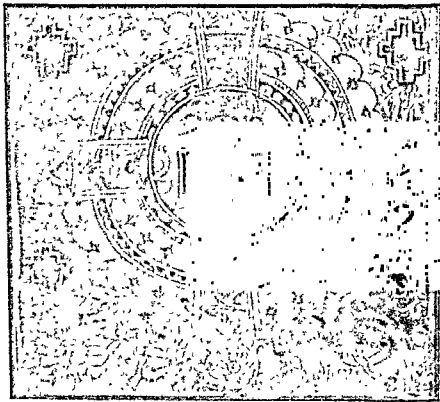
सद्वनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट् परेताहितारोचितम् ।

प्रवितरतु समीहितं साऽर्हतां संहतिर्भक्तिभाजां भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावलीसेविता-

ऽमदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट् परेताहितारोचितम् ॥ २ ॥

—अर्ण०

ज० वि०—समवसरणमत्रेति । सा अर्हतां-पारगतानां संहतिः-समूहः भक्तिभाजां-सेवा-कारिणां समीहितं-वाञ्छितं प्रविनरत्त्विति क्रियाकारकसम्बन्धः । अत्र 'प्रवितरतु' इति क्रिया-पदम् । का कर्त्री ? 'संहतिः' । केपाम् ? 'अर्हताम्' । किं कर्मतापन्नम् ? 'समीहितम्' । केपाम् ? 'भक्तिभाजाम्' । अर्हतां संहतिः कथंभूता ? 'भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावलीसेविता' भवाम्भोधो-संसारसागरे सम्भ्रान्ता-व्याशुलीभूता एवंविधा या भव्यावली-भव्यजन्तुसन्तितः तथा सेविता-भाराशिता । पुनः कथंभूता ? 'असद्वनमदशोकपृथ्वी' सह टवनेन-उपतापेन वर्तत इति सद्वना, मदो-जात्याधभिमानः, शोकः-शोचनं, ताभ्यां पृथ्वी-विनता, सद्वना-

ममयमरणम्

‘तत्पुरुषः’ । तेषां भक्ति० । अम्भोधिरिवाम्भोधिः । भवश्चासावम्भोधिश्र भवाम्भोधिः ‘कर्मधारयः’ । भवाम्भोधौ सम्भ्रान्ता भवाम्भोधिसम्भ्रान्ता ‘तत्पुरुषः’ । भव्यानामावली भव्यावली ‘तत्पुरुषः’ । भवाम्भोधिसम्भ्रान्ता चासौ भव्यावली च भवाम्भो० ‘कर्मधारयः’ । भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावल्या सेविता भवाम्भो० ‘तत्पुरुषः’ । सह दवनेन वर्तत इति सदवना ‘तत्पुरुषः’ । मदश्च शोकश्च मदशोकौ ‘इतरेतरद्वन्द्वः’ । मदशोकाभ्यां पृथ्वी मदशोक० ‘तत्पुरुषः’ । सदवना चासौ मदशोकपृथ्वी च सदवन० ‘कर्मधारयः’ । न सदवनमदशोकपृथ्वी असदवन० ‘तत्पुरुषः’ । ईक्षणानि प्राप्तीति ईक्षणमा ‘तत्पुरुषः’ । यज्ञसा भातानि यज्ञो० ‘तत्पुरुषः’ । यज्ञोभातानि च तानि पत्राणि च यज्ञो० ‘कर्मधारयः’ । यज्ञोभातपत्राणि प्रभजन्त इति यज्ञोभा० । उर्वराया राज उर्वरा० ‘तत्पुरुषः’ । यज्ञोभातपत्रप्रभाजश्च ते उर्वराराजश्च यज्ञोभा० ‘कर्मधारयः’ । यज्ञोभातपत्रप्रभागुर्वराराजश्च परेताश्च अहयश्च ताराश्च यज्ञोभा० ‘समाहार(इतरेतर?)द्वन्द्वः’ । यज्ञोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहिताराणामुचितं यज्ञोभा० ‘तत्पुरुषः’ । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—समवसरणमनेति । सा अर्हता—परमेष्ठिनां सन्ततिः—समूहः भक्तिमानां—सेवाकारिणा श्रद्धावतां समीहितं—वाञ्छितं प्रवितरतु—प्रकर्षेण करोत्वित्यर्थः । प्रविपूर्वक ‘तू ह्यवनतरणयोः’ घातोः ‘आशीःप्रेरणयोः’ (सा० सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । ‘अप्०’ (सा० सू० ६९१) । ‘गुणः’ (सा० सू० ६९२) । ‘स्वरहीनं’ (सा० सू० ३६) । तथाच ‘प्रवितरतु’ इति सिद्धम् । अत्र ‘प्रवितरतु’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । सन्ततिः । केषाम् ? । अर्हताम् । किं कर्म-तापन्नम् ? । समीहितम् । केषाम् ? । ‘भक्तिमाना’ भक्ति—अनुरागं श्रद्धां वा मनन्ति ते भक्तिमानस्तेषाम् । अर्हतां सन्ततिः कथंभूता ? । ‘भवाम्भोधिसम्भ्रान्तमन्यावलीसेविता’ मव एव अम्भोधिः भवाम्भोधिः तस्मिन् भवाम्भोधौ—संसारसागरे सम्भ्रान्ता—न्याकुलीभूता या मन्यानामावली—पङ्क्तिस्तया सेविता—आराधिता । पुनः कथंभूता ? । ‘असदवनमदशोकपृथ्वी’ सह दवनेन—उपतापेन वर्तत इति सदवना, मदो—नात्याद्यभिमानः शोकः—शोचनं ताभ्यां पृथ्वी—वितता सदवना मदशोकपृथ्वी च न मवति या सा तथा । पुनः कथंभूता ? । ‘ईक्षणमा’ ईक्षणानि—द्योचनानि प्राप्ति—पूरयति आप्यायतीति ईक्षणमा, अथवा ईक्षणानि—ज्ञानानि प्राप्ति—ददातीति ईक्षणमा । सेति सा का ? । यस्याः अर्हतां सन्ततेः समवसरणं—देवविनिर्मितधर्मदेशानात्पानमत्र—अस्मिन् जगति अराराट्—अत्यर्थं अराजत् । ‘राजृ दीप्तौ’ अनद्यतने कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । ‘दिवादावट्’ (सा० सू० ७०७) । ‘अप्०’ (सा० सू० ६९१) । तथा च ‘अराराट्’ इति सिद्धम् । अत्र ‘अराराट्’ इति क्रियापदम् । किं कर्तृ ? । समवसरणम् । कस्याः ? । यस्याः । कुत्र ? । अत्र । कथंभूतं समवसरणम् ? । स्फुरन्तेतुचकानकानिकपथेन्दुरुहूचामरोरसार्भिसालयमीमदवनमदशोकपृथ्वीक्षणमायज्ञोभातपत्रप्रभागुरु । स्फुरन्तः—चञ्चलः केषां—ध्वजाः चक्रं—धर्मचक्रं आनदाः—देवदुन्दुमुयः, अनेकानि च तानि पत्रानि च अनेकपत्रानि—बहूनि सुरनिर्मितकनलानि इन्द्रैश्चिरुहू—रोचिर्वयं

मदशोकपृथ्वी च न भवति या सा तथा । पुनः कथं० ? 'ईक्षणमा' ईक्षणानि—लोचनानि प्राति—पूरयति आप्याययतीति ईक्षणमा । अथवा ईक्षणानि—ज्ञानानि प्राति—ददातीति ईक्षणमा । सेति तच्छब्दसाहचर्याद् यच्छब्दयोजनामाह—यस्या अर्हतां संहतेः समवसरणं—सुरकृतं धर्मदेशनास्थानं अत्र—अस्मिन् जगति अराराट्—अत्यर्थमराजत् । अत्र 'अराराट्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? 'समवसरणम्' । कस्याः ? 'यस्याः' । कुत्र ? 'अत्र' । समवसरणं कथंभूतम् ? 'स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालत्रयीसदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुरु' स्फुरन्तः—चलन्तः केतवः—ध्वजाः चक्रं—धर्मचक्रं आनकाः—देवदुन्दुभयः अनेकपद्मानि—वहूनि सुरनिर्मितकमलानि इन्दुरुक्चामराणि—चन्द्रोज्ज्वलानि वालव्यजनानि उत्सर्पिसालत्रयी—उच्चुङ्गप्राकारत्रयं सदवनमदशोकः सन्—प्रधानोऽवनमन्—नम्रीभवन् अशोकः—कङ्कणल्लिपादपः पृथ्वीक्षणप्रायाणि—भुव उत्सवावहानि आतपत्राणि—छत्राणि, एतेषां स्फुरत्केत्वादीनां याः प्रभाः—कान्तयः ताभिर्गुरु—महाईम् । पुनः कथं० ? 'परेताहितारोचितं' परेताः—अपगता अहिताः—शत्रवो येषां ते तथा, गतवैरार्था यत्यादयः, तैरारोचितं—उपशोभितम् । आरोचितमिति पृथगेव समवसरणविशेषणम्, परेता हिता इति च विशेषणद्वयमर्हतां संहतेः । तदर्थश्चायम्—परा—प्रधाना इताहिता—गतशत्रुरिति । समवसरणं पुनः कथं० ? 'यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहितारोचितम्' यशसा—कीर्त्या भातानि—शोभीनि पत्राणि—मग्नवाजिसुखासनप्रमुखानि वाहनानि प्रभजन्त इति यशोभातपत्रप्रभाजः, एतादृशाः उर्वराराजः—राजानो—भूयुजः परेताः—पिशाचा—व्यन्तरदेवविशेषाः अहयो—नागारूपा—भवनवासिदेवविशेषाः तारा—ज्योतिष्कदेवविशेषाः तेषामुचितं—योग्यम् ॥

अथ समासः—स्फुरन्तश्च तेकेतवश्च स्फुर० 'कर्मधारयः' । न एकान्यनेकानि 'तत्पुरुषः' । अनेकानि च तानि पद्मानि च अनेक० 'कर्मधारयः' । इन्दोरिव रुचियेषां तानि इन्दुरुचीनि 'वहुव्रीहिः' । इन्दुरुचीनि च तानि चामराणि च इन्दु० 'कर्मधारयः' । सालानां त्रयी सालत्रयी 'तत्पुरुषः' । उत्सर्पिणी चासौ सालत्रयी च उत्सर्पि० 'कर्मधारयः' । अवनमंश्चासावशोकश्च अवन० 'कर्मधारयः' । संश्चासावचनमदशोकश्च सदव० 'कर्मधारयः' । पृथ्व्याः क्षणप्राया पृथ्वी० 'तत्पुरुषः' । पृथ्वीक्षणप्राया शोभा येषां तानि पृथ्वी० 'वहुव्रीहिः' । आतपात् त्रायन्त इत्यातपत्राणि 'तत्पुरुषः' । पृथ्वीक्षणप्रायशोभानि च तान्यातपत्राणि (च) पृथ्वी० 'कर्मधारयः' । स्फुरत्केतवश्च चक्रं च आनकाश्च अनेकपद्मानि च इन्दुरुक्चामराणि च उत्सर्पिसालत्रयी च सदवनमदशोकश्च पृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्राणि च स्फुरत्केतु० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालत्रयीसदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्राणां प्रभा स्फुरत्केतु० 'तत्पुरुषः' । स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालत्रयीसदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभाभिर्गुरु स्फुरत्केतु० 'तत्पुरुषः' । परेताः अहिता येषां ते परे० 'वहुव्रीहिः' । परेताहितैरारोचितं परेता० 'तत्पुरुषः' । भक्तिं भजन्त इति भक्तिभाजः

‘तत्पुरुषः’ । तेषां भक्ति० । अम्भोधिरिवाम्भोधिः । भवश्चासावम्भोधिश्च भवाम्भोधिः ‘कर्म-
धारयः’ । भवाम्भोधौ सम्भ्रान्ता भवाम्भोधिसम्भ्रान्ता ‘तत्पुरुषः’ । भव्यानामावली भव्या-
वली ‘तत्पुरुषः’ । भवाम्भोधिसम्भ्रान्ता चासौ भव्यावली च भवाम्भो० ‘कर्मधारयः’ ।
भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावल्या सेविता भवाम्भो० ‘तत्पुरुषः’ । सह दवनेन वर्तत इति
सदवना ‘तत्पुरुषः’ । मदश्च शोकश्च मदशोकौ ‘इतरेतरद्वन्द्वः’ । मदशोकाभ्यां पृथ्वी मदशोक०
‘तत्पुरुषः’ । सदवना चासौ मदशोकपृथ्वी च सदवन० ‘कर्मधारयः’ । न सदवनमदशोक-
पृथ्वी असदवन० ‘तत्पुरुषः’ । ईक्षणानि प्रातीति ईक्षणमा ‘तत्पुरुषः’ । यशसा भातानि
यशो० ‘तत्पुरुषः’ । यशोभातानि च तानि पत्राणि च यशो० ‘कर्मधारयः’ । यशोभात-
पत्राणि प्रभजन्त इति यशोभा० । उर्वराया राज उर्वरा० ‘तत्पुरुषः’ । यशोभातपत्रप्रभाजश्च
ते उर्वराराजश्च यशोभा० ‘कर्मधारयः’ । यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराजश्च परेताश्च अहयश्च ताराश्च
यशोभा० ‘समाहार(इतरेतर?)द्वन्द्वः’ । यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहिताराणामुचितं यशोभा०
‘तत्पुरुषः’ । इति काव्यार्थः ॥ २ ॥

सि० वृ०—समवसरणमत्रेति । सा अर्हतां—परमेष्ठिनां सन्ततिः—समूहः भक्तिमानां—सेवाकारिणां
श्रद्धावतां समीहितं—वाञ्छितं प्रवितरतु—प्रकरणं करोत्वित्यर्थः । प्रविपूर्वक ‘तृ ह्रनतरणयोः’ घातोः
‘आशीःप्रेरणयोः’ (सा० सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । ‘अप्०’ (सा०
सू० ६९१) । ‘गुणः’ (सा० सू० ६९२) । ‘स्वरहीनं०’ (सा० सू० ३६) । तथाच ‘प्रवितरतु’
इति सिद्धम् । अत्र ‘प्रवितरतु’ इति क्रियापदम् । का कर्त्ता ? । सन्ततिः । केपाद्यः ? । अर्हताद्यः । किं कर्म-
तापन्नम् ? । समीहितम् । केपाद्यः ? । ‘भक्तिमानां’ मर्कितं—अनुरागं श्रद्धां वा मजन्ति ते भक्तिमानस्ते-
पाद्यः । अर्हतां सन्ततिः कथंभूता ? । ‘भवाम्भोधिसम्भ्रान्तमन्यावलीसेविता’ मव एव अम्भोधिः भवाम्भोधिः
तस्मिन् भवाम्भोधौ—संसारसागरे सम्भ्रान्ता—व्याकुलीभूता या मन्यानामावली—पङ्क्तिस्तया सेविता—आराधिता ।
पुनः कथंभूता ? । ‘असदवनमदशोकपृथ्वी’ सह दवनेन—उपतापेन वर्तत इति सदवना, मद्रो—नात्या-
द्यभिमानः शोकः—शोचनं ताम्या पृथ्वी—वितता सदवना मदशोकपृथ्वी च न भवति या सा तथा । पुनः कथं-
भूता ? । ‘ईक्षणमा’ ईक्षणानि—लोकनानि प्राति—पूरयति आप्याययतीति ईक्षणमा, अथवा ईक्षणानि—
ज्ञानानि प्राति—ददातीति ईक्षणमा । सेति सा वा ? । यस्याः अर्हतां सन्ततः समवसरणं—देवविनिर्मितधर्म-
देशनास्थानमत्र—अस्मिन् जगति अराराट्—अत्यर्थं अराजत् । ‘राजृ दीप्तौ’ अनद्यतने कर्त्तरि परस्मैपदे
प्रथमपुरुषैकवचनं दिप् । ‘दिवादावट्’ (सा० सू० ७०७) । ‘अप्०’ (सा० सू० ६९१) । तथा च ‘अराराट्’
इति सिद्धम् । अत्र ‘अराराट्’ इति क्रियापदम् । किं कर्त्तुं ? । समवसरणम् । कस्याः ? । यस्याः ।
कृत्र ? । अत्र । कथंभूतं समवसरणम् ? । स्फुरत्केतुचक्रानरानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसाष्टत्रयीसदवनमद-
शोकपृथ्वीक्षणमायशोभातपत्रप्रमागुरु’ । स्फुरन्तः—चञ्चलः—ध्वजाः चक्रं—धर्मचक्रं आनकाः—देव-
दुन्दुभयः, अनेकानि च तानि पद्मानि च अनेकपद्मानि—बहूनि सुरनिर्मितकमलानि इन्दोरिव रक्—रोचिर्येषा

तानि चन्द्रोज्ज्वलानि, एवंविधानि चामराणि—वालव्यजनानि उत्सर्पिसालत्रयी—उत्सर्पिणी सा चासौ सालानां—
 वप्राणां त्रयी सालत्रयी, अवनमंश्चासावशोकश्च अवनमदशोकः (संश्यासौ अव० सद०) पृथ्व्याः क्षणप्राया
 शोभा येषां तानि क्षणप्रायशोमानि च तानि आतपात् त्रायन्त इत्यातपत्राणि—छत्राणि, तथा च स्फुरस्केतवश्च
 चक्रं च आनकाश्च अनेकपद्मानि च इन्दुरुक्चामराणि च उत्सर्पिसालत्रयी च सदवनमदशोकश्च
 पृथ्वीक्षणप्रायशोमातपत्राणि च स्फुरस्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालत्रयीसदवनमदशोकपृथ्वी-
 क्षणप्रायशोमातपत्राणि ' इतरेतरद्वन्द्वः ', एतेषां स्फुरस्केतवादीनां याः प्रभाः—कान्तयस्ताभिः गुरु—गारिष्ठम् ।
 “ सालः पादपमात्रे स्यात् प्राकार ” इति विश्वः । पुनः कथंभूतम् । ' परेताहितारोचितं ' परेताः—
 अपगताः अहिताः—शत्रवो येषां ते तथा गतवैरा अर्थान्मुनयस्तैः (आ)रोचितं—शोभितम् । पुनः कथंभूतम् ? ।
 ' यशोमातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहितारोचितम् ' यशसा—क्रीर्त्या भातानि—शोभितानि पत्राणि—गजवान्जिसुखा-
 सनप्रमुखाणि वाहनानि प्रभनन्त इति यशोमातपत्रप्रमाणः, “पत्रं स्याद् वाहने पर्णे, पक्षे च क्षरपक्षिणाद्(?)”
 इति विश्वः, एतादृशा ये उर्वराराजो—भूमुनः परेताः—पिशाचाः व्यन्तराः—देवविशेषाः अहयो—नाग-
 कुमाराः—मवनपतिदेवविशेषाः ताराः—ज्योतिषिकास्तेषामुचिर्त्तं—योग्यं, यशोमातपत्रप्रभागुर्वराराजश्च परेताश्च
 अहयश्च ताराश्च यशोमातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहिताराः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' ।

“ यत्र द्वित्वं बहुत्वं च, स द्वन्द्व इतरेतरः ।

समाहारो भवेदन्यो, यत्रैकत्वं नर्पुसके ॥ १ ॥ ”

इत्युमापतिधरमहोपाध्यायाः ॥ २ ॥

सौ० वृ०—समवसरणमत्रेति । सा अर्हतां—तीर्थकृतां संहतिः—समूहः भक्तिमाजां—भक्तिकराणां
 जनानां समीहितं—वाञ्छितं प्रवितरतु इत्यन्वयः । 'प्रवितरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । 'संहतिः' ।
 केपाम् ? । 'अर्हताम्' । किं कर्मेतापन्नम् ? । 'समीहितम्' । केपाम् ? । 'भक्तिभाजाम्' । किंविशिष्टा अर्हताः
 संहतिः ? । भवाम्मोधी—संसारसमुद्रे सम्भ्रान्ताः—व्याकुलीभूता ये भव्या—मुक्तिगमनयोग्याः तेषां आवली-
 श्रेणिः तथा सेविता—आराधिता ' भवाम्मोधिसम्भ्रान्तमव्यावलीसेविता ' । पुनः किंविशिष्टा अर्हताः
 संहतिः ? । दवनः—तापः मदी—जात्यादिः शोकः—शुक्ल—शोचनं तेन सहिताः सदवनमदशोकाः तेषां पृथ्वी
 (सद०, न सद०) ' असदवनमदशोकपृथ्वी । पुनः कथंभूता अर्हतां संहतिः ? । ईक्षणानि—नयनानि ज्ञानादी-
 नि प्राप्ति-ददातीति ' ईक्षणम् ' । पुनः किंविशिष्टा अर्हतां संहतिः ? । ' सा ' सा—प्रसिद्धा । तच्छब्दो
 यच्छब्दमपेक्षते । सा का ? । यस्याः । अर्हतां संहत्याः समयसरणं—धर्मदेश(ना)स्थानकं चतुर्विध-
 देयनिकायनिर्मितं अत्र—जगति अराराद् इत्यन्वयः । 'अराराद्' इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ? । 'समवसर-
 णम्' । 'अराराद्' अतिशयेन वि(व्य)राजत् । कस्याः ? । 'यस्याः' संहत्याः । कुत्र ? । 'अत्र' संसारे ।
 किंविशिष्टं समयसरणम् ? । स्फुरन्तो—दीप्यमानाः चलन्तो वा केतवो—ध्वजाः धर्मध्वजादयः चक्रं—धर्मच-
 क्रं आनका—ध्वनद्द्वन्द्वभयः पटहाः वा अनेकानि पत्रानि सुरनिर्मितानि इन्दुः—चन्द्रः तद्वद् रुक—कान्तिः
 येषां तानि तादृशानि चामराणि—वालव्यजनानि तथा उत्सर्पिणी—प्रोञ्जुद्धा सालत्रयी तथा सन्—शोभनः
 अवनमन्—पुष्पफलदलप्राग्मारेण नमन् यः अशोकः—कण्ठकेद्वित्तुः तथा पृथिव्यां—जगति क्षणप्रायाणि उत्स-
 र्पयोग्या शोभा—कान्तिः येषु तानि आतपत्राणि—छत्राणि तेषां प्रभा—कान्तिः तथा गुरु—महत्—महर्ष्य 'स्फुर-
 क्तुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालत्रयीसदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोमातपत्रप्रभागु' ।

पुनः किंविशिष्टं समवसरणम् । परेता-गता अहिताः-शत्रवः येषां ते तादृशाः साधवः सैः आ-
समन्तात् रोचितं-व्याप्तं (?) 'परेताहितारोचितम्' । यद्वा किंविशिष्टा अर्हतां सहतिः । परेता-गता
अहिताः-सतेतयो यस्यां सा 'परेताहिता' ।

“ साम्रे च गळ्युतिशतद्वये रुजा १ वैरी (रे) २ तयो ३ मायं ४ तिवृष्ट्य ५ वृष्टयः ६ ।
डुर्मिक्ष ७ मन्यस्वकचक्रतो ८ भयं स्यात्सैति (सैत एकादश कर्मघातजाः) ॥ ”

इत्यभिधानचिन्तामणि (का० १, श्लो० ६०) वचनात् । पुनः किंविशिष्टं समवसरणम् । आ-
समन्तात् रोचितं-शोभितं भासितं वा 'आरोचितम्' । तथा ऋषीणां समूहः आरं, यद्वा अरर्ति-
संसारपारं गच्छन्तीति आरा-मुनयः तेषां उचितं-योग्यं 'आरोचितम्' । पुनः किंविशिष्टं समवसरणम् ।
यशसा-कीर्त्या मातानि यानि पत्राणि-वाहनानि हस्त्यश्वरथशिविकादीनि तानि भजन्ते तादृशाः (शी) या
उर्वरा-पृथ्वी तस्या राजो-राजानः चक्रवर्यादयः परेता-भूतप्रेतपिशाचव्यन्तरादयः अहयः-नागाख्या
मयनवासिदेवविशेषाः ताराः-ज्योतिष्कदेवविशेषाः तेषां उचितं-योग्यं 'यशोभातपत्रप्रभागुर्वरादपरे-
ताहितारोचितम्' । इति पदार्थः ॥

अथ समासः—स्फुरन्तः केतवो यस्मिन् तत् स्फुरत्केतु, स्फुरत्केतु (च) चक्रं च आनकाश्च स्फुरत्केतु-
चक्रानकाः, अनेकानि च तानि पद्मानि च अनेकपद्मानि, इन्दुवद् रूपं येषां तानि इन्दुरुद्रि, इन्दुरुद्रि
च तानि चामराणि च इन्दुरुक्चामराणि, शालानां त्रयी शालत्रयी, उत्सर्पिणी चासौ शालत्रयी च
उत्सर्पिशालत्रयी, स्फुरत्केतुचक्रानकाश्च अनेकपद्मानि च इन्दुरुक्चामराणि च उत्सर्पिशालत्रयी च
स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयी, अवनमन् चासौ अशोकश्च अवनमदशोकः, सन्
चासौ अवनमदशोकश्च सवदनमदशोकः, स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयी च
सवदनमदशोकश्च स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयीसवदनमदशोकः, पृथ्व्याः क्षण-
प्राया-उत्सवतुल्या पृथ्वीक्षणप्राया, (पृथ्वीक्षणप्राया) शोभा येषां तानि पृथ्वीक्षणप्रायशोभानि, आत-
पात् त्रायन्ते इति आतपत्राणि, पृथ्वीक्षणप्रायशोभानि च तानि आतपत्राणि च पृथ्वीक्षणप्रायशोभा-
तपत्राणि, स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयीसवदनमदशोकश्च पृथ्वीक्षणप्रायशोभा-
तपत्राणि च स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयीसवदनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभा-
तपत्राणि, स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयीसवदनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभा-
तपत्रप्रभा, स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिशालत्रयी-
सवदनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभाभिर्गुण [यत्] स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पि-
शालत्रयीसवदनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुरु । परेता-गताः अहिताः-शत्रवो येषां ते परेता-
हिताः-साधवः, परेताहितैः आरोचितं परेताहितारोचितम्, यद्वा परेता-गता अहिता-ईतयो यस्यां सा
परेताहिता, अर्हतां संहतिपक्षे आ-समन्तात् रोचितं-भासितं आरोचितं, यद्वा अरन्ति-गच्छन्ति भवस्य
पारं आराः-मुनयः, आराणां उचितं आरोचितम् । भक्तिं भजन्तीति भक्तिभाजः, तेषां भक्तिभाजम् ।
अम्मांसि धीयन्ते इति अम्मोधिः, भव एव अम्मोधिः भवाम्मोधिः, भवाम्मोधी सम्भ्रान्ता मदाम्मोपिस-
म्भ्रान्ताः, भवाम्मोपिसम्भ्रान्तमद्यात्ते भव्याश्च भवाम्मोपिसम्भ्रान्तमव्याः, भवाम्मोपिसम्भ्रान्तमव्यानां
आवली भवाम्मोपिसम्भ्रान्तमव्यावली, भवाम्मोपिसम्भ्रान्तमव्यावल्या सेविता भवाम्मोपिसम्भ्रान्त-
मव्यावलीसेविता । दयन्ं च मदथ शोकश्च दयनमदशोकाः, दयनमदशोकैः सहिता सवदनमदशोकाः, न
विद्यन्ते सवदनमदशोका येषां ते असवदनमदशोकाः अर्थात् साधवः, असवदनमदशोकानां-साधूनां
पृथ्वीव पृथ्वी आयता-विशाला भूमिरिव असवदनमदशोकपृथ्वी । ईक्षणानि-ज्ञानादीनि नयनानि
प्राति-ब्रह्मातीति ईक्षणमा । 'प्रा ङाने' भातोरित्यस्य प्रातीति प्रयोगः । यशसा मातानि यशोभातानि,

यशोभातानि च तानि पत्राणि च यशोभातपत्राणि, यशोभातपत्राणि प्रकर्षेण भजन्ते ते यशोभातपत्र-
प्रभाजः, उर्वराया राट् (जः) उर्वराराजः, यशोभातपत्रप्रभाजश्च ते उर्वराराजश्च यशोभातपत्रप्रभागुर्वरा-
राजः, यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराजश्च परेताश्च अह्वयश्च ताराश्च यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेता-
हिताराः, यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहितारेः(राणां) उचितं-पूर्णं शोभायमानं यशोभातपत्रप्रभा-
गुर्वराराट्परेताहितारोचितम् । इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥

दे० व्या०—समवसरणमत्रेति । सा अर्हतां-तीर्थङ्कराणां सन्ततिः-श्रेणिः भक्तिभाजां समीहितं-वाञ्छितं
प्रवितरद्-ददाद् इत्यन्वयः । 'तृ प्लवनतरणयोः' इति धातुः । 'प्रवितरतु' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ।
सन्ततिः । केपाम् ? । अर्हताम् । कं कर्मतापत्रम् ? । समीहितम् । केपाम् ? । 'भक्तिभाजां' भक्ति-सेवां
भजन्तीति भक्तिभाजः तेषाम् । यत्तदीनित्याभिसम्बन्धाद् यस्याः अर्हत्सन्ततेः समवसरणं-वप्रत्रयं अराराद-
अत्यर्थं यथा स्यात् तथा अत्र-अस्मिन् लोके शुशुभे इत्यभ्याहारः (१) । 'शुशुभे (अराराद्)' इति क्रियापदम् । किं
कर्तुं ? । समवसरणम् । कस्याः ? । यस्याः । किंविशिष्टं समवसरणम् ? । 'स्फुरत्केतुचक्रानकानेकपद्येन्दुरुक्चामरो-
त्सर्पिशालत्रयीसद्वनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुह' । केतुः-धर्मध्वजः चक्रं-धर्मचक्रं आनको-देव-
दुन्दुभिः, " भेरी दुन्दुभिरानकः " इत्यमरः (१), पद्मानि-सुरकृतकमलानि शालत्रयी-प्राकारत्रयी
अशोकः-(कङ्केलि)वृक्षः आतपत्राणि-छत्राणि पतेषां पूर्वं 'द्वन्द्वः', तथाच स्फुरत्-विराजमानः केतुश्च चक्रं च
आनकश्च अनेकानि पद्मानि च इन्दुरुक्चामराणि च. उत्सर्पिणी शालत्रयी च सन्-शोभनः अवनमद्-
पल्लवादिभारेण खर्वोभवत् अशोकश्च पृथ्व्याः क्षणप्रायशोभा-उत्सवसदृशशोभा च आतपत्राणां प्रभा च तामिः
गुह-गारिष्ठमित्यर्थः । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'परेताहितारोचितं' परेताः-दुरिभृताः अहिता-शत्रवो येषां तैः
आ-समन्तात् रोचितं-शोभितम् । यद्वा परा-प्रधाना इताहिता-गतदुर्जना इत्यर्हत्सन्ततेर्विशेषणम् । रोचितं-
शोभितं इति समवपुतेर्विशेषणम् । पुनः किंविशिष्टम् ? । 'यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट्परेताहितारोचितम्'
उर्वराराजो-राजानः परेताः-पिशाचाः अह्वयो-नागकुमाराः तारा-ज्योतिष्काः पतेषां पूर्वं 'द्वन्द्वः', ततो
यशोभातानि-यशसा शोभितानि पत्राणि-वाहनानि भजन्ते ये उर्वराराट्परेताहिताराः तेषां उचितं-योग्यम् ॥
इति द्वितीयवृत्तार्थः ॥ २ ॥

भारत्यै प्रार्थना—

परमततिमिरोग्रभानुप्रभा भूरभङ्गैर्गभीरा भृशं विश्ववयै निकाय्ये वितीर्याचरा-

महतिमतिमते हि ते शस्यमानस्य वासं सदाऽतन्वतीतापदानन्दधानस्य सामानिनः ।

जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जन्नोचारनौर्भारती तीर्थकृत् ।

महति मैतिमते हितेशस्य मानस्य वा संसदातन्वती तापदानं दधानस्य सामानिनः ३

—अर्णव०

ज० वि०—परमतेति । हे तीर्थकृत् !—तीर्थकर ! ते-तव मते-शासने सा-प्रसिद्धा,
अयं तच्छब्दो यदुपादानं नापेक्षते प्रसिद्धार्थेऽभिहितत्वात् । तदुक्तम्—“ प्रक्रान्तप्रसिद्धानुभूतार्थ-

विषयस्तच्छब्दो यदुपादानं नापेक्षते ” इति । भारती-वाणी नः-अस्माकं विश्ववय-भ्रुवनोत्तमे सर्वोत्तमे वा निकाय्ये-निवासे मोक्ष इत्यर्थः, वासम्-आश्रयं वितीर्यात्तराम्-अतिशयेन वितरत्विति क्रियाकारकप्रयोगः । इयं कर्तृक्तिः । अत्र ‘ वितीर्यात्तराम् ’ इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? ‘ भारती ’ । कस्य ? ‘ ते ’ । कं कर्मतापन्नम् ? ‘ वासम् ’ । कस्मिन् ? ‘ निकाय्ये ’ निवासे । कथंभूते ? ‘ विश्ववयं ’ । केपाम् ? ‘ नः ’ । निकाय्ये पुनः कथंभूते ? ‘ अहातिमति ’ हतिः-हननं तद्रहिते, अविनाशिनीत्यर्थः । अथवा अहातिमिति द्वितीयान्तं वासविशेषणम् । अतिमते इति सप्तम्यन्तं निकाय्यविशेषणम् । तयोश्चायमर्थः-अहति-इतिरहितं अतिशयेन मतेऽभिप्रेते एतत्पक्षे मते-शासने इत्युक्तं तत्र व्याख्येयम् । हीति स्फुटार्थम् । पुनः कथंभूते निकाय्ये ? ‘ महति ’ अतिप्रमाणे, पञ्चचत्वारिंशद्(छक्ष)योजनात्मकत्वात् । तव (ते) कथंभूतस्य ? ‘ शस्यमानस्य ’ स्तूयमानस्य । नरामराद्यैरित्यर्थः सामर्थ्याद् गम्यते । पुनः कथं ? ‘ आनन्दधानस्य ’ प्रमोदस्थानस्य । पुनः कथं ? ‘ अमानिनः ’ निरहङ्कारस्य । अथवा ‘ सामानिनः ’ सह अमानिभिः-निरभिमानीभिः अर्थात् साष्वादिभिर्भयः स तथा तस्य । अस्मिन् व्याख्यानपक्षे सा तव भारतीति तच्छब्दसापेक्षं न व्याख्येयम् । पुनः कथं ? ‘ ईशस्य ’ स्वामिनः । जगतामिति गम्यते । पुनः किं कुर्वाणस्य ? ‘ दधानस्य ’ पुष्पतः । कानि कर्मतापन्नानि ? ‘ सामानि ’ प्रियाणि । भारती कथंभूता ? ‘ परमततिमिरोद्गभानुप्रभा ’ परेषां-शाक्यादीनां मतानि तद्रूपाणि यानि तिमिराणि-तर्मांसि तत्र भानुप्रभा-तरणिफिरणकल्पा, तदुच्छेदकत्वात् । पुनः कथं ? ‘ गभीरा ’ अलञ्चमध्या । कैः कृत्वा ? ‘ भूरिभङ्गैः ’ भूरिभिः-प्रचुरैः भङ्गैः-अर्थविकल्पैः । कथम् ? ‘ शृशम् ’ अत्यर्थम् । पुनः कथं ? ‘ जननमृतितरङ्ग-निष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जज्जनोत्तारनौः ’ जननानि-जन्मानि मृतयः-मरणानि तद्रूपा ये तरङ्गानि-वीचयः यत्र स तथा निष्पारः-पाररहितः, एवंविधो यः संसारनीराकरः-भवपापोधिः तस्यान्तः-मध्यं तत्र निमज्जन्तः-द्युदन्तः ये जना-लोकाः तेषामुत्तारणं-पारप्रापणं तत्र नौरिव-अनाविकेव नौः । पुनः कथंभूता ? ‘ मानस्य वा संसत् ’ वाञ्छद् इवार्ये भिन्नक्रमश्च, तत एवं योज्यते-मानस्य-पूजायाः संसदिव-समेव । भारती किं कुर्वती ? ‘ आतन्वती ’ विस्तारयन्ती । किं कर्मतापन्नम् ? ‘ तापदानं ’ तापस्य-सन्तापस्य दानं-खण्डनम् । अवशिष्टे च द्वे तीर्थकृतः सम्बोधने, तयोश्चायमर्थः-हे ‘ अतन्वतीनापत् ’ अतनवः-महत्यः अतीताः नाशं गताः आपदः-विपदो यस्मात् स तथा तत्सम्बो० हे अतन्व० । कथम् ? ‘ सदा ’ नित्यम् । हे ‘ हित ! ’ हितकारिन् । कस्य ? ‘ मतिमते ’ मनीषिणे । एते द्वे भारत्या विशेषणे अपि यद्वेत्ते । तथाचैवं व्याख्या-अतनवोऽनीता आपदो यस्याः सा तथा । मतिमता-मनीषिणा ईहिता-समीहिता, उपादेयतयाऽभिप्रेतेत्यर्थः ॥

अथ समासः-परेषां मतानि पर० ‘ तत्पुरुषः ’ । तिमिराणीव तिमिराणि । परमतानि च तानि तिमिराणि (च) पर० ‘ कर्मधारयः ’ । भानोः प्रभा भानुप्रभा ‘ तत्पुरुषः ’ । उग्रा चासौ भानुप्रभा

च उग्र० 'कर्मधारयः' । (परमततिमिरेषु) उग्रभानुमभेव उग्रभानुमभा परमततिमिरोग्रभानुमभा
 'तत्पुरुषः' । भूरयश्च ते भङ्गाश्च भूरिभङ्गाः 'कर्मधारयः' । तैः भूरि० । विश्वे विश्व-
 स्मिन् वा वर्यो विश्ववर्यः 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् विश्व० । हतिरस्यास्तीति हतिमान् । न हतिमान्
 अहतिमान् 'तत्पुरुषः' । तस्मिन्नह० । अथवा न विद्यते हतिर्यस्य सोऽहतिः ' बहुव्रीहिः' ।
 तपहतिम् । अतिशयेन मतः अतिमतः 'तत्पुरुषः' । तस्मिन्नतिमते । न तनवोऽतनवः । अतनवश्च
 ता अतीताश्च अतन्वतीताः 'कर्मधारयः' । अतन्वतीता आपदो यस्मात् सोऽतन्व० ' बहुव्रीहिः ।
 तत्सम्बो० हे अतन्व० । अथवा अतन्वतीता आपदो यस्याः साऽतन्व० ' बहुव्रीहिः' । आन-
 न्दस्य धानमानन्दधानं 'तत्पुरुषः' । तस्यानन्द० । मानोऽस्यास्तीति मानी । न मानी अमानी 'तत्पु-
 रुषः' । तस्यामानिनः । अथवा न मानिनोऽमानिनः ' तत्पुरुषः' । सह अमानिभिर्वर्तते यः स
 सामानी ' तत्पुरुषः' । तस्यासामा० । जननानि च मृतयश्च जनन० ' इतरेतरद्वन्द्वः' । तरङ्गा इव
 तरङ्गाः । जननमृतयस्तरङ्गा यस्य स जनन० ' बहुव्रीहिः' । नीराणामाकरो नीराकरः ' तत्पु-
 रुषः' । नीराकर इव नीराकरः । संसारश्चासौ नीराकरश्च संसार० 'कर्मधारयः' । निर्गतः पारो
 यस्मात् स निष्पारः 'बहुव्रीहिः' । निष्पारश्चासौ संसारनीराकरश्च निष्पार० 'कर्मधारयः' । जनन-
 मृतितरङ्गश्चासौ निष्पारसंसारनीराकरश्च जनन० 'कर्मधारयः' । जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनी-
 राकरस्यान्तः जनन० ' तत्पुरुषः' । जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जन्तो जनन०
 'तत्पुरुषः' । जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जन्तश्च ते जनाश्च जनन० 'कर्मधारयः' ।
 जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जज्जनानामुत्तारो० जनन० ' तत्पुरुषः' । जनन-
 मृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जज्जनोत्तारे नौर्जनन० ' तत्पुरुषः' । तीर्थं करोतीति
 तीर्थकृत् ' तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे तीर्थकृत् ! । तापस्य दानं तापदानं ' तत्पुरुषः' (तत्) ।
 इति काव्यार्थः ॥ ३ ॥

सि० वृ०—परमतेति । हे तीर्थकृत् !—तीर्थकर ! ते—तव मते—शासने सा—प्रसिद्धा भारती—शाणी
 नः—भस्माकं विश्ववर्ये—भुवनोत्तमे निऋत्ये—निवासि अर्षान्नोक्षे वा ममाश्रयं वितीर्यात्तराम्—अतिशयेन
 (दयात्) इत्यर्थः । विपूर्वक 'तूङ्गवनतरणयोः' घातोराशिपि कतरि पररमैपदे प्रथमपुरुषैकवचनं यात् ।
 ' ऋ३ इर्' (सा० सू० ८२०) । ' खोर्विहमे' (सा० सू० ३१९) इति दीर्घः । तथाच ' विती-
 र्यात्' इति सिद्धम् । अत्र ' विनीर्यात् (तराम्)' इति क्रियापदम् । वा कर्त्री ! । भारती । कं कर्मतापन्नम् ! ।
 यासम् । वस्य ! । ते । कश्चिन् ! । निऋत्ये । " मन्दिं सदनं सन्न, निऋत्यो भवनं कुटः" इति ह्रैमः (अभि०
 या० ४, स्तो० १९) । कथंभूते निऋत्ये ! । ' विश्ववर्ये' विश्वस्मिन् वर्ये—प्रधानं विश्ववर्यं तस्मिन् ।

केवास ! । ' नः ' पृथीवहुवचने अस्माकं इत्यस्य नसादेशः । पुनः कथंभूते निकाय्ये ! । ' अहतिमति ' हतिः—हननं तद्रहिते, अविनाशिनीत्यर्थः । अथवा अहतिमिति द्वितीयान्तं वासविशेषणम् । अतिमते इति सप्तम्यन्तं निकाय्यविशेषणम् । तयोश्चायमर्थः—अहतिं—हतिरहितं, अतिशयेन मते—अभिप्रेते । एतत्क्षे मते-शासने इत्युक्तं तन्न व्याख्येयम् । हीति स्फुटार्थम् । पुनः कथंभूते ! । महति—अतिप्रमाणे, पञ्चचत्वारिंशच्छ-योजनत्वात् । तव (ते) कथंभूतस्य ! । शस्यमानस्य—स्तुयमानस्य । नरामराचैरिति गम्यम् । पुनः कथंभूतस्य ! । ' आनन्दघानस्य ' आनन्दस्य घानं आनन्दघानं तस्य, प्रमोदस्थानस्येत्यर्थः । पुनः कथंभूतस्य ! । ' अमानिनः ' न विद्यते मानः—अभिमानो यस्य स तस्य । अथवा सामानिनः सह अमानिभिः—निरभिमानिभिरर्थात् साध्वादिभिः स तथा तस्य । पुनः कथंभूतस्य ! । ईशस्य—स्वामिनः । जगतामिति गम्यम् । पुनः किं कुर्वाणस्य ! । दधानस्य—पुण्यतः । कानि ! । सामानि—प्रियवचनानि । भारती कथंभूता ! । सा । अयं तच्छब्दो यच्छब्दं नोपेक्षते, प्रशस्ता(सिद्धा!)र्धेऽभिहितत्वात् । पुनः कथंभूता ! । परमततिमिरोप्रमानुप्रमा' परेषां—बौद्धादीनां मतानि—शासनानि तान्येव तिमिराणि—तमांसि तत्र मानोः—सूर्यस्य प्रभेव प्रमा, तन्मततिमिरोच्छेदकत्वात् । पुनः कथं० ! । गभीरा—अलब्धमध्या, गम्भीरतिथावत् । कैः कृत्वा ! । ' भूरिमङ्गैः ' भूरयः—प्रचुराः मङ्गाः—अर्थविकल्पाः तैः [भूरिमङ्गैः] । कथम् ? । भृशम्—अत्यर्थम् । पुनः कथंभूता ! । ' जननमृति-तरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जज्जोत्सारनौः ' जननानि—जन्मग्रहणानि मृतयो—मरणानि तल्लक्षणास्तरङ्गाः—कल्लो यत्र स तथा निष्पारः—पाररहितः एवंविधो यः संसार एव नीराकरः—समुद्रस्तस्यान्तर-मध्यं तत्र निमज्जन्तो—ब्रुहन्तो ये जनाः—लोकस्तेषां उत्तारः—उत्तरणं तदप्रापणं तत्र नीरिव नौः—तरिः । ' पारालिन्दी (!)-स्तरङ्गो नौः ' इति शारावली । पुनः कथंभूते ! । ' मानस्य वा संसत् ' वाशब्दोऽत्र इवायं भिन्नक्रमश्च, तत एवं व्यज्यते—मानस्य—पूनायाः संसदिव—समेव । यदाह—

“ मन्थेशक्तेध्रुवंप्रायो—नूनमित्येवमादिभिः ।

उत्प्रेक्षा व्यज्यते शब्दै—रिवशब्दोऽपि तादृशः ॥ ”

इति । “ वा प्रचेतसि जानीयादिकाथं च तदव्ययम् ” इति मेदिनी । भारती किं कुर्वती ! । आतन्वती—विस्तारयन्ती । किम् ! । ' तापदानं ' तापस्य—सन्तापस्य दानं—खण्डनम् । अर्वाशिष्टे च द्वे तीर्थकृत्संबोधने । तयोश्चायमर्थः—हे ' अतन्वतीतापत् ! ' अतनवो—महत्स्यो—अतीता—विनाशं प्राप्ता आपदो—दुर्दशा यस्मात् स तथा तस्य संबोधनं हे अतन्व० । कथम् ? । सदा—नित्यम् । हे हित !—हितकारिन् । कस्मै ! । मतिमते—मनीषिणे, मतिः—तदमद्विषेवित्ताबुद्धिः सा विद्यते यस्य स मतिमान् तस्मै ॥ ३ ॥

सो० घृ०—परमतेति । हे ' तीर्थकृत् ! ' तीर्थ—चातुर्वर्ण्यसङ्घः प्रवचनं प्रथमगणधरो वा “ तिर्यं च्याउवण्णे संघे पवयणे पट्टमणहरे वा ” इत्यांगमपाठात् तीर्थं करोतीति तीर्थकृत् तस्य सं० हे तीर्थ-कृत् । हे ' अतन्वतीतापत् ! ' अतनुः—महती अतीता—गता आपत्—विपत् यस्मात् सः अतन्वतीतापत्, तस्य सं० हे अतन्वतीतापत् ! । हे ' हित ! ' हे हितकारिन् । [हे ' ईश ! ' हे स्वामिन् ।] सा तव भारती निकाय्ये—आलये नियासं—वासं यित्तीर्यात्तराम् इत्यन्वयः । ' यित्तीर्यात्तराम् ' इति क्रियापदम् ।

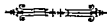
१ तीर्थं चानुत्तरेः पद्वः प्रवचनं प्रथमगणधरो वा । २ भगवती ।

का कर्त्री? । 'भारती' वाणी । 'वितीर्यात्तरां' द्यात्तराम्-अतिशयेन द्यात् । किं कर्मतापन्नम्? । 'निवासं' स्थानम् । कस्मिन्? । 'निकाय्ये' भवने । "निकाय्यो भवनं कुटः" इत्यभिधानचिन्ता-
मणिः (का० ४, श्लो० ५६) । किंविशिष्टे निकाय्ये? । 'विश्ववर्ष्ये' विश्वं-जगत् तस्मिन् वर्ष्य-
प्रधानं विश्ववर्ष्यं तस्मिन् विश्ववर्ष्ये, लोकाग्रस्थाने मोक्षे इत्यर्थः । केपाम्? । 'नः' अस्माकम् । किं-
विशिष्टा भारती? । 'सा' सा-प्रसिद्धा । अयं तच्छब्दो यदुपादानं नापेक्षते प्रसिद्धयर्थमभिहितत्वात्,
[परं] तदुक्तम्— "प्रकान्तप्रसिद्धानुभूतार्थविषयस्तच्छब्दो यदुपादानं नापेक्षते" इति । पुनः किंविशिष्टा
भारती? । परेषां-शाक्यादीनां मतानि तानि एव तिमिराणि-अन्धकाराणि तेषु तेषां वा उग्रा-दीप्ता
मानोः-सूर्यस्य प्रभा-कान्तिः परमततिमिरोग्रमानुप्रभा, परपापण्डमतध्वान्तविनाशकत्वाद् मानुरित्यर्थः ।
पुनः किंविशिष्टा भारती? । 'गभीरा' अगाधमध्या । कैः? । भूरयः-ब्रह्मः भङ्गाः-अर्थविकल्पाः, भूरिभङ्गाः
तैः 'भूरिभङ्गैः' । कथम्? । 'भृशं' अत्यर्थम् । किंविशिष्टे निकाय्ये? । हतिः-हननं तदस्यास्तीति हतिमान्,
न हतिमान् अहतिमान्, तस्मिन् 'अहतिमति' । पुनः किंविशिष्टे निकाय्ये? । 'महति' महत्प्रमाणे, पञ्च-
त्वारिंशद्व्यञ्जयजनप्रमाणत्वात् । [अतिशयेन महत् अतिमहत्, तस्मिन् 'अतिमहति'] । 'अहति' इति भिन्नपदं
वासपदस्य विशेषणं, तत्र नास्ति हतिः—विनाशो यस्मिन् सः अहतिः तं 'अहतिम्' । पुनः किंविशिष्टे
निकाय्ये? । ('अतिमते' अतिशयेन अभिप्रेते) ['अतिहिते' अतिशयेन हितकारिणि] । कस्य? । 'ते'
(तव) हे इति भिन्नपदम् । ते कथंभूतस्य? 'शस्यमानस्य' स्तूयमानस्य, नरामरेन्द्रैः इति गम्यम् । कथम्? ।
'सदा' निरन्तरम् । किंविशिष्टस्य ते? । 'आनन्दधानस्य' परमानन्दस्थानस्य । पुनः किंविशिष्टस्य ते? ।
'अमानिनः' निरहङ्कारस्य, यद्वा अमानिनः(भिः) साहितस्य सामानिनः । (पुनः किंविशिष्टस्य ते? ।
'ईशस्य' स्वामिनः, जगतामिति गम्यम् ।) पुनः किंविशिष्टा भारती? । जननानि—जन्मानि मृतयः—
मरणानि ता एव तरङ्गा—ऊर्ध्वयः यस्मिन् स जननमृतितरङ्गः, तादृशः 'निष्पारः' नाशित पारः—पर्यन्तः
(यत्र) तादृशः संसारो—भव एव नीराकरो—जलधिः तस्मिन् अन्तर—मध्ये निमज्जन्तो-शुब्दन्तो ये
जनाः—लोकाः तेषामुत्तारः—पारप्रापणं तदर्थं तस्मिन् वा नौरिव नोः—द्रोणीव द्रोणी 'जननमृ-
तितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तर्निमज्जन्तौत्तारनौः' । पुनः किंविशिष्टा भारती? । 'संसृत (इव) समा
इव समा । कस्य? । 'मानस्य' पूजायाः । पुनः किं कुर्वती भारती? । 'तन्वती' विस्तारयन्ती ।
कानि कर्मतापन्नानि? । सामानि-प्रियाणि । वाशब्द इवार्थं । पुनः किंविशिष्टस्य ते? । 'दधानस्य'
विभ्रतः पुप्यतो वा । कं कर्मतापन्नम्? । तापः—संसारोऽप्या तस्य दानं (—खण्डनं) 'तापदानम्' । कस्मै? ।
'मतिमते' बुद्धिमज्जनाय प्राज्ञाय । पक्षे हे अतन्वतीतापत् इति तीथकृतसंबोधनं कृतं, एतद्विशेषणं
भारत्या अपि भवति तत्र अतनवः-महत्यः अतीता-गता आपवः यस्याः सा अतन्वतीतापत् । पतादृशी
तव भारती नः-अस्माकं निकाय्ये-मोक्षे वासं वितीर्यात्तराम् । इति पदार्थः ॥

अथ समाप्तः—परेषां मतानि परमतानि, परमतान्येव तिमिराणि परमततिमिराणि,
मानोः प्रभा मानुप्रभा, उग्रा चासौ मानुप्रभा च उग्रमानुप्रभा, परमततिमिरेषु उग्रमानुप्रभा
परमततिमिरोग्रमानुप्रभा । भूरयश्च ते भङ्गाश्च भूरिभङ्गाः, तैः भूरिभङ्गैः । विश्वेपु वर्ष्यं विश्ववर्ष्यं,
तस्मिन् विश्ववर्ष्ये । अतिशयेन वितीर्यात् इति वितीर्यात्तराम् । हननं हतिः, न हतिः
अहतिः, अहतिः यस्यासौ अहतिमान्, तस्मिन् अहतिमति । यद्वा नास्ति हतिर्यस्यासौ अहतिः, तं अहतिम् ।
अतिशयेन मतिमान् अतिमतिमान्, तस्मै अतिमतिमते । शस्यते-प्रशस्यते इति शस्यमानः, तस्य शस्य-
मानस्य । न तनवः अतनवः, यद्वाच्यः (महत्यः) इत्यर्थः, अतनवः-महत्यः अतीताः आपवः यस्मात् सः
अतन्वतीतापत्, तस्य सं० हे अतन्वतीतापत् । आनन्दस्य धानं आनन्दधानं, तस्य आनन्दधानस्य ।
मानोऽस्वार्थीति मानी, न मानी अमानी, यद्वा न विद्यते मानो येषां ते अमानिनः-साधवः, अमानिभिः
साहितः सामानी, तस्य सामानिनः । जननानि च मृतयश्च जननमृतयः, जननमृतय एव तरङ्गाः यस्मिन्

स जननमृतितरङ्गः, पारास्त्रिगत इति निष्पारः, संसरणं संसारः, नीराणां आकरः नीराकरः, संसार पव नीराकरः संसारनीराकरः, निष्पारश्चासौ संसारनीराकरश्च निष्पारसंसारनीराकरः, (जननमृतितरङ्गश्चासौ निष्पारसंसारनीराकरश्च) जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरः, जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरस्य अन्तः जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तः, जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्त-निर्मज्जन्तः (जनन०), जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तनिर्मज्जन्तश्च ते जनाश्च जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तनिर्मज्जन्तः, जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तनिर्मज्जन्तानां उत्तारः जनन०निर्मज्जन्तोत्तारः, जननमृतितरङ्ग०निर्मज्जन्तोत्तारे नीरिव नौः जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तनिर्मज्जन्तोत्तारनौः । तृतीयं करोतीति तीर्थकृत्, तस्य सं० हे तीर्थकृत् ! मतिविद्यते यस्यासौ मतिमान् तस्मै मतिमते । तापस्य दानं तापदानं, तत् तापदानम् । इति तृतीयवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

दे० व्या०—परमतेति । हे तीर्थकृत् ! तीर्थं-चतुर्विधः सङ्घः प्रथमगणधरो वेति बोध्यम् । ते-तव भारती-वाणी निकाप्ये-गृहे अर्थात् मोक्षे वासं-निवासं वितीर्षात् (तरां) (अतिशयेन) दद्यात् इत्यन्वयः । 'तृष्टवनतरणयोः' पाठः । 'वितीर्षात् (तरां)' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । भारती । कस्य ? । ते-तव । किं कर्म-तापन्नम् ? । वासम् । कस्मिन् ? । निकाप्ये । "निकाप्यो भवनं कुटः" इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ४, श्लो० ५६) । किंविशिष्टे निकाप्ये ? । 'विश्ववर्षे' विश्वस्मिन् वर्षे-समीचीने । पुनः किंविशिष्टे ? । अहतिमति-अवियमानहनने । पुनः किंविशिष्टे ? । 'अतिमते' अतिशयेन मते-वाञ्छिते । हि स्फुटम् । पुनः किंविशिष्टे ? । महति-विस्तीर्णे । किंविशिष्टा भारती ? । 'परमततिमिरोप्रभानुप्रभा' परमतमेव तिमिरं-अन्धकारं तस्मिन् उग्रभानोः-सूर्यस्य प्रभा इव प्रभा-कान्तिः । पुनः किंविशिष्टा ? । गभीरा-अल-ब्धमध्या । कैः ? । भूरिमङ्गैः । भूरयो-भृयिष्ठा ये भङ्गा-विकल्पाः तेः । कथम् ? । भृशम्-अत्यर्थं यथा स्यात् तर्था । पुनः किंविशिष्टा ? । 'जननमृतितरङ्गनिष्पारसंसारनीराकरान्तनिर्मज्जन्तोत्तारनौः' जननं च मृतितश्चेत 'द्वन्द्वः' । त एव तरङ्गा-कल्लोला यस्य स चासौ निष्पारः-अलब्धप्रान्तो यः संसारनीराकरः संसार एव समुद्रः तस्यान्तर-मध्ये निमज्जन्तो-द्वुडन्तो ये जना-लौकाः तेषां उत्तारे-नीरमापणे नीरिव नौः-द्वौर्णी । पुनः किंविशिष्टा ? । 'मानस्य वा संसत्' मानस्य-पूजायाः संसदिव-समेव । अत्र वाशब्दः इवार्थे भिन्नक्रमश्च । पुनः किंविशिष्टा ? । आतन्वती-विस्तारयन्ती । किम् ? । तापदानं-सन्तापखण्डनम् (दो अवखण्डने) । किंविशिष्टस्य ? । ते-तव ईशस्य-स्वामिनः । पुनः किंविशिष्टस्य ? । शस्यमानस्य-सूय-मानस्य । कथम् ? । सदा-निरन्तरम् । किंविशिष्टस्य ? । आनन्दधानस्य-प्रमोदस्थानस्य । सेति भारतया विशेषणम् । पुनः किंविशिष्टस्य ? । 'अमानिनः' निरभिष्टिष्ठा (?) अतन्वतीतापत् ! इति । अतनवः-महत्प्यः, अतीता-अतिक्रान्ता आपदो येन स तस्यामन्त्रणम् । हे हित ! (कल्याण)कारिन् । कस्मि ? । 'मतिमते' मतिविद्यते यस्यासौ मतिमान् तस्मै मतिमते, हितेति समग्रमेव वा जिनामन्त्रणम् ॥ इति तृतीयवृत्तवृत्तार्थः ॥ ३ ॥

श्रीअम्बिकायाः स्तुतिः—

सरभसनतनाकिनारीजनैरोजपीठीलुठत्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाभोरुहे !

परमवसुतराङ्गजाऽऽरावसन्नाशितारातिभारार्जिते भासिनी हारतारा बलक्षेमदा ।

क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चत्सटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भटे संस्थिते ! भव्यलोकं त्वमम्बा'म्बिके !'

परमवसुतरां गजारावसन्नाशितारातिभारार्जिते भासिनीहारतारावलक्षेऽमदा ॥ ४-२४ ॥

—अर्णव०

ज० वि०—सरभसेति । हे अम्बिके !—अम्बिकानाम्नि देवि ! त्वं—भवती भव्यलोकं—भव्यजनं, भव्यलोकानां बहुत्वेऽपि जात्यपेक्षयैकवचननिर्देशः, परं—उत्कृष्टं यथा स्यात् तथा सुतरां—अत्यर्थं यथा स्यात् तथा अव—रक्ष त्रायस्वेतियावत् इति क्रियाकारकप्रयोगः । इयं कर्तृक्तिः । अत्र 'अव' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? 'त्वम्' । कं कर्मतापन्नम् ? ' भव्यलोकम्' । कथम् ? 'परम्' । पुनः कथम् ? ' सुतराम्' । त्वं कथंभूता ? 'परमवसुतराङ्गजा' अतिशयेन परमवस्त्र—उत्कृष्टतेजसौ अङ्गजौ—पुत्रौ यस्याः सा तथा । पुनः कथं० ? ' आरावसन्नाशितारा-तिभारा' आरावः—ध्वनिस्तेन सन्नाशितः—सम्पगदर्शनं नीतः अरातिभारः—शत्रुसमूहो यया सा तथा । पुनः कथं० ? ' भासिनी' भासनशीला । पुनः कथं० ? 'हारतारा' हारेणोज्ज्वला । पुनः कथं० ? 'वलक्षेमदा' वलं—सामर्थ्यं क्षेपं—प्रख्याणं ते ददातीति वलक्षेमदा । पुनः कथं० ? 'असन्ना' अखिन्ना । पुनः कथं० ? ' शितारातिभा' शितं—तनुकृतं यद् आरं तस्येव अतिभा—अतिशयेन प्रभा यस्याः सा तथा । पुनः कथं० ? 'अमदा' मद्गहिता । कस्याम् ? ' भासि' दीप्तिविषये । अवशिष्टानि सर्वाण्यप्यम्बिकाया देव्याः सम्बोधनानि, तद्याख्या यथा—हे 'सरभसनतनाकि-नारीजनोरोजपीठीलुठचारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्भोरुहे !' सरभसं—सवेगं नतः—प्रणतः यो नाकिनारीजनः—देवाङ्गनाजनः तस्योरोजपीठीपु—स्तनपर्यन्तिकासु लुठन्तः—इतस्ततश्चलन्तः तारा-उज्ज्वला ये हाराः—ऋणाभरणानि तेषां स्फुरन्तः—प्रसरन्तः ये रश्मयः—किरणाः तैः सारे—कर्तु-रीभूते क्रमाम्भोरुहे—चरणारविन्दे यस्याः सा तथा तत्सम्बो० हे सरभ० । हे 'संस्थिते !' अधिरुहे ! । कस्मिन् ? ' गजारौ' मतङ्गजरिपौ, केसरिणीत्यर्थः । गजारौ कथंभूते ? 'अजिते' फेनाप्यनभिभूते । पुनः कथं० ? 'क्षणरुचिरुचिरोरुचश्चत्सटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भटे' क्षणरुचिः—विद्युत् तद्वद् रुचिराः—चार्व्यः उरवः—विशालाः चञ्चन्त्यो—दीप्यमाना एवंविधा याः सटाः—केसराः ताभिः सङ्कटः—व्याप्तः उत्कृष्टः—अतिशायी यः कण्ठः—निगरणं तेनोद्भटः—करालस्तस्मिन् । पुनः कथं० ? 'राजिते' शोभिते । पुनः कथं० ? 'नीहारतारावलक्षे' नीहारः—हिमं तारा-नक्षत्राणि तद्वद् वलक्षः—उज्ज्वलस्तस्मिन् । हे 'अम्ब !' मातः ! । अजिते राजिते इति विशेषणे द्वे गजारेः सप्तम्यन्तत्वेन व्याख्याते ते अम्बिकायाः सम्बोधने धृते च ॥

अथ समासः—सह रभसेन वर्तते यत् तत् सरभसं 'तत्पुरुषः' । सरभसं नतं सरभ० 'तत्पुरुषः' । नाकिनां नार्यो नाकिनार्यः 'तत्पुरुषः' । नाकिनार्यश्चासौ जनश्च नाकि० 'कर्मधारयः' । सरभसनतश्चासौ नाकिनारीजनश्च सरभ० 'कर्मधारयः' । उरसि जायन्त इत्पु-रोजाः 'तत्पुरुषः' । पीठा इव पीठ्यः । उरोजाश्च ताः पीठ्यश्च उरोजपीठ्यः 'कर्मधारयः' । सरभसनतनाकिनारीजनस्योरोजपीठ्यः सरभ० 'तत्पुरुषः' । सरभसनतनाकिनारीजनोरोज-पीठीपु लुठन्तः सरभ० 'तत्पुरुषः' । ताराश्च ते हाराश्च तारहाराः 'कर्मधारयः' । सरभस-

नतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तश्च ते तारहाराश्च सरभ० 'कर्मधारयः' । स्फुरन्तश्च त रश्मयश्च स्फुर० 'कर्मधारयः' । सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठत्तारहाराणां स्फुर-
द्रश्मयः सरभ० 'तत्पुरुषः' । सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठत्तारहारस्फुरद्रश्मिभिः
सारे सरभ० 'तत्पुरुषः' । अम्भसि रोहन्तीत्यम्भोरूहाणि 'तत्पुरुषः' । अम्भोरूहे इवाम्भो-
रूहे । क्रमौ च ते अम्भोरूहे च क्रमाम्भोरूहे 'कर्मधारयः' । सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपी-
ठीलुठत्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्भोरूहे यस्याः सा सरभ० 'बहुव्रीहिः' । तत्सम्बो०
हे सरभ० । परमं वसु ययोस्तौ परपरमवसू । अतिशयेन परमवसू परमवसुतरौ ।
अङ्गाज्जायेते इत्यङ्गजौ 'तत्पुरुषः' । परमवसुतरौ अङ्गजौ यस्याः सा परम०
'बहुव्रीहिः' । सम्यग् नाशितः सन्नाशितः 'तत्पुरुषः' । आरावेण सन्नाशितः आराव०
'तत्पुरुषः' । अरातीनां भारोऽरातिभारः 'तत्पुरुषः' । आरावसन्नाशितोऽरातिभारो
यया सा आरा० 'बहुव्रीहिः' । न जितोऽजितः 'तत्पुरुषः' । तस्मिन्नाजिते । अम्बिकासम्बो-
धनपक्षे तु न जिता अजिता 'तत्पुरुषः' । तत्सम्बो० हे अजिते ! । हारेण हारवद् वा तारा
हारतारा 'तत्पुरुषः' । बलं च क्षेमं च बलक्षेमे 'इतरेतरद्वन्द्वः' । बलक्षेमे ददातीति बलक्षे-
मदा 'तत्पुरुषः' । क्षणं रुचिर्यस्याः सा क्षणरुचिः 'बहुव्रीहिः' । क्षणरुचिवद् रुचिराः
क्षणरुचि० 'तत्पुरुषः' । चञ्चन्त्यश्च ताः सटाश्च चञ्चत्सटाः 'कर्मधारयः' । उरवश्च ताः चञ्च-
त्सटाश्च उरुचञ्चत्सटाः 'कर्मधारयः' । क्षणरुचिरुचिराश्च ता उरुचञ्चत्सटाश्च क्षणरुचि०
'कर्मधारयः' । क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चत्सटाभिः सङ्कटः क्षणरुचि० 'तत्पुरुषः' । उत्कृष्ट-
श्चासौ कण्ठश्च उत्कृष्टकण्ठः 'कर्मधारयः' । (क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चत्सटासङ्कटश्चासौ
उत्कृष्टकण्ठश्च क्षणरुचि० 'कर्मधारयः' ।) क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चत्सटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठेन
उद्भटः क्षणरुचि० 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् क्षणरुचि० । भव्यश्चासौ लोकश्च भव्यलोकः 'कर्मधारयः' ।
तं भव्य० । गंजानामरिर्गजारिः 'तत्पुरुषः' । तस्मिन् गजारौ । न सन्ना असन्ना 'तत्पुरुषः' ।
शितं च तदारं च शितारं 'कर्मधारयः' । अतिशयेन भाऽतिभा 'तत्पुरुषः' । शितारचदतिभा
यस्याः सा शिता० 'बहुव्रीहिः' । नीहाराश्च ताराश्च नीहा० 'इतरेतरद्वन्द्वः' । नीहारतारा-
वद् बलक्षो नीहार० 'तत्पुरुषः' । तस्मिन्नीहा० । न विधते मदो यस्याः साऽमदा 'बहुव्रीहिः' ।
इति षाण्व्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीमद्बृह्दपाण्डितथीश्रीदेवविजयगणेशिष्यपं० जयविजयगणिविरचितार्या श्रीशो-
भनस्तुतिवृत्तौ श्रीवर्धमानस्वामिनः स्तुतेर्व्याख्या ॥ इति श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिः सम्पूर्णा ॥

अय मशस्तिः—

श्रीविजयसेनसूरी—धरस्य राज्ये सुयौवराज्ये तु ।

श्रीविजयदेवसूरे—रिन्दुरसाव्धीन्दुमितवर्षे ॥ १ ॥—आर्या

समधीत्य वाचकेन्द्र—श्रीमत्कल्याणविजयगणिशिष्यात् ।

श्रीधर्मविजयवाचक—शिरोमणेः श्रुतनिधेः किञ्चित् ॥ २ ॥—आर्या

श्रीदेवविजयविदुषां, शिष्योऽकृत शोभनस्तुतेर्दृष्टिम् ।

जयविजयः सुखबोधा—मल्पमतीनुपचिकीर्षुरिमाम् ॥ ३ ॥—आर्या

श्रीशोभनस्तुतेर्दृष्टेर्ग्रन्थाग्रं प्रतिपाद्यते ।

पञ्चाशत्रिंशतीयुक्तं, सहस्रद्वितयं मया ॥ ४ ॥—अनुष्टुप्

ग्रन्थाग्रं २३५० ।

सि० वृ०—सरमसनतेति । हे अम्बिके !—अम्बिकानासि देवि । त्वं—मवती मन्व्यलोकं—मविकजनं

परम्—उत्कृष्टं यथा स्यात् तथा सुतरा अव—रक्षेत्यर्थः । ' अव रक्षणे ' घातोः ' आशीःप्रेरणयोः ' (सा०

सू० ७०३) कर्त्तरि परस्मैपदे मध्यमपुरुषैकवचनम् । अत्र ' अव ' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । त्वम् ।

कं कर्मतापन्नम् ? । मन्व्यलोकम् । मन्व्यलोकानां बहुत्वेऽपि जात्यपेक्षयैकवचननिर्देशः । कथम् ? । परम् । कथम् ? ।

सुतराम् । त्वं कथंमूता ? । ' परमवसुतराङ्गना ' अतिशयेन परमवसू—उत्कृष्टतेजसौ अङ्गजौ—पुत्रौ यस्याः

सा तथा । पूर्वमत्रापेक्षया एतद् विशेषणम् । पुनः कथंमूता ? । ' आरावसन्नाशितारातिभारा ' आरावो—ध्वनि-

विशेषः तेन सन्नाशितः—सम्यग्दर्शनं नीतः अरातिभारः—शत्रुसमूहो यया सा । पुनः कथंमूता ? ।

' मासिनी—मासनशीला । पुनः कथंमूता ? । ' हारतारा ' हारेण—मौक्तिकस्त्वना तारा—उज्ज्वला । पुनः कथं-

मूता ? । ' बलक्षेमदा ' बलं—सामर्थ्यं क्षेमं—कल्याणं अनयोः ' इतरेतरद्वन्द्वः ', ते ददातीति तथा । पुनः

कथंमूता ? । ' असन्ना ' न सन्ना असन्ना, अखिलेत्यर्थः । पुनः कथंमूता ? । ' शितारातिमा ' शिवं—तनू-

कृतं यदारं—पित्तलं तस्येव अतिमा—अतिशयेन प्रमा यस्याः सा तथा । " रीरिः (तिः) द्वियामारकृत्ये

न ख्रियामथ ताम्रकं " इत्यमरः (श्लो० १९००) । पुनः कथंमूता ? । ' अमदा ' न विद्यते मदो—दर्पो

यस्याः सां, मदरहितेत्यर्थः । कस्याम् ? । मासि—दीप्तिविषये । अवशिष्टानि सर्वाणि अम्बिकायाः सम्भोगनानि ।

तेषां व्याख्या त्वेवम्—हे ' सरमसनतनाकिनारीजनरोजपीठीलुठत्तारहारस्फुरद्रक्षिसारक्राम्भोरुहे ! ' सरमसं-

सवेगं नतः—प्रणतो यो नाकिनारीजनः—देवाङ्गनालोकः तस्य उरोजपीठीपु—स्तनपीठिकासु लुठन्तः—इतस्ततः

परिस्त्रलन्तस्ताराः—उज्ज्वला ये हाराः—कण्ठाभरणानि तेषां स्फुरन्तः—प्रसरन्तो ये रश्मयः—मयूपास्तैः सारै-

कर्बुरीभूते क्राम्भोरुहे—चरणारविन्दे यस्याः सा तस्याः सम्भोगनं हे सरमस० । " सारः शत्रुलवातयोः " इति

विश्वः । हे संस्थिते !—अधिरुढे । । कस्मिन् ? । ' गजारौ ' गजानामरिः गजारिः तस्मिन्, केसरिणीत्यर्थः ।

कथंमूते गजारौ ? । अनिते—क्रेनाऽऽप्यनभिभूते । पुनः कथंमूते ? । ' क्षणरुचिरुचिरोरुचश्चत्सटासङ्कटोत्कृष्ट-

कण्ठोद्भटे ' क्षणरुचिः—तद्वित् तद्वत् रुचिरा—मनोज्ञा उरवो—विशालास्नाश्च ताश्चञ्चन्त्यः—दीप्यमाना याः

सद्यः—केसरास्ताभिः सङ्कटो—व्यासः स चासावुत्कृष्टः—अतिशायी यः कण्ठो—निगरणं तेनोद्भटः—कराल-

स्तस्मिन् । पुनः कथंमूते ? । राजिते—शोभिते । पुनः कथंमूते ? । ' नीहारतारावलक्षे ' नीहारो—हिमं

धारा—नक्षत्राणि अनयोः ' द्वन्द्वः ', तद्वद् बलक्षः—धवलस्तरिम् । " अवदातगौरशुभ्रवलसधवलार्जुनाः " इति

हैमः (का० ६, श्लो० २९) । हे अम्ब !—मातः । । ' अम्बादीनां धौ ह्रस्वः ' (सा० सू० २०१) इत्यनेन ह्रस्वत्वम् । दण्डकच्छन्दोऽदः । ' तद्ध्रं चण्डवृष्ट्यादि—दण्डकाः परिकीर्तिताः ' इति च तल्लक्षणम् ॥

इति श्रीमहारानाधिरानपादासाहश्रीअकब्बरसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्रीशत्रुञ्जयतीर्थकरमोचनाद्यनेक-सुकुतविद्यापकमहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिसिध्याष्टोत्तरशतावधानसाधनप्रमुदितपातिसाहश्रीअकब्बरजल्लाल-दीनप्रदत्तपुस्कहमापराभिधानमहोपाध्यायश्रीसिद्ध(द्वि)चन्द्रगणिविरचितार्था शोभनाचार्यनाम्ना विहितायाः शोभनस्तुतेः टीकाया श्रीमहावीरतीर्थकरस्येयं स्तुतिवृत्तिः । तत्समाप्तौ च समाप्ता श्रीशोभनस्तुतिवृत्तिः ॥

सौ० वृ०—सरभसेति । हे ' अम्ब ! ' हे मातः । । ' अम्बादीनां धौ ह्रस्वः ' (सा० सू० २०१) इति वचनात् हे अम्ब ! । हे अम्बिके ! सिद्धायिकापरनाम्नि ! देवि ! । पुनः (?) सरभसं—सहर्षं सवेगं यथा स्यात् तथा नतः—प्रणतो यो नाकिनां—देवानां नारीजनः—स्त्रीगणः तस्य उरोजाः—स्तनाः तेषां पीठी—स्थली तस्यां लुटन्तः—इतस्ततः चलन्तो ये ताराः—निर्मला हाराः—मौक्तिकमालाः तेषां स्फुरन्तः—देवीप्यमानाः रश्मयः—किरणाः तैः कृत्वा सारं—प्रधानं कर्तुरं वा क्रामाम्भोरुहं—चरणपद्मं यस्याः सा सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुटत्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्भोरुहा, तस्याः सं० हे ' सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुटत्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्भोरुहे । त्वं—भवती भव्यलोकं सुतरां परं—प्रकर्षेण अव इत्यन्वयः । ' अव ' इति क्रियापदम् । का कर्त्रां ? । ' त्वम् ' । ' अव ' रक्ष । कं कर्मतापसम् ? । ' भव्यलोकम् ' । भव्यलोकानां बहुत्वेऽपि जात्यपेक्षैकवचननिर्देशः । कथम् ? । ' सुतरां ' अतिशयेन शोभनतरं भवति यथा स्यात् तथा । किंविशिष्टा त्वम् ? । परमं—प्रकृष्टं अतिशयेन वस्तु—तेजो यस्य स तादृशः अङ्गजः—पुत्रो यस्याः सा ' परमवसुतराङ्गजा ' यद्वा परमवसुतरौ द्वौ अङ्गजौ यस्याः सा ' परमवसुतराङ्गजा ' । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? । आरावेण—शब्देन हुकारेण सन्तः—विद्यमाना नाशिताः—त्रासिताः अरातीनां—शत्रूणां भाराः—समुदाया यया सा ' आरावसन्ना-शितारातिभारा ' । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? । हारवत् तारा—उज्ज्वला निर्मला ' हारतारा ' । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? । वलं—शरीरसामर्थ्यं क्षेमं—कल्याणं तद्द्वयं ददातीति ' बलक्षेमदा ' । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? । ' भासिनी ' तेजोभरिर्दीप्ता—भासनशीला । हे ' अजित ! ' (अनभिभूते !) । हे ' संस्थिते ! ' अध्यासिते ! । कस्मिन् ? ' गजारौ ' गजस्य अरिः—शत्रुः गजारिः तस्मिन् गजारौ, सिंहाभिरुद्धा इत्यर्थः । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? । ' अमदा ' मदरहिता, निरहृद्धारिणीत्यर्थः । कस्याम् ? । ' भासि ' स्वप्रभायाम् । पुनः किंविशिष्टा त्वम् ? ' असन्ना ' अखिन्ना—श्रमरहिता । पुनः किंविशिष्टा त्वं ? । शितः—तीक्ष्णीकृतः य आरः—निर्धूमाद्धारः स्वर्णस्याङ्कुशाम् वा तद्द्वदतिशयेन भा-प्रभा यस्याः सा ' शितारातिभा ' । किंविशिष्टे गजारौ ? । क्षण-रुचिः—विद्युत् तद्द्व रुचिरा—मनोहरा उरवः—महत्त्वः चञ्चल्यो—द्वीप्यमानाः तादृश्यो याः सटाः तामिः सङ्घटः—राष्ट्रीर्णः तादृशः उत्कृष्टो यः कण्ठ—निगरणः तेन उद्घटः—प्रधानः क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चलसटासङ्घटोत्कृष्टकण्ठोद्घटः तस्मिन् क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चलसटासङ्घटोत्कृष्टकण्ठोद्घटे । पुनः किंविशिष्टे गजारौ ? ।

१ श्रीभाण्डारकरऔरियेन्टलन्टिष्टपुरसंस्कृतसंस्थायाः प्रत्यां तु अयं पाठः—इति

निरतीचरचारित्राः, सौजन्यगुणशालिनः ।

आतरो भायचन्द्राहा, आयादशैमलीलिखन् ॥

भद्रं भूयाद्रेव रुपाटकयोः ।

यादृशो पुस्तके दृष्टं, तादृशं लिपि(लि) तं मया ।

यदि शुद्धमशुद्धं वा, मम दोषो न दीयते ॥

संवत् १७५८ वर्षे

फाल्गुनाशितद्वितीयायां लिपीकृतं पं० सुमतिविजयगणिसिध्याभ्युज्ज्वयुनिरामविजयेन

ववाचनार्थं श्रीवरदानपुरवैरे ।

श्रीः ॥ कल्याणमस्तु ॥ श्रीः । छः ॥

नीहारो-हिमं तारा-नक्षत्राणि तद्ब्रह्मक्षणे मलः (?) नीहारतारावलक्षः तस्मिन् 'नीहारतारावलक्षे । राजिते अजिते नीहारतारावलक्षे एतद्विशेषणत्रयं गजारौ इत्यस्य कृतं, एतद्विशेषणत्रयं अम्बिकायाः सम्बोधनेऽपि भवति । एतादृशा अम्बिका त्वं भव्यलोकान् अव-त्रायस्व । इति पदार्थः ।

अथ समासः—“रभसं (सो ?) वेगहर्षयोः” इति (विश्व०)वचनात् रभसेन सहितं सरभसं, सरभसं यथा स्यात् तथा नतः सरभसनतः, नाकं अस्यास्तीति नाकी, नाकिनो नार्यः नाकिनार्यः, नाकिनार्यं पञ्च जनः (नाकिनारीजनः), सरभसनतश्चासौ नाकिनारीजनश्च सरभसनतनाकिनारीजनः, उरसि जायन्ते इति उरोजाः, सरभसनतनाकिनारीजनस्य उरोजाः सरभसनतनाकिनारीजनोरोजाः, सरभसनतनाकिनारीजनोरोजानां पीठी सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठी, सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठ्यां लुठन्तः सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तः, ताराश्च ते हाराश्च तारहाराः, सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तश्च ते तारहाराश्च सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तारहाराः, स्फुरन्तश्च ते रश्मयश्च स्फुरद्रश्मयः, सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तारहाराणां स्फुरद्रश्मयः सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तारहारस्फुरद्रश्मयः, क्रमावेव अम्भोरुहं क्रमाम्भोरुहं, सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तारहारस्फुरद्रश्मिभिः सारं-प्रधानं कर्बुरितं वा क्रमाम्भोरुहं यस्याः सा सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्भोरुहा, तस्याः सं० हे सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठन्तारहारस्फुरद्रश्मिसारक्रमाम्भोरुहे । परमं च तद् वसु च परमवसु, अतिशयेन परमवसु इति परमवसुतरः, परमवसुतरः अङ्गजौ यस्याः सा परमवसुतराङ्गजा, यद्वा परमश्च वसुतरश्च परमवसुतरौ परमवसुतरौ नामानौ (?) अङ्गजौ यस्याः सा परमवसुतराङ्गजा । अरातीनां भारः अरातिभारः, नाशितश्चासौ अरातिभारश्च नाशितारातिभारः, आरवेण-हुंकारेण सन्-विद्यमानः नाशितारातिभारो यथा सा आरावसन्नाशितारातिभारा । हारवत् तारा हारतारा । बलं च क्षेमं च बलक्षेमं, बलक्षेमे दृढातीति बलक्षेमदा । क्षणं रुचिः यस्याः सा क्षणरुचिः, क्षणरुचिबद् रुचिराः क्षणरुचिरुचिराः, क्षणरुचिरुचिराश्च ता उरवश्च क्षणरुचिरुचिरोरवः, क्षणरुचिरुचिरोरवश्च ताः चञ्चल्यश्च क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यः, क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यश्च ताः सटाश्च क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटाः, क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटाभिः सङ्कटः क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटासङ्कटः, उत्कृष्टश्चासौ कण्ठश्च उत्कृष्टकण्ठः, क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटासङ्कटश्चासौ उत्कृष्टकण्ठश्च क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठः, क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठेन उद्भूटः क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भूटः, तस्मिन् क्षणरुचिरुचिरोरुचञ्चल्यसटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भूटे । सम्यक् स्थिता संरिथता, तस्याः सं० हे संस्थिते । भव्यश्चासौ लोकश्च भव्यलोकः, तं भव्यलोकम् । गजानां अरिः गजारिः, तस्मिन् गजारौ । न सन्ना असन्ना, अक्षीणा इत्यर्थः । शितं च तद् आरं च शितारं, शितारवत् अतिशयेन भा-कान्तिः यस्याः सा शितारातिभा । भासते इति भासिनी । नीहाराश्च ताराश्च नीहारताराः, नीहारतारावत् बलक्षी नीहारतारावलक्षः, तस्मिन्नीहारतारावलक्षे । नास्ति मदो यस्याः सा अमदा । इति तुयंवृत्तार्थः ॥ ४ ॥

श्रीमद्वीराजिनेन्द्रस्य, स्तुतेरर्थो लिखीकृतः ।

सौभाग्यसागरालयेन, सूरिणा ज्ञानसेविना ॥ १ ॥

॥ इति श्रीचतुर्विंशतितमवीराजिनस्तुतिः समाप्ता । तत्समाप्तौ च समाप्ता

श्रीशोभनदेवाचार्यकृता शोभनस्तुतिः ॥ ४१९४१६ ॥

(अथ प्रशस्तिः—)

श्रीमत्तपागच्छसुधीर्वितन्द्रः

श्रीहीरविजयाभिघसूरिचन्द्रः ।

यदुक्तिमाकर्ण्य दयार्द्रचेता

बभूव साहिश्रीअकव्वराख्यः ॥ १ ॥ -उपजातिः

जेजीयाख्यकरोव्यमोचनयतं स्वाह्नां चिरं ग्राहिता-

नेके निर्वृतयोऽक्षतं च गुरु संशत्रुभ्रयाख्यं परम् ।

येन द्वादश वासराश्च विहिताः सत्त्वाभयोत्सर्जनात्

शुद्धाः शुद्धगुणैरनेकविहितं धर्मादिकृत्यं मुदा ॥ २ ॥ -शार्दूल०

तत्पट्टे विजयादिसेनसुगुरुजातः सुधादीधिति-

स्तत्पट्टोदयभानुभानुरभवद् देवेशवन्द्यक्रमः ।

श्रीमच्छ्रीविजयादिवेवसुगुरुः सूरेश्वरः शङ्कर-

स्तत्पट्टे विजयप्रभाख्यसुगुरुः सूरेशसेन(शीत?)श्रुतिः ॥ ३ ॥ -शार्दूल०

तत्पट्टेऽजनि शीतरश्मिसदृशः संविह्वचूडामणिः

श्रीज्ञानाद्विमलाभिधानसुगुरुः सूरेशवास्तोष्पतिः ।

तत्पट्टाम्बरभास्वदर्कसदृशोऽनूचानवयोपिमः

सौभाग्यादिमसागराख्यसुगुरुस्तेनेयमाविष्कृता ॥ ४ ॥ -शार्दूल०

रम्या शोभनपण्डितेन विहिता श्रीमज्जिनानां स्तुति-

स्तद्वृत्तिर्विहिता सुबोधकलिता प्रेक्षावतां ज्ञतये ।

श्रीमानादिमसागराः समभवन् पूर्वं बुधा विश्रुता

एकैकस्य पठ(द)स्य युक्तिशतशो व्याख्या कृताऽनेकशः ॥ ५ ॥ -शार्दूल०

सौभाग्यसूरिणा चैयं, कृता घृत्तिर्मनोरमा ।

वन्दिरे स्तम्भतीर्थेऽस्मिन्, श्रीमत्पार्श्वप्रसादतः ॥ ६ ॥ -अनु०

श्रीज्ञानविमलसूरेश्वरेण संशोधिता चैयम् ।

वसुमुनिमुनिविद्यु(१७७८)वर्षे माघोज्ज्वलसप्तमीदिवसे ॥ ७ ॥ -आर्या

इति श्रीप्रशस्तिः स्वस्तिकारिणी भूयाद् भूरिभक्तिभृतां जनानाम् । लेखकपाठकयोर्मङ्गल-
मालिका बालिकावदालिङ्गुतराम् ॥ इति श्रेयःश्रेणयः सन्तु । स्तुतिः समाप्तिमार ।

अङ्केन्दुगजभूवर्ष(१८१९)-मिते मास इये सिते ।

कर्मवाण्यष्टमीयुक्ते, श्रीमत्सूरतवन्दिरे ॥ १ ॥ अनु०

श्रीढाढयेन प्रालेखि, साधुना पुस्तकं शुभम् ।

आयादिविजयप्रान्त-स्तस्य हेतोर्मया मुदा ॥ २ ॥ शुग्मम्

लेखनं पेपणं तुल्यं, बुधा मुधा वदन्त्यापि ।

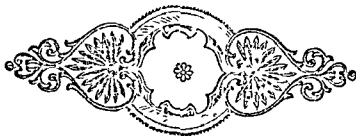
लेखने गात्रसंरोधः पेपणे गात्रचेष्टितम् ॥ ३ ॥ -अनु०

यादृशं लेख्यपत्रसङ्घाते दृष्टं तादृशमलेखि ।

दे० व्या०—सरभसमिति । हे अम्बिके ! सुतराम्—अत्यर्थं यथा स्यात् तथा भव्यलोकं त्वं अव-रक्षेत्य-
न्वयः । 'अव रक्षणे' धातुः । 'अव' इति क्रियापदम् । का कर्त्री ? । त्वम् । कं कर्मतापक्षम् ? । भव्य-
लोकम् । किंविशिष्टं भव्यलोकम् ? । परम्—उत्कृष्टं, संप्राप्तसम्यक्त्वात् । किंविशिष्टा त्वम् ? । 'परमवसुतरा-
ङ्गजा' परमवसुतरौ—अतिशयेन प्रकृष्टतेजसौ अङ्गजौ—पुत्रौ यस्याः सा । यद्यपि देव्याः उरसः पुत्राभावः,
तथापि प्राग्भवीयावेताववसेयौ । पुनः किंविशिष्टा ? । 'आरावसन्नाशितारातिभारा' आरावेण—शब्देन
सन्नाशितो—नाशं प्रपितः अरातिभारः—शत्रुसमूहः यया सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । भासिनी—भासनशीला ।
(पुनः किंविशिष्टा ?) 'हारतारा' हारवत् तारा—उज्ज्वला । पुनः किंविशिष्टा ? । 'बलक्षेमदा' बलं च क्षेमं च
ददातीति बलक्षेमदा । पुनः किंविशिष्टा ? । असन्ना—अखिन्ना । न सन्ना असन्नेति विग्रहः । पुनः किंवि-
शिष्टा ? 'शितारातिभा शितारस्त्वेव—तर्तीकृतपित्तलस्त्वेव भा—कान्तिः यस्याः सा तथा । आरस्य—पित्तलस्य
अतिक्रान्ता भा—दीप्तिर्यथाः सा तथा । पुनः किंविशिष्टा ? । अमदा—मदराहिता । नास्ति मदा यस्याः सा
नथेति विग्रहः । पुनः किंविशिष्टा ? । आसितार्—उपविष्टा । कस्मिन् ? । गजारी—सिंहे । किंविशिष्टे गजारी ? ।
'नीहारतारावलक्षे' नीहारो—हिमं तारा—नक्षत्राणि तद्बद्धं बलक्षे—धवले । "वलक्षधवलार्जुनाः" इत्यभिधानचि-
न्तामणिः (का० ६, श्लो० २९) । पुनः किंविशिष्टे ? । 'क्षणरुचिरुचिरोरुचश्चन्सटासङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भटे'
क्षणरुचिरुचिरामिः—वियुद्धीप्तिभिः उरुभिः चञ्चन्तीभिः सटामिः सङ्कटः—उत्कृष्टो यः कण्ठो—मलकन्दलस्तेन
उद्भटे—कराले । हे 'सरभसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुठत्तारहारस्फुरद्भ्रिमसारक्रमाम्भोरुहे !' सरभसं-
वेगेन नतः—प्रणतो यो नाकिनारीजनः—अमरवधूवर्गः तस्य उरोजपीठीलु-स्तनपर्याङ्किकासु लुठतां—इतस्तत-
श्चलतां हाराणां स्फुरद्भ्रिमभिः सारै—कर्बुरै क्रमाम्भोरुहे—चरणकमले यस्याः सा तस्या आमन्त्रणम् । हे अजिते !—
आतिरस्कृते ! । हे राजिते !—शोभिते ! । कस्याम् ? । भासि—दीप्तिविषये । हे अम्ब !—हे मातः ! । अम्बादीना
पी न्ह्रस्वः (सा० सू० २०१) इति सूत्रेणात्वन्ह्रस्वः । एतानि सर्वाणि देव्याः सम्बोधनपदानि ॥ इति चतुर्थ-
दण्डकार्थः ॥

इति श्रीशत्रुक्षयकरमोचनायनेकसुकुतकारिमहोपाध्यायश्री ५ श्रीभानुचन्द्रगणिशिष्येण पण्डितप्र-
काण्डमण्डलाखण्डलेन पण्डितश्रीश्री१०८श्रीदेवचन्द्रेण कृतार्या शोभनस्तुतिशिष्टबोधिनीटीकार्या समाः
तिमागाद्यतुर्विंशतितमजिनस्तुतिः ॥ शुभं भवतु ॥ श्रीस्तु ॥ श्री ॥ श्री ॥ छ ॥ श्री ॥ श्री ॥

१ मूलग्रन्थे तु 'संस्थिते !' इति पाठः ।

स्तुतिचतुर्विंशतिकायाः

॥ पाठान्तराणि ॥

(मुनिराजश्रीचतुरविजयसङ्कलितानि)

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	मुद्रितपाठः	पाठान्तरम्
१	२०	चतुर्विंशतिजिनस्तुतीः	चतुर्विंशतिजिनानां स्तुतीः
४	५	संपूर्वः	संपूर्वकः
४	७	हेलोपः	हेलुक्
६	३१	संस्कृतवचनेष्वपास्तमानमलः	संस्कृतवचनरसवपास्तमानमलः
७	२२	निष्पाद्येत्यर्थः	निष्पाद्येत्यन्वयः
७	२९	आपद्-विपद्	आपद्-विपत्तिः
८	२८	मन्दा आस्ता येषां ते	मन्द आरवो येषां ते
९	५	युष्मभ्यं पान्तु	युष्माव् पान्तु
१०	७	नोच्चैर्जल्पन्ति, नान्येषां स्वं ज्ञापय- न्तीति भावः ।	नोच्चैर्जल्पनेन अन्येषां स्वं ज्ञापय- न्तीति भावः ।
१०	२९	सुष्ठु मान्यते-पूज्यते आभिः इति समासः	सुष्ठु मान्यते-पूज्यते इति सुमनसः
११	२	पत्पद्मोऽङ्घ्रिश्चरणोऽस्त्रीपु	पत्पद्मोऽङ्घ्रिश्चरणोऽस्त्रीति
१३	२३	दीर्णोऽङ्गजो यैस्ते	दीर्णोऽङ्गजो येषां ते
१८	१७	स्थापयन्ती	स्थापयती
२१	१३	प्रथमपुरुषैकवचने णप्	प्रथमपुरुषैकवचनं णप्
२५	२८	तीर्थङ्करागम !	तीर्थङ्करागम !
३२	१७	मारो-मदनो	मारः-कामः
३४	२७	' इन्द्रः '	' इतरेतरइन्द्रः ' ।
३९	१६	तच्छन्द्रस्याभिःस्याप्य यच्छन्द्रघटनामाह	तच्छन्द्रसांचित्याद् यच्छन्द्रघटनामाह
३९	२६	तादृशैः मानवैः	तादृशैरपि मानवैः
४२	२०	ततश्चायमर्थः	तयोश्चायमर्थः
४५	५	तत्पुरुषः	उभयत्रापि तत्पुरुषः
४५	१९	धर्मचक्रवर्तिनः	धर्मचक्रवर्तिन्
४५	३०	न्याय्यमेव तथापि	तथापि न्याय्यमेव
५०	१३	प्रणिपातविषयीकुरु	प्रणिपातविषयीकुरुष्व
५१	१७	दुतविलम्बितमाह नमो भरो	दुतविलम्बितमत्र नमो भरो
६४	२८	उन्मुत्-हर्षदम्	उन्मुत्-उद्गतहर्षम्

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	मुद्रितपाठः	पाठान्तरम्
६६	१८	श्रेणी	श्रेणिः
६६	१९	क्रियाकारकयोजना	क्रियाकारकयोजनम्
६७	२८	“ स्त्रियां सामाजिके गोष्ठ्या युतिम- न्दरयोः समा ”	“ स्त्रियां सामाजिके गोष्ठ्यां पूतम- न्दरयोः समा ”
६८	२	मुक्तवैरिणीत्यर्थः	मुक्तवैरैत्यर्थः
६९	१३	दीप्तम्	दीप्रम्
६९	२७	तारणबन्धः	तरणबन्धः
७०	१०	परमेष्ठिसिद्धान्तं	परमेष्ठिराद्धान्तं
७०	२२	तारणार्थं	तरणार्थं
७२	१८	पाताले सीदन्तीति	पाताले वसन्तीति
७२	२८	गान्धारीनामके !	गान्धारीनामिके !
७२	२९	आयुधविशेषौ	आयुधविशेषे
७३	६	मुसलशब्दोऽदन्त्योऽप्यस्ति	मुसलशब्दो दन्त्योऽप्यस्ति
७८	१८	ततिः—श्रेणिः	ततिः—श्रेणी
८६	५	यस्मिन् (स)	यत्र स
८६	११	प्रभा यस्येति	प्रमाऽस्येति
८६	२०	प्रतिपाद्यमिति सर्वं	प्रतिपाद्यत इति सर्वं
८९	२८	भवोद्धरणरूपा	भवोत्तारणरूपा
९३	१	असङ्ख्यातानि	सङ्ख्यातीतानि
९३	१४	खलीनेऽस्त्री कविर्ज्ञेयः ।	खलीने स्त्री कवी ज्ञेयः ।
९४	८	सापराधस्य	अपधस्य
९६	७	स्वर्णदेहेत्यर्थः	स्वर्णपुतिदेहेत्यर्थः
९९	५	मासुरं—अद्यं	मासुरं—उग्रं
१०१	२२	धारयन्ती	धारयती
१०३	६	“ आशुवीहौ च सत्वरे ”	“ आशुवीहौ च सत्वरे ”
१०५	१	मध्यं—अवलग्नं	मध्यं—विलग्नं
१०५	३५	शृष्ठभागम् ।	पृष्ठभागम् ।
१०९	२३	बोध्यते	चोच्यते
१०९	३०	न कृतवानित्यर्थः	न कृतवानिति भावः
११३	२३	फलानि पत्राणि मजत	फलानि च पत्राणि च मजते
११३	२६	“ द्रुतविलम्बितमाह नमो मरो ”	“ द्रुतविलम्बितमत्र नमो मरो ”
११७	२८	न क्षिप्तवती	न द्रुतवती
१२२	९३	दानहर्षेण	अमयदानहर्षेण
१२३	१४	मनोरथो	मनोरथा

पृष्ठम्	पाङ्क्तिः	मुद्रितपाठः	पाठान्तरम्
१२५	१३	“नसमरसला गः पद्मभिर्वेदैर्हयै- हरिणी मता ”	“ नसमरसला गः पद्मवेदैर्वतो हरिणी मता ”
१२८	१७	श्रेणिः	श्रेणी
१२८	२५	किं कुर्वती ?	किं कुर्वन्ती ?
१३१	९	ततिः—श्रेणी	ततिः—श्रेणिः
१३१	१२	यस्यादपांसुः	यस्यादपांसुः
१३२	५	यस्याऽसौ	यस्य सः
१३५	२९	हितानि—कल्याणानि	हितानि—पथपानि
१३९	२	क्षमतीति क्षमा तस्या ठामः	क्षमा—सितिक्षा तस्या ठामः
१३९	११	तस्याः क्षमिनी	रक्षःशुद्धमहाविप्रतिहतेः क्षमिनी
१४०	९	आचारकर्मणि	आचारे कर्मणि
१४१	९	क्रियाकारकसण्टकूः	क्रियाकारकसंयोगः
१४२	२९	अर्द्धपादयमकेन	अर्द्धपेटायमकेन
१४३	२६	(समाः—मासहिताः)	समाः—सदीप्तिकाः
१४४	१५	मयच्छिद्रः	मयभिद्ः
१४४	२६	०वर्तमाना इति	०वर्तन्त इति
१४५	१	सदानवसुभी राजिना	सदानवसुभुना राजिताः
१५२	४	चाक्षः,	ऽप्यक्षः,
१५२	१७	उत्कृष्टः	प्रकृष्टः
१६१	१-२	सा ततः ‘ नित्यवहुवीहिः ’ ।	सा तथेति ‘ बहुवीहिः ’
१६६	१६	नौः—तराणिः	नौः—तराः
१७४	२९	अन्ता—मध्यभागा	अन्ता—मध्यप्रदेशा
१७६	१३	विदारितमारम्	विदारितस्मारम्
१७७	१५	तेर्हीरि—मनोहरम्	तेर्हीरि—मनोजम्
१७९	१७	परिणामसुप्तम्	परिणतिसुप्तम्
१८०	२८	शोमनानि	शोभितानि
१८६	१५	वाक्चातुर्यलक्षणः	वाक्चातुरीलक्षणः
१८८	१२	यस्यासौ अमङ्गः	यस्य सोऽमङ्गः
१८९	८	एकद्वित्रयादयो येषु	एकद्वित्रयादयो यत्र
१९०	२३	हासो—हसनं यस्याः सा	हासो—हसः यस्याः सा
१९८	२३	तीर्थंकरसमूहं	तीर्थंकरसमूहं
२००	२१	मपवता—इन्द्रेण	मपवता—महेन्द्रेण

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	मुद्रितपाठः	पाठान्तरम्
२०२	१३	उत्कृष्टः	प्रकृष्टः
२०२	१९	भीध्व	भियध्व
२०५	५	समा चासौ तनुश्चेति	समा चासौ तनुश्च समतमुरिति
२१२	६	समृद्धिर्यस्याः	समृद्धिर्यस्यां
२१६	२६	“ भेचकः शितिकण्ठाभः ”	“ भेचकः शिखिकण्ठाभः ”
२२४	३	अलकेषु—कुन्तलेषु	अलकेषु—कुरुलेषु
२२७	४	स्वस्वकान्तिसम्भाग०	स्वस्वकान्तिसंविभाग०
२३१	१८	भवन्त्येभिरिति वा	भव्यमेभिरिति वा
२३१	२३	पवनकल्प इति	पवनतुल्य इति
२३२	२२	विक्षेपय	विक्षिप
२३५	२१	कररुहाः	करशूकाः
२५२	१४	क्रियाकारकप्रयोगः ।	क्रियाकारकप्रयोगः ।
२५४	३०	चतुर्थवृत्तार्थः !	तुर्यवृत्तार्थः ।
२५६	१८	भुजौ यस्य	भुजे यस्य
२५६	१९	आचितः	चितः
२६०	१०	असदृशा	असदृशी
२६१	१०	मतिः—प्रज्ञा	मतिः—प्रतिभा
२६४	६	कुर्वती	कुर्वन्ती
२६४	२९	संसर्गः	सम्पर्कः
२६४	३१	निर्मला	अनघा
२७८	१२	उत्सवावहानि	उत्सवकल्पानि
२७८	१७	शोभीनि	शोमितानि
२८५	१४	मर्म्मरिति यावत्	दुरवगाहेति यावत्

॥ टीकाचतुष्टयान्तर्गतसाक्षीभूतपाठाः ॥

पाठः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

अजये

रजोऽयं रजसा सार्धं स्त्रीपुष्पगुणधूलिषु २ १३२

अभिधानचिन्तामणौ

* अद्भुलिः कर्णिका दैन्त-विपाणौ स्क्रन्ध आसनम्	२	१८८
अथ रजसि स्युर्ध्वली-पांशु-रेणवः	२	२४७
अनन्तजित् अनन्तः	३	१५५
अपकृष्टं प्रतिकृष्टं याप्यं रेफोऽयमं ध्रुवम्	२	३९
* अभ्यन्तरमन्तरालं विचालं मध्यमन्तरे	२	६८
* अम्युवृद्धौ पूरः प्लवश्च सः	२	१५४
अलसेक्षणा मृगाक्षी	४	११७
* अपदातगौरशुभ्र (वलक्षधवलार्जुनाः)	४	१९
* अर्हिसा मृनुता-ऽस्तेय-ब्रह्मा-ऽकिञ्चनता यमाः	१	४४
आपृच्छाऽऽज्ञापः सम्भापः	४	२७७
आप्तोक्तिः समया ऽऽगमौ	४	२१५
आभा रादा विभूषा श्रीः	४	७
* आम आमय आफल्यमुपतापो गदः समाः	२	५
* आयतिस्तूचरः फालः	२	१४८
आरामः कृत्रिमे वने	४	७१
आलस्यं तन्द्रा फौसीयम्	१	८५
”	२	८६
* आसारो वेगरान् वर्षः	२	१३६
”	३	१३६
उत्पलं स्पान् शुभलयम्	४	२७१
* उदन्तोऽप्याहरयोऽभिधा । गोत्रसंज्ञानामधेया०	२	२१६

१ श्रीयः त्रिजयनेन मन्वमाणादा मुद्रितोऽयं सर्गोऽपि मन्वः २४४१ तमे वीरसंवति ।

* एतद्दशनेन मूषपने चतुर्तापं पाठो वर्तने द्वितीयायां तुगीयायां च टीकायाम् ।

२ 'दन्तो विन्तो' इति मुद्रिते मन्वे । ३ 'उदरोऽपि च' इति मुद्रिते मन्वे ।

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
अन्मादश्चित्तविप्लवः	४	२५१
उशना भार्गवः कविः ॥ पोडशाचिदैत्यगुरुः	२	९३
ऋषभो वृषभः श्रेयान् श्रेयांसः स्यादनन्तजितदनन्तः ।		
स्रुविधिस्तु पुष्पदन्तो मुनिसुव्रत-सुव्रतौ तुलयौ ॥	२	१५४
ऋद्धिः(द्धे) विभूतिः सम्पत्तिः	४	३५४
एनः पाप्मा च पातकम्	४	१४९
कर्णिका स्यादथाशुभम्	४	४३
कपिलः पिङ्गलः श्यावः	४	१८१
कमनः कलाकेलिरनन्यजोऽङ्गजः	२	१४
करम्बः कवरो मिश्रः	४	२४१
कलयौतलोहोत्तमवह्निबीजा०	४	१९६
कल्याणं कनकं महारजत-रै-गाङ्गेय-रुक्माण्यपि	२	३९
* काष्ठाऽऽशा दिक् हरित् ककुप	२	२९
"	४	२१७
कीलालं भुवनं वनं घनरसः	३	६२
कीलितो यन्त्रितः सितः	४	१९
कुरुलो भ्रमरालकः	१	२२७
कृष्णः स्यादसितः सितेतरः (कां० १, श्लो० १७)	४	१९
क्षितिः शोणिः क्षमाऽनन्ता ज्या कुर्धसुर्मतिर्मही	२	१८३
गण्डूपशुलुकथलः	४	९४
शुरूर्धानोपदेशकः	४	२१०
गुलुञ्जोऽथ रजः पौष्पं परागोऽथ रसो मधु	४	१७५
* गौर्गोत्रा भूतधात्री क्षमा गन्धमाताऽचलाऽवनी	२	७२
घर्घरो हासिका हास्यं हासस्तु हसनं हसः	२	२४३
चक्रवर्ती सार्वभौमः	२	१९५
* चक्रमण्डल्यजगरः पारी(री?)न्द्रो वाहसः शयुः	२	२६९
"	३	२७०
"	४	२७०

१ अन्यत्र काण्डाण्डेसं विहाय तद्वरणेऽनेदेशोऽयं यद्वत् दृष्ट्यादिदोषाद् यत्र स्थलनिर्देशो नाकारि
तरमाजनेन विद्यतेऽधुना । २ 'मती मरी' इति मुद्रिते मन्ये । ३ 'गुरुधर्मोप०' इति मुद्रिते मन्ये ।

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
चला शम्पाञ्चिरमभा	४	१९२
चारित्र-चरणे अपि	४	२२६
जगती मेदिनी रसा	४	६२
जालं निवहसञ्चयः(यौ)	४	१५
जितो भग्नः पराजितः	४	१९६
ज्या कुर्वसुमती मही	२	७३
तरवारिकौशेयकमण्डलाग्रा असिर्द्धष्टिरिष्टी	२	२६९
तपनीयचामीकरचन्द्रभर्माजुननिष्क्रातस्वरकर्धुराणि	२	२५३
तोत्रं वेषुकमालानं वन्धस्तम्भोऽङ्कुशः सृणिः	४	२५९
तामरसं महोत्पलम्	२	१५६
तत्सदस्त्वमराः	२	९३
तितिक्षा सहनं क्षमा	४	१७२
* प्रासस्त्वाकस्मिकं भयम्	३	६२
”	४	२५५
दलितं स्फुटितं स्फुटम्	४	६६
* दवो दावो वनवदिः	१	८९
”	२	२०५
दाराः क्षेत्रं वधूर्भार्या	४	४३
* देर्ध्यमायाम आनाहः	४	८२
* धनुषापोऽश्रमिष्वासः कोदण्डः धन्व कार्मुकम्	४	१५२
”	२	१६१
धात्री धरित्री धरणी	२	२७५
* धामागारं निशान्तं च	२	७०
धिपणः फल्गुनीभवः	२	९४
ध्वान्तं भृच्छापान्धकारम्	४	१६५
निर्वाणं ब्रह्म निट्टतिः	४	२७६
निशा निशीथिनी रात्रिः * शरैरी क्षणदा क्षया	२	५४
निष्णानो निष्णो दसः	२	९२
* नीपः फदम्बः सालम्बु	२	२१२
पञ्चशालः शयः शयः । हस्तः पाणिः करः	४	१६१

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
परापर्यभितो(भूतो ?) जितो भग्नः पराजितः	२	११
परं शत-सहस्राभ्यां * पत्रं राजीव-पुष्करे	२	२६१
परिस्क(स्य ?)न्दः परिकरः (का० ३, श्लो० ३७९)	४	१४०
पवित्रं पावनं पूतं	४	१८६
पात्रामत्रे तु भाजनम्	४	६६
पादोऽङ्घ्रि(पदोऽङ्घ्रि ?)श्चलनः क्रमः	४	१९
पाशस्तु बन्धनग्रन्थिः	४	१८४
* पिशाङ्गः कपिशो हरिः	२	२३४
मियद्गुः फलिनी श्यामा	४	२१०
पीतरक्तस्तु पिञ्जरः । कपिलः पिङ्गलः श्यावः	२	१८०
पृष्टं तु चरमं तनोः	२	१०५
प्रोज्जासनं प्रशमनं प्रतिघातनं वधः	४	१९९
वर्हं पर्णं छदं दलम्	४	१०८
विसप्रसूतं नालीकम्	४	२४१
भयं भीर्भीतिरातङ्कः	२	३२
भा मयूख-महसी छविर्विभा	२	१४५
मदनो जराभीरुरनङ्ग-मन्मथौ	२	३२
मदो मुन्मोहसम्भेदः	४	३०
मधुदीप-मारौ मधुसारथिः स्मरः	२	७०
मध्येऽब्रलशम्	२	१०५
मनःशृङ्गारसङ्कल्पपात्मानो योनिः	३	१५९
* मन्दिरं सदनं सन्न निकाययो भवनं कुटः	२	२८४
”	३	२८६
महःक्षणोद्धवोद्धर्पाः	३	६
माहा सुरभिरर्जुनी	४	५२
मुत्पीत्यापोदसम्मदाः	२	१०१
मृगनाभिर्मृगामदः	४	२२९

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
* मेघवद्विरिरम्मदः	१	२८
	३	३०
मोहो मोहं चिन्ता ध्यानम्	४	६०
मौलिः किरीटं कोटीरमुष्णीपम्	२	२३४
यमः कृतान्तः पितृदक्षिणाशामेतात्पतिर्दण्डधरोऽर्कस्रजुः	२	४५, १९०
यानं पुन्यं पत्रं वाहं(ह्रम्)	२	२५९
* ययुरश्वोऽश्वमेधीयः	२, ३	२७
* योषा योषिद्विशेषास्तु	४	२२३
रक्तौ च पद्ममभ-वासुपूज्यौ (का० १, श्लो० ४९) शुक्लौ च चन्द्रमभ-पुष्पदन्तौ ।		
कृष्णौ पुनर्नेमि-शुनी विलीनौ श्रीमालि-पार्श्वौ कनकत्विपोऽप्ये ॥	२	१२९, २०९
* रथाङ्गं रथपादोऽरि चक्रं धारा पुनः मयिः	२	२०५
राजिलेखा ततिर्वाधी माल्याल्पावलिपङ्क्तयः	२	१४
* रोगो रुजा रुगातङ्को मान्यं व्याधिरपाटवम्	२	१०९
रोचिरुस्ररुचिशोचिरंशुगोऽज्योतिरर्चिरुपधृत्यभीशवः	२	६८
राद्धसिद्धकृतेभ्योऽन्तः आप्तोक्तिः समयागमौ	३	१८९
	४	१८९
लक्ष्मीः पद्मा रमा	४	३५
लीला विलासो विच्छिचिः	४	१७८
लुलायः सेरिभो महः	४	१९२
लूने छिन्नं छितं दितं खण्डितं (छेदितं ?) वृनणम्	२	१४
वज्रं त्वशनिर्हादिनी स्वरुः शतकोटिः पविः शवः	२	२९
बाहो बाजी हयो हरिः	२	२३८
* वाग् ब्राह्मी भारती गौर्गौर्वाणी भाषा सरस्वती	२	१०३
वार्सं य गहनं ह्यपः फान्तरं विपिनं कक्षः	२	३२
वासयोग्य(ग)स्तु चूर्णं स्यात्	२	१३४
विहगो विहङ्गम-स्वगौ पतगो विहङ्गः	२	२९
शकुनिः शकुन्ति-शकुनी वि-चयः-शकुन्तः		
हृन्दं चक्रकदम्बके समुदायः पुञ्जोत्करी संहतिः	४	२१२
हृन्दारकाः सुमनसद्भिदशा अमर्त्याः	४	१७५
भ्योमान्तरिहं गगनं घनाश्रयः	२	६८

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
शं सुखे वलवत् सुमु	३	३०
शत्रौ प्रतिपक्षः परो रिपुः । शात्रवः मत्पवस्थाता	२	३४
”	४	३५
शमः शान्तिः शमयोपशमावपि	२	१३
* शिखा-शाखा लताः समाः	२	२५३
शिवं निःश्रेयसं श्रेयो निर्वाणं ब्रह्म निर्द्वैतः (का० १, श्लो० ७४)	२	३६
शुक्तिजं मौक्तिकं मुक्ता	४	१८१
श्लोकः कीर्तिर्यशोऽभिख्या	४	१७५
श्वेतः श्वेतः सितः शुक्लः	४	३०
* श्वेते तु तत्र कुमुदं कैरवं गर्दभाह्वयम्	२	२१२
संव्या(ह्म्यो)राव आरावः	४	१२
सन्दोहः समुदाय-राशि-विसर-त्राताः कलापो ब्रजः	४	१९९
समाजः परिषत् सदः	२	६५
सम्बोधनेऽङ्ग भोः प्याद् पाद् हे है हं हा अरेऽपि रे	३	११७
सर्वसहा रत्नगर्भा जगती भेदिनी रसा	२	६१
सहसैकपदे सद्योऽकस्मात् सपदि तत्क्षणे	२	७०
साग्रे च गव्यूतिशतद्वये रुजा वैरी(रे)तयो मार्यतिष्ठष्टयवृष्टयः ।	३	२८१
दुर्भिक्षमन्यस्वकचक्रतो भयं स्यान्नेति (नैत एकादश कर्मघातजाः ॥)		
सेतौ पाल्यालिसंवराः	२	७०
स्तवः स्तोत्रं स्तुतिर्लुतिः	४	१०३
स्यन्ने रीणं स्तुतं स्तुतं	२	८१
स्यादनन्तजिदनन्तः	१	१५३
स्याद् राजपुत्रकं राजन्यकं राजकमाजकम्	२	२४८
स्युर्ध्वली-पांशु-रेणवः	२	१३४
स्वर्गिकाश्चनजो(तो) गिरिः	२	१७२
सुरतं मोहनं रतम्	४	३३
स्रीलिङ्गे वा बहुवचनान्तश्च (का० ४, श्लो० १९०, पृ० ४५२)		
स्यात् पण्डं काननं वनम्	२	२१
स्यादाधिर्मानसी व्यथा (का० ६, श्लो० ७)	४	१२६

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
सर्वोत्तमे महासत्त्वकुले य उपजायते । तस्याभिवृद्धये वृद्धैरसावर उदाहृतः ॥ (का० १, श्लो० २८, पृ० ११)	२	१९४
हरिमिया पद्मवासा क्षीरोदतनयाऽपि च	२	२४०
हलिप्रियः नीपः कदम्बः	२	३४
हासस्तु हसनं हसः	४	१९२
हेपा ष्हेपा तुरङ्गाणाम्	२	१६०

अमरकोशे

अम्बरं व्योम्नि वाससि (श्लो० २६९८)	२	२०९
अमरा निर्जरा देवास्त्रिदशा विद्युषाः सुराः ।		
सुपर्वाणः सुमनसस्त्रिदिवेशा दिवौकसः ॥	२	७९
अर्थोऽभिधेयैरेवस्तुमयोजननिवृत्तिषु	२	२६५
अर्यः स्वामि-वैश्ययोः	२	१७१
* अलकाश्चूर्णकुन्तलाः	२	१०५
असुरा दैत्य-दैतेय-दनुजेन्द्रारि-दानवाः	२	४
अस्तस्तु चरमः क्ष्माभृत्	२	२१
आस्त्रियां समरानीकरणाः फलह-विग्रहौ	२	४५
अस्त्री फण्डल्लः कण्ठी	२	१३९
अस्त्री पङ्कः पुमान् पाप्मा पापं किञ्चिपकल्पपम्	२	१२५
आर्दीपदर्शोऽभिव्याप्तौ सीमार्थे योगजेऽपि च (घातुयोगजे ?)	२	४
आरामः स्यादुपवनं	२	७०
आलस्यः शीतकोऽलसः	१	८५
”	२	८६

१ मुद्रिते अभिधानयन्त्रितामणिवृत्तौ तु ' सर्वो नाम महासत्त्वः कुले ' इति पाठः पृ २८ ॥

२ निर्गमनागत्यमुद्रणाद्ये मुद्रितोऽयं ग्रन्थः १९२१तमे एकरियाब्दे । तस्य चेदमष्टमं संस्करणम् ।
अस्मिन् ग्रन्थे श्लोकाङ्कद्वयानि श्लोकार्थानामदृष्टा वर्तन्ते । मयाऽपि ' श्लो० ' इति संज्ञया श्लोकार्थसङ्ख्यादृष्टो-
सूचि, अन्यत्र तु श्लोकाङ्कः ।

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
इरा भूवाक्सुराप्सु स्यात्	२	२९
उदारो दातृ-महतोः	२	८१
ओघो वृन्देऽम्भसां रये	२	१६४
* फलघौतं रूप्य-हेम्नोः	२	१९४
फलङ्गाङ्गौ लाञ्छनं च	४	२२९
फला शिल्पे कालभेदे	२	१९८
कलापो भूपणे वहेँ तूणीरे संहतेऽपि च(तावपि ?)	२	१९८
* किञ्जल्कः केसरोऽस्त्रियाम् (श्लो० ५५२)	२	१८
किरणोस्त्रमयूरवांशुगभस्तिवृष्णिपृश्नयः	२	६८
खेदानुकम्पासन्तोपविस्मयामन्त्रणे वत	२	६१
घनो मेघे मूर्तिगुणे त्रिषु मूर्तेँ निरन्तरे (श्लो० २५५५)	२	१४२
चक्रवर्ती सार्वभौमो नृपोऽप्यो मण्डले स्त्रियाम्(श्वरः ?)	२	१९५
चामीर्करं जातरूपं महारजत-काञ्चने	२	१७०
जालं समूह औनायो गवाक्ष-क्षारकावपि	२	१४
* जीवनं भुवनं वनम्	२	९६
तोत्रं वेणुकमालानं वन्यस्तम्भेऽथ शृङ्खले	२	१२९
त्वग्देहयोरपि तनुः (श्लो० २५६०)	२	२०९
दन्ती दन्तावलो हस्ती द्विरदोऽनेकपो द्विपः	२	१९५
दम्भोलिः (ह्यादिनी ?) वज्रमस्त्री स्यात् कुलिशं भिदुरं पविः	१	२९
दरोऽस्त्रियां भये श्वध्रे	२	४२
दव-दावौ घनारण्य-वह्नी	१	८९
”	२	९०
दैर्घ्यमायाम आरो(ना ?)हः परिणाहो विशालता	२	८१
देवभेदेऽनले रश्मौ वसू रत्ने घने वसु	२	१४५
देवाद् वृते वरः श्रेष्ठे त्रिषु बलीवं मनाक्-प्रिये	२	१८६
निदेश-ग्रन्थयोः शास्त्रम्	२	२६५
पञ्चैते देवतरवो मन्दारः पारिजातकः ।		
सन्तानः कल्पवृक्षश्च पुंसि वा हरिचन्दनम् ॥	२	११

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
पत्रं पलाशं छदनं दलं पर्णं छदः पुमान्	२	१०७
पत्रं वाहन-पक्षयोः	२	२५८
पदङ्घ्रिचरणयोऽस्त्रियाम्	२	११
पदं व्यवसितत्राणस्थानलक्ष्माङ्घ्रिवस्तुपु	२	२६
पादाः प्रत्यन्तपर्वताः	२	१७०
पादा रम्प्यङ्घ्रितुर्याशाः (श्लो० २५१३)	२	१०१, १७०
पुष्पघन्वा रतिपतिः	४	११७
पुंस्याधिर्मानसी व्यथा	२	१२५
वलिहस्तांशवः कराः	२	९६
विसमसूनराजीवपुष्कराम्भोरुहाणि च	२	९२
भार्या जायाऽथ पुंभूमिन् दाराः स्यात् तु कुडुम्बिनी	२	९
भूतिर्भस्मनि सम्पदि	२	२५३
मदनो मन्मथो भारः	२	३२
मधु मधे पुष्परसे	२	२५७
मलोऽस्त्रियाम् (स्त्री पाप ?) विद्धिष्टा	२	६५
महश्चो(स्तू ?)त्सवतेजसोः	२	४
महारण्ये पुण्य(दुर्ग)पथे कान्तारे(रं) पुंनपुंसकम् (श्लो० २६७९)	२	३२
मियोऽन्योन्यं रहस्यम्	२	१४
यानपात्रे शिशौ पोतः	२	१२२
योग्य-भाजनयोः पात्रं (श्लो० २६९३)	२	६४
रीरिः(तिः) स्त्रियामारकूटो न स्त्रियामथ ताम्रकम्	२	२९०
रुक्मं कार्तस्वरं जाम्बूनदमष्टापदोऽस्त्रियाम्	२	५
रेणुर्द्रयोः स्त्रियां धूलिः पांसुर्ना न द्वयो रजः	२	१३२, २४७
लवलेशफणाणवः	२	१७
लुलापो महिपो बाहद्विपत्रकासरसेरिभाः	२	१९१
वसती रात्रि-वेद्यमनोः	२	२१६
वा पुंसि पत्रं नलिनमरविन्दं महोत्पलम्	२	४
वीथ्यालिरावलिः पङ्क्तिः श्रेणी लेखास्तु राजयः	२	९९, २३१
वैरं विरोधो विद्वेषः	२	१४८
वर्म-सात-सुरगानि च	२	१०३

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
शृङ्गारादौ विषे बीर्ये गुणे रागे द्रवे रसः	२	१२१
शोणरत्नं लोहितकं(कः ?) पद्मरागोऽथ मौक्तिकम्	२	१७०
श्रुतं शास्त्रावधृतयोः	२	१७
समूहो निवह-व्यूह-सन्दोह-विसर-व्रजाः	२	२४
समे क्ष्मांशे रणेऽप्याजिः	२	१२५
समौ सिद्धान्त-राद्धान्तौ	२	९२
स सम्राडथ राजकम् । राजन्यकं च नृपतिक्षत्रियाणां गणे क्रमात् ।	२	२४३
सहस्रपत्रं कमलं शतपत्रं कुशेशयम्	२	२१२
साक्षात् प्रत्यक्ष-तुल्ययोः	२	९३
सारो बले स्थिरांशे च न्याय्ये क्लीबे वरे त्रिषु	२	१०१
सुरभिर्गवि च स्त्रियाम्	२	५१
स्तनितं गर्जितं भेयनिर्घोषे रसितादि च	२	१६०
स्त्रियां तु संहतिर्वृन्दं निकुरम्बं कदम्बकम् ।	२	१८६
स्त्रियां नौस्तराणिस्तरिः	२	१६६
स्थौल्य-सामर्थ्य-सैन्येषु, बलम्	२	७३
स्निग्धस्तु वत्सलः	२	११९
स्यात् प्रभावेऽपि चायतिः (श्लो० २४७८)	२	१४८
स्यादुत्पलं कुवलयमथ नीलाम्बुजन्म च ।	२	७३
इन्दीवरं च नीलेऽस्मिन्		
स्युः प्रभा रूग् रुचिस्त्वद् भा	२	१४५
ज्ञादिनी वज्रमस्त्री स्यात् कुलिशं भिदुरं पविः	२	९६
अमरपाठाः		
अङ्कः समीपे उत्सङ्गे चिह्ने स्थानापराधयोः	२	२२७
असितं सितिनीलं स्यात्	२	१८
आपः सुमनसो वर्षा अप्सरस्सिकताः समाः ।	२	१०
एते त्रयो बहुत्वे स्युरेकत्वेऽप्युत्तरं त्रिकम् ॥		
इनः प्रभौ च सूर्ये च	२	२६५

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
क्षीराब्धितनया रमा	२	२४०
छिन्नं लूनं छितं दितम्	४	१५
जवो वेगस्त्वरिस्तूर्णिः	२	२११
तमोऽन्धकारे स्वर्भानौ तमः शोके गुणान्तरे	२	२३४
दानधुत्सर्जनं त्यागः	४	९१
नमेरुः सुरपुत्रागः	२	२१
निर्वाणं निवृत्तौ मोक्षे विनाशे गजमज्जे	२	१३६
वाणे मकरपविशिश्वौ०	४	५२
भेरी दुन्दुभिरानकः	४	२८२
मन्दारः कल्पपादपः	४	१२
वसतिः स्थान-वेश्मनोः	२	२६
श्रद्धारचनयोर्भक्तिः	२	४
स्थितं स्थापितमाहितम्	४	१३७
स्याद् वज्रं कुलिशं पविः	४	३०

अमरटीकार्यां रायमुकुटाख्यायाम्

वरो जामातरि वृत्तौ देवतादेरभीप्सिते ।

पिङ्गे पुंसि त्रिषु श्रेष्ठे कृद्भुमे तु नपुंसकम् ॥ १ ॥

वरी प्रोक्ता शतावर्या वरा च स्यात् फलत्रिके । २ २०९

मनागिष्टे वरं क्लीवं केविदाहुस्तदव्ययम् ॥ २ ॥ (मेदिन्याम्)

अनेकार्थतिलके

अज्ञो विभीतके कर्पे, रावणे शकटात्मनोः ।

पाशके मणिके चाक्षः, इन्द्रिये खण्डमोक्षयोः ॥ ३ १५२

द्रुतं स्थिरे चरित्रे च ध्रौव्येऽनेकार्थभस्मनोः ३ १७२

अनेकार्थे

अम्बरं व्योम-नाससोः २ ११

१ ' छिन्ने लूनं छितं दितम् ' इति अमि० (का० ६, श्लो० १२५) । २ ' आवेगस्तु त्वरि० ' इति अमि० (का० २, श्लो० २३६) । ३ पाठोऽयं अमि० (का० ३, श्लो० ५७) । ४ पाठोऽयं अमि० (का० ३, श्लो० ४४९) ।

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
अरो जिनेऽरं चक्राङ्गे शीघ्रग्रे सत्त्वरे तटे	३	१९५
अस्तं स्वर्णसुमाम्भसः	३	२२
उ संभायुव(शम्भायु ?)प्रकाशे स्यात्	३	१४६
कं शिरो जलमाख्यातं कं सुखं परिकीर्तितम्	४	१०५
कं शीर्षेऽप्सु सुखम्	२	१६०
कं सुखे सलिले शीर्षे	३	१०५
जिनः सामान्यकेवली	४	१२
दले पत्रे अभिरूपायाः	३	१०७
धर्मो वृषो वृषप्रेष्ठो वृषण्डो मूर्पको वृषः	४	१७५
विभीतकोऽक्षोऽक्षमिन्द्रियम्	४	२७७
मास्तु हर्षे विधौ मासे	३	२७६
सत्रं गृहं धनं सत्रं सत्रं दानमिहेरितम् ।		
सत्रं नाम वनं सत्रं सत्रं सच्चरितं मतम् ॥	४	६२
सुमनाः पण्डिते पुष्ये गोधूमे सज्जने सुरे	३	११
सुमनाः पण्डिते पुष्ये देवे सज्जने समितौ	३	१७५
केशवे		
कं शिरो जलमाख्यातं कं सुखं परिकीर्तितम्	२	१६०
दैर्घ्यमायाम आनाहः परिणाहो विशालता आयतिश्च	२	९६
फलं फले धानवीजे निष्पत्तौ भोगलाभयोः	२	१२५
कात्ये		
तपोऽभिरिष्यते यत् तु देवेभ्यः स वरो मतः	२	२०९
गौडे		
कविः काव्यकरे सूरौ पुंसि वाल्मीकि-शुक्रयोः ।		
खलीने स्त्री कविर्ह्ययः	२	९३
पत्पादोऽङ्घ्रिधरणोऽस्त्रीषु	२	११
सुमनाः पुष्पमालत्पयोः स्त्रियाम्	२	१०

१ शीघ्रशीघ्रगयोरपि इति हेमानेकार्थं (का० २, स्तो० ४०१) । २ एतत् स्तोकार्थं केशवस्य इति ज्ञापते १६०तमात् शष्ठाङ्कात् । ३ 'सुसे' इति हेमा० (का० १, स्तो० ५) । ४ अमरकोशोऽपि ५ मेविन्यावावपि ।

पाठः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

दुर्गे

पादसमानार्थः पाद् अप्यस्ति
भेचकः शितिकण्ठाभः

२ १०
२ २१६

धरंणौ

तरवारिर्मतैः खङ्गः

२ ८३

नानार्थे

गमः सदृशपाठे स्याद् गमस्तु गमने स्मृतः
मुद्रा स्यादाकृतौ मुद्रा मुद्रा मानेऽङ्गुलीयके ।
पिधानेऽपि भवेन्मुद्रा मुद्रा कर्णविभूषणे ॥

२ २७
२ ६७

पारस्करे

कर्षुराश्वित्रला(लः ?)

४ २०७

महीपे

ईः स्मरेऽयेऽन्यये खेदे कोपाक्तावी शुवि श्रियाम्
गौर्वज्रे सुवूपे धेनौ वाचि दिग्वाणयोगिरि ।
भूमयूखसुखस्वर्गासत्यवह्नयक्षिमातृषु ॥
रसो हर्षे जले दुग्धे शृङ्गारादौ रसा धरा

३ ९३
३ २०६
३ २५८

मेदिनीकोशे

पृ० प०

आजिः स्त्री, समभूमौ च । सदग्रामे (जद्विके)
गौः स्वर्गे वृषभे रश्मौ वज्रे शीतरुरे पुमान् ।
अर्जुनीनेत्रदिग्वाणभूवाग्वादि(रि)पु योपिति ॥
तपो लोकान्तरेऽपि च ।
चान्द्रायणादौ धर्मे च पुमान् शिशिरमाघयोः (सत्रिके)
पोतः शिशौ वह्निके च गृहस्थाने च वाससि (तद्विके)
मन्दोऽवीक्षणे च मूर्खे च वैरे निर्भाग्य-रोगिणोः ।

३१ ३ २ ४९
२ २०५
१८६ २४ २ २१४
५९ ३८ २ १२२
२ १०

१ परनिश्वासाद् भिन्नोऽभिन्नो वेति न निर्णायते साधनामावात् । २ श्रीमोहनटालजीजैनसेन्द्रल्लाहवैरी-
(मुंवर्य) घटकमुद्रितपुस्तकाधारेण पृष्ठपद्ययोः अङ्कसूचनं क्रियते, किन्तु मुसपृष्ठस्यामावात् प्रकाशनपरिचयायुल्लेख-
करणेऽपमर्षोऽहम् । ३ पाठोऽयं न टम्यते मुद्रिते पुस्तके, किन्तु “गोः स्वर्गे च बलीवर्दे रश्मौ च कुलिशे पमान् ।
स्त्री सौरभेयी दृग-वाण-दिग्-वाग्-भूवःसु भूमि च ॥ ” इति पृ० १२, श्लो० १; “गोः स्वर्गे वृषभे रश्मौ
वज्रे चन्द्रमसि षष्ठः” इति तु दिग्भे (पृ० २४) । ४, “स्वैरे चामाघरोगिणोः” इति पृ० ७९, श्लो० १३ ।

पाठः	पृ०	प०	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
अल्पे च त्रिषु पुंसि स्यात् (हस्तिजात्यन्तरे शनौ ॥) (दद्विके)				
रत्नं स्वजातिश्रेष्ठेऽपि मणावपि नपुंसकम् (तद्विके)	८८	१७	२	८३
वा(वं?) प्रचेतसि जानीयादिवार्ये च तदव्ययम् (वैकके)	१७१	१	२	२८५
शक्तिरस्त्रान्तरे गौर्यामुत्साहादौ वले स्त्रियाम् (तद्विके)	६१	६१	२	१६७

रभसे

स्त्रियां सामाजिके गोष्ठ्यां द्युति(द्युत)मन्दरयोः सभा २ ६७

विश्वकोशे

अर्घं तु व्यसने प्रोक्तमर्घं दुरित-दुःखयोः			२	२३१
अन्तः प्रान्तेऽन्तिके नाशे स्वरूपेऽतिमनोहरे	५९	३१	२	१६४, २६९
अरं शीघ्रे च चक्राङ्गे शीघ्रगे पुनरन्यवत्	१२५	३	२	४५
अलं भूषणपर्याप्तिवारणेषु निरर्थके ।				
अलं शक्तौ च निर्दिष्टम्	१९०	४८	२	१०१
अष्टापदं स्यात् कनके सारीणां फलकेऽपि च ।				
अष्टापदश्च शरभे चन्द्रमल्ल्यां च मर्कटे ॥	८१	४२	२	१७०
आयतिः संय(ग)मे दैर्घ्ये प्रभावागाभिकालयोः	६९	१५८	२	१६३
आरम्भस्तु त्वरायां स्यादुद्यमे वध-दर्पयोः			२	५
आराद् दूर-समीपयोः	१८७	१५	२	११९
आलिः पङ्क्तौ च सरुपायां सेतौ च परिकीर्तिता ।				
विशदायेऽपि स्यादालिः			२	८४
आशुर्ग्रीहौ च सत्वरे	१६८	१२	२	१०३
इनः सूर्ये नृपे पत्यौ	८५	१	२	५४
ईतिः भवासे द्विम्बे स्यादतिवृष्ट्यादिपट्सु च	६०	५४	२	१९१
उमा सीता(ऽतसी) हैमवती हरिद्रा-कीर्ति-कान्तिषु	११२	३४	२	२५७
कदम्बमाहुः सिद्धार्थे नीपेऽपि निकुरम्बके	१०७	७	२	३४
कैलघौतं रूप्य-हेम्नोः कलघौतः कलध्वनौ	७१	१९०	२	१५४

१ श्रीमद्देश्वरस्य कृतो विश्वप्रकाशे (चौतम्बासंस्कृतग्रन्थमालाया) अत्र सूचितोऽेवानां बहुशः साम्यं वरीदृश्यते, अत एतत्कोशाधारेण पुत्रपयाङ्कः पाठान्तरं च सूच्यते मया । २ ' पातक-दुःखयोः ' इति पाठान्तरं (पृ० २९, श्लो० १) । ३ " तुरायां " इति पृ० १०९, श्लो० ३० । ४ " आलितु विशवाशये । आलिः पङ्क्तौ च सरुपां च " इति पृ० १५२, श्लो० ३७ । ५ पाठोऽयं वर्तते हेमानेकार्थं (का० ४, श्लो० १४७८) अपि ।

पाठः	पृ०	पं०	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
कामं प्रकामेऽनुमतावसूयानुगमेऽपि च	१८९	४३	२	८१
कीर्तिः प्रसाद-यशसोर्विस्तारे कर्दमेऽपि च	६१	६६	२	७३
को ब्रह्मात्मानिलार्केषु शमने सर्वनाम्नि च ।				
पावकेषु (च ?) मयूरे च सुखशीर्षजलेषु कम् ॥	४	२४	२	१०४
क्रिया कर्मणि चेष्टायां करणं सम्प्रधावने ।				
आरम्भोपायशिर्ष्यार्थचिकित्साविकृतिष्वपि ॥			२	१४५
घनं स्यात् फांस्यतालादिवाद्यमध्यमनृत्ययोः ।				
घनं सान्द्रे दृढे दाढये विस्तारे लोहमुद्गरे ॥	८५	३	२	१०७
मेघमुस्तकयोश्चापि	८५	४	२	१०७
चैक्रवर्ती बल्लगणे चक्रवाके			२	१९५
जिनः स्यादतिवृद्धे च बुद्धे चार्हति जित्वरे	८५	१	२	९
तरसा बले च वेगे च			२	१२८
तारो मृक्तादिसंशुद्धौ तरणे शुद्धमौक्तिके	१२६	१८	२	३२
तुला पलशते राशौ भाण्डे सौहृश्य-मानयोः			२	१४
तुला साम्ये मानदण्डे			४	१५
तृष्णाजतिरेके अस्तुव्ये लालसा लोलयाच्चयोः			२	१८
दमस्तु दमये दण्डे कर्दमे दमनेऽपि च	११०	२	२	५४
दवो दाव इव ख्यातो वनाग्नि-वनयोरपि	१६२	२	२	९०
धाम देहे गृहे रश्मौ चित्ते स्थानाऽपराधयोः			२	२२१
धिषणस्त्रिदशाचार्ये धिषणा धिषि संप्रता	५१	४६	२	९३
नेमं तु नभसा साकं तपं च तपसा सह ।				
रजं च रजसा सार्धं महं च महसा समम् ॥			२	४
नालीकं पंचखण्डेऽञ्जे नालीकः शरतल्पयोः (?)			२	१७
पङ्कः कर्दम-पापयोः	५	४१	२	१२५
पत्रं स्याद् वाहने पर्णे पसे च शरपक्षिणाम्	१२८	३५	२	२८०
प्रसादोऽनुग्रहे काव्यगुण-स्वास्थ्य-प्रसक्ति (क्ति ?) यु	७९	२०	२	१९१

१ 'करणे सम्प्रधारणे' पृ० ११९, श्लो० ६० । २ 'क्षार्याचिकित्सानिष्कृतिष्वपि' पृ. ११९, श्लो० ६० । ३ "चक्रे गणे चक्रवाके" इति पाठः (पृ० १२९, श्लो० ४९) । ४ "तरो बले च वेगे च" इति पाठः (पृ० १७७, श्लो० ३८) । ५ 'स्याद् दृश्यं' पृ० १५२, श्लो० ४० । ६ "तुला साम्ये तन्मपीडे" इति वैजयन्त्या (पृ० २२१, श्लो० १७) । ७ न विद्यते पाठोऽयं विश्व-भेदिन्योः, किन्तु समस्ति चायं हेमानेकार्यं वैपरित्यक्ताम् । ८ "स्थाने जन्म-प्रमावयोः" इति पाठः (पृ० ९५, श्लो० १२१ । ९ नायं पाठो लभ्यते मुद्रिते विश्वकोशे, किन्तु प्राप्यते शाब्दप्रमेदे (श्लो० ४६-४७) । १० "शरतल्पेऽञ्जे नालीकः शरशल्ययोः" इति पाठः (पृ० ११, श्लो० ११३) ।

पाठः	पृ०	प०	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
मिथुः फलिनीकङ्कुपिप्पलीराजिकासु च	२८	५०	२	२०९
फलं हेतुसमुत्थे स्यात् फलके व्युष्टि-लाभयोः ।				
जातीफलैऽपि कक्कोले सस्य-वाणाग्रयोरपि ॥	१४९	२	२	१२४
फलिण्यां तु फलीं(लं) प्राहुस्त्रिफलायां फलं क्वचित् ।	१४९	३	२	१२५
भर्ता स्वामिनि धारके	५९	३८	२	१८३
भवः संसारसम्प्राप्तिश्रेयःशङ्करजन्मसु	१६२	२	२	४८
मतं पूजित-संस्मृते			२	८१
मलं किट्टे पुरीषे च पापे च कृपणे मलः	१४९	८	२	१४२
मानं प्रमाणे पूजादौ मानश्चित्तोन्नतौ शृ(ग्र)हे			२	३६
मुखं निःसरणे वक्त्रे प्रारम्भोपाधयोरपि	२२	२	२	२४३-२४४
यमो दण्डधरे ध्वाङ्क्षे संयमे यमजेऽपि च ।				
शरीरसाधनापेक्षानित्यकर्मणि बोध्य(बोच्य?)ते ॥	११०	५	२	१०९
यानं गतौ वाहनेऽपि	८५	७	२	३७
रजः स्यादातीव शुभे ।				
रजः परागे रेणौ च रजं च परिकीर्तितम् ।			२	१३२
रतं सुरत-गुह्ययोः	५६	२	२	३२
रभसो वेग-हर्षयोः	१७५	१४	३	२९२
रहोऽपि गुह्ये भवने च तच्चे			२	१४८
रामः पशुविशेषे स्यात् जामदग्न्ये हलायुधे ।				
राघवे ज्ञासितश्चेतमनेङ्गेषु च वाच्यवत् ॥	१११	२१	२	२४
वनं कानन-नीरयोः	८५	४	२	२१
वरोऽभीष्टे देवतादेर्वरौ जामातृ-शृ(पि?)ङ्गयोः ।				
श्रेष्ठेऽन्यवत् परिवृत्तौ वरं कश्मीरजे मतम् ॥	१२५	७	२	१२९
वृषः स्याद् वासके धर्मे सौरभये च शुक्रले ।				
पुंराशिभेदयोः शृङ्ग्यां मूषक-श्रेष्ठयोरपि ॥	१७१	१	२	१७४
वेणुर्वेशे नृपान्तरे			२	२४

१ 'सन्धिते' पृ० ५६, श्लो० ४ । २ 'प्रस्थादौ' पृ० ८५, श्लो० ६ । ३ 'गुणे; रजः परागे रेणौ तु, रजवत् परि०' पृ० १७६, श्लो० ३१ । ४ 'सुरते' पृ० १७७, श्लो० ३९ । ५ अयं पाठो हिमंसेकार्थे (का० २ श्लो० १६९, मुद्रिते विश्वकोषे (पृ० ४९, श्लो० २७) तु " वेणुर्नृपान्तरे वंशे " ।

पाठः	पृ०	पं०	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
व्यूहः स्याद् बलविन्यासे निर्माणे वृन्द-तर्कयोः	१८०	६	२	२३९
शं कल्याणे सुखेऽपि च	१९०	४८	२	३२
शान्तिः श्रमेऽपि कल्याणे	६१	६२	२	१३
सत् प्रशस्ते विद्यमाने	५७	१३	२	१२२
सा(शरीरः) शबल-वातयोः	१२६	२०	२	२९०
सालः पादपमात्रे(त्रं) स्यात् प्राकारे (शङ्खकट्टमे)	१५०	१५	२	२८०
हितं पृथ्वे गते धृते			२	१०१
हे है व्यस्तौ समस्तौ च हृतिसम्बोधनार्थयोः	१९२	७२	२	९५

वैजयन्तीकोशे

आतङ्कस्तु दर-त्रासौ भीतिर्भीः साध्वसं भयम्	२	५४
मौलिः कोटीरमुष्णीपं किरीटं मुकुटोऽस्त्रियाम् (पातालकाण्डे श्लो० १३५)	२	२३४

व्याडिकोशे

अस्तं सुवर्णे वनोपान्ते	३	८२
धरित्री धरिणी विश्वं लोकः क्षेपेषु द्वाश्वतम्	३	२७६

शब्दप्रभेदे

रजेनापि रजः समम् (श्लो० ४८)	२	२४७
लक्ष्मीर्दरेः स्त्रियाम् (श्लो० ४५)	२	१९५

शब्दापीठे

आली पाडी सली श्रेणी राजी पड्डी वीथी इत्यादयः शब्दा दीर्घ- ईकाराः	३	९०
पिङ्गलः स्वर्णवर्णवत्	२	१८०
पेचकः कृष्णनीलः स्यात् अतसीपुष्पसन्निभः	२	२१६

शाश्वते

मृणयः स्यात् परिचये याच्यायां सौहृदेऽपि च	२	७३
---	---	----

१ पाठोऽयं वर्तते हेमानेकार्ये (का० २, श्लो० २२४) अपि । २ " गते धृते पृथ्वे " इति पृ० ५७, श्लो० ९ । ३ नायं पाठः समुद्रग्रन्थे वैजयन्त्यां, किन्तु पताहङ्क पाठोऽसरे (श्लो० ४०३) ; स कैवल्प-
" चतुर्दश दशनामो भीतिर्भीः साध्वसं भयम् " । ४ नायं पाठः समास्ति द्वाश्वतकोशे, किन्तु विद्यतेऽयं
वैजयन्त्यां (१० २४२, श्लो० ४४) ।

पाठः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

सुधाकलशकोशे

उमा धान्यविशेषे स्याद् गौरी-श्री-कीर्ति-कान्तिषु ३ २५८

सुभृतौ

समूहवाचको वारः वारो वेद्यागणः स्मृतः २ ११

हृद्वन्द्रे

क्रोडा हावा तथा दारा त्रय एते यथाक्रमम् ।

क्रोडे हावे च दारेषु शब्दाः प्रोक्ता मनीषिभिः ॥ २ ९

हारावल्याम्

पारालिन्दी(?) स्तरद्वौ नौः २ २८५

'हैमानेकार्थे

वीथी वर्त्मनि पङ्क्तौ च गृहाङ्गे नाट्यरूपके काँ० २, श्लो० २३४ २ २७

छन्दोलक्षणानि

अयुजि नयुगरेफतो यकारो युजि च नजौ वृत्तरत्नाकरे पृ०४९ २ २९

जरगाश्च पुष्पिताग्रा

* उपेन्द्रवज्रा जतजा गयुगमौ(गम्) काँ० प्र० १, स्त० २ पृ० ५ २ १०५

* ख्याता वसन्ततिलका तभजा जगौ गः का० प्र० १, स्त० २ पृ० ६ २ ७३

चतुर्ग्रहैरिह रुचिरा जभौ जसौ

* तद्रूर्ध्वं चण्डवृष्ट्यादिदण्डकाः परिकीर्तिताः वृत्त० पृ० २५ २ २९१

* द्रुतविलम्बितमत्र नभौ भरौ का० प्र० १, स्त० २ पृ० ६ २ १६१

* द्रुतविलम्बितमाह नभौ भरौ वृत्त० पृ० ३९ २ ५१

* नसमरसला गः पङ्क्तिभिः विदेहैर्यैरिणी मता २ १२५

* मन्दाक्रान्तामभनततगागो यतिर्वेदपङ्क्तिभिः का० प्र० १, स्त० २ पृ० ६ २ ९६

* यतिर्वसुकृता जसौ जसयलाश्च पृथ्वी गुरुः ,, स्त० २ पृ० ६ २ १५१

यदि भवतो नजौ भजजला गुरुर्नकुटकम् वृत्त० पृ० ४३ २ २२८

१ मुद्रितोऽयं ग्रन्थः 'निर्णयसागर'रययन्त्रालये शाके १८१८तमे वसरे ।

२ प्रकाशितोऽयं ग्रन्थः श्रुतजोषसहितः क्षेमराजश्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना शाके १८४३तमेऽब्दे ।

३ श्रीअमरचन्द्रसूक्तियायां काव्यकल्पलताऽऽख्यायां कविशिक्षायां प्रथमे प्रताने द्वितीये स्तवके प्रथमे श्लोके इत्यनेन ज्ञेयम् । अत्र शृङ्गाणी दीयते साहित्योपाध्ययिमानवन्युपाख्यरामशास्त्रिसम्पादितशुभ्याभारम् ।

पाठः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

लक्ष्मैतत् सप्त गणा गोपेता भवति नेह विपमे यः (जः)	४	४०
पद्योऽयं च न लघु वा प्रथमेऽर्धे नियतमार्यायाः ॥ वृत्त० पृ० २६		
* वसुधतिरियमुक्ता मालिनी नौ मयौ यः का० प्र० १, स्त० २ पृ० ६ २		८४
रसै रुद्रैश्छिन्ना यमनसभला गः शिखरिणी वृत्त० पृ० ४३) २		२४०
* वसुधतिरियमुक्ता मालिनी नौ मयौ यः का० १, प्र० १ स्त० २ पृ० ६ २		८४
* विज्ञेया स्रग्धरेयं(राऽसौ?) मरभनययया वाहवाहैयतिथेत्		
का० प्र० १, स्त० २ पृ० ६ २		१३९
श्लोके पद्यं गुरु ज्ञेयं सर्वत्र लघु पञ्चमम् ।		
द्विचतुःपादयोर्हैस्वमेतच्छ्लोकस्य लक्षणम् ॥	२	१३८
सूयाश्वर्मसजस्तताः सगुरवः शार्दूलविक्रीडितम् वृत्त० पृ० ४४ २		१८

पाणिनीये

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः	पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
अन्येभ्योऽपि (दृश्यते)(३-२-१७८)२	२	२२२	कर्मण्यधिकरणे च	२	१६६
अर्शआदिभ्योऽच्	२	२२२	किप् च	२	२५१
अष्टनः [आ] संज्ञायाम् (६-३-१२५)	२	५	गोत्रोक्षोद्गोरभ्रराज(न्यराजपुत्र- वत्समनुष्याजाद् बुञ्)	२	२४३
आतोऽनुपसर्गे कः	२	१७१	गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य	२	१५१
आतो लोपः (इटि च)	२	१७१	घुमास्या(गापाजहातिसां हलि)	२	१७१
आत्मन्विश्वमातृ(जन)भोगोत्तर- पदात् खः (५-१-९)	२	४५	चजोः कुधिण्यतोः	२	१२९
आन्महतः समानाधिकरण- (जातीययोः) (६-३-४६)	२	४	ज्य च	२	२४७
इगुपघञ्जामीकिरः कः	२	२२२	टिड्ढाणञ्(द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्- तयपठकृञ्कञ्चकरपः)	२	२६५
उग्रंपदयेरमद(पाणिधमाश्च)	२	२९	तस्येदम्	२	१७
उपमितं व्याघ्रा(दिभिः सामा- न्यामयोगे)	२	४३	द्यतिस्यतिमास्या(मिति किति)	२	२४७
उरण् रपरः	२	२०९	न ध्याख्यापृमूर्च्छिमदाम्	२	९६
ऋन्नेभ्यो ङीप्	२	१५१	न निर्धारणे	२	९
ऋहलोर्णवत्	२	१२९	बहुवचनस्य वसूनसौ	२	९
कर्मण्यण्	२	१४५	भव्यगेय(प्रवचनीयोपस्थानीय- जन्याप्लाव्यापात्या वा)	२	२३१
			यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा	२	९

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः	पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
रदाभ्यां निष्ठातो नः (पूर्वस्य च दः)	२	९६	वोतो गुणवचनात्	२	६४
* राजश्वशुराद्यत्	२,३	२४६	शमि धातोः संज्ञायाम्	२	३२
* राजाहःसखिभ्यष्टच्	२,३	११९	शाच्छोरन्यतरस्याम्	२	१४
लक्षणेत्यंभूताख्यानभागवीप्सासु			समानकर्तृकयोः (पूर्वकाले)	२	७६
प्रतिपर्यनवः	४	१४०	सुपिः (स्थः)	२	१९५
वसोः सम्प्रसारणम्	२	२२५	सुप्यजातौ (णिनिस्ताच्छील्ये)	२	२३४
विदेः शतुर्वसुः	२	२२५	स्त्रियाः पुंवद्भापितपुंस्कत्वात्	२	२९
			ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्	२	२५१

पाणिनीय-उणादिसूत्राणि

इणसिञ्जि(दीङुप्यविभ्योनक्) सू०९८९ २ १४	भृमृदशियाजिपर्विपच्यमितमि-	२	१८३
ऋजेन्द्राग्रवज्रविभक्तुव्रक्षुरखुरभद्रो-	नमिहयैभ्योऽतच्		
ग्रभेरभेलशुकतीव्रवर्णेर(शुकशुक-	मनेरुच्च	२	२१९
गौरवध्रेराः ?)माला	लक्षेर्मुद् च	२	१९५
कृग्रोरुच्च	सर्वधातुभ्योऽसुन्	२	२४७
पातेर्दतिः	सुसूधागृधिभ्यः क्रन्	२	१७१
भूरञ्जिभ्यां कित्	ह्रस्वरुहियुपिभ्य इतिः	२	२२२

पाणिनीयधातुपाठाः

* अस् भुवि	१०६५	२	३६	णम महवत्वे शब्दे च	९८१	२	१९७
असु क्षेपणे	१२१०	२	२२७	* णीञ् प्रापणे	९०१	२,३	४८
* इण् गतौ	१०४५	२	२७४	* तनु विस्तारे	१४६४	२	१३
इदि परमैभ्यं	६३	२	२२२	तुद व्ययने	१२८२	१,२	१०८
ईर गतौ (कम्पने च)	१०१८	२	२७४	* तृ प्लवनतरणयोः	९६९	२	२६
* कृ विक्षेपे	१४१०	२	१३२	* दिश अतिसर्जने	१२८४	२	१०१
क्षिप भ्ररणे	११२१,१२८६	२	९	दो अवस्वण्डने	११४८	२	२४७
ख्या प्ररुयने	१०६०	२	९२	* धृञ् कम्पने	१४८८	२	४२
गु शब्दे	१४९९	२	२०९	धृञ् धारणे	९००	२	१८०
* जनी मादुर्भावे	११४९	२	१३९	* धेद् पाने	९०२	२	१९
* जि जये	५६१	२	१४	ध्ये चिन्तायाम्	९०८	२	१७१
सुपी प्रीतिसेवनयोः	१२८९	२	५१				

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
*पद गतौ	११६९	२ ४
पा पाने	९२५	४ ९४
पा रक्षणे	१०५६	२ ९
भा दीप्तौ	१०५१	२ १३९
*भू सत्तायाम्	१	२ ४८
मदी हर्षे	१२०८	२ ९६
मुच्छ् मोक्षणे	१४३१	२ १९४
यती प्रयत्ने	३०	२ ४५
रञ्ज रागे	११६७	२ २४७
राजू दीप्तौ	८२२	२ २१
लक्ष दर्शनाङ्कनयोः	१५३९	२ १९५
वादि अभिवादनस्तुत्योः	११	२ ८६
*ग्रज गतौ	२५३	२ ७८
शासु अनुशिष्टौ	१०७५	२ २४७
*थिञ् सेवायाम्	८९७	२ ३४
पूञ् अभिपत्रे	१२४८	२ २२२
*पुञ् स्तुतौ	१०४३	२ २३
घा गतिनिवृत्तौ	९२८	२ २१
स्पृश संस्पर्शने	१४२३	२ २५७
*स्मृ चिन्तायाम्	९३३	२ ५९
*हन् हिंसागत्योः	१०१२	४ १५७
		२ २१४
*हृव् हरणे	८९९	२ ७८
वार्तिके कात्यायनीये		
अहभ्यासव्यवायेऽपि	२	२१
असि अकेऽने च रञ्जेर्नलोपो वाच्यः	२	२४७
घिनुणि च	२	२४७
दारजारौ कर्तरि णिलुक् च	२	९

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
रजकरजन(रजःसूपसङ्ख्यानम्)	२	२४७
सारस्वते		
अतः (सू० ७०५)	२	४
अत उपधायाः (सू० ७५७)	२	४
अत्वसोः सौ	२	९९
अदादेर्लुक्	२	९
अप् कर्तरि (सू० ६९१)	२	४
अमृशसोरस्य	२	२२
अम्वादीनां घौ ह्रस्वः	२	२९१
अस्त्यर्थे मत्तुः	३	५९
आतो णप् ङौ	२	२१
आतोनऽपि	२	११६
आदेः ण्नः स्नः	२	२१
आतोऽन्तोदनतः	२	२१९
आशीःप्रेरणयोः	२	४
इक्षितपौ धातुनिर्देशे	२	७९
इट् ईटि	२	२४६
इण(णिकोः ?)सिलोपे गावक्तव्यः	२	६७
इ यं स्वरे	२	६७
ईयस्विद्यौ (द्विताविति वक्तव्यौ)	२	१८६
उपधाया लघोः	२	२४३
ऋत इरः (र् ?)	२	१३२
ऋ रम्	२	१०
ए अय् (सू० ४१)	२	४
ओ अव्	२	१८३
ओरौ	२	२१
ओर्वा हेः	२	१२२
कासादिप्रत्ययात्(आम् ऋअसूभूपरः)	२	१०

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
कुहोशुः	२	९
कृदिकारादक्तेरीप् (वा वक्तव्यः)	४	१९
क्तो वा सेट्	२	२१४
विवलात् पः सः कृतस्य (सू० ३४१)	२	४
क्षायो मः	२	२४४
खसे चपा झसानाम्	२	९६
गुणः (सू० ६९२)	२	४
गुर्वादेरिष्मेयस्सु [गरादिष्ठच- लोपश्च]	२	१८६
चुरादेः (सू० १०३१)	२	४
जरायाः स्वरादौ जरस् वा वक्तव्यः	२	१९८
झपानां जवचपाः	२	२१
णादिः कित्	२	९
णित् पे	२	७८
तनादेरुप्	२	१३
तवमम ङसा	२	३२
तुदारैरः	२	१५४
तुह्योस्तातद् आशिपि वा वक्तव्यः	२	१३
त्यादेष्टेरः स्यादौ	२	२२
दधातेर्हिः (निष्ठायां वाच्यः)	२	१४२
दस्स मः	२	१२८
दादेः पे	२	६७
दिवादावद्	२	१७
दिवादेर्यः	२	२२७
दिस्योर्हसात्	२	२१४
द्विश्व	२	९
घनार्तिचामिद्भ्रुवपितपि०	२	५१
घातोः प्रेरणे	२	९२
घ्यापतेः०	२	१७१

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
नमसोऽस्य	२	३६
नश्वापदान्ते झसे	२	१९४
नाञ्चेः पूजायाम्	२	१४८
नूपः	२	११९
(पचि) नन्दिग्रहादेः		
(अयुषिनि) (सू० ११९९)	२	५
पूर्वस्य छिति झसे घः	२	९६
पूर्वस्य हसादिः शेषः	२	९
प्रादेश्च तथा तौ सुनमाम्	२	२१
प्रीञ्धूञ्चोर्नुक्	२	४२
भजां विण्	२	१९४
भावे तत्वयणः	४	१८१
भूते िसिः	२	७८
मान्तोपधाद् वत्विनौ	१	१३२
मुचादेर्मुम्	२	१९४
यक् चतुर्षु	२	१२८
यादादौ	२	१३५
युवोरनाकौ (सू० ११९१)	२	५
(घुम्पदस्मदोः) पष्ठीचतुर्थी०	२	१३
ये	२	८९
य्वोर्धातो (रियुवौ स्वरे)	१८०	२
य्वोर्वि हसे	२	२१९
रः	२	१०
रातो औ पुक्	२	९२
लोकाच्छेषस्य	२	२१
लोपः पचां कित्ये चास्य	२	१७४
लोपो ष्स्वाञ्जसे		
वसोर्व उः (सू० ३०२)	२	४

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः	पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
वाञ्जसाने	२	१७	स्वरहीनं (परेण संयोज्यम्)	२	१०
विधिसम्भावनयोः	२	१७	स्वरे यत्वं वा	१	३६
वोर्णुणात्	२	६६		२	३६
ज्वोरा	२	१४२		३	३७
पो ङः	२	२१६	ह्रस्वयोः स्वरे सन्धिर्न वक्तव्यः	२	४२
प्लुभिः प्लुः	२	२१	ह्रस्वः	२	६४
स घातुः	२	९२	ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्	२	५०
सन्ध्यसराणामा		३७	सिद्धहैमे		
सम्बोधनपदादग्रे न भवन्ति वसादयः १	२	४९	*रुचित्	२	४२
सवर्णे दीर्घः (सह)	२	९	गुणादस्त्रियां न वा	४	१५
सस्वरादिर्द्विरद्विः	२	२४३	रोर्यः	३	३७
सहादेः सादिः	४	१२०		४	३७
सिसतासीस्यपामिट्	२	२४६	व्यत्यये लृग् वा रेफस्य लृक्	३	२४
सेः	२	७८	स्वरे वा	३	३७
से रौ	२	१२८	अधेः शीङ्स्यास आधारः	२	१२५
स्मयोगे भूतार्थता वक्तव्या	२	१९८	सिद्धहैमधातुपाठाः		
स्याविदः	२	१९६	*डुकृब् करणे	२	१०
स्रोर्विसर्गः	२	६	डुदाब् दाने	२	२१९
			*डुधाब् धारणपोषणयोः	२	६४
			डुभृब् धारणादौ	२	१८३

उमापतिधरमहोपाध्यायाः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

यत्र द्वित्वं बहुत्वं च, स द्वन्द्व इतरेतरः ।

२ २८०

समाहारो भवेदन्यो, यत्रैतत्वं नपुंसके ॥ १ ॥

व्याकरणविषयकाः प्रकीर्णपाठाः

अहना चिना न सूर्यः सूर्याविहीनश्च वासरो नास्ति ।

कर्तृक्रिये तथैव हि सम्पृक्ते सर्वदा भवतः ॥

कर्तृकर्मक्रियादीना-भवकाशो न चेद् यदि ।

१ ३८

२ ३९

२ ४८

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
अध्याहारस्तदा कार्यों, मुख्यार्थप्रतिपत्तये ॥		
इण् सिजि	२	१४
इणः सिलोपे गादेशो वक्तव्यः	२	२५३
इदमः प्रत्यक्षगतं समीपतरवर्ति चैतदो रूपम् ।	४	१५
अदसस्तु विप्रकृष्टे तदिति परोक्षे विजानीयात् ॥		
ऋद्धरपाणां मूर्धा	२	२१६
कृदिकारात्	२	११५
कृदिकारादक्तिनो वा ङीप्	२	१९५
गौरादित्वात् ङीप्	२	१५०
धर्मप्रजासम्पन्ने दारे नान्यं० (अभि० का०३, श्लो० १७७, पृ०२१)२		९
न निष्ठादिषु	२	१५
पैरमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यैः	२	९
प्रक्रान्तप्रसिद्धानुभूतार्थविषयस्तच्छब्दो यदुपादानं नापेक्षते	१-२	१८५
प्राण्यङ्गन्तूर्यसेनाङ्गनाम्	२	१८५
भुवश्च वाच्यः	२	४८
वा धेटां शोछो पोत्राधेट्	२	१७
स्त्रीलिङ्गो वा बहुवचनान्तश्च (अभि० का०४, श्लो० ११, पृ० ४५२)२		१०
एके—अर्थसमाप्तिः पदम्	२	१५८
अन्ये—स्याद्यन्तं त्याद्यन्तं च तत्	"	"
अपरे—एकाधिकपञ्चाशत्कोट्योऽष्टौ लक्षकाः ते द्वे (हे ?) स्राश्च ।	२	१५८
पठशीतिचत्वारिंशदधिकशताष्टौ शतानि पुनः ॥		
वर्णाष्टकमेकपदे श्लोकाना मानमागमस्योक्तम् ।	२	१५८
जिनभाषितस्य सैकादशाङ्गपूर्वस्य विद्वद्भिः ॥		

कुमारसम्भवे

* विकारहेतौ सति विक्रियन्ते येषां न चेतांसि त एव धीराः
(स०१, श्लो० ५९)

२ ११६

भारवीये

स्वभाववक्राण्यलकानि केपां (तासाम्)

२ १०५

१ पाणिनीये (२-१-६१) तु ' सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यमानैः ' इति पाठः । २ ' शाच्छासी-
भापेटो वा (इति वनस्पत्यम्) ' इति सारस्वते (सू० ७२६) ।

पाठः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

मृच्छकटिके

वेश्याः श्मशानसुमना इव वर्जनीयाः (चतुर्थेऽङ्के श्लो० १४) २ १०

रघुवंशे

वागर्थाविव सम्पृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये (स० १, श्लो० १) २ २०५

रामायणे.

सुरापरिग्रहाद् देवाः, सुरारूपा इति विश्रुताः ।

अपरिग्रहात् तस्या, दैतेयाश्वासुराः स्मृताः ॥

वासवदत्तायाम्

आन्दोलकुसुमकेशरशरेण तन्वी

१२८

शान्तिनाथचरित्रे

व्यन्तरा ब्रह्मगुप्तीना-मास्यानीव नव ध्रुवम् ।

२ ७९

विकासिहैमपद्मानि, स्वामिनोऽग्रे विचक्रिरे ॥

द्वयोर्द्वयोर्न्यधात् पादौ, चलंस्तेषु जगत्पतिः ।

सुराः सञ्चारयामासुः, सप्तान्यानि पुरः पुरः ॥

हैमे योगशास्त्रे

या देवे देवता युद्धि-र्गुरौ च गुरुतामतिः ।

४ १७८

धर्मे च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥

हैमे वीतरागस्तोत्रे

जघन्यतः कोटिसङ्ख्यास्त्वां सेवन्ते सुरासुराः ।

२ ८०

चाणाक्ये

सन्तोषस्त्रिषु कर्तव्यः, स्वदारे भोजने घने ।

९२

त्रिषु चैव न कर्तव्यो, दाने चाध्ययने नये ॥

प्रकीर्णके

नेमिनं नामि भक्त्या

२ २४३

पाठः

टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः

रसतरङ्गिण्याः गृङ्गारतिलकटीकायाम्

राजा राजार्चिताद्विरनुपचितकलो यस्य चूडामणित्वं	२	१३९
नागा नागात्मजार्थं नभसितधवलं यद्वपुर्भूषयन्ति ।		
या रामारागिणी भून्मतिरिति यामिनां येन वोऽदाहि मारः		
स साः सप्ताश्वनुन्नारुणकिरणनिभाः पातु विभ्रच्चिनेत्रः ॥		

रसमञ्जरीं भानुकरमिश्रकृतायाम्

गतागतकुतूहलं नयनयोरपाङ्गावधि	२	१०
स्मितं कुलनतभ्रुवामधर एव विश्राम्यति ।		
वचः प्रियतमश्रुतेरतिथिरेव कोपक्रमः		
कदाचिदपि चेत् तदा मनसि केवलं मज्जति ॥		
केचित्—* हावो मुखविकारः स्याद् भावश्चित्तसमुद्भवः ।	२	१०
विकारो नेत्रजो ज्ञेयो विभ्रमो भ्रूसमुद्भवः ॥		
अन्ये—योपितां यौवनजो विकारो विभ्रमः	२	१०
अपरे—मदहर्षरागजनितो विपर्यासो विभ्रमः यथानिमित्तमासना-	२	१०
दुत्थाय अन्यत्र गमनं, प्रियकथामाक्षिप्य सख्या		
सहालापनं, मुधैव हसितक्रोधौ, पुष्पादीनां सहसैव		
परित्यागः, वस्त्राभरणमालयानां अकारणतः खण्डनं मण्डनं च ।		

मातृ(का) प्रकरणे

दितिर्माता च दैत्यानां देवानामदितिस्तथा ।	३	२०५
विनता पक्षिणां माता कद्रुः पन्नगमातरि ॥		
* आजानु कनकगौरम्, आनाभः शङ्खकुन्दहरधवलम्, आकण्ठतो नव-		
दिवाकरकान्तितुल्यम्, आमूर्धतोऽञ्जननिभं गरुडस्वरूपम्	१	२०३

वाग्भटालङ्कारे

यमक-श्लेष-चित्रेषु घनयोर्दलयोर्न भित् (प० १, श्लो० २०)	१	६० }
	२	६१ }

पाठः	टीकाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
लिङ्गभेदं तु मेनिरे (प० ४, श्लो० ५८)	१	१३ } २ १४ }

नैयायिकादयः

आपरमाणुदर्शिनो योगिनः	२	१९
आराध्यत्वेन ज्ञानं भक्तिः—वर्धमानचरणाः	४	१९६
परस्परविनिर्मुक्तिलक्षणक्षयिलक्षणनिरंशाः परमाणवः पदार्थाः—चौद्धाः	४	२५२
परामृश्यमाणं लिङ्गमनुमानम्—उदयनाचार्याः	२	२२५
प्रमितिर्विषयाः पदार्थाः—वैशेषिकादयः	४	२५१
* लिङ्गपरामर्शोऽनुमानम्—मणिकृतः	२२	२५
हिताहितमाप्तिपरिहारोपदेष्टा गुरुः	४	२१०

निरुक्तौ

निर्विघ्नसमाप्तिकामो मङ्गलमाचरेत्	२	४
पद्यते—चरति अत्र लक्ष्मीः इति पद्यम्	२	४
मन्ये-शङ्के-भ्रुवं-प्रायो-नूनमित्येवमादिभिः ।	२	२८५
उत्प्रेक्षा व्यज्यते शब्दैरिवशब्दोऽपि तादृशः ॥		
शिवेन निर्मिता माया मायया निर्मितं जगत्	३	४९
संहिता च पदं चैव	४	७
सामवेदाज्जातः सामजः	२	४

श्रुतौ

नित्यानन्दसुखाभिव्याक्तिः	२	२६
सामानि गायतो ब्रह्मणः करादष्टौ गजाः समुत्पन्नाः	२	४

प्राकृतसाहित्ये

अंत्यं भासइ अरहा सुत्तं गंधंति गणहरा निउणं (आवश्यके सटीके ६८तमे पत्रे गा. ९२)	४	१५
--	---	----

१ सम्पूर्णत्र श्लोकरूपे यथा—

“ विभिन्नलिङ्गचरणां नातिहानाधिकं च ताम् ।

निबध्नन्ति सुधाः क्वापि लिङ्गभेदं तु मेनिरे ॥ ”

२ “ साक्षणस्य हिअट्टाप तओ सुत्तं पवचइ ” इति उत्तरार्धम् ।

पाठः	टीकाङ्कः पृष्ठाङ्कः
जीवाइर्नवपयत्ये जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ।	१७८
भावेण सद्दहेते अयाणमाणे वि सम्मत्तं ॥ (नैवतत्त्वप्रकरणे गा० २) ४	
तित्थं चाउवण्णे संघे पवयणे पढमगणहरे वा (भगवत्याम्)	३ २८५
निग्गंथे पावयणे	३ १५
नेवाइयं पर्यं दव्वभावसंकोयणपयत्थो (आवश्यके सटीके ३७८तमे पत्रे) २	१६२
पेउमाभवासुपूज्जा रत्ता (आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ३७६, १६०तमे पत्रे) १	१२७
वासीचंदणकप्पे समाणे लेट्टुकंचणे	४ १७५

(श्रीअभयदेवसुरिकृते श्रीमहावीरस्तवे गा० ११)

१ प्रकाशितं प्रकरणमिदं श्रीआत्मानंदसभया १९६९तमे वैशमीमास्ये ।

२ एतद्वाचायाः साक्षरिका चतुःशतार्था मदीयसंशोधनपूर्विका
(पृ. १२७-१३२) श्रेष्ठिवचन्द्रालमारजैनपुरतकोद्धारक्षयया ।

मुद्रिताऽनेकार्थसाहित्यसङ्ग्रहे

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनितातिरैरपि यं * न सय(शीर्ण)मोहो
 शमजितभौरमदं भवैन्दिताऽऽपत् ।
 भैज तैमिहं जयन्तैर्मातुमीशं^{१६}
 शैमजितैर्मारमदम्भवन् ! दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पितामा
 हेरुं रुचिरै ! ददेज्जिनौर्यै ! तं^{१३} द्राक्कै
 परमतमोहर ! यं भयानि दानम् ।
 निर्यतैमुपमता भवे लभन्ते
 परमतमोहरयं भैया निर्दानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगहनमतिस्फुटानुयोगं
 जिनमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननर्भयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसाधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 पेषिमर्षि दधेतीहै मानसीन्द्रै-
 महितैमदम्भैवतां महाधिकारम् ।
 दलयंतु निर्वहे सुराङ्गनाना-
 महितैर्मदं भवतां महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०
 + + + + +

३ श्रीसम्भवजिनस्तुतयः

सम्भव ! सुखं देदत् त्वं
 भाविनि भावारवारवारण ! विश्वम् ।
 वासवसमूहमहिताऽ-
 भाविनिभाऽर्वोऽरवारैवाऽरणै ! विश्वम् ॥ १ ॥

—इस्कन्धम् (आर्यागीतित्यपरनामकम्)

* ' निरस्तमोहा ' इति रा-पाठः । † नारत्ना नजन्ना अपरयत्रम्, गान्ते पुष्पितामा । ‡ पूर्वार्धोत्तरार्धयोः पौर्वाश्रयैरिषयैः रा-प्रत्याम् । § चोऽऽने इस्कन्धम् ।

येद्धर्मः शै भविनां

सन्तैतमुदितोदितोऽदितौदारकरः । .

सं जयतुं सार्वभौगः शुचि-

सन्तैतमुदितोऽदितोदितोऽदारकरः ॥ २ ॥—स्कन्धकम्

जैनी^{११} गीः^{१२} सां जयतात्

नं यया शमितामिता मितक्षररुच्या ।

किं सन्तः समवतरन्-

नयया शमिताऽमिताऽमिताक्षररुच्या ॥ ३ ॥—स्कन्धकम्

दलेयतु काञ्चनकान्ति-

जैनतामहिता हितौ हि तारागमदा ।

इह वज्रशृङ्खला दु-

जैनतामहिताऽऽहिताऽहिताऽरागमदा ॥ ४ ॥—स्कन्धकम्

+ + + + +

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

त्वंमभिनन्दन ! दिव्यगिरा निरा-

कृतसभाजनसाध्वस ! हारिभिः ।

अहतर्धय ! गुणैर्जयै रोजितः

कृतसभाजन ! सार्धैसहारिभिः ॥ १ ॥—*द्वुतविलम्बितम्

भगवतां जननेस्य जयैर्निहा-

ऽऽशु भवतां तनुतां परमुत्करः ।

त्रिजगतीदुरितोपैशमे पदुः

शुभवतां तनुतां परमुत्करः ॥ २ ॥—द्वुत०

त्रिदिवमिच्छति यैः चतुरः स्फुरैत्-

सुरससमूहमयं मंतमर्हताम् ।

स्मरतुं चारु देदत् पदमुच्चैः

सुरससमूहमयं मंतमर्हताम् ॥ ३ ॥—द्वुत०

धृतसकाण्डर्धनुर्धनुं तेजसा

न्नं रहितो सद्यः रुचिराजिता ।

मदहितानि परैरिहै १३ रोहिणी

नैरहिता सद्यः रुचिराऽजिता ॥ ४ ॥—द्रुत०

+ + + + +

५ श्रीसुमतिजिनस्तुतयः

नैम नमदपरसदपरस-

सुमतिं सुमतिं सदसदरसुदारसुंदा ।

जनिताऽजनितापदपद-

विभवं विभवं § नरकान्तं नैर ! कान्तम् ॥ १ ॥—स्कन्धकम्

भवभवभयदाऽभयदा-

वैली वलीयोदयोदयाऽमोयामा ।

दद्यादद्याऽमितमित —

शैमा शैमादिष्टिष्टिवीजोऽवीजो ॥ २ ॥—स्कन्धकम्

दमदेमसुर्गमं सुर्गमं

सदी सदानन्दनं दयोविद्याविद् ।

परमपरमस्मैर ! स्मैर

महोमहा धीरधीर ! संमयं समयम् ॥ ३ ॥—स्कन्धकम्

काली कालीरसरस-

भावाभावाय नयनसुखदाऽसुखदा ।

महिमहितनुता तैनुता-

दिताऽदिताऽमानमानरुच्या रुच्यो ॥ ४ ॥—स्कन्धकम्

+ + + + +

६ श्रीपद्मप्रभस्तुतयः

पद्मप्रभेश ! तव यस्यै र्चिर्मते सद्-

विश्वासमानसदयापर ! भावि तस्य ।

नोचोःपदे किमु पचेलिमपुण्यसम्पद्

विश्वाऽसमान ! सद्यःऽपरै ! भावितैस्य ॥ १ ॥—पद्मस्तुतिलका

§ 'नरनरकान्तं कान्तं' इति घ-पाठः । * 'भा' इति घ-पाठः । † एषो जी गो वचन्ततिलका ।

मूर्तिः शर्मस्य दधेती किमु यां पट्टनि
 पुण्योनि फाचेन सभौसु ररौज नैव्या ।
 सों स्तूर्यतां भगवतां विरौतिः स्वर्भक्त्या
 पुण्याऽनिकाचन ! सभासुरराजनव्या ॥ २ ॥—वसन्त०
 लिप्सुः पदं परिगौर्विनैयेन "जेनी
 वाचंयमैः सैततमञ्चैतु रोचिंतार्याम् ।
 स्याद्वादमुद्रितकुतीर्यनयावतारां
 वाचं यमैः सतैतमं चतुरोचितार्याम् ॥ ३ ॥—वसन्त०
 साहीर्यमत्र कुंरुपे शिवसांधने यां—
 षोता मुंदा रसमयस्य निरन्तराये ! ।
 गान्धारि ! वज्रमुंसले जगौती तैवास्याः
 पांतामुदारसमयस्य निरन्तराये ॥ ४ ॥—वसन्त०
 + + + +

७ श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतयः

यादिह जिनसुपार्श्व ! त्वं निरस्ताकृतक्ष्मा-
 वनमद ! सुरैवाऽधौ हृद्यशोभाऽवर्तारम् ।
 तैव उदितैर्मजैसं " कर्तुंयैर्गायंते नौ-
 वनमेदसुरवापाहद् यैशो भार्यतारम् ॥ १ ॥—*मालिनी (८, ७)
 जगति शिवसुखं ये' कान्तिभिर्भासंयन्तोऽ-
 दुरितमदरतापैध्यानकान्ताः सदाऽऽशाः ।
 "जिनवरपुपभास्ते' नाशयन्तु मष्टैर्दं
 दुरितमदरतापैध्यानकान्ताः सदांशाः ॥ २ ॥—मालिनी
 मुनिवैतिरपैठद् "धं वर्जयन्ती हतोद्यंत-
 तमसैमहितदायासौंऽऽधिमानन्दितांरम् ।
 समयैमिहै' भंजाऽऽप्तेनै' क्तमैर्चैदधानं
 तैमसम ! दिनदांया साधिमानं दितारम् ॥ ३ ॥—मालिनी

अर्धतु कैरिणि याताँ साँऽर्हताँ प्रौढभक्त्या
मुँदितमकलितपाया याँ महामानसी मीम् ।
वर्हाति युधि निहृत्यानीकचक्रं रिपूणा—

मुदितमकलितपाया महामानसीमाम् ॥ ४ ॥—मालिनी

× × × × ×

श्रीचन्द्रप्रभजिनस्तुतयः

तुँभ्यं चन्द्रभ्रम ! भवभयाद् रक्षते लेखलेखा-
नन्तव्याऽर्पापमदमहते सर्त्रमीऽहासैमाय ! ।

श्रेयैःश्रेणीं भृशैमसुर्मतां तँवते ध्वस्तकामा—

नन्तव्यापाऽपमद ! महते सर्त्रमोहाऽसर्माय ॥ १ ॥ * मन्दाक्रान्ता (४, ६, ७)

श्रेयो देत्तां चरणविलुठन्नभ्रं भूपालभूयो—

मुक्तामाला समदमहिता वोधिदानामहीना ।

मोहापोहादुदितपरमज्योतिषां कृत्स्नदोषै-

मुक्तां मालाँऽसमदमहिता वोधिदानाऽसर्माहीना ॥ २ ॥—मन्दा०

रङ्गदभङ्गः स्फुटनयमयस्तीर्थनीथेन चूला-

मालापीनः शमदमवताऽसङ्गतोपायहृद्यः ।

सिद्धान्तोऽयं भवतु गौदितः श्रेयैसे भक्तिभार्जनी-

मालापी नः शमदमवता संज्ञतोऽर्पायहृद् यः ॥ ३ ॥—मन्दा०

साँ त्वं वज्राङ्कशि ! जैय मुनौ भूरिभक्तिः सुसिद्ध-

प्राणायामेऽशुचि भक्तिर्मतापाऽऽपदन्ताऽचलानाम् ।

देत्से वज्राङ्कशभृदनिशं दर्पहन्त्री प्रदत्त-

प्राणा याँ मे^६ शुचिर्मतिमता पापदन्तावलानाम् ॥ ४ ॥—मन्दा०

+ + + + +

९ श्रीसुविधिजिनस्तुतयः

यस्यार्तनोद् देवर्ततिर्भङ्गं मु-

प्रभावतारे शुचि मन्दरामे ।

इहास्तु भक्तिः सुविधौ हृदा मे^७

प्रभावतारे शुचिर्मन्दरामे ॥ १ ॥—उपजातिः

* मो भनी ती गो मन्दाक्रान्ता धयेः । + ती जा गाविन्द्रनग, जतजा गासुपेन्द्रनग, एतयोः पायोव एहूर
वरप्रतिपदुदंगपा ।

अभूत् प्रकृष्टोपशमेषु येषु
 नं मोहसेनां जनिताऽऽपदेभ्यः ।
 युष्मभ्यमार्त्तां प्रथितोर्द्वेभ्यो
 नमो ऽहंसेना ! जनितांपदेभ्यः ॥ २ ॥—उप०

वैणी रहस्यं दर्शयती प्रदत्त—
 महोदयाऽर्वाङ्घ्रिरनीति^३ हारि ।
 जीर्वाङ्घ्रिनेन्द्रैर्गदितां त्रिलोकी—
 महो दर्पावङ्घ्रिरनीतिहारि ॥ ३ ॥—उप०

जगद्धतिर्विभ्र(द्)मर्कान्तकान्तिः
 करोऽस्तुलाभं शमदम्भवत्याः ।
 ददन्नतानां ज्वलनायुधे ! नैः
 करोतुं लभं शमदं भवत्याः ॥ ४ ॥—उपेन्द्रवज्रा

+ + + +

१० श्रीशीतलजिनस्तुतयः

जैयति शीतलतीर्थपतिर्जने^३
 वसु मती तरणाय महोदधौ ।
 ददति यत्र भवे चरणग्रहे
 वसुमतीतरणाय महो दधौ ॥ १ ॥—द्रुतविलम्बितम्

वितैर शासनभक्तिमता जिना—
 बलि ! तमोहरणे सुरसम्पदम् ।
 अघेरयच्छिवनाम महोत्तमना
 बलितमोहरणे ! सुरसं पदम् ॥ २ ॥—द्रुत०

भगवतोऽभ्युदितं विनेमाऽगमं
 जनं । यैतः परमापदमादरात् ।
 इह निहत्य "शिवं जगदुन्नतिं
 जैनयतः परमार्षदमादरात् ॥ ३ ॥—द्रुत०

स्तैवरवैस्त्रिंशैस्तैव सन्ततं
 न परमच्छवि ! मानवि ! लींसिता ।
 नै घनशास्त्रैकलाऽप्यैरिदारिणी
 नै परमच्छविमानविलासिता ॥ ४ ॥—दुत०

+ + + + +

११ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतयः

जिनैवर ! भर्जेन् श्रेयांस ! स्यां व्रताम्बुहृतोदयद्-
 भवदव ! नतोऽहं तापातङ्कमुक्त ! महोगम ! ।
 गतभववनभ्रान्तिभ्रान्तिः फलेग्रैहिरुल्लसद्-
 भवदवनतो ह्येतापीतं कैमुक्तमहागम ॥ १ ॥—*हरिणी (९, ४, ७)
 जिनसमुदयं विश्वोधारं हरन्तेमिहाङ्गिनां
 भवमदरदं रुच्योऽकान्तं महामि तमोहरम् ।
 विनैयमधिकं कारंकारं कुलादिविशिष्टी-
 भवमदरदं रुच्यो कान्तं महामितमोहरम् ॥ २ ॥—हरिणी
 शुचिगमपदो भङ्गैः पूणो हरन् कुमतोपहोऽ-
 नवरतमलोभावस्थामाश्रयन्नयशोऽपितैः ।
 जैन ! तव मनो यायाच्छायामर्थैः सम्यो गैल-
 नवरतमलो भावस्थामाश्रयं नयशोभितः ॥ ३ ॥—हरिणी
 सुकृतपदुतां विन्नोच्छित्त्यां तैवाऽरिहृतिक्षमाऽ-
 पविफलकरा द्युत्यांऽगोर्घा घनांघनराजिता ।
 विरतरु महाकाली घण्टाक्षसन्ततिविस्फुरत्-
 पविफलकरा द्युत्यांगिहा घनांघनराजिता ॥ ४ ॥—हरिणी

+ + + + +

१२ श्रीवासुपूज्यजिनस्तुतयः

पन्नोल्लोसे पदुत्त्वं दधेदधिकरुचिर्वासुपूज्यार्कतुल्यो
 लीकं सदीरपातांशमरुचिरपवित्रासहारिप्रभाऽवै ।
 लुपेन स्वै गौविलासैर्जगति घनेतमो दुर्नयध्वस्ततत्त्वा-
 ऽऽलोकं सदीरपातांशमरुचिरपवित्रास ! हरिप्रभावः ॥ १ ॥—*स्रग्वरा(७, ७, ७)

लोकानां पूरयेन्ती सपदि भगवतां जन्मसंज्ञे गीतिषु^१
 ह्येया रीजी वनेऽत्रो भवतुदमरसार्थानताऽपार्तिमोहा ।
 साक्षात् किं कल्पबल्लिर्विबुधैर्परिगता क्रोधैमानार्तिमाया—
 हृद् यां राजीवनेत्रा भवतु दभरसाऽर्थानतीपा तमोर्हा ॥ २ ॥—स्रग्०
 लक्ष्मिस्त्वैद्यभङ्गः प्रथयति सुकृतं चारुपीयूषपानाऽऽ—
 स्वादे शस्तादरातिक्षतशुचि सदनैकान्त ! सिद्धान्त ! रागः ।
 रङ्गङ्गमसङ्गोल्लेसदसर्मनये निर्मितानङ्गभङ्ग—
 स्वादेश ! रंतादऽरातिक्षतशुचिसदने कान्ते ! सिद्धान्तरागः ॥ ३ ॥—स्रग्०
 वार्गदे ! विमीणयन्ती पदुं विविधनयोच्चीतशांस्त्रार्थनिष्ठा—
 शङ्कान्ते देहि^२ नव्येरितरणकुशले ! सुभुं ! धौदे विशिष्टम् ।
 श्रद्धाभाजा मंसादं सुमतिकुमुदिनीचन्द्रकान्ति भूपूर्णा—
 शं कान्ते ! देहिनेव्येऽरिषैरणकुशले सुभुंवा देवि^३ ! शिष्टम् ॥ ४ ॥—स्रग्०
 + + + + +

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

नमो हतरैणायते ! ऽसमदमाय ! पुण्याशया—
 समोजित ! विभासुरैर्विमल ! विश्वमारक्षते ।
 न मोहतरैणाय ते^१ समदमाय ! पुण्याशया—
 ऽसमोजितविभासुरैर्विमलविश्वमारक्षते ॥ १ ॥—ऽपृथ्वी (८, १)
 महौय तैरसाहिताऽजगति बोधिदानामहो^२
 दया भवतुदां तैताऽसकलहाऽसमानाऽभया ।
 महायतैरसा हितीं जगति बोधिदाना महो—
 दया भवतु दान्तताऽसकलहाऽसमानाऽभयौ ॥ २ ॥—पृथ्वी
 क्रियादरमैन्नतरागततयाचितं वैभवं
 मितं समुदितं सदां शमवैताऽभवेनोदितम् ।
 क्रियादरमनन्तरागततया चितं वैभवं
 मितं समुदितं सदाशमवैता भवे नो^३ दितम् ॥ ३ ॥—पृथ्वी

प्रभा वितरतादरं^{१०} सुरभियात्तारोहिणी—
 हितोऽशुगुरु चाऽपरजितकराशमारोपिता ।
 प्रभावितरताऽऽदरं सुरभियाऽर्जता रोहिणी
 हितोऽऽशु गुरुचापराजितकरा शमारोपिता ॥ ४ ॥—पृथ्वी

+ + + + +

१४ श्रीअनन्तजिनस्तुतयः

कलितमोदमनं तरसाऽऽश्रये
 शिर्वपदे स्थितमस्तभवापदम् ।
 त्रिदशपूज्यमर्नन्तजितं जिनं
 कलितमोदमनन्तरसाश्रये ॥ १ ॥—द्रुतविलम्बितम्

जिनवरा गततापदरोचितां
 प्रददेतां पर्दवीं मैम शार्ध्वतीम् ।
 दुरितहृद्गचना न कदाचन—
 जिनवरागततापदरोचिताम् ॥ २ ॥—द्रुत०

सुरसमानसदक्षरहस्य ! ते^{१०}
 मधुरिमागैम ! सोऽस्तुं शिवार्थं नः ।
 जगति येन सुधाऽपि घनमभा—
 सुरसमानसदक्षर ! हस्यते ॥ ३ ॥—द्रुत०

सदसिरक्षतिभा सुरवा जिनं
 जगदितां फलकेषुधनुर्धरा ।
 जयति येषामिह मणताऽच्युतां
 सदसि रक्षति भासुरवाजिनम् ॥ ४ ॥—द्रुत०

+ + + + +

१५ श्रीधर्माजिनस्तुतयः

श्रीधर्म ! तवै कर्मद्रु-वारणस्य सदायते ! ।
 स्तैवं कर्तुं कृतद्वेषि-वारणस्य सदा येते ॥ १ ॥—*अनुष्टुप्

गिरा त्रिजगदुद्धारं, भाऽसमाना ततान यो ।
 श्रिया जीयीज्जिनाली सा, भासमानाऽतताऽनया ॥ २ ॥—अनु०
 वचंः पापहरं दत्तं—सातं फेवलिनोदितम् ।
 भवे चार्णाय गहने, सातङ्कऽवलिनोदितम् ॥ ३ ॥—अनु०
 दद्युः प्रसादाः प्रज्ञप्त्याः, शक्तिमत्या जिता दराः ।
 तस्यां यया द्विपा संवे, शक्तिमत्याजितादराः ॥ ४ ॥—अनु०
 + + + + +

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अस्याभूद् व्रतधाति नातिरुचिरं^{१४} श्यद्येवं संसेवनां—
 दक्षोदं भरतस्य वैभवमयं साराजितं तन्वतः ।
 लिप्तोः (प्तो !) शान्तिजिनस्य शासनसंचि सौख्यं जयेद् ब्रह्म भी—
 दक्षोऽदम्भरतस्य वै^{१५} भवमयं साराजितं तन्वतः ॥ १ ॥—शार्दूलविक्रीडितम्
 येषां चेतोसि निर्मले शमवतां मोक्षाध्वनो दीपिका—
 प्रज्ञालाभवतां क्रिया सुचिंताऽरं भावनाऽऽभोगतः ।
 ते^{१६} श्रीमज्जिनपुङ्गवा हतभया निरत्यं विरक्ताः सुखं
 प्रज्ञाला भवतां क्रियासुचिंताऽरमाधना भोगतः ॥ २ ॥—शार्दूल०—
 मिथ्यादृष्टिमतं यतो ध्रुवमभूत् पृथ्वस्तदोपात् क्षिता -
 वाऽऽर्चोरोचितमानमोऽर्यमदंभावारिताऽप्ये ! हे^{१७} ।
^{१८} तं सिद्धान्तमभङ्गभङ्गकलितं श्रद्धाय चिते^{१९} निजे^{२०}
 वाचा रोचितं ! मानमारयमदं भावारितोपापहे ॥ ३ ॥—शार्दूल०
 शृङ्गाणां घनधैर्यनिर्जितभया र्वां शासनस्वामिनी
 पातादाऽऽनतमानवा सुरहिता रूच्या सुमुद्राऽऽजिपु ।
 श्रीशान्तिक्रमधुग्मसेवनरता निरत्यं हतव्यप्रता—
 पातादांनतमा नवासु रहिता रूच्या सुमुद्राजिपु ॥ ४ ॥—शार्दूल०
 + + + + +

१७ श्रीकृन्धुजिनस्तुतयः

सं जयति जिनेकृन्धुलोसंज्ञोभहीनो
 महानि सुरमणीनां वैभवे सन्निधाने ।
 इह भवेति विना यं मानसं ईन्त केषां
 महानि सुरमणीनां वैभवे सन्निधाने ॥ १ ॥—मालिनी

जयति जिनर्ततिः सौ विध्वमाधौतुमीशौ—
 ऽमदयतिमहिताऽरं किञ्चै रीणाऽऽमवाशम् ? ।
 विलसितमपि यस्यां हन्तै नैव स्मिं चित्तं
 मदीयति महि तारं किञ्चरीणांमपाशम् ॥ २ ॥—मालिनी

अवतु गदितमौहैस्त्वौ मंतं जन्मोसिन्धौ
 परमतरणहेतुच्छायया भासमानैः ।
 विविधनयसंभूहस्थानसंगत्यपास्ता—
 परमतरणहेतुच्छायया भासमानैः ॥ ३ ॥—मालिनी

कलितमर्दनलीलाऽधिष्ठिता चारुं कान्तात्
 संदसि रुचितमाराद् धीम हन्ताऽपकारम् ।
 हरतुं पुरुषदत्ता तन्वती शर्म पुंसीं
 सदर्शिरुचितमारींद्वाऽर्महं तार्पकारम् ॥ ४ ॥—मालिनी—

+ + + + +

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

+हरन्तं संस्तवीम्यहं त्वौमरैजिन ! सर्वतं भवोद्भवा--
 मानमदसुरसार्थवाच्यंम ! दम्भरताऽऽधिपापदम् ।
 विगणितचक्रवर्तिविभवमुद्दामपरांक्रमं हता--
 मानमदसुरसार्थवाचं यमैदं भरताधिपाऽऽपदम् ॥ १ ॥—*द्विपदी
 भीमभवं हरन्तमपगतमदकोपाटोपमहेतां
 स्मरते रीणाधिकारमुदितापदमुद्यमचिरतमुत्करम् ।
 भक्तिनताखिलसुरमौलिस्थितरत्नरुचाऽरुणक्रमं
 स्मरतरणाधिकारमुदितापदमुद्यमंऽविरतमुत्करम् ॥ २ ॥—द्विपदी
 भीमभवोदधेभुवनमेकतो विधुशुभ्रमञ्जसां—
 ऽभेदवर्ततो यंशोऽभितरणेन नमोऽदितं नयेमितं हि तंम् ।
 जिनपसर्मयमनन्तभेङ्गं जनै ! दर्शनशुद्धचेतसा
 भवदवतोय ! शोभित ! रणेन न मादितं नै यमितं हितंम् ॥३॥—द्विपदी

चक्रधरा करालपरघातबलिष्ठमैघिष्ठिता मभा—
 सुरविनेतां तनुभवैपृष्ठमनुदितापदरंगतारवाक् ।
 दलयंतु दुःकृतं जिनवरागमभक्तिभृतामनैरतं
 सुरविनता तनुभवपृष्ठमनु दितापदरंगतारवाक् ॥ ४ ॥—द्विपदी
 + + + + +

१९ श्रीमल्लिजिनस्तुतयः

महोदयं प्रवित्तु मल्लिनाथ ! मे^०—
 ऽघनाथ ! नोदितपरमोहमान ! संः ।
 अर्भूमहाग्रतघनकाननेषु यो^१
 घनाघनोऽदितपरमोहमानसः ॥ १ ॥—रुचिरा
 मुनीश्वरैः स्मृतं कुरु सौरुष्यमहर्षी
 सदानतामर ! समुदाय ! शोभितः ।
 धनैर्गुणैर्जगति विशेपयन् श्रिया
 सदानतामरस ! मुदा र्यशोऽभितः ॥ २ ॥—रुचिरा
 जिर्नः सं यं पठितमनेकेयोगिभि—
 मुदा रसं गतमपरागमाहं तम् ।
 सदागमं शिवसुखदं स्तुवैर्षा—
 मुदारसंगतमपराममाहतम् ॥ ३ ॥—रुचिरा
 तनोर्तु भीः समयैर्षिं सतीमना—
 विला सभा र्गिंवि कृतैर्धरतापदा ।
 शुचिष्टुतिः पंडुरणदच्छकच्छपी
 विलासभागविकृतधीरतापदा ॥ ४ ॥—रुचिरा
 + + + + +

२० श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतयः

तव मुनिमुव्रत ! क्रमधुंगं ननु कः प्रतिभा—
 वनघन ! रोहितं नर्पति मानितैमोहरणम् ।
 नेतसुरमौलिरत्नविभया विनयेन विभा—
 वनैथ ! नरो र्हितं न र्पतिमानितमोहरणम् ॥ १ ॥—अवितयम्

† उभौ इजो गो रुचिरा पेः । * न्यञ्जना स्तावदितयम् ।

अवेति जगन्ति याशु भवेती मैयि पारगता-
 वलि । तैरसेहितानि सुरवारसभाजितया ।
 दिशतु गिरा निरस्तर्मदना रमणीहसिताऽ-
 वलितरसे हितानि सुरवा रसभाजि तया ॥ २ ॥—अवि०

यीतिभिरधीतेमहितैर्मत्तं नयवञ्जहता-
 घनगमपङ्गमानमरणेरनुयोगेश्वरतम् ।
 अतिहितहेतुता दधदपास्तंभवं रहितं
 घनगमपङ्गमानैम रणैरनु योगश्वरतम् ॥ ३ ॥—अवि०

वितैरतु वाञ्छितं कनकरुग् भुवि गौर्ययो-
 हृदितैतया महाशुभविनोदिविमानवताम् ।
 रिपुपदनाग्निनी विलसितेन मुदं ददती
 हृदि तैतमामहाऽऽर्धु भविनो दिवि मानधताम् ॥ ४ ॥—अवि०

+ + + + +

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

यंतो योन्ति शिषं नमिरध्वने नाभं तनुते
 विभावयोऽनाशंकमनलसमानं दिर्तमदः ।
 दर्धद् भासां चक्रं रविकरसमूहादिवं महा-
 विभावयो नौशं कंमनलसमानैन्दितमदः ॥ १ ॥—शिखरिणी (६, ११)

भवोऽङ्गीतं भिन्धैत् भुवि भवेभृतां भव्यमहिता
 जिर्नानामायोसं चरणमुदिताऽऽली करचितम् ।
 शरण्योनां पुण्यै त्रिभुवनहितानामुपचितै-
 जिर्नानामायासंचरणमुदितैलीकरचितम् ॥ २ ॥—शिख०

जिर्नानां सिद्धान्तश्रृंणपद् कुर्वान् मयं मनो-
 ऽपरैभूतिकोके शैमहितपदानामविरतम् ।
 यतैः स्याच्चक्रिस्वैदशविभ्रुताद्या भवभृतां
 परां भूतिकोकेशमहितपदानामविरतम् ॥ ३ ॥—शिख०

गैजव्यालव्याघानलजलसमिद्वन्धनरुजो-

ऽगदाऽक्षोऽऽली काँली नैयमवैति विश्वाऽसमहिता ।

जैनेर्विभ्वेधेया विधैटयतु देवी कँरलसद-

गदाक्षाऽलीकाऽलीनयमवति विश्वासमहिता ॥ ४ ॥—शिख०

+ + + + +

२२ श्रीनेमिजिनस्तुतयः

त्वं येनाँक्षतधीरिमा गुँणनिधिः प्रेम्णा वितन्वन् सदो

नेमेऽकान्त ! महामनो ! विलसतां राजीमतीरागतः ।

कुँयोस्तस्य शिवं शिवाङ्गज ! भैवाम्भोधौ नै सौभैग्यभाग्

नेमे ! कान्तमहामनाविल्लं ! सतां राजीमतीरागतः ॥ १ ॥—शार्दूलविक्रीडितम्

जीर्थाँसुजिनपुङ्गवोँ जैगति ते राज्यधिषु प्रौल्लसद्-

धामानेकपराजितासु विभेयाऽसन्नाभिरामोदिताः ।

योर्धालीभिरुदित्वरा नै मँगिता येः स्फांतर्यैः प्रैस्फुरद्-

धामानेकपराऽजितासु विभेया सन्नाभिरामोदिताः ॥ २ ॥—शार्दूल०

याँ गङ्गेवै जनस्य धँङ्कमखिलं पूँता हेरत्यञ्जसा

भारत्यागमसङ्गता नयतेताऽमार्याँचिता साधुनीं ।

अँधेतुं गुरुसँन्निधौ मतिर्मता केतुं सैतां जँन्मभी-

भारत्यागमसंगता नै र्यततामार्याँचिता साँधुनीं ॥ ३ ॥—शार्दूल०

व्योमं स्फारविमानतूरनिनदैः श्रीनेमिभक्तं जँनं

प्रत्यक्षामरसालपादपरतां वाचाँलयन्ती हितैम् ।

दधीँन्निर्त्यमितोँऽऽम्रलुम्बिलीतिकाविभ्राजिहस्ताऽहिँतं

प्रत्यक्षामरसालपादपरताऽम्भोँ चालयन्तीहितैम् ॥ ४ ॥—शार्दूल०

+ + + + +

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

सौधे सौधे रैसे स्वे रुचिररुचिरैया हारिलेखाँरिलेखा

पायं पायं निरस्ताघनेयघनयशो यस्ये नाथैस्य नौधै ।

पौर्ष्व पौर्ष्व तमोद्रौ तर्मदतमह ! नै सौर्भेजालं भँजाऽल्लं

कौमं कौमं जयन्तं मधुरमधुरैमाभाजनत्वं जँन ! त्वैम् ॥ १ ॥—सग्वरा

तीर्थे तीर्थशरोजी भवतु भवतुदस्तारिभीमाँरिभीमा-

लीकालीकालकूटाऽकलितकँलितयोँसाँसँमूहे सँमूहे ।

यो मायामानहँत्री भवविभँवविदाँ दत्तविश्वँसविश्वा-

ऽनाप्तानाप्तौभिश्छ्ना विमदविर्मदनत्राऽसँमोहाऽसमोर्हा ॥ २ ॥—स्रग्०

गौराँगौरातिकीर्तेः परमपरमतर्हँसविश्वासविश्वा-

देया देयँन् मुँदं मेँ जनिजनिर्तँनूभावतारावतारा ।

लौकालोकार्थवेत्तुर्नयँविनयविधव्यासमानासमाना-

ऽभङ्गँऽभङ्गनुँयोगा सुगमर्तुगमयुक् प्राकृताँलङ्कृताऽलम् ॥३॥—स्रग्०

लौके लोकेशँनुत्या सुरसँसुरसभाँ राजँयन्ती जयन्ती

व्यँहँ व्यँहँ रिपूणाँ जनभजनभँवद्गौरैवा मँरवामा ।

कान्ताँ कान्ताहिर्षँस्येरितदुरितदुरँन्ताहीतानाँ हितानाँ

दैद्यादैद्याँलिँमुँचैँहँचितरुचितमा संस्तँवे चँ स्तँवे चँ ॥ ४ ॥—स्रग्०

+ + + + +

२४ श्रीमहावीरजिनस्तुतयः

तवँ जिनवर ! तँस्य वैद्ग्ध्वा रँति योर्गैमार्गा भँजेयं महावीर ! पायोधिँगम्भीर ! धीरँनिशं

मुँदित ! विभँव ! सन्निधानेऽसमोहँस्यँ सिद्धार्थनामक्षमाभृत्कुमारापहेयँस्य वीँचा रँतः ।

मुनिँजननिकरक्षँरित्रे पँवित्रे परिक्षीणैकमाँ स्फुरद्ग्लानैँभाक् सिद्धिँशमाँणि लेभेतरँ-

मुदितविभँवँसन्निधानेऽसमोहँस्यँ सिद्धार्थ ! नैम क्षमाभृत् कुँमारापहे यँस्य वीँऽस्वार्ँतः ॥ १ ॥

—*अर्णवदण्डकम्

नयकमलैविकासने कौँ सुँरी विस्मयँस्मेरनेत्राऽजैनि प्रौढभाँमण्डलस्य क्षतधैवान्त ! हेँ

नैँ तँव रविभँया सर्मानस्य रुँच्यांगहौराहितेऽपारिजाँतस्य भास्वँन्यहेलास्यभारोचिते ।

कनकरजतरँनसालत्रये देँशनाँ तन्वँतो ध्वस्तसँसार तीर्थँशँवार ! द्युसद्धोरणी-

नतँ ! वरँ ! विभर्यौँऽसमानैँस्य रुँच्याङ्गँहारा हितेँ पारिजाँतस्य भास्वर !

महे लास्यँभारोचिते ॥ २ ॥—अर्णव०

वर्चनमुचितमर्हतः संश्रय श्रेयसे प्रीणयद् भव्य ! भीमे^{१६} दधेद् ध्वस्तैतापं भवाम्भोनिधौ
परमतरणहेतुलाभं गुरोर्वीर्यमानन्दिताऽपार्थेशो भावतो भासमानस्य मारोजितम् ।
दलितजगदसद्ग्रहं हेतुदृष्टान्तनिःपिष्टसन्देहसन्दोहभद्राह ! निर्माह ! निःशेषिता—
परमतरण ! हेऽतुलामङ्गुरोर्वीर्यमानं दितापार्थय ! शोभाभवतो भाऽभमानस्य
भौराजितम् ॥ ३ ॥—अर्णव०

अहर्महामिकया समौराद्धमुत्कृष्टतायाः क्षणे वाङ्मयस्वामिनि शक्तिमहायै दद्यात्तरां
सकलकलशता रमारोजिता पापहाने कलाभा स्थिताऽसद्विपक्षे मराले र्वीर्यार्थगम् ।
दधतेमिहं सतां दिशन्ती संदङ्कुरीविस्फारसारस्वतध्यानदृष्टा स्वयं मङ्गलं तन्वती
सकलकलशताऽरमाऽरौजितापापहाऽनेकलौभास्थिता सद्विपक्षेऽपराखेरवार्थ-
ऽऽर्णवम् ॥ ४ ॥—अर्णव०

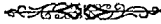
× . × × × × ×

अथ प्रशस्तिः—

यस्यासन् गुरवोऽत्र जीतविजयाः प्राज्ञाः प्रकृष्टाशया
भ्राजन्ते सनया नयादिविजयाः प्राज्ञाश्च विद्याप्रदाः ।
भेष्णां यस्य च सद्म पद्मविजयो जातः सुधीः सोदरः
सोऽयं न्यायविशारदः स्म तनुते विज्ञः स्तुतीरर्हताम् ॥ १ ॥—शार्ङ्गल०
कृत्या स्तुतिलजमिमां, यक्वापि शुभाशयान्मया कुशलम् ।
तेन मम जन्मबीजे, रागद्वेषौ विलीयेताम् ॥ २ ॥—आर्या
सूर्याचन्द्रमसौ याव-दुदयेते नभस्तले ।
तावन्नन्दत्ययं ग्रन्थो, वाच्यमानो विबक्षणैः ॥ ३ ॥—अनु०

॥ इति सान्त्वयाङ्कं श्रीपिन्द्रस्तुतिसूत्रम् ॥

ऐन्द्रस्तुतीनामवचूरिः ।

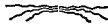

ऐन्द्र०—‘शमवतां राज्या’ प्रशमिनां श्रेण्या । ‘गीतमहोदयः’ गीतो महानुदयो—ज्ञानमतिशयो वा यस्य, गीते महोदये—कान्तिकरुणे वा यस्य सः । सन्—उत्तमो योगी सद्योगी । इतः—प्राप्तो महोदयो—मोक्षो येन स इतमहोदयः । राज्यस्याधिकारः—कार्यपरत्वं तेनाजितः—स्ववशतामनीतः, राज्ये आधिकाराः—मानसव्यथाकारिणः शत्रवस्तैरजित इति वा, राज्याधिरेव कारा दुःखहेतुत्वात् तयाऽजित इति वा । ‘अधिकाः’ प्रत्यहं प्रवर्द्धमानत्वाद्, अधिकं कं—सुखं याभ्य इति वा ॥ १ ॥

उद्धृता०—‘तीर्थे’ सङ्घे । शस्तः—शिवमुखहेतुतया श्लाघितो रसः शान्ताख्यो येषां ते । महसा—तेजसा दितं—खण्डितं भयं यैः, ते च ते अकान्ताश्च, अकस्य—दुःखस्य अन्तो येभ्यस्ते इति समासः । सताम्—उत्तमानां आशायाः—इच्छायाः पदं—स्थानम् । पुष्पन्तु—इष्टदानेन फलवत् कुर्वन्तु । महती उदिता भा—कान्तिस्तया कान्ताः—मनोहराः । शापम्—उपालम्भं द्यतीति शापदम् ॥२॥

जैनेन्द्रं०—अभङ्गानि अश्रद्धारहितत्वात् मानसानि येषां तेषां हितम् । मानानि—प्रमाणानि ॥ ३ ॥

या जाड्यं०—पुण्यौ—पवित्रौ प्रभाविक्रमौ—कान्तिपराक्रमौ ययोर्याभ्यां वा, प्रकृष्टौ भाविक्रमौ ययोस्तौ प्रभाविक्रमौ, ततः पुण्यौ च तौ प्रभाविक्रमौ चेति वा समासः ॥ ४ ॥ १ ॥

मुन्नितति०—शमेन जितौ मारमदौ—कन्दर्पाहङ्गरौ येन तम् । भेन—ज्योतिष्कदेव-भेदेन नक्षत्राख्येन वन्दिता—स्तुता । ‘आपत्’ साक्षाच्चक्रे । हे ‘अदम्भवन् !’ अमायाविन् ! । शं कीदृशम् ? ‘दितापत्’ दिता—खण्डिता आपद् येन ॥ १ ॥

नियत०—‘परमतमोहर !’ उत्कृष्टाज्ञानहर ! । हे ‘भया’ कान्त्या रुचिर ! । हे ‘अनिदानं’ निदानरहितं दानं ददत् ॥ २ ॥

नयगहन०—उद्यतं—उद्यमशालि मानसं—चिन्तं येषां ते । धुतं—कम्पितम् आरं—वैरिसमूहो येन तत् । ‘निरस्ताजि’ शान्तदेशनाबलादपास्तसङ्ग्रामम् । मुदा—हर्षेण यत्मानाः—संयमयोगे उद्यच्छन्तो ये साधवः—यतयस्तान् तारयतीति ॥ ३ ॥

पविमपि०—महैः—उत्सवैः अधिका, ‘अरं’ अत्यर्थम् । ‘पविं’ वज्रं महाधिकारं च, ‘अपिः’ सपुच्छये, ‘दधती’ विभ्रती । महार्थं कारयतीति महाधिकारमित्यहितमदविशेषणतया व्याख्याने ‘पविमपिदधती’ शत्रुहननाद् वज्रमनाच्छादयन्तीति व्याख्येयम् ॥ ४ ॥ २ ॥

सम्भव०—त्वं किं कुर्वन् ? 'भाविनि' शुभध्यानवति पुरुषे सुखं ददत् । हे 'भावा०' भावारं—मिथ्यात्वाद्यङ्गं तस्य वारः--समूहस्तद्वारण ! । 'विश्वं विश्वं' सर्वं जगत् । हे 'अभाविनिभ ।' क्षीणमोहतयाऽभविष्यत्कपट ! । 'अव' रक्ष । हे 'अरवारव !' अरवाणामारवो यस्मात् "मूको जल्पति" इत्यादिस्तुतेः । हे 'अरण !' असङ्ग्राम ! ॥ १ ॥

यन्द्रर्मः०—'सन्ततं' निरन्तरम् । 'उदितोदितः' पूर्वं पश्चाच्चापान्निधनः । 'अदित' ददौ उदारो—वार्षिकदानदातृत्वात् दानशौण्डः करो यस्य । कं—सुखं रातीति करः, उदारश्चासौ कर इति वा । शुचिः—निर्मला सन्तता—अच्छिन्नधारा मुदिता—परसुखतुष्टिर्यस्यासौ । न स्तः दाराः—स्त्रियः करो—दण्डश्च यस्यासावदारकरः ॥ २ ॥

जैनी०—'यया' हेतुभूतया 'सन्तः' उच्यते किं 'शमिता' उपशान्तता 'नेताः ?' न प्राप्ताः ? । जैनी गीः कीदृशी ? 'मिता०' मितैः—स्वल्पैः अक्षरैः—वर्णैः रुच्या—मनोहरा, बहुवर्धाल्पसूत्रस्यैव शास्त्रस्य सारत्वात् । समवतरन्तः—अपृथक्त्वदशायां सूत्रे—समापतन्नो नया यस्यां सा समव० तथा । शमिता—उपशमं नीता अमितामिता—बहुरोगिता यस्मिन् एतादृशं यद् अक्षरं—मोक्षस्तस्य रुच्या—तदभिलाषेण ॥ ३ ॥

दलयतु०—जनतया—जनसमूहेन महिता—पूजिता । 'हिता' अनुकूला । 'हि' निश्चितम् । तारः—उज्ज्वलः आगमः—सिद्धान्तस्तं ददातीति तारा० । तारा—उज्ज्वलाऽऽगमदेति च पदद्वयं वा । खलताम् । अहितेषु—वैरिषु आहितौ—स्थापितौ अहितारागमदौ—अभियन्त्रेहा-हङ्काराभावौ दुर्जनतां—यया सा ॥ ४ ॥ ३ ॥

त्वमभि०—निराकृतं—निरस्तं सभाजनानां—पर्पल्लोकानां साध्वसं—इहलोकादिभयं येन । 'हारिभिः' मनोज्ञैः । कृतं सभाजनं—प्रीतिर्येन । साधून् न सहन्ते इति साध्वसहाः, ते च तेऽरयश्च तैः ॥ १ ॥

मगवतां०—'आशु' शीघ्रम् । 'भवतां' वः । 'तनुतां' कुरुताम् । 'परं' शत्रुम् । 'उत्करः' समूहः । 'शुभवतां' कल्याणवताम् । 'तनुतां' कृशताम् । पराः—प्रकृष्टा मुदो—हर्षान् करोतीति परमुत्करः ॥ २ ॥

त्रिदिव०—स्फुरन् सुरसमूहो—देवगणो यत्र तत् । 'अयम्' असौ । 'अर्हतां' पूजयताम् । मतम्—इष्टं पदं ददत् । सुष्टु—शोभनो रसः—शान्ताख्यो यत्र तत् । 'उहमयं' तर्कमयम् । 'अर्हतां' जिनाताम् । 'मतं' सिद्धान्तः ॥ ३ ॥

धृतसकाण्ड०—तेजसा—प्रतापेन न रहिता—न वियुक्ता । सत्—शोभनं अयं—भाग्यं यस्याः सा । रुच्या—कान्त्या राजिता—शोभिता । 'परैः' शत्रुभिः अजिता । नरेभ्यो हिता नर-हिता । सह दयया वतत इति सदया । 'रुचिरा' मनोहरा ॥ ४ ॥ ४ ॥

नम०—‘नम’ प्रणम । नमदमरो--नमत्सुरः सदमरसो--दमरसेन सहितश्चासौ सुमतिः-
शोभनमतिश्च तम् । सत्सु मध्येऽसदरो--निर्भयः, संश्यासावसदरश्चेति वा तम् । हे उदार ! ।
मुदा-हर्षेण जनितः--कृतः अजनितापदस्य--अभवतापदायकस्य पदस्य विभवो येन तम् ।
‘विभव’ संसाररहितम् । हे नर ! । नरकस्यान्तो यस्मात् तम् । कान्तं--मनोज्ञम् ॥ १ ॥

भवभव०—भवभवं--संसारोद्भवं भयं द्यतीति भवभवभयदा । ‘अभयदावली’ जिन-
श्रेणिः । वलीयान् द्योदयः--करुणोदयो यस्याः सा । ‘अमायामा’ अमाया(अमा-)रोगाः ।
दद्यात् । अथ । ‘अमितं’ अमानम् । ‘इतश्मा’ प्राप्तश्मा । ‘शं’ सुखम् । आदिष्टम्--आज्ञप्तं दिष्ट-
वीजं--धर्माधर्महेतुर्यया । ‘अबीजा’ निर्जन्मा ॥ २ ॥

दमदम०—‘दमदम’ इन्द्रियजयप्रदम् । ‘असुगमं’ दुर्गमम् । सुष्ठवो (सुष्ठु) गमाः यत्र तत् सुग-
मम् । ‘सदा’ नित्यम् । सताम्--उत्तमानां आनन्दनम् । हे ‘दयाविद्याविद् !’ करुणाशास्त्रज्ञ ! । ‘परम्’
उत्कृष्टम् । ‘अपरं’ निःशत्रुकम् । हे ‘अस्मर !’ निर्मदन ! । स्मर । त्वं किं० ? ‘महामहाः’ उत्कृष्टं महः-
तेजो यस्यासौ । धीरा--अनाकुला धीः--मतिर्यस्यासौ । ‘रसमयं’ प्रकृष्टरसम् । ‘समयं’ सिद्धान्तम् ॥३॥

काली०—कालीनाम्नी देवी असरसभावस्य--दौर्जन्यस्य अभावाय--अपनयनाय ‘काली’
सुखालीः ‘तनुतात्’ कुरुतात् । नयनयोः--लोचनयोः सुखदा--शर्मदायिनी । असुखं--दुःखं द्यति-
खण्डयतीति असुखदा । महिभिः--उत्सविभिः महिता--पूजिता चासौ नुता--स्तुता च, महिभिर्ये. महिता-
स्तैर्नुतेति वा, महिमहिताभ्यां नुता--स्तुतेति वा । इतः--प्राप्तः अदितः--अखण्डितः अमानः--अप्रमाणः
मानः--अहङ्कारः पूजा वा तत्र या रुचिः--अभिलापस्तया । रुच्या--मनोज्ञा । अथवा इता--प्राप्ता अदिता
--अखण्डिता अमाना मा--लक्ष्मीर्यया, ‘रुच्या’ भासा ‘न अरुच्या’ नामनोज्ञा इत्याद्यहम् ॥४॥५॥

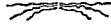

पद्मप्रवेश !०—सन् विश्वासो येषु ईदृशानि मानसानि येषां तेषु दयापर !--करुणा-
तत्पर ! । ‘भावितस्थ’ ध्यानैकाग्रस्थ । विश्वे--जगति असमान !--असदृश ! । हे ‘सदय !’ सक-
रुण ! सद्भागेति वा । हे ‘अपर !’ नास्ति परः--शत्रुर्यस्य, नास्ति परः--उत्कृष्टो यस्मादिति वा ।
भावि--भविता(तृ) ॥ १ ॥

मूर्तिः शमस्य०—पुण्यानि दधती ‘काचन’ अनिर्वचनीया ‘सभासु’ पर्यत्सु ‘राज’ वभ्राजे ।
‘नव्या’ नवीना । ‘पुण्या’ पवित्रा । हे ‘अनिकाचन !’ दृढकर्मबन्धरहित ! । सह भया वर्तत इति
सभा । सुरराजानां--देवेन्द्राणां नव्या--स्तव्या ॥ २ ॥

लिप्सुः पदं०—यमैः--महाव्रतैः परिगतैः--आश्रितैः । पदं किं० ? तया--लक्ष्म्या सहितं
सतम्, अतिशयितं सतं सततमम्, यद्वा ततया--विस्तुनया मया--लक्ष्म्या सहितं सततम् । चतुरा-
णाम् उचिता अर्थाः--पुरुषार्था यस्यां सा । ‘वाचंयमैः’ यतिभिः । रोचितः--श्रद्धितः अर्थो--व्याख्यानं
यस्याः सा । ‘सततं’ निरन्तरम् । ‘अश्वत्तु’ पूजयतु ॥ ३ ॥

साहाय्यमत्र०—‘अपाता’ पातरहिता । ‘मुदा’ हर्षेण । ‘रसमयस्य’ प्रकृष्टरसस्य । उदार-
समयस्य’ प्रकृष्टसिद्धान्तस्य । हे ‘निरन्तराये !’ अन्तरायराहिते ! । ‘पाता’ रक्षताम् । निरन्तरः—
अन्तररहित आयो—लाभो यस्याः सा ॥ ४ ॥ ६ ॥

यदिह—निरस्तः—अपास्तः अकृतक्षमाऽवनः—अविहितपृथ्वीरक्षणः मदः—अहङ्कारो येन ।
‘सुरव !’ सुशब्द ! । ‘अथाः’ धृतवान् । ‘हृद्यशोभ !’ कान्तश्रीक ! । ‘अवतारं’ जन्म । ‘अवन-
मदसुर !’ प्रणमद्दानव ! । ‘वाधाहृत् !’ पीडाहर ! । ‘यशः’ श्लोकः । भावेन तारं—उच्चैस्तरं,
भावोज्ज्वलमिति वा ॥ १ ॥

जगति०—अदुः—ददति स्म । इता—गता मदः—अहङ्कारः रतं—निधुवनं अपध्यानं—
आर्त्तरीद्वयं कान्ता—वनिता च येभ्यस्ते । ‘सदा’ नित्यम् । ‘आशाः’ ‘दिशः’ । ‘दुरितं’ पापम् ।
अदरतापं—भयोपतापरहितं यद् ध्यानं शुक्लाख्यं तेन कान्ताः—मनोज्ञाः । सतां आशा
येषु ते सदाशाः ॥ २ ॥

मुनितति०—हतमुद्यत् तमः—पापं येन तम् । ‘अहितदा’ अमियखण्डनकर्त्री । ‘अत्रासा’
भयरहिता । ‘आधि’ मानसीं व्यथाम् । ‘आनन्दिता’ मुदिता । ‘अरं’ अत्यर्थम् । ‘असमहितदाना’
निरुपममियदायकेन । ‘साधिमानं’ चारुताम् । ‘दितारं’ खण्डितशत्रुसमूहम् ॥ ३ ॥

अवतु०—‘मुदितं’ आनन्दितम् । ‘अकलितापाया’ अपमानान्तराया । महामानसी देवी । ‘उदि-
तम्’ उत्थितम् । ‘अकलितापा’ सङ्ग्रामोपतापरहिता । ‘महामानसीमा’ महाऽहङ्कारपराकाष्टाम् ॥ ४ ॥ ७ ॥

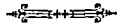
तुभ्यं०—‘नन्तव्य !’ नमस्य ! । ‘अपापं’ निष्पापं पुरुषम् । नास्ति दमस्य हतिर्यस्य तस्या-
मन्त्रणम् । हे ‘सन् !’ उत्तम ! । नमोऽस्तु । हे ‘अहासमाय !’ हास्यकपटरहित ! । ध्वस्तः
कामस्य अनन्तः—अमितः व्यापो—व्यासङ्गे येन । हे ‘अपमद !’ मदरहित ! । ‘महते’ ऐश्वर्यशालिने ।
हे ‘सन्नमोह !’ गतमोह ! । ‘असमाय’ निरुपमाय ॥ १ ॥

श्रेयो०—‘मुक्तामाला’ मौक्तिकश्रेणिः । असमदैः—अनहङ्कारैः महिता—पूजिता । ‘वः’
युष्माकम् । ‘अधिदाना’ अधिकवितरणा । ‘आमहीना’ रोगरहिता । ‘मुक्ता’ रहिता । ‘माला’ मनो-
हरश्रेणिः । असमदमानां—निरुपमदमानां हिता—पथ्या । ‘बोधिदानां’ तीर्थकृताम् । ‘अहीना’ उत्कृष्टा,
नास्ति हीनं—न्यूनं यस्या इति वा ॥ २ ॥

रङ्ग-रङ्गः०—चूलानां—चूलिकानां माला—श्रेणिः तथा पीनः—पुष्टः । शमदमौ विद्येते
यस्यासौ तेन । असङ्गतायाः—मोक्षस्योपायेन हेतुना हृद्यो—मनोहरः । ‘आलापी’ आलापकवान् ।

‘नः’ अस्माकम् । ‘शमदम्’ उपशमदायिनम् । ‘अवता’ रक्षता । यः ‘सङ्गतः’ सङ्गतिमान् । ‘अपायहृत्’ विघ्नहरः ॥ ३ ॥

सा त्वं०—प्राणायामः—प्राणयमः । ‘अशुचि’ शोकरहिते । ‘मति’ धियम् । ‘अतापा’ तापरहिता । आपदोऽन्तो यस्याः सा । ‘अवलानां’ निर्वलानाम् । ‘दत्तप्राणा’ प्रदत्तवला । या । ‘मे’ मम । शुचिमतिना—निर्मलबुद्धिना मता—अभीष्टा । पापा एव दन्तावला—इभास्तेषाम् ॥४॥ ८ ॥

यस्यातनोत्०—‘सुप्रभा’ सुकान्तिः । ‘अवतारे’ जन्मनि । ‘शुचिमन्दरागे’ निर्मलमेरौ । ‘प्रभावतारे’ अनुभावोज्ज्वले । ‘अशुचि’ शोकरहिते । ‘मन्दरागे’ नीरागे ॥ १ ॥

अभूत्०—‘जनितापत्’ कृतविपत् । ‘एभ्यः’ एतेभ्यः । नमोऽस्तु । हे अहसानां—हास्यमोहरहितानाम् इनाः!—स्वामिनः ! । ‘जनितापदेभ्यः’ जन्मतापरखण्डकेभ्यः । हसेन—हास्येन अजनितापदेभ्यः—अकृतविपतिभ्य इति वा ॥ २ ॥

वाणी०—महोदयो—मोक्षः । त्रिलोकीं ‘अवाद्भिः’ रक्षद्भिः । ‘अनीति’ ईतिरहितम् । ‘हारि’ मनोज्ञम् । ‘अहो’ इत्याश्चर्ये । ‘दयावद्भिः’ कृपालुभिः । ‘अनीतिहारि’ अन्यायहृत् ॥ ३ ॥

जगद्गति०—‘करः’ हस्तः । लाभं किं० ? अतुला आभा—श्रीर्यस्मात् । ‘शं’ सुखं ददत् । ‘अदम्भवत्याः’ अकपटवत्याः ॥ ४ ॥ ९ ॥

जयति०—‘वसुमति’ धनवति । ददतीत्यविवक्षितकर्म, ‘मती’ मतवान् ‘वसु’ धनमिति वा । तरणाय किं० ? ‘इतरणाय’ गतसङ्ग्रामाय । भवे महो दधौ इति व्यस्तरूपकम् ॥ १ ॥

वितर०—(हे) ‘तमोहरणे’ पापहृत् ! । हे ‘वलितमोहरणे’ उद्वलिताज्ञानसङ्ग्रामे ! ॥२॥ भगवतो०—‘परमापदं’ परमां विपदम् । ‘उन्नतिम्’ उदयम् । ‘जनयतः’ कुर्वतः । ‘दमादरात्’ दमेन—इन्द्रियजयेन अदरात्—निर्भयात् ॥ ३ ॥

स्तवरवै०—‘न परं’ न केवलम् । ‘अच्छविमानविलासिता’ स्वच्छविमानविनोदिता । हे ‘परमच्छवि !’ उत्कृष्टकान्ति ! । मानवि ! देवि ! । ‘न न लासिता’ द्वयोर्नवोः प्रकृतार्थगमकत्वाद् उल्लासिता ॥ ४ ॥ १० ॥

जिनवर !०—त्रनाम्बुना हृत उदयन् भवदवः—संसारदावानलो येन । ‘नतः’ प्रह्वीभूतः । तापातङ्काभ्यां—परितापभयाभ्यां मुक्त ! । महानाम्—उत्सवानां आगम !—आगमन ! । उल्लसत् यद् भवदवनं—त्वद्रक्षणं ततः ! । ‘हन्त’ कोमलामन्त्रणे । ‘अपातम्’ अप्रतिपाति । ‘कं’ सुखम् । उक्तः—अभिहितः महागमः—महासिद्धान्तो येन ॥ १ ॥

जिनसमुदयं०—‘भवं’ संसारम् । ‘अदरदम्’ अभयदम् । ‘रूच्या’ कान्त्या । ‘कन्तं’ मनोज्ञम् । भवं किं० ? महैः—उत्सवैः कृत्वा अमितं—अगणितं मोहं राति—ददातीति तम् । कुलादीनाम्—

अष्टमदस्थानानामनुकूलताभवो—अनुरूपेणापधानंचित्तेनोत्थो यो मदस्तं रदति—विलेखयति यस्तम् ।
‘रुच्या’ भक्त्या । अकस्य—दुःखस्यान्तो यस्मात् तम् । ‘महामि’ पूजयामि । ‘तमोहरम्’ अज्ञान-
हरम् ॥ २ ॥

शुचिगम०—‘अनवरतं’ निरन्तरम् । ‘अलोभावस्यां’ निर्दम्भदशामाश्रयन् । समयः किं० ?
‘अभितः’ सर्वतः अयशो हरन् । गलन् नवरतमलः—अभिनवनिधुवनवद्धयमानं कर्म यस्मात् । मनः
किं० ? भावस्य—शुभध्यानस्य स्थाम—बलं तस्याश्रयं—शृहम् । नयैः शौभितः ॥ ३ ॥

सुकृत०—हे ‘अपविफल!’ ‘करा’ अपगतं विफलं—वन्ध्यं कर्म यस्य, कं—सुखं रातीति
करा, अपगतो विफलः—मोघः करो—दण्डो यस्याः सा इत्येकमेव वा पदम् । दिवि—स्वर्लोके
त्यागेहा—दानेच्छा यस्याः सा, नृभवस्पृहयालुतया द्योस्त्यागेहा वा यस्याः सा । ‘द्युत्या’ कान्त्या ।
‘घनाघनराजिता’ मेघवच्छोभिता । घण्टादीनि करे यस्याः सा । ‘अगेहा’ निर्गृहा । या (घना०)
बहुपापनरैः—मनुष्यैरजिता ॥ ४ ॥ ११ ॥

पद्मोल्लासे०—सती—शोभना धीर्यस्य । लोकं किं० ? नास्ति पाताशा यस्य तम् । रुचिराश्च
पवित्राश्च रुचिरपवित्राः, तान् न सहन्ति(न्ते) ते तदसहाः, ते च ते अरयश्च तेषां प्रभा—कान्तिः, ततो
नास्ति सा यस्य तस्यामन्त्रणम् । ‘अव’ रक्ष । हे ‘सद्धीर!’ सतां मध्ये धीर ! त्वम्, संश्र्वासौ धीर-
श्चेति वा । त्वं किं० ? ‘पाता’ रक्षिता । शमे रुचिर्यस्यासौ शमरुचिः । हे ‘अपवित्रास !’ अपग-
तभय ! । हारी—मनोहरः प्रभावो यस्य, अथवा हे शमरुचिर ! शमे रुचिं रातीति शमरुचिरः ।
‘हे पवित्रासहारिप्रभाव !’ वज्रभयहृदनुभाव ! ॥ १ ॥

लोकानां०—‘हृद्या’ मनोज्ञा । ‘राजी’ श्रेणिः । ‘वने’ विपिने । ‘अत्र’ इह । ‘भवतु’ अस्तु ।
दमे रसो यस्याः सा । लोकानां ‘अर्थान्’ धनादीन् पूरयन्ती । ‘अतापा’ तापरहिता । ‘तमोहा’
अज्ञानहरा । या ‘राजीवनेत्रा’ कमलनयना । भवं तुदतीति भवतुद् । अमरसार्थेन—देवगणेन आनता ।
‘अपातमोहा’ पातमोहाभ्यां रहिता ॥ २ ॥

उज्जङ्गस्त्वप्य०—शस्तः—प्रशस्तः आदरो यस्य, शस्ते—कल्याणे वा आदरो यस्य । हे
‘शस्त !’ प्रशस्त !, अदर ! ‘निर्भय !’ इति पदद्वयं वा । अति—अत्यन्तं क्षतः शुक्—शोको येन
तस्मिन् । सन्—शोभनोऽनेकान्तः—स्याद्वादो यत्र । सुकृतं किं० ? ‘सिद्धान्तरागः’ सिद्धविरह आगो—
अपराधो यतस्तत् । सुष्ठवः (ष्ठु)—शोभना आदेशा यत्र तस्यामन्त्रणम् । ‘स्तात्’ अस्तु । अरा-
तीनां—वैरिणां क्षतं यस्मात् एतादृशं यत् शुचि—भाग्यं तस्य सदने ॥ ३ ॥

वाग्दे०—शङ्काया अन्तो यत्र । ‘देहि’ वितर । वादे किं० ? नव्यानि ईरितानि—
प्रेरितानि रणानि येनैतादृशं कुशलं यत्र । वस्तुतः तादृशं कुशलं यस्या इति सम्बोधनमेव वा । प्रसादं
किं० ? प्रपूर्णा आशा यस्मात् हे ‘कान्ते !’ मनोज्ञे ! । देहिनां—प्राणिनां नव्ये !—स्तुत्ये ! । अरीणां—
वैरिणां तरणां—लक्षणया विजयस्तत्र कुशले !—दक्षे ! । सु—शोभना भ्रूः सुभ्रूस्तया ॥ ४ ॥ १२ ॥

नमो हतरणायते !०—हे विमल ! हे 'हतरणायते !' हतरणा—हतसङ्गामा आयतिः—उत्तर-
कालो यस्य, हता—अपनीता वा रणायतिर्येन । हे 'सभाजित !' सेवित ! ! कैः ? असुरैः । किं० ?
'विभासुरैः' दीप्यमानैः । कया ? 'पुण्याशया' धर्मलिप्सया । हे न समदमाय ! सह मदमायाभ्यां वर्त्तते
यः स स० । हे पुण्या० ! पुण्यः—पवित्रः आशयो यस्य । हे 'असभाजित !' न सभया जित असभा-
जित ! ! भया जिता विभा—कान्तिर्यस्य । हे 'विमलविश्वमारक्षते !' मारस्य जनिता क्षतिः मारक्षतिः,
विश्वा—सर्वा चासौ मारक्षतिश्च विश्वमारक्षतिः, विमलश्च विश्वमारक्षतिश्च विमलविश्वमारक्षती, विगते
ते यस्मात् । अथवा विमला—निर्मला विश्वा—पृथ्वी यस्मात्, मारस्य क्षतिर्यस्मात् इति सम्बोधन-
द्वयम् । हे विमल !—निर्मल !, विश्वस्य—सर्वस्य मारस्य—रणस्य—क्षतिर्यस्मादिति वा । 'असमदमाय'
निरूपमेन्द्रियजयाय । 'मोहतरणाय' मोहस्य तरणं यस्मात् तस्मै । 'विश्वं' जगत् आ—समन्तात् रक्षते
ते—तुभ्यं नमोऽस्तु इत्याद्युह्यम् ॥ १ ॥

महाय तरसा०—अजेपु—सिद्धेपु मध्ये गतिर्येषां एतादृशा ये बोधिदाः—तीर्थकृतस्तेपाम् ।
'अहो' इत्याश्चर्ये । 'दया' करुणा । 'व' युष्माकम् । 'महाय' महोत्सवाय । भवतु । 'तरसा' वेगेन ।
'हिता' पथ्या । कीदृशानाम् ? 'भवतुदा' भवं तुदन्तीति भवतुदस्तेपाम् । 'तता' विस्तीर्णा । सह कलहेन
अस्ति या सा सकलहा, न तादृग् 'असकलहा' । 'आभया' शोभया कृत्वा 'असमाना' निरूपमाना ।
महायतेन रसेन—शान्ताख्येन आहिता—स्थापिता । 'जगति' लोके । 'अधिदाना' अधिकं दानं यस्याः
सा । 'महोदया' महानुदयो यस्याः । 'दानतता०' दानततया न स्तः सकलौ—निःशेषौ हासमानौ—
मोहप्रकृतिभेदौ यस्यां सा । नास्ति भयं—साध्वसं यस्याः सा अभया ॥ २ ॥

क्रियादरमनन्तरा०—'वैभवं' विभुसम्बन्धि मतं । 'मतम्' अभीष्टम् । 'वैभवं' सम्पदम् ।
'अरम्' अत्यर्थं क्रियात् । 'अनन्तरागततया' अविरहशिष्यप्रशिष्यादिसन्ततिप्राप्ततया । 'सदा' सर्वदा ।
'चित्तं' व्याप्तं पुष्टम् । समुदा—सहर्षेण इतं—प्राप्तम् । सती आशा यस्य तम् । 'अवता' रक्षता ।
'शमवता' शान्तेन । 'अभवेन' भवरहितेन अर्थात् तीर्थकृता । 'उदितं' कथितम्, अत एव 'समुदितं'
सामस्त्येन उदयं प्राप्तं 'भवे' संसारे । 'अनोदितम्' अमेरितम् । क्रियायामादरो यत्र तत् । अनन्तो
यो रागस्तेन ततैः—विस्तीर्णैर्याचितम्—अध्येतुं प्रार्थितम् ॥ ३ ॥

प्रभावितरतादरम्०—रोहिणी शं वितरतात् । कीदृशम् ? ईहितैः—वाञ्छितैः कृत्वा
अशुक—शोकरहितं 'च' पुनः उरु—विस्तीर्णम्, अतिशयितः प्रभावी प्रभावितरः तस्य भावस्तत्ता तस्या
आदरो यत्र । 'अरम्' अत्यर्थम् । 'आशु' शीघ्रम् । कीदृशी ? 'प्रभा' प्रकृष्टा भा यस्याः सा । सुरभियाता-
गोगता, सा चासौ तारोहिणी च—तारविचारिणी च सुरभियाततारोहिणीति वा । अनन्यजितदण्डे
मर्त्तुरि आशा यस्य ईदृशो यो मारः—कामस्तेनोचिता—योग्या । सुरैभ्यो भीः—सुरभीस्तया
अतता । गुरुणा चापेन राजितः करो यस्याः सा । आ—समन्तात् रोचिता—श्रद्धिता ॥ ४ ॥ १३ ॥

कलितभोदमनन्त०—कलितः—प्राप्तो भोदो—हर्षो येन । ‘अनन्तरसाश्रये’ अनन्तः—अपर्यवसानो रसः शान्ताख्यस्तदाश्रये । कलितमसोः—रणमोहयोः दमनम् । ‘तरसा’ वेगेन । ‘आश्रये’ भजे ॥ १ ॥

जिनवरा गतताप०—‘जिनवराः’ तीर्थङ्कराः । गतौ त्रापदरौ यस्या अत एवोचिता भजमाना ताम् । आजिः—सङ्ग्रामो नवरागो—नवानुरागः ततापद्—विस्तीर्णापत् ताभिररोचिताम्—अनभिमताम् ॥ २ ॥

सुरसमान०—सुरसं मानसं—हृदयं यस्य एतादृशो दक्षो—निपुणो गणधरादिः तस्य रहस्य ! । ‘ते’ तव । घनानि—निविधानि प्रभासुराणि—देदीप्यमानानि समानानि—मानोपेतानि सन्ति—शोभनानि अक्षराणि यस्य ॥ ३ ॥

सदसि रक्षति०—‘सदसि’ सभायाम् । ‘रक्षति’ अवति । ‘भासुरवाजिनं’ दीप्यमानतुरङ्गं—इता । ‘सदसिः’ सत्खङ्गा । नास्ति क्षतिर्यस्याः सा अक्षतिः, ईदृशी भा—कान्तिर्यस्याः । ‘सुरवा’ सुशब्दा । ‘जिनं’ भगवन्तं प्रणता ॥ ४ ॥ १४ ॥

श्रीधर्म !०—कर्मद्रौ—कर्मवृक्षे वारणो—हस्ती तस्य । सती—शोभनाऽऽयतिर्यस्य ॥ १ ॥ गिरा त्रिजगदुद्धारं—भया—कान्त्या असमाना—अनुपमा । श्रिया भासमाना । अततः—भ्रुकृतोऽनयो यया सा ॥ २ ॥

वचः पापहरं०—‘सातङ्के’ सभये । वलिभिः—कुतीर्थैः नोदितं—प्रेरितम् ॥ ३ ॥ दद्युः प्रसादाः०—शक्तिं—बलम् । अत्याजित आदरो यैस्ते ॥ ४ ॥ १५ ॥

अस्यामूद्०—‘अक्षोदम्’ अक्षुण्णम् । ‘भरतस्य’ भरतक्षेत्रस्य । ‘वैभवं’ विश्रुत्वम् । ‘अयं’ भाग्यम् । वैभवं किं० ? सारेण—वलेन अजितम्, आरेण सहाजिर्यत्र तस्य भावस्तत्ता सह तयाऽस्तीति वा । ‘दक्षः’ निपुणः । ‘अदम्भरतस्य’ अमायानिधुवनस्य । ‘वै’ निश्चितम् । ‘भवमयं’ संसारमय ‘साराजितं’ श्रीशोभितम् । ‘तनु’ कुरु । अतः—हेतोः ॥ १ ॥

येषां चेतसि०—भवतां किं० ? प्रज्ञालाभो—धीप्राप्तिस्तद्वताम् । ‘अरम्’ अत्यर्थं भावनानां—अनित्यताद्यनुपेक्षाणां आभोगो—विस्तारस्ततः । ‘प्रज्ञाला’ धीशालिनः । उचितारम्भाणां—सदारम्भाणाम् अवनाः—रक्षकाः ॥ २ ॥

मिथ्यादृष्टि०—आचारेणोचितम् । अरयम्—अवेगम् अदम्भैः—अशठैः अवारित !—अनिपिद्ध ! । ‘अपाप’ अदुरित ! ‘वाचा’ वाण्या ‘रोचित !’ अभिमत ! । मानः—अहङ्कारः, मारः—कामः, यमः—कृतान्तस्तान् घति इति । ‘वा’ पूरणे । ‘चारो !’ अभिराम ! । ‘चितमानमारयमदं’, चितान्—पुष्टान् मानादीन् घतीति वा । चित्ते किं० ? भावारितापापे ॥ ३ ॥

शङ्खणां घन०—‘पातात्’ रक्षतात् । आनतानां मानवासुराणां हिता । सुमुदां—सुहर्षाणां राजिपु—श्रेणिपु । ‘रुच्या’ मनोहरा । पातः—पतनं, अदानं—अवितरणं, तमः—अज्ञानम् । ‘नवासु’ नव्यासु ‘अरुच्या’ अनभिलाषेण रहिता । सुष्टु मुद्रा यस्याः सा । ‘आजिपु’ सङ्ग्रामेषु ॥ ४ ॥ १६ ॥

स जयति०—‘सुरमणीनां’ सुररत्नानां ‘वैभवे’ विभुत्वे ‘सन्निधाने’ सन्ति निधानानि यत्र । सति निधाने इति वा । वैभवे—विभवसम्बन्धिनि । नास्ति हतिर्यस्य तदहति । ‘सुरमणीनां’ सुस्त्रीणाम् । ‘वै’ निश्चितम् । ‘भवे’ संसारे । ‘सन्निधाने’ समीपे ॥ १ ॥

जयति जिनततिः०—अपदैः—अनहङ्कारैः यतिभिर्महिता—पूजिता । ‘अरम्’ अत्यर्थम् । ‘रीणामपाशं’ क्षीणरोगपाशम् । ‘मदंयति’ मत्तं कुरुते । ‘महि’ उत्सवम् । ‘तारं’ उज्ज्वलम् । अपगता आशा यस्य तदपाशम् ॥ २ ॥

अवतु गदित०—परमस्य—उत्कृष्टस्य तरणस्य हेतुः—निदानम् । ‘छायया’ शोभया । ‘भासमानैः’ दीप्यमानैः । अपरेषां मतमेव रणम् । छायया किं० ? अतुच्छो—बहुल आयो—लाभो यस्याः । आभया—कान्त्या असमानैः—निरूपमानैः, अभयैः असमानैश्चेति वा ॥ ३ ॥

कलितमदनलीला०—‘सदसिः’ सत्खड्गा । ‘उचितमारात्’ अनुरूपकामात् । ‘धाम’ गृहम् । ‘हन्त’ इत्यामन्त्रणे । अपकारं, ‘सदसि’ पर्षदि । ‘रुचितम्’ अभिमतम् । ‘आराद्धा’ आसेविता । अपकारं किं० ? नास्ति महः—उत्सवो यत्र तदमहम् । तापं करोतीति तापकारम् ॥ ४ ॥ १७ ॥

हरन्तं संस्तवी०—आनमन्तः असुरसार्था—दैत्यगणा वाचंयमाः—गुनयश्च यस्य सः । दम्भो—माया रतं—निधुवनं आधिः—मानसी व्यथा तासां यत् पापं तं (तत्) द्यति—खण्डयतीति तम् । हतः अमानः—अप्रमाणो मदः—अहङ्कारो येन तस्यामन्त्रणम् । यमं—मृत्युं द्यति—खण्डयतीति तम् । यमान्—महाव्रतानि ददातीति तमिति वा । हे ‘भरताधिप !’ भरतस्य—भरतज्ञेयस्य अधिपः—स्वामी चक्रिजिनत्वात् ॥ १ ॥

भीमभवं हरन्त०—स्मरतरणस्य—कामपारगमनस्याधिकार इव मुदिता—परसुखतुष्टिः तस्याः पदं—स्थानम् । उत्कृष्टा या—लक्ष्मीर्यस्य यस्माद् वा । ‘अविरतम्’ अनारतम् । ‘उत्करं’ समूहम् । भीमभवं किं० ? रणं च आधिश्च रणाधी ते करोतीति तत्कारम् । उदिता आपद् यस्मात् तम् । उत्करं किं० ? उद्यमेन—अभियोगेन ये विरताः—निवृत्तास्तेषां गुदं करोतीति तम् ॥ २ ॥

भीमभवोदधे०—‘अपवत्’ अभूत् । ‘अवतः’ रक्षतः । ‘यद्यः’ श्लोकः । अभि—समन्तात् तरणेन । जिनपतिमतं किं० ? ‘न’ नो ‘मादितं’ उन्मादितम् । नयं ‘इतं’ प्राप्तम् । ‘हि’ निश्चितम् । भवदवे—संसारदवापौ तोय !—जलसम । ‘रणेन’ सङ्ग्रामेण । ‘अदितम्’ अखण्डितम् । ‘न यमितं’ न वद्धम् । ‘रितं’ पथ्यम् ॥ ३ ॥

चक्रधरा०—प्रभासुरो-देदीप्यमानो यो विनतातनुभवो-गरुडस्तस्य पृष्ठम् । अनुदिता-अनु-
दीर्णा आपद् यस्याः । 'अरम्' अत्यर्थम् । गता आरवाग्-शात्रववाणी यस्याः । सुरैः-देवैः विनता-
विशेषेणानता । 'तनुमवपृष्टं' स्वल्पभवप्रश्नम्, स्वल्पभवोत्तरकालं वा, अनु-लक्ष्यीकृत्य । दितापदा-
खण्डितास्थाना अत एव 'रङ्गेण तारां वाग्-वाणी यस्याः सा ॥ ४ ॥ १८ ॥

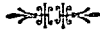

महोदयं प्रवितनु०—नास्ति घनं अघं यस्य । नोदितौ-भेरितौ परौ-प्रकृष्टौ मोहमानौ-
अज्ञानाहङ्कारौ येन । अदिताः-अखण्डिताः पराः-प्रकृष्टाः ऊहा-विचाराः यत्र तादृशं मानसं
यस्य ॥ १ ॥

मुनीश्वरैः स्मृत०—दानं-त्यागः तामरसानि-कमलानि तैः सहित ! । शेषं स्पष्टम् ॥२॥

जिनः स्म यं०—'मुदा' हर्षेण । अनेकयोगिभिः पठितम्, 'रसं' शान्ताख्यं 'गतं' प्राप्तम् ।
'अपरागं' गतरागं यथा स्यात् तथा । उदारं च तत् सङ्गतम् । अपरागमैः-अन्यशास्त्रैः अहृतम् ॥३॥

तनोतुं०—'अनाविला' निर्मला । सह भया वर्तत इति सभा । 'गवि' पृथिव्याम् । कृतं-
विहितं धीरतापदं-धैर्यस्थानं यथा । अविकृता-अविकारभाग् धीर्यस्याः । तापं ददातीति तापदा, न
तादृग् अतापदा । कृतधीरतास्पदा वाऽऽपदा (३-१) अविकृतधीरिति (रता) वा ॥ ४ ॥ १९ ॥

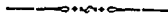

तव मुनि०—घनं-काननं । घनो-भेषः । रोहितं-पाटलम् । मानिनां तमसः-अज्ञानस्यं
पापस्य वा हरणम् । 'अनघ !' निष्पाप ! । इतौ-गतौ मोहरणौ-अज्ञानसङ्ग्रामौ यस्मात् ॥ १ ॥

अवति जगन्ति०—आवलिः-श्रेणिः । 'तरसा' वेगेन । 'ईहितानि' वाञ्छितानि । सु-शोभनो
रवो यस्याः सा । मयि किं० ? रसं भजतीति रसभाक् तस्मिन् । अवलितः-अनपगतः रसः-
शान्ताख्यो यस्य तस्मिन् । सुरचारेण-देवगणेन सभाजितया-तेवितया ॥ २ ॥

यतिभिरधीत०—अघं-पापं तदेव नगः-शैलः । यतिभिः किं० ? न सन्ति भङ्गो मानो
मरणं च येषां तैः । योगं विभतीति योगभृत् तम् । 'अनु' लक्ष्यीकृत्य । घनाः-निविडा गमाः-भङ्गानश्च
यत्र । रणैः-सङ्ग्रामैः रहितम् । अनुयोगैः भृतं-पूर्णम् ॥ ३ ॥

वितरतु वाञ्छितं०—अयशो हरतीति अयशोहृत् । इतं-गतं तमः-पापं यस्याः । महान्तः
शुभविनोदाः-कल्याणविलासा यत्र तादृशानि विमानानि विद्यन्ते येषां तेषाम् । 'हृदि' हृदये ।
वाञ्छितं किं० ? 'ततं' विस्तीणम् । आमं-रोगं जहानीत्यामहा, तनौ विस्तीर्णां मामहो-लक्ष्म्युत्सवौ यस्याः
सा इत्येकमेव वा पदम् । भविनो-भव्यस्य । दिवि-स्वर्गं । मानवनाम्-अहङ्कारिणाम् ॥४॥ ॥२०॥

यतो यान्ति क्षिप्रं—‘महाविभावयो’ महारजन्यः, ‘नाशं’ ध्वंसं, ‘अनलसं’ आलस्य-
रहितम्, ‘आनन्दितं’ हृष्टं, ‘अदः’ एतत्, विभया—कान्त्या वयो—मुख्यः, ‘अनाशङ्कं’ आशङ्कारहितम् ।
‘अनलसमानम्’ अघ्नितुल्यम्, दितः—खण्डितो मदः—अहङ्कारो येन ॥ १ ॥

भवोद्भूतं भिन्द्याद्—‘जिनानां’ तीर्थकृतां, ‘आयासं’ प्रयासं, चरणेन—चारित्र्येण मुदिता-
हृष्टा, आली—श्रेणिः* + + + + +

तीर्थे०—भवतु—अस्तु । अस्तानि—निरस्तानि अरिभीश्च—शत्रुभीतिश्च मारिश्च । भीमा—भीषणा
अलीकाली—अनृतश्रेणेरिव कालकूटं यया सा । या ‘भवविभवविदा’ संसारविभवप्राप्तानां ‘समूहे’
चक्रे ‘अकलितकलितया’ अधृतरणतया ‘ज्जलासं’ विलासं ‘ऊहे’ वहति स्म । मायामानौ—दम्भस्मयौ
हरतीति मायामानहर्त्रां । किं० ? दत्तो विश्वासो यत्र एतादृशं यद् विश्वं—जगत् तेन अनाप्ता-
अप्राप्ता अनाप्ताभिश्चङ्कन—अशिष्टशङ्कन यस्यां सा । विमदा—मदराहिता चासौ ‘विमदनत्रासमोहा’
गतकामभयाद्धाना च । असमो—निरुपम ऊहो यस्याः ॥ २ ॥

गौरागौरातिकी०—‘लोकालोकार्थवेत्तुः’ सर्वज्ञस्य ‘गौः’ वाणी ‘मे’ मम ‘अलम्’ अत्यर्थं
मुदं—हर्षं देयात् । लोका० किं० ? आ गौरा—पाण्डुरा अतिशयिता कीर्तिर्यस्य । गौः किं० ? परमः—
अतिशयितो यः परेषां मतस्य द्वासः ततो यो विश्वासः—विश्रम्भस्तेन विश्वादेया—जगदुपादेया । पुनः
किं० ? जनितो—विहितो जनितनूभावो—जन्मकृशभावो येषां तेभ्यः तारः अवतारो यस्याः । पुनः
किं० ? नयविनययोर्यो विधिस्तस्य यो व्यासो—विस्तरः स च मानं—प्रमाणं च ताभ्यां असमाना—
निरुपमा । नास्ति भङ्गो यस्याः सा अभङ्ग भङ्गनुयोगैः । असुगमाः—दुर्गमा ये सुप्तु—शोभना
गमास्तान् युनक्तीति तदप्युक् । प्राकृतेनाऽलङ्कृता ॥ ३ ॥

लोके लोकेशनुत्या०—‘लोके’ जगति । लोकेशैः—लोकपालैः नुत्या—स्तुत्या । सुरसा ये
सुरास्तेषां सभां रञ्जयन्ती—रागवतीं कुर्वती । ‘व्यूहं’ विशिष्टोहं ‘रिपूणां’ वैरिणां ‘व्यूहं’ चक्रं ‘जयन्ती’
पराभवन्ती । जनानां भजनेन भवद् गौरवं यस्याः सा । मारेण—कामेन वामा—मनोज्ञा या सा ।
अकस्य—दुःखस्य अन्तो यस्याः सा । ‘संस्तवे च’ परिचये च । ‘स्तवे च’ स्तुतौ च । उचिता रुचिर्यस्याः
सा उचितरुचिः, उचितरुचिं अतिशयिता सा उचितरुचितमा । ‘अहिपस्य’ धरणेन्द्रस्य ‘कान्ता’ स्त्री
पद्मावती । ईरितानि—क्षिप्तानि दुरितानि च दुरन्ताहितानि यैस्तेषाम् । हितानां ‘आलि’ श्रेणि
अद्य दद्याद् ॥ ४ ॥ २३ ॥

तद्य जिनवर ! तस्य०—हे ‘मुदित !’ हृष्ट ! हे ‘विभव !’ भवरहित ! । ‘सन्निधाने’ समीपे । सह
मोहेन वर्तत इति समोहः, न तादृग् इति असमोहस्तस्य । हे सिद्धाः अर्थाः यस्य । नाम इत्यामन्त्रणे ।

* अतः परं विशीर्णः पाठः ।

क्षमां विभर्तीति क्षमाभृत् । सन्निधाने किं० ? कुतिसतं मारं-कामं, कौ-पूयिष्यां मारं-मरणं वा अपहन्तीति तस्मिन् । यस्य वाचा-वाण्या रतः-रागवान् अरतः-अनिधुवन इति वा, हसान्ता-नामाभ्रन्तत्वेन वाचार्या-वाचि रत इति वा । 'उदितविभवसन्निधाने' उदितो विभवः-सत् शोभनं निधानं च ॥ असमा ऊहा यस्य । सिद्धार्थनामा यः क्षमाभृत्-पार्थिवस्तस्य कुमारस्य । किंविशिष्टस्य तव ? अपगतं हेयं यस्य तस्य, वा इत्यन्वयं पूरणे । 'आचारतः' आचारात् ॥ १ ॥

नयकमलविकासने०—तव किं० ? 'रुच्या' कान्त्या 'रविभया' सूर्यरूपा 'समानस्य' तुल्यस्य । महे किं० ? अङ्ग-हारेण-अङ्ग-विक्षेपेण आहिते-स्थापिते । तव किं० ? अपगतम् अरिजातं-वैरिवृद्धं यतस्तस्य । लास्यस्य-नाट्यस्य भारेण उचिते-अनुरूपे । 'वर !' प्रधान ! । 'विभय !' भयरहित ! । 'असमानस्य' मानरहितस्य । सुरी किं० ? रुच्योऽङ्गे हारो यस्याः सा । महे किं० ? 'हिते' पथ्ये । तव किं० ? पारिजात इव परिजातस्तस्य । भासन्ति यानि महेलानां-स्त्रीणां आस्यानि-वदनानि तेषां भया-कान्त्या रोचिते ॥ २ ॥

वचनमुचितमर्हतः०—परमम्-उत्कृष्टं यत् तरणं तस्य यो हेतुस्तस्य लाभम् । 'गुरौ' महति । 'आर्य' शिष्टम् । हे 'आनन्दित !' मुदित ! । वचनं किं० ? अपगतम् अयशो यस्मात् । 'भावतो' भावेन । 'भासमानस्य' दीप्यमानस्य । मारेण-कामेन अजितम् । निःशेषितं-समापितं अपरमतमेव रणं येन । 'हि' इत्यामन्त्रणम् । अतुलानि-असमानानि अभङ्गराणि-अभङ्गशीलानि अवार्याणि-निपेक्षुं अशक्यानि मानानि-प्रमाणानि यत्र । हे दितः-खण्डितः अपायो-विभो येन । अर्हतः किं० ? शोभा विधत्ते यस्यासौ शोभावान् तस्य । भया-कान्त्या असमानस्य । मया-ज्ञानेन राजितं-शोभितम् ॥ ३ ॥

अहमहमिकया०—सहकलकलशतेन-फोलाहलशतेन वर्ततेया । रमया-लक्ष्म्या राजिता । पापस्य हाने-त्यागे । कला-मनोहरा आभा-शोभा यस्याः । मराले किं० ? असन्तो विपक्षा यस्य तस्मिन् । अमरालेः-देवश्रेणेः । न हस्या अहस्या । 'गमं' सदृशपाठम् । मद्रलं किं० ? सकलकलश-वत्-सम्पूर्णकुम्भवत् तारम्-उज्ज्वलम् । आरस्य-अरिसमूहस्य आजिः-सद्भागस्तस्यास्तापम् अपह-न्तीति सा । अनेके लाभा येषां तैः आस्थिता-अङ्गीकृता । सन्तो । विशिष्टाश्च पक्षा यस्य तस्मिन् 'मराले' राजदंसे स्थिता । रहस्यभूत आगमो रहस्यागमस्तम् ॥ ४ ॥ २४ ॥

ख-परिशिष्टम् ।

श्रीरविसागरं विरचितं

॥ श्रीवीरस्तुतिः ॥

(मुनिराजश्रीचतुरविजयकृतावचूरिसमेता)

श्रीवर्द्धमानजिनस्तुतिः—

रुचिराजी रुचिराऽजीहित नोऽहितनोदकोदकोपमितं ।।

पङ्के पङ्केऽपङ्केहित ! हि तवावीरवाऽ ! वीर ! ॥ १ ॥

अपङ्काः—निष्पापा ये मुनयो निखिलसावधव्यापारवर्जनात् तेषामीहित !—वाञ्छित !, सततं भगवद्ध्यानलीनमानसत्वात् तेषाम् । हे ' अहितनोदक ! ' अहिताः—अन्तरङ्गारयः काम, क्रोधाद्यस्तेषां नोदक !—क्षेपक ! । केषाम् ? ' नः ' अस्माकम् । हे उदकोपमित !—जलतुल्य ! क्व ? पङ्के—कर्दमे । किंविशिष्टे पङ्के ? पङ्के—पापात्मके, " पङ्कोऽस्त्री कर्दमे पापे " (विश्वलोचने कट्टये श्लो० १७) । हे ' आवीरव ! ' आविः—प्रकटः योजनगामित्वात् सकलसंशयच्छेदित्वाच्च रवः—शब्दः देशनाध्वनिर्यस्य स तत्सम्बोधनम् । " अः स्यादर्हति " इत्यमरवचन-भ्रामाण्यात् हे अ !—अर्हन् ! । हे वीर !—चरमजिनपते ! । विशेषेण ईरयति—कम्पयति रागादिशत्रू-निति वीरः, यद्वा—

“ विदारयति यत् कर्म, तपसा च विराजते ।

तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्मात् ' वीर ' इति स्मृतः ॥ १ ॥ ”

इत्यादिवीरशब्दार्थविस्तरस्तु ग्रन्थान्तरादवसेयः । तव—भवतः । रुचिराजी—कान्तिकदम्बकः । किंविशिष्टा रुचिराजी ? रुचिरा—मनोज्ञा, त्रिभुवनजनमनःप्रमोदकारित्वात् । हि—निधयेन । अजीहित-अवर्द्धताम् । ' हि गतां वृद्धौ च ' धातोर्ष्यन्ते रूपसिद्धिः । ॥ १ ॥

सर्वजिनविज्ञप्तिः—

विश्वं विश्वं विश्वम्भर ! भर ताऽनत ! न तामसाऽराम !

महसा महसाऽमहसाचित ! चितमर्हत्कलाप ! तव ताप(पात?) ॥ २ ॥

विश्वं—जगत् विभर्तीति विश्वम्भरः हरिखिं हरिः । विष्णुदरे हि सर्वं चराचरं विश्वं तिष्ठति तथा भगवतो निरुपमे निरानरणे कृत्स्ने सफलवस्तुविपायिणि ' केवलवरज्ञानदर्शनेऽखिलं

विश्वं प्रतिफलतीति हार्दम् । “ लक्ष्मीः पद्मा रमा या मा, ता सा श्रीः कमलेन्दिरा ” इत्य-
भिधानचिन्तामणि(का० २, श्लो० १४०)वचनात् ता-लक्ष्मीः सुरनिर्मितस्वर्णरूप्य-
रत्नमण्डितप्राकारत्रयविभूषितसमवसरणरूपा वाह्या, रत्नत्रयीमयाऽभ्यन्तरा च तथा अनत- !
अवक्र ! । लक्ष्मीभाजो हि प्रायोऽहङ्कारित्वात् कुटिला भवन्ति, अर्हन्तस्तु नैवमिति भावः । हे ‘ न
तामस ! ’ हे अविद्यागुणरहित ! । न विद्यन्ते रामाः-स्त्रियो यस्य सः अरामः, तत्सम्बोधनं हे
अराम !, स्त्रीसङ्गरहित ! इत्यर्थः । नारीसङ्गतिर्हि पुंसां रागनिबन्धनमेव उक्तं, च—

“ रागोऽङ्गनासङ्गमतोऽनुमेयो, द्वेषो द्विपदारणहेतिगम्यः ।

मोहः कुट्टचागमदोपसाध्यो नो यस्य देवः स स चैवमर्हन् ॥ ”

“ स्त्रीसङ्गः काममाचष्टे, द्वेषं चायुधसङ्ग्रहः ।

व्यामोहं चाक्षमूत्रादि-रशौचं च कमण्डलुः ॥ ”

पुनः आमः-रोगः हसः-हसनं ताभ्यां अचित !-अव्याप्त ! । हे अर्हतां-तीर्थकृतां कलाप !-
समूह ! । त्वं तव-भवतः महसा-तेजसा, महसा-उत्सवेन च, तापात्-सन्तापात् चितं-व्याप्तं “सन्तापे
दवयौ तापः ” (पद्वये श्लो० ५) इति विश्वलोचनकोपः, विश्वं-समग्रं विश्वं-भुवनं भर-
पोपय, पुष्टिमापादय इत्यर्थः ॥ २ ॥

जिनवाणीवर्णनम्—

भारत्याभा रत्यापादित-दितपातकाऽऽतपायकृतः ।

जिनभर्तुर्जिनभर्तुर्मानोमाऽनोकसोऽसोनत्वः (वशाऽऽनद् वः ?) ॥३॥

रतिः—रागः आपादिता-प्राप्ता येन सः, दितं-खाण्डितं पातकं-पापं येन सः, आत-
पस्य-ज्ञानोद्योतस्य आयं-लाभं करोतीति आतपायकृत्, एतेषां द्वन्द्वे ‘ रत्यापादितदितपातका-
ऽऽतपायकृत् ’ तस्य । जिनाः-सामान्यकेवलिनः तेषां भर्त्ता-स्वामी तस्य, जिनभर्तुः-तीर्थ-
कृतः । किंविशिष्टस्य जिनभर्तुः ? न विद्यते ओकः- गृहं यस्य सः अनोकाः तस्य ‘ अनोकसः ’ ।
‘ भारती ’ वाणी, वः-युष्मान् आनत्-अजीवयत् इति सम्बन्धः । किंविशिष्टा भारती ?
मानानि-प्रत्यक्षादिप्रमाणानि तेषां “ उमातसीहैभवतीहरिद्राकीर्तिकान्तिषु ” इति मेदिनी-
वचनात् उमा-कान्तिर्यस्याम्, तैः उमा-कीर्तिर्यस्या वा सा ‘ मानोमा ’ । पुनः किं ? आ-
समन्तात् भा-दीप्तिर्यस्याः सा ‘ आभा ’ । पुनः किंविं ? ‘ अवशा ’ अवन्ध्या, सकलजनम-
नोऽभीष्टार्थसार्थदायकत्वात् । “ वशा योपा सुता वन्ध्या, स्त्रीगवीकरिणीष्वपि ” (शद्वये श्लो० १५)
इति विश्वलोचनकोपः ॥

सिद्धायिकादेव्यै प्रार्थना—

भविकं भवि कं भविकं नय नय नयनोरुराश्मिराजिष्णुः ।

रामा रामाराऽऽमा सिद्धा सिद्धायिके ! सके ! ऽशङ्के ! ॥ ४ ॥

“ कः सूर्यमित्रवाय्वग्नि-ब्रह्मात्मयमकेकिपु ।
प्रकाशवक्रयोश्चापि, कं नीरसुखमूर्द्धसु ॥ ”

इति सुधाकलशैकाक्षरी(श्लो० ९)वचनात् कं-सुखं तेन सह वर्तमाना सका तत्सम्बो-
धनं हे 'सके !' । “ शङ्का त्रासे वितर्के वा ” (कद्वये श्लो० २५) इति विश्वलोचनवचनात्
त्रासः वितर्को वा नास्ति यस्याः सा अशङ्का तत्सबोधनं हे 'अशङ्के !' । हे 'सिद्धायिके !' सिद्धा-
यिकानाम्नि ! देवि ! । त्वं भविकं-भव्यप्राणिनं कं-सुखं नय प्रापय-इति सम्बन्धः । नीघातो-
द्विकर्मकत्वं प्रसिद्धं 'वाच्ये ' वीप्सायां ' (सिद्ध० ७-४-८०) इति द्विरुच्चारः । अथवा स्तुतौ
पुनरुक्तिर्न दोषभाक् । उक्तं च—

“ वक्ता हर्षभरादिभिराक्षिप्तमनास्तथा स्तुवन् निन्दन् ।
यत् पदमसकृद् ब्रूयात् तत् पुनरुक्तं न दोषाय ॥ ”

किंविशिष्टा त्वम् ? “सिद्धो व्यासा(ड्या)दिके देव-योनौ निष्पन्नमुक्तयोः । नित्ये प्रसिद्धे”
इति हैम्यनेकार्थं (का० २, श्लो० २६७)वचनात् 'सिद्धा' प्रसिद्धा । पुनः किं ? रामा-श्यामा,
“ स्याद् रामः श्यामलः श्यामः ” इत्यभिधानचिन्तामणिः (का० ६, श्लो० ३३) । पुनः किंविशिष्टा ?
रामाः—स्त्रियः ताभिः राजते इति 'कचित्' (सिद्ध० ५-१-१७१) इति ढप्रत्यये ' रामारा ' ।
आ-समन्तात् मा-लक्ष्मीर्यस्याः सा 'आमा' । यद्वा रामा-चारुः रामा-स्त्री देवाङ्गनात्वेन । पुनः किं ?
नयनयोः-नेत्रयोरुरयो-विशालाः रश्मयः-किरणास्तैः राजिष्णुः-राजनशीला । किंविशिष्टं
भविकम् ? भवः-श्रेयः यस्यास्तीति भवी, स्वार्थे कप्रत्ययः तं 'भविकम्' । किंविशिष्टं कम् ? “ भवः
श्रीऋषसंसार-श्रेयः सचाप्तिजन्मसु ” इति विश्वलोचन(वद्वये श्लो० १७)वचनात् ' भवि '
श्रेयःसम्बन्धि सांसारिकं वा इत्यर्थः ।

अभिमायानभिज्ञत्वाद्, फर्चुष्टीकामृते मया ।

किञ्चिद् यत्रोक्तमुत्सृजं, तन्मे मिथ्याऽस्तु दुष्कृतम् ॥

॥ इति श्रीवीरस्तुत्ययचूरिः समाप्ता ॥

ग-परिशिष्टम् ।

मुनिराजश्रीकल्याणविजयविरचितया ' पदभञ्जनाख्यविवृत्या सहिताः

॥ पूर्वाचार्यप्रणीताः पञ्चजिनस्तुतयः ॥

(स्रग्धसच्छन्दासि निबद्धाः)

ख्याताख्याऽतामस ! त्वामहतमहर्तति सन्नुवामो नु वामो-

पायाऽपायापहारे वृषभ ! वृषभराड्लाञ्छिताऽरं छितारम् ।

सारं सारङ्गदृष्टे ! ऽपदरपदरतं कम्प्रकामं प्रकामं

हेतुं हेतुप्रदानेऽसुरतसुरतरो ! भूतले भूतलेप(ख)म् ॥ १ ॥

पूर्वाचार्यप्रणीतानां स्तुतीनां सुगमार्थकम् ।

कल्याणविजयेनेदं क्रियते पदभञ्जनम् ॥ १ ॥

एता हि पञ्चजिनस्तुतयः केनापि यमकमियेण विदुषां वरेण पूर्वाचार्यप्रवरेण यमकप्रचुर
द्वधा इति न सामान्यचुद्धीनां तदर्थज्ञानम्, अर्थज्ञानमन्तरेण च न तत्पाठेऽपि भावोल्लास इति
अनुधवोधनाय तासां पदभञ्जनमिदमारभ्यते—

ख्याताख्येति । ख्याता-प्रसिद्धा आख्या-अभिधानं यस्य सः तदामन्त्रणे । तम एव
तामसं, न विद्यते तामसमर्थाद् अज्ञानं यस्य सः, निवृत्ताऽज्ञानरूपतमोभाव इत्यर्थः, तदामन्त्रणे ।
त्वा-भवन्तम् । अहता-अखण्डिता महानाम्-उत्सवानां ततिः-विस्तरो येन सः, अखण्डोत्सव-
विस्तारक इत्यर्थः, तम् । सन्नुवामः-सम्यक् स्तुमः । नुः प्रश्नार्थको विकल्पार्थको वा निपातः ।
वामाः-प्रतीपाः उपायाः-प्रतीकाराः येपाम् एतादृशा ये अपायाः-विघ्नाः तेषाम् अपहारे-
उद्धृत्य दूरीकरणे वृषभो धैर्यः, तदामन्त्रणे । वृषभाणां-बलीवर्दानां राट्-राजा तेन लाञ्छितः-
चिह्नितः, श्रीआदिनाथ इत्यर्थः, तदामन्त्रणे । अरं-शीघ्रम् । छितं-छिन्नं नाशितमिति यावत्
आरम्-अरीणां समूहो येन सः अर्याद् नष्टभावशात्रवः, तम् । सारः-श्रेष्ठः, तम् । सारङ्गो-
शृगः, तस्य दृष्टी इव दृष्टी-नेत्रे यस्य सः, तदामन्त्रणे । अपगतं दरं-भयं यस्माद् एतादृशं यत्
पदं-स्थानं तत्र रतः, तम् । कम्प्रः-कम्पनशीलः कामो येन सः, तम् । प्रकामं-भृशम् । हेतुं-कारणम् ।

हेतोः-सर्वकारणभूतस्य ज्ञानस्य प्रदाने, यद्वा ' हि गतौ ' इति गतिपदेनाऽत्र ज्ञानशुभ्रैयम् ।
 असुभिः-प्राणैः रताः असुरताः-प्राणिनः, तेषां कृते सुरतरुः-कल्पवृक्षः, तदामन्त्रणे । भूतले-
 जगतीमण्डले । भूतः-सञ्जातः लेखो-गणनं कीर्तनमिति यावत् यस्य सः, तम् ॥ १ ॥

‘ शान्ते ! ’ शान्तेद्धनेत्रोभय ! सभयसखं देहतारं हतारं

नन्ताऽनन्ताऽत्र न त्वामरणमरण ! तं सत्कलौकः । कलौ कः ? ।

लीलाऽऽलीलाः सुदारा विषयविषयमुच्चासदक्षाः सदक्षाः

येनाऽयेनाऽऽश्रितोच्चैरमलरमलभूदीप्रमुक्ताः प्रमुक्ताः ॥ २ ॥

शान्त इति । शान्तिः-पोढशस्तीर्थकरः, तदामन्त्रणे । शान्तं-प्रशमरसपूर्णम् इदं-दीपं ध
 नेत्रोभयं-नयनद्वयं यस्य सः, तदामन्त्रणे । भयेन सह वर्तमानाः सभयाः, तेषां सखा-मित्रं,
 भीताऽभयप्रदायक इत्यर्थः, तम् । देहेन तारो-महान्, यद्वा देहान् लक्षणया देहिनः तारयति-निस्ता-
 रयति भवसमुद्राद् इति देहतारः, तम् । हतम् आरम्-अरीणां समूहो येन सः, तम् । नन्ता-
 नमस्कर्ता । न विद्यते अन्तो-विनाशो यस्य सः, तदामन्त्रणे । अत्र-इह जगति । न-नहि । त्वां-
 भवन्तम् । न रणे-युद्धे मरणं यस्य सः, तदामन्त्रणे । तमिति तच्छब्दस्य द्वितीयान्तं रूपं त्वामि-
 त्यस्य विशेषणम् । शान्तिनाथो हि चक्रवर्त्यवस्थायापनेकानि युद्धानि कृतवान् तथाऽपि दूरं मरण-
 वार्ता, पुण्यमाग्भारप्रभावेण न कापि भङ्गमात्रमप्यनुभूतवान् । सतीनां-समीचीनानां कलानाम्
 ओको-गृहं, तदामन्त्रणे । कलौ-कलियुगे । कः-को नाम सचेताः । लीलानां-क्रीडानाम् आल्यः-
 पङ्कयः ताः लान्ति-ददतीति लीलालीलाः । सुष्ठु दाराः सुदाराः-शोभनस्त्रियः । विषयाः-शब्दा-
 दय इन्द्रियार्थाः, तद्विषयौ यौ सुदृहासौ-प्रमोदहास्ये तत्र दक्षाः-चतुराः । सन्ति-शोभनाभि
 अक्षाणि-इन्द्रियाणि येषां ते सदक्षाः । येन-उपरिवर्णितेन शान्तिनाथेन । अयेन-शुभावहविधिना ।
 आश्रिताः-धृता उच्चैः-उत्तमानां तथा अमलानां-निर्मलानां रमलानां-लक्षणानां भुवः-उत्पत्ति-
 स्थानरूपाः तथा दीप्ताः-दीप्तिमत्यः मुक्ताः-मौक्तिकाभरणानीत्यर्थः यैस्तथोक्ताः । प्रमुक्ताः-
 त्यक्ताः ॥ २ ॥

शस्तेशस्तेजइद्वाहरितहरिततः(नुः) शङ्खलक्ष्मा खलक्ष्मा-

दाता दाताष । लोकोत्तर ! वितर विभो ! ज्ञानबन्धोनबन्धो ! ।

सातं सातङ्कपुंसामनुपम ! नु पदं चारुधामोरुधामोऽ-

मा-रामा-राग ! ' नेमे ! ' समरसमरजःपानवायुर्नवायुः ॥ ३ ॥

शस्तेश इति । शस्तानाम्—उत्तमानां सज्जनानामिति यावत्, ईशः—स्वामी । तेजसा इन्द्रा—
दीप्ता आहरिता—नील-श्याम-कृष्णानामेकत्वेन कृष्णा हरेः—कृष्णस्य तनुरिव तनुर्यस्य सः । यद्वा
आहरिता—आकृष्णा तथा हरिः—पिङ्ग तेजःप्रसरस्य विचित्रतया तनुर्यस्य सः । शङ्खः—प्रसिद्धः,
स एव लक्ष्म—चिह्नं यस्य सः । खलेभ्यः—दुर्जनेभ्यः क्षमायाः—क्षान्तेर्दाता । दातानि—छदानि अधानि-
पापानि येन सः, तदामन्त्रणे । लोकेषु उत्तरः—श्रेष्ठः, जनश्रेष्ठ इत्यर्थः, तदामन्त्रणे । वितर—देहि ।
विश्रुः—स्वामी, तदामन्त्रणे । ज्ञानस्य बन्धेन—सम्बन्धेन जनानां—हीनानां बन्धुः—ज्ञानप्रदायकत्वेन
भ्राता, तदामन्त्रणे । सातं—सौख्ययुक्तम् । सुखवाचित्वेनाऽन्यत्र प्रसिद्धस्यापि सातशब्दस्यात्र
मत्पर्यायाऽण्विधानेन तद्वत्त्वे वृत्तिः । सह आतङ्केन—आकस्मिकरोगादिभयेन वर्तमानानां पुंसां—
मनुष्याणाम् । न विद्यते उपमा यस्य सः, तदामन्त्रणे । तुः विकल्पार्थोऽव्ययः । पदं—स्थानम् ।
चारु—सुन्दरं धाम—तेजो यस्य तत्, पदस्य विशेषणमेतत्, मनोहरतेजोमयं स्थानमित्यर्थः यद्वा
चारुः—बृहस्पतिः तस्य धाम—प्रभावः तद्वत् उरु—महत् धामं—प्रभावो यस्य सः । अकारान्तोऽपि
दृश्यते धामशब्दः । न विद्यते मायाः—लक्ष्म्याः रामायाः—स्त्रियाश्च रागः—अभिष्वङ्गे यस्य सः,
तदामन्त्रणे । नेमिः—द्वाविंशस्तीर्थकरः, तदामन्त्रणे । समरस्य—युद्धस्य समं—सर्वं यद् रजो—धूलिः
तस्य पाने अर्थात् प्रशमने वायुः—पवनः । तीर्थकराः हि भगवन्तो यत्र विहरन्ति न तत्र स्वचक्रपर-
चक्रादिभयं प्रवर्तते पूर्वप्रवृत्तमपि चोपशाम्यति इति युक्तमुक्तं समरसमरजःपानवायुः । नवम्
आयुर्यस्य सः, दीर्घजीवी इत्यर्थः ॥ ३ ॥

‘पार्श्वः’ ‘पार्श्वश्रितो वो हितमाहितमभाग् रातु पातात् तु पाताऽ-
वामो ‘वामो’रुकुक्षौ सरसि स रसिको हंसकल्पः सकल्पः ।

लेखा लेखाधिपानामसितमसितताभं सदायं सदा थं

रन्तारं तारमुक्तावरतवरतनुं सन्नताऽऽसन्नतासम् ॥ ४ ॥

पार्श्व इति । पार्श्वः—पार्श्वनाथनामा त्रयोविंशतितमस्तीर्थकरः । पार्श्वेन—एतदाख्ययक्षेण
श्रितः—आश्रितः संनिहित इति यावत् । वः—युष्मभ्यम् । हितं—समीहितम् । अतिशयितम् अहिं—
नागराजं सर्परूपिणं धरणेन्द्रमिति यावद् भजते इति तयोक्तः । साहचर्यमत्र भजेरर्थः । नागराजो
हि धरणेन्द्रनामा मेघमालिदैत्यकृतोपसर्गावसरे भगवन्तं पार्श्वनाथं फणाटोपेन समावृत्य
संनिहितवानिति सुप्रसिद्धोऽयमर्थः । रातु—ददातु । पातात्—दुर्गतिविनिपातात् । तुः भेदे अवधारणे
वा । पाता—रक्षिता । अवामः—अवक्रः, सरल इत्यर्थः । वामायाः उरुकुक्षौ सरसि—महति उदररूपे
सरोवरे इत्यर्थः । वामा इति पार्श्वनाथमातुर्नाम । सः—जगतीप्रसिद्धः । रसिकः—रसचतुरः ।

हंसकल्पः-परालवालः । यद्वा हंसकल्पो-हंससदृशः । 'सकल्पः' कल्पेन-आचारेण सह वर्तमानः ।
 लेखा-पङ्क्तिः । लेखाधिपानां-वेवेन्द्राणाम् । असिता-कृष्णा या मसिः-कज्जलं तद्वत् तता-विस्तृता
 आभा-कान्तिर्यस्य सः, तम् । सन्-समीचीनः आयो-लाभो यस्य सः, तम् । सदा-निरन्तरम् ।
 यं-तच्छब्दोपक्षिप्तम् । रन्तारं-रमणशीलम् । तारमुक्तौ-स्फारे शुद्धे वा मोक्षपदे । अरतेन-मैथुना-
 भावेन ब्रह्मचर्येणेत्यर्थः, वरा-श्रेष्ठा तनुः-शरीरं यस्य सः, तम् । सन्नता-प्रणतवती । आसन्न-
 तार्या-सामीप्ये आस्ते तथोक्तः, तम् ॥ ४ ॥

यामायामादरोद्यद्विभव ! विभव ! सच्छोभदन्तं भदन्तं

रोपारोपार्क ! 'वीरा'ऽऽनतजनत ! जवात् त्वामहेयं महेयम् ।

तं तातं तारमुक्ताऽद्भ ! गदभगरजःस्फीतत्रायो तवायो-

वाराऽद्वाराऽस्ति यस्येह रणहरणगीरीतिवारातिवारा ॥ ५ ॥

यामेति । यामानां-चतुर्णां महाव्रतानां सम्बन्धी यः आयामो-विस्तारः, अधिकीकरणमिति
 यावत्, तत्र यः आदरस्तेन उद्यन् विभवः-परमैश्वर्यं यस्य सः, तदामन्त्रणे । अजितादिद्वाविंशति-
 जिनशासनवारके हि चत्वार्येव महाव्रतान्यासन्, तानि च प्रायो यामशब्दप्रासिद्धानि अभवन्,
 'चाडज्जामो धम्मो' इत्याद्यागमवचनात्, भगवता च महावीरेण चतुर्धामस्थाने पञ्चमहा-
 व्रतानि प्रज्ञप्तानि इति युक्तमुक्तं यामेत्यादि । विगतो भवः-संसारपरिभ्रमणं यस्य सः, तदामन्त्रणे ।
 सती शोभा येषामेतादृशाः दन्ताः-दशनाः यस्य सः, तम् । भदन्तं-कल्याणकारकम् । रोपस्य
 प्रोधस्य आरः-आगमनं स एव उपा-निशाऽन्तिमभागः तत्र अर्कः-सूर्यः, तदामन्त्रणे ।
 वीरो-महावीरः, वर्धमानाभिधश्चतुर्विंशतितमः तीर्थकर इत्यर्थः, तदामन्त्रणे । आनता-सम-
 न्तात् प्रणता जनता-जनानां समूहो यं सः, तदामन्त्रणे । जवात्-वेगात् । त्वां-भवन्तम् । अहे-
 यम्-अत्याज्यं, समादरणीयमित्यर्थः । महेयं-पूजयेयम् । तं-जगत्प्रसिद्धम् । तातं-पितरम् ।
 तीर्थकरा हि भगवन्तः सर्वेषां हितकारकत्वेन पितृतुल्या एव भवन्ति । ताराः-पीवराः शुद्धा वा
 मुक्ताः-मौक्तिकानि अक्षि-भक्षयतीति तारमुक्ताद्-हंसः, तद्भद् भाति-शोभते इति तथोक्तः,
 तदामन्त्रणे । निर्मलतासाधर्म्येण हंसतुल्यतोक्तिः । गदा-रोगाः, भगं-कामः, तान्येव रजांसि-
 धूलयः, तदपनयने स्फीतः-प्रवृद्धो वायुः, तदामन्त्रणे । तव-भवतः । अयेन-शुभावहेन विधिना
 उदारा-महती सरला वा । न दृणाति इति अदारा, अमर्मवेधिनीत्यर्थः । यस्य-वीरस्य । इह-अत्र
 जगति । रणो हियते यया सा, एतादृशी गीः-चाणी । इत्यः-विप्लवाः अतिदृष्ट्यादयः, तासां
 चारं-समूहम् अतिवारयति-अतिशयेन दूरं करोति तथोक्ता, सर्वोपद्रवनिवारिणीत्यर्थः ॥ ५ ॥

भोगाभोगासनाऽऽरादमलदमलया साधु नाना धुनानाऽ-

मानं मानं जिनालीह रतहरतरा मारमायारमायाः ।

दद्यादद्यानतानामदरमदरजाः साऽविनाऽशंविनाशं

याऽपायापासनं प्रातनुत तनुतमःसञ्जनानां जनानाम् ॥ ६ ॥

भोगेति । भोगस्य-सुखस्य यः आभोगः-परिपूर्णता तम् अस्यति-क्षिपतीति तथोक्ता । आरात्-
दूरात् । अमलौ-निर्मलौ दमलयौ-इन्द्रियजयलीनते यस्याः सा, यद्वा अमले दमे लयः-एकतानता
यस्याः सा । साधु-शोभनं तथा नाना-अनेकविधमिति क्रियाविशेषणद्वयम् । धुनाना-कम्पयन्ती ।
'अमानं' न विद्यते मानं-प्रमाणं यस्य सः, तम् । मानम्-अङ्कारम् । जिनानाम् आली-पङ्क्तिः ।
इह-प्रत्यक्षे जगति । रतं-रमणं क्रीडनमिति यावत् हरतीति रतहरा, अतिशयेन रतहरा इति
रतहरतरा । मारमायारमायाः-कामप्रपञ्चश्रियः । यद्वा मारमायाभ्यां-कामकपटाभ्यां सहिता
अरमा-अलक्ष्मीः दारिद्र्यमिति यावत् मारमायाऽरमा, तस्याः । रतहरतरेत्यनेन सम्बन्धः । दद्यात्-
कुर्यादित्यर्थः । अद्य-अत्र दिने । आनतानां-प्रणतानाम् । न विद्यते दरो-भयं मदः-अहङ्कारः
रजः-रजोगुणो यस्याः सा, तथोक्ता । सा जिनाली । अविनाभावि अघम्-असुखं दुःखमित्यर्थः
अविनाऽशम्, व्यापकदुःखमिति यावत्, तस्य विनाशो-निरन्वयो नाशः, तम् । यद्वा अविनाशम्-
अपुनरुत्पत्तिं, विनाशस्य विनाशो हि पुनरुत्पत्तिः, एतादृशं मारमायारमायाः विनाशं दद्यादिति
योजना । या जिनाली । अपायानां-विघ्नानाम् अपासनं-निरसनं प्रातनुत-अकरोत् । तनुं-कृशं
तमसः-अज्ञानस्य सञ्जनं-प्रसङ्गे येषां ते, तेषाम् । जनानां-जन्मभार्जा, प्राणिनामित्यर्थः ॥ ६ ॥

सज्जं सज्जन्तुरक्षे लयनिलयनिभं भूरिभङ्गारिभङ्गा-

द्यामत्रामर्त्यं ऋद्धेरसमरसमयं संवरार्थं वरार्थम् ।

शंकोशं को रसित्वामरममरमहीराजपेयं जपेयं

मारामारामवह्ने ! समय ! समयतिध्यात ! रोहचरोह ! ॥ ७ ॥

सज्जमिति । सज्जं-तत्परम् । सतां-भव्यानां जन्तूनां-प्राणिनां रक्षे-रक्षायाम् । रक्षा
हि द्विधा-प्राणरक्षणं दुर्गतिगर्तनिपातरक्षणं च, प्रथमपक्षे सदिति विशेषणमपार्थक्यं, प्राणरक्षणं हि
जिनागमेन सतामसतां सर्वेषामेवोपदिश्यते, न तु सतामेव; द्वितीयपक्षे तु तत् सार्थकं, जिनागमेनाऽपि
त एव दुर्गतिपातान्निवर्तन्ते मोक्षपथे उत्सहन्ते च ये भव्याः परीतसंसारिणश्च, नेतरे । लयो-
लीनता ध्यानमिति यावत्, तस्य निलयो-निवासः, तेन निभः-सदृशः, तम् । भूरयः-वह्वः

भङ्गाः-पदार्थनिरूपणात्रिकल्पाः यस्मिन् सः, तथा अरिभ्रमः-शत्रुभ्यो यो भङ्गः-पराजयः तस्मात् आ-समन्तात् त्रायते इति तथोक्तः, भूरिभङ्गाश्चासौ अरिभङ्गात्रथ, तम् । अत्र-इह । यद्वा भूरिभङ्ग इति आमन्त्रितपदम्, अरिभङ्गात् इति पञ्चम्यन्तं, त्रायते इति त्रः, तदामन्त्रणे । अमत्रं-भाजनं, तदामन्त्रणे । अमर्त्याः-देवाः तेषाम् ऋद्धिः-सम्पत्तिः तस्याः । असपरसमयं-निरूपण-रसप्रचुरम् । संवरः-आश्रवनिरोधः स एव अर्थः-प्रयोजनं यस्य सः, तम् । शम्-सुखं तस्य कोशो-निधानं, तम् । कः-को नाम । रसित्वे-रसिकतायाम् अमरं-सजीवम्, मूर्तिमद्रसवन्तामित्यर्थः । यद्वा रसित्वेन-रसवत्त्वेन अमरं-प्रसिद्धम् । अमराः-देवाः महीराजाः-भूपतयः तेषां पातुं योग्यः, यद्वा राजशब्दो देवानां मन्त्राथ प्रत्येकं सम्बन्धनीयः, ततश्च देवेन्द्रनरेन्द्रैः पेयः-सादरं श्रवणार्हः इत्यर्थः, तम् । जपेयं-जपविषयीकुर्यामित्यर्थः । मारः-कामः, स एव आमः-अपक्वः नन्नपल्लव इति श्वावत् आरापः-उपवनं तत्र वह्निः-अग्निः, तदामन्त्रणे । समयः-सिद्धान्तः, तदामन्त्रणे । समैः-सर्वैः यतिभिः-मुनिभिर्ध्यातः-चिन्तितः, तदामन्त्रणे । अतिशयेन रोहन्तः रोहत्तराः, रोहत्तराः ऊहाः-तर्काः यस्मिन् सः, प्रौढवत्तर्कपरम्पर इत्यर्थः, तदामन्त्रणे ॥ ७ ॥

रक्षोरक्षोद्यता मेऽमलयमलयत्रत्सायतीनां यतीनां

कल्याऽकल्याणराशिं हरतु हरतुषारांशुभासा शुभा सा ॥

मद्या मद्या श्रुताङ्गीह सितहसितरुग्हारिहारिहारऽरिहारा

सोमा सोमाननाऽऽरादवमदवमहाम्भोधराभा धराभा ॥ ८ ॥

रक्ष इति । रक्षोभ्यः-राक्षसाख्यव्यन्तरविशेषेभ्यो या रक्षा-परित्राणं तत्र उद्यता-कृतो-द्यमा, वद्धपरिकरेत्यर्थः । मे-मम । अमलयमलयवन्तो-निर्मलमहात्रतध्यानवन्तश्च ते सायतयः-सशुभोदकाश्च, तेषाम् । यतीनां-मुनीनाम् । कल्या-आरोग्यवती । यद्वा कलासु साध्वी कल्या । अकल्याणानाम्-अशुभानां राशिं-समूहम् । हरतु-अपनयतु । हरो-महादेवः, तुषारांशुः-चन्द्रः तयोर्भाः-कान्तिरिव उज्ज्वला या कान्तिः तया शुभा-प्रशस्ता । यद्वा निशादिशादिवत् आकारान्तो भासाशब्दः, ततश्च हरतुषारांशुभासा इव भासा यस्याः सा, तथोक्ता । शुभा-शोभावती । सा-वक्ष्यमाणा श्रुताङ्गी । मद्या-भूम्या लोकेनेत्यर्थः । मद्या-पूजनीया । यद्वा मद्यां भुनि, मद्या पूज्या । अनुस्वारेऽपि न यमस्त्वहानिः सम्मता । श्रुतं-श्रुतज्ञानं तदेव अङ्गं-देशो यस्याः सा, श्रुताधिष्ठात्री देवी इत्यर्थः । इह-अत्र लोके । सितम्-उज्ज्वलं यद् हसितं-हास्य तत्सदृशा रुचा-यान्त्या हारी-मनोहरो हारो-सुकान्ठी यस्याः सा, तथोक्ता । यद्वा सितहसितस्य रचं हरतीति सितहसितरुग्हारी, एतादृशो

हारो यस्याः सा । अरीन्-विघ्नरूपान् शत्रून् इस्तीति तथोक्ता । सोमा-शान्ता । श्रुतदेवता हि नान्यदेवता इव रुद्रप्रकृतिः, अपि तु प्रशान्तरूपैव प्रसिद्धा । सोम इव-चन्द्र इव आननं-सुखं यस्याः सा, तथोक्ता, चन्द्रवदना इत्यर्थः । आराद्-दूरात् । इरतु इति क्रियापदेन सह योज्यमारात्-पदम् । अवमाः-अघमाः अर्थात् दुर्भिक्षादयो निकृष्टोपद्रवाः त एवः दवः-दावानलः, तत्र महा-म्भोधराभा-महामेघसमाना । धराभा-पर्वततुल्या, धीस्तायामित्यर्थः ॥ ८ ॥

देववन्दनादौ स्तुतिचतुष्कव्यवस्था चैत्यवन्दनभाष्यकारादिभिरेवं निरूपिता-प्रथमा स्तुतिः अधिकृतजिनस्य, द्वितीया सर्वजिनानां, तृतीया श्रुतज्ञानस्य, चतुर्थी च सम्यग्दृष्टिदेवतायाः । एवं च सति व्याख्याताभिरेताभिरष्टस्तुतिभिः पञ्च स्तुतिचतुष्काणि सम्पद्यन्ते, तथाहि-प्रथमया स्तुत्या अन्तिमस्तुतीनां त्रयेण प्रथमं स्तुतिचतुष्कमादिनाथस्य, द्वितीयया अन्तिमाभि-स्तिसृभिर्द्वितीयं शान्तिनाथस्य, तृतीयया अन्तिमत्रिकेण तृतीयं नेमिनाथस्य, चतुर्थ्या अन्तिम-त्रितयेन चतुर्थं पार्श्वनाथस्य, पञ्चम्या तेनैव अन्तिमस्तुतित्रयेण च पञ्चमं महावीरजिनस्य स्तुतिचतुष्टयम् ॥

वेदवसुग्रहभू(१९८४)मितवर्षे चैत्रस्य शुक्लसप्तम्याम् ।

पदभञ्जनं स्तुतीनां हरजिपुरे पूर्णतामगमत् ॥ १ ॥

इति मुनिराजश्रीकल्याणविजयविरचितं पञ्चजिनस्तुतिपदभञ्जनं पञ्जिकापरपर्यायं समाप्तम् ॥

स्तुतिचतुर्विंशतिकायाः

दक्षिणविहारिसुनिराजश्रीअमरविजयशिष्यरत्नमुनिश्रीचतुरविजयकृतं

शुद्धिवृद्धिपत्रकम्

(EMENDATIONS AND ALTERATIONS)

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
९	२२	करतलग	करतलग—
१०	१९	पण्डितंमन्यान	पण्डितंमन्यानां
भूमिकायाः			
२	५	पद्येषु तच्चदेवता०	पद्येषु उद्धृतं पद्यं विहाय तच्चदेवता०
४	१६	सप्तशतीमिताना	सप्तशतीमितानां
७	२०	तत्त्वानि	“ तत्त्वानि
७	२३	देवम् ॥	देवम् ॥ १ ॥ ”
७	२५	या	यां
८	८	॥ १०८ ॥ ”	॥ १०८ ॥
८	१०	॥ १ ॥	॥ १ ॥ ”
९	१७	पूर्वाचार्यप्रणीता	श्रीअमरचन्द्रसूरिकृतपद्मानन्दमहाकाव्य(स.१४)गता
११	२४	स्तवं सतां	*वतंसतां
१२	७	तोषदानदान—	तोषदान—दान०
१२	१३	कलयाऽऽशु	कलयाऽऽशु
१३	नोट	कमलबन्धवन्धुर	कमलबन्धवन्धुरः
१४	नोट	पञ्चवर्गपरिहार पूर्वकस्तोत्रं	पञ्चवर्गपरिहारपूर्वकं स्तोत्रं
१५	७	शब्दालङ्कार कलितं	शब्दालङ्कारकलितं
१९	१२	कलाप०	कालापक०
२०	१४	चासातकर्तृकै०	च श्रीसोमतिलकसूरिप्रणीतै०
२०	२३	वघानि	वघ्यानि
२१	१	सद्वला०	सद्वलां०
२१	३२	पुण्णिकं	पुण्णिकम्
२३	५	मोहंमतिगर्त्तौ	मोहंमतिगर्त्तौ
२४	१२	त्रयात्मकं	त्रयसमं
२६	१८	मवीनं जिनेः	भवान् जिनीः

* एतच्चिह्नानि पाठा अनुमानेन कल्पिता मया (चतुर०) ।

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२८	२	श्रीदेवविमलगणीनां	श्रीदेवविमलगणीनां
२९	७	सर्वसिद्धान्तप्रवेशः	सर्वसिद्धान्तप्रवेशः
२९	१५	पूर्विका	पूर्विकां
२९	१७	श्रीसिंहतिलकसूरिकृता	श्रीसिंहतिलकसूरिकृता
२९	१७	विस्तृत	विस्तृत
२९	नोट	६	१
३०	१३	तर्करहस्य०	श्रीपतिगणितम्—श्रीसिंहतिलकसूरिभिः
३१	अन्तिमा	०	४८ श्रीसिद्धान्तचन्द्रिकाव्याकरणं श्रीसर्वा- नन्दयतिवरेण निर्मुनौ लात्यसा शिष्यादिविचारः— सूच्यां— देवविजयजी साध्वी रामायणम् रचयेयुरिति ग्रन्थं २ । सूरीश्री गुर्जरकृति ऽमदावादानगरे परिचरणप्रवणा० सांकलचंदद्वार रुद्धीता शोमता भानुचन्द्रान्तेवासित्वं— श्रीधूरचन्द्र प्रसूय लक्ष्मीस्त्वत्पति षट्शास्त्रवेत्ता सूच न नाहजी मिघान श्रीभानुचन्द्राणां भवति
३७	४	निमुनौ	निर्मुनौ
३९	१५	लात्यसा	लात्यसा
४०	४	शिष्यादिविचारः—	शिष्यादिविचारः—
५३	१०	सूच्यां—	सूच्यां
५३	३३	देवविजयजी साध्वी	देवविजयजी साध्वी
५६	नोट	रामायणम्	रामायणम्
५७	१५	रचयेयुरिति	रचयेयुरिति
५७	१६	ग्रन्थं	ग्रन्थं
७५	१७	२ ।	। ३॥
५८	१९	सूरीश्री	सूरिश्री
६०	२	गुर्जरकृति	गुर्जरकृति
६४	नोट	ऽमदावादानगरे	अमदावादानगरे
६९	२२	परिचरणप्रवणा०	परिचरणप्रवणा०
७०	नोट	सांकलचंदद्वार	सांकलचंदद्वारा
७२	१३	रुद्धीता	रुद्धीता
७२	२०	शोमता	शोमना
७३	३	भानुचन्द्रान्तेवासित्वं—	भानुचन्द्रान्तेवासित्वं
७३	३	श्रीधूरचन्द्र	श्रीधूरचन्द्र—
७४	१७	प्रसूय	प्रसूय
७४	१८	लक्ष्मीस्त्वत्पति	लक्ष्मि ! त्वत्यति
७५	२८	षट्शास्त्रवेत्ता	षट्शास्त्रवेत्ता
७६	१५	सूच न	सूच ज
७६	१५	नाहजी	'माहनी
७८	नोट १३	मिघान	मिघान
८१	२७	श्रीभानुचन्द्राणां	श्रीभानुचन्द्राणां
८१	२७	भवति	—भवति

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
८२	१६	रूपचन्द्र	रूपचन्द्र
८७	१६	तद्रूपोऽस्ति	तद्रूपोऽस्ति
८८	८	श्रीसौभाग्यसागरसुरीणां	श्रीसौभाग्यसागरसुरीणां
८९ नोट	३-	घरे	घरे
८९ नोट	५	जागो	गाजे
९०	३	प्रस्तावनामनुसारि	प्रस्तावनानुसारि
९०	३	सुरिबराणां	सुरिबराणां
९१	१६	साहिना	साहिनः
९१	२६	प्रसप्ति	प्रसप्ति
९२	१७	सण्डेरग्रामे	सण्डेरग्रामे
९२	२५	गुम्फितृणां	गुम्फितृणां
९३	९	तत्पट्टेमश्री	तत्पट्टे म० श्री
९६	१९.	उपोद्धाते	उपोद्धाते
९७	९	जपता	जपतां
९८ नोट	१५	शान्तिचन्द्राश्च	शान्तिचन्द्राश्च ।
१०२ नोट	२	मत्कृतः	मत्कृत-
१०२ नोट	८-	परिचिन्तामणि	परिचितचिन्तामणि
१०३ नोट	३	सुधियां	सुधियां
१०३ नोट	१०	स्वरूपेणैव	स्वरूपेणैव
१०४ नोट	१	निघघो	निघघो
१०४ नोट	११	यास्यतीति	यास्यतीति
१०५	१७	समेतायस्या	समेता यस्या
१०५	२९	संसाधने	संसाधने
१०५	३४	श्री यशो-	श्रीयशो-
१०६	१४	प्रणिधाय	प्रणिधाय
१०६	३२	शिष्यमुख	शिष्यमुख्य
१०७	२	विशेषता	विशेषता
१०७	१६	अय संक्षेपतः	अर्थः सखक्षेपतः
१०८ नोट	१०	कल्पला-	कल्पलता-
१०९	१५	मूर्धन्य-	मूर्धन्य-
११०	१५	किन्नरस्त्री ममारब्ध-	किन्नरस्त्रीसमारब्ध-
११०	१९	स्तुरङ्गाः	स्तुरङ्गाः
११३	७	सङ्काररवे	सङ्काररवे
११३	१०	रत्नापहार	रत्नापहार-
११६	३	नन्तसद्	नन्तसद्

मूलग्रन्थस्य

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
३	१९	नयायतमानम् ।	नयायतमानम् ।
३	२१	नयानया यतमानम् ।	नयानर्यायतमानम् ।
३	नोट	०	*३ 'नयाऽऽयतमानम्' इत्यपि ।
३	नोट	०	*४ 'नयायतमानम्' इत्यपि ।
४	नोट	१ 'मावतम्'	१ 'मायतम्'
५	१२	समग्रजिनेश्व०	समग्रजिनेश्व०
६	१	प्रायना	प्रार्थना
७	३	नीलभे ते ।	नीलभे ! ते ।
८	१४	जीयाद्	जीयाद्
१२	१०	श्रीप्रमथभवमयाद्	श्रीप्रमथ ! भवमयाद्
१२	१४	यत्पादपांशुः	यत्पादपांशुः
१२	१५	या तापत्राऽसमाना प्रति	या तापत्राऽसमाना प्रति
१२	२२	स्रग्०	स्रग्०
१२	नोट	०	१ 'यत्पादपांशुः' इत्यपि पाठः ।
१२	नोट	०	२ 'या तापत्राऽसमानाऽप्रति' इत्यपि पदच्छेदः ।
१३	२	शमनी	शामनी
१३	९	ऽऽमोदितम्	ऽऽमोदितम्
१३	१३	समग्रजिनेश्वराणा	समग्रजिनेश्वराणां
१३	१५	ते	ते
१३	१७	सकलभा	सकलभा
१३	नोट	०	*१ 'शमिनी' इत्यपि पाठः
१३	नोट	०	*२ '०या मोदितम्' इत्यपि पदच्छेदः ।
१३	नोट	०	*३ 'तेऽसकलभा' इत्यपि पदच्छेदः सम्भवति ।
१३	नोट	०	*४ 'भारतीरायताः' इत्यस्य ण्डमपि पदम् ।
१६	१७	शादूल०	शार्दूल०
१८	३	व्यमुच०	व्यमुच्च०
२०	१९	ङ्कमलराजितामरस०	ङ्कमलराजितामरस०
२०	नोट	०	*३ 'ङ्कमलराजितामरस०' इत्यपि स्यात् ।
२१	२	सङ्कीर्तनम्—	सङ्कीर्तनम्—
२२	नोट	पाठाः	पाठः
२३	८	जिनेश्वराणा	जिनेश्वराणां
२३	१२	माऽधिकामा	माऽधिकामा

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२३	१७	शास्त्री	शास्त्री
२३	नोट	०	१ 'माऽऽधिकामा' इत्यपि पदच्छेदः
२३	नोट	१ 'शास्त्रीशास्त्रीनराणां' इत्यपि पदच्छेदः ।	२ 'शास्त्रीशास्त्रीनराणाम्' इत्यपि पदच्छेदः ।
२४	५	क्षमालङ्कृता	क्षमाऽलङ्कृता
२४	२२	वसुतराङ्गजा	वसुतराङ्गजा
२४	नोट	तङ्गमो	सङ्गमो

टीकाचतुष्टयस्य

२	१०	आपदो यस्मात् स तथा	आपदो यस्मात् यस्य वा स तथा
२	२३	महानक्ष	महत्यो नक्ष
३	१३	आतुः	धातुः
३	२६	शतमा (मवा ?) लोक्य	शतकमालोक्य
३	२७	श्रीमानकबरवृषो	श्रीमानकबरवृषो
४	७	'पदाग्रे हि श्चुरादेर्भिः'	पदाग्रे हिः, 'चुरादेः' (सा० सू० १०३१) जिः
४	१३	विद्वच्छब्दस्य	'विद्वच्छब्दस्य
४	१४	तेषां	तेषां
४	२३	स्त्रियां पुंवद्भावात्	स्त्रियां 'पुंवद्वा' (५२२) इति पुंवद्भावात्
४	२५	"श्रद्धावचनयोर्भक्तिः" इत्यमरः ।	"श्रद्धाव(र)चनयोर्भक्तिः" इत्यमरः (?)
५	१५	इन्द्रवंशा	इन्द्रवंश (?)
५	१९	बन्धुर्द्वितीयो	बन्धुर्द्वितीयो
५	३२	यस्य तत्सम्बो०	यस्य स तत्सम्बो०
६	२९	वचनेष्वपास्त	*वचनस्यपास्त
७	३२	किंविशिष्टैः ?	किंविशिष्टैः असुरैः ?
९	६	वः—युष्मभ्यम्	वः—युष्मान्
९	८	लुक्	लुक्
९	८	दीर्घः [सह]	दीर्घः (सह)
९	९	इति क्रोशात्	*इति (अनेकार्थं) क्रोशात्
९	१२	बुधे चार्हति	बुधे चार्हति
९	१५	विकारमार्ग	विकारमार्ग
९	१८	'णादि क्ति'	'णादिः क्ति'
९	३०	प्रसङ्गादेत दर्शितमिति	प्रसङ्गादेतव् दर्शितमिति

पृष्ठं	पादः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१०	८	येषां ते तथोक्ताः	येषां ते तथा इति बहुव्रीहिः । पुनः की- दृशाः ? 'मन्दारवा राजिताः' मन्दो-मृडः स्वल्पो वा आरवः-शब्दो येषां ते
१०	१४	वैरे	वै('स्वै)रे
१०	१९	उस् गिदन्तः । सुरभिर्नाम	उस्, गिदन्तः सुरभिर्नाम
१०	२०	कृञ् कृञ् उस्	*कृ कृ उस्
१०	२४	इत्यनेन	इत्यनेन
१०	२५	'स्वरहीनम्'	'स्वरहीनं०'
१०	२५	'सुरभयाञ्चक्रुः'	अत्र 'सुरभयाञ्चक्रुः'
१०	३०	इत्यमरः ।	इत्यमरः (' ?)
१०	३२	शूद्रकः शूद्रकः	मुच्छकटिके ('अं. ४, श्लो. १४
११	३	पदद्—	पदद्—
११	३२	आराविभ्रमरैः	आराविभ्रमराणां
१२	६	आध्यात्मिकाधिदवि-	आध्यात्मिकाधिदैवि-
१२	१८	तु पुनरर्थे'	तुः पुनरर्थे
१३	१२	वचनात्	* (वाग्मट) वचनात्
१३	१३	अत एव पुनः कथं-	अत एव । पुनः कथं-
१३	१४	हे शब्दस्तु	हेशब्दस्तु
१३	१६	'बहुव्रीहिः' ।	'बहुव्रीहिः' । तैर्गमायैः ।
१३	२५	शान्तिं ।	शान्तिं—
१३	२६	"शमः शान्तिः शमथोपशमावपि "	शमः शान्तिः, शमथोपशमावपि "
१३	३१	'षष्ठी चतुर्थी'	'षष्ठी चतुर्थी०'
१४	६	"मिथोऽन्योन्यं रहस्यं "	"मिथोऽन्योन्यं रहस्यपि "
१४	१०	'आनायो, गवाक्षशारकावपि "	आनायगवाक्षशारकेवपि "
१४	२०	स्रोविसर्गे	स्रोविसर्गे
१४	२५	'जगतां'	'जगतां' अतिशयेन गच्छन्तीति जगन्ति तेषां जगताम् ।
१४	२५	जगदन्तवर्ति	जगदन्तवर्ति
१५	१३	येरते	येस्ते
१५	१८	नैगमा आया येषां	नैगम आयो येषां
१५	१९	'गुणादस्त्रियां नवे वा'	'गुणादस्त्रियां न वा'
१५	२१	'छिन्नं लूनं छितं दितं' इत्यमरः	'छिन्ने लूनं छितं दितं' (का० ६, श्लो० २५) इति हैमः ।

पृष्ठं	पङ्क्तिः	= अशुद्धिः
१५	२६	युक्तयः तैः । लाञ्छितं—
१७	१२	तृतीयस्वरमध्यः,
१७	१४	सेवकजनान्
१७	१३	यस्मिन्
१७	२५	घातोरनयतने

१७	२५	प्रथमपुरुषैकवचनं दिप
१७	२७	किसम्बान्धिनी ?
१८	५	‘ लोलयाश्चयोः ’
१८	६	इति विश्वः
१८	७	‘ एकीभूतेत्यर्थः ।

१८ नोट ०

१८	८	इत्यमरः ।
१९	२६	शिता—शतिला
१९	७	“ अवदातगौरशुभ्र ”
१८	१३	‘ घेट् पाने ’
१९	१९	“ कृष्णः स्यादसितः सितेतरः ”
१९	२१	॥ ४ ॥

२०	९	कः कर्ता ?
२०	२४	वनं येपु ते
२१	७	तं—अजितनाथं
२१	८	‘ नु स्तुतौ ’

शुद्धिः

युक्तयः तैः लाञ्छितं—
लादिः तृतीयस्वरमध्यः
सेवकजनान् कृपया
यत्र—यस्मिन्
आली—श्रेणी । ‘ गन्धाक्यधूलीकणान् ’ गन्धेन
आख्याः—सम्पन्ना ये धूलीकणाः—किञ्चलक-
लवाः तान् । नित्यं—सततम् । आशु—शीघ्रम्
‘ अदघत् ’ पीतवती इत्यर्थः । ‘ घेट् पाने ’ ।
घातोरनयतने

प्रथमपुरुषैकवचनं दिप
किसम्बान्धिनी ?
‘ लोलयाश्चयोः ’
इति विश्वः
एकीभूतेत्यर्थः । पुनः कथम्भूता ? ‘ इमाः
सिता ’ ‘ इमेपु—गजेपु आसिता—स्थिता
मदलोल्यात् पूर्वमिति शेषः । यद्वा इमवद्
असिता—इयामा इत्यर्थः ।

* १ नायं पाठः विश्वमेदिन्योः किन्तु हैम्यने-
कार्थे (श्लो. १३५५)

इत्यमरः (?)
शिताः—शतिलाः
“ अवदातगौरशुभ्र ० ”
‘ घेट् पाने ’
“ कृष्णः स्यादसितः शितिः ”
॥ ४ ॥ इति चतुर्थवृत्तार्थः । शार्दूलविक्रीडितं
छन्दः । ‘ आदित्यैर्यदि मः सजौ सततगाः
शार्दूलविक्रीडितम् ’ इति च तल्लक्षणम् ।
कः कर्ता ?
वनं येपु ते
तं अजितं—अजितनाथं
‘ नु स्तुतौ ’

पुठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२१	१४	‘आदेः णाः श्रः’	‘आदेः णः स्नः’
२१	१५	इति तकारस्य	इति ठकारस्य
२१	१६	स्थ-स्था-णप् इति स्थिते	*स्था स्या णप् इति स्थिते न ‘शसात् सपाः’ (सा० सू० ७४१) इत्यनेन सकारस्य लोपः । ‘ह्रस्वः’ (सा० सू० ७१३) इति पूर्वस्य ह्रस्वत्वम्, ‘आतो णप् ङौ’
२१	१७	‘आतो णप् ङौ’	‘आतो णप् ङौ’
२१	१७	डित्वाच्च	डित्वाच्च
२१	२२	पष्ठे सर्गे	पष्ठे सर्गे
२१	नोट	०	*१ निर्णयतागरमुद्रितपुस्तके (स० ६, श्लो० ७३) सधीविनीष्टौ ‘स्थादिध्वभ्यासेन चाभ्यासस्य’ (पा. ८।३।६४) इत्यभ्यासेन व्यवायेऽपि षत्वम्’ इत्युल्लेखो दृश्यते ।
२१	३०	इत्यमरः	इति विश्वः ।
२२	४	‘त्यादेष्टेरः स्यादौ’	‘त्यदादेष्टेरः स्यादौ’
२२	१२	अधितष्ठौ	अधितष्ठौ
२२	१३	”	”
२२	१६	स अनघनमेरुपरा०,	सः अनघनमेरुपरागः,
२२	१७	त	तं
२२	१७	विराजद्वनाः—	विराजद्वनाः—
२२	२४	अनघाश्च ते मेरवश्च	अनघाश्च ते नमेरवश्च
२२	२८	द्वितीयान्तपदयोः	द्वितीयान्तपदयोः
२२	२९	‘नु स्तुतौ’	‘णु स्तुतौ’
२३	६	वेणव	वेणवः
२३	११	कं कर्मतापन्नम् !	कं कर्मतापन्नम् ?
२३	१५	किंकृत्वा ?	किं कृत्वा ?
२३	१७	‘अर्त्तिताध्वनदसुरामरवेणवः’	अर्त्तिताध्वनदसुरामरवेण वः
२३	१९	हिपदम्	हि पदम्
२३	२८	‘धुञ् स्तुतौ’	‘धुञ् स्तुतौ’
२४	३	पुरुषबहुवचनं	पुरुषबहुवचनं त ।
२४	९	‘अदादेर्लुक्’	‘अदादेर्लुक्’
२४	१४	प्रगाथ	प्रगाथ—
२४	२१	तेन स्तुवन्ति	तेन वस्तुवन्ति—

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२४	३२	'व्यत्यये लुग् वा रेफस्य लुक्' फि. अ. १, पा. ३, सू. ५६) इति सूत्रेण विसर्गलोपः	'व्यत्यये लुग् वा' (सि. अ. १, पा. ३) सू. ५६) इति सूत्रेण रेफस्य लुक्-विसर्गलोपः,
२५	७	गीयते इति गायः	गीयते इति गायं
२५	नोट	०	*प्रकर्षेण गात्वा इति प्रगाय इति प्रतिभाति
२५	११	'स्तुञ् स्तुतौ'	'पुञ् स्तुतौ'
२५	१६	ततानां	ततानां—ज्वलितानां
२६	३०	र चर्गमृत्सु	स्वर्गमृत्सु
२६	३१	गमाश्च ते नयाश्च	गमाश्च नयाश्च
२७	३	तेन ततो—विस्तीर्णः	तेन ततं—विस्तीर्णः,
२७	८	श्रद्धाध्ययनाध्यापनश्रवणाश्रवतो	स श्रद्धाध्ययनाध्यापनश्रवणास्रवतो
२७	१२	विस्तीर्णो	विस्तीर्णः
२७	१४	मोक्षे—लोकाम्ने	मोक्षे लोकाम्ने
२७	२१	अपवर्गवीथी अपवर्गस्य वीथी,	अपवर्गस्य वीथी अपवर्गवीथी,
२७	३१	ततो—विस्तीर्णो यः सः	ततं—विस्तीर्णो यद् तद्
२७	३५	'तमुच्च ग्लानौ'	'तमूच् काङ्क्षायाम्'
२८	१३	कथम्भूतं पावम् ?	कथम्भूतं पविम् ?
२८	१८	हंस रुद्धेति	हंसारुद्धेति
२८	२७	त क्षतोद्य०	तं क्षतोद्य०
२९	२	कर्त्तरि	कर्त्तरि
२९	७	किं कर्मतापन्नम् ?	किं कर्मतापन्नम् ?
२९	७	केपाम् ?	अत्र केपाम् ?
२९	९	"वज्रं	"वज्रं,
२९	१०	शम्बः"	शम्बो"
२९	१५	कथम्भूतम् ? ।	कथम्भूतम् ? ।
२९	१९	वकादिः	वकादिः,
३०	४	किं कर्मतापन्नम् ?	कं कर्मतापन्नम् ?
३०	६	स सुरा	स सुरा—
३०	१३	मदेन भासुरा	मदेन भासुराः
३०	१४	मदभासुरा	मदभासुराः
३०	१५	वैजय जयिनेशस्य,	वैजयेजयिनेशस्य,
३०	२१	शुक्रः "	शुक्रो "
३०	२४	"मदो मुग्धोहसम्भेदः"	मदो मुग्धोहसम्भेदो "

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
३०	२७	“ स्याद् वज्रं कुलिशं पविः ॥	हादिनी वज्रमघ्नी स्यात् कुलिशं भिदुरं पविः” इत्यमरः (श्लो० ९३)
३१	८	हे शम्भव !	हे शम्भव !—
३१	१८	‘तार’ सकलकालुष्यराहित्येन निर्मलः ।	तारः—सकलकालुष्यराहित्येन निर्मलः
३१	नोट	१ ‘आर्योपगीतिजात्याच्छन्दः’	१ ‘आर्योपगीतिजात्या च्छन्दः’
३२	१०	यद्यप्यायाति	यद्यपि स्रगाद्यप्यायाति
३२	१६	‘ तवमम डसा ’	‘ तव मम डसा ’
३२	२७	सकलकालुष्यराहित्येन निर्मलः,	तारः—सकलकालुष्यराहित्येन निर्मलः,
३२	३०	:रतं—	रतं—
३३	६	वनं तं प्रति	वनं तत् प्रति
३३	१७	फान्तरारतः	फान्तरारतः
३३	१८	आर्योपगीतिजात्याच्छन्दः	आर्योपगीतिजात्या च्छन्दः
३३	३२	जिनकम्बक !	जिनकदम्बक !
३४	१७	कदम्बमाहुः सिद्धार्थे नीपेऽपि निकुरम्बके” इति विश्वः। “हलिप्रियः नीपः कदम्बः” इति हैमः (का० ४, श्लो० २०४)	वृन्दं चक्रकदम्बके समुदयः पुञ्जोत्करो संहतिः (का० ६ श्लो० ४१) इत्यभिधानचिन्तामणिः
३४	१९	प्रण	प्रण—
३४	२३	पष्ठचैकवचने	पष्ठचैकवचने
३४	३१	समशत्रुत्वादिति भावः	समशत्रुमित्रत्वादिति भावः
३५	६	न परमार	न परमारः
३५	२१	सा तथा	सा तथा
३५	२२	विभया—रोचिषा	विभया—विशिष्टया रोचिषा
३६	४	तया यतमानमित्यस्मात्	नयापतमानमित्यस्मात्
३६	२३	‘ तुष्टोस्तातड् ’ इति तुष्टोस्तातड्,	‘ तुष्टोस्तातडाशिषि वा ’ इति तुपस्तातड्,
३६	३०	पुनः कीदृशं जिनम् ? ।	पुनः कीदृशं जिनमतम् ? ।
३७	२९	अर्थतस्तद्भाषित्वात्	अर्थतस्तद्भाषित्वात्
३८	१२	तथेति आनम ।	तथेति क्रियाविशेषणम् ।
३९	१०	प्राणिन् ! तां	प्राणिन् ! त्वं तां
३९	१६	त्रयोदश स्वरमध्यः (?)	त्रयोदशस्वरमध्यः ।
३९	१७	वज्रशृङ्खलाय्	श्रीवज्रशृङ्खलाय्
४०	२२	आनौ—प्राणौ	आनमानौ—प्राणाहङ्कारौ
४०	३०	शृङ्खलाभूय	शृङ्खलाभूय

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
४२	३	नन्दितासु	नन्दितासुः
४२	२५	इति डः । पुनः कथम्भूतः ? ।	इति डः । पुनः कथम्भूतः ? । परमः—उत्कृष्टः पुनः कथम्भूतः ? ।
४३	९	पञ्चत्रिंशद्वाग्गुण—	पञ्चत्रिंशद्वाग्गुण—
४३	११	अवधूनय	धूनय
४३	१८	॥ इति पदार्थः ॥	यस्य सः ॥ इति पदार्थः ॥
४४	१४	तमः पापं	तमः—पापं
४४	२३	मतोमोहरणो	मतो मोहरणो
४४	२६	सम्बोधनपुर	सम्बोधनपुर—
४५	३	वराः ' तत्पुरुषः '	वराः जिनवराः ' तत्पुरुषः '
४५	२५	वाग्व द्रूपः,	वाग्वादद्रूपः ।
४५	२५	मतोमोहरणो	मतो मोहरणो
४५	२६	कृतान्त इतियावत्	कृतान्तः मरणाभितियावत्
४५	२६	तं हरतीत्येवंशीला	तं हरन्तीत्येवंशीला
४५	२७	अथवा यमाः—अहिंसादयः	अथवा यम एव हारः—मुक्तासक्त विद्यते येषां ते यमहारिणः । “ शरीरसाधनापेक्षं नित्यं यत् कर्म तद् यमः ” इत्यमरः (श्लो० १४४९) अथवा यमाः—अहिंसादयः
४५	२९	हारिणो मनोहराः	हारिणो—मनोहराः
४६	५	' प्रदधतः	' प्रदधतः '
४६	२२	“ आम आमय आकल्पः ”	“ आम आमय आकल्पः ”
४७	१५	नवरागयुक्तं	नवरागं—नूतनरागयुक्तं
४७	१७	एतादृशोः यो	एतादृशो यो
४७	२७	उद्धताजि	उद्धताजिः
४८	२७	नोशब्दः अस्मच्छ	नश्शब्दः अस्मच्छ—
४९	४	उद्धताजिनवरागमनोभवमाया	उद्धताजिनवरागमनोभवमायाः
४९	११	कां कर्मतापन्नाम् ? ।	पुनः कां कर्मतापन्नाम् ? ।
४९	१७	वञ्चनात्मिका	वञ्चनतात्मिका
४९	३०	यस्मिन् तत्	येन तत्
४९	३२	उन्मूलिता उत्कटतानवराग— मनोभवमायता	उन्मूलिता उद्धता—उत्कटा आजिनवरा- गमनोभवमायता
४९	३६	आयतं—भवलम् ।	किंविशिष्टं भवम् ? आयतं—भवलम् ।

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
५०	१६	तथा तेन	तत् तथा तेन
५१	३	भो भव्य प्राणिन् !	भो भव्यप्राणिन् !
५१	४	देवी	देवीं
५१	९	उसू प्रत्ययो	उसूप्रत्ययो
५१	१२	स्त्रियां सम्पदादिक्रिबन्तः ।	स्त्रियां सम्पदादित्वात् क्रिबन्तः ।
५१	२५	नुन्ना-प्रेरिता	नुन्नाः-प्रेरिताः
५१	३२	महारयाः तता-नुन्ना महारया येन स	महारयाः, अथवा महान्तश्च ते अरथश्च महारयः, तता-नुन्ना महारया महारयो वा येन तत्
५२	३	ततनन्नुमहारिः	ततनुन्नमहारि
५२	१२	'वोर्गुणात्' इतिपाक्षिक ईभावः ।	'वोर्गुणात्' (ता० सू० ४०४) इति पाक्षिक ईवभावः ।
५२	१४	"बाणे प्रकर्षविशिलौ" इत्यमरः ।	बाणे वृषत्कविशिलौ" इति हैमः (अभि० का० ३, श्लो० ४४२)
५४	६	मुनिमेव श्रमणम्, बहुत्वेऽपि	मुनिमेव, श्रमणाणां बहुत्वेऽपि
५४	८	'चुरादेः'	'चुरादिर्भिः'
५५	३०	विधुतो यैस्ते	विधुतो यैस्ते
५६	२०	अरीणा	अरीणां
५६	२१	तेषामेवालयत्वात् । तथा	तेषामेवाजेयत्वात् । तथा
५६	२२	चेति	च ते
५६	२६	चेति	चेति पूर्वं
५६	२९	अतनुताप	अतनुतापः
५७	४	जिनवराः ।	जिनाः । तनुत-विस्तारयत ।
५७	११	हितं	हितं तनुत—
५७	२७	ते ह्यरातापास्तमिति	तेर्दरातोऽपास्तमिति
५८	२०	पुनः कथं०	पुनः कथं० ?
५९	९	भवति तथा । यद्वा परैर्दूषयितुं	भवति तत् तथा । यद्वा तनु-परैर्दूषयितुं
५९	९	ऊनं	ऊनं—
५९	९	सकलार्थप्रकाशं	सकलार्थाप्रकाशकं
५९	१३	शहाति	जहाति
५९	१८	जिनराजि सर्वज्ञमतं शासनं	जिनराजि-सर्वज्ञे मतं-शासनं
५९	३३	ऊनं चतनूने,	ऊनं च तनूने,
६०	५	जिनेपु-तीर्थङ्गनेपु	* जिनेपु-सामान्यकेवलपु
६०	१०	परैः हापयितुं	परैर्दूषयितुं

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
६०	११	परैर्हापयितुं	परैर्दूपायितुं
६१	१७	‘महोराजराजितरसा’	‘महोराजिराजितरसा’
६१	३०	महोभिः—तेजोभिः राजिता	*महसां—तेजसां राजिः—ततिः
६२	७	महोभिः राजिता	*महसां राजिः महोराजिः, महाराज्या राजित्वां
६२	९	ऊनदूनसत्रासा	ऊनदूनसत्रासान् ।
६२	१६	हत्याश्चर्ये ।	इत्याश्चर्ये
६२	१५	तरसा—शीर्षं	तरसा—शीर्षं, तरसा—यथा स्यात् तथा
६३	२३	रता	रतं
६४	४	साना	सानां
६४	१५	तुपू	तुप्
६४	२४	आधारेत्यर्थः ।	आधार इत्यर्थः ।
६४	३१	वष्टी	वष्टी
६५	७	श्लिथार्थेऽञ्	श्लिथार्थे तृञ्
६५	नोट	लता— छ्यस्तासां	लता—बहुच्यस्तासां
६६	३	प्रमोद	सतां प्रमोदं
६६	७	‘बोर्मुणात्’	‘बोर्मुणात्’
६६	९	लतान्ताः—	लतानां अन्ताः लतान्ताः—
६७	२९	कथंभूतां याम् ? ।	कथम्भूतां याम् ? । ‘आयाम्’
६७	२९	आर्यां पूज्यतया	आर्यां—पूज्यतया
६७	३०	अस्तं गता	अस्तं गता
६८	३	स्वर्त	स्वर्गत
६८	१७	मम	मे—मम
६८	१९	‘मम’	‘मे, मम
६८	२१	मुस्तवैरेत्यर्थः	मुवतवैरेत्यर्थः
६८	२४	गणधरपर्यदम्	गणधरपर्यदम्
६८	नोट	०	१ अयमुद्देशोऽप्रासाङ्गिकः प्रतिभाति
७०	१५	जिनाना	जिनानां
७०	१५	तेपा	तेपां
७०	१७	०च्छित्	०च्छित्, क्शिप् ।
७०	१९	असङ्गमाना	असङ्गमानां
७०	२०	येपा	येपां
७०	२०	येण -	येपां
७०	२२	आमिम	आमिमं

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
७१	९	प्रणम	आनम-प्रणम
७१	१४	आमश्च	आमाश्च
७१	२७	'द्वन्द्वः'	'द्वन्द्वः'
७३	२८	काः कर्मपञ्चाः ? ।	काः कर्मतापञ्चाः ? ।
७४	१२	कुवलयमाला—	कुवलयावलिः—
७६	२७	स्थाप्य	संस्थाप्य
७७	२०	मदो—मुद् मोहसंभेदः	मदो—मुग्मोहसम्भेदः
७८	१८	वः युष्मार्कं	वः—युष्मार्कं
७८	२१	तुंप	तुप्
७८	२७	कर्त्तरि सामान्ये	कर्त्तरि भूतसामान्ये
७८	२९	सेर्णित्वं	इति सेर्णित्वं
७८	३०	'व्यवहार्षीत्'	'व्यवहार्षीत्'
७९	३	नवाना	नवानां
७९	४	उक्त च—	उक्तं च—
७९	१३	सा । तथा	सा तथा ।
७९	१४	बोधं-ज्ञानं	बोधिं-ज्ञानं
७९	२६	सञ्जनाः (?)	सन्तः
८०	३	चित्तवृत्तेः ।	चित्तवृत्तेः । चित्तस्य वृत्तिः—व्यापारः तस्याः ।
८०	९	स्तां	स्तां
८०	१०	'बुध ज्ञान'	'बुध ज्ञाने' घातुः
८१	३	सौख्य	सौख्यं
८१	३	'तत्पुरुषः' ।	'तत्पुरुषः' । तत् उपशमसौख्यम् ।
८१	५	रीणाः	रीणाः जनन०
८१	१०	जिनमत	जिनमतं
८१	२२	हेमचन्द्रोऽप्यवोचत् ।	हेमचन्द्रोऽप्यवोचत् (का० ६, श्लो० ६७)
८२	११	उपशमसौख्यम् ।	उपशमसौख्यम् । तद् उपशमसौख्यम् ।
८२	२५	प्रकृष्टदुर्जयम् ।	प्रकृष्टदुर्जनम् ।
८३	१	—नामिक ।	—नामिके ।
८३	१९	'कर्मधारयः'	कर्मधारयः ।
८३	३०	आभास्तभास्वन्नवघनतरवारि	आभास्तभास्वन्नवघनतरवारि
८३	३३	सूर्यस्य	रवेः—सूर्यस्य
८३	३३	प्रभाधिक्यादितिभावः ।	प्रभाधिक्यादिति भावः ।
८४	४	धारणाना गजाना	धारणानां-गजानां

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
८४	५	का कर्मतापन्नाम् ? ।	कां कर्मतापन्नाम् ? ।
८४	६	परिकर्त्तिता ।	परिकीर्त्तिता ।
८४	७	कथंभूता आलीम् ? ।	कथम्भूता आलीम् ? ।
८४	७	रणारावरीणा	रणारावरीणां
८४	१४	तत् तादृशः	स तादृशः
८४	१४	करवालं	करवाल
८४	१४-१५	घनतरवारि (?)	घनतरवारिः तं घनतरवारिम् ।
८४	१७	हे महामानसि किं कुर्वति ? । ' विक्रिति ! ' विक्षिपति ! ।	हे महामानसि ! किं कुर्वति ? ' गतवति ! ' कस्मिन् ? ' वारणारौ ' गजवैरिणि-सिहे । किं कुर्वति वारणारौ ? ' विक्रिति ' विक्षिपति !
८४	२३	विक्रितीति विक्रती तस्याः सं० हे विक्ररति ।	*जगाम इति गतवती तस्याः सम्बोधनं हे गत- वति ! विक्रितीति विक्रिन् तस्मिन् विक्रिति।
८४	३१	प्राप्नुषि !	प्रापुषि !
८४	३५-३६	किं कुर्वत् ? । ' वारणारौ विक्रिति !-विक्षिपति ! ।	किं कुर्वति वारणारौ ? । ' विक्रिति ' विक्षिपति ! ।
८५	१२	" आलस्यः शीतकोऽलसः "	" आलस्यः शीतकोऽलसोऽनुष्णः "
८६	१४	मातुश्चन्द्रपानदोहदोऽभूदिति	मातुश्चन्द्रपानदोहदोऽभूदिति वा
८६	२०	" आलस्यः शीतकोऽलसः "	" आलस्यः शीतकोऽलसोऽनुष्णः "
८६	२१	" आलस्य	" आलस्यं
८६	२१	(अमि० का० र,	(अमि० का० २,
८६	२७	[दितौ-सण्डितौ	तौ दितौ-सण्डितौ
८६	२८	येन	येन स तथा,
८६	२९	पृथवश्च ते स्पष्टाश्च पृथुस्पष्टाः ' कर्मधारयः '	पृथवो-वितताः स्पष्टाः-स्फुटाः दृष्टान्ताः- निदर्शनानि हेतवः-कारणानि ऊहाः-वितर्काः अनेकान्तः-स्याद्वादः, ततः पृथवः स्पष्टाः दृष्टान्तहेतूहा यस्मिन् स चासौ अनेकान्तः स प्रकटितः-प्रकाशितो येन स तथा तस्य सम्बो० हे प्रकटित० ! दृष्टान्ताश्च हेतवश्च ऊहाश्च दृष्टान्तेहेतूहाः ' इतरेतरद्वन्द्वः ' पृथ- वश्च ते स्पष्टाश्च पृथुस्पष्टाः ' कर्मधारयः ' ;

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
८७	३	यस्य	यस्य
८७	४	हे असमान	हे असमान !
८७	७	ते-तुभ्यं	तुभ्यं-भवते
८७	१६	प्रकटिता-स्पष्टीभूता	प्रकटिताः-स्पष्टीभूताः
८७	२३	तामसोज्ज्वलितानाम् ।	तामसोज्ज्वलितानाम् ।
८७	२७	दृष्टान्तहेतुहाः	दृष्टान्तहेतुहाः
८७	२८	स्पष्टदृष्टान्तहेतुहाः	पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहाः
८७	२८	प्रकटितस्पष्टदृष्टान्तहेतुहः,	प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहः,
८७	३६	मुद् मोहसंभेदः	मुन्मोहसंभेदः
८८	५	“ लूने छिन्नं	छिन्ने लूनं
८८	७	एवंविधः	ततः एवंविधः
८८	२४	उद्धृतिः	उद्धृतिः—
८८	२५	तच्छब्दसम्बन्धी	तच्छब्दसम्बन्धाद्
८९	१९	जीयात्	जीयात्
८९	२०	‘ आशीःप्रेरणयोः (सा० सू० ७०३)	‘ आशिपि ’ (सा० सू० ७१८)
८९	३२	दिप् ।	दिप् ।
९०	११	स तथा	तत् तथा
९०	१६	राजिः	राजी
९०	१७	”	”
९०	१७	जिनराजिः	जिनानां राजी
९०	१८	”	”
९०	१९	”	”
९०	२०	”	”
९०	२१	”	”
९०	२४	”	”
९०	२५	निष्पादयती,	निष्पादितवती,
९०	२८	गता-रोगा	गता रुक्-रोगो
९०	३१	जयदं, तं	जयदं, तत्
९०	३४	यस्य स	यस्य तत्
९०	३५	दीर्घैकारान्ताः	दीर्घैकारान्ताः
९१	३	या	सा
९१	१४	धर्म चक्रं	धर्मचक्रं

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
९२	१७	प्रथमपुरुषैकवचन	प्रथमपुरुषैकवचनं
९२	१९	कस्यै ? ।	कस्यै ? ।
९३	५	मुत्तवा	मुक्त्वा
९३	२३	तस्याः इः-अर्षं	तस्याः इः- अर्षं
९५	८	अग इव पर्वत इव	अग इव-पर्वत इव
९५	३०	प्रयत्न	प्रयत्नं
९६	३	। ' द्विश्च '	इत्यप् । ' द्विश्च '
९६	५	पूर्वपदस्य धत्वम् ।	पूर्वपदस्य धत्वम् ।
९६	८	तेषां अवनं-	तेषां अवनं-
९६	१२	तस्याः सम्बोधनं । हे ' स्वायत्यागे । '	तस्याः सम्बोधनं हे ' अङ्कुशकुलिशभृत् ! '
		सुष्टु-शोभन आयो-लामः अर्थागमरूपः	एतद्विशेषणमपि घटते । ' अङ्कुशोऽश्वी
		त्यागो-दानं यस्य तस्य सम्बोधनं	सुणिर्द्वयोः (सुणिः स्त्रियाम् ' इत्यमरः
		हे स्वायत्यागे ।	श्लो० १५५०) । ' हे स्वायत्यागे । '
			आयः-अर्थस्यागमः त्यागः-दानं, आयश्च
			त्यागश्च आयत्यागौ ' इतरेतरद्वन्द्वः', शोभनौ
			आयत्यागौ यस्याः सा तथा तस्याः सम्बो०
			हे ' स्वायत्यागे । '
९६	२२	विशालता	विशालता ।
९६	२३	कथंभूते	कथम्भूते
९७	३	अङ्कुशं-सृणिं	अङ्कुशं-सृणिः
९७	३८	आयत्यागो यस्याः	आयत्यागौ यस्याः
९८	९	विधेयात् इति	विधेयात्--क्रियात् इति
९८	१२	तपः-अनज्ञानः-अनौदर्यादिरूपं	तपः-अनज्ञानोदर्यादिरूपं
९९	७	तपः-अनज्ञानादिकं	तपः-अनज्ञानोदर्यादिकं
९९	१५	सौम्यः स चन्द्रप्रभो	सौम्यः-चन्द्रप्रभो
९९	१९	इत्यन्वयः । कः	इत्यन्वयः । विधेयात् इति क्रियापदम् । कः
९९	२६	तव समृद्धिं करोतु ।	तव अभिवृद्धिं विधेयात्-समृद्धिं करोतु ।
१००	८	इति यौगिकार्थः ।	इति यौगिकार्थः ।
१००	९	सा तथा	सा तथा
१००	१५	इन्द्रवज्रा	इन्द्रवज्रा
१०१	११	दधाना विभ्रती ।	दधाना-विभ्रती ।
१०१	१२	पादयोः-चरणयोर्युगं-युगम् ।	' पादयुगं ' पादयोः-चरणयोर्युगं-युगम्
१०१	२४	' राज्ञी ' ।	' सा राज्ञी ' ।

शृङ्	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१०१	२५	जिनराजी	जिनानां राजी
१०१	२८	पादयुगम् ।	पादयुगं, तत् पादयुगम्
१०२	४	जिनराजी	जिनानां राजी
१०२	२८	—हे प्रभो !	हे इन !—हे प्रभो !
१०२	२९	सुखं मे	सुखं मम—मे
१०३	१५	आशु दिश्यात्	आशु—शीघ्रं दिश्यात्
१०३	१७	अस्तावा (?)	अस्ताधा—
१०३	१८	आन्ध्यं अज्ञानं वा ।	पापं अज्ञानं वा ।
१०३	२३	हे रतीशस्य	हे रतीशस्य !
१०३	२३	शर्म दद्यात् ।	शर्म दिश्यात्—दद्यात् ।
१०३	२९	ते—तव	तव—भवतः
१०३	३०	मे—मम	मम—मे
१०४	१५	हे भव्य ! प्राणिन् !	हे भव्य !—प्राणिन् ! तव—भवतः
१०४	२६	कं कर्मतापन्नम् ? ।	किं कर्मतापन्नम् ? ।
१०५	८	“ स्वभाववक्राण्यलकानि केषां ”	“ स्वभाववक्राण्यलकानि तासां ”
१०५	१२	गयुगमौ ”	—गयुगमम् ”
१०५	२४	शस्त्रं आयुधं	आयुधं—शस्त्रं
१०५	३४	कम् ? ।	किम् ?
१०५	४०	उपेन्द्रवजा	उपेन्द्रवज्रा
१०६	१९	चलन	चलनं
१०७	२०	कं कर्मतापन्नम् ? ।	किं कर्मतापन्नम् ? ।
१०७	२२	अमराणां संसत्—	अमराणां—देवानां संसत्—
१०७	२४	विद्यमानं वा ।	विद्यमानं वा । अलं—अत्यर्थम् ।
१०८	२२	तोदो व्यथा	तोदो—व्यथा
१०९	११	जिनान—	जिनान्—
१०९	१६	परमनिर्वृतिशर्मकृतः ।	‘ परमनिर्वृतिशर्मकृतः । परमं—प्रकृष्टं निर्वृति- शर्म ’ निर्वृतिः—भोक्षस्य शर्म—सुखं कुर्व- न्तीति निर्वृतिशर्मकृतः ।
१०९	१७	निर्वाणं ब्रह्मनिर्वृतिः ॥	निर्वाणं ब्रह्म निर्वृतिः ॥
११०	३	अतः कारणात्	अतः कारणात्
११०	१५	परमनिर्वृतिशर्मकुर्वन्ति	परमनिर्वृतिशर्मं कुर्वन्ति
११०	१६	ताम् ।	दान् परमनिर्वृतिशर्मकृतः ।
११०	२४	मुक्तिमुपकर्तृन् वर्तन्त	मुक्तिमुपकर्तारो वर्तन्त
११०	२७	रुगातद्भू	रुगातद्भू

शुद्धं	पाठः	अशुद्धिः	शुद्धिः
११०	३६	दुत०	दुत०
१११	२९	तेषा तयोर्वा	तेषां तयोर्वा
११२	७	विदा	विदा-
११२	९	शत्रुरिव	शत्रुरिव शत्रुः
११२	१३	बुद्धिः येषां	बुद्धिः वियते येषां
११२	३२	का कर्त्री ?	का कर्त्री ?
११३	५	मजन्त इति	मजत इति
११३	५	उरुः-विशालो	उरुः-विशाल एतादृशो
११३	९	अविहता	अविहताः
११३	१०	सङ्गता गुरुतरा०	सङ्गता या सा गुरुतरा
११३	१६	पृथिव्या जयतात्	पृथिव्यां जयतात्
११३	१९	तुपस्तातडादेशः	तुपस्तातडादेशः
११३	२८	श्रीशीतलतीर्थकृतस्तुतिवृत्तिः ॥ ४ ॥	श्रीशीतलतीर्थकृतः स्तुतिवृत्तिः ॥ १० ॥
११४	६	फलानि (पत्राणि च) मजतीति फल(पत्र)भाक्, (तादृशो अगुरुः- अगुरुवृक्षः तथा) उरुतरुः-विशालवृक्षो	* फलैः पत्रैः मातीति फलपत्रमः तादृशो- ऽगुरुतरुः-अगुरुवृक्षः, तथा फलानि पत्राणि च मजतीति फलपत्रभाक् तादृशः उरुतरुः- विशालवृक्षः
११४	१३	फलपत्रभाक् ।	फलपत्रभाक् ।
११४	१५	कृतकरास्त्रवरे कृतं करे	यद्वा ' कृतकरास्त्रवरे ! ' कृतं-धृतं करे
११४	२२	वर्ततादि तिसम्बन्धः '	वर्ततामिति सम्बन्धः ।
११५	११	जनं	जनं कं
११५	१३	न चक्रुः	न चक्रुः ?
११६	४	प्रपूर्वं	प्रपूर्वक
११६	५	मध्यमपुरुषबहुवचनं	मध्यमपुरुषबहुवचनं त ।
११६	९	केनाप्याक्रान्तपूर्वा	केनाप्याक्रान्तपूर्वा
११६	९	इति वचनात्	इति वा
११६	११	सरागदृशा वा स्त्रीणां	सरागदृशां वा स्त्रीणां
११७	१७	केन	केन ?
११६	१८	गानकारिणा	गानकारिणां
११६	२०	बलान्मोहं न व्यधुः ?	बलान्मोहवशं न व्यधुः ?
११६	२३	वाह्यत	चाह्यत
११६	२३	भूते सौ	भूते सौ
११६	२७	यस्य	यस्याः

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
११६	२७	सचितम् ।	सूचितम् ।
११७	६	व्यधुः	व्यधुः ?
११७	१०	'कुसुमायुधेन'	'कुसुमधनुषा'
११८	नोट	१ 'ताऽमाराऽऽदिष्टासमावरा जया'	१ '० ताऽमाराऽऽदिष्टासमानवरा जया
११९	४	'तत्पुरुषः' ।	'तत्पुरुषः' ।
११९	२३	(पा० अ० ५, पा० ४, सू० ९१)	(पा० अ० ५, पा० ४, सू० ९१) इति टच् ।
११९	२४	सा तथा ।	सा तथा तथा ।
११९	२८	निरुपमशमजनहिता ।	* निरुपमशमजनहिता । दिष्टा-इत्ता अस- माना-असाधारणा वराः-प्रार्थितार्था यया सा 'दिष्टासमानवरा' । पुनः किंविदिष्टा जिनवरासतिः ? जीवानां-प्राणिनां आत्म्यः- श्रेणयः तासां अकारणं-निष्प्रयोजनं वत्सला- वारासत्यवती 'जीवातीनामकारणवत्सला' । पुनः किं ? मारेण-मन्मथेन राहिता 'अमारा' अमृतं मुञ्चन्तीति पुनः किंविदिष्टा ? । इति टच् सन्-विद्यमानो येषां ते सन्-विद्यमानो प्राणिना समूहः तेषां दिंविदिष्टानां मति(नर)सम्पदम् ? । वानेर (?) इति विद्यापदम् । तथा मराणां सम्पदं नरसम्पदं वा । किंविदिष्टा (नर)सम्पदं ? (मनि वा)
१२०	७	अमृतं मुञ्चन्तीति	अमृतं मुञ्चन्तीति
१२०	२३	पुनः किंविदिष्टा ? ।	पुनः किंविदिष्टा ? ।
१२०	२५	इति टच्	इति टच्
१२१	९	सन्-विद्यमानो	सन्-विद्यमानो
१२१	२५	येषां ते	येषां ते
१२२	७	सन्-विद्यमानो	सन्-विद्यमानो
१२२	१५	प्राणिना	प्राणिना
१२२	१९	समूहः तेषां	समूहः तेषां
१२२	२४	दिंविदिष्टानां मति(नर)सम्पदम् ? । वानेर (?) इति विद्यापदम् । तथा मराणां सम्पदं नरसम्पदं वा । किंविदिष्टा (नर)सम्पदं ? (मनि वा)	* किंविदिष्टानां मतिप्रताम् ? । सन्माः- क्षीणा आशा-मनोरथा येषां ते तथा तेषां, यद्वा मतिं सम्पदं वा नर इत्यन्वयः, 'नर' इति विद्यापदम् । तथा मराणां सम्पदं नरसम्पदं वा । किंविदिष्टा नरसम्पदं मनि वा ?
१२३	७	मतिमता—	मनिमता—
१२३	८	-निम्न	-निम्नतरं
१०४	७	-मन्त्रोक्तः	-मन्त्रोक्तः
१०४	८	न्या-न्यायिरम्	न्या-न्यायिरम्
१०४	२४	वे-विद्वज्जगत्तद तेषां	बो-विद्वज्जगत्तद तेषां

श्रृं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१२४	२८	फलं—पुष्योत्तरकालभावि	फलं—पुष्योत्तरकालभावि
१२५	३	फले कचित् ”	फलं कचित् ”
१२५	१२	भूता ? । अध्यासीना—आरूढा ।	भूताम् ? । अध्यासीनां—आरूढाश्च
१२५	१३	मित्यर्थः ।	मित्यर्थः ।
१२५	१४	“ नसमरसलागः षडभिर्वेदैर्हयैर्हरिणी मता ”	“ नसमरसला गः षड्वेदैर्हयैर्हरिणी मता ” ।
१२५	१८	हरतैः	हरतैः
१२५	२३	पुनः किंवि० महाकाली ? ‘ अपरि- क्षता’ अपरिद्विता	पुनः किंवि० निजतनुलताम् ? ‘ अपरि- क्षता’ अपरिद्विताम् ।
१२५	२८	क्षालीघण्टैः	क्षालीघण्टैः
१२५	३१	तां अधित्य—आश्रित्य आसीना अध्यासीना ।	तां अधि—आश्रित्य आसीना अध्यासीना तां अध्यासीनाम् ।
१२६	९	‘जयति’	‘प्रजयति’
१२६	१५	इत्यासध्मा (?) नुयोगे	इत्यासूधातुयोगे
१२७	१६	‘अनवरतरसालानवाला’	‘अनवरतरसालीनवाला’
१२७	२१	नूतनो	नूतनो
१२७	२७	भुजौ यम्य	भुजौ यस्य
१२७	२७	हे	हे
१२८	१४	काव्याथः	काव्यार्थः
१२८	१९	‘त्रैङ्ग’	‘त्रैङ्ग पालने’
१२८	२५	‘दस्यः मः’ (सा० सू० २७०) इति दकारस्य	‘दः सः’ (सा० सू० ८९७) इति दकारस्य च
१२८	२७	क्लिम् ?	क्वम् ?
१२८	२९	रसाया	रसायां
१२८	३१	सबोधनपदानि । तेषां	सम्बोधनपदानि । तेषां
१२९	७	उद्गमक्षित्यर्थः,	उद्गच्छित्यर्थः,
१२९	१०	वसनं—वासो रुचा	वसनं वासो—रुचा
१२९	१४	आलानः—	आलानं—
१२९	२०	श्रिया	श्रिया—
१३०	१३	त्रिभूतिः (?)	त्रिभ्रती
१३०	१४	आवली	वाला
१३०	१५	रसालीनवाला । यद्वा श्रियाः	रसालीनवाला । यद्वा श्रियः
१३०	२०	‘त्रा रक्षणे’	‘त्रैङ्ग पालने’

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१३०	२५	अवतीत्येकमेव पदं	अवतीत्येकमेव पदं पठन्ति
१३१	२०	मदेन रहितं	मदेन रहितं,
१३१	२०	मददोपलक्षितौ	मदोपलक्षितौ
१३१	२०	रहितं साधुजनमित्यर्थः	रहितं, साधुजनमित्यर्थः ।
१३१	२३	मव्यानित्यर्थं सामर्थ्याद्	मव्यानित्यर्थं सामर्थ्याद्
१३२	३	पासुर्यत्पाद०	पांसुर्यत्पाद०
१३२	१५	' ज्ञत इः '	' ऋत इः '
१३३	१४	बध्यमानः कर्ममलः	बध्यमानं कर्ममलं
१३३	२७	निष्कलङ्कनैर्मलत्वात् (?)	निष्कलङ्कनैर्मलत्वात् ।
१३३	२८	यस्य पादौ	यस्याः पादौ
१३३	३२	रतं सुरां	रतं—सुरतं
१३३	३५	उज्वला	उज्ज्वला
१३४	३	नितरां—	तारां—
१३४	४	इत्यन्वयः	इत्यन्वयः
१३४	७	यत्पादपांशुः	तथा यत्पादपांशुः
१३४	१२	सुगतचरण०	भगवच्चरण०
१३५	४	सा तथा आसाद्यमाना ।	सा तथा । आसाद्यमाना
१३५	९५	येषां	येषां
१३५	२७	तत्सम्बन्धो०	तत्सम्बन्धो०
१३५	३२	' क्रियात् '	' क्रियात् '
१३५	३२	"	"
१३६	४	कस्मिन् ।	कस्मिन् ? ' इति ।
१३६	९	विधातो येषां	विधातो येषां
१३६	१३	येषां	येषां
१३६	२२	हीर्यैरगमित् !	हे हीर्यैरगमित् !
१३६	२३	नताः प्रगताः	ननः—प्रगताः
१३६	३२	तस्य आसारी	तस्या आसारी
१३६	३३	साम्यज्ञानदर्शन—	साम्यज्ञानदर्शन—
१३७	९	येषां इति	येषां ते
१३७	११	आदौ येषां	आदौ येषां
१३७	१७	अनुर्विद्यमानः प्रथमज्ञानधरो वा	अनुर्विद्यः सद्यः प्रथमज्ञानधरो वा तस्य भाष्य—व्याधी ।
१३७	१८	त—	तत्र—व्याधीः

शुद्धिः	पाठः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१३७	२४	आपत्स्वरूपा वैस्तैः	* कथानि येभ्यस्ते अपापायास्तैः
१३७	नोट	आपासत्य	आपासस्य
१३८	३	सा श्रीशान्तिदेवता,	सा श्रीशान्तिदेवी—श्रीशान्तिदेवता,
१३८	१६	लक्ष्मीकृत्य	लक्ष्मीकृत्य
१३८	२६	"	"
१३८	३०	अक्षम लया	अक्षमालया
१३९	१२	सत-शोभनं	सत्-शोभनं
१३९	२६	नमसितधवलं	न मसितधवलं
१३९	१७	रसतरङ्गिण्यां	रसतरङ्गिण्यां
१३९	२७	चण्डीत्यपरोक्षा	चण्डीत्यपराख्या
१४०	१९	क्षमाया लाभः क्षमालामः,	क्षमाया लाभः क्षमालामः, क्षमालामो विद्यते
			यस्यासौ क्षमालामवात् १ यद्वा
१४०	३०	नालिकं	नालीकं
१४०	३४	' माक् दीप्तौ '	' माक् दीप्तौ '
१४०	३५	शान्तिदेव्याः ।	श्रीशान्तिदेव्याः ।
१४०	६६	सा तथा	स तथा
१४०	४०	सा त्वया ताम् ।	स तया ।
१४१	१४	अमर	अमर-
१४२	३	भ्रान्ति	भाभिः
१४२	१३	आडपूर्वक	आडपूर्वक
१४२	२६	विशेषणे	विशेषणम्
१४२	२४	अमरदेयाः	अमराः-देवाः
१४२	२८	भूतम् ।	भूतम् ।
१४३	५	(जिनं)	जिनं
१४३	७	दमः-इन्द्रियादिजयो	दमः-इन्द्रियनोइन्द्रियादिजयो
१४३	१४	ध्यामोहितं	ध्यामोहितं
१४३	१७	तैः	तेन
१४३	३८	जापद्-	आपद्-
१४५	३	राजिना	राजिताः
१४५	१३	ऋषं सम्प्रघातने । आरम्भोपाय-	ऋषं सम्प्रघातणे । आरम्भोपायशिक्षार्थ-
		शिक्षार्थ-शिक्षिता विकृतेष्वपि । "	शिक्षितानिष्कृतिष्वपि ॥ "
१४५	१४	रुचितासु ।	रुचितासु-अभिप्रेतासु ।
१४५	२८	भिरदा	भीधदा
१४५	३९	सासारिककृत्यरूपा ये मारास्तेषा	सासारिककृत्यरूपा ये मारास्तेषां

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१४५	२०	असकला—अदोषा	असकलां—अदोषां
१४५	२५	येषा	येषां
१४५	२८	मुक्तिप्राप्तिलक्षणासु क्रियासु	क्रियासु—मुक्तिप्राप्तिलक्षणासु
१४५	२९	‘ जिनाः ’ ।	‘ जिनाः ’ क्रियासुः—कुर्युः ।
१४६	४	‘ सकलमाः ’	‘ सकलमाः ’ किंविशिष्टाः रतीः ? ‘ आयताः ’
१४६	९	तुन्दककूपिका	तुन्दकूपिका
१४६	१५	सुप्तु	सुप्तु
१४६	१६	“ उभंभायुव (?) प्रकाशे स्यात् ”	* “ उः शम्भावु प्रकाशे स्यात् ”
१४६	२२	यता—प्राप्ताः	यताः—प्राप्ताः
१४६	२५	रतीः	रतीः—मुदः
१४६	२८	उपसर्गादिभिरजिज्ञा	उपसर्गादिभिरिति शेषः
१४६	२९	सकलकर्मविपक्षपक्षक्षयात्	सकलकर्मविपक्षपक्षक्षयकरणात् ।
१४६	३०	भयनाशकाइति	भयनाशका इति
१४६	३३	[यावत्] सदा दानदायकत्वात् ।	सांघत्सरदानदायकत्वात् ।
१४७	१९	हितं च,	हितं च तत्,
१४८	१२	सती—शोभना	‘ सदायति ’ सती—शोभना
१४८	१९	कथंभूतस्य ? ।	पुनः कथंभूतस्य ? ।
१४८	२३	‘ अश्रितं ’	‘ अश्रितं ’ .
१४८	२९	इन्द्रियविषयदमलक्षणः	इन्द्रियविषयदमनलक्षणः
१४८	३०	‘ आयता ’ विस्तीर्णेन	‘ आयता ’ विस्तीर्णेन
१४८	नोट	०	२ अयं भ्रान्तिजन्योऽर्थः ।
१४९	३	नमत	नमत—प्रणमत
१४९	१२	गुरोः,	गुरोः—
१४९	२६	कथं० ‘ अमलं ’ गतमलं ।	कथं० ? ‘ परं ’ पुनः कथं० ? ‘ अमलं ’ गतमलम् । कथम् ? ‘ अलम् ’
१५०	१७	आमयोऽस्याऽस्तीति	आमयोऽस्या अस्तीति
१५१	५	अवश्यमारोक्षयत्पारोहिणी ।	अवश्यमारोक्षयत्पारोहिणी ।
१५१	७	सुप्तु—	सुप्तु—
१५१	८	सोऽस्यास्तीति	सोऽस्या अस्तीति
१५१	२१	प्रसादलेपद्रव्यम्,	प्रसादलेपद्रव्यम् । .
१५१	२४	सुरभीः तां	सुरभी—धेनुः
१५२	१६	प्रमसा—तेजसा	प्रमया—तेजसा
१५३	८	जिनस्य अन—	जिनस्य, अनन्तस्य अन—
१५३	१७	वर्चमान ! सहासनेन—	वर्चमानः सहासनेन, आसनेन—

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१५३	२३	जलानां पुवा ।	जलानां पुवा
१५३	२५	असनै	आसने
१५४	१०	सुविधिः सुपुष्पदन्तो,	सुविधिस्तु पुष्पदन्तो,
१५४	१५	“ अम्बुवृद्धौ पुरः	“ अम्बुवृद्धौ पूरः
१५४	२०	इत्यमरः (?)	इति विश्वः ।
१५५	३	अनन्तजितः	अनन्तजितः—अनन्ततीर्थकृतः
१५५	१४	स्नपित०	स्नपितो०
१५५	१८	ते—तव	तव—भवतः
१५५	२४	सकलघोतसहासनमेरुर्थेस्ते तथा ॥	सहेन—सकलघोतं सहासनमेरुर्थेस्ते तथा ॥
१५५	३३	कां कर्मतापन्नाम् ?	कां कर्मतापन्नाम् ?
१५६	४	जात्या पर्यवसेयः ।	जात्यपेक्षया पर्यवसेयः ।
१५६	१६	अज्ञता	अज्ञतां
१५६	२५	जिनाना	जिनानां
१५६	२७	अमराणा	अमराणां
१५७	३	रतामरसेवित ।	हे रतामरसेवित ।
१५७	१६	कदम्बकः—	कदम्बकं—
१५७	१७	चरणयुगुलं	चरणयुगुलं
१५७	२२	‘क्षणप्रद । इति ।	‘क्षणप्रद !’ इति
१५७	३१	सिद्धान्तं	सिद्धान्तः
१५८	३	बध्यमानानि	सम्बध्यमानानि
१५८	१९	तुह्योस्तातडादेशः ।	‘तुह्योस्तातडाशिपि वा’ (सा० सू० ७०४) इति तातडादेशः ।
१५८	२१	विपक्षगमाना०	परमतानां—विपक्षगमाना०
१५८	२३	स्यादित्यविभक्त्यन्तरूपाणि	स्यादित्यादिविभक्त्यन्तरूपाणि
१५८	३०	लक्षणानां	लक्षणानां
१५९	१४	अज० असज०, अमान सजन्मनः—	सज० अमानसज०, अमानसजन्मनः—
१५९	१५	अमा नसजन्मनःप्रियपद्म् ।	अमानसजन्मनःप्रियपद्म् ।
१५९	१७—१८	मानसजन्मा, अस्तो—ध्वस्तो जगन्नयी- परमतापद्मे मानसजन्मा येन सः	*मानसजन्मा, जगन्नयीपरमताप- दध्वासौ मानसजन्मा च जगन्नयी- परमतापद्मानसजन्मा, अस्तो- ध्वस्तो जगन्नयीपरमतापद्मानस- जन्मा येन सः
१५९	१९	“ मनः शृङ्गारसकल्पमानो	“ मनःशृङ्गारसङ्कल्पात्मानो

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१६०	१९	दिशतु	दिशतु-
१६०	२४	कम् ?	कम् ? ' उच्चतुरङ्गमनायकम् ।
१६०	२७	विशेषोऽत्र	इति विशेषोऽत्र
१६१	२०	घनुःफलकासिशराः;	घनुःफलकासिशराः ,
१६१	२२	त	तं
१६१	२९	तुरङ्गमनायकं-	उच्चतुरङ्गमनायकं-
१६१	३३	हस्तः पाणिः करो	हस्तः पाणिः करो "
१६२	१३	भवनविशेषा	भवनपतिविशेषा
१६२	२४	इत्ययः ।	इत्यर्थः ।
१६२	२५	पयत्यो '	पयत्यो ' (आव. गा. ३४२)
१६३	३	इति चिन्तामणि	इत्यभिधानचिन्तामणि
१६३	५	तद्व्याख्या	तद्व्याख्या
१६३	७	' इतरेतरद्वन्द्वः '	' इतरेतरद्वन्द्वः ' तेषां द्वन्द्वाः—स्वामिनः नागेन्द्राश्च भवनपतिदेवविशेषास्तैः, नागाना- मिन्द्राः नागेन्द्राः ' तत्पुरुषः', मर्त्यामरेन्द्राश्च नागेन्द्राश्च मर्त्यामरेन्द्रनागेन्द्राः ' इतरेतरद्वन्द्वः'
१६३	१३	तस्मै ' महितायते ' ।	तत्सम्बोधनं हे ' महितायते ! '
१६३	२०	मातुर्धर्मकरणे दोहदानुमानेन	मातुर्धर्मकरणदोहदानुमानेन
१६३	२३	महितायते !	हे महितायते !
१६३	२६	स्तुतिरियम् । मत्प्यान्तपद्यमकाः ।	स्तुतिरियं मत्प्यान्तपद्यमका ।
१६३	३१	इतिवत् ।	इति यावत् ।
१६३	३२	तुभ्यं ?	' ते ' तुभ्यम् ?
१६४	१०	कं कर्मतापन्नम् ?	कः कर्ता ? ' यः ' । कं कर्मतापन्नम् ?
१६४	२७	लगन्त्या	विठसन्त्या
१६४	३०	किंवि० जिनोपः ।	किंविशिष्टः जिनोपः ?
१६४	नोट	पुंल्लिगे	पुंल्लिङ्गे
१६५	७	ममाण	प्रमाणं
१६५	९	सद्यति-दी-यतीति	सद्यते-इत्यने इति
१६५	१५	किंविशिष्टो जिनोपः । ।	किंविशिष्टो जिनोपः ? ' सः '
१६५	१७	अज्ञानं	अज्ञानं-अज्ञानं

पृष्ठ	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१६५	१९	विरतारं	विस्तारं
१६६	३	'कर्मधारयः'	'कर्मधारयः'
१६६	६	जिनेन्द्राणा	जिनेन्द्राणां
१६६	६	निर्वाहके ।	निर्वाहिके ।
१६६	१५	द्राक्-	त्वं द्राक्
१६७	१२	पुरतोऽयाचनेत्यर्थः ।	पुरतो याचते नेत्यर्थः ।
१६७	२४	प्रज्ञप्ती तिडचन्तो	प्रज्ञप्तीति डचन्ते
१६७	२५	मयूरे	मयूरे
१६८	४	कथंभूता ?	कथम्भूता ? ।
१६८	११	पुनः किंविशिष्टा ? ।	पुनः किंविशिष्टा प्रज्ञप्तिः ? ।
१६८	११	पुनः किंविशिष्टा ? ।	पुनः किंविशिष्टा प्रज्ञप्तिः ? ।
१६८	१३	वा कान्तिर्यस्याः	भा-कान्तिर्यस्याः
१६८	१६	लभ्यन्ते	लभ्यन्ते-
१६९	१६	सा तथा	सा तथा तथा ।
१७०	४	अकोपः	अकोपः, तत्सम्बो० हे अकोप ! ।
१७०	७	तत्सम्बो०	तत्सम्बो०
१७०	११	जातरूप०	जातरूप !
१७०	१२	अननुश्चासी	अतनुश्चासौ
१७०	२७	दघता ।	दघत्या ।
१७०	२७	शान्तिम् ।	क्षान्तिम् ।
१७०	२८	सुवर्णं	सुवर्णं
१७१	३	" अर्थः	" स्यादर्थः
१७१	८	'आतो लोपः०'	'आतो लोप०'
१७१	९	जिनाना	जिनानां
१७१	२९	अस्मरोद्रेकः	अस्मरोद्रेकः
१७२	६-७	उप-समीपे जातं रूपं यस्य स	उप-समीपे । जातं रूपं यस्य स ज्ञातरूपः ।
१७२	८	आय ।	आर्य !
१७२	१०	पदै	पादै
१७२	२५	तीर्थकरनामकर्मोदयात् '	तीर्थङ्करनामकर्मोदयात्,
१७३	७	पुष्परागाः	पुष्पपरागाः
१७३	८	सन्तानककुसुमानि च	सन्तानकानि-सन्तानकसुमानि च
१७३	१६	मेडुरिति	मेडुरिति भावः
१७४	६	शृङ्ग्या,	शृङ्ग्यां,

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१७४	७	जिनवृषा	जिनवृषाः
१७४	८	किं कुर्वाणः ? ।	किं कुर्वाणाः ? ।
१७४	८	कथंमूता	कथम्मूता
१७४	९	पुष्परागाणां राजिः—	पुष्पपरागाणां राजिः
१७४	१०	कान्तं—मनोहरं	कान्तो—मनोहरो
१७४	१५	‘ णादिः कित् ’	‘ णादिः कित् ’
१७४	१६	पचा	पचां
१७४	२०	कान्ताः	तैः कान्ताः
१७४	२८	राजिः—श्रेणिः रजोराजिस्तया	राजी—श्रेणिः रजोराजी तया
१७४	३१	‘ पीनाः ’ पृष्ठाः ।]	चिता—ध्याप्ताः ।
१७४	३२	मुचकुन्दपुष्पाणि	कुन्दः—मुचकुन्दपुष्पाणि
१७५	९	(ताम्)	तां मेदुरपारिजातसुमनःसन्तानकान्ताम् ।
१७५	१०	लोकानां यत्री	लोकानां प्रयी
१७५	२०	लेटुकं चणे ” इति	लेटुकंचणे ” इति (श्रीअमयसुरिकृते महा- धोरस्तवे गा. ११)
१७६	१६	दुरवच्छेयं	दुःखच्छेयं
१७६	१७	पतादृशां	पतादृशं
१७७	१५	कथंमूतम् ? ।	कथम्भूतं मतम् ? ।
१७८	३	चेतोवृत्ति	चेतोवर्ति
१७८	१२	मेदा	मेदो
१७८	१५	पर्युल्लसल्लीलास्याः, पर्युल्लसल्लीला	पर्युल्लसल्लीला, पर्युल्लसल्लीलायाः
१७९	१२	‘ कलयन् ’	‘ कलयन् ’ उद्धरन्
१७९	१७	क्षमवान्	प्रक्षमवान्
१७९	२३	कमण्डलुश्च	कमण्डलुश्च
१८०	४	इत्यर्थः ।	इत्यर्थः ।
१८०	७	कमण्डलुश्च	कमण्डलुश्च
१८०	२१	क्षमाररिता (?)	क्षमाररिता
१८०	२३	पूषेमेवोक्तम्	पूषेमेवोक्तम्
१८१	९	कमण्डलुश्च	कमण्डलुश्च
१८१	२४	कमण्डलुः—	कमण्डलुः
१८२	९	—इदं पः	—इदं पः
१८२	१५	अमूर्त् ।	अमूर्त्—अमथत् ।
१८३	९	मम ममाकारो	मम नमः—नमस्कारो

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१८३	७	‘अप् कर्तरि’	‘अप् कर्तरि’
१८३	१९	अमू सद्	अमू सद्
१८३	२०	कः कर्त्ता ? ।	कः कर्त्ता ? ‘यः’ । कथम्भूतो यः ?
१८३	२२	अमितान्	अमितान्
१८३	३०	किंविशिष्टाय	किंविशिष्टाय
१८३	३१	यः कुन्धुनायः	यः श्रीकुन्धुनायः
१८४	३	हन्तीति (स तस्मै)	हन्तीति अक्षपाशायमितशमितमोहस्तस्मै
१८४	४	कुन्धुनाथायपदस्य	कुन्धुनाथाय इति पदस्य
१८४	५	(अमितान्—अपरिमितान्	अमिताः—अपरिमिताः
१८४	६	नमः	नमः मवतु—अस्तु
१८४	८	शर्म—उपशर्मं	*शं—सुसं
१८४	१३	शामिनश्च	ते शामिनश्च
१८४	२०	“दैर्घ्यं आयाम आनाहः”	“दैर्घ्यमायाम आनाहः”
१८४	२१	यः कुन्धुनायः	यः श्रीकुन्धुनायः
१८४	२३	कः कर्त्ता ? । कुन्धुनाथो	कः कर्त्ता ? ‘श्रीकुन्धुनायः’ । किंविशिष्टः श्रीकुन्धुनायः ?
१८५	२४	यद् मरतक्षेत्रं	यद् मरतं—भरतक्षेत्रं
१८५	२६	किं कर्तुं ?	अस्तु इति क्रियापदम् । किं कर्तुं ?
१८६	१९	‘देववृन्दात्’	‘देववृन्दात्’ सुरसमूहात् । किंविशिष्टात् देववृन्दात् ? आरवः—शब्दो मधुरध्वनिः तेन सहितः सारवः तस्मात् सारवात् । किं कर्तुं ?
१८६	३३	कः कर्त्ता ?	किं कर्तुं ?
१८७	२३	हेतवः	हेतव एव
१८८	२२	चक्रासत्कवि— ।	चक्रासत्कवि-
१८८	२६	“अद्भुलिः कर्णिका दन्त	अद्भुलिः कर्णिका दन्तो,
१८८	२७	समुद्यदानमार्ग	समुद्यदानमार्ग
१८९	३	श्लेषः	श्लेषः
१८९	१०	येषु	यत्र
१८९	१६	कृतान्त	कृतान्तं
१८९	२६	समुद्यद्	दानस्य मार्गः दानमार्गः, समुद्यद्
१८९	२१	सैव—	सैव—अपेक्षविपदेव
१८९	३८	दन्त—	दन्तो,
१९०	१०	तृतीयवृत्तार्थः	तृतीयवृत्तार्थः

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१९०	२९	प्रचलद्चिरोचिवत्	प्रचलद्चिरोचिर्वत्
१९१	११	श्रीकृन्धुनाथस्य	श्रीकृन्धुनाथस्य
१९२	१८	त	ते
१९२	२५	सामाग्यसागरारुख्येण,	सौभाग्यसागरारुख्येण,
१९२	३३	रमणीया	रमणीया या
१९२	३७	महासेरिभी	या महासेरिभी
१९३	२१	राजिताम् ।	राजितां—शोभिताम् ।
१९४	८	चक्रवर्तिलक्ष्मीपक्षे	चक्रवर्तिलक्ष्मीविशेषणपक्षे
१९४	१३	' नम ' इति	' आनमत ' इति
१९४	२३	देवाना	देवानां
१९५	६	लक्षयत	लक्षयति
१९५	२१	चारणामिव (?)	वीरणामिव
१९५	२४	इव—	इह
१९५	२५	सन्नमद्मरमानसंसाररतं	सन्नमद्मरमानसंसारस्तं
१९५	३४	वा चक्रेण वर्तत इति ।	वा चक्रेण वर्तत इति चक्रवर्ती ।
१९६	२९	स्तीति	स्तौति
१९८	७	' स्तुञ् स्तुतौ '	' स्तुञ् स्तुतौ '
१९८	१४	संहतेऽपि च "	संहतावपि "
१९८	३८	रक्तत्वेन	रक्तत्वेन एव
१९९	८	फलशब्दः	फलः—शब्दः
१९९	३०	' स्तुञ् स्तुतौ '	' स्तुञ् स्तुतौ '
१९९	३२	यमत्रयस्य	यमत्रयमयस्य
२००	१०	' आनमत ' इति	अत्र ' आनमत ' इति
२००	१६	येन तथा तत् ।	येन तत् तथा तत् ।
२००	१८	कस्मिन् ?	कस्मिन् ?
२००	२०	हेतुः	हेतुम् ।
२०१	१३	मपवांश्च	मपवा च
२०१	१८	मवा या	मवा—जाता या
२०१	२८	तत् । पुनः कथंभूतम् ? ।	तत् । पुनः कथंभूतम् ?
२०१	५	भीतयो—मयाः	भीतयो—मयानि
२०२	७	कुतीर्षानां	कुतीर्षीयानां
२०२	११	पुनः किंविशिष्टं जिनवतिमतम् ? ।	पुनः किंविशिष्टं जिनवतिमतम् ? ' अदिर्न । अभ्रेयकं ? । कस्मिन् ? ' अपवते—पारावते ' ? पुनः किंविशिष्टं जिनवतिमतम् ? ।

श्लोकं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२०२	१३	किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? ।	पुनः किंविशिष्टं जिनपतिमतम् ? ।
२०२	२०	भीममहामवाब्धिभवमीतानां	भीममहामवाब्धिभवमीतीनां
२०२	२०	भीश्च	मियश्च
२०२	२६	अपारमर्त्यामरनि	अपारमर्त्यामरनि-
२०२	२७	कारण	कारणं
२०३	१२	चक्रघराऽस्तु मुदे-	चक्रघराऽस्तु सा मुदे-
२०३	२३	तुल्यां मूर्तिं मजन्तीति	तुल्यां तनुं-मूर्तिं मजतीति
२०४	५	विनतायाश्चात्मजो	विनताया आत्मजो
२०४	१३	सान्ध्य० ' तत्पुरुषः ' । असमतनुः भा यस्याः सा असम० ' बहुव्रीहिः '	सान्ध्य० ' तत्पुरुषः ' । तस्मिन् सान्ध्यघन- मूर्द्धनि । चक्रं धारयतीति चक्रघरा ' तत्पुरुषः ' । समा चासौ तनुश्च समतनुः ' कर्मधारयः ' । न समतनुः असमतनुः ' तत्पुरुषः ' , असमतनुः मा यस्याः सा असम० ' बहुव्रीहिः ' ।
२०४	२६	आकण्ठतो	तथा " आकण्ठतो
२०४	२९	मूर्तिं	मूर्ति
२०५	१०	—सुराणां	शूराणां
२०५	२०	इति	इति
२०५	२१	चक्रं	' चक्रघरा ' चक्रं
२०५	२५	—मध्यभागः	पृष्ठमध्यभागः
२०६	१४	हुतात्समतनुः	हुतात्समा तनुः
२०६	३४	मदाश्चेति	समदाश्चेति
२०६	३५	(का० ४, श्लो० १) ।	(का० ४, श्लो० २) ।
२०८	४	प्रियद्गुरोश्चिररुचिरोचित्तां वरम् ।	प्रियद्गुरोश्चिररुचिरोचित्तां वरम् ।
२०९	६	किं	कं
२०९	७	देवेभ्यः,	देवेभ्यः
२०९	९	वृत्ता	वृत्तौ ।
२०९	१०	षिद्धे	षिद्धे
२०९	१६	लघुकर्मणा	लघुकर्मणां
२०९	३१	नुदंस्तनुमिति ।	नुदंस्तनुमिति ।
२१०	६	' तनुम् किंविशिष्टम् ?	' तनुं ' शरीरम् । किंविशिष्टं तनुम् ?
२१०	१२	वितर ।	प्रवितर ।
२१०	१३	ह	हे
२१०	२६	लघुकर्मणां	लघुकर्मणां

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२११	३	जिनपतीना	जिनपतीनां
२११	१४	यस्मिन् तथा ।	यस्मिन् तत् तथा ।
२११	२१	‘ बहुवीहिः’ ।	‘ बहुवीहिः’ तत् अवशतप०
२११	२५	जिनोत्तमान	जिनोत्तमान्
२११	२६	‘ स्तुञ् स्तुतो’	‘ स्तुञ्’ ‘ स्तुतो’
२११	२७	इति लुक् ।	इत्पपो लुक् ।
२१२	३	जगद्वतीति	जगद्वन्तीति
२१२	५	वृक्षविशेषकुसुमाना	वृक्षविशेषकुसुमानां
२१२	८	गर्दमाह्वयम्”	गर्दमाह्वयम्”
२१२	१५	चिन्ताः पीढादयः	चिन्तापीढादयः
२१२	१९	यस्यां सा	यस्यां सा ताम्
२१२	२४	दधतः ।	दधतः ।
२१२	२८	‘ स्तुञ् स्तुतो’	‘ स्तुञ् स्तुतो’
२१२	२९	कान् ?	*कान् कर्मतापधान् ?
२१२	३४	क्विम् ।	क्विम् ? ।
२१३	१०	दिशतु	दिशतु—ददातु
२१४	४	स जिनोत्तमागमः ।	स जिनोत्तमागमः । जिनेषु उत्तमा जिनो- त्तमाः तेषां आगमः-भित्तिद्वान्तः जिनोत्तमागमः ।
२१४	११	घातोः कर्तारि	घातोः अनयतने कर्तारि
२१४	११	तत्	तत्
२१४	१४	सेट् । षतप्रत्ययस्य	सेट् षतप्रत्ययस्य
२१४	१६	‘ हन् हिंसागतयोः’	‘ हन् हिंसागतयोः’
२१४	१८	द्विपोटोपः ।	द्विपो टोपः ।
२१४	२४	[कस्य ? । ‘ मम’]	*[कस्य ? । ‘ मे’ मम ।]
२१४	३०	अननुत—विस्तारयत ।	अननुत—व्यस्तारयत ।
२१४	३३	तपो	तपो—
२१५	१३	यो चित्तमूः	यः चित्तमूः
२१५	२७	चकितः—	‘ चकितहरिद्विपम्’ चकितः—
२१५	२८	यामात् तथा तम् ।	यामात् स तथा तम् ।
२१५	१८	चकितः—	‘ चकितहरिद्विपम्’ चकितः—
२१५	१८	पेशाबजरापादि बटो—	पेशाबजरापादि भयो—
२१५	२३	गवां यस्मिन्	*गवां यामात्
२१५	२६	अनुर्द्धेति इजिग जगो जगो ”	*“ जगो जगो मुद् इजिग अनुर्द्धेः ” ।

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२१६	३२	' वटाह्वये ' न्यग्रोधनामनि ।	' वटाह्वये ' न्यग्रोधनाग्नि
२१६	३२	किं	कं
२१७	१९	मे ।	मे—मम ।
२१८	१२	हृदये—	हृदये
२१८	१५	' समुदितमानवाः '	' मुदितमानवाः ' ।
२१८	१६	”	”
२१८	२३	' तत्पुरुषः ' ।	' तत्पुरुषः ' । तत् अवनिविकीर्णम् ।
२१९	६	समवतात्—	समवतात्—
२१९	१५	यच्छब्दमीह	यच्छब्दघटनामाह
२१९	१९	' क्लितात्० '	' क्लितात्० '
२१९	२२	' ऋत इह '	' ऋत इह '
२१९	२२	' व्योर्विहसे '	' व्योर्वि हसे '
२१९	२४	दीक्षा	दीक्षां
२१९	२५	कर्मशत्रुजयेन	कर्मशत्रुजयने
२२०	८	समुदितमान—	मुदितमान—
२२०	१०	सुष्टु शोभनानि	सुष्टु—शोभनानि
२२०	११	जिनः	जिनश्च
२२०	२१	भवतः ।	भवतः । कस्मात् ? भवतः ।
२२०	२९	विक्षिप्तम् ॥	निक्षिप्तम् ॥
२२१	१२	कुरुलेपु	कुरुलेपु
२२२	९	' अन्येभ्योऽपि '	' अन्येभ्योऽपि हृद्यते '
२२३	८	' अरुक् '	' अरुक् ' (?)
२२३	९	प्रक्रान्तप्रसिद्धार्थं तच्छब्दो	प्रक्रान्तप्रसिद्धार्थं तच्छब्दो
२२३	१३	विस्तरणशीलानि	विस्तरणशीलानि
२२३	१७	मा तथा	मा—प्रमा तथा
२२३	२०	विसारीणि	विसारीणि च
२२३	२६	[इलामिलने	[इलामिलनेन
२२३	२८	घाम यस्याः सा	घाम यस्य सः
२२३	३१	किं	कं
२२४	१६	कथंमूतात् ?	कथंमूतात् विदुषः ?
२२४	२०	कुर्वन् ?	कुर्वन् ?
२२४	२७	सदनु० ' तत्पुरुषः '	*सदनु० ' बह्व्रीहिः ' ।
२२५	११	याततमा—	याततमसो—
	१०		

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२२५	३०	कथयत् । कं	कथयन् । किं
२२६	१२	याततमाः	याततमसः
२२६	१७	संघटनं	सङ्घट्टनं
२२६	३३	किं कृत्वा ?	कैः कृत्वा ?
२२७	४	“ कुरलो	“ कुरुलो
२२७	१३	‘ बहुमीहिः ’ ।	‘ बहुमीहिः ’ तद् अतुलोपकृतम् ।
२२७	२९	उचिता अङ्का-	उचिता-योग्या अङ्का-
२२८	५	कृपाकटाक्षमात्रेणैव	कृपाकटाक्षविलोकनमात्रेणैव
२२८	८	गुरुर्नर्कुटकम् ”	गुरु नर्कुटकम् ”
२२८	११	गौरीनाम्नी	गौरी नाम्नी
२२८	१३	किं कर्मतापन्नम् । ;	कं कर्मतापन्नम् । ;
२२८	२२	क्षिपतु	*अस्यतु-क्षिपतु
२२९	११	फुरलाः	फुरुलाः
२३०	८	हे नमिनाय ।	हे नमे ! -हे नमिनाय !
२३०	९	निरस	निरस्य
२३०	११	किं कर्मता-	कं कर्मता-
२३०	२३	मिन्दन्तीति	मिन्दन्तीति
२३०	२५	वचांसि द्वय०	वचांसि च द्वय०
२३१	१८	केषाम् ? ।	केषाम् ? ।
२३१	२८	नमिताः ।	नताः ।
२३१	३२	हे ‘ अमायमचार । ।	‘ हे अमायासचार ! ’
२३१	३२	(मायायाः प्रचारो	मायायाः सचारः-प्रचारो
२३२	३	तन्निर्घाट-	तन्निर्घाट-
२३२	७	किं कर्मतापन्नम् ? ।	कं कर्मतापन्नम् ? ।
२३२	१५	मिदन्ति	मिन्दन्ति
२३२	१७	मुन्मोह-	मदः-मुन्मोह-
२३२	२१	मिदन्ति	मिन्दन्ति
२३३	२७	मिनाधीक्षाना	मिनाधीक्षाना
२३४	३०	नरानां	कामिः ? । नरानां
२३४	३२	त तस्य	तस्य
२३५	४	इतत्तमं-	इतत्तमः-
२३६	७	एष-	एम्-
२३७	२३	तस्य	तस्या

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२३७	२६	विकटा	विकटा—
२३७	२८	प्रमुत्तानि	प्रमुत्तानि
२३८	४	ते	ताः
२३८	१५	तस्या	तस्यां
२३८	१६	स्पष्टाः	स्पष्टाः
२३८	२७	विपक्षव्यूहं	विपक्षव्यूहं—वैरिसमूहं
२३९	५	विशदचलनानालिकवरं	विशदचलनानालिकवरं
२३९	१२	नालीक०	नालीका०
२३९	१६	सखी	*आली
२३९	१६	असमानसखी	*असमाना आली
२३९	१७	नाना—विधाश्च	नाना—विविधाश्च
२३९	२१	श्रीनेमिजिनपतेः	श्रीनेमिजिनपतेः
२३९	२२	कालीनाम्नी महादेवी	कालीनाम्नी देवी
२३९	२७	शत्रूणा	शत्रूणां
२४०	१०	“क्षीराब्धितनया रमा” इत्यमरः (१)	क्षीरोदतनया रमा इत्यमरः (क्षेपक) ।
२४०	३०	वरं तत्	वरं नालिकवरं तत्
२४१	४	किं कर्मतापन्नम् ? ।	कं कर्मतापन्नम् ? ।
२४४	१४	सम्बन्धेनायातस्य	सम्बन्धेनायातस्य
२४४	२०	(सट्स्थं)	सट्स्थं
२४४	२७	श्रेणिः	श्रेणिः तां
२४४	२८	कर्मतापन्नम् ? ।	कर्मतापन्नाम् ?
२४४	२८	किंवि	किंवि—
२४४	३१	यस्याः सा ।	यस्याः सा ताम् ।
२४४	३४	अलक्षसंख्यम्	अलक्ष्यसङ्ख्यम् ।
२४४	३५	यस्य स	यस्याः सा
२४४	३५	तं	तं (तां)
२४५	४	नम्राः,	नम्राः,
२४५	६	शाईलविक्रीडितं	शाईलविक्रीडितम् ॥
२४५	२४	‘ मूते	‘ मूते
२४६	२७	‘ इट ईटी ’	‘ इट ईटि ’
२४७	११	‘ इण् गतौ ’	‘ इण् गतौ ’
२४७	१४	शीलार्थे	शीलार्थे
२४८	३	[तं]	जितं—

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२४८	३	पुन-	पुनः
२४८	२२	' संसाराम्मोदघो '	' संसारमहोदघो '
२४८	२९	कथम् ? ।	कथम् ? । सर्वतः ।
२४८	३२	प्रशस्यमिति (मपि ?)	ज्यायोऽपि-प्रशस्यमपि
२४९	१२	मेशब्दो युष्मच्छब्द०	मेशब्दोऽस्मच्छब्द०
२४९	१२	प्रयुक्तः	प्रयुक्तः । यदुक्तम्
२४९	१४	युष्मच्छब्द०	अस्मच्छब्द०
२४९	१७	अतो जिता०	अतोऽहं जिता०
२४९	२१	कथंमूतानाम् ?	वादिनां कथंमूतानाम् ?
२५०	१७	जिताऽस्मात्त्येवंशीला	जिताऽस्मात्त्येवंशीलां
२५०	३२	पुनः किंविशिष्टा भारती ? ।	पुनः किं कुर्वाणा भारती ?
२५०	७	करोतीति ।	करोतीति हार्दम् ।
२५१	८	तमोहरा	तमोहरा इति
२५१	८	अदरिद्रा-	अदरिद्राः-
२५१	१०	तं	तत्
२५१	३१	' क्पि० '	' क्पि च '
२५१	३८	परस्परविनिर्मुक्तिमक्षणक्षयि०	परस्परविनिर्मुक्तिमक्षणक्षयि०
२५२	४	तस्यामन्त्रणम् । भगवतः	तस्यामन्त्रणं भगवतः ।
२५२	५	सुसत्यापविद्धेयत्वात्,	सुसत्यापि दुःसवद्धेयत्वात्,
२५२	१६	' विभूतिम् '	' भूतिम् '
२५२	२६	अभ्यागात्	अभ्यागमत्
२५२	२६	”	”
२५३	२०	” तपनीयचामीकर०	तपनीयचामीकर०
२५३	२६-३०	अभ्यागात्-जगाम इत्यन्वयः । ' इण् गतो ' घातोः कर्तरि भूते सो वररमेपदे प्रथमपुरुषेकवचनं दिप् ' भूते षिः ' (सा. घ. ७२४) इति षिः । ' दादेः पे ' (सा. घ. ७२५) इति षिटोपः । ' इणः षिटोरे भावेऽसौ वक्तव्यः ' इति गार्ग्यः । ' दिवादाघट ' (सा. घ. ७०७) । ' इ यं हरे ' (सा. घ. ३३) । ' स्यहीनं ' (सा. घ. ३६) तदाथ ' अभ्यागमत् ' इति षिद्धिम् । अत्र ' अभ्यागमत् ' इति विधावद्म् ।	* अभ्यागमत्-जगाम इत्यन्वयः । ' गमत् गतो ' घातोः कर्तरि भूते सो परस्मैपदे प्रथमपुरुषेकवचनं दिप् । ' इतिपुगादेशः ' (सा. घ. ७११) इति तोरगादपक्षे कः । ' दिवादाघट ' (सा. घ. ७०७), ' इ यं हरे ' (सा. घ. ३३), ' स्यहीनं वरेण संयोग्यम् ' (सा. घ. ३६) तदाथ ' अभ्यागमत् ' इति षिद्धिम् । अत्र ' अभ्यागमत् ' इति विधावद्म् ।

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
		गात्' इति सिद्धम् । अत्र 'अभ्य- गात्' इति क्रियापदम् ।	
२५४	३	सेवितौ	आसेवितौ
२५४	३	परता-	परतां-
२५४	६	' वित	' वित-
२५४	२८	उल्लसद्विश्वासः ।	उल्लसद्विश्वासः तस्मिन् ।
२५४	२९	वितताम्र	वितताम्र-
२५४	३४	तनोतु	वितनोतु
२५५	३५	"	"
२५५	८	' वाचा '	कया ? ' वाचा '
२५६	१५	कथं ?	कथम् ? ।
२५६	२५	' यदीया आपत्रा '	' यदीया ' । कथम्मूता ? ' आपत्रा ' ।
२५७	१४-१५	तमस्यपि कृष्णसर्पमपश्यत् इति पार्श्वः इति ज्ञानेन सर्वान् भावान् पश्यतीति वा पार्श्वो-पार्श्व- नामा यक्षोऽस्य वैद्यावृत्त्यकरो- सेवकोऽस्तीति वा पार्श्वः ।	*तमस्यपि कृष्णसर्पमपश्यत् इति पार्श्वः, ज्ञानेन सर्वान् भावान् पश्यतीति वा पार्श्वः, पार्श्वनामा यक्षो-वैद्यावृत्त्यकरोः सेवकोऽस्य अस्तीति वा पार्श्वः ।
२५७	१८	दधत्	दधत्
२५७	१९	या माळा	यां माळां
२५७	२२	कथम् ? ।	कां कर्मतापत्राम् ? याम् । कथम् ? ।
२५७	२९	" उमा सीता हैमवती हरिद्राकार्त्तिकान्तिषु रोचिरुन्नराचिशोचिंशुगो-	" उमाऽतसी हैमवती हरिद्राकीर्त्तिकान्तिषु "
२५७	३१	रोचिरुन्नराचिशोचिंशुगो-	रोचिरुन्नराचिशोचिरुन्नगो-
२५८	७	आपद्भ्यस्त्रायते	आपद्भ्यस्त्रायते
२५८	१४	मा पातात्	मा पातात् पातात्
२५८	१६	मा इत्यस्य	मां इत्यस्य
२५८	२३	तस्य	तस्य तस्मिन् वा
२५८	२३	रसाघरा "	रसा घरा "
२५८	२७	तनुः यस्य	तनुः
२५८	३२	योजनगामीश्वरः (रवः ?)	योजनगामी श्वरः-रवः
२५८	३५	मधुकरश्वासौ मधुश्च मधुरमधुः, मधुरमधौ रसो यस्याः सा	*मधुरं च तद् मधु च मधुर- मधु, मधुरमधुनि रसो यस्याः सा
२५९	८	मां अवतात्-रक्षतात् इत्यन्वयः । ' अव रक्षणे ' घातुः । ' अवतात् ' इति क्रियापदम् ।	मां पातात्-रक्षतात् इत्यन्वयः । ' पा रक्षणे ' घातुः । ' पातात् ' इति क्रियापदम् ।

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२५९	१०	पारभ्रंशः	परिभ्रंशः
२५९	१२	'सूचितो माचितः ।	'सूचितोमाचितः' ।
२५९	१६	दघत्-धारयत् ।	दघत्-धारयन् ।
२५९	२१	किंविशिष्टां मालाम् ? । 'मधुरमधुरसाधु' इत्यादि पङ्क्तिवये चिन्त्यं यावत् ।	किंविशिष्टां मालाम् ?
२६१	५	तरमात्,	तस्मात्,
२६१	५	अव्यात-	अव्यात्-
२६१	७	अधिकामात्	अधिकामात् आधिकामाद् वा
२६१	८	यस्याः सा	यस्याः सा तथा ।
२६१	२०	आरात्	'आरात्'
२६१	२३	'कर्मधारयः'	कर्मधारयः'
२६१	३०	मा इत्यस्य	मां इत्यस्य
२६२	३	बोधिदात्री(का)	बोधिदात्री
२६२	५	नास्ति	न सन्ति
२६२	११	दीप्यन्तः	दीप्यमानाः
२६२	१४	'तरलतरलसत्केतुरङ्ग तुरङ्ग०	तरलतरलसत्केतुरङ्गतुरङ्ग०
२६२	१५	पायात्	अव्यात्-पायात्
२६२	३४	सा तथा	सा तथा
२६२	३५	अव्याधिकालाननजरात्रासमाना,	अव्याधिकालाननजननजरात्रासमाना,
२६२	३८	व्याधिकालाननजरात्रासमाना	व्याधिकालाननजननजरात्रासमाना
२६३	५	भीतिं हरतीति	भीतिं-दरं हरतीति
२६३	६	चञ्चला	चञ्चला
२६३	१४	वाक्-वाणी	वाक्-वाणी
२६३	२७	मनोहारी	मनोहरा
२६५	५	वस्तु-	वस्तु-
२६५	९	पुनः कथंमृता ?	पुनः कथंमृता ? शास्त्री । 'शास्त्र अनुशिष्टी' शास्त्रेते अनेन इति शास्त्रम्, शास्त्रस्येयम् ।
२६५	१५	तेषा	तेषां
२६५	२४	संसारे !	संसारे ।
२६५	२५	पुनः किंविशिष्टा वाणी ? ।	पुनः किंविशिष्टा वाक् ? ।
२६५	२८	र्मला	र्मलाः
२६५	२८	यस्याः सा	यस्यां सा

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२६५	३३	पातः	पातः—पतनं
२६६	६	रोषते इति	*रुणद्धीति
२६६	१५	यस्याः सा	*यस्यां सा
२६६	१६	इनानां राज्यः इनराज्यः, इन- राजिभिः नूता इनराजिनूता ।	*इनानां राज्यः इनराज्यः, इनराजिभिः नूता इनराजिनूता ।
२६६	१९	ततहततमःपातकाश्च अपात- कामाश्च यस्यां सा	ततहततमःपातका च अपात- कामा च या सा ।
२६६	२५	जिनराजानामिय	जिनराजानामियं
२६७	१७	कुरलाम्राणि	कुरलाम्राणि
२६७	२५	अलवान्ताः	अलकान्ताः
२६७	२६	अपगता अरयो यस्य सोऽपारि०	कान्ताश्च ते अलकान्ताश्च कान्ता० 'कर्मधारयः' । कालाः कान्ताल- कान्ताः यस्याः सा कालकान्तालकान्ता बहुव्रीहिः । अपगता अरयो यस्य सोऽपारिः ।
२६७	३०	विभ्रतीति विषभृत्	विभ्रतीति विषभृतः
२६९	३	किं कर्मता—	कं कर्मता—
२६९	१३	कथंभृता ? ।	कथम्भृता ? ।
२६९	२०	स्रग्धरेयं छन्दः	स्रग्धराख्यं छन्दः
२६९	२३	अकस्मात् मयात्	अकस्माद्भयात्
२६९	२१	श्रीभानुचन्द्रगणिविरचित	*श्रीभानुचन्द्रगणिशिष्यमहोपाध्याय- सिद्धिचन्द्रविरचित
२६९	२८	तस्या वाहनमित्यर्थः ।	*अजगरस्तस्या वाहनमित्यर्थः ।
२६९	२९	अपगतवैरिम् ।	अपगतवैरिणम् ।
२६९	३०	सङ्गः	सङ्गः
२७०	४	अविषमा—	अविषमाः—
२७०	६	रहिता—	रहिता भीहीना ।
२७०	९	तर्यात् (त्रासात्) रक्षताम् ।	*त्रासाद्—मयात् त्रायतां—रक्षतात् ।
२७०	१७	एवं (स एव)	अविषमविषभृद् एव
२७०	२१	न मदा अमदाः	न मदा अमदा
२७०	३४	सन्तं सङ्गं	सन्तं—शोभनं अस्ति—सङ्गं
२७०	३५	यस्या सा	यस्याः सा
२७१	४	' अविषमविषभृत् '	' अविषमविषभृद्भूषणा '

पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशाब्धिः	शुद्धिः
२७२	१०	कथंमृतः ?	कथंमृतः ?
२७२	१२	वैमानिकस्य	वैमानिकदेवस्य
२७२	२५	सद्गः—द्वयादिसंसर्गः	सद्गः—स्र्यादिसंसर्गः
२७२	२६	(तत्सं० अस०)	(तत्सं० हे अस० !)
२७३	१०-१३	नमदमरशिरोरुहस्रस्ताश्च ते सामो- दानिर्निद्रमन्दाराश्च नमद० 'कर्म- धारयः' । नमदमरशिरोरुह- स्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दाराणां माला नमद० 'तत्पुरुषः' ।	*सामोदनिर्निद्रमन्दाराणां माला सामोद० 'तत्पुरुषः' नमदमर- शिरोरुहस्रस्ताश्च ताः सामोद- निर्निद्रमन्दारमालाश्च नमद० 'कर्मधारयः' ।
२७४	३	न विद्यतेऽनङ्गो यस्य सोऽनङ्गः 'बहुवीहिः' तत्सम्बो० हेऽनङ्ग ! ।	*न विद्यन्तेऽङ्गना यस्य सोऽन- ङ्गनः 'बहुवीहिः' । तत्सम्बो० हेऽनङ्गन ! ।
२७४	७	भवान्—	भवान्—
२७४	१०	'राज दीप्तौ ।	'राजू दीप्तौ'
२७४	१०	सू. ७५) इतीद् द्वित्वाङ्गिलोपः ।	*सू. १०१) इति ऊ, द्वित्वाङ्गिलोपः ।
२७४	१४-१५	मध्यमपुरुषैकवचनं हिः । 'अप् कर्तरि' (सा. सू. ६९१) इत्यप् । 'गुणः' (सा. सू. ६९२) । 'अतः' (सा. सू. ७०५) इति हेर्लुक् । तथा वितरतु इति सिद्धम् ।	*प्रथमपुरुषैकवचनं तुप् । 'अप कर्तरि' (सा. सू. ६९१) इत्यप् । 'गुणः' (सा. सू. ६९२) । 'स्वरहीनं' (सा. सू. ३६) । तथा 'वितरतु' इति सिद्धम्
२७४	१६	कः कर्ता ? । त्वम्	कः कर्ता ? भवान्—त्वम् ।
२७४	२४	कथंमृतः ? ।	कथंमृतः ? ।
२७४	२५	यः सिद्धार्थनामा	यः सिद्धार्थः—सिद्धार्थनामा
२७४	२६	पुथिव्याः	पुथिव्याः
२७४	२८	क्षयितः	क्षयितः
२७५	९	रक्षति तथा	रक्षति स तथा
२७५	१४	स्ववीर्यस्वात्मने (?)	स्ववीर्ये—स्वात्मस्वभावे
२७५	१५	नमन्तः	पुनः नमन्तः
२७५	१९	'घरित्रीकृतावन !'	'हे घरित्रीकृतावन !'
२७५	२१	”	”
२७५	३३	अलङ्कारभूते ।	अलङ्कारभूते क्षमालङ्कृतौ ।
२७६	२०	०लीलापदेहेक्षितानि ।	०लीलापदेहेक्षितानि ।
२७६	२९	हे असद्ग ।	हे असद्ग !

पृष्ठं	पाङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२७६	३७	कः कर्ता ? । त्वम् ।	क्विः कर्ता ? । मवाम्—त्वम् ।
२७७	१४	“ आपुच्छाऽऽलापः संभाषः ”	“ आपुच्छाऽऽलापः सम्भाषो ”
२७७	१७	‘ अनङ्गन ! ’ इति ।	हे ‘ अरोदित ! ’ इति । नारित रोदितं—रुदन यस्य तस्यामन्त्रणम् । ‘ हे अनङ्गन ! ’ इति । ‘ हे हित ! ’ इति । हे हितकारिन् ।
२७७	१९	हे हित ! हितकारिन् ।	
२७७	३३	सद्वना—	सद्वन—
२७८	६	अराराट्—	अराराट्—
२७८	११	सद्वनमदशोकः	सद्वनमदशोकः—
२७८	१३	महार्घम् ।	महार्घ्यम् ।
२७८	१४	गतवैरार्था यत्प्राद्ययः,	गतवैरा अर्थात् यत्प्राद्ययः,
२७८	१४	आरोचितमिति	अथवा आरोचितमिति
२७८	१८	पिशाचा—	पिशाचा—
२७९	१५	सन्ततिः—	*संहतिः—
२७९	१९	समूहः	समूहः
२७९	२१	”	”
२७९	२६	सन्ततेः—	*संहतेः
२७९	३०	कथंमृतं	कथंमृतं
२८०	५	क्षणप्रायशोभानि	पुष्पक्षणप्रायशोभानि
२८०	८	स्फुरःकेत्वादीना	स्फुरःकेत्वादीना
२८०	९	पुनः कथंमृतम् ।	पुनः कथंमृतम् ? ।
२८०	१२	पक्षे च क्षरपक्षिणाम् (?) ”	पक्षे च क्षरपक्षिणोः ”
२८०	१३	पिशाचाः व्यन्तराः—देवविशेषाः	*पिशाचाख्या व्यन्तरदेवविशेषाः
२८०	२१	अर्हता	अर्हता
२८०	३३	क्षणप्रायाणि	क्षणप्राया—
२८१	९	अरन्ति—	अरन्ति—
२८१	११	मातानि यानि	मातानि—शोभितानि यानि
२८१	११	तादृशा (शी) या	तादृशाः ये
२८१	२४	पृथ्वीक्षणप्रायशोमात	पृथ्वीक्षणप्रायशोमात—
२८१	३१	संहतिपक्षे	संहतिपक्षे ।
२८२	५	०गुर्वराराट्परेता—	०गुर्वराराट्परेता—
२८२	६	०परेताहितारेः (राणां)	परेताहितारेः (राणां)
२८२	८	सन्ततिः	संहतिः
२८२	१०	”	”
२८२	१०	कं	क्विं
२८२	११	अर्हत्सन्ततेः	अर्हत्संहतेः
२८२	२०	इत्यर्हत्सन्ततेर्विशेषणम् ।	इत्यर्हत्संहतेर्विशेषणम्
२८३	३	विश्ववय—	विश्ववयं—
	११		

पृष्ठं .	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
२८३	९	स्फुरार्थम् ।	स्फुटार्थे ।
२८३	१५	मि।णि।।रती	प्रियाणि । भारती
२८३	२२	अनाविकेव नोः ।	नाविकेव नोः ।
२८३	३०	‘ तत्पुरुषः ’ ।	‘ तत्पुरुषः ।
२८४	२४	वा मनाश्रयं	वासं—आश्रयम्
२८५	६	कथंभूते ? ।	कथम्भूते ? ।
२८५	१०	कथंभूतस्य ? ।	कथम्भूतस्य ? ।
२८५	१२	र्थेऽभिहितत्वात् ।	र्थेऽभिहितत्वात्
२८५	१५	अर्थविकल्पाः	अर्थविकल्पाः
२८५	२०	पूजायाः	पूजया
२८६	३	किं	कं
२८६	२७	कं	किं
२८६	३७	इत्यर्थः,	इत्यर्थे ,
२८७	१४	किं	कं
२८७	२२	मृतिश्चात्	मृतिश्चेति
२८८	२५	घटेते च ”	घटेते च ”
२८८	२६	सरमसं नृतं	सरमसं नतः
२८९	२	स्फुरन्तश्च त	स्फुरन्तश्च त
२९१	५	विरचिताया	विरचितार्था
२९१	६	टीकाया	टीकार्था
२९२	नोट	बलक्षो	बलक्षो
२९४	११	दीप्तिर्ययाः	दीप्तिर्यया
२९४	१९	अम्बादीना	अम्बादीनां
२९४	२३	समा	समा-
३१९	१३	आतोऽनपि	आतोऽनपि
३१९	१५	आतोऽन्तोऽदनतः	आतोऽन्तोऽदनतः
३२०	१८	तुदावैरः	तुदावैरः
३२१	१५	से रौ	सेरौ
३३२	नोट	शाच्छासी-	शाच्छासा-
३२४	२२	आनामः	आनामेः
२०	१९	इत्यायस्यम्	इत्यायस्यम्
२०	२८	सततम्	सततमम्
२४	२५	तस्या	तस्यां
२९	२०	वर्तते या	वर्तते या
३३	११	पूर्वाचार्यप्रवरेण यमकप्रचुर-	पं. शीलेश्वरेण यमकप्रचुरा
३७	९	अङ्कारम्	अहङ्कारम्